ALGEMEENE GESCHIEDENIS

DES

VADERLANDS,

VAN DE

VROEGSTE TIJDEN TOT OP HEDEN,

DOOR

Dr. J. P. AREND;

ACHTEREENVOLGENS VOORTGEZET DOOR

Mr. O. VAN REES en Dr. W. G. BRILL.

DERDE DEEL,

VAN HET JAAR **1581** TOT **1795** NA CHRISTUS.

Vierde Stuk.

MET PLATEN, KAARTEN EN PORTRETTEN.

TE AMSTERDAM, BIJ

C. L. SCHLEIJER & ZOON.

1863.

ALGEMEENE GESCHIEDENIS

DES

VADERLANDS,

DOOR

J. P. Arend

ACHTEREENVOLGENS VOORTGEZET

door

Mr. O. VAN REES EN Dr. W. G. BRILL.

DERDE DEEL, VIERDE STUK.

D. van der Kellen Jr. del.

J. F. C. Reckleben sculps.

Bl. 811.

Te AMSTERDAM, bij

C. L. SCHLEIJER EN ZOON.

1868.

ZEVENDE BOEK.

VAN DE

AFZWERING VAN FILIPS II

TOT DEN

MUNSTERSCHEN VREDE.

1581—1648.

VIERDE GEDEELTE.

1624—1648.

EERSTE HOOFDSTUK.

VERANDERING IN DEN STAATKUNDIGEN TOESTAND.
DOOD VAN PRINS MAURITS.

(VAN HET EINDE VAN **1623** TOT IN HET BEGIN VAN **1625**). [1]

Sedert in *Engeland* BUCKINGHAM, de grootste voorstander van het huwelijk van den Prins van *Wales* met de Spaansche Infante, na zijne ervaringen in *Madrid*, gezworen had, dat dit huwelijk niet zou gesloten worden, en hij om dien eed gestand te doen zich niet ontzien had in verstandhouding te treden met de vurigste tegenstanders van de Katholieken en met de hoofden dergenen, die de rechten des volks tegen de Kroon voorstonden, liet het zich aanzien, dat het tot een oorlog tusschen *Engeland* en *Spanje* zou komen. De partij, die men ontboeide, zou geen verdrag met *Spanje* dulden, en zou den Keizer door wapengeweld gedwongen wenschen te zien de *Palts* terug te geven, hetgeen noodwendig aan *Spanje* tot wraakneming over den onderganen smaad een bondgenoot in den Keizer zou geven. Raadzaam was het niet, alleen dien dubbelen oorlog te trotseren en *Spanje* in de gelegenheid te laten zich krachtige bondgenooten te verschaffen. Kon men ten aanzien van *Frankrijk* gerust zijn, daar men voor den Prins naar de hand van LODEWIJKS zuster stond, die de Koninginne-moeder en haar machtige raadsman, de Kardinaal DE RICHELIEU, van harte geneigd waren aan dien Prins te schenken, ook van de goede gezindheid der Vereenigde Provinciën diende men zich te verzekeren. Deed *Spanje* den Prins van *Oranje* aanbiedingen, geschikt om hem zelven te bevredigen en de Staten door den schijn van het behoud hunner onafhankelijkheid te verleiden, dan scheen het mogelijk, dat er vrede tusschen de beide

1623—1625.

Engeland verzekert zich, bij zijne veranderde staatkunde, van de gezindheid van den Prins.

[1] Aanvankelijk bestond het voornemen om de stof van dit Hoofdstuk meerendeels in het laatste Hoofdstuk van het vorige Stuk van dit III Deel te vervatten; doch ten einde den omvang van het vorige Stuk niet overmatig groot te maken, is men van dat voornemen afgegaan.

1623—1625. oorlogvoerende volken gesloten werd; dat *Spanje* derhalve zijne Zuid-Nederlandsche havens weder ter zijner beschikking kreeg; ja, dat de Noord-Nederlanders de gelegenheid gunstig zouden zien, om, voortaan met *Spanje* in verbond, hunne bittere grieven op *Engeland* te wreken en dit Rijk met hunne scheepsmacht te bestoken. Dus was het vóór alle dingen noodig, dat de man, die in *Engeland* aan het roer zulk eene stoute wending stond te geven, den Prins van *Oranje* eens degelijk polste, opdat men gewis mocht zijn, dat deze Vorst de rol niet zou opvatten, van welke JACOBUS zoo noode afstand deed, en er niet naar stond om het door *Spanje* en den Keizer erkende Hoofd der eindelijk aan orde en tucht onderworpen Gereformeerden te worden. Zoo had er dan tusschen CARLETON en den Prins eene verklaring plaats. De Gezant vorderde rekenschap, wat er was van dat gedurig heen en weder reizen van Mevrouw TSERKLAES om voorslagen te doen tot bestand of vrede, en gaf zijne vrees te kennen, dat zulke ontwerpen sterk gesteund werden door de gezindheid der Provinciën *Gelderland* en *Overijsel*, terwijl zij van de goevernementen van 's Prinsen neef geenen tegenstand te wachten hadden. De Prins erkende, dat er van de zijde van het Brusselsche Bewind steeds voorslagen gedaan werden; doch hij hield ze voor zich, en zoolang hij ze niet aan het oordeel van de Staten der bijzondere Provinciën onderwierp, kon de zaak geene gevolgen hebben. Poogden de Brabantsche bewindhebbers zich buiten hem om met de Provinciën in betrekking te stellen, dan zou hij zulks met alle vermogen tegengaan. Want, zoo besloot hij, de staat der zaken en der gemoederen was dusdanig, dat niets dan de uiterste wanhoop de Staten tot vrede of bestand met *Spanje* zou kunnen doen besluiten. — Merkwaardige betuiging van den Prins! Zoo bleek hij dan thans voor goed te begrijpen, dat elke poging van zijne zijde om als bemiddelaar tusschen *Spanje* en dezen Staat op te treden, en de Staten tegelijk zijn gezag en den vrede van *Spanje* te doen aannemen, op onoverkomelijken tegenstand stuiten zou. Dus zag de Prins af van al zulke plannen als CARLETON reden had te duchten, en, zoo hij op den hagchelijken toestand der Regering in *Engeland* en in *Frankrijk* eenig uitzicht gebouwd had, ook dit moest hij thans opgeven, nu de koninklijke Familie in *Engeland* de goede gunst der volkspartij scheen te zullen winnen, en in *Frankrijk* een RICHELIEU het roer geheel in handen scheen te zullen krijgen. — CARLETON werd door de oprechtheid van 's Prinsen verklaring overtuigd, en tegelijk waarborgde hem de gezonken staat van zijne gezondheid en krachten, dat het hem voortaan aan den lust zou ontbreken om stoute stappen van welken aard dan ook te wagen. Dadelijk schreef hij aan BUCKINGHAM een brief, waarin hij hem op grond van dit gesprek mededeelde, dat men op het bondgenootschap van dezen Staat rekenen kon, en dat het raadzaam was, de vernieuwing van de oude alliantiën niet uit te stellen: zij moest nog bij het leven van Prins MAURITS geschieden, en, schreef hij, deze Vorst was zoo sterk afgenomen, dat men op het einde van het jaar 1622 niet gedacht

had, dat hij de volgende meimaand zou gehaald hebben [1]. — Deze laatste aanmaning schijnt bij CARLETON voortgevloeid te zijn uit de vrees, dat, wanneer met MAURITS dood de voornaamste grond van *Frankrijks* achterdocht tegen dezen Staat zou weggenomen zijn, de Nederlanders zich zoo voordeelig met *Frankrijk* zouden kunnen verbinden, dat zij het verbond met *Engeland* zouden vermogen te versmaden. 1623—1625.

Dat de groote verandering, welke de staatkundige toestand van *Europa* scheen te zullen ondergaan, de Spanjaarden bedacht maakte op een middel om hier te lande de gebeurtenissen, naar welke zij steeds uitzagen, tot uitbarsting te brengen, laat zich denken. De sterke vorst, die de rivieren plotseling voor den overtocht van eene legermacht geschikt maakte, schonk hun de gewenschte kans. Vertoonde zich de vijand in *Gelderland* aan deze zijde van den *IJsel* en in de Noordelijke Gewesten, dan zouden, zoo mocht men hopen, degenen, die verlangden dat men zich met hem verstond, den moed hebben om zich te verklaren, en de Prins zou zich de gelegenheid gegeven zien om als bemiddelaar op te treden. Zulke denkbeelden zullen het geweest zijn, die niet alleen tot den uitval leidden, in Februarij (1624) door de bezettingen van *Lingen*, *Groenloo* en *Oldenzaal* naar Groningerland ondernomen, maar in het bijzonder ook tot den inval van Graaf HENDRIK VAN DEN BERG in de *Veluwe*. Een Gelderschman, neef van den Prins, aan het hoofd eener legermacht in het hart van *Gelderland* doordringende, kon in de oogen van menig misnoegde of onverschillige, bepaaldelijk in die der Katholieken, geen vijand zijn, vooral waar hij zich zoo genadig betoonde, als Graaf HENDRIK deed. Tegen dat hij omstreeks het midden van Februarij met zijne krijgsmacht aankwam, die van lieverlede steeg tot eene sterkte van tien of twaalf regimenten voetvolk en bij de veertig Compagniën ruiters, hadden de boeren van *Zelhem* en *Hengeloo* (in de Graafschap van *Zutfen*) hunne have in de kerk geborgen. De soldaten bemerkten zulks, maar plunderden ze niet, omdat de Graaf het belette. Evenwel liep de tocht niet af zonder dat elders door het krijgsvolk schade aangericht en grofheden gepleegd werden. Reeds den 7den der maand waren de Staten-Generaal in den *Haag* verwittigd van het voornemen des vijands om bij de heerschende vorst iets te ondernemen. Zij bepaalden er zich toe den Prins de taak toe te vertrouwen om daartegen de noodige verordeningen te treffen, en zetten dagen lang hunne beraadslagingen voort zonder iets anders te vernemen of te beramen. Aan MARQUETTE, op het eerste bericht door den Prins naar *Arnhem* gezonden, stond de uitvoering van de maatregelen, die dienen moesten om den vijand den tocht te beletten. Toen de vijand in de Graafschap verschenen was, begaf de Prins zich naar *Utrecht*, werwaarts hem op zijn verzoek eenige Gecommitteerden uit de Staten-Generaal volgden »om bij alle voorkomende

Inval van HENDRIK VAN DEN BERG in de *Veluwe*.

[1] Zie dit gesprek bij WAGENAAR, X, 487—490, overgenomen uit *Carleton's Letters in the Cabala or Mysteries of State*, I. p. 177.

1623—1625. gelegenheden bij de hand te zijn." Den 16den Februarij kwam VAN DEN BERG bij *Bronkhorst* (bezuiden *Zutfen*) vóór den IJsel aan. Het ijs vond hij opengehakt; maar een weinig hooger op tot op de hoogte van *Doesburg* optrekkende vond hij de rivier ter lengte van een vijftigtal roeden ongebijt, als ware het om hem den overtocht mogelijk te maken. Zonder slag of stoot kwam hij met voet- en paardevolk over. Toen verwachtte hij niet anders dan dat hij tegenstand zou vinden, en toefde eenigen tijd op den ingenomen post. Hierop, een sterke wacht achterlatende om zich den terugtocht op dit punt te bewaren, trok hij den kant naar *Arnhem* op, tegen welke stad hij een paar schoten loste, die van de wallen beantwoord werden, waarna zijne troepen zich in verschillende richtingen landwaarts in begaven. Op dit bericht raadpleegden de Staten-Generaal met den Raad van State, of het niet noodig zijn zou in dezen nood waardgelders te lichten. Doch de Prins deswegens geraadpleegd, antwoordde, dat hij zulks onnoodig vond: tegen dat zij bijeen waren, zou met de vorst het gevaar geweken zijn, en die lichting zou slechts te weeg brengen, dat de gewone soldaten nog slechter betaald werden. Evenwel, zeide hij, kon men voorloopig maatregelen nemen om ze, des gevorderd, spoedig op de been te hebben. Intusschen, de boeren bergden hunne goederen in de vaste plaatsen op de *Veluwe* gelegen. Daar werden de garnizoenen op 's Prinsen bevel door troepen uit *Holland* versterkt, en met de ijverige medehulp der burgers goede wacht gehouden: men hield de grachten open en maakte de wallen glad door ze met water te begieten. Meer landwaarts in werden alle binnenwateren opgebijt tot aan de Zuiderzee toe. Zoo bleek de gezindheid der ingezetenen duidelijk genoeg. De boeren toonden den vijand geenerlei vertrouwen, en de stedelingen legden het voornemen aan den dag om hem dapper af te weren. Op deze wijze kon hij in een saizoen, dat er geen graan te veld stond, niet veel kwaads aanrichten; al ontmoette hij geen tegenpartij te velde, hij had van de schrikkelijke koude en de sneeuw genoeg te lijden, en tegen dat de dooi die ijsbrug over den IJsel sloopte, moest hij op den terugtocht bedacht zijn. Dus gevoelden de soldaten zich niet gerust op den vreemden bodem en een troep, te *Eede* gelegerd, werd zelfs door een panischen schrik bevangen. Den 25sten, toen de luchtgesteldheid dooi scheen aan te kondigen, besloot de Graaf de *Veluwe* te verlaten, langs denzelfden weg, dien hij gekomen was, en thans, niet zonder groote schade in de Graafschap *Zutfen* aangericht te hebben, waren weldra de troepen in hunne garnizoenen terug [1]. Tegelijker tijd hadden de troepen, die ten getale van 9000 man noordwaarts waren getrokken en het *Oldambt* (in *Groningerland*) waren ingerukt, den terugtocht aangevangen [2].

---

[1] AITSEMA, I, p. 269—271. Deze schrijver heeft in dit verhaal WASSENAER (VI, fol. 107—109) afgeschreven, of met hem eene gemeenschappelijke bron gebruikt. *Resol. Stat.-Gen.* 7, 8, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25 Febr. 1624. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 26, 27, 28 Febr. 1624.

Zoo liep deze tocht af. Had het volk zich vreemd van alle neiging tot den vijand betoond, de ingenomenheid met de Regering won er niet bij, nu men zag, hoe de Koning van *Spanje* ons nog in ons land kon komen tarten: even licht, moest men begrijpen, zou zulks den keizerlijken troepen vallen. Maar wat bovenal ongunstig werken moest, was de achterdocht tegen sommige van de hoogstgeplaatste mannen, die bij deze gelegenheid nieuw voedsel vond. De Prins moest toch MARQUETTE kennen, en deze had, zoo sprak men, den vijand den weg over den *IJsel* vrijgelaten [1]. De Raadsheer VAN ESSEN, richter van *Arnhem* en *Veluwenzoom*, lid van de Staten-Generaal en in deze dagen benoemd medegezant naar *Frankrijk*, was met het openbijten van den *IJsel* boven *Zutfen* belast geweest, maar had zich van de plaats begeven, het werk aan eén onachtzaam en onbekwaam persoon overlatende. Er kwamen schotschriften uit, waarin de genoemde Heren niet gespaard werden, en in de kerk te *Arnhem* werd door den koster een papier gevonden, waarop een man aan de galg geteekend was met het opschift: *Marquette is een verrader van het land* [2].

1623—1625.

Nog voordat de tocht van Graaf HENDRIK VAN DEN BERG was afgeloopen, zonder ander gevolg na te laten, dan misnoegen aan de eene zijde wegens den overlast, dien men geleden had, en dankbaarheid aan den anderen kant wegens de verlossing van het gevaar, aan hetwelk men blootgesteld was geweest, had de veranderde staat van zaken in *Engeland* en het gesprek van CARLETON met den Prins teweeg gebracht, dat men te *Londen* besloot den Staten te kennen geven, dat de overkomst van een Gezantschap tegen den tijd der bijeenkomst van het Parlement bijzonder aangenaam zijn zou. Naauwelijks was zulks door brieven van den Secretaris CONWAY aan Hun Hoog Mogenden, en van den Prins van *Wales* aan zijne zuster, de Koningin van *Bohemen*, in den *Haag* bekend geworden [3], of men benoemde twee buitengewone Gezanten om naar *Engeland* te vertrekken, ten einde den Koning allen mogelijken bijstand aan te bieden in alles wat hij ondernemen mocht om zich op de trouweloosheid der Spanjaarden te wreken. De beide benoemden, SOMMELSDIJK en JOACHIMI, verontschuldigden zich aanvankelijk. De herinneringen, die de eerste van zijn verblijf te *Londen* in 1622 had overgehouden, waren niet van dien aard, dat hem eene nieuwe reize derwaarts kon toelagchen, en bovendien, er was besloten, dat er gelijktijdig een Gezantschap naar *Frankrijk* zou vertrekken: immers tot de staatkunde, die, nu er uitzicht bestond op alliantie tusschen het Engelsche en het Fransche Hof, te *Parijs* den boventoon zou verkrijgen, behoorde ook nadere aansluiting aan de Nederlandsche Republiek en ondersteuning, aan onzen

Gezanten naar *Engeland* gezonden.

[1] Zelfs in het Leven van *Fred. Hendr.* (*'s Gravenhage*, 1737) wordt de zaak dus voorgesteld (bl. 62—65), dat wie het leest, zich genoodzaakt ziet MARQUETTE van opzettelijk plichtsverzuim te beschuldigen.

[2] V. D. CAPELLEN, I, bl. 233—248, 253, 261, 262.

[3] V. D. CAPELLEN, I, p. 249.

1623— 1625. Staat tegen *Spanje* te verleenen. Wellicht achtte SOMMELSDIJK reeds den tijd gekomen, dat men hem in *Frankrijk* zou willen ontvangen. Doch, was dit het geval, zoo werd hij spoedig uit den droom geholpen. DU MAURIER, namelijk, verwittigd van der Staten besluit, deed eensdeels gevoelen, dat alle wolken nog niet afgetrokken waren, daar hij te kennen gaf, dat de zending vruchteloos zou zijn, zoo de schaden door onze koopvaarders, aan Fransche kooplieden toegebracht, niet werden vergoed, en anderdeels vermaande hij, dat men geene personen zou benoemen, die den Koning onaangenaam zouden zijn [1]. Dit zag ongetwijfeld op SOMMELSDIJK, en dat men werkelijk het misnoegen en het wantrouwen tegen dezen Staatsman niet had afgelegd, bleek uit de wijze op welke de Fransche Gezant te *Londen*, de Graaf DE TILLIÈRES, onze buitengewone Gezanten aldaar bejegenen zou. Tot vriendschappelijke verstandhouding door hen uitgenoodigd, antwoordde hij, dat hij gezind was, met den Heer JOACHIMI alle goede correspondentie te houden. Dus sloot hij SOMMELSDIJK recht krenkend uit. Voorts bleef het bij eene plichtpleging, door zijnen Secretaris overgebracht: hij bezocht den een noch den ander onzer Gezanten, noch bewees hun eenige andere beleefdheid [2].

De reden van verontschuldiging door JOACHIMI aangevoerd was deze, dat hij de benoeming niet kon aannemen zonder de toestemming der Staten van *Zeeland*, zijne Principalen, verkregen te hebben. Dus schijnt hij nog niet volkomen zeker geweest te zijn, dat de krachtige doorzetting der staatkunde, die thans aan de orde was, in *Zeeland*, waar men steeds in overeenstemming met de bedoelingen van den Prins wilde handelen, aangenaam was. Het beste middel om dit zijn bezwaar uit den weg te ruimen, was dat de Prins duidelijk bleek de zaak voor te staan. Dit bleek werkelijk, daar Zijne Excellentie beide Heren bij zich ontbood en tot de aanvaarding der taak aanmaande. Van toen aan opperde JOACHIMI geen zwarigheid meer. Alleenlijk maakten de nieuw benoemden eene voorwaarde, die genoegzaam bewees, dat SOMMELSDIJK zich dezelfde onaangenaamheden als de vorige reize niet op nieuw dacht te getroosten. Zij bestond hierin, dat hun vrij zou staan, terug te keren, zoo het hun raadzaam docht, zonder nadere aanschrijving af te wachten [3].

Reeds was het Parlement geopend, toen onze Gezanten, den 26sten Februarij van hier vertrokken, te *Londen* aankwamen. Hoe geheel anders was de wijze, op welke zij ontvangen werden, dan twee jaren te voren! De Heren, die hen afhaalden, gaven ondubbelzinnige blijken, dat hunne komst aangenaam was en vruchten zou dragen;

---

[1] AITSEMA, I, p. 351. *Resol. Stat.-Gen.* 23 Febr.; 26, 31 Maart, 1624.

[2] *Journael ofte Rapport van Aerssen en Joachimi wegens hunne ambassade aan den Kon. v. Gr. Brit. in* 1624. Handschr. van de vorige eeuw, in het bezit van Mr. L. ED. LENTING te *Zutfen*.

[3] AITSEMA, I, 351. *Resol. Stat.-Gen.* 12, 13, 15, 16, 17, 18, 23, 26 Febr. 1624.

het volk, dat op hunnen weg in menigte toe kwam loopen, riep hun overluid welkomstgroeten en gelukwenschen toe. Maar wat hadden zij den Koning voor te stellen en aan te bieden? Het streven moest zijn, den Koning tot vijandelijkheden tegen *Spanje* over te halen. Daartoe mochten zij hem, volgens hunne Instructie [1], als een lokaas de gelegenheid aanbieden om deel te nemen aan de door de West-Indische Compagnie voorbereide uitrusting. De veroveringen van sterkten of plaatsen door de vereenigde vloten te maken, zouden aan *Engeland* gelaten worden: slechts van den te behalen buit verlangden de onzen hun rechtmatig aandeel. Dus bleken de Nederlanders geen aanwinst van nieuwe overzeesche wingewesten te bedoelen, en zich met den handel op volkplantingen van eene bevriende natie te vergenoegen. Zoo begrepen zij den naijver der Engelschen te ontwapenen, tegen welke zij op den duur niet bestand zouden zijn, wanneer eenmaal de banden geslaakt waren, welke JACOBUS bij zijne zucht naar *Spanjes* vriendschap zijnen onderdanen had aangelegd. Door dat vereenigd optreden in de West-Indiën zou, dus spraken de Staten in de Instructie aan hunne Gezanten gegeven, tevens de band der liefde tusschen Zijner Majesteits onderzaten en die van de Vereenigde Provinciën door gemeenschap van belangen vaster toegehaald worden. — Nog een ander oorlogswerktuig was er door de onzen tegen *Spanje* gebezigd, waarvan zij gaarne zouden gezien hebben dat *Engeland* voor zijn deel de verantwoordelijkheid op zich genomen had: het bondgenootschap, namelijk, met de Algerijnen. Of wat kon anders de bedoeling wezen, van den last aan de Gezanten verstrekt om met voorzichtigheid te kennen te geven, dat, bijaldien zulks den Koning tot eenige onderneming te stade mocht komen, die van *Algiers* er toe te brengen zouden zijn om hunne macht met de Engelsch-Nederlandsche te vereenigen. — Maar ook voor het geval dat de Koning aan een oorlog te land de voorkeur gaf tot herovering van de *Palts* waren de Gezanten van den vereischten last voorzien. Zij moesten het ondernemen van een krijgstocht naar de *Palts* ontraden: de afstand was te groot; de aanschaffing van mondbehoeften in dat uitgemergelde land te bezwaarlijk; de beletselen, die men op den weg ontmoeten zou, te moeijelijk te overwinnen. Al deze redenen mochten gelden, maar bij de Staten zal ook wel deze grond gegolden hebben, dat zij zich niet gaarne in een openbaren oorlog met het Rijk medegesleept zagen. Dus moesten de Gezanten verklaren, dat zij tot het voeren van eenen oorlog te land voor den Koning geen anderen bodem zagen, dan *Vlaanderen* en die onzijdige Duitsche grenslanden, waar zich *Spanje* als Vorst in den Bourgondischen Kreis en als gemachtigde van den Keizer gelden liet. Ook op deze wijze trachtte men den Koning tot vredebreuk met *Spanje* te nopen. Daartoe moest *Spanje* aansprakelijk worden gesteld voor de steeds achterblijvende teruggave van de *Palts*, die toch

1623—1625

Hunne instructie.

[1] Zie dit stuk in het aangehaalde *Journael*, aan hetwelk mede de meeste der volgende bijzonderheden ontleend zijn.

1623—1625. alleen aan den Keizer te wijten was. — Ging de Koning tot eene landing van troepen in *Vlaanderen* over, dan moesten de Gezanten den voorslag, dien men reden had te wachten, dat de Engelsche troepen te *Sluis* zouden ontscheept en verzameld worden, op geschikte wijze afslaan. Alles wat de strekking had om den Koning weder eenig pand binnen onze grenzen te doen bekomen, moest volstrekt vermeden worden. Ook verlangden wij ditmaal geenen bijstand van *Engeland*, gelijk wij van Koningin ELISABETH genoten hadden. — Eindelijk, wanneer JACOBUS eene belofte verlangen mocht, dat wij niet zonder zijn voorkennis of toestemming met den vijand over vrede of bestand zouden handelen, zoo mochten, mits de Koning zelf *Spanje* den vrede opzeide, de Gezanten de belofte afleggen; evenwel slechts door middel eener acte, en in geenen deele op eene wijze, die zou kunnen uitgelegd worden alsof wij van het recht van oorlog en vrede afstand deden en daarmede onze soevereiniteit prijs gaven.

Stemming der gemoederen in *Engeland* ten onzen aanzien.

Reeds voordat de geregelde onderhandelingen geopend waren, bemerkten de Gezanten, dat het oog der Engelschen op *Sluis* gevallen was. De Secretaris CONWAY gaf onder de hand te kennen, dat Hun Hoog Mogenden deze stad met de omliggende forten in handen van Zijne Majesteit moesten stellen voor hetgeen hij voor hen doen zou. Ook bleek al spoedig, dat der Staten gelijktijdige zending naar *Frankrijk* de jaloezij der Engelschen gaande maakte: de Prins van *Wales* had gezegd, dat het werk van het eene Gezantschap dat van het ander zou omstooten. Men gaf nog steeds den toeleg niet op, om, al was het thans onder een andere leus, de Republiek als vassalstaat aan *Engeland* te verbinden: want de volkselementen anders dan als een middel tot staatkundige doeleinden te bezigen, of eenen Staat als de onze anders dan als een ongerijmdheid en eene ergernis te beschouwen, kon in eenen *Stuart* niet opkomen. Het had dan ook niet veel te beduiden, dat de Koning op de eerste openbare audientie getuigde dat zijne genegenheid te onswaarts aan geene *wisseling* onderhevig was, bij wijze van kwinkslag er bij voegende, dat hij geen *wisselaar* was [1]. En wat op nieuw hoop gaf, dat de Vereenigde Provinciën zich in de armen van *Engeland* zouden willen werpen, nu het zich zoo *puriteinsch* betoonde, was de meening, dat zij op dit oogenblik uitgeput waren. De inval des vijands in de *Veluwe*, gevoegd bij het bericht der zware dijkbreuken en overstroomingen, onlangs voorgevallen, hadden zulk een indruk gemaakt, dat de Koning in een staatsstuk aan het Parlement meende te kunnen mededeelen, dat de *Nederlanden* thans zoo zeer aan lager wal waren geraakt, dat, zoo hij ze niet hielp, zij te gronde zouden moeten gaan.

Met een trein van omstreeks veertig koetsen, eene vertooning van de Antispaansche partij, werden de Gezanten den 10^{den} Maart, tot die audientie afgehaald, het verblijf van den Spaanschen Ambassadeur voorbij. Na den afloop kwam BUCKINGHAM hen in den

---

[1] *Je ne suis pas changeur.*

avond in hunne woning verrasschen. Onder vele betuigingen van toegenegenheid verklaarde hij, dat hij te *Madrid* duidelijk bespeurd had, hoe de Spanjaards met de nu afgesprongen huwelijksonderhandeling voorhadden ons te onderdrukken en zich van onzen Staat meester te maken. Zijn Lordschap bekommerde er zich niet om, dat hij hiermede ruim zoo zeer zich zelven als de Spanjaarden aanklaagde. Hoe het zij, een alliantie met onzen Staat zonder uitstel gesloten, zou, zoo oordeelde hij, *Engeland* te onherroepelijker schreden doen zetten op den weg van vredebreuk met *Spanje*. — Dit had hij boven alles noodig om den Koning mede te slepen en de aanslagen, door de Spaansche ambassadeurs en hunnen aanhang tegen hem gesmeed, te verijdelen. Vandaar van verschillende kanten de gedurige aanmaning dat er geen tijd verloren, maar dadelijk een of- en defensief verbond gesloten moest worden. Dat de Koning het drijven van den Hertog en van zijnen eigenen zoon nog niet onverdeeld goedkeurde, bleek ook daaruit, dat hij bij de zes door BUCKINGHAM aangewezen Commissarissen, die met onze Gezanten onderhandelen zouden, nog den Graaf VAN ARUNDEL, Groot-Maarschalk, en den Graaf VAN MIDDLESEX, den Groot-Tresorier, die de vorige maal onze Gezanten zoo verachtelijk behandeld had, gevoegd wilde hebben. Als grond tegen den raad om, met ons vereenigd, *Spanje* den oorlog aan te doen, voerde de Koning aan, dat wij, als wij *Spanje* eenmaal allen toevoer uit de *West-Indiën* hadden afgesneden, ons doel bereikt achten en met *Spanje* vrede zouden maken, al ware ook de *Palts* niet teruggegeven, en voorts, dat wij van de gelegenheid gebruik zouden maken om allen koophandel aan ons te trekken, en, zeide hij, ons gebied, op de wijze der Romeinen, mettertijd meer en meer uit te breiden. Bij deze gezindheid van JACOBUS hadden de onzen aanvankelijk weinig moed op den goeden uitslag hunner zending. Hoe vreemd moest hun de voorslag niet dunken, hun van wege den Koning gedaan, om Pater MAËSTRO, die uit *Rome* overkwam ten einde door ruimer inwilligingen de zaak van het Spaansche huwelijk weder aan te knopen, een vrijgeleide te verschaffen opdat hij niet op den overtocht van *Calais* naar *Engeland* door onze oorlogschepen op de Vlaamsche kust mocht aangehouden worden. Zij verontschuldigden zich op dit verzoek, verklarende, dat zij noch bevoegdheid noch bij den vlootvoogd en de zeekapiteins van de Staten gezag genoeg hadden om zulk een vrijgeleide te verleenen. Te minder zwarigheid konden zij in deze weigering vinden, omdat zij wisten dat BUCKINGHAM zich en zijne tegenwoordige zaak verloren rekende, indien tot de breuk met *Spanje* niet vast besloten was voordat die Pater in *Engeland* gehoor kreeg.

1623—1625.

JACOBUS is nog niet los van het verbond met *Spanje*.

Intusschen, reeds begonnen onze Gezanten te voorzien, dat zij onverrichter zake zouden dienen te vertrekken. Bij de onzekerheid van de uitkomst van den strijd tusschen de twee thans aan het Hof worstelende partijen waagde niemand zich met hen af te geven, en, zoo drukken de Gezanten zelven het uit, zij werden gemeden en geschuwd, alsof zij een *anathema* waren. Nog altijd bleef de aanwijzing van Com-

1623—1625. missarissen om met hen te handelen achterwege. Geen wonder: want wat had men met hen kunnen beramen, zoolang de vraag van vriendschap of vijandschap met *Spanje* nog niet was uitgemaakt? In dezen staat van zaken langer te blijven was niet raadzaam: want hun vertoef gaf voet aan de meening, dat zij op de toezegging van bijstand wachtten. Al herhaalden zij gedurig, dat zij niet gekomen waren om hulp te vragen, maar om hulp aan te bieden, toch gebruikte men de voorstelling van de uitputting der Nederlanden en van de noodzakelijkheid, waarin men zou wezen, om hun een hulpcorps van tienduizend man toe te zenden, als een middel om de oorlog tegen *Spanje* als bezwaarlijk te doen voorkomen. Bovendien hun verblijf, gerekt zonder dat hun de gelegenheid gegeven werd om iets uit te richten, moest den Koning verdacht voorkomen: immers, dat zij de partij toegedaan waren, waartegen hij zich nog te weer poogde te stellen, leed geenen twijfel. Doch de Prins deed hun aanzeggen, dat zij niet ongeduldig moesten worden: haast zouden de zaken tot een goed einde worden gebracht. Den 1sten April kregen zij de toezegging, dat de Koning hen spoedig zou spreken, gelijk zij dan ook, nadat Zijne Majesteit de door het Parlement aangeboden sommen op de gestelde voorwaarden had aangenomen, verzocht werden den 4den April ten hove te komen. Doch toen zij kwamen, was de Koning na dien dag veel pijn uitgestaan te hebben, naar bed gegaan. Onder het wachten vernamen zij, dat Pater MAËSTRO daags te voren was aangekomen, en dat de Spaansche Ambassadeurs in de paaschweek audientie zouden krijgen. Reeds wilden zij, daar het laat in den avond geworden was, terugkeren, toen BUCKINGHAM wist te bewerken, dat zij toch nog tot den Koning toegelaten werden. Zij vonden Zijne Majesteit, alleen gezeten aan een tafel, met de kennelijke blijken van de pijn, die hij leed: het zweet gudste van zijn aangezicht, en tot behandeling van staatszaken kwam het ditmaal niet. Daartoe zou hun de gelegenheid niet eerder dan aan de Spaansche Gezanten worden aangeboden. Zoo veel bemerkten zij reeds nu, dat men van hen een verzoek om onderstand van krijgsvolk en schepen verlangde, door een treurig tafereel van den nood der Nederlanden aangedrongen: dit, namelijk, moest het middel zijn om den Koning zonder dat hij rechtstreeks *Spanje* den vrede opzeide, in den oorlog te wikkelen. De Gezanten, niet gezind zich tot die rol te leenen en bovendien duchtende, dat vooraf vergoeding in geld voor den in manschap te verleenen bijstand zou geëischt worden om met dat geld een deel van 's Konings schulden te betalen, opperden twijfel aangaande de doelmatigheid van dat middel, en met veel bekwaamheid trachtten zij BUCKINGHAM en CONWAY van dat denkbeeld af te brengen: slechts namen zij aan, in de rede, die zij tot den Koning richten zouden, ter loops van de uitputting der *Nederlanden* te gewagen. Den 8sten April bij den Koning geroepen, kwamen zij op weg naar *Whitehall* de Spaansche Gezanten tegen met Pater MAËSTRO, die bij Zijne Majesteit waren geweest. Zij deden bij de voordracht, door hen gehouden, den Koning het voorstel tot een of- en defensief verbond, opdat wat in den

De Gezanten hebben een tweede gehoor bij den Koning.

laatsten tijd op den bodem van *Duitschland* verloren was, herwonnen en hunne Republiek, terwijl zij nog sterk was, van alle gevaar verlost mocht worden. De Koning beantwoordde hunne rede met algemeene betuigingen van het belang, dat zijne Rijken hadden bij het behoud van onzen Staat. Maar toen de Gezanten meer bepaald over den invloed spraken, dien een verbond, tusschen den Koning en de Nederlanders tot stand gekomen, tot aanmoediging van den Koning van *Denemarken* en van de Protestanten in *Duitschland* hebben zou, zwoer de Koning bij den levenden God, dat hij niet wist, hoe men de Keurvorstelijke waardigheid voor zijnen schoonzoon terug zou kunnen bekomen, daar onlangs, zeide hij, zelfs de beide Protestantsche Keurvorsten, *Saksen* en *Brandenburg*, den Hertog van *Beijeren* als Keurvorst van de *Palts* erkend hadden. Hierop merkten de onzen aan, dat men den Keizer de aanspraak kon betwisten, die hij als Koning van *Bohemen* op eene stem in het Keurvorsten-collegie maakte; dat den geestelijken Keurvorsten door de vereenigde legers de wet kon gesteld worden, en dat *Saksen* en *Brandenburg* den Keizer zouden afvallen, zoodra zij hem niet meer behoefden te vreezen: verklaarden deze Vorsten zich thands, zoo liepen zij gevaar hetzelfde lot als 's Konings schoonzoon te ondergaan: of had de Keizer niet nog onlangs den Prins van *Oranje* laten aanzeggen, dat hij de aanspraak, die hij op de Nederlanden had, eerstdaags met de wapenen zou komen invorderen? Hoe veel te eerder zou hij *Saksen* en *Brandenburg* dus bejegenen? — Deze krachtige taal maakte indruk, en zich tot den Prins van *Wales* en BUCKINGHAM wendende, zeide de Koning, het zal er toe moeten komen, dat ik den Katholieken den oorlog aandoe. Doch toen de Gezanten van de kansen kwamen te spreken, om met eene vereenigde scheepsmacht *Spanje* de bron van zijn bestaan in de *West-Indië* af te snijden, bestempelde hij zulks binnensmonds met den naam van ijdele grootspraak. Tevens zeide hij, dat de Spanjaarden klaagden, dat de posten tusschen *Dover* en *Calais* zich voor de Nederlandsche schepen niet veilig konden rekenen, en verzocht, dat de Staten op zouden houden de Engelsche schepen te laten onderzoeken. De Gezanten antwoordden, dat, als de Spanjaarden uit ongegronde vrees klaagden, wij hen van hunne vrees niet konden genezen, en, dat wij meer ontzag voor Zijne Majesteit hadden, dan de Spanjaarden, die, onder anderen, nog onlangs op de Teems, met schennis van 's Konings gezag, een Hollandsch schip hadden aangerand en gebrandschat. 1623—1625.

Daar de Koning ten aanzien van de keus der Commissarissen het niet eens kon worden met den Prins van *Wales* en BUCKINGHAM, zoo werd bepaald, dat onze Gezanten en de Secretaris CONWAY elk eenige artikelen van eene of- en defensieve alliantie, zonder vermelding van den vijand, op wien men het daarbij gemunt had, zouden ontwerpen, en dat die beide ontwerpen aan den Prins en den Hertog zouden worden medegedeeld, waarna zij aan 's Konings oordeel onderworpen en ten laatste zonder tusschenkomst van Commissarissen vastgesteld zouden kunnen worden. Op dezen voorslag,

1623—1625. die tot niets degelijks scheen te kunnen leiden, gaven onze Gezanten in bedenking, of het niet beter was, dat men hen liet vertrekken, totdat de zaken in *Engeland* tot meerdere rijpheid zouden zijn gekomen. Waarlijk er was grond voor deze moedelooze vraag. CONWAY en BUCKINGHAM zelven moesten erkennen, dat men den Koning er moeijelijk toe zou brengen om *Spanje* den oorlog te verklaren. De eerste repte thans van de wenschelijkheid eener alliantie tusschen *Engeland* en de *Nederlanden*, waarbij »de Landen zouden blijven met elkander geïncorporeerd en in eeuwigheid vereenigd, hetgeen strekken zou tot beider Landen welvaren." De laatste scheen de onzen bang te willen maken door de verzekering dat er eene *armade*, sterker dan in 1588, uit *Spanje* te wachten was. De buitengewone Gezanten naar *Denemarken*, naar de Duitsche Vorsten en naar *Venetië* en *Savoye*, wier vertrek onze Gezanten uitgesteld hadden willen zien totdat de of- en defensieve alliantie met de *Nederlanden* gesloten was, stonden op het punt van te vertrekken, en op nieuw moesten zij vernemen, dat er slechts sprake kon zijn van hulp aan de Staten te verleenen en van eene bloot defensieve alliantie. Alzoo leidde hun langer vertoef tot niets, ja, het diende slechts om de onderhandelingen te belemmeren, die te *Parijs* waren geopend, waar men niets vaststellen wilde, alvorens men iets stelligs uit *Londen* vernomen had. Toch lieten de Gezanten zich overhalen om eenige artikelen eener defensieve alliantie op het papier te brengen. In het laatste dier punten waagden zij het geval te stellen, dat de Koning later verlangen mocht eene of- en defensieve alliantie met de *Nederlanden* tegen *Spanje* te sluiten: alsdan, heette het, zou hij de Staten daartoe zeer bereidvaardig vinden.

Er worden Commissarissen benoemd om met hen te onderhandelen.

Inmiddels kwam het thans tot de benoeming van Commissarissen om met onze Gezanten in conferentie te treden: tot deze taak werden aangewezen de Hertog van BUCKINGHAM, de Markies van HAMILTON, de Graaf van PEMBROKE en de Heren WESTON, kanselier van de schatkist, en CONWAY. De gevreesde Lord Tresorier was door het Parlement in staat van beschuldiging gesteld. Toch konden de onzen zich van de zaak niet veel goeds beloven, daar zij van alle kanten vernamen, dat die Commissarissen voor den ons op te dringen bijstand den afstand van pandsteden en teruggave van de kosten zouden vorderen. Zulks willende afsnijden, onderhielden zij BUCKINGHAM over hun bezwaar; doch kregen van hem weinig troost. Integendeel, zij moesten gehoor geven aan den last van den Prins van *Wales* om nog denzelfden dag ten zijnent met de Commissarissen in conferentie te treden. Nu bleek dadelijk, dat de Engelsche Heren de zaak dus wilden aangemerkt hebben, alsof hun Koning door ons was aangezocht om bijstand en om eene bloot defensieve alliantie te sluiten. Ten einde dit van ter zijde te bestrijden, begonnen de Gezanten te spreken van den Koning en de Koningin van *Bohemen*, hoe deze ongelukkige Vorst en Vorstin de bezending hadden bevorderd op hoop dat zij hun tot voordeel zou strekken. Sloot men nu, zeiden zij, enkel een defensief verbond, dan hadden die onttroonde Vorsten allen grond om te denken, dat hunne zaak door de Nederlanders,

slechts op hun eigen belang bedacht, verwaarloosd was geworden. Doch deze kunstgreep werd verijdeld door de ironische verklaring, dat men ons bedankte voor ons mededogend gemoed; maar dat de zaak Zijne Hoogheid, den Prins van *Wales*, aanging, die zorg zou dragen voor hetgeen tot het herstel zijner verwanten behoorde gedaan te worden. — Inderdaad hadden onze Gezanten het recht niet om zich op die wijze van den naam van het afgezette Keurvorstelijke paar te bedienen: want, ongetwijfeld uit *Londen* gewaarschuwd, hadden FREDERIK V en zijne gemalin, toen de Gezanten vóór hun vertrek hunnen last waren komen vernemen, zich van alle bijzondere aanbeveling hunner zaak onthouden [1]. — Thans verklaarden de Commissarissen rechtstreeks, dat de Koning ons zes regimenten, elk van 1000 man, zou zenden en geen hulp in geld. Hiertegen durfden de Gezanten niets inbrengen: slechts opperden zij de bezwaren, die het in zou hebben, zoo die nieuwe troepen anders werden gecommandeerd en behandeld dan de Engelsche regimenten, die reeds in onze dienst waren. Niettemin hielden de ontwerpartikelen, door CONWAY ingeleverd, de bepaling in, dat de Koning ook bij vacaturen de officieren zou benoemen, en eenen opperbevelhebber zou aanstellen, die met rechtsmacht over de officieren en soldaten zou bekleed worden, evenwel met toestemming van de Staten, wien dan ook nevens hunnen Generaal de nieuwe Engelschen trouw zouden zweren. Voorts verlangden die artikelen *cautie* voor de teruggave van het onderhoud der zes regimenten. Eindelijk voor het geval dat de Koning ten gevolge van zulk een traktaat, met de Staten te sluiten, in zijne Rijken werd aangerand, zouden Hun Hoog Mogenden hem met 4000 man te hulp komen. — In het tegenontwerp, door onze Gezanten ingeleverd, werd voorgesteld, dat de 6000 man in slechts vier regimenten met vier kolonels verdeeld zouden worden zonder dat er melding van een opperbevelhebber gemaakt werd, en dat de Koning de benoeming der officieren hebben zou slechts tot op het tijdstip, dat de troepen geland zouden zijn. Niet alleen den Staten, maar ook den Goeverneur-Generaal en al dengenen, wien het toekwam, zouden de nieuwe troepen trouw moeten zweren. De teruggave, eindelijk, van de kosten werd afgeslagen, en daarmede kwam alle gedachte aan eenige te stellen *cautie* te vervallen. Toen over de beide ontwerpen beraadslaagd werd, voerden de Gezanten, ten einde het denkbeeld ter zijde te doen stellen, dat er onder *cautie* teruggave zou moeten plaats hebben, voornamelijk dezen grond aan, dat Hun Hoog Mogenden dan een dergelijk verzoek van de zijde van *Frankrijk* te wachten hadden en niet zouden mogen afslaan. Doch noch deze noch andere gronden konden voor het oogenblik baten, en de teruggave werd toegestaan, en dat wel onder cautie, evenwel niet van eenige vaste plaatsen, maar van de personen en goederen der contractanten.

1623—1625.

Kuiperijen van de Spaansche Gezanten.

Zoover waren de zaken gekomen, toen de Spaansche Ambassadeurs, er in geslaagd

[1] AITSEMA, I, p. 352. *Resol. Stat.-Gen.* 24 Febr. 1624.

1623—1625.

zijnde den Koning alleen te spreken, bij hem eene beschuldiging inbrachten tegen den Hertog van BUCKINGHAM en al degenen, die Zijne Majesteit van de Spaansche zijde wilden aftrekken. Die personen, zeiden de Gezanten, waren voornemens zich van 's Konings persoon te verzekeren en den Prins van *Wales* Regent te maken. Zij waren, dus zeiden zij verder, geheel aan de puriteinsche partij overgegeven, die als zij haren zin had, de Koningin van *Bohemen* tot het Rijksgebied zou verheffen: eene gebeurtenis, welke BUCKINGHAM niet ongewenscht zou wezen, wanneer hij het doel van zijne eerzucht verkreeg en zijne dochter met den Prins van *Bohemen* trouwde. De geweldige ontsteltenis en drukke bemoeijingen der belanghebbenden hierdoor veroorzaakt, en het vertrek van BUCKINGHAM, die zich totdat hij gerechtvaardigd zou zijn, op zijn kasteel *Wallingford-House* ophield, maakten dat er gedurende eenen langen tijd aan beraadslagingen met de Nederlandsche Gezanten niet te denken viel. Eerst den 20sten Mei vergaderden zij weder met de Commissarissen: BUCKINGHAM alsmede de Prins waren niet tegenwoordig.

De Commissarissen zijn toegefelijker.

Alsnu vonden zij de Engelsche Heren bijzonder toegefelijk gestemd: van een opperbevelhebber over de zesduizend man was geen sprake meer, en ook de cautie werd niet verlangd: men zou zich tevreden stellen met eene acte onder het groot zegel, waarbij beloofd zou worden, dat de teruggave zou geschieden na den oorlog. Ten slotte verklaarden de Commissarissen, dat de Koning bereid was om die hulpbende naar vereisch van den nood te vermeerderen, ja, er werd hoop gegeven op een of- en defensief verbond, later te sluiten. Deze goedwilligheid was vooral te weeg gebracht door het bericht in *Engeland* ontvangen, dat onzen Gezanten in *Frankrijk* de eisch was voorgehouden om *Brielle* en *Vlissingen* in te ruimen. Dus moest men begrijpen, dat zoo men *Engeland* pandsteden toestond, men ze aan *Frankrijk* niet kon weigeren, en dat het eenige middel om *Frankrijk* zulke gewichtige posten in ons land niet te zien innemen, hierin bestond, dat *Engeland* van denzelfden eisch afzag.

Duinkerksche schepen op de reede van *Duins* door een Engelsch oorlogschip beschermd.

Nu echter deed zich een nieuw geval op. Zes Duinkerksche oorlogschepen, uit *Duinkerken* uitgeloopen, waren opgewacht door de Nederlandsche kruisers. Een daarvan was op de Fransche kust aan strand gejaagd; een ander was in den grond geschoten, en de vier overigen, die zich zeer beschadigd in *Duins* onder bescherming van een Engelsch oorlogschip hadden begeven, werden aldaar door veertien Nederlandsche schepen geblokkeerd. Van deze gebeurtenis maakten de Nederlanders, die bij de onlangs door de Duinkerkers aangerichte schaden benadeeld waren, gebruik, om op schadevergoeding aan te dringen, en onze Gezanten ondersteunden hun verzoek. Deze stap werd zoo opgenomen, dat het duidelijk bleek, dat de Engelschen het onzen kapiteins niet al te kwalijk zouden genomen hebben, zoo zij de Spaansche schepen zelfs op de reede des Konings niet ongemoeid hadden gelaten. Zoo zeer was de stemming thans veranderd. De Koning had de boven vermelde aanklacht der Spaansche Ambassadeurs als laster beschouwd; zij zouden zonder vereering, ja, ter naauwernood van eenig vrijgeleide voorzien, moeten

1623—1625.

vertrekken, en Lord DONCASTER, thans CARLISLE, was op het punt om zich op weg naar *Parijs* te begeven, ten einde de zaak van het huwelijk van den Prins met HENRIETTE MARIA van *Frankrijk* te bevorderen, en eene alliantie met dit Rijk te sluiten. Evenwel, de Engelsche vlootvoogd op de reede van *Duins* waarschuwde HAUTAIN voor het plegen van vijandelijkheden en plaatste eenige van zijne manschappen op elk der Duinkerksche schepen. In deze omstandigheid vraagde onze Admiraal de Gezanten te *Londen* om raad. Dezen rieden hem voorzichtigheid aan, schoon zij hem niet ontveinsden, dat, ware de vijand in de hitte van de vervolging, al was het ook op de reede des Konings, verdelgd geworden, dit niet kwalijk zou genomen zijn. Doch intusschen kreeg de Zeeuwsche vlootvoogd stellig bevel van de Admiraliteit van *Middelburg* om den vijand niet te ontzien. Van dezen last gaf HAUTAIN den Engelschen Commandeur kennis, maar deze ontried hem alsnog geweld te gebruiken, ja verzekerde, dat hij zich met de Duinkerkers in den grond zou laten schieten. Onze Gezanten, hiervan onderricht, schreven met allen mogelijken spoed om onzen vlootvoogd van zijn voornemen af te houden, opdat de gansche onderhandeling niet in duigen vallen mocht. Gelukkig kwam dit schrijven niet te laat, daar ook HAUTAIN uit zich zelven begrepen had 's Konings verbolgenheid te moeten ontzien en op nieuwe bevelen te moeten wachten. Alzoo werd dit dreigend gevaar afgewend. HAUTAIN kreeg last voor alsnog geen vijandelijkheid te plegen, dan na eenig voldoend blijk bekomen te hebben, dat de Koning zulks niet euvel op zou nemen. Niettemin talmde men met de vaststelling der artikelen, omtrent welke de partijen het thans nagenoeg eens waren. De reden was deze, dat men den goeden uitslag van de onderhandeling met *Frankrijk* nog mistrouwde. Het boezemde den Engelschen bezorgdheid in, dat de staatsman, die in *Frankrijk* thans reeds zoo veel vermocht, Kardinaal was geworden. Moest men van eenen Roomschen Kerkvorst van dien rang niet verwachten, dat hij ruim zoo sterk als de Spanjaarden op de godsdienstige rechten der aanstaande Koningin van *Groot-Britannië* zou aandringen? Zoo weinig was RICHELIEU toen nog in *Engeland* bekend! Onze Gezanten zagen daarin minder zwarigheid. SOMMELSDIJK kende RICHELIEU reeds beter. Hoe het zij, desniettegenstaande werd de alliantie met de *Nederlanden*, zoo het scheen, reeds als vastgesteld aangemerkt: ten minste werden reeds drie van de vier kolonels benoemd, te weten de Graven van SOUTHAMPTON, van OXFORD en ESSEX, en de lichting der manschappen nam een aanvang, hoezeer ook tegengewerkt door de Spaanschgezinde Katholieken, die uitstrooiden, dat dit volk door BUCKINGHAM zou gebruikt worden om den Koning af te zetten, zeggende dat SOUTHAMPTON en OXFORD juist de mannen waren om zich daartoe te leenen.

Maar spoedig werd de eendracht tusschen de Engelschen en de Nederlanders alweder en ernstiger dan ooit bedreigd door een allergewichtigste gebeurtenis in de *Oost-Indië* voorgevallen. Dadelijk na hunne aankomst waren onze Gezanten door de Bewindhebbers der Engelsche Compagnie begroet: toen scheen alles op een goeden voet tusschen de

Misnoegen in *Engeland* over de terechtstelling van Engelsche zamenzweerders op *Amboina*.

1623—1625. beide Handelsmaatschappijen. Maar in de eerste dagen van Junij waren eenige klachten bij onze Gezanten ingekomen van deelhebbers der Engelsche Compagnie over allerlei nadeel en onbillijke bejegening door hen geleden. Het bleef de overtuiging, dat wij het traktaat slechts lieten gelden waar het tot ons voordeel kon dienen; maar, als de Engelschen er baat bij zouden hebben, het schandelijk verkrachtten. De Gezanten hadden op die klachten te kennen gegeven, dat zij daaraan niets konden doen; dat de zaken behoorlijk aan de Nederlandsche Compagnie moesten aangebracht worden, opdat als men het daar niet eens kon worden, de Koning en de Staten-Generaal uitspraak doen mochten. Maar den 8sten Junij kregen zij het eerst bericht uit *den Haag* van de terechtstelling van eenige verraders door de onzen in *Oost-Indië*. De Oost-Indische Compagnie voegde er een schrijven bij, waarin zij klaagde, dat het traktaat van 1619 in geen opzicht door de Engelschen werd nagekomen, en dat er door eenige Engelschen eene poging was gedaan om het eiland *Amboina* den Nederlanderen afhandig te maken, voor welken aanslag zij waren gestraft. — Het laat zich denken, dat na de onderhandelingen van 1622, toen het traktaat van vereeniging ten koste van zoovele onbillijke verwijten en afgeperste opofferingen met gelatenheid verduurd, toch nog in stand was gehouden, de Bewindhebbers der Nederlandsche Compagnie zich voorgenomen zullen hebben, voortaan den Engelschen op het terrein zelve niets meer toe te geven, maar alle aanslagen om ons aldaar den voet te lichten met de noodige gestrengheid tegen te gaan, en dat er bevelen in dezen zin derwaarts heen gezonden zullen zijn. Zeker is het, dat in Maart 1623 op *Amboina*, waar HERMAN VAN SPEULT alstoen den post van Goeverneur bekleedde, 17 Engelschen in hechtenis genomen waren, uit wier midden de Agent, GABRIEL TOWERSON, met nog negen anderen, nadat eenige Japanezen hen op de pijnbank beschuldigd hadden, en zij zelven niet zonder foltering tot bekentenis gekomen waren, met den dood waren gestraft. Tegelijk met dit bericht kwamen klachten, dat de Nederlanders *Pulo run* nog niet hadden afgestaan; dat zij in hunne ondernemingen om den handel op *China* in handen te krijgen aan de Engelschen geen deelgenootschap gunden, en dat een tocht tegen *Mozambique* door willekeurige beschikkingen van den Hollandschen Admiraal DEDEL slechts gering voordeel had opgeleverd. — Wat de Gezanten vreesden, geschiedde. De Engelsche Oost-Indische Compagnie, het bericht mede vernomen hebbende, beklaagde zich heftig bij den Koning. De zaak veroorzaakte groote ontsteltenis aan het Hof, en Zijne Majesteit voer geweldig uit over de verachtelijke bejegening zijnen onderdanen aangedaan, en verklaarde dat men hem voldoening zou hebben te geven: want dat hij van niemand meer eenig ongelijk of smaad wilde verdragen. Ook onder het volk was de verontwaardiging groot, en op de beurs had men openlijk durven zeggen, dat men ter weerwraak al de Nederlanders moest ombrengen, die thans in het Rijk waren; ja, toen in den avond van den 14den Junij en eenige volgende dagen de wachten te *Londen* in alle straten buitengemeen versterkt

waren geworden, vond onder andere meeningen ook het gerucht geloof, dat de openbare macht had willen verhoeden, dat er geweldadigheden tegen de Nederlanders gepleegd werden. Evenwel werd de zaak van de alliantie niet met die nieuwe grieve vermengd; integendeel de belofte eener hulpbende van 6000 man zou gestand gedaan worden. Immers had het Parlement gelden toegestaan, en ware de werving voor de *Nederlanden* achterwege gebleven, dan zou die Vergadering grond gehad hebben om te klagen, dat de Koning niet aan de voorwaarde voldeed, waaronder zij waren verleend, te weten, om in de eerste plaats door onderstand aan de Nederlanders verstrekt, de teruggave van de *Palts* te verkrijgen. Voorts, al degenen, die den Koning van de zijde der Spanjaarden wilden aftrekken, wenschten, ruim zoozeer als onze Gezanten, te verhoeden, dat door het gebeurde in de *Oost* Zijner Majesteit een nieuw voorwendsel aan de hand gedaan, en het bedrijf van den Hertog van BUCKINGHAM toch ten slotte nog gewraakt mocht worden. Zoo laat het zich verklaren, dat de gestelde artikels, in weerwil van alles, den 15den Junij door 's Konings Commissarissen en onze Gezanten geteekend werden. Maar toen dit geschied was, verklaarde CONWAY plechtig uit 's Konings naam ten aanzien van het gebeurde op *Amboina*, dat wij er op bedacht hadden te zijn, Zijner Majesteit onverwijld voldoening te geven: stelden wij zulks uit, zoo zou de Koning zonder verdere aanmaning zich zelven recht verschaffen. Hierbij voegde hij de klacht, dat de stoutheid der Nederlanders zoo ver ging, dat door hunne listen en door de lasten, die zij den Engelschen opleiden, deze laatsten uit den ganschen handel van *Oost-Indië* gestooten werden. — Middelerwijl was de Koning bezig met het beproeven van de onwaardigste middelen om zich van zijnen gunsteling BUCKINGHAM te ontslaan, en na het vertrek der Spaansche Ambassadeurs INOJOSA en COLOMA had hij het oor open voor de inblazingen van den Agent der Aartshertogin, den Heer VAN MALE. Ook hield hij de schaal tusschen *Spanje* en de Vereenigde *Nederlanden* nog tamelijk in evenwicht, daar hij den Baron DE VAUX toestond een lichting van krijgsvolk voor de Spanjaarden te doen, terwijl de onzen er op hadden aangedrongen, dat de Engelsche of Schotsche regimenten uit de zuidelijke *Nederlanden* mochten teruggeroepen worden. Niettemin hield JACOBUS onze Gezanten niet meer op, maar verleende hun de gelegenheid om hun afscheid te nemen. Vooraf echter moest bepaald worden, wie tot Kolonel over het vierde regiment zou aangesteld worden. De Koning verlangde daartoe den Graaf van MORTON, uit het Huis *Douglas*, te benoemen; de Prins van *Wales* had die waardigheid aan den Baron WILLOUGHBY toegedacht. Om nu beide Edellieden te plaatsen, stelde de Koning voor, den Graaf van SOUTHAMPTON, als die rijk genoeg was, te doen uitvallen; maar de Prins stelde er bijzonderen prijs op om dezen in afwachting van de oorlog, die, meende hij, niet kon uitblijven, met een commando naar het vaste land te laten vertrekken. Om deze moeijelijkheid uit den weg te ruimen, werd nu voorgeslagen de zesduizend man in vijf regimenten onder even zoo veel kolonels te verdeelen, en wel met de betuiging, dat als onze Gezanten hierin niet

1623—1625.

Er worden artikels van alliantie geteekend.

1623—1625. bewilligden, de geheele alliantie er wel bij zou inschieten. Evenwel vonden de Gezanten zwarigheid eenige hoop te geven, dat het verzoek toegestaan zou worden: liever zagen zij, dat er bij de vier nog een vijfde regiment van 1500 man gevoegd werd, en liefst van allen, dat de Koning de kosten van dit vijfde regiment uit de door het Parlement verleende gelden zonder eisch van teruggave op zich nam; maar men stond hun dit niet toe, en zij moesten de verdeeling van de 6000 man in vijf regimenten inwilligen, niet zonder de drie eerstbenoemde Kolonels eenigzins te ontstemmen. Toen deze zaak dus gevonden was, sloeg de Graaf van MORTON ten slotte de hem opgedragen betrekking wegens de daaraan verbonden voorwaarden af.

Afscheid der Gezanten.

Den 24sten Junij begaven de Gezanten zich naar *Theobalds* om afscheid van den Koning te nemen. Zij bedankten Zijne Majesteit, maar gaven hem daarbij te kennen, dat met het thans gemaakte verdrag de zaak van de teruggave der Palts nog weinig bevorderd werd, tevens de hulp der Staten aanbiedende tot alles wat de Koning daartoe verder wilde ondernemen. Hij vergat deze zaak niet, antwoordde de Koning, maar hij kon geen wonderen doen, dus had hij Gezanten gezonden naar *Frankrijk*, *Denemarken*, *Venetië* en *Savoye*. — Zooveel bleek uit dit antwoord, dat hij thans ten minste zijne hoop niet meer uitsluitend op de uitwerking van onderhandelingen met *Spanje* vestigde. De Gezanten dan zochten nog vóór hun scheiden Zijne Majesteit het besluit om den Spanjaard op zee afbreuk te doen, smakelijk te maken, en hem er toe over te halen, dat HAUTAIN de handen vrij werden gelaten om de te *Duins* ingeloopen Duinkerksche schepen te vernielen. Hierop antwoordde de Koning ontwijkend, om nog de zaak van *Amboina* ter sprake te brengen. Dat de Engelschen aldaar eene *zamenzwering* zouden gesmeed hebben, daarvan wilde hij niets hooren, en om zijnen toorn te verbidden, verzekerde CONWAY, op zijne knieën gevallen, dat de Nederlanders beloofd hadden, den Engelschen recht te doen. Nadat de Koning ten laatste nog te kennen had gegeven, dat hij de Nederlandsche Noordsche Compagnie nog steeds schuldig rekende de som van 200,000 gulden aan zijne onderdanen te betalen, kregen de Gezanten hun afscheid.

Voor hun vertrek uit *Londen* kwam de Hertog van BUCKINGHAM, die, van zijne ongesteldheid bekomen, weder ten hove zou verschijnen, hun nog een bezoek brengen. De zege van de nieuwe Staatkunde werd meer en meer verzekerd. — Den 5den Julij waren de Gezanten te *'s Gravenhage* terug. Zij hadden, zoo als anders gebruikelijk was, bij hun afscheid geene geschenken ontvangen; daarentegen hadden zij minstens 50,000 franken beschikbaar gehad om de Engelsche Grooten, die hunne zaak bevorderd hadden, te vereeren, en van deze vergunning hadden zij gebruik gemaakt. De Secretaris CONWAY had zijnen broeder en twee zoons officiersplaatsen in de nieuw opgerichte regimenten bezorgd met behoud van de militaire rangen, die zij bij de oude Engelsche regimenten in onze dienst bekleedden. — Het traktaat, dat de Gezanten medebrachten, had in éénen achtermiddag beklonken kunnen wezen, en werkelijk had het hun niet veel meer tijds

gekost; de beteekenis van de vergunning, daarbij verleend, kon naar goedvinden gering aangeslagen of breeder uitgemeten worden; maar hun verblijf te *Londen* en hun gedurig verkeer met de personen, die het meest in de gebeurtenissen van dit gewichtig tijdstip betrokken waren, was van het grootste belang geweest, en hunne bekwaamheid en beleid had niet alleen de Spaanschgezindheid van den Koning ontwapend, maar ook de voorstanders van den oorlog tegen *Spanje* genoopt bij de nieuwe alliantie Nederlands onafhankelijkheid te ontzien. 1623—1625.

Was er reeds lang sprake geweest van een Gezantschap naar *Frankrijk* te zenden [1], ten einde te doen blijken van den toeleg der Republiek om die Mogendheid te ondersteunen in de staatkunde, van welke hare ligue met *Venetië* en *Savoye* de vrucht was, en dan wederkerig door haar in onzen oorlog ondersteund te worden, thans nu *Frankrijk* zich bovendien met *Engeland* scheen te zullen verbinden, dienden er vooral Gezanten naar *Parijs* te gaan, ten einde bij de nieuwe verbindtenissen en raadslagen der Mogendheden de rol der Vereenigde Provinciën bepaald te zien.

Had men in *Frankrijk* al meer en meer vertrouwen aan onzen Staat geschonken en was men daar tot vernieuwde vereeniging met ons beginnen over te hellen, het was vooral te wijten geweest aan den invloed van personen, die den raad van RICHELIEU innamen, te weten de Koningin-Moeder en de markies DE VIEUVILLE. Vandaar dat LANGERAK geschreven had, dat de Staten voor de in het jaar 1623 van *Frankrijk* verkregen gunsten bepaaldelijk ook de Koninginnen, en later dat zij nevens PUISIEUX ook VIEUVILLE bedanken moesten [2]. Deze VIEUVILLE nu kwam in Februarij (1624) in het Ministerie, terwijl de SILLERYS ter zijde gesteld werden. Van deze verandering van 's Konings Raadslieden gaf DU MAURIER den 22sten Februarij den Staten kennis, en dadelijk daags daaraan werden de Gezanten, die naar *Frankrijk* vertrekken zouden, aangewezen. De benoemden waren VAN ESSEN en NOORDWIJK [3]. Immers schenen afgevaardigden van onzen Staat thans, nu de mannen, die de achterdocht tegen onze Republiek steeds gevoed hadden, waren afgetreden, op eenen onbelemmerden toegang te kunnen rekenen. Wel vielen er nog hevige klachten over Nederlandsche kaperkapiteins, die Fransche schepen veroverden en de opvarenden als slaven aan Turksche roovers, met welke zij vereenigd te werk gingen, overleverden. Doch al wilden de Fransche Regering op die wijze te kennen geven, dat zij niet kon dulden, dat de onzen zoo den meester op zee speelden; al deed zij, door Nederlandsche schepen in Fransche havens in beslag te nemen, blijken, dat zij die balddadigheid met alle beschikbare middelen zou te keer gaan; — de zaak der staatkundige vereeniging kon er niet bij lijden, en door de schuldige kapiteins te straffen, wilde het Nederlandsche Bewind *Frankrijk* gaarne voldoening geven [4].

Gezanten naar *Frankrijk* benoemd.

---

[1] Zie hiervoor: III D. III St. bl. 809, 810. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Junij; 21 Oct. 1623.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 21, 22 Febr. 1624. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Febr.; 12, 13, 18 Maart, 1624.

1623—1625. De beide benoemde Gezanten waren vertrouwden van Prins MAURITS. Dit kon thans hier te lande wel geenen grond tot achterdocht geven, aangezien de Prins niets anders dan eene oprechte vereeniging met *Frankrijk* kon wenschen. Niettemin was Zijne Excellentie gezind eenen waarborg te meer te geven, dat er niets zou verhandeld worden, hetwelk den machtigen kooplieden tegen den zin kon zijn. Dus drong hij bij de Staten-Generaal er op aan, dat er ten verzoeke van *Holland* nog een derde Gezant zou worden aangesteld. Dit verzoek werd ingewilligd en ADRIAAN PAUW, Pensionaris van *Amsterdam*, werd benoemd, hoezeer met tegenkanting van *Zeeland* en *Friesland*, die tegen de bevoorrechting van *Holland*, welke Provincie nu twee vertegenwoordigers in het Gezantschap had, opkwamen. Werd er een derde benoemd, dan moest zulks volgens de meening van *Zeeland*, een Zeeuw, volgens het gevoelen van *Friesland* een Fries zijn [1]. Toen er aan het besluit niets te veranderen viel, drong *Zeeland* op de benoeming van een vierden aan, gebruik makende van de aangeheven klachten over de kaperkapiteins, omtrent wier gewicht men in *Zeeland* beter dan elders onderricht was. Doch deze reden mocht niet gelden, en de drie Gezanten vertrokken in het begin van de maand April [2]. Hunne Instructie gelastte hun op bijstand aan te dringen liefst in geld, en wel ten bedrage van twaalfmaal honderdduizend gulden. Immers ons leger scheen sterk genoeg, en wilde men het versterken, dan behield de Prins liever geheel de vrije beschikking over de keuze der manschappen en de aanstelling der officieren, waarover bij troepen uit den vreemde geleverd eerst nog overeenkomsten getroffen moesten worden. Reeds had CHÂTILLON aangeboden uit de door *Frankrijk* te verstrekken gelden 5000 man voetvolk en 500 ruiters te werven [3]. Zelfs dit aanbod moesten de Gezanten zien af te wijzen, ten ware deze werving slechts tot versterking van de Fransche regimenten verstrekte, die reeds in onze dienst waren. Was de Koning er op bedacht om MANSFELD in staat te stellen, weder een leger op te richten, gelijk een brief van LANGERAK deed vermoeden [4], dan moesten de Gezanten trachten te weeg te brengen, dat hij niet op nieuw op onze grenzen gelegerd, maar liever naar *Bourgogne* of de *Valtelline* gezonden werd. De kiesche vraag, of de Gezanten zouden mogen reppen van de mogelijkheid dat de Staten wegens den bezwarenden toestand der geldmiddelen tot het aanhooren van vredesvoorslagen van den vijand overgingen, werd ontkennend beantwoord, daar het minste gewag van deze zaak gemaakt de achterdocht tegen onze Bewindhebbers nieuw voedsel zou gegeven en het verbond met een zoo zwakken Staat, als de onze bij zulk eene mededeeling schijnen zou, min aannemelijk, ja hagchelijk zou hebben doen voorkomen; slechts wanneer de vertrouwdste van 's Konings raadgevers oordeelden, dat het aanslaan van dien toon dienstig kon zijn om den Koning te zekerder tot den oorlog tegen *Spanje*

Hunne Instructie.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Maart, 1624.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 21, 31 Maart, 1624.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Maart, 1624. V. D. CAPELL. I, p. 251.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Maart, 1624.

te doen overgaan, als het geschiktste middel om ons van het sluiten van een Bestand af te houden, slechts dan mochten de Gezanten in dien zin spreken. Dat *Frankrijk* zich niet met ons zou verbinden op het gevaar van door ons alleen gelaten te worden, zoodra ons van wege *Spanje* eervolle en voordeelige voorwaarden werden aangeboden, was klaarblijkelijk. Dus moest de vraag gesteld worden, wat men te antwoorden zou hebben voor het geval, dat de Fransche Regering van ons de belofte begeerde, dat wij, zoolang de onderstand verstrekt werd, niet zonder hare bewilliging met den vijand in onderhandeling zouden treden. Zoo veel mogelijk, dus was het antwoord op die vraag, moest men het afleggen van zulk eene belofte trachten te voorkomen; maar des noods mocht men de Staten verbinden, tot geene onderhandeling van dien aard over te gaan zonder Zijne Majesteit er in te kennen, ja, als het volstrekt niet anders kon, mochten de Gezanten, liever dan de hoop op bijstand op te geven, zich tot die belofte laten vinden. — Ten laatste, zouden de Gezanten ook aan den Koning van *Frankrijk* het aanbod mogen doen om door oprichting eener Fransche West-Indische Compagnie, met onze Handelsmaatschappij van dien naam vereenigd, ten koste van *Spanje* in de zeeën bewesten de *Kaap* en op de Amerikaansche kusten op buit en veroveringen uit te gaan [1]. 1623—1625.

Toen de Gezanten in *Frankrijk* aankwamen, bevond zich de Koning met zijnen Raad en het geheele Hof te *Compiègne*. Te *Senlis* werden zij van wege Zijne Majesteit verwelkomd, en om dichter bij *Compiègne* te zijn, waar alle woningen bezet waren, den 15den April naar *Noyon* geleid. Hun, die op het oogenblik het bewind voerden, was, volgens de verzekering den Heer VAN LANGERAK gegeven, de komst der Nederlandsche Ambassade zoo lief en aangenaam, alsof zij van God uit den Hemel was gezonden. Niettemin was het er zoo verre af, dat de komst van eenen tweeden Pauselijken Nuncius en de doorreize van Pater MAËSTRO zonder uitwerking zouden gebleven zijn, dat *Parijs* eenige dagen lang vol geweest was van het gerucht van eene verandering in het besluit des Konings. Deswegens had LANGERAK het hoog tijd geoordeeld, dat de Gezanten niet langer toefden te komen. Onder degenen, die hen te *Noyon* begroetten, toonde zich de Heer D'ESPESSE bijzonder ijverig. Geen wonder, want hij was tot den post van Gezant te *'s Gravenhage* bestemd. In de eerste dagen van April (1624) was DU MAURIER door zijnen Koning teruggeroepen. Bij de aanstaande komst der Nederlandsche Gezanten, had de Koning geschreven, kon niemand Zijne Majesteit beter inlichten dan hij, en voorts dacht hij hem bij zich te houden, ten einde zich door hem in eene andere betrekking te laten dienen. Het vertrek van DU MAURIER, die *Frankrijk* zoo lange jaren in de Vereenigde Provinciën had vertegenwoordigd, was niet zonder beteekenis. Het kon ten onzent in zoo ver geen onaangenamen indruk maken, als met hem de levende getuige verdween van den tegenstand vroeger door de Fransche Regering tegen de personen geboden, die in 1618 gezegevierd hadden.

Hunne aankomst in *Frankrijk*.

DU MAURIER teruggeroepen en door D'ESPESSE vervangen.

[1] AITSEMA, I. p. 353, 354.

1623—1625. Maar van den anderen kant moest het stof tot nadenken geven, dat hij, een Protestant, door een Katholiek werd vervangen. Kon dit niet bewijzen, dat de Koning van zins was ons ten aanzien van de Protestanten in zijn Rijk met verzoeken aan te komen, met wier overbrenging en aanbeveling een Protestant zich moeijelijk kon belasten? De Jezuiten, zoo heette het reeds, stonden thans het huwelijk van 's Konings zuster met den Engelschen Prins voor; kon de vervanging van den braven DU MAURIER niet mede tot de verwezenlijking der nieuwe hoop strekken, die zij zich voorspiegelden?

In weerwil van eene ongesteldheid zou de Koning onzen Gezanten vroeger dan zij hadden durven hopen, audientie verleenen. Daartoe te *Compiègne* gekomen, werden zij ontvangen aan de woning van den *Connétable*, omstuwd van de Maarschalken DE CRÉQUI, DE LA FORCE en DE CHÂTILLON. De Koning ontving hen in de tegenwoordigheid van den Graaf DE SOISSONS, de Hertogen van LONGUEVILLE, VENDÔME en CHEVREUSE, en den Markies DE LA VIEUVILLE. Hij hoorde hunne rede met ongeveinsd welgevallen aan, en verklaarde dadelijk, dat hij den *Connétable*, VIEUVILLE en den Secretaris D'AUQUERRE, eenen staatsman den Nederlanders zeer toegenegen, belast had met de taak om met hen te onderhandelen. Dat alzoo deze last aan de grootste persoonaadjes van het Rijk werd opgedragen, niet anders alsof het hier eene onderhandeling gold met den Keizer of den grootsten Koning van *Europa*, ergerde de Spaansche Ministers en de Pauselijke Nunciussen in geene geringe mate. — Op de eerste conferentie, die zij den 22sten April, met die Commissarissen hadden, begrootten zij het bedrag van het verlangde subsidie op twee en een half millioen. Op de bezoeken, die zij in den tijd, welke tusschen deze en de volgende conferentie verliep, te *Compiègne* aflegden, bemerkten zij, hoe ijverig de tegenstanders van de alliantie tusschen *Frankrijk* en de Provinciën aan het werk waren, en hoe zij de voorstelling ingang trachtten te doen vinden, dat onze Staat binnen kort te gronde gericht zou zijn. Op de tweede conferentie verklaarden de Commissarissen, dat de Koning besloten was de Staten bij te staan, maar verlangde te weten, wat Hun Hoog Mogenden daartegen voor den Koning zouden willen doen, en wat verzekering wij aanboden. Dus scheen men te denken, dat wij in den nood, in welken wij, naar men meende, verkeerden, bereid bevonden zouden worden, door den afstand van eenig deel van ons grondgebied aanvankelijk reeds een deel onzer onafhankelijkheid prijs te geven. De Gezanten wilden van zulk een verzoek niets hooren, en verklaarden daarop niet eens naderen last te durven vragen, niettegenstaande men hen waarschuwde geene oorzaak te geven, dat de onderhandeling werd afgebroken, hetgeen juist datgene zijn zou, wat onze vijanden wenschten. Zooveel vernamen zij buiten de conferentie, dat de Koning den Staten in allen gevalle geenen onderstand zou gunnen, dan bij wijze van leening en onder beding van teruggave binnen zekeren tijd en met bijvoeging van eenige voorwaarden. Om den indruk van het verhandelde nog minder bemoedigend te maken, moesten de Gezanten bovendien vele klachten over de rooverijen van de Algerijnen en

De Koning biedt onderstand onder zekere voorwaarden.

Tunetanen en van Nederlandsche kapers vernemen: de benadeelde Franschen, heette het, konden bij ons geen recht krijgen, want de rechters hadden deel aan den gemaakten buit. Hierop voerden de onzen aan, dat op hunne beurt Fransche onderdanen kaperbrieven van den Koning van *Spanje* aannamen, en onze scheepvaarders benadeelden. Dan, antwoordden de Commissarissen, zullen wij ze als zeeroovers doen straffen. Voorts, ten einde onder eenigen schijn aan onze Admiraliteiten de rechtspraak op de ingebrachte prijzen te kunnen betwisten, had de Koning reeds in zijn Rijk een bijzondere Commissie met de beoordeeling van zulke zaken belast. Zooveel bleek, dat als Hun Hoog Mogenden zich niet lieten vinden tot het ontwerpen van een reglement ter regeling van de handelingen der kaperschepen, de geheele zending vruchteloos zou afloopen. — Van den anderen kant deden zich voorteekenen op, die bewezen, dat de Koning zich al meer en meer tegen de Spanjaarden verklaarde. Het verdrag door den Commandeur DE SILLERY, Fransch Gezant te *Rome*, op het oogenblik zelf van den val van het Ministerie zijner bloedverwanten, nog in allerijl met den Paus gesloten, en waarbij den Spaanschen troepen de doortocht door de *Valtelline* uit *Italië* naar *Duitschland* toegestaan was, zou, dus bleek genoegzaam, gewraakt, ja, eenige duizenden manschappen in *Picardië* tot verzekering der grenzen gelegerd worden. Voorts liet de Koning onzen Gezanten, die wat nader bij *Compiègne* wenschten te zijn, het kasteel *Monchy* inruimen, hetgeen den Pauselijken Nuntius geweigerd was. — Op de eerstvolgende conferentie gaven de Gezanten te kennen, dat zij den Koning niets anders tot erkentenis van den door hem te verleenen onderstand konden beloven, dan wederkerigen bijstand ingeval dat de Koning dien behoefde. Van lieverlede lieten nu de Commissarissen de door hen eerst verlangde voorwaarden varen: doch zij bleven staan op de teruggave na afloop van de te sluiten overeenkomst. Zelfs dit was de onzen nog te veel gevergd. Zij begeerden eene vrije gunst, welke, meenden zij, het Fransche Goevernement er zelf belang bij had ons te verleenen. Met de teruggave, verzekerde men daarop, zou het zoo naauw niet genomen worden: slechts verlangde Zijne Majesteit zich eenigzins te kunnen verantwoorden tegenover zijne onderdanen, die onder zulke zware lasten gebukt gingen. Nu de Gezanten zelfs toen niet toegaven, schenen sommigen van de Heren verstoord te worden, en zeiden, dat de onzen met hunne bedenkelijkheden den Koning afkerig zouden maken van alle alliantie, daar wij weigerden zijne aanbiedingen aan te nemen. Noch door deze verwijten noch door de trouwhartige vermaningen van den *Connétable*, dat zij toch door geene halsstarrigheid de kans zouden voorbij laten gaan, lieten de onzen zich overhalen. Integendeel, zij stelden de zaak voor, zooals zij huns bedunkens waarlijk was, hoe de Nederlanders, om ten dienste van de geheele Christenheid en bepaaldelijk van *Frankrijk*, de algemeene monarchie van de Spaanschen te weren, dagelijks het bloed der hunnen stortten en gedurig alles op het spel zetten, wat God Almachtig hun in deze wereld had verleend. Doch niets mocht baten. Wilden zij, dus voerde men den

1623—1625.
Klachten over de rooverijen der Algerijnen.

1623—1625. onzen te gemoet, wilden zij 's Konings aanbod niet aannemen, dan behoefden zij zich ook niet over de teruggave te bezwaren, en konden wel dadelijk henen gaan. Alsnu inziende, dat werkelijk de onderhandeling zou afgebroken worden, lieten zij zich tot eenige nadere beraadslaging in: de teruggave zou althans niet geschieden, dan na afloop niet bloot van den tijd in het verdrag te bepalen, maar van den geheelen oorlog, en slechts wanneer de Koning, zelf in oorlog geraakt, ze zou behoeven. Dit kwam neder op wederkerigen onderstand, hetgeen juist dat was, wat zij verlangd hadden te verkrijgen. Doch deze voorslag had het geluk niet den Commissarissen te behagen. Voorloopig bleef deze zaak onafgedaan. Thans zou de duur der alliantie bepaald worden. Onze Gezanten verlangden, als niet in het algemeen kon vastgesteld worden, dat zij van kracht zou zijn, zoo lang de oorlog zou duren, dat haar dan ten minste een duur van twaalf jaren verzekerd zou worden. De Fransche Heren wilden slechts van een verbintenis voor drie jaren hooren, na afloop van welke de Koning het verdrag telkens vernieuwen kon. Ook dit punt bleef vooreerst onbeslist. Toen het nu op de begrooting van de som der geldelijke bijdrage aankwam, maten de Commissarissen het voordeel zeer breed uit, hetwelk onze Republiek er bij ervaren zou, dat de Koning door het oprukken zijner troepen naar *Picardië* de Spaansche Nederlanden bedreigde, en, hetgeen zijn voornemen was, nog dezen zomer zich met een leger van 46,000 man in *Italië* zou laten vinden. Deswegens meenden zij met een subsidie van een millioen in het eerste, en van 600,000 gulden in de volgende jaren der alliantie te kunnen volstaan. De onzen drongen op de ontvangst van minstens 1,400,000 aan, en ook dit punt werd aan de beslissing van den Koning overgelaten. Alsnu kwam men van de Fransche zijde voor den dag met het verzoek, dat Hun Hoog Mogenden zich verbonden om gedurende de jaren, dat zij den onderstand zouden ontvangen, geen onderhandeling van vrede óf bestand aan te gaan zonder 's Konings toestemming. Hiertoe toonden zich de onzen niet gezind, ten minste zoo er nog sprake bleef van de teruggave der te verleenen sommen. Niettemin

De punten van verdrag worden op schrift gesteld.

verlangden de Fransche Gecommitteerden dat nu men zich van weerszijde verklaard had, al de besprokene punten op schrift gebracht zouden worden, om in de volgende conferentie vastgesteld en onderteekend te worden onder voorbehoud van de goedkeuring des Konings en der Staten-Generaal. Deze overhaasting konden de onzen niet al te zeer wraken, omdat zij genoeg inzagen, dat zoo er niet spoedig eenige artikelen van verdrag tot stand kwamen, de geheele zaak ongedaan zou blijven: de minste schorsing der onderhandelingen zou aan de steeds woelende tegenwerking de baan ruim laten. Intusschen verzochten de Gezanten op alles ten spoedigste nadere bevelen uit *'s Gravenhage*. Tevens meldden zij, dat de Kardinaal DE RICHELIEU in het Ministerie was opgenomen, eene gebeurtenis, die zij nog niet als zoo zeer gunstig schenen te beschouwen; immers noemen zij hem in hun bericht aan de Staten met zinspeling op zijn geestelijk karakter, »den besten van die Orde," als wilden zij zeggen, dat zijn stand hun Hoog Mogenden niet -

te zeer moest verontrusten. Tegen de eerstvolgende conferentie hadden de Fransche Heren eenige korte artikelen op schrift gebracht. Zij hielden daarin de eischen vol, die zij mondeling gedaan hadden. Anderen last hadden zij niet, en begeerden de onzen wat meer, dan moesten zij zich tot den Koning zelven wenden, die trouwens op het punt was op reis te gaan. Dus verzochten de Gezanten tegen den volgenden dag gehoor bij zijne Majesteit en, volgens welgemeenden raad, ook bij de Koningin-Moeder. Voorts bedongen die artikelen, dat Hun Hoog Mogenden den Koning, des noodig, zouden bijspringen met volk, geld en schepen, volgens 't traktaat van het jaar 1608; dat de Nederlanders zich met 's Konings onderdanen zouden associeren in de vaart naar *Oost-* en *West-Indië;* dat zij hunne alliantie met die van *Algiers* en *Tunis* zouden verbreken of anders zich verantwoordelijk stellen voor hunne rooverijen; dat de Staten den Koning voor zijn geld dadelijk zouden voorzien van oorlogschepen van drie- tot vierhonderd ton, en, eindelijk, dat, indien de Koning, in oorlog zijnde, zijne Fransche regimenten noodig had, de Staten ze ten hunnen koste te scheep naar *Calais* of *Dieppe* zouden laten overvoeren. — Op de audientie verzochten de Gezanten den Koning vijftien of zestienhonderd duizend gulden gedurende minstens zes jaren te mogen ontvangen. Hij beloofde dadelijk twaalfhonderdduizend voor dit, en achthonderdduizend voor twee volgende jaren. Kwamen de Staten in bijzonder dringenden nood, dan zou hij meer willen toestaan. De Koningin-Moeder ontving hen, even als de Koning, met alle vertoon van welwillendheid. Uit verdere bezoeken, waaronder mede een aan den Kardinaal gebracht, begrepen zij zooveel, dat zij zich met hetgeen de Koning ten aanzien van het bedrag van het subsidie beloofd had, moesten vergenoegen. 1623—1625.

Terwijl de Gezanten antwoord uit *'s Gravenhage* wachtten, werden de conferenties voortgezet, op eene van welke hun zooveel bleek, dat men de alliantie afhankelijk stelde van de vervulling van den eisch, ten aanzien van de zaak van *Algiers* gedaan: 't was, zeiden de Commissarissen, niet mogelijk, dat de Koning zich met ons verbond, zoo de Algerijnen van hunne alliantie met ons gebruik konden blijven maken om Zijner Majesteits onderdanen te benadeelen. Dus zagen de Gezanten zich genoodzaakt hen op dit punt met eenige inwilligingen tevreden te stellen. Den 22sten Mei ontvingen zij brieven van Hun Hoog Mogenden en sedert konden zij met meer zekerheid handelen, doch daarom met geen grooter hoop van in allen deele te slagen, daar zij zich door de ontvangen bevelen geenszins in staat gesteld zagen om het verlangen der Franschen op alle punten te bevredigen. Bepaaldelijk moesten zij te kennen geven, dat Hun Hoog Mogenden de verdragen met de Barbarijsche Staten niet konden verbreken, en nog veel minder de verantwoordelijkheid wegens de van die zijde bedreven zeerooverijen op zich konden nemen. Werkelijk verklaarden, na nieuwe gedachtewisseling over de punten van geschil, 's Konings Commissarissen de onderhandeling voor afgebroken. De Gezanten vertrokken naar *Monchy*, en dadelijk verspreidde zich door het gansche Hof het gerucht, De onderhandelingen schijnen afgebroken.

1623—1625. dat men met wederkerig ongenoegen gescheiden was. Evenwel staakten zij hunne bezoeken en beleefdheden niet. Dientengevolge werd er wederom eene en andere conferentie gehouden, welke daartoe leidde, dat zij tot den Koning werden verwezen, die hun den 7den Junij audientie verleende, hun vriendelijk te woord stond en hun een gunstiger bescheid van zijne Commissarissen deed verwachten. Niettemin werd de voorspoedige voortgang der beraadslagingen ook nu door de voortdurende klachten over de zeerooverijen belemmerd. Er dreigde eene nieuwe breuk. Maar vernemende, dat de Koning van zins was te vertrekken; dat de Connétable zich naar *Dauphiné* stond te begeven, en dat hunne onderhandelingen onder de hand gestadig werden tegengewerkt, beijverden zich onze Gezanten ten zeerste om tot een eind te komen. Met Gods hulp, schrijven zij, was de uitkomst nog zoo gunstig, dat den 10den Junij een traktaat van alliantie gesloten en twee dagen daarna geteekend werd. Dadelijk vertrok de Markies DE LA VIEUVILLE naar *Parijs* om hun wissels ten bedrage van 600,000 gulden op het verleende subsidie te bezorgen, en van nu aan werd met meer vastberadenheid de hand geslagen aan alles wat in *Duitschland*, *Zwitserland* en *Italië* tot afbreuk van de Spaansche macht beraamd was geworden. Immers was Lord CARLISLE aangekomen, en scheen niets het sluiten van een verbond met *Engeland*, door de verzwagering van de beide regerende Huizen bekrachtigd, meer in den weg te staan. Voordat onze Gezanten naar *Holland* terugkeerden, ontvingen zij ter gelukwensching wegens het gesloten verdrag bezoeken van Lord KENSINGTON en Lord CARLISLE, en voorts van de Hertogen van GUISE, CHEVREUSE en ANGOULÊME, en andere Grooten. Na op het afscheidsgehoor bij den Koning en de andere hoofden van het Vorstelijk Gezin ten vriendelijkste bejegend te zijn, kwamen zij in het begin van Julij te *'s Hage* terug [1].

Niettemin komt er een Verdrag tot stand.

Inhoud van het verdrag.

Bij het traktaat beloofde de Koning voor het jaar 1624 *te leen* de som van 1200,000 en voor elk der twee volgende jaren een millioen gulden. De Staten verbonden zich, deze sommen drie jaren na het sluiten van vrede of bestand terug te geven, en geen vrede of bestand zonder 's Konings raad en tusschenkomst te sluiten. Kwam de Koning in oorlog, of had hij zulks anderzins noodig, dan zouden de Staten hem met de helft van het thans door Zijne Majesteit toegestane bedrag ondersteunen, en dat wel ter keuze van den Koning in geld, in manschappen of in schepen. Binnen zes maanden zouden de Staten zich met Zijne Majesteit verstaan tot maatregelen om de westelijke zee tegen de rooverijen van die van *Algiers* en *Tunis* te vrijwaren. Binnen drie maanden zouden de Collegiën ter Admiraliteit recht doen op de klachten der Fransche kooplieden, en in die Collegiën zou niemand geduld worden, die eenig deel had aan de vrije nering of

---

1 Deze bijzonderheden zijn ontleend aan de brieven door de Gezanten geschreven en te vinden in het *Register der Brieven*, *Memoriën en Bijlagen*, *ingekomen uit Frankrijk van* 1622—1625, op het Rijksarchief. — *Resol. Stat.-Gen.* 10, 12 Julij, 1624.

eenig voordeel trok van den gemaakten buit. Wanneer de Staten vrede hadden, zouden zij de Fransche regimenten, zoo zij door den Koning terug geroepen werden, te *Calais* of *Dieppe* laten brengen. Een bijzonder artikel vergunde vrije uitoefening van de Katholieke godsdienst ten huize van den nieuwen Franschen Gezant uitsluitend ten behoeve van Fransche onderdanen, en bepaalde dat de Fransche regimenten dit jaar (1624) en de twee volgende betaald zouden worden uit het verleende subsidie; maar dat de Staten de 114,000 gulden, die het onderhoud dier regimenten in dezen tijd zou kosten, niet zouden behoeven terug te geven [1]. 1623—1625.

Zoodanig was de afloop van de beide Gezantschappen. Veel stoffelijk voordeel beloofde het onderhandelde nog niet; wij hadden ons moeten te weer stellen tegen de aanmatiging zoowel van *Engeland* als van *Frankrijk*, die het bondgenootschap dus begrepen, alsof wij daarbij onze onafhankelijkheid veil moesten hebben, en vooral de naijver tusschen die beide Mogendheden had het ons mogelijk gemaakt onze zelfstandigheid zonder ernstiger tegenkanting te handhaven. Evenwel, dat er voor het oog der wereld door die beide Rijken op nieuw een bondgenootschap met de tegen *Spanje* oorlogvoerende Republiek was gesloten, was een onwedersprekelijk bewijs, dat de oude staatkunde van Koning JACOBUS overvleugeld was, en dat in *Frankrijk* een stelsel van regering aan de orde was gekomen, hetwelk de kuiperijen van *Spanje* in het binnenland zou fnuiken en in het buitenland op Spanjes en Oostenrijks vernedering Frankrijks gezag zou pogen te vestigen. Geen wonder, dat de Katholieke wereld ontsteld werd door deze verandering van den toestand. Al was *Frankrijk* eene Katholieke Mogendheid, en al heette de Koning van *Frankrijk* de oudste zoon der Kerk, slechts gemoedelijke Christenen, gelijk Pater DE BÉRULLE, die naar *Rome* gezonden werd om de dispensatie voor het huwelijk der Fransche Prinses met den Engelschen Prins te verkrijgen, konden langs den nu ingeslagen weg de vredelievende zegepraal van het Katholicisme over de ketterij in *Engeland* en de *Nederlanden* hopen. Het was duidelijk, dat *Frankrijk* van zins was een gezag in te roepen, boven dat van Kerk en Paus verheven; want in naam van het Katholicisme den verdedigers van het Katholicisme en van het Pausdom de wet te stellen en zich met ketters en opstandelingen te vereenigen, ging niet aan. En welk was dat gezag? Immers geen ánder dan dat van de *rede van Staat.* Dit recht was het wat de kardinaal DE RICHELIEU inriep, vertegenwoordigde en van den aanvang aan met volle bewustheid uitsprak. In Februarij 1624 schreef hij naar *Londen* aan den Graaf DE TILLIERES: »hier te lande voert alleen de rede gebied en naar hare wet zullen zonder overijling alle besluiten genomen worden met waardigheid en roem voor Zijne Majesteit en met voordeel voor zijne bondgenooten [2].” Des Kardinaals geestige landgenooten gevoelden dadelijk de beteekenis van zijn optreden

Beteekenis van het optreden van RICHELIEU in *Frankrijk.*

---

[1] AITSEMA, I, p. 284—287.

[2] GUIZOT, *Projet de mariage royal*, in *Revue des deux mondes*, 1 Oct. 1862, p. 516.

1623—1625. en gaven hem den naam van *den Kardinaal van Staat* [1], en sedert was *rede van Staat* het wachtwoord in *Europa*. In die zelfde maand Februarij (1624) schrijft de Geldersche Edelman VAN DER CAPELLEN, vóórdat RICHELIEU nog alles vermocht: »*La raison d'Estat* zou *Frankrijk* wel raden, om ons assistentie te doen tegen *Spanje*, maar de Raad van den Koning is of gecorrumpeerd of wordt al te zeer geregeerd van de Jezuiten [2]." Dus was er eene nieuwe macht in *Frankrijk* opgestaan, door een uitstekend man vertegenwoordigd, en het Katholicisme had alle reden tot vrees. Thans berouwde het *Spanje* en den Paus, dat men niet alle onwelvoegelijkheden van BUCKINGHAM verduurd en niet wat minder hooge eischen op het stuk der godsdienst had laten gelden, liever dan het Engelsche huwelijk te laten varen. Vandaar de voorstellen aan Pater MAëSTRO naar *Engeland* medegegeven, die gezegd werd aanbiedingen over te brengen, zoo ruim, dat zij niet af te slaan waren [3]. Vandaar ook, dat Monsignore SPADA, de Pauselijke Nuncius te *Parijs*, verzekerde, dat, zoo de Koning van het huwelijk zijner zuster met den Prins van *Wales* wilde afzien, de Koning van *Spanje* gaarne hare hand zou vragen voor den Infant DON CARLOS, zijnen broeder, wien hij dan na ISABELLAS dood de soevereiniteit der Zuidelijke Nederlanden zou verzekeren [4]. Ziedaar weder eene schikking, van welke voor de onafhankelijkheid der Noordelijke Gewesten groot gevaar te wachten stond. Doch voor al die aanbiedingen had RICHELIEU geene ooren. Hij wilde *Frankrijk* de wereldheerschappij allerminst met *Spanje* laten deelen, en begreep, dat er in *Frankrijk* geen rust, geen onderwerping van alle hoogheid onder het gezag des Konings te verkrijgen zou zijn, zoo men *Spanje* niet verpletterde, welke Mogendheid anders, steunend op de Grooten, en de Hugenoten zelven misleidend, spoedig in *Frankrijk* de heerscher zou weten te worden.

Spanje geeft den strijd niet op.

Dus zag de Spaansche Regering zich teruggestooten te *Parijs*, zoowel als te *Londen*. Zou zij den strijd opgeven? Neen! Op nieuw zou zij de kans der wapenen beproeven. Spanden met nieuwe hoop op de overwinning de kettersche volken zamen; verhief *Frankrijk* eene valsche godheid ten troon; werden nu ook de bloeijende Kerken in *Zuid-Amerika* aangerand, en (de berichten deden het reeds vreezen) ook aldaar het rijk van *Spanje* en de voornaamste bron harer inkomsten door de Hollanders bedreigd, — daarom de moed niet verloren: het was niet mogelijk (zoo dachten de Katholieken), dat God de zaak zijner Kerk verliet en den gruwel van den opstand niet eindelijk beschaamde. Slechts moest men niet vertragen, en de gelegenheid, die er nog bestond, gebruiken. In *Italie* kon *Spanje* niet anders dan den aanval van *Frankrijk*, met *Savoye*

---

[1] *Le Cardinal d'Etat.* GUIZOT, t. a. pl. p. 520. [2] V. D. CAPELLEN, *Gedenkschr.* I, p. 250.

[3] Brief van JOHN CHAMBERLAIN aan CARLETON, bij GUIZOT, t. a. pl. p. 517.

[4] GUIZOT, t. a. pl. p. 522.

J. F. C. Reckleben sculps.

en *Venetië* in verbond, afwachten; maar in de *Nederlanden* was het immers verklaarde oorlog, en, had men sedert de hervatting van den strijd wellicht daarom slechts slappe en halve maatregelen genomen, omdat men steeds met den Prins van *Oranje* onderhandelde en de uitkomsten niet omverwerpen wilde, die deze voorspiegelde, — thans nu de Prins eindelijk òf voor ongezind òf voor onmachtig gehouden moest worden om buiten *Engeland* of *Frankrijk* of de Staten om, op eigen hand eenig verdrag met *Spanje* aan te gaan, behoefde men niets of niemand meer te ontzien. Het oogenblik was in zoover gunstig als de Keizer in *Duitschland* thans de handen ruim had. De beide legers van MANSFELD en CHRISTIAAN van *Brunswijk* waren verstrooid, en in weerwil van de vertoogen der Keurvorsten van *Saksen* en van *Brandenburg*, die aan het Rijk thans de rust hergeven en de legers naar huis gezonden wenschten te zien, hield FERDINAND II zijne troepen op de been [1]. Ook BETHLEN GABOR was niet in staat hem ernstige bezorgdheid in te boezemen. Deze Vorst wist zelf maar al te goed, dat nu zijn bondgenoot in *Bohemen* was verslagen, hij het zonder anderen steun niet zou kunnen volhouden. Hij zond den edelman JOHAN ADAM VAN VIZKOW uit zijne hofstad *Neuhäusel* herwaarts. Deze Gezant verscheen den 16den Maart ter vergadering der Staten-Generaal. Hij verhaalde de gansche toedracht der zaken sedert de nederlaag bij *Praag*. *Moravië* zou de zijde des Konings van *Bohemen*, bij eenig vertrouwen op zijne zaak, niet hebben behoeven te verlaten. Nadat nu de Markgraaf van *Jägerndorff* zich met een leger van 7000 man in den nazomer van 1621 met hem vereenigd had, en de vijand het beleg van *Neuhäusel* had moeten opbreken, had hij gehoopt dat *Moravië* zich voor hem zou verklaard hebben. Maar zulks was niet geschied en hij had met den Keizer vrede moeten maken. Evenwel, door de belofte dat Vorst CHRISTIAAN van *Brunswijk* met zijn leger in *Silezië* zou verschijnen, opgewekt (en tevens door HAGA uit *Constantinopel* bewerkt [2]), was hij op nieuw ten oorlog getogen; doch toen deze Vorst uitbleef en niets van zich liet hooren, was zijn leger, dat uit Turken en Tartaren bestond, die slechts voor een beperkten tijd onder de wapenen bleven, uiteengegaan. Slechts met Duitsch krijgsvolk zou hij *Moravië* bezet kunnen houden om ter gelegener tijd de zaken van Koning FREDERIK in *Bohemen* te herstellen. Dus moest deze Vorst zelf aan het hoofd van een leger van 15000 man voetvolk en 5000 ruiters in *Silezië* komen en tevens zorgen, dat TILLY door een tweede leger werd bezig gehouden; voorts moest de Koning van *Groot-Britannië* zich eindelijk de zaken aantrekken en aan de legermacht der vijanden in de *Palts* de handen vol geven. Dan zou hij van zijne zijde met 20,000 man naar *Bohemen* oprukken en teweegbrengen, dat de Turken *Stiermarken*, *Kroatië* en *Windischland* bestookten, en den Chan der Tartaren zou hij met eene som van 20,000 dukaten overhalen om *Podolië* te teisteren en dus alle hulp van de zijde van *Polen* af te snijden. Bleef men daarentegen van den

1623—1625.

Gezantschap van BETHLEN GABOR.

---

[1] V. D. CAPELLEN, I, p. 256. [2] Vergel. *Resol. Stat.-Gen.* 11 Sept.; 11, 19 Oct.; 14 Dec. 1623.

1623— 1625. kant van den gewezen Koning van *Bohemen* in gebreke om zoo krachtig als hij verlangde, op te treden, dan zou hij ten tweeden male met den Keizer vrede moeten maken. — Deze rede was er op berekend om hen tot wie zij gericht was, te overtuigen, dat de Vorst al het mogelijke gedaan had, en thans niets meer kon doen, als men het onmogelijke niet deed om de oorlog in die streken te hervatten. Zij was niets dan eene aankondiging, dat hij met den Keizer tot eene schikking zou komen: slechts wenschte hij daarbij de schuld op zijne voormalige medestanders te werpen en tevens een deel van de gemaakte kosten terug te bekomen. Immers bij een afzonderlijk verzoek meldde hij zich bij de Staten om eenigen bijstand in geld aan. — De Staten begrepen dat zij, jaarlijks eene uitgave van 14 millioen aan oorlogskosten doende en thans zelven door hunne bondgenooten ondersteund, zich van het verstrekken van dien onderstand moesten verontschuldigen. Zij deden zulks in beleefde bewoordingen; maar, bood de zomer eenige gunstige uitkomst aan; keerde zich de staatkunde in *Groot-Britannië* ten beste, en behaalde de West-Indische Compagnie groote voordeelen, dan, zoo beloofden zij, zouden zij zien, wat zij nog voor hem doen konden. De Koning van *Bohemen* zou wel gewenscht hebben, dat men hem meer dan woorden gegeven had, maar deze ongelukkige Vorst kon zelf minst van allen volbrengen wat de zich noemende Koning van *Hongarije* van hem verlangde, en de Prins van *Oranje* hield het er ook voor, dat men van dien BETHLEN GABOR steeds meer geruchts vernomen dan baats gehad had, zoo zelfs, dat hij wel eens gezegd had te twijfelen, of er wel werkelijk een BETHLEN GABOR bestond [1].

Van dien kant zou de Keizer derhalve niet belet worden zijne krijgsmacht aan SPINOLA ter beschikking te geven voor het geval, dat hij in de *Nederlanden* eenig wapenfeit wilde verrichten. Maar het gunstig oogenblik moest niet verzuimd worden. Immers reeds trok de Koning van *Frankrijk* in *Picardië* troepen bijeen, en werd de Graaf van MANSFELD met de middelen toegerust om een nieuw leger op de been te brengen en den krijg in *Duitschland* te gaan vernieuwen.

MANSFELDS leger toch, welks verblijf in *Oost-Friesland* den Oost-Friezen en den Staten zooveel overlast en moeiten veroorzaakt had, was geheel uiteengeraakt. Na de verstrooijing van het grootste gedeelte van zijn voetvolk ten gevolge eener nederlaag, in het ampt van *Cloppenburg* (in het Oldenburgsche) geleden, was zijne macht nog slechts zoo onbeduidend, dat de Oost-Friezen begrepen, dat er geen geld noodig zijn zou om hem tot den aftocht te doen besluiten: gebrek aan mondbehoeften, meenden zij, zou de overige troepen wel doen verloopen, of had men nog geweld noodig om ze weg te jagen, daartoe waren de Oost-Friesche soldaten en boeren wel in staat. Toch zorgden de Staten, dat het getroffen akkoord [2] werd voltrokken, en de opgenomen penningen

---

[1] *Resol. St.-Gen.* 6, 7, 25, 26, 27, 28, 29 Maart, 1624. AITSEMA, I. p. 350. V. D. CAPELL. I, p. 252, 256.

[2] Zie hiervoor, D. III, Stuk III, bl. 824.

aan MANSFELD werden verstrekt. De ruiters, beide van MANSFELD en Vorst CHRISTIAAN, die zich bij hem gevoegd had [1], gingen meerendeels, na door bemiddeling van den Graaf van *Oldenburg* vergiffenis gekregen te hebben, in 's Keizers dienst over; de anderen trokken bij kleine benden naar huis. De ontruimde plaatsen werden in handen van Hun Hoog Mogenden of hunne Gecommitteerden overgeleverd, en slechts onder deze voorwaarde was aan MANSFELD het geld uitbetaald geworden [2]. Spoedig echter kwam van wege den Graaf van *Oost-Friesland* het verzoek, dat zijne Huizen mochten ontruimd worden, met de klacht, dat de Staatsche soldaten het met afbreken en vernielen veel erger maakten, dan het Mansfeldsche krijgsvolk ooit gedaan had. De Staten antwoordden, dat zij dat verzoek niet konden inwilligen, voor en aleer de Graaf genoegzame waarborgen verschafte, dat de onzijdigheid van de andere zijde onverbrekelijk onderhouden zou worden. Hierop kregen zij het bescheid terug, dat juist de bezetting van die vaste punten in het Graafschap den Keizer nopen zou zich aldaar te vestigen, vermits hij er geene Nederlandsche troepen kon dulden. Deze redenering werd door de Staten als geldig erkend, en zij ontruimden 's Graven huizen; slechts *Lieroord* hielden zij bezet, totdat de Graaf behoorlijke acte van neutraliteit van de Infante ISABELLA zou hebben overgelegd, hetgeen nimmer is geschied [3]. Tegelijk toonden Hun Hoog Mogenden zich minder stout tegenover den Graaf van *Oldenburg*, die van de verwarring destijds gebruik makende, zich de heerlijkheden *Inn-* en *Kniphausen*, welke tot *Oost-Friesland* behoorden, had toegeeigend. In plaats van de Stenden van dit Landschap op derzelver verzoek en overeenkomstig hun eigen vroeger gedrag in hun recht te handhaven, verontschuldigden zij zich, dat zij niet van meening geweest waren zich eenig gezag in het beslechten der geschillen tusschen de Graafschappen *Oldenburg* en *Oost-Friesland* aan te matigen. Ook de zaak van den Wezertol liet men in deze dagen rusten [4]. — Zoozeer ontzagen de Staten thans den Keizer, ten einde hem geene aanleiding te geven hun openlijk de oorlog aan te doen.

1623—1625.

Handelwijze der Staten in *Oost-Friesland*.

Zou derhalve MANSFELD weder deel aan den krijg nemen, dan moest hem een nieuw leger verschaft worden. Hiertoe nu werden in het voorjaar van 1624 maatregelen genomen. In Februarij was MANSFELD in den *Haag* om nog het een en ander betreffende de afdanking zijner troepen te regelen. Hij wachtte er bevelen uit *Frankrijk* om tot de oprichting van een nieuw korps over te gaan. *Frankrijk* verlangde eerst te weten wat JACOBUS zou doen, of deze Vorst hem in *Duitschland* zou willen gebruiken om den nieuwen Keurvorst van de *Palts* van zijnen zetel af te stooten, hetgeen *Frankrijk*, dat steeds met den Hertog van *Beijeren* bevriend was, niet rechtstreeks kon ondernemen. Dus zou hij zich voor alle dingen naar *Engeland* begeven, en den 11den Maart nam hij zijn afscheid van de

MANSFELD krijgt een nieuwe legermacht.

---

1 Zie hiervoor, D. III, St. III, bl. 822.

2 V. D. CAPELLEN, I, bl. 226, 228, 229. AITSEMA, I, bl. 343.

3 AITSEMA, I. bl. 344—350.

4 AITSEMA, I, bl. 348.

1623—1625. Staten. Hij werd met alle eerbetoon bejegend en hem een oorlogschip tot den overtocht verleend [1]. Niettemin liet hij geen aangenamen indruk achter. Men vergaf hem de moeijelijkheden niet, die hij ons, terwijl hij in *Oost-Friesland* was, berokkend had. Men stiet zich aan de ijdelheid van zijne »Vorstelijke Genade": want sedert de Koning van *Bohemen* hem het Vorstendom *Hagenau* in leen gegeven had, maakte hij aanspraak op den titel van Prins [2]. Men begreep dat aan zulk een man zulk eene ernstige taak, als waartoe hij nu weder geroepen stond te worden, kwalijk te vertrouwen was [3], en van zijne verschijning in *Engeland* schreven onze Gezanten, toen aldaar tegenwoordig, in eenen toon, die juist niet geschikt was om den ongunstigen dunk weg te nemen. Bij den Prins van *Wales* en de Ministers klaagde hij over Hun Hoog Mogenden, dat zij hem niet ondersteund hadden, en de ondankbare, die met zijn volk slechts door de aalmoesen uit *Groningen* en *Friesland* voor den hongerdood behoed was, verweet hun bepaaldelijk, dat zij hem geene mondbehoeften hadden toegevoerd. Nu, te *Londen*, had hij het voorkomen van een theaterheld aangenomen. Gehuld in rood fluweel, met goud overdekt, kwam hij, niet zonder een grooten toeloop van volk, onzen Gezanten hun bezoek beantwoorden. Trouwens de ontvangst te *Londen* was wel geschikt om hem te misleiden aangaande het gewicht van zijn persoon, die toch eigenlijk zoowel door Koning JACOBUS als door *Frankrijk* werd verloochend. Hij werd bij den Prins van *Wales* gehuisvest te *St. James* in het kwartier, vroeger bestemd voor de Infante van *Spanje*, en vertrok met een juweel van 30,000 gulden waarde, hem door den Koning, en twee paarden, hem door BUCKINGHAM geschonken. Maar daar stond tegenover, dat de Koning hem niet openlijk in dienst genomen wilde hebben: slechts mocht hij lijden, dat hem geld werd gegeven, als de oorlog gevoerd werd op den naam van een ander. In *Frankrijk* was hem voorgeslagen den titel van Generaal van de Zwitsers aan te nemen, zeker in verband met den tocht naar de *Valtelline*. Maar die lieden, de Zwitsers, zoo liet MANSFELD zich uit, behaagden hem niet: liever had hij den titel van Generaal van eenen naamkoning, van den Koning van *Bohemen*, »*tot herstel van de vrijheid in Duitschland*" [4]. In Junij (1624) in *Frankrijk* gekomen wilde Koning LODEWIJK niet, dat hij te *Parijs* kwam: hij werd gehuisvest op een kasteel van den Hertog van ANGOULÊME, met wien hij over den te ondernemen krijgstocht onderhandelde [5]. De zaak liet zich toen gunstig aanzien en, van geld uit *Engeland* en van manschappen door *Frankrijk* voorzien, scheen hij een leger van 20,000 man op de been te zullen krijgen [6].

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Maart, 1624. AITSEMA, p. 344. [2] V. D. CAPELL. I, p. 109.

[3] V. D. CAPELL. I, p. 251. [4] Zie Rapport van de buitengew. Gezanten in *Engeland*, 1624.

[5] Correspondentie van de buitengew. Gezanten in *Frankrijk* (1624). Rijksarch.

[6] V. D. CAPELLEN, I, p. 276, 281, 285.

Maar in allen gevalle zou het nog een geruimen tijd aanhouden, eer *Spanje's* tegenpartij deze aanwinst van macht zou hebben bekomen. Intusschen kon in de *Nederlanden* eenig schitterend wapenfeit verricht en van den ijver van de vele edellieden, die ter verdediging van de zaak van Kerk en Koning waren toegestroomd, gebruik gemaakt worden. De Prins en zijne vertrouwden wisten wel, dat het thans van 's vijands zijde ernst zou wezen. Vandaar dat zijne Excellentie gezegd werd, 's vijands plannen toen meer te duchten, dan hij ooit te voren gedaan had; vandaar vooral de zwaarmoedige taal van eenen MARQUETTE, die, wederom met het commando te *Arnhem* bekleed, zich uitliet, dat hij nu over de 30 jaren het land had gediend, maar het nimmer in zulk eenen nood gezien had, als nu. Daarbij stak de kalmte en moed der burgers gunstig af. Zij hadden nimmer op berekeningen vertrouwd, die nu faalden, en beschouwden de moedeloosheid der legerhoofden als het gevolg van de luiheid en lafhartigheid van menschen, die in een oorlog zonder veldslagen het middel hadden gevonden om zich te verrijken, en thans huiverden hun weelderig leven aan de gevaren van een ernstigen strijd te wagen [1]. 1623—1625.

Doch op welk punt zou SPINOLA ons aanranden? Hij van zijne zijde kon thans niet meer op verstandhouding van binnen rekenen [2], en hij wist hoe onaantastbaar onze grenzen waren, als men ze verdedigen wilde, en nu werden zij behoorlijk van krijgsvolk voorzien [3]. De beste partij, docht hem, was *Breda* te belegeren. Deze vesting, van de groote rivieren verwijderd, kon niet als *Bergen op Zoom* door den onophoudelijken toevoer der Hollandsche burgerij van het noodige worden voorzien. Slechts door een leger te velde kon de afsnijding der stad worden verhoed, en zou de Prins van *Oranje* nu meer dan in de laatste jaren eenen veldslag wagen? Wel ging met *Breda*, al kreeg SPINOLA het in zijne macht, voor zijne tegenpartij niet veel verloren; maar met dat beleg hield hij zijn leger werkzaam en den moed er in, terwijl, wanneer elders, in *Vlaanderen* of op de Fransche grenzen, gevaar mocht dreigen, hij niet te ver weg was om spoedig ter verdediging bij de hand te zijn. Reeds in Junij (1624) liep het gerucht, dat het op *Breda* gemunt was [4]. Toch duchtte men, toen Graaf HENDRIK VAN DEN BERG met zijn volk van omtrent *Rijnberk* kwam afzakken, dat de vijand eene poging zou wagen om ergens een leger over onze rivieren te brengen en dan het hart des lands in te rukken [5]. Maar zulks geschiedde niet, en in Augustus was *Breda* reeds nagenoeg omsingeld. Tegen dat alles was en werd van onze zijde niets gedaan, tot ergernis van menig vurig vaderlander, die reeds in de ziekte, welke onze soldaten in dezen tijd aantastte, een teeken van God zag, dat geen lafhartig ontwijken van den slag een leger

Plan van SPINOLA om *Breda* te belegeren.

[1] V. D. CAPELLEN, I, p. 289, 290, 291, 300, 301, 304.
[2] V. D. CAPELLEN, I, bl. 293.
[3] V. D. CAPELLEN, I, p. 288, 289.
[4] V. D. CAPELLEN, I, p. 280, 285.
[5] V. D. CAPELLEN, I, p. 291, 292, 297—299.

1623—1625. vermocht te sparen. Deze bezoeking in ons leger kwam te treffender voor, omdat te gelijker tijd gezegd werd, dat SPINOLA zijn volk, hoezeer slecht betaald, rondom *Breda* lustig aan het werk hield [1]. De ongeduldigen van de tegenovergestelde zijde klaagden evenzoo: dat er grond was om de trouw van Graaf HENDRIK te verdenken; dat de Markies spoediger besluit had moeten nemen, en dergelijke klachten meer.

De Prins trekt te velde.

Intusschen tegen het einde van Augustus, zoo scheen het, zou de Prins van *Oranje* wat gewichtigs aanvangen. Hij verliet *'s Gravenhage* en kwam te *Knodsenburg*, tegenover *Nijmegen*, alwaar veel krijgsvolk, waaronder de vier nieuwe Engelsche regimenten, bijeengetrokken, en veel geschut en middelen van vervoer te water en te land zamengebracht werden. Doch ook nu, hoezeer *Wezel* geheel open lag, slechts van een klein garnizoen en weinig krijgsvoorraad voorzien, en *Rijnberk* nog gemakkelijker te nemen zou geweest zijn, richtte de Prins niets noemenswaards uit. Toen, dacht men, de Prins zal *Wezel*, als Rijkstad, ontzien om zich des Keizers ongenoegen en TILLY's leger niet op den hals te halen, en op *Gelder* of *Venloo* zal hij los gaan. Maar ook dit gebeurde niet. Ook had hij iets gansch anders op het oog. Om zich in staat gesteld te zien zijn eigenlijk doel te bereiken, hield de Prins het voor eene gunstige omstandigheid, dat SPINOLA's leger met het beleg van *Breda* werd bezig gehouden, en slechts om den vijand te misleiden, had hij zijne krijgsmacht boven aan de Waal en Maas gebracht, vanwaar hij ze toch spoedig, de rivieren af, op het bedoelde punt kon brengen. Dat punt was wederom *Antwerpen.* Zoo als de politieke toestand thans gesteld was, kon hij van de voorspraak of tusschenkomst van geen enkele Mogendheid bij eene toekomstige schikking eenig voordeel voor zich verwachten. Zich zelven moest hij een pand verschaffen, dat hem in staat zou kunnen stellen gunstige voorwaarden te bedingen. Daartoe was *Antwerpen* de geschiktste plaats. Maar in het geheim moest dit plan beraamd worden: want in *Holland* en *Zeeland* kon de verovering van die stad niet aangenaam zijn. — Toen de Prins in de laatste helft der maand September zich in en om *Geertruidenberg* kwam legeren, bracht hij vriend en vijand in den waan, dat het zijn doel was *Breda* te ontzetten. Ware dit echter zijn voornemen geweest, zoo zou zijne houding aan het hoofd van een leger, voorzien van meer geschuts, dan ooit te voren, en met zijnen broeder en zijnen neef ERNST CASIMIR als onderbevelhebbers bij zich, volkomen onverklaarbaar geweest zijn [2]. Immers zou het SPINOLA bij eenige vaardigheid van den Prins niet mogelijk geweest zijn, de stad zoo volkomen in te sluiten, en zou in allen geval een aanval op de belegeraars te wagen zijn geweest. Wat voor het overige het behoud der stad betrof, daarop meende de Prins gerust te kunnen zijn: hij moet niet ongaarne gezien hebben, dat de vesting, die hij steeds als een model had geprezen, thans voor een jaar van mondbehoeften voorzien en door 4000 strijders verdedigd, in de gelegenheid gesteld werd om tegen een leger van

[1] V. D. CAPELLEN, I, p. 306, 309, 313, 315. [2] V. D. CAPELLEN, I, p. 307—313.

18000 man, meesterlijk verschanst, beproefd te worden bevonden. In *Holland* dacht men er eveneens over: er kwamen prenten uit, om de poging ter bemachtiging van *Breda* als eene onzinnigheid bespottelijk te maken. Hoe het zij, naar de algemeene schatting dong SPINOLA met dit beleg naar eenen roem, dien niemand aan Prins MAURITS scheen te kunnen betwisten, en de Prins van *Polen* uit *Brussel* gekomen om de belegeringswerken te bezichtigen, sprak slechts uit, wat een ieder gevoelde, als hij zeide: nu is het lot geworpen tusschen den Markies en Prins MAURITS, en is het gedaan met den roem van den een of den ander [1]. 1623—1625.

Maar dat alles zette de Prins op het spel om *Antwerpen* te bekomen. Hij wilde zich van het kasteel dezer stad meester maken: was dit in zijne handen, dan meende hij den sleutel tot de stad te bezitten. Daarna toch zou niet alleen de verovering gemakkelijker wezen, maar ook van eene zaak, die den Staten niet aangenaam was, een zoo schoon begin gemaakt zijn, dat zij de voortzetting niet zouden kunnen keren.

Aanslag op het kasteel van *Antwerpen*.

De Prins was onderricht, dat het getal waarlijk weerbare manschappen op het kasteel van *Antwerpen* slechts gering was; de meeste der daar liggende soldaten waren, heette het, oud en ongeschikt. Gezorgd hebbende, dat er niets van zijn voornemen uitlekte, stelde hij den ridmeester BROECHEM, drossaart te *Bergen op Zoom*, aan het hoofd van duizend man voetvolk en tweehonderd ruiters met het noodige krijgsmaterieel op wagens geladen. Den soldaten zelven werd wijs gemaakt, dat *Bergen op Zoom* de plaats der bestemming was, en voor zoover zij uit deze vesting zelve gelicht waren, dat het leger te velde het doel was van den tocht. Op weg werden de wagens met het Bourgondische kruis gedekt, en deed men de soldaten hunne oranje en blaauwe sjerpen door roode vervangen, opdat de boeren hen voor Spaansch volk zouden houden; ook kregen zij order op de vraag, waar zij heen gingen, te antwoorden, dat zij een convooi naar *Antwerpen* deden, hetgeen niemand vreemd kon dunken. Dus kwamen zij den 12den October in den nacht voor het kasteel. De wind belette de bezetting het gedruis, dat zij maakten, te hooren. Dus lieten zij hunne ponten te water en richtten de ladders op tegen de wallen. Alles ging goed, totdat een oud soldaat op zijn post, bij het sterrelicht in den helderen nacht de indringers bemerkende, zijn musket loste om het garnizoen te waarschuwen. Dadelijk snelden al de schildwachten naar het bedreigde punt. Middelerwijl was de wind zoo hevig geworden, dat het moeite inhad de ponten aan den wal en de ladders tegen den muur opgericht te houden. Nu beving een schrik de bestormers; zij achtten de zaak verloren, en trokken ijlings terug [2].

Hoe geweldig moet deze uitkomst den Prins getroffen hebben! Terwijl de onderneming werd uitgevoerd, zoo gespannen was hij op den uitslag, had hij zich nacht en dag

[1] AITSEMA, p. 333.

[2] AITSEMA, I, p. 335. V. D. CAPELLEN, I, p. 316, 317. *Resol. Stat.-Gen.* 19 Oct. 1624.

1623—1625. in zijn vertrek gehouden, en het gerucht verbreid, dat hij ziek was. Had hij dan daarom met zooveel gelatenheid den vijand zich rondom *Breda* laten nederslaan om het doel, dat hij daarbij op het oog had, zoo treurig gemist te zien? Nu had hij met al zijn toeven en beramen niets gewonnen, maar alles verloren. Zelfs tegenover SPINOLA, die, nu hij zich al dien tijd zoo in het oog loopend gespaard gezien had, op nieuw vertrouwen op 's Prinsen vredelievende bedoelingen moet hebben opgevat, was de Prins na die vermomming zijner soldaten thans ontmaskerd. Aan eene herhaling van zulk een aanslag was niet meer te denken: immers zou men nu dubbel op zijne hoede zijn, en werkelijk liep eene maand later een vernieuwde poging om *Antwerpen* te verrasschen, door Graaf ERNST CASIMIR ondernomen, met beschaming af [1]. Dus bleef niets over dan *Breda* te ontzetten; maar daartoe had men het te ver laten komen, en de aanhoudende regens, gepaard aan de uitwerking van het doorsteken der dijken bij *ter Heide*, noopten veeleer den Prins aan het opbreken van zijn leger te denken. Zoo zou dan SPINOLA al den roem beërven, door den Prins in zijne krijgskundige loopbaan behaald. En met welk een gelaat voor de Staten te komen? Hij had hen tot nog toe in den waan gehouden, dat hij zich steeds beijverde om *Breda* te ontzetten, en nog onlangs van hen de aanmaning gekregen, dat hij de convooijen des vijands niet ongemoeid zou laten. En thans moest hun de tijding van den mislukten aanslag ter oore komen! Hij achtte de zaak gewichtig genoeg om uit het getal der Gedeputeerden te velde de Heren MUYS, SONCK en HARTEVELD opzettelijk naar *den Haag* te zenden, ten einde de toedracht aan eenige Gecommitteerden der Staten in vertrouwen mede te deelen. Bovendien geld en altijd geld moest er in het leger zijn, en met een verzoek aan te komen tot onderhoud van een zoo kostbare krijgsmacht, met welke niets was uitgevoerd, ja, slechts teleurstelling en schande behaald, waarlijk het moet hard gevallen hebben. De Staten-Generaal evenwel behandelden den Prins in deze omstandigheden met de meest mogelijke welwillendheid. De Commissie, benoemd om de Gedeputeerden te velde te hooren, bestond uit vertrouwden van Zijne Excellentie en bracht het advies uit, dat zij, na gehoord te hebben wat de Prins hen van het afsnijden van 's vijands convooijen als anderzins had laten weten, »zulks bevonden militaire zaken te wezen, die men zou mogen stellen ter dispositie en wijs beleid van Zijne Excellentie." Hiermede vereenigden zich Hun Hoog Mogenden en den Prins lieten zij bedanken voor de goede zorg, die hij droeg voor het behoud der Landen; eindelijk machtigden zij den Raad van State, om, ten einde het leger dadelijk van geld te voorzien, 50,000 gulden op te nemen op het uit *Frankrijk* te wachten subsidie [2]. En hoe zouden die van *Holland* (de Staten der Provincie waren op dit tijdstip niet bijeen) de zaak anders dan met alle kalmte hebben kunnen opnemen? Zij waren niet gesteld op het behalen van krijgsroem aan gene zijde van de grenzen der

[1] V. D. CAPELLEN, I, p. 325.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 19 Oct. 1624.

J. F. C. Reckleben sculps.

VEROVERING VAN SAN SALVADOR IN BRAZILIË.

Unie, allerminst op de verovering van *Antwerpen*, en moest *Breda* vallen, de nederlaag zou grooter zijn voor den Prins, dan voor het Land. Inderdaad, de Hollandsche en Zeeuwsche kooplieden konden niet verstoord zijn over gebeurtenissen, die den triomf van hun gezag en invloed moesten verzekeren. De Prins was geknakt, alles was hem tegengeloopen, het scheen, en het werd met zoo vele woorden uitgesproken, dat God zich tegen zijne pogingen aankantte en spotte met zijne aanslagen [1], en dat juist op eenen tijd dat de sterkstgekleurde berichten inkwamen van opstanden tegen het gezag van *Spanje* in *Mexico* en *Porto-rico*, waarvan de West-Indische Compagnie partij zou moeten en kunnen trekken [2], en van verbazende voordeelen door de vloten behaald, die de kooplieden naar *Brazilië* hadden uitgerust. Zoo was de oorlog, voor zoo ver zij buiten toedoen van den Prins gevoerd werd, voorspoedig, en zagen zich zijne mededingers naar de oppermacht door den buit aan gene zijde van den Oceaan behaald, in staat gesteld om den strijd in den zin, dien zij verkozen, zoolang zij wilden voort te zetten. 1623—1625

Maar wat verkondigden dan de schepen, die uit *West-Indiën* binnenliepen? De uitrusting der West-Indische Compagnie [3], drie en twintig groote schepen en drie jachten sterk, was in de laatste dagen van het jaar 1623 uitgeloopen met eene onderneming tegen *Bahia de todos los Santos*, het voornaamste Kapiteinschap van *Brazilië*, op het oog. Op de reede van *St. Vincent*, een der Kaapverdische eilanden, wachtte de Admiraal de schepen, die niet alle op hetzelfde tijdstip waren afgezeild. Alleen het schip *Hollandia*, te ver naar de Afrikaansche kust afgedreven, verscheen daar niet. Hoezeer zich de Heer VAN DORTH, bevelhebber over het krijgsvolk en bestemd tot gouverneur der te maken veroveringen, daarop bevond, ging de Admiraal, nadat het scheepsvolk zich ververscht en de soldaten zich den tijd te nutte gemaakt hadden om zich te oefenen, zonder de *Hollandia* af te wachten, onder zeil. In het begin van Mei (1624) verscheen de vloot in de nabijheid der kust van *Brazilië*, en dadelijk werden maatregelen genomen om *San Salvador*, de hoofdstad van het Kapiteinschap, aan te tasten. Bij de uitvoering ontmoette men dadelijk krachtigen tegenstand van het geschut der kasteelen en versterkingen. De Vice-Admiraal PIET HEIN streed onder het geschut eener batterij met drie schepen tegen de Portugesche bodems, wel 26 in getal, die dicht onder den wal lagen, en toen dit gevecht met te weinig vrucht en te groot verlies voortgezet zou geworden zijn, zond hij een zestigtal manschappen in drie booten af om de vijandelijke schepen te beklimmen en zoo mogelijk te vermeesteren. Dit gelukte: want de Spanjaarden, bij wien de gedachtenis van *Gibraltar* nog niet uitgewischt kon zijn, verlieten bij hunne aannadering in allerijl hunne schepen en staken ze voor het grootste gedeelte in den brand. Dit wanhopig gedrag des vijands gaf den Admiraal met zijnen Krijgsraad

Verovering van *San Salvador* in *Brazilië.*

[1] V. D. CAPELLEN, I, 325, 339. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Junij, 1624. V. D. CAPELL. I, 282, 283.

[3] Zie hiervoor, D. III. St. III, bl. 830.

1623—1625. het noodige vertrouwen. Men begreep van de gelegenheid gebruik te moeten maken, en zond den Vice-Admiraal 280 gewapende matrozen toe. Dus versterkt, landde deze dappere bevelhebber, beklom een fort en bracht eene batterij tot zwijgen, uit welke den onzen veel schade werd toegebracht. Zijn trompetter, die weldra sneuvelde, was de eerste, hij zelf de tweede boven op den wal, die door de Portugesche soldaten, hoezeer veel talrijker dan de onzen, met overhaasting werd verlaten. Thans viel de nacht in en PIET HEIN bepaalde zich bij het vernagelen der stukken. Toen verliet hij den gevaarlijken post en gunde zijn volk de hoog noodige rust. — Middelerwijl had de Admiraal eene landing laten verrichten door al de soldaten, wegens ziekte slechts twaalfhonderd man sterk, en, bij afwezigheid van den Heer VAN DORTH, door ALBERT SCHOUTEN aangevoerd. Zij werden door tweehonderd en veertig matrozen, die de veldstukken bedienen en de mond- en krijgsbehoeften toevoeren zouden, ondersteund. Een tweetal manschappen, door vroeger bezoek van dit oord met de plaatselijke gesteldheid wel bekend, leidden de troepen langs een engen weg naar de stad. Hier had de vijand hen met weinig moeite te keer kunnen gaan; doch hij waagde het niet hun onder de oogen te zien. Toen de nacht kwam, hadden zich de onzen met weinig verlies in eene voorstad genesteld. De duisternis maakten zich de Spanjaarden ten nutte om, op het voorbeeld van hunnen bisschop, de geheele stad in haast en verwarring te verlaten, en naar de naastbijgelegen bosschen te wijken. De goeverneur DON DIEGO DE MENDOZA DE FURTADO achtte het beneden zich zoo schandelijk te vluchten: hij bleef met zijnen zoon nagenoeg alleen in de stad, en viel in de handen der onzen, toen zij des anderen daags de verlaten plaats vermeesterden. Van eene bende, als welke door de West-Indische Compagnie was bijeengebracht, liet zich, toen haar zoo onverwachts een zoo belangrijke buit in handen viel, geene matiging verwachten. Het goed van eenen vijand, dien men had leeren verachten en vervloeken, werd een rechtmatige roof geacht, en wat men niet bemachtigen kon, mocht niet ongeschonden blijven. De tegenwoordigheid van den Heer VAN DORTH, die juist na deze gebeurtenissen aankwam, strekte om de grootelijks gekrenkte tucht te herstellen. Ook vaardigde hij, volgens den last hem uit het vaderland medegegeven, opene brieven uit, waarbij een iegelijk, die zich onder de gehoorzaamheid van de Staten en de Compagnie wilde begeven, ongemoeiden terugkeer in de stad benevens alle bescherming verzekerd werd. Slechts weinige minvermogenden maakten van dezen vrijdom gebruik. Zoo kwalijk beantwoordden de ingezetenen, ja zelfs de inboorlingen der Spaansche bezittingen in *Amerika* de verwachting, die men hier te lande gekoesterd had, dat zij, warsch van het Spaansche juk, ons als bevrijders zouden ontvangen. Bij eenen tocht met het doel ondernomen om den omtrek der stad wat nader op te nemen, viel de nieuwe goeverneur in eene hinderlaag en werd wreedelijk afgemaakt. Nu was men den man kwijt, die door het ontzag, dat zijn stand en ervaring inboezemden, alleen berekend was om aan de eerste vestiging der Nederlanders op dezen

bodem eenige achtbaarheid bij te zetten. De majoor ALBERT SCHOUTEN volgde hem op; hij wist de orde niet te handhaven en verwaarloosde de werken, die aan de vesting te doen waren. Toen ook hij gestorven en door zijnen broeder WILLEM vervangen was, verliepen de zaken nog meer, daar het volk alsnu in zijnen bevelhebber een voorbeeld van losbandigheid had. Zeker zou er veel geestkracht toe behoord hebben om na zulk eene overwinning, en terwijl er telkens rijkbeladen schepen, die onbewust van den overgang der stad in de baai liepen, zonder slag of stoot in de handen der onzen vielen, de vereischte matiging in acht te nemen. Hoe het zij, deze toestand der veroverde stad beloofde voor het vervolg weinig goeds. Maar dat vernam men zoo spoedig niet in het vaderland. Aanvankelijk vond men niets dan stof tot roem op het bericht van de behaalde zege. Alleenlijk begreep men, dat dit begin tot meerdere krachtsinspanning verplichtte. *Spanje* zou het uiterste in het werk stellen om de indringers weder uit de rijke kolonie te verjagen: daartegen moest voorzien worden en was de Compagnie reeds vroeger bedacht geweest op het uitrusten van eene nieuwe vloot [1], thans werden alle krachten ingespannen en faalde de onderstand der Staten niet, en niet lang duurde het, of weder waren 18 schepen en 7 jachten gereed, bemand met 1690 bootsgezellen en 1350 soldaten, onder bevel van den Admiraal JAN DIRKZOON LAM. En hierbij bleef het niet. Daar de geruchten van de groote toerustingen in *Spanje* aanhielden, zoo werden nog veertien schepen en twee jachten met 1431 bootsgezellen en 558 soldaten, onder BOUDEWIJN HENDRIKS, Burgemeester van *Edam*, als Generaal, en ANDRIES VERON, als Admiraal, uitgerust. Ditmaal nam men alleen schoon en uitgelezen volk aan. Mansfeldschen en Brunswijkschen werden om hunne moedwilligheid bij de vorige uitrusting betoond, afgewezen [2]. In de maand October (1624) vertrok een van de jachten naar *Braziliё* om den onzen aan te kondigen, welk eene macht ter handhaving der verovering zij uit het vaderland te wachten hadden [3]. 1623—1625.

In ditzelfde jaar had men behalve dit alles, zich niet langer door ontzag voor *Engeland* laten terughouden om zich voor goed in *Noord-Amerika* te vestigen [4]. Toen de West-Indische Compagnie eenmaal was opgericht, aan welke men immers ook *Engeland* uitgenoodigd had zich aan te sluiten; toen voorts onze betrekking tot deze Mogendheid van dien aard geworden was, dat wij in haar of een openbaren vijand of een oprecht bondgenoot zouden hebben, zoodat wij haar of niet zouden behoeven te ontzien of haren Vestiging in *Nieuw-Nederland.*

1 *Resol. Stat.-Gen.* 3 Mei, 1624. 2 V. D. CAPELLEN, I, p. 310.

3 AITSEMA, I, p. 336—343. V. D. CAPELL. I, p. 302, 303, 304, 305, 309, 315, 318, 330, 331.

4 Zie hiervoor, D. III. St. III, bl. 441. In het najaar van 1620 konden de kooplieden, die het oog op *Nieuw-Nederland* gevestigd hadden, elkander onderling niet verstaan. De Staten-Generaal zochten te vergeefs de partijen overeen te brengen, en het verzochte nieuwe octrooi werd niet verleend (*Resol. Stat.-Gen.* 6 Nov. 1620).

1623—1625. naijver niet zoozeer zouden moeten duchten; toen nam de West-Indische Compagnie op zich, een aantal nijvere burgers, die door de Engelschen aangezocht werden om zich naar *Virginië* te begeven, op hare kosten naar *Noord-Amerika* over te voeren [1], en de Staten-Generaal bekreunden zich niet om het vertoog van CARLETON, die zich beklaagde, dat zich de Hollanders in *Virginië*, aan land, havens en plaatsen andere namen gevende, als op eigen grondgebied gevestigd hadden [2]. Integendeel het betwiste land werd in naam der Staten-Generaal in bezit genomen [3].

Zoo kwamen de Nederlandsche kooplieden ten koste van vijanden en mededingers in het bezit van een grenzenloos gebied, hetwelk hen in staat moest stellen, zich boven alle voorwaarden, die men mocht wenschen hen te laten onderschrijven, verheven te rekenen, en hen tot de ware en eenige heerschers maakte in het land. Geen wonder, dat de Prins, die gehoopt had de middelen der Republiek ter zijner beschikking te krijgen, bij de vlucht, door de met hem naar het hoogst gezag dingende macht genomen, en bij de teleurstelling en beschaming in den laatsten tijd keer op keer door hem ondervonden, zich verwonnen achtte. Met zijnen moed was zijn ligchaam geknakt. Hij leed aan eene leverkwaal; de koorts ondermijnde zijn gestel, en

De Prins wordt ziek.

sedert den 18den November, in *den Haag* terug, werd hij spoedig bedlegerig [4]. Nog evenwel hield hij zich met staatszaken bezig: hij had er geen vrede mede, dat het bewind hem ontsnapte. Minder dan ooit ontzag hij zich zijne luim te toonen. Eenmaal zelfs verzuimde hij de Gedeputeerden der Staten te verzoeken zich te dekken, en liet hen blootshoofds staan om het woord van zijn ongenoegen aan te hooren, en toen de Staten hem te kennen gaven, dat zij, behoudens zijn advies, wegens zijne voortdurende ongesteldheid zijnen broeder voorloopig in zijne plaats de bediening van Kapitein-Generaal

---

[1] *Resol. Holl.* 20, 21 April, 1622.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Febr.; 16 Maart; 27 April, 1622. Werkelijk was de Hollandsche volkplanting *Nieuw-Nederland* begrepen in de landen, waarover JACOBUS I bij een charter van 2 April 1606, ten behoeve van twee Compagniën beschikt had (zie R. HILDRETH, *Gesch. d. Vereen. Stat. van N. Amer. uit h. Eng. door M. Keyzer*, I, bl. 55); doch de Hollanders beweerden, dat de streek tusschen den 40sten en den 45sten graad N. B. hun wegens vroegere inbezitneming toekwam, en niet zonder grond: immers had HUDSON, aan het hoofd eener door Nederlanders uitgeruste onderneming, die oorden bezocht, en dit was de aanleiding geworden eener eerste blijvende vestiging, door Hollanders geschied (zie hetzelfde Werk, bl. 62, 63). Had men den giftbrief van JACOBUS moeten ontzien, geen minder grond zou er bestaan hebben om de aanspraak der Franschen te erkennen, daar ook de Koning van *Frankrijk* in 1603 de landstreek tusschen 40 en 45 graden N. B. had weggeschonken (zie HILDRETH, bl. 54).

[3] V. D. CAPELL. I, p. 303. R. HILDRETH, t. a. pl. bl. 94.

[4] AITSEMA, bl. 357. *Resol. Stat.-Gen.* 19 Nov. 1624.

wilden opdragen, deed hij hen gevoelen, dat het niet aan hen, maar, het mocht dan zijn op hunne machtiging, niettemin aan hem stond om zich een plaatsvervanger te stellen [1]. Tegen het voorjaar (van 1625) nam de ziekte zoozeer toe, dat de Prins zelf niet anders dan den dood voor oogen zag. Toen ontbood hij Prins HENDRIK uit *Rozendaal*, en handelde met hem over hetgeen er verder tot behoud van *Breda* te doen zou zijn, en over de keuze der officieren van de 20 nieuwe Compagniën ruiters, die hij de Staten bewogen had, benevens twee nieuwe regimenten infanterie [2], op te richten. Nog een belang was er, waarover hij zijnen broeder onderhield. Hij zelf ging sterven zonder wettige kinderen na te laten. Zijn broeder was reeds een en veertig jaren oud, en, zag hij misschien uit naar staatkundige uitkomsten, die wel nimmer zouden komen, zoo was er kans dat ook hij ongetrouwd bleef, en met hem de mannelijke linie van den grooten WILLEM van *Oranje* uitstierf. Dit wilde Prins MAURITS verhoeden. Verlangde hij vóór zijnen dood de zekerheid, dat er werkelijk een huwelijk door zijnen broeder zou worden gesloten, zoo kon men naar geene prinsessen omzien, wier hand slechts ten prijze van langdurige en ongewisse onderhandelingen te bekomen zou zijn; neen! men moest eene jonkvrouw vinden, die bij de hand was en dadelijk gereed zou zijn. De zoodanige trof Prins MAURITS aan in de schoone achtentwintigjarige AMALIA VAN SOLMS, hofdame van de onttroonde Koningin van *Bohemen*. Haar vader, JOAN ALBRECHT VAN SOLMS-BRAUNFELS, was, bekleed met de waardigheid van opperhofmeester van FREDERIK V, met dezen Vorst in den *Haag* gekomen, en aldaar in Mei 1623 overleden, na zijne gemalin en kinderen aan de bescherming der Staten-Generaal te hebben aanbevolen [3]. — Wat moest Prins HENDRIK van den voorslag denken? Hoezeer de rang der Gravin aanzienlijk genoeg was, daar het geslacht van SOLMS uit dat van Nassau gesproten en herhaaldelijk met dit Huis verzwagerd was, zoo moest de Prins niettemin, als hij haar trouwde, afstand doen van alle uitzichten op eene mogelijke verbintenis met een der koninklijke Huizen van *Europa*, die bij het herstel van den vrede, zoo scheen het, de verzoening der Republiek met de Mogendheden zou kunnen bevorderen en tegelijk de nog altijd onzekere betrekking van het Huis van *Oranje* verzekeren. Daarentegen zou hij zich thans verbinden met eene jonkvrouw uit de hofhouding van die Vorstelijke familie van de *Palts*,

1623—1625.

Huwelijk van Prins FREDERIK HENDRIK.

[1] V. D. CAPELL. p. 348, 352, 353.

[2] Van deze twee regimenten bestond het eene uit Franschen en had den Hertog van CANDALE tot Kolonel; het andere stond onder het bevel van den Heer VON HATZFELD. Zie *Mémoir. de Fréd. Henri*, p. 29. De Hertog van CANDALE had zich reeds laten overhalen om zich in de dienst der Republiek van *Venetië* te begeven, en niettegenstaande de Staten hem, ten minste tot het ontzet van *Breda* toe, hier wenschten te houden, moesten zij op den aandrang van den Venetiaanschen Gezant zich getroosten hem dadelijk verlof te geven (*Resol. Stat.-Gen.* 20 April 1625).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Junij, 1623.

1623—1625. sints meer dan eene halve eeuw wegens haar heerschzuchtig Calvinisme befaamd en aan de Hoven van Keizer en Koningen slecht gezien. Zoo zou hij zich alom op eene zonderlinge wijze laten kennen, en was zijn fortuin voor goed verspeeld. Zijn broeder mocht den moed opgeven, en nu hij door den dood alles ging verlaten, geene zwarigheid zien in de opoffering van vooruitzichten, die hij zelf in den tijd zijner kracht niet versmaad had; maar hij, FREDERIK HENDRIK, was nog vol leven en meende zich zekere wegen open te mogen houden. — Doch ontbrak het dien zieltogendenden broeder aan de middelen om hier dwang uit te oefenen? Voorzeker niet. Tot welk een stap kon hij voor zijn sterven niet nog komen? Zou er voor hem geen middel te vinden zijn om zijne onechte zonen en dochters te wettigen en zijnen broeder van zijne aanzienlijke erfenis te versteken? Hoe het zij, Prins HENDRIK leende het oor aan zijns broeders raad en gaf zijne toestemming tot het huwelijk. Nu moest het dan ook, om den Prins volkomen gerust te stellen en hem alle vrees te benemen, dat men later de gegevene belofte weder mocht verbreken, ten spoedigste voortgang hebben. Prins HENDRIK ontbood den President der Staten-Generaal bij zich, en deelde hem mede, dat zijn broeder hem tot een huwelijk »vermaand" had. Hij noemde hem de bedoelde jonkvrouw, en verklaarde, dat hij daartoe wel genegen zou zijn; maar dat hij Hun Hoog Mogenden in deze zaak wilde kennen, niet gezind zijnde hierin iets te doen zonder hun goeddunken. De Staten antwoordden op deze mededeeling, dat zij al voorlang gewenscht hadden, dat hij zich in het huwelijk zou begeven, en de nu voorgestelde verbintenis vonden zij zeer goed, en niets hadden zij verder te wenschen, dan dat hij de voltrekking wel zooveel mogelijk zou willen bespoedigen. — Inderdaad niets konden de Staten tegen dit huwelijk hebben; integendeel, alles liep zamen om het hen van ganscher harte te doen toejuichen. Verzwagering met een buitenlandsch, misschien katholiek Hof kon hun niet anders dan hagchelijk voorkomen. Sterk genoeg gevoelden zij zich om hun behoud niet van de genade van eenige Mogendheid, ter liefde van den Prins van *Oranje* verleend, af te wachten, en al wat de betrekking van dat Vorstenhuis in hun midden bescheiden houden kon, moest hun gewenscht voorkomen. Dus waren zij volkomen oprecht, toen zij de mededeeling van den Prins dus beantwoordden. De Staten van *Holland* toonden metterdaad, dat zij alles wat de spoedige voltrekking van het huwelijk zou kunnen belemmeren, uit den weg wilden ruimen, door den verloofden ontslag van de gewone huwelijksgeboden te verleenen. Niet alleen Prins HENDRIK, maar ook zijne bruid wenschten de Staten-Generaal door eene Commissie uit hun midden op plechtstatige wijze geluk: der Gravin lieten zij de verzekering geven, dat zij, wanneer het huwelijk voltrokken zou zijn, met daden zouden bewijzen, dat het hun aangenaam was [1]. In het begin van

[1] In het begin van Mei besloten de Staten van *Holland* bij de Staten-Generaal te bewilligen in een geschenk van twintig duizend gulden aan de pas gehuwde Prinses (*Resol. Holl.* 1 Mei, 1625).

AMALIA VAN SOLMS.

C. L. van Kesteren sculps.

April werd het werkelijk voltrokken. Reeds den 11[den] dier maand keerde de jongge-trouwde Prins naar het leger te *Rozendaal* terug, in weerwil van het voorstel, hem door Hun Hoog Mogenden gedaan om de reis nog een dag of twee uit te stellen [1]. 1623—1625.

Zoo kon Prins MAURITS dan ten dezen aanzien gerust sterven. De Staten toonden tot het laatste toe hunne zorgvuldige belangstelling in zijnen toestand: zijnen drie geneesheren [2] lieten zij voorstellen, zoo noodig, nog eenige vermaarde geneeskundigen bij Zijne Excellentie te ontbieden. Zulks werd niet noodig geoordeeld, en men was er nog slechts op bedacht om den lijder de toespraak van een godsdienstleeraar te verschaffen. De predikant, wiens dienst hiertoe werd ingeroepen, was BOGERMAN, de president der Dortsche Synode, die ook Graaf WILLEM LODEWIJK in zijne laatste dagen had bijgestaan. De Prins zal behoefte gehad hebben zich overtuigd te houden, dat het beginsel, door dezen man vertegenwoordigd, toch het ware was: anders zou bij de herinnering van het voorgevallene in en sedert 1618, de last der zelfbeschuldiging hem voorzeker te zwaar geweest zijn. Dood van den Prins.

Wat BOGERMAN zelven aangaat, de ervaring der laatste jaren had hem niet geschokt, en hij betoonde zich bekwaam om dezen stervende volgens de regelen der leerstellige godgeleerdheid te onderhouden, en hem zalig te spreken, nadat hij zich overreed had, dat daartoe gronds genoeg bestond. Toen hij uit den mond van 's Prinsen Secretaris JUNIUS vernomen had, dat de Vorst hem wel zou willen ontvangen, had hij het zijn plicht geacht, deze laatste dienst te bewijzen aan den man, »die," zegt hij in zijn uitvoerig verslag van zijne herhaalde bezoeken bij den Prins afgelegd, »die ons allen zoozeer aan hem verplicht had." — De Prins stierf voorwaar niet als een geloofsheld, maar als een arme zondaar, hoezeer de predikant hem in bijzonderheden van zijne voortreffelijke daden en slechts in het algemeen van zijne zonden sprak; ja, BOGERMAN prees hem en dankte God om zijne belijdenis van schuld en om de al te groote moeite, die Zijne Vorstelijke Genade, hoewel te vergeefs, genomen had om zoovele bijbelplaatsen, als hij hem had opgegeven, in het geheugen te prenten. Voor het overige, de woorden, door den Prins gesproken, verraden ten volle den staat van zijn gemoed. Hij gewaagde van dezulken die het, zoo drukte hij zich uit, in den mond hadden, maar niet in het hart. Alsof hij zich wilde verontschuldigen, dat hij het niet in den mond had; niet, liet hij onmiddellijk volgen, dat hij daarmede wilde zeggen, dat hij het wel in het hart had. Intusschen, juist dit, dat hij deswegens bekommerd scheen, was den predikant genoeg: »'t is recht, genadigste Heer," zeide hij, »en het is een hooge trap in 't oprecht berouw, zich te bekommeren over de onvolkomenheid van het berouw." De vromen, voegde hij er bij, beklaagden hunne onvolmaaktheid: dat deed Zijne Vorstelijke Genade ook. — Toen BO-

---

[1] WAGENAAR, X, bl. 498, 499. *Resol. Holl.* 16 April, 1625. *Res Stat.-Gen.* 29, 31 Maart; 11 April, 1625.

[2] VALENTIUS, ROMP en HOVIUS (*Resol. Stat.-Gen.* 29 Maart, 1625).

1623—1625. GERMAN den dag vóór 's Prinsen dood met de Prinses van *Portugal*, 's Prinsen volle zuster, en de jonge Prinses van *Oranje*, die daar geknield bij het ledikant lagen, een gebed gedaan had, en daarop had uitgeweid over het onderscheid tusschen den dood der heiligen en dien der goddeloozen, waarmede hij den Prins, zonder het rechtstreeks te zeggen, heilig verklaarde, zag de Prins hem met zijn stervenden blik zoo sterk aan, dat de predikant er zich over verwonderde. De Prins zal onder al die woorden zijn hart op den bodem hebben willen zien. Eindelijk sprak hij: »zoo geloof ik mede," alsof hij te kennen wilde geven: in allen gevalle, de woorden Gods, welke die man gebruikt heeft, zijn waar. En straks herhaalde hij wat hij in deze laatste dagen telkens in den mond gehad had: »ik ben wel geresolveerd." Zoo zag dan de moedige Prins ook den dood moedig in het aangezicht. Hij stierf na een leven, in welks jeugdige kracht hij zijne groote talenten op het oorlogsveld dienstbaar makende aan de voorzetting van het werk zijns onvolprezen vaders, een weergaloozen roem heeft behaald. Wie zal hem beschuldigen en niet veeleer beklagen, dat hij zich bij gemis van een geloof zoo hoog en zoo heilig als in zijnen vader geweest was, tot eene valsche staatkunde heeft laten verleiden, die hem zelven geene voldoening bereid en toch de Republiek der Vereenigde Landen onder Gods bestuur geenszins van den weg afgebracht heeft, dien zij te bewandelen had om onder de volken een beginsel te bewaren, dat zonder den zedelijken ondergang der menschheid niet verloren kan gaan [1].

---

[1] Het verhaal door BOGERMAN uitgegeven van zijne bezoeken bij den Prins gebracht, is overgedrukt bij AITSEMA I, p. 376—384. Dit verhaal besluit de auteur op eene eigenaardige wijze. Opdat het land van den dreigenden val behoed worde, wil hij, dat het voorbeeld van des Prinsen dood, wiens ziel nu ontwijfelbaar in de glorie was, allen aanspore om allereerst Gods gunst te zoeken. En straks laat hij hierop eene vermaning volgen tegen het misbruik van de leer van het eindelijk behoud der uitverkorenen in weerwil van hunnen val. Dit toevoegsel was niet vleijend voor de nagedachtenis van den Prins: immers kon het hem slechts ingegeven zijn door het besef, hoe men 's Prinsen heiligverklaring tot vergoelijking kon gebruiken van zoo menige zwakheid, waaraan hij algemeen als schuldig bekend stond.

TWEEDE HOOFDSTUK.

PRINS FREDERIK HENDRIK WORDT AANGESTELD IN ZIJNS BROEDERS PLAATS. VERLIES VAN BREDA. DE NEDERLANDSCHE VLOOT VOOR ROCHELLE. FRANKRIJKS ARGWAAN TEGEN 's PRINSEN STAATKUNDE. NIEUW VERDRAG MET FRANKRIJK.

(1625–1627).

1625—1627. De Staten-Generaal benoemen Prins HENDRIK tot Kapitein- en Admiraal-Generaal.

In den avond van den 23sten April kwamen de Staten-Generaal, op het bericht van 's Prinsen overlijden, dien dag voor de tweede maal bijeen. De Vergadering was versterkt door een aantal leden van de Staten van *Holland*. Men nam alstoen het volgende besluit: »Vermits het God Almachtig beliefd had, dien avond uit dit jammerdal in zijn eeuwig rijk te halen den doorluchtigen en hooggeboren Vorst en Heer MAURITS, Prins van *Oranje*, Godzaliger gedachtenis, en overzulks noodig was bevonden, dat op de verzekering van den Staat van 't Land, op het behoud van de ware Gereformeerde Religie, mitsgaders op het beleid van den oorlog orde gesteld werde; vermits voorts Hun Hoog Mogenden in aanmerking namen, dat Zijne Excellentie Prins HENDRIK was de eenige overgebleven zoon van den Heer Prins WILLEM van *Oranje*, die de fondamenten van de vrijheid van dezen Staat had gelegd en zijn bloed daarvoor vergoten, en de eenige nagelaten broeder van den tegenwoordig overleden Prins van *Oranje*, welke die vrijheid met zoo grooten ijver en kloekmoedigheid dapper had gehandhaafd; dat, eindelijk, de genoemde Prins zich onderscheidde door goede hoedanigheden, groote ervarenheid en ondervinding; — Zoo hadden Hun Hoog Mogenden na rijp beraad goedgevonden, dat tot handhaving van de Unie en den Staat en van de rechten en privilegien van den Lande, zoo in het algemeen, als van elke Provincie, Steden en Leden van dien in het bijzonder, tot bescherming van de ware Gereformeerde Religie, zoo als zij nu hier te lande op openbaar gezag werd uitgeoefend, mitsgaders tot handhaving van de tegenwoordige Regering en tot het beleid van den oorlog te water en te land, aan hooggedachten Heer Prins HENDRIK zou worden

1625— 1627. opgedragen het Kapiteinschap- en Admiraalschap-Generaal over het krijgsvolk te water en te land in dienst dezer Landen. Tevens werd besloten, dat de Heren VAN ESSEN, VAN DUIVENVOORDE en VAN HAERSOLTE zich dadelijk naar het leger zouden begeven, om den Prins met deze aanstelling bekend te maken en hem den eed af te nemen. — Bij dit besluit verklaarden de Gedeputeerden van *Friesland* en van *Groningen en Ommelanden*, de benoeming voorloopig dus te begrijpen, dat de Prins met die waardigheden bekleed zou zijn, op denzelfden voet, als waarop zijn overleden broeder ze gedurende het leven van Graaf WILLEM LODEWIJK had bekleed. Hiermede gaf *Groningen* te kennen, dat zij zich door het genomen besluit niet gebonden wilde gerekend hebben om over het Stadhouderschap harer Provincie ten behoeve van Prins HENDRIK te beschikken [1]. — Reeds den volgenden dag kwamen de drie Gecommitteerden tegen den avond te *Waalwijk*, waar de Prins was, aan. Op hunne mededeeling antwoordde hij, dat hij door de opdracht dier hooge waardigheid zich te meer vereerd en op eene onvergetelijke wijze verplicht achtte, naarmate hij ze minder meende verdiend te hebben; Hun Hoog Mogenden zouden wel bekwamer hebben kunnen vinden, maar niemand, die hem in genegenheid te boven ging; hij wist, welken eerbied hij Hun schuldig was, en gaarne zou hij dengenen hebben gehoorzaamd, dien de Staten-Generaal goed zouden gevonden hebben te benoemen. Daar het Hun evenwel beliefd had, hem deze eer te doen, zoo was hij willens de betrekking ten dienste van den Lande te aanvaarden en in alles volgens de bevelen van Hun Hoog Mogenden te handelen. Na deze woorden gesproken te hebben, legde hij den eed af. Toen de Gecommitteerden den Prins het voorbehoud der Provinciën *Friesland* en *Groningen* mededeelden, antwoordde hij, dat hem alles lief zou zijn, wat Hun Hoog Mogenden goedvonden. Prins ERNST CASIMIR verklaarde, dat hij den tegenwoordigen Kapitein- en Admiraal-Generaal gaarne zou eerbiedigen en gehoorzamen, gelijk hij den overleden Prins gedaan had. Bij de kennisgeving aan de hoofdofficieren, dat zij voortaan eenen anderen bevelhebber te gehoorzamen zouden hebben, betuigden velen van hen met tranen, en allen met groote droefheid, hoe leed hun de dood van Prins MAURITS was [2].

Blijkbaar was de zoo snelle benoeming van Prins MAURITS opvolger, zonder voorafgaande beraadslaging van eenige beteekenis, en zonder raadpleging met de Provinciën [3], het gevolg van eene afspraak tusschen de mannen van invloed in *Holland* en de Gedeputeerden der andere Provinciën in de Staten-Generaal. Men zag in, dat het van het hoogste belang was, dat de belangrijke strijdkrachten van den Staat zonder een oogenblik tijdverlies onder het bevel gesteld werden van een Hoofd, dat geen ander gezag zou kunnen of willen erkennen, dan der Staten-Generaal, en tevens ontzag zou inboezemen

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 23 April, 1625. *Resol. Holl,* 23 April, 1625.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 27 April, 1625.

[3] Zie V. D. CAPELLEN, 1, bl. 349.

aan de vele aanzienlijke vreemde Veldheren, in ons leger tegenwoordig. Het bevelhebberschap, dat Prins HENDRIK gedurende zijns broeders ziekte bekleed had, was door hem uitgeoefend krachtens eene acte van dezen Vorst, welke met zijn overlijden kwam te vervallen. Wanneer er nu een tijd van lange en misschien weinig eendrachtige beraadslagingen had moeten verloopen, vóórdat het leger een nieuw hoofd bekomen had, zou een MANSFELD, die zich mede in het leger bevond (toen de Gecommitteerden hem kwamen bezoeken, lag hij, lijdend aan de jicht, nog te bed), het bevel wel eens ongevraagd hebben kunnen aanvaarden. Zoo zou der Staten krijgsmacht ter beschikking hebben kunnen komen van een huurling van *Frankrijk* en *Engeland*, die daarenboven niet eens te vertrouwen was voor hen, die hem op het oogenblik betaalden. Niet zonder reden had de Prins, voorzeker in verstandhouding met de Staatsleden, gezorgd gedurende de laatste dagen in het leger tegenwoordig te zijn, en noch de naderende stervensure zijns broeders, noch de pas geknoopte huwelijksband had hem in den *Haag* kunnen terughouden. — De persoon van den Prins van *Oranje* was in dit oogenblik eene ware uitkomst voor de zelfstandigheid van den Staat. — Maar bovendien waren die van *Holland* het met zich zelven eens den Prins tevens tot Stadhouder van hun Gewest te benoemen. Het best in staat om den aard der betrekkingen met de Mogendheden in den bestaanden toestand der Europesche zaken te beoordeelen, begrepen zij, dat niet alleen ons leger eenen bevelhebber, maar ook onze Staat een hoofd noodig had, hetwelk alle mededinging van het Buitenland naar invloed of oppergezag hier te lande kon uitsluiten. En ook tot dat einde was Prins FREDERIK HENDRIK de als bij uitstek aangewezen persoon. Zoon van eene Fransche Prinses, bij de hevige tweespalt tusschen de Fransche diplomatie en de partij, die in 1618 gezegevierd had, steeds op de hand van *Frankrijk*, kon zijne verheffing tot Stadhouder dit Rijk niet anders dan genoegen doen, en *Engeland* had evenmin aanleiding als recht om daarover eenig ongenoegen te toonen. En ook met het oog op het Binnenland kon men niets vinden, dat de aanstelling van den Prins volstrekt ontried; integendeel veel vond men, dat ze grootelijks aanbeval. Het was nu ten minste zonneklaar bewezen, dat de staatslieden, die in 1618 gevallen waren, noch misdadig geweest waren, noch dwaas. Aan de toen zoo grievend bejegenden eenige voldoening te geven, ten einde de bitterheid te verzoeten, en menig braaf en bekwaam man weder voor het vaderland te winnen, zulks kon niet anders dan als eene gewenschte zaak beschouwd worden. De tegenkanting van de drijvers onder de kerkelijken behoefde men daarbij niet te duchten: de reden van staat in 1618 ten hunnen voordeele ingeroepen, kon thans tegen hen gekeerd worden, en de Kerk had alsnu de handen vrij wat minder ruim, dan toen zij over het gezag van OLDENBARNEVELT klaagde.

1625—1627.

De Staten van *Holland* benoemen den Prins tot *Stadhouder* en bevorderen zijne benoeming als zoodanig bij de andere Provinciën, behalve bij *Groningen.*

Dus verliepen er slechts weinige dagen, voordat de Staten van *Holland* den Prins tot Stadhouder en Kapitein- en Admiraal-Generaal van hunne Provincie in het bijzonder benoemden. Reeds daags na Prins MAURITS overlijden kwam men in de vergadering der

1625—1627. Staten van *Holland* voorzien van staatsstukken, die bij de opdracht van het Stadhouderschap geraadpleegd zouden moeten worden, en werd dan ook de vraag voorgesteld, of men dadelijk in de vervulling van die betrekking zou voorzien of zulks nog zou uitstellen. De Vergadering nam zelfs niet in bedenking of het soms raadzaam zou zijn ze onvervuld te laten: slechts stelde zij de benoeming vier of vijf dagen, tot dingsdag den 29sten April, uit. Den 1sten Mei werd het verslag uitgebracht op de adviezen der leden aangaande de opdracht van het Stadhouderschap, en met algemeene stemmen daartoe besloten. Daar de Prins benoemd werd op dezelfde commissie als wijlen zijn broeder, en deze gesteld was op den naam van *Holland* en *Zeeland* met *West-Friesland*, zoo werd tevens besloten, ernstige brieven aan de Staten van *Zeeland* te schrijven, dat zij zich ten aanzien van de gedane keuze met de Provincie *Holland* zouden gelieven te vereenigen, en dit niet alleen, maar ook uit aanmerking, dat Prins MAURITS mede Stadhouder was geweest van *Gelderland*, *Utrecht* en *Overijsel* (*Groningen* noemde men niet: daar, begreep men, moest Graaf ERNST opvolgen), werd besloten, bij die Provinciën allen mogelijken ijver aan te wenden, dat zij den tegenwoordigen Prins van *Oranje* mede tot Stadhouder wilden aannemen, »ter betere correspondentie" met *Holland*: eerst evenwel zou men de Gedeputeerden dier Provinciën polsen, op welken voet die bemoeijing op de haar aangenaamste wijze zou kunnen geschieden [1].

De opvolging van Prins FREDERIK HENDRIK in al de waardigheden, die zijn broeder bekleed had, kreeg alzoo te zeer het aanzien van eene zaak door de Provincie *Holland* doorgedreven, dan dat sommige andere Provinciën, jaloersch op hare zelfstandigheid, alvorens daartoe over te gaan, haar niet in nadere overweging zouden genomen hebben. In *Zeeland*, waar de vijandelijkheid tegen de richting van OLDENBARNEVELT minder het werk eener partij, dan het gevolg van een algemeen gevoelen geweest was, en waar de overwinning over die richting behaald niet als eene schuld op de gewetens drukte, in *Zeeland* althans kwam men op tegen de vaardigheid, waarmede de aanstelling tot Kapitein- en Admiraal-Generaal in de Staten-Generaal haar beslag gekregen had, zonder dat de Provinciën daarin gekend waren; en vond *Holland* in de banden die haar van ouds met *Zeeland* verbonden, eene aanleiding om deze Provincie uit te noodigen, zich met hare keuze, op den Prins uitgebracht, te vereenigen, — die van *Zeeland* zouden liever gezien hebben, dat *Holland* uit die Verbonden de verplichting had afgeleid om zulke gewichtige besluiten niet zonder *Zeeland* te nemen. Niettemin, aangezien het voor *Zeeland* niet wel doenlijk was zich af te scheiden, en den Prins niet als Stadhouder aan te nemen zooveel geweest zou zijn als *Holland* het genot van een machtig beschermheerschap te verzekeren, om daarvan voor zich zelf afstand te doen, terwijl toch de Prins van *Oranje* steeds als Markgraaf van *Vere* en Eerste Edele op *Zeeland* een bijzondere betrekking

[1] *Resol. v. Holl.* 24 April; 1 Mei, 1625.

gehad had, zoo werd ten laatste, en wel spoedig genoeg, de Prins ook door *Zeeland* eenparig tot Stadhouder verkozen [1]. Ook als eerste Edele werd Prins FREDERIK HENDRIK door de Staten van *Zeeland* erkend; maar ongaarne bleef men ADRIAAN VAN MANMAKER, die Prins MAURITS in hoedanigheid van eersten Edele vertegenwoordigd had, en dien nu ook Prins HENDRIK tot zijnen vertegenwoordiger had aangesteld, als zoodanig dulden. Ook kreeg MANMAKER in 1630 in die waardigheid eenen opvolger in den persoon van JOAN DE KNUIT [2]. 1625—1627.

De andere Provinciën, die de Staten van *Holland* voorgenomen hadden te vermanen Prins HENDRIK insgelijks tot haren Stadhouder te verkiezen, volgden den aangewezen gang der zaak. Men mag veronderstellen, dat zij de gepastheid dier keuze inzagen; maar al hadden zij dit niet gedaan, zich bloot te stellen aan het ongenoegen van zulk een aanzienlijk persoon in de Republiek, dien zelfs *Holland* begrepen had noodig te hebben, het ware volslagen dwaasheid geweest [3]. Vandaar dat men zelfs van de zijde van *Gelderland* geen spoor bemerkte van beschouwingen, als die wij in de gedenkschriften van ALEXANDER VAN DER CAPELLEN aantreffen [4], waar deze staatsman nog meer dan een jaar vóór Prins MAURITS dood zijn gevoelen verklaart dat het bedenkelijk zijn zou, in geval van diens overlijden, Prins HENDRIK of een ander Heer van het Huis van *Nassau* tot het Stadhoudersambt te verheffen. Daardoor, vreesde hij, zou de macht van dat geslacht in de Republiek zoo groot worden, dat de vrijheid tegen zulk een gezag niet te handhaven zou wezen. Deswegens zou hij het raadzaam vinden, schrijft hij, dat een Geldersch edelman, en wel Graaf HERMAN OTTO VAN STIRUM, die als Heer van *Bronkhorst* een eersten rang onder de Geldersche Edelen bekleedde, tot stadhouder benoemd werd, en dat wel onder allerlei voorwaarden en beperkingen, die hem slechts in naam tot het hoofd der Provincie zouden gemaakt hebben. Doch diergelijke denkbeelden durfden zich evenmin in *Gelderland* als in *Utrecht* en *Overijsel* openbaren. Slechts *Groningen* en *Ommelanden* en het Landschap *Drenthe* hadden den moed eenen anderen weg in te slaan. *Holland* en de andere Provinciën konden niet verlangen, dat de Prins van *Oranje* door nagenoeg over alle *Nederlanden* Stadhouder te zijn, bepaaldelijk tegenover het buitenland, eenigermate het voorkomen eens Alleenheerschers bekwam; integendeel, zij moesten gaarne zien, dat de Prins door de omstandigheid, dat ten minste ééne der zeven Provinciën een anderen Stadhouder koos, zich herinnerd zag, dat hij zijne waardigheden aan de vrije beschikking dier Provinciën dank wist. Dus stond het van den aanvang aan vast, dat *Groningen* Graaf ERNST CASIMIR tot Stadhouder zou kiezen, hetgeen die Provincie met te minder aanstoot doen kon, omdat de zaken daardoor slechts tot den toestand terugkeerden, die tot aan den dood van Graaf WILLEM LODEWIJK bestaan had. Graaf ERNST CASIMIR wordt Stadhouder van *Groningen* en *Ommelanden.*

[1] *Notulen v. Zeeland*, 16 Mei; 17 Junij, 1625.

[2] WAGENAAR, XI, bl. 5, 6.

[3] V. D. CAPELLEN, I, 341, 350.

[4] I, bl. 203, 204.

1625—1627.

Met welk oog moesten de Zuidelijke Nederlanden de verheffing van Prins HENDRIK, en de Prins Spanje en de Zuidelijke Nederlanden aanzien?

Allerbelangrijkst is mede de vraag, hoedanig de uitwerking was, die de verheffing van Prins FREDERIK HENDRIK op de Zuidelijke *Nederlanden* moest hebben. Vroeger, toen de patriotten in die Provinciën in hunne verbeelding aan eene herstelling van de verdreven Remonstranten de mogelijkheid der verzoening met het Noorden vastmaakten, had men aldaar de oogen op Prins HENDRIK geslagen [1]. Thans was aan dezen Vorst zonder bezwaar, neen! met algemeene ingenomenheid het beleid der zaken toevertrouwd; met hem scheen eene verdraagzame staatkunde aan het roer te zullen komen, zoo als zelfs de Katholieken slechts konden wenschen. Zou het dan niet mogelijk wezen, dat onder dien Vorst de beide deelen van het verscheurde *Nederland*, voor het minst na ISABELLA's dood, hereenigd, en de Zuidelijke Gewesten eenmaal ontheven werden van de drukkende verplichting om zich ten behoeve van *Spanjes* oorlogen te laten uitputten? Zou men dan slechts onder *Spanjes* gehoorzaamheid aan den invloed van *Frankrijk* kunnen ontsnappen en niet veeleer in een verbond met het Noorden onafhankelijkheid en macht tegelijk kunnen vinden? Zulke beschouwingen konden niet missen in den geest van vaderlandschgezinde Zuid-Nederlanders op te komen. Ja! wat meer zegt, zij moesten Prins HENDRIK zelven treffen. Het beginsel, dat in zijnen vader geleefd had, was in hem evenmin als in zijnen broeder MAURITS. WILLEM I had geloofd aan het recht der Gemeente en geen Vorstengezag degelijk gegrondvest geacht dan op de vrije opdracht dier Gemeente en op de voortdurende goede verstandhouding met haar. In de school van MAURITS had Prins HENDRIK in de laatste jaren maar al te zeer naar andere steunsels voor een gewenschte vorstelijke stelling leeren omzien: eenen Vorst, afhankelijk van onderdanen, die willekeurig over eigene middelen beschikten; eenen Vorst, niet op denzelfden grond staande als andere Vorsten, noch door dezen als een der hunnen erkend, kon ook hij zich niet denken. Bovendien, voor den Staat, aan welks hoofd hij zich thans gesteld zag, scheen geene uitkomst uit den oorlog te voorzien, dan gedekt en vertegenwoordigd door eenen Vorst, die zich aannemelijk zou weten te maken bij de Mogendheden van *Europa*. Dus scheen ook het welbegrepen belang van de Republiek er mede gemoeid, dat de Prins geen al te republikeinsche denkbeelden in praktijk bracht, maar op de grondvesting eens Vorstendoms bedacht was. Door aansluiting aan *Frankrijk* zoo iets te willen bereiken, zou dwaasheid geweest zijn. Had OLDENBARNEVELT grond gehad tot eene innige verstandhouding met dat Rijk, daar hij het Fransche Koningschap tegen het binnen- en het buitenland steunde en aldus tegenover *Spanje* eene Mogendheid staande hield, van welke de Republiek niets en hare tegenpartij alles te duchten had; thans nu er een man als RICHELIEU aan het roer stond, zou nauwe vereeniging met *Frankrijk* slechts afhankelijkheid van *Frankrijk* wezen. Ook naar *Engeland* kon de Prins het oog niet wenden als naar een oord, vanwaar, door of in weerwil van de Regering,

[1] Zie hiervoor, D. III. St. III, bl. 397.

iets in het belang der toekomst van *Nederland* en van zijn Huis was te wachten, sedert daar eene staatkunde aan de orde was, die het Bewind bij het gereformeerde volk gezien en de natie in het buitenland slechts tot de mededingster onzer Republiek kon maken. Eindelijk, naar de zijde van *Duitschland* scheen alle uitzicht op invloed en uitbreiding volstrektelijk afgesneden, sedert de legers des Keizers aldaar alles hadden ingenomen. Zoo was dan de blik van den Prins, als het ware, noodwendig op *Spanje* bepaald, en hij moest zich afvragen of het niet mogelijk zijn zou, deze Mogendheid te nopen, de erkenning van de *Nederlanden* en van hem in de hoedanigheid van hunnen Vorst, als eene zaak aan te merken, door haar eigen belang en waardigheid aanbevolen.

1625—1627.

Opmerkelijk is het, dat de Prins, bij zulk eenen staat der zaken, zich eene vijandige daad tegen de Zuidelijke *Nederlanden*, met name het ontzet van *Breda*, als een eerste plicht, als eene heilige erfenis, door zijnen pas ontslapen broeder zag nagelaten. Laat ons zien, met welk eenen uitslag hij die taak heeft opgenomen.

Aankomst van troepen, door MANSFELD nieuw geworven.

Tot de middelen, die Prins MAURITS gehoopt had tot ontzet van *Breda* aan te wenden, behoorde, behalve de versterking des legers met de nieuwe Engelsche en Fransche regimenten, ook de dienst hem te bewijzen door de troepen, die MANSFELD van het Fransche en het Engelsche Bewind last gekregen had voor de hem door de bondgenooten, *Venetië* daaronder begrepen, te verstrekken gelden ten getale van 12 of 15,000 man te werven. Namen dezen den weg over *Noord-Brabant* naar *Duitschland* en de *Palts*, ter welker herovering *Engeland* ze eigenlijk bestemd wilde zien, dan zouden zij, op het oorlogstooneel voor *Breda* verschenen, den vijand, zonder belangrijke moeite of tijdverlies van hunne zijde, nopen het beleg op te breken. Kon de Prins deze dienst van die troepen erlangen, dan wilde hij hunne werving gaarne bevorderen. Dus werd daartoe een Nederlandsche Commissaris naar *Hamburg* gezonden, ja, de Prins liet toe, dat het volk op zijnen naam, welke in die streken beter klonk, dan die van MANSFELD, gelicht werd. Het punt van vereeniging was op de Engelsche kust in en bij de stad *Dover*, en een deel der troepen zou over ons land derwaarts trekken. [1]. Maar Koning JACOBUS leefde nog, en deze gaf nog altijd het denkbeeld niet op om *Spanje's* bondgenoot te blijven. Hij wilde het doen voorkomen, alsof hij door *Spanje's* onwil om hem de teruggave van de *Palts* te bezorgen tot zulke maatregelen ter herovering van dat grondgebied genoopt was; maar beijverde zich die maatregelen te nemen zonder vijandelijkheid tegen *Spanje* te toonen. Dus kon het in zijne bedoeling niet liggen, dat die soldaten gingen medewerken om SPINOLA te beletten, zich van *Breda* meester te maken. Hij verbood zulks uitdrukkelijk [2] en verlangde, dat zij, te *Calais* geland, door Noordelijk *Frankrijk* naar de *Palts* zouden trekken. Maar de Fransche Regering, niet

---

[1] V. D. CAPELLEN. I, bl. 316, 319, 320, 321, 325, 326, 327. AITSEMA, I, p. 336.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 7 Mei, 1625.

1625—1627. gezind zich door een rechtstreeksche vijandelijke daad 's Keizers toorn op den hals te halen, verontschuldigde zich bij JACOBUS en verzocht de Staten-Generaal, den troepen van MANSFELD over hun grondgebied den doortocht te vergunnen. Dan zouden zij, dit voegde zij tot aanbeveling daarbij, hunne hulp tot ontzet van *Breda* kunnen gebruiken. De Staten lieten zich overhalen; doch JACOBUS geheel in overeenstemming met zijne hersenschimmige staatkunde, wendde zich tot het Bewind van de Aartshertogin om over haar gebied den doortocht voor die troepen te erlangen. Zij antwoordde, dat zij niet vermocht den tocht van een leger te bevorderen, hetwelk bestemd was om den Keizer te bevechten. Nu schoot er niets anders over, dan dat de troepen over Nederlandsch grondgebied zouden gevoerd worden. Maar de Nederlanders waren inderdaad weinig op het bezoek van zulke gasten gesteld. Reeds waren die afdeelingen, welke door hun land naar *Rotterdam* gericht werden om naar *Engeland* overgevoerd te worden hun tot overlast, en liever dan ze te *Schiedam* te houden, zond men in Januarij (1625) een deel te scheep de zee in. Doch daar zulks niet in overeenstemming was met het sedert beraamd plan, zoo liet het zich wel wachten, dat die schepen niet naar *Engeland* zouden komen. Door tegenwind, heette het, gedwongen, liepen zij in *Zeeland* binnen. In Februarij verscheen aldaar het geheele Mansfeldsche leger uit *Frankrijk* en *Engeland.* Deze troepen in kleinere vaartuigen over te schepen en zoo naar de *Langestraat* in *Noord-Brabant* te vervoeren, was thans de toeleg: want ze over land te laten trekken duldden de Zeeuwen evenmin gaarne als de Hollanders, en bovendien vreesde MANSFELD zelf, dat op die wijze het door dwang gepreste volk de gelegenheid zou te baat nemen, om het vaandel te verlaten. Met het aanbrengen van vaartuigen en het overschepen verliep veel tijd. Daardoor leden de soldaten geweldig en er ontstond groote sterfte. Ten slotte zagen de Staten van *Zeeland* om de groote ellende, die de laatst scheep geblevenen wegens de vorst moesten verduren, zich genoopt, hun een tijdelijk verblijf te *Middelburg*, *Vere*, *Vlissingen*, *Arnemuiden* en *Rammekens* te veroorlooven. Reeds werd veler ongenoegen en wantrouwen door dat volk van MANSFELD opgewekt. Zou, dus sprak men, de toelating van troepen, tegen den Keizer geworven, niet als eene daad van vijandelijkheid van de Republiek tegen den Keizer worden opgenomen, en met de overschrijding onzer Oostelijke grenzen door de Keizerlijken worden gestraft? Doch nu het zoo ver gekomen was, moest de zaak voortgang hebben, en wenschte men slechts verzekerd te zijn, dat men van die troepen de gewenschte dienst hebben zou. Trouwens de Keizer ondersteunde op zijne beurt onze tegenpartij in *Brabant* [1], en had veeleer reden om ons dankbaar te zijn, dat wij troepen, tegen *Duitschland* bestemd, hier werk gaven. Dus werd MANSFELD, te *'s Hage* verschenen, afgevraagd, of hij nu gezind was tot het ontzet van *Breda* mede te werken. Daar hij het krediet der Staten bij het langzaam binnen-

[1] AITSEMA, I, p. 392.

komen der gelden uit *Engeland* noodig had, zoo beantwoordde hij die vraag toestemmend, en *Engeland*, voortaan buiten machte om den stroom te keren, was gezind, tegen belofte van vaardiger voldoening voor de zaak van *Amboina*, toe te staan, dat MANSFELD zijne macht daartoe liet gebruiken. Met JACOBUS dood (hij stierf den 6den April) verviel het door hem gegeven verbod van zelf. Maar hoe was die macht middelerwijl versmolten! Men berekende, dat er slechts een derde van de troepen over was gebleven, toen zij in de *Langestraat* waren aangekomen [1]. En zelfs daar gekomen, viel op dat volk niet te rekenen: alle dagen liepen er van die manschappen naar de Spaanschen over, en dit terwijl MANSFELD, de staatkunde van den op dit tijdstip zieltogenden JACOBUS in toepassing brengende, de Spaansche krijgsgevangenen zonder rantsoen terugzond, met de verklaring, dat hij geen vijand was van den Koning van *Spanje* [2]. Intusschen *Holland* verklaarde voor de veiligheid harer grenzen aan het behoud van *Breda* veel gelegen te achten. Nu de Prins door zijne toenemende ziekte belet was de zaak met kracht te behartigen, trok die Provincie ze zich aan. Den 24sten Maart (1625) verschenen ter vergadering der Staten-Generaal eenige buitengewone Gedeputeerden van *Holland* en deden het volgende voorstel: »dewijl de tijd begon te naken, dat over het ontzet van *Breda* ten eerste diende beraadslaagd te worden, en de Prins van *Oranje* door ligchaamszwakte verhinderd werd ditmaal te velde te gaan, of het niet noodig zijn zou, eenigen af te vaardigen, om met Prins HENDRIK in overweging te nemen, op welke wijze die onderneming ter hand zou genomen worden." Dit voorstel werd aangenomen, en de Heren VAN ESSEN, VAN NOORDWIJK, SOMMELSDIJK, VAN BEVEREN, BROEKHOVEN, OETGENS, MAGNUS, JOACHIMI, RODE, HAERSOLTE en BROERSMA aangewezen om in tegenwoordigheid van Prins MAURITS, zoo zijn toestand zulks toeliet, of anders met Prins HENDRIK alleen, over de bedoelde zaak te raadplegen [3]. 1625—1627.

Zoo zou het derhalve aan die zijde, vanwaar de toevoer der middelen komen moest, niet aan gewilligheid ontbreken. Groote opofferingen en krachtsinspanning zouden noodig zijn: want SPINOLA kon door de ijverige ondersteuning, die de Aartshertogin alsnog bij hare onderdanen vond, en door hare voorspraak bij den Keizer en den Keurvorst van *Beijeren*, zijn leger, dat door verloop en ziekte aanmerkelijk versmolt, tot genoegzame sterkte terugbrengen, zoodat hij in het begin van het jaar 30,000 man voetvolk en 8000 man paardevolk rondom *Breda* onder zijne bevelen had. Door Graaf HENDRIK VAN DEN BERG werd zorg gedragen, dat er gestadig een veilige toevoer van levensmiddelen uit *Lier* naar het leger plaats had, op zulk eene meesterlijke wijze, dat de

Voortzetting van het beleg van *Breda*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Nov.; 10, 13, 14, 19, 20, 23, 30, 31 Dec. 1624. 1, 13, 25 Jan.; 8, 10, 14, 17, 18, 20, 25 Febr.; 3, 4, 8, 12, 13, 19, 20 Maart; 7 April 1625. V. D. CAPELLEN, I, p. 334, 337, 341, 342, 352. WAGENAAR, X, bl. 494, 495. AITSEMA, I, p. 401, 402.

[2] AITSEMA, I, p. 405, 406.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Maart, 1625.

1625—1627. Staatschen gedurende al den tijd van het beleg geen belangrijken aanval op de convooijen beproefd hebben, daar de onderneming toch ijdel zou geweest zijn. Niettemin steeg de prijs der noodigste levensbehoeften in het kamp tot een zorgelijke hoogte; aan verfrisschingen van buitengewonen aard was daar niet te denken. Dit stak ongunstig af bij den overvloed, zelfs aan wijn en kaas, die door dagelijkschen onbelemmerden toevoer in het Staatsche leger aangetroffen werd, hetwelk, nu het met de laatstelijk geworven soldaten en de nieuwe Engelsche en Fransche regimenten versterkt was, tot 40,000 man was opgevoerd. In de vesting zelve was in 't begin des jaars de voorraad groot genoeg, en werd de prijs der levensmiddelen door de Overheid zoo laag gehouden, dat het beleg door de ingezetenen met ongeloofelijk geduld werd uitgestaan, steeds evenwel in de veronderstelling, dat de belegeraars door het Staatsche leger in het naauw gebracht, het niet lang meer zouden kunnen uithouden. Zoodra die verwachting faalde, besefte men met schrik, dat de voorraad beperkt was, en zag men al het beangstigende van den toestand in dubbele mate in. Op de trouw der vreemde bevelhebbers van de troepen in de belegerde stad kon men evenwel te geruster zijn, omdat zij, ten gevolge eener gunstige beschikking, de soldij van het volle getal hunner manschappen bleven genieten, niettegenstaande dezen van dag tot dag verminderden.

Bij de onmogelijkheid om SPINOLA door geweld of door afsnijding van toevoer tot het opbreken van het beleg te dwingen, scheen er een middel over om die uitkomst te verkrijgen. Het bestond in het stoppen van *de Merk* bij *Zevenbergen.* Slaagden de onzen er in, eenen dijk dwars door den mond van dat riviertje te leggen, dan zou het water zoo geweldig stijgen, dat menige post van den vijand onhoudbaar, en het tevens mogelijk werd om *Breda* met behulp van schepen van nieuwen voorraad te voorzien. De onzen beproefden dit werk; doch nu eens maakte de vorst dan weder de onstuimigheid van het afkomend water den arbeid en de kosten vruchteloos [1].

Den 30sten Maart, voordat het Staatsche leger met de naauwelijks aangekomen versterkingen iets tot ontzet mocht ondernemen, besloot SPINOLA, kennis dragende van de toenemende schaarschte der levensmiddelen daarbinnen, de vesting op te eischen. Hij deed dit, en stond daarbij den bevelhebber JUSTINUS VAN NASSAU eenigen tijd toe, om op ontzet te wachten. Eerst na verloop van dien tijd zouden de artikelen van overgave, die men van nu aan zou vaststellen, van kracht zijn. Wilde de goeverneur niet van het ontwerpen van zulke artikelen hooren, dan zou hij er later »zoo goedkoop niet afkomen." De Graaf altijd op ontzet rekenende antwoordde, dat hij grootelijks verwonderd was geweest over den brief van den Markies, vooral omdat deze scheen te meenen, dat hij menschen, die niets dan de schande vreesden, met bedreigingen vervaard kon maken: de stad hoopte hij hun, die ze hem te bewaren gegeven hadden, weder in handen te stellen. —

SPINOLA eischt de vesting op.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Jan. 1625.

J. F. C. Reckleben sculps.

Het bericht van Prins MAURITS dood kwam den belegerden tegelijk met dat van Prins HENDRIKS nieuwen ijver ter oore. Dus werd hun moed en vertrouwen daardoor veeleer versterkt, dan verzwakt. Na een weinig eervollen afloop van eenen aanval op den toren van *Oosterhout*, uit welken de vijand in staat was ons leger te bespieden, gaf Prins HENDRIK, niet zonder aandrang van de zijde der Staten [1], den 15den Mei bevel, het Spaansche kwartier van *ter Heiden* aan te tasten, schoon de kansen tot den goeden uitslag hoogst ongunstig schenen. De Engelschen onder den Generaal VERE betoonden groote dapperheid. Zij veroverden eene schans en eene halvemaan voor het fort. Maar toen zagen zij zich buiten staat de flankering van het fort te beklimmen, bij gebrek aan ladders en haken, daar de wagens, die deze werktuigen moesten aanvoeren, door de voerlieden, voor het schieten der Spanjaarden vervaard, verlaten waren. Alsnu werden de Engelschen uit de ingenomen posten teruggeslagen, en de aanval niet zonder belangrijk verlies opgegeven. Zoo ontviel dan den belegerden het vertrouwen. Eerst nu gevoelden zij den slag van het overlijden van Prins MAURITS en den dreigenden hongersnood. De Prins van *Oranje* van zijne zijde, begaan met het verlies van zoovele dappere manschappen van de oude Engelsche regimenten, en het nieuwe volk, dat van dag tot dag verliep, niet vertrouwende, ried nu, na overleg met buitengewone Gecommitteerden van de Staten, den bevelhebber van *Breda* op het treffen van een akkoord met den vijand bedacht te zijn, opdat hij, langer wachtende, zich niet met minder eervolle voorwaarden zou moeten vergenoegen. Hij zelf trok van *Dongen*, waarheen hij tot den laatsten aanval zijn hoofdkwartier verplaatst had, in den nacht van den 27sten Mei naar de *Langestraat* terug. MANSFELD maakte zich gereed om naar *Duitschland* te vertrekken [2], als had hij hier niets meer te doen. Den laatsten Mei had het onderhoud plaats tusschen de gevolmachtigden van SPINOLA en die van JUSTINUS VAN NASSAU. De eisch, dat den Gereformeerden vrijheid van geweten en de vergunning om hunne dooden op het kerkhof te begraven, zou worden verleend, werd volstrekt afgeslagen. Daarentegen was SPINOLA onbekrompen in het toestaan van alle krijgsmanseer bij het uittrekken der bezetting, die zelfs eenig geschut mocht medevoeren, en zich van een overvloedig aantal wagens en schuiten voorzien mocht om hare goederen in te laden. Den 5den Junij trok het garnizoen de stad uit naar *Geertruidenberg*, onder geleide van Graaf HERMAN VAN DEN BERG, zoon van Graaf HENDRIK, aan het hoofd van eenige compagnien ruiters. De Nederlandsche infanterie, alleen 3000 man sterk, zag er zoo welgedaan uit, dat zij minder bleek geleden te hebben dan de belegeraars. Bij het voorbijtrekken bewees SPINOLA den ouden goeverneur, den zoon van DON EMMANUEL van *Portugal* en den beiden natuurlijken zonen van Prins MAURITS, de hartelijkste beleefdheden. Aan de burgerij werd volkomen vergetelheid van alles wat voor en na de inneming der stad in 1590 geschied was,

1625—1627.

Zij geeft zich over.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Mei, 1625.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Mei, 1625.

1625—1627. toegezegd. Niemand werd gedwongen binnen de twee eerstvolgende jaren de stad te verlaten: mits men zich bescheiden aanstelde, zou men om geenerlei reden bemoeijelijkt worden, en wie na dien tijd wilde vertrekken, behield daarbij vrije beschikking over zijne goederen. De predikanten mochten onbelemmerd de stad verlaten, en hun zouden ten dien einde wagens en schuiten verstrekt worden. De inwoners, eindelijk, zouden niet zwaarder belast worden dan in de overige steden van *Brabant.* — Ziedaar voorwaar artikelen, waarin zulk een verzoenende geest doorstraalde, dat wanneer zij bestemd geweest waren om eene proeve te leveren van een algemeene bevrediging der *Nederlanden*, en tevens om de Noordelijke Provinciën daartoe uit te noodigen, zij niet uitlokkender hadden kunnen zijn. Dat de openbare uitoefening der Gereformeerde Godsdienst niet werd veroorloofd, was eene grieve; maar die werd opgewogen door den vrijen uittocht, aan de predikanten verleend, waarmede men scheen te kennen te geven, dat men wel die Godsdienst evenmin kon vrijlaten als de Katholieke in de Vereenigde Provinciën vrij was, maar dat men dezen hare Godsdienst gaarne gunde. Hoe het zij, de capitulatie van *Breda* was wel geschikt om in het Noorden eene algemeene ingenomenheid met SPINOLA teweeg te brengen. In het Zuiden, daarentegen, waar men zich moeijelijk voorstellen kon, dat de belegeraars met wat krachtiger en herhaalden aanval niet tot het opbreken van het beleg te dwingen zouden geweest zijn, moest men zich geneigd gevoelen Prins HENDRIK dank te weten, dat hij zijne tegenpartij zulk eene groote voldoening gegund had. Want groot was de voldoening, nu de wereldberoemde vesting, de zetel der Prinsen van *Oranje* in de *Nederlanden*, na zulk een langdurige inspanning van de uiterste krachten der Republiek was overgegaan; nu de Capucijnen en de Jezuiten daar weder gevestigd werden, en in de hoofdkerk door den Kardinaal ALPHONSO DE LA CUEVA, in tegenwoordigheid der Infante, de mis weder gevierd was. De Paus dankte God deswegens in een zegenend schrijven aan dien Kardinaal, als wegens eene zalige verademing te midden van den storm, die de Kerk teisterde. Ook de Infante en SPINOLA kregen brieven van zijne Heiligheid, waarin de inneming van *Breda* als eene onvergetelijke overwinning door de Hemelsche Machten over de heiligschennis behaald, werd verheerlijkt, en de vroomheid der Vorstin, zoowel als de dapperheid van den Markies, als van een anderen *Scipio* of *Caesar*, in weidsche bewoordingen erkend werd [1].

Doch wat de beteekenis van den overgang van *Breda* voor de beide deelen van Nederland moge geweest zijn, de gevolgen van deze gebeurtenis konden zich niet ongestoord ontwikkelen. Die beide deelen van hetzelfde land stonden elk met eene verschillende partij in *Europa* in verband, en van de wisselvalligheden van den strijd dier partijen ook op andere punten hing het af, wat de Noordelijke Provinciën te verrichten en de Zuidelijke te lijden zouden hebben. Vooral kwam in aanmerking, wat *Frankrijk* aanving. Bij de plan-

[1] AITSEMA, I, bl. 391—418. V. D. CAPELL. I, p. 336, 350—352, 354, 355, 356, 357, 859, 360.

nen, die hij ten uitvoer wilde brengen, had RICHELIEU zich zeer bepaaldelijk voorgenomen, 1625—1627.
de Republiek der Vereenigde Provinciën als een krachtig hulpmiddel te gebruiken. Het traktaat van *Compiègne* [1] was slechts een begin. Voor het oogenblik vergenoegde Plannen van RICHELIEU.
men zich bij de Staten aan te dringen, dat er orde gesteld werd op het stuk van de zeeroovers van *Algiers* en *Tunis*. *Frankrijk* wilde in de Middellandsche zee en op eigen kust ontzien zijn. Was de Spaansche zeemacht door de onze, in goede verstandhouding met de Barbarijsche Staten, overvleugeld, zulks mocht niet uitsluitend ten onzen eigenen voordeele strekken. *Frankrijk* verlangde hare schepen nevens de onze veilig en geëerd te zien, en zou ten minste niet dulden, dat de zeeroovers aan hun bondgenootschap met de Nederlanders de middelen ontleenden om de Franschen met kleinachting te bejegenen en te benadeelen. Dus moest den Algerijnen en Tunetanen aan het verstand gebracht worden, dat zij in de Franschen onze geëerde bondgenooten en medestrijders tegen *Spanje* hadden te zien. Dit scheen niet beter te kunnen geschieden, dan door eene nieuwe zending naar *Algiers*, waarbij een Nederlandsch Gezant Op aandrang van *Frankrijk* wordt PIJNACKER op nieuw naar *Algiers* gezonden.
zich in de bres zou stellen voor de Franschen, die door een Algerijn, laatstelijk uit eene Zeeuwsche haven uitgezeild, waren gevangen genomen. Dus besloten de Staten Dr. PIJNACKER op nieuw naar *Algiers* te zenden, al was het dat de zaak der gevangenen misschien beter op eene andere wijze zou kunnen gediend worden, aangezien die persoon niet anders dan tegenwerking van WIJNAND DE KEYZER te wachten had. Van de gelegenheid wilden Hun Hoog Mogenden gebruik maken om dien consul, welke veel hebzucht verried, terug te laten komen, ten einde verslag te doen, en hem door JAKOB MIJLE te vervangen. LAMBERT VAN DER HAER zou tegelijk als Consul te *Tunis* worden gevestigd [2]. De voornaamste grond echter van de nieuwe zending was de aandrang van *Frankrijk*, waaraan men te eerder gehoor gaf, omdat het niet raadzaam was in de tegenwoordige omstandigheden de houding, die wij met betrekking tot de Mohammedanen hadden aangenomen, ten spijt van *Frankrijk* vol te houden: nu deze Mogendheid zich van onzen invloed in *Algiers* meende te moeten bedienen, sloot zij zich eenigermate aan onze vredelievende staatkunde tegenover de Turken aan, hetgeen voor ons eene niet verwerpelijke zaak was, daar het de hatelijkheid van ons verbond met *Algiers* in de oogen der Christelijke wereld eenigzins temperde.

Ging hier dus ons belang met dat van *Frankrijk* zamen, niet minder was dit het geval bij de krijgsverrichtingen, die op twee onderling zeer verwijderde punten omstreeks dezen tijd plaats hadden. *Frankrijk* had ons bij het laatste verdrag hulp beloofd. Maar

---

[1] Zie hiervoor, bl. 30.

[2] Dr. PIJNACKER had liever zijne eigene schoonzoons CORNELIS en WILLEM MOONS in die betrekkingen geplaatst gezien. *Resol. Stat.-Gen.* 12 Julij; 12, 21 Sept.; 5, 8 Nov.; 19 Dec. 1624. 7 Jan.; 1, 19 Febr.; 8 Maart, 1625.

1625—1627. het was om ons aan te moedigen en te verplichten het leger van SPINOLA bezig en als het ware rondom *Breda* belegerd te houden. Niet alleen de Spaansche macht werd hierdoor geboeid, maar ook de Keizer, op wiens plannen de Koning van *Frankrijk* gansch niet gerust was, genoodzaakt, zijne beschikbare troepen tot handhaving van dat beleg af te staan. Hoe langer die staat van zaken duurde, hoe aangenamer het *Frankrijk* zijn moest. Middelerwijl kon RICHELIEU, zonder veel troepen op de noordelijke grenzen des Rijks te laten, zich, met den Hertog van *Savoye* vereenigd, tegenover *Genua* doen gelden, ten einde zich van de westelijke Alpenpassen te verzekeren, en aldus van deze zijde, zoowel als door *Valtellina*, den vrijen toegang tot *Italië* te verkrijgen, in welk schiereiland hij het er op gezet had den overheerschenden invloed van *Frankrijk* te vestigen [1]. Nog op een andere wijze dan door den strijd tegen de Spanjaarden in de Zuidelijke *Nederlanden* vol te houden, diende de Republiek de zaak van *Frankrijks* heerschappij in *Italië*. De aanval, namelijk, tegen *Brazilië* gericht, dwong *Spanje* manschappen en schepen uit *Napels* en *Sicilië* te trekken en alzoo zijne macht in *Italië* te verzwakken. Dit brachten de Staten wel degelijk in rekening om bij *Frankrijk* de stipte betaling van het jaarlijksch subsidie te bevorderen [2].

RICHELIEU wenscht de ondersteuning der Staten tot onderwerping van *Rochelle*.

Maar vooral was de kardinaal-staatsdienaar van LODEWIJK XIII voornemens de Republiek te gebruiken tot fnuiking van de Hugenoten. De aanspraak door *Rochelle* op zelfstandigheid in het Rijk gemaakt, verdroeg zich niet met de eischen van 's Konings gezag, en in die stad en haren aanhang vonden de binnenlandsche tegenstanders van dat gezag, zoowel als de buitenlandsche vijanden van *Frankrijk*, een allergevaarlijksten bondgenoot. Zonder de medewerking der Vereenigde Provinciën was die wonde in *Frankrijks* ligchaam niet te heelen. Slechts wanneer zij den eenigen machtigen Staat, die in *Europa* op het Gereformeerde geloof en op republikeinsche beginselen gegrondvest was, tot hare onderwerping met de Regering des Konings zag zamenspannen, moest *Rochelle* op den duur begrijpen, dat hare zaak verloren was. Anders had zij altijd reden om, rekenende op het medegevoel der Nederlandsche geloofsgenooten en op eene wijziging in den staat van zaken, zich nog niet gewonnen te geven. De stoffelijke hulp van der Staten scheepsmacht zou de Fransche Regering ter bedwinging van *Rochelle* wellicht niet hebben kunnen missen; maar onschatbaar was vooral de zedelijke ondersteuning, haar daartoe door de Republiek verleend. Bovendien, wist zij de macht der Nederlandsche ketters en republikeinen tegen de ketterij in *Frankrijk* te gebruiken, hoe erkentelijk moest haar deswegens het Katholicisme niet zijn? Zoo slaagde de Kardinaal er in, de gemoederen der Katholieken te verdeelen, en zich bij velen hunner zijn bondgenootschap met de Staten en zijn bedenkelijk optreden in *Italië* te doen vergeven.

Weldra zou het blijken, welke dienst hij in dit opzicht van de *Nederlanden* verlangde.

---

1 V. D. CAPELLEN. I, p. 338.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 19 Sept. 1624.

De nieuwe Gezant, D'ESPESSES, kwam en repte nog van niets bepaalds. Den 29sten Augustus had hij zijn eerste gehoor ter vergadering der Staten-Generaal. Op reis herwaarts was hem het bericht toegekomen, dat de Markies DE LA VIEUVILLE was ontslagen en op het kasteel van *Amboise* vastgezet. Dit deelde hij dadelijk mede, er bijvoegende dat het geenen invloed op het staatsbeleid hebben zou. Wel mocht hij dit zeggen. Immers was dat aftreden een blijk, dat RICHELIEU's doortastende staatkunde steeds meer zegevierde. LA VIEUVILLE had hem, RICHELIEU, ter liefde van de Koningin-Moeder in het ministerie moeten opnemen. Dus vervulde deze in het Bewind nog slechts eene min of meer ondergeschikte betrekking. Maar thans had hij den Koning weten te doen begrijpen, dat VIEUVILLE nog niet genoegzaam berekend was voor de stoute maatregelen, die de tijdsomstandigheden vorderden, en dat er meer orde en regelmatigheid in het beheer der geldmiddelen dringend noodzakelijk was. De verwijdering van den superintendent der financiën was er het gevolg van geweest, en RICHELIEU was van nu aan de eerste man in *Frankrijk*, om waar te maken wat *Frankrijks* Gezant in de *Nederlanden* bij dat eerste gehoor als het groote doelwit van *Frankrijks* buitenlandsche staatkunde voorstelde. Onder anderen zeide hij bij die gelegenheid, dat de Koning zijne gedachten gezet had op het herstel der zaken in *Duitschland*, iets waarop hij niet minder naijverig was dan zijne voorzaten, die daarbij zooveel roem en voordeel behaald hadden. Bij die vermeerdering van *Frankrijks* gezag in *Europa* wonnen, zeide hij, de Vereenigde Provinciën het vooruitzicht, dat haar vijand eindelijk machteloos zou worden en zij dus tot een verzekerden vrede zouden geraken. En tegen al die voordeelen, ons door Zijne Majesteit verschaft, vraagde hij slechts één ding, namelijk, recht en schadevergoeding voor de kooplieden, die door de onzen verongelijkt waren. — Ten einde hunne bereidwilligheid te toonen om betreffende deze zaak in een vergelijk te treden, werden dadelijk de Graaf van KUILENBURG en de Heer van NOORDWIJK gecommitteerd om deswegens de mededeelingen en voorstellen van den Gezant te hooren [1].

1625—1627. Komst van den nieuwen Franschen Gezant, D'ESPESSES, te *'s Hage.*

Tegen het einde van de maand September (1624) kwam uit *Parijs* de bekrachtiging van het in den zomer gesloten verdrag, vergezeld van vriendschappelijke brieven ter beantwoording van die, met welke de Staten de opzending der bekrachtiging van hunne zijde vergezeld hadden doen gaan. RICHELIEU schreef bij deze gelegenheid, dat hij door de alliantie te bevorderen slechts den wil van Zijne Majesteit gevolgd had, en, dat hij, vermits dan de wil des Konings zoodanig was, niet in gebreke zou blijven, bij alle gelegenheden te toonen, dat hij in waarheid een dienaar was van Hun Hoog Mogenden in het algemeen en van elk een in het bijzonder. [2]. — Ziedaar wel de taal van den staatsdienaar, wiens wil alvermogend was, omdat hij dien tot den wil zijns Konings wist

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 24, 28 Aug.; 3, 4, 12, 21, 23, 26 Sept. 1624.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 28, 30 Sept. 1624.

1625—1627. te maken. Verklaarde zulk een man zich den dienaar der Staten-Generaal, zoo was er alle grond om te verwachten, dat hij ook hun zijnen wil zou weten op te dringen. Zulks bleek al spoedig.

In de laatste dagen van November (1624) kwam aan de onzekerheid of het huwelijk van de Fransche Prinses met den Prins van *Wales* voortgang zou hebben, een einde. De Koning van *Engeland* had, alvorens zijne toestemming te geven, van *Frankrijk* de belofte van medewerking tot herstel van FREDERIK V in de *Palts* verlangd; doch *Frankrijk* had zich daartoe niet willen verbinden. Eindelijk was men van de Engelsche zijde over dit bezwaar heengestapt, en dus was de verbintenis tusschen de beide Rijken beklonken [1]. Maar nu ook had RICHELIEU de handen ruim om aan zijne plannen in de vereischte orde uitvoering te geven.

Verdrag, bemiddeld door den Baron DE COUPPET.

Den 13den December (1624) verscheen ter vergadering der Staten-Generaal de Heer DE BELLUJON, Baron DE COUPPET, met de verklaring, dat hij door den Connétable, Hertog DE LESDIGUIERES, herwaarts gezonden was om zaken van groot gewicht, en verzocht, dat er commissarissen benoemd mochten worden, wien hij met den inhoud van zijnen last bekend zou maken. Aan dit verzoek werd voldaan [2], en de uitslag was, dat er reeds elf dagen later met medewerking van Prins MAURITS een geheim verdrag tot stand kwam van den volgenden inhoud: Dat de Staten om de voornemens van *Frankrijk*, *Engeland*, *Venetië* en *Savoye* te ondersteunen met de maand Maart eerstkomende voor zes of acht maanden twintig goed toegeruste en met soldaten bemande oorlogschepen zouden leveren, die zich zouden begeven naar de havens van *Nice* en *Villa-Franca*, waar de Nederlandsche Admiraal de bevelen zou ontvangen van den Hertog van *Savoye* of van den *Connétable*, of in hunne afwezigheid van den Prins van *Piemont* of den Maarschalk DE CRÉQUI. De Staten zouden de eerste drie maanden de kosten, berekend op 5000 gulden per maand, betalen, onder voorwaarde, dat ze hun bij het gelukken der onderneming teruggegeven zouden worden, waartoe de Hertog DE LESDIGUIÈRES zijne goederen verpandde. Gebeurde het, dat de Hertog van *Savoye* of de *Connétable* een ander krijgsplan opvatten, zoo zouden zij de Staten van hunne verplichting ontslaan en hun de reeds gemaakte uitgaven teruggeven. Kwam een schip te verongelukken, zoo zou de schade vergoed worden. Eindelijk, zoo het geen oponthoud veroorzaakte, zouden de schepen onderweg den Spanjaarden alle mogelijke afbreuk mogen doen. — Het voorstel tot eene dergelijke overeenkomst mocht de Staten niet bevreemden, immers was bij het traktaat van *Compiègne* bepaald, dat, als de Koning in oorlog kwam, of *zulks anderszins noodig had*, de Staten hem zouden ondersteunen in geld, in manschappen of in *schepen* [3]. Maar, mocht men vragen, was er eene scheepsmacht noodig om de bondgenooten in het bezit van berg-

---

[1] Brief van den Nederl. Gezant uit *Parijs*, van 22 Nov. 1624, in *Register der Brieven enz.* (Rijksarchief). [2] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Dec. 1624. [3] Zie hiervoor, bl. 30.

passen te stellen, en zoo het daartoe van belang kon zijn *Genua* te bedwingen, was het te denken, dat *Frankrijk* eene onderneming van dat gewicht zou laten volvoeren en, door te weigeren de verantwoording daarvan op zich te nemen, een ander wellicht de vruchten zou laten inoogsten? Dat de Hertog DE LESDIGUIÈRES, vroeger steeds de voorstander van de Hugenoten en onze begunstiger bij den Koning, de persoon was, met wien het verdrag werd aangegaan, scheen slechts een middel om zekere vermoedens af te snijden. Van die vermoedens getuigde het tot stand gekomen verdrag zelve. Immers werd daarin het geval voorzien, dat het krijgsplan eene wijziging zou ondergaan. Wat eindelijk de bepaling aangaat, dat de schepen onderweg den Spanjaarden, zoo mogelijk, afbreuk zouden mogen doen, deze schijnt slechts tot een voorwendsel te hebben moeten dienen, om de Nederlandsche ingezetenen te paaijen. — Ware het niet bekend, dat de vrede, in October 1622 te *Montpellier* tusschen den Koning en de Hugenoten gesloten, niet oprecht gemeend was geweest; dat sedert dien tijd die van *Rochelle* de Regering, soms met geweld, hadden willen dwingen, het fort *St. Louis*, dat hen bedreigde, volgens het vredesverdrag te sloopen; dat ook *Montpellier* en *de Cevennen* niet vrij noch met rust gelaten waren; dat eindelijk de Hertog van SOUBISE reeds in het najaar van 1624 den teerling weder had geworpen en gemeend had tot de poging te moeten overgaan om door een nieuwen burgeroorlog den ondergang van de godsdienst en de vrijheid van *Rochelle* af te weren [1]; — ware dit alles niet het geval geweest, men zou kunnen veronderstellen, dat *Frankrijk* met het verdrag van 24 December, door DE COUPPET gesloten, met oprechtheid te werk was gegaan; maar thans bestaat er maar al te veel grond om te meenen, dat de wijziging, die de bestemming der uitrusting weldra bekwam, van den aanvang aan in het plan heeft gelegen. Wel is het waar, dat de Hertog van *Savoye* en LESDIGUIÈRES de onderneming in *Italië* liefst niet door de oorlog tegen de Hugenoten teruggezet wenschten te zien; maar zij konden hopen, dat de Hugenoten zonder oorlog tot onderwerping zouden gebracht worden, zoo zij den Koning over eene Nederlandsche vloot zagen beschikken, en dat die vloot dan toch daarna ten hunnen dienste zou zijn. Hoe het zij, duidelijk is het, dat de Koning tot zijn eigenlijk doel reeds met het door COUPPET gesloten verdrag niet weinig verkreeg. Immers was het zeer veel gewonnen, dat de Nederlanders zich verbonden hadden, den veldheer en den bondgenoot des Konings schepen te leveren: hiermede toch waren zij buiten de mogelijkheid gebracht om bij eenige voorkomende gelegenheid voor die van *Rochelle* hetzelfde te doen. — En bij dit alles kunnen wij niet aannemen, dat onze Staatslieden de blinde slachtoffers geweest zijn. Neen! Zij namen de gevolgen van de alliantie met *Frankrijk*, hoe ongaarne dan ook, voorzeker willens en wetens aan: want dat verbond te verbreken, op een volstrekt onzekere uitkomst te trachten zich

1625—1627.

Waarschijnlijke bedoeling van dit Verdrag.

[1] Zie N. J. V. IJSSELSTEIN, *De Fransche Protest. en de Nederl. Rep. in den jare* 1625. bl. 39—57.

1625—1627.

met *Spanje* te verstaan, en zich daarmede *Frankrijk* en *Engeland* tegelijk tot vijand te maken, zou onzinnig geweest zijn.

Verzoek van den Koning van *Frankrijk*, om schepen te mogen koopen,

Dat het den Koning van *Frankrijk* er in dezen tijd om te doen was een sterke scheepsmacht bij een te brengen, met het doel, zoo als het den Rochellers voorkwam, om hunne stad te blokkeren, bleek op nieuw uit het verzoek, dat de Gezant D'ESPESSES den 13den Januarij (1625) aan de Staten-Generaal richtte. Het strekte tot de vergunning om hier te lande acht schepen te mogen koopen. Voorts ten duidelijken blijke dat het weder op de bedwinging van oproerige onderdanen zou aankomen, verzocht de Gezant, dat de Staten den uitvoer van krijgsbenoodigdheden naar *Frankrijk* zouden te keer gaan. Het dubbele verzoek werd zonder bedenken toegestaan [1]. Maar nu ontvingen de Staten van hunnen Gezant uit *Parijs* twee brieven, den een van den 17den en den ander van den 23sten Januarij, die van gebeurtenissen gewaagden, welke gewichtige gevolgen hebben zouden. Van de oproerige handelingen van SOUBISE, hoe hij zich met zeven of achthonderd man op het eiland *Ré* vertoond, zich van daar met vijf of zes van zijne oorlogschepen in zee begeven, op *Blavet* [2] een aanslag gewaagd had, die door een Hollandschen scheepskapitein zou ontdekt zijn geworden, sprak de eerste dier brieven op eenen toon, alsof dat alles weinig te beduiden had: de Gedeputeerden der Gereformeerde Kerken, ja zelfs die van *Rochelle*, wraakten die bedrijven van SOUBISE als misdadig bepaaldelijk in eenen tijd, dat de Koning zulke groote zaken had voorgenomen tot het gemeene beste der Christenheid. Ook toonde de Koning zich daarover gansch niet bekommerd; geen honderd SOUBISES, had hij gezegd, zouden hem van zijne oorlogsplannen op *Italië* aftrekken. — Dus ontveinsde men nog, dat men voornemens was SOUBISE, zoo mogelijk, te vernietigen. — Doch in het volgende schrijven (van 23 Januarij) werd bericht, dat de zaak veel ernstiger was, en SOUBISE de vijf of zes oorlogschepen van den Hertog van *Nevers* in de haven van *Blavet* had aangetast en veroverd of verbrand. Hiertegen en om alle verdere voornemens van den Heer van SOUBISE en de zijnen voor te komen, was hij, de Nederlandsche Gezant, door den Heer van AUQUERRE, opzettelijk van 's Konings wege tot hem gezonden, zeer dringend verzocht, bij Hun Hoog Mogenden en zijne Excellentie door een buitengewonen afgevaardigde de krachtigste aanbevelingen te willen doen om op het spoedigste een »getrouw secours" van zestien groote en wel toegeruste oorlogschepen te mogen bekomen, te weten, zes te leen volgens het traktaat van *Compiègne*, en zes andere te huur; de vier overige wenschte de Regering te koopen. Zoo waren de Staten voorbereid op het verzoek, dat hun den 5den Februarij door D'ESPESSES, ter hunner vergadering verschenen, gedaan werd. Hij stelde het bedrijf van SOUBISE voor als dat van een zeeroover aan het

en straks om 16 oorlogschepen tot zijnen bijstand tegen SOUBISE.

[1] *Resol. St.-Gen.* 13 Jan. 1625.

[2] *Blavet* is de naam van een rivier in *Bretagne*. De havenstad aan haren mond heet thans *l'Orient*.

hoofd van opgeraapt en om schulden voortvluchtig volk: de Gereformeerden, zeide hij, hadden geen deel aan dit oproer. De Koning had van hen, ja zelfs van de Gemeente van *Rochelle* voldoende betuigingen ontvangen, en hun de verzekering gegeven, dat hij hen bij hunne rechten en vrijheden zou handhaven. Op het verlangen van den Gezant, dat er Commissarissen zouden worden aangewezen om met hem over de zaak in onderhandeling te treden, werden met deze taak belast de Heren RANDWIJK, BROEKHOVEN, MAGNUS en SCHAFFER. Bij de conferentie kwam natuurlijk de uitrusting der twintig schepen ter sprake, door de Staten ten verzoeke van den *Connétable*, alsmede de aankoop van acht schepen, den Koning zelven toegestaan. Hiermede was eigenlijk de zaak reeds meer dan gevonden. Het fijn beleid der Fransche staatkunde had volkomen gezegevierd. Werkelijk deelden de Gecommitteerden twee dagen later aan de Vergadering mede, dat de Fransche Gezant verzocht, dat van die twintig schepen, zestien in het voorbijgaan gebruikt mochten worden tot vernieling van den Heer van SOUBISE, opdat de Koning, verlost van dezen rustverstoorder, zijne bondgenooten te beter zou vermogen bij te staan. Dit verzoek, dus besloten de Staten, zou aan zijne Excellentie worden medegedeeld. Van den Prins die, ligchamelijk zoo zeer verzwakt, zich gansch ontmoedigd gevoelde en van de goedgunstigheid van *Frankrijk* de middelen hoopte om *Breda* te behouden, was geen andere raad te verwachten, dan dien hij gaf, namelijk, dat men in dezen staat van zaken den Koning van *Frankrijk* onbekrompen de twintig schepen behoorde aan te bieden, die op het oogenblik werden uitgerust. Slechts wenschte hij, dat men den Koning verzoeken zou, wel te willen zorgen, dat het doel, waartoe die uitrusting verzocht was, niet werd verwaarloosd, en derhalve dadelijk de uitrusting van andere schepen te gelasten, die dan de onze in hunne onderneming tegen SOUBISE zouden vervangen, zoodat zij den tocht naar de Middellandsche zee konden uitvoeren. Met dit advies vereenigden zich de Staten-Generaal, en de Fransche Gezant aanvaardde der Staten aanbod met voorloopige dankzegging in naam van den Koning, waarop Hun Hoog Mogenden aan de Collegiën ter Admiraliteit lieten schrijven, dat zij op die schepen kloeke mannen zouden aannemen, om den roem der natie te handhaven en met de zaak eere in te leggen [1]. Op deze wijze kon de Koning van *Frankrijk* de verbintenis, die de Staten jegens den *Connétable* hadden aangegaan, van nu aan als uitdrukkelijk jegens hem geschied aanmerken, en dien ten gevolge werd zij dan ook den 25sten Februarij door zijne Majesteit bekrachtigd [2].

1625—1627.

De Staten staan het verzoek toe.

Door den Koning de beschikking toe te staan over de schepen, te voren aan den *Connétable* beloofd, konden de Staten verwachten, dat zij van de belofte aan dezen laatsten gegeven ontslagen waren. Daarbij vleiden zij zich, dat het tot geenen strijd met

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 7, 8, 9 Febr. 1625. *Register v. Briev.* enz. *uit Frankrijk*, 1622—1625.

[2] Zie AITSEMA, I, p. 290—292.

1625—1627. SOUBISE zou komen, maar dat deze Hertog zou beginnen te beseffen, dat hij slechts een werktuig in de hand van *Spanje* was om den Koning van *Frankrijk* te beletten zijne ondernemingen tegen de Spaansche macht in *Italië* uit te voeren. Dat hij tot zulk een inzicht mocht komen en de wapenen nederleggen, trachtten de Staten te bewerken, door hunnen Gezant, den Heer VAN LANGERAK, hem in dien geest te laten schrijven [1]. En moest het tot een treffen komen, dan, hoopte men, zou er te voren tijd genoeg verloopen om den Koning in staat te stellen, zelf schepen uit te rusten, die de dienst der onze onnoodig zouden maken, zoodat zij den oorspronkelijk beraamden, aan minder bedenking onderhevigen tocht naar de Middellandsche zee zouden mogen voortzetten. Maar al die verwachtingen waren ijdel. Den 17den Maart verscheen D'ESPESSES ter vergadering der Generaliteit, en uit hetgeen hij te berde bracht, bleek zoo veel, dat de Koning de twintig schepen, te voren voor den *Connétable* bestemd, aanvaardde; maar dat hij des niettemin de zestien schepen, die den 5den Februarij van de Staten gevraagd waren, bleef verlangen. Slechts verklaarde hij zich thans te vreden met twaalf in plaats van zestien, aangezien zijne onderdanen hem eenige gewapende schepen zouden leveren. Zoo scheen hij zijn vorigen eisch te matigen, terwijl hij toch, zoo men die twintig schepen mede rekent, inderdaad twee en dertig in plaats van zestien oorlogsbodems zou bekomen. Evenwel niet al die 32 schepen zouden tegen SOUBISE gebruikt worden, maar, zoodra de 12 laatst gevraagde geleverd zouden zijn, zouden er twintig van de 32 tot de bewuste onderneming naar de Middellandsche zee worden afgezonden. Ten slotte kwam de zaak hierop neder, dat er ten minste 12 Nederlandsche schepen tot fnuiking van de oproerige Hugenoten gebruikt zouden worden. En opdat deze twaalf schepen in het gevecht hunne dienst niet zouden kunnen weigeren, zoo verlangde de Koning, dat zij slechts gedeeltelijk met Nederlandsche soldaten, te weten met niet meer dan 60, bemand, en onder het bevel van Fransche kapiteins gesteld zouden worden.

Bepaling omtrent het bevel over Nederlandsche schepen door Fransche kapiteins te voeren.

Dit trachtte men op eene schijnbaar zeer eenvoudige wijze te verkrijgen. De Koning, heette het, had reeds 12 kapiteins bestemd om bevel te voeren over de 12 schepen, die op de westelijke kusten van *Frankrijk* dienst zouden doen. Dus hadden de Staten niets anders te doen dan van de 20 kapiteins, die zij voor de schepen, volgens het met COUPPET gesloten verdrag te leveren, bestemd hadden, er 12 terug te houden en ze voor de 12 laatst aangevraagde bodems te bestemmen. Op de 8 van dat twintigtal overige schepen konden zij dan (alsof dit eene gunst was) zulke kapiteins en zulk een aantal soldaten plaatsen, als zij zelven zouden goed vinden. — Zoo zou de Koning van de dienst van 12 Nederlandsche schepen volkomen verzekerd zijn. Aan de levering van de overige scheen hij niet zoo streng te hechten. Maar, daar er toch werkelijk 32 waren aangevraagd, zoo zouden de Staten zich reeds gelukkig mogen rekenen, bijaldien zij

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Febr. 1625.

vooreerst, onder welke voorwaarden dan ook, met het leveren van 12 schepen konden volstaan. Ten einde hen te minder zwarigheid te doen vinden om zich naar 's Konings verlangen te voegen, werd, ten eerste, de ratificatie van het met COUPPET gesloten verdrag als een bewijs voorgesteld, hoe de Koning onze zaak door de bestrijding van de Spaansche macht wilde bevorderen: zij werd den Staten als eene weldaad toegerekend, waarvoor zij niet na konden laten den Koning te danken; ten tweede werd de belofte gedaan, dat wij tot loon voor onze bereidwilligheid, waartoe wij trouwens, zeide de Gezant, verplicht waren, op vermeerdering van den ontvangen bijstand konden rekenen; en, eindelijk, werd de opstand van SOUBISE als onbeduidend voorgesteld: hij was, heette het, verafschuwd door de zijnen, verlaten door die van *Rochelle*, verschrikt door zijn tegenspoed en nog meer door de bewustheid zijner misdaden. — Tot hetgeen er ten gevolge van die aanvragen nog te regelen zou zijn, vraagde D'ESPESSES, dat de Staten eenige Gecommitteerden zouden benoemen. Dit deden Hun Hoog Mogenden: VAN ESSEN, NOORDWIJK en JOACHIMI waren de aangewezen personen [1]. In de conferentie dezer Heren met D'ESPESSES kwam de Gezant duidelijker voor de wezenlijke bedoeling uit, gelijk bleek uit de memorie van zijne hand, die de Gecommitteerden den volgenden dag in de Vergadering brachten. Thans werd voorgesteld, dat op 12 van de 20 volgens het verdrag van December ten eerste te leveren schepen onder de Fransche kapiteins al de onderofficieren en ongeveer 80 man Nederlanders zouden zijn, en dat de oorspronkelijk voor die schepen bestemde Nederlandsche kapiteins mede zouden varen, doch geheel aan het gezag van de Fransche onderworpen, totdat 12 andere schepen zouden zijn aangekomen, op welke de Hollandsche kapiteins dan zouden overgaan. Daar evenwel de 20 schepen dus ingericht zouden zijn, dat zij ook voor de Middellandsche zee geschikt waren, zoo zou Zijne Majesteit de Koning van *Frankrijk* verzocht worden, om liever de 12 schepen, die later zouden aankomen, op de westelijke Fransche kust te houden, en de 12 andere met de 8, welke daarmede het twintigtal uitmaakten, naar hunne bestemming in de Middellandsche zee te laten vertrekken. — Dit nieuw ontwerp bracht mede, dat de Hollandsche kapiteins op die 12 schepen, wier bemanning, wel te verstaan, met Fransch krijgsvolk zou worden versterkt, zoo veel als gijzelaars zijn zouden voor het eerlijk dienstbetoon der Nederlandsche bondgenooten, en dat zij niet ontslagen zouden worden voordat de Staten het uiterste zouden gedaan hebben en het twintigtal ook nog door een twaalftal schepen zouden hebben doen volgen. Dus scheen het plan nog bezwarender dan het aanvankelijk had moeten voorkomen. Hiertegenover stond echter, dat de Koning thans aanbood om de kosten van die twaalf schepen voor zijne rekening te nemen. En tevens bood de Gezant een nieuw lokaas aan door de mogelijkheid voor te spiegelen, dat de Koning den Hertog van SOUBISE vergiffenis

1625—
1627.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Maart, 1625.

1625— 1627.

schonk, zoodra hij dit, aan het hoofd van eene ontzagwekkende scheepsmacht, met voegzaamheid doen kon. — Voordat de Gecommitteerden met overlegging van de memorie van den Gezant verslag van hunne conferentie uitbrachten, deelden zij den Prins de zaak mede. Zijne Excellentie was steeds tot inwilliging geneigd, omdat het thans zeker was, dat de Fransche Regering, zoo zij haren zin kreeg, het leger van MANSFELD vergunnen zou *Breda* te helpen ontzetten. Hoe het zij, hij verklaarde dat hij het geenszins geraden vond, »de kapiteins, die alreede op de schepen gesteld waren, daarvan af te trekken, omdat zij hunne provisie gedaan en de schepen van alles verzorgd hadden." Dit advies van den Prins was dubbelzinnig. Immers kon het dus opgevat worden, dat de Hollandsche kapiteins op hunne bodems, hoewel door Fransche bevelhebbers gecommandeerd, moesten blijven. Maar ook kon er uit afgeleid worden, dat men op hunne schepen geen gezag aan vreemden moest inruimen [1]. De Staten vatten het op in den laatsten zin. Althans zij besloten, »zich met dat advies vereenigend," de Gecommitteerden te verzoeken, »de redenen van verontschuldiging in geschrift te willen stellen," om die aan den Ambassadeur te overhandigen, en tevens met de aanwezige Gedeputeerden der Collegiën ter Admiraliteit te willen spreken, »om van hen te verstaan wat middelen er waren om de twaalf schepen uit te rusten." Dus wilden de Staten de onderwerping van Hollandsche schepen en manschappen aan Fransch gezag ontgaan, en tevens stelden zij de inwilliging van het verzoek om die 12 schepen boven de 20 te leveren, afhankelijk van hetgeen de Admiraliteiten aangaande hare middelen verklaren zouden [2]. Den volgenden dag deden de Gecommitteerden op nieuw verslag van hunne bemoeijingen. Zij leverden thans eene uitvoerige memorie in van den Luitenant-Admiraal DE HAUTAIN, die het bevel over de twintig schepen voeren zou. Deze vlootvoogd somde daarin de bezwaren op, die het in zou hebben, dat Fransche kapiteins Nederlanders zouden commanderen. Zulks zou, zeide hij, tot nadeel van den Koning van *Frankrijk* zelven strekken: onze matrozen verstonden de Fransche taal niet en zouden niet willen staan onder het commandement van Fransche kapiteins. Ook de Gedeputeerden der Admiraliteiten waren gehoord, en dezen hadden verklaard, dat zij de twaalf schepen niet binnen zes weken of twee maanden gereed konden maken, en dat zij ook niet voorzien waren van geschut om ze naar behooren te monteren [3]. Deze bezwaren werden den Franschen Gezant medegedeeld. Hij verzekerde daarop, dat men het onderling wel eens zou worden, en schreef werkelijk in dezen zin aan zijn Hof. De Staten dachten zoo licht niet over de zaak; maar intusschen werd de uitrusting der 12 schepen vastgesteld: voorloopig zou men daar-

De Staten willen deze bepaling ontduiken.

[1] Later herhaalde de Prins zijn advies met eenige wijziging in de uitdrukking. Toen zeide hij, dat hij het niet geraden vond die kapiteins *terug te stellen. Resol. Stat.-Gen.* 21 Maart.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Maart, 1625.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Maart, 1625.

toe vier van de schepen nemen, die tot beveiliging van de groote visscherij bestemd waren [1]. Aangaande het bevel door Fransche kapiteins op Nederlandsche schepen te voeren, trachtte men tot eene schikking te komen. Dus deed nu HAUTAIN met advies van den Prins eenen voorslag van dezen inhoud, dat hij, gekomen zijnde op de hoogte van *Calais* en *Dover*, den Franschen troepen te *Havre de Grace* daarvan bericht zou geven, om met eenige schepen bij hem te komen en dan te zamen naar *Belle-Isle* (op de Kust van *Bretagne*, niet ver van *Blavet*) te gaan, ten einde aldaar te vernemen, waar SOUBISE zich ophield (hij was, namelijk, uit de haven van *Blavet*, waar men gemeend had hem in te sluiten, met nagenoeg al zijne schepen, ontsnapt, en werd te *Rochelle* gewacht, waar de gemoederen gedurig onrustiger werden). Was men het verblijf en de sterkte van SOUBISE te weten gekomen en het plan om hem aan te vallen beraamd, dan zouden de Fransche troepen op onze schepen overgaan; Fransche kapiteins zouden het bevel hebben over de Fransche soldaten, maar de onze over de matrozen en het geschut, benevens het beheer over het geheele schip, met dien verstande, dat alles zou geschieden met gemeen overleg en volgens besluit van eenen krijgsraad, zamengesteld uit officieren van de beide natiën. Deze voorslag mishaagde niet ten eenen male aan den Franschen Gezant en de edellieden, die hem uit Frankrijk ter bevordering van de uitrusting waren toegezonden [2]; doch hun last luidde anders, en dus mochten zij dien voorslag niet aannemen. Niettemin besloten de Staten-Generaal, zich met dat voorstel vereenigend, het naar den Koning en zijnen Raad op te zenden ten einde daarop hunne goedkeuring te verkrijgen [3]. Het was niet waarschijnlijk, dat die goedkeuring zou verkregen worden: immers bij zulk eene schikking zouden de Franschen op de Nederlandsche schepen ten slotte toch in de hand der Hollanders geweest zijn. Intusschen werd de uitrusting der twintig schepen thans zooveel mogelijk bespoedigd. Men had juist van *Frankrijk* de uitdrukkelijke vergunning verkregen om de Mansfeldsche troepen tot ontzet van *Breda* aan te wenden. En tevens waren de Admiraliteiten den Gezant D'ESPESSES behulpzaam om twaalf schepen in huur te bekomen [4]. Den eersten April nam HAUTAIN zijn afscheid van de Staten-Generaal om aan het hoofd der 20 schepen zoodra doenlijk in zee te steken. Zijne Instructie had men aan Zijne Excellentie medegedeeld voor het geval, dat het hem zou gelieven ze te lezen. Het is onzeker of de Prins in zijn steeds verergerenden toestand dit werkelijk gedaan heeft [5]. 1625—1627.

Den 7^den^ April kwam uit *Parijs* het bericht, hetwelk men had kunnen voorzien, namelijk, dat de Koning met den voorslag niet tevreden was [6]. LANGERAK was in den

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Maart, 1625. [2] Met name, DE LA FOREST, DE MANTY, en DE ST. JULIEN.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 23 Maart, 1625. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 24, 25, 29 Maart, 1625.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 29 Maart; 1, 6 April, 1625. [6] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Apr. 1625.

1625—1627. Ministerraad geroepen: de Kardinaal, de Kanselier, Graaf van SCHOMBERG, en vier secretarissen van Staat waren tegenwoordig. Niettegenstaande onze Gezant den ijver en de oprechtheid der Staten met vele redenen had in het licht gesteld, werd hem te gemoet gevoerd, dat de Koning reeds vroeger de vier gronden van verontschuldiging wegens het bevel, door Fransche kapiteins op de Hollandsche schepen te voeren, niet zonder groot ongenoegen had vernomen, en dat men thans met verbazing verstaan had, hoe de Staten het verzoek van zijne Majesteit ten dien aanzien eerst ten volle hadden toegestaan, maar twee dagen daarna met een gansch ander voorstel waren voor den dag gekomen. Met buitengewone heftigheid verklaarden de ministers, dat de Gezant aan de Staten moest te kennen geven, dat de verstoordheid van den Koning hem zijne goede genegenheid te hunwaart ten eenen male zou doen verliezen, ten ware zij ten spoedigste en ten volle aan zijn verlangen voldeden. Daarna traden de Ministers in eene beantwoording der vier gronden van verontschuldiging. Wat den eersten betrof, dat, namelijk, de Hollandsche kapiteins, die hunne schepen van alles voorzien hadden, zich die schepen niet konden zien ontnemen, antwoordde men, dat de Fransche kapiteins met lijf en goed voor alles zouden instaan, nadat er behoorlijk inventaris van zou zijn opgemaakt: de Koning zou cautie laten stellen in handen der Staten, waartoe hij de som van 120,000 gulden in handen had. Daarentegen moest Zijne Majesteit er op blijven aandringen, dat Hun Hoog Mogenden het geschut op de schepen leverden, aangezien hij daartoe buiten staat was. Op het tweede bezwaar, dat onze matrozen de bevelen van Fransche bevelhebbers niet zouden verstaan, werd geantwoord, dat die orders lichtelijk door tusschenpersonen den matrozen aan het verstand zouden kunnen gebracht worden. Wat, ten derde, de Gereformeerde godsdienstoefeningen op de schepen betrof, de Koning zou die volstrekt niet verhinderen, ja, verbieden, dat, zoolang de beide natiën bijeen zouden zijn, de mis of andere Katholieke godsdienstoefeningen in het openbaar gehouden werden. En wat, eindelijk, het bezwaar aanging, dat de manschappen van de beide natiën met elkander geenen vrede zouden kunnen houden, de hooge nood, waarin 's Konings zaken zich bevonden, dwong tot het aanwenden van allen mogelijken invloed dat zij elkander vreedzaam verdroegen. Nadat aldus al die bezwaren, meenden de ministers, gebleken waren slechts ijdele verontschuldigingen te zijn, vraagden zij met grooter verstoordheid, dan het den Gezant mogelijk zou geweest zijn te schrijven, de reden waarom de Staten thans datgene weigerden waartoe zij verbonden waren: zulke verontschuldigingen toch stonden met eene weigering gelijk. Ja, zij voegden er de bedreiging bij, dat de Koning, kreeg hij zijn verlangen niet, al zijne »secoursen" (en dus ook de troepen, die tot ontzet van *Breda* zouden worden aangewend) zou terugroepen. De eisch des Konings ging nu zoo ver, dat hij het generaal commandement voor den Groot-Admiraal van Frankrijk vorderde over al de twintig schepen zoo lang de andere 12 niet zouden aangekomen zijn of zoo lang hij ze zou moeten gebruiken. — Onze Gezant dus door de Ministers bejegend

Verstoordheid des Konings deswegens.

zijnde, vond bij den Koning en de Koningin-Moeder geen meerderen troost: deze Vorstelijke personen begrepen, dat de vriendschap en bijstand des Konings Hun-Hoog Mogenden meer waard moest zijn, dan het volhouden van die verontschuldigingen. Van nu aan bepaalde hij er zich toe, om hunne Majesteiten en de Heren Raden ootmoedig om matiging van hunne gramschap tegen SOUBISE te smeeken, opdat hij zich met hen mocht verzoenen [1]. Dit zeker zou uitkomst in alle zwarigheden hebben gegeven. — Den volgenden dag verscheen D'ESPESSES ter vergadering. De toon, dien hij aansloeg, was geheel overeenkomstig den brief, dien men van LANGERAK ontvangen had. Hij had wel voorspeld, zeide hij, dat de zwarigheden, door de Staten bij de uitrusting der schepen gemaakt en de langzaamheid, met welke zij plaats had, eene slechte uitwerking zouden hebben. Thans stond de zaak zoo, dat hunne wijsheid er spoedig in zou dienen te voorzien. Geen hunner bezwaren kon bij den Koning gelden of hem van besluit doen veranderen. Wat de vergoeding van de kosten betrof, steeds had Zijne Majesteit gezegd, dat hij daarin koninklijk zou voorzien. Maar wat de 12 schepen aanging, Zijne Majesteit begeerde, dat zij ten spoedigste met de andere zouden gezonden worden, om onvoorwaardelijk door Fransche kapiteins gecommandeerd te worden. Hij wachtte dus nog dezen dag een antwoord, overeenkomstig de verplichting, die zij aan Zijne Majesteit hadden. Zoo zij weigerden of uitstel zochten, hetgeen hij voor hetzelfde zou houden, zou hij hun mededeelen, wat hij hun van 's Koningswege te verklaren had [2]. De bedreiging, welke de Gezant als nog terughield, betrof de herroeping van al den bijstand, welken de Staten in hunnen oorlog van den Koning genoten. 1625—1627.

Na het aanhooren dezer dreigende taal, antwoordden de Staten, dat het hun leed was dat Zijne Majesteit geen genoegen had genomen met hunnen welgemeenden voorslag, en dat zij bij gevolg de zaak nader zouden onderzoeken. Ten dien einde werden de vroeger met deze conferentie belaste personen verzocht den Prins daarover te spreken [3]. Deze Vorst, die den dood nabij was en zijne laatste hoop, het ontzet van *Breda*, met eene weigering van de eischen der Fransche Regering vervlogen moest achten, antwoordde op de mededeeling, dat hij het nader verzoek, van wege den Koning van Frankrijk gedaan, zeer bedenkelijk vond; doch dat men in den tegenwoordigen staat van zaken, zich zou moeten voegen en den Koning te wille zijn. Hierop besloten de Staten, den Franschen Gezant te laten verklaren, dat Hun Hoog Mogenden gehoopt hadden, dat zijne Majesteit genoegen zou genomen hebben met hun vorig besluit, waardoor hij ook, zoo zij meenden, beter gediend zou zijn geweest; maar dewijl men

---

[1] *Register der Briev. Memor.* enz. *ingekom. uit Frankr.* v. 1622—1625, en daarin de *Brief van Langerak* van 3 April, 1625.

[2] *Register* enz. folio verso 522.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 8 April, 1625.

1625—1627. zag, dat Zijne Majesteit de zaak anders begreep, zoo zouden Hun Hoog Mogenden zich daar naar voegen en diensvolgens order stellen, dat er twaalf schepen werden geleverd, over welke Fransche officiers gesteld zouden worden. Ten dien einde zou men den Ambassadeur vragen, hoe ver hij met de uitrusting van de twaalf andere schepen gekomen was, en hem aanbieden om aan te vullen, wat daaraan nog ontbrak. Maar deed hij nader aanzoek om uit de twintig er dadelijk twaalf ter beschikking zijner Regering te hebben, zoo zou men zulks toestaan. — Het laat zich denken, dat de Ambassadeur het aanbod aangreep om de twaalf schepen dadelijk uit de twintig te nemen, en terstond werden bevelen in dezen zin aan den Luitenant-Admiraal DE HAUTAIN afgevaardigd. — Zoo kreeg *Frankrijk* ten volle zijnen zin. Slechts verklaarde JOACHIMI, dat hij zich bezwaard vond, daarin zonder last van zijne principalen te bewilligen [1]. — Wat de Staten den Koning van *Frankrijk* toestonden, werd in een verdrag vervat, hetwelk den twaalfden April werd onderteekend [2].

De Staten geven den eisch toe.

Intusschen legden de Fransche gemachtigden de zaak niet dus aan, dat zij met den huur of koop van de 12 schepen, wier komst de vloot van HAUTAIN in staat stellen moest den tocht naar de Middellandsche zee voort te zetten, spoedig gereed konden wezen. De edelman, die deswegens met de Admiraliteit van *Rotterdam* in overleg was getreden, had beweerd, niet naar verlangen te kunnen slagen en twee van 's Lands schepen geeischt. Toen de Admiraliteit verklaard had, ze niet te kunnen missen, was hij met ongenoegen vertrokken. Ten einde alle redelijke klachten uit den weg te ruimen, ontboden de Staten den bekwamen Equipagemeester BLAUHULK uit *Enkhuizen*, om den Franschen edellieden in hunne onderhandelingen met onze leveranciers ter zijde te staan [3]. Doch weldra bleek, dat de Fransche Ambassadeur niet op de uitrusting aandrong: hij verwachtte, heette het, tijding uit *Frankrijk*, dat SOUBISE zich met den Koning verstaan had. Dus werd BLAUHULK van de hem opgelegde taak ontslagen. Spoedig echter werd hij op nieuw, benevens ELIAS TRIP, daarmede belast; doch wederom slechts voor een korten tijd, daar de Ambassadeur geen order ontving om haast met de zaak te maken [4]. De Staten Generaal, daarentegen, lieten het van hunne zijde niet ontbreken aan ernstige aanmaningen, aan de Admiraliteiten gericht, om de vloot van twintig schepen, zoo spoedig mogelijk, in zee te doen steken [5]. *Frankrijk* gebruikte een geschikt middel om alle uitstel in deze zaak te verhoeden, door de toezending van den geldelijken onderstand zoo lang op te houden, tot dat de schepen op de Fransche kust zouden aangekomen zijn [6]. Bovendien

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 9 April, 1625. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 12 April, 1625. AITSEMA, I, p. 292.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 15, 24 April, 1625.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 25 April, 20 Mei, 7 Junij, 1625.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 26, 28 April, 2 Mei, 1625. [6] Brief v. LANGERAK v. d. 18 April, 1625.

bracht men de zaak te eerder gemoedigd ten uitvoer, omdat men nog steeds mocht hopen, dat eene vijandelijke handeling tegen SOUBISE niet tevens die van *Rochelle* treffen zou, aangezien deze stad tot nog toe niet openlijk gemeene zaak met dien Hertog had gemaakt. Ja zelfs scheen het denkbaar, dat een treffen met SOUBISE vermeden zou kunnen worden. De Koning toch bood hem vijf schepen en later zelfs de twaalf thans in de Nederlanden uitgeruste schepen aan om daarmede in gezelschap van HAUTAIN en zijne vloot naar *Genua* te vertrekken, mits hij al de schepen, die hij den Koning ontnomen had, eerlijk teruggaf [1]. De berichten evenwel, die van zulke schikkingen spraken, strekten slechts om hier te lande te bewimpelen wat stond te gebeuren: het was maar al te duidelijk, dat de Koning het op de fnuiking van de onafhankelijkheid der Gereformeerden gemunt had, en dat dezen datgene waarop zij als op een recht aanspraak maakten, niet zonder den stoutsten tegenweer zouden prijs geven. Dat hij thans de Nederlanders tot bondgenooten in dien strijd zou hebben, maakte den Koning, zoodra hij stellig vernomen had, dat de Staten hem alles toegegeven hadden, bijzonder tevreden. Schoon alle wantrouwen niet geweken was, zou de vervallen termijn van het subsidie voldaan worden, en bij de plechtigheden van het huwelijk van den Koning van *Groot-Britannië* met 's Konings zuster, kreeg onze Gezant zijne plaats nevens de buitengewone Gezanten van *Engeland*, onmiddellijk in de nabijheid des Konings van *Frankrijk*, die zich bij die gelegenheid ten aanschouwen van een iegelijk minzaam met hem onderhield [2]. Ook de Staten van hunne zijde betoonden zich voldaan, en boden D'ESPESSES een geschenk in dukaten ten bedrage van 4000 gulden aan [3]. 1625—1627.

Intusschen was DE HAUTAIN met zijne twintig schepen tegen het begin der maand Junij op de hoogte van *Havre de Grace* aangekomen, en van daar zou hij, volgens zijn schrijven, naar *Rochelle* onder zeil gaan, vermits SOUBISE zich in de wateren dier stad ophield [4]. De Koning, zoo meldde hij bij missieve van den laatsten Mei, had hem gelast, bij de afwezigheid van den Groot-Admiraal van *Frankrijk*, het bevel op zich te nemen over acht Fransche Koningsschepen en over de Engelsche schepen, die gewacht werden, en hem tevens aangezegd, de Fransche vlag te laten waaijen. Dit een en ander werd hem door de Staten vergund te doen [5]. — Wat aangaat dat in deze missieve van Engelsche schepen gewaagd werd, ook van *Engeland* waren oorlogschepen gevraagd, ten getale HAUTAIN komt met zijne vloot op de Fransche kust.

[1] Brief v. LANGERAK v. d. 2 en d. 7 Mei, 1625.

[2] Brief v. LANGERAK v. den 16 Mei. *Resol. Stat.-Gen.* 25 Mei, 1625. Voor het kleed, dien dag door hem gedragen, bracht hij den Staten 1000 gulden in rekening. Den rouw voor den Prins had hij voor die plechtigheid tijdelijk afgelegd. *Resol. Stat.-Gen.* 31 Mei, 1625.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 28 Mei, 1625.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 12 Junij, 1625.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Junij, 1625.

1625—1627. van acht, om tegen SOUBISE gebruikt te worden. Deze Mogendheid had werkelijk beloofd, zoo vele bodems te leveren; maar nog niet lang geleden hadden de Engelsche Gezanten beweerd, dat die schepen slechts waren toegestaan om tegen *Genua* te dienen, en onlangs had de Hertog van BUCKINGHAM, te *Parijs* gekomen, duidelijk doen blijken, hoe ongaarne hij eenige Engelsche krijgsmacht tegen geloofsgenooten zou zien aanwenden [1]. — Het vertrouwen, door den Koning aan onzen Admiraal geschonken, schrijft LANGERAK den 21 Junij, wekte de afgunst van eenige groote Heren van het Hof, en zij trachtten den Koning over te halen, niet HAUTAIN met de Nederlandsche matrozen en scheepsvolk, maar hen zelven met hunne Franschen tegen SOUBISE en *Rochelle* te gebruiken. Doch dit kwam niet overeen met de denkbeelden van de voornaamste staatsdienaren, die, zoo het schijnt, den Nederlander nog beter dan menigen Franschman vertrouwden, en aan HAUTAIN werd in de eerste dagen van Junij door den Koning het bevel toegezonden om naar *Belle-Isle* (op de Zuidkust van *Bretagne*) te stevenen. Evenwel, voordat dit bevel tot hem kwam, was hij reeds naar *Wight* vertrokken [2], waarschijnlijk om de Engelsche schepen in te wachten, die echter vooreerst niet opdaagden. Toen de last hem eindelijk bereikte, kon hij zich minder dan ooit bijzonder opgewekt gevoelen om hem met grooten ijver na te komen. Hij had de onzekerheid en de vele moeijelijkheden, die den toestand van zaken kenmerkten, genoegzaam bespeurd, en had reden om nog grooter verlegenheid te duchten [3]. Immers de Koning, na den val van *Breda* zeer ontmoedigd, en voor de Spaansche macht, in de zuidelijke *Nederlanden* en in *Piemont* ontwikkeld, grootelijks beducht, leende in dezen tijd het oor aan de vredesvoorslagen van den buitengewonen Spaanschen Gezant, Don GONDOMAR, en van den Pauselijken Legaat [4]. Maar juist dit was voor het Ministerie eene reden om de vernietiging van den tegenstand der Hugenoten thans door te zetten. Terwijl toch het werk van de beteugeling der ketterij voortgang had, vermeden de Pauselijke en de Spaansche Gezant gaarne den Koning met hunne voorslagen aan te komen. Derhalve vertrok de Groot-Admiraal, hertog van MONTMORENCY, naar *Dieppe*, om zich in te schepen en het bevel op zich te nemen over de Engelsche bodems, die aldaar eindelijk ten getale van acht waren aangekomen. De Engelschen evenwel weigerden meer dan 50 Fransche soldaten in elk schip in te nemen, in plaats van 200, die de Koning daarop begeerde te stellen [5], en wat meer zegt, vernemende dat de tocht gemunt was op de Gereformeerden en SOUBISE, en niet op *Italië*, keerden zij tegen den verklaarden wil van hun Goevernement naar *Engeland*

---

[1] Brieven v. LANGERAK v. d. 2 en v. d. 30 Mei, 1625.

[2] Brieven v. LANGERAK v. d. 13 en d. 21 Junij, 1625.

[3] Brief v. LANGERAK, v. d. 27 Junij, 1625.

[4] Brief v. LANGERAK, v. d. 21 Junij, 1625.

[5] Brief v. LANGERAK, v. d. 3 Julij, 1625.

terug. Hierna kwam de Hertog van MONTMORENCY weder te *Parijs*. Toch was het hoog tijd, dat de Koning zijne macht op zee vertoonde; want SOUBISE gedroeg zich als meester van dit element, en met een zestigtal schepen, waaronder vier groote en kloeke Hollandsche, had hij zich op de rivier van *Bordeaux* doen zien. Zou HAUTAIN iets tegen hem uitrichten? Hieraan viel grootelijks te twijfelen. In het begin van Julij kwam er bericht aan het Fransche Hof, dat er tusschen de Fransche en de Nederlandsche bemanning op zijne schepen hooggaande twist ontstaan was; eenige Franschen waren omgekomen, en de overige door den Admiraal ontwapend [1]. Maar de heftigheid en verbittering van die van *Rochelle* werkte zooveel uit, dat HAUTAINS eer in het spel kwam, en dat hij, uitgedaagd, de vijandelijkheid niet ontgaan kon. Toen hij te *Belle-Isle* aangekomen was, kwam tot hem een Nederlander, te *Rochelle* woonachtig, en vandaar afgezonden met de boodschap, dat die van *Rochelle* met al hunne eigene en SOUBISES schepen niet zouden wachten totdat hij hen aanviel; maar dat zij hem het eerst zouden zoeken aan te tasten en hem op allerlei wijze afbreuk te doen. Daarbij ging de spraak, dat zij zich met de zeeroovers van *Algiers* zouden vereenigen, die niets liever zouden doen dan bij deze gelegenheid op al de kusten van *Frankrijk* en over de gansche zee te rooven en te moorden. In dezen staat van zaken liet de Koning door onzen Gezant den Admiraal aanzeggen, dat hij zich niet lichtvaardig in een gevecht moest laten wikkelen, maar daarin den raad volgen van de Fransche kapiteins, die bij hem waren, doch dat hij, als dezen hem zulks aanrieden, niet in gebreke mocht blijven met alle dapperheid slag te leveren [2]. In de zorgelijke omstandigheden, in welke HAUTAIN zich bevond, schoot er inderdaad niets anders over, dan zijns lands vloot tegen alle gevaar te handhaven en te behouden. Wie stond er hem voor in, dat zelfs de Koning eerlijk jegens hem gezind was? Als hij door die van *Rochelle* geslagen was, zou immers die Vorst bij *Spanje* en den Paus met de nederlaag der Nederlanders zijn voordeel kunnen doen en zich niettemin met zijne oproerige onderdanen verstaan? Evenwel, toen hij den 4den Julij, versterkt door veertig Fransche schepen, zoo groot als klein, ter reede van *Olonne* gekomen was, zonden die van *Rochelle* vier afgevaardigden tot hem, met een schrijven, waarin zij betuigden, rechtmatig tegen hunnen Koning in de wapenen te zijn ten einde van hem de vervulling zijner beloften te verwerven: meer dan dit beoogden zij niet, en zij twijfelden niet, of zij zouden hun verlangen verkrijgen, waarna zij tot onderdanigheid en alles tot vrede zou terugkeren. Intusschen moesten zij zich te weer stellen tegen een ieder, die hen zou willen overvallen. Weshalve zij hem verzochten, zich van alle vijandelijkheid te onthouden en geenszins de hand te leenen tot de onderdrukking van dezulken, die met hem en de Staten-Generaal dezelfde Godsdienst beleden. Dit schrijven ging gepaard van een brief van den Graaf de LAVAL, broeder van den 1625—1627.

---

[1] Brief v. LANGERAK, v. d. 10den Julij, 1625. [2] Brief v. LANGERAK, v. d. 18den Julij, 1625.

1625—1627 Hertog DE LA TREMOUILLE, wel geschikt om diepen indruk op HAUTAIN te maken. Hadden de Staten en de Prins, dus schreef hij, hem werkelijk gelast om vijandig tegen die van *Rochelle* op te treden, dan was het voorzeker, dat hun wijs gemaakt was, dat de zaak SOUBISE alleen en niet al de Gereformeerde Kerken betrof. Dienaangaande wilde hij hem thans beter onderrichten; doch had hij lust zijne handen in hun bloed te wasschen, zoo zou God als een rechtvaardig rechter tusschen hen richten. Wat zijnen persoon aanging, het zou hem altijd leed zijn, zich verplicht te zien, zijne wapenen tegen iemand te keren, dien hij altoos als een groot vriend had lief gehad. — Dus aangezocht, antwoordde HAUTAIN, dat hij 's Konings Raad bij zich had, met welken hij in last had alles te overleggen. Voorts verzocht hij op schrift, wat zij voor te stellen hadden. Hierop leverden de afgevaardigden eene acte over, waarbij zij een wapenstilstand verzochten totdat de uitslag zou gebleken zijn van de bezending welke van wege die van *Rochelle* bij den Koning was. Na beraad met de Fransche officieren, die echter overstemd werden, gaf HAUTAIN den afgevaardigden tot bescheid, dat hij twee of drie kapiteins naar *Rochelle* zou zenden om nader bericht ten aanzien van eenige punten; voorts verzocht hij, dat twee van de afgevaardigden deze kapiteins zouden vergezellen en de twee anderen als gijzelaars achterlaten. Wat hij door deze bezending wilde weten, was, of de stad werkelijk haar besluit eendrachtig genomen had, en of zij gezind was den Koning aannemelijke voorslagen te doen; zoo ja, dan zou hij hen bij Zijne Majesteit ondersteunen; maar anders zou hij doen, wat hem geboden was, en diegenen slaan, die zich tegen 's Konings wapenen stelden. — Tevens verliet hij door een hevigen storm, heette het, genoodzaakt, de reede van *Olonne*, en den 15[den] wierp hij met een deel zijner vloot het anker voor *Esquillon* in de nabijheid van *Rochelle*, waarschijnlijk in de meening, dat hij daarmede die van *Rochelle*, zoo van nabij bedreigd, te meer tot het aannemen van 's Konings voorwaarden zou bewegen. Intusschen had hij aldus een vast punt, waaruit *Rochelle* bestookt kon worden, ingenomen. Genoeg, de tegenpartij hield het er voor, dat, nu er eene onderhandeling hangende was, dit niet eerlijk was gehandeld, en SOUBISE nam eene dreigende houding aan, zich met zijne vloot dus stellende, dat hij den te *Olonne* achtergebleven schepen den toegang kon afsnijden. Wanneer windstilte het niet belet had, zou er reeds dadelijk een treffen gevolgd zijn, waartoe het vooral den Franschen Vice-Admiraal DE MANTY geenszins aan den lust ontbrak. Middelerwijl kwamen de twee afgevaardigden uit *Rochelle* terug, tot nadere bevestiging van hetgeen zij meldden, van twee anderen verzeld. Zij brachten eenen brief aan den Admiraal, bij welken vooreerst verzekerd werd, dat HAUTAINS vermoeden aangaande het gemis aan eenstemmigheid in de stad volkomen ongegrond was; vervolgens traden de vertegenwoordigers der burgerij in dat schrijven in eene uiteenzetting van hunne grieven tegen de Regering, die wel geschikt waren om eenen Nederlander, jaloersch op de vrijheid en den handelsbloei der gemeente, te treffen. Zij eindigden met de vraag: »oordeel

nu, Mijnheer HAUTAIN, of er rechtvaardigheid is in hetgeen men tegen ons gepleegd heeft, en of gij een werktuig zijn wilt, waardoor men zoo iets in het werk wil stellen. In plaats, voegden zij er bij, van onze vloot, gelijk men ons voorgespiegeld had, te zamen met de uwe voor *Genua* tegen den Spanjaard aan te voeren, waartoe wij ons gaarne zouden hebben laten gebruiken, altoos bereid ons leven, goed en bloed voor dezen Staat en voor u in de waagschaal te stellen, in plaats daarvan heeft men voor, de beide vloten tegen elkander aan te hitsen, en de eene door de andere te verdelgen tot droefenis zelfs van dengenen, die overwinnaar blijft. Zoo deze redenen u niet bewegen om ons ongemoeid te laten, zullen wij niet ontzien wie ons zoekt te overvallen, besloten zijnde te overwinnen of te sterven." HAUTAIN antwoordde niets, dan dat men zich met die klachten niet tot hem moest wenden, aangezien hij niets meer was dan een uitvoerder van eens anders last. Voorts voegde hij er bij, dat hij wel zag, waar men het op toeleide: men wilde, meende hij, beletten, dat er schepen van *Olonne* bij hem kwamen. Dus zou ook hij doen, wat hij kon. — Het was slechts al te waar, dat men beide vloten door van weêrszijde wantrouwen te zaaijen, tegen elkander aanhitste. 1625—1627.

SOUBISE, van HAUTAINS antwoord onderricht, en vernemende, dat er 17 schepen van *Olonne* in aantocht waren, besloot den 19^den^ Julij [1], met zijn gansche vloot, behalve de kleine vaartuigen 74 zeilen sterk, HAUTAIN, die 29 oorlogschepen bij zich had, aan te tasten. Deze was op den aanval niet verdacht, daar, naar hij meende, de wapenstilstand nog voortduurde en hij bovendien nog twee gijzelaars bij zich had. Behalve het voordeel van de verrassching had SOUBISE dat van den wind. De vice-Admiraal VAN DORP kreeg dadelijk twee branders aan stuurboord, een van welke een Hollandsch schip was. Voor hem en zijne manschap schoot niets over, dan te trachten zich door zwemmen in het leven te behouden. De veertien andere branders van de tegenpartij deden geene uitwerking. Tegelijk waren die van *Rochelle* handgemeen met de vloot. HAUTAINS schip werd geweldig geteisterd. Het gros der vloot kon zich gelukkig achten, dat zij zich in de volle zee vermocht te redden, waartoe haar de wind, die veranderd was en een ingevallen mist niet weinig te stade kwamen. Vijf schepen der onzen dreven tegen den wal en konden zich niet, als de anderen, met de vlucht redden. Van onze en 's Konings zijde sneuvelden 500 man. HAUTAIN week met de vloot naar *Morbihan*, waar hij de geleden schade herstelde, niets liever verlangende, dan zich op die van *Rochelle* te wreken. Niets kon den Koning gewenschter zijn dan deze gezindheid van den Nederlandschen vlootvoogd, en nu heette het, dat men het sluiten van den vrede met de Hugenoten zoolang zou uitstellen, totdat hij de gelegenheid zou gehad hebben eene schitterende wraak te nemen. Zoo waren de oproerige onderdanen met hunne zegepraal

Hij wordt met die van *Rochelle* handgemeen, en lijdt de nederlaag.

[1] AITSEMA en na hem WAGENAAR schrijven den 17^den^ Julij; maar AITSEMA zegt, dat het op een Zaturdag was, en die dag viel op den 19^den^.

1625—1627. verlegen, en de Regering van den ijver en de trouw van haren bondgenoot verzekerd. Zelfs zond *Engeland* de acht schepen weder op de Fransche kust, met den last om zich in alles naar 's Konings bevelen te gedragen. Ook nu echter was het eigenlijke doel van den tocht voor de Engelsche scheepsvoogden geheim gehouden. Toen hun dit bekend werd, trotseerde de bevelhebber PENNINGTON op nieuw het ongenoegen zijner Regering en keerde, ditmaal evenwel slechts met één schip, naar *Engeland* terug. De overige werden, door de Engelschen verlaten, den Koning ter beschikking gesteld [1].

HAUTAIN zoekt een nieuwen scheepstrijd.

In het begin van Augustus vertrok HAUTAIN met genoegzaam herstelde schepen uit de haven van *Morbihan* naar *Olonne*, om, niet bewogen door de brieven, die de predikanten van *Rochelle* hem toegezonden hadden, van daar met de koninklijke vloot onder MONTMORENCY naar *Esquillon* te gaan ten einde zijn plan om wraak te nemen te volvoeren [2]. Niettemin nam de Koning het voorkomen aan, alsof hij besloten was geenen slag tusschen de beide partijen ter zee meer te laten wagen, en dat wel omdat hij onze Nederlandsche soldaten en bootsvolk, van welke reeds een goed deel verloopen heette te zijn, niet vertrouwde [3]. Doch dit was slechts schijn. De kans was te schoon om *Rochelle* thans niet te tuchtigen. Met den Hertog de ROHAN verstond men zich, begrijpende dat de tegenstand te lande minder te beduiden had, en, was *Rochelle* eenmaal gevallen, van zelf zou ophouden; maar de slechting van het fort, dat deze stad bedreigde, wilde de Koning tot geenen prijs toestaan, en alzoo bleef hier de burgeroorlog woeden. Dus naderden de vloten elkander. Een schip, genaamd *de Leeuw*, door SOUBISE afgezonden om de koninklijke vloot op te nemen, werd op last van MONTMORENCY aangerand door vier of vijf schepen, waarop zich vele edellieden begeven hadden om hunne dapperheid te toonen. Doch zij werden dus ontvangen, dat er verscheidenen sneuvelden en het schip van SOUBISE ongemoeid terugkeerde [4]. Maar dit was een gering voordeel bij de nederlaag, welke die van *Rochelle* stonden te lijden. Den 14den September vertoonde zich de koninklijke vloot met die van HAUTAIN, ten bedrage van 70 schepen, de schuiten met landingstroepen niet medegerekend, in de zeeengte, genaamd *le Pertuis Breton*, noordelijk van het eiland *Ré*. Een vijftiental bodems van de scheepsmacht van SOUBISE waren op dit tijdstip afwezig, of in zee of op andere punten van de kust. Bovendien was de Graaf DE LAVAL met 800 man van de dappersten in de stad, waardoor hij aan het gevecht, dat op handen was, geen deel kon nemen. Hoezeer de wind gunstig was om van de stad naar het eiland *Ré*, dat SOUBISE verdedigen zou, te komen, stak niemand der-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Aug. 1625. AITSEMA, I. p. 424—427. Brief v. LANGERAK v. d. 29 Julij en v. d. 21 Aug. 1625. v. IJSSELSTEIN, t. a. pl. bl. 75—81, 85—87.

[2] Brief v. LANGERAK v. d. 14 Aug. 1625. *Resol. Stat.-Gen.* 31 Aug. 1625.

[3] Brief v. LANGERAK v. d. 29 Aug. 1625.

[4] Brief v. LANGERAK v. d. 4 Sept. 1625.

waarts van wal, en wel uit besluiteloosheid, daar de komst van de twee afgevaardigden, LA MILLETIERRE en MADIANE, die met het Hof onderhandeld hadden, en verzekerden, dat HAUTAIN niet vechten zou, zooveel te weeg bracht, dat men niet geloofde dat er strijd geleverd zou worden. Den volgenden dag was de afvaart uit de stad naar *Ré* door koninklijke schepen belet. De troepen des Konings vonden bij de landing op dit eiland geen grooten tegenstand, daar de soldaten van SOUBISE, niet wetende op welk punt zij zou plaats hebben, verspreid waren. Maar eenmaal geland, moesten zij een hevig gevecht verduren, dat slechts ten gevolge van eene vergissing in het commando der tegenpartij, in het voordeel der Koninklijken uitviel. SOUBISE, die zich dapper gedragen had, redde zich in een sloep naar *Oléron*. Tegelijker tijd had er een scheepstrijd plaats, die mede zoo ongunstig voor die van *Rochelle* uitviel, dat zij door het *Pertuis Breton* de wijk namen, nadat hunne beste schepen, door het verraad van hunnen vice-Admiraal, op lager wal gedreven waren. Op een hunner schepen, nagenoeg door de bemanning verlaten en door honderden krijgslieden van de tegenpartij beklommen, stak een der overgeblevenen den brand in het kruit, en het schip met al wat er op was, sprong in de lucht, het Hollandsche schip van kapitein COOPMANS en nog drie Fransche schepen in zijnen ondergang medeslepend. Aan de soldaten en inwoners van *Ré* werd genade geschonken met vergunning om zich, onder belofte van in geen zes maanden de wapenen tegen den Koning te dragen, te begeven werwaarts zij wilden, mits niet naar *Oléron*, dat mitsdien tevens in 's Konings macht kwam, en vanwaar SOUBISE zich dan ook verwijderde met al de schepen, die hij hereenigen kon. Vrijheid van godsdienst bleef aan de overwonnenen verzekerd volgens de edikten [1].

1625—1627.

Hij verslaat SOUBISE en die van *Rochelle*,

Na deze ontmoeting bleef *Rochelle* door de vereenigde scheepsmacht geblokkeerd. Maar HAUTAIN begon dadelijk van terugkeren naar het vaderland te spreken, om, zeide hij, zijne vloot van levensmiddelen en de noodige herstellingen te voorzien, waartoe hij alleen daar voldoende gelegenheid zeide te hebben. Eerst daarna zou hij bereid zijn tot den tocht naar *Genua*, waarop de Gezant van *Savoye* reeds aandrong. De Admiraal vreesde, dat hij anders nog verder tot tuchtiging der ongelukkige Gereformeerden gebruikt zou worden [2]. Zijne eer was, docht hem, thans hersteld, en meer kon de Koning waarlijk niet vergen, dan nu reeds door Nederlanders tegen eene Gereformeerde Stad geschied was, die aan hun voorbeeld het denkbeeld en de kracht ontleend had om zich vrij te willen maken.

en verlangt met zijne vloot huiswaarts te keren.

Met het verlangen van den Nederlandschen Admiraal verdroeg zich 's Konings voornemen in geenen deele. Van den indruk der behaalde zege gebruik makend, had hij een

---

[1] Verslag van een ooggetuigge in *Regist. v. Brieven* enz. *uit Frankr.* f. 658—661. V. IJSSELSTEIN, p. 87—90. AITSEMA, p. 427, 428.

[2] Brief van HAUTAIN, aldaar f. 639 v°. en 640. Brief van LANGERAK, v. d. 9 October, 1625.

1625—1627. besluit ontlokt aan de aanzienlijksten des Rijks, het Parlement van *Parijs* en de Geestelijkheid, welken hij de vraag van oorlog of vrede had voorgelegd. Volgens het gevoelen dier Vergadering zou Zijne Majesteit den oorlog binnen en buiten het Rijk voortzetten, waartoe hem toegestaan werd aanmerkelijke geldsommen te heffen. Dus konden die van *Rochelle* thans de voorwaarden niet verkrijgen, welke hun vroeger waren gegund; de strijd tegen hen zou tot hunne onvoorwaardelijke onderwerping toe worden voortgezet, en daartoe wenschte de Koning HAUTAINS vloot nog eenigen tijd ten zijnen dienste te mogen houden of daarvan ten minste een zes- of zevental schepen te koopen. Niets schoot den benarden Hugenoten over, dan *Engeland* en diezelfde Staten, wier scheepsmacht hen zoo gevoelig getroffen had, om hunne voorspraak bij den onverbiddelijken Koning te smeeken. Op hun gebed zond LANGERAK zijnen secretaris naar *'s Hage*, ten einde hunne zaak te bepleiten en de terugroeping der vloot te bewerken [1].

Doch de mogelijkheid om ons eenigzins vrij tegenover *Frankrijk* te gedragen, zou zich niet opdoen, voordat de eenstemmigheid tusschen *Frankrijk* en *Engeland* eenigermate verbroken zou zijn. Laten wij zien, hoedanig, sedert de terugkomst van het Gezantschap in den zomer van het jaar 1624, [2] onze betrekkingen waren met dit laatste Rijk.

Groot-Britannië koos van toen aan met der daad partij, om FREDERIK V met geweld van wapenen weder in het bezit van de *Palts* te doen stellen. Daartoe ontzag JACOBUS zich niet eenen algemeenen oorlog in *Duitschland* op te stoken. Het scheen slechts de vraag, wie der beide Noordsche Koningen, die van *Denemarken* of van *Zweden*, overgehaald zou worden om zich, aan het hoofd eener legermacht, in de Duitsche zaken te mengen. Toen onze buitengewone Gezanten nog te *Londen* waren, vernamen zij, dat AMSTRUDTER, die van 's Konings wege met eene bijzondere zending naar *Denemarken* vertrok, krachtige taal tegen 's Konings zwager, CHRISTIAAN IV, zou voeren, en verklaren, dat, zoo hij thans geen partij trok, JACOBUS en de Prins van *Wales* zich tot *Zweden* zouden wenden. Om Koning CHRISTIAAN te minder te doen aarzelen, mocht de Gezant hem verzekeren, dat *Engeland* binnen een half jaar mede de wapenen zou opgenomen hebben [3]. AMSTRUDTER kreeg in last de reize over *'s Gravenhage* te nemen, en volkomen opening te doen van hetgeen hij in *Denemarken* te handelen had om den Koning tot eenen stap te bewegen, tot welken hij reeds in 1621 op aanmaning van den Prins van *Oranje* ooren scheen te hebben [4]. Ook de Keurvorsten van *Saksen* en

Onderhandelingen tusschen *Engeland* en *Denemarken*.

---

[1] Br. van LANGERAK v. d. 8 Octob. 1625.

[2] Zie hiervoor, bl. 9—23.

[3] Zie het *Rapport*, aangehaald hiervoor bl. 10.

[4] Zie hiervoor, D. III, St. III, bl. 589 en volgg.

Brandenburg zou AMSTRUDTER bezoeken. — Zijne mededeelingen beantwoordden de Staten met de verklaring, dat zij tot JACOBUS plannen volgaarne met al hun vermogen zouden medewerken. Den Prins gaven zij volmacht, om, in vereeniging met eenige Heren ter zijner keuze, in deze zaak besluiten te nemen, mits het Land, zonder nadere raadpleging met Hun Hoog Mogenden, tot niets verbindende, en met brieven aan de Noordsche Koningen, aan den Keurvorst van *Brandenburg* en de Vorsten en Steden van den Nedersaksischen Kreis poogden zij AMSTRUDTERS gezantschap te ondersteunen [1]. Zoo scheen niets meer te ontbreken aan de vervulling van den wensch, dat *Engeland* zich bij den oorlog, dien wij te voeren hadden, zoo verklaarde, dat ons daardoor eenige verlichting mocht ten deel vallen. Maar altijd was er nog eene zeer gewichtige zaak tusschen de Engelschen en onze kooplieden te vereffenen. Zoolang de gemoederen in *Engeland*, verstoord over het gebeurde te *Amboina* [2], niet waren nedergezet, bestond er een middel, dat de partij, die de tegenwoordig heerschende richting tegenwerkte, gebruiken kon om den Koning en de gemeente tegen de Nederlanders op te zetten en huiverig te maken van eene staatkunde, welke de strekking had om de Vereenigde Provinciën uit den nood te redden. De Koning bleef bij zijne verklaring, dat, zoo de Staten zonder nader aanzoek hem geene voldoening gaven, hij zijnen onderdanen zelf recht zou verschaffen. Dus drongen de Staten er bij de Bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie op aan, dat zij afgevaardigden naar *'s Hage* zouden zenden om te beramen wat in deze zaak te doen. Hierop verschenen de Heren HENDRIK BROUWER, Bewindhebber, en WILLEM BOREEL, advokaat der Compagnie, die verklaarden, dat zij, na berichten van VAN SPEULT, den Goeverneur van *Amboina*, en van CARPENTIER, den Goeverneur-Generaal, ingewonnen te hebben, de klachten der Engelschen met een eenvoudig verhaal van het gebeurde dachten te wederleggen. Zoo zeker waren zij van hunne zaak. In *Engeland*, daarentegen, hield men zich overtuigd, dat de Hollanders onverantwoordelijk wreed waren te werk gegaan, en dat de slachtoffers onrechtvaardig veroordeeld waren: immers hadden zij, zeide men, na de gruwzame marteling hunne bekentenis herroepen. Daarbij, de Koning was verontwaardigd, dat de Staten nog niets tot zijne voldoening gedaan hadden. Als zoodanig wilde Hun Hoog Mogenden de toezending doen strekken van de oorspronkelijke berichten, bij de Compagnie uit de *Oost-Indiën* ontvangen. Deze diende de Koning ten minste af te wachten, en werkelijk verklaarde JACOBUS zich daartoe gezind, mits zijn geduld niet langer op de proef werd gesteld, dan tot den 22sten Augustus: was deze termijn verstreken, en waren dan tevens de Engelsche Groenlandsvaarders niet voldaan, zoo zou hij zich tot eenen maatregel van wedervergelding gerechtigd achten, die in het aanhouden van alle Nederlandsche schepen bestaan zou. Intusschen begrepen de Staten, dat de zaak met de mededeeling van de bewuste stukken aan den

1625—1627.

De zaak van *Amboina* blijft hangende.

Termijn door JACOBUS gesteld om deswegens voldoening te ontvangen.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 6 Julij, 1624.

[2] Zie hiervoor, bl. 19, 20.

1625— 1627. Koning niet afgedaan zou zijn, en dat men er toe zou moeten overgaan den Goeverneur en Raden van *Amboina* herwaarts tot verantwoording te ontbieden. Dit denkbeeld vond geen bijval bij de Bewindhebbers, die beweerden, dat niemand zich voortaan de betrekking van Raad van *Indië* zou laten welgevallen, als men voor zoo iets bloot stond.

CARLETON bemoeit zich met de zaak. Tegen dat de 22ste Augustus naderde, begon CARLETON op ontvangen uitdrukkelijken last zich met de zaak te moeijen. Hij vond daartoe aanleiding in een geschrift alhier uitgekomen onder den titel: *Waarachtig verhaal van de tijding gekomen uit Oost-Indië, aangaande de zamenzwering, ontdekt in de eilanden van Amboina* [1], hetwelk hij lasterlijk oordeelde en welks drukker en auteur hij vervolgd wilde hebben. Bij de klachten, thans door hem voor de Staten-Generaal aangeheven, riep hij den naam van God in, die het storten van onschuldig bloed wreekte, en hij gewaagde van de onderdanen des Konings, die om wraak schreeuwden over den gruwelijken dood hunner verwanten, vrienden en landgenooten. Wel kon hij niet ontkennen, dat er eenige grond voor de gestrengheid der Hollanders geweest was; maar, zeide hij, om ijdele taal en onuitvoerbare plannen mocht men iemand niet op de pijnbank brengen en met den dood straffen. Zulks, voegde hij er bij, was allerminst de gewoonte der Nederlanders. Eindelijk, dus besloot hij, de handelwijze van den Raad van *Amboina* druiste in tegen het Traktaat van vereeniging, waarbij bepaald was, dat zulke zaken voor den Raad van Defensie, en als deze niet beslissen kon, voor den Koning en de Staten moesten komen. — Op zulke taal moest van deze zijde iets meer afdoends geschieden. Niet alleen loofden de Staten prijzen uit voor den aanbrenger van de handdadigen tot de uitgave van het gewraakte geschrift; maar zij gaven den Gezant eene schriftelijke verklaring, dat als de zaak werkelijk bevonden werd zich te hebben toegedragen gelijk de Engelschen beweerden, zij de schuldige Indische ambtenaren straffen zouden. Tevens verzochten zij, dat de Koning zelf personen mocht aanwijzen, die in de *Oost* het gebeurde nader zouden onderzoeken. Deze inwilliging werd door CARLETON hoogst onheusch opgenomen. Wie zou, zeide hij, zich in de klaauwen van zulke wreedaards willen werpen, om de zaak op de plaats zelve te gaan onderzoeken? En hij verdubbelde de heftigheid zijner redenen. Juist was het Traktaat, den 5den Junij met *Engeland* gesloten, goedgekeurd. Welnu, verklaarde de Gezant, de nieuwe *alliantie* liep bij deze aangelegenheid gevaar. De Koning zou om wraak te nemen, voor niets terugdeinzen. Er was geen nader onderzoek meer noodig, dan naar den graad van de strafbaarheid der verschillende medeplichtigen aan de veroordeeling der Engelschen. — Het was duidelijk, dat zulke bewoordingen en bedreigingen den Gezant waren ingegeven door den invloed van personen, die de alliantie met de *Nederlanden* gaarne verbroken zagen en den sedert BUCKINGHAMS terugkomst uit *Spanje* ingeslagen weg

---

[1] Zie *Biblioth. v. Pamfletten* enz. *door P. A. Tiele, verzamel. v. Fred. Muller,* IV Stuk, N°. 2062, p. 260.

weder verlaten wenschten te zien. Dien invloed vrij spel te laten, verkozen de Hollandsche Staatslieden niet, en zij namen van nu aan eene krachtige houding aan, ten einde te beletten, dat de eendracht der beide Landen in het staatkundige schipbreuk leed wegens eene gebeurtenis, waarvoor in allen gevalle de Staten niet aansprakelijk waren, en die de Bestuurders der Handelsmaatschappij moesten weten te verantwoorden. Op zulk eene wijze zouden zij tevens het ongenoegen der andere Provinciën voorkomen, die zich om de Compagnie in geene moeijelijkheden met *Engeland* gewikkeld wenschten te zien. Toen derhalve CARLETON verklaard had, dat de Koning met hetgeen hem den 22sten Augustus was medegedeeld, niet voldaan was, en tot de uitvoering van zijn besluit zou overgaan, zoo hem geene gijzelaars gezonden werden ten waarborg dat er recht zou worden gedaan, kwamen de Gedeputeerden van *Holland* in de Staten-Generaal met het advies voor den dag, dat men de Engelschen, bij de verdere behandeling van deze zaak, zou doen gevoelen, dat de Staten geen strafschuldige misdadigers waren, maar met den Koning rechters over hunne en zijne onderdanen, en toen CARLETON alweder de oude klachten herhaalde, stelden zij voor, die klachten aan de Bewindhebbers der Compagnie te zenden, opdat zij zich daarop rechtvaardigen mochten, en van wege Hun Hoog Mogenden den Ambassadeur aan te zeggen, dat »deze Staat niet verdiend had, dat hij, zonder eenigen last van Zijne Majesteit, zulke scherpe woorden en zoo hooge dreigementen gebruikte," en hem te vermanen, dat »hij den Staat in zijne propositiës, aan de Generaliteit gericht, niet anders had te bejegenen, dan het behoorde." Na eenige aarzeling vereenigden zich de Staten-Generaal met dit waardig advies van *Holland.* Slechts droegen zij den Heren op (en het waren van de aanzienlijksten, met name de Graaf van *Kuilenburg*, NOORDWIJK, SOMMELSDIJK en JOACHIMI), de boodschap op de beleefdste wijze in te kleeden. Dus toegesproken, stemde CARLETON zijnen toon aanmerkelijk lager. Zijne propositie, zeide hij, was eeniglijk voortgesproten uit den ijver en de genegenheid, welke hij den welstand dezer Landen toedroeg. Geenerlei dreigement had hij daarmede bedoeld. Slechts had hij willen waarschuwen voor de groote zwarigheden, die hij vooruitzag. Reeds had zich in *Engeland* een Committé gevormd, dat zich ten doel stelde den Koning en zijnen onderdanen voldoening te verschaffen. De overwegingen van dit Committé zouden voor het Parlement gebracht worden en alle kans hebben van aldaar aannemelijk geacht te worden. De Koning verlangde niets liever, dan dat hem een middel gegeven werd om de drift zijner onderdanen neder te zetten. Zulk een middel was gevonden, als Hun Hoog Mogenden den reeds door hem gedanen voorslag aannamen, dien hij intusschen aanmerkelijk zachter inkleedde. — Met deze verklaring, die eenigermate eene herroeping heeten mocht, konden de Staten zich voorshands tevreden stellen. Middelerwijl verzuimden zij niet, de Bewindhebbers aan te sporen, de zaak alsnu ernstig ter harte te nemen. Er waren sedert met te huis gekomen schepen nadere berichten uit de *Oost* aangebracht. Door deze en tevens door het verhoor, dat zij den Heer MARSCHALK

1625—1627.

De Staten van *Holland* zorgen, dat men hem waardiglijk te woord sta.

1625—1627. afnamen, die als Raad van *Amboina* over de veroordeeling gestaan had, zagen zich de Zeventienen in staat gesteld, de volle waarheid te kennen en (docht hun) zich nog beter te verantwoorden. Maar de omstandigheid dat MARSCHALK niet als één gevangen man behandeld noch dadelijk gestraft werd, gaf in *Engeland* ergernis. Niet genoegzaam op de uitwerking rekenend, welke de nadere rechtvaardiging der Compagnie, aan CARLETON overhandigd, hebben zou, noodigden de Staten de Bewindhebbers uit, MARSCHALK en met hem HOUTMAN, gewezen Goeverneur, naar *'s Hage* te zenden, om aldaar gehoord te worden. Voordat aan dit verzoek voldaan was, waren er alreeds voorloopig maatregelen van wedervergelding in *Engeland* genomen tegen de goederen, aan de Nederlandsche Compagnie toekomende, waarbij het ons als eene proeve van gematigdheid werd toegerekend, dat de Koning de zaken der Compagnie niet vermengde met die van dezen Staat. Maar bij die maatregelen van geweld bleef het niet. De Engelsche Compagnie verlangde voor hare kooplieden en beambten vrijheid om *Jacatra* en die plaatsen te verlaten, waar zij tot dusverre »onder de wreede heerschappij der Hollanders" hadden geleefd, en om zich te vestigen en forten te bouwen op plaatsen, waar de Hollanders nog geen wezenlijk bezit hadden om er eene »voorgewende soevereiniteit" te mogen doen gelden. Tot volvoering van dit voornemen waren reeds allerlei benoodigdheden en ambtenaren en ambachtslieden uit *Engeland* naar de *Oost-Indië* gezonden. — Ziedaar een verzoek, dat de Kamer van *Amsterdam* niet zonder reden van groot aanbelang noemde, vermits het, zeide zij, naar scheiding zweemde. Werkelijk, ware het toegestaan of het plan zonder toestemming ten uitvoer gebracht, het Traktaat van vereeniging ware verscheurd en de Engelschen hadden nevens ons gebied in de Oost eene eigen heerschappij opgericht, met alle middelen van verdediging en aanval toegerust.

Maatregelen van wedervergelding door Engeland genomen, en plannen van scheiding tusschen de beide Compagniën.

Ook de nadere rechtvaardiging en de beëedigde verklaring van MARSCHALK voldeden den Koning niet. Integendeel hij bleef er steeds op aandringen, dat deze in plaats van op vrije voeten te blijven, als een misdadiger zou behandeld worden, en als een die onder den dekmantel der Justitie verscheidene menschen onschuldig ter dood had helpen brengen. Ten einde die vertoogen niet geheel en al in den wind te slaan, benoemden de Staten eenige Gecommitteerden om MARSCHALK te verhooren, en toen dit geschied was, lieten zij hem niet gaan, dan onder plechtige belofte, dat hij ten allen tijde gereed zou staan om op de eerste aanmaning terug te komen. Met dit al werden de vertoogen van *Engelands* zijde zwakker [1]: het schijnt, dat men de rechtmatigheid van de gestrengheid der Hollanders was beginnen in te zien, en begreep dat men hun Rijk in *Indië* evenmin met oneerlijke als met eerlijke wapenen zou kunnen omverwerpen: vandaar

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 16, 18, 27, 29, 31 Julij; 1, 3, 7, 8, 16, 17, 18, 22, 23, 24, 29 Aug.; 9, 10, 17, 18, 20, 21, 25, 28, 30 Sept; 12, 24, 30 Oct.; 2, 5, 7, 9, 10, 12, 15, 23, 26 Nov.; 7, 13 Dec. 1624.

1625—1627.

die uiterste voorslagen van eene werkelijke scheiding. Voor het overige bleef nu althans, bij de toenemende zwakheid van JACOBUS en de naauwer aansluiting van *Engeland* aan *Frankrijk*, de staatkunde vrij van den invloed, dien het onvereffend geschil anders had kunnen hebben. Zelfs liet de Koning zich de voor de Spanjaarden verderfelijke ontknoping welgevallen, die de zaak der te *Duins* door onze schepen geblokkeerde Duinkerkers bekwam [1]. Een der vier bezet gehouden vijandelijke bodems was het ontkomen; maar een ander was, na zeer geteisterd te zijn, in behouden haven verongelukt en de twee overige door twee van onze kapiteins in den grond geschoten [2].

Afloop van de zaak der Duinkerkers, te *Duins* geblokkeerd.

Zoo werden dan ook de diplomatische betrekkingen door den dood van CARON die den 11den December (1624) overleed, niet afgebroken, zonder dat de Staten zoo spoedig mogelijk in de benoeming van eenen opvolger voorzagen. De persoon, wien de zoo gewichtige bediening werd opgedragen, was de Zeeuwsche Staatsman JOACHIMI. *Holland* hield hare bekrachtiging dezer keuze nog een weinig op door de verhooging van het traktement des Ambassadeurs te *Londen* van 8000 op 9000 gulden [3] in bedenking te houden, maar verzette zich weldra niet langer [4]. Ook was het weder wenschelijker dan ooit, dat de geschillen door eenen man van verstand en gezag te *Londen* werden ter hand genomen.

JOACHIMI wordt gewoon Ambassadeur te *Londen*.

Ziende, dat men het in de bijzondere zaak van *Amboina* moeijelijk zou kunnen winnen, maakten de Engelschen thans den ganschen geest van het Nederlandsche beheer in *Indië* tot het voorwerp van hun beklag. Die geest was verligchamelijkt geweest in JAN PIETERSZOON KOEN, onlangs van daar in het moederland teruggekeerd. KOEN derhalve werd het doelwit van de aantijgingen der Engelschen. Zij wenschten te verhoeden, dat hij ooit weder in die hooge betrekking van Goeverneur-Generaal door de Oost-Indische Compagnie gebruikt werd, wel beseffende, dat in dit geval het Nederlandsch gezag den hunnen te sterk zou zijn. Den 28sten Februarij (1625) leverde CARLETON een vertoog in tegen KOEN, ten bewijze dat hij in 1619 het Traktaat openbaarlijk had geschonden, en derhalve volgens dat Traktaat zelve moest gestraft worden. Om den schijn niet op zich te laden, alsof men de zaak van *Amboina* opgaf, beklaagde CARLETON zich bij deze gelegenheid weder, dat men MARSCHALK alle vrijheid gunde en dat hij daarvan gebruik maakte om zich zeer hatelijk over de Engelschen uit te laten. Trouwens het volk te *Londen* had de terechtstelling der Engelschen door de Hollanders in de *Oost* niet vergeten. Integendeel den 8sten Maart vonden de Hollandsche Gedeputeerden reden om ter Generaliteit te verklaren, dat de gemoederen steeds bitterder

Grieven van *Engeland* tegen den gewezen Goeverneur-Generaal KOEN.

---

[1] Zie hiervoor, bl. 18, 19. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Oct. 1624. V. D. CAPELLEN, I, bl. 320, 321.

[3] Waarmede deze jaarwedde met die van den Gezant te *Parijs* gelijk gesteld werd. Van nu aan kreeg BERCK te *Venetië* ook 9000 gulden.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Dec. 1624. 1, 16, 17 Jan.; 1, 8, 20 Maart, 1625.

1625—1627. werden, en die zaak op den kansel ter sprake werd gebracht en in de schouwburgen ten tooneele gevoerd. Bovendien werd de gemeente door schotschriften en prenten, die het gebeurde levendig poogden voor te stellen, opgezet [1]. Ten einde die blinde drift niet tot nog gevaarlijker uitbarsting te brengen, waren de Staten geneigd tot eenige inwilliging te komen. Zij gaven MARSCHALK te *Delft* huis-arrest en maakten met den Burgemeester VAN DER GOES van deze stad de afspraak, dat men hem voor de leus onder het toezicht van eenen stadsbode zou stellen. Daarenboven zochten zij KOENS vertrek naar *Oost-Indië* op te houden, en schreven hem aan, dat hij niet van hier zou gaan zonder nader order [2]. Met te meer schijn van redelijkheid kon men dit vorderen, omdat KOEN ook hier te lande en wel van de aandeelhouders der Compagnie zelve klachten tegen zich had uitgelokt. De vrijzinnige handelspolitiek had in hem eenen voorstander, en daaraan weet men, dat er onlangs van wege de kamer van *Delft* een schip op vrijen handel naar de *Oost-Indië* was vertrokken. Hoe het zij, de Bewindhebbers meenden niets ernstigs meer van *Engelands* zijde te duchten te hebben, toen in de maand April de tijding gekomen was van Koning JACOBUS dood. Aan zijne ingewortelde Spaanschgezindheid had men de hatelijke beoordeeling geweten, aan welke de Nederlanders van zijne zijde het voorwerp waren. Doch al was er met het overlijden van dien Vorst tijdelijk een struikelblok voor BUCKINGHAMS drijven uit den weg geruimd, de weerzin der Engelsche natie had dieper wortels. Ook KAREL I begreep de zaak van *Amboina* niet gewonnen te kunnen geven. Bij het naderen van den dood des ouden Konings was men er een oogenblik op gedacht CARLETON van hier terug te roepen, hetgeen den Staten waarlijk niet onaangenaam zou geweest zijn: want die Gezant kon hier onmogelijk meer achting en liefde genieten, dan hij verdiende, en dat was luttel; maar spoedig kwam men van dat denkbeeld terug, en na 's Konings overlijden werd CARLETON in zijne betrekking bevestigd en hem de last opgedragen om te verklaren, dat de nieuwe Vorst zich niet minder gezind zou betoonen om de rechten zijner onderdanen tegen aanmatiging te handhaven [3].

Intusschen was AMSTRUDTER op de terugreize van zijne zending te *'s Hage* aangekomen, en met vereenigde krachtsinspanning schenen *Engeland* en de Republiek thans ook tegen *Spanje* oorlog te zullen voeren. De zaken in het Noorden waren naar wensch geschikt.

Betrekkingen tusschen *Zweden* en *Denemarken*.

De Koning van Zweden, die als de handhaver was opgetreden van die belangen in *Duitschland*, welke de Republiek der Vereenigde Provinciën sedert 1621 aldaar min of meer had prijs gegeven, moest zich, toen de keizerlijke legers in het Noorden van het

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Febr.; 8, 12, 13 Maart, 1625.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 5, 17, 27, 29 April, 1625.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 17 April, 1625.

Rijk waren doorgedrongen, geroepen achten de orde, de zedelijkheid, de nijverheid en de Gereformeerde Godsdienst te beschermen. Deze rol kon hij niet op zich nemen zonder grootelijks den naijver van den Koning van *Denemarken* op te wekken, die juist door den voortgang der Keizerlijke wapenen, door welken GUSTAAF ADOLF zijnen moed geprikkeld voelde, was afgeschrikt van de taak, die hem bepaaldelijk door den afgevaardigde van den Prins van *Oranje* was aanbevolen. Bij de kwaadwillige stemming van CHRISTIAAN IV ten zijnen aanzien was het voor GUSTAAF ADOLF niet raadzaam zich aan het hoofd eener krijgsmacht in de Duitsche zaken te steken: immers zou hij eenen mededinger, ja bijna eenen vijand in den rug hebben gelaten. Van het plan derhalve, hetwelk hij in 1624 had om zich door *Polen* eenen weg naar *Silezië* te banen, *Bohemen* weder in opstand te brengen en den Keizer aan te tasten, moest hij afzien. Hij maakte vrede met *Polen* en trok met zijne krijgsmacht naar de grenzen van *Denemarken* om CHRISTIAAN rekenschap te vragen van zijne gezindheid en vergoeding voor de schade, hem toegebracht tijdens den oorlog, dien hij met *Moscovië* en *Polen* had gevoerd [1]. 1625—1627.

Bij deze omstandigheden verkeerde de Koning van *Denemarken* in genoegzaam onweerbaren toestand, toen hem van de zijde van *Engeland* die dringende aanzoeken gedaan werden om thans ten minste de partij van de Gereformeerden in *Duitschland* en van den onttroonden Keurvorst van *de Palts* op zich te nemen. Het spreekt van zelf, dat degene, die hem zulk een voorstel deed, zich verbond om den twist, welke er tusschen hem en den Koning van *Zweden* bestond, bij te leggen, opdat hij van deze zijde gerust zijn Rijk tegen het Noorden ongedekt mocht kunnen laten. Ten einde den Koning van *Zweden* een weinig aan de verplichtingen te herinneren, die hij nog te vervullen had voordat hij aan eigen oorlogsplannen dacht, en hem te doen gevoelen, dat hij in het belang der groote zaak zou moeten beginnen om volgens de verdragen onzen Staat in zijnen strijd rechtstreeks te hulp te komen, werd RUTGERS, 's Konings zaakgelastigde te *'s Gravenhage*, sedert het najaar van 1624 weder herhaaldelijk aangemaand, om bij zijnen Meester op de aflossing van zijne schuld en op het verleenen van het bij traktaat bedongen »secours" aan te dringen [2]. De eerste maal antwoordde RUTGERS met de mededeeling, dat de vrede tusschen *Zweden* en *Denemarken* beklonken was [3]. Inderdaad, dat hij den Koning van *Denemarken* door eene vredelievende gezindheid de handen ruim liet om te doen wat *Engeland* van hem eischte en de Staten zich jegens *Engeland* verbonden hadden mede te bevorderen, was het beste middel om van de lastige aanmaningen van Hun Hoog Mogenden verschoond te blijven. — In Maart 1625 was eindelijk het doel der Engelsche vertoogen bereikt. CHRISTIAAN IV had zich, om door zijnen mededinger in het Noorden niet overvleugeld te worden, als het ware ge-

[1] V. D. CAPELLEN, bl. 286. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Oct., 1624. 18 Febr. 1625.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Oct. 1624.

1625—1627.

De Koning van *Denemarken* besluit aan de oorlog in *Duitschland* deel te nemen.

noodzaakt gezien om zijne plannen van 1621 met veel ongunstiger kansen te gaan uitvoeren. Met dit bericht kwam AMSTRUDTER den 3den April te *'s Gravenhage*, en de Staten waren er zoo mede ingenomen, dat zij hem, als had hij hunne zaken behartigd, met een gouden keten vereerden. Trouwens, nu de Koning van *Zweden* van zijne voornemens afzag, kon niet alleen de Koning van *Denemarken* zonder wantrouwen zijne wapenen zuidwaarts wenden; maar zou GUSTAAF ADOLF wellicht niet ongaarne van zijn werkeloos leger de 4000 man ten onzen behoeve afstaan, tot wier levering hij bij het verdrag gehouden was. In dezen zin werd hem werkelijk in dezen tijd door de Staten geschreven [1]. Doch dit was slechts eene bijzaak. Het voornaamste was, dat de Koning van *Denemarken* thans volkomen trad in het spoor, hetwelk de Prins van *Oranje* in 1621 voor hem gebaand had. In dezen staat van zaken begreep men den toen afgebroken draad weder te moeten aanknopen, en VOSBERGEN, welke in dien tijd de onderhandelingen gevoerd had, werd weder naar *Denemarken* gezonden, om allen twijfel nopens de bedoelingen zoo van *Zweden* als van onze Republiek uit 's Konings hart weg te nemen. VOSBERGENS taak was tegelijk al de Vorsten en Steden in *Noord-Duitschland* tot een werkdadig aandeel in den ontworpen kruistocht tegen den Keizer te stemmen [2]. Meer evenwel konden de Staten voor het oogenblik niet voor CHRISTIAAN doen. De Koning van *Engeland*, die er sterk op aangedrongen had, dat zij een hulpkorps van ruiters en voetvolk naar *Denemarken* zouden zenden, begreep zelf de wettigheid van hunne verontschuldiging, en nam er genoegen mede, dat men allen stoffelijken bijstand bepaalde bij het leenen van eenig geschut [3]. Immers ook van *Zweden* hadden wij geen hulptroepen te wachten. De Koning schreef, dat hij de 4000 man terug zou houden, daar hem verzekerd was, dat Hun Hoog Mogenden ze wel wilden missen, zoo Zijne Majesteit zich de zaak der Godsdienst in *Duitschland* aantrok [4].

Engeland wil eene vereenigde Engelsche en Nederlandsche vloot uitrusten.

Het werkdadig deel, dat *Denemarken* aan den oorlog zou nemen, maakte *Engeland* stouter, en deze Mogendheid was er op bedacht eene vloot in zee te brengen om, met eene Nederlandsche scheepsmacht vereenigd, gemeenschappelijk op te treden. Daartoe was de Ridder ST. LEGER in de maand April (1625) te *'s Gravenhage* gekomen. Aanvankelijk werd de zaak zeer geheim behandeld. Maar na des ouden Konings dood kwam men er rond vooruit, dat de Staten waren aangezocht en goedgevonden hadden, een twintigtal schepen bij eene Engelsche vloot van meer dan tachtig zeilen te voegen. Tegelijk was er sprake van een offensief en defensief verbond met *Engeland* te sluiten en van een buitengewoon Gezantschap derwaarts te zenden om deze alliantie te bevorderen, en tevens den Koning met zijne troons-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Apr., 1625.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 11 April; 2, 7 Mei, 1625.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Mei, 1625.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Junij, 1625.

beklimming geluk te wenschen [1]. Deze zaak werd bepaaldelijk door de Provincie *Holland* en de Stad *Amsterdam* gedreven. Maar zij vond in den Prins geen voorstander. Gingen die plannen van *Engeland* door, dan werd de oorlog eerst recht algemeen; de Republiek vond zich daarbij aan de zijde van *Engeland* medegesleept tot nieuwe vijandelijkheden tegen *Spanje*, en 's Prinsen hoop om zich met deze laatste Mogendheid te verstaan en zoodoende eene verzekerde betrekking te bekomen, was verijdeld. Hij was ook na den val van *Breda* alles behalve oorlogzuchtig gestemd. — De Hertog van *Palts-Neuburg*, wiens begeerte om eindelijk in het gerust bezit van zijn aandeel aan de Guliksche erfenis te komen, hem naar vrede deed verlangen, en die zich tot bemiddelaar tusschen de beide partijen geroepen achtte, beijverde zich zeer om aan een ontwerp van schikking met den Keurvorst van *Brandenburg*, in 1624 door bemiddeling van den Graaf van SCHWARTSENBERG tot stand gebracht [2], gevolg te doen geven. Hij had te *Madrid* bewerkt, dat aan de Infante volmacht verstrekt was om dat verdrag goed te keuren en voor zooveel hare partij betrof, ten uitvoer te leggen. Daarna had hij zich naar *Parijs* begeven, om de Koningen van *Frankrijk* en *Engeland* tot de uitvoering van dat verdrag te verbinden, waarvan het gevolg zou zijn, dat de Spaansche en de Staatsche troepen het Duitsche grondgebied zouden ruimen [3]. Hierop nu kwam hij bij den Prins van *Oranje* in het leger bij *Breda*, en hij vond in dezen Vorst een voorstander van zijn plan [4]. Voorwaar wel een bewijs, dat de Prins geenszins op de voortzetting, veel min op de dubbel krachtige hervatting van den oorlog bedacht was; anders zou hij de krijgskundige posten, die de Nederlandsche troepen in *Duitschland* bezetten, ongaarne prijs gegeven hebben willen zien. Wat men in dezen tijd van Prins HENDRIK hoorde, waren voorslagen tot het verleenen van acten van neutraliteit en het slechten van vestingwerken. Zoo wenschte hij, dat men zich met de tegenpartij zou verstaan om tot de onzijdigverklaring van *Goch* en *Zevenbergen* [5] over te gaan, ja hij was niet vreemd van het denkbeeld om *Steenbergen* te ontmantelen [6]. Er heerschte groote sterfte in het leger; maar de Prins wendde geene poging aan om de leemten aangevuld te krijgen: slechts sprak hij van het opbreken van het veldleger, ten einde de troepen in de grensvestingen te verplegen [7]. MARQUETTE en SMELTSING bleven bij den Prins in aanzien, en werden door hem begunstigd [8]. Hij vond er geen bezwaar in, den Koning van *Denemarken* bij de hem geleende kanonnen, bovendien ingenieurs en kanonniers af te staan, en hadden de Staten dit niet ongeraden gevonden, het ware geschied [9].

1625—1627.
's Prinsen gezindheid ten aanzien van die naauwe aansluiting aan *Engeland*. Hij blijft geneigd tot schikking met *Spanje*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 17, 18, 23 April; 2, 7, 8, 13, 20, 22 Mei, 1625.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 20 Aug. 1624.
[3] *Briev.* v. LANGERAK v. April en Mei, 1625.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Junij; 22 Julij, 1625.
[5] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Junij; 4 Julij, 1625.
[6] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Julij, 1625.
[7] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Junij; 28 Julij, 1625.
[8] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Aug.; 5 Sept. 1625.
[9] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 5 Julij, 1625.

1625—1627. Had de Spaansche Gezant GONDOMAR, door zijne bemoeijingen in *Frankrijk*, door den Pauselijken Legaat ondersteund, de oorlog kunnen bezweren, en door bevrediging van KARELS eischen ten aanzien van de *Palts* de uitrusting der Engelsche vloot kunnen verhoeden [1], het ware onzen Prins volkomen naar den zin geweest. Geen wonder, dat van 's Prinsen vredelievende stemming iets in *Frankrijk* uitlekte. CHÂTILLON kwam herwaarts om teweeg te brengen, dat eenig wapenfeit de geruchten van onzen verslapten ijver mocht wederspreken [2], en toen nu *Breda* was gevallen, was de meening, tot in *Venetië* toe, algemeen, dat de oorlog tusschen de Nederlanders en *Spanje* ten einde was [3]. Onze Gezant in *Frankrijk* had al zijne welsprekendheid noodig om de geruchten te loochenen, dat er een *Bestand* tusschen de Staten en de *Infante* op handen was. Deze Vorstin, zoo verhaalde men te *Parijs*, had den Prins door brieven tot goede diensten willen bewegen [4]. — Maar het kwam geenszins met *Hollands* bedoelingen overeen om uit *Spanjes* hand eenen Vorst, al was die Vorst ook de Prins van *Oranje*, en misschien een deel van Zuidelijk *Nederland* en daarmede een gevaarlijke mededinging binnenlands, aan te nemen. Dus was deze Provincie van harte geneigd BUCKINGHAM en den jongen Koning in hunne oorlogzuchtige voornemens de behulpzame hand te bieden. Een tijd lang liet zich eenige tegenstand gelden tegen de uitvoering van hetgeen met *Hollands* bedoelingen strookte. De begeerte van den Prins, dat in JOACHIMIS Instructie de last zou vervat worden om den nieuwen Koning geluk te wenschen, en de besluiten, door de Staten-Generaal den 8sten en den 10den Mei (1625) genomen, dat JOACHIMI alleen zou vertrekken, en dat hem volmacht zou verstrekt worden om over een of- en defensieve alliantie te handelen, moeten als bewijzen van dien tegenstand aangemerkt worden. Immers verviel op die wijze de zending van het buitengewone Gezantschap, hetwelk bestemd was om voor de oogen van *Europa* een onwedersprekelijk blijk te geven, dat de Republiek besloten was, met *Engeland* innig vereend te werk te gaan. Spoedig echter werd die tegenwerking overwonnen. Men kwam in de Staten-Generaal met eene aanbeveling voor den dag van de buitengewone zending. Bleef zij achterwege, zoo beweerde men, zoo zou het den schijn hebben alsof de Staten zich aan 's Konings vriendschap niet gelegen lieten liggen. Men kon hem (dus voegde men er bij) niet minder eervol behandelen, dan indertijd JACOBUS I en LODEWIJK XIII, wien men mede zoo plechtig geluk gewenscht had. En dadelijk daarop werd met meerderheid van stemmen besloten, dat de buitengewone zending zou doorgaan. Zes dagen later werden de personen benoemd, welke daarmede belast zouden worden. Het waren SOMMELSDIJK en BURMANIA [5]. De eerste verontschuldigde zich [6]; doch men nam zijne verontschuldiging niet aan. Ook zal zij niet oprecht gemeend ge-

Buitengewone Gezanten naar *Engeland* benoemd.

[1] Brief v. LANGERAK v. 21 Junij, 1625.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Mei, 1625.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Julij, 1625.
[4] Brieven v. LANGERAK v. 14 en 21 Aug. 1625.
[5] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 28 Mei, 1625.
[6] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Junij, 1625.

weest zijn. Sommelsdijk was van nu aan de staatkunde van richelieu toegedaan. Mag men het er voor houden, dat *Frankrijks* zoo fijn overlegde maatregelen, die de Staten er toe gebracht hadden om hautain met eene vloot tegen de Hugenoten uit te zenden, het uitwerksel geweest zijn van een raad uit *Holland* zelf gegeven door iemand, met de zaken en personen alhier bijzonder bekend, dan was voorwaar niemand daartoe bekwamer dan sommelsdijk. Doch hoe dit zij, de staatkunde van richelieu vorderde het krachtig optreden van *Engeland*, in vereeniging met de Republiek, tegen *Spanje*, en lang duurde het niet, of de benoemde Gezant verklaarde zich nader. Slechts had hij zich eerst willen overtuigen, dat hij bij het aanvaarden van die betrekking den goeden dunk van den Prins niet verbeuren zou. Hieromtrent gerust gesteld, nam hij de benoeming aan [1]. 1625—1627.

Engeland vraagt uitgelezene manschappen uit de Engelsche en de Schotsche regimenten in Nederlandsche dienst.

Niet alleen door schepen wenschte *Engeland* ondersteund te worden, maar ook door eenige officieren en manschappen der Engelsche of Schotsche regimenten, in de dienst onzer Republiek tot goede krijgslieden gevormd, en berekend om ongeoefende soldaten door leer en voorbeeld voor te gaan. Ook tegen de vervulling van dezen wensch had de Prins allerlei bezwaren. Eerst verlangde de Koning tijdelijk de dienst van den Generaal cecil en van 2000 man met hunne officieren, wier plaatsen intusschen hier te lande onvervuld zouden blijven. Deze vraag werd door de Staten beantwoord met de verklaring, dat men slechts 10 of 12 Compagniën kon missen, en dat men verwachten moest, dat de Koning ze tijdens haar afzijn zou bezoldigen [2]. Later werd het verlangen van *Engeland* nader omschreven. De Koning verzocht nu veertig officieren ter zijner keuze en vier of vijf musketiers uit elke Compagnie. Zoo was het duidelijk, dat onze Engelsche regimenten hunne beste manschappen zouden kwijt raken. Toch begrepen de Staten, dat men dit verzoek niet moest weigeren, aangezien Zijne Majesteit, daar die manschappen zijne onderdanen waren, kon bevelen, wat hij nu verzocht. Niettemin kwam de Prins daar tegen op: men moest, zeide hij, bij een aanbod van negen of tien Compagniën blijven, en de keuze der officieren moest niet aan den Koning of zijne Gezanten worden overgelaten, en met dit advies vereenigden zich aanvankelijk de Staten Generaal [3]. Intusschen hadden de Engelschen gehandeld, alsof hun oorspronkelijke verzoek door de Staten reeds was toegestaan. Carleton kondigde aan, dat men hier binnen kort uit *Hull* 2000 man te wachten had: daarvoor, zeide hij, zouden eigenlijk 2000 man oudgedienden moeten worden afgestaan, maar liever had men 5 man uit elke Compagnie: op deze wijze zou het gansche bedrag der door ons te leveren soldaten nog geen 500 man beloopen, weshalve wij van geen overdreven eisch zouden mogen spreken. Daarentegen verzocht Zijne Majesteit weder het gebruik, op zijne kosten, van de Compagnie karabiniers van

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Junij, 1625.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Mei, 1625.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 10 Junij, 1625.

1625—1627.

Kapitein BALFOUR; voorts de vergunning om eenig geschut en geweer uit onze magazijnen te mogen koopen, en ten slotte de dienst van eenige Nederlandsche artilleristen en matrozen [1]. — Het laat zich denken, hoe den Prins deze aanzoeken zullen gesmaakt hebben, die ons zulke opofferingen vergden ten behoeve eener onderneming, welke hij onzeker noemde [2], hetgeen zoo veel zeggen wilde, als dat hij in de zaak niet was ingewijd noch daarmede ingenomen. Om 's Prinsen wille hielden de Staten hunne weigering vol, doch zwak, en dus, dat zij al spoedig aanbiedingen deden, die nader bij de Engelsche eischen kwamen. Bij zijn afscheid gaf SOMMELSDIJK te kennen, dat men CARLETONS ontevredenheid diende te ontzien, en weldra kregen KARELS onderhandelaars, ten spijt van 's Prinsen raad, nagenoeg hunnen zin [3]. Maar de invloed van den Prins op de officieren en manschappen, op welke 's Konings keuze viel, vermocht zoo veel, dat niet allen zich die keuze lieten welgevallen [4]. Intusschen kwamen de 2000 man uit *Hull* voor *den Briel* aan. Daar de twintig schepen, welke door de Staten aan de Engelsche vloot zouden worden toegevoegd, ook soldaten zouden voeren, zoo werd alsnu verzocht, dat 1700 man van die 2000 op die twintig bodems zouden worden ingescheept. In plaats der overige 300 zouden wij oudgediende korporaals en soldaten afstaan. Deze nieuwe voorslag droeg wederom 's Prinsen goedkeuring niet weg: éénen oudgediende tegen drie nieuwe soldaten te leveren, was, docht hem, genoeg [5].

De scheepsmacht op de Vlaamsche kust en in de Noordzee wordt versterkt.

Doch hoe stond het intusschen met de uitrusting der bewuste twintig schepen? De inspanning, daartoe vereischt, was niet gering. Immers was het gebleken, dat er mede eene geheel nieuwe organisatie vereischt werd van de scheepsmacht, welke de Vlaamsche havens bezet houden en de Noordzee veilig maken moest. Met de vredelievende gedachten, welke den Prins in het voorjaar van 1625 vervulden, stond natuurlijk in verband, dat de blokkade der Zuid-Nederlandsche havens slap werd gehandhaafd. Het was toen zoo ver gekomen, dat de Spaansche schepen de haven van *Duinkerken* vrijelijk uit- en invoeren. Daarentegen werd aan de maatregelen tegen de Engelsche schepen, welke die haven bezoeken wilden, de hand gehouden. Dit verdroot de Engelschen vooral omdat zij geene verslapping van den oorlog der Republiek tegen *Spanje* duldden. Dus trad CARLETON, den 29sten Mei, met eene memorie op, waarbij hij over dien staat van zaken klaagde, met het verzoek, dat de schepen van Hun Hoog Mogenden mochten gelieven de oorlog te voeren tegen hunne vijanden en niet tegen hunne vrienden. Het besef, dat de met nieuwe kracht aan te vangen oorlog bedrijvigheid op alle punten vorderde, bracht te weeg, dat *Holland* zonder aarzelen tot herstel van de gestrengheid

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Junij, 1625.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Junij, 1625.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 12, 16, 18, 20 Junij, 1625.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 28 Junij, 1625.
[5] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Junij; 4 Julij, 1625.

J. F. C. Beckleben sculps.

der blokkade overging. Nadat de Provinciën wakkèr gemaakt waren door het bericht, dat de *Duinkerkers*, als die dezen zomer wel 30 schepen zouden uitzenden, op het punt stonden om meester op zee te worden [1], werden tegen de *Duinkerkers* maatregelen genomen, gepaard aan dezulke, die dienen zouden tot bescherming der groote en der kleine visscherij. Achttien oorlogschepen en elf jachten werden bestemd tot bezetting van de Vlaamsche kust; zestien schepen tot beveiliging der visscherij, en bovendien zouden nog tien schepen, elk bemand met 75 man, tijdelijk worden uitgerust om in de Noordzee van de Vlaamsche kust af tot aan *Tessel* toe te kruisen. Vermits zulke verordeningen vroeger herhaaldelijk krachteloos waren gemaakt, zoo werd thans verordend, dat geen van al die schepen aan hunne dienst onttrokken zou mogen worden, noch door Hun Hoog Mogenden, noch door zijne Excellentie, noch door de Collegiën ter Admiraliteit [2]. 1625—1627.

In weerwil nu van deze dubbel strenge maatregelen van waakzaamheid langs de Nederlandsche kusten, en de uitrusting onlangs ten behoeve van *Frankrijk* onder HAUTAIN geschied, liet *Holland* en bepaaldelijk *Amsterdam* het niet aan ijver ontbreken tot het leveren van de twintig schepen. Die van 130 tot 170 last zouden met 80 tot 100, die van 260 tot 300 last met 130 tot 150 koppen bemand worden, en door het aanstellen van bekwame kapiteins zou men zorgen dat de eer der Staten ongeschonden bleef [3]. De acht schepen, die de Admiraliteit van *Amsterdam* van de twintig leveren moest, waren vóór het begin van Julij (1625) reeds naar *Tessel* verzeild: de officieren zouden zich derwaarts begeven, zoodra de vereischte penningen verschenen waren, die de Provinciën nog tot de zaak moesten opbrengen. Reeds was dan ook de Admiraal aangewezen, die als broeder en bondgenoot [4] van den Engelschen vlootvoogd het bevel over de 20 schepen zou voeren, »houdende zijne vlag en met eenen Nederlandschen vice-admiraal en schout-bij-nacht onder zich, mits staande onder den Engelschen Admiraal en hebbende de tweede plaats in den krijgsraad, wiens besluiten hij door zijne kapiteins zou laten volvoeren." De Prins benoemde zijnen neef, WILLEM van *Nassau*, Heer van LA LECQ, natuurlijken zoon van Prins MAURITS. LAURENS REAEL, gewezen Goeverneur-Generaal in Oost-Indië, en bekend om zijne remonstrantsche gevoelens, werd vice-admiraal [5]. Doch met de benoeming van eenen Admiraal was nog weinig geschied, zoolang al de schepen niet gereed waren, en *Zeeland*, de Provincie, waar de Prins steeds den meesten invloed had, was nog niet vaardig. Integendeel op de mededeeling, dat zij geen raad wist om de vier schepen, wier uitrusting haar toebedeeld was, te beko-

De Admiraal en de vice-admiraal van de twintig schepen, die zich bij de Engelsche vloot zullen voegen, worden benoemd.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Mei, 1625.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Mei, 1625.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Mei, 1625.

[4] *Socius* zegt de Resolutie.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 26 Junij; 3, 4 Julij, 1625.

1625—1627. men, moest zij van de Staten-Generaal het verwijt hooren, dat zij zeer kwalijk gehandeld had én met niets te doen, én dan nog zoo laat te waarschuwen, nu de tijd op welken de Engelschen de 20 schepen verlangd hadden gereed te zien, reeds bijna eene maand verstreken was. Toch werd *Zeeland* niet van de verplichting ontslagen [1], en, was die radeloosheid slechts aan gemis van ingenomenheid met het plan toe te schrijven geweest, thans kwamen de vier schepen vrij spoedig gereed [2]. Immers was het van nu aan onmogelijk zich aan de krachtige deelneming aan den vernieuwden oorlog te onttrekken. De Prins zelf moest dit thans inzien. Om op hem te werken, zoo schijnt het, kwam er tegen het midden van Julij (1625) plotseling een buitengewoon Gezant, de Heer MORTON, uit *Engeland* over, die den Prins naar *'s Hage* ontboden wenschte te zien, maar eindelijk met Gecommitteerden van de Staten-Generaal uit alle Provinciën naar den Prins te velde vertrok, en het gevolg van dat bezoek was, dat de Prins alsnu liet weten, dat, vermits Hun Hoog Mogenden de zaak van de vereeniging onzer schepen met de Engelsche vloot aan hem hadden gelieven op te dragen, hij daartoe alles doen zou, wat hij kon, tot meeste dienst van de gemeene zaak en van Hun Hoog Mogenden in het bijzonder [3]. Dus had hij dan thans zijne partij gekozen. Inderdaad, de aandrang was niet langer te keren. Ook de Keurvorst van *Brandenburg* was nader ingelicht. Zijn Resident FLORIS van *Merode*, Heer van *Rumen*, en zijn afgevaardigde Doctor HEIMBACH, kwamen op tegen de voorstelling van den Palts-Neuburgschen Afgezant, den Vrijheer FRANS SPIRINCK, alsof het verdrag tusschen de beide possiderende Vorsten iets meer ware dan een ontwerp, aan hetwelk de partijen niet gebonden waren. Integendeel, de Graaf van SCHWARTSENBERG was weder in den *Haag* geweest om met de Staten een verdrag aan te gaan, waarbij de oude betrekkingen, uit de bezetting van zekere plaatsen van 's Keurvorsten gebied door Nederlandsche troepen voortvloeijend, van nieuws waren geregeld, en dit verdrag werd in het voorjaar van 1625 bekrachtigd [4]. Ook zag het er in *Duitschland* weder gansch niet naar vrede uit. De aaneensluiting van *Engeland* en *Frankrijk*, de verbonden dezer Mogendheden met *Denemarken* en *Zweden*, door welke tegelijk *Oostenrijk* in *Duitschland*, en *Spanje* in *Italië* bedreigd werd, beantwoordde de Keizer met nieuwe bewegingen van TILLYS troepen, en *Spanje* met plannen op de Noordduitsche havensteden. Door den Beijerschen Gezant trachtte deze Mogendheid te *Brussel* te verkrijgen, dat haar eene haven aan de *Eems* werd ingeruimd. Hiervan moest zij afzien. Immers de Nederlanders uit *Embden* te verjagen, waarvoor de Infante voor TILLY den titel van Spaanschen *grande* over had, was eene hagchelijke zaak, en bovendien de Graaf van *Oost-Friesland*, die in zijne

Gezindheid van den Keurvorst van *Brandenburg*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Julij, 1625. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Julij, 1625.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 11, 14, 17 Julij, 1625.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Sept. 7, 23 Oct. 1624. 6 Mei, 1625.

verbeelding de bandelooze troepen van MANSFELD weder zag naderen, zocht weder heul bij de Staatsche bezetting op *Lieroord*, en dacht niet meer op de ontruiming van deze sterkte [1]. Alzoo in de hoop op het bezit van een vast punt op de *Eems* teleurgesteld, kwam *Spanje* met eene nieuwe aanvrage tot *Duitschland*. Bij de zamenkomst in Julij (1625) tusschen TILLY, WALLENSTEIN en den Spaanschen Gezant te *Duderstadt*, was er sprake van de inruiming van *Lubeck*. Door middel van de Hansesteden verlangde *Spanje* eene Duitsche vloot te stichten, ten einde de Nederlandsche en de Engelsche scheepsmacht te bestrijden [2]; doch ook dit plan moest falen: de macht des Konings van *Denemarken*, krachtig door *Frankrijks* geld ondersteund, dreigde, en de Staten-Generaal bewerkten de Hanse door hunnen afgevaardigde VOSBERGEN, die haar de keuze van de partij, aan wier zijde de Staten stonden, als de braafste en minst hagchelijke voorstelde [3]. 1625—1627.

De beweging, door TILLY's troepen gemaakt, bracht, daar zij *Ravensberg* en de *Mark* bezetten, zijne macht aan den *Rijn* [4]. De eerste, die hierdoor bedreigd werd, was MANSFELD, en hoe weinig was hij tegen eenen ernstigen aanval bestand! Door Gecommitteerden van de Staten-Generaal vergezeld, die zorgen moesten, dat hij onze grensbewoners geen te grooten overlast aandeed, was hij naar de omstreken van *Rees* getrokken. Het krediet der Staten en de hem door *Engeland* beloofde sommen, telkens door Hun Hoog Mogenden voorgeschoten, hielden hem staande. *Venetië* verstrekte geene gelden meer [5]. In weerwil van alle zorgen, verliep het leger; de beste bestanddeelen wilden niets meer van hem en van zijn krijgsbevel weten: een duizendtal Schotten, die zich van hem hadden verwijderd, kwamen onverwachts te *Rotterdam* aan om naar hun Vaderland terug te keren. Het overschot was een zedelooze hoop. Er was, schreven de Nederlandsche Gecommitteerden, HUYGENS en CLANT, geen order meer onder hen te houden; de officieren hadden reden om te vreezen, dat zij door hun eigen volk aan den vijand overgeleverd zouden worden. Hun gedrag bracht tegelijk de krijgstucht van onze troepen in *Duitschland* in opspraak, en de Keurvorst van *Keulen* klaagde, dat onze soldaten met die van MANSFELD de ingezetenen oppakten en op rantsoen stelden. Eenige Compagniën Nederlandsche ruiters, heette het, waren handdadig geweest bij de plundering van *Ordingen* door Vorst CHRISTIAAN van *Brunswijk*. Toch moest deze bende voor den honger behoed, en ten dienste van de Noordsche Koningen, die bij hunne krijgsplannen op MANSFELDS ondersteuning rekenden, gespaard worden. Voor TILLY, die omstreeks het midden van Julij (1625) een kamp bij *Bielefeld* betrokken had, moest MANSFELD in veiligheid gesteld worden. Men wist daartoe geen beter middel, dan hem de rivieren

Beschikkingen omtrent de troepen van MANSFELD.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Junij, 1625.

[2] O. KLOPP, *Tilly und Gust. Adolf,* S. 375—378.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Junij, 1625.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 24 Julij, 1625.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Maart, 1625.

1625—1627. af door ons land naar de *Wezer* te vervoeren, waar hij zich met de Deensche macht kon vereenigen [1].

Daar alles zich tot eene dubbel hardnekkige algemeene oorlog zette, zoo ving men ook weder te *Constantinopel* de oude bemoeijingen aan, om den Vorst van *Zevenbergen*, BETHLEN GABOR, op te stoken, ditmaal, eensdeels, opdat hij den Koning van *Polen* zou beletten zich ten behoeve van den Keizer tegen de Noordsche Vorsten te doen gelden, en, anderdeels, opdat hij den Keizer in *Hongarije* werk mocht verschaffen. De Staten ondersteunden deze pogingen van den ijverigen HAGA met hunne brieven [2].

Te midden van al deze oorlogsplannen en geruchten en de daarmede vermeerderde aansluiting tusschen *Engeland* en de Vereenigde Provinciën, sliep de zaak van *Amboina* niet, schoon, gelijk van zelf spreekt, thans de toon der Engelschen vrij wat lager gestemd was en hunne eischen op verre na zoo overdreven niet meer waren.

Staat van het geschil wegens het gebeurde te *Amboina*.

Eerst toen de zending van het buitengewone Gezantschap beslist was, begon CARLETON weder van die zaak te reppen [3]. Vroeger zouden dezulken, die dat openlijke bewijs van de naauwe vereeniging met dat Rijk te sluiten liever verhoed hadden, gaarne hebben gezien, dat de zaak van *Amboina* ongenoegen gebaard en de afreize van JOACHIMI zonder buitengewone Gezanten nevens hem bespoedigd had. Dus werden toen geruchten uitgestrooid van Engelsche schepen, die op onze Oostindievaarders loerden, en de Staten van *Zeeland* namen daaruit aanleiding om op JOACHIMIS vertrek aan te dringen [4]. — Nu CARLETON weder eens de oude grieve ophaalde, begon hij met de verklaring, dat de Koning voldaan was over hetgeen van wege de Staten geschied was en met hun besluit om recht te doen. Zijne Majesteit zou den tijd afwachten, dat de gevangenen hier gebracht zouden zijn. De Staten, namelijk, hadden beloofd, dat de rechters van *Amboina* hier ter verantwoording zouden komen. Voorts werd zonder verder verwijl op drie punten voldoend antwoord gevraagd, ten einde eene dergelijke rechtspleging in de toekomst verhoed mocht worden [5]. — Den Staten moest het aangenaam zijn, zoo de Compagnie op die punten eenige genoegdoening kon geven, mits zij met de handhaving van het Nederlandsche gezag in *Oost-Indië* strookte, en de Bewindhebbers op hunne beurt hadden alle reden om het Land niet in moeijelijkheden te brengen: immers zouden zij anders de ondersteuning der Staten gemakkelijk hebben kunnen verbeuren, die zij bij het voortduren der klachten van eenige participanten nog altijd noodig hadden. Dus was het niet onwaarschijnlijk, dat men, voor zoo lang het duren

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 3, 8, 14, 16, 18, 23, 24, 26 Julij; 1, 9 Aug.; 20 Sept. 1625. Brief v. LANGERAK, van 12 Sept. 1625.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 15, 16, 22 Mei; 2, 30 Junij, 1625.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 29 Mei, 1625,

4 *Resol. Stat.-Gen.* 12 Mei, 1625.

5 *Resol. Stat.-Gen.* 29 Mei, 1625.

zou, tot eene schikking zou komen. Werkelijk gaven de Zeventienen toe op het eerste punt, dat de Engelschen vrij uit *Jacatra* zouden mogen vertrekken, zonder dat zij, onder voorwendsel dat zij hunne schulden niet aangezuiverd hadden, zouden teruggehouden worden. Ook het tweede punt, hetwelk de jurisdictie betrof, scheen geene zwarigheid te zullen baren, en omtrent het derde punt werd de volgende voorslag schriftelijk ingediend, dat de Engelsche Compagnie forten zou mogen bouwen op alle plaatsen, waar haar zulks goed zou dunken, mits niet op de *Molukken*, *Amboina* en *Banda*, noch binnen het rechts- en grondgebied van de Nederlandsche Compagnie, of binnen de 10 Duitsche of 50 Engelsche mijlen afstands van onze forten, en mits ook wij nieuwe forten op gelijken afstand van de Engelsche zouden mogen aanleggen [1]. Zoo kwam onze Compagnie tot grooter inwilliging, dan waartoe zij zich tot nog toe had kunnen verstaan. De reden was tweeerlei: vooreerst had zij, nu de Engelschen tot de oorlog tegen *Spanje* schenen besloten te zijn, niet meer te duchten, dat zij ons in de *Oost* aan *Spanje* zouden willen verraden; ten tweede hoopte zij aldus te verkrijgen, dat de door *Engeland* genomen maatregelen van bedwang ophielden, die haar noopten hare schepen »bij *Noorden* om" te laten varen [2]. Niettemin de Engelschen te vergunnen forten op de *Molukken*, *Amboina* en *Banda* te bouwen, zou, docht haar, gelijk staan met het prijsgeven van ons gezag in die gewesten: de Engelschen behoorden zich tevreden te stellen met het hun verleende derde van den belangrijken handel van die eilanden, op welke wij ons met opoffering van geld en bloed hadden gevestigd, terwijl het den Engelschen ingeruimde voordeel dezen niets gekost had [3]. 1625—1627.

Evenwel hoe groot ook de inwilligingen waren, welke zich de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie getroostte, CARLETON wilde niet beloven, dat zij in *Engeland* voldoening zouden geven. Integendeel, hij gaf te kennen, dat wat er op de drie punten besloten was, aldaar slechts ontevredenheid zou kunnen baren [4]. Intusschen had hij reeds eene maand te voren volkomen volmacht gekregen om met de Gezanten der tegen *Spanje* en *Oostenrijk* gestemde Koningen en Vorsten over het sluiten eener alliantie te handelen [5], en toen hij die weinig bemoedigende verklaring, aangaande de Oost-Indische zaken aflegde, waren onze buitengewone Gezanten reeds naar *Engeland* op reis. Zij vonden er het Hof ijverig oorlogsgezind. Op de rivier bewees eene menigte groote schepen, voor de vloot bestemd, dat het met de uitrusting ernst was. De Koning drong bij het Parlement op spoed aan bij het toestaan van gelden, en in dezelfde zitting, waarin KAREL I dit gedaan had, vergeleek de Bisschop van *Lincoln*, Groot-Zegelbewaarder, geheel *Europa* met den vijver

Komst der buitengewone Nederlandsche Gezanten te *Londen*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 6, 7 Junij, 1625. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 10 Junij, 1625.

[3] Zie brief van de Stat.Gen. van 13 Julij aan de Gezanten in *Engeland*, in het *Journael van de Legatie*, 1625. Ms. toekomende aan Mr. L. ED. LENTING.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Junij, 1625. [5] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Mei, 1625.

1625—1627.

Hunne eerste gesprekken met Engelsche Staatslieden.

van *Bethesda*, beroerd, naar hij hoopte, door eenen goeden Engel. Dadelijk bij het eerste gehoor, hetwelk zij bij BUCKINGHAM hadden, stelde de nog alles vermogende staatsdienaar hun de vraag voor, welk krijgsbedrijf men met de vereenigde vloot, als zij eenmaal gereed was, zou aanvangen: zich er toe te bepalen om op zee buit te maken, zou niet geëvenredigd zijn aan de verwachting van vijand en vriend, en veroveringen te maken, waarmede het Rijk beladen zou blijven, was niet raadzaam. Zoo zagen onze Gezanten zich zonder verwijl de verplichting opgelegd om te verklaren, wat de Koning van ons zou mogen hopen. Hun streven moest wezen, eene te meesterachtige bemoeijing van *Engeland* met onze zaken te verhoeden. Uit de wijze, op welke BUCKINGHAM zich uitliet, bleek dat daarvoor gevaar genoeg bestond: zonder uitstel, zeide hij, — een half uur was thans kostbaarder dan anders eene maand, — moest er eene of- en defensieve alliantie worden gesloten, en die alliantie zou ten doel hebben, den Koning van *Bohemen* te herstellen en aan de Vereenigde Nederlanden een erkenden staat te verzekeren, waardoor vrede in de Christenheid zou gesticht worden. — Volgens deze voorstelling zou onze Staat op gelijke lijn met den ongelukkigen FREDERIK *van de Palts* gesteld zijn, en zich de rol van *Engelands* beschermeling moeten getroosten. Aan deze Mogendheid zou de schoone rol van verdedigster der ellendigen zijn opgedragen, en dat misschien nog wel zonder dat zij daarom openlijk met *Spanje* zou breken. Tegen zulke gevaarlijke denkbeelden moest gewaakt worden, en SOMMELSDIJK was er volkomen toe berekend. Op die vraag aangaande de bestemming aan de vloot te geven, verontschuldigden zich de Gezanten een bepaald plan voor te stellen: de bescheidenheid en de vrees van belangzuchtig te zullen schijnen, zeiden zij, verbood hun zulks. Maar nader en met herhaling gedrongen, openbaarden zij deze meening, dat de Koning van *Spanje* op drie verschillende plaatsen kon worden aangetast, namelijk, in de *West-Indiën*, in *Spanje* of in *Vlaanderen*. Voor eenen tocht naar de *West-Indiën* zou de vloot niet ruim genoeg van allerlei behoeften voorzien zijn; om vijandelijkheden op de Vlaamsche kust te bedrijven waren de schepen te groot: dus scheen er niets over te schieten, dan dat de vloot den koers naar *Spanje* wendde, om aldaar in de ééne haven na de andere 's Konings schepen te vernielen en hem alzoo met éénen slag te ontwapenen. Wilde Zijne Majesteit tevens eene landing doen in *Spanje*, of met een ander machtig leger in *Vlaanderen*, hij zou daarmede den vijand grootelijks in het naauw brengen. Maar het zou noodig zijn, dat de Koning, in plaats van de vloot, gelijk het voornemen was, op naam van den Koning van *Bohemen* te laten uitvaren, in *Duitschland* openlijk de banier van *Groot-Britannië* ontrolde, en voorts was het vooral vereischt te weten, of en in hoe verre *Frankrijk* zich door daden aan de zijde der bondgenooten zou plaatsen. — Deze taal getuigde van inzicht en bekwaamheid. Ten einde geen wantrouwen te verraden, werd van eene landing in *Vlaanderen* niet geheel gezwegen; door de vermaning dat de Koning op eigen naam in *Duitschland* moest optreden, wilde men het gevaar voorkomen,

dat de Keizer op ons en niet op *Engeland* tevens de bemoeijing met de zaken des Rijks mocht wreken, en de vermelding van de noodzakelijkheid dat men zich van *Frankrijks* gezindheid vergewiste, zette de kroon op de behendige rede. Inderdaad het beste middel om aan de drukkende bescherming van *Engeland* te ontkomen, was dat wij ons even naauw aan de eene als aan de andere dezer Mogendheden aansloten. BUCKINGHAM scheen minder aan de aansluiting van *Frankrijk* te hechten: in dit Rijk, verklaarde hij, had hij veel weifeling aangetroffen; men had er geene ooren gehad naar zijn voorstel om eene of- en defensieve alliantie te sluiten en *Artois* en *Henegouwen* met gemeenschappelijke troepen te bezetten. Tot dit laatste wantrouwde de Fransche Regering den Koning van *Groot-Britannië* te zeer, vreezende, dat deze Vorst de Zuidelijke *Nederlanden* bezet zou houden. Toch speelden BUCKINGHAMS gedachten op eene bezetting van *Vlaanderen*. Hij vraagde rechtstreeks, bijaldien de Koning aldaar een leger deed inrukken, wat Hun Hoog Mogenden tot het uitvoeren dier onderneming zouden willen toebrengen. — Maar, duchtte *Frankrijk* de vestiging eener Engelsche krijgsmacht op zijne noordelijke grenzen, wij hadden geene mindere reden om haar op onze zuidelijke te vreezen. Daarvan getuigde het antwoord onzer Gezanten. Zij gaven geene hoop op grooten steun van onze zijde: den Koning, zeiden zij, was het tot het bereiken van zijn doel voordeeliger dat ons leger sterk bleef, dan dat het zich door verdeeling verzwakte, hetgeen het geval zou zijn, als wij hulptroepen bij 's Konings leger voegden. Terwijl eene Engelsche krijgsmacht in *Vlaanderen* was, moesten wij den vijand op een ander punt bezig houden: dat was de ware manier, om den Koning bij te staan. Eerst wanneer de vijand al zijne macht hetzij tegen het Engelsche, hetzij tegen 't Nederlandsche leger keerde, moest men de beide legers bijeenbrengen of den vijand tusschen twee vuren zien te krijgen. — Dit antwoord beviel den Hertog slechts ten deele: het was hem te ontwijkend, te algemeen; hij verlangde, bij een bepaald plan van eenen Vlaamschen krijgstocht, eene juiste opgave, hoeveel krijgsvolk wij gezind zijn zouden bij 's Konings macht te voegen, en om, zooveel in hem was, onze aansluiting aan *Frankrijk* te keer te gaan, bracht hij den toestand aldaar op nieuw ter sprake: alles, zeide hij, werd in *Frankrijk* op de onderdrukking der religie toegeleid, en hopen wilde hij, dat HAUTAIN niet tegen *Soubise* zou vechten. — Bij een bezoek, dat de Groot-Kamerling, Hertog van *Pembroke*, aan onze Gezanten bracht, werd dezelfde aandrang herhaald: het was raadzaam, voegde die staatsdienaar er bij, dat wij bij den jongen Koning de gelegenheid waarnamen, en met hem handelden, *zoo het behoorde:* kregen wij ten gevolge der oorlogsverklaring van *Engeland* aan *Spanje* in onze oorlog eene aanmerkelijke verlichting, en zou, wanneer door de oorlog de handel op *Engeland* stilstond, alle handel ons toevloeijen, dan moesten wij er op bedacht zijn, den Koning zulk een onberekenbaar voordeel te vergelden. — Het is duidelijk, wat de Engelschen beoogden: opoffering van onze onafhankelijkheid ten behoeve van den Koning. Alleen op deze voorwaarde, deed PEMBROKE

1625—1627.

1625—1627. gevoelen, kon KAREL I overgaan om de *Provinciën* bij te staan: anders immers zou hij in onzen Staat zich een geduchten mededinger opkweeken, hetgeen toch niet van hem kon gevergd worden. — Hierop sloeg het antwoord, dat de Gezanten op zulke redenen gaven. Wij hadden, zeiden zij, geene macht om het immer zonder de Koningen, onze naburen, uit te houden. Dat wilde zeggen, dat de Koning in ons nimmer een mededinger zou hebben te duchten, dien hij slechts door de aanvaarding der soevereiniteit onschadelijk zou hebben kunnen maken. — Gelukkig, dat onze Staat nog eenen Prins van *Oranje* bezat, die overgezet kon worden tegen elken vreemden Vorst, welke op het hoogst gezag in ons Land belust mocht zijn. Gelukkig ook, dat onze Gezanten voor den Engelschen invloed onomkoopbaar waren. Niet zij namen geschenken aan, maar de Engelsche Heren namen ze van ons aan: prachtige tapijten kamerbehangsels hadden de Gezanten medegekregen om aan BUCKINGHAM en PEMBROKE aan te bieden, ter erkentenis van de ten vorigen jare gesloten overeenkomst. — Voor alle verleiding was ons Gezantschap veilig, met SOMMELSDIJK aan het hoofd, die, RICHELIEUS staatkunde huldigend en daaraan als aan het eenige redmiddel voor *Europa* uit alle ongelegenheden geloovend, voor onzen Staat innige aansluiting aan *Frankrijk* verlangde. Tot in *Engeland* toe zocht hij de middelen om *Nederland* en zichzelven aan *Frankrijk* aangenaam te maken. Op zijn gedurig aandringen hadden de Staten hem een kostbaar geschenk in lijnwaad en damast nagezonden voor HENRIETTE van *Frankrijk*, bij gelegenheid van haar huwelijk met KAREL I [1], en aan beleefdheden jegens de Fransche Grooten, die de jonge Koningin naar *Engeland* geleid hadden, de Heren DE CHEVREUSE, VILLE-AUX-CLERCS en D'EFFIAT, lieten het onze Gezanten niet ontbreken. Ja, bij een tegenbezoek, dat deze Heren de Gezanten brachten, bepaalden onze Ambassadeurs zich niet tot aanbevelingen en betuigingen, maar repten van een middel, dat de Koning van *Frankrijk* moest aanwenden om *Spanje* voor altijd te leeren, andere Vorsten met rust te laten. Het bestond hierin, dat die Koning de Spaansche schepen, als zij, met schatten bevracht, uit *West-Indiën* terugkeerden, af moest snijden met behulp van eene vloot van 120 zeilen, waarvan tachtig onophoudelijk zee zouden moeten bouwen. — Op deze wijze zou *Engeland* niet uitsluitend de winst van de tegenwoordige uitrusting, juist ook van tachtig schepen, bejagen.

Hunne audienties bij den Koning. Na de eerste audientie bij den Koning, aan rouwbeklag en gelukwensching gewijd, hadden de Gezanten den 6den Julij (1625) een nieuw gehoor om hunnen meer bijzonderen last te openen. Zij kleedden alstoen hunne bedoeling in den vorm van een verzoek om bevestiging en, zoo het geschieden kon, uitbreiding van de bestaande alliantie. Voorts gaven zij den wensch te kennen, dat de Koning het onderhoud van MANSFELDS troepen op zich zou nemen, en den Staten de tot hunne verpleging voorgeschoten gel-

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Junij; 12 Julij, 1625.

den zou teruggeven. Op deze vragen beloofde de Koning Commissarissen te zullen aanwijzen, met welke onze Ambassadeurs over de zaken zouden beraadslagen, en weldra werden BUCKINGHAM, PEMBROKE, CARLISLE, BROOKS en de secretaris CONWAY als zoodanig benoemd. De laatste gaf zijn verlangen te kennen, dat onze Gezanten in de conferentie een korte memorie medebrachten, waarin zij van eene of- en defensieve alliantie als het doel van hunnen wensch zouden gewagen. De Gezanten echter, steeds schroomende, onzen Staat als hulpbehoevend en niet als hulpbiedend te doen voorkomen, sloegen dit stellig af. — Doch de conferenties zouden niet zoo spoedig eenen aanvang nemen. De in *Londen* heerschende pest, die den Koning met een deel der Commissarissen naar *Hamptoncourt* verdreef, was daarvan de openlijk erkende oorzaak; maar de blijkbare ongezindheid der Staten om zich blindelings aan *Engelands* leiding over te geven, en de innige zamenwerking, die er tusschen Hun Hoog Mogenden en de Fransche Regering ontstaan was, benamen aan de Engelsche Heren het noodige vertrouwen om met ijver de onderhandelingen aan te vangen. Alle bemoeijingen bepaalden zich eenen tijd lang tot gesprekken met enkele staatslieden, die eene taal voerden, welke dezelfde strekking had als de vroegere redeneringen van BUCKINGHAM en PEMBROKE, en dan ook evenzoo werd beantwoord.

1625—1627.

De conferenties blijven nog uitgesteld.

Na het bericht, hetwelk onze Gezanten den 17den Julij uit 's *Gravenhage* kregen, scheen het, alsof zij in het geheel niet tot onderhandelen zouden komen. MORTON, zoo luidde dat bericht, had het voorstel gedaan om in *Holland* over eene of- en defensieve alliantie te handelen. Dientengevolge verklaarden zij zich bereid om hun afscheid te vragen, en bepaalden er zich toe om aan den Prins zekere ontwerpartikelen over te zenden van een traktaat, zoodanig als zij uit gesprekken met de Commissarissen bespeurd hadden dat in *Engeland* niet onaangenaam zou zijn. De gezindheid van den Prins was, docht hun, waarborg genoeg, dat men bij de alliantie niet te veel aan *Engeland* zou toegeven. Dus meenden zij gerust te kunnen zijn op hetgeen er te *'s Hage* zou vastgesteld worden, en intusschen was het hun niet ongevallig, dat zij de verpeste stad zouden kunnen verlaten, die al meer en meer door al wat aanzienlijk was, werd geschuwd. Van de eerste conferentie derhalve, die den 23sten Julij plaats had, maakten zij gebruik om de Commissarissen te verzoeken hun een gehoor tot afscheid te bezorgen. Dit verzoek ontstemde de Commissarissen; zij zeiden niet te weten, dat MORTON zulk een uitgestrekten last had, dat hij niet gedurig nadere instructies zou moeten vragen, hetgeen natuurlijk veel tijd zou doen verspillen; bovendien de Koning had hem reeds teruggeroepen. Het blijkt uit alles, dat nu de buitengewone Gezanten eenmaal in *Engeland* waren, de Engelschen het voor hunne belangen dienstiger achtten, dat te *Londen* met de tegenwoordige Ambassadeurs onderhandeld werd, dan te *'s Hage* onder den invloed van den Prins. Ook SOMMELSDIJK kenden zij als eene niet gemakkelijk te winnen partij. Keerde deze staatsman naar *Holland* terug, dan werd, meenden

1625—1627. zij, de kracht die hen tegenwerkte, verdubbeld. Veiliger achtten zij, den tegenstand verdeeld te houden en in *Engeland* te onderhandelen. — Intusschen de stand van zaken vereischte nader bericht uit *den Haag*, en de Gezanten zagen zich genoodzaakt, aan de besmetting blootgesteld, in *Londen* te blijven. In ééne week stierven aldaar 4855 menschen. Terwijl het Hof van *Hamptoncourt* naar *Windsor*, en van *Windsor* weder naar elders vluchtte, omdat zich telkens onder het hofgezin gevallen van pest voordeden, en het *Parlement* naar *Oxford* verplaatst werd, kwamen onze Gezanten er thans rond voor uit, dat zij vurig naar de gelegenheid uitzagen om in een ander oord gehuisvest te worden. Eindelijk was te *Oxford* eene woning voor hen in gereedheid gebracht, maar toen zij zich derwaarts op reis begeven hadden, was het *Parlement* aldaar reeds ontbonden, en werden zij weder naar *Southampton* verwezen, alwaar de Koninklijke Commissarissen zich met hen zouden bevinden. Intusschen, namelijk, was het uitgemaakt, dat de onderhandelingen te *'s Hage* afgebroken, en in *Engeland* voortgezet zouden worden [1]. Daartoe kregen de Ambassadeurs de door hen opgezonden ontwerpartikelen met eenige aanmerkingen op enkele punten terug. Het eerste dier artikelen hield in, dat er eene of- en defensieve alliantie zijn zoude tegen *Spanje*, strekkende om den Koning van *Bohemen* te herstellen en *Spanje's* heerschzucht te weren. Daarna werd voorgeslagen, dat de alliantie zou duren, totdat de Koning van *Bohemen* hersteld zou zijn, en dat zij zou opengesteld worden voor andere Vorsten en Steden, daartoe binnen drie maanden bij Gezantschap uit te noodigen. Voorts werd onder anderen bepaald, dat, bijaldien de Koning met eene landingsarmee eene verovering maakte, hij die voor zich alleen zou houden, en deze buit niet als die ter zee gemaakt, naar evenredigheid van de bijgebrachte strijdkrachten zou worden verdeeld. Vele artikelen hadden de strekking om het verdrag dienstbaar te maken ter voorkoming van den overlast en de gewelddadigheden, tegen welke onze schepen zich gedurig teweer te stellen hadden, bepaaldelijk bij de handhaving van het recht om den handel van contrabanden door het bezoeken van verdachte bodems te keren. Ook zouden, volgens het ontwerp, alle maatregelen van wedervergelding wegens 't gebeurde in de *Oost-Indiën* door dit verdrag van zelve opgeheven zijn. Een der artikelen sprak van den doortocht door ons land op verzoek aan een leger des Konings te verleenen. Eindelijk verdienen nog deze twee artikelen vermelding, dat de nieuw uitgevonden middelen om den vijand te vernielen, aan beide natiën gemeen zouden zijn, en dat de Koning, zoowel als onze Republiek, verplicht zou zijn in zijn land een *staand leger* te houden; het Engelsche zou niet minder sterk mogen zijn, dan van 25 of 30,000 man. — Bij deze artikelen nu waren door de Staten aanmerkingen gevoegd. De voornaamste brachten mede, vooreerst, dat de alliantie zoo lang zou dienen te duren als de heerschzuchtige plannen van *Spanje* en hare aanhangers;

Ontwerpartikelen tot eene of- en defensieve alliantie.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 2, 3 Aug., 1625.

ten minste totdat de staat der *Nederlanden* verzekerd zou zijn; ook moest men, om den Keizer niet in het harnas te jagen, vermijden aan den Keurvorst van de *Palts* den titel van Koning van *Bohemen* te geven. Ten tweede, moest het artikel, hetwelk van den doortocht van een Engelsch leger gewaagde, worden weggelaten; althans moest men van dit onderwerp zoo weinig mogelijk reppen, en, zoo de Engelschen er van begonnen, moest men verklaren daartoe geenen last te hebben. Eindelijk, kantten zich de Staten aan tegen het denkbeeld, dat, zoo de Koning een krijgstocht in *Vlaanderen* beoogde, zijne troepen in *Staatsch-Vlaanderen* landen zouden. Prins Maurits, zeiden zij, was steeds van gevoelen geweest, dat in zoodanig geval de Engelsche troepen tusschen *Calais* en *Grevelingen* moesten landen: *Staatsch-Vlaanderen* kon geen legers voeden, vooral wegens gemis aan drinkwater voor de paarden. Bovendien was een aanval op *Gent* of *Brugge* zeer bezwaarlijk, vooral sedert Spinola eene vaart had gegraven, die de aannadering voor een leger aanmerkelijk bemoeijelijkte. — De aanmerkingen, door de Staatsleden in den *Haag* gemaakt, ontsnapten niet aan de kritiek van onze Gezanten in *Engeland*. Sommelsdijk scherpte zijne pen, en in den vorm van een vertoog aan den Prins schreef hij eene uitnemend gestelde beoordeeling. De Gezanten, dus schreef hij, zagen zwarigheid in het verlangen der Staten, dat de fnuiking van de heerschzucht van *Spanje* als het doel van den oorlog werd opgegeven. Immers dit zou den Koning van *Groot-Britannië* door Europa als eene aanmatiging worden toegerekend, even verwerpelijk als de gewraakte heerschzucht van *Spanje*. Ook zou de Koning voor geene andere zaak willen strijden, dan voor die van de herstelling zijns zwagers, en tot deze bepaalde zaak alleen zou hij de ondersteuning zijns volks en de medewerking der Koningen van *Denemarken* en *Zweden* kunnen verkrijgen. Ook achtten zij het andere doel ongerijmd, dat de oorlog niet zou mogen eindigen, dan als de staat der Vereenigde Provinciën verzekerd zou wezen. Wanneer zou dat zijn? Dat mocht heeten, den Koning van *Groot-Britannië* tot iets te willen verplichten, dat hij onmogelijk kon begeren. Immers *Frankrijk* en *Engeland* verlangden niets liever, dan dat wij steeds met *Spanje* in oorlog waren. Bovendien, door zulk een doel voor den oorlog te stellen, openden wij den Koning van *Engeland* bij ons de deur, daar wij zoo doende onze verzekerdheid aan hem te danken zouden hebben. Ook zagen de Gezanten niet in, waarom men den titel van Koning van *Bohemen* zou vermijden: men had den Keurvorst in die hoedanigheid beschermd en ondersteund, en om zulk een onbeduidende zaak, als het toekennen van een titel, zou de Keizer onze Provinciën niet ontzien, zoo hij het om eene andere reden niet deed. Die reden was, dat *Frankrijk* en *Engeland* het niet zouden toelaten. Wat het artikel aanging, waarin van den doortocht van Engelsche troepen door ons land sprake was, dat artikel was daarom noodig, omdat, als de Koning van *Frankrijk* zich zou aansluiten, men hem de artikelen moest mededeelen. Deze Vorst nu wilde niets weten van eene landing van Engelsche troepen in *Vlaanderen*.

1625—1627.

Kritiek van Sommelsdijk over de wijzigingen, door de Staten op de ontwerpartikelen voorgesteld.

1625—1627. Begeerde men zijne goedkeuring daar immer toe te verkrijgen, dan zou ze slechts dan te wachten zijn, wanneer het heeten zou, dat die troepen het op *Duitschland* gemunt hadden. Niettemin waren de Gezanten bereid, de inlassching van een artikel, dat van eenen doortocht door ons land gewaagde, te trachten te verhoeden, voor zoover dit zou kunnen geschieden zonder wantrouwen jegens de Engelschen te verraden.

Zoo waren de onzen genoegzaam voorbereid op de onderhandelingen, toen van de zijde van *Spanje* eene laatste poging werd beproefd om *Engeland* te ontwapenen. GONDOMAR was aangekomen, en bood het vooruitzicht aan eener spoedige teruggave van de *Palts*, onder voorwaarde dat de uitgeruste vloot teruggehouden en geen nieuwe handeling met *Nederland* aangegaan werd. Doch de Koning had voor die beloften geene ooren, en de onderhandelingen der Commissarissen met de Nederlandsche Ambassadeurs vingen den 5den September (1625) aan. Onder de beweegredenen tot de alliantie verlangden de Engelsche Heren de handhaving van den staat der Nederlanden vermeld te zien. Onze Gezanten verzetten zich, om de bekende redenen, daartegen. Hun hoofdgrond was, dat de Koning van *Frankrijk* en andere Vorsten overgehaald moesten worden om tot het verbond toe te treden, en wel, wegens het verloopend saizoen, binnen zeer beperkten tijd. Leende men nu een doel aan de alliantie, hetwelk aan die Vorsten niet aannemelijk kon voorkomen, dan werd die toetreding onbepaald verschoven. Eindelijk namen de Engelsche Commissarissen genoegen met de vermelding van het tweeledige doel: wederstand tegen *Spanjes* heerschzucht, en herstel van 's Konings broeder in zijn erf in *Duitschland*.

Toen men het in zoo verre eens geworden was, werden de onzen verzocht eenige artikelen te ontwerpen. Zij namen dit op zich, ontveinzende dat er reeds artikelen door hen naar *'s Hage* opgezonden en van daar terugontvangen worden. Deze hadden zij dus slechts aan de Engelsche Commissarissen over te leveren, en wel nagenoeg in hunne oorspronkelijke gedaante: want, zoo als weldra bleek, in den *Haag* bleef men na de aanmerkingen van SOMMELSDIJK niet op de voorgestelde wijzigingen aandringen: integendeel, men vond die aanmerkingen onwedersprekelijk en verontschuldigde zich eenigermate ze uitgelokt te hebben. Evenwel door een paar wijzigingen onderscheidden zich de thans overgeleverde artikelen van de oorspronkelijke redactie. Het eerste artikel, namelijk, vermeldde als beweegreden tot den oorlog de onrust, door de heerschzucht van den Koning van *Spanje* gesticht, en het tweede verklaarde, dat de oorlog zoo lang zou duren, als de Koning van *Spanje* de vrijheid der Vereenigde Provinciën bleef belagen en de *Palts* door hem of zijne aanhangers bezet bleef. — De Engelsche Heren betoonden zich tevreden, en verklaarden, dat het ontwerp hun voorkwam zich door »gematigdheid, beleefdheid en bescheidenheid" te onderscheiden, ja zij beloofden, dat zij zich beijveren zouden de onzen in die deugden nog te overtreffen. Daarbij bespoedigden zij de zaak, zoo veel mogelijk: de Koning zou niet naar *Plymouth* vertrekken, waar hij de scheeps-

macht zou gaan inspecteren, voordat het verdrag gesloten zou zijn. Toch opperden de Commissarissen nog drie belangrijke punten, die, zeiden zij, de onzen zouden moeten inwilligen, indien men tot een goed besluit komen wilde. Het waren de volgende: vooreerst, als de Koning een machtig leger te velde bracht, zouden wij hem moeten ondersteunen door een derde van de kosten te dragen. Ten tweede, wij zouden zijne Majesteit eene stad moeten inruimen, waar hij zijn leger veilig zou kunnen terugtrekken. Ten derde, bij eene uitrusting ter zee zouden wij de helft of ten minste een derde van de vloot moeten leveren. — Deze eischen beantwoordden onze Gezanten met de aanmerking, dat, willigden de Staten ze in, zij daardoor meer verzwakt, dan versterkt zouden worden en derhalve het doel der alliantie, wederzijdsche versterking, zou worden gemist. Tot afwering van het voorstel ter inruiming van een plaats ten gevalle van 's Konings krijgsbewegingen in de *Nederlanden*, traden zij in meer bijzonderheden. Dat voorstel, zeiden zij, verried eenig wantrouwen, en zulks kwam niet te pas, aangezien het ongerijmd was te stellen, dat wij iets bedoelen zouden tegen eene Mogendheid, machtiger dan wij, en die ons bovendien hulp bood. Daarbij er was geen stad van dien aard, als men verlangde: zelfs *Sluis* beantwoordde niet aan het doel, daar men van dien kant *Vlaanderen* nimmer met goede kans met een groot leger kon inrukken. Voorts, bijaldien wij aan *Engeland* eene plaats inruimden, zou *Frankrijk* eenen dergelijken eisch doen. En, eindelijk, de Gezanten waren buiten staat in zulk eene zaak te beslissen, daar al de Leden van de Unie der Provinciën daarover eerst geraadpleegd moesten worden. — Op deze wijze trachtten zij eenen eisch af te snijden, die, ingewilligd, *Engeland* het voordeel terug zou hebben doen erlangen, hetwelk hij door OLDENBARNEVELTS beleid had moeten opgeven. En de Koninklijke Commissarissen betoonden zich niet halsstarrig. Integendeel, zij gaven de bezwaren der Nederlanders op die drie punten toe; slechts verlangden zij thans, dat dezen zich bij eene gemeenschappelijke uitrusting ter zee tot het leveren van een vierde zouden verbinden. De onzen stonden dit toe, gelijk het dan ook reeds met de daad was aangenomen. Zoo was dan de zaak beklonken. Alleenlijk nam men van de Engelsche zijde zijne maatregelen, dat de zaak van *Amboina* met deze alliantie en met de opheffing der represailles, niet tevens als afgedaan zou beschouwd worden. Zij verlangden, dat onze Gezanten bij acte verklaren zouden, dat zij dit mede dus begrepen. Dezen sloegen zulks af: wilden de Commissarissen, zeiden zij, zulk eene acte stellen, het stond hun vrij; maar zij, als vertegenwoordigende de Staten Generaal, konden zich met eene zaak, die bijzondere personen aanging, niet bemoeijen. Hun Hoog Mogenden, voegden zij er bij, hadden reeds genoeg verdriet van de zaak gehad, en bleek het niet dat onze Compagnie, om haren volslagen ondergang te verhoeden, zoo had moeten handelen, als zij te *Amboina* gehandeld had, zoo zou zij de gevolgen van haar gedrag ook van de zijde der Staten ondervinden. Dus schoot den Secretaris CONWAY niets anders over, dan zelf de verlangde acte te stellen. Hij deed zulks, en twee maanden later leverde CAR-

1625—1627.

Drie gewichtige eischen door de Engelschen geopperd en door de onzen afgewezen.

Acte, waarbij de zaak van *Amboina* als nog onafgedaan wordt erkend.

1625—1627. LETON haar in bij de Staten Generaal. Behalve de verklaring, dat met de alliantie de bewuste zaak niet geacht moest worden afgedaan te zijn, behelsde zij den eisch, dat de Staten binnen achttien maanden recht deden; anders zou het den Koning vrij staan maatregelen van wedervergelding te verordenen of zelfs zijnen onderdanen recht te verschaffen [1]. — Voordat de artikelen geteekend werden, verbonden de partijen zich wederkerig, dat er aan de zaak geene ruchtbaarheid zou gegeven worden. Het zou heeten, dat men slechts een defensief verbond op nadere goedkeuring van Hun Hoog Mogenden had gesloten. Dit moest dienen om den naijver van den Koning van *Frankrijk*, welken de onzen niet in de zaak gekend hadden, te voorkomen. Bij het afscheid betoonde zich de Koning zeer voldaan. Reeds had hij, zeide hij, personen benoemd, bestemd om *Frankrijk* en andere Mogendheden tot toetreding tot de alliantie uit te noodigen. Hun Hoog Mogenden, verzocht hij, zouden hetzelfde doen, en zijnen Gezant te *'s Hage* de instructie mededeelen, die zij hunnen afgevaardigden naar de bedoelde Hoven zouden medegeven. Hij was bereid de Staten kennis te laten nemen van de instructies, die hij zijnen Gezanten zou verstrekken. Na al die blijken van vertrouwelijkheid en innigheid van 's Konings zijde, waagden onze Ambassadeurs de vraag te opperen, of het wel raadzaam zijn zou, dat de Engelsche en de Nederlandsche Gezanten in *Frankrijk* het verzoek tot toetreding gezamenlijk deden, en of het niet beter ware, dat men afzonderlijk optrad, terwijl men niettemin vertrouwelijk te werk gaan en elkander gedurig raadplegen kon. — Het blijkt dat SOMMELSDIJK te *Parijs* de handen vrij wilde houden. —

Terugkeer der Gezanten. Den 4den October waren hij en BURMANIA te *'s Gravenhage* terug, en reeds den 6den deden zij verslag van hunne zending [2].

Uit het gesloten verdrag vloeide voort, dat andere Mogendheden, bij wie men daartoe de gezindheid onderstellen mocht, uitgenoodigd werden om tot de alliantie toe te treden. In de eerste plaats moest van onze zijde de Koning van *Frankrijk* worden aangezocht. Scheepten wij ons bij de algemeene oorlog uitsluitend met *Engeland* in, dan was het te verwachten, dat wij er onze onafhankelijkheid of ten minste onze zelfstandigheid bij zouden inschieten, en, bovendien, Frankrijks jaloersheid en toorn opwekkend, de ondersteuning van dit Rijk verliezen en zijn ongenoegen ondervinden zouden. Dus was men spoedig bedacht op het benoemen van eenen buitengewonen Ambassadeur naar *Parijs*. Twee dagen reeds, nadat SOMMELSDIJK en BURMANIA hun verslag hadden uitgebracht, verklaarden de Gedeputeerden van *Holland* zich gereed tot die benoeming over te gaan; en verlangden dat ook de overige Provinciën de zaak ter hand namen. Zij gaven gehoor aan den aandrang van personen, die begrepen, dat, wilde men vrij zijn in de onder-

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Nov. 1625.

[2] *Zie Journael van de Legatie van Aerssen, Burmania en Joachimi aen den Coning van Gr. Brit. in Junio* 1625. Ms. van Mr. L. ED. LENTING, te *Zutfen.*

handeling met *Frankrijk*, men aan *Engeland* den tijd niet moest laten om nadere stappen te doen. Den 20[sten] October was de Instructie gesteld en werd SOMMELSDIJK met goedkeuring van den Prins en met eenparige stemmen benoemd, » als hebbende de alliantie met *Engeland* helpen sluiten en dragende van de zaak volkomen kennis." Die Staatsman, dadelijk ter vergadering verschenen, ontveinsde niet, dat de Prins hem reeds gepolst en er sterk op aangedrongen had, dat hij de taak zou aanvaarden. Reeds had hij zijne Excellentie zijn woord gegeven; toch zag hij zich liever ontslagen of eenen of of twee andere Heren nevens hem gezonden. — Dit kon hij ongeveinsd betuigen, want hij doorzag de moeijelijkheden en duchtte de verantwoordelijkheid der zending, vooral wegens het besluit, juist genomen, om de vloot van HAUTAIN terug te roepen. Tot dezen stap gaven de Staten als grond op, dat die Admiraal zijne schepen alhier moest komen herstellen en van versche manschappen en oorlogs- en mondbehoeften voorzien, ten einde in staat te zijn den tocht naar de wateren van *Genua* te volvoeren. Hoe het zij, de Staten ontsloegen SOMMELSDIJK niet, noch stelden hem iemand ter zijde, en hij nam de benoeming aan. Dat de Prins zijne aanstelling gaarne zag, laat zich begrijpen. De zending was eene noodwendigheid, en, eenmaal ingelicht hoe de Ambassadeur zich ten aanzien van het kiesche vraagstuk omtrent HAUTAINS terugroeping zou gedragen, moest hij de taak liefst opgedragen zien aan eenen man als SOMMELSDIJK, wien het nimmer aan gronden voor zijn gevoelen ontbrak. Wat de vraag betreft, of zijn persoon in *Frankrijk* aangenaam zijn zou, SOMMELSDIJK had reeds overvloedig gelegenheid gehad om den Koning en zijnen Raad te overtuigen, dat zij in hem den man niet terug zouden vinden, die het wantrouwen van HENDRIK IV en den haat van de Koningin-Moeder had gaande gemaakt en OLDENBARNEVELT ten val had gebracht. Hij had genoeg kunnen toonen, dat hij RICHELIEU verstond, en dat deze Staatsdienaar in hem eenen krachtigen steun te verwachten had. Werkelijk gaf D'ESPESSES dadelijk den volgenden dag te kennen, dat hij SOMMELSDIJKS benoeming aangenaam vond, en den 29[sten] nam de nieuw benoemde van de Staten afscheid, belovende het aan niets te zullen laten ontbreken, en den goeden uitslag God den Heer bevelende [1].

1625—1627.
SOMMELSDIJK wordt benoemd tot buitengewoon Ambassadeur naar *Frankrijk*.

Het was tijd dat hij vertrok, zoo hij voorkomen wilde, dat hem van *Engelands* zijde eenige belemmering in den weg werd gelegd. Deze Mogendheid achtte *Nederland* nog niet genoeg verbonden te hebben. Tweeërlei was er wat zij nog niet vertrouwde: vooreerst, de gezindheid van den Prins tot schikking met *Spanje*, en ten tweede, de verstandhouding van de Republiek met *Frankrijk*. *Engeland* zou oorlog voeren en moest daarbij de Vereenigde Provinciën tot vertrouwden strijdgenoot hebben, en in dien krijg moest *Engeland* de eerste rol spelen. De oorlog moest strekken om *Engeland* groot te maken. Vernederde men *Spanje*, maar werkte men tevens *Frankrijks* grootheid in de

Bedoelingen van *Engeland*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 8, 17, 20, 21, 29 Oct. 1625.

1625—1627. hand, zoo zou men meer verliezen dan winnen. Derhalve moest gezorgd worden, dat *Frankrijk* zich niet al te krachtig ontwikkelde; *Frankrijk* moest door verdeeldheid zwak blijven; de uitvoering der plannen van RICHELIEU om de Hugenoten te fnuiken en den Adel te breidelen moest worden bemoeijelijkt, en de steun, dien het Koningschap steeds bij de Republiek der Vereenigde Provinciën gevonden had, aan RICHELIEUS Bewind worden onttrokken. Ten einde de afwending van hetgeen *Engelands* Regering vreesde, en de vervulling van hetgeen zij hoopte, te verzekeren, koos BUCKINGHAM de partij om weder eens het vermogen van zijne persoonlijke verschijning te beproeven. Hij besloot zich naar *'s Hage* en daarna naar *Frankrijk* te begeven, om en in *Holland* en in *Frankrijk* zelf in den zin van die denkbeelden te arbeiden. Onder de Hollandsche burgerlieden zou hij, dus waande hij, zijnen zin gemakkelijk weten door te drijven, en hoe gevoelig men was in de hoogste kringen van het Fransche Hof voor de bekoorlijkheden van zijnen persoon, daarvan vleide hij zich bij zijn laatste bezoek de proeven ondervonden te hebben. Maar juist zijn meer dan vrijmoedige omgang met Koningin ANNA gaf RICHELIEU, die hem doorgrondde, het middel aan de hand om zijne herhaalde overkomst naar *Frankrijk* te keren. Eenen man, verklaarde hij, die zich zoo onbetamelijk gedragen had dat hij de Koningin in opspraak had gebracht, kon al wie de eer van den Koning en van *Frankrijk* lief had, niet aan het Hof dulden. Maar de Staten konden zich niet verontschuldigen van de eer om den overmoedigen grooten Heer ten hunnent te ontvangen. Dus zou hij in *den Haag* verschijnen, waar zich tegelijk Deensche Gezanten zouden bevinden ten einde met *Engeland* en de Republiek gelijktijdig den onderstand te regelen, dien hun Koning tot den aangevangen oorlog ontvangen zou.

Den eersten November (1625) deed CARLETON aan den Raadpensionaris DUIK de mededeeling, dat de Hertog van BUCKINGHAM en de Graaf van HOLLAND [1] reeds van den Koning afscheid genomen hadden, om herwaarts over te komen en te handelen over hetgeen tot uitvoering van de alliantie gedaan diende te worden, en met name over de vraag te beraadslagen, op welke wijze de onderhandeling in *Frankrijk* aan te leggen zijn zou. Deze mededeeling had kennelijk ten doel om de reize van SOMMELSDIJK te doen uitstellen. Wel was hij reeds afgereisd; maar men kon hem in *Zeeland*, waar hij den Prins moest spreken, eenen brief achterna zenden Werkelijk schreef men den Prins, dat hij met SOMMELSDIJK zou overleggen, of hij nu de reis niet zou uitstellen. Reeds was de Gezant weder van den Prins vertrokken; maar, op dit schrijven ijlings bij Zijne Excellentie teruggekomen, kwam hij met hem overeen, dat het »voegzamer was en dienstiger om alle jaloezijen te weren, zoo hij zijne reize zonder omzien voort-

[1] Mr. RICH, eerst Lord KENSINGTON, en sedert 1624 Graaf HOLLAND. In *Holland* noemde hij zich in officieële stukken *Graaf van Holland, Comes Hollandiae.*

zette [1]." Aldus wist SOMMELSDIJK zich aan eenen invloed te onttrekken, die hem de handen zou hebben kunnen binden. Maar de komst van de hooge Engelsche Heren was daarom nog niet doelloos. Zij zagen zich nog altijd de taak voorgesteld om de neiging tot vrede, waar zij hier bestaan mocht, te bestrijden, en van den anderen kant al datgene te bevorderen, wat strekken kon om de innigheid van de betrekking tusschen de Republiek en *Frankrijk* in de waagschaal te stellen. 1625—1627.

Grond genoeg meenden zij te hebben om hier te lande neiging tot vrede te vermoeden. Het werd onzen Gezanten te *Londen* door de hoogste Staatslieden onder het oog gebracht, dat er ongunstige geruchten liepen omtrent den Prins, hoe hij de Arminianen ondersteunde en de Regering tegenwerkte. CONWAY betuigde hun in de maand Septèmber, dat na den dood van Prins MAURITS de moed der Nederlanders blijkbaar van dag tot dag verslapte: zulks bleek, zeide hij, uit het opbreken van het veldleger, het afdanken der waardgelders [2] en het onzijdigverklaren van *Goch*, en dat het min gunstig onthaal, hetwelk de hebzuchtige aanzoeken der Engelsche edellieden, officieren in onze dienst, bij de Staten vonden, vooral aan den Prins werd geweten, spreekt van zelf. Ook in *Frankrijk* was de meening omtrent 's Prinsen gezindheid tot schikking zoo weinig vervallen, dat D'ESPESSES het nog in het begin van October 1625 noodig vond, bij de overhandiging van de wissels ter aflossing van de helft van het jaarlijksch subsidie, de Staten te waarschuwen tegen den toeleg des vijands, die ons thans weder hoopte te verschalken met voorslagen van vrede of bestand. De oorlog, zeide hij, had ons met benijdenswaardigen voorspoed overladen en ons Land zoo beroemd gemaakt, dat, zoo de Vaderen eens terugkwamen, zij moeite zouden hebben hunnen geboortegrond te herkennen; de vrede, daarentegen, zou een gevaarlijk insluimeren zijn, een droom, uit welken wij spoedig zouden opschrikken [3]. En dat al zulke vermoedens niet uit de lucht waren gegrepen, was op nieuw gebleken uit de houding van *Zeeland*. Nadat de Staten van dit Gewest tegen het midden van September zeven aanzienlijke leden uit hun midden naar '*s Hage* gezonden hadden om zitting te nemen in de vergadering der Generaliteit, verscheen sedert den 22sten derzelfde maand bijna twee maanden lang geen enkel Gedeputeerde dier Provincie ter vergadering. De Staten-Generaal betuigden deswegens hunne bevreemding [4]. En inderdaad de zaak was opmerkelijk genoeg. Door weg te blijven in eenen tijd, dat de alliantie, pas met *Engeland* gesloten, moest geratificeerd worden [5], en met *Denemarken* bepalingen omtrent de oorlog in *Duitschland* moesten getroffen

Vermoedens omtrent 's Prinsen gezindheid tot vrede.

Houding van de Provincie *Zeeland*.

---

[1] *Rapport van de Legatie des Heeren van Sommeldijk aen Sijne Con. Maj. v. Vranckrijck in de jaeren* 1625 *ende* 1626 (*Rijks-archief*). *Res. Stat.-Gen.* 1 *Nov.* 1625.

[2] *Res. Stat.-Gen.* 27 Sept. 1625.

[3] *Res. Stat.-Gen.* 1 Oct. 1625.

[4] *Res. Stat.-Gen.* 15, 30 Sept. 1625.

[5] *Res. Stat.-Gen.* 9, 30 Oct. 1625.

1625—1627.

worden, sprak *Zeeland*, door zich aan de verantwoording dezer handelingen te onttrekken, stilzwijgend eene soort van *veto* uit. Het schijnt, dat die buitengewone zending had moeten strekken om de gemoederen in *Holland* tot de meening van *Zeeland* over te halen, en dat, toen dit gebleken was een ijdel pogen te zijn, de Heren, door zich te onthouden, alle deelgenootschap aan de thans doorgedreven maatregelen van zich wilden afwentelen. Daarbij bleef de Provincie achterlijk in de vervulling harer geldelijke verplichtingen. Metterdaad scheidde zij zich al dien tijd van de Unie af, en wettigde tot de vraag, of *Zeeland* soms liever met *Vlaanderen* tegen *Holland*, dan met *Holland* tegen *Vlaanderen* verbonden wilde zijn, en of de jaloezij tegen *Amsterdam* soms grooter geworden was, dan die tegen *Antwerpen*. — Zoo dit gedrag van *Zeeland* voedsel vond in de meening, die men had van de gezindheid van FREDERIK HENDRIK, was het tijd, dat deze Vorst, sedert het bezoek van MORTON van de onmogelijkheid om tegen den stroom op te zeilen overtuigd, de Provincie tot andere gedachten bracht.

De Prins reist derwaarts.

Werkelijk zien wij hem kort nadat *Zeeland* die houding had aangenomen, het besluit opvatten om naar dat Gewest te vertrekken, en dat in weerwil van de zwarigheid, door de Staten-Generaal ontleend aan de aldaar heerschende sterfte [1]. Toen de Prins bij zijn voornemen bleef, stelden hem de Staten den Heer RANDWIJK, en de Raad van State den Heer DIEROUT ter zijde, met den last om de opbrengst der aan de Generaliteit toegestane gelden te bevorderen. Deze bezending trof doel. De Staten van *Zeeland* namen sedert maatregelen »om te helpen herstellen het onderlinge mistrouwen onder de leden der Unie [2]," en sedert 13 Nov. verscheen ten minste één Gedeputeerde van *Zeeland*, de Heer BEAUMONT, weder geregeld ter vergadering der Staten-Generaal. Doch de uitwerkselen der verslapte tucht, het gevolg van veler geringe opgewektheid tot den oorlog, bleven niet uit.

Staat der blokkade van de Vlaamsche kust.

De strenge bevelen, tot het getrouw en sterk bezetten der Vlaamsche kust gegeven, waren slechts onvolkomen opgevolgd. De Collegies ter Admiraliteit haalden gaarne het geld uit, hetwelk de uitzending der schepen zou gekost hebben, of wendden de dienst der schepen tot convooijen aan. Het gevolg was, dat toen het bericht kwam, dat de Duinkerkers zich den eerstvolgenden springvloed ten nutte wilden maken om, een dertigtal schepen sterk, met wel 3000 soldaten, hunne haven uit te loopen, van alle kanten hulp in den nood moest worden gezocht. De Admiraal VAN DER LECK zou met de twaalf schepen, die hij gereed had om zich te *Plymouth* bij de Engelsche vloot te gaan voegen, eerst nog een tijd lang op de hoogte van de Vlaamsche kust kruisen [3]; ja, van de Engelsche vloot werden er enkele schepen bestemd om, met de onze vereenigd, dezelfde dienst te doen [4]. Toch verhoedden deze

---

[1] *Res. Stat.-Gen.* 10, 16, 18, 21, 23 Oct. 1625. [2] *Res. Stat.-Gen.* 3 Nov. 1625.

[3] *Res. Stat.-Gen.* 9, 13 Aug, 1625

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Oct. 1625. *Journael van de Legatie van* SOMMELSDIJK *en* BURMANIA. Met

maatregelen het ongeluk niet. Den 30sten October (1625) kwam het bericht, dat bij den laatsten storm vier van de oorlogschepen op de Vlaamsche kust waren gestrand, en dat men van 15 de masten had moeten kappen. Hiervan hadden de Duinkerkers gebruik gemaakt om met 15 schepen uit te loopen, en reeds hadden zij verscheiden visschersbuizen genomen of in den grond geboord. Maar wat vernam men nu daarbij? Den 13den November maakten zich de Gedeputeerden van *Schiedam* tot de tolken van het volgende bericht. In hunne stad waren eenige schippers gekomen, die verhaalden, hoe een Duinkerker bij stil weder eene boot had uitgezet en daarmede de stuurlieden uit de visschersbuizen gehaald had, en dat wel onder het oog van veertien oorlogschepen, zonder dat een van die alle deze daad van geweld gemeend had te moeten beletten. Andere tijdingen spraken van een kapitein, die een Duinkerker, door de onzen vervolgd, den pas had kunnen afsnijden, maar dit niet gedaan had, of deden, wat meer is, den maatregel van het kappen der masten, door zoovele kapiteins genomen, als hoogst verdacht voorkomen. Een dier kapiteins werd, bij voorbeeld, gezegd eerst twee dagen na den storm zijn mast gekapt te hebben [1]. Zulk eene wanorde, als waarvan deze berichten getuigden, kon geen plaats gegrepen hebben zonder opzettelijk verzuim, ja, het bleek genoegzaam, dat menig scheepsbevelhebber zich moedwillig buiten staat gesteld had om zijn krijgsplicht te vervullen. Zóó algemeen was onder de vloot de meening verbreid, dat onze voormalige vijanden niet meer de vijanden waren, die men thans te bestrijden had, en dat zij die de oorlog op den nog gevolgden weg wilden voortzetten, de vertrouwden van den Prins en de voorstanders van de wezenlijke belangen des Lands niet waren. Evenwel de Prins had reeds de onmogelijkheid om vrede met *Spanje* te sluiten ingezien. Dadelijk toen het ongeval op zee was geschied, beijverde hij zich (hij was toen juist in *Zeeland*) om de ontredderde schepen weder in dienst te krijgen, en sloot hij zich dus aan de Staten-Generaal aan, die maatregelen verordenden om de ontstentenis van het vereischte aantal schepen op de Vlaamsche kust dadelijk te verhelpen [2]; ja, toen hij in *den Haag* terug was en het bericht was ingekomen, dat »de zwarigheden ter zee dagelijks vermeerderden," en de oorlogschepen, het eene om deze, het andere om gene reden, gezamenlijk te huis kwamen, verscheen hij zelf in de vergadering der Staten-Generaal, waar met zijn advies besloten werd, dadelijk alle schepen, die men te *Tessel*, in de *Maas*, in het *Goereesche Gat* en in *Zeeland* kon bekomen, onverschillig of zij landbodems of wel visschersschepen waren, toe te rusten en voor 1625—1627.

---

deze daad pleegde *Engeland* vijandelijkheid tegen *Spanje*, doch, zeide CONWAY, er was reden toe: want *Spanje* had verraderlijke verstandhouding in *Ierland* aangeknoopt, en die Duinkerkers schenen het ook op *Engeland* gemunt te hebben. Ook werden in dezen tijd kaperbrieven door de Engelsche Admiraliteit tegen *Spanje* afgegeven.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 18 Nov.; 30 Dec. 1625. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Oct.; 1 Nov. 1625.

1625—1627.

zes weken van levensmiddelen te voorzien. In plaats van de kapiteins, wier gedrag onderzocht zou worden [1], zou er voor goede bevelhebbers worden gezorgd, en een commandeur-generaal aangesteld worden. Aan de acht schepen van HAUTAIN, die, naar men zeide, in *Engeland* waren aangekomen, zou geschreven worden, dat zij zich in dezen dringenden nood onverwijld naar het bepaalde punt van vereeniging (op de hoogte van *Duinkerken*) zouden begeven, na de Franschen, die zij aan boord hadden, te hebben laten overgaan op de Fransche bodems, die zij bij zich hadden. Eindelijk, allerwege zouden jachten heengezonden worden om alle verspreide oorlogschepen op te halen, en onze koopvaarders te waarschuwen, dat er »onraad in zee" was [2]. — Onder deze maatregelen trekt de aandacht de terugroeping van die schepen van HAUTAIN. Zou wellicht onder de redenen dier opzettelijke desorganisatie onzer vloot in de Noordzee ook deze geweest zijn, dat men eenen toestand wilde doen ontstaan, die de terugkomst der vloot van HAUTAIN tot eene noodwendigheid maakte? Zeker is het, dat het deel, hetwelk die Admiraal aan den aangevangen verdelgingskrijg tegen die van *Rochelle* gehad had, hier te lande verontwaardiging had gewekt; de predikanten begonnen zich met de zaak te bemoeijen; de Synode van *Overijsel* ging over tot het doen van eenen stap bij de Staten-Generaal en zou weldra op het terugroepen der vloot, ja op het verleenen van hulp aan die van *Rochelle* aandringen [3]; afgevaardigden uit deze ongelukkige stad waren in *den Haag* aangekomen, en, al kregen zij op aandrang van den Franschen Gezant geen openbaar gehoor, al ontveinsden zelfs de Staten iets van hun verblijf alhier te weten, niettemin hunne vurige taal en bitter beklag konden niet anders dan indruk maken, en men verwees hen niet naar dien Gezant, zoo als deze bleef verzoeken [4]. Hoe het zij, de Staten begrepen de vloot van HAUTAIN niet langer ter beschikking des Konings te kunnen laten, en namen de ontsteltenis op zee te baat om den Koning de terugkomst der hem toevertrouwde schepen als eene noodwendigheid voor te houden [5]. Nog voordat SOMMELSDIJK de reis uit *Zeeland* had aangenomen, ontving hij een brief, dat hij op dien grond den terugkeer der vloot moest zien te verkrijgen. De groote staatsman had ingezien, dat er aan den aandrang toegegeven en HAUTAIN teruggeroepen diende te worden; maar met zijne gewone vastheid keurde hij de wijze af, op welke de Staten dit doel wilden bereiken. Hij vond het, schreef hij, niet raadzaam, den Koning op die manier als het ware verlof te vragen om HAUTAINS vloot terug te bekomen: daarmede liet men, zoo kwam het hem voor, den Koning de vrijheid om het te weigeren. Men moest veeleer, zijns bedunkens, gebruik makende van een door den Koning tot den Ambas-

Aandrang tot terugroeping van HAUTAINS vloot uit *Frankrijk*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 18, 20 Nov. 1625.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Nov. 1625.

[3] Dit weten wij niet uit de *Resol.* der *Stat.-Gen.*, maar uit die van *Holl.* 20 Dec. 1625.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 11 Oct., 1625.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Nov. 1625.

sadeur van *Savoye* gesproken en door dezen aan den Heer van LANGERAK overgebracht woord, het voorkomen aannemen alsof men 's Konings vergunning reeds bekomen had, en HAUTAIN eenvoudig last geven om herwaarts weder te keren, ten einde zijne schepen te reinigen, te herstellen en op nieuw van voorraad te voorzien [1]. 1625—1627.

De tijd van de aangekondigde komst der Lords BUCKINGHAM en HOLLAND was daar, kort na het midden der maand December. Den 19den door den Prins van de *Hoornbrug* (bij *Rijswijk*) afgehaald, en met de hoogste eer ontvangen, verschenen de Engelsche Heren, door CARLETON vergezeld, den 21sten ter vergadering der Staten-Generaal. De gewone Gezant deed het woord. Hij vermeldde de punten, over welke de Koning verlangde dat de onderhandeling met de buitengewone Ambassadeurs zou loopen. Zij waren vier in getal. Het eerste betrof het herstel van den Koning van *Bohemen* in zijne erflanden, en dienaangaande erkende de Koning van *Groot-Britannië* dankbaar al wat de Staten voor zijnen schoonbroeder gedaan hadden en nog deden. Het tweede bedoelde het herstel van vrede en rust in gansch *Duitschland*, en met betrekking daartoe dankte de Koning voor de ondersteuning, door de Staten aan den Koning van *Denemarken* en den Graaf van MANSFELD verleend: trouwens Hun Hoog Mogenden, dit deed de spreker gevoelen, hadden er het grootste belang bij, dat CHRISTIAAN IV zich tegen den Keizer handhaafde, aangezien anders de stroomen *Eems*, *Wezer* en *Elbe* geheel en al onder de macht der keizerlijke veldheren stonden te geraken. Het derde punt had de veiligheid van 's Konings onderdanen en bondgenooten ten doel tegen de dreigende uitrusting van *Spanje*. Ook hier had Zijne Majesteit den ijver der Staten te prijzen wegens de twintig schepen, door hen verstrekt; maar daarentegen moest hij op betere bewaking der Vlaamsche kust aandringen. Het vierde punt, eindelijk, betrof de handhaving der Gereformeerde Godsdienst, en in de gedachtenis, hoe de godsdienstige geschillen nog niet lang geleden den Staat der Landen op den rand van den ondergang gebracht hadden, vond de spreker aanleiding tot de vermaning om toch een waakzaam oog op de religie te houden [2]. — Dit scheen eene ongepaste en onkiesche herinnering, maar inderdaad roerde de Gezant hier het gewichtigste punt der geheele zending aan. Het was er BUCKINGHAM om te doen, den Contraremonstrantschen geest te doen herleven. Zoo oordeelde hij het rechte middel te treffen om tegelijk alle gedachte aan een verdrag met *Spanje* af te snijden, en aan het bewind van RICHELIEU den steun der Staten te benemen. De Prins met zijne gezindheid tot vrede gaf, meende hij, toe aan de denkbeelden, die de Remonstranten hadden gekoesterd. Daartegen was het zaak den ijver der Contraremonstranten op te roepen, die, weder tot invloed gekomen, wel zouden weten te bewerken, dat geen Nederlandsche scheepsmacht den Kardinaal langer tot on-

Komst van de Lords BUCKINGHAM en HOLLAND te *'s Gravenhage*.

Hunne bemoeijing met de godsdienstzaken hier te lande.

---

[1] Zie *Rapport van de Legatie des Heeren v. Sommelsdijk enz.*

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 21 Nov. 1625.

1625—1627.

derdrukking van *Rochelle* ten dienste stond. Zoo zou en de oorlog krachtig voortgezet, en *Frankrijk* verdeeld en zwak blijven, opdat ten laatste en *Engeland* en de Prins van *Oranje* aan *Spanje* voorwaarden zouden kunnen voorschrijven, die deze Mogendheid te eerder geneigd zou zijn te vervullen, wanneer zij zich de gelegenheid zag aangeboden om zich ten koste van *Frankrijks* kracht en ondeelbaarheid schadeloos te stellen. Dit was de staatkunde, die een BUCKINGHAM hier te lande kwam aanbevelen; dit het lokaas, hetwelk hij den Prins kwam aanbieden, opdat deze den ingeslagen weg voor goed zou verlaten. Deze staatkunde evenwel moest den Hollandschen staats- en kooplieden, van welke de kracht der Republiek uitging, noch minder naar den zin zijn, dan die, welke FREDERIK HENDRIK bezield had: nog zekerder dan deze, scheen zij tot inwilligingen van *Spanje* te leiden, welke gevaarlijk konden worden voor de zelfstandigheid en zelfregering der Hollandsche stedelijke Overheden. Maar de voortzetting van den oorlog achtten zij in allen gevalle noodzakelijk om het tegenwoordig gevaar af te wenden. Wie kon voorspellen, wat die oorlog zou opleveren? En intusschen zou SOMMELSDIJK te *Parijs* wel zorgen, dat er, tegen alle kuiperijen, in ons bondgenootschap met *Frankrijk* een tegenwicht gevonden werd.

De blijken, dat BUCKINGHAMS tegenwoordigheid den Remonstranten geen voordeel deed, bleven niet lang uit. Daags na zijne plechtige ontvangst deelden de Gedeputeerden van *Holland* ter Generaliteits-vergadering mede, dat eenige onrustige personen te *Utrecht* zich verstout hadden twee vergaderingen te houden. Bij gelegenheid dat de eerste door den Officier werd verstrooid, had men dezen beamble met dreigementen bejegend, ja later had er eene bijeenscholing van gewapende manschappen op het St. Janskerkhof plaats gehad, en, bovendien, eenige leden der uiteengedreven vergadering hadden zich laten ontvallen, dat hunne zaak wel van hooger hand in bescherming zou genomen worden, en, voegden de Gedeputeerden er bij, »dergelijke ongerijmde propoosten meer.” — Het laat zich begrijpen, dat thans vooral zulke uitbarstingen, welke geschikt waren den Engelschen Heren alle vertrouwen op den Prins te benemen, streng moesten gekeerd worden. Dus besloten de Staten-Generaal op die mededeeling, aan de Staten ’s Lands en de Regering der Stad van *Utrecht* te schrijven, dat zij Hun Hoog Mogenden de toedracht der zaak nader zouden berichten en goede zorg moesten dragen, dat zulke vergaderingen, volgens de bestaande plakaten, geweerd werden: hadden zij daartoe de »macht en autoriteit” der Staten-Generaal van noode, zoo zou deze hun niet ontbreken [1].

De hoop der Remonstranten vervlogen.

Zoo zou derhalve aan de plakaten weder streng de hand gehouden worden en was de hoop op verlossing der te *Loevestein* gevangen Remonstrantsche predikanten vervlogen. Die hoop was opgewekt door de bekende gezindheid van Prins HENDRIK en versterkt door eenige gunstige beschikkingen. Zoo had CORNELIS VAN DER MIJLE in de

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Nov. 1625.

maand Julij (1625) van de Staten van *Holland* verlof gekregen om weder in *den Haag* te komen wonen; ja, op verlangen van den Prins had hij den 16den September de plechtige lijkstaatsie van Prins MAURITS bijgewoond. In dezen tijd was het mede, dat HOOGERBEETS, op voorspraak van den Prins, *Loevestein* verlaten en zich op zijn Huis te *Weer* bij *Wassenaar* vestigen mocht, al was het ook slechts om daar spoedig te sterven. Bovendien werd HUGO DE GROOTS zwager, NIKOLAAS VAN REIGERSBERGEN, tot raadsheer in den Hoogen Raad bevorderd [1]. Maar zoodra de Prins zich in de staatkunde, door BUCKINGHAM te *'s Hage* gepredikt, had laten inwijden, welke trouwens in de hoofdgedachte met die van Prins MAURITS overeenkwam, gaven de goed ingelichten onder de Remonstranten alle hoop verloren, en UYTENBOGAERT schreef in Julij van het volgende jaar (1626) eenen brief, waarin hij van Prins HENDRIK zeide: »het schijnt, dat hij de onzen maar met schoone woorden heeft opgehouden, totdat hij tot zijn voornemen aangaande het Goevernement zou gekomen zijn" en: »of het de Prins ooit recht gemeend heeft, weet God." [2]. De Prins zelf heeft zich beijverd zijnen broeder te doen gelooven, dat hij het nooit recht gemeend had. Volgens eene mededeeling, jaren later door hem aan den Heer D'ESTRADES gedaan, had hij, ten einde met Prins MAURITS op een goeden voet te blijven, dezen verzekerd, dat hij zich met de Arminianen nooit had ingelaten dan om zijns broeders belangen te dienen en hem alles aan te brengen wat in hunne vergaderingen voorviel [3]. Hier echter deed hij zich ongunstiger voor, dan hij verdiende. Zoo laaghartig was hij niet. De zaak is deze, dat hij en vóór 1618 en in 1625 de overtuiging gekoesterd heeft, dat de staatkunde der Remonstranten de ware en met zijne persoonlijke belangen de meest overeenkomstige was. Doch hem ontbrak de erkentenis van een beginsel, dat zich den geest als eeuwig waar openbaart, en waarvoor men des noods zijn eigen belang kan verzaken, om slechts met dat beginsel te zegevieren. 1625—1627.

In weerwil van BUCKINGHAMS aanbod om de religie tot een punt van onderhandeling te maken, hadden de Staten de dwaasheid niet om den vreemdeling op nieuw recht van uitspraak in zulk een kiesch binnenlandsch belang toe te staan. Toch gaf men in dit opzicht den trouweloozen Engelschman reeds te veel toe. Bij hun afscheid verklaarden de Engelsche Gezanten, dat op het vierde punt, de Godsdienst betreffende, niet was gehandeld, »dewijl het God den Heer beliefd had, de religie zoowel in deze Landen, als in de Rijken van Zijne Majesteit te planten. Vermits echter de menschelijke boosheid zoodanig was, dat zij de godsdienst steeds zocht te ondermijnen, zoo verzocht Zijne Majesteit Hun Hoog Mogenden, de beginsels van tweedracht en oneenigheid in de religie bij tijds voor te komen, zoowel door goede zorgvuldigheid, als door autoriteit, opdat het kwaad niet zoo groot werd, dat het daarna niet te herstellen zou zijn, en tot

[1] WAGENAAR, XI, p. 44, 45.
[2] AITSEMA, I, p. 517.
[3] *Lettres* etc. *du Cte. d'Estrades*, I. p. 47, 48.

1625—1627. eene dier openbare factiën kwame uit te barsten, hoedanige zelfs Koningrijken met groot gevaar, maar Republieken met den ondergang bedreigden, en slechts te verhelpen waren door onderdrukking van de eene der beide partijen. Zonder dit redmiddel zou deze Staat voor het minst zeer verzwakt en den vijand eene bres geopend worden om hier binnen te dringen, hetgeen de vrucht van de alliantien met Zijne Majesteit zou verijdelen. Om deze redenen zou de Koning niet gaarne zien, dat deze Staat weder in dezelfde kwaal verviel als vroeger: de zaak zou dan vrij wat erger zijn, dan de eerste maal." — Duidelijker konden de Staten niet verplicht worden tot nieuwe vervolging der Remonstranten. — De Staten antwoordden mondeling, dat, daar de Staat op de religie gegrondvest was, er zorg zou worden gedragen, dat er geene godsdienstige partijschappen ontstonden, maar dat zij geweerd en voorgekomen werden. En juist op denzelfden dag, waarop dit gesproken werd, hadden zij besloten, den Staten des Lands en de Regering der Stad van *Utrecht* op hun reeds voor nagenoeg drie weken gegeven berichten te antwoorden, en hen te vermanen een wakend oog te willen houden en de vergaderingen van Arminiaanschgezinden te weren, opdat »de remediën daarna niet te moeijelijker vallen mochten, en verder geene meerdere matiging in de uitvoering der plakaten te gebruiken, dan bij die plakaten zelven werd toegelaten [1]." — Zulke verordeningen moesten eene goede uitwerking maken op de Engelsche Ambassadeurs.

Doch wat richtten deze Ambassadeurs hier op de eerste drie punten der onderhandeling uit? Eerst was bepaald, dat de conferenties ter tegenwoordigheid van den Prins zouden plaats hebben; doch later werd voegzamer gevonden, dat Zijne Excellentie er niet bij tegenwoordig zou zijn, opdat hij te beter als bemiddelaar zou kunnen optreden. Van wege *Gelderland* was eerst RANDWIJK als commissaris aangewezen; doch waarschijnlijk wegens de veelheid der andere bemoeijingen hem opgedragen, zag hij zich door den Heer KELFKEN vervangen. Maar ook voor dezen werd een ander in de plaats gesteld, en wel de Graaf van KUILENBURG, misschien wel om iemand van den hoogsten rang tegenover de hooge Engelsche Heren te stellen. — Het was er op aangelegd, dat Deensche Gezanten aan de onderhandelingen zouden deel nemen. Maar reeds in September was de Kanselier JAKOB ULEFELT te *'s Hage* geweest, belast met het verzoek dat men zijnen Meester, die de wapenen had aangegord om te verhoeden dat geheel *Duitschland* werd onderdrukt, met zes of zevenduizend man, de troepen van MANSFELD daaronder begrepen, een drietal maanden lang zou bijstaan. Zoo zou hij in afwachting van de hulp, door *Frankrijk* en *Engeland* toegezegd, tegen TILLY en WALLENSTEIN bestand wezen. Dit verzoek reeds door onzen Resident AITSEMA, herwaarts overgekomen, voorbereid, en aangedrongen door de overweging, dat de bezetting van de monden der Noord-Duitsche rivieren onze uitsluiting van den ganschen handel in die wateren en den

Bijstand aan *Denemarken* verleend.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Dec. 1625.

ondergang van onze weerbaarheid ten gevolge zou hebben, vond een gunstig gehoor. 1625—1627.
Men besloot het regiment van HATZFELD, gebracht tot de sterkte van 3000 man, den Koning toe te zenden, en daarentegen een twaalftal Compagniën nieuwe ruiters, die men anders zou afgedankt hebben, in dienst te houden [1]. Daar evenwel HATZFELD in de dienst der stad *Hamburg* was overgegaan, zoo werd Kapitein HENDRIK VAN MERWE, die zich in de *Palts* onderscheiden had, tot kolonel over het regiment aangesteld, hetwelk met eenige honderden van de manschappen, die pas uit den ongelukkig afgeloopen tocht naar *Brazilië* waren te huis gekomen, voltallig zou gemaakt worden. Den 6den November (1625) ging de nieuwe kolonel met zijn regiment, dat echter nog geen 2200 man sterk was, op de kosten der Staten naar de *Wezer* onder zeil. Nóg voor het midden van dezelfde maand kwamen die troepen ter plaatse hunner bestemming aan; maar toen was VAN MERWE reeds overleden [2].

Na zich tot zijn genoegen van zijne zending gekweten te hebben, vertrok ULEFELT, om echter weldra in gezelschap van den Heer CHRISTIAAN THOMASSEN [3] terug te komen, die met hem benoemd was om aan de onderhandelingen met de buitengewone Engelsche Gezanten deel te nemen [4].

GABRIEL OXENSTJERNA te *'s Gravenhage.*

Van de tegenwoordigheid van den Heer GABRIEL OXENSTJERNA, herwaarts uit *Zweden* overgekomen om de Staten en den Prins 's Konings deelneming bij het overlijden van Prins MAURITS te betuigen, maakten Hun Hoog Mogenden gebruik om GUSTAAF ADOLF te laten verzoeken, mede tegen het midden van November Gezanten over te zenden om bij die conferenties tegenwoordig te zijn. 's Konings gewonen Resident RUTGERS, werd daartoe procuratie gezonden, doch de dood belette hem zich van die taak te kwijten. Dien ten gevolge woonde geen vertegenwoordiger van *Zweden* de onderhandelingen bij. Ook zou de Koning van *Zweden*, na de overeenkomst door *Engeland* met *Denemarken* getroffen, voor eerst geen werkzaam deel aan den oorlog in *Duitschland* nemen, te meer omdat de wapenstilstand, die den oorlog, door *Zweden* met *Polen* in *Lijfland* gevoerd, een tijd lang geschorst had, weder was opgeheven. Liever dan door eenen inval in *Lijfland* den Koning van *Polen* te beletten den Keizer hulp te bieden, zou GUSTAAF ADOLF zich rechtstreeks met de Duitsche zaken bemoeid hebben. Doch dit zou *Denemarken* niet naar den zin geweest zijn. Ook was ULEFELT, zoo het schijnt, eenigzins achterdochtig aangaande hetgeen OXENSTJERNA nader te zeggen mocht hebben. Toen nu de Deensche Rijkskanselier in October 1625 voor een tijd vertrokken

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 22, 23, 30 Sept.; 1, 2, 3, 5, Oct. 1625.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 22 Oct.; 7, 10, 30 Nov. 1625. AITSEMA, I, 468.

[3] AITSEMA (I, p. 478) noemt hem THOMAS THO THOMAROP; in het ligchaam van 't traktaat heet hij bij AITS. THOMAS VAN TOMME RUP.

[4] *Res. Stat.-Gen.* 28 Oct.; 23 Nov. 1625.

1625—1627. was, verklaarde de Zweedsche Staatsman nader, wat de Staten trouwens reeds door hunne Gezanten uit *Londen* vernomen hadden, dat zijn Koning gaarne een leger zou bijeenbrengen ten behoeve van de groote zaak in *Duitschland*, mits hij tot de uitgaven eenige ondersteuning erlangde. De Staten konden hierop voor alsnog niet veel antwoorden; maar zij verleenden althans al weder uitstel van betaling der door den Koning geleende gelden [1].

Wat de Engelsche Gezanten door vertrouwelijke gesprekken buiten de ambtshalve gevoerde conferenties mogen hebben uitgewerkt, de onderhandeling leidde tot een verdrag, den 9den December geteekend, en van den volgenden inhoud. Het verbond (dus verklaarde de voorrede), tusschen *Groot-Britannië*, *Denemarken* en de *Vereenigde Provinciën* aangegaan, strekte tot herstel en behoud van de vrijheid, rechten en constitutiën van het Duitsche Rijk, en bij gevolg tot bestrijding van allen, die dezelve thans zoo geweldadig schonden of ze in het vervolg schenden zouden. Daarop bepaalden de artikelen, dat de Koning van *Denemarken* zijn leger op de been zou houden, en het vermeerderen zou met 25 tot 30,000 voetknechten en 7 tot 8000 ruiters. Om hem daartoe in staat te stellen, zou hij ondersteund worden door den Koning van *Groot-Britannië* met eene bijdrage van 300,000 gulden in de maand, en door de Staten Generaal met een subsidie van 50,000 gulden in de maand [2]. De Koning van *Groot-Britannië* zou voorts eene tweede vloot in zee brengen, waartoe de Staten hun aandeel zouden leveren. Bovendien verbonden dezen zich, tegen het volgende zomersaizoen een goed leger te velde te brengen, ten einde den Keizer te beletten met alle macht tegen de Denen op te trekken. De Koning van *Denemarken* was slechts in zoover aan de plichten van het bondgenootschap gebonden, als hem voldoende bijstand zonder fout verleend werd. Naardien de Koning van *Frankrijk* dien van *Denemarken* onder belofte van bijstand had uitgenoodigd de rechtsovertredingen in het Rijk ter harte te nemen, zoo zou die Vorst uitgenoodigd worden tot het tegenwoordig verbond toe te treden, of ten minste zich van die belofte van bijstand te kwijten. Dezelfde uitnoodiging zou tot den Koning van *Zweden* gericht worden. — Ook *Venetië* en *Savoye* alsmede de Duitsche Keurvorsten en alle andere Vorsten, Staten en Steden, die er belang bij hadden, en met name de Vorst van *Zevenbergen*, BETHLEN GABOR, zouden aangezocht worden in het verbond te treden [3].

Verdrag met *Engeland* en *Denemarken* gesloten.

Ziedaar een traktaat, dat wel blijken draagt van de lichtvaardigheid van den hoofdpersoon in de handeling, den hertog van BUCKINGHAM. Op welk eene onbewimpelde wijze werpen zich de verbondenen op als rechters in de zaken van het Rijk en als

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 5, 6, 8, 13, 14, 28 Oct. 1625.

[2] Slechts *Holland* stond deze som onvoorwaardelijk toe; de andere *Provinciën* waren niet zoo vaardig (*Resol Stat.-Gen.* 5, 6 Dec. 1625).

[3] AITSEMA, I, p. 480, 481.

handhavers van de geschonden Rijkswetten! En dan welk een ontzaggelijke som beloofde *Engeland* aan *Denemarken*. Waarlijk, daar het onmogelijk was om aan zulk eene drukkende verplichting te voldoen, zóo werd daarmede den Koning CHRISTIAAN slechts een voorwendsel gegeven om zich bij min gelukkigen uitslag op grond van onvolkomen ondersteuning te verontschuldigen, of zelfs om zich aan zijne verplichtingen te onttrekken. Voorzeker zal BUCKINGHAM, in *Holland* van nabij ziende wat zulk een klein volk vermocht te dragen, de raming gemaakt hebben, wat het groote en machtige *Engeland* niet zou vermogen. Slechts vergat hij, dat dezelfde onuitputtelijke bron in *Engeland* niet vloeide. Inderdaad de Koning lag reeds overhoop met zijn Parlement, en de natie was verstoord over de wijze, waarop 's Lands zaken door een kleinen kring van onwaardige vertrouwden werden bestuurd [1]. Dus ontbraken vertrouwen en bereidwilligheid, en zoo weinig kon KAREL I reeds nu op de middelen zijner onderdanen rekenen, dat hij, terwijl zijne Gezanten te '*s Hage* schatten beloofden, zijne juweelen, ten einde in de eerste behoefte te voorzien, herwaarts zond om daarop geld voorgeschoten te krijgen. En nog werden de Provincie *Holland* en de Stad *Amsterdam* door de geldschieters verzocht, met haar krediet tusschen beide te komen, alvorens zijne Majesteit op dat pand een paar millioenen guldens kon bekomen [2]. 1625—1627.

Eene Memorie, bij het traktaat gevoegd, gaf meer bepaald te kennen, dat de terugkeer van den Keurvorst van de *Palts* in zijne erflanden de bedoeling was, en hield voorts in, dat het subsidie van *Engeland* zoo lang zou verstrekt worden, totdat Koning KAREL door een leger te land, zoowel als door zijne vloten, den Koning van *Denemarken* krachtdadiger zou ondersteunen, dan door geldelijke bijdragen kon geschieden. Eindelijk herhaalde de nadere Memorie, dat vóór den 20sten Maart eerstkomende het traktaat door de verschillende Verbondenen bekrachtigd moest zijn [3].

Vóór hun vertrek verzochten de Engelsche Ambassadeurs nog de gunstige beslissing der Staten op enkele punten van minder belang, en op het punt van de uitstaande geschillen tusschen de Oost-Indische Compagniën der beide natiën. Op dit laatste punt beloofden de Staten, in geval de Engelsche Compagnie Gedeputeerden herwaarts zond, te zullen zorgen, dat er ook van deze zijde afgevaardigden aangewezen werden om de geschillen in recht en redelijkheid af te doen, en wanneer eenigen van de rechters van *Amboina* overkwamen of reeds overgekomen waren, daarop zulke orders te stellen, dat de Koning geene reden van ongenoegen zou hebben [4]. — Hiermede hielden de Staten de handen ruim genoeg.

---

[1] *Rapport v. de Legatie v. Sommelsdijk* enz.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Dec.; *Resol. Holl.* 23, 25 Febr.; 3 Maart, 1625. AITSEMA, I. p. 479.

[3] AITSEMA, I. p. 482, 483.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Dec. 1625. Een van de rechters was onlangs op een Engelsch schip in eene Engelsche haven binnengeloopen en aldaar in hechtenis genomen. *Resol. Stat.-Gen.* 8 Dec. 1625.

1625—1627. Na dit bescheid bekomen te hebben, namen de buitengewone Gezanten hun afscheid, bedankende voor de groote eer hun bewezen. De Staten beantwoordden deze plichtpleging door van hunnen kant te danken voor de bijzondere toegenegenheid aan den Staat dezer Landen betoond, verzoekende »het traktement, dat Hun Hoog Mogenden naar de manier dezer Landen gedaan hadden, ten goede te willen nemen." — Dus verontschuldigden zij zich eenigermate wegens een onthaal, dat wel niet overeenkomstig was aan de dwaze weelde, gewoonlijk door een BUCKINGHAM ten toon gespreid, maar dat niettemin mild genoeg mag genoemd worden. Ten minste werden BUCKINGHAM en HOLLAND al den tijd van hun verblijf vrijgehouden en kregen zij gouden lampetten ten geschenke, ter waarde gezamenlijk van 30,000 gulden. CARLETON, die bij deze gelegenheid zijn gezantschapspost verliet om dien aan een opvolger over te laten, ontving de som van 500 dubbele rijders ten geschenke [1]. Hem werd bij het afscheid door BUCKINGHAM de getuigenis gegeven, dat wie hem ook opvolgen mocht, wij geenen Ambassadeur konden bekomen, die ons gunstiger was, dan CARLETON. — Zoo oordeelde de Engelsche Lord. De goed ingelichte Nederlander, daarentegen, ziet in CARLETON het werktuig, door JACOBUS bestemd om Nederlands kracht te ondermijnen. Hem scheen thans in zijn vaderland de waardigheid van Vice-Kamerling toegedacht. Als zijne opvolgers werden verscheidene personen, onder anderen AMSTRUDTER, gedoodverwd [2].

Houding van den Franschen Gezant bij dat verdrag.

Maar hoe gedroeg zich de Fransche Gezant bij al die onderhandelingen van de aanzienlijkste vertegenwoordigers van *Groot-Britannië* en *Denemarken?* Nog den 30sten October (1625) had hij op de vraag van Hun Hoog Mogenden, of hij gelast was, met de Engelsche en Deensche Ambassadeurs tot het sluiten van een nader verdrag mede te werken, toestemmend geantwoord [3]. Doch toen het zoo ver kwam, ontsloeg hij zich van het geven van een antwoord op de vraag of hij nu gereed was, door de mededeeling van een door hem ontvangen brief aan den Prins van Oranje. In dien brief was hem gelast, geen deel te nemen aan de onderhandelingen der andere Gezanten, maar af te wachten totdat dezen het verdrag gesloten hadden, om eerst dan de bedoeling zijns Konings mede te deelen [4]. Het is duidelijk, dat men te *Parijs* niet gezind was de richting te volgen, die BUCKINGHAM aan de staatkunde gaf. Dat die gevolmachtigde van den Britschen Koning niet geneigd was het staatsbelang van *Frankrijk*, zoo als het Ministerie van den Kardinaal zulks begreep, te bevorderen of slechts te ontzien, bleek maar al te zeer uit den invloed, dien hij gedurende zijn verblijf in *Holland* uitoefende op de bevelen, aan HAUTAIN gegeven. Terwijl de mededeelingen

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 14, 16 Dec. 1625.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Dec. 1625. *Rapport van de Legatie v. Sommelsd.* enz.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 28, 30 Oct. 1625. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 24, 25 Nov. 1625.

1625—1627.

van D'ESPESSES strekten om het voortdurend verblijf van HAUTAINS vloot in de wateren van *Rochelle* als den Koning steeds aangenaam, en tevens om het gevaar van nieuwe botsingen als voortaan opgeheven voor te stellen [1], gaven de Engelsche Ambassadeurs aan de Staten-Generaal bericht, dat hun Koning de Engelsche schepen uit *Frankrijk* teruggeroepen had, en dat wel met het kennelijke doel om bij de beraadslagingen, of men HAUTAINS schepen nog tot het eind des jaars voor *Rochelle* laten zou, de schaal tot een weigerend antwoord te doen overslaan. Reeds met het behoud van een deel dier schepen zou men in *Frankrijk* tevreden geweest zijn. Inziende, dat de Staten nimmer zouden toelaten, dat al de twintig schepen vóór *Rochelle* bleven, bood de Koning aan, een zestal van HAUTAINS schepen te koopen. Doch zelfs hiervan meenden de Staten, na die mededeeling der Engelsche Gezanten, zich op advies van den Prins te moeten verontschuldigen. Daarentegen vergunde men den Koning hier te lande andere schepen te koopen. Doch deze vergunning kon natuurlijk niet bevredigen. D'ESPESSES ontveinsde dan ook zijn misnoegen niet: die verontschuldiging, zeide hij, zou geweten worden of aan onwil, of aan onvermogen. Noch het een, noch het ander zou ons voordeelig zijn, daar zulks den Koning, die slechts in schepen hulp van deze Landen kon verwachten, van ons zou kunnen vervreemden [2].

Instructie van SOMMELSDIJK als buitengewoon Gezant in *Frankrijk*.

Onder deze omstandigheden was de taak van SOMMELSDIJK te *Parijs* alles behalve gemakkelijk. Bij de innige verstandhouding, ten gevolge van BUCKINGHAMS overkomst, tusschen *Engeland* en de *Vereenigde Provinciën* ontstaan, verlangden de Staten, dat SOMMELSDIJK in gedurige verstandhouding met de buitengewone Engelsche Gezanten, die in *Frankrijk* gewacht werden, zoude handelen [3], zonder er acht op te slaan, dat zij bij de Instructie, aan dien Ambassadeur gegeven, hem vrij gelaten hadden om ten minste in een bepaald geval zonder de Engelschen met *Frankrijk* te onderhandelen. Dit geval zou zich dan voordoen, wanneer de Koning er niet toe over wilde gaan om zich aan de alliantie, met *Engeland* en *Denemarken* gesloten, openlijk aan te sluiten. Hoezeer onze Gezant hem met het aanbod vleijen mocht, dat wij Zijne Majesteit, wanneer hij zich aan de alliantie aansloot, als het hoofd van het geheele bondgenootschap zouden erkennen, was het toch niet waarschijnlijk, dat de Koning daar ooren naar zou hebben. Immers zulk eene naauwe aansluiting aan *Engeland*, zulk eene zamenwerking tot ontbreideling der Gereformeerde elementen in *Duitschland* sloot vooreerst de staking der maatregelen tegen die van *Rochelle*, en voorts de aftreding van den Kardinaal in zich. SOMMELSDIJK begreep dus zeer goed, dat het op eene afzonderlijke onderhandeling tusschen ons en *Frankrijk* zou nederkomen, waarvan het doel zou zijn, dat wij,

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 21, 22 Oct. 1625.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Nov.; 5, 7, 10, 11 Dec. 1625.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Dec. 1625.

1625—1627. ondanks onze vereeniging met *Engeland*, van *Frankijks* gunst en onderstand verzekerd bleven, een doel dat lichtelijk te bereiken zou zijn, wanneer wij 's Konings ministers slechts bevreesd maakten door te laten doorschemeren, dat wij anders tot vrede of bestand met *Spanje* zouden moeten komen [1].

Met betrekking tot den binnenlandschen strijd in *Frankrijk* hield de Instructie niets in, dan dit, dat SOMMELSDIJK, hier als in alles met LANGERAK nevens hem, zich zou beijveren, den vrede tusschen den Koning en zijne Gereformeerde onderdanen te bemiddelen. Onze buitengewone Ambassadeur zag wel in, en wat hij dadelijk in *Frankrijk* hoorde, moest het hem ook buitendien doen begrijpen, dat er voor die van *Rochelle* niets te bedingen zou zijn, daar de Koning vorderde, dat zij zich, na hem zoo zeer getrotseerd te hebben, op genade overgaven. Ook verklaarde LANGERAK, dit deel der Instructie ziende, dat hij zich niets goeds beloofde van eenige tusschenkomst ten hunnen behoeve. Niet minder bezwaar zag onze gewone Ambassadeur in de verplichting om de tehuiswaartszending van HAUTAIN te verlangen. Doch ten aanzien van dit laatste punt had SOMMELSDIJK zijn plan gevat. Kon hij den Koning overtuigen, dat de Staten noch op bestand met *Spanje* bedacht waren, noch geneigd om hunne zelfstandigheid eenigzins ten behoeve van *Engeland* op te offeren, dan, meende hij, zou Zijne Majesteit hen niet vergen hem langer hunne vloot te leenen, eensdeels omdat dit de gemoederen ten onzent licht in opstand zou kunnen brengen en van *Frankrijk* vervreemden; anderdeels omdat men na den slag, aan de scheepsmacht der Hugenoten toegebracht, en bij de aanzienlijke krijgsmacht, die tegen *Rochelle* in het veld gebracht werd, deze stad ook zonder de dienst onzer vloot wel zou kunnen bedwingen.

Eerste gehoor van SOMMELSDIJK bij den Koning.

Aan dit krijgsplan was SOMMELSDIJKS eerste optreden geëvenredigd. Den 28sten November had hij zijn eerste gehoor te *St. Germain*. Zijne ontvangst was gelijk aan die van den Gezant eens Konings, en bepaaldelijk niet minder luisterrijk, dan die van den Spaanschen Gezant, Graaf GONDOMAR, kort te voren geweest was. Hij hield bij deze gelegenheid eene uitnemend krachtige rede, waarin hij de onwrikbaarheid van den grondslag des bondgenootschaps tusschen *Frankrijk* en de *Nederlanden* staafde, en bepaaldelijk deed uitkomen, dat de Staten door het laatste verbond met *Engeland* volstrekt niet bedoeld hadden in strijd met hunne verplichtingen ten aanzien van den Koning te handelen, noch iets van hunne soevereiniteit hadden prijs gegeven. Hierop en na 's Konings verplichtend antwoord vernomen te hebben, zeide hij dadelijk, dat Hun Hoog Mogenden, verstaan hebbende, dat zijne Majesteit goedgevonden had, dat HAUTAIN zich zou gaan ververschen, ten einde te bekwamer te wezen om den Koning tot den tocht naar *Genua* ten dienst te staan, dezen vlootvoogd hadden gelast ten eersten huiswaarts te keren, te meer omdat hij noodig was om de *Duinkerkers* uit de zee te verjagen. Op dit woord

[1] Zie de Instructie vóór SOMMELSDIJKS Rapport (op het Rijksarchief).

zeide de Koning niets, dan dat hij met zijnen Raad over de zaak zou spreken. — Zoo had de Nederlandsche staatsman eenen degelijken grondslag voor de onderhandelingen gelegd. 1625—1627.

De Commissarissen, met welke hij en zijn ambtgenoot LANGERAK handelen zouden, waren de Kardinaal, de Kanselier D'ALIGRE, de Maarschalk DE SCHOMBERG en D'AUQUERRE, belast met het departement der Nederlandsche zaken. Maar voordat zij met deze staatslieden in conferentie traden, hadden zij bij een eerste bezoek een onderhoud met den Kardinaal, waar dadelijk de zaak van *Rochelle* ter sprake kwam. De onzen verzochten voor de Stad dezelfde genade, die de Koning aan de andere Fransche Gereformeerden vergunde; doch de Kardinaal achtte den Koning aldus geen genoegzamen waarborg gegeven, dat zij niet op nieuw in opstand zouden komen, terwijl Zijne Majesteit afgeleid was door den oorlog buitenslands, en hij vraagde, of onze Gezanten, wanneer zij deze hunne hoedanigheid ter zijde zetteden en die van Raden van Staat van zijne Majesteit aannamen, eenen anderen raad zouden kunnen geven, dan die strekte tot *Rochelles* volslagen onderwerping in het staatkundige. De onzen konden hierop niet veel meer antwoorden, dan dat bij de overweldiging van het Huis van *Oostenrijk* het herstel van de zaken in *Duitschland* nog dringender was dan de volvoering van 's Konings voornemen tegen *Rochelle*, een maatregel trouwens onraadzaam wegens de moeijelijkheid aan het bedwingen van eene zeestad verbonden, en wegens den schok, dien de trouw der Nederlanders daardoor lichtelijk zou ondervinden. Zelfs dit had geenen invloed op den onverbiddelijken Kardinaal: de Koning wilde en zou meester wezen van *Rochelle* en niemand kon dat voornemen beletten. Ook de openlijke toetreding van den Koning tot de onlangs door de *Nederlanden* gesloten of- en defensieve alliantiën zouden onze Gezanten, zoo sprak de Kardinaal zonder omwegen, niet verwerven. Plaatste de Koning zich aan de zijde der Gereformeerden in *Europa*, dan zou niet één Katholiek Vorst met hem vereenigd blijven, en *Spanje* zou daardoor slechts het getal zijner aanhangers vermeerderd zien. Doch onder de hand zou *Frankrijk* alles kunnen doen, wat wij tot stijving van onze belangen begeerden. Het voorbeeld van HENDRIK den Grooten, door de onzen den Kardinaal tot ontzenuwing van zijne gronden te gemoet gevoerd, had de kracht niet om hem te overtuigen. Dus gaven zij dat denkbeeld op, en verzochten, dat *Frankrijk* ten minste met onzen Staat een verbond zou willen aangaan, opdat *Engeland*, hetwelk ons met zijne alliantie begunstigd had, zich geenen invloed boven *Frankrijk* op onze Republiek gegund zou zien. Dit woord was wel geschikt om 's Kardinaals aandacht te trekken, en uitgenoodigd om zich nader te verklaren, zeide SOMMELSDIJK, dat het 's Konings katholieke alliantiën in *Italië* en elders eer versterken dan verzwakken zou, zoo hij zich openlijk tegen *Spanje* verklaarde en tevens met *Engeland* en onze Republiek, hetzij gemeenschappelijk of afzonderlijk, eene defensieve alliantie sloot tot verzekering van de Rijken en Landen der geallieerden. Dit denkbeeld, zeide de Kardinaal, was uitvoerbaar, mits de ligue tegen *Spanje* tot een bepaald getal jaren beperkt was. Doch

Eerste bezoek bij RICHELIEU.

1625—1627.

zulks zou nader blijken, als de alliantie, door ons met *Groot-Britannië* gesloten, in 's Konings Raad en door de Commissarissen met ons overwogen zou zijn. In drie of minder dagen zoude men elkander kunnen verstaan, ten ware de zaak van *Rochelle* den spoedigen afloop vertraagde; in allen gevalle, voegde hij er bij, zou men kunnen overeenkomen, dat de alliantie beginnen zou, zoodra die zaak ten einde zou zijn gebracht. De Maarschalk van SCHOMBERG, hoezeer niet zoo openhartig sprekende als de Kardinaal, wien kracht van overtuiging en wil beslissende taal ingaf, zeide mede, dat eerst *Rochelle* onderworpen moest zijn, voordat Zijne Majesteit tot eenige nadere handeling met Hun Hoog Mogenden zou kunnen verstaan.

De Koning zal aan de Vereenigde Provinciën geen nader bondgenootschap verleenen, zoo niet de zaak van *Rochelle* eerst geschikt zij.

Zoo bleek van nu aan duidelijk, dat de Kardinaal ons de gunst van *Frankrijks* alliantie slechts verleenen wilde op voorwaarde dat wij niet het minste beletsel aan de volvoering van zijn voornemen tegen *Rochelle* in den weg leiden. De tegenwoordigheid van HAUTAINS vloot vóór die stad was hem een waarborg van de door hem begeerde gezindheid der Staten, en tevens een voornaam middel om zijn doel met *Rochelle* te bereiken, daar deze Stad slechts dan den strijd meende te kunnen volhouden, als die vloot vertrokken zou zijn. Intusschen was den 7den of 8sten December ten derden male aan dien vlootvoogd de last afgegaan om huiswaarts te keren. Had hij die nieuwe aanmaning ontvangen en gaf hij er gehoor aan, wat kon de Kardinaal dan anders denken, dan dat de mannen, die in *Holland* zijne staatkunde wenschten te steunen, machteloos geworden waren, en dat de Provinciën zich voor goed aan de heillooze leiding van *Engeland*, bezield door een BUCKINGHAM, hadden overgegeven? Doch in de eerste dagen van December kon hij zich nog vleijen, dat HAUTAIN bij den strijd der invloeden in *Holland* zich vrij zou blijven achten om naar den zin der Fransche Regering te handelen, en hoopte hij in SOMMELSDIJK den man te vinden, dien hij van het noodzakelijke zijner bedoelingen kon overtuigen en tot het doordrijven van de daarmede overeenkomstige besluiten bij de Nederlandsche Regering zou kunnen gebruiken. Doch deze hoop zou teleurgesteld worden: want, beloofde RICHELIEU aan *Nederland Frankrijks* alliantie niet anders dan op voorwaarde, dat wij hem tegen *Rochelle* bijstonden; SOMMELSDIJK had het er op gezet, RICHELIEU te overtuigen, dat *Frankrijk Nederlands* toegenegenheid en vertrouwen slechts dan kon behouden, wanneer het ons van het verleenen van dien bijstand ontsloeg.

Niet minder ijverig, dan de *Nederlanders* de bevrediging van *Rochelle* mochten wenschen, trachtte de Gezant van *Savoye* te *Parijs*, de abt DE L'ESCAILLE, deze uitkomst te weeg te brengen. Hij zeide, dat zijns meesters plannen op *Italië* hoe eer hoe beter met *Frankrijks* onverdeelde macht verwezenlijkt moesten worden, of de Hertog zou zich genoodzaakt zien, ten einde niet alleen te blijven staan, de zijde van *Spanje* te kiezen. Derhalve verlangde die Gezant van SOMMELSDIJK, dat hij bij die van *Rochelle* zijnen invloed zou gebruiken, opdat zij zich aan den Koning onderwierpen. Doch

SOMMELSDIJK begreep, dat hij hier met de uiterste omzichtigheid en oprechtheid moest te werk gaan. Wie aan *Frankrijks* oppergezag de toekomstige regeling van *Europa* wenschte toevertrouwd te zien, moest *Rochelles* volkomen onderwerping begeren; wie, zich daarentegen, ter regeling van *Europa's* toekomst, al was het ook eerst na eenen oorlog, met *Spanje* wilde verstaan, moest wenschen, dat er een dubbelzinnige vrede in *Frankrijk* gesloten werd, waardoor de Koning zwak bleef en de Paus dezen Soeverein niet langer als den verdelger der ketterij nevens of boven *Spanje* kon erkennen. Zoo oneindig gewichtig was het vraagstuk van *Rochelle*, en, had SOMMELSDIJK het vaste plan om zich eerlijk met *Frankrijk* en niet ten laatste met *Spanje* te verstaan, dan moest hij zich bij *Frankrijks* binnenlandschen strijd uitsluitend op 's Konings zijde plaatsen. Zoo kon *Rochelle* slechts datgene van zijne voorspraak hopen, wat tevens door 's Konings gebiedend belang zou gevorderd worden. 1625—1627.

In weerwil van zijnen toeleg om alle slinksche handelingen te mijden, nam SOMMELSDIJK toch eene misleiding te baat om HAUTAIN op de hoogte der zaken te brengen. Hij had uit zijn schrijven gemerkt, dat de brief der Staten van den 20sten October, waarbij hij voor de eerste maal teruggeroepen was, dien vlootvoogd niet ter hand was gekomen. Waarschijnlijk had de Fransche Regering die letteren opgehouden. Dus schreef hij aan HAUTAIN eene missive, waarbij hij hem bericht gaf van zijne echtgenoot, en, zeide hij, eenen brief van hare hand toezond, zonder voorts eenigzins op zijne terugroeping te zinspelen. Maar die zoogenaamde brief van Mevrouw HAUTAIN was de aanschrijving van Hun Hoog Mogenden van den 20sten October.

De eerste conferentie namen onze Gezanten te baat, om de Fransche Commissarissen tot de overtuiging te brengen, dat het weinig raadzaam was de belegering van *Rochelle* voort te zetten, als zijnde eene onderneming eensdeels van onzekere uitkomst voor de eer des Konings, en anderdeels geschikt om 's Konings geallieërden achterdochtig te maken of in hun eigen boezem tweedracht en scheuring te verwekken. Er waren, voegden zij er bij, andere middelen genoeg om 's Konings eer in deze zaak volkomen voldoening te verschaffen. Gevraagd zijnde een zoodanig middel te noemen, stelden onze Gezanten de voorwaarden voor, die men van *Rochelle* zou mogen en moeten eischen, waardoor 's Konings gezag over de Stad volkomen verzekerd zou zijn; slechts moest zijne Majesteit niet op de slechting van de oude vestingwerken der stad aandringen, vermits daarin niet alleen de stedelingen, maar alle Gereformeerden eene schennis van het edikt van *Nantes* zien zouden. Deze taal mishaagde geenszins. Integendeel, men kwam tot de verklaring, dat de Koning met die van *Rochelle* tot een vergelijk moest zien te komen, voordat de Oostenrijksche en Spaansche partij *Duitschland* in sterkere banden sloeg; ja, de Kardinaal scheen verrukt over SOMMELSDIJKS redenen en noodigde hem tot een afzonderlijk onderhoud, zeggende, dat zij te zamen wat goeds zouden kunnen tot stand brengen voor *Frankrijk* en de gemeene zaak.

1625—
1627.

Voordat dit onderhoud plaats had, kreeg onze Gezant in een gesprek met den Gezant van *Savoye* en BELLUJON, baron DE COUPPET, de gelegenheid zijne trouw aan RICHELIEU te toonen. Deze staatslieden zeiden de goedkeuring van den Kardinaal verkregen te hebben op het plan, dat de Staten-Generaal, de Hertog van *Savoye* en de *Connétable* die van *Rochelle* zouden overhalen om, tegen onderwerping aan 's Konings eischen, van Zijne Majesteit vergiffenis te vragen. Bij deze gelegenheid, namelijk, zorgde SOMMELSDIJK, dat eensdeels deze stap niet tot een vergelijk mocht leiden, in hetwelk men licht een schoonschijnenden vorm ter bemanteling van eene zwakheid van 's Konings zijde zou erkennen, en anderdeels, dat men zich vooraf van de goedkeuring der Koningin-Moeder zou verzekeren, opdat des Kardinaals tegenstanders, op welke die Vorstin invloed had, dat, wat er degelijks tot stand zou komen, niet uit haat tegen den Kardinaal in duigen mochten werpen.

Den 7den December had het afzonderlijke onderhoud plaats. De Kardinaal ontving onzen Gezant met de betuiging, dat hij met hem wilde handelen, niet als met eenen Ambassadeur, maar als met den Heer AERSSEN, zijnen vriend. Hij wilde met hem een vaste vriendschap sluiten, gebouwd op goede fundamenten, daar zij beiden de dienst van hunne Soevereinen voor oogen hadden. Hij was, voegde hij er bij, zonder kuiperij of achterdochtige handelingen, zoo hoog in aanzien gestegen, dat hij geen aardsch goed meer behoefde te begeren, en wenschte niets anders dan na zijn spoedig te wachten levenseinde een eervollen naam in de geschiedenis. Na deze inleiding trad de Kardinaal in eene beschouwing over de macht van al de Mogendheden, die men als verbonden tegen *Spanje* kon aanmerken, en kwam hij met SOMMELSDIJK overeen, dat zij beiden eene begrooting van de krijgsmacht, die elk dier Mogendheden zou kunnen leveren, zouden opmaken, deze beide begrootingen tot éénе zouden zamensmelten en ze aldus, tot één gebracht, den Koning zouden voorleggen, opdat deze daarop een besluit nemen mocht ten aanzien van zijn deelgenootschap aan den gemeenschappelijken strijd tegen *Spanje* en *Oostenrijk*. Maar, voegde hij er bij, de zaak van *Rochelle* moest eerst geschikt, anders braken zij zich het hoofd te vergeefs: immers kon hij Zijne Majesteit niet raden, den oorlog buitenslands te beginnen, tenzij hij van den vrede binnenslands geheel verzekerd ware. Zoo kwamen zij dan over die zaak te spreken, en eindelijk werden zij het eens op het volgende middel: die van *Rochelle* zouden schuld bekennen, vergiffenis vragen, hunnen Raad van Acht-en-veertig afzetten, eenen Intendant van justitie ontvangen en al de vestingwerken slechten, die zij uit eigen beurs en tegen 's Konings wil gemaakt hadden. — SOMMELSDIJK beloofde zijne hulp om die van *Rochelle* tot zulk eenen stap te bewegen, en ging dadelijk over om ten dien einde met den Gezant van *Savoye* te spreken; BELLUJON werd gebezigd om den voorslag aan de Gedeputeerden van de Gereformeerde Kerken mede te deelen.

Voorwaarden, welke de Kardinaal aan die van *Rochelle* gesteld wil hebben.

Weldra verschenen die Gedeputeerden zelven bij SOMMELSDIJK, en spoedig bleek het,

dat, liever dan tot het slechten van de buitenforten over te gaan, hetgeen het vertrek der vermogendste ingezetenen en daarmede het verval der Gemeente ten gevolge zou hebben, de stad zich een beleg zou laten welgevallen, te meer daar zij steeds op ondersteuning van buitenslands en van binnenslands rekende, en meende dat de zee haar ruimschoots vergoeden zou wat zij, van het binnenland afgesneden, te kort mocht komen. Slechts dan zouden die van *Rochelle* tot het slechten hunner buitenwerken kunnen besluiten, zoo de Koning het fort, door hem tegen de stad aangelegd, wilde afbreken. — Zoo scheen de goede uitslag te zullen falen en onze Gezant eerlang te zullen moeten komen tot het vragen van zijn afscheid, eenen maatregel, dien hij zich voorgenomen had te nemen, in geval de Koning, door de stad te belegeren, de rechten van al de Gereformeerden in zijn Rijk bedreigde en van geen verdrag met ons wilde hooren, voor en aleer die binnenlandsche oorlog tot haar doel geleid had. Deze stap, en zulks bleek al aanstonds uit een gesprek met AUQUERRE, wien hij dit zijn voornemen mededeelde, was wel geschikt om de Fransche ministers tot nadenken te brengen, en hen tot het doen van allerlei aanbiedingen te bewegen: immers met het vertrek van dezen Gezant scheen alle band tusschen de beide Landen verbroken en de Republiek der Vereenigde Provinciën voor goed *Engeland* in de armen geworpen en het werktuig eener godsdienstoorlog geworden. — Tegen dat er op den gedanen voorslag nader bericht uit *Rochelle* kwam, trachtte SOMMELSDIJK te bewerken, dat de Koning zich bereid mocht verklaren aan de Staten-Generaal de belofte te doen, dat hij zijn fort binnen een half jaar of een jaar tijds zou slechten. Tevens stelde hij een ontwerp, op welke wijze de Koning, in de veronderstelling dat de zaak van *Rochelle* geschikt was, zich zonder tot het verbond met *Engeland* toe te treden, maar nevens *Engeland*, tot het herstel der onderdrukte of bedreigde Vorsten in *Duitschland* zou kunnen laten gelden. Dit zou moeten geschieden met een leger van 20 of 25,000 man voetvolk, en 3 of 5000 ruiters, hetwelk onder den Markgraaf van *Baden*, met een Franschen Maarschalk van de Gereformeerde Godsdienst nevens hem, eenen inval in *Beijeren* zou doen, ten einde TILLY uit de oorden te trekken, die hij thans bezet hield. Daarenboven zou de Koning, zonder zijne onderneming in *Italië* te staken, een tweetal even groote legers post moeten doen vatten, het eene in *Champagne*, het andere in *Picardië*, om de Spaansche macht in bedwang te houden en de strijdende partij in *Duitschland* te meer vertrouwen in te boezemen.

1625—1627.

Onze Gezant rept van zijn vertrek.

Terwijl de zaken zoo ver gebracht waren en er voor het oogenblik niets vastgesteld kon worden, was er tijd om over den toestand na te denken, en begon men aan het Hof hoe langer hoe meer in te zien, dat *Rochelle* gezind was om eene belegering af te wachten, en dat wel in de hoop, dat zij door Engelsche en Nederlandsche hulp zou ontzet worden. Men had in die stad vernomen, dat er eene nieuwe alliantie tusschen *Engeland* en de *Nederlanden* gesloten was en welke geest zich daarbij had laten gelden,

1625—1627.

Richelieu wil Buckingham door tusschenkomst van Sommelsdijk verzoenen.

ja, voorzeker was het aan die van *Rochelle* ter oore gekomen, door welke middelen men in *Nederland* de terugkomst der vloot van HAUTAIN wilde afdwingen. Den onwil van het Engelsche Bewind om Engelsche schepen ter beteugeling van *Rochelles* tegenstand te leenen aan BUCKINGHAMS toorn toeschrijvende, moest RICHELIEU zich afvragen, of hij hem niet al te hard bejegend en al te streng den toegang tot *Frankrijk* ontzegd had. Betoonde men hem eenige inschikkelijkheid, dan wellicht zou hij zich ontzien het vertrouwen van *Rochelle* langer voet te geven. SOMMELSDIJK ontveinsde niet, dat hij deze meening koesterde, en de Fransche Ministers vatten het denkbeeld op om tot BUCKINGHAM door tusschenkomst van SOMMELSDIJK verzoenende taal te spreken en thans den Lord uit te noodigen om in persoon te *Parijs* de geschillen te komen schikken. Immers slechts door toegefelijkheid van de zijde van die van *Rochelle* kon de oorlog vermeden worden, en op die toegefelijkheid viel niet te rekenen, zoo zij niet beseften, dat zij door het buitenland verlaten waren. Van 's Konings zijde was geene inschikkelijkheid te wachten. Met een krachtigen eed verklaarde de Kardinaal, dat Zijne Majesteit zich niet kon verbinden om binnen zekeren tijd het fort *St. Louis* af te breken. Het gemeen te *Parijs* raakte reeds op de been op het gerucht, dat de Koning thans niet doortastte en *Rochelle* niet verpletterde. Geen wonder, dat men tot het besluit kwam, dat de Koning aan den Franschen Gezant te *Londen*, den Heer DE BLAINVILLE, en de Hertog DE CHEVREUSE aan den Hertog van BUCKINGHAM in *Holland* zou schrijven om door naderen uitleg, aan vroeger gebruikte bewoordingen gegeven, den Engelschen Lord te bewegen te *Parijs* te komen. Te eerder kwam men tot zulk een bijna laaghartigen stap, omdat SOMMELSDIJK, die zich reeds minder voorkomend betoonde en van vertrekken sprak, zoo er geen kans van schikking met *Rochelle* meer overig scheen, slechts dan zou kunnen blijven, wanneer hetzij BUCKINGHAM zelf, hetzij een ander aanzienlijk en door BUCKINGHAM gemachtigd Heer in *Frankrijk* te wachten was. Bovendien het vertrek der Nederlandsche vloot scheen het gevolg te moeten zijn van dat der Engelsche schepen, en onlangs had Koning KAREL, in een schrijven aan den Hertog DE CHEVREUSE, scherp en hooghartig de terugzending dier schepen gevorderd, daar hij nimmer zou dulden, dat zij tegen die van de Religie gebruikt werden. Kwam het zoo ver, dat ook de Nederlandsche schepen vertrokken, dan scheen van *Engeland* en de Vereenigde Provinciën voor den Koning slechts vijandelijkheid, voor *Rochelle* de krachtdadigste hulp te wachten, en voor *Frankrijk* schoot niets over, dan zich zonder eenigen vriend of bondgenoot aan eigen zwakheid overgelaten te zien, of zich aan *Spanje* in de armen te werpen, en daarmede van den roem afstand te doen om aan deze Mogendheid het beleid der Europesche zaken te ontwringen. Zoo zou de stoute Kardinaal zijne plannen in de geboorte verijdeld gezien hebben. Al het mogelijke wilde hij beproeven om zulk een gevaar af te wenden, en hij liet SOMMELSDIJK verzoeken den Hertog van BUCKINGHAM te schrijven, dat hij het voorgevallene wilde vergeven, en in *Frankrijk* komen, waar hij

het vleijendst onthaal zou vinden. Ditmaal door RICHELIEU zelven uitgenoodigd, weigerde onze Gezant deze dienst niet. In zijn brief stelde hij den staat der onderhandeling naar waarheid voor, en gaf te kennen, dat hij, BUCKINGHAM, de man was om de treurige zaak tot eene spoedige schikking te brengen: hij moest den vrede maken, of niemand zou zulks vermogen. Op dezen grond betreurde hij, dat de Hertog op een woord, hem te *'s Hage* gezegd, het plan om in *Frankrijk* te komen, had laten varen. Dat woord moest hij geenszins als een blijk van wantrouwen tegen zijn persoon opvatten; integendeel, hij kon er op rekenen, dat hij met de grootste betooningen van eer en gunst ontvangen zou worden. Tevens zond hij hem een stuk, dat, nog ontbrekend aan de tapisserij die de Staten hem vereerd hadden, thans door een agent van Hun Hoog Mogenden uit *Calais* overgezonden zou worden. Ten slotte gaf hij zijn leedwezen te kennen, dat hij hem te *'s Hage* niet had kunnen ontmoeten, om hem te toonen, hoe het Nederlandsch publiek en hij zelf zich aan hem verplicht gevoelden. — Eenige dagen later schreef hij nogmaals en nog sterker, er de verklaring bijvoegende, dat bepaaldelijk RICHELIEU hem meer leedwezen over het gebeurde betuigd had, dan het hem mogelijk zijn zou uit te drukken: de Kardinaal, schreef hij, had gezworen, dat hij nog beter dan de vorige maal zou ontvangen worden, en bediend zou worden door de officieren van Zijne Majesteit en gehuisvest in het hôtel van den Hertog DE CHEVREUSE. — Tot elken prijs meende men BUCKINGHAM te moeten verbidden. Immers was alsnu de Ambassadeur van *Savoye*, die van zijns meesters voornemen om zich in de gegeven omstandigheden met *Spanje* te verstaan, geen geheim gemaakt had, naar *Engeland* vertrokken, en het was licht na te gaan, welke voorslagen hij den Hertog aldaar doen zou. 1625—1627.

Intusschen bleek, dat HAUTAIN den brief van SOMMELSDIJK ten geleide van het bevel om naar het Vaderland terug te keren had ontvangen. Den 15den December (1625), namelijk, kreeg onze Gezant eenen brief van den Admiraal van de reede van *St. Martin*, waarin hij hem verwittigde, dat hij alsnu van den Koning, van den Groot-Admiraal, den Hertog DE MONTMORENCY, en van AUQUERRE verlof gevraagd had om het anker te mogen lichten. Hij had den last van Hun Hoog Mogenden zoo begrepen, alsof hij tot zijn vertrek 's Konings verlof behoefde, en, zoo als bleek uit latere brieven, bleef hij tot in het begin van Januarij (1626) in deze meening. SOMMELSDIJK betreurde, dat hij den last maar niet dadelijk had gehoorzaamd, in de veronderstelling, gegrond of ongegrond, dat 's Konings verlof reeds verkregen was. Thans had hij zich verbonden om 's Konings beslissing af te wachten, en dit achtte SOMMELSDIJK een groot bezwaar. Niettemin drong hij bij den Heer AUQUERRE aan op de inwilliging van HAUTAINS verzoek. Doch het antwoord was, dat Zijne Majesteit dat verlof voor alsnog niet kon verleenen, en het dan ook in geenen deele vroeger verleend had; dat HAUTAIN verplicht was tot in Januarij dienst te doen; dat Zijne Majesteit al het noodige verordend had om de schepen te ververschen, waarmede de eerst aangevoerde

HAUTAIN meent tot zijn vertrek 's Konings verlof te behoeven.

1625—1627. reden van zijnen terugkeer verviel, en dat, eindelijk, het antwoord moest afgewacht worden, hetwelk de Staten geven zouden op Zijn Majesteits verzoek om eenige schepen uit HAUTAINS vloot te mogen koopen. Ten slotte verzekerde AUQUERRE, dat de laatste brieven van D'ESPESSES het verlof voor de vloot om te blijven inhielden. Tegelijk met deze verklaring werd op SOMMELSDIJK gewerkt door de vertrouwelijke mededeeling, hoe men zijnen persoon bij den Koning verdacht had pogen te maken, en hoe veel dank hij derhalve Zijner Majesteit verschuldigd was, die hem niettemin zijn vertrouwen had geschonken. Ten bewijze daarvan, voegde de Secretaris er bij, had de Koning hem belast, hem thans met de Orde van St. Michiel te vereeren. Desniettegenstaande ontveinsde AUQUERRE hem niet, dat en het deel door hem aan de nieuwe alliantie met *Engeland* genomen en de gedachtenis zijner vroegere innige betrekkingen met de Fransche Gereformeerden hem noch steeds aan mistrouwen bloot stelden, te meer omdat bij het vernemen, dat hij in *Frankrijk* komen zou, die van *Rochelle* stoutmoediger geworden waren en op hem als op hunnen Messias het oog geslagen hadden. Op deze taal bleef SOMMELSDIJK het antwoord niet schuldig, en, zeide hij, zoo men hem kwalijk nam, dat hij de zaak van *Rochelle* door wederzijdsche inschikkelijkheid bijgelegd wenschte te zien, en misduidde dat hij er zich niet toe leende om die Stad met dreigementen tot onderwerping te brengen, zou hij gaarne zijne bemoeijingen staken.

Weldra kon 's Konings Raad niet langer veinzen, dat het vraagstuk omtrent het vertrek der Nederlandsche vloot nog onopgelost was, daar er te *Parijs* bericht werd ontvangen, dat de Staten zelfs het verzoek, door den Koning gedaan om zes van die schepen, mits betalende, te mogen houden, hoezeer eerst toegestaan, later afgeslagen hadden. In den Geheimen Raad werd SOMMELSDIJK, bij monde van den Kardinaal, voorgehouden, dat Zijne Majesteit zulks vreemd vond; dat men echter dat besluit niet aan eenige verandering in de gezindheid van Hun Hoog Mogenden jegens Zijne Majesteit wilde toeschrijven, maar aan invloed van vreemden: dit nu zou men gaarne verontschuldigen, zoo zij spoedig op hun besluit terugkwamen. Anders zou men het er voor moeten houden, dat Hun Hoog Mogenden van zins waren den tegenstand van *la Rochelle* onder de hand te stijven, en, door vreemden verleid, onder voorwendsel van de bestrijding van *Spanjes* heerschzucht, in de eerste plaats ten minste, een godsdienstoorlog tegen de Katholieken Vorsten beoogden, waardoor de Koning van zijnen kant genoodzaakt zou zijn de maatregelen te wijzigen, die hij reeds genomen had en nog stond te nemen tot ondersteuning van hunne zaak. Het besluit dezer met grooten ernst voorgedragen rede was het dringend verzoek, aan SOMMELSDIJK gericht, dat hij HAUTAIN zou schrijven, zijn vertrek tot nader order van Hun Hoog Mogenden uit te stellen. Ten antwoord op deze toespraak haalde SOMMELSDIJK de redenen op, die de Staten voor de terugroeping der vloot zeiden te hebben, en hij verklaarde, dat zij zich door geenen invloed of arglist zouden laten aftrekken van de vriendschap van Zijne Majesteit. Zoo zij een zoo hatelijke

De Staten slaan 's Konings verzoek af om eenige schepen van HAUTAINS vloot te mogen koopen.

bedoeling met de gesloten of- en defensieve alliantie gehad hadden, zouden zij immers Zijne Majesteit niet hebben uitgenoodigd, daaraan, liefst in de ruimste mate, deel te nemen. Voor het overige moest hij zich verontschuldigen van in dien zin aan HAUTAIN te schrijven, daar dit rechtstreeks tegen de bevelen van Hun Hoog Mogenden zou indruisen. Daarentegen kon hij niet weigeren te beloven, dat hij aan de Staten schrijven zou om hen te verzoeken, den Koning, daar zij hem wel wilden vergunnen zich in *Holland* schepen aan te schaffen, liever toe te staan zes schepen van HAUTAINS vloot bij aankoop te mogen houden, hetgeen het tijdverlies en de gevaren, met de wisseling der schepen in dit wintersaizoen verbonden, besparen zou. — Werd dit verzoek toegestaan, zoo zou de Koning in de hoofdzaak zijnen zin krijgen: in het terugblijven toch van een deel der vloot had de Fransche Regering een middel om het vertrek van het andere deel genoegzaam te vergoelijken. Maar van den anderen kant bleef voor de Nederlanders al het aanstootelijke van den maatregel bestaan. Dus was het niet waarschijnlijk, dat de Staten in de zaak zouden treden, al was het ook, dat tot naderen aandrang verklaard werd, dat het verschenen bedrag van het subsidie gereed lag, maar niet zou uitbetaald worden alvorens er gunstig antwoord ontvangen was. 1625—1627.

Middelerwijl deed de Fransche Regering al het mogelijke om het bevel van Hun Hoog Mogenden aan HAUTAIN gegeven krachteloos te maken. Met geen ander doel verzocht zij SOMMELSDIJK den *courier*, die hunne brieven aan den Admiraal moest overbrengen, naar *Holland* terug te zenden, en toen de Gezant verklaarde zulks niet te mogen doen, weigerde zij den courier de vereischte paspoorten, zoodat hij niet naar de vloot kon afreizen; ja, zij ontzag zich niet eenen list te beproeven om SOMMELSDIJK die brieven afhandig te maken.

Bij dezen staat van zaken was de eenige weg om voor het oogenblik uit de moeijelijkheden te geraken, dat er een verdrag van vrede tusschen den Koning en *Rochelle* tot stand kwam. Werkelijk waren er Gedeputeerden van deze Stad naar *Parijs* op weg, en SOMMELSDIJKS bemiddeling bleef men begeren. Maar de hoop op inschikkelijkheid zoowel aan de eene, als aan de andere zijde bleef gering. Doch al kwame het in *Frankrijk* tot eene schikking, dreigend liet zich de verwijdering tusschen de beide kroonen, van *Engeland* en van *Frankrijk*, aanzien. Raakten deze in openbare oorlog, dan zou *Spanje* en *Oostenrijk* daarbij slechts kunnen winnen, en onze ondergang daarvan het gevolg zijn. Dus liet SOMMELSDIJK het niet aan raadgevingen ontbreken, dat men toch de verbittering niet door hartstocht verergerde: *Frankrijk*, dus sprak hij tot den Maarschalk DE SCHOMBERG, had bij zulk een strijd meer te vreezen, dan *Engeland*. Het grensde bijna van alle zijden aan *Spanje* en was onvoorzien van schepen, terwijl *Engeland* de zee bezat, en, van alle natiën afgescheiden, een wereld op zich zelve uitmaakte, en iedereen kon benadeelen, zonder van iemand benadeeld te kunnen worden. Ook waren de Engelschen niet gelijk aan de Spanjaarden, maar van zulk eene natuur, dat

1625—1627.

zij voor geen hooghartige of uittartende woorden zouden buigen, al moest het ook alles barsten.

Kapitein QUAST verzaakt met zeven schepen de taak hem in de dienst van den Koning van *Frankrijk* opgedragen.

Vóórdat de Gedeputeerden uit *Rochelle* aankwamen, ontving de Kardinaal een bericht, dat wel geschikt was om aan het wantrouwen tegen Hun Hoog Mogenden op nieuw voedsel te geven. De Nederlandsche kapitein QUAST met acht schepen van HAUTAINS vloot, waaronder een Fransche bodem, naar *Plymouth* gezeild, om aldaar de schepen van SOUBISE in het oog te houden, had aldaar in het laatst van November uit *'s Hage* last gekregen om ten spoedigste naar de Vlaamsche kust te varen, ten einde de Duinkerkers uit de zee te jagen [1]. Deze kapitein met zijn scheepsvolk, onder Fransch gezag en onder de Fransche vlag varende, als uitmakende een deel van eene vloot, die onder 's Konings bevelen stond, had dien last der Staten als een uitkomst aangemerkt en als het einde van de gehate taak om geloofsgenooten te verdrukken. Thans barstten de lang gesmoorde klachten uit: was het niet schandelijk die van *Rochelle* te tuchtigen, daar zij tegen hunnen Koning hetzelfde deden, wat wij tegen den Koning van *Spanje* gedaan hadden, een bedrijf, dat door God den Heer zoo was gezegend, dat wij nu woonden in een vrijen Staat; hielpen wij de Religie verdrukken, dan konden wij wel eens de vrijheid weder verliezen. Het laat zich denken dat bij deze stemming de ontruiming onzer zeven bodems door de duizend of twaalfhonderd Franschen, die een deel der bemanning uitmaakten, veeleer een wegjagen scheen, en dat het verwisselen van de Fransche met de Oranjekleuren meer naar een afrukken dan naar een strijken van de vlag geleek. De vertoogen van den Heer DE MANTI, den Franschen bevelhebber, die den kapitein waarschuwde, dat hij eerst nadere bevelen van HAUTAIN en de Fransche Regering moest afwachten, hadden niets vermocht; de Nederlander had den Franschman te gemoet gevoerd, dat hij niemand kende, dan Hun Hoog Mogenden en zijn Grooten Admiraal, den Prins van *Oranje*. Op zijn klein schip en boot had MANTI al dat volk niet kunnen bergen: zelf ziek van ergernis, was hij aan land gegaan met een deel zijner manschap, die in *Engeland* honger en gebrek te gemoet ging, terwijl de overigen op *Bordeauxsche* schepen gebrekkig geborgen waren.

De Koning was over dit geval zoo verontwaardigd, dat hij van Hun Hoog Mogenden voldoening gevorderd wilde hebben, die in eene voorbeeldige straf van den kapitein bestaan moest, en hoe dit bericht de Fransche Ministers aandeed, laat zich gemakkelijk nagaan. Zij zagen daarin de eerste uitvoering van hetgeen met BUCKINGHAM was beraamd, en verwachtten niets anders of HAUTAIN zou nu ook spoedig zijnen post verlaten. Dus liet RICHELIEU onzen Gezant verzoeken, aan HAUTAIN te schrijven, dat hij met de rest van zijne schepen te *Rhé* zou blijven, in afwachting van het besluit, dat de Staten zouden nemen op 's Konings laatsten voorslag. Dit verzoek verklaarde SOMMELSDIJK niet te

[1] Zie hiervoor, bl. 114, en *Resol. Stat.-Gen.* 14 Nov. 1625.

kunnen inwilligen: het zou strijden tegen zijne commissie, en HAUTAIN was ook te verstandig, dan dat hij meer op zulk een schrijven, dan op de bevelen van Hun Hoog Mogenden zou letten. Hoezeer dit antwoord mishaagde, toch meende men SOMMELSDIJK, ten behoeve der onderhandelingen met de Hugenoten, in *Frankrijk* te moeten houden. 1625—1627.

Het ontbrak in de laatste dagen van het jaar (1625) den Koning niet aan vermaningen om toch den strijd tegen *Rochelle* niet door te zetten. Een brief van den Connétable, uit *Turin* geschreven, waarschuwde hem ernstig, en ontveinsde niet, dat de Hugenoten van *Guienne* en *Languedoc* weder gemeene zaak maakten met de bedreigde stad. De Venetiaansche Ambassadeur te *'s Hage*, CONTARENI, kwam als buitengewoon Gezant met eenen last van dezelfde strekking te *Parijs*. Tastte *Frankrijk* in *Italië* door, om tegen het *Milanesche* op te rukken, slechts dan zou *Venetië* openlijk *Frankrijks* zijde kiezen. Wie daarbij bedenkt, dat ten gevolge van de gewelddadigheden, welke de Engelschen zich tegen Fransche schepen veroorloofden, en van het steeds vermeerderend ongenoegen over de gedragingen van de priesters en verscheidene andere personen van den hofstoet, dien de jonge Koningin van *Groot-Britannië* uit *Frankrijk* had medegebracht, de breuk tusschen de beide Rijken al grooter en grooter werd, en, eindelijk, dat noodwendig aan de vereeniging van de Nederlandsche en de Fransche scheepsmacht een einde stond te komen, dan kan het niet bevreemden, dat zelfs de hardnekkigheid van RICHELIEU eindelijk moest inzien, dat de terechtstelling van *Rochelle* voor het oogenblik moest worden uitgesteld.

Hoe schoon in deze omstandigheden de kans ook was der Gedeputeerden van *Rochelle*, die in de eerste dagen van het jaar 1626 aankwamen, de Kardinaal drong onwrikbaar aan op de voorwaarde, dat de buitenwerken der stad geslecht zouden worden, zonder dat de Koning daartegen eenige belofte van het slechten van zijn fort doen zou: konden zij, dus werd hun te gemoet gevoerd, daartoe niet verstaan, dan mochten zij wel weder naar huis vertrekken en den oorlog afwachten. Hierop verzochten zij nog een paar dagen tot nader bedenken, en in dezen tijd hadden SOMMELSDIJK en LANGERAK de gelegenheid om den Kardinaal nogmaals oprecht en ernstig datgene te raden wat hun zijn belang en dat der Vereenigde Provinciën scheen aan te bevelen. Om hem te overtuigen, dat zijn eigen belang den binnenlandschen vrede vorderde, voorspelde hem SOMMELSDIJK, dat, was de oorlog eenmaal uitgebroken, hij zijn gezag met meer dan vijftig koningskens zou moeten deelen, ja wel geheel zou kunnen verliezen. De Kardinaal wilde zich wel laten verbidden, en zeide, wel te mogen lijden, dat onze Gezanten aan de Gedeputeerden van de Kerken een middel van accoord, dat hij bedacht had, voorsloegen op hunnen naam en zonder hem daarin te mengen, te weten, dat die van *Rochelle*, behalve de aanneming van al de andere voorwaarden, door den Koning gesteld, Zijne Majesteit zouden aanbieden alle hunne vestingwerken te slechten, wanneer Zijne Majesteit zijn fort slechten wilde, en dat de Koning aan onze Gezanten onder de hand

1625—
1627.

eene acte zou geven, dat hij het fort nimmermeer slechten zou. Onze Gezanten antwoordden, dat zij dit wel wilden voorslaan; maar dat die van *Rochelle* zulks nimmer zouden aannemen, dewijl zij zoodoende zelven de instandhouding van het fort zouden teweegbrengen. Deswegens, uit RICHELIEUS voorslag opmakende, dat de Koning zich met eene formaliteit zou tevreden stellen, sloegen zij zelven een ander middel voor, hierin bestaande, dat die van *Rochelle* zouden aanbieden al hunne vestingwerken te slechten, om hun berouw te toonen; dat de Koning dit aanbod zou aannemen, het in den Raad zou doen onderzoeken, en daarna verklaren, dat hij zich volkomen voldaan achtte en hun niet vergen wilde hun aanbod gestand te doen, opdat zulk een belangrijke zeestad niet van hare verdedigingsmiddelen mocht ontbloot worden. Zij, de Gezanten, zouden hiervan acte in handen krijgen, ten einde die van *Rochelle* te kunnen verzekeren, dat de Koning werkelijk die verklaring doen zou, en dit alles zou geschieden zonder dat er iets van blijken zou, daar zulks anders 's Konings eer te kort zou kunnen doen. De Kardinaal zeide, dat hij dit middel edelaardiger en uitvoerbaarder vond, dan het zijne; dat zij, de vertegenwoordigers der Staten, aan Zijne Majesteit geen naijver konden inboezemen, omdat Hun Hoog Mogenden zijne beste vrienden waren en hem in deze zaak goed hadden bijgestaan, en dat hij niemand vreemds er in zou kennen, gunnende aan Hun Hoog Mogenden en in het bijzonder aan hem, SOMMELSDIJK, de eer een werktuig geweest te zijn van deze schikking, die hij evenzeer wenschte als onze Gezant. Dus vond hij goed, dat onze Ambassadeurs aan de Gedeputeerden van *Rochelle* de beide voorslagen deden, of liever den hunnen alleen en op hunnen naam, en er bijvoegden, dat de Staten hunne vloot zouden versterken, zoo zij, geen rede verstaande, den oorlog zochten, maar daarentegen hunne vloot zouden terugroepen, zoo men geene zekerheid gaf, dat men zich met het aanbod zonder de uitvoering zou tevreden stellen. Namen de Gedeputeerden den voorslag aan, dan zouden onze Gezanten met den Kardinaal de middelen beramen om dit accoord door den Koning en de Koningin-Moeder met sommige leden van den Raad, die nog eerst gewonnen zouden moeten worden, te doen goedkeuren. Ten slotte zeide hij, dat hij op dien voet met die van *Rochelle* afzonderlijk vrede wilde maken: de opstand van *Languedoc* zou wel te beteugelen zijn. Dit behaagde den onzen niet: zij wenschten een algemeenen vrede gesloten te zien: anders toch zou ook de oorlog weldra weder algemeen zijn. Voor hun scheiden deed de Kardinaal hun nog eene mededeeling, die de strekking had om te doen blijken, dat, wat de stemming van *Spanje* betrof, de oorlog tegen *Rochelle* op dit oogenblik met minder gevaar zou kunnen doorgezet worden. Die Mogendheid, namelijk, had juist, zeide hij, den vrede in *Italië* op de wenschelijkste voorwaarden aangeboden. Liet *Rochelle* zich tot verdrag vinden, dan zou hij *Spanjes* aanbieding afslaan; maar wilde die Stad niet toegeven, dan zou hij vrede met *Spanje* maken. — Ten gevolge van de afspraak had er nu ten huize van SOMMELSDIJK een bijeenkomst plaats van al de Gereformeerde Gedeputeerden, zoo

Ontwerp van verzoening tusschen den Koning en *Rochelle*, door onze Gezanten voorgeslagen.

van *Languedoc* en *Guienne*, als van *Rochelle* en *Montauban*, benevens den Heer de MONTMARTIN, Gedeputeerde van de Kerken van wege den Adel. In dit onderhoud bleven de Gedeputeerden staan op den eisch, dat het Fort *St. Louis* zou geslecht worden: anders zouden zij zich den oorlog getroosten, waartoe zij trouwens, zeiden zij, goeden moed hadden, mits Hun Hoog Mogenden en *Engeland* den Koning niet ondersteunden: God zou tegen een trouweloos Hof hunne wapenen zegenen, omdat zij rechtvaardig waren. Tegen zulke taal zette SOMMELSDIJK zijne koele staatkundige wijsheid over; doch hunne leus bleef: »geen vrede, dan die het fort onder de voet zou werpen," en hetgeen zij te *Parijs* vernamen van *Engelands* gezindheid en van hetgeen er in *Nederland* omging, stijfde hen in dit besluit. Voor het steeds waarschijnlijker geval, dat het tot een afbreken der onderhandelingen kwam, maakte onze Gezant met medeweten van RICHELIEU gebruik van de dienst van den Hertog DE LA TREMOUILLE, die bereid was door zijnen broeder, den Graaf DE LAVAL, aan die van *Rochelle* de gelegenheid te geven om de onderhandelingen zelfs in dat geval weder aan te knopen. Steeds hoopte hij, dat men zich van de zijde des Konings eindelijk van de noodzakelijkheid der slechting van het Fort *St. Louis* zou laten overtuigen. Doch deze wijze van handelen mishaagde aan de andere Gedeputeerden der Kerken, welke gaarne zagen, dat al de Gereformeerden het onderling eens en gezamenlijk in verstandhouding bleven met den Hertog DE ROHAN, die, al ware hij alleen, toch den oorlog wilde doorzetten. — Tot de inwilliging trouwens van het verlangen van die van *Rochelle* dat het genoemde fort zou afgebroken worden, scheen weinig kans. De Kardinaal, verdrietig, zoo het scheen, over een schotschrift [1], waarin hem de begunstiging der ketters werd verweten, verklaarde, dat hij de pogingen om tot een vergelijk te komen moede was en zich niet meer met de zaak wilde bemoeijen: het mocht gaan, zoo het wilde. Tevens ried hij onzen Gezanten, na het mogelijke tot schikking gedaan te hebben, nu ook geen audientie tot bevordering van de zaak bij den Koning aan te vragen, maar de uitkomst Gode aan te bevelen. Wellicht evenwel gaf hem integendeel de verwachting, dat men met *Engeland* op een beteren voet zou komen, meer vertrouwen. Immers waren er thans buitengewone Gezanten vandaar te wachten. Wel verontschuldigde zich BUCKINGHAM, die aldus de eer aan zich hield; maar Lord HOLLAND en CARLETON zouden overkomen. Wat hier van zij, de onzen bleven gezind als laatste middel den Koning rechtstreeks in den naam der Staten-Generaal te verzoeken, ter liefde van Hun Hoog Mogenden door het slechten van het fort den vrede te willen stichten: slechts wenschten zij hierin niets te doen, dan met stilzwijgende goedkeuring van den Kardinaal. Van deze nu verzekerde hun deze Staatsman, hun radende om zulks te doen nog voordat de Engelsche Commissarissen kwamen, 1625—1627.

[1] Getiteld: *Problematicae quaestiones, disputandae in Sorbona, sub magisterio Cardinalis de Richelieu, seu Rupella.*

1625—1627. en dan tevens bij de Koningin-Moeder gehoor te vragen. Het ware doel der audiëntie moesten zij, zeide hij, niet ruchtbaar maken, maar voorgeven, dat zij ze vraagden om van Zijne Majesteit de gelden ter voldoening van het subsidie en ter betaling van het scheepsvolk der hem verstrekte vloot te verzoeken; voorts moesten zij hun verzoek om den vrede voor de Gereformeerden aandringen door de belofte, dat bij nieuwen opstand na den hun geschonken vrede Hun Hoog Mogenden Zijne Majesteit op nieuw met eene vloot zouden dienen, en eindelijk moesten zij zich onthouden van te spreken van het slechten van het fort, dit overlatende voor nadere onderhandelingen met hem, den Kardinaal, en den Maarschalk DE SCHOMBERG. Onze Gezanten gaven hun woord, dat zij zich geheel naar dezen raad zouden gedragen, alleenlijk betuigende het er voor te blijven houden, dat er geen vrede was te hopen, zoo het fort niet werd geslecht. Straks daarna drukte SOMMELSDIJK zich jegens AUQUERRE sterker uit, zeggende, dat als de Gedeputeerden van *Rochelle* moesten vertrekken zonder eenige hoop op vrede, hij mede zijn afscheid zou verzoeken, ziende dat de Koning al zijne Geallieerden minder achtte dan één armzalig fort, hetwelk hij later, desverkiezende, tien voor één en op dezelfde plaats kon herbouwen, en, voegde hij er bij, trok zich de Koning de bestrijding van onze vijanden niet aan, dan zouden Hun Hoog Mogenden in plaats van hem te water of te land hulp te bieden, al hunne strijdkrachten te huis laten komen.

Hunne audientie deswegens bij den Koning.

Den 13den Januarij verkregen zij gehoor bij den Koning. Hun verzoek, dat hij om den wil van Hun Hoog Mogenden aan zijne onderdanen den vrede vergunnen zou, aarzelden zij ditmaal niet, onder andere drangredenen, aan te dringen met de verklaring, dat, zoo de Koning geen vrede in zijn Rijk maakte, de Spanjaarden hunnen zin zouden hebben, en zich tot 's Konings nadeel met zijne tegenwoordige Geallieerden zouden verstaan. — Hunne kalme en krachtige uiteenzetting beantwoordde de Koning met de volgende met groote ontroering en langzaam uitgesproken woorden: »Mijne Heren, ik neem uw tusschenkomst zeer goed op; maar ik kan aan die schelmen van *Rochelle* niet denken, zonder dat mij het bloed in het aangezicht stijgt: want door hunnen opstand hebben zij al mijne plannen gebroken. Ik had mijne wapenen gereed om den Spanjaard den oorlog aan te doen en mijnen vrienden in *Italië* en *Duitschland* te hulp te komen, en zij zijn mij in den weg getreden. Evenwel ben ik niet afkerig van den vrede; maar men moet niet spreken van het fort: want liever zou ik mijn eer, mijn leven en mijn kroon op het spel zetten, dan dat te dulden. Ik vind goed, dat gij vertrouwelijk spreekt met den Kardinaal en SCHOMBERG, en daartoe zal ik hun last geven. Maar, mijne Heren, nog beklaag ik mij over uwe schepen, die zich zoo ten onpas van de Engelsche kust hebben verwijderd, na de Franschen met geweld op den wal gezet en mijne vlag onwaardig en zonder eenigen eerbied behandeld te hebben." Na het gedrag van QUAST zooveel mogelijk verschoond te hebben, waarschuwden onze Gezanten den Koning nogmaals, dat hij toch, terwijl *Europa* bezig was zich in twee partijen te verdeelen, niet verzuimen zou zijne

alliantien te maken, opdat hij ten laatste niet alleen mocht blijven staan, hetgeen zijn vader steeds met groote wijsheid had verhoed, zich altijd het hoofd toonende van de tegenpartij van *Spanje* en *Oostenrijk*. — In de hierop gevolgde audientie bij de Koningin-Moeder bracht deze de zaak van het fort ter sprake, en noemde dit den steen des aanstoots, zeggende, dat onze Gezanten niet hopen moesten, dit punt te zullen kunnen winnen. 1625—1627.

Hoe het zij, van het gehoor bij den Koning was het gevolg, dat onze Gezanten van nieuws gemachtigd waren om met den Kardinaal en SCHOMBERG te onderhandelen. In de eerste zamenkomst was SOMMELSDIJK wederom welsprekend en onuitputtelijk in het bijbrengen van gronden, dat men toch, ter liefde van Hun Hoog Mogenden en door hen tegen mogelijke schade gewaarborgd, het bewuste fort zou laten slechten. Doch de Kardinaal verklaarde ook nu, dat de Koning hen op nieuw verboden had van de slechting te spreken. De eerste steen van het fort afgebroken zou, dit deed hij gevoelen, voor de geheele Katholieke partij het sein wezen om zich tegen den Koning te stellen. Derhalve alle middelen mocht men beproeven, maar dat nimmer toestaan. — Bleef men dus ten dezen aanzien bij het oude, in een ander opzicht vernamen de Gezanten thans wat nieuws, namelijk, dat de Koning de hulpbieding aan zijne Geallieerden wegens de belegering van *Rochelle* niet zou behoeven uit te stellen, vermits hij door de Provinciën *Languedoc*, *Vivarais* en *Guienne* en bovendien door de Geestelijkheid zoo krachtig tot die onderneming ondersteund werd, dat hij al zijne middelen voor den buitenlandschen oorlog beschikbaar hield. Zoo gaf dan de Kardinaal mede te kennen, dat de onderhandeling over een nadere alliantie met de Staten-Generaal om den wil van *Rochelle* niet langer behoefde uitgesteld te worden, en dat hij van nu aan bereid was deswegens met SOMMELSDIJK in het bijzonder in overleg te treden, daar toch, zeide hij, op *Engeland* geen staat was te maken; ten slotte verzoekende, dat de onzen niet meer van het slechten van het fort wilden spreken, daar het ééne uitgemaakte zaak was, dat de Koning daartoe nooit zou overgaan. Op deze gewichtige mededeeling antwoordden de onzen, dat zij dan niet zagen dat er iets meer te doen was, en, zeide SOMMELSDIJK, hij wilde wel verklaren, dat, zoo de Koning in zijn land geen vrede maakte, al de Geallieerden op hunne eigene zaken zouden letten, en wat de bijzondere onderhandeling over eene alliantie met Hun Hoog Mogenden aanging, dat zou tijds genoeg zijn, als de Engelschen gekomen en gehoord waren, en bovendien die van *Rochelle* hunne uiterste meening op de laatste voorwaarden hun door den Hertog DE LA TREMOUILLE medegedeeld, kenbaar gemaakt zouden hebben. Conferentie, daarop gevolgd.

Dus moest onze Gezant dan duidelijk laten doorstralen, dat het voor de Nederlanders en de Gereformeerden in *Duitschland* onmogelijk was gemeenschappelijk met *Frankrijk* te handelen, wanneer dit Rijk zich binnen zijnen boezem tot den vervolger en verdelger van de Gereformeerden maakte. Zoo moest hij er voor uitkomen, dat de oorlog een

1625—1627. godsdienstoorlog geworden was, en dat men, na zich eerst onder de leiding van *Engeland* zooveel mogelijk te hebben te weer gesteld, zich, ten spijt van *Frankrijk*, hetwelk in *Europa* alleen zou worden gelaten, met *Spanje* verstaan zou.

Op SOMMELSDIJKS antwoord kon SCHOMBERG zich niet onthouden den toon des verwijts aan te slaan; maar de Kardinaal, beseffende, hoe raadzaam het was de Staten-Generaal niet los te laten noch door hen losgelaten te worden, zeide, dat zij de onderhandeling dan wat zouden uitstellen; maar dat Zijne Majesteit met Hun Hoog Mogenden in het bijzonder zou handelen. SOMMELSDIJK zag hierin zwarigheid, doch uitte ze niet, en men scheidde in de overtuiging, dat men de zaken vooreerst op haar beloop moest laten, »God biddende," schrijft SOMMELSDIJK, »de meeste wijsheid en den besten raad aan Zijne Majesteit te laten verkiezen."

Toen er dadelijk daarop bericht kwam niet alleen, dat die van *Rochelle* onderstand in schepen en krijgsvolk uit *Engeland* te wachten hadden, maar ook dat hun uit *Holland* schepen met mondbehoeften zouden worden toegezonden, had SOMMELSDIJK de gelegenheid om de deswegens aangeheven klachten te beantwoorden met de aanmerking, dat de vrede zulke bezwaren zou hebben weggenomen.

Lord HOLLAND en CARLETON komen in *Frankrijk* aan.

Intusschen kwamen de Engelsche Heren HOLLAND en CARLETON den 18den Januarij te *Parijs* aan. Het gerucht was hun reeds vooruit gegaan, dat zij tot het geweld, tegen *Rochelle* te gebruiken, de hand volstrekt niet zouden leenen; integendeel, dat zoo de Engelsche schepen, alhoewel de Franschen op grond van een plechtig verdrag recht op het gebruik dier schepen meenden te hebben, langer in de wateren van *Rhé* terug gehouden werden, de Koning ze met een groote vloot zou laten halen. Niettemin bouwden zij op de voorkomendheid, waarmede zij genoodigd waren, de verwachting, dat zij, desverkiezende, den vrede voor die van *Rochelle* van den Koning zouden verkrijgen. Tegelijker tijd ontvingen onze Gezanten antwoord van de Staten-Generaal op 's Konings nader verzoek om eenige schepen te mogen koopen. Het luidde weigerend, met deze bepaling evenwel, dat de Gezanten, zoo deswegens groote ontevredenheid ontstond of gevaar dreigde dat alle vriendschap tusschen de beide Landen zou worden verbroken, den Koning den aankoop van zes schepen, waaronder echter het Admiraalschip niet zijn mocht, zouden mogen toestaan.

De Staten slaan 's Konings verzoek af om eenige schepen uit HAUTAINS vloot te koopen.

AUQUERRE had zich tot nog toe verontschuldigd, verlof tot het vertrek van HAUTAINS vloot te geven, op grond dat het antwoord van Hun Hoog Mogenden op 's Konings verzoek nog niet was ingekomen. Toen nu die Heer dat antwoord hoorde, natuurlijk zonder daarbij de inwilliging te vernemen, welke alleen in het uiterste geval mocht verleend worden, toonde hij zich zeer verstoord. Zijne Majesteit, zeide hij, had drie soorten van schepen, Fransche, Engelsche en Nederlandsche: de eerste waren ongeschikt, onbedreven en onbemand; de andere onwillig en op het punt om des noods met geweld te vertrekken; alleen die van Hun Hoog Mogenden waren goed en zeer geschikt ten oorloge, met name wegens de bedrevenheid van het scheepsvolk. Lieten derhalve, zeide hij,

Hun Hoog Mogenden hunne schepen terug komen, dan schenen zij Zijne Majesteit te willen dwingen de zee te ruimen en zijn voornemen op te geven. Op wat manier hij zulk een bericht aan den Koning zou overbrengen, wist hij niet. Werkelijk vernam Zijne Majesteit de zaak niet zonder uit te roepen: »Wel! hoe is het mogelijk, dat de Heren Staten mij dat weigeren: zij toonen, dat zij niet veel om mijne vriendschap geven. Hoe durven zij mijn geld eischen op denzelfden tijd, dat zij mij ontzeggen wat zij mij schuldig zijn." Niettemin was de uitbarsting niet zoo groot als te verwachten was, en wel om reden dat de Heer AUQUERRE door eene vertrouwelijke mededeeling uit den *Haag* onderricht schijnt geworden te zijn van de inwilliging, die de Gezanten gemachtigd waren te verleenen. Derhalve wetende, dat men zich slechts recht ontevreden te toonen had om die inwilliging te erlangen, zoo betoonde men zich van stonden aan minder voorkomend jegens SOMMELSDIJK; zelfs de gewone Ambassadeur van *Venetië*, die in het geheim schijnt geweest te zijn, beging tegen hem eene grove onbeleefdheid. Van zijne zijde begon onze Gezant, zijn verblijf thans, zeide hij, als nutteloos aanmerkende, te spreken van zijn vertrek. Als in antwoord hierop, ving men nu aan, de grieven der Fransche kooplieden tegen onze Oost-Indische Compagnie, hoezeer de Nederlandsche rechter in die zaak reeds uitspraak gedaan had, weder op te halen en den wensch te kennen te geven, dat de Gezant blijven mocht om daarover te handelen. — Tegenover de Engelsche Gezanten, die, zeiden zij, gekomen waren om *Frankrijk* in eene algemeene *Ligue* op te nemen, om den vrede met *Rochelle* te bemiddelen en om hunne schepen terug te krijgen, volgde het Fransche Ministerie dezelfde handelwijze, als tegenover de Staten-Generaal. Men was, met vermijding van den hatelijken naam van *Ligue*, geneigd in vereeniging met *Engeland* en de Staten een leger in *Duitschland* te werpen; maar nam de bemiddeling slechts onder voorwaarde aan dat de Engelschen voor den Koning partij kozen en hem de verhuurde schepen lieten houden. Was *Engeland* nevens *Nederland* in dit opzicht *Frankrijk* te wille, dan zou de Koning zich tegen *Spanje* verklaren, ja in persoon aan het hoofd zijner troepen optrekken; maar voor het andere geval was men reeds bedacht op de zending van den Markies DE RAMBOUILLET naar *Spanje* en van den Markies D'EFFIAT naar *Duitschland* om te onderhandelen met den Keizer. De Engelsche Gezanten weten de geringe bereidwilligheid, die zij bij 's Konings staatsdienaren vonden aan de omstandigheid, dat HAUTAIN nog altijd nalatig was om op het bevel hunner Hoog Mogenden te vertrekken. Dit, meenden zij, gaf den ministers de stoutheid om aan *Rochelle* niets toe te geven. Deze stad van hare zijde was al minder en minder gezind om voor den Koning te buigen. De koerier van den Hertog DE LA TREMOUILLE kwam den 27sten Januarij terug met het bericht, dat *Rochelle* eerst geneigd was geweest de voorwaarden aan te nemen, maar nadat haar de krachtige bijstand van *Engeland* en de Vereenigde Provinciën en de steun der andere Hugenoten was voorgespiegeld, ten laatste de slechting van het fort bleef vorderen, ja bovendien de teruggave eischte van de eilanden

1625—1627.

1625—1627. *Rhé* en *Oléron*, bevelende dat hare Gedeputeerden voortaan geheel in vereeniging met de Gedeputeerden der andere Gereformeerden zouden handelen. Hiermede was elke bemiddeling, van dien aard dat SOMMELSDIJK er zich toe zou hebben kunnen leenen, volstrektelijk afgesneden; want op de mededeeling der Gedeputeerden van de Kerken, dat wanneer de *Nederlanden* en *Engeland* voor de veiligheid der Gereformeerden borg bleven, zij 's Konings vrede zouden aannemen, kon hij geen nieuwe stappen doen: zulks zou op eene *Ligue* met *Rochelle* zijn neêrgekomen, waartoe hij zeide geen lust te hebben.

Toen de zaken dus stonden werd onze buitengewone Gezant den laatsten Januarij (1626) genoodigd ten huize van den Kardinaal. Hier vond hij verscheidene groote Heren. Zijne Eminentie begon met hem op vertrouwelijken toon te waarschuwen, dat hij alleen, volgens hetgeen den Koning en hem, Kardinaal, was aangezegd, den vrede van die van de Religie tegenhield door hen aan te moedigen met de verzekering, dat de vloot zou teruggeroepen worden en met de belofte van bijstand. SOMMELSDIJK verantwoordde zich op deze aantijging op waardige wijze. De Kardinaal, welke slechts om der bijstanderen wil die verklaring schijnt te hebben willen uitlokken, verklaarde in vertrouwen, dat hij de bedrogenste mensch van de wereld was, zoo hij door SOMMELSDIJK werd bedrogen, liet zich dadelijk overtuigen, en verzocht SOMMELSDIJK zich op nieuw met ijver tot het bemiddelen van den vrede te willen laten gebruiken: want, zeide hij als in het grootste geheim, de zaken met die van de Religie waren zoo ver gebracht, dat er weinig aan ontbrak of de vrede was beklonken: zij zagen af van den eisch, dat het fort geslecht werd, mits de Koning er geen groot garnizoen onderhield; van den anderen kant zou men van geenen Intendant spreken, en zouden de zaken blijven, gelijk zij waren. Nu wilde, wel is waar, de Koning zijne vrijheid om het bedrag der bezetting naar willekeur te bepalen, niet laten beperken; maar, wanneer onze Gezant, schijnbaar op eigen gezag, hun de verzekering gaf, dat de Koning er niet meer dan 600 man zou leggen, zoo zou deze belofte niet gelogenstraft worden en hij zou de eer wegdragen van den vrede tot stand te hebben gebracht. Hierbij voegde de Kardinaal eene mededeeling, die de strekking had om SOMMELSDIJK te doen gelooven, dat de Engelschen het in allen deele met den Koning eens waren en gezind om, wanneer die van *Rochelle* den vrede thans verwierpen, den Koning met een talrijke vloot te ondersteunen, ten einde hen tot rede te brengen. Was de vrede gemaakt, zoo eindigde de Kardinaal, alsdan zou er spoedig een defensieve *Ligue* met *Engeland* en Hun Hoog Mogenden gesloten zijn; de Koning zou zich in *Duitschland* doen gelden en den oorlog in *Italië* met kracht voortzetten; maar (verklaarde hij later) tot het verdrag, ter ondersteuning van *Denemarken* door *Engeland* en de Staten gemaakt, zou de Koning niet toetreden: liever wierp hij zijn geld in het water, dan dat hij zijnen naam leende tot zulk een in alle opzichten bespottelijk traktaat. — Ziedaar wel, immers zoo scheen het, eene aan-

De Fransche Regeringis gezind tot vrede met *Rochelle*.

merkelijke verandering. Zoo gunstig, evenwel, als de Kardinaal de zaken voorstelde, schijnen zij inderdaad niet gestaan te hebben. Den indruk duchtende, die het wellicht niet lang meer te keren vertrek van HAUTAINS vloot stond te maken, en niets anders verwachtende, dan dat *Engeland* en de Staten *Rochelle* eindelijk bijstand zouden zenden, schijnt hij begrepen te hebben, dat de vrede ten spoedigste gesloten moest worden. De Engelsche Gezanten zal hij hebben weten te bewegen zich niet tegen dat werk te verzetten: tegenover hun Hof waren zij genoegzaam verantwoord, zoo zij voorgaven, dat de vrede bij hunne aankomst reeds zoo goed als gesloten was geweest. Niettemin Lord HOLLAND onthield zich aanvankelijk van alle deelneming aan de zaak: hij was ongesteld, zoo het heette; maar CARLETON werkte er dadelijk persoonlijk toe mede, en schijnt zelfs ten koste van SOMMELSDIJK de eer te hebben bejaagd van de laatste hand aan den vrede te leggen. 1625—1627.

Ten gevolge van de nieuwe opening van den Kardinaal had er nu den eersten Februarij eene conferentie van SOMMELSDIJK en CARLETON met de Gedeputeerden der Gereformeerden plaats. Aanvankelijk waren dezen onverzettelijk: de oorlog oordeelden zij raadzamer dan een onzekere vrede. Na twee uren over- en wedersprekens beloofden zij des anderen daags zeer vroeg hun nader besluit te zullen mededeelen. Alstoen verklaarden zij van den Koning de belofte te verlangen, dat hij het fort dan ten minste later zou slechten, als hunne gehoorzaamheid zulks zou verdienen, en dat hij er niet meer dan vierhonderd man in zou leggen, voor de eene helft Zwitsers en voor de andere helft Franschen. Voorts verlangden zij het eiland *Rhé*, thans door 's Konings troepen bezet, aan *Rochelle* hergeven te zien. — De uitslag dezer conferentiën werd, daar CARLETON zich van die taak verontschuldigde, door SOMMELSDIJK, hoezeer niet vrij van koorts, den 3den Februarij 's morgens vroeg ter kennis van den Kardinaal gebracht. Onze Gezant bepleitte krachtig de zaak der thans zoo inschikkelijke Gereformeerden, inzonderheid drong hij aan op de ontruiming van *Rhé*, welke als nu het hoofdbezwaar uitmaakte. Maar meer kon hij niet verkrijgen, dan dat de Koning zich met een garnizoen van een duizendtal manschappen op dat eiland zou vergenoegen, en voor het betamelijk gedrag dier soldaten zou zorgen. Na een zeer vertrouwelijk onderhoud, bepaaldelijk ook over de staatkunde van *Engeland*, verzocht alsnu de Kardinaal onzen Gezant, zoo mogelijk nog denzelfden dag den vrede met *Rochelle* tot stand te brengen, en vóór het scheiden kwam SOMMELSDIJK, uitgelokt door de kalme en afdoende verklaringen van den Franschen staatsdienaar tot de mededeeling, dat de Staten den Koning den koop van zes schepen zonder de uitrusting vergunden, waarna de overige schepen der vloot dadelijk zouden ontslagen worden. De Kardinaal betuigde hierop, dat als Hun Hoog Mogenden van den beginne aan zulke taal hadden willen spreken, de betaling van het subsidie geen oogenblik uitstel zou geleden hebben.

Zoo scheen dan thans de zaak tot een gunstig einde te spoeden. Nog éénmaal echter

1625—1627. scheen weder de afloop twijfelachtig, daar de Kardinaal onzen Gezant den 4den Februarij eenige ontwerpartikelen van een verdrag tusschen den Koning en zijne onderdanen toezond, van welke het laatste ten aanzien van het fort en van de bezetting des eilands zoo weinig inwilligde, dat SOMMELSDIJK het ongerijmd en volstrekt onaannemelijk achtte. Doch nu werd den Kardinaal de noodzakelijkheid om niet te onverbiddelijk te zijn door de Engelsche Ambassadeurs aan het verstand gebracht, die hem lieten weten, dat, verlangde de Koning binnen dezen dag een besluit van de Kerken, ook zij binnen denzelfden dag van den Koning een besluit begeerden ten aanzien van de terugzending der Engelsche schepen. Van zijnen kant wist onze Gezant den Kardinaal zulk een duidelijk blijk te geven van zijne gezindheid en bekwaamheid om *Frankrijks* grootheid ten dienst te staan, dat de Minister wel huiverig moest worden om de vriendschap van de Republiek te verbeuren door den vrede aan die van *Rochelle* te onthouden. Lord HOLLAND, namelijk, erkennende, dat de groote beloften, aan *Denemarken* gegeven, wel onvervuld zouden blijven, had reeds te *'s Hage* met den Prins van *Oranje* gesproken over eene andere onderneming van den Koning van *Groot-Britannië*, hierin bestaande, dat hij, met *Frankrijks* goedkeuring, een leger van 25 of 30,000 man zou zenden om *Duinkerken* te belegeren. Van dit plan gewaagde Lord HOLLAND nu ook in *Frankrijk*, en SOMMELSDIJK maakte het in een juist op dezen 4den Februarij toegezonden memorie den Kardinaal smakelijk op eene wijze, die hem niet anders dan aangenaam kon zijn. Hij voorzag in deze memorie dit bezwaar, dat men duchten moest aan *Engeland* een zoo gewichtig punt, als *Duinkerken* was, aan *Frankrijks* grenzen te laten innemen. De tijden, zeide hij, waren, sedert den tijd dat een Hertog van *Bourgogne* of *Bretagne* met *Engeland* tegen den Koning van *Frankrijk* zamenspande, gansch veranderd, en, in het ergste geval dat *Engeland* zich met *Spanje* tegen *Frankrijk* verbond, was het toch om het even, of *Duinkerken* Engelsch was of Spaansch. Maar juist door aan *Engeland* de behulpzame hand te bieden tot zijn voornemen tegen *Duinkerken*, verwekte men een strijd van jaren tusschen deze beide Mogendheden, daar *Spanje* deze stad steeds zou pogen te heroveren. Zoo zouden beiden haar geld uitputten en hare legermacht te gronde richten, en *Frankrijk* zou roemrijk en bloeijend, ja de eenige scheidsrechter worden in de geschillen der Christenheid: *Calais* zou zich zien toevloeijen wat *Duinkerken* verloor, en de Vereenigde Provinciën, niet langer tot de uitrustingen ter zee genoopt, waartoe *Duinkerkens* vijandelijkheid haar noodzaakte, zouden vermogender zijn tot *Frankrijks* dienst. — Doch het liet zich aanzien, dat de Kardinaal buiten staat zijn zou om, al wenschte hij zulks, den vrede tot stand te brengen. Hij werd overstemd in den Raad, die daartoe te voren bewerkt was; slechts de Koningin-Moeder had hem ondersteund, maar hare pogingen waren te kort geschoten, hetgeen zij met tranen beschreid had, en SCHOMBERG had zich zeer ontevreden betoond, dat men de Engelschen met den vredehandel met *Rochelle* gemoeid had. Thans was het eenige, wat den tegenstand in

Plan van *Engeland* om zich van *Duinkerken* meester te maken.

'sKonings Raad tot zwijgen kon brengen, dit, dat die van *Rochelle* niet langer op eenige belofte van slechting van het fort aandrongen. En juist dit wisten de Engelsche Ambassadeurs (de Graaf van HOLLAND was in het hôtel *Chevreuse* aan eene veel vermogende verleiding blootgesteld) in dit hagchelijk oogenblik van de Gedeputeerden der Kerken te verkrijgen. Daarmede was de vrede gesloten, die nog den 5den laat in den nacht geteekend werd. Hiermede scheen tevens de toenadering tusschen *Frankrijk* en *Engeland* zoo zeer bevorderd, dat BUCKINGHAM op nieuw bij brieven van den Koning en de Koningin-Moeder werd uitgenoodigd om over te komen, ten einde nu de noodige maatregelen tegen *Spanje* te beramen, te meer omdat ook de Prins van *Piemont* tot hetzelfde doel te *Parijs* gewacht werd. 1625—1627. De vrede met *Rochelle* komt tot stand.

Onze Gezanten bleven niet in gebreke den Kardinaal met den vrede geluk te wenschen. Doch hij wees deze beleefdheid af met een brief aan SOMMELSDIJK, waarin hij hem al de eer der zaak toekende. God, zoo schreef hij, had aan *Frankrijk* door middel van zijn wijs beleid eenen vrede willen geven, zoo roemrijk en voordeelig voor den Koning, dat al de heugenis der Vaderen geen dergelijken kon aanwijzen. In de voor de Staten verplichtendste uitdrukkingen voegde hij er de uitnoodiging bij, dat SOMMELSDIJK alsnu zijn verdere dienst zou leenen om Hun Hoog Mogenden van den gesloten vrede alle voordeel te verzekeren. — Zelfs de Gedeputeerden der Kerken waren over onzen Gezant tevreden, omdat hij hen steeds door middelen van overtuiging, en niet, zooals de anderen, zeiden zij, door dreigementen tot toegefelijkheid had willen bewegen. Dat de Staten het bericht van den vrede met blijken van blijdschap ontvingen [1], laat zich gemakkelijk nagaan.

Wat SOMMELSDIJK nu het eerst te doen stond, was aan te dringen op de uitbetaling van het subsidie en het terugzenden van de vloot. Hoezeer de vrees van eene botsing tusschen onze schepen en de Gereformeerden thans was opgeheven, verzuimde hij dit laatste te minder, opdat het den schijn hebben mocht, dat de Staten ze werkelijk noodig hadden en de reden van terugroeping niet uit de lucht gegrepen was geweest. Al dadelijk bleek, dat het de wensch was, de beslissing omtrent de vloot nog een dag of twaalf op te houden, totdat de vredesartikelen door die van *Rochelle* bekrachtigd zouden zijn. — Maar niet zonder ongenoegen met de Fransche Regering zou HAUTAINS vertrek plaats hebben. Den 7den Februarij kreeg de Secretaris AUQUERRE van dien vlootvoogd bericht, dat hij met den eersten goeden wind zou verzeilen, daar hij wist, schreef hij, dat zulks de wil zijner Meesters was. Nu verzocht AUQUERRE dadelijk onzen Gezant aan HAUTAIN te schrijven, dat hij, zonder nader order van hem, SOMMELSDIJK, of vergunning van den Hertog DE MONTMORENCY, niet zou vertrekken. SOMMELSDIJK schreef aan HAUTAIN, doch niet geheel in den zin van den Franschen staatsdienaar: immers schroomde hij tegen

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Febr. 1626.

1625—1627. het bevel van Hun Hoog Mogenden te handelen. Hij bepaalde er zich toe, hem te gelasten, den Koning zes schepen uit zijne vloot te laten kiezen, hetgeen natuurlijk zijn vertrek nog een geruimen tijd zou moeten vertragen. Tevens gaf hij den Admiraal bericht van den gesloten vrede. — Doch dit schrijven kon niets meer baten. Voordat het voor *Rochelle* aangekomen kon zijn, was HAUTAIN, die eerst in Januarij het eerste bevel, dat reeds van 20 October dagteekende, ontvangen, en sedert slechts op goeden wind gewacht had, reeds, en wel den 3den Februarij, vertrokken [1]. Dit mocht wel heeten op een ongelukkig tijdstip geschied te zijn. Nu de vrede gesloten was, kon zijn verblijf voor *Rochelle* in de Vereenigde Provinciën geen ergernis meer geven; gelijk dan ook de Engelschen alsnu hunne schepen vergund hadden te blijven. Maar voor de Fransche Regering was zijn vertrek eene hoogst bedenkelijke zaak. Thans toch scheen de vrede weder op losse schroeven gesteld, daar het zich liet aanzien, dat die van *Rochelle*, uit deze gebeurtenis nieuw vertrouwen scheppende, het verdrag niet zouden ratificeren. Geen wonder, dat men aan het Fransche Hof uiterst misnoegd was. De Koning barstte uit, dat de Staten hem schandelijk hadden mishandeld; men sprak van onthoofden of ophangen als de door onze vlootvoogden verdiende straf, en wie zich minder hartstochtelijk uitlieten, zeiden dat men nu duidelijk had kunnen bespeuren, dat al wat de Staten vroeger met betrekking tot *Rochelle* gedaan hadden, slechts eene bedekte ondersteuning geweest was, en dat zij Zijne Majesteit in den nood zouden hebben gelaten, zoo hij den vrede niet had gesloten. Kortom de Koning had geleerd, dat hij op geen verdrag met Hun Hoog Mogenden kon rekenen, zelfs niet wanneer het er op aan mocht komen om bij hen voor hem zelven bescherming tegen vijandelijk geweld te vinden. — Zoo behaalden de Staten voor al hunne zorgen en opofferingen niets dan ondank, terwijl *Engeland*, aan welks verleiding men juist hunne trouwelooze houding toeschreef, met eer en dank van de zaak afkwam. — Dat de betaling van het subsidie nu vooral weder vertraging zou ondervinden, liet zich begrijpen. De verontschuldiging van SOMMELSDIJK, dat de vloot noodig was ter bezetting der Vlaamsche kust, werd niet aangenomen, en werkelijk bleek, dat die reden slechts een voorwendsel was geweest. Anders toch zouden de Staten de zeven schepen, die met QUAST waren teruggekeerd, en tevens eenige schepen, van de vloot van den Heer VAN DER LECK te huis gekomen, niet dadelijk voorloopig buiten dienst gesteld hebben [2]. Evenwel, hoezeer verklaring verlangende, hoe het vertrek van HAUTAIN te rijmen met den aankoop van zes schepen, door SOMMELSDIJK toegestaan, scheen de Kardinaal om den wil van dat voorval niet na te willen laten met onzen Gezant te blijven onderhandelen. Maar het stond te vreezen, dat hij die gebeurtenis als een gewenscht middel zou gebruiken ter verontschuldiging, dat de Koning zich niet openlijk met de fnuiking van den Spaanschen

Vertrek van HAUTAIN met de vloot.

Ongenoegen deswegens aan het Hof.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Maart, 1626. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Jan.; 6 Febr.; 20 Maart, 1626.

invloed in *Duitschland* zou bemoeijen, ja, met *Spanje* in *Italië* vrede zou sluiten. Hoe kon, zou het heeten, de Koning *Spanje* tot zijn openbaren en onverzoenlijken vijand maken, met geene andere vrienden, dan de Engelschen en de Nederlanders, die, gelijk nu gebleken was, even weinig te vertrouwen waren, aan zijne zijde? Toch was de vrede in *Italië* reeds vroeger eene uitgemaakte zaak. De markies DE COEUVRE in de *Valtelline* deed voorslagen tot verdrag, zoodat CONTARENI reeds in het begin van Februarij vreesde, dat er in *Italië* niets zou uitgevoerd worden, hoezeer de Fransche en de Savooische troepen, met Venetiaansche hulpbenden vereenigd, thans een leger van wel veertigduizend man voetvolk en zevenduizend ruiters uitmaakten, waarmede men in het ingetreden jaar half *Milaan* zou kunnen veroveren. Omstreeks denzelfden tijd meende CHÂTILLON te *Parijs* reeds te weten, dat de vrede tusschen *Frankrijk* en *Spanje* gesloten was. En inderdaad, *Frankrijk* had alle reden om op zijne hoede te zijn. Immers ook *Savoye* kon het niet vertrouwen. De Hertog was thans innig met *Engeland* verbonden en vleide SOMMELSDIJK, en van dien Vorst ten minste kon men niet anders verwachten, dan dat hij de oorlog slechts wilde aanvangen om hoe eer hoe beter van *Spanje* voordeelige voorwaarden voor zijnen invloed in *Italië* te verwerven, en alsdan *Frankrijk* te verlaten, ja zich misschien wel met *Spanje* tegen *Frankrijk* te vereenigen. Van de te *Parijs* vereenigde diplomaten vertrouwde RICHELIEU SOMMELSDIJK nog het best: vandaar dat hij niet ongaarne zag, dat en de Engelschen en de Prins van *Piemont* onzen Gezant de leiding der gemeenschappelijke onderhandeling opdroegen en hem verzochten een betoog te stellen van de redenen, die *Frankrijk* bewegen moesten om met vereenigde macht tegen *Spanje* en den Keizer op te treden, en tevens een plan van verdrag te ontwerpen, tusschen *Engeland* en *Frankrijk* met dat doel te sluiten. Doch de staatslieden, die aldus gemeenschappelijk te werk zouden gaan, waren het onderling niet eens. *Engeland*, niet gaarne ziende, dat *Frankrijk* door een al te krachtig optreden de leiding der zaken in handen kreeg, verlangde meer niet, dan dat Koning LODEWIJK de Nederlanders bleef ondersteunen en den Koning van *Denemarken* door bijstand in geld onder de wapenen hield: zelfs repte CARLETON niet meer van een inval van *Engeland* in *Vlaanderen*. SOMMELSDIJK, daarentegen, en de Prins van *Savoye* wenschten, dat *Frankrijk* een sterk leger in *Duitschland* zond, waarin beiden het middel zagen om de macht des vijands, elk aan zijne grenzen, hetzij geweerd hetzij verzwakt te zien.

1625—1627.

Frankrijk is gezind tot vrede met *Spanje*.

Terwijl SOMMELSDIJK aldus de man was van het algemeene vertrouwen, en memories stelde van een onmiskenbare kracht om *Frankrijk* tegen de onbegrensde heerschzucht van *Spanje* op te zetten, werd hem van alle kanten voorspeld, dat hij een geweldigen storm van 's Konings toorn wegens HAUTAINS vertrek zou hebben te verduren, en daarna voldoening zou hebben te geven, voor en aleer hij tot eenige onderhandeling werd toegelaten. Het onderhoud, dat hij duchten en waarnaar hij toch verlangen moest opdat de zaak tot eenige opheldering kwam, werd hem na gedurig uitstel eindelijk verleend

1625—1627. op den 17den Februarij. De Koning ontving tamelijk welwillend de gelukwenschen met den gesloten binnenlandschen vrede (gelukkig was er juist bericht, dat de ratificatie te *Rochelle* geene zwarigheid zou vinden); maar daarna zeide hij, dat, hadden Hun Hoog Mogenden door hunnen Gezant dien vrede bevorderd, zij hem aan den anderen kant een part gespeeld hadden, die hij niet kon verzwelgen. — SOMMELSDIJK bood als voldoening de terugzending aan van de zes schepen, welke Hun Hoog Mogenden hadden toegestaan. Dit hoorde de Koning aan op zulk eene wijze, dat de Gezant den moed had om alsnog op de betaling van het subsidie aan te dringen op grond dat de Staten anders voor muiterij onder hunne soldaten te vreezen hadden. De Koning antwoordde, nog denzelfden dag daarover met de financiers te zullen spreken. — Zoo liep de lang geschroomde audientie af. Maar op zijn eerste bezoek, sedert bij RICHELIEU afgelegd, moest SOMMELSDIJK meer doorstaan. De Kardinaal, zonder vooraf van iets te willen hooren, begeerde voldoening, en zeide, dat men eerst plan had gehad, hem weg te zenden, opdat, al ware hij niet schuldig aan de zaak, de schande hem aangedaan den ganschen Nederlandschen Staat mocht treffen. Dit denkbeeld evenwel had men laten varen, maar men had bepaald, dat, als hij verkoos te blijven, men hem tot geenerlei onderhandeling zou toelaten, zoolang de gewraakte handelwijze niet goedgemaakt was. Gelukkig slechts, dat HAUTAINS vertrek op een tijdstip voorgevallen was, dat de Staten niets dan hun kwaden wil hadden verraden, zonder den Koning eenige andere schade aan te doen, dan deze, dat hij nu den naam verdiende van zijne vrienden slecht te kunnen kiezen. Daar nogtans de zaak had kunnen treffen op een tijd, dat de Koning daardoor in zware ongelegenheid en al zijne ministers ten val gebracht waren, zoo had hij, RICHELIEU, last te verklaren, dat de Koning het traktaat van *Compiègne* [1] voor nul en gebroken hield, daar de Staten hetzelve het eerst hadden geschonden, en dat zij noch geld noch iets anders hadden te verwachten, noch eenig nieuw verdrag te hopen, vóórdat het gebeurde hersteld zou zijn, daar Zijne Majesteit bevonden had, dat op de vriendschap van Hun Hoog Mogenden geen staat was te maken. Den persoon van den Gezant evenwel onttrok de Kardinaal zijn vertrouwen niet; integendeel, hij gaf hem de hand en vernieuwde met hem zijne vriendschap. — In zijn antwoord verzachtte SOMMELSDIJK zooveel mogelijk wat de zaak stuitends had, en, voegde hij er bij, schoon niet gelast, wilde hij wel beloven, dat men de zes schepen, ja, zoo noodig de gansche vloot voor *Rochelle* terug zou doen komen, liever dan Zijner Majesteits vriendschap te verbeuren; maar dat zou tijd kosten: de schepen moesten eerst schoon gemaakt, versch voorzien en ten deele nieuw bemand worden. Dit voldeed den Kardinaal nog geenszins. Hij verlangde openbare voldoening. Eindelijk deed hij den volgenden voorslag: Ten spoedigste zouden de Staten aan Zijne Majesteit zenden, niet een koerier, ook niet een Ambassadeur, maar een aanzienlijk en

Voldoening van de Staten wegens HAUTAINS vertrek gevorderd.

[1] Zie hiervoor, bl. 30.

bevoegd persoon met geloofsbrieven. Deze zou door SOMMELSDIJK aan den Koning in zijnen Raad voorgesteld worden om Hun Hoog Mogenden wegens het vertrek van HAUTAIN te verontschuldigen; hij zou verklaren, dat het hun leed was, Zijne Majesteit daardoor reden van ontevredenheid gegeven te hebben; het aanbod doen om de vloot weder voor *Rochelle* te doen komen, de beschikking over de bediening van den Admiraal aan den Koning over te laten, en den kapitein QUAST af te danken, en ten slotte Zijne Majesteit verzoeken, hun zijne gunsten en traktaten niet alleen te laten behouden, maar ze te vermeerderen en te versterken. Hierop zou de Koning dadelijk de verontschuldigingen aannemen; de terugzending der vloot niet begeren, maar zich met den koop van zes schepen tevreden stellen; voorts Hun Hoog Mogenden verzoeken, den Heer HAUTAIN genadig te willen zijn en hem in zijne bediening te laten, omdat hij zijne Majesteit wel gediend had; maar verlangen, dat QUAST afgedankt bleef. Wanneer dit alzoo geschiedde, zou de Koning niet alleen de beloofde penningen doen overmaken, maar ook met SOMMELSDIJK een degelijk nieuw verdrag aangaan. — Onze Gezant verbond zich dezen voorslag aan zijne Regering bekend te maken. Daarop deelde de Kardinaal hem mede, dat hij den Engelschen had voorgesteld een leger van 20,000 man te voet en 5000 paarden in *Duitschland* te brengen, hetzij geheel uit Franschen, hetzij uit Engelschen, of wel voor de helft uit de beide natiën zamengesteld, mits de Koning van *Groot-Britannië* de helft van de kosten droeg, en dat wel onder deze leus, dat men de Duitsche vrijheid en de uit hun erfdeel ontzette Vorsten kwam herstellen. De Engelsche Ambassadeurs hadden gezegd deswegens bevelen uit *Londen* te moeten wachten, nu het Parlement vergaderd was, vanwaar de penningen moesten komen, waarop de Kardinaal had voorgeslagen »den Koning te willen helpen om zijn Parlement te vermeesteren, en alzoo zooveel gelds te krijgen als hem zou believen." Namen de Engelschen zijn voorstel niet aan, en dit kon de Kardinaal verwachten, daar het wederzijdsche misnoegen tusschen *Engeland* en *Frankrijk* zich al duidelijker verried, dan zou hij raden, Hun Hoog Mogenden de middelen te geven ten einde twee legers te formeren, waarmede zij aanvallender wijze te werk zouden kunnen gaan. Doch de finantiën waren nog niet genoegzaam in orde, almede door het bankroet van twee koninklijke bankiers, en voor het overige kon hij over dit alles en nog veel meer met SOMMELSDIJK niet spreken, voordat hij bericht uit *den Haag* zou hebben aangaande de gezindheid van Hun Hoog Mogenden om den Koning de verlangde voldoening te geven. 1625—1627.

SOMMELSDIJK hield 's Kardinaals begeerte om alvorens te weten of de vrede door de Gereformeerden werkelijk zou aangenomen worden, voor de ware reden waarom die Staatsdienaar nog uitstelde met hem in onderhandeling te treden. Evenwel reeds voordat het stellig bericht gekomen was, dat *Rochelle* de voorwaarden aannam, liet de Kardinaal zich overhalen om zich voorloopig met onzen Gezant in een onderhoud in te laten. Uit de toen gevoerde redenen bleek het mistrouwen tegen *Engeland* zoo groot te zijn, dat

1625—1627. de Koning geen Engelsch leger op zijne grenzen zou willen zien, zonder zelf een leger bij de hand te hebben, zoo sterk als het Engelsche en het Spaansche leger te zamen, om tegen alle voorvallen en tegen eene mogelijke vereeniging dier beide legermachten bestand te zijn. Dus was het nu *Frankrijks* streven, dat *Engeland* liever door ons land heen een leger zou brengen naar den omtrek van *Bremen*, den Koning van *Denemarken* ter hulp. Dit echter verklaarde onze Gezant voor eene onmogelijkheid. In dezen staat der zaken en gezindheden achtte SOMMELSDIJK, en de Kardinaal beaamde zijn gevoelen, niets anders doenlijk of wenschelijk, dan dat *Frankrijk* met de Vereenigde Provinciën afzonderlijk een defensief verdrag sloot, waarbij zij den Koning in geval van nood schepen beloofden, en haar wederkerig voor een aantal jaren een afdoende ondersteuning in geld zou verzekerd worden, mits zonder verplichting van teruggave, daar onze Staat, zeide hij, reeds meer belast was dan hij gelden zou als hij in veiling kwam: slechts de nood had ons gedwongen bij het verdrag van *Compiègne* teruggave te beloven. Hiermede zou de Koning vrede met *Spanje* kunnen houden, maar wij in staat zijn de oorlog voort te zetten, en *Frankrijk* eenige verzekering bekomen, dat ook wij geene voorwaarden van *Spanje* zouden aannemen: onze aansluiting aan een algemeene ligue was daarom niet wenschelijk, omdat deze of niets te beteekenen zou hebben of ons zou verplichten tot eene medewerking verre van onze grenzen, waartoe wij niet in staat waren.

Na de laatste tijding uit *Rome*, volgens welke de Paus besloten had de *Valtelline* door zijne troepen te laten bezetten en de Franschen van daar te verdrijven, scheen intusschen de oorlog in *Italië* met vereende kracht te zullen voortgezet worden. Tevens sprak de Koning van onderstand in geld aan *Denemarken* te verstrekken, totdat hij zelf een leger in *Duitschland* zou hebben doen inrukken. Maar tegen dat bericht uit *Rome* stond een ander uit *Brussel* over van dezen inhoud, dat de Infante zich beijverde om een verdrag met *Frankrijk* tot stand te brengen, daarbij zelfs de teruggave van de *Valtelline* aanbiedende. De Ministers zouden niet gaarne met den Paus gebroken hebben uit vrees van daardoor de Katholieken binnenslands tegen zich te krijgen. Dus omhelsden zij gaarne de bemiddeling, en het bleef bij de beloften, die men aan *Savoye* gegeven had: toen het tot een traktaat met den Hertog zou komen, begaf zich de Kardinaal naar een buitenverblijf en liet de zaak onafgedaan. Weldra vertrok de Prins van *Piemont* met hooggaand ongenoegen. Voor de Engelsche Ambassadeurs bleef er ook weldra, daar het geen der beide Kroonen ernst was om krachtig en zonder wantrouwen zamen te werken, niets anders over dan hun afscheid te nemen. CARLETON verzocht onzen Gezant te dien einde zijn advies om eene acte van afscheid op te maken, waarin de staat, in welken men de zaken liet, bondig zou beschreven worden. Maar ten slotte kwam het tusschen Koning LODEWIJK en de Engelsche Ambassadeurs tot eene vernieuwing van de oude defensieve alliantie, hetgeen echter niets meer beteekende, dan dat het nog tot geen oorlog tus-

Vrede tusschen *Frankrijk* en *Spanje*.

schen de beide Rijken komen zou. Zoo weinig ontveinsde SOMMELSDIJK, dat het hem niet onbekend was, hoe weinig genegenheid de Engelschen aan het Fransche Hof vonden, dat hij hen met ernstige meening, hoezeer op half lagchenden toon, verzocht alle aanbeveling van de zaak der Vereenigde Provinciën na te laten, daar ze den Staten eerder nadeel dan voordeel deed. Werkelijk was het den Engelschen met die aanbeveling slechts te doen om een hoogen dunk van de innigheid van hun verbond met ons in te boezemen. De eenige verzekering van gewicht, die de Engelschen bij hun vertrek medekregen, was deze, dat de Koning zijne subsidien aan CHRISTIAAN van *Denemarken* tot onderhoud van MANSFELD zou blijven verstrekken, totdat hij zelf zijn leger, hetwelk hij in *Champagne* op de been zou brengen, in *Duitschland* zou doen rukken. Dit evenwel zou niet gebeuren voordat de Engelschen door de *Nederlanden* een leger van 15000 man in *Duitschland* gebracht zouden hebben. Met die belofte was de Agent van *Denemarken* gansch niet tevreden: de heerschzucht zijns Konings was niet gediend met de van *Frankrijks* zijde verlangde verbintenis, dat de oorlog niet verder strekken zou dan tot de teruggave van de *Palts*. Buitendien wilde *Frankrijk* den Hertog van *Beijeren* tot zijnen dood toe in het bezit van dat Gewest laten, ja, wat meer is, in de beste verstandhouding met de Infante en de Katholieke Duitsche Vorsten, trachtte *Frankrijk* thans vrede in *Duitschland* te bemiddelen. 1625—1627.

Middelerwijl verliep dag op dag, zonder dat er eenig antwoord kwam op den eisch om voldoening aan de Staten gedaan, en voordat die gegeven was, wilde men niets met onze Ambassadeurs vaststellen. Het eenige wat SOMMELSDIJK in dien tusschentijd nuttigs doen kon, verzuimde hij niet te doen. Toen namelijk de vrede in *Italië* met *Spanje* gesloten was, trachtte hij te weeg te brengen, dat dit bericht den Koning van *Denemarken* niet ter oore mocht komen, dan tegelijk met de verzekering van een belangrijken geldelijken bijstand: anders, vreesde hij, zou die Vorst, vermoedende, dat er nu van *Frankrijks* zijde niets in *Duitschland* gedaan zou worden, zich mede met den Keizer verzoenen, en zouden de keizerlijke troepen licht naar de Vereenigde Provinciën komen afzakken. Voorts weigerde hij zich in te laten in eenen voorslag, hem gedaan van wege den Prins van *Piemont*, die, verbitterd wegens *Frankrijks* bondsbreuk, eene algemeene alliantie van *Engeland*, *Denemarken*, *Zweden*, de Staten-Generaal, *Venetië* en *Savoye* zonder *Frankrijk* tot stand zou hebben willen brengen, om alzoo deze laatste Mogendheid te dwingen.

Eindelijk baande onze Gezant zich door een beleefd, maar dringend briefje den weg tot den Kardinaal, die steeds door ziekte belet heette te zijn. Ten gevolge van het toen gehouden onderhoud maakte hij het ontwerp van een verdrag, op hetwelk men het eens zou kunnen worden. Slechts zou, bij ontstentenis van de voldoening, de zaak niet tot een besluit kunnen komen.

Den 29sten Maart kwam eindelijk de koerier uit *Holland* aan met brieven van den

1625— 1627.

10den. Maar zij hielden geen anderen last in, dan dat de Gezanten het vertrek van HAUTAIN zouden verontschuldigen, en dat wel zonder andere gronden daartoe aan te voeren, dan dezelfde, die zij reeds zonder uitwerking hadden bijgebracht. Hoe weinig zij zich ook van de mededeeling van de missive van Hun Hoog Mogenden beloven konden, wilden zij ze den Kardinaal dadelijk kenbaar maken; maar thans had hij, naar 't schijnt, in ernst de koorts, en het afscheid der Engelsche Gezanten hield den Koning en de andere staatslieden terug. Eerst den eersten April derhalve was er eene conferentie ten huize van den Kanselier met SCHOMBERG en den Heer D'ERBAUT, die AUQUERRE in de hoedanigheid van Secretaris van buitenlandsche zaken was opgevolgd, eene verandering, die, bij de bekendheid van AUQUERRE met onze zaken en bij zijne genegenheid voor Hun Hoog Mogenden, niet in ons voordeel was. Nog vóórdat de onzen te kennen gaven, dat zij eenige missive ontvangen hadden, verklaarde de kanselier, dat hij en zijne medecommissarissen van den Koning last hadden met hen op eene goede defensieve *Ligue* te handelen, daar Zijne Majesteit onze Republiek in stand wilde blijven houden, als noodig en dienstig voor gansch *Europa*, en tevens kwam hij met een uitvoerig ontwerp van alliantie voor den dag. De Secretaris las het voor en teekende er de aanmerkingen van onze Gezanten bij aan. De tijd van de *Ligue* was gesteld op tien jaren, terwijl de onzen dien tot 15 jaren verlengd wenschten te zien; de som, waarmede de Koning ons ondersteunen zou, werd nog opengelaten. Voorts vorderde de Koning de benoeming van al de officieren en tevens van priesters bij de Fransche regimenten in onze dienst. Dezen eisch, die den Prins van *Oranje* allen invloed op die troepen zou benomen hebben, sloegen de Gezanten dadelijk af, en wat bepaaldelijk de aanstelling van priesters betrof, het gedrag der priesters, die in het gevolg der Koningin in *Engeland* gekomen waren, deed daarvan niet veel goeds verwachten. Wijders sprak het ontwerp van eene vloot van 25 groote schepen, door Hun Hoog Mogenden te verleenen, zoowel tegen eenigen buitenlandschen vijand, als tegen 's Konings oproerige onderdanen, die hier uitdrukkelijk als de belijders van de »Hugenoten-religie" aangewezen werden. Te bedenkelijker was dit, daar de klachten der Gereformeerden wegens overtreding der voorwaarden van 's Konings zijde reeds grond gaven te verwachten, dat de vrede niet lang zou duren. Bovendien werd de alliantie zoo doende tevens offensief, schoon men alleen van eene defensieve gewaagde. Een niet minder belangrijk artikel verlangde, dat de Staten niet over vrede of bestand zouden mogen handelen zonder toestemming van Zijne Majesteit. Deze bepaling was voorzien, en de Prins van *Oranje* schreef, dat hij zoo iets in het verdrag niet wenschte opgenomen te zien. Doch SOMMELSDIJK zag daarin geene zwarigheid, daar, zeide hij, de Staten zich ten aanzien van *Engeland* aan een dergelijke voorwaarde hadden gebonden. In geval, eindelijk, de Staten strijdig met het traktaat mochten handelen, zouden zij de genoten subsidiën terug moeten betalen. — Al deze eischen bleven niet zonder ernstige tegenspraak van de zijde der onzen.

De Fransche Commissarissen dragen een ontwerp van alliantie met de Vereenigde Provinciën voor.

Ook werd er nog niets vastgesteld. Zelfs konden onze Gezanten geen afschrift van het ontwerp bekomen. Vóór het scheiden werd nog ernstig op voldoening wegens de bekende grieve aangedrongen. Onze Ambassadeurs brachten de gewone verontschuldigingen bij, doch zonder rechtstreeks van de laatste missive te spreken, voorzeker vreezende, dat zulks de nu aangevangen onderhandeling slechts zou kunnen belemmeren. Evenwel bespeurden de Fransche Ministers genoegzaam, wat er van de zaak was. Maar in weerwil van dat alles spraken en handelden zij, alsof de zaak met *Nederland* gevonden was, als wilden zij te kennen geven, dat wij niets beters konden doen, dan het ontwerp met al zijne bezwarende bepalingen aannemen [1]. — Den 5den April werd SOMMELSDIJK aangezegd, dat hij den volgenden dag audientie zou hebben bij den Koning en de Koninginnen, en dat hij dan zijn afscheid zou kunnen nemen, aangezien hunne Majesteiten naar *Fontainebleau* stonden te vertrekken. Maar later, daar men wel merkte, dat hij tot dat ontwerp, zoo als het daar lag, nimmer zou toetreden, kreeg hij uitstel, en de Koning vertrok, zonder hem zijn afscheid gegeven te hebben, en wel, zoo men zeide, op grond dat hij vernomen had, dat de Staten geene voldoening wilden geven, maar zich met nietsbeduidende verklaringen meenden te behelpen, zoodat eene daad, die hij nog steeds »een dolksteek in zijn hart" noemde, ongewroken bleef. Bovendien had de Koning bepaaldelijk kwalijk genomen, dat SOMMELSDIJK bezwaren geopperd had tegen de aanstelling van priesters bij onze Fransche Regimenten. — SOMMELSDIJK liet zich door dit een en ander gansch niet uit het veld slaan, maar deed scherp genoeg gevoelen, dat er den Regeerders van *Frankrijk* veel aan gelegen was, dat Hun Hoog Mogenden, door hen verlaten, geene besluiten namen buiten hen om. Hoe het zij, thans waren alle verdere beraadslagingen uitgesteld tot eene nadere bijeenkomst te *Fontainebleau*. Hier kwamen onze Gezanten den 16den April, na de Paaschdagen aan, en den 18den had er eene conferentie plaats, wederom door den Kardinaal niet bijgewoond. Nu werd het ontwerp, naar het inzicht der onzen, zoo het heette, gewijzigd, overwogen. Het bedrag van het subsidie was thans gesteld op niet meer dan een millioen, waarvan nog afging de som van 49,000 gulden voor de officieren, en de alliantie was op een duur van zes jaren verkort. De toezending van onze vloot daarentegen werd nu verlangd voor het geval, ten eerste, dat de Koning door eene vreemde Mogendheid werd aangetast »om wat oorzaak het ook mocht wezen," en ten tweede, dat ongehoorzame onderdanen van de »Hugenoten-religie" tot hun plicht moesten gebracht worden: in dit laatste geval zou het Nederlandsche scheepsvolk, hetwelk, gelijk gebleken was, niet tegen die van *Rochelle* verkoos te vechten, teruggezonden worden, zoodra zij de schepen ter bestemder plaatse gebracht zouden hebben. De aan-

1625—1627.

Hoezeer gewijzigd, blijft dat ontwerp onaannemelijk.

[1] Zoo verklaart zich ook, hoe D'ESPESSES zeggen kon, dat, volgens zijne berichten, SOMMELSDIJK met voldoening terug zou komen. (*Resol. Stat.-Gen.* 10, 29 April, 1625).

1625—1627. stelling, eindelijk, der priesters bij de regimenten, werd vastgehouden. — In weerwil van de bezwaren, zoo als wel te verwachten was, hiertegen van onze zijde ingebracht, verklaarde de Maarschalk, dat het 's Konings besluit was, dat de onzen die artikelen zoo zouden aannemen en teekenen, vermits er geene verandering in kon toegelaten worden: de inhoud toch was alleszins billijk, en dit traktaat zou men nog slechts kunnen verwerven onder beding van de verlangde voldoening. Sommelsdijk antwoordde hierop, dat dit geen onderhandelen maar de wet stellen heeten moest, en dat hij nu niets beters kon voorslaan, dan dat hij het ontwerp van Zijne Majesteit medenam om het in de vergadering der Staten-Generaal te doen onderzoeken. Dit zeide hij met groote kalmte en op eerbiedigen toon, omdat, schrijft hij, zijn oogmerk bereikt was, daar hij de betaling verzekerd kon achten van het geld, dat men Hun Hoog Mogenden schuldig was en welks verstrekking het bewijs kon leveren, dat *Frankrijk* niet volstrekt met ons, noch wij met *Frankrijk* gebroken hadden. Doch de Maarschalk voer hierop uit met groote drift, dat het een schande zou zijn voor Zijne Majesteit, zoo men zijne denkbeelden aan de beraadslagingen der Staten onderwierp, en dat hij zulks niet wilde dulden, en meteen eischte hij het ontwerp terug, dat sommelsdijk in zijne hand had. »Waarom," voegde hij er bij, »zijt gij gezonden, zoo gij geene volmacht hebt om te sluiten." Onze Gezanten lieten zich niet ontstellen, en »bleven," schrijft sommelsdijk, »zedig bij den text," door zich te beklagen, dat zij de geschriften hadden moeten afgeven, daar toch hun geheugen niet sterk genoeg was om zonder afschrift aan Hun Hoog Mogenden rapport te doen. Hij kon, zeide hij voorts, geene bepalingen toestemmen, die hij wist dat het Land schadelijk zouden zijn. Doch Soevereinen laten vaak dingen toe, die het hunnen ministers niet voegt toe te staan: daarom had hij de mededeeling van het ontwerp aan de Staten als een hulpmiddel aangegeven: dus verzocht hij een afschrift. Maar dit werd afgeslagen, en tegelijk de hoop op eenige wijziging afgesneden. Door het gesprek op minder gewichtige verschillen te brengen, zette onze Gezant de gemoederen een weinig neder, waarna men scheidde, terwijl de »gansche besoigne als desperaat bleef steken." Nog denzelfden avond had er een ministerraad plaats, die drie uren duurde, in tegenwoordigheid van den Koning, de Koningin-Moeder en den Kardinaal de richelieu.

Bij een bezoek aan dezen laatste gebracht, vóór de afscheidsaudientie bij den Koning, gaf sommelsdijk te kennen, dat hij de hoop op een voordeelig traktaat had opgegeven: het ontwerp, herhaalde hij hier, scheen eene wet, die men ons stelde, geen verdrag, dat men ons vergunde. Niettemin zeide hij den Kardinaal dank voor zijne gunst, in welke hij de Staten voor het vervolg aanbeval. De Kardinaal, hoezeer persoonlijk zijn leedwezen wegens het mislukken van de poging om met ons een traktaat te sluiten betuigende, verklaarde, dat het meerendeel van het Hof blij zou zijn, dat onze Gezant onverrichter zake scheidde, en dat men hem niet naloopen zou om hem terug te houden. Toch

liet hij zich nog met enkele punten in, waardoor de onzen gelegenheid hadden om te verklaren, dat zij niet verstaan konden, dat voortaan zelfs op de Vlaamsche kust de handel voor de Franschen vrij zou moeten zijn, en dat de verplichting om den Koning onvoorwaardelijk tegen de ongehoorzaamheid binnenslands hulp te bieden onredelijk was, daar de Koning het wel als ongehoorzaamheid zou kunnen gelieven aan te merken, zoo die van de Religie weigerden naar de mis te gaan. Ook op 't punt van de aanstelling van priesters bij de Fransche regimenten vorderde de Kardinaal eene belofte. Meer kon SOMMELSDIJK niet doen, dan hem zijn woord geven, dat hij de zaak aan den Prins zou voordragen: het traktaat, zoo 't nog tot stand kwam, moest strekken om onzen Staat te handhaven en niet om hem door zulke bepalingen, die tegen de voorwaarden van zijn bestaan indruisten, om ver te werpen: voor het overige, reeds nu hadden de Franschen in onze dienst meer gelegenheid om hunne godsdienst te oefenen, dan zij zelven zochten. Doch de Kardinaal stelde er bijzonder veel prijs op om die zaak door te drijven: hij meende, met die zorg voor de eeuwige zaligheid der soldaten onder de ketters, het wantrouwen der Katholieken te beter te zullen ontwapenen, en wilde de vereischte toestemming van den Prins verwerven tegen eene gunst, die men voor Zijne Excellentie bij de hand had. De Prins, namelijk, had door SOMMELSDIJK laten verzoeken toegelaten te worden tot het verhef van zekeren tol op de *Rhone*. De Regering maakte zwarigheid dit toe te staan, hoezeer zij erkende, dat 's Prinsen Stadhouder te *Orange*, de Heer VAN VALKENBURG, zich onberispelijk gedroeg, daar hij geweigerd had, de vesting aan de Hertogin DE ROHAN over te leveren. Maar zij verlangde een middel in handen te houden om den Prins eenige wederdienst te vergen, en kwam niet nader dan tot de verzekering, dat men den Prins stilzwijgend in het bezit van den tol zou laten: nieuwe brieven van verhef verkoos men niet te verleenen. Doch thans opende men het vooruitzicht den Prins ten volle te bevredigen, wanneer hij inschikkelijk was en de aanstelling van meer Fransche priesters toegaf; ja, de zaak, zoo gaf men te verstaan, van het traktaat zelve zou nog goed kunnen afloopen, als SOMMELSDIJK de schriftelijke belofte wilde afleggen, dat hij zijn best zou doen om, benevens eenige meerdere voldoening voor het vertrek van HAUTAIN, de aanstelling der priesters te verkrijgen. De Gezant weigerde zulks volstrekt. Den 21sten April verkregen de Ambassadeurs eindelijk audientie bij den Koning. Niettegenstaande, zeiden zij, het traktaat niet tot stand scheen te zullen komen, wilden zij Zijne Majesteit verzekeren van de geneigdheid der Staten en des Prinsen tot 's Konings dienst, waartegen zij 's Konings gunst bleven verzoeken, die wij na den vrede tusschen Zijne Majesteit en *Spanje* in dubbele mate noodig hadden. Daarop brachten zij ter rechtvaardiging van HAUTAINS vertrek het een en ander bij, zeggende, dat het een onschuldige en argelooze handeling was geweest. Op dit alles en wat zij nog meer verzochten, gaf de Koning goed bescheid behalve op het vertrek der vloot. Dit noemde hij een slechten streek, dien men hem gespeeld had, en de

1625—1627.

RICHELIEU tracht door eenig gunstbetoon aan den Prins van Z. Exc. oogluiking ten aanzien der aanstelling van priesters bij de Fransche regimenten te verwerven.

Afscheidsgehoor bij den Koning.

1625— 1627. rechtvaardiging van een onverschoonlijke daad achtte hij geene voldoening: hij zou zien, wat de Staten doen zouden.

Alvorens SOMMELSDIJK nu vertrok, zou men nog de proef nemen, in hoe verre men het ten aanzien van een verdrag van alliantie eens zou kunnen worden. Op de eerste bijeenkomst, die daartoe dienen zou, en waarbij ('t geen een ongunstig teeken kon geacht worden) de Kardinaal niet tegenwoordig was, verlangde men, dat de Gezant het accoord, waarvan hem niet eens een afschrift verleend werd en waarin de betwiste punten nog onopgelost waren gebleven (alleen 't artikel aangaande de priesters mocht vervallen), zonder voorbehoud zou teekenen. Toen hij dit weigerde, voerde men hem te gemoet, dat voorzeker Hun Hoog Mogenden vooraf met anderen over de zaak zouden willen raadplegen en den loop der zaken afwachten, met andere verwijten meer betreffende de partijdigheid van Hun Hoog Mogenden tegen de Katholieken. Na getracht te hebben de Fransche Commissarissen van de oprechtheid der Staten te verzekeren, gaf SOMMELSDIJK, wel beseffende niets meer te zullen verkrijgen, te kennen, dat hij zich met de verlenging van het traktaat van *Compiègne* zou tevreden stellen. Doch zelfs dit wenschte men niet toe te staan, daar men verstoord was, dat de Staten den Koning niet onvoorwaardelijk tegen de Hugenoten hulp wilden bieden. Op eene tweede en laatste bijeenkomst bleven de Commissarissen, schuilende achter 's Konings uitgedrukten wil, op al hunne onbillijke eischen staan. Alleenlijk stonden zij toe, ten gevalle van SOMMELSDIJK, dat den Heer D'ESPESSES een afschrift van het ontwerp, en dat wel ongewijzigd, toegezonden zou worden: want onzen Gezant te nopen rapport te doen van een stuk, dat hij niet kon voorleggen, zou toch al te veel van spot gehad hebben. Begeerden de Staten-Generaal, voegden zij er bij, het concept, zoo als het daar lag, niet aan te nemen, dan zou de Koning weltevreden zijn, dat hij voortaan zijn geld kon houden. Wat de sommen, die de Staten van den Koning te eischen hadden, te weten 120,000, door hen ten behoeve van MANSFELD voorgeschoten, en 500,000 gulden wegens het subsidie, aangaat, in gereed geld konden de Gezanten ze niet medekrijgen: slechts bekwamen zij assignaties om het bedrag na drie of vier maanden te ontvangen. De gelden, voor de dienst van de vloot van HAUTAIN verschuldigd, zouden later begroot en afgerekend worden. Uit alles bleek, dat de Regering tegenover de Katholieken de houding aannam, dat onze Gezant onverrichter zake gescheiden was. Niettemin was de band van vereeniging tusschen de beide Staten niet gansch verbroken, dank vooral de wijsheid van onzen buitengewonen Gezant. In deze gansche zoo kiesche en bezwaarlijke onderhandeling is de vastberadenheid en bezadigdheid van dezen Staatsman niet genoeg te roemen. Aan de eene zijde kwam hij de verzoeking te boven om zich jegens het Fransche Bewind te verbinden tot meer dan de Staten zouden hebben kunnen bekrachtigen, en van den anderen kant was hij zich genoeg meester om dat Bewind geen grond van achterdocht of beklag te geven, hetgeen bij de minste toenadering van zijne zijde tot de Engelsche of Savooische Gezanten het geval

zou geweest zijn. SOMMELSDIJK was juist de man voor den toestand. Zijne vroegere gedragingen in *Frankrijk* zoowel als in ons Vaderland hadden hem daartoe voorbeschikt. Tot de schuld toe, vroeger door hem op zich geladen, moest dienstbaar zijn om hem thans tot het werktuig te maken tot het behoud der zelfstandigheid van zijn land in een hagchelijk tijdsgewricht. Gelijk de achting van HAUTAIN bij zijn Opperhoofd, den Hertog DE MONTMORENCY, ongekrenkt was gebleven [1] in weerwil van het valsche van zijne stelling, zoo leed SOMMELSDIJKS aanzien ganschelijk niet bij de moeijelijkheden van zijne taak. Hij werd bij zijn vertrek vereerd met een diamant van wege den Koning; zijn zoon werd mede tot St. Michielsridder verheven; LANGERAK kreeg een gouden ketting van 4500 gulden waarde, om van de geschenken aan de Secretarissen niet te spreken. Den 8sten Mei (1626) was SOMMELSDIJK te *'s Gravenhage* terug, waar hij den volgenden dag in de vergadering der Staten-Generaal verslag van zijne zending deed.

1625—1627

SOMMELSDIJK terug in *den Haag.*

Zoo zag dan de Republiek zich ten taak gesteld, de oorlog tegen *Spanje* voort te zetten, zonder eene krachtige afleiding door deelneming van *Frankrijk* aan den strijd te mogen verwachten of zelfs te kunnen wenschen. Immers die deelneming was aan eene bedenkelijke voorwaarde gebonden, den doortocht van Engelsche troepen door ons land. Met trouwelooze bedoelingen wellicht zouden die troepen herwaarts komen. Dus stond ons niets anders te doen, dan onze grenzen te bewaren; *Denemarken*, zoo veel in ons was, door onderstand in staat te stellen en aan te moedigen om den vijand in *Noord-Duitschland* bezig te houden, en voorts *Engeland*, zonder deelgenootschap aan zijne vermoedelijke bijbedoelingen, in hetgeen dat Rijk ter zee tegen *Spanje* ondernam, ter zijde te staan.

Tocht der vereenigde Engelsche en Nederlandsche vloot.

Het had niet weinig moeite ingehad, eer de twintig schepen, die de Vereenigde Provinciën omstreeks den zomer van het jaar 1625 bij de Engelsche vloot voegen zouden, gereed waren [2]. De Engelschen klaagden in de maand Julij over 't lange uitblijven van ons contingent; doch toen ontbrak er nog veel aan de uitrusting der Engelsche schepen niet alleen, maar ook aan de wapening en oefening der soldaten, die daarop ingescheept zouden worden [3]. Intusschen werden er bepalingen vastgesteld omtrent den voet van de vereeniging der Nederlandsche en der Engelsche scheepsmacht. Onze twintig schepen zouden een afzonderlijk eskader vormen. Doch de Admiraal zou de orders involgen van den Engelschen vlootvoogd, den »Maarschalk-Generaal" CECIL [4]. De Nederlandsche Admiraal en vice-Admiraal zouden stem hebben in den Krijgsraad, en

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Maart, 1626.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 21, 23 Aug. 1625.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Aug. 1625. Brief v. 22 Julij, 1625, van onze Gezanten in *Engeland* aan Z. Exc. (In het *Journaal van Sommelsdijks Gezantschap* in *Engeland*, op het Rijksarchief).

[4] Onder hem bekleedde ST. LEGER de waardigheid van »sergeant-majoor-generaal" (Zie hetzelfde *Journaal*).

1625—1627 de Hollanders een vijfde deel van den te maken buit erlangen [1]. Men had het voornemen, eene landing te beproeven op de oevers van de *Guadalquivir*, en 's Konings schepen, die men daar dacht aan te treffen, te bevechten. Niet vroeger dan tegen het najaar (1625) zeilde de vereenigde vloot naar hare bestemming; doch reeds voor het eind des jaars was zij, na een vergeefschen aanslag op de Andalusische kust, in *Engeland* terug, zonder iets uitgericht te hebben [2]. Groot was deswegens de ontevredenheid in *Engeland* [3]; in ons vaderland blijkt het niet, dat men zich veel aan de zaak liet gelegen liggen. Niettemin werd uitvoering gegeven aan het reeds in den vorigen zomer beraamde plan om eene reservevloot uit te rusten, waartoe de *Nederlanden* weder hun contingent zouden leveren [4]. Vooraf echter verlangde men de schepen der vorige vloot, die nog te *Plymouth* waren gebleven, herwaarts over te laten komen, en eerst het aantal der Engelsche schepen en den tijd te vernemen, tot de nieuwe onderneming bepaald. Hollands advies was, om van de schepen, die met HAUTAIN van *Rochelle*, en laatstelijk met REAEL [5] van *Plymouth* terug waren, er vijftien voor de tweede Engelsche vloot uit te rusten [6]. In April waren de Engelsche schepen tot den nieuwen tocht ten getale van 50 gereed. Alleenlijk moesten de in *Frankrijk* geworven scheepssoldaten nog overkomen. Intusschen was het tijd dat ook ons eskader gereed kwam. *Holland* liet het daartoe niet aan aanmaning aan de Provinciën ontbreken, en de Prins benoemde REAEL tot Admiraal [7]. Doch bij de schaarschheid der gelden, die er bij de Collegiën ter Admiraliteit bestond, en bij het uitblijven van het aandeel, dat de Provinciën aan de uitrusting moesten betalen, kwam zij niet spoedig tot stand. Het scheen zelfs, dat *Zeeland* zich niet verplicht rekende om tot de zaak mede te werken [8].

Uitrusting van eene tweede vereenigde vloot.

Blokkade der Vlaamsche kust.

Die nieuwe inspanning intusschen mocht geen voorwendsel zijn om de bezetting der Vlaamsche Kust op nieuw te verwaarloozen. Integendeel de Collegiën ter Admiraliteit zouden te zorgen hebben, dat die kust tegen April geblokkeerd was met dertig schepen, elk voerende 20 of 22 stukken en bemand met minstens 75 man en 20 musketiers, behalve 5 jachten, van 50 man en 8 gotelingen voorzien. Ten einde den ijver der kapiteins te bevorderen en bekwame zeeofficieren te vormen, werd alsnu bepaald,

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Aug. 1625.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Jan.; 4 Febr. 1626.

[3] *Rapport van Sommelsdijks Gezantschap in Frankr.* Onder 17 Jan. 1626.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Dec. 1625.

[5] VAN DER LECK was reeds in Februarij hier te lande terug (*Resol. Stat.-Gen.* 4 Febr. 1626).

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Febr.; 19, 20 Maart, 1626.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Maart; 4, 6, 14, 17, 27, 30 April, 1626.

[8] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 4, 8, 13, 25 Mei; 6 Junij, 1626.

dat de kapiteins voortaan (gelijk reeds in *Zeeland* geschiedde) niet bloot voor een enkel saizoen zouden verbonden worden, maar voor zoo lang zouden worden aangenomen, als zij zich goed gedragen zouden. Quast kreeg het commando over deze scheepsmacht [1]. 1625—1627

Bij de dus voortgezette kostbare oorlog was het moeijelijk genoeg de zaken der Unie in redelijke orde te houden. Aan de medewerking van sommige Provinciën ontbrak maar al te veel. Hoe de oneenigheden binnen den boezem eener Provincie de opbrengst van de oorlogslasten aan de Unie stremden, was meer dan eens ondervonden, en, volgens de uitdrukking van een der Leden van *Friesland* zelve, in den zomer van het jaar 1625, »flakkerde de twist in dit Gewest nu bijna tot de daken uit." Zoo spraken de vertegenwoordigers van *Westergo.* Alleen dit Lid der Staten van *Friesland* had Gedeputeerden naar *'s Gravenhage* gezonden, waar de Staten-Generaal de geschillen zouden beslechten. De andere Leden, met name *Oostergo*, *Zevenwolden* en de Steden, sloegen het gezag van Hun Hoog Mogenden in den wind [2]. De zaak was deze, dat de Steden bij de ondergeschikte rol, die haar in de Staatsregeling der Provincie was aangewezen, zich niet aan de schatting, welke haar opgedrongen werd, wilden onderwerpen. Maar dat men geen middel vond om de zaak door onderlinge schikking te regelen, was wel een bewijs, dat er bij de partijen geen zeer krachtige liefde bestond voor de gemeenschappelijke zaak der *Unie*: anders had men zich beijverd om door wederzijdsche tegemoetkoming de verplichting der Provincie tegenover de Generaliteit te voldoen. Hoe het zij, 's Lands behoeften vorderden de opbrengst der consenten. Dus besloten de Staten-Generaal, in de Friesche zaak, hetzij de andere Leden vertegenwoordigers zonden al of niet, eene beslissende uitspraak te doen en die uitspraak te doen uitvoeren. In allen gevalle zouden zij, van den 13den October (1625) aan, het onderzoek aanvangen. Werkelijk daagden er geene andere Gedeputeerden uit *Friesland* op. Hun Hoog Mogenden bepaalden nu zelven den voet, waarop de verpachting der middelen in die Provincie zou plaats hebben, des noods op hun gezag, en gaven aan Graaf Ernst Casimir ten dien einde het noodige bericht. Evenwel aarzelden de Staten-Generaal om volstrekt tegen den zin en wil van de meerderheid der Staten van *Friesland* handelend op te treden, en zij trachtten van de verschillende Leden der Provincie de verklaring te bekomen, dat zij zich aan de uitspraak onderwierpen. Doch alleen wederom die van *Westergo* gaven zulk eene acte. Alsnu namen Hun Hoog Mogenden noode de toevlucht tot een uitersten maatregel, te weten, de zending van eenige Staatspersonen naar de Provincie, ten einde de Gewestelijke Staten door overreding tot bewilliging te brengen. Na lang uitstel werden uit den Raad van State de Heren Randwijk, Broekhoven en van der Lingen aangewezen om zich naar *Friesland* te begeven, ten einde de uitvoering te verzekeren van het besluit van Hun Hoog Mogenden »op het vinden van de consenten" in die Pro-

Geschillen in *Friesland.*

De Staten-Generaal nemen een besluit in de zaak.

Vergeefsche zending der Staten naar *Friesland.*

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Febr.; 1 Junij, 1626.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Sept. 1625.

1625—1627 vincie. Zij deden eene vergeefsche reize; al hunne pogingen stuitten af op de onverzettelijkheid der drie Leden; zelfs niet zóó ver konden zij het brengen, dat de middelen bij voorraad verpacht werden. Toen dan de Gedeputeerden onverrichter zake terug waren gekomen, besloten de Staten-Generaal, de Staten van *Friesland* schriftelijk ernstig aan te manen de verpachting der middelen alsnog op den door hen beraamden-voet te doen plaats hebben, of de zaak alsnu eendrachtig tegen den 11den April (1626) aan eene nieuwe uitspraak van Hun Hoog Mogenden te onderwerpen, onder bedreiging dat zij anders de middelen onverwijld bij executie van de onwillige Leden zouden laten invorderen [1]. Maar nog voor dien 11den April kwam er een brief van Graaf ERNST CASIMIR met de vraag of men niet iets moest toegeven aan het bezwaar der Steden tegen de zoogenaamde »corpergelden," die men van haar vergde niettegenstaande men haar het derde deel der pachtpenningen onthield, waaruit zij vroeger die belasting plachten te vinden. De Staten-Generaal antwoordden, dat vóór elke inwilliging de middelen ten minste bij voorraad moesten verpacht worden: want de zaak leed geen langer uitstel. In weerwil van den drang der omstandigheden lieten de Staten van *Friesland* de missieven van Hun Hoog Mogenden onbeantwoord. Dezen zagen zich derhalve genoodzaakt tot eene nieuwe bezending te besluiten, die, als de zaak niet in der minne te schikken zou zijn, de verpachting bij executie zou doen geschieden met behulp van den Stadhouder, Graaf ERNST CASIMIR, en van de niet weerbarstige Leden. De Gedeputeerden zouden bevelschriften medekrijgen aan de kapiteins der naastgelegen ruiter-compagniën, terwijl aan de Admiraliteiten van *Amsterdam*, het Noorderkwartier en *Dokkum* order gegeven zou worden om te zamen een viertal oorlogschepen gereed te houden, ten einde op de personen, schepen en goederen van de onwillige Leden der Provincie beslag te leggen. Zoo stonden de Staten-Generaal op het punt met wapengeweld tegen een deel des Lands op te treden: een burgeroorlog zou er het gevolg van kunnen zijn: want de Steden hadden zich onderling verbonden, zich tegen de executie te verzetten. Dit verkondigde de Heer INTHIEMA, toen hij den 20sten April weder ter vergadering der Staten-Generaal verscheen, nadat er een geruimen tijd lang geen enkel afgevaardigde van *Friesland* was opgekomen. Weldra daarna vernam men, dat ook het Lid *Zevenwolden* zich de executie niet zou laten welgevallen. Niettemin begrepen de Staten-Generaal met advies van den Raad van State de zaak door te moeten zetten. Alleenlijk wenschten zij alsnu den Steden vooraf eenigzins tegemoet te komen, en toe te staan, dat de corpergelden voor een deel werden opgelegd aan de huizen ten platten lande, die geen schot betaalden noch nering deden [2]. Tot deze inwilliging gemachtigd, vertrokken

Nieuwe bezending. Maatregelen van bedwang beraamd.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Sept.; 28 Oct.; 18, 20, 22, 29 Dec. 1625. 3 Febr.; 20, 24 Maart, 1626.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 11, 20, 21, 22, 24 April, 1626.

dezelfde Gedeputeerden [1] nogmaals naar *Leeuwarden.* Ditmaal schenen zij beter te zullen slagen ten gevolge van de vastberadenheid, die de Staten-Generaal lieten blijken. Althans nog vóór het eind van April lieten *Oostergo* en *Zevenwolden* zich overhalen om onder zekere voorwaarden de verpachting der middelen volgens de uitspraak te laten geschieden. Deze twee Leden evenwel betuigden hun misnoegen, dat aan de Steden uit naam van Hun Hoog Mogenden eene schriftelijke belofte gedaan was, dat binnen vier maanden in hare grieve zou worden voorzien. Niettemin waren de Steden niet tevreden gesteld: op haren tegenstand stuitte de zaak op nieuw af. Den 2den Mei ontstond er naar aanleiding van de aanstaande verpachting te *Leeuwarden* een volksoploop. De Gedeputeerden vonden het ongeraden de verpachting door te zetten, en waren den 9den Mei wederom onverrichter zake in den *Haag* terug. Wat nu te doen? De Staten wisten er niet beter op, dan, na beraadslaging met zijne Excellentie en den Raad van State, te besluiten, dat aan de Staten en den Stadhouder van *Friesland*, alsmede aan de Stad *Leeuwarden* ernstig zou worden geschreven, dat recht mocht worden gedaan tegen de aanleggers van den oploop, en dat daarbenevens aan de Leden der Staten en aan al de Steden afzonderlijk zou worden opgedragen, de zaken dus in te richten, dat de verpachting tegen den eersten November geschieden zou: anders moesten zij niet vreemd vinden, dat Hun Hoog Mogenden ze op hun gezag doen lieten. Middelerwijl hadden zij order te stellen, dat de achterstallen der Provincie betaald werden. Wat voorts de grieven betrof, die zij buitendien beweerden te hebben, zoo moesten zij tegen de aanstaande maand Julij Gedeputeerden zenden van genoegzamen last voorzien om ze ten overstaan eener Commissie uit de Staten-Generaal te kunnen beslechten [2]. — Maar achtten de Staten-Generaal het ongeraden geweld te gebruiken, de Stadhouder en de Gedeputeerde Staten van *Friesland* schijnen de Steden door het vertoon van militaire macht tot ondergeschiktheid te hebben willen brengen. Althans men deed eenige troepen naar *Leeuwarden* oprukken. Doch dit besluit verwekte in de steden en bepaaldelijk in *Leeuwarden* ernstige onlusten. De burgerij dezer stad ontwapende de soldaten, eigende zich de sleutels der poorten toe, en bleef zelve in de wapenen. Nu meende zich het gemeen alles veroorloofd. Er was geen ontzag meer voor de stedelijke Overheid; het huis van een der burgemeesters werd aangerand; geweerschoten gelost tegen het gebouw, waar de Staten vergaderden; bij de Heren VAN SCHWARTSENBERG en RIENK VAN BURMANIA de glazen ingesmeten, en zij met de hunnen in hunne huizen belegerd. Op de eerste slechts gedeeltelijk volledige berichten dezer gebeurtenissen schreven de Staten-Generaal, na raadpleging met Zijne Excellentie en den Raad van State, dat de Stadhouder, ERNST CASIMIR, met de Heren van het Hof van *Friesland* en de Magistraat van *Leeuwarden*, zich be-

1625—1627.

Onlusten te *Leeuwarden.*

---

[1] Te weten: RANDWIJK, BROEKHOVEN en uit dèn Raad van State VAN DER LINGEN.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 9, 12, 15 Mei, 1626.

1625—1627. ijveren zou om door inschikkelijkheid de rust te herstellen. Men zou de burgerij overreden de wapenen af te leggen en ze aan de soldaten terug te geven onder belofte, dat dezen de stad zouden verlaten om tegen den vijand op te trekken. Maar toen Hun Hoog Mogenden al het gebeurde vernomen hadden, besloten zij, dadelijk eenige Gedeputeerden van hunnent wege te zenden naar *Steenwijk* of eene andere plaats bij of op de grenzen van *Friesland*, met den last om de Gedeputeerde Staten der Provincie en den Stadhouder bij zich te noodigen ten einde met hunne medewerking de Volmachten ten spoedigste bijeen te doen komen, en intusschen te trachten de orde te herstellen, en althans te zorgen, dat zich het verzet tegen de wettige Regering niet tot de andere drie Leden der Provincie uitstrekte. De Deputatie zou brieven aan de krijgsbevelhebbers medekrijgen om des noods met geweld te kunnen optreden. Dadelijk werd deze zending opgedragen aan de Heren RANDWIJK, BEAUMONT en SOMMELSDIJK, die niet lang geleden lid van den Raad van State geworden was [1]. Deze laatste naam was wel een bewijs, dat de Staten de zaak als zeer gewichtig beschouwden. Doch SOMMELSDIJK verontschuldigde zich: ook was bij de behandeling van het ingekomen Fransche alliantie-ontwerp zijne tegenwoordigheid in den *Haag* onmisbaar, — en de Heer MATELIEF werd in zijne plaats aangewezen. Toen de Deputatie reeds vertrokken was, kwam er bericht uit *Friesland*, dat de Gedeputeerde Staten, naar *Bergum* geweken, zich op verzoek van eenigen uit het Hof en uit de Magistraat en van de Burgerhoplieden weder in de stad begeven hadden, waar zij alsnu beraadslagen zouden op de beschrijving der Staten. Graaf ERNST CASIMIR had het voornemen om binnen acht dagen met zijne gemalin te *'s Gravenhage* te komen. Dus scheen de zaak op weg om zich tot rust te schikken. Den Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden werd een bode nagezonden, dat zij alsnu geene soldaten moesten laten marcheren, maar van den Graaf Stadhouder instructiën vragen. Doch voordat dit had kunnen geschieden, was de Graaf reeds in den *Haag*, en ried, dat men de Gecommitteerden zou terugroepen, hetgeen dan ook dadelijk geschiedde. Het schijnt dat de Friezen, door wederzijdsche toegefelijkheid, de inmenging van de macht der Staten-Generaal wilden voorkomen. Zelfs van de zending van Gecommitteerden tegen Julij ter onderwerping der geschillen aan Hun Hoog Mogenden verontschuldigden zich gelijkelijk de twistende partijen. Men verwees de beslechting naar den te houden Landdag en de uitvoering der uitspraak der Staten-Generaal werd eene onmogelijkheid geacht [2].

De Staten-Generaal zien van geweldige maatregelen tegen *Friesland* af.

Hoe weinig ijverig en hoe verdeeld de belangstelling van *Zeeland* was in de zaken van het Gemeenebest, is ons reeds gebleken [3]. In het begin van December (1625)

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Oct. 1625.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 28, 29 Mei; 1, 2, 3, 7, 8, 17 Junij, 1626.

[3] Zie hiervoor, bl. 111, 112.

moest die Provincie weder aangemaand worden, dat zij zich stipt zou houden aan de bepalingen, onlangs ter veiliging van de zee getroffen, en de schepen, die haar ter uitrusting waren toegewezen, niet langer dralen moest uit te zenden. De Admiraliteit van de Maas, het is waar, verzuimde op dit tijdstip evenzeer hare verplichtingen. Doch de achterlijkheid der Rotterdamsche Admiraliteit schijnt te wijten te zijn geweest aan misbruiken, die zoo ver gingen, dat de zaak ten onderzoek aan gedelegeerde Rechters werd opgedragen [1]. Het verzuim in *Zeeland* daarentegen, had, zoo schijnt het, eenen staatkundigen grond [2]. Althans in het begin van het jaar 1626 gingen de Staten van het Gewest over tot eene daad in strijd met de *Unie*. Zij verminderden eigenmachtig het bedrag der Compagniën, die ter hunner betaling stonden. Dadelijk werden, zoodra de Heer HAUTAIN, Commandant van *Sluis*, dit te *'s Hage* bekend gemaakt had, de Prins en de Raad van State ter vergadering der Staten-Generaal ontboden, en werd besloten in de eerste plaats aan de kapiteins dier Compagniën te schrijven, dat zij het bevel der Zeeuwsche Staten niet zonder nader order der Staten-Generaal mochten gehoorzamen, en ten tweede, eene bezending, bestaande uit de Heren VAN BEVEREN en SCHAFFER, zoo noodig met den Prins aan het hoofd, naar *Middelburg* af te vaardigen. Eerst tegen Maart werden de Compagniën weder voltallig gemaakt [3]. In Mei daaraanvolgende verklaarde de Provincie zich op verre na niet in staat om hare quote in de oorlogslasten te voldoen, en drong zij dus op vermindering dier quote aan. In November, toen de begrooting voor 1627 moest ingediend worden, had *Zeeland* dan ook, benevens *Friesland*, hare consenten voor 1626 nog niet ingebracht. Het is waar, de Admiraliteit te *Middelburg* had zich in schulden moeten steken; maar op welk eenen toon drong zij op subsidie aan! Zij schreef, dat zoolang zij dezen onderstand niet ontvangen had, zij de schepen, naarmate zij binnenkwamen, zou afdanken. De Staten-Generaal smeekten haar, dit »schadelijk voornemen" toch niet te volvoeren. Trouwens veel Zeeuwsche schepen zouden er niet binnenkomen, ten minste niet van de bezetting der Vlaamsche kust. Immers bleek later, dat *Zeeland* den geheelen zomer slechts één schip op die kust gehad had [4].

1625—1627.

Ook *Zeeland* is verre van vaardige medewerking met de Generaliteit.

Nog een Gewest was er, hetwelk, schoon niet tot de *Unie* behoorend, maar niettemin grootendeels uit *'s Gravenhage* door uitspraken in gedurige geschillen en door tel-

---

[1] De onrustigheid, onder de Gemeente deswegens te *Rotterdam* ontstaan, was zoo groot, dat de Rechters zich naar *'s Gravenhage* moesten verplaatsen (*Resol. Stat.-Gen.* 8 Maart, 1626). De fiskaal BERCK (verwant van den Gezant te *Venetië*) en een Raad dier Admiraliteit voor *Zeeland* werden te *'s Hage* gevangen gezet (ald. 8, 31 Maart). Zie voorts V. D. CAPELLEN, I, p. 391, 399.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 6, 8, 24 Dec. 1625. 1, 8 Apr., 1626.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 10 Febr.; 2 Maart, 1626.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Sept.; 31 Oct.; 23 Dec., 1626.

1625—1627. kens herhaalde bezendingen bestuurd, eene nimmer rustende bemoeijing der Staten vorderde. Het was *Oost-Friesland*. Slechts hunne gedurige tusschenkomst onttrok dit Graafschap aan den invloed onzer Spaansche tegenpartij, die, daar eenmaal ingevoerd, onzen vijand zoo veel nader bij onze grenzen zou gebracht hebben. In den nazomer van het jaar 1625 overleed Graaf ENNO, en zijn zoon RUDOLF CHRISTIAAN, die in de geschillen van zijn Huis met zijne onderdanen reeds den weg naar *den Haag* geleerd had [1], volgde hem op. Dadelijk na zijne regeringsaanvaarding barstten er hooggaande oneenigheden uit. Een deel der Stenden, door den Graaf gestijfd, verkoos niets toe te brengen tot het onderhoud van het garnizoen te *Embden*, en deze Stad verlangde door de bijdragen van de andere Leden van het Gewest in staat te blijven om hare troepen op de been te houden. Dus trachtte zij door inlegering in de steden *Aurich* en *Norden* de nalatigen te dwingen; maar haar krijgsvolk werd *Aurich* uitgedreven. De Staten-Generaal den jongen Graaf niet dadelijk onheusch willende bejegenen, gelastten de bevelhebbers hunner troepen, den kapitein COENDERS te *Lieroord*, en ERENTREITER te *Embden*, zich ditmaal niet met den twist te moeijen. Maar zij achtten de omstandigheden van dien aard, dat alweder besloten werd eene Deputatie naar *Oost-Friesland* te zenden, ten einde de zaken te schikken. Zij werd te *Embden* goed ontvangen. Doch weldra kwam het voorstel, waarin ditmaal de Stad *Embden* en de Graaf zamenstemden, dat de Staten die stad door hun garnizoen zouden laten ruimen. Dit was de eenige voorwaarde, heette het, waarop de Graaf onzijdigheid van den vijand zou kunnen verwerven. De nabijheid van TILLY maakte het waarschijnlijk, dat de Liguistische troepen, ten einde een tegenwicht tegen der Staten invloed in *Oost-Friesland* te stellen, aldaar een vast punt wenschten in te nemen; maar juist dit moest voor ons eene reden zijn om het Graafschap niet geheel aan den vijand over te laten. Hoe het zij, de Staten, begrijpende dat de Stad *Embden*, vol partijschappen, ons garnizoen niet kon missen, besloten aan dat voorstel geen gehoor te leenen. Geen wonder, dat de maatregelen der Nederlandsche Gecommitteerden den Graaf niet behaagden; hij klaagde deswegens te *'s Gravenhage*, en de Staten zelven verlangden verklaring van de handelwijs hunner Afgevaardigden. Dezen tastten niettemin door, en deden den 13den Februarij eene uitspraak, strekkende om den Graaf te doen bewilligen in de noodige middelen om het Landsgarnizoen te *Embden* in stand te houden [2]. Alsnu beriep zich RUDOLF CHRISTIAAN op een nader onderzoek van Hun Hoog Mogenden. Dezen verzochten den Graaf in persoon te *'s Gravenhage* te willen komen, om alhier tegelijk met de Gedeputeerden der Oost-

De Staten bemoeijen zich op nieuw met de zaken van *Oost-Friesland*.

[1] Zie hiervoor, D. III St. III bl. 783.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 12, 13, 23, 25 Sept.; 4, 9, 11 Oct.; 12, 30 Nov.; 8 Dec., 1625. 8, 23, 24, 25 Febr. 1626. *Resol. Holl.* 23 Sept. 1625.

Friesche Stenden te worden gehoord. Doch intusschen gaven zij hunnen Commandant ERENTREITER bevel den Administratoren de hand te bieden tot inning der middelen ter betaling van het garnizoen van *Embden*, en stelden order, dat er behoorlijk zorg gedragen werd voor het onderhoud der dijken. Wel was het noodig, dat zij zich dus lieten gelden; want aan mededingers naar het bezit van het recht van bescherming ontbrak het niet. Immers in Maart (1626) kwamen te *Embden* een Afgevaardigde van den Koning van *Denemarken* en een van den Aartsbisschop van *Bremen* om het geschil tusschen den Graaf en zijne Stenden bij te leggen. — De Graaf verscheen niet op de uitnoodiging. De Stad *Embden*, daarentegen, zond afgevaardigden, die zich volkomen tevreden verklaarden met de gevallen uitspraak, en door de Staten verordend wenschten te zien, dat de grenzen van het Gewest door hare troepen bezet mochten worden; daarmede zouden de strooperijen van het garnizoen van *Lingen* worden gekeerd, waarachter de boeren scholen, als het er op aankwam hunne belastingen te betalen. Op het bericht, door den Graaf overgezonden, dat hij op het punt was zich met zijne Stenden te verstaan, bleven de uiterste maatregelen der Staten, zeer tegen den zin van die van *Embden*, een tijd lang opgeschort [1]. Doch de Graaf, gerugsteund door een deel der Ridderschap, door de Steden *Norden* en *Aurich* en door den Huismanstand, zocht slechts uitstel van de uitvoering der uitspraak van de Nederlandsche Gecommitteerden, en de Staten begrepen zich niet langer door hem te moeten laten ophouden, toen de Heer AMAMA, als Afgevaardigde van zijne Genade en van een aanbevelingsbrief van den Koning van *Denemarken* voorzien, herwaarts kwam, om zich, zeide hij, met de Embdensche Gedeputeerden te verstaan. Het was er op toegelegd om de Staten van hunne voor *Embden* gunstige beschikking terug te brengen; doch Hun Hoog Mogenden waren niet voornemens hun opzet te laten varen. Onder degenen, wien de taak werd opgedragen om de partijen op nieuw te hooren, was SOMMELSDIJK, die zou weten door te zetten, wat hij noodig oordeelde. Dus werd, met inachtneming van eenigen vorm van beleefdheid jegens den Graaf en met uitstel van beslissing op ondergeschikte punten, besloten, datgene waarop het eigenlijk aankwam, de bezetting der grenzen en de betaling van het garnizoen van *Embden*, onverwijld door te drijven [2]. Er bestond dringende reden om den Graaf te dwingen de Oostelijke en Zuidelijke grenzen van zijn land door troepen, die wij vertrouwen konden, te laten bewaken.

1625—1627.

Immers er viel niet langer op te rekenen, dat de Koning van *Denemarken* in staat zou zijn de keizerlijke troepen in den Nedersaksischen Kreis in bedwang te houden, en hun het voortrukken te beletten. Toen de Staten in het najaar van 1624 tot eene werkdadige ondersteuning van dien Koning waren overgegaan [3], had hij dezen bijstand hoognoodig. Na den ongelukkigen val met zijn paard in eenen kuil op den wal van

Staat der krijgvoerende legers in den Nedersaksischen Kreis.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 11, 29 Maart; 21, 24 Apr.; 1 Mei, 1626.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 9, 11, 14, 18, 20, 22 Mei, 1626. [3] Zie hiervoor, bl. 118—120.

1625—1627. *Hameln* (in Julij 1625), ten gevolge waarvan zijn hoofd eenigermate gekrenkt bleef, was zijne hoofdmacht op *Bremen* teruggetrokken, en de uitkomst van den slag bij *Kalenberg* (in October 1625) had het vertrouwen op de macht der Denen nog meer moeten schokken [1]. De toegezonden hulp had den Koning weinig gebaat. MANSFELD, wiens voetvolk door ons land en verder te scheep naar de *Wezer* was gevoerd [2], en wiens ruiters door eene Afdeeling Nederlandsche kavallerie, 22 Compagniën sterk, van *Rees* noordwaarts waren geleid [3], werd in die streken van *Duitschland* slecht onthaald. Koning CHRISTIAAN zond hem Oostwaarts, in de hoop, dat hij er in slagen zou, WALLENSTEIN zich achterna te lokken, door *Brandenburg* naar *Silezië* door te dringen, zich met BETHLEN GABOR, die hier te lande weder op onderstand aandrong [4], te vereenigen, en zoo *Weenen* te bestoken. Na te *Lauenburg* de *Elbe* overgetrokken te zijn, trachtte hij, door den Koning aan zichzelven overgelaten, zich ten koste van *Lubek* te onderhouden. Doch deze Stad, niet gezind zich door dit krijgsvolk te laten brandschatten, en, zoo als de aanzienlijkste Steden in den Nedersaksischen Kreis, in geenen deele met den Koning van *Denemarken* en zijne oogmerken ingenomen [5], verzette zich gewapender hand tegen MANSFELDS eischen en bracht hem gevoelige slagen toe [6]. Niettemin zou zijn tocht voortgang hebben. Hij kreeg het Nederlandsche regiment van wijlen Kolonel VAN MERWE mede, hetwelk trouwens niet meer dan de helft van de vereischte sterkte bezat [7]. Maar in het midden van April (1626) ontmoette hij WALLENSTEIN bij *Dessau* (aan de zamenvloeijing van *Elbe* en *Mulde*), en werd verslagen [8]. Het Nederlandsche regiment werd nagenoeg vernield [9].

MANSFELD bij *Dessau* geslagen.

Ook Vorst CHRISTIAAN van *Brunswijk*, dien de Staten, in weerwil van TILLY's waarschuwing en bedreiging [10], door eenige troepen, onder den Gelderschen edelman WALRAVEN VAN GENT, lieten ondersteunen [11], was in zijne pogingen niet voorspoedig. Hij zou *Westfalen* tegen de Liguistische en keizerlijke troepen beveiligen. Na eenen mislukten aanslag op *Goslar*, trok hij op *Paderborn*. Van hier brak hij weder op naar den omtrek van *Göttingen*, ver-

---

[1] MAILÁTH, *Gesch. d. östr. Kaiserst.* III. S. 111—113.

[2] Zie hiervoor, bl. 97, 98. *Resol. Stat.-Gen.* 28 Sept.; 12, 22 Oct., 1625.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Oct., 1625.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Apr. 1626.

[5] MAILÁTH, S. 109—111. Dr. O. KLOPP, *das Verhalten der Stadt Hannover beim Beginne des dän. Krieges* (*Zeitschr. des histor. Vereins f. Niedersachs. Nachtrag zu Jahrg.* 1856).

[6] MAILÁTH, *t. a. pl.* S. 121. AITSEMA, I, 467, 468.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Dec., 1625. 16 Febr., 1626.

[8] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Mei, 1626.

[9] AITSEMA, bl. 549, 550. *Resol. Stat.-Gen.* 31 Mei, 1626.

[10] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Oct., 1625. 29, 30 April, 1626.

[11] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 5 Dec. 1625.

zekerde zich van deze stad, zoowel als van *Münden*; maar te *Nordheim* werd hij ziek, liet zich naar *Wolfenbüttel* voeren, en stierf aldaar [1]. Het Bisdom *Halberstadt* en de Abdij *Hirschfeld*, door zijnen dood opengevallen, werden door den Keizer aan zijnen zoon, den Aartshertog LEOPOLD, geschonken [2]. Bij zulk een tegenspoed moest de macht van Koning CHRISTIAAN aanmerkelijk lijden. Ten overvloede werden die Leden van den Nedersaksischen Kreis, welke toch reeds naar den Keizer overhelden, te meer ongezind om hun lot aan dat van dien Koning te verbinden, doordien zij, bij de geruchten die er liepen dat de Staten een bestand met *Spanje* zouden sluiten, in de meening verkeerden, dat CHRISTIAAN weldra niet langer door de Nederlanders ondersteund zou worden. Zoo stellig werden zulke geruchten verspreid, dat de Staten hunnen Resident AITSEMA last gaven, ze te weêrspreken [3].

1625—1627. CHRISTIAAN VAN BRUNSWIJK komt te sterven.

Vreemd was het niet, dat men zich in die streken aldus over de gezindheid der Nederlanders uitliet. Ook in de Middellandsche zee was het gerucht in omloop, dat wij vrede met *Spanje* hadden. Reeds behandelden de Algerijnen ons deswegens niet langer als bondgenooten, maar als vijanden [4]. Zelfs in ons land werd geloof geslagen aan hetgeen er van aangevangen vredesonderhandelingen gesproken werd. De voorstellen, met het Bewind der Infante over de uitwisseling der gevangenen gewisseld, gaven daartoe aanleiding. Reeds dat er gevangenen in zulk een aantal uit te wisselen waren, was een bewijs, dat aan de voorschriften, die het gedrag onzer zeemacht tegenover den vijand regelden, de hand niet werd gehouden. Immers schreef de wreede krijgswet voor, de manschap der veroverde Duinkerksche schepen onverbiddelijk over boord te werpen. Maar velen beschouwden in het jaar 1625 het Vlaamsche zeevolk naauwelijks meer als onze vijanden: zoo algemeen was de overtuiging, dat het met het voortzetten van de oorlog niet langer ernst was. De koopvaarders namen de gewone behoedmiddelen niet meer om tegen vijandelijke aanranding beveiligd te zijn. In Julij van dat jaar moest het plakaat, waarbij hun was voorgeschreven, slechts in behoorlijken staat van verdediging en ter onderlinge hulpbieding tot admiraalschappen vereenigd te varen, vernieuwd worden, en nog werd het niet algemeen gehoorzaamd. In Mei 1626 klaagde de Admiraliteit van het Noorderkwartier, dat zij binnen haar rechtsgebied het gemelde plakaat wegens den tegenstand van eenige zeesteden niet kon toepassen, en de Admiraliteit van *Amsterdam* verklaarde, dat ook zij, in dat geval, de voorschriften niet zou kunnen doen gehoorzamen. Alstoen besloot men eenige Heren uit de Staten-Generaal

Geruchten van bestand tusschen de Nederlanders en *Spanje*.

---

[1] De Staten betuigden Graaf ERNST CASIMIR, toen te *'s Hage*, hunne deelneming in dit verlies. De overleden Vorst was de broeder van zijne gemalin (*Resol. Stat.-Gen.* 30 Junij, 1626).

[2] MAILÁTH, S. 121.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Mei, 1626.

[4] *Res. Stat.-Gen.* 13 Aug. 1626.

1625—1627.

te deputeren om de bedoelde Steden tot rede te brengen, en deze maatregel bleef niet zonder vrucht [1]. In het begin van het jaar 1626 werd ook de krijgswet der voetspoeling weder vernieuwd. Slechts passagiers, jongens en dezulken, die zich tegen hunnen wil op het schip bevonden, mochten gespaard, maar matrozen en krijgsvolk moesten in het water geworpen worden. Tot nadere verklaring werd daarbij bepaald, dat, zoo men personen in handen krijgen wilde om tegen de Nederlanders, die te *Duinkerken* gevangen zaten, uit te wisselen, men visschers of andere menschen van de kusten van *Spanje* moest oplichten [2]. Hoe het zij, er waren verscheidene gevangenen uit te wisselen. Tijdens het leven van Prins MAURITS was het steeds Mevrouw TSERCLAES, die met de mededeelingen en onderhandelingen deswegens belast was geweest [3]. Maar in den aanvang van het jaar 1626 kreeg DAVID PALLACHE, zoon van JOSEPH PALLACHE, den zaakgelastigde van *Marocco*, een paspoort van Zijne Excellentie om naar *Brussel* te gaan, ten einde de zaak eener algemeene uitwisseling te behartigen [4]. Zoo had men eene heusche reden om het verzoek af te slaan, door DON DIEGO DE MENDOZA FURTADO [5], gewezen goeverneur van *Bahia*, onzen krijgsgevangene, gedaan, om zich op zijn woord van eer, of, zoo als hij later aanbood, op een borgtocht van 30,000 gulden, naar *Brussel* ter bevordering dierzelfde zaak te mogen begeven. Niettemin vermocht de aandrang van dien Portugees en van de geestelijken OPHOVEN en MAILLARD, welke sints geruimen tijd, verdacht van verraad, in onze gevangenschap verkeerden [6], zoo veel, dat Prins HENDRIK, met goedvinden der Staten, aan SPINOLA schreef, dat deze Markies Zijne Excellentie mocht onderrichten, of de Infante werkelijk genegen was tot eene algemeene uitwisseling; zoo ja, dat hare Hoogheid eenige personen naar *St. Donaes* zenden zou, werwaarts wij alsdan mede Gedeputeerden zouden zenden. Dit nu gaf grond tot de meening, dat de uitwisseling slechts een voorwendsel was, waarachter de toeleg schuilde om te beproeven of men zich met den vijand zou kunnen verstaan. Intusschen onderhandelde PALLACHE niet zonder goeden uitslag, en toen de Prins van *Portugal*, 's Prinsen zwager, dit Land verliet, waar hij zoo langen tijd gastvrijheid en onderstand

Onderhandelingen over de uitwisseling der gevangenen.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 16, 20, 30 Mei, 1626.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Dec. 1625. 19 Jan.; 12 Febr. 1626.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Dec. 1624. 13 Febr. 1625.

[4] V. D. CAPELLEN, I, bl. 402.

[5] Er waren meer hoogaanzienlijke Portugesche gevangenen, door de West-Indische Compagnie gemaakt: DON LUIS COUTINHO, zoon van den Graaf RODONDO, JOANNES MENDEZ DE VASCONCELLOS, DON FRANCESCO DE ESSE. De Staten-Generaal verordenden in April, 1626, dat men hen met onderscheiding zou behandelen (*Resol. Stat.-Gen.* 3 April, 1626).

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Oct. 1623. JACOBUS I had, tot groote ergernis der onzen, het uiterste gedaan om de loslating van OPHOVEN te bevorderen (*Resol. Stat.-Gen.* 9 Mei, 1623).

genoten had, om zich in *Brabant* te vestigen, kreeg hij den last mede om de uitwisseling haar beslag te doen krijgen. Werkelijk werd van de Brabantsche zijde iemand aangewezen, die te *Middelburg* in *Vlaanderen* zou komen om met eenen Gedeputeerde van onzen kant over de zaak in gesprek te treden. De Brabantsche Gecommitteerde was een man van aanzien, met name JAN DE KESSELAER, Ridder, Heer van *Marquette* [1], en dadelijk moest het Bewind der Aartshertogin zich eenigzins beleedigd gevoelen doordien de persoon, welke door de Staten met de onderhandeling belast werd, hem in rang niet evenaarde. Deze was DANIEL SLACHMULDER, advokaat-fiskaal van het Collegie ter Admiraliteit in *Zeeland*. Ook was de voorslag, met welken KESSELAER aankwam, niet overeenkomstig de meening van Hun Hoog Mogenden, die niets anders dan eene algemeene uitwisseling van *te water* gevangen gemaakte vijanden verlangden. — De tijd, dat men nog aan de mogelijkheid van verdrag zou hebben kunnen denken, was voorbij, en de Staten beijverden zich, alle gedachten aan iets van dien aard af te snijden door te verklaren, dat hunne bedoeling geene andere was dan den blaam van zich af te werpen, alsof zij zich om het gesmeek en gejammer der betrekkingen van de Nederlanders, die te *Duinkerken* gevangen zaten, niet bekreunden. Te *Brussel* was men minder besloten ten oorlog. Althans het bericht, dat de voetspoeling onlangs op nieuw strengelijk op de bemanning van een Duinkerker boot was toegepast [2], wekte aldaar bevreemding en verontwaardiging, en om met zijn onderhandeling voort te kunnen gaan verlangde PALLACHE herhaaldelijk uit *den Haag* de verklaring, dat zulks buiten order en last der Staten geschied was. De Staten antwoordden daarop dubbelzinnig, gebruik makende van de omstandigheid, dat juist de Kapitein der boot den dood toevallig ontkomen was, en door PALLACHE nader voor te schrijven, dat hij zou bedingen dat al diegenen zouden losgelaten worden, die vóór eenen te bepalen dag gevangen genomen waren of zouden worden, gaven zij te kennen, dat zij de mogelijkheid nog altijd toegaven, dat er op zee kwartier werd verleend [3]. — De menschelijkheid kwam op tegen de strenge handhaving der krijgswet. — Het schijnt, dat de bemoeijingen van PALLACHE te zeer voet gaven aan de meening, dat het om de aanknoping van vredesonderhandelingen te doen was. Althans, op voordracht van de Staten van *Holland*, werd het hoofdbeleid van de zaak der uitwisseling dien persoon uit de handen genomen, en hem nog slechts opge-

1625—1627.

[1] Waarschijnlijk een neef van den Nederlandschen Generaal MARQUETTE, die in Maart, 1626, overleed. STAKENBROEK, Commissaris-Generaal van de Cavallerie, werd zijn opvolger als Luitenant-Generaal van dit wapen, en Graaf H. O. VAN STIRUM werd STAKENBROEKS opvolger in de door die bevordering opengevallen betrekking (*Resol. Stat.-Gen.* 20, 25 Maart, 1626).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Mei, 1626.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Jan.; 4 Febr.; 9, 14, 23, 24, 27, 30 April; 6, 20 Mei; 3, 13 Junij, 1626.

1625—1627. dragen paspoorten aan te vragen voor SLACHMULDER en voor GERARD BERCKEL, Raad van *Rotterdam*, die dezen tot dit werk toegevoegd werd. Niet dan met moeite verkreeg PALLACHE de verlangde paspoorten. Daarmede in *den Haag* aangekomen, was hij ook met een brief van SPINOLA aan den Prins belast. De Staten braken dezen brief open, en, zeggen de Resolutiën der Staten-Generaal, hij werd bevonden van gelijken inhoud te zijn als de boodschap aan Hun Hoog Mogenden. Alsnu vingen de onderhandelingen geregeld aan. De Staten schijnen niet veel vertrouwen gehad te hebben op de standvastigheid der onderhandelaars aan onze zijde. Ten minste namen zij maatregelen om de inwilliging, tot welke zij, slechts bij de uiterste volharding van de andere partij, komen wilden, voor die Heren zelven zoo lang mogelijk verborgen te houden. In het midden van October (1626) had de zaak haar beslag, en de wisseling werd met alle mogelijke voorzorgen uitgevoerd. *Don* DIEGO DE MENDOZA FURTADO nam een beleefd afscheid van de Staten-Generaal [1].

Evenwel de oorlog zou worden voortgezet. Wilden wij eensdeels *Frankrijks* bondgenootschap niet geheel verbeuren, zoo moest aan dit Rijk getoond worden, dat wij ten minste ons niet met *Spanje* wilden verstaan. Vandaar dat wij SOMMELSDIJK, uit *Frankrijk* terug, oorlogzuchtige maatregelen zien ondersteunen [2]. Maar van den anderen kant noopte ons het dreigend afzakken der Liguistische en Keizerlijke troepen tot zelfverdediging tegen eene mogelijke aanranding onzer grenzen.

Door de geweldige inspanning, die de inneming van *Breda* gekost had, uitgeput, was er van de strijdkrachten der Zuidelijke Nederlanden in dit jaar niet veel te duchten. Ook hoorde men nog van niets gewichtigers dan van eenige weinig beduidende uitrustingen te water, door SPINOLA beraamd, en van oorlogschepen, die uit *Spanje* zouden komen, om in vereeniging met de Duinkerkers onze visschers in het naauw te brengen [3]. Tegen dat het zoo ver komen mocht, kregen de Spanjaarden alreede eene geduchte waarschuwing. De Kapitein VAN DER BURCHT, namelijk, die een aantal van 28 visschersschepen geleidde, ontmoette in de lente van dit jaar drie schepen, uit *Spanje* komende, met zout, olie en andere waren geladen, en bestemd naar *Duinkerken* om daar te blijven en ten oorlog dienst te doen. Hij begroette ze met het kanon; het gevecht duurde van 4 uren na den middag tot 10 uren in den avond, en het had dit gevolg, dat een der schepen in den grond werd geschoten. Des anderen daags werd het andere veroverd; maar het derde ontkwam door de vlucht [4].

Ontmoeting van Kapitein VAN DER BURCHT met eenige vijandelijke schepen.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 8 Julij; 1, 14, 25, 31 Aug.; 4, 8, 16, 19, 23, 25, 28 Sept; 7, 15, 17, 28 Oct.; 7 Nov. 1626. *Resol. Holl.* 23, 24 Sept.; 7 Oct. 1626.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Mei, 1626.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 14 April; 17 Junij, 1626.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Junij, 1626.

Dringender scheen het gevaar, dat onze grenzen van den kant van *Duitschland* dreigde. 1625—1627.
Reeds den 18[den] Mei was de Prins er op bedacht om oorlogsbehoeften, ponten en zoo voorts naar onze oostelijke grenzen te doen opvoeren, en repte hij van het bijeenbrengen van een veldleger. De Staten-Generaal deelden zijne inzichten, en toen de Heer VAN RUMEN, Agent van den Keurvorst van *Brandenburg*, om der Staten bijstand verzocht ten einde het Land van *Mark*, bepaaldelijk *Lunen* [1], tegen den vijand te beschermen, oordeelde de Prins het wel te laat om dat stadje te ontzetten; maar, om iets van belang uit te richten, wenschte hij uitvoering te geven aan het besluit om het leger te velde te doen trekken [2].

Ook bleef men de hand houden aan de zaken van den Koning van *Denemarken*. Toen derhalve CHRISTIAAN IV, na MANSFELDS nederlaag, om 150,000 gulden voorschot op het door ons beloofde subsidie verzocht, werd dit verzoek toegestaan. Men had zich kunnen verontschuldigen met de omstandigheid, dat het traktaat, tusschen *Groot-Britannië*, *Denemarken* en onze Republiek gesloten, door die eerste Mogendheid nog niet bekrachtigd was. Ook kwam er niets van eene nadere bijeenkomst van Ambassadeurs van *Engeland* en *Denemarken* in *den Haag*, die tegen het voorjaar van het jaar 1626 bepaald was [3], om aan dat verdrag de laatste hand te leggen. Niettemin achtte zich onze Staat jegens *Denemarken* verbonden, en, hoe veel bezwaar het ook mocht inhebben om de vereischte penningen gereed te bekomen, CHRISTIAAN werd niet verlegen gelaten [4]. Men moest er overheen stappen, dat men zoo doende de hand leende tot den dwang, die den stedelijken vrijheden en handelsrechten door de Denen werd aangedaan. Zelfs moest men *Engeland* ter zijde staan, waar deze Mogendheid het rechtsgebied van *Hamburg* op de *Elbe* uitdrukkelijk in den wind geslagen wilde hebben, en met hare schepen nevens de onze dien stroom bezette, ten einde den uitvoer ten behoeve van *Spanje* te keer te gaan [5].

Voortgezette ondersteuning van Koning CHRISTIAAN.

Ook het gebeurde in *Brazilië* was niet geschikt om de deelhebbers aan de West-Indische Compagnie naar het staken van den oorlog te doen verlangen. Integendeel zij moesten zich de gelegenheid niet gaarne benomen zien om het daar geleden verlies te herstellen.

Wat men na de verovering van *Bahia* verwacht had [6], was geschied. *Spanje* had

Verlies van *San-Salvador*.

---

[1] Aan de *Lippe*, beneden *Hamm*.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Mei; 3, 4 Junij, 1626.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Mei; 10 Junij, 1626.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 26, 27, 28 Mei, 1626.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 4 April; 29, 30 Junij, 1626. Hoe gaarne de Staten de handelsvrijheden ook van *Bremen* ontzien zouden hebben, blijkt uit hunne betuigingen aan den Bremenschen Afgevaardigde, die in September 1623 kwam klagen over de belemmering, welke der scheepvaart op de *Wezer* werd aangedaan om den toevoer van proviand aan *Tilly* te beletten. *Resol. Stat.-Gen.* 9 Sept.; 11, 26, 28 Oct. 1623.

[6] Zie hiervoor, bl. 43.

1625—1627. het uiterste in het werk gesteld om de indringers weder uit de rijke kolonie te verjagen, en wat meer zegt, met goeden uitslag. In Januarij, 1625, vertrokken uit de Spaansche havens een en dertig groote oorlogschepen en een achttal kleinere, met zevenduizend vijfhonderd man, zoo soldaten als bootsgezellen, onder het opperbevel van DON FREDERICO DE TOLEDO. Bij de Kaapverdische eilanden vereenigde zich deze krijgsmacht met de Portugeesche vloot, twee en twintig groote en veertien kleinere schepen sterk, met vierduizend man, zoo matrozen als krijgsvolk. Den vierden April kwam de geheele scheepsmacht in de baai vóór *San Salvador* en de forten. Hier hadden de Nederlanders tweeduizend man soldaten in bezetting, behalve de zwarten en de Portugezen in hunne dienst. Zij hadden een zeventiental schepen ter hunner beschikking. De mondbehoeften hadden niet zoolang gestrekt als men berekend had; maar door de verovering van eenige Spaansche schepen met leeftocht was daarin voorzien [1]. TOLEDO deed dadelijk eene landing en vestigde een deel zijner krijgsmacht vooreerst in een paar kloosters, terwijl de vloot de baai gesloten hield. De Nederlanders deden een dapperen uitval; doch dit deed tot de zaak niet af, en deze stond hagchelijk, voornamelijk wegens het gebrek aan tucht, dat binnen de muren onder de onzen heerschte. Terwijl de stad al meer besloten werd, leden de schepen der belegerden zoo geweldig van het vijandelijk geschut, op den wal geplant, dat zij spoedig den belegeraars geen zorg meer baarden. De radeloosheid der Nederlanders, een gevolg van hun rechtmatig wantrouwen op hun opperhoofd, WILLEM SCHOUTEN, bracht hen tot opstand: zij namen, voornamelijk op voorgang van den sergeant VALTE [2], den kolonel SCHOUTEN gevangen en stelden HANS ERNST KIJFF in zijne plaats aan. Doch deze was alles behalve op een krachtige verdediging bedacht. Integendeel, hij nam de eerste gelegenheid te baat om den vijand te doen verstaan, dat hij geneigd was de stad op zekere voorwaarden over te geven. Hij bedong drie weken tijds om de schepen, die de onzen nog over hadden, zoo te herstellen en toe te rusten, dat men daarmede naar het vaderland terug zou kunnen keren. Daarenboven verlangde hij vier schepen tot dat doel van den vijand te leen. Het volk zou met krijgseer uittrekken, al hun goed met zich voerend; maar de gevangenen zou men uitleveren. Of KIJFF hoopte, dat binnen die drie weken de hulp, door het vooruitgezonden jacht reeds aangekondigd, uit het vaderland zou opdagen, waarmede de overeenkomst van zelve zou verbroken worden, zulks is niet gebleken. Maar zeker is het, dat TOLEDO niet gezind was zulke gunstige voorwaarden toe te staan. In weerwil van de moedige taal, door de belegerden aanvankelijk op de verwerping van hun voorstel gesproken, kwam het weldra tot een verdrag: want — althans de gewezen

[1] Volgens het getuigenis van den gewezen predikant van *San Salvador*, ENOCH TERTENIUS (*Resol. Stat.-Gen.* 8 Nov. 1625).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Jan. 1626.

predikant van *San Salvador*, ENOCH TERTENIUS, getuigde zulks [1] — de stad zou het geen drie dagen meer hebben kunnen houden. Bij de getroffen overeenkomst werd den Nederlanders niet veel meer vergund, dan zij eerst met zoo veel kracht van zich geworpen hadden: zij moesten ongewapend uittrekken; slechts de kleederen, die zij aan het lijf hadden, mochten zij behouden, benevens een valies of knapzak met eenige onmisbare benoodigdheden: op de schepen gekomen zou men hun het noodzakelijke tot de reize verschaffen en eenige wapenen ter hunner verdediging terug bezorgen. De geheele ontzaggelijke buit viel derhalve den oorspronkelijken eigenaren weder in handen. Op deze voorwaarden werd de stad den 1sten Mei ontruimd. 1625—1627.

Maar wáár toefde intusschen de scheeps- en krijgsmacht, die in het vaderland was uitgerust? Eerst met het einde van Februarij (1625) was zij uitgezeild. Aan de voortvarendheid van den Admiraal haperde het niet, dat zij hare bestemming niet vroeger bereikte: windstilte en ziekte onder het volk waren daarvan de oorzaak. Eerst tegen het eind van Mei kwam men op de hoogte van *Bahia*. Zoodra de Admiraal bespeurde, dat de toegang door eene sterke macht versperd was, besloot hij, in de meening dat de stad nog niet was overgegeven, den vijand aan te tasten. Maar de Spaansche vlag van de bolwerken ziende waaijen, en een sterke vloot onder de batterijen voor anker, met eenige ontredderde Nederlandsche schepen in de nabijheid, zag hij van den aanval af. Op den terugtocht, bij welken hen aanvankelijk meer gevaar van de ondiepten dreigde, dan van de Spanjaarden, die er niet op gesteld schenen hen te bemoeijelijken, maakte de Generaal BOUDEWIJN HENDRIKS zich van het eiland *Portorico* meester. Doch daar hij het kasteel niet in zijne macht kon krijgen, moest hij dit voordeel weder opgeven [2], en richtte den koers naar de Kust van *Guinea*, waar de Admiraal LAM intusschen mede was aangekomen [3]. In den zomer van 1626 was deze Admiraal in het land terug, zonder op die Kust veel te hebben uitgericht. Het kasteel *del Mina* was te vergeefs bestormd [4].

Bericht van de verovering van *Portorico*.

In de ontvangst van het krijgsvolk, hetwelk *San Salvador* had overgegeven, hier te lande was veel te voorzien. Werd die zedelooze bende niet tevreden gesteld met de betaling, die zij vóór hare afdanking te vorderen had, zoo was van haar veel overlast te vreezen, in de eerste plaats voor de Bewindhebbers der West-Indische Compagnie. Dezen wendden zich derhalve in het midden van Augustus (1625) tot de Staten-Generaal met de mededeeling, dat bij de aankomst der bewuste manschappen voor de betaling van ongeveer 1600 man te zorgen zou zijn. De Staten antwoordden, dat aan niemand betaling zou geschieden, tenzij eerst bleeke, dat hij zijn plicht

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Nov. 1625. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 24 Jan.; 10 Maart, 1626.

[3] AITSEMA, I, bl. 419—422. V. D. CAPELLEN I, bl. 338, 366, 393, 394.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Mei; 4 Julij, 1626.

1625—1627.

had gedaan, en alreede werd besloten, dat men het volk niet aan land zou laten komen, alvorens het verhoord zou zijn. Den eersten October kwamen eenige schepen uit *Bahia* binnen: het waren de van den vijand aan het volk verhuurde bodems. Dadelijk werd verordend, dat alle schepen, die van *Brazilië* kwamen, door oorlogschepen zouden bewaakt worden, opdat het volk ze niet mocht verlaten, voordat het onderzoek was afgeloopen. Het gevolg van het onderzoek was, dat de Kapiteins KIJFF en BORSSEL en ongeveer veertig soldaten, die de aanleggers geweest waren van den opstand tegen SCHOUTEN, in verzekerde bewaring werden gesteld. Ook zij, die leden van den Krijgsraad te *San Salvador* geweest en aldus voor de overgave der stad verantwoordelijk waren, werden benevens SCHOUTEN in rechte betrokken. Aanvankelijk was de rechtspleging over de beschuldigden aan den Krijgsraad opgedragen; maar, hetzij dat men de vreemde officieren, welke daarvan lid uitmaakten, niet met de zaak gemoeid wilde hebben, of om eene andere reden, met die taak werd de Raad van State belast. Dit Collegie echter verontschuldigde zich, en niet dan na tusschenkomst van den Prins liet hij zich die bemoeijing welgevallen. Toen het nieuwe jaar was ingetreden, begonnen de Staten te verlangen dat er een einde aan de zaak kwam. Zij zou voor de beklaagden eene gunstige wending nemen. Mevrouw de Prinses van Oranje, de Magistraat van *'s Gravenhage* en verscheidene aanzienlijke personen verzochten vergiffenis voor hen. Zelfs de Raad van State, die hen volgens de krijgswetten ter dood had veroordeeld, verklaarde medelijden met hen te hebben. Zoo werd dan vooreerst de terechtstelling uitgesteld. Maar een paar dagen na dit besluit verscheen CONSTANTIJN HUIGENS, Secretaris van den Prins, voor de Staten om uit naam der Prinses het verzoek om genade te herhalen: deze hare eerste bede, hoopte zij, zouden Hun Hoog Mogenden niet afslaan. Aan deze smeekstem gaven de Staten gehoor. Nadat den gevangenen eerst het vonnis des doods was voorgelezen, werd hun medegedeeld, dat zij genade erlangden. Zij ontvingen dit bericht zonder een woord te spreken. Slechts stomme teekenen van dankbaarheid gaven zij. Vier van de soldaten vielen op hunne knieën [1].

De soldaten wegens het gebeurde te *San-Salvador* gevangen, krijgen vergiffenis.

De West-Indische Compagnie verliest den moed niet.

Hoedanig was nu de uitwerking van zooveel bedrogen hoop en zulk een geweldig verlies bij de West-Indische Compagnie? Het was een bange tijd, toen de eerste berichten van de nederlaag aankwamen. In dat oogenblik viel er een besluit der Staten-Generaal uit aanmerking »dat men van alle kanten niets hoorde dan zwarigheden." Het strekte om met den Prins buitengewoon en plechtig te raadplegen, wat er tot verzekering van den Staat des Lands zou dienen te geschieden [2]. Niettemin de zaak der pas opgerichte Maatschappij op te geven en de uitgeschoten kapitalen verloren te achten, het kwam in de gedachten niet op. Dadelijk toen er aanvankelijk gunstige tijding van *Porto-Rico*

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Aug.; 1, 2, 3, 14, 15, 20, 22, 27 Oct.; 4, 8, 13, 17, 18 Nov. 1625. 13 Jan.; 14, 16, 17 Maart, 1626.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Aug. 1625.

kwam, werden de krachtigste maatregelen genomen om met behulp van de Staten-Generaal het bezit van dit eiland te handhaven [1], en toen men ook deze hoop moest opgeven, gaf men den toeleg niet op om een nieuwe krijgsmacht tot herstel der geleden schade naar *Zuid-Amerika* te zenden. Reeds in de maand Maart was PIET HEIN tot Admiraal en Kapitein-Generaal der West-Indische Compagnie aangesteld, en deze benoeming had eene groote beteekenis [2]. De Maatschappij drong er op aan, dat de Staten de beloofde ondersteuning van schepen en krijgsvolk niet langer zouden uitstellen, en was bedacht op middelen om zeevarend volk door vaster hoop op buit te lokken [3]. Toen zij vergund had, dat de door haar bij de verovering van *San Salvador* gemaakte gevangenen, met DON DIEGO DE MENDOZA FURTADO aan het hoofd, in de wisseling werden begrepen, deed zij haar recht op ondersteuning met dubbele kracht gelden, dewijl zij zich daardoor van het rantsoen had verstoken; doch alles met geen ander doel dan »om wat notabels met courage bij de hand te nemen." Niet minder dan dertig schepen had zij plan uit te rusten [4]. 1625—1627.

Maar hoe zou zoo iets bewerkstelligd hebben kunnen worden, bijaldien de oorlog niet ware voortgezet? De aandeelhouders en Bewindhebbers der West-Indische Compagnie derhalve konden niet anders dan met afkeuring van bestand of vrede hooren, daar zij niet gezind waren hunne onderneming met schade en schande te staken.

Met vermeerderde deelneming alzoo had men de aandacht gevestigd op hetgeen de Koning van *Denemarken* in den Neder-Saksischen Kreis stond uit te voeren. Het was van het uiterste belang, dat de macht van TILLY en WALLENSTEIN niet versterkt werd door troepen, hem door SPINOLA uit de Zuidelijke Nederlanden toegezonden. Reeds was er eenig volk van daar naar Duitschland op weg. Daarom moest ons leger hem in ontzag houden en dwingen op zijne hoede te zijn. Onze krijgsmacht was in den zomer van 1626 niet zoo sterk als zij geweest was na de lichting, vooral in *Frankrijk* ten behoeve van het nog gehoopte ontzet van *Breda* gedaan. De pest had de gelederen aanmerkelijk gedund, en daarbij de verbazende schuld, door *Holland* aangegaan (sedert 1621 was deze Provincie boven alle consenten 3,177,000 gulden te kort gekomen [5]), had haar op de afdanking van al de nieuw gelichte Compagniën doen aandringen [6]. Doch de Prins had verlangd, dat er van die troepen 12 Compagniën ruiters in dienst mochten gehouden worden. Dus bleef het getal der afgedankte ruitercompagniën op elf

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 24, 29, 31 Jan.; 13, 24 Febr. 1626. *Resol. Holl.* 2 April, 1626.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 28 Maart, 1626.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 25 Mei, 1626. *Resol. Holl.* 9 April, 1626.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 24 Oct.; 21 Nov., 1626. *Resol. Holl.* 25, 27 Nov., 1626.

5 *Res. Holl.* 9 Dec. 1625.

6 *Res. Holl.* 12, 18 Dec. 1625.

1625— 1627.

De Prins en Graaf ERNST CASIMIR trekken te velde.

bepaald [1]. Ook was het geen tijd om ons leger meer te verzwakken, zoo men de macht des vijands in *Europa* verdeelen en zijnen besten troepen op onzen grenzen werk verschaffen wilde. Met dit doel trok de Prins in den zomer van 1626 te velde, kort na den doop van den zoon, later WILLEM II, hem den 27sten Mei geboren. Bij de gelegenheid dezer gebeurtenis wenschten de Heren, door de Staten Generaal gecommitteerd, den vader toe, dat »de jonge Heer Prins in Godes vreeze opwassende de voetstappen mocht volgen van zijnen Heer Vader, Grootvader en Oom, Godzaliger gedachtenis, om te zijner tijd te mogen wezen een goed instrument tot bescherming van de vrijheid dezer Landen," en Prins HENDRIK antwoordde, »dat er een dienaar van Hun Hoog Mogenden was geboren, die zijner voorouderen voetstappen zou navolgen, waartoe hij hem ook door Gods genade zou opvoeden." En op het aanbod van Hun Hoog Mogenden om over den doop te staan, zeide de Prins, dat hij »geene andere gedachte had, dan dat Hun Hoog Mogenden niet alleen gevaders, maar ook vaders van den jongen Prins zouden willen wezen [2]." Zoo was de betrekking tusschen den Prins van *Oranje* en de Staten naauwer geworden, toen hij den 19den Julij van hen afscheid nam om zich, vergezeld van zeven Gecommitteerden te velde, uit elke Provincie eenen, naar onze zuid-oostelijke grens te begeven [3]. Graaf ERNST CASIMIR vertrok mede uit den *Haag* en met twee van de Gecommitteerden der Staten, de Heren HAERSOLTE en LYCLAMA, bij zich, vestigde hij zijn hoofdkwartier te *Deventer* [4]. Immers was het hem te doen om eene vesting in de nabijheid te winnen, terwijl de Prins te *IJselborg* gelegerd bleef, ten einde den vijand, die onder den Graaf VAN DEN BERG in den omtrek van *Wesel* lag, te beletten het bedreigde punt ter hulp te snellen. Zoo viel het Graaf ERNST CASIMIR gemakkelijk, het stadje *Oldenzaal*, waar slechts zeven of achthonderd man in bezetting lag, te veroveren. In de grachten dezer vesting, op eene hoogte gelegen, werd het water opgehouden door twee beeren. Dadelijk richtte ERNST CASIMIR het vuur zijner batterijen tegen dat werk, met dit gevolg, dat de beeren bezweken, het water

Oldenzaal belegerd en ingenomen.

[1] Onder de twaalf ridmeesters, die de Prins in dienst wenschte te houden, kwamen voor de namen van den Hertog DE BOUILLON, den Heer DE HAUTEPENNE (een *Barlaimont*), den Hertog DE LA FORCE, den Baron DE MONTJOIE (een Engelschman). Er waren slechts drie Nederlanders onder. De Staten namen de vrijheid HAUTEPENNE op de lijst door Graaf JURGEN ERNST VAN STIRUM BRONKHORST te vervangen, mits deze zijne Compagnie voetvolk liet varen. Maar de voorspraak van den Hertog DE BOUILLON bewerkte, dat HAUTEPENNE in dienst bleef. *Res. Stat.-Gen.* 9, 11, 12, 13, 25 Oct. 1625.

[2] *Res. Stat.-Gen.* 27 Mei, 1626. Over de geschenken bij den doop zie *Resol. Stat.-Gen.* 3 Julij, en WAGENAAR, XI, bl. 44.

[3] *Res. Stat.-Gen.* 12, 19 Julij, 1626. De Provincie *Holland* had gewenscht, dat de Prins door den Raad van State naar het leger vergezeld ware geworden. *Res. Stat.-Gen.* 16, 17 Julij, 1626. *Res. Holl.* 16, 17 Julij, 1626.

[4] V. D. CAPELLEN, I, bl. 408.

uit de grachten liep en de plaats zich den eersten Augustus overgaf. Deze krijgsverrichting van den Graaf zal bij die Friezen, welke het geweld van 's Lands soldaten liever tegen den vijand, dan tegen hunne Steden gekeerd zagen, een gunstigen indruk gemaakt hebben. Te meer omdat hij gelijktijdig het Huis *Lage* had laten innemen en vernielen, een roofnest, waaruit tot zelfs het Friesche landvolk bestookt werd [1]. Zoo klein *Oldenzaal* zijn mocht, was het niettemin, als hoofdplaats van Twente, de zetel der geestelijke en staatkundige Regering des Konings aan de oost-zijde van den Rijn. Ook beschouwden de Staten de verovering als eene heugelijke zaak. De Prins en de Graaf werden opzettelijk bedankt voor hun beleid, de klokken geluid, en den Ambassadeurs van *Frankrijk* en van *Venetië* (van wege *Engeland* was er toen ter tijd slechts een agent [2]) door eene Commissie uit de Staten-Generaal van de gebeurtenis kennis gegeven. Na de overgave werden de vestingwerken geslecht. Er was nevens de sterke plaatsen aan den *IJsel* geen vesting op onze oostgrens noodig, en de bezetting van dit vaste punt zou eene aantal soldaten gevorderd hebben, die men beter kon gebruiken [3]. 1625—1627

Dadelijk drongen de Staten op eene nieuwe krijgsonderneming aan. Daartoe verlangden zij, dat de macht van Graaf ERNST niet lang bij *Oldenzaal* zou worden opgehouden. Werkelijk vereenigde deze Bevelhebber zijne troepen spoedig met die van den Prins; maar slechts om in de kwartieren, die deze tot dusver betrokken had, achtergelaten te worden [4], terwijl de Prins zelf een aanslag tegen *Vlaanderen* ging wagen. Bij *Wezel* was, heette het, de vijand thans te sterk om met hoop van een spoedigen en tevens gunstigen uitslag iets te ondernemen. Of het intusschen met het oog op den staat van zaken in Duitschland niet beter geweest ware te trachten, op onze oostgrens een voordeel te behalen, voor deze vraag ontbreekt het niet aan grond [5]. Maar misschien wilde de Prins den Graaf VAN DEN BERG wel met rust laten, en voorzeker was *Vlaanderen* des vijands zwakke zijde, wanneer men op de bevolking der zuidelijke Nederlanden indruk wilde maken en daar wellicht de een of andere omwending uitlokken wilde, eene uitkomst, die bepaaldelijk *Zeeland* niet ongaarne zou gezien hebben. Hoe het zij, in het midden van Augustus zond de Prins den Kolonel DE FAMARS met ongeveer

Mislukte tocht van den Prins tegen *Vlaanderen*.

---

[1] In de *Mém. de Fréd. Henri*, p. 36, leest men *Chasteau de Laer;* doch bij V. D. CAPELLEN, bl. 410, en in de *Res. der Stat.-Gen.*, 5 Aug. 1626, leest men van het *Huis te Laege*. Er ligt een *Lage* tusschen *Nijenhuis* en *Ootmarsum*. Het bericht bij AITSEMA, I, bl. 541, die het kasteel ook het Huis *te Laegh* noemt, maakt het duidelijk, dat dit *Lage* bedoeld is.

[2] Te weten DUBLEY CARLETON, neef van den met Lord HOLLAND naar *Frankrijk* getrokken Ambassadeur CARLETON.

[3] AITSEMA, I, 540—542. *Resol. Stat.-Gen.* 5, 17 Aug. 1626.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Aug. 1626.

[5] V. D. CAPELLEN, I, bl. 410, 411.

1625—1627. 6000 man voetvolk en 4 compagniën ruiters van *Emmerik* de rivier af, waartoe hij de noodige schepen bijeengebracht had. FAMARS had in last op de hoogte van *Kieldrecht* bij *Hulst* aan land te gaan, en het fort van dien naam te bemachtigen, en zich daarna te *St. Jans-Steen* neder te slaan, ten einde de hulp af te snijden, die men uit *Antwerpen* naar het bedreigde punt zou kunnen toevoeren. Dat punt was *Hulst*, en de Prins stelde zich voor, zoodra FAMARS dien post ingenomen zou hebben, met de hoofdmacht des legers voor die vesting te verschijnen. Daags na FAMARS vertrek te *Emmerik* scheep gegaan, haalde hij dien bevelhebber voor de *Kil* in. Dit bewees, dat de genoemde Kolonel zich niet zeer gehaast had, en de vertraging van 's Prinsen aanslag vloeide er noodwendig uit voort. Zijne Excellentie gelastte den Kolonel zoo veel mogelijk spoed te maken. Desniettemin haalde hij hem bij het *Slaak* op nieuw in, en moest hij al weder wachten, ten einde hem den tijd te laten om zijne bestemming te bereiken. Den 29sten Augustus te *Saaftingen*, op de hoogte van *Kieldrecht*, gekomen, zag FAMARS vijandelijke troepen met eenig geschut in slagorde staan. Deswegens een geduchten tegenstand vermoedende, achtte hij het onraadzaam te landen, en keerde naar *Bergen op Zoom* terug, waar de Prins middelerwijl was aangekomen. Deze vond het thans op zijne beurt ongeraden den tocht voort te zetten, daar hij het er voor houden moest, dat de vijand zijne maatregelen genomen had om hem te beletten, wat bij verrassching had moeten uitgevoerd worden. Later vernam men, dat de troepen, die FAMARS gezien had, slechts in één regiment van 800 man en een 1200tal boeren bestonden, zoodat hij, meende men, den last, die hem gegeven was, zonder veel moeite zou hebben kunnen volvoeren [1]. Niettemin was de vijand vroeg genoeg gewaarschuwd geweest om op zijne hoede te zijn, almede door zekeren mislukten aanslag met een vuurschip op *Sas van Gent*, eenige dagen te voren ondernomen onder het beleid van iemand, die, zoo schijnt het, niet veel vertrouwen verdiende, te weten den Kapitein VAN DER ELST, genaamd BLAAUWBEEN. Deze persoon wendde zich later tot de Staten met verzoek om vergoeding van onkosten en teruggave van penningen, ter bevordering van dien aanslag voorgeschoten ten bedrage van 7050 gulden [2].

Dat de uitslag der onderneming tegen *Vlaanderen* niet aan de verwachting en de berekeningen van den Prins beantwoordde, kon *Holland* niet onaangenaam zijn. Van

---

[1] *Mémoires de Fréd. Henri*, p. 36—38. AITSEMA, bl. 542. *Resol. Stat.-Gen.* 27, 28 Aug.; 2 Sept. 1626. VAN DER CAPELLEN, I p. 411—413.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 20 Oct. 1626. Zie over BLAAUWBEEN hiervoor, D. III, St. III, bl. 805, 806. De Staten kochten de aanspraak van den Kapitein af met 1000 gulden. Kort na den dood van Prins MAURITS uit de gevangenis ontslagen, was hij door den Prins tot ridmeester aangesteld en ook op andere wijzen begunstigd (*Resol. Stat.-Gen.* 26 Junij, 1625).

dien kant verlangde het geen toewas tot de Unie, vermits daardoor allerlei elementen in den Staat zouden zijn opgenomen, die het overwicht en de zelfstandigheid van *Holland* gefnuikt zouden hebben. En hoe weinig de vijand ook door de krijgsbewegingen was benadeeld, hij was er door belet geworden meer hulp aan TILLY te zenden. Dit doel poogden de Staten te zekerder te bereiken, door den Prins, in het begin van September op de zuid-oostgrens teruggekomen, aan te manen, in die streken op nieuw aanvallenderwijze op te treden. Zij zouden, dus lieten zij hem weten, alle zorg dragen, dat het hem daartoe aan niets zou ontbreken [1]. 1625—1627

Nog altijd kon men op een belangrijk wapenfeit van Koning CHRISTIAAN hopen [2]. CHRISTIAAN *van Brunswijk*, het is waar, was gestorven op het oogenblik, dat hij met minder woestheid meer goeds aan zijne zaak scheen te zullen doen [3]; bovendien MANSFELD was geslagen; maar WALLENSTEIN had hem niet dadelijk vervolgd, zoodat hij, met een Deensch korps onder den overste BAUDISSIN en met Hertog JOHAN ERNST van *Weimar* vereenigd, den tocht, BETHLEN GABOR te gemoet, kon voortzetten [4]. Op dezen Vorst waren groote verwachtingen gevestigd, en de Staten bleven niet in gebreke hem in zijn streven zoo veel mogelijk te ondersteunen. Door den onvermoeiden HAGA werkten zij hem te *Constantinopel* in de hand. Het belang van 's Keizers tegenpartij bracht mede, dat de Turksche Pacha te *Ofen* een oorlogzuchtig man was, gezind om mede de wapenen tegen *Oostenrijk* te voeren. Daarom drong HAGA aan op de terugroeping van den vredelievenden Vezier SOFI MOHAMMED, die te *Ofen* bevel voerde. Deze landvoogd stierf, en nu werd hij door den krijgshaftigen MUSTAFA PACHA vervangen [5]. Naarmate BETHLENS kans schooner stond, was het raadzamer hem te ondersteunen, en gaarne willigden de Staten het verzoek in van den Koning van *Denemarken*, dat zij, in afrekening van het door hen aan Zijne Majesteit verstrekte subsidie, eene som van 50,000 Rijksdaalders naar *Constantinopel* zouden overmaken, ten behoeve van Vorst BETHLEN en om hem te dienen tot zijnen tocht naar *Silezië*, MANSFELD te gemoet [6]. Maar ook te *'s Hage* had BETHLEN GABOR herhaaldelijk zijne onderhandelaars. Kort voor de komst der Engelsche en Deensche buitengewone Ambassadeurs in December 1625 was alhier een zaakgelastigde van den Vorst, die toen werd uitgenoodigd zijne Gezanten herwaarts te zenden tegen den 20sten Maart (1626) [7], wanneer de Engelsche en Deensche Am-

Verwachtingen op BETHLEN GABOR gevestigd.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Sept. 1626.

[2] V. D. CAPELLEN, I, 408.

[3] Zie V. D. CAPELLEN, I, 405.

[4] MAILÁTH, *S.* 122.

[5] MAILÁTH *t. a. pl.* — *Resol. Stat.-Gen.* 4 Aug. 1625.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 22, 23 Julij. *Resol. Holl.* 21 Julij, 1626.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 16, 17, 18 Dec. 1625. Bij deze gelegenheid gaf de Vorst den Staten bericht van zijn huwelijk met de jongste zuster van den Keurvorst van *Brandenburg*, en noo-

1625— 1627. bassadeurs terug zouden komen om aan de gemaakte bepalingen de laatste hand te leggen. Van deze nadere bijeenkomst, naar welke ook de Koning van *Zweden* uitgezien had, kwam niets, waarschijnlijk ten gevolge van de bekoeling van den ijver der Britsche Regering. Ook was er op dat tijdstip geen zaakgelastigde van den Vorst van *Transsylvanië*. Maar omstreeks het midden van Augustus (1626) verscheen hier van zijnentwege de Heer MATHIJS QUAADE *van Wickrodt* en *Zoppenbruch*, en hield den 21sten van die maand in de vergadering der Staten eene fraaije rede in het Latijn [1]. Van dat God, zoo sprak hij, BETHLEN GABOR tot een koninklijken rang had verheven, had hij zich den bijstand der bedrukte Christenheid ten doel gesteld. Van zijne voorzaten had hij de liefde tot de vrijheid geërfd. Dus kon in zijne oogen dat Huis niet anders dan eene ergernis zijn, hetwelk, beginnende met het Duitsche Rijk, eene algemeene Monarchie bedoelde. Was *Oostenrijks* macht versterkt door de onderwerping van *Duitschland*, wáármede zagen *Frankrijk*, *Britannië* en *Denemarken* zich dan niet bedreigd, en vooral deze Republiek, een gebouw, door den volhardenden moed en de vlijt der voorouderen gesticht, dat niet geslecht of aan het volstrekt bewind van éénen onderworpen kon worden zonder den ondergang der naburen. Slechts door een naauw verbond van al de tegenstanders kon de uitbreiding der Spaansch-Oostenrijksche macht gestuit worden. Hoezeer hij, BETHLEN GABOR, geen bondgenootschap noodig had om een machtig en gelukkig Vorst te wezen, wenschte hij toe te treden tot de alliantie, waartoe te *'s Hage* door de Gezanten van *Engeland* en *Denemarken* de grond was gelegd, en dat onder voorwaarde, vooreerst, dat *Frankrijk*, *Savoye* en *Venetië* mede toetraden of ten minste de oorlog in *Italië* voortzetten, en, ten tweede, dat er een plechtig Gezantschap gezonden werd naar de Ottomannische Porte. Geen Rijk was machtiger dan dit. Al was het in *Azië* bezig gehouden, toch kon het in *Europa* een sterk leger te velde brengen. Alleen de Tartaren leverden eene schare van 100,000 ruiters. *Oostenrijk* deed zijn uiterste best om het voor zich te winnen, en *Spanje*, dat steeds zoo hoog opgegeven had van zijnen afkeer om met ongeloovigen in verbond te treden, trachtte thans vrede met de Porte te sluiten. Was de andere partij ons te *Constantinopel* voor, dan waren de gevolgen niet te voorzien. Doch al deinsde zij onder het deksel der godsdienst, hoezeer eigenlijk om andere redenen, voor een verbond met *Turkije* terug, toch was die zending volstrekt noodig. Maar hij verlangde mede, dat men hem bij de beweging, die hij met zijne ruiters naar *Silezië* maakte, krachtiger

Gezant van dien Vorst te *'s Gravenhage.*

---

digde hij Hun Hoog Mogenden op de plechtige viering tegen den 22sten Februarij (1626) te *Kaschau*. De Staten verontschuldigden zich wegens den verren afstand.

[1] De credentiebrief was gedagteekend den 18den April, te *Corona*. Is dit *Kronstadt*, ook *Brassó* genaamd, in *Zevenbergen?*

dan met de troepen van MANSFELD en den Hertog van *Saksen-Weimar* scheen te gescheiden, zou ondersteunen. Behalve het leger, dat naar *Silezië* trok, had hij drie andere legers noodig om intusschen zijn land te beveiligen. Zoo ver strekten zijne middelen niet, en bij den uitgeputten toestand zijner schatkist verzocht hij om een subsidie van 40,000 Rijksdaalders in de maand, waarvan hij bereid was de eerste termijnen in wissels op *Belgrado* en *Constantinopel* mede te nemen. Op zijne voorstellen en zijn verzoek wenschte hij een spoedig en ondubbelzinnig besluit, daar er niet gedurig een afgevaardigde uit *Zevenbergen* kon overkomen. — Behalve met deze Latijnsche rede kwam de Gezant nog met eene Hoogduitsche propositie voor den dag, van deze strekking, dat de Staten zorgen zouden, dat aan de invordering der oorlogsbelasting in de Guliksche Landen ten behoeve van den Keurvorst van *Brandenburg*, streng de hand werd gehouden. De Hertog van *Palts-Neuburg*, klaagde de spreker, maakte, om die invordering te keer te gaan, gebruik van het voor twee jaren tusschen hem en *Brandenburg* gesloten, maar door den Keurvorst niet bekrachtigde verdrag. Bij deze overeenkomst waren ook de zusters en dochters van den Keurvorst van de opvolging uitgesloten, iets dat de Vorst, na zijn huwelijk met de Brandenburgsche Prinses, ganschelijk niet goed kon keuren [1]. — Hier sprak het familiebelang van den Vorst duidelijk. Maar ook die aandrang op de aanwending van onzen veel vermogenden invloed te *Constantinopel* was een uitvloeisel van zijn bijzonder belang. Hij rekende zich verloren, zoo de Porte er geen voordeel meer in zag om hem tegen *Oostenrijk* staande te houden. Ook lieten de Staten zich niet te ver met hem in. Zij antwoordden reeds den 26sten Augustus (1626), dat zij met blijdschap de voortreffelijke voorslagen van den Vorst ter fnuiking van de Spaansch-Oostenrijksche Macht vernomen hadden. *Oostenrijk* in zijne eigene landen te beoorlogen, dat was de ware weg en het eenige middel, waardoor met Gods hulp de zaken hersteld en het Spaansche juk afgeweerd kon worden. Maar van de aanvankelijk tot stand gekomen alliantie had de Koning van *Groot-Britannië* de hoofdleiding, en tot nog toe had zijne Majesteit geenen Ambassadeur herwaarts gezonden om de zaak met den Deenschen Gezant haar beslag te geven. Op de punten, van wege den Vorst van *Zevenbergen* voorgesteld, konden Hun Hoog Mogenden dus niet alleen en afzonderlijk besluiten. Zijn afgevaardigde moest zich tot den Koning van *Groot-Britannië* wenden, te meer, daar reeds was afgesproken, dat van de door hem gevraagde 40,000 Rijksdaalders twee vierden door Koning KAREL I, één vierde door Koning CHRISTIAAN IV zou worden geleverd, en *Frankrijk*, *Venetië* en *Savoye* verzocht zouden worden, het laatste vierde te verschaffen. Wat Hun Hoog Mo-

1625—1627

Antwoord der Staten op zijne voordracht.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Aug. 1626. Niet alleen door dit huwelijk trachtte GABRIEL BETHLEN zich naauwer met de beschaafde wereld van westelijk *Europa* te verbinden. Zijn broeders zoon, Graaf PETER BETHLEN, zond hij naar *Leiden* (*Resol. Stat.-Gen.* 2 Sept. 1626).

1625—1627. genden betrof, zij schonken reeds onderstand aan *Denemarken*, hadden nog onlangs 30,000 Rijksdaalders naar *Constantinopel* overgemaakt, en zouden voortgaan te doen, wat hunne middelen hun zouden veroorlooven. Eindelijk, steeds waren zij genegen den Keurvorst van *Brandenburg* in zijne rechten te handhaven, weshalve zij hem bij de invordering der oorlogsbelasting zoo veel mogelijk zouden ondersteunen [1]. — Het laat zich denken, dat de Heer QUAADE met zulk een antwoord weinig tevreden was. Hij leverde deswegens eene memorie in, en het gevolg daarvan was, dat er eenige artikelen werden opgesteld, waarbij de Vorst van *Transsylvanië*, op hoe onbepaalde verklaringen dan ook, tot de alliantie zou toetreden. Zij behelsden, dat, terwijl BETHLEN met een leger van ten minste 15,000 man te velde zou trekken en een ander van 40,000 zou onderhouden om zijne grenzen te dekken, de Geallieerden hem 8 tot 10,000 man voetvolk en 2000 ruiters zouden toezenden en hem met 40,000 Rijksdaalders in de maand zouden ondersteunen. Ditmaal noemden de Staten niet bloot *Frankrijk*, *Savoye* en *Venetië*, als die één vierde van deze som zouden leveren, maar gaven te kennen, dat de Geallieerden (zonder namen te noemen) voor dit vierde instonden. Dus schenen zij zelven daaraan ook iets te willen toebrengen. Doch, stond de Heer QUAADE naar *Londen* te gaan, zij zorgden, dat JOACHIMI vooraf onderricht was, dat zij niet van meening waren iets meer te doen, dan waartoe zij zich in December (1625) verbonden hadden [2]. — Voordat het jaar 1626 ten einde was, zag men den Afgevaardigde van den Zevenbergschen Vorst uit *Engeland* alhier terug met een aanbevelend schrijven van Koning KAREL, en de mededeeling, dat Zijne Majesteit zijnen Meester in de alliantie had opgenomen, en zich verbonden had om 100,000 gulden te *Constantinopel* te leveren, tegen dat de Geallieerden het omtrent de verdeeling van de 40,000 Rijksdaalders onderling eens zouden geworden zijn. Alsnu verzocht de Gezant Hun Hoog Mogenden den Vorst mede van hunne zijde bepaaldelijk tot het verbond toe te laten, en hem eenige penningen voor te schieten. Dit laatste vond bezwaar. Tot in Februarij (1627) bleef QUAADE hier, op hoop van nog iets te verwerven; doch eindelijk moest hij zich getroosten, met een gouden ketting vereerd, te vertrekken [3].

Oorlogsbedrijven in *Nedersaksen*.

Doch na hetgeen intusschen in *Duitschland* was voorgevallen, zou BETHLEN GABOR geenen onderstand van deze zijde meer bekomen noch begeren. Nadat TILLY met zijne krijgsmacht in *Hessen* de uitvoering eener uitspraak van het Rijkskamergericht in het geschil tusschen *Hessen-Kassel* en *Hessen-Darmstad* over de Marburgsche successie was gaan verzekeren [4], wendde hij zich tegen den Koning van *Denemarken*, veroverde *Minden*

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 26 Aug. 1626. 2 *Resol. Stat.-Gen.* 31 Aug.; 3, 9, 17, 19 Sept. 1626.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 23, 24 Dec. 1626. 4 Jan.; 2, 2, 9, 11, 15 Febr. 1627.

4 Ten einde de Mogendheden, die tegen het voorjaar (1626) weder te *'s Hage* bijeen zouden

en belegerde *Göttingen*. Om hem van daar af te leiden, liet Koning CHRISTIAAN het slot *Kalenberg* aantasten. Dit gaf aanleiding tot een ruitergevecht, waarin de Denen verslagen werden, en het gevolg was het ontzet van *Kalenberg* en de overgang van *Göttingen*. Nu ging TILLY *Nordheim* belègeren, en de Koning trachtte het te ontzetten. De Liguistische veldheer achtte het onraadzaam het beleg door te zetten, en trok ongemerkt af. De Koning hem achterna. Had hij bij *Duderstadt*, alwaar hij TILLY aantrof, dadelijk slag geleverd, wellicht zou de uitkomst in zijn voordeel geweest zijn; doch, aan de slechte kans ontsnapt, nam TILLY weder eene voorwaartsche beweging aan, terwijl zich wanorde en ontbinding in het Deensche leger openbaarde. Bij *Lutter* aan den *Barenberg* dwong TILLY den Koning, den 26sten Augustus, tot een gevecht, hetwelk ten gevolge van de aankomst der versterking, door WALLENSTEIN den volgenden dag toegezonden, met de volslagen nederlaag der Denen eindigde. Ter naauwernood ontkwam de Koning aan het gevaar van in 's vijands handen te vallen, en redde zich binnen *Wolfenbuttel* [1], om weldra naar *Stade* te wijken. Nadat men hier te lande op het bericht van TILLYS aftocht van *Nordheim*, gemeend had, dat deze veldheer ten eenen male was verslagen [2], en de latere tijding van 's Konings nederlaag aanvankelijk niet had kunnen gelooven, moest men eindelijk de treurige waarheid wel aannemen. Maar de Staten lieten er zich niet door uit het veld slaan. Zij besloten dadelijk den Koning bij brieven aan te manen »de zaak met courage te hervatten." Van deze zijde, voegde men er bij, zou men niet nalaten hem te ondersteunen, zoowel met geldelijke bijdragen, als door voorspraak bij *Frankrijk* en *Engeland*. AITSEMA kreeg in last, zich naar den Koning te begeven, en hem in dien zin toe te spreken, en dadelijk werd aan JOACHIMI en aan LANGERAK opgedragen bij de Hoven, bij welke zij de Staten vertegenwoordigden, te bewerken, dat de Koning ook van die zijden tot volharding werd aangespoord [3].

1625—1627.

Houding der Staten na de nederlaag van CHRISTIAAN IV bij *Lutter*.

Deze aanmoediging verklaart voor een deel, hoe CHRISTIAAN de zaak niet opgaf noch ernstig vrede zocht, in weêrwil van zijne nederlaag en van den thans verklaarden afval van hen, die vroeger zijn sterkste steun in *Nedersaksen* geweest waren. Immers zijn neef, Hertog FREDERIK ULRICH van *Brunswijk*, was van nu aan geheel eenstemmig

komen, benevens onze Republiek, haren invloed mochten laten gelden in het belang van *Hessen-Kassel*, vervoegde zich alhier in Mei van dit jaar Vorst PHILIPS, zoon van den Landgraaf MAURITS. Bij deze gelegenheid sloten de Staten met hem eene geheime overeenkomst, die echter door de gebeurtenissen krachteloos moest blijven. *Resol. Stat.-Gen.* 11, 16, 25 Mei; 8 Junij, 1626. In den winter van het vorige jaar had de Landgraaf op lang aandringen 100,000 gulden op het krediet van *Holland* te leen gekregen. *Resol. Stat.-Gen.* 11 Dec., 1624. 2, 22, 28 Jan.; 7 Febr.; 18 Maart; 5 Apr. 1625.

1 MAILÁTH, *t. a. pl.* S. 124—129.

2 V. D. CAPELLEN, I, bl. 414.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 14, 15 Sept., 1626.

1625—1627 met zijne Stenden, die er reeds een tijd lang op aangedrongen hadden, dat hij zich van het verbond met zijnen oom zou losmaken, en de voortdurende bezetting van *Wolfenbuttel* en *Nordheim* met Deensche soldaten hoogst ongaarne zagen [1]. Voor het overige werd 's Konings geheele ondergang voor het oogenblik verhoed door de traagheid, waarmede TILLY hem vervolgde [2], voorzeker een gevolg van de oneenigheid tusschen hem en WALLENSTEIN. Beiden dienden niet denzelfden Heer, en de Keurvorst van *Beijeren* werd wellicht door de toen nog algemeen verspreide meening, dat het tusschen *Engeland* en de Vereenigde Provinciën ter eener en *Spanje* ter anderer zijde tot vrede zou komen, er toe gebracht om geene te groote voortvarendheid aan zijnen veldheer voor te schrijven. In geval van vrede zou hij den steun van *Frankrijk* en de toegefelijkheid van *Engeland* en van de Staten behoeven, en deze kon hij door al te groote felheid tegen *Denemarken* verbeuren. Hoe het zij, vier weken na den slag bij *Lutter* had CHRISTIAAN IV weder een leger van minstens 20,000 man rondom zich. De Deensche Stenden waren gezind hunnen Koning te ondersteunen en den dreigenden inval van vreemd krijgsvolk in hun land te keer te gaan [3]. Weldra hield de Koning van *Denemarken* de Staten aan hun woord, en verzocht herhaaldelijk om eenig voetvolk ter zijner hulp [4]. *Holland* was voor de inwilliging van dit verzoek gestemd [5]; maar de zaak werd aan het oordeel van den Prins en van Graaf ERNST CASIMIR onderworpen, en dezen, toen te velde, waren niet gezind hun leger te verzwakken [6]. Graaf ERNST, hoezeer CHRISTIAAN IV in dezen tijd de oogen op hem had geslagen om hem tot opperbevelhebber van zijn leger te maken, en zelfs de Staten verzocht hem daartoe verlof te geven, zal meer op de hand van zijnen zwager FREDERIK ULRICH van *Brunswijk*, dan op die van den Koning geweest zijn. De Staten sloegen dit verzoek van den Koning beleefdelijk af, op grond, dat de Graaf zich wegens zijne betrekking als Stadhouder niet verwijderen kon [7]. Dat CHRISTIAAN IV den Prins niet volkomen vertrouwde, schijnt te blijken uit eene waarschuwing, door de Staten aan den Prins gericht, volgens wier strekking Zijne Excellentie zou hebben te zorgen, dat AITSEMA bij den Koning niet in verdenking geraakte [8].

Ten einde evenwel het vertrouwen, dat CHRISTIAAN IV op de Staten gevestigd had, niet ten eenenmale te beschamen, bood zich eene gunstige gelegenheid aan. — De tijd, voor welken de vier Engelsche regimenten ons laatstelijk waren toegestaan [9], zou

[1] *Das Herzogth. Lüneb. in d. Jahren* 1626 *u.* 1627, *v.* Dr. O. KLOPP, in *Zeitschr. des hist. Vereins f. Niedersachs. Jahrg.* 1858, S. 176—193.
[2] MAILÁTH, S. 130.
[3] MAILÁTH, S. 132.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 10, 23, 26 Oct., 1626.
[5] *Resol. Holl.* 8 Oct., 1626.
[6] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Oct., 1626.
[7] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Nov. 1626.
[8] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Oct.; 7 Nov.. 1626.
[9] Zie hiervoor, bl. 17, 22.

met den eersten November ten einde loopen. Na dit tijdstip zouden zij, niet langer door den Koning van *Groot-Britannië* onderhouden, ten onzen laste zijn gekomen. Het was der Staten voornemen niet deze nieuwe uitgave op zich te nemen. In plaats nu van te verzoeken, dat KAREL I die regimenten ten zijnen koste in onze dienst liet blijven, beijverden zich de Staten, den Vorst, die van zins scheen die troepen in *Ierland* te gebruiken, tot het besluit te bewegen om ze in de dienst van *Denemarken* te doen overgaan. Reeds een jaar vroegér hadden de Staten van *Holland* dit denkbeeld geopperd [1]. Geen wonder, dat zij thans op de verwezenlijking aandrongen, schoon de Prins niet gezind scheen om de zaak te bevorderen [2]. Immers hield hij de bewuste troepen in den omtrek van *Rees*, in plaats van hen, volgens de afspraak, met den Agent CARLETON gemaakt, in de steden aan de *Maas* te leggen, van waaruit zij gemakkelijk over zee vervoerd konden worden. Eindelijk werden alle zwarigheden uit den weg geruimd; de Staten namen maatregelen om de overvaart te bespoedigen, en onder den Kolonel MORGAN, die, bij de oude Engelsche regimenten in onze dienst aangesteld, daartoe van de Staten verlof behoefde, begaven zich de vier regimenten naar *Denemarken* op reis [3]. Doch hoe ook versterkt, de zaken van den Koning van *Denemarken* kregen geen beter aanzien. Integendeel, ook zijn uitzicht op de gewichtige gevolgen, die de onderneming van MANSFELD en WEIMAR in vereeniging met BETHLEN GABOR beloofde, werd ten eenenmale verijdeld. Werkelijk vereenigde zich BETHLEN GABOR, ondersteund door den Pacha van *Ofen*, met MANSFELD en WEIMAR; maar daartegen had zich ook WALLENSTEIN op dat gebied met den Palatijn ESTERHAZY vereenigd. De beide legers leden evenzeer door allerlei gebrek, en het vreemdsoortige der bestanddeelen, waaruit zij bestonden, had heillooze gevolgen. Genoeg, de Vorst van *Zevenbergen* zag meer heil in de aanvaarding der hem aangeboden voorwaarden, en omstreeks het einde van het jaar (1626) sloot hij te *Leutschau* vrede met *Oostenrijk*. Nog voordat deze vrede voltrokken was, verliet MANSFELD den Vorst. Hij wilde over *Venetië* naar *Engeland;* doch overleed op de reize derwaarts. Niet lang na hem kwam ook de Hertog VAN WEIMAR in *Hongarije* te sterven [4]. Zoo traden de stoutste voorvechters der Protestantsche partij in *Duitschland*, de een na den ander, van het tooneel. Het was te voorzien, dat in een niet zeer verwijderde toekomst aan allen tegenstand tegen de *Ligue* en den Keizer een einde zou komen. Dit scheen wel geschikt om den Nederlanders eindelijk den moed te benemen: dengenen, die voor bestand met den vijand gestemd waren, moest men, scheen het, van nu aan vrijer spel laten. — Doch verre was het er af, dat men hier aldus zou geoordeeld hebben. Juist de gebeurtenissen in *Duitschland* brachten te weeg, dat alle gedachte aan

1625—1627.

Afloop van MANSFELDS tocht naar *Silezië*.

---

[1] *Resol. Holl.* 13 Sept., 1625. [2] *Resol. Holl.* 30 Sept., 1625.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 6 Mei; 11 Aug.; 12, 19, 22 Oct.; 1, 2, 4, 14, 19, 27 Nov.; 19, 21 Dec., 1626. *Resol. Holl.* 19, 25 Nov.; 19 Dec., 1626. [4] MAILÁTH, *t. a. pl.* S. 123.

1625—1627. vrede ter zijde werd gesteld. De voordeelen, door de medestanders van onzen vijand behaald, deden de mogelijkheid van een aannemelijk verdrag vervallen, en het was maar al te waarschijnlijk, dat de Liguistische en de Keizerlijke troepen, na den Koning van *Denemarken* geheel uit het veld geslagen te hebben, op ons zouden afkomen. De tegenwoordigheid van den Nederlandschen resident AITSEMA op den Neder-Saksischen Kreisdag lokte de vertoornde aanmerkingen der Keizerlijke afgevaardigden uit [1]. TILLY verklaarde, dat men den Hollanders een sterk gebit in den mond moest leggen, en beginnen moest met hen van het grondgebied des Rijks te verjagen [2]. Dus moesten wij of met schande en verloochening van ons beginsel vrede zoeken, of dubbel krachtig tot voortzetting onzer zelfverdediging besluiten. Dit laatste was het geval, en heilzaam werkte de nederlaag der buitenlandsche Geallieerden om de Nederlandsche bondgenooten onderling naauwer aan een te verbinden. Hadden zich *Zeeland* en *Friesland* of niet of flaauw aan de staatkunde aangesloten, die, dank den moed van *Holland*, in de Staten-Generaal nóg de overhand behouden had, thans betoonden zij zich weder gewilliger om in de lasten der Unie te deelen. Geen wonder, want zonder hoop op den steun van de Mogendheid der Vereenigde Provinciën kon *Friesland* niet dan met ontzetting de benden van TILLY en WALLENSTEIN tegemoet zien, en *Zeeland* niet zonder zorg de hervatte aanslagen uit *Vlaanderen* verwachten.

De voordeelen, door de tegenpartij in *Duitschland* behaald, brengen meer aaneensluiting tusschen de Provinciën te weeg.

Veranderde gezindheid van *Friesland*,

Omstreeks het midden van October (1626) kwam er een schrijven van de Gedeputeerde Staten van *Friesland* aan de Staten-Generaal in een toon, als men in langen tijd niet ontvangen had. Hun Edel Mogenden verontschuldigden zich wegens de vertraging, die het inbrengen der Consenten nog altijd ondervond, en beloofden dat er spoedig een gunstig besluit op de zaak zou genomen worden, eene belofte wier vervulling weldra door het overmaken van zekere sommen werd aangekondigd [3]. Die missieve nu was verzeld van eene andere, waarin de Friesche Heren klaagden, dat zij te zeer ontbloot waren van krijgsvolk. Hoe zouden zij ook van de Staten-Generaal vermeerdering van troepen hebben kunnen verwachten, zoo zij hunne verplichtingen jegens de Unie niet nakwamen? En zij meldden zich niet te vergeefs aan. De Staten-Generaal verlangden niets liever, dan *Friesland* weder tot het vertrouwen te zien terugkeren, en tevens het land van die zijde voldoende te beschermen. Dadelijk deden zij den Prins en den Graaf-Stadhouder de noodige voorslagen om in de behoefte der Provincie te voorzien [4]. *Groningen* en de *Ommelanden* lagen nog nader bij het gevaar. Ook verlangde deze Provincie, bepaaldelijk naar aanleiding van de ingevallen wintervorst, hare bezetting tot 25 Compagniën voetvolk en 6 Compagniën ruiters gebracht te zien. Anders meende zij zich te helpen met het in dienst houden van eenige Compagniën waardgelders

[1] AITSEMA, I. bl. 467.
[2] MAILÁTH, S. 131.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 7 Nov., 1626.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 20 Oct., 1626.

op kosten der Unie, of wel met het lichten van eenige onzer soldaten uit *Embden*. Dit laatste ware bij den toestand van *Oost-Friesland* een hagchelijke maatregel geweest. Doch de Prins voorzag in al de wezenlijke behoeften der Noordelijke Provinciën, door van de 45 Compagniën, die in de beide Gewesten waren, 15 Compagniën te *Dalen*, een uur gaans noordelijk van *Koeverden*, te leggen, om in vereeniging met 15 Compagniën ruiters, die uit de IJselsteden konden toeschieten, den vijand het hoofd te bieden, hetzij hij op *Friesland* of op 't *Oldampt* het oog had [1]. 1625—1627.

Van de zijde van *Zeeland* (wij hebben het gezien [2]) was den ganschen zomer (1626) niet of naauwelijks medegewerkt tot de bezetting der Vlaamsche kust en tot het bedrijven van vijandelijkheden tegen de Duinkerkers. Doch ten gevolge van de verandering van den toestand na de nederlaag des Konings van *Denemarken* hooren wij uit *Zeeland* den voorslag komen om zelfs op de Spaansche kust de hervatte gestrengheid des vijands in het overboord werpen zonder onderscheid van al de opvarenden der genomen schepen met gelijke munt betaald te zetten [3]. En de Afgevaardigde van de Admiraliteit van *Middelburg*, Mr. JOHAN HUYSSEN VAN CATTENDIJKE, die zich in het begin van November (1626) bij de Staten-Generaal aanmeldde, voerde een gansch anderen toon, dan men van de Zeeuwen gewoon was geworden [4]. Wel duurde het nog lang eer *Zeeland* hare Consenten inbracht; wel besloot men deswegens alsnog eene bezending derwaarts te laten vertrekken, hetgeen slechts door eene buitengewone Deputatie uit de Zeeuwsche Staten voorkomen werd [5]; maar voor het oogenblik was er geen versmading van de staatkunde, die *Holland* in de Staten-Generaal deed gelden. Men begreep, dat de Provinciën elkander moesten verstaan en ondersteunen. In één woord, al had men den vijand verzocht eendracht onder ons te willen stichten, hij had het niet beter kunnen doen, dan juist ten gevolge van die door hem behaalde voordeelen geschiedde, welke ons tot moedeloosheid en zelfverzaking schenen te moeten brengen. en van *Zeeland*.

Zoo aarzelden de Staten dan ook nu vooral niet om in *Oost-Friesland* dien toestand te verzekeren, welke de veiligheid onzer grenzen vereischte. Tegen den 1sten Julij waren de Oost-Friesche partijen wederom te *'s Hage* genoodigd ter beslechting der geschillen en ter opheffing der bezwaren. Slechts de Afgevaardigde van *Embden* was tamelijk trouw op den tijd daar. Hij bracht aan het licht, dat de Graaf thans zijn uiterste best deed om den Staten-Generaal in de stad *Embden* zelve den grondslag te benemen, op welken zij steeds gesteund hadden. Waarschijnlijk gebruik makende van de gelegenheid, dat Prins HENDRIK tot ondersteuning van den aanslag op *Oldenzaal* eenig volk De Staten verzekeren zich van *Oost-Friesland*.

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 3, 5, 29, 31 Dec., 1626.

2 Zie hiervoor, bl. 163.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 26 Oct., 1626.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 3 Nov., 1626.

5 *Resol. Stat.-Gen.* 28 Nov.; 4, 5, 10 Dec., 1626.

1625— 1627. tijdelijk uit *Embden* had laten uittrekken, trachtte de Graaf aldaar aan die lieden het hoogste woord te verschaffen, welke van de inmenging van Hun Hoog Mogenden niets wilden weten. Met het doel om in deze belangrijke aangelegenheid met den Prins en Graaf ERNST CASIMIR te raadplegen, werden de Heren BICKER en TER KUILEN met den Heer GRUIS uit den Raad van State naar het leger te velde afgevaardigd. Zijne Excellentie oordeelde, dat, zoo er geene geruststellende berichten kwamen, men op nieuw Gedeputeerden naar *Embden* zenden moest om de gevreesde onheilen te keren en de laatste uitspraak ten uitvoer te leggen. De vertegenwoordigers van *Embden* drongen daarop sterker dan immer aan; doch gaven tevens de verzekering, dat ook van de zijde der Ridderschap en den Huismanstand een verzoek om uitvoering der uitspraak te wachten was. Werkelijk kwamen in het midden van Augustus de Afgevaardigden van die beide Leden der Oost-Friesche Stenden met dat verzoek opdagen. Voorzeker alsnog in de verwachting dat de krijgskans gelukkig voor den Koning van *Denemarken* zou afloopen, meenden de Staten zich niet te moeten overijlen, maar den thans aangekondigden zaakgelastigde van den Graaf te moeten afwachten. Daar die persoon zich echter lang wachten liet, werden al vast de Heren FEITH, HINLOPEN, WALTA, TER KUILEN en BROERSMA als Gedeputeerden naar *Embden* benoemd. Niet eerder dan den 1sten October, toen de Graaf weten moest, dat na de nederlaag bij *Lutter* de Staten zich geen langer uitstel zouden veroorlooven, verscheen zijn afgevaardigde AMAMA, nadat de andere Oost-Friesche Gedeputeerden reeds weder vertrokken waren, en er dus geen gemeenschappelijk overleg kon plaats hebben. Hoe het zij, zijne Genade liet verklaren, dat hij zich sterk maakte te bewijzen, hoeveel hij om des vredes wil had toegegeven: meer kon hij niet, als hij niet bloot in naam Graaf wilde blijven: zoo zeer streefden eenige lieden naar eene ongebonden vrijheid. Tenzij nu de machtige hand Gods het belette — zoo stellig zeide hij was thans zijn voornemen — zou hij op den te bepalen dag in persoon overkomen om Hun Hoog Mogenden de handen te kussen en hun zooveel eer te bieden, dat zij ongetwijfeld voldaan zouden wezen. Het was laster, dat hij in *Embden* de Veertigen tegen de Magistraat opzette. Ten slotte verzocht hij aan de Deputatie, die op haar vertrek stond, tegenbevel te geven. Doch de Staten begrepen dit verzoek niet te moeten inwilligen, en de Deputatie vertrok. In het begin van November kwam er een schrijven van den Graaf met het verzoek, dat de Staten hunne Gedeputeerden zouden terugroepen, op grond dat hij alsnu inderdaad in persoon stond over te komen. Al dien tijd hadden de Gedeputeerden nog niet veel uitgericht. Maar thans moest er dan ook een einde aan den onzekeren toestand gemaakt worden. Den 6den November (1626) verklaarde de Raad van State bij monde van SOMMELSDIJK, dat de zaak van *Oost-Friesland* van het hoogste belang moest geacht worden, en dat het noodig was iemand naar Zijne Excellentie in het leger te zenden ten einde afdoende maatregelen te beramen: de invloed van het Collegie der Veertigen binnen *Embden* moest gefnuikt, deze stad

voor onzen Staat verzekerd, en den Graaf in dien zin geschreven worden, dat hem geene hoop op weifeling van deze zijde overbleef. De Heren WALTA uit de Staten-Generaal en HUYGHENS uit den Raad van State vertrokken en stelden met den Prins vast wat er gedaan moest worden. Maar alsnu verscheen de Graaf in persoon. Met zijnen Raadsheer AMAMA en zijnen Kanselier WIARDA, die voor hem het woord voerde, verscheen hij ten gehoore ter vergadering der Staten-Generaal. De uitspraak van den 15den Februarij, dus sprak de Kanselier, kon zijne Genade niet goedkeuren, al ware 't alleen omdat zij zoo gebiedend gesteld was, dat daarmede zijn gezag volstrekt werd miskend, hetgeen de Staten herhaaldelijk verklaard hadden niet te willen doen. De stroopers uit *Lingen* kon hij met zijn eigen volk wel beteugelen; kwamen er Nederlandsche of Embdensche soldaten, zoo zou het kwaad slechts verergeren, en de landlieden, aan nieuwe gasten ten prooi, gansch onvermogend worden om de verlangde belastingen te betalen. Tot geruststelling van de Staten voegde hij er bij, dat de gedachte verre van hem was, om zijn recht te handhaven door eenige vreemde middelen, strekkende tot zijn eigen verderf en tot nadeel van dezen Staat. — De Graaf wilde zeggen, dat hij de krijgsmacht van TILLY niet wilde inhalen. — Alhier waren de Staten-Generaal met de tegenwoordigheid van den Graaf verlegen, en daar de conferentie met hem niet vlotte, zoo vaardigde men weldra eene boodschap af naar de Gedeputeerden te *Embden*, dat zij tot nadere inlichting een of twee uit hun midden herwaarts zouden zenden. Middelerwijl hadden er over de Oost-Friesche zaken conferenties plaats, waaraan de Prins, de Raad van State en eenige Gedeputeerden der aanzienlijkste Hollandsche Steden deel namen met de strekking om der Staten invloed en macht in het Landschap te verzekeren. Toen de Gedeputeerden te *Embden* ten antwoord gegeven hadden, dat zij vooreerst niet konden komen, werden de onderhandelingen met den Graaf hervat, doch met zoo weinig vrucht dat de Graaf ongeduldig begon te worden. Intusschen gingen de Staten tot daden over, en deden een drietal Compagniën in *Embden* binnenrukken, waarna het licht viel de ons gunstig gezinde Magistraat, zonder haar aan eene herkiezing bloot te stellen, in het bewind te handhaven. Nu achtte de Prins het niet eens noodig den Graaf eenig besluit op de met hem gehouden conferenties te doen geworden. Veeleer moest men, dit was het advies van zijne Excellentie, Gedeputeerden van de Stenden van *Oost-Friesland* en van de stad *Embden* laten overkomen, om de voorwaarden der bezetting van hun Land te regelen, en verder de nog hangende geschillen af te doen. Dit werd den Graaf, ter vergadering verschenen, medegedeeld, met uitnoodiging dat hij zoolang hier wilde blijven, tot die Gedeputeerden hier gekomen zouden zijn. Hoezeer de Graaf de uitnoodiging afsloeg, op grond dat bij het naderen van TILLY's volk zijne tegenwoordigheid in zijn Graafschap vereischt werd, en hij te kennen gaf, dat hem zulk een bescheid bevreemdde, daar men de zaak met hem had kunnen afdoen en hij niet beter wist, of de geschillen met zijne Stenden waren reeds bijgelegd, zoo ontveinsde hij toch zijn on-

1625—1627.

1625—1627. genoegen; maar bij den Prins beklaagde hij zich rondborstig, dat hij hier zoo minachtend bejegend en vruchtelooos opgehouden was: hij verdiende, verklaarde hij, de verdenking niet, alsof hij tot de andere partij overhelde. De Staten niettemin den schijn niet schroomende alsof zij den Graaf in zijn eigen Land niet vertrouwden, besloten hem het verzoek te herhalen van in persoon alhier de komst zijner Stenden, die tegen 9 Februarij herwaarts geroepen werden, af te wachten. Daar hij genoegzaam aan de genade van Hun Hoog Mogenden overgeleverd was, liet de Graaf zich overhalen. Wellicht hoopte hij nog, dat hij zelf de zaak met de Staten wel ten einde zou kunnen brengen; bovendien men kon niet weten, wat de gebeurtenissen in den Nedersaksischen Kreis verder zouden opleveren, en in allen gevalle er konden geene Stenden van *Oost-Friesland* wettiglijk herwaarts komen, zonder dat er door den Landheer een Landdag was uitgeschreven [1].

Voornemens van de wederzijdsche Legerhoofden.

Dus bleek het mede uit hunne maatregelen in *Oost-Friesland*, dat de Staten gezind waren den oorlog vol te houden. Toonde SPINOLA zich thans niet bedrijvig, dan zouden de Vereenigde Provinciën den Koning van *Denemarken* licht met nog meer troepen, dan reeds door de toezending van de vier Engelsche regimenten geschied was, tegen TILLY kunnen versterken [2]. Werkelijk dwong hij ons dan ook, door geruchten van bewegingen en enkele aanslagen, onze macht op de grenzen bijeen te houden. In de gegeven omstandigheden was het bij voortduring raadzaam TILLY niet te tergen, en zoo mogelijk op een voet van onzijdigheid met hem en zijne bondgenooten te blijven. Toen derhalve Nederlandsche ruiters het stadje *Schöppingen* [3] tegen het begin van de maand Julij (1626) geplunderd en aldaar meer dan vijftig menschen hadden doodgeslagen, en niet alleen de Keurvorst van *Keulen*, maar ook TILLY deswegens voldoening gevorderd en op betere handhaving der onzijdigheid aangedrongen hadden, besloten de Staten dat feit te wraken en kastijding der schuldigen te beloven, die echter niet zoo spoedig werd toegepast, als de Aartsbisschop wel wenschte [4].

De beweging in Augustus (1626) door den Graaf HENDRIK VAN DEN BERG ondernomen, zoo het schijnt om, zoo mogelijk, 's Prinsen aanslag tegen *Vlaanderen* te keer te gaan, leidde tot niets. Toen die aanslag mislukt was, trok de Graaf VAN DEN BERG, na *Grol* van versche troepen en mondbehoeften voorzien te hebben, den Rijn weder over [5]. Hadden de Staten gaarne gezien, dat het leger na 's Prinsen terugkomst van *Bergen op*

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 22, 23 Julij; 3, 6, 9, 15, 19, 21, 27, 28 Aug.; 1, 17, 18 Sept.; 1, 5, 28 Oct.; 5, 6, 17, 25, 29 Nov.; 13, 17 Dec. 1626. 1, 5, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 26, 28, 30 Jan. 1627. *Resol. Holl.* 23, 24 Julij; 30 Nov.; 1 Dec. 1626.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Nov. 1626.

[3] Noord-westelijk van *Munster.*

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 11, 28 Julij; 28 Dec. 1626.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 29, 31 Aug. 2 Sept. 1626.

Zoom dadelijk op nieuw eene vijandelijke vesting had aangerand, de versterking, die *Grol* alsnu bekomen had, en het gevaar dat men zich 's vijands leger op den hals zou halen, maakten het onraadzaam deze plaats te bestoken. Het denkbeeld om op *Lingen* aan te trekken, werd door de Legerhoofden mede verworpen, wellicht uit vrees van met TILLY in aanraking te komen [1]. Hoe zeer men dit wilde vermijden, bleek, schijnt het, ook hier uit, dat men Koning CHRISTIAAN de Engelsche regimenten niet volgens zijn verzoek over land, maar over zee verkoos toe te zenden [2]. 1625—1627.

Een eerste bewijs, hoe ons de vijand op onze grenzen, na de nederlaag van onzen bondgenoot te *Lutter*, werk zocht te verschaffen, kan men zien in den aanval, dien hij omstreeks het begin der maand October tegen het veldleger waagde, hetwelk de Prins sedert den 20sten September (1626) te *Vinnen* betrokken had op den linkeroever van den Rijn even boven *Rees*. Aan het besluit om zijn leger zoo ver zuidwaarts gelegene kwartieren te laten betrekken, schijnt de bedoeling niet vreemd geweest te zijn om van naderbij het oog te houden op hetgeen de vijand kon aanvangen ten einde de invordering der contributien door Brandenburgsch-Nederlandsche troepen [3] in de Palts-Neuburgsche landschappen te keer te gaan. Hoe het zij, de Graaf VAN DEN BERG zorgde bij de hand te zijn, en kwam na te *Wezel* mede den Rijn overgetrokken te zijn, zich te *Issum* legeren, tusschen *Rijnberk* en *Gelder*, waardoor hij tevens den arbeid beschermde aan een kanaal, dat van *Rijnberk* naar de *Maas* bij *Venloo* gegraven werd [4]. Den 2den October dan deed de vijand bij het aanbreken van den dag met 70 compagniën paardevolk, 1500 man voetvolk en een zestal veldstukken eenen inval in onze legerplaats. Hij maakte gebruik van eene doorwaadbare plaats in zeker riviertje, waar, ten gevolge van een misverstand van den Commissaris-Generaal der Cavallerie, den Graaf VAN STIRUM, geen genoegzaam sterke wachtpost geplaatst was. Zoo overrompeld, verloren de onzen verscheidene manschappen aan dooden en gevangenen, onder welke laatsten de Graaf VAN STIRUM zelve zich bevond, benevens den Ridmeester SMELTSING en den Heer VON PODLITZ, die weldra overleed aan de bekomen wonde. Toen het Nederlandsche leger op de been kwam, was zulks genoeg om den Graaf VAN DEN BERG tot den aftocht te doen besluiten, daar hij anders bij den engen overtocht over dat riviertje, zeer in het naauw zou geraakt zijn. Zonder van dit voordeel gebruik te maken, lieten de onzen

Inval van de ruiters van den Graaf VAN DEN BERGH in 's Prinsen legerplaats.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Sept. 1626. *Resol. Holl*, 23, 24 Sept. 1626. AITSEMA, I bl. 555.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Jan. 1627.

[3] Tot welk een wraak de strooptochten dier soldaten in het Bergsland soms aanleiding gegeven hadden, kan men zien bij AITSEMA, I bl. 457.

[4] In de *Mém. de Fréd. Henri* wordt dit kanaal *Fossa Mariana*, elders *Eugeniaansche* Gracht genoemd naar de Infante ISABELLA CLARA EUGENIA.

1625—1627.

hem met den buit van geroofd goed, vier standaards en 6 of 700 paarden ongemoeid aftrekken [1].

Kort na dit treffen was men op grond dat er in dit saizoen niets van belang meer scheen te zullen voorvallen, op het opbreken van het leger bedacht, en voor het eind der maand werd het volk weder in de garnizoenen gelegd [2]. Maar nog zou men vóór het einde van dit jaar (1626) een nieuw bewijs van 's vijands bedrijvigheid bekomen. Eerst werd een aanval op de *Klundert* verwacht [3]; maar een paar dagen later had *Sluis* een ernstig gevaar af te weren. De aanval werd gericht op het fort *het Pas*, aan gene zijde van het *Zwin* gelegen. Was dit genomen, zoo meende men, zou *Sluis* het niet kunnen houden. Maar de goeverneur dezer vesting, HAUTAIN, was op zijne hoede en zond het fort uit de stad versterking toe, zoodat de vijand na een tweewerf herhaalden aanval de wijk moest nemen. De ijverige HAUTAIN overleed spoedig daarna, zoo het schijnt, ten gevolge eener bij deze gelegenheid gevatte koude [4].

Aanval op *Sluis*.

Doch SPINOLA had meer in den zin dan losse aanvallen, slechts bestemd om onze krijgsmacht bezig te houden. De Republiek der Vereenigde Provinciën had nu lang genoeg bestaan, om alle volken te leeren, dat ondernemingsgeest op het gebied van handel en zeevaart een bron van kracht en vermogen verstrekt, berekend om den oorlog zonder uitputting vol te houden. De Keurvorst van *Brandenburg* begreep dit reeds in 1615 [5], en gaarne zou hij *Koningsberg* tot een tweede *Amsterdam* hebben willen verheffen; maar hij had te veel te doen om ten spijt van benijders en belagers het gezag van zijn Huis over zijne ten deele onwillige onderdanen te handhaven, dan dat zulk een denkbeeld eenigermate verwezenlijkt kon worden. Weldra zou zelfs een WALLENSTEIN, bedacht om zich eene vermogende Souvereiniteit in het *Mecklenburgsche* te stichten, zeer goed inzien, dat hij daartoe met aansluiting aan de Nederlandsche Republiek den zeehandel in dat oord bevorderen moest. Jammer maar, dat de handel zich niet op begeerte noch in het belang van een Vorst laat opwekken. — In SPINOLA nu kon de geest van zijne vaderstad, den Italiaanschen handelstaat *Genua*, niet in die mate verdoofd zijn, dat ook hij de wenschelijkheid en de noodzakelijkheid niet zou begrepen hebben om den handel en de zeevaart in de Spaansche Nederlanden op te beuren. Hij had dezelfde elementen onder de hand, die aan de Noordelijke Nederlanden hunne onuitputtelijke kracht verzekerden. Zouden *Antwerpen* en *Brugge* het den Noord-Nederlandschen koop-

SPINOLA wil de zuidelijke Nederlanden door bevordering van den handel en door uitbreiding van de macht ter zee met de Noordelijke Provinciën doen wedijveren.

---

1 AITSEMA, I, bl. 542, 543. V. D. CAPELLEN, I, bl. 414, 415. *Mém. de Fréd. Henri*, p. 38—41. *Resol. Stat.-Gen.* 6 Oct. 1626.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 12, 28 Oct. 1626. V. D. CAPELLEN, I, bl. 416.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 31 Oct. 1626. 4 *Resol. Stat.-Gen.* 2, 3, 18 Nov. 1626. AITSEMA, I bl. 583.

5 Zie hiervoor, III. D. II St. bl. 571.

steden niet meer kunnen afwinnen? Was *Duinkerken* geen gelegen haven? Had de Koning dan geene overzeesche Koloniën meer? Stroomde de Rijn niet dicht genoeg bij de Oostelijke grenzen van het gehoorzaam gebleven Overkwartier van *Gelderland*? — Zulke denkbeelden bezielden hem en regelden in dezen tijd zijne handelingen. Evenwel zij zouden verijdeld worden. In het Noorden bloeide de handel en deinsde de koopman voor de stoutste en kostbaarste ondernemingen niet terug, omdat hij voor zich zelven werkte en de zaken van staat en oorlog in zijn bedwang wist te hebben en te houden. In de zuidelijke Nederlanden zou de koopman vooral hebben moeten arbeiden in het belang eener dynastie, voorstandster eener niet bepaaldelijk nationale zaak. Dus bleef de geest traag en de pogingen eener Regering, die de gevolgen wilde zonder de oorzaak plaats te geven, bleven vruchteloos. Bij de praktijk der tirannij de vruchten der vrijheid in te oogsten is dan ook niemand gegeven. De Republiek der Vereenigde Provinciën, de voorgangster in handel en nijverheid, te haten en te willen vernietigen, en dan zelf een vruchtbare nijverheid en een bloeijenden handel te stichten, dat ging niet aan. Niettemin men vleide zich met zulk eene uitkomst, en dit was noodig, en voor de aanvoerders, die anders zelven den moed zouden hebben moeten verliezen, en voor hen, die de middelen opbrachten en zich toch eenmaal vergoeding voor hunne opofferingen dienden te beloven. De Geestelijkheid in *Spanje* en in de zuidelijke Nederlanden stond den schat der kerken en kloosters niet af [1] zonder hoop op teruggave, en de nog niet uitgeputte burgerstand in de Vlaamsche en Brabantsche steden zou geen geld over gehad hebben voor de oorlog, zoo zij niet geschenen had het uitzicht te openen om den Hollander en den Zeeuw den voet te lichten op het gebied zelve hunner kracht. 1625—1627.

Zoo zien wij dan den Koning van *Spanje*, niet zonder overleg met het Hof van *Brussel*, in verband met den voortgang der keizerlijke wapenen op het gebied van de Duitsche *Hanse* [2] en weldra van *Denemarken* zelve, in dezen tijd eene zoogenaamde Admiraliteit of Compagnie van Koophandel oprichten [3], die uit het Noorden en de Oostzee op *Spanje* handelen en dus de bron van de eerste welvaart der Noord-Nederlanders stoppen en mettertijd den toevoer van graan en hout herwaarts bemoeijelijken zou. Tegelijkertijd

---

[1] Zie V. D. CAPELLEN, I, bl. 119.

[2] De Venetiaansche Ambassadeur, ter gelukwensching met de inneming van *Oldenzaal* ter vergadering der Staten-Generaal verschenen, nam de gelegenheid waar tot de mededeeling, dat de Keizer het er op toelegde om de steden aan de Oostzee te vermeesteren, ten einde daardoor den handel van onze Republiek te fnuiken. Hij voegde er de aanmerking bij, dat de Hertog van *Beijeren* het leger niet zoo ver op de grenzen verwijderd wenschte te zien (*Resol. Stat.-Gen.* 7 Aug., 1626). Dit laatste verried het verschil van bedoelingen, dat er tusschen den Hertog en den Keizer bestond (zie hiervoor, bl. 184).

[3] AITSEMA, I, bl. 522—528.

1625—1627. werd (wij zagen het reeds [1]) een kanaal gegraven, dat den *Rijn* met de *Maas* bij *Venloo* verbinden, en onder medewerking van den bedrijvigen Hertog van *Palts Neuburg*, die zich den post van President van den Krijgsraad nevens de Infante te *Brussel* had weten te verwerven [2], de Rijnvaart langs onze rivieren afsnijden zou. Zoo zouden ook de vreemde en overzeesche waren uit *Duitschland* kunnen toevloeijen, wier aanvoer te land, terwijl de blokkade der kust den toevoer over zee belette, de Noordelijke Provinciën verrijkte. Reeds verbood de Koning dezen toevoer in den zomer van 1623 [3]; doch daar al die nieuwe kanalen nog niets opleverden, zoo baarde dat verbod slechts ongelegenheid, en een jaar later trachtte men zich van weerszijden te verstaan om de licenten weder te openen, dat is, den handel, behoudens betaling van de rechten van uitvoer, toe te staan. Alleen de Provincie *Holland* was ook in dit opzicht voor gestrengheid, en verlangde handhaving van het plakaat, hetwelk van onze zijde verbod met verbod beantwoordde [4].

Maar vooral begreep de vijand zijne scheepsmacht te moeten versterken, ten einde de onze te verdelgen en daardoor aan onzen handel en visscherij het wapen te benemen, zonder hetwelk zij in tijd van oorlog of onveiligheid niet bestaan konden. De Infante bevorderde in den zomer van 1625 door hare persoonlijke tegenwoordigheid te *Duinkerken* niet alleen het aanleggen van een paar forten, waaronder één bestemd om het zoogenaamde *Scheurtje*, dat is den havenmond dier stad, te bestrijken; maar ook het bouwen van een twaalftal oorlogschepen, die men de *Twaalf Apostelen* doopte [5], daar hunne dienst, door de verdelging der kettersche scheepsmacht, tot uitbreiding des geloofs zou strekken. Doch bepaaldelijk in den zomer van 1626 hoorde men van krijgstoerustingen der Spanjaarden te water. In de eerste dagen van Julij heette het, dat te *los Passages*, in *Biscaye*, in aller ijl veertig wachtschepen gebouwd werden, en dat de vijand gereed was om uit *Ostende* met zeven en uit *Duinkerken* met negen groote Koningschepen en een groot getal bodems, door bijzondere ondernemers ter kaapvaart uitgerust, in zee te loopen. Voor het einde der maand vernam men reeds en later hoorde men nogmaals, hoe verscheiden visschersbuizen genomen, in den grond geboord of in brand gestoken, en de opvarenden over boord geworpen waren. Men had geen gereeder middel daartegen bij de hand dan de schepen, toegerust om zich bij de nieuwe Engelsche vloot te voegen. Zoolang deze nog niet zeilvaardig was [6], kon men ons contingent ter verdediging tegen

---

1 Zie hiervoor, bladz. 191.

2 Zie brief van LANGERAK, v. d. 2 Maart, 1625, in het bovenaangehaalde *Register der Brieven* enz. op het Rijksarchief.

3 AITSEMA, I, bl. 520—522.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 15 Oct.; 6 Nov.; 3 Dec., 1626.

5 AITSEMA, I, 520.

6 Zie hiervoor, bl. 158.

1625—1627.

dat geweld gebruiken. In vereeniging met de bodems, door de Admiraliteiten alsnog tot veiling van de zee te leveren, hoopte men aldus »met Gods hulp de kwade desseins van den vijand te keren," door hem zelfs het uitloopen uit *Duinkerken* te beletten. Dus werd, na overleg met den Prins, aan den Admiraal REAEL de last opgedragen om zich met de bewuste schepen op de Vlaamsche kust te begeven en daar de berichten af te wachten, die uit *Engeland* komen zouden om den tijd te bepalen, waarop de aankomst van zijn eskader aldaar werd te gemoet gezien [1]. Het was nog onzeker, niet alleen wanneer, maar ook waartoe die tweede Engelsche vloot zou gebruikt worden. Bij de uitbreiding der Spaansche zeemacht scheen de Koning van *Groot-Brittannië* te beginnen te vreezen voor de veiligheid van zijne eigene landen, en verlangde zijne Majesteit dat ons contingent tot die vloot ook ter bewaking der Engelsche kust zou mogen dienen [2]. Dit kon natuurlijk niet in de bedoeling der Staten liggen. Gezamenlijk met *Engeland* eenen krijgstocht tot een bepaald doel te ondernemen, was iets waartoe men zich niet onwillens verstond; maar onze schepen, als waren zij een deel der Engelsche scheepsmacht, in onze zee te laten gebruiken, en bovendien (want ook dit verlangde KAREL I) op Engelsche schepen Nederlandsche officieren te laten dienen, ziedaar eene zaak, waarbij onze zelfstandigheid kon schijnen schade te lijden. Dus bedacht men hier een ander doel voor de zamenwerking der vloten. De uitkomst van den aanval op de Spaansche kust in het vorige jaar was niet van dien aard, dat zij tot eene herhaling uitlokte, en elders iets in de Middellandsche zee uit te voeren was ongeraden. De Hertog van *Savoye* zou *Genua* gaarne door onze vloot geknakt gezien hebben [3], maar wat zouden wij er ons toe leenen om eene stad aan te randen, die op vrijheid aanspraak maakte, en in het gevaar, dat haar dreigde, eene aanleiding gevonden had om te kennen te geven, dat zij met ons op een voet van onzijdigheid wilde blijven [4]. CONTARENI, vroeger Gezant te *'s Hage*, noemde den tocht tegen *Genua*, die het eerste voorwendsel geweest

Voorzorg der Staten tegen eene onvoorwaardelijke zamenwerking van ons eskader met de Engelsche scheepsmacht.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Junij; 2, 4, 6, 8, 21, 25, 30 Julij; 24 Sept.; 1626. *Resol. Holl.* 4, 6 Julij, 1626. VAN DER CAPELLEN, I, bl. 406. In April (1626) had men de behoefte ingezien aan meer gezags bij den bevelhebber van de zeemacht op de Vlaamsche kust, en deswegens MARINUS HOLLAER, een eenvoudig zeeman, in de betrekking van Commandeur aldaar, door den Heer VAN DORP, eenen man van geboorte, doen vervangen. *Resol. Stat.-Gen.* 27, 28 April, 1626. Echter had de Kapitein QUAST, mede gemeenlijk Commandeur genoemd, het voornaam beleid in handen. Tegen het eind van September (1626) werd zelfs de Admiraal VAN DER LECK uit het leger geroepen om met twee of drie Raden ter Admiraliteit zich ter vloot op de Vlaamsche kust te begeven (*Resol. Stat.-Gen.* 25 Sept.; 3 Oct. 1626).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Julij; 19 Sept., 1626.

[3] Zie *Verbaal van Sommelsdijks Gezantsch. in Frankrijk ten jare* 1625 en 1626.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Dec. 1625.

1625—1627. was om HAUTAINS vloot op de Fransche kust te krijgen, ronduit eene dwaasheid [1]. Ook was *Genua* in goeden staat van tegenweer. In het voorjaar van 1626 had zij meer dan 12,000 man in hare voorsteden, en over de 65 galeijen in hare havens [2]. Derhalve opperde men de vraag of het niet geraden zou zijn, dat de vereenigde scheepsmacht zich ten doel stelde de Spaansche West-Indische vloot op te vangen, en op advies van den Prins liet men dit der Engelsche Regering voorstellen [3]. In allen gevalle werd besloten, dat REAEL zich slechts tot eene onderneming, die van de Spaansche kust zou uitgaan, en slechts zoolang als zulk eene onderneming zou duren, met de Engelschen vereenigen zou: wanneer de Britsche vloot niet zoo spoedig als de zijne gereed was, zou hij ze op die kust gaan afwachten, waarbij hij tevens een waakzaam oog kon houden op de versterking, die den vijand op onze grenzen uit *Spanje* werd toegevoerd [4]. Het door de onzen geopperde denkbeeld om der Spaansche zilvervloot lagen te leggen, bleef den Spanjaarden niet verborgen, en het was almede om dit te beletten, dat SPINOLA het besluit nam om ons op onze eigen kust werk te verschaffen. Tegen het midden van October (1626) werd men hier bericht, dat hij geld in overvloed naar *Duinkerken* gezonden had, waar al wat het land aan schepen leveren kon, verzameld werd. Na aankomst van de uit *Spanje* verwachte versterking zou, in vereeniging met eene genoegzame landmacht, een aanslag tegen *Walcheren* of *Cadsand* gedaan worden, en, als om te toonen dat het ook te doen was om ons verkeer met de Hansesteden te belemmeren, heette het, dat die scheepsmacht voorts naar de *Elbe* koers zou richten. Dat alle kracht werd ingespannen om zulke plannen te voorkomen [5], laat zich denken, en daar de Admiraal VAN DER LECK klaagde, dat er bij voortduring niet genoeg schepen bij de hand waren om tegen den vijand eer te behalen, zou REAEL, die nog altijd niet tot zijne bestemming in de Spaansche zee was uitgeloopen, zich alsnog eenige dagen lang ter zijner beschikking stellen [6].

Evenwel voor het einde van het jaar (1626) was REAEL naar de Engelsche kust gestevend. Maar men liet hem niet lang aldaar. Reeds voor het eind van Januarij (1627) verzocht de Admiraliteit van *Amsterdam*, dat hem gelast mocht worden weder vóór *Duinkerken* te komen, en weldra werd hem op advies van den Prins geschreven, dat

---

[1] Zie het zooeven aangehaalde Gezantschapsverbaal.

[2] Zie een brief van LANGERAK van den 21 Junij, 1625, in het *Register van brieven* enz.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Julij, 1626.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Aug.; 4, 19 Sept.; 17 Oct.; 14 Nov.; 14 Dec., 1626.

[5] Er was sprake van het stoppen van het *Scheurtje* of havendiep van *Duinkerken* door middel van gezonken schepen (*Resol. Stat.-Gen.* 16 Nov.; 2 Dec., 1626).

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 31 Oct.; 3, 7, 9, 16, 19, 25 Nov.; 23 Dec., 1626.

hij met zijn eskader eenen tocht zou doen naar de kust van *Spanje*, waar de Engelsche vloot hem zou kunnen vinden: slechts de schepen, die daartoe ongeschikt waren, zou hij herwaarts of op de Vlaamsche kust hebben te zenden [1]. 1625—1627.

Zoo zorgde men, dat een smaldeel, aanvankelijk bestemd om met de Engelsche vloot zamen te werken, zich buiten alle gemeenschap hield met hetgeen de Engelschen mochten ondernemen. Er was reden toe. De oorlog van *Engeland* tegen *Spanje* was niet ernstig gemeend. Thans achtte BUCKINGHAM den tijd gekomen, om door de ondermijning van het gezag van RICHELIEU *Frankrijks* macht te breken. Daartoe moesten de Hugenoten weder tot verzet tegen hunne Regering worden aangespoord. Hiermede vreesde de Engelsche Hertog niet de Katholieke Spanjaarden te vervreemden: integendeel, hij vleide zich, dat *Spanje* zich zou laten vinden tot verdrag met het Calvinisme, door *Engeland* aangevoerd en tevens bedwongen. De eigenlijke vijand van *Spanje* en van de Engelsche staatkunde was eensdeels de richting van RICHELIEU, die door de werking van een beginsel, ergerlijk voor *Spanje* en BUCKINGHAM, aan *Frankrijk* veerkracht beloofde, anderdeels de geest van burgervrijheid, die *Holland* bezielde.

Redenen, die de Staten daartoe bewogen.

In dezen stand van zaken was het te wachten, dat de Engelsche Regering zou trachten ons zonder eigen wil mede te slepen tot al wat zij in den zin had. Daartoe moest de Contraremonstrantsche richting hier te lande worden aangekweekt, en de stoute geest der kooplieden gefnuikt, bepaaldelijk de kracht der Oost-Indische Compagnie gebroken worden. De Fransche Regering daarentegen moest meer dan ooit beseffen, dat zij het bondgenootschap der Republiek volstrektelijk behoefde en alles in de hand werken wat den band van vereeniging, die ons met *Engeland* verbond, los kon maken.

Reeds bij gelegenheid dat SOMMELSDIJK in April, 1626, van den Kardinaal afscheid nam, had deze gezegd, dat Hun Hoog Mogenden geenen vreemdeling in eenig Regeringscollegie behoorden te dulden, ten ware zij gelijk recht aan eenen onderdaan van den Koning van *Frankrijk* geneigd waren toe te staan. Dit zag op het recht van zitting in den Raad van State, hetwelk den Engelschen Ambassadeur tot nog toe niet rechtstreeks opgezegd was. Wel had men in het najaar van 1616 aanmerking beginnen te maken op de tegenwoordigheid van den Gezant bij bepaalde beraadslagingen van dat Collegie [2]; doch sedert OLDENBARNEVELTS val had men *Engeland* te zeer ontzien om die kiesche zaak aan te roeren. Maar kort vóór die aanmaning van den Kardinaal, toen de Ambassadeur CARLETON *den Haag* verlaten had en zijn neef alhier slechts den titel van Agent voerde, had de Provincie *Holland* in de Staten-Generaal de vraag aanhangig gemaakt, in hoeverre het bewuste recht den Engelschen Ambassadeur nog altijd toekwam. De Commissie, aan welke dit onderzoek werd toevertrouwd, verklaarde, dat aangezien de tractaten, waarbij dat recht was verleend, met het Bestand ten einde geloopen waren,

Poging om den Engelschen Ambassadeur het recht van zitting in den Raad van State te ontnemen.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 22 Jan.; 4 Febr. 1627. [2] Zie hiervoor, D. III, St. II. bl. 631 en 632.

1625—1627. en het sedert niet hersteld was, het recht van zitting, aan CARLETON toegestaan, sedert den afloop van het Bestand als eene beleefdheid en niet als eene verplichting moest beschouwd worden. Op dezen grond werd dan ook door de Staten-Generaal besloten het recht voortaan als afgeschaft te beschouwen. Dit besluit, door JOACHIMI aan het Engelsche Hof kenbaar gemaakt, verwekte het hooggaand misnoegen van den Koning: CARLETON, heette het, was niet voor goed teruggeroepen; hij zou wederkomen, en van nieuws op zitting in den Raad van State aanspraak maken. Hierdoor werden de Staten van *Holland* eenigermate in hun voornemen geschokt; doch de meerderheid bleef gezind het eenmaal genomen besluit gestand te doen: slechts zou men den Ambassadeur bij zijne wederkomst de zaak als nog niet ten eenemale uitgemaakt doen voorkomen [1].

Geweldddadigheden der Engelschen tegen onzen handel.

Doch niet alleen door aanspraak te maken op dat recht, maar door het plegen van feitelijkheden toonden de Engelschen, dat zij ons volk als verplicht beschouwden om hunne leiding in oorlog en vrede te volgen. Sedert de maand September van het jaar 1626 rezen er klachten van onze kooplieden, dat hunne schepen in *Engeland* werden aangehaald, en wanneer zij bij uitspraak van den Rechter der Admiraliteit werden vrijgelaten, dan waren de goederen verkocht en de gelden, die zij opgebracht hadden, onder den naam van koninklijke subsidiën, aan den Koning geleverd [2]. Men dacht er over, om deze gewelddadigheden met maatregelen van wedervergelding te beantwoorden, doch koos de partij om eerst te beproeven, wat de zending van een geschikt onderhandelaar hier kon uitwerken [3]. *Holland* belastte den Dortschen Pensionaris, JACOB CATS, met deze taak. Als Hollandsch ambtenaar verdiende hij genoegzaam het vertrouwen dezer Provincie, en als Zeeuw en Contraremonstrant kon hij in *Engeland* niet anders dan aangenaam zijn. De stad *Dordrecht* maakte zwarigheid haren beambte af te staan tot eene zending met geen hooger titel dan van commissaris; maar eindelijk week zij voor den ernstigen aandrang der Staten van *Holland*, die beloofden dat de afwezigheid van den Staatsman slechts een drietal maanden zou duren, en vergunden, dat hij den titel van Gedeputeerde nevens den gewonen Ambassadeur zou voeren [4].

JAKOB CATS als Afgevaardigde naar *Engeland* benoemd.

Vóór zijn vertrek viel er met CATS veel te bespreken. Aan het verbod van den handel met *Spanje* werd door de Engelschen minder streng de hand gehouden, zonder dat zij

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 26 Maart, 1626. *Resol. Holl.* 19 Maart; 13 Junij, 1626. VAN DER CAPELLEN I, bl. 401, 402. Volgens dezen schrijver zou JOACHIMI de zaak een tijd lang verborgen gehouden hebben, en CARLETON, BUCKINGHAM en CONWAY, er eindelijk van onderricht, verklaard hebben, dat zij het den Koning niet durfden te kennen geven.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Sept. 1626.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Sept,; 26 Nov. 1626. *Resol. Holl.* 25 Nov. 1626.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Dec. 1626. *Resol. Holl.* 2, 7, 12. 18 Dec. 1626.

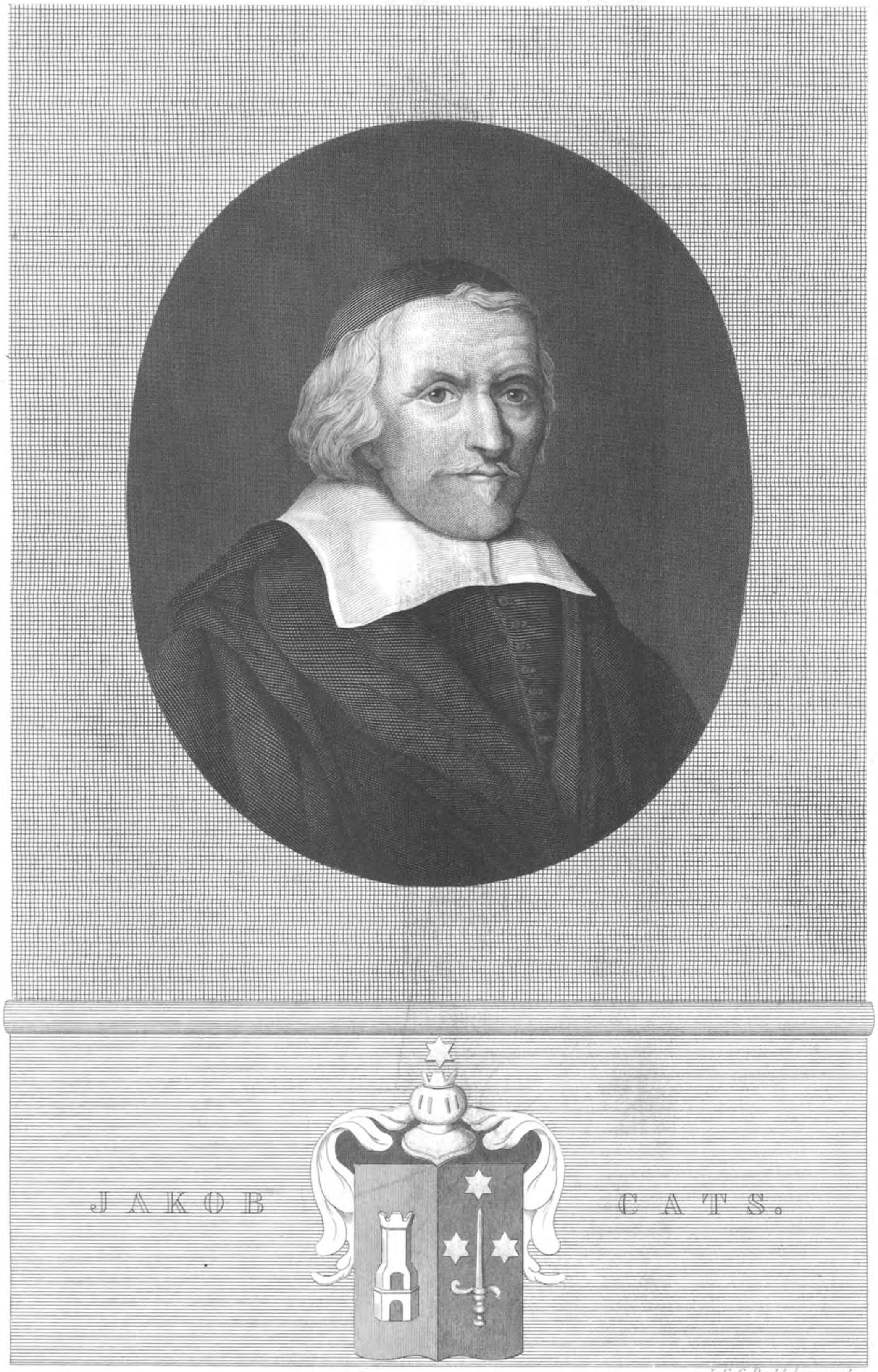

J. F. C. Reckleben sculps.

daarbij aan onze koopvaarders eenige meerdere bate gunden, terwijl zij ons toch van den anderen kant geneigdheid tot verdrag met *Spanje* toedichtten om hunne eigene slapheid tegenover dit Rijk te vergoelijken [1]. De vijandelijkheden tusschen *Frankrijk* en *Engeland* namen toe, en daarbij ontzag men onze onzijdigheid geenszins. In de maand Januarij (1627) wilde een Engelsch oorlogschip een Fransch schip nemen voor de stad *den Briel:* de Magistraat der stad moest zich met de zaak bemoeijen om deze inbreuk op het soevereine recht van onzen Staat te verhinderen [2]. Daarbij werd de zaak van *Amboina* weder levendig. Bij zijn vertrek had BUCKINGHAM in het midden van de maand December (1625) acte verleend, dat hare verdere behandeling anderhalf jaar zou worden uitgesteld [3]: tegen het midden van Junij 1627 zou zij dus hervat moeten worden, wanneer men rekende, dat al de rechters in het geding herwaarts over zouden gekomen zijn [4]. Maar de Bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie waren er op bedacht den Goeverneur-Generaal KOEN weder naar de *Indiën* te zenden, en dat ofschoon de Engelschen in de rechtspleging tegen het verraad te *Amboina* slechts de uitvoering zagen van de voortvarende beginselen van dien man. Dus was aan JOACHIMI in Maart 1626 last gegeven de gemoederen in *Engeland* deswegens behendiglijk te polsen. Weldra was er een brief van den Koning gekomen, waarbij hij verzocht, dat men zooveel ontzag voor zijne eer zou toonen, dat men KOEN niet naar de *Oost-Indiën* terugzond. De Staten van *Holland* besloten, dat men hierop in beleefde bewoordingen de verzekering geven zou, dat KOEN nog niet zou vertrekken, maar wilden niet, dat de Staat zich verbond om hem nimmer te laten gaan. De Staten-Generaal antwoordden eenigzins minder oprecht: dat zij zich verwonderden over de meening, alsof men den ouden Goeverneur-Generaal zijn post weder zou laten aanvaarden: zulke berichten waren van personen afkomstig, wien de vriendschap tusschen de beide landen niet lief was [5]. Op al deze punten moest bij de instructie, aan CATS te geven, worden gelet. Ook moest *Frankrijk* ingelicht worden omtrent de bedoeling der zending van den buitengewonen Gedeputeerde naar *Engeland.* Bij de rol van bemiddelaars, die wij onze gewone Gezanten te *Parijs* en te *Londen* tusschen de beide Mogendheden wenschten te laten vervullen, mocht het den schijn niet hebben, of *Engeland* het voorwerp was eener grootere vertrouwelijkheid van onze zijde [6]. Zoo liep het dan tot omstreeks het midden van Maart (1627) voordat CATS te *Londen* was aangekomen. Uit de vertrouwelijke gesprekken, daar gevoerd, en den aard der gewelddadigheden, die men zich tegen onzen handel veroorloofde, was het

1625—1627.

Zijne aankomst in *Engeland*, en zijn weërvaren aldaar.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 9, Sept. 1626. 8 Febr. 1627. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Jan. 1627.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Febr. 1626. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 23 Dec. 1626. 8 Jan. 1627.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 26 Maart; 4 April, 1626. *Resol. Holl.* 25 Maart, 1626.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Jan.; 8 Maart, 1627.

1625—1627.

duidelijk genoeg, wat de Engelsche bewindslieden voor hadden. In een gesprek door CATS met den Groot-Tresorier gehouden, somde deze op wat de Nederlanders niet al met de Engelschen gemeen hadden: de ligging aan de zee, de godsdienst, de vijandschap tegen *Spanje*, tot de gronden van de taal toe. In een onderhoud met onzen Afgevaardigde verklaarde CARLISLE, dat *Frankrijk* onze tusschenkomst niet zou aannemen, omdat deze Mogendheid ons niet voor onpartijdig, maar »voor één met *Engeland*" zou houden [1]. Inderdaad, dat verlangden de Engelsche Heren: onze natie wenschten zij geheel ter hunner beschikking te hebben. Zij spraken vriendelijke woorden in de veronderstelling dat wij volgzamer dan de Engelschen zelven zouden zijn. Wilde het Parlement in zijnen tegenstand tegen BUCKINGHAM geene gelden toestaan, dan moesten de Nederlandsche kooplieden den Koning offers brengen, en kozen de Staten geen partij voor *Engeland* tegen *Frankrijk*, dan zouden de Nederlanders ondervinden, dat hun handel, zoo goed als de Fransche, er last bij zou lijden. Dit was de beteekenis van den maatregel, volgens welken Nederlandsche goederen, aangetroffen op Fransche schepen, die genomen waren, met de Fransche goederen ongescheiden verkocht werden. Om zoo over *Nederland* en zijne hulpbronnen te kunnen beschikken, moest de geest, dien men met OLDENBARNEVELT had willen begraven, gefnuikt blijven. Zoo verklaart zich, dat CONWAY, bij een ambtshalve gebracht bezoek, in last had onzen buitengewonen Gezant van 's Koningswege te verzoeken, dat aan de Remonstranten geen meerdere vrijheid mocht worden gegeven dan voordezen: hij voegde er bij, dat Zijne Majesteit onlangs, vernomen hebbende dat die secte wederom grond scheen te winnen, daarover in zijne tegenwoordigheid diep gezucht had. Maar vooral ook moest de Oost-Indische Compagnie ontleerd worden, daden van uitsluitende soevereiniteit in de *Oost* te plegen: dáár was de leerschool der stoutheid en de oorsprong der kracht, waarmede wij ons als groote en volmaakt zelfstandige Mogendheid in Europa gedroegen. Het bleek evenwel niet, dat die Handelsmaatschappij van zins was zich naar *Engelands* zin te voegen.

KOEN vertrekt weder naar *Oost-Indiën.*

Juist gedurende den tijd van CATS verblijf in *Engeland* werd het ruchtbaar, dat KOEN ons land verlaten en zich naar de *Oost-Indiën* begeven had. Wel had hij op de vloot, die derwaarts ging, de waardigheid van Goeverneur-Generaal niet ten toongespreid, noch had hij als zoodanig van de Staten-Generaal commissie bekomen, maar de Goeverneur-Generaal PIETER CARPENTIER, al deed hij zulks wegens het gemis dier commissie van Hun Hoog Mogenden met eenig voorbehoud, gaf hem niettemin bij zijne komst te *Batavia*, in September 1627, op de brieven van de Bewindhebbers der Compagnie, zijne waardigheid over [2].

---

[1] Zie deze en andere bijzonderheden in *Verbael van den Heer Pens. Cats gaende als extraord. Ambass. naer den Coninck v. Engel.* 1627 (Rijksarch.)

[2] P. A. LEUPE, in bijdrage *tot de Taal-, Land- en Volkenkunde v. Ned. Ind.-N. Volgreeks,* D. II bl. 13 enz.

Het laat zich lichtelijk nagaan, hoe het bericht van KOENS vertrek in *Engeland* werd opgenomen. Dat was, zeide men ten aanhooren van CATS, zijne Majesteit verguizen, en alle vriendschap tusschen de natiën met voeten treden: nu bleek, dat der Staten schoone woorden slechts dienden om hunne kwade bedoelingen tegen de Engelsche natie te verbloemen, en BUCKINGHAM zeide, dat men noch Zijne Majesteit, noch hem zou wijs maken, dat KOEN buiten medewerken der Staten vertrokken was, zoo men hem niet dadelijk, als het ware met den strop om den hals terug deed komen en diegenen strafte, die zich verstout hadden, hem te doen vertrekken. CATS kon niet veel op zulke verwijten antwoorden, daar hij onkundig was van het deel, dat de Staten aan KOENS vertrek gehad mochten hebben. Hij kon niet anders dan voldoening beloven op de zaak van *Amboina*, waarin het oordeel over KOEN begrepen scheen. Maar, voegde hij er volgens zijne Instructie bij, de toegestane 18 maanden waren te kort: er was meer tijd noodig voor de overkomst der rechters, en hen, die achtereenvolgens aankwamen, moest men zacht bejegenen: anders stond het te vreezen, dat de nog niet aangekomenen, vernemende welk eene behandeling hun weêrvaren zou, te vergeefs op zich zouden laten wachten. Deze gronden vonden ingang, en zelfs werd men het eens, dat de rechtshandel tegen de rechters van *Amboina* in *Nederland* zou worden aangevangen, slechts met gedurige kennisneming van den *Courtmeester* der Engelsche lakenhandelaars, thans te *Delft* gevestigd, en van den facteur der Engelsche natie te *Amsterdam*. In weerwil van deze inwilliging bleef de Koning volharden bij zijn protest, vervat in de acte, waarbij hij zich voorbehouden had, bij gemis van voldoening zichzelven recht te verschaffen.

1625—1627.

Klachten deswegens van *Engelands* zijde.

Maar wat verrichtte CATS tot herstel van de aanrandingen, waarover onze scheepvaart zich te beklagen had? Om eenige orde te brengen in den chaos, en afdoening mogelijk te maken, bracht hij de verschillende gevallen, waarbij aan de onzen reden tot klachten was gegeven, tot zes punten terug, welke tot de vaststelling van even zoovele beginselen moesten leiden, die de uitspraak gemakkelijk konden maken, en tevens tot een grondslag konden strekken van een zoogenaamd *reglement van marine*, waarbij de betrekkingen ter zee tusschen de beide natiën geregeld zouden worden. Daar de Engelschen er belang bij hadden om, onder voorwendsel dat het recht onzeker was, voort te gaan onrecht te plegen en het gepleegde onrecht onvergoed te laten, zoo werd de behandeling der zaken in de orde der zes punten, door CATS gesteld, niet goed gevonden. Niettemin ging onze buitengewone Afgevaardigde onverdroten voort om voor de Nederlanders, die in hunne belangen gekrenkt waren, als pleitbezorger in de bres te springen. Maar wat ook de Rechter der Admiraliteit mocht beloven, en hoe uiterst eervol de Engelsche Commissarissen onze Gezanten mochten behandelen, de knevelarijen gingen haren gang.

Bemoeijingen van CATS te *Londen*.

Tegen het midden van Junij (1627) was de tijd, die CATS zich vergund had gezien, ten einde, en werd hij huiswaarts ontboden. Dus moest men dan toch tot eenig eindbesluit komen. Maar dit liet zich nog altijd wachten. De Groot-tresorier verklaarde

1625—1627. ronduit, dat vele van de klachten niet konden verholpen worden wegens schaarschheid van de finantiën. Reeds schenen de Staten-Generaal gehoor te zullen geven aan de aanzoeken onzer kooplieden en met geweld van oorlogschepen onze zeevaart te willen beschermen [1]. Eindelijk liet zich de Rechter der Admiraliteit vinden tot behandeling der zaken in de orde der zes punten. Maar grondig geschiedde deze behandeling niet. Men vergenoegde zich met een kort en algemeen antwoord, waarmede de onzen, het ongenoegen duchtende, dat hunne vergeefsche bemoeijingen in *Holland* zouden veroorzaken, zich niet tevreden konden stellen. Toch moest CATS vertrekken: hij deed het onder betuiging, dat hij verslag zou geven aan de Staten, die, zeide hij, geen genoegen zouden nemen met de uitkomst der onderhandeling. Zoo scheidde CATS, in het eind der maand Julij, met een beklemd hart. Had de Engelsche staatkunde minder vat op hem gehad, hij zou meer vertrouwen gehad hebben en het niet voor onvermijdelijk hebben gehouden, dat wij door *Engeland* werden medegesleept [2].

Ons mede te slepen, van onze middelen zich tegen *Frankrijk* te bedienen, ons met deze Kroon voor goed in onmin te brengen, en ons dan de voorwaarden op te dringen, waarop zij zich met *Spanje* zou verstaan, ziedaar het doel der Engelsche Regering, en tevens van CARLETONS komst te *'s Hage* in den zomer dezes jaars (1627).

BUCKINGHAM'S plannen tegen *Frankrijk*. CARLETON vertrok herwaarts een paar dagen voor het tijdstip, waarop de Hertog van BUCKINGHAM, vergezeld van de zegenwenschen van onze beide Ambassadeurs, *Londen* verlaten had om zich op de vloot te begeven. Steeds had Zijne Hoogheid, want dezen titel voerde de Hertog, zich in zijne gesprekken met onze Gezanten voorgedaan als ongeloovig aan de mogelijkheid eener minnelijke schikking van de geschillen met *Frankrijk*. In zulke zaken gelooft men slechts, wat men wenscht. Werkelijk wilde de Hertog het tot vijandelijkheden laten komen. *Frankrijk*, zeide hij, moest belet worden, zich op zee uit te rusten en de Religie uit te roeijen. In de verplichting om aan het traktaat, tusschen LODEWIJK XIII en die van *Rochelle* onder Koning KARELS medewerking gesloten, de hand te houden, zag hij voor *Engeland* eene reden om zich met de binnen-

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Junij, 1627.

[2] Sterk spreekt de mismoedigheid van CATS in zijn schrijven van den 17den April (1627) aan de Staten-Generaal: »Het schijnt, zegt hij daar, dat alle revolutiën van hemel en van aarde tegenwoordig tenderen om alles over hoop te werpen, dewijl wij merken, hoe vreemd hier en elders de zaken beleid worden." En hij voegt er een paar Latijnsche dichtregels bij, die te kennen geven, dat de Goden, wanneer zij het er op gezet hebben om alles omver te werpen, de menschen in zonde en schuld doen vervallen, als om hen niet onverdiend te straffen. In zijn rapport schrijft hij ergens op den kant: *lilium si languidum, rosa si marcida, quid fiet? Deus scit.* *d. i. Wat moet er van worden, wanneer de lelie (Frankrijk) kwijnt, en de roos (Engeland) verwelkt? God weet het!*

landsche belangen van *Frankrijk* te bemoeijen. Zoo was dan de toevoer van oorlogs- en mondbehoeften, ja van krijgsvolk naar *Rochelle*, en de blokkade der eilanden *Ré* en *Oléron*, die de Koning bezet had, het eigenlijke doel van den tocht der vloot, door BUCKINGHAM aangevoerd, al ontveinsde hij zulks, ten einde, al was REAELS eskader ook zijn eigen weg gegaan [1], toch noch een deel van onze scheepsmacht mede te krijgen. Immers zond hij aan VAN DER LECK het bericht, dat hij eene Spaansche vloot van 60 of 80 zeilen op het spoor was, en voegde daarbij het verzoek, dat deze onze Admiraal hem met een goed aantal schepen wilde volgen. VAN DER LECK nam voor, zich met een tiental schepen bij den Hertog te voegen, evenwel niet zonder van de zaak door zijnen secretaris kennis te geven aan de Staten-Generaal [2]. Doch Hun Hoog Mogenden keurden dat voornemen niet goed, ten minste hooren wij hen weldra zich tegenover den Engelschen Gezant verontschuldigen wegens de onmogelijkheid om ons contingent zoo spoedig met de Engelsche scheepsmacht te vereenigen [3]. 1625—1627.

Van het wezenlijk doel, dat *Engeland* met de buitengewone zending beoogde, bleek weinig uit de rede, welke door den Gezant Baron CARLETON D' IMBERCOURT (dezen titel had hij sedert bekomen) den 24sten Junij (1627) in de vergadering der Staten-Generaal werd gehouden. De onzekerheid van de openbare zaken, sprak hij, en de bijzondere verwikkelingen tusschen de wederzijdsche onderdanen waren de aanleiding van zijne komst, die een bewijs was van 's Konings genegenheid en van zijn vertrouwen, dat de Staten de vrije verklaring van zijne voornemens met eene openhartige mededeeling van de hunne zouden beantwoorden. Na deze inleiding, die veel te denken liet, en na eene welwillende vermelding van CATS bemoeijingen te *Londen*, verklaarde hij voorts, dat de Koning de pogingen goed opnam, van onzentwege aangewend om de geschillen tusschen Zijne Majesteit en *Frankrijk* bij te leggen; schoon hij billijke reden had om gevoelig te zijn wegens het ongelijk en de onwaardige bejegening, hem van die zijde aangedaan. Hoe het zij, hij vergat het bondgenootschap niet, van ouds tusschen de beide Kroonen bestaande en onlangs door 's Konings huwelijk bevestigd. De eerste mededeeling, dus ging hij daarop voort, die hij te doen had, was deze, dat de Koning het vaste voornemen had om volgens het of- en defensief verbond, met ons gesloten, de oorlogstoebereidselen tegen *Spanje* voort te zetten. Onder zijne oogen was eene vloot onder den Hertog van BUCKINGHAM uitgezeild, en Zijne Majesteit verzocht, dat wij thans ten derden male, en liefst met nog meer stiptheid, ons aandeel tot de uitrusting mochten leveren. Van de zaak van *Amboina* gewaagde hij daarna op de gewone wijze. Dat ongelukkig voorval, CARLETON D' IMBERCOURT te *'s Gravenhage*.

---

[1] REAEL kwam eene maand nadat de Hertog uitgezeild was, weder hier te lande te huis. Hij had van de gelegenheid gebruik gemaakt om een aantal Nederlandsche en Engelsche gevangenen uit de slavernij bij de Marokkanen te verlossen. *Resol. Stat.-Gen.* 7, 10, 13 Julij, 1627.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Junij, 1627.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Julij, 1627.

1625—1627. dus drukte hij zich uit, was te houden voor »eene bittere vrucht, gesproten uit het bloed, dat eerst gezaaid was door een zekeren JAN PIETERSZ KOEN." Dus was het Zijner Majesteit, zijnen Raad en der geheele natie zeer vreemd voorgekomen, dat men dien persoon weder, met eene hooge bediening bekleed, naar de *Oost-Indiën* teruggezonden had. Eene vermelding van de grieven der te *Delft* gevestigde Engelsche lakenhandelaars was het slot dezer rede [1]. — Met deze min duidelijke en achter bijzaken, waartoe geen buitengewone zending noodig was, verscholen verklaring is het de moeite waard de vertrouwelijke mededeeling te vergelijken, welke onze CATS te *Londen* vernam van het doel van CARLETONS komst. Zij strekte, heette het, om eene nadere alliantie met Hun Hoog Mogenden te sluiten, om 's Konings handelingen ten aanzien van *Frankrijk* te rechtvaardigen en om ons te bewegen, dat wij ons door geene vernieuwing van oude of oprichting van nieuwe traktaten aan *Frankrijk* aansloten. Lieten de Staten toe, dat *Frankrijk*, of liever de Kardinaal, eene les van *Engeland* kreeg, dan zou hun zulks tot groot voordeel strekken: *Frankrijk* zou daarna hen in grooter eere houden, en zich niet langer aan de ondersteuning onzer partij in *Duitschland* kunnen onttrekken. — Op zulke gronden liet CATS zich overhalen om werkelijk aan de Staten te schrijven, dat zij bij dezen staat van zaken geen verdrag met *Frankrijk* behoorden te sluiten, te meer, daar dit Rijk ons het gewone subsidie toch niet zou betalen, daar het door den oorlog met *Engeland* zijn geld zelf wel noodig zou hebben. — En welke waarde kunnen wij hechten aan CARLETONS stellige verzekering, dat de Koning met *Spanje* zou blijven oorlogen, als wij in het rapport van CATS lezen, dat BUCKINGHAM hem reeds den 1sten Mei gezegd had, dat hij den vrede met *Spanje* in handen had, als hij wilde: maar, had hij er als tot geruststelling bijgevoegd, hij zou daarin niets doen dan met kennis van de Staten. Later hoorde onze Afgevaardigde nog meer, namelijk, dat CARLETON mede in last zou hebben, om waar het pas gaf, opening te doen van hetgeen met den Koning van *Spanje* en de Aartshertogin *gehandeld was* aangaande de voorwaarden des vredes. Doch hij moest Hun Hoog Mogenden daarbij verzekeren, dat de Koning met dien Vorst en Vorstin geenerlei verdrag zou aangaan, dan onder eerlijke mededeeling van al het verhandelde aan de Staten.

Zoo hadden zich onze Staatslieden kunnen voorbereiden op hetgeen zij CARLETON te antwoorden zouden hebben. Ook waren zij te voren onderricht geworden van een voornemen, in *Engeland* beraamd, en welks uitvoering bestemd was om den Prins van *Oranje* aan geheel *Europa* en bepaaldelijk aan *Frankrijk* voor te stellen als door dank voor gunst en hooge onderscheiding aan de Kroon van *Engeland* verbonden. Ik bedoel 's Prinsen verkiezing tot ridder van den Kouseband. De Prins had deze bedoeling van het eerbewijs doorgrond: daarom schreef hij reeds in Mei (1627), dat JOACHIMI op beleefde wijze

De Prins van *Oranje* wordt Ridder van den Kouseband.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Junij, 1627.

zou trachten te bewerken, dat de Koning er voor alsnog niet toe overging om hem die eer aan te doen: de spanning, welke er thans tusschen *Groot-Britannië* en *Frankrijk* bestond, welk laatste Rijk de zaak zou kunnen misduiden, was de grond, met welken de Prins zijne verontschuldiging rechtvaardigde. Zij mocht niet baten. Den 29sten Junij (1627) verscheen de Ambassadeur CARLETON plechtig ter vergadering der Staten-Generaal, en maakte zijns Meesters voornemen bekend om den Prins het lidmaatschap van de genoemde Orde te schenken, ten teeken van 's Konings voortdurende toegenegenheid en eerbied jegens de Staten, die, als zijnde een ligchaam uit verscheidene leden bestaande, Zijne Majesteit niet als éénen persoon kon huldigen. De Koning, verklaarde hij, erkende in den tegenwoordigen Prins van *Oranje* dezelfde verdiensten als in wijlen zijnen broeder. Tegelijk met hem werden de Koning van *Zweden* en de Hertog van SUFFOLK tot de waardigheid van ridders van den Kouseband verheven. Ten slotte gaf de Gezant te kennen, dat zijn Meester door dit teeken de geheele wereld wilde doen zien, dat hij de vriendschap der Staten hoog waardeerde, en dat hij Hun Hoog Mogenden op den rang der Koningen, zijn naaste bondgenooten en vrienden, plaatste. Voor het overige werd den Prins vergund, de eer onder dezelfde voorwaarden, als vroeger Prins MAURITS [1], te aanvaarden [2]. 1625—1627

Dus bestond er voor *Frankrijk* reden genoeg om te duchten, dat de Republiek eindelijk buiten staat zou bevonden worden om aan de verleiding van *Engeland*, door geheele klassen van hare ingezetenen, ja soms door de heerschende partij eener gansche Provincie ondersteund, wederstand te bieden.

Volgens belofte was den Franschen Gezant te *'s Hage* het ontwerp-verdrag, hetwelk SOMMELSDIJK gemeend had niet zonder verslag aan zijne lastgevers te mogen aannemen [3], omstreeks het midden van Mei, 1626, toegezonden. Doch *Frankrijk* legde toen nog zoo weinig begeerte aan den dag om de alliantie te vernieuwen, dat D'ESPESSES niet voornemens was een woord van de zaak te reppen, zoo hij daarover niet van wege Hun Hoog Mogenden werd aangesproken [4]. Dus verlangde *Frankrijk*, dat de eerste stap door ons gedaan werd. Maar op advies van den Prins bepaalden de Staten er zich toe, om aan den Franschen Ambassadeur te verklaren, dat zij het aan hem overlieten, van het ontwerp-verdrag opening te doen, hetzij in hunne vergadering, hetzij aan eenige Gecommitteerden uit hun midden. Dit was geen dadelijk verzoek om opening van onderhandelingen. Hoe het zij, de Gezant kondigde aan, dat hij zelf het concept ter vergadering van Hun Hoog Mogenden zou komen mededeelen. Dit deed hij werkelijk den 5den Junij (1626); maar hij meende geen afschrift van de artikelen te mogen geven: daartoe moest hij eerst machtiging vragen. Bovendien was er, zeide hij, nog een geheim

Staat der onderhandelingen met *Frankrijk*.

[1] Zie hiervoor, D. III, St. II, bl. 553.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 29, 30 Junij, 1627.
[3] Zie hiervoor, D. III, St. IV, bl. 156.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Mei, 1626.

1625—1627.

artikel, rakende de godsdienstoefening der Katholieke Fransche soldaten in onze dienst [1]: doch dit zou hij thans niet voorlezen, opdat de Staten daarvan ten minste geen kopij zouden kunnen vragen [2]. Maar bij nadere overweging verlangden de Staten niet eens een afschrift van de voorgelezene artikelen: immers oordeelden zij ze toch onaannemelijk. Derhalve begrepen zij, dat men van nu aan zich geen ander doel moest voorstellen, dan de vernieuwing van het traktaat van *Compiègne* [3]. Doch SOMMELSDIJK, in al wat er met *Frankrijk* gehandeld werd betrokken, begreep, dat men den Ambassadeur moest verzoeken, zijnen Koning vergunning te vragen, kopij van de ontworpen artikelen te verleenen [4]. Ongetwijfeld zag hij in de onverschilligheid der Staten ten aanzien van het nieuwe verdrag gevaar voor de goede verstandhouding met *Frankrijk*, aan welke hij zich steeds ten hoogste gelegen liet liggen. Niettemin bleef zoowel de vernieuwing van het traktaat van *Compiègne*, als het sluiten van eene nieuwe alliantie hangende. Totdat *Frankrijk* inzien zou, dat het noodig was onzen Staat door eene duidelijk uitgesproken verbintenis aan zich verknocht te houden, viel er tusschen ons Bewind en den vertegenwoordiger der Fransche Regering in *den Haag* niet veel meer voor dan klachten en vertoogen ten gevolge van ergerlijke daden door Fransche officieren onderling hier te lande gepleegd, en die geen hoogen dunk van de goede zeden dier vreemde Heren inboezemden. Zoo randden eenige Fransche officieren, met den kapitein VERNEUIL aan het hoofd, den koetsier van D'ESPESSES aan, en over deze beleediging was deze Gezant zoo verstoord, dat hij de oproeping der daders naar *Frankrijk* bewerkte, waar zij te recht zouden staan. Doch dit zou eene verkorting geweest zijn van het recht, dat den Staten en den Prins als opperbevelhebber des legers toekwam om van zulke vergrijpen tegen de openbare tucht en orde kennis te nemen. Vandaar aarzeling van onze zijde om hen, die zich aan die baldadigheid schuldig gemaakt hadden, uit te leveren, en deswegens hoog beklag van den in zijnen bediende beleedigden Ambassadeur. Bij weigering, zeide hij, van 's Konings verzoek om uitlevering zou hij wel de laatste Fransche Gezant zijn, die te *'s Hage* resideerde, en zou men geene betaling van het subsidie mogen verwachten. Deze bedreigingen troffen haar doel niet. Integendeel de Staten lieten de zaak in het leger op hun gezag vervolgen, en behielden zich voor, de beschuldigden, zoo zij zulks verdienden, door Zijne Excellentie te laten ontzetten. Later droegen zij het gerechtelijk onderzoek aan den Raad van State op; doch dit achtte de Prins minder vereerend voor zich en voor degenen, die nevens hem aanvankelijk met die taak belast waren geweest. Dus nam hij de gelegenheid waar om zijnen wensch te kennen te geven, dat aan de zaak een einde gemaakt werd: met het doel, zeide hij, om den Koning van *Frankrijk* genoegen te geven, verlangde hij den kapitein VERNUEIL met zijne medeplichtigen voorloopig in hunne

Onordelijkheden door Franschen hier te lande bedreven.

[1] Zie hiervoor, bl. 155.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 25, 26, 30 Mei; 5 Junij, 1626.
[3] Vergel. hiervoor, bl. 30 en 156.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 8 Junij, 1626.

dienst te schorsen, totdat hij zelf, met de Gedeputeerden te velde tegen den winter in *den Haag* komende, nader raad zou schaffen. Hiermede vereenigden zich de Staten. De bewuste officieren werden geschorst en vertrokken naar *Frankrijk*. Thans had D'ESPESSES reden om te betreuren, dat het rechtsgeding niet voor den Raad van State was gebracht, en al toonde hij zich sedert inschikkelijker op het stuk der door hem verduurde beleediging, de grieve, dat in deze zaak geen recht was gepleegd, bleef een der voorwendsels, waarop men zich aan de Fransche zijde beriep, om het uitstel der betaling van het subsidie te verontschuldigen [1]. 1625—1627.

Tegelijkertijd was er een andere zaak, wier vervolging de Staten zich niet verlangden te zien onttrekken. De luitenant kolonel D'ESTIAUX, van het regiment van den Hertog DE CANDALE, had den zoon van den Generaal Markies DE COURTAUMER in een tweegevecht omgebracht. Nu verlangde de vader van den verslagene zich door een nieuw tweegevecht op D'ESTIAUX te wreken. Deze ergernis wenschten de Staten te voorkomen: »zoodanige enormiteiten en goddelooze actiën, zoo verklaarden zij, verkozen zij hier te lande niet te laten inkruipen," te meer daar het duelleren in *Frankrijk* zelf verboden was. Tevens besloten zij D'ESTIAUX af te zetten en hem op de voorpoort te *'s Hage* op te sluiten ten einde hem voor den Raad van State te recht te doen staan. Ook zij, die bij het duel als *seconden* gediend hadden, zouden worden afgezet. Evenwel kreeg men te *'s Hage* de gelegenheid niet om aan den Luitenant-Kolonel de handen te slaan. Hij bleef in het leger, waar de Prins de vervolging der zaak had aangevangen. Maar weldra deed zich voor den Markies een machtig beschermer op in den persoon van den Kardinaal DE RICHELIEU. Desniettegenstaande besloten de Staten, dat het recht zijnen voortgang zou hebben. Doch thans verscheen D'ESPESSES, vergezeld van een opzettelijk om deze zaak overgekomen Franschen edelman, voor de Staten-Generaal, met het verzoek uit naam des Konings, dat aan D'ESTIAUX vergiffenis geschonken en hij in zijne betrekking hersteld mocht worden. De Prins om zijn advies gevraagd, was van gevoelen, dat, aangezien de zaak nog zoo versch was, het niet geraden was den beklaagde vergiffenis te schenken. Dus wilde hij hem die gunst wel verleend hebben: alleenlijk moest er nog slechts wat tijd over verloopen. De Staten beseffende, dat de zaak wegens de tusschenkomst van den Koning en den Kardinaal met groote kieschheid moest behandeld worden, liet ze geheel aan den Prins over om daarin naar zijn goedvinden te beschikken. Maar de vader van den verslagene bleef voldoening eischen. Evenwel bij dezelfde gelegenheid, dat hij recht tegen den moordenaar van zijnen zoon vraagde, had de markies betaling verzocht van zijne jaarwedde over een tijdperk van drie jaren, dat hij afwezig was geweest. Dus hadden de Staten een middel in handen om hem ter neder te

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Aug.; 2, 4, 7, 10, 21 Sept.; 8, 10, 22, 28, 31 Oct. 1626. 7 Jan.; 1 April, 1627.

1625—1627. zetten. Werkelijk kwam men hem eenigermate in zijn verzoek te gemoet. Ook veroorloofden de Staten hunnen Gezant te *Parijs* geenszins hunnen naam te gebruiken bij hetgeen hij ten laste van D'ESTIAUX meende te moeten verrichten [1].

Nog andere onaangenaamheden tusschen de Staten en de hier te lande in eenige bediening geplaatste Franschen waren er hangende [2], toen het Ministerie van LODEWIJK XIII inzag, dat men zich moest getroosten bij de Republiek een eersten stap te doen, ten einde te verhoeden, dat zij bij de tusschen *Frankrijk* en *Engeland* uitgebroken vijandelijkheden geheel onder den invloed van dit laatste Rijk geraakte. Een dringende brief, in September, 1626, door SOMMELSDIJK aan RICHELIEU geschreven [3], zal zeker het zijne hebben toegebracht om den Kardinaal de noodwendigheid eener toenadering te doen beseffen.

Dat er eene poging zou gedaan worden om zich met *Frankrijk* in de groote zaak te verstaan, bleek het eerst uit een besluit van de Staten-generaal den 10den December (1626) genomen, waarbij zij, overwegende dat het traktaat van *Compiègne* met het loopende jaar (1626) ten einde spoedde, Gecommitteerden benoemden, uit elke Provincie éénen, om met den Prins in overleg te treden, wat dien ten gevolge te doen. Dit besluit werd spoedig gevolgd door een verzoek van den Franschen Ambassadeur, daartoe strekkende, dat eenige leden der Staten gecommitteerd zouden worden om met hem

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 18, 24, 27 Aug.; 14 Sept.; 8, 10, 15, 21 Oct.; 3, 18, 27 Nov.; 1 Dec. 1626. 19 Febr.; 22, 29 Mei, 1627. LANGERAK was niet onpartijdig in de zaak. Immers had hij gaarne den Markies DE CLERMONT in D'ESTIAUX plaats aangesteld gezien (*Resol. Stat.-Gen.* 27 Aug. 1626), en deze CLERMONT zal met hem in naauwe betrekking gestaan hebben. Ten minste was hij in tweeden echt gehuwd met eene CLERMONT D'AMBOISE.

[2] Eenige Fransche Officieren, met den Kapitein VITENVAL aan het hoofd, hadden zich niet ontzien den President der Staten-Generaal onbeschoft te bejegenen, omdat het hun niet was toegestaan eenige paarden vrij van convooi naar *Frankrijk* te zenden. Tegelijk had de »geweldige" STAKENBEEK zich over de bedienden van den Franschen Ambassadeur te beklagen, die hem schade toegebracht en hem ligchamelijk mishandeld hadden (*Resol. Stat.-Gen.* 26 Nov.; 3 Dec., 1626. 9 Febr. 1627). Bovendien vielen er hooge woorden tusschen de Staten en D'ESPESSES over de vervulling van de opengevallen plaats van een Franschen officier, die bedrog gepleegd had door zich voor meer manschappen te laten betalen, dan hij onder de wapenen had, maar door den Koning en zijnen Gezant beschermd werd. De Ambassadeur betwistte thans het recht dat men gehad had om hem af te zetten, zonder den Koning in de zaak te kennen (*Resol. Holl.* 16, 22 Julij, 1626. *Resol. Stat.-Gen.* 7, 23, 31 Dec. 1626). Toen later de Koning in de afzetting scheen te bewilligen en eenen anderen Franschen edelman in zijne plaats aanbeval, trof het dat het juist een dergenen was, die den koetsier van den Gezant hadden beleedigd: vandaar strijd van belangen tusschen den Koning en zijnen Gezant (*Resol. Stat.-Gen.* 4, 5, 6, 13 Jan; 10 Febr. 1627).

[3] *Archiv. de la Mais. d'Or.* Ser. II, T. III, p. 9—11.

in conferentie te treden. Kort te voren had de Prins door LANGERAK het voorstel ontvangen van twee nieuwe artikelen , bij het traktaat van *Compiègne* te voegen. Om deze met zijne Excellentie en SOMMELSDIJK te onderzoeken, werden er alsnu eenigen gecommitteerd, en deze Heren zouden tevens overleggen, of het dienstig was met den Gezant in onderhandeling te komen. Het kwam niet tot eene benoeming van personen, van Staatswege belast om met D'ESPESSES te onderhandelen; maar juist daardoor ontstond het vermoeden, dat er wonder veel in het geheim met *Frankrijk* beraamd werd. Dus oordeelde men, dat het raadzaam was tot een besluit te komen en den Koning kort en goed de verlenging van het traktaat van *Compiègne* te vragen. De Engelsche partij, die voor eene overeenkomst van meer gewicht beducht was geweest, kon daar moeijelijk tegen opkomen. Alsnu beijverde zich SOMMELSDIJK om den Kardinaal de RICHELIEU te doen gevoelen, dat *Frankrijk*, zoo het dezen Staat niet geheel aan *Engeland* wilde prijs geven, het aanbod der verlenging van het genoemde traktaat gretig moest aannemen, en de toezending van het subsidie hervatten, zonder er op aan te dringen, dat wij ons daartegen uitdrukkelijk verbonden, den Koning hetzij tegen de Hugenoten, hetzij tegen de Engelschen bij te staan: zulke eischen zouden de gansche zaak in duigen werpen en te weeg brengen, dat wij niet eens onzijdig zouden kunnen blijven, maar tot vijandelijkheden tegen *Frankrijk* medegesleept zouden worden. Tevens stelde SOMMELSDIJK, ten einde aan velen hier te lande alle voorwendsel te benemen om zich tegen de vernieuwing van het bondgenootschap met *Frankrijk* te verklaren, zichzelven borg, dat het subsidie spoedig weder zou toegezonden worden, en zorgde hij, dat men zich tegenover *Frankrijk* warsch betuigde van alle verdrag met den vijand [1]. Zoo kwam de Kardinaal dan thans tot het besluit om het oude bondgenootschap met onzen Staat te vernieuwen. Maar, begeerde men hier te lande, ten einde opspraak en tegenwerking te verhoeden, de zaak zonder groot gerucht af te doen, RICHELIEU wilde onzen Staat door de openbaarheid der handeling te vaster verbinden en tevens klaar aan *Engeland* doen blijken, dat hare pogingen om de Vereenigde Provinciën aan zich te ketenen, mislukt waren. Dus liet hij van wege den Koning van *Frankrijk* het verzoek tot de Staten richten, dat er iemand van hier mocht overkomen om een nieuw traktaat op den voet van dat van *Compiègne* te sluiten en mede de geschillen tusschen *Frankrijk* en *Engeland* te bemiddelen. SOMMELSDIJK werd met name genoemd, als de persoon, wiens overkomst den Koning aangenaam zou zijn. De Provincie *Holland* verklaarde dadelijk, dat zij de inwilliging van dat verzoek noodig achtte: slechts begreep zij, ten einde den naijver van *Engeland* te gemoet te komen, dat de te benoemen Gezant zich, na afloop van zijne bemoeijingen in *Frankrijk*, naar *Engeland* zou moeten

1625—1627. Pogingen tot een nieuw verdrag met *Frankrijk*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Dec. 1626. 2 Jan.; 19 Febr. 1627. *Archiv. de la Mais. d'Or.* Série II, T. III. p. 11—14.

1625—1627.

begeven. Die uitnoodiging van Koning LODEWIJK trof juist op den tijd dat SOMMELSDIJKS hoog bejaarde ouders overleden waren. Reeds om deze reden kon die Staatsman niet geneigd zijn de taak op zich te nemen. Maar ook RICHELIEU begreep weldra, dat het niet raadzaam was te veel te vergen. Derhalve nadat hij de Staten had laten vermanen, het buitengewone Gezantschap te bespoedigen, zoo men het geschikte oogenblik niet wilde laten voorbijgaan, en nadat dien ten gevolge de instructie reeds was ontworpen, kreeg D'ESPESSES in het begin der maand Mei (1627) den last om te verklaren, dat de gelegenheid voorbij was, en de Koning niet meer op de komst van een buitengewonen Gezant aandrong. Niettemin zou zijne Majesteit op de overgezonden artikelen nopens een nieuw traktaat besluit verwachten. Dit besluit evenwel kwam niet spoedig tot stand, daar de Staten ongezind waren om zich, gelijk de Koning verlangde, te verbinden, niet zonder de *toestemming* van zijne Majesteit met den vijand te onderhandelen: te beloven het niet zonder kennisgeving aan zijne Majesteit noch zonder zijne tusschenkomst te doen, was het uiterste waartoe zij konden komen. Dus bleef de zaak zoo lang slepende, dat LANGERAK schreef, dat men zich deswegens in *Frankrijk* verwonderde. De Staten wierpen de schuld op D'ESPESSES, die, zeiden zij, gedurig om ongesteldheid verhinderd was. Thans evenwel besloten zij het ontwerp onder handen te nemen, en het met hunne aanmerkingen naar *Frankrijk* op te zenden, met de verklaring, dat zij op geen anderen voet, dan uit die aanmerkingen bleek, eenig verdrag zouden kunnen sluiten. Voordat het gewijzigd ontwerp verzonden werd, verkreeg men van D'ESPESSES de verklaring, dat de Koning niet op het woord *toestemming* zou aandringen. Evenwel eerst na eene aansporing van den Prins, dat er aan de zaak een einde moest komen, en na eene nieuwe aanmaning uit *Frankrijk*, werd het concept van alliantie nog vóór het midden van Julij (1627) naar *Parijs* gezonden [1].

Het komt tot stand, doch wordt door de Staten niet bekrachtigd.

Nu duurde het niet lang, of de zaak kreeg voorloopig haar beslag. Den 28sten Augustus werd te *Parijs* een verdrag gesloten. De bekrachtiging echter door de Staten bleef achterwege. Ook was menig punt onuitgemaakt gebleven, noch in diervoege beslist als de Staten begeerd hadden. Het tweede artikel behelsde, dat in de negen jaren, gedurende welke de Staten een millioen jaarlijks van den Koning zouden ontvangen, geen vredehandeling met den vijand zou aangevangen worden dan met *medeweten* [2] van zijne Majesteit. Maar in een der bij het traktaat gevoegde geheime artikelen was daaraan nog het woord *toestemming* [3] toegevoegd. Hiermede nu oordeelden de Staten, dat zij zich van den Koning te zeer afhankelijk zouden maken. In het derde artikel, waarin gevorderd werd, dat de Staten den Koning met geld of wel met

[1] *Archiv. de la Mais. d'Or. t. a. pl.* p. 14, 15, 18—20. *Resol. Stat.-Gen.* 6, 7, 10 April; 5 Mei; 4, 9, 12, 14, 18, 19, 22, 29 Junij; 2, 7, 9 Julij, 1627. *Resol. Holl.* 4, 7, 17 Mei; 13 Julij, 1627. [2] *Su et avis.* [3] *Agréation.*

manschappen of schepen zouden bijstaan *tegen elk en een iegelijk*, was de bepaling: *met uitzondering van der Staten vrienden en bondgenooten* weggelaten. Wel is waar ontsloeg de Koning bij het tweede der geheime artikelen de Staten van de verplichting om hem ditmaal tegen de Engelschen bij te staan; maar zij vreesden, dat zij dan ten minste later verplicht zouden kunnen worden om zulks te doen. De omstandigheden nu verboden om slechts aan de mogelijkheid daarvan te denken. In hetzelfde artikel waren de woorden ingelascht: *als Zijne Majesteit in zijne Staten door den oorlog wordt aangerand.* Dit zag op bijstand tegen de Hugenoten te verstrekken, en was dus even onaannemelijk. Het vierde artikel stond den Koning des benoodigd toe, alhier 15 schepen te laten koopen of huren. Doch het derde geheime artikel bracht dit getal op vijf en twintig, genoegzaam met uitdrukkelijke aanduiding, dat zulks op de Engelschen gemunt was. Eindelijk sprak hetzelfde artikel van vloten van 's Konings bondgenooten, die, als zij in deze wateren kwamen, door de onzen niet aangerand zouden mogen worden. Door die bondgenooten schenen de Spanjaarden verstaan te moeten worden. Alzoo achtte men dien eisch hoogst gevaarlijk. Dat de Koning beloofde, die bondgenooten te zullen beletten ons eenige schade toe te brengen, scheen een zwakke waarborg, of hadden wij niet reeds thans te klagen dat de Duinkerkers in de havens van *Calais* en *Boulogne* een onschendbaar toevluchtsoord vonden? [1] Om deze en andere redenen was er grond genoeg om het traktaat niet te bekrachtigen [2]. De vrienden van *Frankrijk* ten onzent begrepen, dat als men te zeer op de voltooijing van het werk aandrong, men slechts den tegenstand tegen het bondgenootschap met *Frankrijk* zou wakker maken. Niettemin en juist door deze matiging waren zij in staat om te weeg te brengen, dat de vriendschap tusschen de beide Staten ongekrenkt bleef [3]. 1625—1627.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 10, 25 Aug. 1626. [2] *Resol. Holl.* 15 Oct. 1627. AITSEMA, I, p. 971—973.

[3] Vergel. AITSEMA, p. 741.

DERDE HOOFDSTUK.

VOORTGAANDE WEIFELING DER REPUBLIEK TUSSCHEN ENGELAND EN FRANKRIJK. VOORSLAGEN VAN DEN VIJAND TOT VREDE. ZIJN INVAL IN DE VELUWE. MEER AFDOEND VERDRAG MET FRANKRIJK.

(1627–1630).

1627—1630. Stand der partijen hier te lande. De afloop der onderhandeling met *Frankrijk* bewees, dat men, ja, dit Rijk de vriendschap niet meende te moeten opzeggen; maar dat men *Engeland* te zeer ontzag om een krachtig verbond van onderlinge verdediging met *Frankrijk* aan te gaan. *Engeland* was vooral sterk door den invloed, dien het op zoo velen onzer landgenooten uitoefende. Wel was 's Prinsen oor geopend voor de redenen van SOMMELSDIJK, en dezen kon het niet moeijelijk vallen, den Prins te overtuigen, dat er bij de verwezenlijking van Engelands plannen eer noch voordeel, noch zelfs eene dragelijke betrekking voor hem overschieten zou; maar al wie onder de ingezetenen geenen geest had, fier genoeg om aan burgervrijheid en zelfstandigheid te gelooven, noch geduldig genoeg om onze onafhankelijkheid door het bewaren van het evenwicht tusschen de beide Mogendheden, wier invloed hier om den voorrang dong, gehandhaafd te willen zien, al dezulken moesten er naar haken om door aansluiting aan een machtig Vorst, met name aan den Protestantschen Koning van *Groot-Britannië*, den staatkundigen toestand tot eene oplossing te leiden. Dezelfde partij streefde er naar om door zamenwerking met de Gereformeerden in het buitenland de Nederlandsche Kerk tot roem en eer te verheffen. Al was in *Holland* de eene zoowel als de andere partij door de krachtigste karakters en de werkdadigste elementen vertegenwoordigd, in deze Provincie had de geest van zelfstandigheid steeds den boventoon. Maar in menige andere Provincie heerschte of onverschilligheid, of eene slapheid, die het gevolg was, deels van vertrouwen op de eene of andere uitkomst, welke de handelingen van het Buitenland mochten opleveren, deels van wantrouwen op de staatkunde, die in *Holland* voorzat.

Bepaaldelijk *Zeeland* bleef een traag lid der Unie [1]. Toen het jaar 1627 verschenen was, en deze Provincie hare consenten over het jaar 1626 nog niet had ingebracht, achtte, tegen het einde van de maand Februarij, de Raad van State het noodig, eene Deputatie derwaarts te zenden, ten einde op de nakoming harer verplichtingen aan te dringen. RANDWIJK en SOMMELSDIJK werden met deze taak belast: namen, welke verraden, dat het bezwaar vooral van staatkundigen aard geacht werd. De benoemde Heren verontschuldigden zich, en de Staten-Generaal zouden hunne redenen hebben laten gelden; doch de Staten van *Holland* achtten de zaak gewichtig genoeg om door eenige buitengewone Gedeputeerden ter Generaliteit te laten verklaren, dat de verontschuldigingen niet behoorden aangenomen te worden. Dus vertrokken de beide Heren. Vóór het eind van Maart waren zij terug, zonder dat hunne reize veel had uitgewerkt: immers brachten zij de boodschap mede, dat de Staten van *Zeeland* alsnog Gecommitteerden zenden zouden »om hunne gelegenheid te openen," dat is, om den staat hunner geldmiddelen open te leggen en daaruit het onvermogen der Provincie te bewijzen om op den ouden voet tot de lasten der Unie bij te dragen. Daartoe verscheen dan tegen het midden van Mei eene buitengewone Deputatie uit *Zeeland*, bestaande uit de Heren WILLEM BROUWER, Burgemeester van *Middelburg;* Mr. GERARD CROMMON, Secretaris van *Goes*, en Mr. JOHAN BOREEL, Pensionaris der Provincie. Op grond van den achteruitgang van haren handel, en van de tegenspoeden, die de visscherij zoo goed als te niet gedaan hadden, strekte hun aanzoek tot vermindering van *Zeelands quote*, »opdat door onmacht en gebrek van onderlinge correspondentie eerst het Land van *Zeeland*, en daarna de andere leden der Unie niet mochten vervallen in een onherstelbaar ongemak, maar bij redres van de quote in billijkheid alle leden van de Unie te zamen blijven geconserveerd." Uit zulke woorden bleek, dat *Zeeland* van de vermindering harer lasten het behoud van de Unie, immers van hare bondgenootschappelijke betrekking tot dezelve, afhankelijk stelde. De Heren bewezen, dat in hunne Provincie niet alleen al de gemeene middelen, bij de acte van Unie voorgeschreven, ten behoeve der Generaliteit geheven werden; maar dat nog andere belastingen bovendien tot hetzelfde einde waren ingevoerd. De opbrengst der domeinen kon de Provincie niet, zoo als anders plicht ware geweest, mede tot den oorlog bestemmen, aangezien de administratie meer schuldig was, dan zij ontving. De geestelijke goederen (behalve de tienden) waren reeds in de eerste jaren van den oorlog verkocht. Kortom, de som, volgens de petitie van den Prins en den Raad van State vereischt, overschreed de middelen jaarlijks met een bedrag van drie of vier ton gouds. Reeds had men een kapitaal van één millioen en drie ton gouds opgenomen, en bovendien 6 ton besteed tot betaling van de renten van penningen, ten behoeve der Unie geleend, en, belastte men sommige koopwaren

1627—1630.
Slapheid van *Zeeland.*

[1] Zie over de houding van *Zeeland* in 1626, hiervoor, bl. 162, 163.

1627—1630. zwaarder, alsdan speenden de ingezetenen zich van het gebruik, en de opbrengst was geringer [1]. In weerwil van al zulke vertoogen betoonden de andere Provinciën geen medelijden met hare zuster, noch gezindheid om haar verzoek gehoor te geven. Toen de Zeeuwsche Gedeputeerden nog den 29sten Junij (1627) verzochten, dat er Gecommitteerden zouden benoemd worden, ten einde over hunne zaak te handelen, antwoordden de andere Provinciën, dat zij onnoodig achtten om daarover te spreken, aangezien het aan niet eene uit haar midden aan grond ontbrak om te klagen, dat zij te hoog belast was. *Holland* bepaaldelijk weigerde tot het benoemen van Gecommitteerden over te gaan, tenzij eerst eene Commissie belast werd met de taak om kennis te nemen van hare bezwaren, »die zoo groot waren, dat zij er onder bezweek." En dit verklaarde *Holland* op een tijd, dat zij met de daad toonde niet voor de uiterste aanwending van haar trouwens nog ongeschokt krediet terug te deinzen. Juist den volgenden dag klaagde de Ontvanger-Generaal der Unie, dat hij, ter betaling van de ongerepartieerde Compagniën soldaten, op naam der Staten-Generaal geen geld kon krijgen, al stijfde *Holland* Hun Hoog Mogenden ook met haar krediet. Dus schoot er niets over, dan dat *Holland* het geld door hare eigen Ontvangers liet opnemen. En hiertoe was de Provincie gereed. Hoe het zij, *Zeeland* bleef op het benoemen van Gecommitteerden aandringen, en *Holland* herhaalde de voorwaarde, op welke alleen zij zulks kon toestaan. Er vielen felle woorden, en het ontbrak niet aan stemmen, die er op wezen, hoe gevaarlijk het was, dat in dezen tijd zulk een strijd in 's Lands vergadering gestreden werd. Eindelijk namen die van *Zeeland* aan, het verzoek, dat men zich de gewone *quote* nog voor deze reize zou laten welgevallen, tot hunne principalen over te brengen. Zij deden het onder de betuiging, dat dezen het vreemd vinden zouden, dat er niet eens Gecommitteerden gesteld waren om hun te woord te staan [2].

Verdeeldheid tusschen de stad *Groningen* en de *Ommelanden*.

Hoe sommige Provinciën meer bezig gehouden werden door twisten over rang of recht in eigen boezem, dan door den toeleg om eendrachtig de lasten der Unie te torschen, daarvan leverden in dit jaar (1627) *Groningen* en *Ommelanden* weder een treffend voorbeeld op. De Stad *Groningen*, namelijk, beweerde met haar grondgebied (de zoogenaamde *Stads tafel*) en hare Heerlijkheden, de beide *Oldampten* en het *Gorecht*, eene afzonderlijke Soevereiniteit uit te maken, waarover de *Ommelanden* niet mede te zeggen hadden. Dit docht den *Ommelanden* te strijden tegen de uitspraak der Staten-Generaal van 1597, volgens welke er slechts ééne Provincie was, uit Stad en *Ommelanden* bestaande. De Stadhouder en de Gedeputeerde Staten hadden bijeenkomsten belegd om tot eene minnelijke schikking te komen; doch die van de *Ommelanden* hadden

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Jan.; 20, 23, 26, 27 Febr.; 1, 2, 25 Maart; 15, 19 Mei, 1627.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 29, 30 Junij; 1 Julij, 1627.

daar geene ooren naar en zonden (in de eerste maand van het jaar 1627) liever eene Bezending naar de Staten-Generaal om hun recht te bepleiten. Zij gaven daarbij hoog op van de gevolgen, die de verongelijking, welke zij leden, hebben kon: er zou uit kunnen voortvloeijen, zeiden zij, dat »de *Ommelanden* zich in 's vijands contributie begaven." Lang duurde het niet, of de Stad zond eene tegenbezending naar *'s Gravenhage*, met de klacht, dat als de Stad iets voorstelde tot bevordering van de Consenten, de *Ommelanden* zulks afsloegen onder voorwendsel dat zij eerst hunne grieven, louter beuzelingen beweerde de Stad, opgeheven wilden zien. Het scheen wel, zeide haar woordvoerder, dat de *Ommelanden* daarmede bedoelden, de lasten der Unie alleen te laten aankomen op de Stad, wier trouwen ijver voor het gemeene beste zij kenden. Zoo was, een kleine twee maanden geleden, de Landdag bijeengeroepen om op de petitie van oorlog voor 1627 te besluiten, en over de bescherming van het platte land tegen de strooperijen van den vijand, over de vernieuwing van de plakaten tegen het aannemen van sauvegarden en het opbrengen van contributiën aan den vijand, en over maatregelen tegen andere misbruiken te beraadslagen; maar alle vruchtbare besluiten en nuttige verordeningen waren door de *Ommelanden* gekeerd. Op al deze klachten grondde de Stad het verzoek, dat de Staten-Generaal de Bezending van de *Ommelanden* zouden verwijzen naar de Provincie met last om de zaak van de consenten en van 's Lands verdediging te behartigen. Eene zending van Gecommitteerden uit de vergadering van Hun Hoog Mogenden was niet aan te raden, aangezien de Stad zich nimmer zou laten welgevallen als beklaagde tegenover de *Ommelanden* te recht te staan. Bij zulke geschillen kwam de rechtspraak toe aan den Raad der Stad. Deze had ook hare grieven: zij vergat ze uit liefde voor het gemeene beste en om den gang der zaken niet te stremmen; maar, miskende men haar recht, zoo zou zij die grieven weten te gedenken. — Het antwoord der Staten-Generaal luidde, dat de uitspraken, in 1597 en 1599 door Hun Hoog Mogenden bij de geschillen tusschen Stad en Landen gedaan, volkomen in hare waarde bleven: wat voorts een punt van twist uitmaakte, moest in de Provincie zelve ten overstaan van den Stadhouder, vóór den 1sten Mei aanstaande, bij minnelijke schikking worden bijgelegd. Gelukte dit niet, zoo moesten de partijen hare zaak door afgevaardigden aan de beslissing van de Staten-Generaal onderwerpen, zonder intusschen den gang der zaken deswegens te stremmen. — Deze aanmaning echter baatte aanvankelijk niet veel. Die van de *Ommelanden* bleven sommige maatregelen beletten, welke tot het aannemen van de noodigste consenten vereischt waren. Maar, voerde hun Gedeputeerde ter Generaliteit, BROERSEMA, den Heer SCHAFFER, Gedeputeerde der Stad ter zelfder vergadering, te gemoet: hield de Stad zich slechts aan de uitspraken van 1597 en 99, zoo zouden alle misverstanden uit den weg geruimd zijn. — In het voorjaar echter begonnen de *Ommelanden* iets toe te geven: de consenten werden gedragen, en men trad ten overstaan van den Stadhouder in onderhandeling ter bijlegging

1627—1630.

1627—1630. der geschillen. Doch zonder gelukkig gevolg. Tegen het eind der maand Mei verschenen er weder Afgevaardigden van de *Ommelanden* te *'s Hage* met verzoek, dat de Staten-Generaal de zaak alsnu ter hand wilden nemen. Lang liet de Stad *Groningen*, die als onwillig tot schikking was voorgesteld, den op haar gelegden blaam niet op zich rusten. Ook zij zond weder afgevaardigden, en thans benoemden Hun Hoog Mogenden Gecommitteerden om de zaak te schikken. Daar echter de leden dezer Commissie weldra als Gedeputeerden te velde naar het leger trokken, zoo bleef de zaak onafgedaan, en met de vernieuwde vermaning, dat de gewone loop der zaken, zoo als de afgevaardigden zelven van nabij hadden kunnen waarnemen, geene vertraging lijden kon, werden de partijen verzocht tegen het midden van November op nieuw vertegenwoordigers te zenden om alsdan de zaak af te maken [1].

Houding en behandeling der Remonstranten.

Maar vooral de wijze, op welke men zich ten aanzien van de Remonstranten gedroeg, kan een maatstaf geven ter beoordeeling van de betrekkelijke sterkte der partijen, die in *Holland* hare krachten tegen elkander beproefden. De partij der zelfstandigheid en der instandhouding van het bondgenootschap met *Frankrijk* kon niet anders dan op de hand zijn der Remonstranten, voor zoo verre dezen niet met het denkbeeld van een hereenigd *Nederland* dweepten; de partij, daarentegen, der aansluiting aan *Engeland* had de vurige Contra-Remonstranten, welke voorbijzagen, dat de Engelsche staatkunde ten slotte tot verdrag met den vijand strekte, in haar gevolg. — Genoeg was er sedert de veroordeeling der Remonstranten gebeurd en uitgelekt om de meening te vestigen, dat de staatslieden, die het slachtoffer der uitgebarsten godsdienstgeschillen geweest waren, gansch niet strafbaar waren geweest. Zoo moest dan de Contra-Remonstrantsche kerkleer eenig en alleen op hare waarachtigheid steunen. Gesteld nu ook dat aan de Dortsche Synode alsnog zooveel gezags werd toegeschreven, dat men hare uitspraak als ontwijfelbare waarheid liet gelden, toch moest men zich ontzien, de Remonstranten van nu aan alleen ter zake der verschillende opvatting van een leerstuk te vervolgen. Kortom de vereischte stoutheid begon te ontbreken om aan de plakaten tegen de Remonstranten gestreng de hand te houden. Bovendien, door den dood van Prins MAURITS en de ambtsaanvaarding van Prins HENDRIK aangemoedigd, begonnen de vroeger vervolgden in sommige steden telkens openlijker te vergaderen, bepaaldelijk te *Gouda*, te *Rotterdam*, in *den Briel* en te *Woerden*. In de eerste dezer steden stelde het volk eenen gevangen predikant met geweld in vrijheid. Daar en elders hoorde men de Remonstranten voorspellen, dat hun haan nu haast koning zou kraaijen, en bidden voor den triomf hunner zaak tot wraak van de vermoorde slachtoffers. Vroedschapsleden in *den Briel* wegens hunne Remonstrantsche gevoelens ontslagen, wisten de Staten tot de verklaring te brengen, dat

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 26 Jan.; 8 Febr.; 20 i 23 Maart; 3 Apr.; 29 Mei; 3, 4, 8 Junij; 8, 10 Julij, 1627.

zij deswegens niet uit de Regering geweerd behoorden te worden. Zelfs te *Amsterdam* waagden de Remonstranten bijeen te komen. Doch hoedanig in deze stad ook de heerschende gezindheid der Vroedschap mocht zijn, de geest der invloedrijkste predikanten was er nog van denzelfden stempel als vóór 1618. Geen wonder derhalve dat het volk die vrijmoedigheid der Remonstranten niet duldde, en den 13den April, zijnde den tweeden Paaschdag, hunne vergadering verstoorde. Het gemeen sloeg aan het plunderen van het huis der bijeenkomst; maar deze balddadigheid werd krachtig onderdrukt door eenige stadssoldaten onder den Majoor HASSELAAR, die zich niet ontzagen met scherp te schieten. Twee oproermakers sneuvelden op de plaats, eenige anderen werden later terechtgesteld. Hierna verbood de Wethouderschap niet alleen op nieuw zulke vergaderingen te houden, maar ook ze met geweld te verstoren [1]. — Weldra waren de Staten van *Holland* genoodzaakt, zich met het godsdienstige vraagstuk te bemoeijen, doordien niet alleen de Regering van *Gouda* zich wegens dat gewelddadig verzet tegen het Gerecht bij hen beklaagde; maar ook de Synoden van *Noord-* en *Zuidholland* de handhaving der plakaten van hen vorderden [2]. De zaak nogmaals aan de beslissing der Kerk over te laten, kwam in niemands gedachte op, en toen de genoemde Synoden zich in Junij (1626) tot de Staten-Generaal wendden met het verzoek om machtiging tot het bijeenroepen eener Nationale Synode, stelde de Vergadering haar antwoord uit [3], zonder voornemen om er immer op terug te komen. Doch ten voordeele der Remonstranten te beslissen, dit vermochten de Staten van *Holland* niet. De regeringsleden, met de omwenteling van 1618 op het kussen gekomen, waren niet geneigd af te treden, of misschien wel ter verantwoording geroepen te worden. Daarbij kwam de invloed, door *Engeland* uitgeoefend, en de noodzakelijkheid om tegenover deze Mogendheid den schijn te mijden, alsof men gansch afvallig werd van de beginselen vroeger gehuldigd, op welke zij zoo veel verwachtingen gebouwd had. Alleen *Rotterdam* wenschte voor het minst oogluiking voor de vergaderingen der Remonstranten: in deze stad toch was hun aantal zoo aanzienlijk, dat men hun niet zonder gevaar van een bloedblad te keer scheen te kunnen gaan. Maar de overige Steden, ten minste de meerderheid in de Vergadering van *Holland*, verklaarden zich gezind de bewuste plakaten, die zij voor *eeuwige edikten* hielden, te handhaven. *Rotterdam* verijdelde de uitwerking van dit besluit, daar zij wist door te drijven, dat men alvorens verder te gaan met den Prins zou raadplegen [4]. Zooveel werd hierdoor verkregen, dat de zaak tot het volgende jaar slepende bleef. Toen echter vermocht de vrees voor weerwraak, door de Remonstranten te nemen, zoo veel, dat verscheidene Leden der Staten verklaarden in geene der zoo hoog noodige middelen te zullen bewilligen, zoo er niet eerst een vaste voet geraamd werd tegen de woelingen, die de gevestigde Godsdienst 1627—1630.

[1] WAGENAAR, XI, bl. 45. [2] *Resol. Holl.* 11, 19 Maart, 1626; 30 April; 5, 8 Mei, 1627.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Junij, 1626. [4] *Resol. Holl.* 3, 8, Julij, 1626.

1627—1630. bedreigden. Echter besloten de Staten in overleg met den Prins, die steeds tot zachtheid ried, niet om de plakaten te vernieuwen, maar om aan de Steden eenen brief te schrijven, wiens uitdrukkingen op 's Prinsen raad nog aanmerkelijk werden verzacht, en die daartoe strekte, dat men de plakaten niet als afgeschaft mocht beschouwen. *Leiden* ging zoo ver, dat zij bleef weigeren te bewilligen in de voorgestelde vernieuwing der verponding [1], zoo de godsdienst niet krachtiger werd gehandhaafd en ook de Vroedschap van *Rotterdam* zich niet gezind betoonde om in hare stad den bewusten brief te publiceren. Men voerde *Leiden* te gemoet, dat als het land door gebrek aan geldmiddelen te gronde ging, de Religie mede verloren was. Doch eindelijk verklaarde *Rotterdam* de uitgebannen predikanten, eenen GREVINCHOVEN, LANSBERGEN en anderen, die daar vrijelijk over straat gingen, te willen weren [2]. Dit was echter niet veel gezegd, en van hunnen kant vonden de Staten geenen grond om last te geven tot inhechtenisneming van predikanten, behalve dezulken, die, zoo als UYTENBOGAERT en diegenen, wier namen in den aanslag tegen Prins MAURITS genoemd waren, een vonnis wegens staatsmisdrijf ten hunnen laste hadden [3]. Ja zelfs leenden Hun Edelmogenden hun gezag tot een maatregel van de zijde der Kerk, die de strekking had om de aanhangers der veroordeelde 5 Artikelen weder in de gemeente op te nemen [4]. Ook een besluit, waartoe men in October (1627) overging, en dat bijzonder dreigend scheen, werd dadelijk ontzenuwd. Toen, namelijk, kreeg het Hof van *Holland* last om dezulken, die verboden vergaderingen bezochten, wanneer de Wethouders der Steden niet bij machte waren zulks te beletten, in *den Haag* te beschrijven. Maar ten slotte werd op aandrang van *Rotterdam* begrepen, dat het Hof die macht slechts ten verzoeke der plaatselijke Wethouderschappen zou mogen uitoefenen [5]. — De mannen van doorzicht en invloed helden al meer en meer over tot die staatkunde, welke aan de burgerregering zelfstandigheid verzekerde [6], en had de Amsterdamsche Vroedschap

---

[1] Bij deze gelegenheid maakten de Edelen aanspraak op het recht om het platte Land te vertegenwoordigen, en kwamen op tegen de bepaling dat Commissarissen, in deze zaak door de Steden benoemd, over het platte Land hunne bemoeijingen zouden uitstrekken.

[2] *Resol. Holl.* 9, 10, 19, 20 Maart; 1, 3, 30 April; 4, 7, 8, 18, 19, 20, 21 Mei; 17, 18, 22, 25, 29, 30 Junij; 2, 30 Julij; 7 Aug.; 3 Oct., 1627. AITSEMA, I, bl. 666, 667. VAN DER CAPELLEN, I, bl. 424, 425. [3] *Resol. Holl.* 5 Mei, 1627. [4] *Resol. Holl.* 12, 14 Mei, 1627.

[5] *Resol. Holl.* 6 Oct., 1627. In de Provincie *Utrecht* was het Hof eene toevlucht voor de Remonstranten, die wegens verboden vergadering door de Wethouderschap der Hoofdstad veroordeeld, zich op dat Collegie, zoowel als op de Gedeputeerde Staten 's Lands beriepen. De Staten-Generaal rieden de Stad geen appel van hare vonnissen te gedogen, aangezien er geen hooger beroep was van plakaten, door Hun Hoog Mogenden uitgevaardigd (*Resol. Stat.-Gen.* 4, 6 Febr. 1627).

[6] Te vergeefs beijverden zich echter DE GROOTS betrekkingen om hem de vergunning te doen erlangen om in het land terug te keren (*Resol. Holl.* 4 Maart, 1627). Ook UYTENBOGAERTS ver-

in 1618 de verwijten der Calvinisten voorkomen en oproer verhoed door tegen OLDENBARNEVELT partij te kiezen, thans gevoelde zij zich sterk genoeg om weldra de stoute taal van sommige Contra-Remonstrantsche drijvers met ballingschap te straffen, en den Remonstranten de hand boven het hoofd te houden. 1627—1630.

Bij zoodanigen binnenlandschen toestand was het reeds veel, dat degenen, wien het beleid der zaken toevertrouwd was, het roer niet uit de handen lieten glippen. Om niet overstelpt te worden, kwam het er op aan, zelfstandigheid, goeden moed, kracht tot volharding te toonen. Wat de Duitsche zaken aangaat, wel was het niet mogelijk de wapenen des Keizers en der Katholieke Ligue te stuiten, maar niettemin moest men den tegenstand levendig houden, waar hij nog niet geheel was opgegeven; men moest toonen, dat men de eenmaal gekozen partij niet verzaakte en het ingenomen standpunt wenschte te handhaven. Bovendien, waar die belangen, van wier stoutmoedige behartiging de kracht van *Holland* en mitsdien van de Republiek afhing, door de oorlog, in *Duitschland* en in het Noorden gevoerd, bedreigd werden, dáár moesten de Staten hunne stem wel laten hooren, ten einde zich voor onherstelbare schade te vrijwaren.

Belemmering van den handel in de *Oostzee*.

Tegen het einde van het jaar 1626 ondervond de Hollandsche handel in de Oostzee een gevaarlijke belemmering ten gevolge van den oorlog tusschen *Polen* en *Zweden*. — Dadelijk na de alliantie, in December 1625 te *'s Hage* met *Engeland* en *Denemarken* gesloten, was de Heer CAMERARIUS belast met de taak om den Koning van *Zweden* uit te noodigen tot het doel des bondgenootschaps mede te werken [1]. In het daarop volgende voorjaar had die Vorst eenen inval in *Koerland* gedaan; doch op de uitnoodiging om tot de alliantie toe te treden, antwoordde hij ontwijkend: hij zou zich eerst nader kunnen verklaren, als er iemand met volkomen last tot hem zou gezonden zijn [2]. Evenwel den 13den Augustus van dat jaar berichtte CAMERARIUS, als opvolger van wijlen den Zweedschen resident RUTGERS optredend, aan de Staten-Generaal, dat zijn Koning, tegen *Polen* oorlog voerend, in *Pruisen* was gekomen, om tot hulpbieding van onze vrienden in *Duitschland* nader bij de hand te zijn. Eene maand later kregen de Staten een brief van GUSTAAF ADOLF, nog vóór de nederlaag bij *Lutter*, uit *Dirschau* [3] geschreven, met het verzoek, dat Hun Hoog-Mogenden hem met raad en daad zouden bijstaan, aangezien zijne krijgsbedrijven in die oorden strekten om de taak dergenen, die in *Duitsch-*

---

zoek om ontheven te worden van het tegen hem gevelde vonnis, of zich ten minste vergund te zien, zich voor het Hof te komen rechtvaardigen, werd afgeslagen (*Resol. Stat.-Gen.* 9 Jan., 1627). Deze mannen hadden al te zeer gelijk gehad: hun terugkeer zou voor hen een triomf en voor hunne tegenpartij eene niet te verduwen beschaming geweest zijn. Toch kwam UYTENBOGAERT in het voorjaar van 1627, doch zeer ter sluiks, in het land (*Resol. Holl.* 5 Mei, 1627).

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Dec. 1625. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 15 April; 10 Junij, 1626.

Aan de *Weichsel*, nier ver van den mond der rivier en derhalve van *Dantzig*.

1627—1630. *land* tegen den Keizer streden, te verlichten [1]. Voorzeker was de Koning van *Zweden* er op uit, ingeval CHRISTIAAN IV voorspoedig was, zich de gelegenheid ten nutte te maken ten einde *Polen* tot de verlangde offers te dwingen, of zoo die Vorst niet slagen mocht, zich de baan te bereiden om zelf in *Duitschland* op te treden. Dus was het voor onzen Staat raadzaam hem aan te moedigen, en men besloot hem eenen zaakgelastigde ter zijde te stellen. De aandacht viel op KAREL VAN CRACAU, die, vroeger Agent in *Spanje* [2], na het overlijden van PIETER ISAÄCS, Nederlandschen Commissaris in de *Sont*, in deze laatste betrekking was aangesteld [3]. Doch het scheen bedenkelijk, CRACAU, al was het ook slechts tijdelijk, van zijne standplaats in *Denemarken* te verwijderen, om eene zending bij eenen Vorst te vervullen, die den Koning van *Denemarken* steeds een voorwerp van naijver was. Intusschen, voordat men het met zichzelven eens was, welken persoon te kiezen, was de aard der zending aanmerkelijk veranderd. Koning CHRISTIAAN was geslagen. Dus was het wenschelijk, dat GUSTAAF ADOLF zijnen strijd tegen *Polen* zoo spoedig mogelijk staakte, ten einde de onderliggende partij in *Duitschland* bij te springen. Bovendien was de belemmering, die de handel op *Dantzig* leed, zoo belangrijk geworden, dat alleen reeds deswegens vurig naar eene verzoening verlangd werd. Daar evenwel des winters de scheepvaart toch stil stond, meende men in het najaar (van 1626) nog tijd te hebben om zich te bedenken [4]. Dit duurde totdat de Staten-Generaal in November door hun medelid den Heer MATELIEF, die wegens eene rechtzaak eene reis naar *Polen* ondernomen had [5], nader bericht kregen, en door CAMERARIUS verzocht werden te willen bewerken, dat *Dantzig* zich in den strijd onzijdig mocht houden. Op GUSTAAF ADOLFS met wapengeweld aangedrongen eisch, dat zij den tol van alle in- en uitgaande goederen voortaan niet aan den Koning van *Polen*, maar aan hem zou betalen, had deze Stad, die niets liever dan onzijdig bleef en zich inderdaad tot dusverre onzijdig gehouden had, maar ongezind was om eed en plicht jegens den Koning van *Polen* te verzaken, alle vergunning tot uit- en invoer ten eenenmale opgeheven, liever ziende, dat er ganschelijk geen tol werd betaald, dan dat de

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Aug.; 19 Sept. 1626. [2] Zie hiervoor, III D., III St., bl. 4 en 5.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 30 Oct.; 1, 12 Nov. 1625. Met CRACAU hadden naar de betrekking gedongen ISAAC LUZ, Agent te *Venetië*, en de Admiraal WILLEKENS.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Oct. 1626. *Resol. Holl.* 6, 7, 8 Oct. 1626.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Julij, 1626. In den brief van aanbeveling, dien MATELIEF aan den Koning van *Polen* medekreeg, gaven de Staten dezen Vorst den titel van Koning van *Zweden*: anders zou hij geweigerd hebben hem aan te nemen. Men rechtvaardigde zulks door de herinnering dat men den Koning dien titel, onder protest van non-prejudicie ten aanzien van GUSTAAF ADOLF, mede gegund had, toen laatstelijk de Poolsche Gezant ZERONSKI te *'s Hage* geweest was. (Zie hiervoor, D. III, St. III, bl. 619). [6] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Nov. 1626.

J F C Reckleben sculps

opbrengst *Polens* vijand ten nutte kwam [1]. Dit nu was een staat van zaken, dien onze Hollandsche handelaars niet konden verduren. Men mat het in de vergadering der Staten van *Holland* breed uit, wat het wezen zou, zoo men geen koren uit *Polen* ontving en geene Nederlandsche waren derwaarts gevoerd werden, en klaagde, dat *Dantzig* aldus met den Keizer en den Koning van *Spanje* zamenspande. Op deze mededeeling volgde het besluit, dat men den Staten-Generaal zou voorslaan, brieven te schrijven aan de Koningen van *Zweden* en van *Polen* en aan de Stad *Dantzig*, dat zij deze voor de gansche Christenheid zoo schadelijke oorlog zouden staken, en toch vooral de handel niet langer versperd mocht worden. Doch de Staten-Generaal trokken zich de zaak van *Holland* niet zoo sterk aan, en vonden den toon in de ontworpen brieven te stout. Zij vonden, dat *Holland* alles te zeer met geweld wilde drijven. Door het sluiten van de licenten voor onzijdige Mogendheden waren reeds de Koningen van *Zweden* en *Polen* zelfs persoonlijk ontrijfd, daar zij hun gewonen toevoer van wijn niet uit onze havens konden bekomen, en hoe zouden dan die Vorsten een verzoek om vrijdom van handel opnemen, dien men hun van onze zijde ontzegde? Dus achtten Hun Hoog Mogenden beter, vermits in die brieven mede de komst van een Gezantschap ter bemiddeling van den vrede werd aangekondigd, zich in de te verzenden missieve tot de vraag te bepalen, of zulk een Gezantschap aangenaam zou zijn. *Holland* echter verlangde de brieven af te laten gaan, zóó als zij waren, en de Staten-Generaal dit niet kunnende keren, namen het beginsel aan, dat er een Gezantschap naar het Noorden zou vertrekken, maar bepaalden, dat de brieven niet eerder zouden afgaan, dan de Instructie voor de Ambassadeurs vastgesteld zou zijn, en dat men met het stellen der Instructie op nadere berichten uit die kwartieren zou wachten. Dit liet *Holland* zich niet welgevallen. Hare Gedeputeerden herinnerden, dat de tijd der bijeenkomst van den Landdag in Polen niet kon verzuimd worden, en ontzagen zich niet te verklaren, dat, als de handel versperd bleef, de Provincie »licht tot onvermogen zou vervallen," en dat zij bij langer uitstel »op haar eigen welstand zou moeten letten." Dit was zoo veel gezegd, als dat zij de gelden tot het onderhoud der troepen en versterkingen, die de andere Provinciën tegen de dreigende krijgsmacht van den Keizer en van SPINOLA verdedigden, zou moeten inhouden. Voor deze redenen zwichtten de andere Provinciën, en *Hollands* wil geschiedde [2].

1627—1630.

Maatregelen daartegen.

Tegen het midden van Maart (1627) ging men over tot de keuze der Gezanten: men diende daarbij te letten op bedrevenheid in het Latijn, aangezien alle onderhandelingen in deze taal zouden moeten gevoerd worden. Gekozen werden ROCHUS VAN DEN HONERT, lid van den Hoogen Raad, ANDRIES BICKER, Burgemeester van *Amsterdam*, SIMON VAN

Gezanten tot GUSTAAF ADOLF en den Koning van *Polen* benoemd.

---

[1] AITSEMA, I, bl. 553.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Nov.; 10, 11, 12, Dec. 1626. 2, 9 Jan., 1627. *Resol. Holl.* 1, 10, 12, 18 Dec., 1626.

1627—1630. BEAUMONT, Gedeputeerde van *Zeeland*, die de benoeming niet aannam, vóórdat de Staten zijner Provincie hunne toestemming gegeven hadden, en GYSBERT VAN BOETSELAER, Heer van *Boetselaer* en *Ruwiel*, Gedeputeerde van *Utrecht*, die echter wegens ongesteldheid de moeijelijke reize niet aanvaard heeft [1].

Nog vóórdat deze Gezanten vertrokken, vernam men, dat hunne bemoeijing aangenaam zou wezen. In het begin van April (1627) verscheen voor de Staten-Generaal de Secretaris der Stad *Dantzig*, met name GREGORIUS KAMMERMANN. Hij stelde GUSTAAF ADOLFS bedrijf in geen gunstig daglicht, en betuigde het gerucht niet te kunnen gelooven, dat Hun Hoog Mogenden den Koning van *Zweden* in zijne onrechtvaardige handeling zouden stijven. Ook den Koning van *Denemarken* had hij van wege de Stad, die hij vertegenwoordigde, om zijne bemiddeling verzocht; maar die Vorst had zijn besluit van dat der Staten afhankelijk gemaakt: zonden dezen Gezanten, dan zou ook hij zulks doen [2]. GUSTAAF ADOLF, wel bevroedende, dat de Afgevaardigde van *Dantzig* de gemoederen alhier niet voor hem zou hebben ingenomen, deed de Staten weldra weten, dat hunne Gezanten hem aangenaam zouden zijn, zoo zij zulke voorslagen doen zouden, als met zijne waardigheid en de rechten van zijn Koningrijk overeenkwamen [3]. Nog een ander bericht werd in dezen tijd alhier ontvangen, hetwelk nog meer geschikt was om ongenoegen tegen den Koning van *Zweden* te verwekken. Het betrof een handelsverdrag tusschen *Zweden* en *Spanje*, waarbij, met uitsluiting van de Nederlanders, *Hamburg* tot stapelplaats der wederzijdsche waren zou zijn aangewezen. Een Zweedsch koopman zou deswegens reeds te *Brussel* onderhandeld hebben. Zoozeer woog dit gerucht bij de Staten, dat zij in de Instructie hunner Gezanten den last vervatten om van die

Hunne Instructie. zaak rekenschap te vragen [4]. — Naarmate er meer vooringenomenheid tegen onzen Staat bij den Koning van *Polen* kon ondersteld worden, en er van zijne scheepsmacht in de Oostzee meer schade te verwachten was, wanneer onze schepen de blokkade, die hij had aangekondigd, niet ontzagen [5], naar dezelfde mate hadden de Gezanten stelliger last om dezen Vorst vertrouwen in te boezemen; ja, ingeval het doel bereikt en een bestand getroffen werd, mochten zij zelfs verklaren gelast te zijn, door een traktaat de vriendschap tusschen ons en *Polen* te bevestigen. Tegen den Koning van *Zweden*, daarentegen, in geval de gunstige voortgang der bemiddeling aan hem mocht haperen, was den Gezanten voorgeschreven den toon des verwijts aan te slaan. Ook den Keurvorst van *Brandenburg* moesten zij bezoeken, opdat de door hem op de been gebrachte krijgs-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 12, 20 Maart, 1627. *Resol. Holl.* 26 Febr.; 5, 8 Maart, 1627. AITSEMA, I, bl. 601. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 2 April, 1627. AITSEMA, I, bl. 601.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 10 April, 1627. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Maart; 22 April, 1627.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 17 April, 1627.

macht (hij was als vassal den Koning van *Polen* tot bijstand verplicht) niet tot vermeerdering van *Polens* strijdlust mocht strekken [1]. 1627—1630.

Hun bezoek te *Koppenhagen*.

In het begin der maand Mei vertrokken [2], deden zij op de reize *Koppenhagen* aan, waar zij gemeend hadden den Prins van *Denemarken* te begroeten. Daar deze zich niet in de hoofdstad bevond, verzochten en erlangden zij gehoor bij den Staatsdienaar, die in 's Konings afwezigheid zooveel als Stedehouder was, met name FRANS RANSOW, den Kanselier en eenige leden van den Rijksraad. De gelegenheid namen zij te baat om te verzoeken, dat eenige belemmeringen, welke onze koopvaarders door 's Konings verordeningen getroffen hadden [3], opgeheven mochten worden. — Den toegang tot de haven van *Dantzig* door eene vloot van 13 Zweedsche oorlogschepen versperd gevonden hebbende, kwamen zij den eersten Junij te *Pillau* aan, om van daar met twee Zweedsch-koninklijke jachten naar *Elbing* te varen, waar zij in de eerste plaats door den goeverneur GABRIEL OXENSTJERNA verwelkomd werden, en vernamen, dat de Koning den vorigen nacht bij eenen aanval tegen een wachtpost van die van *Dantzig* gewond was, hoezeer niet gevaarlijk. Reeds den 10den Junij hadden zij bij zijne Majesteit in zijne tent voor *Dirschau* gehoor, om hem, bij alle betuiging van lof en blijdschap over zijnen krijgsroem, het staken van het verder bloedvergieten aan te bevelen, en hem de vergunning te vragen, om den Koning van *Polen* te gaan berichten, dat hij wel te bewegen zou zijn om zich in een vredehandeling in te laten. Zij lieten niet na er het verzoek bij te voegen, dat intusschen de scheepvaart weder onbelemmerd gedreven worden mocht. In zijn antwoord gaf de Koning zijne vrees te kennen, dat de bemiddeling groote zwarigheden zou ontmoeten. Hij oordeelde, dat de Staten een te ootmoedigen toon jegens den Koning van *Polen* hadden aangenomen: uit goedheid voor ons zou deze Vorst toch niets doen of laten en de Poolsche adel zou zich in geen geval getroosten hun graan onverkocht in de magazijnen te laten liggen: dus behoefden wij waarlijk den Koning niet om vergunning van vrijen uitvoer te smeeken. Op toornigen toon liet hij zich uit over de hinderpalen, die de Stad *Dantzig* hem in den weg leide. Niettemin verklaarde hij er zich niet tegen, dat zij naar *Warschau* gingen om te trachten den vrede te bemiddelen, en beloofde van zijne zijde den handel niet te zullen belemmeren, behalve met *Dantzig*: er waren trouwens buitendien havens genoeg. — Den 14den Junij begaven onze Gezanten zich, onder geleide eerst van Zweedsche, daarna van Poolsche soldaten, naar de op een kleine mijl afstands gelegerde Poolsche armee, waar zij zeer eervol ontvangen werden, om den volgenden dag naar *Dantzig* te trekken. Na den Raad aldaar bezocht te hebben, zetten zij de reis naar *Warschau* voort. Hier werden zij door niemand hoegenaamd verwelkomd, hoezeer zij hunne komst door hunnen Secretaris vroeg genoeg hadden laten aan-

Hunne audiëntie bij den Koning van *Zweden*.

[1] Zie de Instructie bij AITSEMA, 603—606.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Mei, 1627.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Febr., 1627.

1627— 1630. kondigen [1]. Door een paar personen van geenen of lagen rang liet de Groot-Rijks-Maarschalk hen weten, hoe zij zich tot het erlangen van gehoor bij den Koning moesten aanmelden. Dit bekwamen zij dan ook tegen den 6den Julij. De Koning ontving hen zonder de minste beleefdheid of voorkomendheid: hij bleef gedekt en verzocht hen niet zich te dekken. Hunne Latijnsche toespraak was evenwel vereerend genoeg. Nimmer, zeiden zij, had den Staten de begeerte, doch tot dusver steeds de gelegenheid ontbroken om zijne Majesteit van dienst te zijn, maar zij zouden liever gehad hebben dat zij eeuwig zijne schuldenaren waren gebleven, dan dat zij, zoo als thans, in de ramp des oorlogs, die hem trof, de aanleiding gevonden hadden om hem eene dienst te bewijzen. Immers Zijner Majesteit en der gansche Christenheid meenden zij met de bemiddeling van den vrede eene dienst te doen, tot welke zij, wegens het aandeel, dat zij aan de ongelegenheden des oorlogs hadden, niet ongeroepen geacht konden worden. Wat baatte *Polen*, zoo gingen zij voort, voorzeker om op den Adel te werken, wat baatte *Polen* de vruchtbaarheid van het jaar, zoo de oorlog den uitvoer uit de volle graanschuren belette? Niet dat 's Konings leger niet sterk genoeg was om dit kwaad te verhelpen; maar onder Christen Mogendheden was het eervoller den weg der minnelijke schikking in te slaan. Daartoe boden zij hunne goede diensten aan, belovende niets te zullen voorslaan, dan wat zich met zijn belang en zijne eer verdroeg. — De Vice-Kanselier beantwoordde deze rede uit naam des Konings, allereerst met eene waarlijk Oostersche lofspraak op de regering van Zijnen Meester, die zooveel geluk aanbracht, dat de »Staten van het Koningrijk *Polen* en het Groothertogdom *Litthauen*, vrij boven alle natiën, een volk geboren in vrijheid en tot vrijheid, het vaderlijk bewind van Zijne Koninklijke Majesteit met alle onderdanigheid vereerden, de naburige Vorsten hem ontzagen en zijne vriendschap aankweekten, en de barbaarsche natiën, tegen welke zijn zwaard de Christenheid behoed had, den naam van zulk een groot Vorst hadden leeren vreezen." Die Koning, zeide voorts de Staatsdienaar, gewoon de bedoelingen van anderen naar de zijne af te meten, nam de redenen der Nederlandsche Gezanten gunstig op; hij zou ze door zijnen Staatsraad laten overwegen, en niet alleen aan de Vereenigde Provinciën, maar aan de geheele wereld toonen, hoe gezind hij was tot vrede en (voegde hij er in éénen adem bij) hoe zeer hij de goddelooze aanslagen verfoeide dergenen, die hoogst misdadig het gebied van anderen wilden bemachtigen, en door gruwelijke eerzucht gedreven, het storten van christenbloed niet ontzagen. — Voorwaar eene zinspeling op *Zweden*, die onzen Gezanten weinig hoop moest geven op het slagen van hunne onderneming! [2] — De

en bij den Koning van *Polen*.

---

[1] De huizen in de stad, ten hunnen gebruike aangewezen, waren te vuil om te betrekken: dus vestigden zij zich in een grooter huis gelegen buiten de stad.

[2] Onze Gezanten begroetten ook 's Konings oudsten Zoon, Prins WLADISLAW. Hij liet hen beantwoorden met een weidsche vermelding van zijne aanzienlijke verwantschap. De Prins was in

koelheid der ontvangst moesten zij, behalve aan het natuurlijk bondgenootschap, dat er tusschen *Polen* en *Oostenrijk* bestond, en aan de omstandigheid dat hun een afgezondene van de Infante uit *Brussel* voor was geweest, vooral daaraan toeschrijven dat zij eerst den Koning van *Zweden* bezocht hadden, hetgeen zij trouwens wegens de tegenwoordigheid van dezen Vorst in *Pruisen* niet hadden kunnen nalaten. Dadelijk bij de eerste conferentie, die zij ten huize van den Vice-kanselier met eenige daartoe aangewezen Senatoren hadden, werd hun te kennen gegeven, dat Hun Hoog Mogenden niet volkomen juist ingelicht schenen te zijn ten aanzien van de oorzaak en den voortgang der Zweedsche oorlog: Koning SIGISMUND, en niet GUSTAAF ADOLF, had recht op de Zweedsche Kroon, en dus zou met onderhandelen weinig uitgericht kunnen worden. Niettemin wilde men wel hooren, welke voorwaarden de onzen tot staking van den krijg voorstellen zouden, te eerder omdat men den invloed van Hun Hoog Mogenden op GUSTAAF ADOLF hoog genoeg aansloeg om te meenen, dat zij hem tot het volgen van hunnen wil zouden kunnen dwingen. Intusschen toen onze Gezanten hierop met bescheidenheid en voorzichtigheid hadden geantwoord, bemerkten de Poolsche Commissarissen, dat zij te veel van de onzen verondersteld en verwacht hadden, en gaven voor, dat zij ook slechts van hen hadden willen hooren, wat GUSTAAF ADOLF voorsloeg, en of hij ook om vrede vraagde, een verzoek, dat trouwens, nu de kosten tot den oorlog gemaakt waren, geen gunstig oor zou vinden. Hiermede liep de conferentie hoofdzakelijk af. — Thans hadden de Ambassadeurs het antwoord des Konings op hunne propositie te wachten. Duchtende dat zij om dit antwoord te vernemen aan eene even vernederende ontvangst ten hove blootgesteld zouden worden, namen zij hunne maatregelen om zulks te voorkomen. Daar evenwel de Koning, door hen zoo dadelijk op eene gansch andere wijze te ontvangen, den schijn niet op zich kon laden alsof hij eene begane fout had moeten herstellen, zoo werd bepaald, dat het bewuste antwoord hun door eenige aanzienlijke Staatsdienaren ten hunnen huize zou overhandigd worden, gelijk werkelijk den 17den Julij geschiedde. Bij dit staatsstuk beklaagde zich de Koning, dat de Nederlanders zich het door *Zweden* gepleegde onrecht niet eerder aangetrokken hadden, dan thans nu zij er zelven schade bij leden. Om met vrucht vredesvoorslagen te kunnen doen, zoo luidde 's Konings antwoord verder, schenen de Staten niet genoeg te bevroeden, hoe misdadig de handelwijze was van den vijand, die eenen inval gedaan had op Poolsch grondgebied, Poolsche bezittingen roofde of vernielde en eigen bloed veil had om Poolsch bloed te vergieten. In dezen staat van zaken kon er niet met voegzaamheid van vrede gesproken worden. De wederrechtelijke aanvaller had meermalen van vrede gerept, maar als men hem billijke voorwaarden aanbood, had hij ze trots verworpen, hoezeer, als hij terug moest

1627—1630.

Antwoord van den Koning van *Polen* op hunne propositie.

Moscovitisch kostuum, waarmede hij te kennen gaf, dat hij er nog steeds aanspraak op maakte om tot Groot-Vorst van *Moscovië* gekozen te worden.

1627—1630. geven, wat hem niet toekwam, hij zich binnen het nietige *Sudermanland* beperkt zou moeten zien. Zoo de Gezanten op last der Staten, en zonder wederspraak van Zijne Majesteit, een poging wilden doen om de oorlog te doen eindigen, zouden zij de aanmatiging des vijands bij eigen ervaring leeren kennen. Dit was het wat Zijne Majesteit voor het tegenwoordige op de propositie der Nederlanders te antwoorden had. — Zulk een bescheid was niet geschikt om de onzen in hun vredewerk te bemoedigen. Slechts de ééne uitdrukking: *zonder wederspraak van Zijne Majesteit*, gaf te kennen, dat de Koning lijden mocht, dat zij nog een poging deden om met GUSTAAF ADOLF in onderhandeling te treden; doch dit kon geen vertrouwelijke vergunning, veel min eene uitdrukkelijke lastgeving heeten. Op welken grondslag derhalve die onderhandeling aan te vangen? Inderdaad, van nu aan kon de zending als mislukt beschouwd worden. Alleen, hadden onze Gezanten zulks vroeger nog niet genoegzaam ingezien, dan leerden zij nu althans beseffen, hoe noodzakelijk het voor den Koning van *Zweden* zijn zou, de Protestantsche partij in *Duitschland* bij te springen. Immers, won de Keizer het pleit, dan was er geen twijfel aan, of de Koning van *Polen* zou ondersteuning genoeg vinden om den zoon van KAREL IX van den Zweedschen troon te stooten. Maar juist hierin lag een grond van hoop, dat GUSTAAF den Koning van *Polen* vrede zou willen gunnen, zoodra zijn tijd om in *Duitschland* op te treden zou gekomen zijn: want een dubbelen oorlog te voeren, ging boven zijn vermogen. En dan zou *Polen* niet volstrekt onwillig bevonden worden. Thans reeds wees de Vice-kanselier, bij de nadere verklaring, die onze Gezanten hem na het ontvangen van zulk een weinig bevredigend antwoord ontlokten, op de uitdrukking *zonder wederspraak van Zijne Majesteit*, en zeide, dat den Poolschen Veldoverste in *Pruisen*, CONJECPOLSKI, 's Konings meening zou worden aangeschreven, ja, dat de Koning zelf in het leger zou komen, alwaar zij dan de gelegenheid zouden hebben om zich van hunne taak te kwijten.

Reeds den 28sten Julij waren zij te *Langenau* in de nabijheid van het Poolsche leger aangekomen, en weldra werd vastgesteld, dat er op gelijken afstand tusschen de beide legers eene bijeenkomst van eenige afgevaardigden van beide zijden ter onderhandeling zou plaats hebben. Doch het liet zich aanzien, dat dit voornemen juist niet spoedig uitgevoerd zou worden. Den 8sten Augustus begaven onze Ambassadeurs zich naar het Zweedsche leger, en bekwamen eenige dagen later op nieuw gehoor bij Koning GUSTAAF.

Tweede audiëntie bij GUSTAAF ADOLF.

Met geduld hoorde Zijne Majesteit hunne rede aan, hoezeer zij de blijken droeg, dat de sprekers ook de andere partij hadden gehoord. Des te zekerder kon men aan op hetgeen hij zeide, dat hij om geen bestand, lang of kort, zou ontruimen wat hij bezet hield, en geen vaste plaatsen tegen een stuk perkament zou ruilen; dat onderhandelingen slechts tot verklaringen en alzoo tot vermeerdering der verbittering leidden: ook zonder met woorden kwaad bloed te zetten, kon men elkander wel slag leveren, zoo als nog daags te voren geschied was. — De Koning doelde op eene schermutseling,

waarbij hij zelf in levensgevaar was geweest. — Evenwel ter liefde van Hun Hoog Mogenden zou hij in de bijeenkomst bewilligen. Ten slotte deelde hij zijne meening mede aangaande den toestand van *Duitschland* en legde daarbij een bewonderenswaardig vertrouwen aan den dag op de mogelijkheid om 's Keizers macht tot den aftocht uit den Nedersaksischen Kreis te nopen. Hiermede zouden Hun Hoog Mogenden zeer gebaat en verlicht en, meende hij, in staat gesteld zijn om hem krachtig bij te staan. — Des anderen daags verklaarde de Zweedsche Rijks-kanselier 's Konings gevoelen nader: onze Gezanten zouden een bestand van weinige jaren, zonder eenige teruggave van ingenomen plaatsen, voorslaan, en binnen den tijd van dat bestand zou in eene onzijdige stad ten overstaan der Gezanten van verschillende Mogendheden een blijvende vrede bemiddeld worden. Toen de Gezanten omstreeks het midden van Augustus in het Poolsche leger waren aangekomen, om de meening van Koning GUSTAAF, als het pas gaf, voorzichtig mede te deelen, had de Koning van *Polen* noch personen tot de bijeenkomst benoemd, noch haren tijd bepaald. Een der eerste dagen van hun verblijf in het Poolsche leger was het tijdstip door Koning GUSTAAF gekozen om zijnen vijand gelegenheid te geven tot eenen veldslag, welken onze Gezanten uit een gunstig standpunt konden aanzien en die voor den Zweedschen Vorst met de zege bekroond werd. Den volgenden dag (18 Augustus) namen de *Polen* den hun op nieuw aangeboden strijd niet aan. In den avond trachtten de *Zweden* zich van een gehucht meester te maken, welks bezit voor de veiligheid van het Poolsche leger van het uiterste gewicht was. Slechts de omstandigheid dat GUSTAAF ADOLF, die overal in persoon tegenwoordig was, met een musketkogel in den schouder gewond werd, bracht te weeg, dat de *Zweden* hun voornemen opgaven. Op het gerucht, door dit voorval in hunne omgeving ontstaan, dat de Koning van *Zweden* doodelijk gekwetst was, begrepen onze Gezanten niet langer onder de *Polen* te moeten blijven en gingen naar *Dantzig* om aldaar te wachten totdat de Koning van *Polen* de personen en den tijd tot de bijeenkomst zou bepaald hebben. Intusschen was van die zijde reeds de voorslag ingekomen, dat de onderhandelingen dus zouden worden ingericht, dat er in het open veld twee tenten, ééne voor de *Polen*, de andere voor de *Zweden* zouden worden opgeslagen, en eene derde tent tusschen die beide midden in voor de Nederlandsche Afgevaardigden, die over en weder zouden gaan om de voorstellen aan te hooren en over te brengen: alzoo meende men de verbittering te zullen verhoeden, die vroegere pogingen tot verdrag verijdeld hadden. BEAUMONT, die de reis naar *Dantzig* over *Dirschau* nam, vond den Koning weder op de been, zonder eenig blijk van zwakheid van ligchaam of geest: ook toonde de Vorst gansch geen grootere geneigdheid tot vredesonderhandelingen dan vroeger, en wat men deed, zeide hij, moest haastelijk geschieden: want hij was niet van zins tijd te verliezen, maar den tijd te gebruiken. 1627—1630.

Op het bericht dat de Commissarissen benoemd waren, begaven zich onze Gezanten onmiddellijk naar *Dirschau*, waar zij den 30sten Augustus aankwamen. Den 2den September

1627— 1630.

Aanvang der onderhandelingen.

werden de onderhandelingen op de vroeger beraamde wijze aangevangen. De Bisschop van *Culm* voerde het woord voor de Poolsche Commissarissen; de Rijks-kanselier was mede-Commissaris aan de Zweedsche zijde. Dadelijk verklaarden de *Polen*, dat, daar hun Koning de beleedigde partij was, zij geene andere voorwaarden wisten voor te slaan, dan vroeger, namelijk, dat Prins GUSTAAF van het Koningrijk *Zweden* afstand doen en de overweldigde plaatsen in *Lijfland* en *Pruisen* met volkomen schadeloosstelling ontruimen zoude. De onzen verheelden hun natuurlijk niet, dat zulk een voorslag geen gehoor zou vinden. Niettemin drongen de Poolsche Commissarissen er op aan, dat de boodschap aan de *Zweden* werd overgebracht, en de onzen begrepen zich er toe te moeten leenen. Alvorens echter daartoe te komen, verkregen zij, in de Zweedsche tent verschenen, van den Rijks-kanselier de verzekering, dat zijn Meester gaarne vrede zou gunnen, ingeval de Koning van *Polen* verklaarde, dat hij de Kroon van *Zweden* met rust wilde laten, zonder daarop eenige aanspraak te maken voor zich of zijne nakomelingschap. Hierna de voorwaarden van de Poolsche zijde vernemend, verklaarden de Zweedsche Commissarissen, na een verhaal van huns Meesters recht op zijn koningrijk, ze voor volstrekt onaannemelijk te houden » voor zoo veel de teruggave van het Rijk van *Zweden* aanging." Deed SIGISMUND afstand van dien eisch, dan zou men het over de teruggave van de in *Lijfland* en *Pruisen* bezette plaatsen eens kunnen worden; doch wat de schadeloosstelling betreft, deze zou *Zweden* veeleer reden hebben van *Polen* te vorderen. Dit antwoord door onze Gezanten vernomen hebbende, bleven de *Polen* op hun stuk staan: in allen gevalle meenden zij, dat den Koning voor zijn recht eenige vergoeding moest verschaft worden, en daar geen voorstel daartoe strekkende van de *Zweden* te wachten was, zoo verzochten zij de Nederlandsche Ambassadeurs een zoodanigen voorslag te opperen. De onzen maakten zwarigheid dit te doen, en toen de *Zweden* hun hetzelfde verzoek deden, verontschuldigden zij zich desgelijks. Dus zou thans aan de beide Koningen rapport gedaan worden, of er nog een middel zou te vinden zijn om de onderhandeling niet af te breken. De komst van SIGISMUND in zijn leger bespoedigde deze zaak, en den 6den September kwamen de Poolsche Commissarissen met eenige artikelen voor den dag, waarvan de voornaamste waren: GUSTAAF ADOLF zou zijn leven lang in *Zweden* blijven regeren, mits de Koning van *Polen* den titel mede zou voeren; na GUSTAAFS dood zou *Zweden* weder aan SIGISMUND of aan zijne nakomelingschap komen; alle plaatsen in *Lijfland* en *Pruisen* zouden ontruimd worden met herstel van de daarin veroorzaakte schade; uit de Zweedsche domeinen zou aan SIGISMUND worden toegestaan een jaarlijksch inkomen van honderdduizend rijksdaalders, en aan zijne dochter een bruidschat naar de Zweedsche wet. Met deze artikelen in de Zweedsche tent gekomen, vernamen de onzen, dat dit inderdaad dezelfde voorwaarden waren, die vroeger door Zweden waren verworpen: GUSTAAF, zeide de Kanselier, was de man niet om zijn leven lang bij genade van SIGISMUND te regeren en dan zijne nakomelingschap te laten aanzien, dat een ander zich van het

GUSTAAF wil zich het gerust bezit der Kroon van *Zweden* door den Koning van *Polen* gewaarborgd zien.

Koningschap meester maakte. Zelfs weigerden de Zweedsche Commissarissen eenige tegen-artikelen op te stellen, waardoor zij de mogelijkheid afsneden om te beproeven, of er eenige voorslag van bemiddeling te doen zou zijn. Hoe het zij, de onzen polsten de Zweden later, of het hun dan zou vrijstaan voor te stellen: dat na den dood en bij ontstentenis van nakomelingen van Koning GUSTAAF de Kroon van *Zweden* aan SIGISMUND en zijne nazaten zou komen. De Kanselier verwierp dezen voorslag niet geheel, maar eensdeels vreesde hij, dat bij zulk eene bepaling, waarbij alleen de Koning van *Zweden* en zijn kroost SIGISMUNDS heerschzucht in den weg zouden staan, zijn leven en dat der zijnen te zeer aan den dolk van den een of anderen gedienstigen moordenaar blootgesteld zou wezen, en anderdeels oordeelde hij, dat het voorstel tegen de Zweedsche rijkswetten indruiste, die SIGISMUND met zijne nakomelingen hadden uitgesloten: in allen gevalle zou zoo iets niet vastgesteld kunnen worden zonder de Zweedsche Stenden er in te kennen. Evenwel de Koning veroorloofde, dat de voorslag aan de *Polen* gedaan werd. En zie, nadat zulks met het noodige voorbehoud door de onzen geschied was, scheen hij vrij wel te voldoen. Ook de Koning nam hem goed op; maar niettemin verklaarde hij, dat de zaak zoo gewichtig was dat hij daarop voor alsnog geen vast besluit kon nemen. Daar nu ook de Koning van *Zweden*, wegens de noodzakelijkheid om zijne Stenden te raadplegen, daartoe buiten staat was, zoo begreep men, dat de hoofdzaak voor dezen tijd niet uit te maken was. Van beide zijden, daarentegen, toonde men zich gezind om eenig voorstel van voorloopige schikking, waarvan een wapenstilstand het gevolg zou kunnen zijn, aan te hooren. GUSTAAF begreep voorzeker, dat wegens de onderwerping van zijnen zwager van *Brandenburg* aan den Keizer [1], en de tegenwoordigheid van WALLENSTEIN op de grenzen van *Pommeren*, zijne stelling tegenover het Poolsche leger, hoe gunstig ook voor het oogenblik, spoedig hagchelijk zou kunnen worden. Doch nu stelden de Polen de ontruiming van den door GUSTAAF bezette landstreek weder als voorwaarde van den wapenstilstand, terwijl de Zweden zulks zelfs strijdig met het begrip van wapenstilstand achtten: ging men van hunnen kant tot die ontruiming over, dan verlangde men zekerheid, dat SIGISMUND van zijn recht op *Polen* uitdrukkelijk afzag of het feitelijk opgaf. Stond de Koning van *Polen* een wapenstilstand van dertig jaren toe, dan achtte GUSTAAF, dat hem feitelijk genoegzame waarborg gegeven was: immers, onder anderen in aanmerking nemende dat *Polen* geen erfelijk Rijk was, meende hij, dat tegen het verloop van dat tijdperk de toestand van dien aard zou wezen, dat *Zweden* gemakkelijk tegen de aanspraak van de nakomelingen van den thans reeds zestigjarigen Koning bestand zijn zou. Bijgevolg stemde hij er in toe, ter eere, verklaarde hij, van Hun Hoog Mogenden en ten verzoeke van hunne Gezanten, dat dezen eenen wapenstilstand van dien duur voorstelden. Maar nu maakte SIGISMUND

1627—1630.

Men wenscht tot een voorloopige schikking te komen.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Aug. 1627. AITSEMA, I, bl. 648.

1627—1630. zwarigheid om voor zijn persoon en nakomelingen de verbindtenis aan te gaan, dat GUSTAAF gedurende dien tijd in het bezit zijns Koningrijks zou gelaten worden: liever moest men van de Republiek of Kroon van *Polen* verkrijgen, dat deze den Koning van *Zweden* de verlangde verzekering gaf ook voor dengenen, dien zij uit SIGISMUNDS geslacht tot Koning zou verkiezen. Hiermede echter, zoo oordeelde GUSTAAF, bleek SIGISMUND de verklaring slechts te ontduiken en de zaak op de lange baan te schuiven, en de openbare onderhandelingen werden afgebroken. Niettemin gaven de Zweedsche Commissarissen te kennen, wel te mogen lijden, dat er over een kort bestand (van twee of anderhalf jaar), natuurlijk zonder ontruiming, onderhandeld werd: daarmede toch zou GUSTAAF dien tijd onaangestast zijne stelling op vijandelijk gebied behouden. Inziende, dat het alzoo toch tot een kort bestand zou komen, hetwelk aan Koning SIGISMUND of geen verlichting van oorlogskosten zou aanbrengen, of hem de wapenen uit de hand zou nemen, en van den anderen kant wetende dat GUSTAAF elken dag een beslissenden slag zou kunnen slaan, boden de Poolsche Commissarissen nu aan, dat de Koning zich zou kunnen verbinden voor zich en zijne opvolgers, die tot Koningen van *Polen* verkozen zouden worden. Hiermede echter verklaarde GUSTAAF thans weder, zich niet verzekerd te achten tegen 's Konings nakomelingen, die geen Koningen van *Polen* zijn zouden en door *Oostenrijk* of *Spanje* in hunne aanslagen ondersteund zouden kunnen worden. Niettemin had er nog eene conferentie plaats, doch zonder ander gevolg, dan dat men overeenkwam, met uitstel van dat hoofdpunt, voorloopig over eenige ruw ontworpen artikelen van wapenstilstand te beraadslagen. Zulks echter kon geen grooter gewicht hebben dan een gemeenzaam gesprek onder bijzondere personen, vermits de Polen voor hetgeen SIGISMUND niet persoonlijk betrof, geene volmacht van den *Staat* konden toonen en dus buiten macht waren om hun Land tot iets te verbinden. Te vergeefs boden de Poolsche Commissarissen aan, de verklaring te doen, dat zij in hunne hoedanigheid van Rijksraden voor de bekrachtiging door den Landdag instonden, — GUSTAAF achtte alle verder onderhoud ijdel, en onzen Gezanten schoot niets anders over dan voor te stellen, de bewuste artikelen, zooals ze waren, naar den Poolschen Landdag te verwijzen, en intusschen alle wapengeweld te schorsen. Hierover moesten de wederzijdsche Commissarissen hunne Meesters raadplegen en het antwoord zou zonder nadere bijeenkomst kunnen gegeven worden. Dus werd »met groot leedwezen van onze Ambassadeurs, zegt het bericht, de verdere handeling afgesneden."

De onderhandelingen worden afgebroken.

Toen het dien ten gevolge tot hun vertrek zou komen, gaven zij niet onduidelijk te kennen, dat zij, wegens het onwaardig onthaal te *Warschau*, van den Koning van *Polen* geen afscheid zouden kunnen nemen. Dit werkte zooveel uit, dat die Koning hen tot eene plechtige en eervolle afscheidsaudientie liet noodigen, welke zij aannamen. Thans bleef de Koning zelf ongedekt totdat zij zich op zijn verzoek gedekt hadden. Zoo scheidde men met vriendelijke bewoordingen. Wegens de vruchteloosheid hunner vrede-

Afscheidsaudiëntie bij den Koning van *Polen* in het leger.

lievende pogingen troostte zich Zijne Majesteit met het vertrouwen, dat »God uit aanmerking zijner rechtvaardige zaak de overweldigers van vreemde Rijken te zijner tijd wel zou straffen." 1627—1630.

Op den dag van hun vertrek naar *Dirschau* vertrok de Koning naar den Rijksdag te *Warschau*. Te *Dirschau* hadden de Gezanten nog een onderhoud met GUSTAAF ADOLF over de belangen van den Nederlandschen handel. De Koning verklaarde, dat hoe lief hem ook de welvaart der Nederlanders was, hij de haven van *Dantzig* niet voor allerlei schepen kon open laten: anders zouden die van *Dantzig* spoedig meester van de Oostzee zijn, hetgeen voor de Nederlanders ruim zoo schadelijk zou wezen als voor hem zelven. Verbonden zich die van *Dantzig* geene oorlogschepen meer uit te rusten, dan zou hij hunne haven dadelijk openen, en de scheepvaart, behoudens een matig recht, vrij stellen. Voordat zij met deze boodschap naar *Dantzig* vertrokken, legden zij een bezoek af bij den Burggraaf VON DOHNA, die al sedert eenigen tijd daar was om hen van wege den Keurvorst van *Brandenburg* te begroeten en zijnen Meester in der Staten goede gunst aan te bevelen. Den laatsten September scheidden zij van den Koning, na elk met een gouden ketting en vijftig schippond koper begiftigd en in Zijn Majesteits tent gul en vrolijk onthaald te zijn. Te *Dantzig* verzocht hen de Raad zoolang te willen blijven tot er eenig bericht zou gekomen zijn, wat er op den Landdag, die den 16den October geopend werd, aangaande de hervatting der onderhandelingen was besloten. De Raad verwachtte van daar wel wat goeds, maar, wanneer intusschen onze Gezanten vertrokken en de Koning van *Zweden* naar *Stokholm* teruggekeerd zijn mocht, zonder volmacht achter te laten, zou de trots der Poolsche Grooten zich den schijn niet willen geven, alsof zij om verdrag verlegen waren. De onzen antwoordden, dat zij naar huis spoedden, daar de winter de reize over zee stond af te snijden en de reize te land te gevaarlijk was: ook zagen zij niet in, zeiden zij, dat hunne tegenwoordigheid zoo veel nut zou stichten. Dit gaven de Heren van *Dantzig* volstrekt niet toe. Eindelijk besloten de onzen nog eene poging te doen om de onderhandelingen weder aan te knopen of ten minste levend te houden. Diensvolgens begaf zich de Heer VAN DEN HONERT naar *Elbing* om den Zweedschen Kanselier te spreken, die zich toen aldaar bevond, terwijl GUSTAAF *Wormitz* belegerde, en te verkrijgen, dat de Koning bij zijn vertrek naar *Zweden* in handen van zijnen Kanselier, die in *Pruisen* bleef, eene volmacht achterliet. Dit werd door VAN DEN HONERT zonder moeite verkregen. Van dezen uitslag van het verzoek, den Koning van *Zweden* gedaan, gaven onze Gezanten, op aandrang van die van *Dantzig*, bericht aan den Koning van *Polen*, aan den Landdag en aan de voornaamste Rijksgrooten [1]. Den tijd, ge-

Vertoef der Gezanten te *Dantzig*.

---

[1] Te *Elbing* vernam VAN DEN HONERT, dat er een Engelschman, met name SPENS (SPENCE) was overgekomen om GUSTAAF de orde van den Kouseband over te brengen, en tevens bij de onderhandelingen tegenwoordig te zijn, die er tusschen *Polen* en *Zweden* plaats hadden. Doch GUSTAAF

1627— 1630. durende welken zij nu besloten hadden af te wachten, welke besluiten de Poolsche Landdag ten aanzien van den vredehandel zou nemen, maakten onze Gezanten zich ten nutte om zich ter begroeting van den Keurvorst van *Brandenburg* naar *Koningsberg* te begeven. De valsche stelling, in welke de Keurvorst zich zoo wel tegenover den Koning van *Polen* als tegenover dien van *Zweden* bevond, had het hun onraadzaam gemaakt, dit vroeger te doen: thans scheen die verhouding op weg om verbeterd te worden. Hun verblijf te *Koningsberg* namen zij waar, om bij den drievoudigen Raad aan te dringen op de opheffing van belemmeringen, aan welke de Nederlandsche handelaars in die stad onderworpen waren. Ten einde den Keurvorst, die aan *Koningsberg* geen staatkundig recht toekende, niet te grieven, gaven zij bij deze gelegenheid den vertegenwoordigers der Stad geene geloofsbrieven over. — Bij hunne terugkomst te *Dantzig* (den 9den November 1627) waren de twee oorlogschepen aangekomen, die bestemd waren hen naar huis te brengen. De tijd van het vergeefsche wachten begon hun lang te vallen. Eerst den 8sten December kwam er bericht wat er ten laatste op den Landdag ten aanzien der aangelegene zaak verhandeld was: er was besloten dat de onderhandelingen hervat en volmacht zou gegeven worden aan zekere personen, die zich ten eerste tot de taak zouden voorbereiden: de Bisschop van *Culm*, Vice-kanselier des Rijks geworden, zou deswegens dadelijk met onze Ambassadeurs in briefwisseling treden. Alsnu zonden dezen de schepen, die hen waren komen afhalen, terug, en getroostten zich, zelfs boven hetgeen van hen gevergd kon worden, al zulke bemoeijingen, als tot het bespoedigen van de wederaanknoping der onderhandelingen, tot welke alsnu ook Afgevaardigden van den Keurvorst van *Brandenburg* zouden toegelaten worden, konden leiden, daarbij zorgende, dat wat zij tot dusver verricht hadden, behoorlijk door de Polen op prijs werd gesteld. Waar hun zulks noodig docht, ontzagen zij zich niet hun ongenoegen te toonen, in aanmerking nemende, dat »de humeuren der Poolsche Heren, indiervoege zijnde bejegend, zich te beter laten handelen," hetgeen zij ook metderdaad bevonden. — Voordat de conferenties op de te bepalen plaats waren geopend, betoonden zich de Pruisische en de Poolsche Gecommitteerden bijzonder begerig, dat er voorloopig een wapenstilstand van eenige maanden zou worden afgekondigd, in de hoop, dat men dan gemakkelijker tot verder bestand zou kunnen geraken. De Zweedsche Kanselier was daartoe minder gezind: hij had eene talrijke ruiterij te onderhouden, hetgeen zonder oorlogsmaatregelen tegen het landvolk niet kon geschieden. Ook toen men omtrent een korten wapenstilstand onderling was overeengekomen, toonde de Zweedsche Kanselier zich zoo weinig vaardig, dat de Hoog aanzienlijke Poolsche Commissarissen, die reeds te *Rijzenborg*, tusschen welk stadje en *Marien-*

De onderhandelingen zullen hervat worden.

---

was van meening, dat het aanzien van dien persoon te gering was, dan dat het niet beneden de waardigheid der Nederlandsche Gezanten zou geweest zijn, hem nevens zich tot de conferenties toegelaten te zien (AITSEMA, I, p. 642).

werder de onderhandelingen zouden gehouden worden, waren aangekomen, verklaarden behoudens hunne eer en waardigheid niet langer te kunnen wachten. Toen eindelijk de conferenties in het midden van Februarij, 1628, begonnen waren, bleek al spoedig, dat men elkander niet zou kunnen verstaan. Vooral de Zweden betoonden zich verre van inschikkelijk. GUSTAAF wilde, om ten behoeve van de overwonnen partij in *Duitschland* bij de hand te zijn, zijn leger in die streken bijeenhouden, en meende, ook zonder bestand, van het zwakke en kwalijk aan tucht gewende Poolsche leger weinig te vreezen te hebben: integendeel, de voortdurende staat van oorlog veroorloofde hem zich ten koste van *Polen* en *Pruisen* allerlei geldopbrengsten te verzekeren. Toen in het volgende jaar (1629) de tijd daar was, dat hij zijne krijgsmacht westwaarts deed oprukken, kon hij zonder nadeel met *Polen* vrede sluiten, en alstoen deed hij het liefst zonder de bemiddeling der Staten, ten einde niet genoodzaakt te zijn zich ten gevalle van den Nederlandschen handel tot opofferingen te verbinden. In het laatst van Maart (1628) vingen de *Zweden* de vijandelijkheden op nieuw aan, en tegen het einde van April vertrokken onze Gezanten uit *Elbing*. In het midden van Mei te *Elseneur* aangekomen, moesten zij op sterker geleide van oorlogschepen wachten om tegen de *Duinkerkers* beveiligd te zijn. Derhalve namen zij eene uitnoodiging van den Koning van *Denemarken* op zijn kasteel *Kronenborg* aan. Den 10den Junij waren zij, in het *Vlie* ingeloopen, in het Vaderland terug [1]. Het Gezantschap had althans zooveel opgeleverd, dat de Mogendheden bespeurd hadden, dat de belangen, die met de scheepvaart op de Oostzee in betrekking stonden, niet zonder ons dienden behandeld te worden.

1627—1630.

Zij leiden tot niets.

Onze Gezanten keeren naar het Vaderland terug.

Zoolang en zooveel mogelijk hielden de Staten de ondersteuning van den Koning van *Denemarken* vol. Op het einde van het jaar 1626 en later klaagde Koning CHRISTIAAN, dat het maandelijksch subsidie hem door ons niet stiptelijk werd betaald; maar aan *Holland* haperde het niet. Deze Provincie begreep, dat men dien Vorst, slechts door de hand niet van hem af te trekken, van verdrag met den Keizer kon afhouden. Steeds beijverde zij zich derhalve om de andere Provinciën tot de geregelde opbrengst harer quote in dat subsidie te bewegen. Ook de Prins liet zich aan deze zaak gelegen liggen [2]. Werkelijk gaf CHRISTIAAN den strijd nog niet op. Als wilde hij zich, vóór het te laat was, nog in het bezit van zijn heerschzuchtigen wensch stellen, zette hij den Aartsbisschop van *Bremen* af ten behoeve van zijnen zoon, en drong dienzelfden Prins, trots den Keizer, in 't

De Koning van *Denemarken* bij voortduring door ons ondersteund.

[1] Zie het bericht van dit Gezantschap bij AITSEMA, I bl. 603—647, 708—715. Slechts de persoonl. voornaamw. *wij* en *ons* heeft AITSEMA in *sy* en *haer* veranderd. Een en andermaal heeft hij zelfs verzuimd de verwijzing weg te laten op bijgevoegde stukken, die bij het oorspronkelijk rapport voorhanden waren, maar bij zijn kopij ontbreken.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Dec. 1626. 1, 9, 27 Febr.; 8 Maart; 1 April, 1627. *Resol. Holl.* 21 Dec. 1626, en bl. 1, 1627.

1627—1630. Bisdom *Halberstadt* [1]. Om die stoutheid te verantwoorden, moesten alle hulpmiddelen beproefd worden. — In de eerste dagen van Mei (1627) verscheen hier een afgevaardigde van Zijne Majesteit met name SIGISMUND BUCHNER. Hij verzocht, behalve om betaling van de verschenen termijnen van het subsidie, bovendien om eene som van 30,000 Rijksdaalders aan den Prins van *Zevenbergen* over te maken: dus scheen hij toen nog niet te weten, dat deze Vorst den strijd tegen *Oostenrijk* reeds had opgegeven [2]. Ook op de bezetting van de Wezer met Nederlandsche oorlogschepen ten einde TILLY den toevoer af te snijden, drong BUCHNER aan [3]; doch deze zaak hing zamen met de vraag, in hoeverre *Holland* en *Zeeland* zich zouden getroosten hunnen handel op dat punt te stremmen. — De Koning van *Denemarken* verkreeg in den zomer (van 1627) eenen medestander in den persoon van den Markgraaf GEORG FREDERIK van *Baden-Durlach*. Deze Vorst, die zich sedert den slag bij *Wimpfen* [4] aan den strijd onttrokken had, was in den laatsten tijd naar *Zwitserland* gegaan, en, verkleed van daar vertrokken [5], kwam hij in het begin van Mei (1627) te *'s Gravenhage* aan. Hij verzocht gehoor bij de Staten-Generaal; doch in aanmerking nemende, dat hij eenigzins ongesteld was, gelastten Hun Hoog Mogenden eenigen uit hun midden om hem te hooren. Zijn verzoek was, dat hij in staat mocht gesteld worden om, van de noodige penningen voorzien, zich naar den Koning van *Denemarken* te begeven: hij verlangde een oorlogschip tot de reize. Dit laatste werd hem toegestaan [6]. — Dat onverwacht optreden van den Markgraaf stond in verband met een gansch plan van nieuwe krachtsontwikkeling in den Neder-Saksischen Kreis en in *Silezië*, waar de Hertog van *Weimar* werkte. Dit had hij te *'s Gravenhage* met den Koning van *Bohemen* besproken en aan de Staten medegedeeld. Om het uit te voeren waren er meer troepen noodig, en BUCHNER verzocht dan ook, dat hier te lande drie nieuwe regimenten voor zijnen Koning mochten geworven worden. Dit verzoek sloegen de Staten af; want zulks toe te staan ware een verzwakken van hun eigen leger geweest, en zij mochten den Prins niet buiten staat stellen, iets met dat leger uit te richten, om een altijd gewaagde onderneming zoo ver van huis te ondersteunen. Op het geheele plan hadden zij weinig vertrouwen, zoolang *Frankrijk* en *Engeland* zich de zaak niet krachtdadig aantrokken [7], en *Venetië* onze mildheid jegens anderen niet een weinig gemakkelijker maakte door het hervatten van de gestaakte betaling van het subsidie. Aan pogingen om de hulp van al die Mogendheden

---

[1] MAILÁTH, p. 133. [2] Zie hiervoor, bl. 185.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Mei, 1627. *Resol. Holl.* 8 Mei, 1627.

[4] Zie hiervoor, D. III St. III, bl. 698. [5] MAILÁTH, *t. a. pl.* 133.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 6, 8, 10 Mei, 1627.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 21, 27 Mei; 16, 22, 25 Junij; 10 Julij, 1627.

weder te winnen, ontbrak het van *Denemarkens* zijde in geenen deele. Reeds in 't najaar van 1626 zou CHRISTIAAN IV Gezanten zenden naar *Frankrijk* en *Venetië* [1], en in Julij (1627) kwam de Deensche Maarschalk MORDIAAN herwaarts op reis naar *Engeland* [2]. In April (1627) kwam CHRISTIAAN WILLEM, Markgraaf van *Brandenburg*, Administrator van *Magdeburg* en 's Konings Generaal-Overste-luitenant in den Neder-Saksischen Kreis, in het grootste geheim in persoon in *den Haag*. Hier openbaarde hij den Prins zijn voornemen om over *Frankrijk* en *Italië*, bepaaldelijk over *Venetië*, naar *Transsylvanië* te reizen, ten einde den Vorst van dit Land op nieuw op te zetten tegen *Oostenrijk*, tegelijk door een boerenopstand in zijne Erflanden bedreigd. Ook hij verlangde een oorlogschip, om hem naar *Calais* te brengen, en een voorschot op het subsidie door de Staten aan *Denemarken* verstrekt. Later werd hem het voorschot en dadelijk het oorlogschip ten gebruike verleend, zoodat hij zich reeds voor het einde van dezelfde maand op reis begaf [3]. Zijn doel bereikte hij niet. Weldra moest hij den Hertog van *Weimar*, die overleden was, in *Silezië* vervangen. Want al die bemoeijingen en krachtsinspanning van Koning CHRISTIAAN, zelfs het werven van rooverbenden en het wapenen der boeren zou te vergeefsch zijn. In het begin van Augustus (1627) trok TILLY de *Elbe* over [4]. De Markgraaf van *Baden* werd door den Graaf VON SCHLICK geslagen, terwijl de Keizerschen reeds in *Holstein* doorgedrongen waren. Daar *Brunswijk* Nederlandsche hulp inriep [5], en men in *Duitschland* niet gerust was op hetgeen de Prins, die in *Gelderland* te velde was getrokken, met zijn leger zou uitrichten, zoo werd aan TILLY de bewaking van den Neder-Saksischen Kreis opgedragen, daar toch ook *Stade*, *Bremervoorde*, *Nienburg* en *Wolfenbuttel* nog Deensch garnizoen in hadden. Maar WALLENSTEIN trok *Jutland* in, zoodat CHRISTIAAN zich en zijn leger op de eilanden zijner Monarchie in veiligheid moest brengen [6]. Het was te laat om nog eenig nut te hebben van de vierduizend man, in dezen zomer voor *Denemarken* in *Frankrijk* geworven [7]. Zonder uitwerking bleef vooralsnog de poging om de Hollanders door den angst voor de

1627—1630.

'sKonings zaken gaan achteruit.

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 10 Nov. 1626.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 13, 14 Julij, 1627. De Maarschalk werd te *'s Gravenhage* in verzekerde bewaring gesteld, waarschijnlijk op aanvrage van iemand, die geld van hem te vorderen had; doch, als belast met een Gezantschap, ontslagen.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 8 Mei; 17 Julij, 1627. AITSEMA, I, p. 602. LIEUWE V. AITSEMA zelf was kort te voren erkend als agent van Vorst CHRISTIAAN WILLEM (*Resol. Stat.-Gen.* 20 Febr. 1627). Deze was een zoon van Keurvorst JOACHIM FREDERIK van *Brandenburg*.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 21 Aug. 1627.

5 *Resol. Stat.-Gen.* 9 Aug. 1627.

6 PFISTER, *Gesch. d. Teutschen*, IV, *S.* 472. AITSEMA 648, 649.

7 *Resol. Stat.-Gen.* 20, 29 Julij, 1627.

1627— 1630.

gevolgen, die het hebben zou, zoo de vijand de monden van de *Wezer* en de *Elbe* bemachtigde, tot het zenden van eene vloot te bewegen [1], en op de laatste bede om troepen, door Koning CHRISTIAAN bij het naderen van TILLY's krijgsmacht tot de Republiek gericht [2], antwoordden de Staten, zoowel als op het verzoek der stad *Brunswijk*, dat wij onze legermacht niet verzwakken konden, en dat *Denemarken*, behalve het subsidie, hetwelk wij bleven betalen, al den bijstand, dien het ons mogelijk was te verschaffen, van ons verwierf door de bezigheid, die wij op onze grenzen aan de armee van SPINOLA gaven, welke armee anders de macht van TILLY licht verdubbelen zou [3].

Werkelijk gaf de krijgsmacht der Republiek *Spanje's* troepen op hare grenzen werks genoeg. Was het, zoolang *Frankrijk* buiten eigen gebied werkeloos bleef, onmogelijk den voortgang van *Oostenrijk* en de *Ligue* in *Duitschland* paal en perk te stellen, niettemin en juist daarom verlangde *Holland* te toonen, dat wij den strijd niet opgaven, en dat de vijand er niet op rekenen moest nu ook de Vereenigde Provinciën spoedig ontmoedigd en uitgeput zijne voorwaarden te zien aannemen. In afwachting van den tijd dat *Frankrijk* eenmaal gereed zou zijn om zijne ware gezindheid ten aanzien van *Oostenrijk* en *Spanje* aan den dag te leggen, en opdat RICHELIEU intusschen den moed tot volharden niet mocht verliezen, moesten wij niet versagen, maar den vijand een goed gelaat blijven toonen. Deze toeleg ging bepaaldelijk van de Provincie *Holland* uit [4]. Maar ook de Prins was van hetzelfde gevoelen. Toen er tegen het einde van het jaar 1626 ernstig sprake was van de afdanking der troepen, aangenomen tot ontzet van *Breda* en tot nog toe niet gerepartieerd, verklaarde Zijne Excellentie zich krachtig daartegen: men kon zoo spoedig geene ruiters terug krijgen: zij waren noodig om den vijand het overtrekken van den *IJsel* te beletten: den Spanjaard en den Keizer moest men toonen, dat men de macht en den wil had om het Land te verdedigen en van God den Heer de uitkomst verwachten [5]. — Doch welke middelen wendde *Holland* aan, om een zoo stout voornemen uit te voeren?

Holland wil den strijd onverdroten voortgezet hebben,

Het was niet genoeg, dat het volk in *Holland*, de rijken en neringdoenden in de eerste plaats, ontzettende belastingen betaalden; ook de andere Provinciën moesten bewogen worden om de oorlogslasten te blijven torschen en vooral om zich niet aan het onderhoud van het zeewezen te onttrekken, al scheen het dat daarbij *Holland* en *Zeeland* alleen belang hadden. Zoo *Holland* geen meester meer was op zee, zoo het niet tegen de Duinkerkers bestand bleef, ja, zoo het niet in staat was zich in de *Oostzee*, wanneer de Hanzesteden te eeniger tijd alle zelfstandigheid mochten verloren hebben,

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 26, 30 Aug. 1627.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Aug. 1627.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 26, 30 Aug. 1627.
[4] *Resol. Holl.* 1627, bl. 1, 7.
[5] *Resol. Holl.* 21 Dec. 1626. 9 Jan. 1627.

tegen eene vloot van het katholieke *Duitschland*, met *Spanje* vereenigd, te doen gelden, alsdan zou het niet langer bij machte zijn om, zooals het thans deed, meer dan de helft in de lasten der Unie te dragen, — en weerloos vielen de Landprovinciën den vijand ten buit. Aan *Hollands* overmacht op zee, zoo drukten de Staten van *Holland* zelven het uit, »hing naast God het gansche behoud dezer Landen.” Toen derhalve de Provinciën, in den winter van 1626 op 1627, traag waren in het opbrengen van haar aandeel in het millioen, dat de Staten-Generaal besloten hadden aan de Admiraliteten te verstrekken [1], gingen de Staten van *Holland* zoo ver van te verklaren, dat zij, bij gebrek van betaling dier gelden, genoodzaakt zouden zijn om wat zij aan de landmacht bekostigden, aan het zeewezen te besteden [2]. Hiermede dreigden zij, dat zij de Provinciën aan zich zelven zouden overlaten, en hun gewest, met behulp der vloot en zijner eigene grenssteden, die zij reeds bedacht waren in beteren staat te brengen [3], op zich zelf zouden trachten te verdedigen. Wel hadden de Collegies ter Admiraliteit onderstand noodig. Dat verscheidenen der Raden ter Admiraliteit te *Rotterdam* zich aan schandelijke misbruiken hadden schuldig gemaakt; dat ook de andere Collegies, bepaaldelijk dat van *Amsterdam*, soms hoogst eigendunkelijk, vooral in het gebruiken van de dienst der schepen, te werk gingen [4], dit een en ander kon geen reden zijn om aan die Collegies geld te onthouden. — Reeds vóórdat de Staten-Generaal gelden hadden toegestaan, had *Holland* het Collegie van *Rotterdam* herhaaldelijk voorschotten gedaan [5]; maar nu dienden de Provincien dan toch mede het hare te doen, en zij werden er gedurig toe aangemaand: voornamelijk hare quote ten behoeve der Admiraliteiten wenschte men betaald te krijgen, wanneer er in 1627 sprake was van bezendingen van wege de Generaliteit aan de Provinciën te doen [6]. Immers de uitrustingen konden noch gestaakt, noch minder sterk gemaakt worden dan vroeger, wanneer men wilde dat onze kracht tegen die, welke de vijand te water ontwikkelde, zou blijven opwegen. Reeds begon men *Spanjes* machtsontwikkeling ter zee te vergelijken met de uitrusting der *armada* van 1588, en bij hunne eigene onderhoorigen drongen de Staten van *Holland* thans tot opofferingen, met verklaringen, als deze : dat het te vergeefsch was een deel zijner middelen te sparen, waar het geheel op het spel stond met lijf en leven, vrijheid en

1627—1630.

en noopt de Provinciën tot bijdragen voor het zeewezen.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Maart, 1627.

[2] *Resol. Holl.* 10 Dec. 1626. *Resol. Stat.-Gen.* 1 Mei, 1627. *Resol. Holl.* 30 April; 20 Julij, 1627.

[3] *Resol. Holl.* 5, 9 Maart, 1627.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 8, 11 Jan.; 3 April, 1627. De *Admiraliteit* van *Amsterdam* werd in dezen tijd wegens hare eigendunkelijke handelwijze door de Generaliteit streng berispt. Zie de *Resol. d. Stat.-Gen.* op de aangehaalde dagen.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 2 April; 8 Mei, 1626.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 8 Jan.; 1 April; 1 Mei; 2, 14, 21 Junij, 1627. *Resol. Holl.* 21, 22 Junij, 1627.

1627—1630.

religie en al wat lief en waard was bovendien [1]. En met geld alleen was het niet te winnen. Om geen scheepsvolk te kort te komen, moest men vergiffenis beloven aan vroeger weggeloopen of wegens overtreding der tucht strafschuldig volk [2]. Met zulke gasten in dienst kon de betaling niet lang haperen. Meer dan eens moest men geld, dat toevallig voorhanden was, naar *Rotterdam* zenden om de dreigende muiterij te voorkomen [3]. In zulke benaauwende omstandigheden verklaarden de Raden ter Admiraliteit te dier stede, dat zij, niet krachtdadiger ondersteund, hunne bediening binnen korte dagen zouden moeten neêrleggen. Gelukkig dat de Staten-Generaal op het ontvangen van zulke klachten niet mede het hoofd verloren, maar terugschreven, dat die Heren zulke wanhopige brieven niet meer behoorden te schrijven: andere Collegies waren nog meer ten achter [4], en zij behoorden evenzeer hun best te doen om de zaken gaande te houden [5]. Maar al verlangden de Staten, dat anderen moed zouden houden, in het voorjaar (van 1627) verklaarden de Gecommitteerde Raden van *Holland*, de Staten-Vergadering om den hoogen geldnood binnenstijds zamenroepende, zelven, dat zoo er niet dadelijk middelen werden aangewezen, zij »hunne plaats en sessie alhier (in *den Haag*) niet zouden kunnen houden [6]."

Het vraagstuk van het openen der Licenten op neutralen.

Niet alleen door de bedreiging, dat men haar aan zichzelven zou moeten overlaten, zoo zij niet tot de vloot bijdroegen, wilde *Holland* de Landprovinciën bewegen: ook tot het doen van zekere inwilliging was zij bereid. Het was voornamelijk op aandrang van

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 29, 30 Jan.; 29 Maart; 22 April; 29 Mei; 28 Julij; 26, 28 Aug. 1627. *Resol. Holl.* 1627. bl. 31. Bij deze gelegenheid werden de vlootvoogden op nieuw aan den plicht der *voetspoeling* herinnerd. Slechts jongens, passagiers of gepreste opvarenden mochten gespaard worden, benevens Vlaamsche visschers: mits onder den schijn van visschers geen vrijbuiters scholen, die onze visschers zonder genade overboord wierpen. Evenwel bleven de zeeofficieren zwarigheid maken in het toepassen dier wreedheid. Zij meenden, dat de eed, waarbij zij beloofd hadden den vijand te water geen kwartier te geven, verouderd was (*Resol. Stat.-Gen.* 12, 15, 16 April, 1627). Met het uitloven van premiën en bedreiging van schade moest men de matrozen aan dien plicht houden. Ten laatste wilde men ook hen bij eede verbinden. De Prins stelde voor, alleen hun, die zich verdedigden, de voeten te spoelen (*Resol. Stat.-Gen.* 3 Junij; 4, 6 Dec., 1627).

2 *Resol. Stat.-Gen.* 23 Febr. 1627. Van het scheepsvolk was er één veroordeeld om binnen *Rotterdam* gehangen te worden. Doch de Raad dezer Stad vond zwarigheid dit vonnis te laten uitvoeren, »om in deze bezwaarlijke tijden de misvernoegden niet nog meer te verbitteren." Dus stelde men voor, ook nog dien misdadiger vergiffenis te schenken.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 5, 6 Maart, 1627.

4 De Admiraliteit te *Rotterdam* intusschen had twee millioen schuld (*Resol. Holl.* 15 Mei, 1627).

5 *Resol. Stat.-Gen.* 23 Maart, 1627.

6 *Resol. Holl.* 1627, bl. 140.

Holland en *Zeeland*, dat de licenten gesloten en de handel met neutralen verboden bleef [1]. De andere Provinciën, door dien maatregel van alle handelsverkeer met *Duitschland* langs de grenzen verstoken, ondervonden daarvan groot nadeel, en verweten den beiden Zeeprovinciën, dat zij den landhandel licht konden verbieden, daar zij zelven zich schadeloos hielden, zoolang de handel ter zee naar *Frankrijk* en *Duitschland* open bleef. Beroofde dat verbod haar van noodige winsten, dan konden zij ook geene buitendien reeds ondragelijke lasten ter beveiliging van de Hollandsche en Zeeuwsche zeevaart opbrengen. Was het ook, zoo spraken zij, niet ongerijmd door buitengewone opbrengsten de kas der Admiraliteiten te stijven, die men door het sluiten van den handel op de neutralen van een deel harer gewone inkomsten beroofde? — Aan dit beklag nu wenschte *Holland* tegemoet te komen door het openen van den handel met de neutralen en met de dorpen, die onder contributie zaten, voor te stellen [2]. *Zeeland* was in dit opzicht weder minder mild: zij was tegen het openen der licenten op de neutralen, verklarende dat deze zaak de ondergang van hare Provincie zijn zou. Dit advies van *Zeeland* en de overweging, dat de vijand tegen den aanstaanden veldtocht van de opheffing van het verbod al te veel voordeel zou hebben, brachten de Staten van *Holland* weder terug van hun gevoelen en van een reeds in de Generaliteit genomen besluit. Zij dachten thans de Provinciën tevreden te stellen door het aanbod eener verhooging van de convooijen op de Fransche kust tot de *Somme* toe, en op de *Eems*, *Wezer* en *Elbe*. *Amsterdam* evenwel was zelfs tegen deze inwilliging. Die Stad vreesde, dat reeds daardoor de handel zou worden verlegd [3]. Intusschen bewilligden reeds niet alleen *Zeeland*, maar ook *Gelderland*, *Utrecht* en *Friesland* in het millioen ten behoeve der Admiraliteiten [4]. Weldra werden alle Provinciën het eens, dat of de licenten op neutralen gesloten moesten blijven, maar dan ook de zeehandel op de *Eems* en de *Wezer* en op de Fransche kust tot de *Somme* toe, in het verbod moest begrepen worden, waarmede den Landprovinciën de grond van beklag over onbillijkheid benomen was; óf de licenten aanmerkelijk verhoogd moesten worden. Ten slotte stond *Holland* de sluiting toe van *Eems* en *Wezer*, en van de havens van *Boulogne* en *Calais*; dit laatste evenwel slechts onder beding dat het met toestemming van den Koning van *Frankrijk* zou geschieden. Daar nu deze toestemming alles behalve zeker was, en toch de *Elbe* open bleef, zoo had *Hollands* inwilliging voorshands niet veel te beduiden. Ook *Zeeland*, dat vooral bij den handel op *Calais* belang had, zal wel reden gehad hebben om zich te mogen vleijen, dat *Frankrijk* zijne toestemming niet zou geven. Voor het geval, dat 1627—1630.

[1] Zie hiervoor, bl. 194. [2] Zie *Resol. Holl.* 1627, bl. 2. 11 Jan.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 13 Febr.; 5 Maart 1627. *Resol. Holl.* 26, 27 Febr.; 7, 20 Maart, 1627.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 13, 18, 19 Maart, 1627.

1627—1630. de Koning van *Frankrijk* de sluiting zijner kust tot de *Somme* niet toestond, werd bepaald, dat de licenten, onder zekere bepalingen, geopend zouden worden [1]. Het schijnt, dat *Frankrijk* werkelijk zwarigheid gemaakt heeft. Althans tegen het midden van Junij was er weder sprake van het openen van den handel op neutralen, evenwel met uitsluiting der oorlogsbehoeften. Doch *Holland* vond in eenen tijd, dat het leger te velde trekken zou, de opening der licenten niet raadzaam [2]. Eerst in October, toen er weder bijna een millioen voor de Admiraliteiten benoodigd was, vorderden de Provinciën op nieuw opening der licenten, die dan ook werd toegestaan [3].

Dat zij, die in *Holland* de zaken leidden, in weerwil van al den angst en de zorgen van den toestand, onvoorwaardelijke volharding tot richtsnoer gekozen hadden, blijkt ook ten duidelijkste hieruit, dat de Staten dier Provincie alles wat aanleiding tot onderhandeling met den vijand kon geven, afgesneden wilden hebben. In het jaar 1626 hadden de onderhandelingen over de wisseling der gevangenen grond gegeven tot allerlei geruchten van bestand of vrede [4]. Dit maakte het eenigzins bedenkelijk, dat men in den zomer van 1627 weder van onderhandelingen over uitwisseling van gevangenen hoorde. Er kwam toen een tweede contrakt van uitwisseling van gevangenen te water en te land tot stand. Van de Brabantsche zijde was wederom de Heer VAN MARQUETTE met de onderhandelingen belast geweest, en van onzen kant de Heer BERCKEL, wien, wegens het overlijden van SLACHMULDER, thans de Heer JOOST VAN DER HOOGE, oud-burgemeester van *Middelburg*, ter zijde was gesteld. De wisseling begreep ook de buiten de *Nederlanden*, ja, de buiten *Europa* gemaakte gevangenen. Voor zoo ver de buiten *Europa* gemaakte gevangenen betrof, was de bekrachtiging van den Koning van *Spanje* noodig, en de Infante had zich verbonden, binnen drie maanden Zijner Majesteits goedkeuring te verkrijgen. Tegen dit tweede contrakt nu verklaarde zich dadelijk de stem der Staten van *Holland*. Zij oordeelden, dat het voor het Land niet dan zeer ondienstig kon wezen, daar het scheen te zullen leiden tot afschaffing van het recht van voetspoe-

Nieuwe onderhandelingen tot uitwisseling der gevangenen.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 24, 26, 27 Maart, 1627. *Resol. Holl.* 25, 27 Maart; 2 April, 1627.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Junij, 1627. *Resol. Holl.* 30 Junij, 1627.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Oct. 1627. *Resol. Holl.* 8, 9 Oct. 1627. A. v. D. CAPELLEN I, bl. 433.

[4] Zie hiervoor, bl. 167—170. Wat WAGENAAR (II, p. 107) schrijft, dat hem uit echte aanteekeningen van dezen tijd (1626) was gebleken, dat er ter vergadering van *Holland* onder den eed van geheimhouding over bestand met den vijand was gehandeld, schijnt op eene misvatting te berusten. Werkelijk zijn de Staten, toen het op het sluiten van het traktaat van 1626 betreffende de wisseling der gevangenen aankwam, uiterst geheimzinnig te werk gegaan, maar het doel der geheimhouding schijnt geen ander geweest te zijn, dan de zucht om zoo gunstig mogelijke voorwaarden voor onze gevangenen te bekomen en de onderhandelaars niet dan ten uiterste met onze laatste voorwaarde bekend te doen worden (zie hiervoor, bl. 170).

ling, tot welks handhaving nog onlangs krachtige maatregelen waren genomen [1]. Schafte men dat recht af, dan zou zulks aanleiding geven tot verslapping van den strijdlust onzer bootslieden, die er alsdan op rekenen konden, dat zij op hunne beurt, wanneer zij zich gevangen lieten nemen, door den vijand gespaard zouden worden. Op grond hiervan werd van *Hollands* wege aan de Commissarissen, ditmaal te *Rozendaal* bijeen, geschreven, dat zij in geene tweede wisseling hadden te treden. BERCKEL begaf zich daarop naar *den Haag* om de Vergadering van *Holland* te melden, dat men reeds zoo ver was gevorderd, dat men zich niet meer met eere terug kon trekken. Nu schoot niets over, dan te zorgen, dat, zoo mogelijk, ten minste de overloopers niet in deze genadige handeling werden begrepen, en de Staten van *Holland* keurden het traktaat, den 3[den] Julij vastgesteld, goed, onder beding dat alle hoop op verdere wisseling afgesneden, en aan de voetspoeling de hand gehouden werd [2]. Doch nu werd den 14[den] Julij aan de Staten-Generaal de mededeeling gedaan, dat er zich eene zaak van gewicht bij het sluiten van het akkoord had voorgedaan. De ingezetenen van *Drente* en van het naburige *Overijsel* hadden grooten overlast van de verordeningen der Overheden van die plaatsen, welke de vijand in zijn bezit had. Dezen verleenden acten van vrijdom, doch onder voorwaarde dat de daarmede begunstigden in handen van de Geestelijkheid der plaats alle ketterij afzwoeren, en in handen van den naastaanwezigen Goeverneur trouw zwoeren aan den Koning van *Spanje* [3]. In het voorjaar van 1627 ging de vijandelijke Overheid er toe over om predikanten en rechters in *Twente* buiten de *sauvegarde* te sluiten. De inneming van *Oldenzaal* had den toestand niet gunstiger gemaakt. Immers de werken dezer vesting waren geslecht: dus hadden de Staten er geene bezetting, bij machte om het omliggende land buiten overlast te houden, en de Koninklijke Overheden beweerden er evenveel gezag te hebben, als Hun Hoog Mogenden. Wat van onze zijde met brandschatten en oplichten van personen mocht gedaan worden, beantwoordde de vijand met even harde maatregelen. Doch nu had hij, vóór het scheiden van de Commissarissen te *Rozendaal*, van een akkoord ook betreffende die zaak gerept. De Heer TER KUILEN, lid van de Staten-Generaal voor *Overijsel*, had zich met voorkennis van den Raad van State naar *Rozendaal* begeven. Maar om den voorslag aan te nemen of af te slaan, was een besluit van de Staten noodig. Dat was de zaak van gewicht, den 14[den] Julij Hun Hoog Mogenden medegedeeld, en wel op zulk eene wijze, dat de Staten-Generaal tot het openen van onderhandelingen machtigden: TER KUILEN, BERCKEL en VAN DER HOOGE zouden alvorens met Zijne Excellentie te velde gaan spreken. Doch de Staten van *Holland*, ongetwijfeld

1627—1630.

Maatregelen van *retorsie* in *Twente*.

---

[1] Zie hiervoor de noot 1, bl. 238.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Julij, 1627. *Resol. Holl.* 18, 21 Junij; 6, 9 Julij, 1627.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Julij, 1626.

1627—1630.

het bedenkelijke van nieuwe woordenwisselingen inziende, en wellicht de zaak als een voorwendsel beschouwende, besloten daags daaraan, dat geen verdere bijeenkomst zou toegestaan worden, zonder toestemming van hunne Vergadering. Doch eenige dagen later kwam BERCKEL van den Prins terug met het bericht, dat Zijne Excellentie begreep, dat men liever dan in *Twente* het geweld tegen predikanten en rechtelijke ambtenaren te laten voortduren, op die wijze tot een schikking moest zien te komen. Alsnu besloten de Staten van *Holland*, »hoewel de meeste Leden liever hadden gezien, dat men geene conferentie meer met den vijand had gehouden om de groote opspraak, daarin gelegen, nogtans volgens advies van Zijne Excellentie de conferentie te laten voortgaan." — Duidelijker konden zij hunne afkerigheid van elke onderhandeling met den vijand niet aan den dag leggen. — Het gevoelen van de Staten van *Holland* had deze uitwerking, dat de Staten-Generaal den Heer TER KUILEN aanvankelijk van alle verdere deelgenootschap aan de zaak ontsloegen: zij vonden beter, dat er geen Gecommitteerde uit hun midden aan de conferentie deelnam: BERCKEL zou met den Heer van ITTERSUM, Drost van *Twente*, de zaak afdoen. Doch weldra kwamen zij hierop terug, en TER KUILEN werd tot deelneming aan de onderhandeling gemachtigd. In September (1627) vernam men, dat de Infante wat er te *Rozendaal* gehandeld was, niet had goedgevonden. Nu had MARQUETTE een nieuwen voorslag, aan hare Hoogheid en hare Raden aangenaam, en dezen verzocht hij op eene nieuwe conferentie voor te dragen. De Staten van *Holland* verstonden, »hoewel deze manier van bijeenkomen zeer bedenkelijk geoordeeld werd, dat het voor deze reize, doch alleen voor twee dagen, zou worden toegestaan." Met dit advies vereenigden zich de Staten-Generaal. De bijeenkomst bracht de zaak niet ten einde. Ten minste in het begin van November (1628) heette het, dat de Prins gaarne zou zien, dat eenige leden der Staten gecommitteerd werden om met hem over de retorsiemaatregelen in *Twente* in conferentie te treden. Aan dit verzoek werd voldaan. Toen later van de Staten verlangd werd besluit op het verhandelde te nemen, vonden zij goed de zaak aan het goedvinden en de beslissing van den Prins in overleg met de Heren van *Overijsel* te laten, en toen er eindelijk rapport van zou worden gedaan, verkozen Hun Hoog Mogenden op dien grond van de zaak geen kennis te nemen [1]. — Misschien was het raadzaam, den vijand in den waan te laten, dat wij vrede wilden, en de bondgenoot in de meening te brengen, dat wij vrede konden sluiten. Zeker is het, dat de veerkracht der Zuidelijke Nederlanden niet kon winnen door de meening, dat er verzoening met het Noorden mogelijk was. Het was een tijdstip van groote spanning in de Zuidelijke Provinciën. In het begin van 1627 was een aanzienlijk Geestelijke uit *Brabant*, JAN KERREMANS geheeten, een naam bekend onder

Groote spanning in de Zuidelijke Nederlanden.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Mei; 14, 22, 26 Julij; 2, 6 Aug.; 4, 27, 28, 29 Sept.; 5, 6, 20, 28 Nov.; 10 Dec. 1627. *Resol. Holl.* 15, 22 Julij; 27 Sept. 1627.

de dienaren en raadslieden van Prins PHILIPS WILLEM van *Oranje*, bescherming op ons grondgebied komen zoeken, klagende over de »groote tirannij," die hem (zeggen de aanteekeningen der Staten-Generaal) »van de andere zijde"- werd aangedaan [1]. Later lezen wij [2], dat de Bisschop en andere Geestelijken, uit *Antwerpen* verwezen, zich op ons gebied nedergezet hadden. Uit zulke voorvallen blijkt, dat zelfs hooge Geestelijken afkerig waren van den gang van zaken, en het verlies der zelfstandigheid, hetwelk er het gevolg van was, onwillig duldden. *Brabant* en de andere Zuidelijke Gewesten werden als een aanhangsel van *Spanje* beschouwd. In Staatstukken, van onze zijde uitgegaan, werd de Infante Goevernante voor den Koning van *Spanje* genoemd [3]. De benaming van rebellen, in Brabantsche plakaten aan ons gegeven, wilde de Raad van State beantwoord hebben met den titel van *Spaansche tirannij*, aan de Regering der Infante te geven: men zou, zoo sloeg hij in Sept. 1623 voor, spreken van »Landen en Steden aan de Spaansche tirannij onderworpen [4]." In het voorstel door Don DIEGO DE MEXIA in 1627 aan de Staten van *Brabant* en van de andere Provinciën gedaan, strekkende tot eene naauwere aaneensluiting van de Rijken van Zijne Spaansche Majesteit [5], werden die Gewesten als een deel der Spaansche bezittingen aangemerkt. Dit verdroot velen in die Landen. Een deel der Geestelijkheid ging zwanger met het denkbeeld van een Nederlandsche Katholieke Kerk, ontslagen van den boei van *Spanje*. Tot die Kerk, vleiden zij zich, zouden de tegenwoordige Prins van *Oranje* en de Remonstranten zich laten overhalen, die, dachten zij (en sommige Remonstranten lieten zich werkelijk dus uit [6]), zich liever met de Roomsch-Katholieken verdroegen, dan zich door de Contraremonstranten te laten vervolgen. Werkelijk werden er in 1627 stemmen gehoord, dat men den Roomschen hier te lande vrijheid van godsdienst moest verleenen [7]. Zulk een wensch was een aanmoediging aan de onvergenoegde Brabanders gegeven, en daar de Staten-Generaal zich buiten alle dergelijke raadslagen houden wilden, zoo beantwoordden zij zulke denkbeelden met eene eenigzins strenger handhaving van de plakaten tegen Roomsche godsdienstoefeningen [8].

1627—1630.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Febr. 1627.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Aug. 1627.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Sept. 1623.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Sept. 1623.

[5] Zie AITSEMA, I, 672—675.

[6] Zie een pamflet opgesteld naar aanleiding van eenen brief in dezen tijd door REIGERSBERGEN aan zijnen zwager H. DE GROOT geschreven, bij AITSEMA, 658—666.

[7] Zie hetzelfde pamflet bij AITSEMA, I, bl. 664. De Prins, in den zomer van 1626 te *Emmerik* zijnde, meende, evenzeer als de Goeverneur dezer stad, Graaf WILLEM VAN NASSAU, de processies der Katholieken aldaar niet te moeten beletten (*Resol. Stat.-Gen.* Sept. 1626).

[8] *Archiv. de la Mais. d'Or.* S. II, T. III, L. 476, p. 12. *Resol. Stat.-Gen.* 6 Febr.; 10 Sept. 1627.

1627—1630.

Maatregelen om het land voor den overlast des vijands te bewaren.

In dezen staat van zaken deden Hun Hoog Mogenden en de Prins aan het hoofd onzer landmacht het hunne om én *Spanje* én den Keizer te toonen, dat wij, met of zonder de toetreding der Zuidelijke Nederlanders, gezind en bij machte waren om onze zelfstandigheid en onafhankelijkheid te handhaven. Nadat in den zomer van 1626 de *Over-* en *Neder-Betuwe* en de *Tielerwaard* van allen overlast des vijands en van de invordering van oorlogsbelasting bevrijd geworden waren door den aanleg van wijkschansen en wachthuizen, en door de regeling van de dienst der gewapende boeren [1], was men er tegen den winter van hetzelfde jaar in die streken weder op uit, om zich onder 's vijands contributie te begeven. Doch de Staten gingen dit te keer, en vonden in den Heer VAN ZOELEN, ambtman van de *Neder-Betuwe*, den Heer VAN HEMMEN, ambtman van de *Over-Betuwe*, en den Heer VAN HEMERT, ambtman van de *Tieler-* en *Bommelerwaard*, een krachtigen steun. De Jonkers, wier bedrijf die lafhartigheid was, zouden gevangen genomen en anderen ten voorbeeld gestraft worden [2]. — Ook van den Oostkant was men bedacht op maatregelen om den landzaat gedurende den winter in geval van vorst voor den inval des vijands te behoeden. Vooral op aandrang en door de voorschotten van *Holland* werd gezorgd voor het openhouden en bezetten van den *IJsel* [3]. Toen de vorst aanhield, maakte de Prins aanstalten om naar de Oostelijke grens te trekken, en zond eenige Compagniën met wagens en matrozen derwaarts, die hij weldra zelf volgde [4]. En toen nu de zomer naderde, besloot hij te velde te trekken, een maatregel, met welken de lichting van een 40-tal Compagniën waardgelders ter vervanging van de soldaten in de garnizoenen gepaard moest gaan [5]. Maar om 's Prinsen voornemen ten uitvoer te brengen, was er geld noodig, en bovendien maakte Zijne Excellentie zwarigheid om te velde te gaan zonder de ongerepartieerde ruiters en voetknechten, tot wier onderhoud alleen 150,000 gulden noodig zouden zijn. *Holland* voorzag daarin steeds door het »interponeren" van haar krediet; maar hare ontlasting,

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 17 Junij, 1626.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 19, Nov.; 5 Dec. 1626. 5, 6, 8, 10, 13, 15 Maart, 1627. Dat evenwel die straffen niet al te streng toegepast zullen zijn, laat zich denken, daar de Steden aan den Waalkant zich nog in Julij 1627, bij het aannemen van sauvegarde van den vijand, konden verontschuldigen door te wijzen op het voorbeeld van de Steden *Buren* en *Kuilenburg:* de eerste eene Heerlijkheid van den Prins van *Oranje*, de andere van den Graaf van *Kuilenburg*. Eerst wanneer deze zich mede verbonden, den vijand gewapenderhand uit het land te houden, zouden ook zij zulks doen. De Staten-Generaal deze klacht vernemende, zouden den Prins en den Graaf over de zaak spreken. *Resol. Stat.-Gen.* 13 Julij, 1627.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Nov.; 1 Dec. 1626. 1 Apr. 1627.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Dec. 1626. 22, 26 Jan. 1627.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 24 Junij, 1627. A. V. D. CAPELLEN, I. bl. 425.

door de andere Provinciën beloofd, bleef steeds achterwege. Dus achtte zij dit het geschikte tijdstip om te doen gevoelen, dat als de andere Provinciën geen geld gaven, de veldtocht zou moeten achterblijven. Evenwel op nieuwe beloften verschafte *Holland* weder geld [1]. 1627—1630.

Dadelijk na de plechtige ontvangst van de Ridderorde van den Kouseband, begaf zich de Prins den 8sten Julij naar het leger. Den 18den derzelfde maand brak hij op van *Emmerik* naar den kant van *Millingen*, met het doel om van daar naar *Grol* voort te trekken, ten einde te zien of de vijand hem tijd zou laten deze plaats aan te tasten. Beleg om *Grol* geslagen. Dit gebeurde: reeds den 20sten was de vesting ingesloten. Zij was tegen het beleg niet van nieuwen voorraad noch van versch volk voorzien, zoodat de bezetting slechts uit 7 Compagniën voetknechten en ééne Compagnie ruiters bestond [2]. In de stad had MATTHIJS VAN DULCKEN het opperbevel. Onder den Prins waren met het beleg belast Graaf ERNST CASIMIR en Jonker WILLEM VAN NASSAU VAN DER LECK, natuurlijke zoon van Prins MAURITS en Luitenant-Admiraal van *Holland.* Den 26sten begon het kanon te spelen en werden de loopgraven geopend. Die van binnen deden met uitvallen en schieten al wat mogelijk was. De Commandant werd al spoedig gekwetst en vervangen door LODEWIJK VERREIJCKEN, ridmeester van de Compagnie ruiters en zoon van den Audiencier te *Brussel.* Den 7den Augustus waren de loopgraven tot aan de grachten gebracht, en werden maatregelen genomen om deze te dempen. Doch nu naderde de vijand (Graaf HENDRIK VAN DEN BERG lag met het Spaansche leger bij *Wesel)* van den kant van *Stadtlohn* en *Südlohn*, om zich weldra ook noordelijk voor de belegerde stad, te *Eibergen*, te vertoonen. De Prins liet den belegeringsarbeid deswegens niet staken: slechts hield hij zich met eene genoegzame macht gereed om den aanval van buiten af te slaan. Trouwens de vijand trok zonder aanval gewaagd te hebben af: het gebrek aan foerage, want alle voorraad was door ons leger opgeruimd, dwong hem af te deinzen. Intusschen was het een wedstrijd tusschen onze Engelsche en Fransche korpsen, wie van beiden het eerst over de gracht zou zijn, en de Prins loofde voor dengenen, die deze eer genieten zou, een prijs uit van 3000 gulden. In den nacht tusschen den 15den en den 16den deed Graaf HENDRIK VAN DEN BERG een enkele poging tot ontzet: een schans door Schotten bezet, behoorende tot het kwartier van Graaf ERNST, was het punt, waar hij den aanval deed; doch hij werd afgeslagen. Nog denzelfden dag raakten de Franschen, en daags daaraan de Engelschen over de gracht. Nadat nu de vijand uit den walgang gedreven was, ging het aan een ondermijnen van den wal. De belegerden begrepen geen ontzet te kunnen hopen, maar beschouwden eershalve hunne taak nog niet als geëindigd. Toen evenwel de mijn der Engelschen zoo ver was gevorderd, dat er de brand in gestoken

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 24, 25 Junij; 3 Julij, 1627. *Resol. Holl.* 22, 25 Junij, 1627. Zie hiervoor, bl. 214.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Julij, 1627. *Resol. Holl.* 22 Julij, 1627.

1627—1630. kon worden, en alles tot den storm gereed was, liet de Prins de stad opeischen. Doch de belegerden wachtten de ontbranding der mijn af, en keerden de belegeraars tot driewerf toe. Bij deze gelegenheid sneuvelde WILLEM VAN NASSAU. Na het schot, dat hem velde, vielen er nog slechts een tweetal schoten; want met de ontploffing van eene tweede mijn bedreigd, gaf de bezetting zich over. Den 19den Augustus werd het contrakt van overgave geteekend: met wapenen, bagage, en met alle krijgseer zou de bezetting aftrekken. De Spaansche beambten mochten ongemoeid de stad verlaten, gelijk mede de Geestelijken en al wie verder verkoos, dezen zoowel als genen binnen behoorlijke termijnen [1].

De stad geeft zich over.

Niet gering was de indruk door de inneming van eene vesting gemaakt, voor welke Prins MAURITS tweemaal het hoofd gestooten had. Dezulken die droomden van een verzoend *Nederland*, zagen reeds in FREDERIK HENDRIK den Vorst van het hereenigde Rijk. VONDEL drukte uit wat er in den geest der zoodanigen omging, waar hij de *Nederlanders* afvraagt: »wat eere zij nu voor WILLEMS dappren zoon bereidden," en de verschillende Provinciën uitnoodigt, »zamengestrengeld, met gravenband en mijter en hertogelijken schepter te komen: hij (de dichter) zou haar voorgaan met zijne cither: een andere leidstar kende hij niet dan 't licht dat van 's Prinsen helmtop blonk." Prins HENDRIK moest Vorst worden in *Spanjes* plaats: want »de Hemel had besloten der mindere Vorsten groei tot tuchtiging der groote [2]!" Anderen, daarentegen, die den Prins met achterdocht gadesloegen en hem van neiging tot bestand verdacht hielden, werden door die krijgsdaad dubbel verrascht [3], en RICHELIEU kon naauwelijks gelooven, dat de Staten, zonder alsnog het subsidie uit *Frankrijk* ontvangen te hebben, aanvallender wijze waren te werk gegaan [4]. Inderdaad was dit wapenfeit een sprekend bewijs, dat de Keizer van ons geene zwakheid te wachten had, en dat *Frankrijk* eenmaal op ons zou kunnen rekenen. Wat SPINOLA betreft, deze had sedert eenigen tijd de oogen bepaaldelijk op *Holland* en *Zeeland* gevestigd, ten einde, door te toonen wat hij ter zee en op de stroomen vermocht, die Provincies tot het besef te brengen, dat het raadzaam was zich met hem op de eene of de andere wijze te verstaan. Hij zag niet ongaarne, dat de Prins met het leger der Staten in *Gelderland* werd bezig gehouden. Dus liet hij, naar het schijnt, den Graaf VAN DEN BERG slechts voor de leus eenige bewegingen tot ontzet verrichten. Immers, ware Prins HENDRIK genoodzaakt geworden het beleg op te breken, dan zou deze zich met zijn leger dadelijk hebben kunnen begeven naar het punt, hetwelk hij intusschen dacht te bedreigen, en daardoor zou hij zijn voornemen verijdeld hebben gezien. Dit punt was het hart van *Zeeland*. Hij gelastte een voldoende krijgsmacht zich te *Zandvliet* te nestelen, aan de *Schelde*

Aanslag van SPINOLA tegen *Zeeland*.

---

[1] AITSEMA, I, 680—684. *Mém. de Fréd. Henri*, p. 42—48. A. V. D. CAPELLEN, I, bl. 429, 430.

[2] Zie VONDELS *Verovering van Grol.* [3] V. D. CAPELLEN, I, p. 425. [4] AITSEMA, I, p. 684.

tusschen *Bergen op Zoom* en *Antwerpen* gelegen. Dit was een bedreiging voor geheel *Zeeland*, hetwelk van hier langs de beide Scheldearmen gemakkelijk te naderen was, en van den anderen kant was de tegenwoordigheid aldaar van eene vijandelijke macht, terwijl de Prins met het leger der Staten verre af was, eene uitnoodiging en aanmoediging van dezulken in *Zeeland*, die zich in verstandhouding met SPINOLA voor eene andere staatkunde mochten willen verklaren. — *Zeeland* was nog altijd uiterst flaauw in de behartiging van de plichten door de Unie haar opgelegd. In weerwil van de belofte door de Zeeuwsche Admiraliteit gedaan [1], verschenen er den ganschen zomer nagenoeg geene Zeeuwsche schepen om te kruisen op de Vlaamsche kust, en te vergeefsch was de gedurige waarschuwing, dat *Zeeland*, zoo het zich zoo weinig beijverde, geen aandeel in het millioen, voor de Admiraliteiten bestemd, zou genieten [2]. In het begin van Augustus (1627), toen de vijand reeds troepen verzamelde om iets langs de Schelde te verrichten, was er bij de Staten-Generaal alweder sprake, dat *Zeeland* door den Raad van State zou bezonden worden om deze Provincie aan te manen, haar aandeel aan de legerlasten te betalen en haar ook in andere opzichten aan hare verplichtingen te herinneren. Vóór het zoover kwam, ontboden de Staten-Generaal de aanwezige secretarissen van *Zeeland* en hielden hun voor, dat de Ontvanger-Generaal geen raad wist om aan geld te komen. *Holland* had goeden wil en geld, maar moest zich de handen gebonden achten, zoolang de andere Provinciën hare quote in twee maanden soldij niet opbrachten, en nu haperde het voornamelijk aan *Zeeland*. Zou de zending van eenige leden van den Raad van State naar *Middelburg* iets uitrichten, dan moesten de Staten van *Zeeland* hunne zitting een paar weken vervroegen. Dit evenwel verkozen zij niet te doen. De Heeren NECK en GRUYS kwamen te *Middelburg* en vertrokken weder onverrichterzake onder protest [3]. — In zulke omstandigheden trof de krijgskundige vertooning van SPINOLA aan den oever der Schelde. Doch en de wankelmoedigheid van de voorstanders eener veranderde staatkunde, en de invloed der vastberadenheid van *Holland*, en de spoedige gunstige afloop van den veldtocht in *Gelderland*, brachten te weeg, dat alles bij het oude bleef en dat de bezetting en bevestiging van *Zandvliet* geene gevolgen had. De vijand had zich veel voorgesteld van eenen aanslag tegen het eiland van *Goes*, hetwelk wegens den Gelderschen krijgstocht nagenoeg van garnizoen ontbloot was: het was kermis in de stad, en dit scheen het landvolk, op alles behalve 's lands verdediging bedacht, derwaarts te moeten lokken. Niettemin mislukte de onderneming. Het lage water had vertraging gegeven. De boeren brachten door het opsteken van hunne rederijkersvaandels den vijand in den waan, dat er Staat-

1627—1630.

De aanslag mislukt.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Jan. 1627. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 16 Julij; 5, 22 Aug. 1627.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 8, 9, 31, 21 Aug. 1627.

1627—1630. sche troepen waren. Inmiddels liep al het volk te wapen, en de Katholieken toonden zich even ijverig als de Gereformeerden tot bewaring van lijf en goed [1]. — Op het eerste bericht van 's vijands onderneming hadden de Staten-Generaal den Prins te velde verzocht, voor het zenden van troepen naar *Bergen op Zoom* te zorgen, en later maanden zij de Zeeuwen tot behoedzaamheid aan. Intusschen was *Grol* veroverd, en verzochten de Gecommitteerde Raden van *Zeeland* om de toezending van eenige Compagniën, hetgeen thans eene gemakkelijke zaak was [2].

Met dit al bleef de vijand zijne sterke stelling te *Zandvliet* [3] inhouden. Het scheen niet raadzaam eene poging te doen om hem van daar te verdrijven; maar de Prins deed alles wat strekken kon om zijn verblijf aldaar onschadelijk te maken. Onder bevel van den Goeverneur van *Sluis* liet hij troepen post vatten ten zuiden van *Zandvliet* bij *Lilloo*, en aldaar op den weg naar *Zandvliet* het fort *Blaugaren* en een ander fort *Frederik Hendrik* stichten. Deze plaats bezocht de Prins in persoon in de maand October (1627). — Was voor *Grol* zijn neef WILLEM VAN NASSAU in zijne nabijheid gesneuveld, hier kwam hij op nieuw in levensgevaar: bij het uitstappen van een sloep werd de kapitein, die hem daartoe de hand reikte, door een kanonskogel doodelijk getroffen. — Voorts werd voor de veiligheid van de tegenoverliggende *Zuid-Bevelandsche* kust gezorgd, terwijl de vereeniging van *Bergen op Zoom* en *Steenbergen*, door middel van twee forten, weldra een vernieuwd beleg van de eerste dezer plaatsen tot eene onmogelijkheid maakte [4].

Maar terwijl wij dus te lande voordeel behaalden, zonder daartegenover noemenswaarde schade te lijden, scheen onze zeemacht meer dan ooit bedreigd. In het begin van Augustus (1627) had men zekere berichten, dat er Spaansche schepen op de Vlaamsche kust te wachten waren. De Luitenant-Admiraal van *Zeeland*, VAN DORP, verscheen in persoon ter vergadering der Staten-Generaal om voor te stellen, dat men bij het naderen van dat gevaar de schepen ontbieden zou, die in de Noord-zee kruisten. Op dit voorstel moest de bedenking volgen, vooreerst, dat die kruisers niet zoo spoedig bij de hand konden zijn, en ten tweede, dat nog zeer onlangs door den Agent VAN CRACAU bij missieve uit *Elseneur* geklaagd was over den geringen ijver onzer kruisers in de Noordzee [5], en zou men dan nu hunne dienst geheel opschorten? — In dezen staat der zaak wisten de Staten op dat voorstel van VAN DORP niets beters te doen, dan zich voor te nemen in de versterking der zeemacht op de Vlaamsche kust te voorzien totdat de kruisers terug zouden zijn, den Luitenant-Admiraal intusschen gelastende zich zelf der-

Staat van zaken op zee.

[1] AITSEMA, I, 684. *Resol. Stat.-Gen.* 2, 3 Sept. 1627.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 7, 9, 22, 24, 26, 27, 30 Aug.; 5, 6 Sept. 1627.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 6, 9, Sept. 1627.

[4] *Mém. de Fréd. Henri.* p. 48, 49. AITSEMA, I. p. 685.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Aug. 1627.

waarts te begeven [1]. Spoedig verzekerde men zich, dat de schepen van de contingenten der drie Hollandsche Admiraliteiten op de kust aanwezig waren, hetgeen eenige geruststelling scheen te moeten geven, al was het ook, dat de Zeeuwsche schepen aldaar nog steeds ontbraken [2]. Maar te gelijker tijd scheen ook voor de veiligheid der Noordzee gezorgd te moeten worden, en de Provincie *Holland* voerde feiten aan, die daarvan de noodzakelijkheid moesten doen gevoelen. Zeven buizen waren voor *Tessel* door vijf Duinkerkers genomen. Dertien Duinkerksche schepen en een Biscayer, zoo zeide men in de Vergadering van *Holland*, in de omstreken van *Hitland* aangekomen, waren den 25sten Augustus (1627) slaags geraakt met zeven Nederlandsche oorlogschepen, ter beveiliging der haringvisschers bestemd, en hadden er drie van vermeesterd; de overige waren gevlucht. Op het vernemen van dit voorval schreven de Staten-Generaal de Collegies ter Admiraliteit dadelijk aan, om alle beschikbare schepen, hetzij tot convooi of kruisvaart bestemd, zoo spoedig mogelijk naar de kust te zenden, en de verschillende Handelscompagniën, tot de Groenlandsche Compagnie en de Moscovievaarders toe, te vermanen, het land, gelijk zij verplicht waren en menigwerf beloofd hadden, in dezen plotselingen nood bij te staan en hare schepen mede naar de kust te doen stevenen. Maar tevens zonden zij derwaarts de order, dat de Luitenant-Admiraal of de Commandeur, zonder de kust te ontblooten, den vijand zou gaan opzoeken, en zich »zoo veel door Gods hulp zou kunnen geschieden" van zijne scheepsmacht zou zien meester te maken. Vooral *Holland* drong op dit laatste punt aan. Minstens 24 buitengemeen toegeruste en met soldaten bemande schepen wilde deze Provincie onder VAN DORP op de hoogte van de Maas vereenigd hebben. Zij scheen daarbij niet te tellen, dat zoo doende de Vlaamsche kust noodwendig moest ontbloot worden: want ook de convooijers zouden niet zoo haastig derwaarts spoeden op een tijdstip dat er meer dan honderd haringbuizen voor *Enkhuizen* gereed lagen, die uit wilden zeilen en daartoe om acht in plaats van drie oorlogschepen ten convooi verzochten. Daarbij kwam dat de Oost-Indische Compagnie gansch geen schepen beschikbaar had, en de West-Indische Compagnie slechts twee of drie schepen, doch onbemand en onvoorzien van kruit en lood, zou leveren. Doch de Commandeur QUAST had immers gemeld, dat men met weinig schepen op de kust in staat zou zijn het binnenloopen der Spaansche schepen in de Vlaamsche havens te beletten [3]. — Hoe het zij, het valt moeijelijk het vermoeden te onderdrukken, dat mannen van invloed en gezag in *Holland* dien Spaanschen schepen het binnenloopen niet belet hebben willen zien. Bij de onderhandelingen, namelijk, over een nieuw verdrag tusschen *Frankrijk* en onze Republiek was er sprake geweest van vloten van 's Konings bondgenooten, die, als zij in deze wateren kwamen, door de onzen niet

1627—1630.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Aug. 1627.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 22 Aug. 1627.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Aug.; 8, 9, 10, 13 Sept. 1627. *Resol. Holl.* 8, 9, 11 Sept. 1627.

1627—1630.

aangerand zouden mogen worden [1]. Zulk eene vloot nu zou er thans werkelijk in de te verwachten Spaansche schepen aanwezig zijn, en, al was het verdrag, waarin dat artikel voorkwam, niet bekrachtigd, de mannen, welke aansluiting aan *Frankrijk* wilden, zullen dit Rijk toch gaarne de bate van dat artikel gegund hebben. *Frankrijk* werd heftig door de Engelsche zeemacht bedreigd, en in zijne maatregelen tegen *Rochelle* belemmerd. Kon nu onze Republiek niet, even als vroeger, den Koning openlijk schepen tot bijstand zenden, zoo moest zij (dit verlangde *Frankrijk*) ten minste toelaten, dat de met dat Rijk op dit oogenblik bevriende macht van *Spanje* in deze wateren ter beteugeling van Engelands aanslagen versterkt werd: daartegen verbond de Fransche Regering zich gaarne, dat het door ons oogluikend doorgelaten Spaansche eskader ons niet zou deren. Dus schijnt men in *Holland*, toen men, de kust in allen gevalle min of meer ontblootend, eene vloot in zee gezonden wilde hebben om, zoo als de Hollandsche Heren voorgaven, de visschers te beschermen, en zoo als de Staten-Generaal bedoelden, de bewuste Spaansche schepen op te zoeken, wel te hebben geweten, dat die schepen onze vloot niet zouden afwachten, maar van de gelegenheid gebruik zouden maken om zich in *Duinkerken* of elders in den omtrek te bergen. Althans den 10[den] September kregen de Staten door een schrijven van Kapitein LIEFHEBBER (zoo het schijnt, dezelfde die met drie andere kapiteins aan de ontmoeting met de 14 vijandelijke bodems door de vlucht ontkomen was [2]) het bericht, dat de vijand den 9[den] met 17 schepen uit *Biscaye* zonder veel schade te *Duinkerken* was binnengeloopen. Dadelijk begreep men, dat nu de voornaamste reden tot de buitengewone uitrusting vervallen was. Evenwel, al wenschte men de West-Indische Compagnie voor hare bijdrage te bedanken, en de haringbuizen niet langer, door haar de vereischte geleischepen te onttrekken, in de haven terug te houden, toch was er nog sprake om de beraamde onderneming ter zee door te zetten. Alvorens zich naar de Kust te begeven, zou de vloot kruisen tegen de Duinkerkers, die nog in zee waren [3]. Dit was juist het geschiktste middel niet om de reeds binnengeloopen schepen te beletten weder uit te loopen en de zee dubbel onveilig te maken. Maar wat was het geheim van deze zaak? — Het was niet genoeg, dat de Spaansche schepen veilig binnen *Duinkerken* of *Ostende* waren: ten einde den Koning van *Frankrijk* tegen de Engelschen van dienst te kunnen zijn, moesten zij de gelegenheid hebben om deze havens weder te verlaten. Werkelijk vernam men spoedig van onzen Agent te *Calais*, dat een twintigtal schepen in die havens op de loer lagen om uit te zeilen [4], en die gelegenheid schijnt men hun van onze zijde te hebben willen gunnen. Dat te midden van dit alles *Holland* het zenden eener sterke zeemacht naar de Noordzee krachtig doorzette, schijnt ten doel gehad te

Spaansche schepen loopen in *Duinkerken* binnen.

---

[1] Zie hiervoor, bl. 211.

[2] Er waren twee kapiteins van dien naam in de marine.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Sept. 1627. *Resol. Holl.* 13 Sept. 1627.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Sept. 1627.

hebben den Engelschen, die erger dan ooit op onze schepen beslag legden, ontzag in te boezemen: het gevaar der visscherij schijnt eenigermate een voorwendsel geweest te zijn. Intusschen ontstonden er geruchten, die de scheepskapiteins, welke met die veertien Spaansche schepen slaags geweest waren, in verdenking brachten, of zij wel oprechtelijk den toeleg gehad hadden om den vijand afbreuk te doen. De Staten waren verplicht, LIEFHEBBER en de drie andere kapiteins met hunne onderhebbende officieren in verzekerde bewaring te laten nemen en aan een verhoor te onderwerpen [1]. Maar, wat erger was, de Engelschen hadden het plan doorgrond: zij zagen in, dat de Republiek niet onpartijdig was tusschen de Franschen en hen, daar alleen door onze oogluiking aan *Frankrijk* eene versterking zijner zeemacht ten deel stond te vallen, die zij reeds sints Februarij met zorg vooruitgezien hadden [2]. Daarenboven, er werden in *Amsterdam* en *Enkhuizen*, ten spijt van CARLETONS verzoek om zulks te beletten [3], een tiental schepen voor Fransche rekening uitgerust. Konden die bodems, die Nederlandsche officieren aan boord zouden krijgen [4], mede veilig uitloopen, dan was de Fransche zeemacht spoedig de Engelsche te sterk. Dat nu verlangde *Engeland* te verhoeden, en ons tegelijk onze partijdigheid betaald te zetten. Den 7den October tegen het vallen van den avond liepen zeven Engelsche oorlogschepen »met omgeslagen vlaggen, onbekend", 's lands oorlogschepen en eenige Oost-Indische schepen voorbij zeilende, *Tessel* binnen en vielen een van de Fransche schepen aan, welke aldaar op het uitzeilen lagen. Tot in den duisteren nacht toe aan het kanonvuur blootgesteld, moest die bodem met slechts 55 man, waaronder 16 Nederlanders, bemand, zich ten laatste overgeven. Dadelijk werd door de Admiraliteit van *Amsterdam* last gegeven om, door het wegnemen van tonnen en door verbodsbevelen aan onze loodslieden, den Engelschen het wederuitloopen te beletten, en tevens eenige onzer oorlogschepen voor de haven op de wacht te stellen. De Staten-Generaal van hunne zijde, in overleg met den Raad van State, die ter vergadering ontboden werd, besloten eenige staatslieden naar de plaats der geweldadige ontmoeting te zenden, en de vijandelijkheden, zoo zij nog voortduurden, door goede woorden te doen eindigen: zoo dit niet baatte, zouden zij onze oorlogschepen tusschen de beide partijen post laten vatten, met order om terug te schieten, zoo zij van eene der beide zijden last leden. Negen Heren, waaronder CATS, eenige leden van de Staten van *Holland* uit het Noorderkwartier en een lid van den Raad van State, trokken naar *den Helder*. Zij vernamen, onderweg, dat het getal Engelsche schepen later aangegroeid was, zoodat er 15 aanwezig waren, terwijl er niet

1627—1630.

Een Fransch schip wordt door de Engelschen in de haven van *Tessel* veroverd.

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 15, 30 Sept. 1627.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 8 Febr. 1627.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 10, 18 Sept. 1627. *Resol. Holl.* 10, 17 Sept. 1627.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 23 Sept.; 2 Oct. 1627.

1627—1630. meer dan 6 Staatsche voorhanden waren, waarbij trouwens 7 of 8 schepen van de Oost-Indische Compagnie geteld konden worden. Alsnu zorgden zij, dat deze laatste bij de hand bleven, en dat onze scheepsmacht van elders versterking mocht bekomen. — Intusschen was de Prins, die op de hoogte gehouden was van al wat er zorgelijks in de laatste dagen was voorgevallen, op aandrang van de Staten van *Holland*, die om het gewicht van het oogenblik bijeen bleven, te *'s Gravenhage* uit het leger aangekomen [1]. Den 14den October deden in de tegenwoordigheid van den Prins, van Graaf ERNST CASIMIR en den Raad van State, de Gecommitteerden, uit *Tessel* teruggekomen, verslag, en meldden, dat bij hunne aankomst aldaar de meeste Engelsche schepen met het veroverde Fransche schip vertrokken waren: alleen de Vice-admiraal en de Schout-bij-nacht waren achtergebleven, waarbij vijf kleine schepen gekomen waren, die, zoo als men zeide, met toestellen geladen waren om brand te stichten. De Gecommitteerden hadden de acht Staatsche schepen, alstoen aldaar aanwezig, gelast, zich rondom de Engelschen te scharen om hun het uitloopen te beletten. — Op dit bericht begrepen Hun Hoog Mogenden, dat, zoo wij de Engelsche schepen bezet hielden, men in *Engeland* op onze schepen in nog grooter aantal beslag zou leggen, dan men nu reeds deed, en dat wij bovendien onze oorlogschepen beter op de Vlaamsche kust konden gebruiken. Dus zou men zich tot een betoog van beklag bij den Engelschen Ambassadeur, gepaard aan een verzoek om voldoening, bepalen. SOMMELSDIJK maakte met PAUW lid uit van de Commissie, die deswegens tot CARLETON gezonden werd. De Ambassadeur antwoordde, dat de Nederlanders ook wel eens schepen van hunne vijanden in de havens van den Koning van *Groot-Britannië* hadden aangetast: hij kon geen voldoening geven. Het verzoek zou hij overschrijven, en zijnen neef naar *Tessel* zenden om te vernemen of de Engelsche schepen, die daar waren, order hadden om te blijven; hadden zij zulks niet, dan zou hij ze vermanen zich te verwijderen, mits de Staten beloofden de uitrusting voor *Frankrijk* te staken; en in het andere geval, zou hij ze voor het minst ontraden den Franschen schepen verdere vijandelijkheden aan te doen [2].

De houding van den Franschen Gezant bij deze zaak.

Doch hoe gedroegen zich de Staten bij die voor den Koning van *Frankrijk* zoo grievende bejegening tegenover den Ambassadeur van dezen Vorst in *den Haag?* Sedert den 30sten Augustus (1627) had LODEWIJK de Staten openlijk, op grond van het verdrag van *Compiègne*, om twintig schepen verzocht tot zijnen bijstand, ten einde de bedoelingen der Engelschen te verijdelen, die reeds op *Ré* geland waren om *Rochelle* in haar verzet tegen den Koning te stijven. Zonder eene uitbarsting van misnoegen hier te lande zou het niet mogelijk geweest zijn, dit verzoek toe te staan. Ook ried de Prins onzijdigheid aan tusschen *Frankrijk* en *Engeland*. Dus wachtte D'ESPESSES, in weêr-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 8, 9, 10, 11, 12 Oct. 1627. *Resol. Holl.* 9, 10, 11 Oct. 1627.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 15 Oct. 1627. *Resol. Holl.* 14, 15 Oct. 1627.

wil van al zijnen aandrang, te vergeefs op een bevredigend antwoord [1]. Meer dan eene maand lang had hij gewacht, toen die noodlottige gebeurtenis voorviel. Alzoo was er wel reden om te trachten hem neder te zetten: want wat was natuurlijker, dan dat hij vermoedde, dat de Engelschen dus gehandeld hadden met oogluiking van die groote partij in ons land, welke de uitrusting van eenige schepen voor *Frankrijk* als eene bedekte hulp tegen *Rochelle* ergerde? Dadelijk op het vernemen van het feit kwam D'ESPESSES zich voor de Staten beklagen en verzocht Hun Hoog Mogenden op het gebeurde order te stellen, opdat er niet in strijd mocht gehandeld worden met de alliantie tusschen zijnen Koning en de Staten (waarvan dezen juist dezer dagen door de ontvangst van een termijn van het subsidie de aangename uitwerking genoten hadden). Van het voorbarig woord van een lid der Staten (zoo het schijnt) gebruik makend, beweerde de Gezant, dat de Nederlandsche Regering den Koning schadeloosstelling voor het verloren schip schuldig was [2]. Dit waren Hun Hoog Mogenden gansch niet gezind te erkennen. Niettemin, toen zij het besluit genomen hadden om zich van alle weêrwraak op de Engelsche schepen binnen *Tessel* te onthouden, begrepen zij zich bij den Franschen Gezant te moeten verontschuldigen, en lieten hem door eene Commissie betuigen, dat het gedrag der Engelschen hen zeer verstoord had; dat zij de gepleegde gewelddadigheid niet hadden kunnen verhoeden, en voortaan order zouden stellen. Deze verklaring echter deed niet veel af. D'ESPESSES vernam sedert, dat er te *Rotterdam* volk ten dienste van den Koning van *Engeland* werd bijeengebracht, en liet zich wijsmaken, dat bij den aanval tegen het Fransche schip de Nederlanders, die zich daar bevonden, niet tegen de Engelschen hadden willen vechten, ja, de Franschen verraden hadden, en dat de Oost-Indievaarders op den Franschman geschoten hadden. Deswegens beklaagde hij zich, en tevens verzocht hij, dat de Admiraliteiten gelast mochten worden, al hare schepen naar *Tessel* te zenden, waar, zeide hij, nog meer Engelschen te wachten waren: de Amsterdamsche Admiraliteit, meende hij, had ondersteuning tegen de Engelschen geweigerd. Om, zoo mogelijk, te keer te gaan, dat de Ambassadeur dergelijke ongunstige geruchten naar zijn Hof opzond, beloofden hem de Staten, dat de Fransche schepen, zoo lang hij ze nog in eene onzer havens houden wilde, als Nederlandsche schepen zouden bewaard worden. — Doch in weêrwil van de voorzorg der Staten, nam de Koning het bericht, toen het hem ter oore kwam, vrij ongunstig op. Hij schreef uit zijn leger voor *Rochelle*, dat Hun Hoog Mogenden hem voldoening moesten geven. Evenwel, voegde hij er bij, verleenden zij veilig geleide aan de nog in hunne havens aanwezige Fransche schepen, dan zou hij zulks als een teeken aanmerken, dat zij zich door dien aanslag mede beleedigd gerekend hadden, verre van 1627—1630.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 27, 30 Aug.; 13 Sept. 1627.

[2] Bij de Staten van *Holland* was daar werkelijk sprake van geweest (*Resol. Holl.* 9 Oct. 1627).

1627—1630. medeplichtig te zijn aan eene beleediging, die de Koning nimmer ongewroken zou gelaten hebben, zoo ze niet in eene Nederlandsche haven ware aangedaan [1]. Kon het zoo uitvallen, dat ook de pas uit *Spanje* in de Vlaamsche havens binnengeloopen schepen hunnen tocht ongemoeid naar *Frankrijk* voortzetten, dan zou de Koning dubbele reden hebben om niet al te verstoord op de Nederlanders te wezen.

Voor de leus ten minste dienden de Staten iets te doen ten einde dien Spaanschen schepen het uitloopen uit *Duinkerken* en *Ostende* te beletten. In het begin van October waren er bijna geene schepen op de Vlaamsche kust; wel elf toefden er in de haven van *Vlissingen*, zoo het heette, om schoon gemaakt te worden. Doch de Hollandsche haringvisschers toonden zich beangst, dat de Spaanschen, in zee opgedaagd, hunne buizen in den grond zouden boren. In grooten getale meldden zich de reeders rechtstreeks aan bij de Staten-Generaal, ten einde hen tot maatregelen tegen het gevaar te bewegen. Hun Hoog Mogenden lieten hen weten, dat zij zich voortaan tot de Collegies ter Admiraliteit moesten wenden, in plaats van met zulk een ophef te *'s Hage* te komen. Niettemin besloten zij die Collegies aan te schrijven, dat zij alle schepen, zelfs de groote convooischepen, behalve die naar de *Weser* en de *Elbe* bestemd waren, ten spoedigste op de Vlaamsche kust moesten zenden, om op het uitloopen van 's vijands schepen te passen — en ze te vervolgen naar behooren. Opmerkelijk genoeg veronderstelde deze laatste bepaling, dat geschieden zou, wat vooral te verhoeden scheen, namelijk, dat de bewuste schepen uitliepen. Inderdaad de Staten zouden het zoo euvel niet duiden, zoo de Spaansche schepen uit de geblokkeerde havens geraakten, mits zij, uitgeloopen, slechts geen schade aan de onzen toebrachten [2]. Men wist reeds, dat zij van zins waren onder Fransche vlag zee te kiezen [3]. Hoe het zij, den 18[den] October (1627) verscheen de Luitenant-Admiraal VAN DORP, in tegenwoordigheid van den Prins en van Graaf ERNST CASIMIR, voor de Staten, en zijne mededeeling klonk als een voorbode, dat eenmaal het bericht zou komen, hoe de Spanjaarden de blokkade ontsnapt waren. Te *Duinkerken*, verklaarde hij, lagen 26, te *Ostende* 8 schepen gereed om met den eersten springvloed uit te loopen, en daartegen konden wij slechts zestien schepen en drie jachten overstellen, niet genoegzaam van mondbehoeften voorzien, en niet sterk genoeg met soldaten bemand: kreeg hij geene versterking, dan zou hij het uitloopen van den vijand niet afwachten, maar zich met zijne schepen ter

De in *Duinkerken* binnengeloopen Spaansche schepen trachten deze haven uit te komen, om zich met de Franschen te vereenigen.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 9, 11, 13, 14, 16, 26 Oct.; 7, 12, 13 Nov. *Resol. Holl.* 16 Oct. 1627.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Oct. 1627. *Resol. Holl.* 5 Oct. 1627. De blaam op de vier kapiteins geworpen, alsof zij zich kwalijk te weer gesteld hadden, werd intusschen door het onderzoek gedeeltelijk tot zwijgen gebracht. Van twee der vier schepen bleek ten minste, dat zij deerlijk gehavend waren geworden (*Resol. Stat.-Gen.* 11, 13 Oct.; 4 Nov. 1627).

[3] *Resol. Holl.* 13 Oct. 1627.

bescherming der visscherij begeven. Nu verordenden de Staten alle maatregelen om tegen het tijdstip van den springvloed onze scheepsmacht op de kust aanmerkelijk versterkt te krijgen: Commissarissen vertrokken naar *Tessel*, naar het *Noorder-Kwartier*, naar *Amsterdam*, *Rotterdam* en *Middelburg*, om aan die bevelen kracht bij te zetten. Ook werd CARLETON van wege de Staten verzocht, te willen te weeg brengen, dat er eenige Engelsche schepen op de Vlaamsche kust gezonden werden. Dit was eene schrandere handelwijze: immers, zoo doende, waarschuwde men de Engelschen te voren, en voor de uitkomst stelde men hen ten deele verantwoordelijk. Raakten de Spanjaarden de havens uit, dan kon men tot de Engelschen zeggen: waarom zijn uwe schepen ook niet beter bij de hand geweest? CARLETON maakte genoeg haast met de zaak: hij schreef niet alleen aan den Koning, maar nam op zich, aan de vlootvoogden te *Sandwich* en te *Duins* te schrijven, dat zij ten spoedigste eenige bodems afzenden zouden: VAN DORP zelf zou CARLETONS brieven naar hunne bestemming doen overbrengen. Werkelijk werd de scheepsmacht op de Vlaamsche kust uit de *Maas* en *Zeeland* versterkt; maar de Fransche Ambassadeur werkte er onder door zijn aandringen op bijstand tegen nieuwe aanvallen, door de Engelschen, zeide hij, tegen de uitgeruste Fransche schepen beraamd, en wat men van den Opperbevelhebber der vloot vernam, getuigde steeds van weinig vertrouwen en van veel onzekerheid. Hij liet vragen, ingeval de vijand, door mist of storm begunstigd, uit kwam te loopen, en het Kanaal was uitgejaagd, of hij dan verder gadegeslagen en ook in de Fransche havens, binnen welke hij mocht inloopen, geblokkeerd moest worden. Op deze vraag vonden de Staten niet geraden, dadelijk en duidelijk te antwoorden. Zij verlangden het advies van den Prins. Zijne Excellentie antwoordde ten deele eenigzins onbepaald: VAN DORP moest den vijand najagen (dus ook hij veronderstelde, dat de blokkade reeds doorbroken was) en zoeken hem alle afbreuk te doen naar zijn uiterste vermogen; in de bijzonderheden kon men hierop geenen last geven. Maar, voegde hij er meer bepaald bij, kwam de vijand in Fransche havens in te loopen, dan moest hij hem daar blokkeren, gelijk voor dezen altijd was geschied. — Dit laatste nu was het juist, wat de mannen van invloed in de Staten-Generaal niet wilden zien gebeuren. Zij vonden goed, dat de President (toenmaals de Heer SCHAFFER uit *Groningen*) nader met den Prins zou spreken, opdat Zijne Excellentie order mocht geven, dat de Luitenant-Admiraal zou nakomen »wat hem voor dezen gelast was, namelijk, dat hij den vijand zou vervolgen tot Engelands einde en dan weder naar de Kust zou keren" [1]. Hiermede verviel de verplichting om de ontkomen schepen ook in eene Fransche haven bezet te houden. 1627—1630.

Terwijl de Staten dus beraadslaagden, was er reeds iets beslissends op de Vlaamsche kust gebeurd. Daags na dat besluit kreeg de Vergadering door middel van eenen Zij slagen daarin.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 19, 20, 21, 25, 26 Oct.; 11, 12 Nov. 1627. *Resol. Holl.* 16 Oct. 1627.

1627— 1630. expressen bode bericht uit *Boulogne* van den 7den November, dat de vijand met 16 schepen was uitgeloopen, zonder dat onze Luitenant-Admiraal het gemerkt had. Alsnu besloten de Staten den Vlootvoogd aan te schrijven, dat, bij aldien de vijand noordwaarts gestevend was, hetzij om onze visschers te belagen, hetzij om verder naar de *Sont* of de *Elbe* koers te zetten, hij hem terstond najagen en hem alle mogelijke afbreuk doen zou, waartoe hij zelfs niet behoefde te ontzien troepen aan wal te zetten, zoo de vijand zich ergens op eene reede geborgen mocht hebben; maar, waren de ontsnapte schepen westwaarts gezeild, dan moest hij ze mede vervolgen, »zich richtende naar de order, hem gisteren aangeschreven, en naar hetgeen Zijne Excellentie hem voor dezen gelast had" [1]. — Deze order was slechts voor de ingewijden niet dubbelzinnig: door hetgeen den Admiraal voor dezen gelast was, verstonden de Staten, dat hij dén vijand slechts tot Engelands einde moest vervolgen, en dan terugkeren. — Drie dagen later besloten de Staten, »alzoo zekere berichten gekomen waren, dat de schepen uit *Duinkerken* waren geloopen in den nacht tusschen Dingsdag en Woensdag laatstleden [2], en dat de Luitenant-Admiraal VAN DORP ze gevolgd zou zijn," de Collegies ter Admiraliteit te gelasten, al de schepen die nog in het land waren, dadelijk in zee te zenden met last om te kruisen, ten einde de inkomende schepen te beschermen. Na verloop van de eerste helft der maand November (1627) had VAN DORP nog niets van den vijand in zee vernomen, en werden er omtrent de toedracht der zaak van het uitloopen der *Duinkerkers* inlichtingen ingewonnen van dien aard, dat de Staten raadzaam oordeelden, ze »tot nadere gelegenheid op te sluiten [3]." Toch schenen zij te verwachten, dat er nog iets tusschen onze vloot en den vijand zou voorvallen, ten minste stelden zij eene beslissing uit aangaande een subsidie aan de Rotterdamsche Admiraliteit te verleenen, »totdat men tijding uit zee zou hebben van het gepasseerde tusschen de schepen van deze Landen en die van den vijand" [4]. Maar in het begin van December was alle onzekerheid opge-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Nov. 1627.

[2] Volgens deze opgave zou de zaak den 9den Nov. gebeurd zijn, en dus den 7den nog niet te *Boulogne* bekend hebben kunnen wezen.

[3] Vergel. V. D. CAPELLEN, I, bl. 439, 440, 442. Kapitein BAGIJN, beschuldigd zich zonder weerstand aan den vijand te hebben overgegeven, werd met zijne voornaamste onderhebbende officieren te *Rotterdam* (niet zonder vrees dat het een oploop onder de matrozen zou te weeg brengen) in hechtenis genomen. Hij bekende, na drie schoten op zijn schip gedaan, zich op belofte van kwartier te hebben overgegeven: over onwilligheid van zijn volk beklaagde hij zich niet. Dadelijk werd hij te *'s Hage* met den zwaarde terechtgesteld (*Resol. Stat.-Gen.* 24, 26 Nov. 1627. V. D. CAPELLEN, I, p. 440).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 20, 25, 28 Nov. 1627.

heven. Alstoen waren VAN DORP en QUAST terug: zij deden verslag van hetgeen zij gedaan hadden bij het vervolgen des vijands, en leverden een memorie in, waarbij uitgezet werd, wat strekken kon om beter orde op de kust te houden en den vijand afbreuk te doen. Bewijs genoeg, dat den vijand tot dusver geen afbreuk gedaan was. VAN DORP vertrok den 10den December weder naar de kust, zonder dat er ernstig gevolg was gegeven aan de beschuldigingen, tegen zijn gedrag ingebracht. Later meldde hij, dat al de schepen van de kusten ontredderd binnengekomen waren [1]." 1627—1630.

Het gebeurde intusschen was wel geschikt om den Engelschen Ambassadeur het ergste te doen denken. Den 20sten November verscheen hij, op zijn verzoek in tegenwoordigheid van den Prins, Graaf ERNST CASIMIR en den Raad van State, voor de Staten-Generaal om hen rekenschap af te vorderen, of zij van zins waren bij de of- en defensieve alliantie, met *Engeland* gesloten, te blijven, al of niet. Zijn Koning, schoon aangezocht het verbond met ons te breken, bleef daaraan getrouw, maar verlangde te weten, wat hij van ons denken moest [2]. — Met dat beroep op de alliantie had de Gezant het traktaat van *Southampton* op het oog. Op grond van dit traktaat beweerden de Engelschen, dat onze schepen hunnen Koning moesten ondersteunen tegen de Franschen, als die thans voor aanhangers van *Spanje* moesten gelden. Dit was het voorwendsel, waaronder zij zich vaak aanmatigden onze schepen op te houden [3]. — En nu scheen het, dat wij *Frankrijk* op nieuw strijdkrachten tegen *Engeland* hadden laten toevoeren. Deswegens verzocht de Ambassadeur ondubbelzinnig antwoord op de volgende vragen: Houden de Staten schepen op de Vlaamsche kust om de havens gesloten te houden? Heeft hunne vloot onder VAN DORP uitdrukkelijken last, de Spaansche schepen, die uitgeloopen zijn, te vervolgen en te bevechten? Zullen hunne schepen de Spaanschen vervolgen, ook als zij den koers richten naar de *Sont*, de *Elbe* of de *Wezer*, of wel naar *Hitland* en *Noord-Schotland*, of eindelijk (en hierom was het eigenlijk te doen) naar *Frankrijk*? Zullen zij, wanneer de Spaanschen in eene Fransche haven inloopen, hunnen vlootvoogd last geven hen daar te blokkeren? Zoo de Spaanschen op nieuw uitloopen, zullen dan de Staatsche schepen ze bevechten, ook al voeren zij de Fransche vlag? Zoo de Spaanschen, met eene Fransche vloot vereenigd, de Engelsche vloot aanvallen, zullen zich dan de Staatsche schepen met de Engelschen vereenigen?

De Engelsche Gezant vraagt rekenschap van de handelwijze der Staten in dezen.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 10, 27 Dec. 1627. *Resol. Holl.* 18 Dec. 1627. V. D. CAPELLEN, I. 442.

[2] CARLETONS optreden in dezen tijd was eene oorzaak van gedurige zorg voor de Staten. Hij putte zich uit om gronden opeen te stapelen, ten einde ons over te halen voor *Engeland* partij te kiezen. Dit werd, volgens hem, volstrekt gevorderd door de beginselen, op welke onze Staat gebouwd was. Zulke gronden waren wel geschikt om den onnadenkende te verblinden. Ook vindt men CARLETONS rede van den 6den Oct. niet in de *Resol. der Stat.-Gen.* ingelascht. Hoe fel zij was, blijkt uit de *Resol. van Holl.* 6, 8 Oct. 1627. Men vergelijke ook *Resol. Holl.* 30 Sept. 1627.

[3] *Resol. Holl.* 9, 13, 15 Oct. 1627.

1627—1630. Zoo de vereenigde Spaansche en Fransche vloot de Britsche of Iersche kust bestookt, zullen dan de Staatschen de Engelschen helpen verdedigen? — Op al deze vragen bepaalden de Staten er zich toe, den Ambassadeur den brief te laten lezen, dien zij den 13den November aan VAN DORP hadden toegezonden. Doch hiermede stelde hij zich niet tevreden, te minder omdat de Griffier de laatste woorden verzweeg, waarin te lezen stond, dat bijaldien de vijand om de *West* naar *Frankrijk* liep, hij zich zou richten naar den geheimen last, hem door Zijne Excellentie gegeven. Dus moesten de Staten beloven de vragen van den Ambassadeur nader te onderzoeken [1]. Schriftelijk beantwoordden zij ze echter niet. Ook weigerden zij hem kopij van de missieve aan VAN DORP geschreven. Maar met het antwoord, in overleg met den Prins, hem mondeling gegeven, nam hij genoegen, en verzocht, dat VAN DORP gelast mocht worden, de Spaansche schepen op weg naar de *Sorlingen* of naar andere streken van *Groot-Britannië* en *Ierland*, werwaarts zij, naar men zeide, den koers gericht hadden, te vervolgen. Derhalve schijnt men CARLETON bevreesd gemaakt te hebben voor eene landing, door de Spaanschen in *Ierland* of *Schotland* te ondernemen. Geen wonder, dat hij tevreden was, zoo de Staten hem beloofden, dat zij in dit geval hunne vloot tot *Engelands* beschikking stelden. Want op dat verzoek schreven zij werkelijk aan VAN DORP, dat, zoo hij te *Dover* vernam, dat de Spaanschen den weg langs Engelands kusten waren ingeslagen, hij ze met 25 schepen moest vervolgen: waartoe hij zich in *Engeland* van mondbehoeften en bij JOACHIMI van geld had te voorzien [2]. Drie weken later verontschuldigden zich de Staten, bij gelegenheid dat zij verscheidene propositiën van CARLETON beantwoordden, nog bepaaldelijk wegens de uitrusting van Fransche schepen in hunne havens. Deze hadden zij toegelaten, wegens de verplichting, welke het traktaat van *Compiègne* hun oplegde. Te weten, reeds vóór dat dit traktaat ten einde was geloopen, was zij aangevangen: op een tijdstip derhalve dat er nog geen misverstand tusschen *Engeland* en *Frankrijk* bestond. Voorts, voegden zij er bij, was er nog geen nieuw traktaat met *Frankrijk* gesloten, en kwam er op nieuw een verbond tot stand, het zou niets ten nadeele van *Engeland* bevatten [3].

Tegelijkertijd deden de Staten ook den Franschen Ambassadeur bevredigende verzekeringen. Eene stellige belofte te geven, dat zij den Franschen schepen veilig geleide uit onze havens verschaffen zouden, ging om Engelands wil niet aan. Dus namen zij de uitvlucht te baat, dat in het ver verloopen saizoen, bij de stormen en de vorst, die te wachten waren, aan een voorspoedig uitbrengen der bewuste schepen uit *Amsterdam* niet te denken viel. Zij beriepen zich daarbij op de ondervinding, door den minister

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Nov. 1627. V. D. CAPELLEN, I. bl. 439, 440.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 23, 24, 25, 26 Nov. 1627. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Dec. 1627.

gedurende vier winters alhier opgedaan. Zoodra dit beletsel niet meer bestaan zou, beloofden zij het uitvaren der schepen te begunstigen; maar, zeiden zij, in volle zee gekomen, zouden zij ze niet verder mogen geleiden: dit verbood de plicht der onzijdigheid tegenover *Engeland* [1]. 1627—1630.

Nadat de moeijelijkheden, door de strijdige eischen van *Frankrijk* en *Engeland* ontstaan, eenigermate waren opgeheven en reeds vóórdat het zoover was gekomen, was het der Staten voornaamste bemoeijing door onderstand, aan Koning CHRISTIAAN verstrekt, te zorgen, dat de Wezer- en Elbestroom niet gansch en al aan het gezag der Keizerschen onderworpen werden.

Staat der zaken van den Koning van *Denemarken.*

Het weigerend antwoord, dat de Koning van *Denemarken* op zijn verzoek om troepen en schepen van onze Republiek ontvangen had [2], en de ervaring, dat de oorlog tusschen *Frankrijk* en *Engeland* hem alle hoop op degelijke ondersteuning van die Mogendheden benam, maakten dien Vorst gansch moedeloos. Niets schoot hem over dan alle wantrouwen ter zijde te zetten en GUSTAAF ADOLF om bijstand te vragen. Hij deed dit bij een brief, geschreven den 12den September (1627), waarin hij zich beklaagde over zijne bondgenooten, die hem met groote beloften van onderstand in den oorlog gewikkeld en daarna schandelijk hadden verlaten [3]. Ook de Keizer begreep, dat voor *Denemarken* voor het oogenblik geen krachtdadige hulp dan van die zijde kon opdagen. Daarom trachtte hij met de grootste toezeggingen GUSTAAF ADOLF tot bondgenoot tegen *Denemarken* te winnen, of ten minste te verkrijgen, dat hij zich bij *Denemarkens* tuchtiging onzijdig hield. Hij zou hem vrede met *Polen* en het bezit van *Litthauen* bezorgen, ja, alleenlijk de hoogheid over de *Sont* aan zich houdende, hem met de Deensche Kroon beleenen [4]. Doch de Koning van *Zweden* verkoos geen leenman te worden van den Keizer, zonder gezag over de *Sont*, noch zich, zoodoende, tot een werktuig te vernederen tegen zijne vrienden en zijn eigen welbegrepen belang. Daarom sloeg hij die aanbiedingen af. Maar dit gedrag gaf hem dan ook alle aanspraak op CHRISTIAANS vertrouwen, en was meer dan iets anders geschikt om dezen Koning niet allen moed te doen opgeven.

De Staten blijven hem ondersteunen.

Daar alzoo de mogelijkheid nog bestond om *Denemarken* voor den ondergang, en de *Weser* en *Elbe* voor het oppergezag des Keizers te bewaren, zoo toonden zich de zeven Provinciën weder werkdadig in het toezenden van hetgeen gevorderd werd om Koning CHRISTIAAN de vaste punten, welke hij nog aan de *Elbe* bezat, te doen behouden. Wel hadden de Staten in September (1627) zich op nieuw van het zenden van soldaten en schepen moeten verontschuldigen [5]: de staat van zaken op zee was niet van dien aard,

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 20 Nov.; 16 Dec. 1627.
[2] Zie hiervoor, bladz. 236.
[3] AITSEMA, I, bl. 642.
[4] V. D. CAPELLEN, I, bl. 441.
[5] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 10 Sept. 1627.

1627—1630. dat men aan het zenden van een eskader naar de *Weser* of de *Elbe* denken kon, en het bezetten van eenige stad in *Holstein* met Nederlandsch krijgsvolk zou, vreesde men, een oorlogsverklaring van den Keizer uitlokken. Niettemin begon het gevaar, dat de vrijheid dier rivieren bedreigde, bij *Holland* al meer en meer te wegen. Deze Provincie wenschte het aantal der convooischepen op de *Elbe* en de *Weser* te versterken, voor alsnog met geen anderen last dan om onzen handel te beschermen, maar bovendien verlangde zij door het aanleggen van een fort, zoo mogelijk, het bedwang over den mond der *Elbe* aan ons en onze vrienden te verzekeren. Daartoe had men het oog geslagen op het eiland *Krautsand* tegenover *Glückstadt*, dat echter spoedig door die van *Hamburg* bezet werd [1]. AITSEMA moest Koning CHRISTIAAN deswegens polsen en die van *Hamburg* aanmanen om de hand te bieden, ten einde de Noordzee, welke men nu ging bestoken, vrij te houden, volgens de strekking der alliantie, die in 1615 voor 12 jaren met de *Hanse* was aangegaan, en die men nu wenschte te vernieuwen. Wat de gevolgen zouden wezen, zoo de Keizer meester werd van *Denemarken* en van die twee rivieren, en ons en onzen bondgenooten de handel op Noord- en Oostzee werd afgesneden, moest den anderen Provinciën en tevens *Frankrijk* en *Engeland* helder voor oogen worden gesteld [2]. — Tot het einde van October (1627) evenwel bleven de zaken hangende: slechts verschafte *Holland* den Koning intusschen alle mogelijke gemak om over het Nederlandsche geldelijke subsidie te beschikken [3]. Maar alstoen noopten de belangrijke berichten, van AITSEMA ontvangen, tot meer veerkracht. Krachtig, zoo vernam men, werkten de Keizerschen den invloed der Nederlanders op de Hansesteden tegen. Zij riepen tegen den 10den December een Hansedag te *Lubek* bijeen, waarop zij AITSEMA niet zouden dulden, wien zij zelfs het verblijf in *Hamburg* door de Regenten dezer stad ontzegd wenschten te zien [4]. Hierop namen de Staten het besluit om *Glückstadt* met mond- en krijgsbehoeften, en de soldaten aldaar en te *Stade* van soldij te voorzien, als het beste middel om het gewenschte doel te bereiken. Met allen ijver werd aan dit besluit gevolg gegeven. Maar *Holland* verlangde verder te gaan, en den Koning troepen aan te bieden tot verzekering van de *Sont* tegen mogelijke aanslagen van WALLENSTEIN. De Prins kon zich hiermede vereenigen, mits de soldaten, daartoe benoodigd, door nieuwe manschappen vervangen werden [5]. Maar zulke plannen vereischten spoed in de uitvoering en tevens

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 3 Nov. 1627.

2 *Resol. Holl.* 17, 23 Sept. *Resol. Stat.-Gen.* 27 Nov.; 1 Dec. 1627.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 21, 22, 25 Sept. 1627. *Resol. Holl.* 2, 8 Oct. 1627.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 16 Nov. 1627. AITSEMA, 649. De Staten besloten, dat AITSEMA te *Hamburg* zou blijven resideren, en schreven aan de Magistraat, dat hem geen overlast of onbeleefde bejegening mocht worden aangedaan.

5 *Resol. Stat.-Gen.* 23, 27 Oct.; 2, 4, 22, 23, 24, 25 Nov. 1627. *Resol. Holl.* 8, 9 Oct. 1627.

geheimhouding. Het was zaak dat het den Keizer niet ter oore kwam, wat men hier voor den Koning van *Denemarken* doen wilde, en hoe was dit mogelijk, als men daarover in de volle vergadering besluiten nam? Wel werd in dezen tijd, zoowel in de vergadering der Staten van *Holland*, als in die der Staten-Generaal, geklaagd over de ruchtbaarheid, die alles dadelijk bekwam, wat in de eene zoowel als in de andere vergadering beraamd werd; wel werden daartegen zekere maatregelen genomen [1]; doch niets scheen te baten. Hoe het zij, in de Deensche zaak werd de Prins verzocht met Graaf ERNST CASIMIR en eenige Gedeputeerden uit de verschillende Provinciën zonder nadere ruggespraak besluiten te nemen en uit te voeren [2]. — In de maand December (1627) kwam een Afgevaardigde van den nieuwen Bisschop van *Verden* en Coadjutor van *Bremen* en *Halberstadt*, Prins FREDERIK van *Denemarken*, aan de toezending van krijgs- en mondbehoeften en geld naar de Elbevestingen nieuwen spoed bijzetten. Het was de persoon van DETLEFF VON BUCHWOLD, krijgscommissaris van 's Prinsen vader. Ook de Graaf van THORN kwam omstreeks denzelfden tijd in *den Haag* om voor den verleenden onderstand te danken en tevens te verzoeken, dat er ook schepen aan *Glückstadt* mochten toegezonden worden. Onder den naam van convooijers ten geleide van eene nieuwe bezending benoodigdheden, gingen er twee schepen uit *Amsterdam* mede naar de *Elbe*, en de bevelhebbers dezer schepen kregen den geheimen last om als *Glückstadt* of *Krautsand* aangevallen werden, 's Konings volk bij te staan. *Stade* droeg men aan de zorg der Engelschen op [3]. Gaarne had men ook uit het Noorder-Kwartier twee convooijers medegegeven; maar de Raden van het Collegie, aldaar gevestigd, begrepen, dat het saizoen te ver zou verloopen om vóór de vorst iets op de *Elbe* te kunnen uitrichten [4].

1627—1630.

Wel mochten de Staten, bij de hulp, die zij aldus bereid waren tegen de uitbreiding van 's Keizers macht in *Noord-Duitschland* en *Denemarken* te bieden, beducht zijn, dat zulks door den Keizer als een openbare vredebreuk zou worden aangemerkt. Reeds trokken TILLY's troepen meer westwaarts op en bedreigden *Oost-Friesland* met eene overrompeling. Dus was het zaak, de posten, die onze troepen in dit Graafschap bezetten, niet op te geven, maar veeleer te versterken, en toch waren, kort voor de nadering der troepen van TILLY, de partijen in *Oost-Friesland* het eens geworden om gezamenlijk te *'s Hage* de ontruiming, thans niet alleen van *Lieroord*, maar ook van *Embden* te

Staat van zaken in *Oost-Friesland.*

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17 April, 1627. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 22 Nov. 1627.

[3] In deze dagen werd er een halsjuweel van de Engelsche Kroon in *Holland* te pand aangeboden, ten einde daarop een som van 160,000 Rijksdaalders ten behoeve van *Denemarken* te bekomen. Slechts als de Staten hun krediet interponeerden, kon men eenen geldschieter vinden (*Resol. Stat.-Gen.* 14, 16 Dec. 1627. *Resol. Holl.* 14 Dec. 1627).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 4, 6, 7, 8, 10, 13, 18, 20 Dec. 1627. *Resol. Holl.* 13 Dec. 1627.

1627— 1630. verzoeken. — Tegen het eind van Maart (1627) was de Graaf van *Oost-Friesland* uit *den Haag* vertrokken [1], zonder dat er iets afdoends was verricht. Eene voltallige vertegenwoordiging toch der Oost-Friesche Stenden daar ter stede kwam niet tot stand, aangezien de steden *Norden* en *Aurich* en de Huismansstand zich door den Graaf, met wien zij het eens waren, genoegzaam vertegenwoordigd achtten en dus geene Afgevaardigden herwaarts zonden. De Staten bepaalden er zich toe, den Graaf acte van neutraliteit te verleenen, onder voorwaarde dat men van de Infante binnen drie maanden gelijke acte verkreeg, en te beloven, dat zij zoolang de beslissing zouden uitstellen, of zij de grenzen door hun krijgsvolk zouden laten bezetten, al of niet. Maar intusschen hielden zij binnen *Embden* hunne tegenpartij met geweld uit de Regering. Anders zouden 's Graven voorstanders daar spoedig de bovenhand hebben bekomen. Zelfs werd zijne Genade den 28sten Junij (1627) in deze stad gehuldigd. Zoo scheen alles weldra zamen te zullen werken om de inmenging van Hun Hoog Mogenden onmogelijk te maken. Zelfs op de Staten van *Groningen* en *Ommelanden* schijnt omstreeks dezen tijd in den zin van den Graaf invloed uitgeoefend te zijn geworden. Tenminste verontschuldigden dezen zich langer voor het onderhoud der 300 man te zorgen, waarmede laatstelijk de bezetting van *Embden* versterkt was, en verzochten de krijgsmacht in hun Gewest te vermeerderen met eene Compagnie, daartoe uit die stad terug te roepen. Daarbij liepen er geruchten, dat een afgezondene uit *Brussel* de Oost-Friesche kust had opgenomen om een geschikt punt op te sporen, waar de vijand zich zou kunnen nestelen [2]. — Toen nu gebleken was, dat de Infante de neutraliteit niet wilde verleenen, dan onder voorwaarde dat de Staatsche troepen *Embden* en het Huis *Lieroord* ruimden, en de Graaf van wege den Keizer gedreigd werd, dat, zoo niet alle gemeenschap met de Staten werd afgebroken, hij als van het leen vervallen zou worden beschouwd en een ander met Oost-Friesland zou worden begunstigd, liet zich ook van de zijde van *Embden* zelve het verzoek niet lang wachten, dat de Staatsche troepen hare wallen mochten verlaten; anders, zoo zeiden hare Gedeputeerden in het midden van de maand December, zouden de strooperijen der soldaten uit *Lingen* niet ophouden, die niet alleen het platte land uitmergelden, maar hunne stad als geblokkeerd hielden, hetgeen hunne burgerij wanhopig maakte. Christelijk mededogen zou, hoopten zij, de Staten tot de inwilliging van hun verzoek bewegen: het welvaren of de ondergang der stad was ten eenen male in de hand van Hun Hoog Mogenden, die de vervreemde harten door hunne goedertierenheid tot zich trekken en elkeen den mond zouden stoppen, wanneer zij hunne troepen terugriepen, wier verblijf als de eenige oorzaak werd aangemerkt van den overlast, dien *Oost-Friesland* van de

---

[1] Zie hiervoor, bl. 190.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Febr.; 2, 3, 23 Maart; 1, 3, 8 April; 13, 15 Julij, 1627.

Spaanschen moest verduren [1]. Doch niet lang zou dit beroep op hunne menschlievendheid der Staten geweten blijven drukken: want reeds vóór dat de Embdensche Gedeputeerden zich dus te *'s Hage* hadden laten hooren, waren troepen van de Graven van *Anholt* [2] en *Furstenberg* niet alleen in het Oldenburgsche, maar ook in *Oost-Friesland* ingetrokken, en nu zouden ten minste die van *Embden* weldra geen heil zien dan in het behoud der Staatsche bezetting, en er zou een einde komen aan de kortstondige vriendschap met hunnen Graaf, die verdacht werd het inrukken der Keizerschen te hebben bevorderd. Dadelijk op het vernemen van het overschrijden der Oost-Friesche grenzen door die troepen verlangde de Staatsche bevelhebber te *Embden*, ERENTREITER, de noodige voorschriften, hoe te handelen: of hij hun zou moeten toelaten de stad in- en uit te trekken, gelijk zij te *Bremen* en te *Hamburg* deden, en desverkiezende, *Grietzijl* te bemachtigen. Zonder aarzelen begrepen de Staten van *Holland*, met wier gevoelen de Staten-Generaal zich vereenigden, dat in deze omstandigheden noch *Lieroord* noch *Embden* dienden ontruimd te worden, maar dat de eerste dezer plaatsen in staat van verdediging gesteld en de bezetting der laatste, zoo noodig, met drie of vierhonderd man moest vermeerderd worden: er zou een vertrouwd persoon in die stad worden gezonden om »de goeden onder de ingezetenen te stijven" en de Staten door zijne berichten op de hoogte der zaken te houden; maar *Grietzijl* of *Norden* te bezetten zulks oordeelde men, waarschijnlijk op den voorzichtigen raad van den Prins, onraadzaam, hoezeer sommigen in die plaatsen, zoo zij in 's Keizers handen vielen, reeds een ander *Duinkerken* vooruitzagen. — Dat die van *Embden* de Keizerschen niet zouden wenschen in te halen, bleek al spoedig, daar zij op het bericht, dat 600 man reeds *Friedenburg* bezet hadden en in het Graafschap te wachten waren, door hunne Gedeputeerden lieten verklaren, dat zij hunne poorten goed gesloten zouden houden, en aan de Staten overlieten, of Hun Hoog Mogenden van hunne zijde *Grietzyl* of andere plaatsen wilden innemen. — Werkelijk verzochten zij weldra onbewimpeld, dat de Staten hen thans niet zouden verlaten. Alsnu werd ook het gedrag geregeld, dat ERENTREITER met de Keizerschen, als zij reeds op de grenzen van *Groningen* staan zouden, in acht zou te nemen hebben: kwamen zij in geen grooter getal dan van tien of twaalf man onder het fort *Lieroord*, of bij *Boertange*, of bij de voorschans van *Bellingwolde*, zoo zou hij zulks toelaten en de onzijdigheid bewaren; maar naderden zij die plaatsen met meerder macht, of pleegden zij vijandelijkheden, of veroorloofden zij zich, al ware het met weinig volk, onze grensvestingen voorbij te trekken, zoo zou hij dit evenmin dulden, als dat zij met manschappen, veel of weinig, binnen

1627—1630.

TILLY's troepen rukken in dat Graafschap.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Nov.; 14, 15, 17 Dec. 1627.

[2] Het volk van den Heer VAN ANHOLT was befaamd. Nog versch moest het in het geheugen liggen, hoe schandelijk het in het naburige Graafschap *Bentheim* huis gehouden had in 1623 (*Resol. Stat.-Gen.* 15 Sept. 1623).

1627—1630. *Lieroord*, *Embden* of onze grensforten kwamen. Het zou verboden worden, hun eenigen toevoer te doen, om hetwelk te beletten de Oost-Friesche wateren door uitleggers zouden bezet worden. Gaarne zouden die van *Groningen* en *Ommelanden* gezien hebben, dat ook *Grietzijl* en *Dijle* (aan de *Eems* tusschen *Boertange* en *Leer*) dadelijk bezet werd; doch daartoe kon men niet besluiten. Nadat deze bepalingen getroffen waren, vertrok Graaf ERNST CASIMIR naar zijn Goevernement; de Heer FEITH ging als vertrouwd commissaris naar *Embden*, waar hem een gecommiteerde uit *Friesland* en een uit *Groningen* zou worden toegevoegd [1], en de verschillende Oost-Friesche Deputatiën kregen haar afscheid met de boodschap, dat sedert haar laatst verzoek de zaken geheel van aard veranderd waren, en dat het er thans op aan kwam, *Embden* en *Lieroord* tegen allen overlast te verzekeren, waartoe Hun Hoog Mogenden steeds genegen zouden zijn [2]. — Hoe weinig de Graaf in zijne gedragingen de Staten kon trotseren, blijkt uit de omstandigheid, dat hij hen juist in deze dagen verzoeken moest, hem nog voor drie jaren hun krediet voor 60,000 Rijksdaalders, die hij schuldig was, te verlengen. Om hem van zich afhankelijk te houden, stonden de Staten hem dit aanvankelijk voor een half jaar, doch weldra daarna voor twee jaren toe [3].

Naarmate de Keizerschen meer vorderingen maakten, scheen het gevaar van de oneenigheid tusschen *Frankrijk* en *Engeland* grooter, en bijgevolg de noodzakelijkheid dringender om door buitengewone Gezantschappen naar *Parijs* en *Londen* de verzoening dezer twee Mogendheden te bewerken. Daarbij kwam, dat op menig lastig aanzoek, in den laatsten tijd door D'ESPESSES of CARLETON gedaan, het steeds een gereed antwoord geweest was, dat de verklaringen der buitengewone Gezanten alles zouden ophelderen. Dus diende de zaak dier Ambassadeurs wel ernstig ter hand genomen te worden. Vooral zij, die naar *Engeland* afgevaardigd stonden te worden, zouden behalve den algemeenen staatkundigen toestand meer dan één gewichtig belang te behandelen hebben.

Nog altijd was de zaak van de tarra niet geschikt, noch de wensch van de *merchants adventurers* te *Delft* vervuld en de impost op de Engelsche lakenen afgeschaft [4]; maar vooral baarde de vervolging dergenen, die de Engelsche zamenzweerders te *Amboina* terechtgesteld hadden, bij voortduring en bijna bij toeneming de grootste moeite [5].

Met ware jaloerschheid handhaafde de Oost-Indische Compagnie haren invloed en macht tegen een iegelijk, die zich op het gebied, dat zij zich toegeëigend had, eeniger-

---

[1] Uit *Friesland* voegde zich bij hem de Heer FRANCKENA, uit *Groningen* de Heer HUNINGA.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 18, 20, 21, 23 Dec. 1627. V. D. CAPELLEN, I, bl. 443, 444. AITSEMA, I, bl. 592—598.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 21 Dec. 1627; 15 Jan. 1628.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Maart, 1626; 12 Julij, 1627.

[5] Op welken voet de zaak thans stond, zie hiervoor, bl. 201.

mate wilde doen gelden. Toen er tegen het einde van het jaar 1626 sprake was van de oprichting eener Oost-Indische Compagnie in *Frankrijk* te *Morbihan*, en van de groote privilegiën, met welke zij van Staatswege zou worden toegerust, was men er dadelijk op uit om die mededinging in de beginselen te stuiten. Men beschouwde de onderneming als eene zamenspanning van trouwelooze Nederlanders, en riep de hulp der Staten van *Holland* in, die, verlangde men, hunnen Ambassadeur in *Frankrijk* gelasten zouden die personen, door alle middelen, van hun voornemen af te brengen. Onder deze personen was een zekere SCHAPEKAAS van *Alkmaar* met eenen BILOTTI. Maar vooral ook vreesden de aandeelhouders der Compagnie, dat HUGO DE GROOT, de hoop opgevend om ooit in het vaderland terug te keren, zijne groote kennis van onze scheepvaart en koloniën zou misbruiken om die Fransche Maatschappij eene voorspoedige ontwikkeling te verzekeren. Liever zagen zij, naar het schijnt, den banneling in het land weder, dan dat zij hem in het buitenland tegen hunne welvaart lieten zamenspannen. De Staten echter begrepen, dat het gevaar zoo groot niet was, en moeiden zich niet met de zaak [1]. — Doch zelfs de Engelsche Oost-Indische Compagnie werd door onze Maatschappij, met welke zij vereenigd heette, binnen zekere perken gehouden. Zoo zag men, toen de Koning van *Groot-Britannie* aan de Compagnie van zijne landgenooten de vergunning verleend had om op *Bantam* handel te drijven, onze Oost-Indische Compagnie zich dadelijk daartegen verzetten [2]. En nu was de bekwame en stoutmoedige KOEN sedert het einde van het jaar 1627 weder in *Batavia* gevestigd [3]. Gaarne zouden de Engelschen de zaak van *Amboina* als het middel gebruikt hebben om dien Goeverneur-Generaal den voet te lichten. Allengskens waren er al meer van de gewezene rechters der Engelschen op *Amboina* hier te lande aangekomen. Zij waren in huisarrest gehouden om ten allen tijde ter verantwoording geroepen te kunnen worden [4]. Toen zij zich nu nagenoeg allen, voor zoo ver zij nog in leven waren, alhier bevonden, gaven de Staten den Ambassadeur CARLETON in de keus, of de Hooge Raad, dan wel de Provinciale Raad van *Holland* in de zaak van *Amboina* recht spreken zou, tevens verzoekende, dat men in *Engeland* middelerwijl op zou houden beslag te leggen op de schepen der Oost-Indische Compagnie, een maatregel van weerwraak, die slechts te pas kon komen, als men den Koning geen voldoening zou gegeven hebben, terwijl men er thans op uit was om door eene onpartijdige uitspraak die voldoening te verschaffen. Daar de Engelschen den persoon van KOEN in de zaak mengden, zoo boden de Staten aan, door de te stellen rechters mede te laten onderzoeken, in hoeverre deze Goeverneur daaraan

1627—1630.

IJverzucht onzer Oost-Indische Compagnie.

Wederkerige naijver van *Engeland.*

[1] *Resol. Holl.* 12, 21 Dec. 1626. Zie voorts het meermalen aangehaalde pamflet bij AITSEMA, op bladz. 661.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Maart; 1, 4, 29 Mei, 1626.

[3] Zie hiervoor, bl. 200.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Julij; 22 Aug.; 15, 18, 25 Sept., 1626. 23, 24 Junij; 30 Julij, 1627.

1627—1630. werkelijk mede schuldig stond. Intusschen zouden zij hem in zijne bediening laten, en hem niet, naar den eisch der Engelschen, dadelijk terugroepen. — CARLETON koos geen der beide Hoven, maar verlangde enkele leden uit hun midden tot rechters gedelegeerd te zien, gelijk nu ook geschiedde. Maar in plaats van de zaak nu ook met vertrouwen over te laten, kwam hij in de vergadering klagen over langwijlige rechtsbedeeling en over de verklaring, door de Oost-Indische Compagnie aangaande KOENS gedragingen overgelegd: in die memorie noemde hij eenige punten valsch, andere belagchelijk: bij het lezen, zeide hij, zou de Koning in verzoeking komen om van de Compagnie zijne verontwaardiging over te brengen op dezen Staat. Hij verzocht alsnog, dat men KOEN terugroepen, en diegenen straffen zou, welke medeplichtig waren aan zijn vertrek [1]. Deze toon van den Ambassadeur was in volkomen overeenstemming met de daden van zijn Goevernement. Drie onzer Oost-Indievaarders, rijk geladen uit *Suratte* gekomen, werden te *Portsmouth* aangehouden om reden, heette het, dat hier geen recht werd gedaan in de zaak van *Amboina*, en in plaats van ze op de vertoogen van JOACHIMI en de klachten, alhier aan CARLETON gericht, dadelijk los te laten, gaven de Engelschen slechts hoop op het ontslag der schepen, op voorwaarde dat onze Compagnie met de buitengewone Ambassadeurs onderhandelaars uit haar midden naar *Engeland* zou zenden, iets waartoe de Bewindhebbers niet wenschten over te gaan voordat de schepen ontslagen zouden zijn [2]. — Bij dat geweld bepaalden zich de Engelschen niet: onder voorwendsel dat de Portugezen, te *Amsterdam* gevestigd, Spaansche onderdanen waren, hield men hunne schepen aan [3]. Tegen het einde des jaars (1627) werd de schade, ons door de Engelschen aangedaan, begroot op 8 millioen, behalve eene schade van twee en een half millioen, welke alleen de Oost-Indische Compagnie had geleden [4]. Waarlijk het was tijd, dat men maatregelen nam om geweld met geweld te verzetten. Zoo *Holland* in dezen tijd zoo krachtig op versterking der scheepsmacht aandrong, daarmede was veeleer eene bedreiging der Engelschen, dan de beveiliging der zee tegen de Duinkerkers bedoeld. Aanleiding om geweld ook tegen de Engelschen voor te schrijven, had men reeds in September (1627) ontleend aan het geval, dat negen boeijers, van *Amsterdam* naar *Rouen* bestemd, door een Engelsch oorlogschip waren genomen, zonder dat de convooijer, dien zij bij zich hadden, daar iets tegen had gedaan, omdat hij geenen last had zich tegen de Engelschen te verzetten. Alsnu wendden zich de kooplieden, die op *Frankrijk* handelden, tot de Staten-Generaal met verzoek, dat zoodanige last aan de convooijers mocht verstrekt worden, en met advies van den Raad

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 26, 28 Julij; 2, 5, 25 Aug.; 18 Sept., 1627. *Resol. Holl.* 11, 16, 17 Sept., 1627.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 12, 23 Oct.; 2 Nov., 1627. *Resol. Holl.* 6, 7, 10 Oct.; 9 Nov. 1627.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Nov., 1627.

[4] *Resol. Holl.* 10 Dec., 1627.

van State en goedkeuring van Zijne Excellentie werd besloten, aangezien onze Regering met alle Soevereinen de verplichting gemeen had, om hare onderdanen voor aanranding van vriend of vijand te bewaren, dat de convooijers gehouden zouden zijn, onze schepen *tegen een ieder* te beschermen [1]. 1627—1630.

Te midden van al deze onaangenaamheden tusschen *Engeland* en de Staten werd de buitengewone zending derwaarts en naar *Frankrijk* niet uit het oog verloren. Reeds in het midden van Junij (1627) was, op grond dat de oneenigheden tusschen de beide Kroonen gedurig toenamen, tot die zending besloten en de instructiën voor de te benoemen Gezanten opgesteld [2]. Men had toen van beide zijden de verzekering, dat de Ambassades gunstig zouden ontvangen en hare voorslagen tot bemiddeling in overweging genomen zouden worden [3]. Doch toen de oneenigheid tot dadelijke vijandelijkheden was uitgebroken, scheen elke poging tot verzoening vooreerst voorbarig. Niettemin werden van tijd tot tijd, wanneer de ongelegenheden, waarin wij door den strijd tusschen de twee Mogendheden gebracht werden, zich recht levendig deden gevoelen, de instructies op nieuw ter sprake gebracht [4]. *Holland* was in deze zaak het voortvarendst. Reeds in October (1627) ging deze Provincie tot de benoeming over van SOMMELSDIJK als buitengewonen Gezant van wege *Holland* naar *Frankrijk*, en van ADRIAAN PAUW, Heer van *Heemstede*, in dezelfde betrekking naar *Engeland*. Zij besloot daarbij in de Generaliteit te bewerken, dat VOSBERGEN (uit *Zeeland*) aan den benoemden Gezant naar *Frankrijk*, en HAERSOLTE (uit *Overijsel*) aan dien naar *Engeland* mocht worden toegevoegd [5]. Eerst eene maand later begonnen de Staten-Generaal de zaak ernstig ter hand te nemen, en sloegen RANDWIJK (uit *Gelderland*) voor om met SOMMELSDIJK naar *Frankrijk* te gaan, zich ten aanzien der keus van HAERSOLTE met *Holland* vereenigend. Maar nu deed zich de moeijelijkheid op, dat SOMMELSDIJK zich door geene verzoeken of aanmaningen liet bewegen om de taak te aanvaarden. Behalve dat de zending veel bezwaar en weinig voldoening beloofde moest hij zijne tegenwoordigheid alhier onmis-

De buitengewone Gezanten naar *Frankrijk* en *Engeland* benoemd.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 11, 15, 22 Sept., 1627. *Resol. Holl.* 10, 11, 15 Sept., 1627.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 18 Junij, 1627.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Junij; 27 Julij; 6 Sept., 1627. CARLETON evenwel had verklaard, dat de voorslag tot schikking met *Frankrijk* niet van zijns Konings zijde kon uitgaan, omdat hij de beleedigde partij was; ook van Hun Hoog Mogenden kon die voorslag niet komen: zij waren daartoe te naauw met Zijne Majesteit verbonden; maar wilde de Koning van *Frankrijk* of zelf of door Hun Hoog Mogenden eenige opening doen, zoo zou hij toonen, dat 't algemeene welzijn en de toestand van *Duitschland* hem ter harte ging (*Resol. Stat.-Gen.* 15 Sept., 1627. *Resol. Holl.* 15 Sept., 1627).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Aug.; 29 Sept.; 21 Oct., 1627. *Resol. Holl.* 14, 23 Sept.; 6, 12 Oct. 1627.

[5] *Resol. Holl.* 8 Oct., 1627.

1627—1630.

baar rekenen, bij de gewaagde en toch voorzichtige en sluwe staatkunde, die wij, tusschen *Frankrijk* en *Engeland* in het gedrang gekomen, in dit tijdsgewricht, en wel bepaaldelijk, zoo het schijnt, op SOMMELSDIJKS voorgang, in praktijk brachten: hoe licht kon de Engelsche partij alles bederven, en ons tot de machtelooze volgeling van *Engeland* makende, ons tevens in onverzoenbare onmin met *Frankrijk* storten! — SOMMELSDIJK moest in den aandrang van sommigen het streven vermoeden om hem van het tooneel te verwijderen. Geen wonder, dat hij vooralsnog onwrikbaar was. Een bijkomende reden van SOMMELSDIJKS onwil schijnt de benoeming van RANDWIJK als medegezant geweest te zijn. Dezen Heer toch kwam, als uit *Gelderland* herkomstig, den voorrang toe, en in *Frankrijk* als tweede persoon op te treden, dit liet zijn karakter niet toe. Hoe het zij, ten einde hem, zoo mogelijk, nog over te halen, of een ander in zijne plaats te benoemen, werd in November in allerijl eene buitengewone vergadering van de zeven voorzittende Steden van het Zuider-, en van de drie voorzittende Steden van het Noorderkwartier van *Holland* opgeroepen. In de vergadering ontboden, deed hij zijne redenen van verontschuldiging gelden; doch de Staten namen ze niet aan, en na eenige voorwaarden omtrent zijne geldelijke schadeloosstelling bedongen te hebben, liet hij zich overhalen [1]. — Ook HAERSOLTE verontschuldigde zich. Maar zijne weigering liet men zich te eerder welgevallen, omdat zij gelegenheid gaf tot eene schikking, die SOMMELSDIJK aangenaam moest wezen. RANDWIJK, namelijk, wiens hoedanigheid SOMMELSDIJK in den tweeden rang zou geplaatst hebben, kon alsnu met *Heemstede* naar *Engeland* afgevaardigd, en VOSBERGEN aan SOMMELSDIJK worden toegevoegd. Doch thans maakte ook deze laatste, als lid van de Staten-Generaal, aanspraak op den voorrang, terwijl SOMMELSDIJK lid was van den Raad van State, dat is, van een Collegie welks leden door de Staten-Generaal werden aangesteld. Dit bezwaar echter werd dus uit den weg geruimd, dat SOMMELSDIJK voor den tijd der legatie ontslagen werd van den eed, door hem als lid van den Raad van State aan de Generaliteit gedaan, en nu had hij als uit *Holland* afgevaardigd boven den Zeeuw VOSBERGEN den voorrang [2].

Tegen het midden van December (1627) waren de vier Heren gereed om de reize deels naar *Parijs*, deels naar *Londen* aan te nemen [3]. Doch vóór hun vertrek zouden zich nog bezwaren opdoen. Den derden Januarij (1628) verscheen D'ESPESSES voor de Staten-Generaal. Zijn Koning, zeide hij, had hem gelast, hen te waarschuwen, dat hij vernomen had, hoe het aan den invloed van *Engeland* te wijten was, dat zij het

D'ESPESSES stelt eene voorwaarde, op welke alleen hunne komst in *Frankrijk* aangenaam zou zijn.

[1] *Resol. Holl.* bl. 310, 311. 8, 9 Nov., 1627.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 18, 27, 28, 30 Nov., 1627.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Dec., 1627. *Resol. Holl.* 11 Dec., 1627.

onlangs door LANGERAK gesloten traktaat niet geratificeerd hadden, ja, dat zij dezen Gezant wilden terugroepen, om hem hun ongenoegen wegens het sluiten van dat traktaat te toonen [1]. Dit vond Zijne Majesteit zeer vreemd, en zoo de Gezanten met voorstellen strijdig met dit verdrag mochten aankomen, zou hij ze met geen goede oogen kunnen aanschouwen. Bij deze gelegenheid kwam hij terug op de zaak van het door de Engelschen te *Tessel* genomen Fransche schip. Daarvoor had de Koning nog altijd geen voldoening ontvangen. Wat zou, dus vraagde hij, eenmaal de nakomelingschap zeggen, zoo het heeten moest, dat in de havens der Republiek, *die in het bezit was van het gebied der zee*, schepen, uitgerust voor den eersten Koning der Christenheid, wien die Republiek den grootsten dank verschuldigd was, niet veilig geweest waren? Het was bewijsbaar, dat de Staten te voren van het plan der Engelschen onderricht geweest waren. Dus moest er voldoening gegeven zijn vóórdat de Ambassadeurs vertrokken. — Deze propositie scheen werkelijk hun vertrek te moeten verdagen. Van den anderen kant echter had zij dit goeds, dat zij den Engelschen Ambassadeur in de meening moest brengen, dat bij de Staten het voornemen niet bestond om de ratificatie van het traktaat door het buitengewone Gezantschap haar beslag te doen krijgen, en in het algemeen, dat aan de vriendschap tusschen *Frankrijk* en onzen Staat nog veel ontbrak. Dit was alles wat SOMMELSDIJK wenschen kon, ten einde het kwaad vermoeden van CARLETON en van de Engelschgezinden hier te lande af te leiden. Hoe het zij, hij schijnt zich om die voordracht van D'ESPESSES niet te zeer bekreund te hebben. Althans daags daarna besloten de Staten in tegenwoordigheid van Zijne Excellentie en den Raad van State, dat de legatie niettemin voortgang zou hebben, en dat men aan D'ESPESSES ten antwoord zou geven, dat tot de Ambassade besloten was om redenen, die de geheele Christenheid betroffen, en dat zij dus niet om eenige toevallig voorgekomen zaken, waaromtrent men den Koning tevreden hoopte te zullen stellen, achterwege kon gelaten worden. — Niet allen echter waren van zulk een goed vertrouwen. De Raad van State wilde, dat men zich eerst door brieven zou vergewissen, dat de legatie in *Frankrijk* aangenaam zou zijn, en WALTA, een der Friesche Gedeputeerden, drong bovendien nog op de terugroeping van LANGERAK aan: bleef hij in *Frankrijk*, dan zou hij slechts de ratificatie van dat nadeelig verdrag voorstaan [2]. In weerwil van dezen tegenstand, werd het antwoord aan D'ESPESSES in dien zin gesteld. Het gevaar, waarmede de wonderlijke voorspoed van de wapenen der vijanden en de ongelukkige oneenigheid der bondgenooten de geheele Christenheid en onze Republiek in het bijzonder bedreigden, was de oorzaak der Ambassade. Men zou den Koning wel weten te overtuigen, dat de Staten, niet gewoon zich door anderer invloed te laten besturen, ook thans van die zwakheid vrij waren gebleven. Had LANGERAK misschien in het bewuste traktaat het 1627—1630.

[1] Vergel. *Resol. Holl.* 9 Nov., 1627.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 4 Jan., 1628.

1627—1630. een en ander toegegeven, in strijd met onze verplichtingen jegens andere Staten, dan zou de Koning wel eenige wijziging toestaan, opdat het verdrag eerst uitvoerbaar mocht worden. — Op deze taal volgde den 13den Januarij een wederantwoord van den Franschen Gezant. Het zou den Koning onaangenaam zijn, zoo de Ambassadeurs wijzigingen in het traktaat voorstelden: in dat geval ware 't beter, dat zij de reis niet aanvaardden. — Nu scheen de zaak ernstiger; maar de Staten namen ze evenwel niet ernstiger op: zij hielden zich, verklaarden zij den Gezant, overtuigd, dat de Koning, beter onderricht, zich tevreden zou laten stellen; weshalve zij volhardden bij hun voornemen om de Ambassade te laten vertrekken. Werkelijk kregen de Gezanten den 16den Januarij (1628) op Zondag (de wind was gunstig) hun afscheid [1]. — Het blijkt, dat SOMMELSDIJK, door bijzondere verstandhouding in *Frankrijk*, zeker was van zijne zaak. Dit begon D'ESPESSES te bevroeden, en het verdroot hem. Den 18den Januarij verscheen hij weder ter Statenvergadering, en zeide, dat er geene reden bestond om te meenen, dat de Koning er anders over dacht, dan hij in zijne propositie gezegd had, die trouwens duidelijk genoeg was geweest, en ten bewijze legde hij de brieven van den Koning en den Secretaris D'ERBAUT over. Volhardden, voegde hij er bij, Hun Hoog Mogenden thans nog bij een besluit, den Koning onaangenaam en voor dezen Staat nadeelig, dan protesteerde hij tegen het vermoeden, alsof hij zijnen plicht niet gedaan had, zich troostende met de gedachte dat de eerlijkste menschen aan laster bloot staan; hij trouwens, zeide hij, was sedert zijne komst alhier, en bepaaldelijk bij deze gelegenheid, wonderlijk en gruwelijk door den laster vervolgd geworden. — Men ziet het, de Gezant, vermoedende dat hij een speelbal in de hand van de eigenlijke raddraaijers geweest was, had het geduld verloren. Ten einde hem neder te zetten, verleenden de Staten hem acte, dat hij bij zijne propositie van den 13den voldoende en duidelijk de bedoeling van Zijne Majesteit had uitgedrukt; maar dat zij niettemin hun besluit, wegens den hagchelijken toestand van *Europa* en van hunnen Staat, moesten doorzetten [2].

Ook CARLETON stelt voorwaarden. Ook CARLETON had van zijne zijde voorwaarden geopperd, aan welke de Staten, gelijk hij te verstaan gaf, moesten voldoen, zoo zij verlangden, dat het buitengewone Gezantschap zijnen Meester aangenaam zou zijn. Zoo kwam hij op tegen de afdanking der Compagnie van MONTJOYE uit de dienst der Staten, en het daaruit voortvloeijend ontslag van dien officier, die trouwens bij voortduring van zijn post afwezig was. Daarmede, dus ontzag CARLETON zich niet te spreken, zou men MONTJOYE's betrekkingen tegen zich innemen, en in de Ambassadeurs zou aan onze natie oneer worden aangedaan [3]. Voorts drong hij er op aan, dat aan het Gezantschap eenige Bewindhebbers der Oost-Indische

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 11, 13, 14, 15, 16 Jan., 1628.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Jan., 1628.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Oct., 1627.

Compagnie zouden worden toegevoegd, indien men niet vruchteloos wenschte te onderhandelen [1]. Zoo vorderde hij eensdeels dat de Staten aan bijzondere belangen zouden toegeven, anderdeels dat de Oost-Indische Compagnie recht zou gaan halen te *Londen*, waar men zich wederrechtelijk door het aanhouden harer schepen deed gelden, en dat zij tegelijk eenige aanzienlijke mannen uit haar Bestuur aan de willekeur en het geweld van verbitterde mededingers zou prijs geven. — Maar het misverstand, dat zich tusschen de Staten en den Franschen Gezant had opgedaan, trok CARLETONS aandacht en hij meende daarvan gebruik te moeten maken om een nieuwe poging te doen ten einde ons bondgenootschap met *Frankrijk* te verbreken. Den 20sten Januarij (1628) verscheen hij in de vergadering der Staten-Generaal. Terwijl hij (dus sprak hij), gedurende het oponthoud, dat de Gezanten wegens tegenwind ondervonden, Hun Hoog Mogenden telkens en met bedreigingen gedrongen zag tot de ratificatie van zeker traktaat, had hij dat traktaat eens nader onderzocht, of er ook iets in was, strijdig met der Staten bondgenootschap met *Engeland*. En hij had bevonden, dat inderdaad de beide allianties niet zamen konden gaan: de alliantie met *Engeland* bracht gemeenschappelijke vijandelijkheden tegen de Spanjaarden mede, en eene nadere bepaling bij het traktaat met *Frankrijk* gewaagde van de Spanjaarden als bondgenooten. — Dus bleek de Gezant zich nog niet gerust te stellen met de verklaring, hem kortlings op zijn aanzoek mondeling door de Staten gegeven, dat wij de Spaansche schepen *overal* (dus ook als zij gemeenschappelijk met de Franschen optraden) vijandelijk zouden bejegenen, slechts met voorbehoud, dat de onzijdigheid met *Frankrijk* gehandhaafd bleef [2]. — Daarna zinspeelde CARLETONS redevoering op de groote sommen, uit *Frankrijk* overgemaakt om hier te lande schepen te koopen [3]. Stonden zij *Frankrijk* dit toe, dan zouden zij, eenmaal opgeëischt om volgens de alliantie aan *Engeland* hun contingent van schepen te leveren, niet in staat zijn aan hunne verplichting te voldoen, en niet alleen dit, maar zij zouden zoo zeer ontbloot raken van schepen en bootsvolk, dat zij den roem zouden verliezen van *alle natiën in tal van schepen te overtreffen*, en dat ten voordeele hunner openbare vijanden: dezen toch trokken voordeel van hetgeen Hun Hoog Mogenden aan *Frankrijk* verleenden. Die vriendschap met *Frankrijk*, waarop zij zooveel prijs schenen te stellen, zou hun op hunnen ondergang en dien van hunne beste vrienden te staan komen. Hunne Godsdienst, die immers de Koning van *Frankrijk* in zijn eigen Rijk bestreed, hun handel en hunne meerderheid op zee werden gelijkelijk bedreigd. Ten slotte: te beweren, dat zij het bewuste artikel van het Fransche traktaat niet zouden bekrachtigen, en toch de uitvoering van dat artikel toe te laten; te betuigen, dat zij aan de alliantie met *Engeland* de hand wilden houden, en tevens hunne havens in wapenplaatsen tegen *Engeland* 1627—1630.

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 3 Jan., 1628.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 3, 15 Jan., 1628.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 18 Jan., 1628.

1627—1630.

te verkeren; te beloven, dat zij *Spanje* gezamenlijk met Zijne Majesteit zouden bevechten, en tegelijkertijd hunne schepen en bootsvolk in de dienst te laten gaan van hen, die zich met de Spanjaarden vereenigd hadden, dit alles zou in *Engeland* strijdig geoordeeld worden met de aloude rondheid van dezen Staat en met de oprechtheid der onzijdigheid, krachtens welke zij de buitengewone Gezanten zonden, die voor het overige zonder twijfel zeer eervol ontvangen zouden worden, als de vertegenwoordigers van de Provinciën, die Zijne Majesteit met toenemende genegenheid, op het voorbeeld van zijne voorgangers, als zijne beste vrienden, buren en bondgenooten beschouwde [1]. — De zoete toon, op het einde aangeslagen, was een bewijs, dat de Gezant meende in de laatste dagen veld te hebben gewonnen. Inderdaad gaf hem, behalve de verstoorde houding van den Franschen Ambassadeur, het op handen zijnde vertrek van SOMMELSDIJK hoop genoeg. Deze man was de groote voorstander van der Staten innige aansluiting aan *Frankrijk*; hij was de geheime aanlegger van alles wat er tot uitvoering van hetgeen *Frankrijk* wenschte, geschied was. Hield deze de aanhangers van *Engeland* niet meer door zijnen persoonlijken invloed in bedwang, en moest hij de onderhandsche leiding der zaken te *'s Hage* opgeven, dan was er voor de Engelsche belangen veel goeds te verwachten. Maar het scheen, alsof de Gezanten, en bepaaldelijk SOMMELSDIJK, niet vertrekken konden. Tegen het eind der maand Januarij (1625) werd de wind, die gezegd werd tot nog toe tegen geweest te zijn, eindelijk gunstig. Maar nu had SOMMELSDIJK weder een ongemak aan zijn been. Hij had een val gedaan, tengevolge daarvan, dat twee windhonden, al spelende, hem tegen het lijf waren geloopen [2]. Toch wilde men deswegens het vertrek niet vertraagd zien: SOMMELSDIJK zou op kosten van het Land twee wondheelers mede mogen nemen, en verontschuldigde hij zich desniettegenstaande, zoo zouden de overigen afreizen, en hij eenige dagen later volgen. Tot dit laatste moest men besluiten. Doch nu weder konden de Ambassadeurs de Maas niet uitloopen. De Staten evenwel, niet gezind zich van hun opzet te laten afhouden, gaven bevelen, dat er, het mocht kosten wat het wilde, schepen voor *Scheveningen* zouden komen, om de Gezanten in te nemen. Doch dit scheen nog veel bezwaar in te hebben: de pink, met welke men de schepen, die voor de Maas lagen, ontbood, vond den gezagvoerder niet. Alsnu werden er in alle richtingen, naar *Zeeland*, naar *Tessel*, en nogmaals naar de *Maas*, bevelen gezonden om toch maar schepen voor *Scheveningen* te krijgen [3]. Onder deze tot ongeduld tergende omstandigheden liet zich de geest van CARLETON niet onbetuigd. Hij maakte van de gelegenheid gebruik om er nogmaals op aan te dringen, dat er vertegenwoordigers van de Oost-Indische Compagnie mede naar *Engeland* gezonden, en de uitspraak in de zaak van *Amboina* bespoedigd mocht worden. Hij hield het er voor, zeide hij, dat Gods

De Staten bespoedigen het vertrek der buitengewone Gezanten.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Jan., 1628. [2] V. D. CAPELLEN, I, 449.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 24, 26, 28, 29 Jan., 1628.

voorzienigheid het vertrek van de Ambassadeurs had verhinderd om den Staten de gelegenheid te geven, eerst dien steen des aanstoots uit den weg te ruimen. Met de oude Heidenen geloofde hij, dat er een bepaalde Godheid is, belast met de taak om te verhoeden, dat wreedheid en onmenschelijkheid ongestraft bleven [1]. — De Gezant zeide dit met het oog op de wreedheid, volgens hem door de onzen in de *Indiën* gepleegd tegen de Engelschen te *Amboina*, en tegen de inboorlingen, waar wij dezen liever hadden uitgeroeid, dan te dulden, dat zij zich met de Engelschen tegen ons vereenigden. Toch zou de Engelschman zijn verzoek niet ingewilligd zien. De Gezanten zouden zonder Gedeputeerden der Compagnie vertrekken. — Evenwel, niet zonder nieuw oponthoud. Toen ten laatste VAN DORP zelf met een meer dan genoegzaam aantal schepen voor *Scheveningen* zou komen, was wederom de wind niet gunstig om van daar onder zeil te gaan. Ten slotte gingen de Ambassadeurs scheep in het Goereesche gat. SOMMELSDIJK volgde hen eenige dagen later [2]. 1627—1630.

Het was of het vertrek van dezen Staatsman den Franschen Gezant geheel uit den band deed springen. Tevens barstten er ongeregeldheden uit, door welke zijn Hofstoet geweldig aan de kaak werd gesteld, en die aanleiding gaven, dat het onzedelijk levensgedrag van den Ambassadeur zelven grootelijks in opspraak kwam. Hij zelf kwam den 17den Februarij verhalen, dat er in den verleden nacht in een herberg een vechtpartij had plaats gehad tusschen personen van zijn Huis en drie Duitschers, waarbij een dezer laatsten was gebleven. Zeven personen waren handdadig geweest aan den doodslag, waaronder vier van het gezin van den Ambassadeur en twee soldaten van 's Prinsen lijfwacht, wien de Gezant in zijn huis eene schuilplaats verleend had. Nu konden, klaagde hij, de zijnen niet meer ongemoeid over straat gaan. Dus riep hij de tusschenkomst van Hun Hoog Mogenden in, opdat zij bij publicatie de strijdlustigen verboden, de een den ander aan te randen. Bleek na onderzoek, dat de zijnen schuldig waren, dan mocht hij lijden dat zij gestraft werden, en bood hij aan, ze naar zijnen Koning te zenden, die ze dan zou straffen of herwaarts terugzenden om hier gestraft te worden. Al vast vraagde en weldra erlangde hij een paspoort voor iemand, dien hij naar *Frankrijk* wilde zenden, om aldaar van het gebeurde verslag te doen. — De voorslag was blijkbaar eene poging om dezulken, wier gedrag zich in het ongunstigste daglicht zou vertoonen, eerlang te verwijderen. De Gezant zelf duchtte de ruchtbaarheid van sommige zaken: zijn geweten was niet gerust, daar hij menigmaal, met vertreding zijner waardigheid, zelf deel nam aan de bijeenkomsten in de huizen der ontucht [3]. — Het Hof van *Holland* zag zich het onderzoek der zaak opgedragen. Eerst op herhaald verzoek vaardigden de Staten eene publicatie uit, zooals D'ESPESSES verlangde; maar zij

Ongeregeldheden van den Hofstoet van den Franschen Gezant.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Jan. 1628.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 4, 12 Febr. 1628.
[3] AITSEMA, I, bl. 770.

1627—1630.

deden het niet zonder hem te doen weten, dat er doorgaans groote klachten vielen over de verregaande onbetamelijkheden, bij nacht door lieden van zijn Huis gepleegd, en zonden den fiskaal ten zijnent om onderzoek naar de schuld zijner beschermelingen te doen. — Te midden van deze voor hem zoo onteerende moeijelijkheden stelde zich de Gezant nog te weer tegen inwilligingen, die de Staten gezind schenen den Engelschen te doen, tegelijkertijd dat zij, alsof zij bij SOMMELSDIJKS afwezigheid de schaal naar de zijde van *Engeland* lieten overslaan, ten verzoeke van CARLETON, het vertrek der door *Frankrijk* opgekochte schepen en den uitvoer van derwaarts bestemde oorlogsbehoeften verboden. Alleen *Hollands* volledige toestemming haperde nog aan dat verbod. De inwilligingen aan *Engeland*, die D'ESPESSES te keer wilde gaan, bestonden hierin, ten eerste, dat de Staten aan eenige voorname Engelsche officieren vergunnen zouden in de krijgsmacht van KAREL I over te gaan, zonder hunne betrekking hier te lande te verliezen, en, ten anderen, dat alhier een corps van 1000 ruiters voor *Engeland* zou gelicht worden. Dit zou op eene hulpbieding in manschappen nederkomen, en D'ESPESSES dreigde, dat de Fransche officieren van hier teruggeroepen zouden worden, als wij den Engelschen toestonden onze dienst te verlaten om hunnen Koning te dienen [1]. De Staten wezen Koning KARELS verzoek om alhier die lichting te bewerkstelligen, op grond van het gevaar, dat ons op onze Oostelijke grens reeds zoo van nabij bedreigde, beleefdelijk van de hand. CARLETON liet zich echter door deze eerste weigering niet uit het veld slaan. Hij wendde zich nogmaals tot de Staten, en trad op zeer welwillenden en vertrouwelijken toon in uitleggingen omtrent 's Konings staatkunde tegenover *Frankrijk*, ten einde de vooringenomenheid van de vrienden van *Frankrijk* te ontwapenen. Zijn Meester, zeide hij, eenmaal betrokken in de geschillen tusschen LODEWIJK en die van *Rochelle*, was wel genoodzaakt geweest om de eerlijke handhaving van het verdrag, met deze laatsten gesloten, te verzekeren. Liever dan dit äf te keuren moesten wij, onze bedoeling voor de geheele wereld verklarende en LANGERAK, die het traktaat met *Frankrijk* gesloten had, openlijk wrakende, onze schepen in evenredig aantal ter redding van *Rochelle* bij de Engelsche voegen, die ten getale van zestig voor het einde van Maart te *Plymouth* zeilree zouden zijn, en bovendien later eene nieuwe vloot van honderd zeilen, die de Koning daarna zou uitrusten, weder met een eskader, dat een vierde van dat aantal bedroeg, versterken [2]. — Het was duidelijk merkbaar aan CARLETONS taal, dat SOMMELSDIJK afwezig was, en dat hij zich thans vrijer durfde uiten en beteren uitslag hoopte. Wat vroeger, omstreeks het jaar 1617, gezien was, herhaalde zich: de Venetiaansche Gezant liet zich gebruiken, om de vertoogen van den Engelschen Ambassadeur te ondersteunen. Immers zag men den Heer SORANZO weinige

Engelands invloed schijnt veld te winnen.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 21, 23, 24, 25 Febr.; 11, 13 Maart, 1628.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 3 Maart, 1628.

dagen na CARLETONS laatste optreden ter Generaliteit verschijnen om de door dezen verkondigde voorspelling, dat de uitroeijing van de Gereformeerde Religie in *Frankrijk* den ondergang van onze Republiek ten gevolge zou hebben, te bevestigen door de mededeeling, dat de Paus, de Keizer, en de Koningen van *Spanje* en *Frankrijk* het eens waren om die van de Religie en de ongeloovigen ten eenenmale uit te roeijen [1]. 1627—1630.

De gang, dien de zaken nu schenen te nemen, gevoegd bij de kwelling en de verbittering wegens het rechtelijk onderzoek, dat hij zich tot in zijn huis toe moest getroosten, deed den Franschen Gezant het hoofd geheel en al verliezen. Den 13den Maart leverde hij eene Memorie in, ten einde den uitvoer van eenige scheepsbehoeften te verkrijgen, die hem een dag of tien te voren geweigerd was. Maar in dat stuk wierp hij de vraag op, hoe gehandeld zou worden met de twee soldaten, die in zijn huis een toevlucht gevonden hadden, en dit onderwerp bracht hem buiten zichzelven. Hun Hoog Mogenden, schreef hij, die de rechtvaardigste en noodzakelijkste zaken wel wisten uit te stellen, konden, als het hun goed docht, ook de rechtspleging in deze zaak wel schorsen, totdat hij het goedvinden van Zijne Majesteit zou verstaan hebben. In dezen toon ging de Memorie voort. Vol was zij van hatelijke en breedsprakige verwijten betreffende het vroeger gebeurde met zijn koetsier. Het was de toon van den razenden Franschman, die, alle banden der welvoegelijkheid afgeworpen hebbende, zijne ijdelheid naakt aan den dag legt. Zijn verbeten woede gaf hij lucht, niet tellende, dat hij daarmede eene lans brak voor de vijanden van *Frankrijk* zelven. Voordat dien twee soldaten, zeide hij, eenig leed geschiedde, zouden al de braven van zijne natie met hen sterven. Er was sedert eenigen tijd geen Ambassadeur in *den Haag* geweest, wiens waardigheid niet geschonden was. Slechts één Mohammedaan, door zijn eigen landgenooten gewraakt, was met waren eerbied behandeld [2]. Eenen minister van *Engeland* ontzag men zoo weinig, dat men hem zelfs aan een verhoor onderwierp [3]. Die van *Zweden* werd gruwelijk gedreigd, omdat hij de waarheid aan zijnen Koning had geschreven. [4]. Wat ten aanzien van den Ambassadeur van *Venetië* geschied was, zou hij maar zwijgen [5]. Men moest zich (voegde hij er bij) niet verwonderen, dat hij ook voor

Onbeschofte Memorie van den Franschen Gezant.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Maart, 1628.

[2] D'ESPESSES schijnt den Ambassadeur van *Perzië* te bedoelen, die in 1626 en 1627 in *Holland* vertoefde. Over hem en zijne zending later.

[3] Waarschijnlijk wordt hiermede de Agent, neef van CARLETON, bedoeld, met wien de Staten zoo weinig plichtplegingen gebruikten, dat zij hem wel eens ter hunner vergadering ontboden.

[4] Resident van *Zweden* was in dezen tijd CAMERARIUS. Op welk bijzonder feit de Fransche Gezant hier doelt, is moeijelijk na te gaan.

[5] Men liet (misschien bedoelt D'ESPESSES dit) dien Ambassadeur keer op keer te vergeefs solliciteren om de teruggave van zekere parels, Venetiaansch eigendom, die door Nederlandsche sol-

1627—1630. vreemde diplomaten, zelfs voor eenen minister van *Frankrijks* vijand partij trok: als de Koning, zijn Meester, zijne vijanden met de wapenen des oorlogs en der hoofschheid zou overwonnen hebben, waren zij spoedig *Frankrijks* vrienden. De Duitschers, die deze plaats alle nacht met bloed bezoedelden en zelfs somtijds onbekenden voor de zijnen vermoordden, konden nogtans geen rust noch dragelijken toestand hopen, dan van de grootheid en goedheid van zijnen Meester. Hij had de eer Ambassadeur te zijn van den eersten Koning der wereld en van den machtigsten van der Staten bondgenooten. Al die bondgenooten hadden belang bij de handhaving van het staats- en volkenrecht in dit land, hetwelk de algemeene stapelplaats [1] der volken was. Maar vele voorrechten gingen te loor door het slecht gebruik er van gemaakt. Voor dat alles zijn behoorlijken gang ging, moest men niet verwachten, dat hij iets verzwijgen zou, hetzij voor hen hetzij voor Zijne Majesteit. In de dienst van zijnen Meester zou hij niet buigen ter liefde noch uit vrees van iemand ter wereld [2].

De Staten toonen hem deswegens hun ongenoegen.

Het laat zich denken, dat de Staten zich niet ongestraft zulke taal tegemoet lieten voeren. Terwijl zij zich ten aanzien van den uitvoer van oorlogsbehoeften ten gevalle van den Koning van *Frankrijk* inschikkelijker betoonden, besloten zij weldra kopij van D'ESPESSES Memorie naar *Frankrijk* te zenden aan onze Ambassadeurs, met last om de dwaasheid en ongerijmdheid van dat stuk den Koning voor te houden, en te verzoeken dat Zijne Majesteit geliefde orde te stellen, dat de Ambassadeur hen niet anders bejegenen mocht, dan in overeenstemming met de vriendschap, met welke Zijne Majesteit zelve Hun Hoog Mogenden vereerde, en met den eerbied, die tusschen geallieerden gebruikelijk was, opdat zij met zulke beleedigende en onbeschofte proposities niet meer lastig gevallen mochten worden. Hierbij lieten Hun Hoog Mogenden het niet; maar tien dagen na de inlevering der Memorie, zonden zij den Graaf van KUILENBURG, en de Heren WILLEM BOREEL en HARTEVELD, Gedeputeerde uit het Sticht, tot D'ESPESSES, met de boodschap, dat zij niet gewoon waren met zulke propositien, maar met vriendschap en eerbied bejegend te worden, en het verzoek, dat hij zich voortaan van dergelijke taal zou onthouden. Hierop antwoordde de Gezant met eene omslachtigheid, die bewees, dat hij zijne redenen zelf niet machtig was, en eindelijk verklaarde hij, dat, bijaldien de pen wat te ver mocht hebben geloopen uit ongeduld dat hij geen antwoord kreeg op zijne proposities, zijne bedoeling evenwel geene andere was, dan zijnen

---

daten waren prijs verklaard. Voorts had deze Gezant zich uiterst misnoegd getoond, dat aan zijnen koerier dépêches waren afgezet met behulp van Staatsche ruiters op Hollandsch grondgebied door een dronken kapitein in Deensche dienst, maar zoon van den Heer ROSA, griffier van het Hof van *Holland* (*Resol. Stat.-Gen.* 10, 14, 18, 19 Junij; 15, 16 Aug. 1627. *Resol. Holl.* 18, 25 Junij, 1627).

[1] *L'étape commune.*

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 11, 13 Maart, 1628.

Koning en dezen Staat te dienen. Daar hij voorts de Gedeputeerden beleefd behandeld en bedankt had, besloten de Staten de zaak daarbij te laten. Maar spoedig kreeg de Gezant een last uit *Frankrijk*, waarbij hij, ten gevolge van den invloed van zijnen zwager, den markies D'EFFIAT, onder een schoonschijnend voorwendsel teruggeroepen werd uit eene standplaats, alwaar hij zijne waardigheid zoo zeer met voeten had getreden. De Koning, heette het, wenschte zijne dienst te gebruiken bij de onderhandelingen onzer buitengewone Ambassadeurs te *Parijs*. Ondertusschen zou één zijner secretarissen de zaken van het Gezantschap waarnemen [1].

1627—1630. Hij wordt teruggeroepen.

Mag men het er voor houden, dat SOMMELSDIJKS vertrek de Engelsche partij met meer vertrouwen vervulde, ook in eene binnenlandsche aangelegenheid schijnt de uitwerking van de afwezigheid van dien Staatsman niet miskend te mogen worden. Ik bedoel eenen stap in deze dagen door den Raad van State gedaan.

Klacht van den Raad van State over de miskenning van zijn gezag.

Den 18den Maart (1628) zond de Raad van State aan de verschillende Provinciën eene missieve van het uiterste gewicht. Zij behelsde klachten over velerlei zaken. 's Lands geldmiddelen, zeide het Collegie, waren in verwarden toestand: tusschen het inkomen en de lasten van den Staat was geen behoorlijk evenwicht. Bovendien ontbrak het aan eenheid in de regering: de gewichtigste zaken werden uitgevoerd en gemeenlijk belangrijke besluiten genomen buiten kennis van den Raad. Vandaar dat de wanorde toenam, het krediet meer en meer haperde, het openbaar gezag gekrenkt werd, en de ongehoorzaamheid van het krijgsvolk veld won. Op grond van een en ander verzochten de Heren van den Raad, als het eenig Collegie, dat door den eed zijner leden verplicht was om het belang der Generaliteit voor te staan, dat hun eene zoodanige instructie mocht gegeven worden, waardoor zij in staat gesteld werden dien eed na te komen. — Het is geenzins te verwonderen, dat de Raad van State tot dezen maatregel was overgegaan. De laatste tijden (men denke slechts aan het gebeurde met het invallen van de Spaansche schepen in de Vlaamsche havens en het weder uitloopen dier bodems) hadden voorbeelden opgeleverd, hoe door middel van dubbelzinnige orders door enkele stoute personen handelingen waren doorgedreven buiten weten van de gezamenlijke Staatsmachten, of wel in strijd met hare bedoelingen. De Republiek had zich daarbij niet te slechter bevonden; maar zulk een schouwspel kon niet anders dan mannen ergeren, die krachtens hun ambt jaloersch moesten zijn op hun gezag, — en werkelijk werd de orde in den Staat daardoor op eene hoogst bedenkelijke wijze in de waagschaal gesteld. Doch het kwaad school in hun eigen Collegie: immers was het bepaaldelijk SOMMELSDIJK, welke in zijn ijveren voor het bondgenootschap met *Frankrijk* zich zulk een stout ingrijpen in het Staatsbeleid veroorloofde. Niet vreemd is het alzoo, dat de Raad van State in SOMMELSDIJKS afwezigheid tot dien stap overging. Maar de grieve

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 16, 18, 22, 23, 25, 29 Maart; 10 April, 1628.

1627— 1630. was ouder en algemeener. De Raad kwam al minder en minder in tel, en moest zich van de zijde van enkele Provinciën en van de Staten-Generaal soms eene behandeling getroosten, die hem recht gaf te vragen, of hij op die wijze nog in staat was eenig nut te stichten en aan het doel zijner toch zoo noodige instelling te beantwoorden. Zoo onderzocht, bij voorbeeld, de Provincie *Holland* de juistheid van de berekening van hetgeen zij te betalen had ten behoeve der Compagniën, die ter harer repartitie stonden. Die rekening op te maken, of, zoo als het heette, de rollen van de Compagniën te sluiten, was de taak van den Raad van State, en dit Collegie klaagde in Augustus, 1626, dat men zijne eerlijkheid had behooren te vertrouwen, en wat hij gedaan had niet aan een vernieuwd onderzoek had moeten onderwerpen: dit strekte, voegde de Raad er bij, tot verkleining van zijn gezag, ja, tot verzwakking van de Unie. Toch werd hij door de Staten-Generaal geenzins in het gelijk gesteld [1]. In het volgende voorjaar waren het weder de Staten van *Friesland*, die den Raad van State kwetsten. Hij had aan Hun Edel Mogenden geschreven, ten einde Hun, in mindering hunner Consenten, de betaling van den arbeid aan de vestingwerken van *Koevorden* op te dragen; doch de Staten hadden hooghartig geweigerd die missieve aan te nemen, en ze ongeopend teruggezonden. De Staten-Generaal hielden de Staten van *Friesland*, op het verzoek van den Raad van State, de kwade gevolgen hunner handelwijze voor [2]. Maar intusschen de slag was aan de waardigheid van den Staatsraad toegebracht. Eindelijk waren het in November 1627 de Staten-Generaal zelven, welke den Raad eene beschaming aandeden. Zij besloten in de petitie van Zijne Excellentie, Graaf ERNST CASIMIR en den Raad van State, een paar niet onbelangrijke punten door te schrappen, en haar in een ander punt te verbeteren. Eerst dus gewijzigd, zou zij aan de Provinciën verzonden en aanbevolen mogen worden. De Raad van State vond niet goed in de weglating der bewuste punten te treden, en wat deden nu de Staten-Generaal? Zij bekreunden zich niet om het gevoelen van den Raad en deden de verandering zelven [3].

Zulke ervaringen moesten den Raad van State grieven en op herstel van eer en gezag bedacht maken. Vandaar almede de maatregel dier missieve van den 18den Maart. De Raad had ze vooraf aan den Prins medegedeeld; doch deze had de afzending herhaaldelijk ontraden, en verlangd, dat daaraan geen gevolg gegeven werd buiten zijn medeweten, waartoe hij als medelid van den Raad dubbel gerechtigd was. Zijne Excellentie zag in, dat SOMMELSDIJK er door werd getroffen, en deze Staatsman had niets buiten verstandhouding met hem verricht. Niettemin zond de Raad van State tot groot ongenoegen van den Prins de missieve aan de Provinciën. Maar hetzij de Raad het

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Aug. 1626. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Mei, 1627.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Nov.; 1 Dec. 1627.

1627—1630.

De Staten-Generaal nemen die klachten hoog op.

niet langer durfde volhouden zulk eene gewichtige zaak buiten de Staten-Generaal om te verrichten, hetzij hij zich van de tusschenkomst van Hun Hoog Mogenden wat goeds beloofde, hij deelde van die missieve kopij aan de Staten mede, met verzoek, dat zij de poging bij de Provinciën ondersteunen wilden. Maar het was er ver af, dat Hun Hoog Mogenden daartoe geneigd zouden geweest zijn. Naauwelijks hadden zij kennis van de missieve genomen, of zij ontboden den Raad van State, en vraagden hem, waarom men de punten in den brief voorkomende Hun niet had medegedeeld, opdat daarover met gemeen overleg beraadslaagd had mogen worden. Nu zou, zeiden zij, de missieve in de Provinciën de consenten slechts vertragen en het Land in onrust brengen. Voorts vorderden zij rekenschap, vooreerst, of werkelijk de missieve met eenparige stemmen was gesteld. — De Staten begrepen, dat ten minste SOMMELSDIJK niet voor den maatregel had kunnen wezen. — En, ten tweede, waarom men het stuk buiten kennis van Zijne Excellentie had verzonden. De Raad antwoordde, dat tot den maatregel met eenparige stemmen was besloten. — Dus zal de zaak na SOMMELSDIJKS vertrek haar beslag gekregen hebben. — En op de tweede vraag verontschuldigde zich het Collegie met de verklaring, dat zij niet geweten hadden, dat de Prins nadere kennisgeving had verlangd. — Alsnu werd hun van den kant der Staten-Generaal voorgehouden, dat de Provinciën, elk in het bijzonder, hunne principalen niet waren, maar de Provinciën te zamen, met andere woorden, de Staten-Generaal. Daarna tot tweemalen toe op den toon des gezags uitgenoodigd om met de bijzonderheden voor den dag te komen, op welke elk punt der aanklacht doelde, verontschuldigde zich de Raad op grond der afwezigheid van sommigen zijner medeleden. — Natuurlijk, zij moesten duchten zich SOMMELSDIJKS ondank op den hals te halen. — Evenwel, de Staten-Generaal gelastten hun, tegen den volgenden dag de redenen van hun beklag nader bloot te leggen. Zij deden dit schriftelijk, en het opstel werd in de tegenwoordigheid van Zijne Excellentie in de vergadering van Hun Hoog Mogenden gelezen. Toen zulks was afgeloopen, werd hun aangezegd, dat de bedoeling goed kon zijn, maar dat zij zoo ten aanzien van den vorm als van den inhoud verkeerd gehandeld hadden. De Staten-Generaal, dit werd hun ten overvloede herinnerd, hadden zich bij artikel 32 der aan den Raad gegeven Instructie uitdrukkelijk de bevoegdheid voorbehouden, om in geval van nood zelven order te stellen op zaken, ter beschikking van den Raad gesteld. Het vergrijp met zijne kwade gevolgen moest hersteld worden, zeiden alsnu de Staten, en vraagden, hoe de onrust, door de missieve in de Provinciën teweeggebracht, weder tot bedaren te brengen. De Raad, niet toegevende dat hij zich vergrepen had, beloofde evenwel bij nadere brieven zijne eigenlijke bedoeling aan de Provinciën kenbaar te maken. Alsnu werd door de Staten-Generaal een ontwerp gesteld, dat de Raden van State slechts te teekenen hadden. Doch dezen weigerden zulks: zij zouden zelven, zeiden zij, een ontwerp stellen en aan het oordeel der Staten onderwerpen. Toen het ingeleverd

1627—1630.

was, moest het met Zijne Excellentie nader onderzocht worden; middelerwijl mochten de brieven niet worden afgezonden. Spoedig evenwel werd het ontwerp goedgekeurd; doch daarmede de zaak niet als afgedaan beschouwd: de schennis, zeiden de Staten, van hun gezag was niet hersteld, noch de ondienst van het Land weggenomen: men behield zich voor, later op de zaak terug te komen [1].

Zoo mislukte de door den Raad van State gedane poging ten volle. Het staatsbeleid zou uitsluitend bij de Staten-Generaal blijven berusten, en scheen er soms kloek beraad of snelle daad noodig, waar de besluiteloosheid of de oneensgezindheid van dat veelhoofdig ligchaam elke handeling belemmerde, zoo schoot er niets over dan dat de een of de andere ondernemende Staatsman of Staatspartij zich eenen stouten greep in de zaken van Staat veroorloofde.

De Prins zag dit in. Slechts door verstandhouding met enkele invloedrijke, bekwame en moedige personen zou hij in staat wezen zijnen zin door te drijven. Evenwel hoe meer lieden naar zijn hart hij in Staten en Gemeenteraden aangesteld kon krijgen, des te beter zou het wezen, en kon hij bovendien van de bijzondere omstandigheden der aanzienlijke Steden gebruik maken om hare regenten te doen ondervinden, dat zij tot bevordering hunner belangen de oogen naar hem te wenden hadden, zoo kon hij zich beloven, ten laatste vrij vermogend in den Staat te worden.

De Prins doet eene verkiezing te *Utrecht* buiten de nominatie van de Vroedschap.

Hoeveel hij er zich aan gelegen liet liggen door de verkiezing der Vroedschappen invloed op het beleid der zaken in de Steden te oefenen, blijkt uit het ten jare 1627 tusschen hem en de Regering van *Utrecht* voorgevallene. De leden der Vroedschap dezer Stad werden sedert 1619 benoemd voor hun leven, en de Prins-Stadhouder had slechts bij eene ontstane vacature uit een hem door de Vroedschap aangeboden tweetal te kiezen [2]. Doch bij de keuze van eenen Burgemeester en twee Schepenen, die hem in October 1627 te doen stond, veroorloofde zich de Prins wat zijn broeder te vergeefs had getracht te doen: hij ging buiten de nominatie, zich beroepende op eene acte der Staten-Generaal van de maand September 1619, waarbij den Stadhouder die bevoegdheid verleend was. Dit liet zich de Utrechtsche Regering niet aanleunen. Zij zond eene Deputatie tot de Staten-Generaal om te verklaren, dat zij 's Prinsen handelwijze niet kon toelaten, als strijdende met hare privilegiën: de acte, op welke Zijne Excellentie zich beriep, was slechts een voorslag geweest, die nimmer kracht van wet bekomen had [3]. Tegen den persoon van den door den Prins benoemden Burgemeester, JAN FLORISSEN NIEUPOORT, werden tevens allerlei bezwaren aangevoerd: hij was, heette

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 19, 20, 22 April, 1628. *Resol. Holl.* 17, 20 April, 1628. VAN DER CAPELLEN, I, bl. 461—463.

[2] Zie hiervoor, III D. III St. bl. 555.

[3] Zie ald. bl. 555, 556.

het, een man, die aan slinksche streken schuldig stond. De Ridderschap der Provincie dacht er anders over: in haren boezem werd het besluit doorgedreven om den Prins te bedanken wegens die keuze, als een blijk van zijn wijs beleid [1]. Zoo scheen de Stadsregering bij de Staten 's Lands van *Utrecht* geenen steun te zullen erlangen. Ook besloot zij zich ditmaal 's Prinsen keuze te laten welgevallen, maar met behulp der Staten-Generaal haar recht voor het vervolg te handhaven [2]. Werkelijk trok zich de Generaliteit de zaak aan. Zoo in den winter van dit jaar 1627/28 ook *Utrecht* zich onder de Provinciën bevond, welke door eene Bezending van de Staten-Generaal tot het verleenen der gevraagde Consenten moesten aangemaand worden, zal de begeerte der Stad om hare privilegiën voor verdere aanranding te behoeden, wel onder de redenen behoord hebben, waarom men alle punten der petitie niet dadelijk gaaf toestond. Trouwens de zaak der Consenten werd spoedig naar genoegen geschikt [3]. 1627—1630.

Ook te *Nijmegen* ging Zijne Excellentie in het begin van Januarij (1628) bij de verkiezing van een magistraatslid buiten de nominatie, en in *Noord-Brabant* verwekte 's Prinsen benoeming van eenen niet geboren Brabander tot *Drost* in het Gewest groot misnoegen bij den Raad van *Brabant*, die bij deze gelegenheid weder te vergeefs op rechten pleitte, welke hun, eenmaal tot de Unie van *Utrecht* toegetreden, naar zij beweerden, toekwamen. VAN DER CAPELLEN (sedert Augustus 1625 lid der Generaliteits-Rekenkamer [4]), die deze gevallen vermeldt, voegt er in zijne Gedenkschriften [5] deze woorden bij: »Prins MAURITS heeft wel in tijd van nood verandering gedaan van Magistraten om de Arminiaansche factie te dempen, maar is vroeger of later niet licht buiten de orde gegaan, noch heeft gehandeld tegen de privilegiën van de Landen of Steden. Niemand wil den tegenwoordigen Prins ook in zulke zaken tegenspreken. Evenwel behoorde hij anders onderricht te worden, daar het te beduchten staat, dat hij anderzins oorzaak geven zal tot alle onlusten en muiterijen." Niet alleen in de burgerlijke regering wraakte VAN DER CAPELLEN 's Prinsen machtsaanmatiging; maar elders in zijn werk op dit zelfde jaar teekent hij aan: »ondertusschen komt de autoriteit in militaire zaken allengskens aan den Prins, tot praejudicie van de Staten [6]."

Desgelijks te *Nijmegen* en elders.

---

[1] Een bewijs dat er toen ter tijd nog meer verdeeldheid in den boezem der Staten van *Utrecht* bestond, levert het beklag, door de kleine Steden van het Gewest bij de Staten-Generaal gedaan, dat van de Gedeputeerden der Provincie ter Generaliteit de Heer RODE derwaarts gecommitteerd was zonder dat zij er in gekend waren, en de Heer VAN WEEDE, die als gewoon lid zitting hield, eigenlijk geen uitgestrekter commissie had dan voor de zaak van de uitdieping van den Gelderschen *IJsel* (*Resol. Stat.-Gen.* 27 Nov. 1627).

[2] A. V. D. CAPELLEN, I, bl. 437, 438.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 29 Oct.; 18 Nov. 1627. 20 Jan.; 8, 27 Febr. 1628.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Aug. 1625.

[5] I, bl. 438.

[6] I, bl. 456.

1627—1630.

Niets scheen zoozeer tot vermeerdering van 's Prinsen gezag in de Republiek te moeten strekken, als de handbieding, door hem in dezen tijd aan de Regering van *Amsterdam* verleend, tot beteugeling der oproerigheid binnen deze stad.

De Gedeputeerden der Zuid-Hollandsche Synode hadden in het voorjaar van 1628 alweder grond gehad zich bij de Staten van *Holland* te beklagen over de aanmatigingen der Remonstranten, bepaaldelijk te *Rotterdam*, *Schoonhoven*, *Woerden* en verscheidene landgemeenten [1]. Ook te *Amsterdam* veroorloofden zich de Remonstranten bijeenkomsten te houden. Dit gaf ergernis bij de Contraremonstranten. De predikant ADRIAAN SMOUT verklaarde openlijk, dat men het Trojaansche paard wederom inhaalde, en het volk trachtte door oploop de vergadering der Remonstranten te verstoren. De Regering der stad, welke sedert het vorige jaar eenige voorstanders der Remonstranten in haar midden telde, verkoos die heftige taal en die balddadigheid niet toe te laten. Zij had besloten niet andermaal als in 1616 en volgende jaren den weg te volgen, dien de godsdienstige drijvers haar wezen: thans had zij zedelijke kracht genoeg om haar gezag tegen de rustverstoorders te doen gelden. Was men niet gezind aan de staatkundige denkbeelden toe te geven, die sommige Remonstranten in deze dagen mogen gekoesterd hebben, nog minder was men geneigd zich door de blinde staatkunde der Contraremonstranten te laten leiden. In allen gevalle de Regering verlangde meester te blijven en het beleid noch aan de straat, noch aan den predikstoel over te laten. Hadden de Contraremonstranten in 1618 den Prins en de krijgsmacht op hunne hand gehad, thans zou het den oproermakers, als het zoover komen moest, blijken, dat de Prins de Regering ter zijde zou staan. Diensvolgens beschermde zij de Remonstranten tegen het geweld. Tegen deze handelwijze der Regenten kantten zich de Contraremonstranten aan met het verwekken eener levendige beweging. Zij hielden bijeenkomsten en ontwierpen verzoekschriften, die door eene groote menigte burgers geteekend werden. Niet verlangende zich op deze wijze de wet gesteld te zien, verbood de Magistraat diergelijke zamenrotting en het onderteekenen van verzoekschriften. Dit verbod baatte niet. Integendeel er werd een nieuw verzoekschrift op den naam der dolerende predikanten en Kerkeraad ontworpen, waarbij ten ernstigste op het verbieden der Remonstrantsche Vergaderingen werd aangedrongen. Thans achtte de Wethouderschap den tijd gekomen om haar gezag door de tusschenkomst van den Prins te handhaven. Zij noodigde Zijne Excellentie uit, in hare stad te komen. De Prins hierin niets willende doen buiten kennis der Staten-Generaal, maakte Hun Hoog Mogenden bekend, dat hij van zins was aan die roepstem gehoor te geven. Hij verscheen den 10den April te *Amsterdam* met een aanzienlijk gevolg. De West-Indische Compagnie vreesde, dat de Prins wellicht in het voordeel der Remonstranten mocht beslissen, wier neiging tot vrede met de Zuidelijke Nederlanders haar zou gedwarsboomd hebben bij de krijgs-

De Prins in *Amsterdam* geroepen om de orde te handhaven.

---

[1] *Resol. Holl.* 31 Maart; 1 April, 1628.

onderneming, die zij tegen *Spanje* in *Zuid-Amerika* op het oog had. Dus wendde zij zich bij monde van hare hoofdaandeelhouders tot Zijne Excellentie met het verzoek, dat hij de gevestigde Leer zou handhaven en de bijeenkomsten der bij kerkelijk vonnis veroordeelden niet zou toelaten. De Prins wist zeer goed, dat de staatkundige verwachtingen der Remonstranten niet te verwezenlijken waren en dat de oorlog moest worden voortgezet. Eene uitspraak in hun voordeel zou eene staatkundige beteekenis gehad hebben, die noch met zijn gevoelen noch met dat der Amsterdamsche Regering overeen zou gekomen hebben. Dus handhaafde hij wel aan den eenen kant het gezag der Magistraat door het teekenen en indienen van verzoekschriften te verbieden; maar van den anderen kant verzekerde hij, dat de Godsdienst gehandhaafd en de Remonstrantsche vergaderingen geweerd zouden worden [1]. Hiermede werd voor het oogenblik de rust hersteld, en de Prins, te *'s Hage* teruggekeerd, werd plechtig door de Staten van *Holland* voor de door hem genomene moeite bedankt. Evenwel de Amsterdamsche Regering bleef van zins, de Remonstrantsche godsdienstoefeningen toe te laten, zoodra zij zulks zonder gevaar van zich in staatkundig opzicht misduid te zien, zou kunnen doen: het drijven der predikanten en de beweging onder het volk zou haar daarvan niet terughouden. 1627—1630.

De oplossing der vraag van vrede of voortgezetten oorlog hing voornamelijk af van onze betrekking tegenover *Frankrijk*. Werd de vriendschap met dit Rijk niet verbroken, dan zou de krijg voortduren: want *Frankrijk* had het voornemen om aan *Spanje* en *Oostenrijk* wat hun nog van de wereldheerschappij overschoot, te ontwringen. *Frankrijks* bondgenoot te blijven en met *Spanje* vrede te sluiten zou voor onze Republiek niet meer zamen kunnen gaan. Wel stond den Koning van *Frankrijk* ter onderwerping van *Rochelle* eene Spaansche vloot ten dienst. Richelieu had een list te baat genomen om zich van *Spanjes* hulp tegen de Engelsche vloot en de Gereformeerden te verzekeren. Wetende dat de uitrusting der Engelschen in 1627 op *Frankrijk* gemunt was, had hij de Spanjaarden in den waan gebracht, dat zij de bedreigde partij waren: daarop had hij hun *Frankrijks* bijstand aangeboden onder voorwaarde dat zij, wanneer *Frankrijk* werd aangevallen, op hunne beurt hulp zouden bieden. Maar weldra zou *Spanje* met *Engeland* vrede maken om tegen *Frankrijks* optreden in *Italië* bestand te zijn, en zouden zelfs Fransche Gereformeerden bij *Spanje* steun zoeken tegen de Regering van hun Land. Zoo zouden ook de partijen in ons Vaderland zich genoodzaakt zien andere wegen in te slaan. De Remonstranten, afkerig van het met *Spanje* verbonden *Engeland*, zouden warsch worden van den vrede; de Contraremonstranten, die zich *Engeland* zagen ontvallen, zouden den oorlog met minder vertrouwen zien voortzetten; maar niet zonder verzaking hunner beginselen zouden zij op vrede met hunnen aartsvijand bedacht hebben kunnen zijn. Onze betrekking tegenover *Frankrijk*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8 April, 1628. *Resol. Holl.* 15 April, 1628. Van der Capellen, I, 463. Aitsema, I, 702, 703. Wagenaar, XI, 77—79.

1627—1630. Doch zoo ver was het voor het oogenblik nog niet gekomen. In de eerste plaats hebben wij thans te zien, wat SOMMELSDIJK in *Frankrijk* verrichtte. Ongetwijfeld was het zijn doel, het bondgenootschap met *Frankrijk*, van hetwelk hij als het ware de vertegenwoordiger geworden was, in stand te houden. Maar had hij daartoe slechts te zorgen, dat het door LANGERAK op den 28sten Augustus 1627 gesloten traktaat [1] bekrachtigd werd? Als hij het dus aangelegd had, zou hij de fijne Staatsman, die hij was, niet hebben moeten wezen. Ware een traktaat bekrachtigd, dat ons dwong de Franschen, tijdelijk met de Spanjaarden vereenigd, tegen de Engelschen bij te staan in een tijd, dat de Koning van *Frankrijk* tegen het Gereformeerde *Rochelle* in de wapenen was, zoo ware de tegenstand in ons Vaderland niet te keren geweest; SOMMELSDIJK ware teruggeroepen, het bondgenootschap met *Frankrijk* verbroken, en onze Staat had zich in de armen van *Engeland* geworpen. Dus moest het traktaat niet bekrachtigd, maar LANGERAK gewraakt worden. Gaf men aan de Engelschgezinde en Contraremonstrantsche partij deze voldoening, dan kon zij hen, die bij ons het beleid van zaken hadden, niet van Franschgezindheid noch van de ondersteuning eener Regering, die de Hugenoten vervolgde, beschuldigen, en intusschen kon de Koning van *Frankrijk* zijnen gang gaan en *Rochelle* bedwingen zonder dat deze ongelukkige Stad zich van onze zijde bijgestaan zag. Werd het laatste traktaat al niet bekrachtigd, het bondgenootschap met *Frankrijk* werd intusschen niet verbroken en de volkomen aansluiting aan *Engeland* bleef belet. Dit was alles wat men voor het oogenblik wenschen kon en vermocht te bereiken, en RICHELIEU, die zich uitnemend met SOMMELSDIJK verstond, zal dit voorzeker genoegzaam hebben ingezien. Slechts uit de omstandigheid dat zich die beide Staatslieden ten aanzien van hetgeen alleen mogelijk en wenschelijk was, verstaan hadden, laat zich de stoutheid verklaren, waarmede de proposities van D'ESPESSES, die onzen Gezanten den tocht naar *Frankrijk* op zulk een Instructie, als zij bekomen hadden, ontried, door de Staten bejegend werden. Ja, op de uiterst stellige verklaringen van den Koning zelven, dat hij hen niet eenmaal ten gehoore zou toelaten, zoo zij de bekrachtiging van het traktaat niet medebrachten, werd geen acht geslagen. Hoe sterker men van de Fransche zijde aandrong op de bekrachtiging van het traktaat, des te grooter verdienste zou er in steken ze te weigeren. Dus vermeerderde die aandrang SOMMELSDIJKS kracht. Hoe het zij, van 's Konings wege werd zelfs aan den Heer DE VALENÇAY, Goeverneur van *Calais*, geschreven, dat hij den Gezanten bij hunne aankomst de voorwaarde moest herinneren, op welke alleen de Koning gezind was hen toe te laten. Hiervan verwittigd, zetten de Staten (wij hebben het gezien) niettemin het Gezantschap door: slechts voor geweld van de zijde van den Heer DE VALENÇAY zou men wijken, en alsdan onder protest wegens zulk een ongehoorde schennis van het volken-

[1] Zie hiervoor, bladz. 210, 211.

recht dadelijk naar het Vaderland terugkeren. Eenmaal te *Parijs* gekomen, zouden de Gezanten evenwel den Koning niet trotseren noch buiten hem om iets uitrichten, en bepaaldelijk niets afdoends handelen met de Koningin-Moeder, die zich met de zaak scheen te zullen bemoeijen, omdat haar de verzoening der beide Kroonen bijzonder ter harte ging [1]. 1627—1630.

De op den voorgrond gestelde beweegreden van het buitengewone Gezantschap was het herstel van de goede verstandhouding tusschen *Frankrijk* en *Engeland*, wier oneenigheid den Keizer in staat stelde om in *Duitschland* allen tegenstand tegen het gezag van *Oostenrijk* te bedwingen, den voorvechter van de Protestanten, CHRISTIAAN IV van *Denemarken*, buiten gevecht te stellen, en onze Republiek met eenen inval te bedreigen, waarvan de verdelging van de Gereformeerde Religie het gevolg scheen te moeten zijn. — Bij eene nadere Instructie, geteekend den 28sten October 1627, was onzen Gezanten voorgeschreven, de bekrachtiging van het bewuste traktaat, bijaldien men van de Fransche zijde daarop mocht aandringen, te verontschuldigen op grond dat aan de verzoening tusschen de beide Kroonen meer gelegen was: werd deze getroffen, dan zou het overige van zelve volgen, maar kwam zij niet tot stand, dan zou ons de onderstand van één of twee millioenen niet kunnen baten, aangezien de onderlinge vriendschap der beide Koningrijken de voornaamste voorwaarde was van ons bestaan. Althans zoo het traktaat niet gewijzigd werd, mochten de Gezanten tot zijne bekrachtiging de hand niet leenen. Instructie der buitengewone Gezanten naar dat Rijk.

Eene herhaaldelijk door JOACHIMI aangeboden gelegenheid om zich vóór hunne komst in *Frankrijk* met hen te onderhouden, sloegen onze Gezanten af, om reden dat dit wellicht het vertrouwen op onze volstrekte onzijdigheid mocht schokken. Trouwens aan de middelen om zich met de buitengewone Gezanten, die onze Staat naar *Engeland* zond, te verstaan en gedurig te beraden, zou het niet ontbreken, vermits er ter dezer gelegenheid een afzonderlijke paketbootdienst tusschen *Frankrijk* en *Engeland* werd ingericht [2].

Het ongemak aan zijn been verschafte SOMMELSDIJK de gelegenheid om niet eerder in *Frankrijk* aan te komen, dan nadat hij vernomen had, dat VOSBERGEN, die niet te *Calais* maar te *Boulogne* was ontscheept, aldaar met alle mogelijke eerbewijzen was ontvangen; dat zelfs de Goeverneur van *Calais*, na ontvangst van nieuwe brieven van Zijne Majesteit, zijn leedwezen betuigd had, dien Staatsman niet te hebben mogen Hunne aankomst.

---

[1] Zie *Secrete Resol. van de Stat.-Gen.* 16 Jan. 1628, aangehaald in het *Verbael van de Heeren van* SOMMELSDIJCK *ende* VOSBERGEN *van hare extraordinaris Ambassade aen den Coninck v. Vranckrijck in de Jaren* 1628 *ende* 1629. Op het Rijksarchief. De volgende bijzonderheden betreffende het Gezantschap zijn uit dit Verbaal geput.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Maart, 1628.

1627— 1630. onthalen, en dat de Koning uit het leger voor *Rochelle* op weg was naar *Parijs*.

Den 9den Maart kwamen de beide Ambassadeurs met een trein van koetsen van verschillende Gezanten en Edellieden, benevens de koninklijke rijtuigen, met den Maarschalk DE CHÂTILLON, hun ter halverwege tusschen *St. Denis* en *Parijs* tegemoet gekomen, in deze hoofdstad aan. Des anderen daags kregen zij van den Koning, die te *Versailles* was gaan jagen, de boodschap, dat hunne komst hem aangenaam was, — zoodat niets aan het eervolle hunner ontvangst ontbrak. Den 13den Maart hadden zij de eerste audientie bij den Koning. Op het lang verhaal van den toestand der Europesche zaken, door onze Gezanten gedaan om de noodzakelijkheid der verzoening tusschen *Frankrijk* en *Engeland* te doen uitkomen, antwoordde de Koning niets anders, dan dat hij aan de Engelschen geene aanleiding tot vredebreuk had gegeven, en dat, als dezen ten tweeden male kwamen, zij nog beter dan de eerste maal zouden worden afgewezen. Voorts deelde hij hun mede, dat hij tot Commissarissen om met hen te handelen gesteld had de Heren DE BULLION, D'ERBAUT en VILLE-AUX-CLERCS. Met alle minzaamheid had de Koning hen aangehoord; slechts had zijn gelaat, toen zij van de dankbaarheid gewaagden, die de Staten steeds voor de weldaden van *Frankrijk* betoond hadden en nog van zins waren te betoonen, een spoor van ongeloovig misnoegen verraden. De houding van Zijne Majesteit bij deze gelegenheid werd naauwkeurig gadegeslagen door de Secretarissen van den Nuncius des Pausen, en de Ambassadeurs van *Spanje* en *Brabant*, die te midden van den drom van Prinsen en Edelen tegenwoordig waren.

Hoezeer nu de Koning Commissarissen had aangewezen, liet het zich al dadelijk verwachten, en hoorden onze Gezanten zich door sommigen voorspellen, dat hunne onderhandeling gerekt zou worden tot na den val van *Rochelle*. Geen wonder, want vroeger kon *Frankrijk* niet met genoegzaam gezag en verzekerdheid met *Engeland* vrede maken; en zoo lang moest tevens het verblijf van onze Ambassade den Kardinaal dienstbaar zijn om in ons land de uitbarsting te voorkomen van die partij, welke de Fransche Gereformeerden noode gefnuikt zag. Spoedig zou die Stad echter nog niet vallen. Het is waar, RICHELIEU had nu voor *Rochelle* het opperbevel te land en te water zelf aanvaard, begerig naar de eer der verovering, die hem kracht moest bijzetten tegenover eene Geestelijkheid, welke niet schroomde te erkennen, dat zij *Frankrijk* aan den Koning van *Spanje* wilde brengen [1]. Daarbij was de Stad nu, zoo het heette, van de land- en de zeezijde volkomen ingesloten: om den toegang te water te sluiten, had men schepen laten zinken, onder andere ook Nederlandsche, welke men gedwongen had hunne lading wijn in allerijl te ontladen. — Maar niettemin was de toegang niet zoo versperd,

---

[1] Vestigde zich de Koning van *Spanje* slechts in *Frankrijk* (dus spraken de geestelijken volgens de mededeeling van den Hertog DE GUISE aan onze Gezanten), zoo waren binnen 50 jaren zijne kinderen toch Franschen.

of hier en daar kon nog wel een pinas uit- en inkomen. Bovendien de Spaansche vloot was weggezeild, en de Fransche in verschillende havens verspreid. Wel zou de Hertog DE GUISE zich, zoo het heette, te *Lissabon* met eene door de Portugezen uit te rusten Spaansche vloot vereenigen, om gezamenlijk een zeetocht tegen de Engelschen te ondernemen; maar die Hertog had tot uitrusting zijner eigene schepen slechts een onbeduidende som bekomen en rekende niet vroeger dan tegen het eind van Junij daarmede gereed te zullen zijn, en wat hier vooral van belang was, de Spanjaarden zouden waarschijnlijk niet bijzonder vaardig bevonden worden om hunne scheepsmacht bij de Fransche te voegen. Immers ondersteunden zij den Hertog van *Rohan* in zijn gewapenden tegenstand tegen den Koning. Maar meer dan alles stond den Kardinaal tot de onderwerping van *Rochelle* in den weg, dat de Katholieken hem die eer niet gunden, en de Grooten de gevolgen van die gebeurtenis duchtten. De Hertog DE CHEVREUSE verklaarde onzen Gezanten, dat, zoo die Stad veroverd werd, al de Prinsen van het Fransche Rijk in slavernij zouden gebracht zijn. Alzoo was de overgave in de eerste maanden althans nog niet te wachten. 1627—1630.

Reeds in een eerste gesprek kwam de Secretaris D' ERBAUT met de verklaring voor den dag, later door den Secretaris DE BULLION in sterker bewoordingen herhaald en met eeden bevestigd, dat de Koning niet zou toelaten, dat men met onze Gezanten tot eenige onderhandeling, welke zaak ook betreffende, overging voor en al eer het traktaat, met LANGERAK gesloten, zou zijn bekrachtigd: immers alvorens hen tot de taak van bemiddelaars toe te laten, verklaarde zijne Majesteit te moeten weten of hij met ons eene alliantie had, al of niet. Integendeel, antwoordden hierop de onzen, het is wenschelijk dat het traktaat alvorens niet beklonken zij; dan immers hebben de Engelschen te meer grond om op onze onpartijdigheid te vertrouwen, en is bij gevolg de goede uitslag onzer bemiddeling te waarschijnlijker. Doch dit mocht niet baten. Op de eerste conferentie verklaarden de Fransche Commissarissen geen anderen last te hebben, dan de onzen te hooren op de bekrachtiging van het traktaat. Wel konden zij toegeven, dat het niet bekrachtigd werd zoo als het daar lag; maar de Staten-Generaal hadden bij eene missieve van den 10den Januarij, waarin de Fransche Heren SOMMELSDIJKS stijl meenden te erkennen, verklaard, dat de wijzigingen, die zij verlangden, gering waren, en zonder dit schrijven van Hun Hoog Mogenden zouden hunne Gezanten niet in *Frankrijk* toegelaten zijn. Die geringe wijzigingen dan wenschten zij thans te hooren. — Onze Gezanten sloegen de uitnoodiging beleefdelijk af en gaven te kennen, dat zij in dezen tijd liever geene uitdrukkelijke alliantie gesloten zagen, vermits dezelve *Engeland* slechts zou krenken: gaarne zagen zij dan ook af van het subsidie, waarvan de betaling in dezen tijd den Koning zwaar moest vallen, mits zij slechts toegelaten werden als bemiddelaars van eenen vrede, die hun meer dan één of zelfs twee millioenen in het jaar waard was. Deze taal werd hoog opgenomen: wij beleedigden, zeiden de Commissarissen, den

Hunne eerste conferentie.

1627— 1630. Koning, door te onderstellen, dat hij onvermogend was, zoo lang de oorlog met *Engeland* duurde, ons het subsidie te betalen, en het voegde ons niet Zijner Majesteit voorwaarden voor te schrijven. Na afloop der conferentie deelde de Heer DE BULLION den onzen in vertrouwen mede, dat als zij op deze wijze voortgingen, zij eerstdaags een antwoord te wachten hadden, dat hun grootelijks mishagen zou. Ten einde derhalve te verhoeden, dat de Koning, bij de afwezigheid van RICHELIEU, die voor *Rochelle* gebleven was, tot een driftig besluit gebracht werd, gingen de onzen er toe over om eenige punten op te geven, die zij in het traktaat gewijzigd verlangden, zonder evenwel te gewagen van het gewichtigste bezwaar, dat men tegen het traktaat had, namelijk, de hulp, die wij krachtens hetzelve den Koning tegen *Rochelle* zouden moeten bieden. Dit punt durfden zij niet aanroeren uit vrees van te doen vermoeden, dat wij de handen ruim wilden houden om met de Engelschen *Rochelle* te kunnen ondersteunen. Reeds vernamen zij weldra daarna, dat de Fransche Ministers hen voor Engelschgezind hielden en op het punt geweest waren om de Staten te verzoeken andere onderhandelaars in hunne plaats te zenden. Intusschen hadden zij reden om te vermoeden, dat LANGERAK in de meening verkeerde, dat de bekrachtiging van het door hem gesloten traktaat nog onder de mogelijkheden behoorde, en dat het aan SOMMELSDIJKS eigenzinnigheid was te wijten, dat die bekrachtiging niet tot stand kwam. Van dezen waan en van de meening, dat hij tot het sluiten van het traktaat genoegzaam gemachtigd zou zijn geweest, beijverden zij zich van nu aan hem terug te doen komen, hem verzekerende, dat zij hem, zoo hij zulks volhield, openlijk zouden moeten wraken, en tevens bewerken, dat hem uit *'s Gravenhage* eene vermaning geworden mocht, dat hij zijne handelingen beter naar der Staten bedoeling zou hebben in te richten.

In de tweede conferentie bleek, dat de koninklijke Commissarissen wel bevroedden, dat er van onze zijde nog andere wijzigingen van het verdrag dan de medegedeelde verlangd werden, en verzochten zij de onzen daarmede dadelijk voor den dag te komen, ten bewijze dat het hun met de behandeling van het traktaat ernst was. Deden zij dat, alsdan zouden zij middelerwijl met betrekking tot den vredehandel tusschen de beide Koningen zoo veel kunnen doen, als de eer van den Koning van *Frankrijk* toeliet; in allen geval mochten zij niet verwachten, dat Zijne Majesteit eenigermate de hand leenen zou tot hunne briefwisseling met hunne ambtgenooten te *Londen*, aangezien dit den schijn zou hebben, alsof de Koning door hunne tusschenkomst de eerste voorstellen deed, hetgeen zijne eer niet toeliet, vermits *Engeland* en geenszins *Frankrijk* de aanvaller geweest was. — Maar, zoo als gezegd was, de mededeeling van al onze bezwaren tegen het traktaat werd verwacht, en juist dit verlangden onze Gezanten te ontgaan, vermits zij de breuke der onderhandelingen als het onvermijdelijk gevolg daarvan voorzagen. Niettemin, toen de Koning, met D'ERBAUT in zijn gevolg, in het begin van April zijne hoofdstad weder voor het leger verliet, zeide

hij bij het afscheid tot onze Gezanten, dat zij aldaar blijven zouden en dat hij der Koninginne-Moeder volkomen last gegeven had om met hen te handelen. Ook was de felheid van BULLION zoozeer niet te duchten: de voornaamste reden van zijn onwil om de onzen dadelijk tot onderhandelingen over den vrede toe te laten, was de vrees, dat, zoo hij dit deed, hij het vertrouwen verliezen zou van de Katholieken, die den oorlog tegen *Engeland* wilden zien voortduren, wel bevroedende, dat *Frankrijk* bij den vrede zich de verkregen veiligheid van die zijde en de bekomen ruimte van middelen tegen *Spanje* ten nutte zou maken. Van den anderen kant was het niet raadzaam zich met de Koninginne-Moeder tot bevordering van den vredehandel in te laten. Deze Vorstin moest, als moeder van de Koningin van *Groot-Britannië*, de bijlegging der geschillen verlangen. Maar om den vrede te verkrijgen, had zij zich, gelijk wij straks zien zullen, aangesloten aan eene partij, die RICHELIEU's val beoogde. Dit lekte uit. Vandaar dat DE BULLION eensklaps de bemiddeling van onze Gezanten inriep om vrede met *Engeland* te bekomen. Met de uiterste geheimzinnigheid verzocht hij onze Gezanten eenige punten van verdrag op het papier te brengen, die dan, in cijferschrift gesteld, aan onze Gezanten in *Engeland* zouden overgezonden worden, in hoop dat de vrede gesloten en afgekondigd zou kunnen zijn voordat iemand er van zou weten: binnen eene maand moest de zaak beklonken wezen, of het geschikte tijdstip was voorbij. Het is duidelijk, dat hij degenen die tegen en buiten RICHELIEU met *Engeland* onderhandelden, wilde verrasschen en overvleugelen. De Kardinaal was van de zaak bewust; CHATILLON werd er eenigermate mede gemoeid; maar voor LANGERAK werd zij geheel verborgen gehouden. Aan dat verzoek gaven de onzen gehoor. In de door hen ontworpen artikelen lieten zij opzettelijk de zaak van *Rochelle* en van de Fransche Gereformeerden, die de Koning van *Groot-Britannië* als zijne bondgenoten handhaven wilde, geheel ter zijde. De artikelen werden met alle mogelijke middelen van geheimhouding naar *Engeland* overgezonden. Daar de onzen intusschen vernamen, dat de Koning van *Groot-Britannië* uitdrukkelijk verklaard had, van geen vrede te willen hooren, dan mits LODEWIJK van de bedwinging van *Rochelle* afzag, en dat hij eene onderneming tot ontzet van die stad op het oog had, waartoe alles gereed was, zoo voegden zij bij die artikelen de verklaring, dat die onderneming den vredehandel niet mocht beletten: daar er in de punten van geen wapenstilstand sprake was, zoo, zeiden zij, kon zij niettemin voortgang hebben. Later vernamen zij nog, dat KAREL I te kennen had gegeven, wel te mogen lijden, dat onze Gezanten te *Londen* met die te *Parijs* over den vrede brieven wisselden. — Intusschen liet de Koninginne-Moeder onze Gezanten, die zich niet haastten om onder hare leiding tot onderhandelingen over te gaan, onder de hand berichten toekomen, bestemd om hun vertrouwen te winnen en haar als in geenen deele Spaanschgezind te doen voorkomen. Maar zij wisten te goed, wat deze Vorstin in het schild voerde. Van den vrede, onder hare bemiddeling, met medewerking van den

1627—1630.

Hunne bemoeijingen als bemiddelaars van eenen vrede tusschen *Frankrijk* en *Engeland*.

Raadslagen der partijen in *Frankrijk*.

1627— 1630.

Hertog VAN LORRAINE en niet zonder den invloed van Mevrouw DE CHEVREUSE, die tegen RICHELIEU met een onverzoenlijken haat bezield was, tusschen *Frankrijk* en *Engeland* gesloten, zou de bevrediging van *Rochelle* eene voorwaarde geweest zijn. Zoo zou men RICHELIEU's eerzucht verijdeld, en de Prinsen, hetzij Katholieke of Gereformeerde, tegen het gevaar, dat hen van den kant eener krachtige Regering bedreigde, verzekerd hebben. Dat onze Gezanten medewerkten om zulk eenen toeleg in het belang van den Kardinaal te doen mislukken, was tevens in het welbegrepen belang van ons vaderland.

Plannen van vrede tusschen *Engeland* en *Spanje*, waarin de Vereenigde Provinciën begrepen zouden worden.

Immers reeds vóórdat RICHELIEU er in geslaagd was om *Spanje* met *Frankrijk* tegen *Engeland* te verbinden, waren er door middel van den als schilder zoo beroemden RUBENS onderhandelingen gevoerd tusschen *Spanje* en *Engeland*, en in den vrede, welke het doel dier onderhandelingen was, zouden de Vereenigde Provinciën mede begrepen zijn geworden [1], dat is, *Engeland* zou in verstandhouding met *Spanje* deze Republiek getracht hebben te dwingen tot het aannemen van voor *Spanje* verdragelijke voorwaarden. De Brabantsche patriotten, door SPINOLA, zoo het schijnt, ondersteund, werkten daaronder, om met behulp der Remonstranten eene aansluiting aan de Noord-Nederlanders te weeg te brengen, met het doel om, bij den vrede hunner Noordelijke broeders met *Spanje*, zooveel als maar eenigzins mogelijk zijn zou, van hunne eigene nationale onafhankelijkheid te redden. Toen nu de vereeniging van *Frankrijk* en *Spanje* in het voorjaar van 1628 al losser en losser werd, zag men den draad dier onderhandelingen weder opvatten. Onze Gezanten in *Frankrijk* wisten in de maand April, dat de Engelschen in verstandhouding met RUBENS stonden; zij vermoedden, dat ook de Aartshertogin in de onderhandeling betrokken was, en verwachtten, dat de zending van LORD CARLISLE over *Brabant* naar *den Haag* ter bevordering van zulke vredeplannen met *Spanje* moest strekken. Deze ontwerpen nu waren het juist, aan welke de Koninginne-Moeder zich te *Parijs* dienstbaar maakte, en welke door Staatslieden, die, gelijk SOMMELSDIJK en VOSBERGEN, ons land evenmin aan de hand van *Engeland* als aan die van de Brabantsche patriotten *Spanje* in de armen gevoerd wilden zien, gedwarsboomd moesten worden.

Niettemin zochten onze Gezanten een gehoor bij den Hertog VAN LORRAINE, die in weerwil van de tusschen hem en de Fransche Regering nog altijd bestaande spanning gedurende de Paaschweken te *Parijs* was gekomen. Men bleef op deze audientie, die den 26sten April plaats had, van beide zijden bij algemeene of weinig afdoende gesprekken. Te vergeefs trachtten de onzen den Hertog aan het spreken te brengen over den Keurvorst van *Beijeren* en over het voornemen, dat hem werd toegeschreven, om dien Vorst tegen *Oostenrijk* in het harnas te jagen. Toen zij nu ook gehoor bij de Koninginne-Moeder zouden erlangen, werd zulks bij herhaling uitgesteld, daar zich hare Majesteit, zoo het

[1] *Resol. Holl.* 30 Sept. 1627.

heette, tot onpasselijkwordens toe boos gemaakt had op den broeder des Konings, die wegens zijnen hartstocht voor Prinses MARIA, de dochter van den nieuwen Hertog van MANTUA, zich meer dan haar lief was, beijverde om in *Italië* tegen *Spanje* en *Savoye* tot krachtige maatregelen over te gaan. Zij behoefde een voorwendsel om in deze dagen den Ambassadeur van MANTUA niet te ontvangen, en kon dus, wilde zij zich niet verraden, onze Gezanten niet toelaten. Bovendien zal zij intusschen wel bevroed hebben, dat zij onze Gezanten niet daar zou brengen, waar zij ze hebben wilde. — Middelerwijl kwam er antwoord uit *Engeland*. De Koning van *Groot-Britannië* had op de artikelen, door de onzen uit *Parijs* overgezonden, aangemerkt, dat zij van den Koning van *Frankrijk* of zijne Ministers behoorden te komen. Geen wonder: men had in *Engeland* een oor voor de vredesvoorslagen, van dien anderen kant uit *Frankrijk* gedaan, en wilde dus wat van de zijde der Regering scheen te komen, niet met een half woord verstaan. In een onderhoud, dat onze Gezanten met den Heer DE BULLION over het bekomen antwoord hadden, werd men het eens, dat men de Engelsche onderneming tot ontzet of ten minste tot verversching van *Rochelle* haren gang moest laten gaan. Reeds omtrent het midden van April was, zeide men, de Engelsche vloot op de hoogte van *Ile-Dieu* gezien, en de haven van *Rochelle* scheen op verre na niet zoo ontoegankelijk gemaakt voor groote schepen, als RICHELIEU geacht werd te wanen. Toch hield men het er voor, dat die vloot niet veel zou uitrichten: BUCKINGHAM, meende men, was het met de onderneming geen ernst. En niet zonder grond dacht men er zoo over. Had hij de belegeraars laten aantasten, zoo zou hij de Spanjaarden gedwongen hebben, den Koning van *Frankrijk* volgens het nog bestaande verdrag bij te springen, of wel den vrede met *Frankrijk* op te zeggen en zich daardoor het gevaar op den hals te halen, dat LODEWIJK in *Italië* openlijk voor den Hertog van MANTUA partij trok. Bovendien mocht men vragen, of het voor *Engeland* wel geraden was door een aanval op 's Konings leger het eergevoel der Franschen en hunne liefde voor hunnen Koning aan te wakkeren, op een tijdstip, dat men zich in verband gesteld had met eene partij in dat Rijk, om, buiten 's Konings hooge Regering om, vrede te sluiten? Dus was het te voorzien, dat de geheele Engelsche onderneming zou eindigen, gelijk zij werkelijk geëindigd is: dat, namelijk, de vloot zou afdeinzen zonder zelfs levensmiddelen in *Rochelle* binnengebracht te hebben. — Maar al stond het vast, dat men de nadering der vloot door geen voorstel van wapenstilstand zou trachten te keren, toch meende DE BULLION, dat de onzen hunnen koerier nogmaals naar *Engeland* moesten zenden, om er op te laten aandringen, dat men op de twee artikelen, waartoe de geheele voorslag teruggebracht was, sluiten zou zonder van *Rochelle* te gewagen. Het schijnt, dat hij het er voor hield, dat BUCKINGHAM dubbel spel speelde en zich den pas niet wenschte af te snijden om, als *Rochelle* gevallen was en de Kardinaal zijne tegenstanders in bedwang had weten te houden, zich met den alsdan onverwinnelijken Minister te verstaan. Hoe het zij, de onzen zonden op nieuw eenen

1627—1630.

Engelsche vloot naar *Rochelle* gezonden.

1627—1630.

koerier naar *Londen* en in hunne berichten konden zij vrijelijk uitweiden over het wenschelijke, dat KAREL I zich nu haasten zou om *Rochelle* te hulp te komen: dit gaf hun een schijn van ingenomenheid met de zaak der Hugenoten en met KARELS plannen, terwijl zij zeer wel wisten, wat hem in den weg stond om met zijne vloot wat degelijks uit te richten.

Den tweeden Mei hadden onze Ambassadeurs gehoor bij de Koninginne-Moeder; maar wel verre van alsnu van de aan hare Majesteit door den Koning verleende volmacht gebruik te maken om met haar over den vrede met *Engeland* te spreken, zeiden zij, dat zij wel gemerkt hadden, dat er zoo lang *Rochelle* zich in dien toestand bevond, over geene openbare aangelegenheden met eenige hoop om wat degelijks uit te richten kon gehandeld worden, en hielden hare Majesteit met bijzondere belangen bezig, die zij in last hadden nevens de Staatszaken aan het Fransche Hof voor te staan. Van hare zijde gaf de Vorstin zich evenmin bloot.

Gedurende een geruimen tijd was er geene sprake geweest van de wijzigingen, in ons verdrag met *Frankrijk* te brengen. Maar den derden Mei kregen onze Gezanten brieven uit *den Haag* in antwoord op de punten van wijziging, die zij zich genoodzaakt gezien hadden op te stellen. De Staten mochten lijden, dat de onderhandeling over die wijzigingen, als het dan niet anders kon, de bemiddeling van den vrede tusschen *Frankrijk* en *Engeland* voorafging. De Instructie der Gezanten, schreven Hun Hoog Mogenden, voorzag in alles: daaraan hadden zij zich bij de vraag, wat zij al of niet toestaan konden, slechts te houden. Verlangden de Franschen, bij gebleken onmogelijkheid om elkander op het nieuwe traktaat te verstaan, dat men dat van *Compiègne* zou doen herleven, zoo konden zij daarin niet bewilligen, vermits de tijden veranderd en toen dat traktaat gesloten was, *Frankrijk* en *Engeland* niet in oorlog waren. Maar wilden de Franschen, bijaldien hetgeen zij begeerden, niet ingewilligd werd, de onderhandeling afbreken, dan moesten de Gezanten, alvorens daartoe te komen, Hun Hoog Mogenden vooraf van den stand der zaak verwittigen. Voorts gaven de Staten bij deze gelegenheid hunne bevreemding te kennen over de redenen, die LANGERAK zich veroorloofd had; zij gelastten hem kopij over te zenden van de aanschrijving, op welke hij zich beriep ten bewijze, dat hij bij het sluiten van het traktaat niet buiten zijnen last zou gegaan zijn. Eindelijk gaven zij dezen hunnen gewonen Gezant een grievend blijk van mistrouwen door te besluiten aan de buitengewone Ambassadeurs kopij te zenden van alles wat zij hem aanschreven. Zelfs was er sprake van om hem ter verantwoording naar *Holland* te roepen [1]. Op de mededeeling van dit bericht erkende LANGERAK zijn ongelijk, bood aan, zijne woorden in de tegenwoordigheid der Fransche Commissarissen te herroepen, en zeide met de verklaring dat hij iets in handen had, waarmede

LANGERAK wordt gewraakt wegens het sluiten van het traktaat.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 18 April, 1628. *Resol. Holl.* 12, 13, 15, 18, 20 April, 1628.

hij zich kon verdedigen, niets anders te hebben willen zeggen, dan dat hij vrienden had, die hem wel van alle zwarigheid zouden weten te ontheffen [1]. En hiermede werd het wederkerig vertrouwen hersteld. 1627—1630.

De eerste gelegenheid na de ontvangst der brieven van Hun Hoog Mogenden namen de onzen te baat om te doen gevoelen dat, zoo zij dan tot beraadslagingen moesten overgaan, strekkende om het traktaat voor de Staten aannemelijk te maken, zij dit geene zaak achtten, die, gelijk de Franschen schenen te meenen, met eene geringe wijziging van enkele bepalingen spoedig af te doen was.

Intusschen kwam den 21sten Mei te *Parijs* het bericht aan, dat de Engelsche vloot was afgedeinsd. Hierop werd het vermoeden algemeen, dat zulks het gevolg was van een aangevangen vredehandel. Wie onder de aanzienlijksten niet in alle geheimen waren ingewijd, zelfs de broeder des Konings, verkeerden in de meening, dat onze Gezanten de bemiddelaars van dien vrede waren. Trouwens sedert werd er meer openlijk over vredesonderhandelingen gesproken, en over de rol, die de onzen daarbij zouden kunnen vervullen. Maar te *Parijs*, bij de afwezigheid van den Koning en den Kardinaal, begrepen dezen, zou er niets van aanbelang in die zaak kunnen verricht worden. Dus begonnen zij te wenschen, dat zij naar het leger mochten ontboden worden.

Doch hoe gedroegen zich de Staten bij de onderhandsche pogingen om vrede tusschen *Engeland* en *Spanje* tot stand te brengen, eenen vrede, waarin ten spijt van den Kardinaal, de Fransche Hugenoten en Prinsen, en, ten spijt van de mannen der moedige volharding, de Noordelijke *Nederlanden* zouden begrepen zijn? Kwam CARLISLE werkelijk naar *den Haag* om zulke denkbeelden te verwezenlijken? Dat hij gezegd werd bij zijne doorreize door *Brabant* de Infante te *Brussel* niet gesproken te hebben, bewees, volgens SOMMELSDIJK, niets tegen het vermoeden, dat hij optrad als bemiddelaar van eenen vrede tusschen *Engeland* en *Spanje*. Immers had de Infante hem te *Duinkerken* DON CARLO COLONNA te gemoet gezonden, en er behoefde juist niet te *Brussel* onderhandeld te worden. Ook zag men reeds, dat aan het verbod van handel tusschen de Engelsche en Duinkerkers de hand niet meer werd gehouden.

Maar wij hadden op dat tijdstip buitengewone Gezanten te *Londen*. Wat berichtten dezen? Hoedanig was over het algemeen tot dusverre hun wedervaren geweest?

Bij de aanbeveling van den vrede met *Frankrijk*, die onzen buitengewonen Gezanten naar *Londen* opgedragen werd, zou het dezen onmogelijk zijn van 's Konings voornemen Instructie onzer buitengewone Gezanten naar *Londen*.

---

[1] Uit een later onderhoud van onze buitengewone Gezanten met den Heer VAN LANGERAK mag men opmaken, dat deze met die vrienden den Kardinaal DE RICHELIEU bedoelde, die hem bezworen had, ten einde hij niet ten val mocht komen, het traktaat te sluiten, hem op verbeurte van zijn leven belovende, dat hij hem wel bij de Staten van alle blaam vrijwaren zou. Waarschijnlijk rekende de Kardinaal daarbij op SOMMELSDIJK.

1627—1630. om *Rochelle* te ontzetten, met afkeuring te gewagen. Toch zou KAREL I van dat voornemen moeten afzien, indien er vrede tusschen de beide Rijken zou komen. Vandaar dat de Instructie, welke die Gezanten medekregen, in eenigzins tegenstrijdige uitdrukkingen van die zaak gewaagde. Het zou zijne Majesteit, zeggen de Staten in dat Staatstuk [1], tot groote eer en onsterfelijken lof verstrekken, de Kerken van *Frankrijk* aan eenen goeden vasten vrede te helpen; en, voegen zij er in éénen adem bij, niet alleen zijne wapenen, maar ook die van *Frankrijk*, in plaats van ze tegen elkander te scherpen, tegen hunnen gemeenschappelijken vijand te wenden. Ook moesten de Gezanten bepaaldelijk wijzen op den gevaarlijken toestand, waarin 's Konings landing op het eiland *Ré*, zoo zij weder mislukte, de stad *Rochelle* en al de Fransche Kerken zou brengen.

De behartiging van nog andere belangen, waaronder die van den handel eene voorname plaats bekleedden, werd aan de buitengewone Gezanten opgedragen. Zij moesten tegen de represailles op de Oost-Indische Compagnie opkomen, om herstel vragen voor de schennis van onze haven van *Tessel*, waar men het Fransche schip had aangerand en genomen, en klagen, dat het traktaat van *Southampton* [2], hetwelk den Engelschen de bevoegdheid had toegekend om zich door visitatie te overtuigen, of onze schepen, naar eene Spaansche haven bestemd, ook verboden waren voerden, misbruikt werd. Die visitatie toch was sedert op meest alle schepen toegepast, welke door het Kanaal voeren. Bepaaldelijk waren er Nederlandsche schepen, die op *Saleh* handelden, opgebracht, hoezeer die plaats niet onder de gehoorzaamheid van *Spanje* stond en de Engelschen daar zelven handel dreven. Ja zelfs hadden de Engelschen Afgevaardigden van daar ten hunnent ontvangen en goed bejegend, en dat terwijl zij onzen handel met die van *Saleh*, als waren zij niets dan zeeroovers en vijanden van het menschelijk geslacht, voor een gruwel verklaarden [3].

Hunne aankomst in *Engeland*.

Den 14den Februarij (1628) kwamen RANDWIJK en PAUW te *Gravesand* aan. Hier kwam JOACHIMI hen spreken, en zeide hun, wat hij ook aan beide naar *Frankrijk* bestemde Gezanten had willen zeggen, dat de Hertog VAN BUCKINGHAM hem in vertrouwen medegedeeld had, dat de Koning misschien tot vrede met *Frankrijk* bewogen zou

---

[1] Artikel 33. Zie *Verbael van de HH.* V. RANDWIJCK *ende van* HEEMSTEDE *van de Legatie naer Engelandt, in den jaere* 1628 *en* 1629. Op het Rijksarchief. Aan dit stuk zijn de volgende bijzonderheden ontleend.

[2] Nog altijd hadden de Koninklijke Commissarissen, die met de onzen het traktaat van *Southampton* hadden gesloten, deswegens geene geschenken van de Staten ontvangen. Voor het vertrek van dit nieuwe Gezantschap werd daarin voorzien, maar later besloten, dat men het doen van die geschenken zou achterwege laten (*Resol. Stat.-Gen.* 20 Dec. 1627; 2 Junij, 1628).

[3] CATS had, in *Engeland* zijnde, reeds over deze zaak geklaagd. Zie *Resol. Stat.-Gen.* 5 Aug. 1627.

kunnen worden, indien de Koning van *Frankrijk* kon overgehaald worden om met *Engeland* de zaken van *Denemarken* en *Duitschland* te helpen handhaven, en daartoe twee derden der noodige opofferingen tegen één derde, door *Engeland* te leveren, wilde bijbrengen; voorts indien hij die van *Rochelle* en de andere Gereformeerden in het bezit wilde laten van hetgeen bij het laatste accoord, onder bemiddeling van Graaf HOLLAND en Baron CARLETON getroffen, bedongen was. 1627—1630.

Den 22sten met 's Konings *barges* van *Gravesand* tot voor den *Tower* gevaren, werden zij met een trein van koetsen van Ambassadeurs, Engelsche edellieden en handelaars op *Nederland* van daar naar hun *hôtel* gevoerd; maar koetsen van den Koning ontbraken bij den optocht. Hierover gaven onze Gezanten hunne bevreemding te kennen, te meer omdat deze zaak algemeen werd opgevat als een blijk, dat er tusschen den Koning en de Staten niet de beste overeenstemming bestond, en dat hunne komst niet aangenaam was. De Burggraaf van WIMBLETON antwoordde, dat hij niet wist, hoe 's Konings koetsen afwezig waren gebleven, daar hij last gegeven had dat zij tegenwoordig zouden zijn, en bood aan om de plechtige ontvangst te herhalen, ten einde de begane fout te herstellen. Dit namen onze Gezanten aan: zij begaven zich derhalve terug naar den *Tower*, dien zij bij deze gelegenheid bezichtigden, en werden van daar alsnu mede met 's Konings koetsen op den vollen middag de stad doorgevoerd.

Den 27sten werden zij ten hove ter maaltijd genoodigd om daarna hunne eerste audientie bij den Koning en de Koningin te erlangen. Op hun eerste bezoek bij den Hertog VAN BUCKINGHAM toonde deze te weten, dat er in de vergadering der Staten minder eervol van hem was gesproken, als van iemand, die niet te vertrouwen was en die vreemde plannen had. Ook beklaagde hij zich, dat hij in zijn voornemen om den Ministers des Konings van *Frankrijk* de onderdrukking der Hugenoten te beletten, en hen tot hulpbetoon tegen *Spanje* en *Oostenrijk* te nopen, door Hun Hoog Mogenden verhinderd was. Zag *Frankrijk* af van zijne tegenwoordige staatkunde en besloot het de gemeene zaak te behartigen, dan zoude zijn Meester, hoe zwaar ook beleedigd, zich niet afkerig van den vrede betoonen. Bij *Spanje*, voegde hij er later bij, was geneigdheid om zich met *Engeland* te verstaan, en zoowel SPINOLA als de Spaansche Ambassadeurs te *Parijs* hadden hunne dienst veil om den vrede te bemiddelen, als Hun Hoog Mogenden het konden goed vinden. Voorts ontzag de Hertog zich niet onze Gezanten te verzoeken, dat zij door hunnen invloed de leden van het Parlement zouden opwekken tot welwillendheid om den Koning gelden toe te kennen: was het Parlement daartoe niet bereidvaardig, dan zou de Koning zonder hetzelve belastingen invorderen: al de Heren van den Raad hadden beloofd, den Koning hierin behulpzaam te zijn, al moesten zij daarvoor sterven. — CONWAY, Secretaris des Konings en belast met de Nederlandsche zaken, en de Graaf van PEMBROKE, Groot-*Steward* of Hofmeester, betuigden al dadelijk, dat zij geenszins met den oorlog tegen *Frankrijk* waren ingenomen, en RICHARD WES-

Hun eerste onderhoud met BUCKINGHAM.

1627—1630. TON, Kanselier van de Schatkist, verklaarde, dat hij en de gansche Raad tot vrede met *Frankrijk* gezind was.

Den 29[sten] hadden onze Ambassadeurs, aangezien de Koning voor een dag of veertien naar *Theobalds* en *New-Market* stond te vertrekken, hunne tweede audientie, waarbij men zich niet bloot bij plichtplegingen en algemeenheden hoopte te bepalen. Op hunne uitvoerige uiteenzetting der gronden, die den vrede tusschen *Engeland* en *Frankrijk* dringend noodzakelijk maakten, antwoordde de Koning in denzelfden zin, als zij BUCKINGHAM reeds hadden hooren spreken. Ook uit zijner Majesteits mond moesten zij op hunne klacht over de schade, die hun handel bij dien oorlog leed, het weinig troostrijke woord vernemen, dat wij mede eenig ongemak om het gemeene beste moesten weten te verduren. Ten slotte zeide de Koning, dat hij eenige Heren van zijnen Raad zou committeren om met de onzen te handelen aangaande de ondersteuning van den Koning van *Denemarken* en andere zaken, welke zij in last hadden in het midden te brengen. De Vorst won door zijne redenen bij deze gelegenheid het vertrouwen en den goeden dunk van onze Gezanten.

Commissarissen benoemd om met hen te handelen.

Den 4[den] Maart vernamen zij, dat de volgende Heren waren aangewezen om met hen te onderhandelen: de Graaf VAN MARLBOROUGH, Groot tresorier, de Graaf VAN MANCHESTER, Voorzitter van den geheimen Raad, de Hertog VAN BUCKINGHAM, de Graaf VAN PEMBROKE, de Graven DORSET, SUFFOLK, BRIDGEWATER, CARLISLE en HOLLAND, de Burggraven CONWAY en WIMBLETON, de Baron CARLETON van *Imbercourt*, de Secretaris COOKE en RICHARD WESTON, kanselier van de schatkist. Dat de naam van den Baron CARLETON onder deze Commissarissen werd aangetroffen, was het gevolg daarvan, dat de Koning hem uit de Vereenigde Provinciën teruggeroepen had, daar, zeide men, met de komst onzer buitengewone Gezanten de onderhandelingen naar *Londen* verplaatst waren. Deze uitdrukking alleen was genoeg om te doen beseffen, welk doel men met die onderhandelingen wenschte te bereiken, en wat al de welwillendheid der Engelsche Grooten, onzen Gezanten bewezen, te beduiden had. Eerst den 22[sten] Maart vernam men in *den Haag*, dat CARLETON last had om naar zijn land terug te keren. Toch, verklaarde hij toen, nog wat in *Holland* te willen blijven: waarschijnlijk hoopte hij nog wat afdoends te kunnen verwerven. Met het plakaat intusschen, dat Hun Hoog Mogenden uitvaardigden om den uitvoer van schepen en van scheeps- en krijgsbehoeften te verbieden en het dienstnemen van hunne onderzaten bij vreemde Mogendheden te keer te gaan, was hij niet tevreden. Het was in zijn oog wel voldoende om aan bijzondere personen dien uitvoer te beletten, maar de Staten schenen zich daarbij voor te behouden, de eene of andere Mogendheid met de vergunning om zich het verlangde aan te schaffen te gerieven. Voorts verlangde CARLETON eene bepaalde verklaring, wat men doen zou, zoo de Spaansche vloot zich weder met de Fransche vereenigde, en een vast besluit op de uitrusting van het Nederlandsche contingent bij de Engelsche scheeps-

CARLETONS vertrek uit *Holland*.

macht te voegen. — De Staten evenwel verkozen zich niet nader te verbinden. Daar de Gezant alsnu stellig verklaard had eerstdaags te zullen vertrekken, antwoordden zij op zijne aanmerkingen, dat de onzijdigheid niet veroorloofde aan *Frankrijk* volstrekt alles te weigeren. Wat reeds naar *Frankrijk* was uitgevoerd, was of bijzonder eigendom van den Koning [1] of elders licht te bekomen. Op de toezending van een eskader ter versterking van de Engelsche vloot moesten zij zich nader met *Engeland* beraden, aangezien de alliantie, van de vereeniging onzer schepen met de Engelsche sprekende, bedoelde, dat alleen de Spanjaarden de te bestrijden vijand zouden zijn. Wat eindelijk de nieuwe vereeniging der Fransche en der Spaansche vloot betrof, deze was gansch onzeker; maar, werden de kusten van Zijner Majesteits Rijken aangerand, dan zouden wij hem bijstaan. — Deze laatste verklaring vond CARLETON niet duidelijk genoeg. De Staten wijzigden ze naar zijn verlangen; maar SOMMELSDIJK sprak in *Frankrijk* anders. In geval van landing der Franschen, met Spanjaarden vereenigd, op de Engelsche kust, zeide hij tot den Hertog VAN GUISE, waren de Staten niet gehouden de Engelschen bij te staan, aangezien, al hadden de Franschen volk van eene andere natie onder zich, het altijd de Franschen bleven, die den aanval deden; of het Spanjaarden of Turken waren, die zij bij zich hadden, was om het even. 1627—1630.

Daar CARLETON dan nu (hij was weinig voldaan over 't bekomen antwoord) van ons zou scheiden, zoo besloten de Staten hem met een gouden keten van 3000 gulden, en zijnen Secretaris met een medaille van 100 gulden waarde te begiftigen. Deze geschenken voldeden niet. CARLETON, die hebzuchtig was en ook onlangs van zijn karakter als Gezant misbruik gemaakt had om een overmatige menigte goederen vrij van licent in te voeren, was onkiesch genoeg om te verklaren, dat die gift voor hem, als bijzonder persoon, te groot, maar, beschouwd als vertegenwoordiger eens Konings, te klein was. Dus zou hij te *Delft* tapijtwerk gaan koopen, om tot behangsel van een vertrek te dienen, en het den naam geven, alsof de Staten het geheel betaald hadden. Ook de Secretaris vond de medaille te gering: elders had *hij*, en anderen hier, meer gekregen. De Staten merkten de mededeeling van den Ambassadeur aan als niet geschied, en namen van zijnen Secretaris den penning stilzwijgend terug [2]. Doch op den achtsten Mei (1628) liet CARLETON weten, dat daar CARLISLE in het land was aangekomen, het hem niet betaamde de vereering aan te nemen [3]. Hij zal gemeend hebben geen ge-

---

[1] Op de kanonnen, onder anderen, was 's Konings wapen ingegoten. Dit was de dekmantel, dien men gebruikte om den uitvoer van geschut naar *Frankrijk* te vergoêlijken.

[2] *Res. Holl.* 23 Maart, 1628. *Resol. Stat.-Gen.* 21, 22 Maart; 6, 22, 28 April; 3, 7 Mei, 1628.

[3] Ook had hij, voegde hij er bij, te *Delft* het verlangde tapijtwerk niet gevonden. Hij had de keten aan eenen klerk overhandigd; doch deze had zich niet bevoegd geacht ze aan te nemen (*Resol. Stat.-Gen.* 8 Mei, 1628).

1627—1630. schenk te kunnen aanvaarden, nu wat de nieuwe Gezant zou blijken te zeggen te hebben, bewijzen zou, dat de Engelschen geen enkel punt van geschil als afgedaan beschouwden.

Komst van Graaf CARLISLE te *'s Hage.*

Den 9den Mei kwam de Graaf van CARLISLE aan. De Prins reed hem tot *Rijswijk* te gemoet om hem te verwelkomen. Den elfden had hij audientie bij de Staten en erlangde op zijn verzoek Commissarissen uit hun midden om met hem te onderhandelen. Dezen brachten den 18den rapport uit omtrent de vijf punten, door de Engelsche Heren in het midden gebracht. Bij het eerste verlangden zij van de Staten nadere geruststelling van de *Merchants-adventurers*, die bezorgd schenen, dat op hunne schepen en goederen, bij wijze van represaille, beslag zou worden gelegd. Bij het tweede verzochten zij, dat Hun Hoog Mogenden hunnen Gezanten te *Londen* volmacht zouden geven om eene alliantie te sluiten met de Koningen van *Groot-Britannië*, *Denemarken* en *Zweden* ter verzekering van de vrije vaart door de Sont, in de Oost-zee en op de rivieren de *Elbe*, de *Wezer* en de *Eems*, en dat zij zich alreede zouden uitrusten om met kracht in die wateren op te treden. Bij het derde werd gevorderd, dat volkomener voldoening zou gegeven worden, nopens het vertrek van KOEN naar *Batavia;* dat wegens het gebeurde op *Amboina* eindelijk recht gedaan, en eene Deputatie naar *Engeland* gezonden zou worden, om de hangende geschillen tusschen de beide Oost-Indische Compagniën bij te leggen. Bij het vierde werd op nieuw verbod van toevoer van schepen en krijgsbehoeften aan *Frankrijk* geeischt: de aanspraak van deze Mogendheid stond niet gelijk met die van *Engeland:* de Staten toch waren door een verdrag tot levering van krijgsbehoeften aan *Engeland* gehouden, en ten aanzien van *Frankrijk* verplichtte hen geenerlei verdrag, ja dit Rijk was verbonden met hunnen doodvijand. Bij het vijfde punt, eindelijk, verlangden de Gezanten bepaaldelijk te mogen weten, hoe de Staten zich gedragen zouden bij de vereeniging van de Fransche en de Spaansche macht, met name in geval van aanranding van den Britschen bodem, hetzij onder Fransche, hetzij onder Spaansche vlag. — Op het eerste punt antwoordden de Staten, dat zij zich tot geruststelling der Engelsche handelaars niet duidelijker konden uitdrukken: zij zouden afwachten, of die kooplieden nog iets naders begeren zouden. Op het tweede, dat de noodwendigheid om tot het aangaan van allianties vooraf de Provinciën te raadplegen, hun verbood dadelijk op het verzoek te besluiten. Toch zouden de Gezanten, tegenwoordig in *Engeland* aanwezig, kunnen vernemen wat hun ten dien aanzien medegedeeld zou worden. Trouwens de zaak namen Hun Hoog Mogenden zeer ter harte: reeds hadden zij schepen naar de *Elbe* en de *Eems* gezonden, en steeds gingen zij voort *Denemarken* te ondersteunen, hopende dat de Koning hetzelfde doen zou. — Hoe weinig grond er tot deze hoop bestond, bleek juist in deze dagen, daar de Engelsche troepen van MORGAN uit *Stade* hier te lande aankwamen. Deze stad, welker bewaring aan de Engelschen was toevertrouwd, was door den vijand genomen. — Op het derde punt gedroegen de Staten zich aan hunne

verklaring, vroeger aan Baron CARLETON gegeven, en de oorzaak van de vertraging der rechtspraak in de zaak van *Amboina* aan de Engelschen wijtende, verzochten zij de Gezanten, te zorgen dat de getuigen niet langer mochten uitstellen uit *Engeland* herwaarts te komen [1]. Gedeputeerden van de Oost-Indische Compagnie kon men niet naar *Engeland* zenden, voordat de drie schepen ontslagen waren: eerder, namelijk, kon men niet verwachten dat de benadeelden dien maatregel goed zouden vinden. Op het vierde luidde der Staten antwoord, dat zij niet begrijpen konden, hoe het met hunne onzijdigheid overeen te brengen zou zijn, *Frankrijk* allen toevoer van dien aard te weigeren. Op het vijfde, eindelijk, gaven zij geen ander bescheid, dan dit, dat eene verzoening tusschen *Engeland* en *Frankrijk* dadelijk eene breuk tusschen *Frankrijk* en *Spanje* en bijgevolg de oplossing van alle zwarigheden ten gevolge zou hebben. Evenwel, randde *Spanje* Zijner Majesteits Rijken aan, dan zouden zij niet in gebreke blijven het verdrag met naauwgezetheid na te komen, in geval van aanranding van *hun* Land dergelijke hulp van *Engeland* verwachtende. — Bij de overhandiging van dit korte en bondige antwoord lieten de Staten den Graaf CARLISLE tevens een gouden keten ter waarde van 1500 gulden aanbieden. Het schijnt evenwel dat Hun Hoog Mogenden grond hadden om te verwachten, dat deze vereering niet zou worden aangenomen. Geen wonder: de Gezant had met zijnen ambtgenoot menige aanmerking op der Staten antwoord. Bovendien moesten de Engelsche Heren een ernstige aanmaning vernemen, eensdeels tot terugbetaling van 650,000 gulden, die de Staten in der tijd voor de troepen van MANSFELD hadden voorgeschoten; andersdeels tot verzekering van het onderhoud der uit *Stade* teruggekeerde en hier te *Zwol* aangekomen Engelschen ten getale van 1700 man, welke de Staten bij gebreke daarvan zeiden te zullen afdanken. Dus was CARLISLE niet in de stemming om met welgevallen een geschenk te aanvaarden. Althans de Staten hielden het terug. Nog evenwel was de wisseling van bitse bescheiden tusschen de Staten en de Engelsche Gezanten niet aan een eind. Na eerst der Staten antwoord op het punt betreffende de zaak van *Amboina* stilzwijgend te hebben aangenomen, kwam CARLETON den 20sten voor den dag met een *protest* betreffende de procedure, in die zaak gevolgd. In dit stuk verklaarde hij plechtig, dat het Zijner Majesteits bedoeling niet was geweest die zaak, welke hij weder met de hardste uitdrukkingen kenmerkte, aan de beslissing der Staten over te laten om hier te lande beslecht te worden, zooals men aangevangen had te doen. Ten slotte begeerde hij, dat dit protest tot een blijvend getuigenis in het Register van der Staten Resolutiën zou worden ingelascht. Hierop werd

1627—1630.

Protest betreffende de procedure in de zaak van *Amboina*.

---

[1] Tegelijk wendden zich de steeds in arrest gehouden rechters in de zaak van *Amboina* (zeker niet zonder goedvinden der Heren) tot de Staten met verzoek om spoedig recht, hetgeen, zeiden zij, door het wegblijven van hun aanklagers in *Engeland* vertraagd werd (*Resol. Stat.-Gen.* 16 Mei, 1628).

1627—1630. in tegenwoordigheid van den Prins en met zijn advies besloten, dat men CARLETON verzoeken zou, dit protest in te trekken, en dat men hem bij weigering een contra-protest zou overhandigen, waarbij de Staten den Gezant herinnerden, dat de rechters in de bewuste zaak, op verzoek van den tegenwoordigen en den vorigen Koning, met geen ander doel herwaarts tot hun groot verdriet en onberekenbaar nadeel waren opontboden, dan om hier te recht te staan; voorts dat de rechtbank met medeweten en volgens het oordeel van hem, CARLETON, zelven was zamengesteld. Bijgevolg verklaarden zij, dat na al hetgeen zij om aan den Koning voldoening te verschaffen in dezen gedaan hadden, zij veeleer reden zouden hebben om te protesteren en rondelijk te betuigen, dat, zoo Zijne Majesteit geen voldoening verkreeg, de schuld daarvan niet aan hen lag. — Nog vóórdat aan dit besluit gevolg kon gegeven worden, kwamen CARLISLE en CARLETON beleefdelijk afscheid nemen, en toen de eerste de vergadering verlaten had, bleef de laatste achter om Hun Hoog Mogenden tot de toezegging te bewegen, dat den Gezanten, die hem zouden opvolgen, zitting in den Raad van State zou verleend worden [1]. — Gelijk men vermoed had, weigerde CARLETON zijn protest in te trekken; maar tevens weigerde hij het contra-protest aan te nemen. Toch lieten onze Gecommitteerden dit laatste stuk in zijne woning. Voor hun scheiden lieten zij den eisch gelden om de bewuste 650,000 gulden en den vervallen interest daarenboven, en ontlokten den Gezant de bekentenis, dat deze schuld hem zeer kwelde, en dat hij zijn uiterste best gedaan had ze te doen kwijten. Daags daaraan bracht CARLETON, de neef, het contra-protest ten huize van den Heer FEITH, eerste der tot deze zaak Gecommitteerde Heren, en leide het aldaar neder. De Staten lieten het stuk dadelijk weder door eenen klerk in het huis van den Engelschen Agent nederleggen. Deze bezorgde het in eenen brief gesloten aan dien klerk terug. Alsnu zonden Hun Hoog Mogenden den Ambassadeur CARLETON, die, terwijl men CARLISLE nog aan de plaats van zijn verblijf beleefdelijk had laten groeten, zonder eenige beleefdheid te ontvangen vertrokken was, het stuk achterna met het bericht, dat als hij het niet behield, zij zijn protest zouden aanmerken als niet ontvangen [2].

Zoo liep de zending van Graaf CARLISLE af. Het is duidelijk, dat, zoo hij van vredeplannen met *Spanje* en van aansluiting aan zekere partij in *Frankrijk* heeft durven reppen, hij geen geopende ooren heeft gevonden. Wegens den onvriendschappelijken afloop der Ambassade begon SOMMELSDIJK te duchten, dat *Engeland* en *Spanje*, die, meende hij, het onderling eens waren, ons alsnu buiten den vrede gesloten zouden

---

[1] Hij poogde dit recht te staven in een geschrift, dat in het *Secrete Register* werd nedergelegd. AITSEMA geeft er (I, 764) den inhoud van op.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 11, 14, 15, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24 Mei, 1628.

houden. Doch nog gaf BUCKINGHAM zijn denkbeeld niet op. Alleenlijk trachtte hij langs slinksche wegen in *Nederland* zijn doel te bereiken, en wel door geheime verstandhouding, door middel van den Agent CARLETON, met den Prins. Na de terugroeping van den Ambassadeur CARLETON, zegt VAN DER CAPELLEN in zijne *Gedenkschriften* [1], deed de Koning van *Engeland* door zijnen Resident in *den Haag* Zijne Excellentie aanzeggen, dat hij verscheidene malen door den Koning van *Spanje* was aangezocht om van vrede te handelen: eindelijk had hij zich daartoe laten vinden, en in het traktaat had hij de Vereenigde Nederlanden mede besloten. Hij begeerde, dat Zijne Excellentie dit nog geheim wilde houden. Doch de Prins antwoordde, dat de Koning volgens de alliantie, die er tusschen hem en ons bestond, niet in onderhandeling met *Spanje* vermocht te treden, veel min iets van onzentwege te bepalen, en dat hij (de Prins) eene zoo gewichtige zaak niet geheim kon houden. Ook deelde hij ze dadelijk aan de Gecommitteerden der Staten mede.

1627—1630. De voorslag van *Engeland* om onzen Staat in eenen vrede met *Spanje* mede te begrijpen, afgewezen.

Zoo stiet *Engeland* het hoofd bij onzen Staat en bij den Prins. Niets was zoo geschikt om de Engelschgezinde partij te verzwakken, dan hetgeen nu uitkwam, dat de vrede met *Spanje* aan het uiteinde lag van den weg, dien men gezamenlijk met die Mogendheid zou bewandelen. Slechts enkelen hier te lande zullen het in die mate met de raadslagen der staatkunde van eenen BUCKINGHAM eens geweest zijn, dat zij verdrag met *Spanje* onder Engelands beschermheerschap zouden begeerd hebben.

Met denzelfden slag vielen de plannen in duigen, die SPINOLA mag hebben gekoesterd. Wat hij beoogd en aangevangen hebben mag om de Noordelijke gewesten meer te winnen, dan te overwinnen, had de Spaansche Regering laten begaan, omdat het de hereeniging der Nederlanden in de hand werkte, welke zij zelve, alleenlijk op eene andere wijze, verlangde tot stand te brengen. Maar nu de Noord-Nederlanders zich tegenover de stappen van *Engeland* zoo halsstarrig betoonden, en het Spaansch bewind alle gedachte aan vrede ter zijde meende te moeten stellen, kon de toeleg van SPINOLA gevaarlijk worden. Men hield hem in *Spanje*, waar hij zich heen had begeven, terug; men verweet hem daar, dat hij den Koning op ongehoorde kosten gejaagd had om *Breda* machtig te worden, en zich had laten misleiden door de hoop, dat hij slechts zulk een gewichtig punt had te winnen om, door geheime verstandhouding met invloedrijke personen of met eene machtige partij, *Holland* onder zekere voorwaarden den Koning te doen toevallen. Men gaf hem ook de schuld van het verlies van *Grol*, eene stad, van wier gewicht hij hoog had opgegeven, toen hij ze in 1606 bemachtigd had, en die hij nu niet scheen te tellen. In één woord, SPINOLA was in ongenade gevallen, en menigeen dacht hem reeds hetzelfde lot toe, hetwelk men vermoedde, dat de Spaansche bewindslieden vroeger om gelijke redenen PARMA hadden doen ondergaan. [2] Verscheidene Spaansche Land-

[1] I, bl. 472, 473.

[2] A. v. d. CAPELLEN, I. bl. 474.

1627—1630.

voogden, die hart hadden gekregen voor de Nederlandsche nationaliteit, zijn de slachtoffers geworden van de staatkunde der Spanjaarden in hunne worsteling met het noordelijk gedeelte der Nederlanden. SPINOLA was één van die. Twee jaren later kwam hij in *Italië*, na een roemeloozen strijd, die zijn Italiaansch hart moest grieven, mismoedig en uitgeput te sterven.

Inderdaad de Nederlanders wilden van geenen vrede met *Spanje* weten, en begrijpende, dat de handhaving hunner overmacht op zee en der onaantastbaarheid van hun grondgebied een volstrekt vereischte was om van den vijand geene voorwaarden te behoeven aan te nemen, onder welken vorm of door wiens bemiddeling zij dan ook mochten worden aangeboden, zoo namen zij het moedig besluit om, al stonden zij ook alleen, wat opofferingen het ook kosten mocht, hunne scheepsmacht sterk te houden en hunne grenzen, bepaaldelijk tegen elke aanranding van *Spanjes* bondgenooten, de Keizerschen, krachtdadig te verdedigen.

Middelen aangewend om den oorlog vol te houden.

Toen in October, 1627, de vraag of men de ongerepartieerde Compagniën nu al of niet afdanken zou, ter sprake kwam, nam men in aanmerking, dat de toestand van *Duitschland* zoodanig was, dat de geheele »Papistische Ligue" wel op ons zou kunnen afkomen, en, op een paar Compagniën na, besloot men die troepen in dienst te houden. De Prins betoonde zich zeer bezorgd voor de verzwakking van het leger hier te lande: de Staat, zoo redeneerde hij, had slechts de keus tusschen twee partijen, of de oorlog op alle punten gaande te houden, of zich met den vijand te verdragen: tot het een nu zoowel als tot het ander was eene sterke krijgsmacht noodig, die des noods meer dan bloot verdedigender wijze handelen kon [1]: zoo hij een verdrag sloot, wenschte hij zulks te doen aan het hoofd van een leger, in staat om voorwaarden te stellen voor zich zelven en daardoor voor de onafhankelijkheid van het Land. — De petitie van oorlog, die tegen het einde van November (1627) werd ingediend, drong de verplichting om met moed en ernst op de handhaving van den Staat des Lands te letten, met de opmerking aan, dat »geheel het Christenrijk, ja hemel en aarde tot een aanmerkelijke verandering schenen te neigen, die op de verdrukking der ware Christelijke Religie uit moest loopen, ten ware de almachtige God, die alles regeert, zulks genadig afwendde [2]." — Verre derhalve van eenige troepen af te danken, werd in Maart 1628 besloten, 10,000 man voetvolk voor zes maanden nieuw aan te nemen [3]. Mits de andere Provinciën zich aan de bekostiging der scheepsmacht niet onttrokken en haar aandeel droegen in de hoogbenoodigde twee millioen, op nieuw aangevraagd tot de uitrusting van schepen, om de Vlaamsche kust te bewaken en van *Noorwegen* tot *Bayonne* toe te kruisen [4], was *Holland*

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Oct. 1627. *Resol. Holl.* 16 Oct.; 9 Nov. 1627.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Nov. 1627.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Maart, 1628.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 16 Nov.; 16, 18 Dec. 1627. 6 Jan. 1628. *Resol. Holl.* 17 Dec. 1627.

steeds bereid, door het verstrekken van gereede gelden elken aanvang eener ontbinding der krijgsmacht te verhoeden [1]. Deze Provincie moest voorgaan, zoo de andere zouden volgen. Dus getroostte zij zich een jaarlijksch te kort van 3 millioen [2], waarin voorzien moest worden. De Gecommitteerde Raden der Provincie klaagden, dat zekere posten niet langer onbetaald konden blijven: men liep met de ordonnanties der Provincie te koop, en de Vergadering der Staten van Holland, betuigden zij, was voor de nakomelingschap niet verantwoord, zoo zij dezen bloeijenden Staat te schande lieten komen. De Vergadering verlangde niet door tijdelijke maatregelen, maar door invoering van gewone blijvende middelen in den nood te voorzien: want, verklaarde zij, de oorlog was blijvend, en dat moesten de middelen ook zijn [3]. Maar door het goede voorbeeld van *Holland* lieten de Provinciën zich niet genoegzaam tot gelijke standvastigheid bewegen; zij schenen alweder door mondeling voorgedragen redenen overgehaald te moeten worden. Op voorstel van *Holland* zouden zij tegen het voorjaar van 1628 allen weder bezonden worden [4]. In *Gelderland* was men er op bedacht om vermindering der quote in de gewone lasten der Unie te verzoeken [5]. *Utrecht* maakte nog voorwaarden, alvorens zij in den geldnood der Admiraliteiten hielp voorzien [6]. *Friesland* had hare consenten van 1627 op het einde van dit jaar nog niet ingeleverd [7], en tusschen de Stad *Groningen* en *Ommelanden* hield de oneenigheid nog steeds aan, hetgeen niet anders dan tot verachtering der consenten kon strekken [8]. Maar haar verzuim verontschuldigden de Provinciën vooral door op de houding van *Zeeland* te wijzen [9]: werd deze gewijzigd, dan zouden ook zij bereid bevonden worden [10]. — Dus was het van de dringendste noodzakelijkheid de maatregelen toe te passen, die men ten aanzien dier Provincie beraamd had. Reeds in het najaar van 1627 zou zij al weder bezonden worden; doch het scheen moeijelijk personen te vinden, tot die taak geneigd [11]. Eindelijk werd in het midden van November met Zijne Excellentie Graaf ERNST

1627—1630.

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 31 Dec. 1627. *Resol. Holl.* 22 Dec. 1627. 7 Maart, 1628.

2 *Resol. Holl.* 10 Dec. 1627.

3 *Resol. Holl.* 25 Febr.; 20 April, 1628. *Resol. Holl.* 1628. p. 350.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 29 Febr.; 27 April, 1628.

5 v. d. Capellen, I, p. 438, 439, 446, 447.

6 *Resol. Stat.-Gen.* 11 Maart, 1628.

7 *Resol. Stat.-Gen.* 28 Dec. 1627. Eerst in Febr. kwamen *Frieslands* consenten in (*Resol. Stat.-Gen.* 2 Febr. 1628).

8 Vergel. hiervoor, bl. 216. *Resol. Stat.-Gen.* 28 Oct.; 16 Nov.; 2, 4 Dec. 1627. 26 April; 16, 18, 19 Mei, 1628.

9 Zie over *Zeeland*, hiervoor, bl. 214.

10 *Resol. Stat.-Gen.* 15 Nov. 1627. 6 Mei, 1628.

11 *Resol. Stat.-Gen.* 8, 10, 13, 14 Sept. 1627. *Resol. Holl.* 8, 13 Sept.

1627—1630.

CASIMIR en den Raad van State beraadslaagd wat ten aanzien van *Zeeland* te doen, en besloten, de Staten dezer Provincie te verzoeken, binnen 14 dagen eene vergadering uit te schrijven, welke de Staten-Generaal van zins waren door eene aanzienlijke Deputatie te doen bijwonen. Benoemd daartoe werden de Heren VAN SCHAGEN en HARTEVELD, bij welken de Raad van State twee zijner medeleden voegen zou. Doch HARTEVELD verontschuldigde zich, en nu ging de Heer VAN SCHAGEN alleen met de Heren VAN DER LINGEN en VELTDRIEL uit den Raad [1]. Deze Gedeputeerden kwamen met gunstige berichten aangaande de bereidvaardigheid der Provincie terug, en weldra leverde *Zeeland* zijne consenten in over het jaar 1627 en tevens die over 1626, welke nog altijd achter waren gebleven [2]. De tijd was voorbij, dat *Holland* bij haren Zeeuwschen bondgenoot langer weifeling in het beleid der zaken kon toelaten. De slappe behartiging van de bezetting der Vlaamsche kust was het middel geweest, waardoor het in- en uitloopen der Spaansche schepen mogelijk was gemaakt: daarom had men aan eenen Luitenant-Admiraal van *Zeeland* (VAN DORP) het opperbevel over de scheepsmacht in die wateren gelaten; doch thans begon men te spreken van een onderzoek naar de gedragingen van dien vlootvoogd. Trouwens dit werd aan Zijne Excellentie overgelaten. Maar van nu aan zou *Holland*, op verzoek der Staten-Generaal, een aanzienlijk en moedig man tot Luitenant-Admiraal aanstellen, en bovendien nog drie Vice-Admiraals of Commandeurs onder hem [3], en *Zeeland* zelf trad in deze denkbeelden. Men hoorde van deze Provincie weder eene openhartige taal, die tevens zooveel als een erkentenis was van vroeger ongelijk. In Maart (1628), namelijk, verscheen eene Zeeuwsche Deputatie met het verzoek, dat, om aan de schaden, door de Duinkerkers toegebracht, paal en perk te stellen, de schepen van *Holland* onder een goed Hoofd in zee mochten gebracht worden: ten hunnent, zeiden de Afgevaardigden, had men voor de uitrusting van een goed aantal schepen gezorgd. Inderdaad het was noodig genoeg, of verhaalden de Zeeuwsche Gedeputeerden niet zelven, dat de Duinkerkers meester van de zee geworden waren; dat zij al de schepen roofden, die ze ontmoetten; dat, terwijl zij te voren de onzen ontvluchtten, het thans de onzen waren, die hen ontweken? Ook, voegden zij er bij, werd de gemeente in *Zeeland*, die hare schepen verloor, ongeduldig en begon te spreken »met vreemde en ongehoorde termen." — Hetzij de gemeente van vrede met den vijand begon te spreken, hetzij ze hare Overheden van neiging tot verdrag beschuldigde, altijd bleek uit deze mededeeling, dat de regenten van *Zeeland* die neiging wilden te keer gaan

Deputatie naar *Zeeland*, om deze Provincie tot de vervulling harer verplichtingen te bewegen.

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 16, 22, 26, 28 Nov. 1627. 14 Maart, 1628. *Resol. Holl.* 17 Dec. 1627.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 13, 28 Dec. 1627. *Resol. Holl.* 14 Dec. 1627.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 18 Nov.; 31 Dec. 1627.

of dien blaam niet langer wilden verdienen [1]. — Maar om krachtdadig tegen de Duinkerkers op te treden, zou de voetspoeling weder hersteld dienen te worden [2]; doch de Hollandsche en Zeeuwsche gevangenen te *Duinkerken* klaagden, dat men dreigde tien van hen tegen éénen Brabander of Vlaming te zullen ombrengen, als dat recht niet werd afgeschaft, en te *Rotterdam* gebeurde het, dat de matrozen van een oorlogschip, dat zeilree lag, weigerden in zee te gaan, zoo zij tot de uitoefening van dat recht verplicht werden. In Mei veroverde de Commandeur QUAST een Duinkerker, en verleende de bemanning kwartier om redenen, die de Staten voldoende achtten. Over het algemeen zag men het beste bootsvolk den eed tot de voetspoeling weigeren, hetgeen veroorzaakte, dat de oorlogschepen zich met het slechtste volk moesten behelpen. Alzoo moest in deze zaak op nieuw raad geschaft worden, en de Admiraliteiten, de Prins en de Staten-Generaal hadden de stoutmoedigheid niet om de voetspoeling vol te houden. Zij besloten, doch zonder dadelijke toestemming van *Holland*, de West-Indische Compagnie te verzoeken, de gevangenen, die zij maken zou, hetzij Spanjaarden of anderen, herwaarts te zenden om onzen vijand met gelijke bedreiging, als die hij onzen gevangenen gedaan had en die hij reeds begon te volvoeren, te kunnen beantwoorden [3].

1627—1630.

Het recht der voetspoeling raakt al meer en meer in onbruik.

Dat de goede voornemens ter betere beveiliging van de zee niet krachtiger uitgevoerd werden, en dat men dan ook VAN DORP het bevelhebberschap liet behouden, schijnt daaraan te moeten worden toegeschreven, dat en de Oost-Indische Compagnie, ten einde hare te huis verwachte rijk beladen schepen veilig binnen te brengen, een tiental schepen behoefde en van de Staten verkreeg [4], en vooral dat de West-Indische Compagnie een goed deel der krachten verslond, welke het land tot uitrusting en bemanning eener groote scheepsmacht beschikbaar had [5]. Die Maatschappij in hare groote plannen te beperken zou onraadzaam geweest zijn. Integendeel, zij was steeds het voornaamste oorlogswerktuig. Liet men haar ten koste der Spanjaarden en Portugezen in *Zuid-Amerika* veroveringen en buit maken, dan was dit het sprekendst bewijs, dat men geene ooren had tot verdrag, en tevens het beste middel om het Land, door zijn aandeel aan dien buit

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Maart, 1628. *Resol. Holl.* 11, 12 Maart, 1628. V. D. CAPELLEN, bl. 457, 458. Nog in April jaagden de Duinkerkers een vloot van 180 haringbuizen weder de Maas in, na van de twee convooijers een in den grond geboord en den ander genomen te hebben (*Resol. Holl.* 20 April, 1628. *Resol. Stat.-Gen.* 18, 20 April, 1628). *Res. Stat.-Gen.* 29 April; 1 Mei, 1628.

[2] Zie over de voetspoeling, hiervoor, bl. 167—169, 238.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 28 Maart; 3, 21 April; 1, 10, 12, 30 Mei; 1 Julij, 1628. *Resol. Holl.* 13 April. 1628. Hiermede was de voetspoeling zoo goed als opgegeven. Later leest men dan ook, dat een Duinkerker zich overgaf onder voorwaarde dat het volk in handen van de Justitie zou overgeleverd worden (*Resol. Stat.-Gen.* 8 Mei, 1628).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 20 Mei, 1628.

[5] *Resol. Holl.* 13 April 1628.

1627—1630.

te verrijken en den handelstand eensdeels de opofferingen te vergoeden, die hij zich tot instandhouding van het krediet van den Staat getroostte, en hem anderdeels in staat te stellen met die opofferingen voort te gaan. Hoe het zij, de veiligheid op zee liet steeds veel te wenschen over, zoo zelfs dat de Regering van *Amsterdam* aan de Staten-Generaal en den Prins kwam aanbieden tien of twaalf oorlogschepen uit te rusten en te bemannen. Zij wenschte daarbij het recht te bekomen om de officieren te benoemen en van hunne instructie te voorzien, slechts onder goedkeuring van Hun Hoog Mogenden en van den Stadhouder, en het beheer der op haar krediet ten laste van 't Land te negotiëren penningen verlangde zij geheel onder haar gezag te houden. Dit aanbod werd door de Staten beantwoord met uitbundigen lof wegens de zorg der Regering van *Amsterdam*, maar tevens met het verzoek dat men eenige wijziging in het plan geliefde te brengen, ten einde geene onregelmatigheden in 's Lands financiën te weeg gebracht mochten worden [1]. Geen wonder, het aanbod strekte ver: het scheen tot de oprichting van eene Stedelijke scheepsmacht te kunnen leiden. Later nog droegen de Staten van *Holland* aan de zeesteden dezer Provincie de taak op, om tot de beveiliging der zeevaart maatregelen te nemen, en dat zonder de Collegiën der Admiraliteit daarvan te verwittigen. De Staten-Generaal echter zorgden, dat niets beraamd werd buiten de Gedeputeerden der Admiraliteit [2]. Nog bedenkelijker voor het gezag des Lands was een plan van de Amsterdamsche Kooplieden tot oprichting van *eene Kamer van Assurantie*, die 50 of 60 oorlogschepen bestendig in zee zou hebben, om de door haar verzekerde schepen te geleiden, en de zee ten eenenmale veilig te houden [3].

Plannen, in *Amsterdam* beraamd, om door eene eigen scheepsmacht de veiligheid op zee te handhaven.

In het jaar 1626 was PIET HEIN den 21sten Mei aan het hoofd eener vloot van negen groote schepen en vijf jachten onder zeil gegaan, om zich met den Generaal BOUDEWIJN HENDRIKS te vereenigen, waarna men tegen de grootste macht van *Spanje* ruim bestand zou wezen. Hij meende dezen vlootvoogd op de hoogte van *Guadeloupe* te vinden; doch vernam, dat hij overleden was. Na dit verlies was de manschap zijner vloot tot volslagen wanorde vervallen, en, het langer zwalken op zee moede, naar huis teruggekeerd. Zonder deze scheepsmacht kon PIET HEIN niets van belang uitvoeren [4]. Na eenigen tijd aan de Afrikaansche kust te hebben vertoefd, stevende hij weder naar *Brazilië*. Althans hij schreef den 27sten Maart, 1627, uit *Bahia*, dat hij aldaar verscheidene schepen veroverd had: vier, met 2500 kisten suiker beladen, zond hij naar *Holland* op; vier hield hij er bij zich; de overige verbrandde hij [5].

Ondernemingen en plannen der West-Indische Compagnie.

De geringe voorspoed der laatste uitrustingen [6] ontmoedigde de Compagnie in geenen

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 5, 12 Junij, 1628.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 12 Oct. 1628.
[3] V. D. CAPELLEN, I, 476. *Legatie in Frankr.* 1628 fol. r.203.
[4] AITSEMA, I, bl. 553, 554.
[5] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Julij, 1627.
[6] Zie hiervoor, bl. 171—171.

deele. Zij hield zich overtuigd, dat in die oorden een goede slag te slaan zou zijn, en rustte zich reeds in het najaar van 1627 tot eene nieuwe onderneming uit [1]. PIET HEIN was de man, wien men de uitvoering zou toevertrouwen. Vóór den winter van het laatstgenoemde jaar was hij hier terug; hij verscheen den 5den November, begeleid door eenige Bewindhebbers der Compagnie voor de Staten-Generaal, om verslag te doen van zijne reis en van twee gelukkige krijgsbedrijven, door hem in de *Bahia* verricht. Met een gouden keten en met eenen penning van hetzelfde metaal werd hij begiftigd [2]. Het plan was, twee aanzienlijke vloten in zee te brengen, eene van 36 schepen tegen het voorjaar, en nog eene van 45 schepen tegen het najaar van 1628, wier uitrusting te zamen ongeveer 4 millioen kosten zou. De Compagnie verzocht door de Staten ondersteund te worden tot de eerste vloot met soldij voor 1500 man soldaten, gedurende 10 maanden, en tot de tweede met het onderhoud van 4200 man voor twaalf maanden, de 1500 man der eerste uitrusting, die tegen het najaar te huis zouden zijn gekomen, daaronder begrepen. Bovendien verlangde de Maatschappij twee schepen ter vergoeding van de winst, die zij had kunnen doen met de uitlevering van hare gevangenen, welke zij aan den Staat had afgestaan. — Het was op de verovering der Spaansche zilvervloot gemunt [3]. De Staten van *Holland* gaven spoedig vergunning tot bevordering van het voornemen der Compagnie [4]. De Staat was aan de Compagnie nog drie ton gouds schuldig [5] en dat subsidie zou in mindering dezer schuld verstrekken. De Staten-Generaal draalden langer met de bewilliging, en stonden ten laatste slechts het onderhoud van 1200 man voor negen maanden toe, waarmede de Compagnie genoegen nam, daar zij zich ten slotte tot ééne uitrusting, tegen den zomer te bewerkstelligen, bepaalde. Die uitrusting zou nu uit 36 of 37 schepen bestaan, voorzien van 800 stuk geschuts en 4000 matrozen. Den 13den April stelden eenige Gedeputeerden der West-Indische Compagnie de vlootvoogden PIET HEIN en HENDRIK CORNELISZOON LONCQ aan de Staten voor, in wier handen zij, de eerste als Generaal, de tweede als Admiraal, den vereischten eed aflegden [6]. 1627—1630.

Zoo sterk gewapend hier te lande en zoo besloten om onze tegenpartij in *Amerika* afbreuk te doen, moesten wij op vijandelijkheden, bepaaldelijk van *Spanjes* bondgenoot, den Keizer, verdacht wezen. Dat wij zulks waren, bleek uit meer dan éénen maatregel, in het voorjaar van 1628 genomen.

Dat de Prins vermoedde, dat er in dit jaar, 1628, op onze grenzen te strijden zou vallen, blijkt uit de vermaningen, door hem gericht tot de officieren der Fransche Voorbehoedmiddelen tegen den vijand op onze Oostelijke grenzen.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Oct. 1627.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Nov. 1627.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 16, 19 Nov. 1627.
[4] *Resol. Holl.* 22 Dec. 1627.
[5] *Resol. Holl.* 1627, bl. 237; 1628, bl. 350.
[6] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Febr.; 27, 28, 31 Maart; 13 April, 1628. *Resol. Holl.* 3 Maart, 1628.

1627— 1630. troepen in onze dienst, zich toen met verlof in *Frankrijk* bevindende, en wien hij beval tegen den eersten Mei alhier terug te zijn, gelijk mede uit zijne bemoeijing om de in die regimenten ontstane leemten met nieuw volk uit *Frankrijk* aan te vullen [1]. In het begin van de maand April werd de Geldersche *IJsel* nader opgenomen ter beantwoording der vraag welke werken tot verzekering van het Land tegen de overkomst van den vijand op de *Veluwe* dienden gemaakt te worden. In het midden derzelfde maand werd eene schipbrug, geschut en ander krijgsmaterieel naar onze Oostelijke grenzen gezonden [2]. Ook zorgden de Staten, dat de Keurvorst van *Brandenburg* getrouw bleef aan datgene waartoe hij zich bij traktaat jegens ons verplicht had [3] en zich niet ten gevalle van den Keizer ontwapende. Reeds in den zomer van 1627 gaven de Stenden van het Land van *Kleef* hun verlangen te kennen, dat hunne ingezetenen van de oorlogsbelasting ontheven en hunne Steden door de garnizoenen ontruimd mochten worden. De Keurvorstelijk-Brandenburgsche Raden verzochten alstoen Hun Hoog Mogenden te zorgen, dat die Steden hare verplichtingen zouden nakomen [4]. Maar in het begin van November van dat jaar lieten diezelfde Raden weten, dat, vermits de middelen tot onderhoud der troepen hoe langs hoe meer afnamen, zij de Compagnie ruiters van den Overste VAN GENT zouden verminderen tot 60 paarden onder eenen Luitenant, en de Compagnie van den Ridmeester VON QUAADE VON ZOPPENBROCH zouden afdanken. De Staten schreven de Brandenburgsche Overheden te *Emmerik* aan, dat zij, zonder voorafgaand gemeen overleg, aan dat voornemen geen gevolg mochten geven, als strijdig met de alliantie; maar zij kregen ten antwoord, dat de vermindering der eene en de afdanking der andere Compagnie geschieden moest, op grond van het uitdrukkelijk bevel van den Keurvorst [5]. Hun Hoog Mogenden lieten het echter hierbij niet berusten. Was de bekrompenheid der geldmiddelen, schreven zij, de oorzaak dier handelwijze, zoo zouden zij niet alleen de Compagniën, bij de alliantie bedongen, maar meer andere onderhouden, mits men hen de contributien liet invorderen, uit welke die troepen betaald moesten worden. Tegelijkertijd namen zij maatregelen om de aangevangen verzwakking van de Compagnie van VAN GENT tegen te gaan, ten einde te verhoeden, dat de stad *Soest*, waar zij in bezetting lag, door geene andere troepen mocht overrompeld worden. Zij ontboden Gedeputeerden van de Brandenburgsche Raden naar *'s Gravenhage*, verzoekende, dat men intusschen de afdanking zou opschorten. In het begin van Maart verscheen er een

[1] *Rapport van* SOMMELSDIJKS *legatie in Frankrijk*, 1628.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 17 April, 1628. *Resol. Holl.* 20 April, 1628.

[3] Zie hiervoor, D. III. St. III, bl. 711—714.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 20 Julij, 1627.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Nov.; 30 Dec. 1627. 20, 28 Jan. 1628. Toen ter tijd trad CHRISTIAAN VON HEIMBACH als Brandenburgsch zaakgelastigde te *'s Gravenhage* op. De Heer VAN RUMEN was in Januarij overleden (*Resol. Stat.-Gen.* 29 Jan. 1628. AITSEMA, 601.)

Afgevaardigde, met name JOHAN DIEDERICH VAN AHR. Maar de Staten moesten zelven ondervinden, dat de fondsen, uit welke zij de Brandenburgsche troepen meenden te betalen, zoo licht niet te heffen waren. Gebruik makende van de obligatie, die zij van den Keurvorst in handen hadden, ten bedrage eener som van 226,962 gulden aan interesten van het kapitaal van 248,000 gulden, hetwelk hij schuldig bleef, stelden zich de Staten voor, in de Guliksche Landen door hunne eigene soldaten de oorlogsbelasting te laten invorderen, onder voorgeven, dat zulks strekte om hunne voorschotten terug te bekomen. Reeds waren er twee Guliksche edellieden gevangen binnen *'s Hage* gebragt, als gijzelaars ter verzekering der gevorderde opbrengst. Maar de Vorst van *Palts-Neuburg* kwam tegen dat voornemen op, eerst in bescheiden bewoordingen, maar weldra met bedreiging, dat, zoo de Staten zijne onschuldige onderdanen lieten bloeden voor de bijzondere geldschuld van den Keurvorst, hij zich bij zijne vrienden en bondgenooten, en bepaaldelijk bij den Keizer en het Rijk, zou beklagen. Zoo doende zouden de Staten den Keizer eene aanleiding hebben gegeven om zich verder op hunne grenzen uit te breiden, en te weeg gebracht hebben wat zij vermijden wilden. Ook verleenden zij uitstel van de executie, met welke de Landen van *Gulik* en *Berg* bedreigd waren [1]. Maar, in allen gevalle, hunne stelling binnen *Soest* en hun gezag in het Graafschap *Mark* wilden zij handhaven. Toen er een regiment keizerlijke troepen te *Erwitte* in de buurt van *Soest* gekomen was [2], en daardoor de toevoer van levensmiddelen naar de garnizoenen van *Soest* en *Lünen*, ja de mogelijkheid om de oorlogsbelasting in de landen van *Mark*, *Berg* en *Ravensberg* in te vorderen, scheen afgesneden te zullen worden, begrepen de Staten, door de Brandenburgsche Overheden zelven aangezocht, raad te moeten schaffen. Zij zorgden, dat het reeds tot muiten neigende garnizoen van *Soest* door belofte van dadelijke betaling tevreden gesteld en van eigenwillige ontbinding werd teruggehouden, en verordenden, dat de wallen van *Lünen* in beteren staat van tegenweer gebracht werden, en *Ravensberg* door de zorg van den Overste VAN GENT sterker bezet en beter bevestigd werd: de kosten daartoe vereischt konden gemakkelijk uit de opbrengst der contributiën gevonden worden, en deze zouden de Brandenburgsche Overheden daartoe dan ook te besteden hebben. Doch naauwelijks was dit besluit genomen, of er kwam bericht, dat de Compagnie van VAN GENT werkelijk op last van den Keurvorst gecasseerd was. Maar de Staten lieten zich hierdoor niet van hun opzet afbrengen. Zij noopten de Brandenburgsche Raden de reeds afgedankte of tot geringer 1627—1630.

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 25, 29 Jan.; 1, 3, 5, 8, 24, 25, 28 Febr.; 3, 8, 16 Maart; 2 Junij, 1628.

2 In de *Resol. der Stat.-Gen.* (3 April, 1628) staat, dat het regiment van den Overste ERWITTE in het Graafschap *Mark* in de Soestsche buurt was komen logeren; doch dit is waarschijnlijk aan een verkeerd verstaan der mededeeling van den Brandenburgschen zaakgelastigde VAN AHR te wijten. *Erwitte* is een plaatsje oostelijk van *Soest* en in de onmiddellijke nabijheid dezer stad gelegen.

1627—1630. sterkte teruggebrachte ruiters in stand en op het behoorlijke getal te houden. Wat er aan hunne zorg te kort schoot, zou VAN GENT zelf vergoeden door op naam van den Keurvorst alle benoodigdheden te innen: alleenlijk hoopte men dat deze Vorst zijne eer lief genoeg zou hebben om het niet op dien Overste te laten aankomen [1]. — Doch zoo de Staten op de onafhankelijkheid van den Keurvorst rekenden, vergisten zij zich grootelijks. Hij beklaagde zich over het besluit der Staten om de ruiters van den door hem ontslagen VAN GENT op de been te houden, als over een onlijdelijke inbreuk op zijn soeverein recht. Maar wel bevroedende, dat dit de manier niet was om de Staten terug te houden van handelingen, die zijne zaak niet anders dan bij den Keizer bederven konden, liet hij den Heer VAN DER AHR in de maand Julij (1628) eene vertrouwelijke mededeeling doen, om Hun Hoog Mogenden te doen beseffen, hoe hagchelijk zijn toestand was. Ten gevolge van de herhaalde klachten der Guliksche en Bergsche Stenden en der Kleefsche Geestelijkheid, tegen hem bij het Keizerlijke Hof ingebracht, dreigde de Keizer hem met den Rijksban, hetgeen hem op het verlies van al zijne landen te staan zou kunnen komen. Om nu de pogingen, door hem aangewend ten einde dit oordeel te bezweren, niet verijdeld te zien, verzocht hij de Staten, de maatregelen te staken, die zij tot executie der genoemde landen voorhadden: hij zelf had reeds alle brandschatting tegen *Gulik* en *Berg* verboden en de gestrengheid tegen de Roomschen gematigd. — Dus zouden dan de Gereformeerden, die onder het Palts-Neuburgsche Bewind stonden, zich moeten blijven getroosten, wat zij in een vertoog aan de Staten-Generaal eene gruwelijke tirannie noemden: van meer dan 70 kerken waren de predikanten verjaagd, en de scholen afgeschaft; te *Gulik* en te *Wezel* was, tegen de capitulatiën, de Gereformeerde godsdienstoefening verboden. Dit was niet te keren zonder maatregelen van wedervergelding tegen de Roomschen onder het Brandenburgsche Bewind; maar nu de Keurvorst zulke maatregelen niet durfde toepassen, hadden de Roomschen het spel gewonnen. De Staten beantwoordden de mededeeling van den Amptman VAN DER AHR niet anders dan door te verklaren, dat zij bij het besluit tot uitstel der executie zouden blijven [2].

Moeijelijke toestand van den Keurvorst van *Brandenburg*.

Staat van zaken in *Oost-Friesland*.

In dezen stand van zaken was het den Staten geraden voorzichtig te werk te gaan, bepaaldelijk in *Oost-Friesland*, ten einde den Keizerschen zoo min mogelijk aanleiding te geven om de nog als bestaande aangenomen onzijdigheid voor geschonden te houden [3]. Dus ontrieden zij Graaf ERNST CASIMIR zich in persoon naar *Embden* te begeven, en verklaarden het verbod van toevoer aan de Keizerschen in dat Graafschap aldus, dat

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 6, 29 April; 5, 12, 13, 28 Mei, 1628.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Mei; 24 Junij; 11, 18, 19, 29 Julij; 2 Aug., 1628.

[3] Zie over den staat van zaken in *Oost-Friesland*, hiervoor, bl. 261—264.

men aan dien toevoer uit het Munstersche en uit andere onzijdige plaatsen in Duitschland geene belemmering in den weg moest leggen. Maar de eischen onzer tegenpartijders werden al stouter. Zij bezetten, in de laatste dagen van het jaar 1627, het Huis te *Griet* met drie Compagniën, en begeerden toevoer uit *Embden*. De ingezetenen dezer stad waren gezind zulks te weigeren en bezetten eenige plaatsjes in de buurt, benevens het eilandje *Nesserland*, tegenover hunne stad gelegen. De troepen, daartoe vereischt, werden vervangen door Nederlandsche Compagniën, van Graaf ERNST CASIMIR gezonden. Doch de Graaf van *Anholt* ontzag zich niet al die macht, binnen en rondom *Embden* vereenigd, te tarten, door uit naam des Keizers te vorderen, dat de stad *Embden* door hare eigene en de Nederlandsche soldaten ontruimd werd, om zijn volk in te nemen. Ten einde geen te grooten aanstoot te geven, vonden de Staten goed, dat men de dorpen rondom de stad voor de Keizerschen ruimde, alleenlijk *Nesserland* niet. Met al die voorzorg schenen toch de vijandelijkheden niet te vermijden te zullen wezen. De Keizerlijke troepen vermeerderden gedurig en begonnen reeds te schieten op de schepen, die naar *Lieroord* voeren. Op grond hiervan verordenden de Staten, dat die schepen voorzien zouden worden van convooi om ze te verdedigen tegen al wie ze zou willen aanhalen of beschadigen. Toevoer van mondbehoeften uit *Embden* zou geweigerd worden, ten einde te verhoeden, dat aldaar gebrek ontstond, en onze beambten zouden de Keizerschen, die zich om te stroopen over onze grenzen waagden, dadelijk doen dood slaan en niet gevangen nemen om, als zij gevangen waren, deswegens niet in geschil te geraken. Wat er voor het overige vijandelijks tegen de Keizerschen gepleegd werd, mocht den schijn niet hebben van onzen kant te komen. Zoo mochten de Staten wel lijden, dat er kapers tegen hen uitgerust werden, mits men daartoe brieven nam van den Koning van *Denemarken* [1]. ANHOLT klaagde dan ook weldra, dat de soldaten van het Embdensche garnizoen, onder voorwendsel van in de dienst des Konings van *Denemarken* te zijn, zich allerlei vijandelijkheden veroorloofden [2]. Evenwel wenschten de Staten zich niet bij voortduring te onthouden van den maatregel om allen toevoer over *Eems*, *Wezer*, *Rijn* en *IJsel* te verbieden, ten einde de Keizerschen tot den aftocht uit *Oost-Friesland* te nopen. Zij deden het onder voorwendsel van vrees voor duurte in hun land, en het aantal hunner oorlogschepen op de *Eems* werd vermeerderd en ook de *Jahde* bezet [3]. Tevens kwamen zij in rechtstreeksche briefwisseling met den Generaal TILLY. Ditmaal verzocht hij zelf, dat het Nederlandsche krijgsvolk Embderland voor 's Keizers troepen zou ruimen, die aldaar de winterkwartieren behoorden te be- 1627—1630.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 4, 5, 11, 13, 14, 15, 18, 22, 23 Jan.; 20 Maart; 1 April, 1628.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Maart, 1628.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 31 Jan.; 3, 21, 24 Febr.; 13 Maart, 1628.

1627— 1630. trekken. De brief was voor het overige vrij beleefd [1], en de Generaal gaf den Staten den titel van *Hoogmogenden bijzonder grootgunstige lieve Heren en vrienden*, hetgeen sterk afstak bij den toon, dien TILLY's afgevaardigden eene maand later te *Hamburg* voerden, de Bewindhebbers van dezen Staat met den bijnaam van *rebellen* bestempelend en hunnen Resident met een gewelddadig onderzoek van zijn huis bedreigend [2]. — De Staten besloten na vrij langdurig beraad en advies van den Prins en den Raad van State, dit schrijven ontwijkend te beantwoorden. Maar die van *Groningen*, het gevaar, dat hen het naast bedreigde, door moedbetoon en streng wachthouden meenende te kunnen afwenden, vreesden, dat de Keizerschen door zulk een antwoord in den waan zouden komen, dat wij ons de gewelddadigheden, die den Oost-Friezen te wachten stonden, niet zouden aantrekken. Daar echter was het verre van daan. Immers handhaafden de Staten niet alleen de blokkade der *Eems* tegen TILLY's beklag, bij een tweeden brief ter hunner kennis gebracht; maar ook lieten zij door hunne Gecommitteerden, welke nog altijd geen verlof konden bekomen om huiswaarts te keren, aan die van *Embden* verzekeren, dat zij, als de Keizerschen hunne Stad aanrandden, op onze hulp konden rekenen. Hun Hoog Mogenden zouden hen helpen verdedigen met alle macht van het Land en niet minder zorg voor hen dragen, als voor eene der steden dezer Landen, aan welke hun het meeste gelegen was. Maar, raakten de Oost-Friesche soldaten op het Land met de Keizerschen in gevecht, dan mochten de onzen hun niet bijspringen, te meer daar de Keizerschen, gelijk nog onlangs een hunner kapiteins gedaan had, te *Lier* verklaarden, geenen last te hebben om tegen de onzen eenige vijandelijkheid te plegen. Alleenlijk wanneer *Nesserland* werd aangetast, welks bezit tot het behoud van de stad *Embden* noodzakelijk was, mochten onze soldaten de Oost-Friezen helpen. Deze bepaling echter moest voor de laatsten geheim blijven, opdat zij den strijd niet lichtvaardig mochten aanbinden. Op deze wijze, terwijl *Embden*, ook door de inundatiën, genoegzaam verzekerd was, en de wederzijdsche bevelhebbers de krijgstucht handhaafden, konden de beide legermachten in *Oost-Friesland* nog een geruimen tijd rustig tegen elkander overstaan: trouwens het gebrek aan toevoer zou de Keizerschen niet gedwongen hebben het landschap te verlaten, daar aan de handhaving van het verbod niet streng genoeg de hand werd gehouden [3].

Redenen waren er genoeg, waarom de Liguistische troepen zoo rustig tegenover de onzen en op onze grenzen stand hielden. De toestand was ten gevolge der geheime

---

[1] Zie den brief bij AITSEMA, I. bl. 688.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Febr., 1628.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 26, 27, 29, 31 Jan.; 3, 10, 11, 18, 19, 25, 27 Febr.; 12, 15 Maart; 7, 25 April; 4, 8, 11 Mei, 1628.

J. F. C. Reckleben sculps.

inzichten van sommige Mogendheden nog zoo onzeker, dat het voor de Duitsche Ligue en den Keizer de geschikte tijd niet was om door te tasten. *Spanje* was alsnog de bondgenoot van *Frankrijk*, en *Frankrijk* prikkelde den naijver van *Beijeren*; *Engeland*, van den anderen kant, onderhandelde met *Spanje* en hoopte ons Land in den beoogden vrede begrepen te zien. Zoo zal het dan van verschillende zijden niet aan vertoogen ontbroken hebben om den Keizer te doen begrijpen, dat hij door te groote voortvarendheid lichtelijk alles zou kunnen bederven en het vredewerk in duigen werpen, hetwelk zooveel schoons voor het Katholicisme beloofde. 1627—1630.

Maar al hadden de raadslagen der Mogendheden den Keizer de overschrijding onzer grenzen niet belet, de Nederlanders waren op alle punten zoo zeer op hunne hoede, dat naauwelijks een vijand vertrouwen kon, zoo hij een aanslag waagde, anders dan met schande van de onderneming af te zullen komen. De Friezen en Groningers bepaaldelijk hadden met hunnen Stadhouder een plan van verdediging beraamd, voornamelijk in een stelsel van fortificatiën bestaande, tot welks uitvoering de Staten bereid waren middelen en soldaten te verstrekken [1]. En, voorts, in het Noorden was nog geen vrede gemaakt: van die zijde derhalve waren de Keizerschen nog niet verzekerd. Integendeel de Nederlanders hielden den tegenstand van *Denemarken* steeds gaande [2]. In November (1627) was LAURENS REAEL in het geheim afgevaardigd om den Koning van *Denemarken* een paar duizend Nederlandsche soldaten ter verzekering van de *Sont* tegen de mogelijke aanslagen van WALLENSTEIN te gaan aanbieden en den waren staat van zaken in het Deensche Rijk op te nemen [3]. De Staten van *Holland* hadden reeds dadelijk, zonder dat men vooraf 's Konings gevoelen vernomen had, krijgsvolk naar *Elseneur* gezonden willen hebben. Zij waren ernstig beducht voor de plannen van WALLENSTEIN, wiens stoute geest de Oostzee-Provinciën, in vereeniging met de Hansesteden en met medewerking van *Spanje*, groot wilde maken door de middelen, waardoor *Holland* groot was geworden, ten einde alzoo *Holland* te overvleugelen en te vernietigen. — CHRISTIAAN IV ontving en hoorde den afgevaardigde beleefdelijk, maar sloeg het aanbod af, verklarende dat hij, hoezeer door *Engeland* in den steek gelaten [4], echter genoegzaam in staat was om met zijn eigen volk de *Sont* te beschermen. De Koning wist wel, dat het tot de verdediging van de *Sont* niet komen zou. Reeds was hij met den Keizer aan het onderhandelen, en derhalve had hij het middel in handen om des noods aan de vijande-

Zending van LAURENS REAEL naar *Denemarken*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 28 April; 4 Mei, 1628. [2] Zie hiervoor, bladz. 261.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Febr. 1628. AITSEMA, I, 715—720. De habile persoon in de *Resol. v. Holl.* (9 Nov. 1627) bedoeld, is voorzeker L. REAEL.

[4] Toen CATS (in 1627) in *Engeland* vertoefde, was KAREL I met het subsidie, aan *Denemarken* beloofd, reeds drie millioen ten achter.

1627—1630. lijkheden een einde te maken. — Op de terugreize leed het oorlogschip van kapitein MOONS, waarmede REAEL gekomen was en terugvoer, op de Jutsche kust schipbreuk. Hij en de gansche bemanning redden zich het leven, maar vervielen onder de Keizerlijke troepen, die daar ter plaatse gelegerd waren. Men merkte spoedig, dat onze Gezant geen alledaagsch persoon was, en toen men vernam, dat hij van den Koning van *Denemarken* kwam en vroeger Goeverneur-Generaal in *Indië* geweest was, vermoedde men wonderveel van hetgeen hij daar had uitgericht: men nam hem gevangen en in weerwil der vertoogen van de Staten, door AITSEMA te *Hamburg* ingebracht, tegen eene handelwijze, die in strijd was met de tot nog toe bestaande onzijdigheid, zond men hem op naar *Praag* en *Weenen*, ten einde zijne loslating des te langer te kunnen uitstellen: want intusschen hoopte men de uitvoering der gevreesde plannen, bij ontstentenis van zijnen persoon, te verijdelen. De Staten lieten het verder niet aan pogingen ontbreken om zijne bevrijding te bevorderen. Zij schreven over de zaak aan WALLENSTEIN, en magtigden AITSEMA door goede vrienden te *Weenen* zijn ontslag uit de gevangenschap te bewerken [1]. Eerst toen de vrede tusschen den Keizer en den Koning van *Denemarken* voldongen was, werd hij ontslagen.

Al moest men nu ook ten gevolge van CHRISTIAANS antwoord van de bezetting der *Sont* met Nederlandsche troepen afzien, in de monden van de *Elbe* en de andere rivieren verlangden de Staten hun gezag te doen gelden; want, al ontbrak het den Keizerschen nagenoeg aan schepen, men was niet zeker van de gezindheid der Hanzesteden, die niet van harte met de Denen medewerkten en deels door de gebiedende taal, deels door de verleidelijke voorstellingen der Keizerlijke bevelhebbers en afgevaardigden ligtelijk tot zamenspanning tegen onze belangen overgehaald konden worden. Dus liet men bij voortduring eenige oorlogschepen op de *Elbe*; vatte het denkbeeld op om door brieven den Deenschen Rijksraad den plicht der verdediging van het land op het hart te drukken, en trachtte vooral zich met den Zweedschen Resident tot wering van hetgeen de vijand in de Oostzee op het oog had, te verstaan. Aan geene maatregelen liet men het ontbreken om den Koning van *Denemarken* in het bezit van *Glückstadt* te handhaven, in overeenstemming met de beden, door 's Konings toenmaligen Resident JOSIAS VAN VOSBERGEN [2] te *'s Gravenhage* tot de Staten gericht. Het was hoog noodig, dat zij de hand van die stad niet aftrokken: de toestand aldaar was ongunstig, en er diende in voorzien te worden, dat de gelden, uit *Nederland* verstrekt, ten volle tot die einden aangewend werden, tot welke zij zoo hoog noodig waren.

Bij voortduring houden de Staten oorlogschepen op de *Elbe*.

---

[1] AITSEMA, I, bl. 716. *Resol. Stat.-Gen.* 29 Jan.; 5, 6 April; 9 Julij, 1628.

[2] Zie AITSEMA, I; bl. 651. *Resol. Stat.-Gen.* 24 Aug. 1627. In Junij 1628 schijnen de Staten nog aan VOSBERGENS bevoegdheid te twijfelen (*Resol. Stat.-Gen.* 10, 13 Junij, 1628).

Dat de Keizerlijke Bevelhebbers zich tegen de bezetting der *Elbe* door onze scheepsmacht en tegen de ondersteuning van *Glückstadt* verzetten zouden, liet zich verwachten. Tilly deed het door met die van *Hamburg* maatregelen ter handhaving der onzijdigheid te ontwerpen, uit welke volgen zou, dat er aan de *Elbe* of op het *Krautsand* geen forten werden aangelegd, noch op die rivier oorlogschepen gehouden, noch versterking van krijgsvolk derwaarts gezonden. Hierdoor echter lieten de Staten zich niet afschrikken: zij maakten hunne toetreding tot die bepalingen afhankelijk van twee voorwaarden, dat de Koningen van *Groot-Britannië* en van *Denemarken* ze mede goed zouden vinden, en dat er zekerheid zou gegeven worden, dat er geen Spaansche of Keizersche oorlogschepen op de *Elbe* of van daar in de Noordzee zouden komen. En intusschen vermeerderden zij hunne scheepsmacht op de *Elbe* aanmerkelijk. Er werden drie schepen heengezonden, wel te verstaan boven het getal dergene, die er reeds waren, en commissie van den Koning van *Denemarken* gegeven aan zes van onze scheepskapiteins op de *Elbe*, om voortaan, hoezeer blijvende in onze soldij, op naam van dien Koning te dienen. *Stade*, dat aan de zorg der Engelschen was toevertrouwd, ging verloren; maar *Glückstadt* vermocht het nog te houden ten gevolge der trouwe toezending van levensmiddelen en krijgsbehoeften door de Staten, en van het geld door de bemoeijing der Regering van *Amsterdam* geleverd, wier krediet de noodige voorschotten op het subsidie verschafte [1]. Het aanzoek om bijstand in krijgsvolk werd afgeslagen, doch in 1627—1630.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 15, 18, 20, 21, 22, 25, 28, 29 Jan.; 1, 2, 4, 14, 17 Febr.; 24, 27 Maart; 1, 15, 16 April; 3, 8, 27 Mei; 3, 4 Junij; 3, 4 Oct.; 29 Nov. 1628. *Resol. Holl.* 7 Maart, 1628. Martin van der Meden, kwam als Koninklijk Deensche Krijgscommissaris herwaarts om den nood der Deensche steden op de *Elbe* kenbaar te maken. Bovendien was hier in dien tijd 's Konings Secretaris Ferdinand Gunther. Deze klaagde over den toevoer, door onze kooplieden aan de Keizerschen in *Jutland* en *Holstein* verstrekt. De Staten vaardigden daartegen eene waarschuwing uit (*Resol. Stat.-Gen.* 21 Maart; 8 Mei, 1628). Ook verzocht Gunther ratificatie van het traktaat van 1625, of anders teruggave van 's Konings ratificatie (*Resol. Stat.-Gen.* 27 Apr. 1628). De Administrator van *Magdeburg* vertoefde in 't voorjaar van 1628 mede hier te lande: hij woonde te *Leiden* (*Resol. Stat.-Gen.* 7 April; 3, 15 Junij, 1628) en verkeerde in zeer bekrompen omstandigheden (*Resol. Holl.* 19 Dec. 1628). Ook de Markgraaf van *Baden-Durlach* schijnt in dezen zelfden tijd in *den Haag* geweest te zijn. Men had het oog op hem om, bijaldien de Keizer tot vijandelijkheden tegen ons mocht overgaan, hem aan het hoofd eener bende *Duitschland* in te zenden. Intusschen kreeg de Markgraaf de Compagnie, vroeger gecommandeerd door den Engelschen kapitein Balfour, die wegens eene taak, hem door Karel I opgedragen, gedwongen was geworden van zijn commandement afstand te doen. De Markgraaf kreeg de Compagnie niet bij benoeming, maar als vroeger ten aanzien van den Hertog van *Weimar* geschied was, als gift ten bewijze van der Staten en 's Prinsen gunst (v. d. Capellen, I, 452. *Resol. Holl.* 30, 31 Maart, 1628).

1627—1630. bedekten vorm herhaald. De Engelsche troepen, namelijk, waren uit *Stade* afgetrokken onder de belofte, dat zij den Koning van *Denemarken* in het eerste halfjaar niet zouden dienen. Diensvolgens waren zij uit die streken verwijderd en hier te lande aangekomen. Nu dan was het verzoek, dat de Staten een aantal van 450 Duitschers, welke met die troepen uit *Stade* herwaarts gekomen waren, in dienst zouden nemen, en daarentegen een gelijk getal soldaten aan Koning CHRISTIAAN afstaan. Doch ook in dezen vorm verlangden de Staten, op 's Prinsen advies, geene manschappen naar *Glückstadt* over te zenden. Liever zag de Prins die 450 man onder de nieuwe lichting hier te lande dienst nemen; maar, blijkens het verslag later vernomen, waren die Duitschers ten eenenmale verloopen. Ten slotte werd op raad van Zijne Excellentie de Koning van *Engeland* verzocht, ten spoedigste in plaats zijner nu afgetrokken onderdanen, andere twee duizend man naar *Glückstadt* en *Crempe* te zenden, en te vergunnen, dat de ten onzent aangekomen Engelschen en Schotten onder onze Engelsche en Schotsche regimenten verdeeld werden [1].

De Deensche Gezant PALLE ROSENCRANZ te *'s Hage.*

Intusschen kregen de Staten in Julij (1628) bij monde van den Heer PALLE ROSENCRANZ de eerste rechtstreeksche mededeeling, dat de Koning aan het onderhandelen was over vrede. Daartoe aangezocht, had hij, hoezeer, zeide de Gezant, den vijand mistrouwend, toch de voorwaarden willen weten. Zoodra hij ze vernomen had, zou hij ze aan de Staten mededeelen. Intusschen verzocht hij, dat wij thans, volgens vroeger aanbod, boven het gewone subsidie duizend musketiers, en ter vervanging van de uit *Stade* vertrokken Engelschen, andere troepen naar de *Elbe*, en schepen naar de *Sont* zouden zenden om aldaar te dienen, alsof zij 's Konings schepen waren. Het scheen duidelijk, dat de Koning dit een en ander slechts verlangde om den vijand te kunnen verklaren, dat hij zich met voortgezetten, ja vermeerderden bijstand vleide, en om alzoo betere voorwaarden te bedingen. Hoe het zij, Hun Hoog Mogenden, wilden niet aan hun vroeger gegeven aanbod gehouden wezen, vermits, zeiden zij, de omstandigheden sedert veranderd waren en zij verre van troepen te kunnen missen, zelven nieuwe troepen hadden moeten lichten. Ook van hetgeen de Koning verder verlangde, verontschuldigden zij zich; slechts sloegen zij het verzoek om schepen in de *Sont* niet volstrektelijk af. Het zou gevaarlijk geweest zijn, eenen Koning, die straks vrede met den vijand stond te maken en zich door schoone aanbiedingen men wist niet waartoe kon laten overhalen, eenige troepen toe te vertrouwen en tevens onze bedreigde stelling te verzwakken. Met dit antwoord echter nam ROSENCRANZ geenszins genoegen. Hij beriep zich op de alliantie, die er tusschen zijnen Meester en de Staten bestond. Van hunne nieuw gelichte manschappen konden zij, zoo verklaarde hij, gemakkelijk eenige duizend missen;

---

[1] *Resol. Stat. Gen.* 20, 31 Mei, 1628. De Schotten, een derde van het getal uitmakende, werden in de maand Junij door de Staten gecasseerd (*Resol. Stat.-Gen.* 12 Junij, 1628).

immers was er geene waarschijnlijkheid, dat zij dit jaar aangevallen zouden worden, en, geschiedde dit, dan waren die troepen spoedig terug te zenden. Zij hadden onlangs zelven aangeboden op een verder verwijderd punt, namelijk de *Sont*, troepen te leveren, en men behoorde den Koning tegemoet te komen, daar hij meer deed, dan hij verplicht was, door hulp te verleenen aan *Stralsund*, hetwelk zonder hem reeds veroverd geweest zou zijn, tot groot nadeel van onzen handel in die streken [1]. — Hierop vertrok ROSENCRANZ naar *Engeland;* maar hij liet de zaak aan 's Konings resident over, die echter straks door eenen anderen, met name JOHANNES SCULTETUS, vervangen werd [2]. Deze herhaalde het verzoek met nieuwen aandrang en grooter ernst. De steden aan de *Elbe*, wier behoud door onze troepen bewerkt zou worden, zouden Hun Hoog Mogenden als een waarborg tot het terugerlangen der bestede krijgskosten in hunne macht mogen houden. — Zijn vertoog bleef niet zonder uitwerking en de Staten namen thans met Zijne Excellentie in beraad, of zij een drieduizendtal soldaten tot ontzet van *Crempe* zenden zouden. De uitslag evenwel der beraadslaging was het besluit, dat men die manschappen niet missen kon. Nog evenwel gaven zij, die de zaak van den Koning van *Denemarken* behartigden, de hoop niet op om de Staten te bewegen. De Administrator van *Magdeburg*, toenmaals voor een tijd met der woon in *Holland* gevestigd [3], voegde zijne beden bij die van den Resident, en gaf hoog op van zekere gewichtige ondernemingen, die men zou kunnen uitvoeren, wanneer de Staten voor korten tijd een korps van 4000 man wilden afstaan. Doch alles te vergeefs: de Staten bleven weigeren [4]. 1627—1630.

Van de raadslagen, door de Keizerlijken gesmeed om de Hansesteden onder hun bedwang te krijgen, en van het lot van de Hansestad *Stralsund* kregen de Staten weldra nader en rechtstreeksch bericht. Tegen het eind van Augustus (1628), namelijk, vernamen Hun Hoog Mogenden, dat *Deventer* als Hansestad van wege Burgemeesteren en Raad van *Keulen* mededeeling bekomen had van het ontwerp eener algemeene handelsmaatschappij, door den Koning van *Spanje* en de Hansesteden op te richten, alreede door dien Koning met groote voorrechten begiftigd, en bestemd om den Nederlandschen zeehandel in den grond te boren. Weldra daarna bleek, dat de Regering van *Nijmegen* mede uit *Keulen* de uitnoodiging gekregen had om op de bijeenkomst, te dier zake tegen den 11den September te *Lubek* te houden, gemachtigden te zenden, en penningen tot het doel bij te dragen. Dit trokken de Staten zich aan. Zij waarschuwden de Hansesteden, in deze zaak met voorzichtigheid te werk te gaan en niets te besluiten, wat tot nadeel van de

De Keizer tracht de Hansesteden voor zijne zaak te winnen.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 25, 29, 31 Julij, 1628.

[2] Jos. VOSBERGEN achtte zich evenwel niet ontslagen. Hij had onder zich de waarde van groote sommen, voortvloeijend uit de Engelsche juweelen (*Resol. Stat.-Gen.* 18 Aug. 1628. AITSEMA, I, 790, 791).

[3] Zie hiervoor, blz. 315, Noot 1.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 3, 9, 14, 22 Aug.; 5, 6 Oct. 1628.

1627—1630. Nederlandsche Hansesteden zou kunnen strekken. Tevens droegen zij onzen Resident AITSEMA op, »een wakker oog te houden" op hetgeen er te *Lubek* verhandeld zou worden [1]. En wat *Stralsund* aangaat, in het midden van September (1628) kwam te 's *Hage* een afgevaardigde dezer stad, met name LAURENTIUS ROSTOCK, voorzien van geloofsbrieven van den 15 Julij gedagteekend. Gansch onverdiend, zoo verklaarde hij, werd zijne vaderstad vijandelijk aangerand. Toen in November van het vorige jaar de Vorst van *Pommeren* [2] zich had laten overhalen om aan eenige regimenten van den Keizerlijken Maarschalk VON ARNHEIM winterkwartieren te vergunnen, had *Stralsund* dien overlast afgekocht. Niettemin had die krijgsbevelhebber het eilandje *Denholm*, in de haven der stad gelegen en onder haar rechtsgebied staande, ingenomen en met geschut voorzien om de stad en hare schepen te bestoken. Deze intusschen hadden hem daar zoo krachtdadig den toevoer afgesneden, dat hij zich genoodzaakt had gezien, het eiland te ruimen. Doch sedert had men de stad van de landzijde belegerd, en bood men haar geene vriendschap aan, dan op voorwaarden, die haar aan de genade van de Keizerlijken zouden overgeleverd hebben. Zij was dan ook aan hunne vijandelijkheden blootgesteld, en ten laatste was de Hertog van *Friedland* met meer volks verschenen. Daartegen zou de stad het niet lang hebben kunnen uithouden, wanneer niet eerst de Koning van *Denemarken*, en daarna die van *Zweden* bijstand verleend hadden. Maar die bijstand moest in zooverre door de ingezetenen gekocht worden, als zij de hun ter hulp gezonden troepen zelven dienden te onderhouden, en nu raakte hunne beurs ledig. In dezen nood derhalve baden zij, zich beroepende op de alliantie van 1616, de Nederlanders om geldelijke bijdragen. Anders zou hunne vrijheid verloren moeten gaan, en onze Staat daarbij groot gevaar loopen. Immers hadden de Paus en *Spanje* het voornemen om van *Stralsund* een ander *Duinkerken* te maken, ten einde, meester van de Oostzee geworden, de Vereenigde Provinciën in haar bestaan te bedreigen. Tevens verzochten zij, dat hun eenige Gecommitteerden van de Staten mochten worden toegezonden, om hun, zeide de Gezant, tot raadslieden te strekken, maar zeker ook om een onwraakbaar bewijs te erlangen, dat de Staten zich hunner aantrokken. Ongeveer gelijktijdig ontvingen Hun Hoog Mogenden een schrijven van GUSTAAF ADOLF met het verzoek, dat zij hem ter verdediging van *Stralsund* met raad en daad wilden bijstaan. Op het verzoek der Stad verlangden de Staten het advies van den Raad van State in overleg met Zijne Excellentie. Het strekte daartoe (en de Staten vereenigden zich daarmede), dat men wegens het hooge gewicht der zaak de Stad noodzakelijk met penningen ondersteunen moest; maar dat alvorens een geschikt persoon derwaarts gezonden zou worden, om den toestand aldaar naauwkeurig op te nemen [3]. Weldra evenwel bleek,

Gezantschap van *Stralsund* herwaarts.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Aug.; 5 Sept., 1628. [2] BOGISLAUS XIV, laatste Vorst van het Land.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 21 Sept.; 3, 10 Oct., 1628.

dat weinige dagen na ROSTOCKS afvaardiging herwaarts het beleg van *Stralsund* was opgebroken. Hoezeer nu deze Stad niettemin, ook bij monde van LIEUWE VAN AITSEMA, op ondersteuning in geld bleef aandringen, vonden de Staten vrijmoedigheid om zich voor ditmaal te verontschuldigen. Zij bepaalden er zich toe, KAREL VAN CRACAU, thans Nederlandsch Commissáris in de *Sont*, als raadsman naar *Stralsund* te zenden. Toen men dezen echter de behoefte der Stad op nieuw voorhield, stelden de Staten de som van 30,000 gulden ter zijner beschikking [1]. 1627—1630.

Houding der onzen tegenover de Keizerschen in de landen op onze grenzen.

Intusschen gingen de Staten bij voortduring met alle voorzichtigheid tegenover de Spaanschen en Keizerschen op onze grenzen te werk. Toen dezen in het midden der maand Junij (1628) het Huis te *Ravensberg* belegerden, begrepen de Staten, na den Prins geraadpleegd te hebben, dat daartegen wegens den afstand en de sterkte der belegeraars niets moest gedaan worden [2]. Weinig later gelastten Hun Hoog Mogenden den Commandant van *Emmerik*, OTTO VAN GENT, Heer van *Diden*, eenige Keizerschen, ten gevolge van een misverstand met onze soldaten door hem in hechtenis genomen, zonder losgeld te ontslaan [3], en straks om zekere Commissarissen door den Keizer gemachtigd om te *Huisen* de Kleefsche archieven te gaan inzien, hoezeer zonder paspoort te *Emmerik* gekomen, niet op te houden, maar te laten gaan zonder te doen blijken, dat hij Hun Hoog Mogenden deswegens geraadpleegd had [4].

Tevens handhaafden zij met vernieuwing van vroegere plakaten de krijgstucht onzer soldaten op Duitsch grondgebied, ten einde aan de strooperijen, waarover klachten vielen, en aan andere gewelddadigheden paal en perk gesteld mocht worden [5]. Ook TILLY van zijne zijde hield de hand aan de krijgstucht, en WALLENSTEIN gedroeg zich zelfs heusch jegens de Nederlanders, toen hij een Hollandsch schip, uit *Pruisen* terugkerend, en door een Keizerlijk oorlogschip genomen, dadelijk liet ontslaan [6]. Maar toen er bericht kwam, dat acht nieuw geworven Keizerlijke Compagniën, te zamen 2400

---

[1] Eerst bij nadere overweging werd CRACAU met die taak belast, nadat de Heer DIEDERIK VAN ALEWIJN, Commissaris Generaal van de schepen, die tot de legerdienst benoodigd waren, daartoe vroeger benoemd was geweest. AITSEMA, I, bl. 702. *Resol. Stat.-Gen.* 14, 20, 25, 26, 31 Oct.; 1, 2, 3 Nov. 1628.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 24 Junij, 1628.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Julij, 1628.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 22 Sept., 1628.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Aug.; 7 Sept. 1628.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Aug.; 11 Oct., 1628. Graaf ERNST CASIMIR verzocht een 26-tal paarden vrij van rechten te mogen uitvoeren voor den Hertog van *Friedland*, op hoop dat zijne onderdanen in *Duitschland* daardoor eenige gunst zouden genieten. Dit werd ten gevalle van dien Graaf toegestaan, met de vermaning dat hij bij deze gelegenheid aan den Hertog het ontslag van den Admiraal REAEL zou aanbevelen, daar hun Hoog Mogenden in het zekere onderricht waren, dat dit van den wil diens Hertogs afhing (*Resol. Stat.-Gen.* 13 Nov., 1628).

1627— 1630. man sterk, onder bevel van Graaf MONTECUCULI, in de steden *Xanten*, *Calcar*, *Goch*, *Kranenburg* en in eenige vlekken ingelegerd zouden worden, vermaanden zij de bestuurders dezer plaatsen, zulks, als strijdig met hare onzijdigheid, niet toe te laten [1], en toen de Vorst van *Palts-Neuburg* eenige Compagniën Keizerlijke ruiters in het Guliksche verdeelde om ze tegen de Nederlandsche en Brandenburgsche troepen te gebruiken, wanneer dezen daar de oorlogsbelasting zouden komen invorderen, vonden de Staten geene zwarigheid in het advies van den Raad van State om op dat terrein geweld met geweld te keren [2]. Werkelijk werd een vijandelijke toeleg van Graaf HENDRIK VAN DEN BERG op eenig Nederlandsch krijgsvolk in het Guliksche in den winter zegevierend verijdeld [3]. Geene uitdaging, maar handhaving van de ingenomen stelling, ziedaar den regel, volgens welken zij bij het meer en meer aandringen van de Keizerlijke troepen te werk gingen.

Staat van zaken in *Oost-Friesland.* Hetzelfde beginsel brachten zij bij voortduring in *Oost-Friesland* in toepassing. De treurige dood van den jeugdigen Graaf van dit Gewest scheen zijn geslacht en aanhang meer naar de zijde der Staten-Generaal te moeten doen overhellen. Immers was hij omgekomen door de hand van den Luitenant van den Overste GALLAS. Deze met andere Keizerlijke Officieren door den Graaf onthaald en met hem in twist geraakt, had hem in het oog gestoken: eene verwonding, die de Graaf slechts weinige uren overleefde [4]. Doch zijn broeder Graaf ULRICH II bleef de staatkunde van zijnen voorganger getrouw [5]. Oefende het gezag van den Keizer mede op dezen Vorst zijnen invloed uit, ook Graaf ERNST CASIMIR, den Stadhouder van *Friesland* en *Groningen* poogde de Keizer schrik aan te jagen door zich als zijn opperrechter te doen gelden. Hij liet hem door zijnen fiskaal naar *Praag* dagvaarden. De Stadhouder deelde de acte van dagvaarding aan de Staten mede, en dezen stelden ze den Raad van State in handen, ten einde hun daarop, in overleg met Zijne Excellentie, van advies te dienen. Zij vereenigden zich met den raad, hun door dit Collegie gegeven en daartoe strekkende, dat Graaf ERNST CASIMIR zich op den gestelden dag door eenen gevolmachtigde zou laten vertegenwoordigen: de verdediging, welke dien zaakgelastigde werd opgedragen, waren zij gereed met een schrijven van hunnentwege te ondersteunen [6]. — In den zomer van 1628 schenen de Staten de gestrengheid hunner maatregelen tegen de Keizerlijken in *Oost-Friesland*, en de kracht waarmede zij zich binnen *Embden* hadden doen gelden, eenigzins te matigen. Hunne Gecommitteerden werden naar huis ontboden, en, op het verzoek van de Regenten dier Stad, de afsluiting van den toevoer langs de *Eems* opgeheven en de oorlogschepen terug-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 29 Sep., 1628. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Oct. 1628.

[3] V. D. CAPELLEN, I, bl. 490. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 12, 13 Mei, 1628. AITSEMA, I, 629.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Aug. 1628.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 24 Junij, 1623.

geroepen. De gronden, die men voor deze handelwijze kon aanvoeren, waren, dat de verbodsmaatregelen toch niet baatten, daar den Keizerschen over land het noodige toegevoerd werd, en ten slotte daardoor slechts de handel van *Embden* gefnuikt werd, in die mate, dat er oproer te duchten was. Tevens stelde men den Graaf, die zich beangstigde, dat zijn Graafschap door eene legermacht, in naam van de Stad *Embden*, maar inderdaad aan de Staten toebehoorend, op de Keizerschen en op hem stond veroverd te worden, genoegzaam gerust door de verzekering, dat men zich aan de onzijdigheid wilde houden, en zoo de Keizerschen eenige plaats ontruimden, die niet zou laten bezetten. Toch week men geen voetstap achterwaarts. Die van *Embden* erkenden dit dan ook, en lieten in dezen tijd de Staten-Generaal bedanken voor de moeite en kosten ten hunnen behoeve aangewend: zij hadden, dus verklaarden zij, hun behoud naast God aan de Staten te danken. En zoozeer vertrouwden zij op hunnen voortdurenden bijstand, dat zij hen verzochten, de soldaten der Stad, welke op de forten buiten *Embden* lagen, onder de hand met Nederlandsch krijgsvolk te willen versterken. Dit verzoek werd toegestaan, doch, bij het uitdrukkelijk verzet van den Graaf, met alle voorzorg, dat de maatregel werkelijk onder de hand mocht worden uitgevoerd, en onder beding dat de hulp onzer troepen slechts tot verdediging zou worden ingeroepen en niet om aanvallenderwijze te werk te gaan [1]. 1627—1630.

De afgevaardigde van den nieuwen Graaf komt te *'s Hage*.

Maar het bericht van deze vergunning was nog niet afgezonden, toen AMAMA, door den nieuwen Graaf afgevaardigd, voor de Staten-Generaal verscheen. Hij behoefde niet op te halen, zoo sprak hij, hoe krijgslieden van de Katholieke Ligue, met den mantel der Keizerlijke Majesteit omhangen, zich in *Oost-Friesland* gelegerd hadden onder de betuiging, dat het kort zou duren, en dat zij als vrienden kwamen. Doch hoe vriendelijk zij handelden, was Gode bekend. 's Graven onderdanen werden tot het merg toe uitgezogen. Zijn streven was alzoo het land van deze gasten ontruimd te krijgen. Afgevaardigden, door hem naar 's Keizers Hof gezonden, waren met den last aan TILLY teruggekomen, om *Oost-Friesland* voor een ander Gewest te verlaten. Deze krijgsbevelhebber gaf eerst schoone beloften; doch zij werden niet vervuld. Later zeide hij de vervulling van 's Graven wensch voor een gedeelte toe; doch zelfs dit bleef achterwege, en als reden werd opgegeven, dat den Engelschen en den Zweden werd toegestaan volk in *Embden* te lichten, en dat die van deze Stad er op uit waren om de Keizerschen onverhoeds op het lijf te vallen: een vermoeden, dat gevoed werd door de verstandhouding, waarin zij met de Staten-Generaal stonden. Nu was 's Graven verzoek, dat het Hun Hoog Mogenden mocht gelieven niets aan te vangen, waardoor zijn land en lieden te gronde zouden worden gericht. Kon hij den Keizerlijken bevelhebbers daarvan de verzekering geven, zoo twijfelde hij niet, of het zou hun vertrek bevorderen. — De Raad van State,

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 24, 27, 29 Julij; 8, 11, 12, 17, 18, 25 Aug.; 18, 28, 31 Oct.; 1 Nov., 1628.

1627—1630. geraadpleegd wat men hierop besluiten zou, was van oordeel, dat men den geheimen last aan den Commandant te *Embden* deswegens niet langer behoefde op te houden, en dat men ten antwoord aan 's Graven afgevaardigde volstaan kon met de verklaring, dat wij niet gezind waren eenige vijandelijkheid tegen 's Keizers troepen te plegen, zoolang dezen er geene aanleiding toe gaven. Met dit advies vereenigden zich de Staten: alleenlijk maakten zij de afzending van den last aan ERENTREITER van een nader overleg met den Prins afhankelijk [1]. — Bij al de voorzorg der Staten gebeurde er omstreeks denzelfden tijd iets, dat de Keizerschen lichtelijk hunne goede trouw had kunnen doen verdenken. Kapitein ROUSSEL, binnen *Embden* in garnizoen, trad met verlof van zijne betaalsheren, de Staten van *Friesland*, voor eenigen tijd in de dienst van den Koning van *Denemarken* om volk voor hem te werven, en nam, met oogluiking van ERENTREITER, dertig muskettiers uit zijne Compagnie met zich, met wier behulp hij zich in naam van Koning CHRISTIAAN van het Huis te *Pettecum* meester maakte. De Keizerschen heroverden het echter weldra en vonden daar binnen die Nederlandsche soldaten. Op dit voorval wisten de Staten niets beters te doen, dan den advokaat-fiskaal der Generaliteit te machtigen, de zaak te onderzoeken en tegen dien Kapitein te procederen, en den Commandant een strenge afkeuring en waarschuwing te doen toekomen. Straks besloten zij bovendien, den Staten van *Friesland* hunne bevreemding te kennen te geven wegens het dien Kapitein tegen de bestaande bepalingen verleende verlof, en den Raad van State te machtigen den Kapitein ter verantwoording voor zich te dagen. Doch wellicht duchtende, dat hij zich al te zeer zou kunnen verantwoorden, lieten zij hem gelasten, ten blijke dat hij werkelijk door *Denemarken* in dienst genomen was, zich met zijn volk naar de *Elbe* te begeven: bleef hij langer in *Reiderland* dan zouden zij genoodzaakt zijn op zijne handelingen te letten. Op de klachten van GALLAS antwoordden alsnu de Staten met de verklaring, dat men, trachtende beide met den Keizer en den Koning van *Denemarken* alle goede vriendschap te onderhouden, niet kon nalaten, den een zoo wel als den ander wat hij behoefde, uit deze Landen te verschaffen [2].

Het vertrek onzer oorlogschepen was voor de Keizerschen het sein om de schepen op de *Eems* aan te houden, te onderzoeken en rantsoen te laten betalen. Dit kon niet geduld worden, en spoedig scheen weder een oorlogschip noodig om daartegen te waken. In overleg met de Gedeputeerde Staten van *Friesland* deed Graaf ERNST CASIMIR daartoe een oorlogschip door de Admiraliteit van *Dokkum* uitrusten. De Staten-Generaal vermoedden echter, dat dit weder een staaltje was van de oorlogzuchtigheid onzer beide noordelijke Provinciën, en gaven haren Stadhouder bevel, dat hij de Friesche en Groningsche garnizoenen op zware straffen zou verbieden, eenige vijandelijk-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 9, 10 Nov. 1628.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 14, 18, 20, 24 Nov. 1628.

heid tegen de Keizerschen te plegen [1]. Nog altijd hadden de Friezen en Groningers zich met eene vijandelijke onderneming van den Prins op onze Oostelijke grenzen gevleid. In den nazomer hadden zij er op aangedrongen, dat *Lingen* zou belegerd worden. Gaarne zouden zij daartoe de legerkosten voorgeschoten hebben: zoo veel was het hun waard, dat de vijand uit *Oost-Friesland* werd afgeleid. Toen nu de Prins tegen het einde van Augustus (1628) *den Haag* verliet om *Bergen op Zoom* [2] en de omstreken te bezoeken, meende men, dat het was om 's vijands macht derwaarts te lokken, ten einde Graaf ERNST CASIMIR te schooner kans tot het beleg van *Lingen* te verschaffen. Doch weldra bleek, en verklaarde de Prins uitdrukkelijk, dat hij nog in dit jaar niets aanvallenderwijze tegen den vijand zou ondernemen [3]. 1627—1630.

Intusschen vermenigvuldigden zich de berichten aangaande vredesonderhandelingen tusschen den Keizer en Koning CHRISTIAAN. CRACAU schreef, dat eenige Rijksraden, persoonlijk zeer tot vrede genegen, van den Keizer vrijgeleide hadden bekomen om met zijne Commissarissen te *Hamburg* te komen onderhandelen. Deze tijding gaf aanleiding tot ernstige beraadslagingen. 's Prinsen advies was, dat men dezen vredehandel met alle gevoegelijke middelen behoorde te keer te gaan. Dus besloot men, den Koning van *Denemarken* te waarschuwen, dat het aanbod van vrede geenszins voor oprecht kon gehouden worden, en hem aan de verplichting te herinneren, die hij bij de alliantie, met *Engeland* en *ons* gesloten, op zich genomen had, om niet afzonderlijk over vrede te handelen [4]. Bij de hoogst gebrekkige wijze evenwel, op welke *Engeland* aan de verplichtingen, welke die alliantie opleide, beantwoord had, ontbrak het den Koning van *Denemarken* geenszins aan een voorwendsel om zich daaraan niet gehouden te rekenen. Dus bepaalden de Staten zich niet bij brieven aan dezen Vorst gericht; maar schreven in denzelfden zin ook aan AITSEMA; ja, zonden missieven aan de Koningen van *Zweden*, *Groot-Britannië* en *Frankrijk*: aan den eersten, om hem aan te sporen tot bijstand, zijnen Deenschen nabuur te verleenen; aan de beide anderen, om hen te verzoeken, thans ten minste ruime subsidiën naar *Denemarken* te zenden [5]. GUSTAAF ADOLF had die aanmaning niet noodig: op zijnen tijd zou hij de gelegenheid, die hem zijne gunstige stelling in *Pruisen* en de zwakheid van *Polen* aanboden, gebruiken,

Geruchten van vredesonderhandelingen van den Koning van *Denemarken*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 8 Dec. 1628.

[2] Kort te voren had de vijand beproefd eenige soldaten van het garnizoen van *Bergen op Zoom* om te koopen. Doch dit verraad was ontdekt door eenen Franschman met name LOUIS DE SAULGUER, *Sieur d' Ormois*, die deswegens door de Staten beloond werd (*Resol. Stat.-Gen.* 26 Julij, 1628. AITSEMA, I bl. 780).

[3] A. V. D. CAPPELLEN, I, 479, 480, 486. *Resol. Stat.-Gen.* 28 Aug. 1628. *Resol. Holl.* 25 Nov. 1628.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 14 Dec. 1628.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Dec. 1628.

1627—1630. om zich tegen den Keizer te verklaren, wiens gezag zich in die streken niet kon vestigen, zonder dat de Koning van *Zweden* zijnen invloed in de Oostzee en de hoop om zich ten koste van *Polen* te verheffen, verloor [1]. Maar *Engelands* middelen waren bij het wantrouwen tusschen Regering en Parlement te beperkt, en zijne staatkunde te onoprecht en te weifelend, dan dat er van die zijde eene afdoende ondersteuning voor *Denemarken* te verwachten kon zijn. *Frankrijk* daarentegen kon zijne plannen tegen den Spaanschen invloed in *Italië* niet doorzetten, zoo de Keizer niet in het Noorden werd beziggehouden en belet om zijne legermacht door *Zwitserland*, *Spanje* ter hulp, derwaarts te zenden. Maar juist dit maakte het den Keizer raadzaam aan *Denemarken* de gunstigste voorwaarden aan te bieden, en de vrede zou door geene tusschenspraak gekeerd kunnen worden.

Des te meer was er voor *Frankrijk* aan gelegen, dat onze Staat den oorlog volhield, ten einde in deze streken een deel der Spaansche en, zoo men hopen mocht, ook der Keizersche macht beziggehouden werd. Zonder eene naauwe alliantie tusschen dat Rijk en ons scheen er aan eene krachtige voortzetting van den Nederlandschen oorlog niet te denken. — Doch laat ons zien, wat onze buitengewone Gezanten sedert het eind van de lente van dit jaar (1628) in *Frankrijk* uitrichtten [2].

Verdere onderhandelingen der buitengewone Gezanten in *Frankrijk*.

Na het afdeinzen der Engelsche vloot van voor *Rochelle*, en bij de waarschijnlijkheid, dat deze Stad nu spoedig zou moeten vallen, begrepen de Fransche Ministers minder geheimzinnig van vredesonderhandelingen met *Engeland* te kunnen spreken: immers zou dit Rijk alsnu het denkbeeld niet langer kunnen volhouden om voorwaarden voor de Hugenoten te bedingen. Tevens gaven zij te kennen, dat voor *Frankrijk* nu de tijd nabij scheen, dat het weder op het buitenland zou kunnen letten, en dat bepaaldelijk de zaken van *Italië* 's Konings bijstand vereischten. Van den anderen kant had *Frankrijk* thans minder behoefte, dan vroeger, aan vrede met *Engeland*, hetwelk zich zoo weinig geducht had gemaakt. Geen wonder derhalve, dat de Ministers weder met het denkbeeld voor den dag kwamen, dat alvorens zij de Staten als bemiddelaars lieten optreden, het traktaat, met hen gesloten, bekrachtigd moest wezen. Zoo werd dan den 15den Junij (1628) dit Staatstuk weder ter hand genomen. Van de zijde der Fransche Commissarissen, wien de Heer DE BOUTEILLER, Secretaris der Koningin-Moeder, in plaats van D'ERBAUT, alsmede D'ESPESSES, uit *Holland* teruggekeerd, waren toegevoegd, werd alles gedaan wat strekken kon om de onzen tot die bekrachtiging te bewegen: had zij haar beslag gekregen, zeiden zij, dan zou men ons ook voldoening geven op al die bijzondere klachten betreffende aangehouden schepen als anderzins, waarop onze Gezanten steeds aandrongen. Maar daartoe zou men zich vooreerst van onze zijde hebben moeten verbinden, geen vrede te maken zonder 's Konings toestemming [3]. Op dit punt waren de

Nieuwe onderhandelingen over het Verdrag.

[1] Zie hiervoor, bladz. 233. [2] Zie hiervoor, bladz. 293. [3] *Agréation.*

Franschen zoo zeer gesteld, dat zij beloofden, ons bij de inwilliging daarvan volkomen genoegen te geven ten aanzien van onze onzijdigheid tegenover *Engeland.* Doch juist dat waren de onzen buiten machte toe te staan: de vrijheid, zeiden zij, die wij tegen de Spanjaarden handhaafden, konden wij aan niemand afstaan. Het hoogste, waartoe zij komen konden, was dit dat zij 's Konings *tusschenkomst* als tot den vrede noodig zouden erkennen. Wat den onzen buitendien mishaagde was, dat in de voorrede van het traktaat, zoodanig als de Franschen het ontworpen hadden, als beweegreden werd vermeld, dat daardoor het bestaan der Vereenigde Provinciën minder dreigend voor de orde in *Europa* gemaakt werd. Dit noemden zij beleedigend, en zij verlangden, dat de Fransche Regering zich ten dezen aanzien wat minder op het standpunt van den Paus mocht plaatsen. Maar wat de Franschen vooral wenschten, was van de onzen de belofte te verkrijgen van dadelijken bijstand in schepen aan den Koning te verleenen. Dit nu weigerden de onzen standvastig. De Staten medeplichtig te maken aan den val van *Rochelle*, ging niet aan. Had men zich tot zulk eene inwilliging verstaan, het zou het ongenoegen binnen ons land onbedwingbaar gemaakt hebben en misschien vrede met *Spanje* onder voorwaarde van gemeenschappelijke ondersteuning van *Rochelle* ten gevolge hebben gehad. Met groote behoedzaamheid evenwel gingen onze Gezanten in de zaak te werk: de naam van *Rochelle* werd aanvankelijk niet genoemd: men deed het voorkomen, alsof er slechts sprake kon zijn van hulpbieding tegen de Engelschen. Moest de onderhandeling afspringen, dan wenschten zij liever den schijn te doen bestaan alsof de onmogelijkheid om den Koning te beloven, niet zonder zijne toestemming vrede te sluiten, de oorzaak van de breuke ware. Het zou, meenden zij, hun slechts tot hunne eer nagegeven kunnen worden, dat zij zoo vast op het stuk onzer vrijheid gestaan hadden. Doch toen de Koninklijke Commissarissen schenen toe te geven, dat wij den Koning niet tegen de Engelschen zouden behoeven bij te staan, diende de verklaring te volgen, dat wij hem evenmin tegen *Rochelle* hulp konden bieden, en hoe omzichtig en van ter zijde dit ook door de onzen werd te kennen gegeven, het bracht dadelijk van de zijde der Commissarissen een storm van hatelijke verwijten te weeg, waarop zij met de grootste heftigheid en hardheid verklaarden, dat aan de onderhandelingen een einde gekomen was, en dat Zijne Majesteit zich hield aan het met LANGERAK gesloten traktaat, waarin hij geen letter zou laten veranderen. Te vergeefs zochten de onzen die verbolgenheid te matigen: men legde hun de vraag voor, of zij dan bleven bij de dubbele weigering om 's Konings toestemming als eene voorwaarde van vrede met *Spanje* te erkennen, en om hem tegen zijne oproerige onderdanen bij te staan. Toen onze Gezanten het antwoord ontweken, verklaarde DE BULLION, dat zij van nu aan niet meer met hen te handelen hadden, en dat de Koning nu wist, waarvoor hij ons te houden had. — Het schijnt, dat de Fransche Heren het er voor hielden, dat nu de zending van Lord CARLISLE haar doel niet getroffen had, alle kans van zamenspanning van 1627—1630.

1627—1630. onze zijde met *Engeland* en *Spanje* tegen *Frankrijk* was vervallen, en dat zij derhalve onzen Staat naar hunnen wil konden zetten. Zooveel bleek, dat als ons werkelijk geen steun dan van *Frankrijk* te hopen zou zijn, dit Rijk van onze hulpeloosheid geen edelmoedig gebruik zou maken, maar ons zou willen nopen onze onafhankelijkheid prijs te geven. De Markies D'EFFIAT liet zich later ontvallen, dat hij het er voor gehouden had, dat de Hollanders met de Franschen zoo goed als ééne natie uitmaakten, en zonder eenig bedenken al het hunne met de Franschen gemeen zouden gemaakt hebben. Beschouwden de onzen het niet alzoo, dan spraken de Franschen van ontrouw aan onze zijde.

Na het gebeurde werd echter de eerste stap tot wederaanknoping der onderhandelingen door de Franschen gedaan. Zij zullen begrepen hebben te stout geweest te zijn. VILLE-AUX-CLERCS, in vertrouwen tot onze Gezanten gekomen, gaf hun te kennen, dat de Koning geenen bijstand tegen de zoodanigen, die wij niet bestrijden wilden, van ons zou vergen, zoo wij ons het woord *toestemming* wilden laten welgevallen, en dat wij dit doen moesten ter liefde van den Kardinaal, die zeer op de vaststelling van het traktaat gesteld was. In de conferentie, hierop gevolgd, gaven de Franschen den eisch om het bewuste woord in het traktaat opgenomen te zien, nagenoeg op, en ook op het andere punt betoonden zij zich vrij wat toegefelijker. De onzen namen terstond het verloren grondgebied met kracht en waardigheid weder in, en verlangden, dat ons het *secours* beloofd zou worden met de verzekering, dat men van ons geen wederkerige hulp zou vorderen, zoolang als de tegenwoordige oorlog met de Engelschen duurde. Van beide zijden zouden alsnu de herziene artikelen opgezonden worden, ten einde daarop de uiterste meening, zoo des Konings als der Staten, te verstaan. De Nederlandsche Gezanten namen de gelegenheid waar om Hun Hoog Mogenden te verzoeken om, hetzij de alliantie gesloten werd of afsprong, verlof te bekomen tot hun vertrek, en voor te stellen, alsdan over *Engeland* huiswaarts te keren, vooral ten einde den argwaan, aldaar wegens hun verblijf in *Frankrijk* gerezen, weg te nemen. Dit was een geschikt middel om de Franschen van onze zijde nieuwe overleggingen met *Engeland* te doen duchten. — Terwijl antwoord gewacht werd, verlangde men met onze buitengewone Gezanten eenige particuliere zaken van Franschen tegen onze Oost-Indische Compagnie af te handelen. Op hun zeggen, dat zulks even goed door onzen gewonen Gezant kon geschieden, kregen zij het bescheid, dat deze een goed man was, maar dat men met hen, omdat zij meer gezag in hun land hadden, in éénen dag meer zou doen, dan met hem in eene maand.

Onze Gezanten wachten uit *'s Hage* nader bericht.

Intusschen kwamen er brieven van de Nederlandsche Gezanten in *Engeland*, waaruit bleek, dat de Koning van *Groot-Britannië* alsnu niet langer eenige voorwaarde ten behoeve der Hugenoten in de vredesartikelen wenschte opgenomen te zien, maar zich vergenoegen zou met de verzekering, dat de Koning van *Frankrijk* dadelijk na den

vrede, door hem met *Engeland* te sluiten, aan zijne Gereformeerde onderdanen vergiffenis en het genot hunner vroegere voorrechten zou gunnen. DE BULLION evenwel begreep op de mededeeling van dit bericht, dat de Koning van *Engeland* zich alsnog de bescherming van Fransche onderdanen bleef aanmatigen, en zeide, dat men *Frankrijk* liever in assche zou zien liggen, dan zulks toelaten, en bovendien vernemende, dat op nieuw eene poging tot ontzet van *Rochelle* met een sterkere vloot zou gewaagd worden, verklaarde hij, dat het onnut was van onderhandeling te spreken voordat men den uitslag van de nieuwe onderneming gezien had. Niettemin vond hij goed, dat onze Gezanten iets op het papier zouden stellen, dat tot grondslag zou kunnen dienen van een vergelijk, dadelijk nadat *Rochelle* ingenomen zou zijn, tusschen den Koning en zijne overige Gereformeerde onderdanen, met name met die van *Nimes*, *Castres*, *Usez* en *Montauban* te treffen, opdat de moeijelijkheden met deze Steden hem niet verhinderen mochten, zich onmiddellijk met de zaken van *Italië* en *Duitschland* te bemoeijen. Hun ontwerp-artikelen werden door een tegenontwerp van DE BULLION beantwoord, waarbij niets hoegenaamd aan de Fransche Gereformeerden werd toegezegd, en slechts verklaard dat het den Koning vrij stond zijnen onderdanen vrede te geven, *op de voorwaarden, die hij redelijk zou oordeelen, opdat geen vreemdeling grond mocht hebben er zich mede te bemoeijen.* De onzen verlangden de uitdrukking zoo gewijzigd te zien, dat de Koning hun den vrede *op redelijke gronden* zou verleenen, en niet bloot op gronden, die hij redelijk zou oordeelen. Te meer wenschten de onzen, dat aan de Hugenoten eenige verzekering gegeven werd, omdat men de Fransche Regering niet vertrouwde, en zelfs zoo ver ging van te vermoeden, dat de troepen, die de Maarschalk DE CREQUI op zijn eigen naam den Hertog van *Mantua* ter hulp voerde, bestemd waren, om, terwijl de zaken tusschen dezen Hertog en dien van *Savoye* spoedig geschikt zouden zijn, den Hertog VAN ROHAN op het lijf te vallen. Ten bewijze dat de Fransche Regering wel bedacht was om na *Rochelles* val de buitenlandsche zaken ernstig ter hand te nemen, was het niet voldoende, dat DE BULLION onze Gezanten verzocht een memorie te stellen ten betooge, hoe dreigend ook voor *Frankrijk* de uitbreiding was van 's Keizers macht in het Westen en Noorden van *Duitschland.* Hoe het zij, de Koning verlangde aan die van de Religie in zijn land geene andere verzekerdheid te geven dan zijn woord, en alzoo werd het beter geoordeeld, alle briefwisseling over den vrede met onze Gezanten in *Engeland* voorshands te staken.

1627—1630.

De onzen ontwerpen eenige punten van verdrag van den Koning met die van de Religie.

Middelerwijl liepen er geruchten, dat de Staten 35 schepen met krijgs- en mondbehoeften bij de laatste Engelsche vloot gevoegd hadden, en dat die schepen na het vertrek dier vloot in de rivier van *Bordeaux* aangehouden waren. Onze Gezanten begrepen de zaak dus, dat de Franschen een voorwendsel gezocht hadden om zich van die Nederlandsche schepen meester te maken, ten einde ze tegen de nieuwe Engelsche

1627—1630. vloot te gebruiken, en in dien zin schreven zij naar *Holland* [1]. Ten slotte bleek, dat wel 55 schepen aangehaald waren, doch slechts om gevisiteerd te worden; maar dat er slechts drie waren aangeslagen, die, trouwens buiten weten van de Nederlandsche overheid, aan *Rochelle* toevoer hadden willen bezorgen.

Al dien tijd waren onze Gezanten buiten rechtstreeksche betrekking gebleven met het Hof en den Kardinaal DE RICHELIEU voor *Rochelle.* Doch omstreeks het midden der maand Julij (1628) kwam de Heer DE CHÂTEAUNEUF van daar. Deze vernam van de onzen met eenige bevreemding, dat men hun steeds de noodzakelijkheid voorgehouden had, dat vooraf het traktaat geratificeerd werd: de Kardinaal, zeide hij, was van een ander gevoelen, namelijk, dat de Koning ook zonder alliantie ons kon en zou bijstaan en nimmermeer verlaten, en dat onze tusschenkomst ter bevordering van den vrede met *Engeland* steeds aangenaam zou zijn, zoo wij slechts de toestemming van *Engeland* daartoe hadden. Zoo bleek de Kardinaal op nieuw het vertrouwen van SOMMELSDIJK niet te beschamen. Dit moest dezen Staatsman moed geven, en niet minder moest tot versterking van hunne stelling het bericht strekken, hun door den Prins toegezonden, van de mededeeling hem in het begin van Julij door den Agent CARLETON gedaan [2]. Zoo toch kon den Franschen blijken, dat wij desverkiezende ons dadelijk, en op nieuw door bemiddeling van *Engeland*, met *Spanje* zouden kunnen verstaan.

Nader bericht voor onze Gezanten uit *'s Hage.* Den 30sten Julij ontvingen onze Gezanten te *Parijs* het antwoord, hetwelk Hun Hoog Mogenden, in overleg met den Prins en Graaf ERNST CASIMIR, besloten hadden te geven op hunne mededeeling van de herziene artikelen van het Verdrag. Men hield vol, dat het woord *agréatie* of eenig ander van gelijke kracht niet in het traktaat mocht worden opgenomen, en dat bij de te verleenen wederkerige hulp tegen 's Konings vijanden, met het oog op *Rochelle*, hetgeen men echter niet erkend wilde hebben, onze vrienden en bondgenooten moesten uitgezonderd blijven. Des noods zou men kunnen toestaan, wat men tot nog toe, in weerwil van de bemoeijingen van DE LOPEZ, opzettelijk daartoe door den Kardinaal gezonden, steeds geweigerd had [3], dat *Frankrijk* zich ten onzent schepen en oorlogsbehoeften zou mogen aanschaffen, doch slechts met dit beding, dat de toestand dezer Landen zulks zou toelaten. Ook waren de Staten niet volstrekt ongeneigd om zich te verbinden in zekere gevallen de Spaansche schepen te ontzien, die deel eener Fransche vloot zouden uitmaken. Ten slotte behelsde het bericht, dat de Gezanten het in geen geval tot eene breuke mochten laten komen, zonder eerst nog om nader last te schrijven. Zelfs bij het afweren van den aandrang om het woord *agréatie* op te nemen, moesten zij zich niet overijlen, maar tijd trachten te winnen, in

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Julij, 1628. *Resol. Holl.* 27 Julij, 1628.

[2] Zie hiervoor, bl. 301. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 21 April; 17, 26 Mei, 1628.

de hoop dat zij het tot eene schikking tusschen *Engeland* en *Frankrijk* zouden kunnen brengen [1]. — Dus schreven de Staten; maar inderdaad wenschten zij, zoo het schijnt, dat alles slepend gehouden werd, zoolang het lot van *Rochelle* nog niet beslist was. Brak men vóór dat tijdstip de onderhandeling af, dan zouden wij ons onvermijdelijk aan de zijde van *Frankrijks* vijanden geschaard gezien hebben, en dit wenschte men te voorkomen. In het begin van Augustus wierpen de onzen nog een voorslag op om die netelige zaak te schikken: de Koning zou die van *Rochelle* tot den voetval toelaten, hun genade schenken, een tijd lang met zijn Hof zijn verblijf binnen hunne stad komen houden en van hen zulke verzekeringen ontvangen, als hunne gehoorzaamheid voortaan boven verdenking zouden kunnen stellen; ten overvloede zouden de Koning van *Engeland* en de Staten zich kunnen verbinden om *Rochelle* te straffen, in geval zij hare den Koning te geven beloften niet nakwam. Het antwoord was, dat de Koning niet anders dan met zijn leger na verovering der wallen zijn verblijf binnen *Rochelle* verlangde te houden, en wat de Engelschen ook doen mochten, al kwamen zij *Parijs* belegeren, het beleg van *Rochelle* zou de Koning doorzetten. Deze grootspraak kwam niet overeen met hetgeen onze Gezanten in deze dagen van den Hertog DE CHEVREUSE en den Maarschalk DE LA FORCE vernamen. Volgens hen was de Kardinaal ontmoedigd door de schade, welke de werken, ter afwering eener Engelsche vloot vervaardigd, ten gevolge van eenen storm geleden hadden, en begon hij daarenboven te duchten, dat de Koning hem niet langer op dien weg zou willen volgen. Deswegens zou hij thans door de zending van den Graaf DE TILLIÈRES naar *Engeland* hebben willen te weeg brengen, dat hem van die zijde geen beletsel tegen de verovering der stad werd in den weg gelegd. In deze omstandigheden begrepen onze Gezanten, dat hunne tegenwoordigheid in het leger goed zou kunnen doen, en gaarne zouden zij op een wenk van de Koningin-Moeder zich derwaarts begeven hebben. Werkelijk had de Heer DE CHÂTEAUNEUF omstreeks dezen tijd ooren naar het denkbeeld eener toenadering tot *Engeland* en eener bijeenkomst van Commissarissen der beide natiën in *den Haag*. Deze inschikkelijker gezindheid namen onze Gezanten te baat om zich te beklagen, dat men hen al dien tijd van het Hof verwijderd had gehouden: voorzeker, zeiden zij, vreesde men *Spanje* een voorwendsel te geven om aan *Frankrijk* de dienst van zijne vloot te onttrekken. Zooveel was zeker, dat men niet gezind was de onzen openlijk als onderhandelaars te erkennen, zoo zij noch uitdrukkelijken last van de zijde van *Engeland* konden vertoonen, noch uit *'s Hage* gemachtigd werden om op de voorwaarden, door de Franschen gesteld, de alliantie met onzen Staat te sluiten. Kon men ons daartoe brengen, dan gaf men de tijdelijke ondersteuning van *Spanje*, aan hetwelk men weldra den oorlog stond te verklaren, gaarne prijs.

1627—1630.

Voorslag onzer Gezanten tot bevrediging des Konings met *Rochelle*.

Onze Gezanten meenen iets te kunnen doen om den vrede tusschen *Frankrijk* en *Engeland* te bevorderen.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 8, 10, 11 Julij, 1628. *Resol. Holl.* 6, 7 Julij, 1628.

1627— 1630. Den 21sten Augustus hadden de onzen de in deze omstandigheden gewenschte audientie bij de Koninginne-Moeder [1]. Zij gaven te kennen, dat het hun raadzaam docht, al aanstonds eene schikking te beramen voor het tweeërlei geval, dat *Rochelle* door den Koning veroverd, of door de Engelschen ontzet zou zijn. Doch de Vorstin verklaarde zich niet. Maar van den anderen kant deed zich weder eenige hoop op. De Deensche Gezanten, namelijk, onverrichter zake uit *Parijs* naar *Londen* vertrokken, hadden aldaar te kennen gegeven, dat de Fransche Ministers van tijd tot tijd eenige genegenheid om over vrede te handelen, hadden laten doorschemeren. Hierop hadden onze Gezanten aldaar, met medewerking van den Ambassadeur van *Venetië*, den Koning laten voorstellen Commissarissen tot den vrede naar *den Haag* te zenden, alwaar dan ook Fransche Commissarissen komen zouden. Zijne Majesteit had zulks niet afgewezen, mits de zaak werd voorgesteld als kwame zij blootelijk van die Ambassadeurs en niet van de beide Koningen. Men zou zich beijveren om de vereischte verklaring omtrent de zending van Commissarissen te bekomen vóórdat *Rochelle* of ontzet of veroverd zou zijn, vermits het te wachten was, dat na de eene of de andere dezer gebeurtenissen de gemoederen dubbel verbitterd zijn zouden. Dat de tijd verstreken zou zijn om nog vóórdat de Engelsche vloot naar *Rochelle* in zee stak, de voorloopige maatregelen te treffen, zulks hield onze Gezanten te *Parijs* geenszins van de vereischte stappen terug: immers waren zij ook nu van oordeel, dat men de poging der Engelschen tot ontzet haren loop moest laten, en ze door geen voorstel van wapenstilstand moest trachten te keren. Dat de beslissing van *Rochelles* lot slepend zou blijven, achtten zij van alle rampen de grootste. Eerst als die nieuwe poging mislukt zou zijn, mocht men zich vleijen, dat de Koning van *Engeland* zich ontslagen zou achten van het woord, dat hij aan de Hugenoten zeide gegeven te hebben. Dus oordeelden zij de mededeeling hunner ambtgenooten in *Engeland* bij eene nieuwe audientie aan de Koninginne-Moeder te moeten voordragen. Het was hun er om te doen, te bewerken, dat nadat de slag zou getroffen hebben, toch noch niet alle band verbroken zou wezen. De Koningin-Moeder echter kon zonder overleg met den Koning in het leger niets vaststellen. — Terwijl alzoo bescheid op haar bericht derwaarts afgewacht werd, viel er weder iets voor, dat wel geschikt was om op nieuw achterdocht tegen de bedoelingen der Staten-Generaal op te wekken. Er verscheen, namelijk, te *Parijs* een Franschman, dienende onder een der Fransche regimenten in *Holland*, die voorgaf vaandrig te zijn en door zijne medeofficieren met berichten afgezonden te wezen, welke hij echter over boord had moeten werpen, daar het schip, waarmede hij den overtocht gedaan had, door een Duinkerker vervolgd was. Mondeling bracht hij alsnu aan den Heer DE VILLE-AUX-CLERCS en daarna aan den Koning in het leger de tijding, dat de

Vermoedens tegen de oprechtheid der Staten.

[1] Zij waren de eerste Ambassadeurs, welke hare Majesteit in haar nieuw gebouwd paleis van het *Luxembourg* ontving.

C. Ed. Taurel sculps.

Graaf DE LAVAL, die van den Koning als bewijs van goedertierenheid verlof gekregen had om naar *Holland* te gaan, met 18 vrijbuiterschepen uit eene onzer havens naar de Engelsche kust was overgestoken om zich bij de vloot, naar *Rochelle* bestemd, te voegen. Dadelijk beijverden zich onze Gezanten den slechten indruk weg te nemen, dien deze tijding maken moest. Zij waren zeker, zeiden zij, dat geene schepen van het Land, noch vrijbuiters met kennis van Hun Hoog Mogenden zoo iets zouden ondernemen. Wat den persoon van LAVAL aanging, voor hem konden zij niet instaan; maar zooveel wisten zij, dat hij zich hoogelijk beklaagde over de weinige ondersteuning, die hij in *Holland* gevonden had. — Wat de Gezanten hadden durven verzekeren, werd later bevestigd. De Staten-Generaal gaven zich veel moeite om den zich noemenden vaandrig te laten logenstraffen. Bij zijne terugkomst te *'s Hage* werd hij in hechtenis genomen om verhoord te worden, en nu bleek, dat hij door den Hertog van ELBEUF, goeverneur van *Picardië*, was afgezonden geworden. Voorzeker moet deze zaak als eene poging worden verklaard om door het zaaijen van wantrouwen tusschen *Frankrijk* en de Staten onmin te doen ontstaan, in de hoop, dat Hun Hoog Mogenden alzoo tot vijandelijkheden en in dit gewichtig tijdsgewricht ten laatste nog tot deelneming aan den Engelschen tocht tot ontzet van *Rochelle* zouden gebracht worden [1]. — Intusschen was er in *Engeland* eene gebeurtenis voorgevallen, uit welke men met gelijke waarschijnlijkheid den voortgang en de staking van dien tocht kon afleiden. BUCKINGHAM werd vermoord, en deze geweldige dood trof hem, naar het schijnt, omdat men hem verdacht van verstandhouding met *Spanje*, en vermoedde, dat of de uitzending der vloot wederom slechts een ijdel vertoon zou wezen, of het ontzet van *Rochelle* aan verkeerde einden dienstbaar gemaakt zou worden. De Hertog stond ten doel aan de heftigste schimpschriften. Ook in ons land kwamen er libellen tegen hem uit, en de Agent CARLETON verzocht de tusschenkomst onzer Rechterlijke Overheden daartegen [2]. Geruchten van aanranding van zijn persoon liepen er reeds in den voorzomer te *Parijs* en te *'s Hage* [3], en welk een ijver hij ook voorwendde om de uitrusting en afvaart der vloot te bespoedigen; al wilde hij

1627—1630.

BUCKINGHAM vermoord.

[1] Toch zijn er Nederlandsche schepen met de Engelsche vloot naar *Rochelle* medegegaan. Onze Gezanten te *Londen*, namelijk, vergunden, op verzoek van BUCKINGHAM, den koop van eenige schepen van Hollandsche schippers, in *Engeland* aanwezig, met het doel om ze bij die vloot te voegen. Slechts zes of zeven schippers waren bereid tot het verkoopen van hun schepen; doch buitendien werden er verscheiden Hollandsche schepen geprest. Op de klacht onzer Gezanten antwoordde CARLETON, dat Koningen het recht hadden om zich in tijd van nood aldus te laten dienen. Over het recht van Koningen, zeiden de onzen daarop, wilden zij niet twisten: slechts moesten zij verlangen, dat de onzen overeenkomstig de alliantiën werden behandeld.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Aug. 1628. Zie *Biblioth. v. Pamfl.* enz. door P. A. TIELE, IV^{de} Stuk, N°. 2198, 2206, 2210.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Julij, 1628.

1627—1630.

zich ditmaal zelf op die vloot inschepen, en al verklaarde hij, zoodra hij *Frankrijk* vóór *Rochelle* den vrede zou hebben afgedwongen, naar *Lissabon* te zullen stevenen om de Spaansche vloot te vernielen, — de vermoedens weken niet; veeleer dan aan zijne oprechtheid te gelooven, schreef men hem het voornemen toe om ten slotte met militaire macht den binnenlandschen tegenstand tegen zijne plannen te bedwingen [1]: kortom, met hem meende men den boozen genius van den Koning uit den weg te ruimen, en hij viel den 2den September door de hand van FELTON. Deze gebeurtenis gaf in *Frankryk* hoop, dat nu de voorgenomen tocht tot ontzet van *Rochelle* geen voortgang zou hebben, en DE BULLION verzocht onze Gezanten een opzettelijken bode naar *Engeland* te zenden, ten einde te weeg te brengen, dat de vloot niet uitzeilde, en aan alles wat er tot voorbereiding van eenen vrede van Kroon tot Kroon beraamd was, alsnu gevolg gegeven werd. De onzen betoonden zich niet vaardig om te trachten door hun schrijven het afvaren der vloot te keer te gaan. Hoe zouden zij zulk eene daad immer voor het Gereformeerde Nederland hebben kunnen verantwoorden? Dus verklaarden zij, dat zij het onmogelijk achtten, de staking van den tocht te verkrijgen. Inderdaad, in *Engeland* waren de gemoederen van het algemeen nog niet rijp voor het inzicht, dat, zoo het der vloot gelukken mocht *Rochelle* te ontzetten, dit slechts tot verwezenlijking van BUCKINGHAMS staatkundige plannen zou gestrekt hebben. Buitendien DE SOUBISE en DE LAVAL drongen krachtiger dan ooit op het vertrek aan, en den 17den September stak de vloot, 160 zeilen sterk, in zee. De weigering der onzen om iets te doen, ten einde zulks te beletten, en het bestaande vermoeden, dat er Hollandsche schepen onder de vloot waren, hadden ten gevolge, dat zij nu minder dan ooit voor de geschikte bemiddelaars gehouden werden. Ook kwam er van den Koning na lang tijdsverloop geen ander antwoord op de missive der Koninginne-weduwe, dan dat Zijne Majesteit de laatst voorgeslagen wijze van bemiddeling niet goed vond. Tegelijk bleek, dat in dezen tijd de dienst van den Ambassadeur van *Venetië* als bemiddelaar gebezigd werd. De onzen hadden liever den Gezant van *Denemarken*, den Heer ZOBEL, als zoodanig gebruikt gezien. DE BULLION echter bleef verzekeren, dat er niet anders met *Engeland* zou gehandeld worden, dan op den door de onzen ontworpen voet, en dat zij het niet vreemd moesten vinden, dat men hen niet gebruikte. Desniettemin en ofschoon men hun alsnu in den mond gaf, zich naar het leger te begeven, verkozen de onzen te blijven, omdat zij niet verlangden werkelooze getuigen van den overgang der stad *Rochelle* te wezen.

De Engelsche vloot gaat op nieuw naar *Rochelle* onder zeil.

Nog vóór het einde der maand September kwam de Engelsche vloot vóór *Rochelle* aan. Op het bericht snelde al de Adel, die nog niet in het leger was, met 's Konings broeder aan het hoofd, uit *Parijs* derwaarts, en het volk stroomde, op het voorbeeld

[1] AITSEMA, bl. 690.

der Koningin, naar de kerken, waar gebeden verordend waren [1]. *Rochelle* was, toen die hoop op redding uit zee opdaagde, door hongersnood tot het uiterste gebracht. Zoo goed was de toegang door den opgeworpen dijk nog niet afgesloten, of, hadden de Engelschen een ernstigen aanval op de belegeraars en hunne werken beproefd, zij zouden ontzet hebben kunnen aanbrengen. Doch niets van belang voerden zij uit. Na den dood van BUCKINGHAM, die reeds zoozeer geweifeld had, was men in *Engeland* overtuigd geraakt van het hagchelijke eener staatkunde, die langs den weg der omverwerping van de orde in *Frankrijk* tot alliantie met *Spanje* leidde. Dus huiverde men voor de gevolgen eener nederlaag terug, die men *Frankrijks* Koning zou hebben doen ondergaan. Geen wonder, dat men de gevaren ontzag, welke de overwinning in allen gevalle zoude medegebracht hebben. Dientengevolge bezigde men de vloot voor *Rochelle* niet tot ontzet, maar slechts als eene bedreiging, ten einde zoo voor *Engeland* zelve als voor de belegerden gunstige voorwaarden te bedingen bij den vrede, over welken van nu aan ernstig onderhandeld werd. De gansche toestand spande zamen tot den val der ongelukkige stad en hare laatste ijdele hoop strekte slechts om haren doodsnood eenige dagen te rekken. 1627—1630.

Rochelle geeft zich over.

Den 30sten October kwam te *Parijs* het bericht aan, dat de Koning binnen *Rochelle* was. Met betamelijke stilte werd deze overwinning van den Koning over zijne eigene onderdanen den avond van dien dag door de burgers gevierd. Voor de *Louvre* en het *Luxembourg*, waar naast onze gewone Gezant woonde, hadden er zelfs geene feestelijkheden plaats. Ook te *'s Hage* geschiedde de mededeeling op de minst kwetsende wijze. Den 14den November verscheen de kortelings aangekomen nieuwe Fransche Gezant DE BAUGY voor de Staten-Generaal met eene missieve van zijnen Koning, geschreven binnen *Rochelle*, behelzende het bericht, dat Zijne Majesteit de inwoners zacht en genadig behandeld had, daar hij hun vergiffenis, het behoud van hun goed, en vrijheid van godsdienst had toegestaan. Hun Hoog Mogenden betuigden zich over die goede behandeling ten hoogste verblijd. Daarna liet de Prins de Staten weten, dat de Gezant van zins was in den avond voor zijne woning eenige teekenen van blijdschap te vertoonen; maar dat hij dit niet begeerde te doen tegen den zin van Hun Hoog Mogenden. Dezen lieten hem hierop door Zijne Excellentie verzoeken de gesteldheid deze Landen in aanmerking te nemen, maar lieten de zaak aan zijne wijsheid over.

---

[1] Bij deze opgewonden stemming liepen de Gereformeerden te *Parijs* en in de omstreken gevaar. De Koningin zond dan ook eenen officier naar onze Gezanten met het bericht, dat zij den Gereformeerden ried hunne predikatiën te schorsen. Anders gingen onze Gezanten trouw te *Charenton* ter kerk. Niettemin zong men den volgenden Zondag, bij de dienst ten huize van den Heer DE LANGERAK, de psalmen zoo luide, dat (zeide DE VILLE-AUX-CLERCS) men het op het *Luxembourg* bij de Koningin-Moeder had kunnen hooren.

1627—1630. Onze Gezanten te *Parijs* ontdoken de verplichting om wegens de overgave van *Rochelle* de Koninginne-Moeder opzettelijk geluk te gaan wenschen, op eene behendige wijze. Reeds vóór deze gebeurtenis hadden zij gehoor verzocht, om hare Majesteit namens Hun Hoog Mogenden een veertiental jachtvalken voor den Koning aan te bieden. Door ongesteldheid der Vorstin was de audientie achterwege gebleven tot na *Rochelle's* val, en nu wenschten onze Gezanten haar tevens geluk met hare herstelling en met de gelegenheid, die de Koning, thans van de zorg voor binnenlandsche onlusten ontheven, bekomen had om »zijne zinnen en wapenen tot de ontlasting en bescherming van zijne Geallieerden bezig te gaan houden."

Omstreeks het midden van November gaven de onzen alsnu te kennen, dat zij gehoopt hadden, dat na de inneming van *Rochelle* de Koning en de Kardinaal dadelijk te *Parijs* zouden zijn gekomen, en dat hiervan het gevolg zou geweest zijn, dat zij hadden kunnen vertrekken en dat onze Staat weder met bijstand in geld ondersteund zou geworden zijn. In plaats daarvan was er, zeiden zij, grond om te duchten, dat de zaken van het buitenland op nieuw bij de verdere onderwerping der Hugenoten, in *Languedoc*, zouden moeten achterstaan. Hierop kregen zij het geruststellende antwoord, dat, al onderwierpen de Steden van *Languedoc* zich niet dadelijk, dit des Konings voornemen om *Casale* te ontzetten niet zou behoeven te verijdelen, en, bracht hij dit voornemen ten uitvoer, dan had hij daarmede krachtdadig partij gekozen tegen de Spaansche macht

De staat der zaken in *Italië*. en invloed in *Italië*. Het betrof hier de handhaving van den Franschen Prins KAREL VAN GONZAGA, Hertog van *Nevers* en *Rethelois*, als Vorst van *Mantua* en *Montferrat*. *Spanje* wilde geen Franschen Vorst in dit Italiaansche Hertogdom dulden, en de Keizer, op *Spanjes* hand, weigerde KAREL VAN GONZAGA te erkennen en wenschte op *Mantua*, als Rijksleen, beslag te leggen. Al wat in *Italië Spanjes* overmacht duchtte, ondersteunde den nieuwen Hertog van *Mantua:* met name *Venetië* en zelfs de Paus, die, zeide men, zoo *Spanjes* aanzien niet gefnuikt werd, een kapelaan van *Spanje* stond te worden. Daarentegen sloeg KAREL EMANUEL I van *Savoye* met *Spanje* de handen in een, en sloot met deze Mogendheid een verdrag ter verdeeling van *Montferrat*, waarbij *Casale*, toenmaals als de eerste vesting van *Boven-Italië* beschouwd, aan *Spanje* ten deel viel. Maar slechts door geweld zou *Spanje* zich van deze sterkte meester kunnen maken, en DON GONZALES DE CORDOVA, Spaansch Goeverneur van *Milaan*, belegerde haar reeds sedert het voorjaar van 1628. — Besloot de Koning van *Frankrijk* werkelijk zich rechtstreeks en krachtig in de Italiaansche zaken te mengen, dan had hij ons bondgenootschap noodig om verzekerd te mogen zijn, dat een voornaam deel van de Spaansche en misschien tevens van 's Keizers macht op onze grenzen zou worden

De alliantie tusschen de Nederlanden en *Frankrijk* krijgt haar beslag niet. beziggehouden. Niettemin repten de onzen volstrekt niet van de hervatting van onderhandelingen, die zouden moeten strekken om het traktaat alsnu zijn beslag te doen erlangen. Voorzeker achtten zij het niet raadzaam zoo dadelijk, als het ware op het ver-

sche graf van *Rochelle*, een vriendschap naauwer dan ooit met den Koning aan te gaan. 1627—1630.
Bovendien de partij, die door *Engeland* gekozen worden zou, was nog hoogst onzeker, en een overhaaste verbintenis van onzen Staat met *Frankrijk* kon die Mogendheid tot aansluiting aan *Spanje* bewegen. Maar vooral dat de Koning van *Frankrijk* zich in der minne met de Hugenoten in *Languedoc* zou kunnen of willen verstaan, was nog twijfelachtig: integendeel, dagelijks verzekerde men stelliger, dat het thans op de onderwerping van de Steden dier partij gemunt was, en de vijanden van RICHELIEU, benevens de Spaanschgezinden, met de beide Koninginnen aan het hoofd, drongen er krachtig op aan, dat de op *Rochelle* behaalde zege tot den ondergang van al de Gereformeerden zou worden voortgezet. In deze omstandigheden hadden onze Gezanten in allen gevalle naderen last uit *'s Gravenhage* noodig, en zij bleven niet in gebreke daarop aan te dringen. — Tegen den tijd evenwel, dat de Koning en de Kardinaal te *Parijs* teruggewacht werden, bleek al duidelijker, dat er een krachtdadige en spoedige tusschenkomst in *Italië* ophanden was. Nog vóór des Kardinaals aankomst deelde DE BULLION onzen Gezanten eenige artikelen mede, een ontwerp-traktaat met *Engeland* behelzende, waaromtrent men het met *Engeland* bijna eens geworden was, toen de overgave van *Rochelle* de onderhandeling had afgebroken. Een van die artikelen bepaalde, dat men zich met de Nederlandsche Ambassadeurs beraden zou, wat te doen tot het algemeene welzijn der Christenheid; maar, wat den onzen minder aangenaam was, er werd mede in voorgesteld, dat er geene teruggave van eenige ter wederzijde genomen eigendommen zou geschieden, behalve alleen van het schip, door de Engelschen binnen de haven van *Tessel* genomen. Hieruit was licht af te leiden, dat als de Engelschen zulks weigerden, de Franschen de waarde van den bodem van ons zouden vorderen, te meer omdat DE BAUGY bij zijn eerste gehoor, in zijn overigens welwillende toespraak tot de Staten-Generaal, onder andere klachten ook de zaak van dat schip aangeroerd en de teruggave van dien bodem gevorderd had [1]. Den tienden December gingen onze Gezanten den Kardinaal te *Leuville* bezoeken. Bij deze gelegenheid ontwierp de Kardinaal alreede eene verdeeling der rollen in den aanstaanden algemeenen oorlog: *Frankrijk* zou in *Italië*, of zoo hier de zaak geschikt werd, in *Duitschland*, *Engeland* in *Denemarken*, en wij op onze eigene grenzen oorlogen. Wie van de Bondgenooten in gebreke bleef of trouweloosheid pleegde, zou een zekere som gelds, vooraf weg te leggen, verbeuren, of den beiden anderen recht geven om hem met de wapenen te doen boeten. Onze Gezanten merkten er bij op, dat van geen vijandelijkheid rechtstreeks tegen *Spanje* gewaagd werd, en dat de Kardinaal niet scheen te willen weten, welke plaats op onze grenzen wij aantasten zouden. Eene of- en defensieve alliantie met *Engeland* te maken, zulks verklaarde hij uitdrukkelijk, was zijn wensch niet, wegens de grilligheid der staatkunde van dat Land.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Nov. 1628.

1627—1630 Met dit al werd van de zijde der Fransche Ministers geenerlei ijver betoond om zich te verzekeren van de medewerking der Republiek der Vereenigde Provinciën bij hetgeen men tegen de Spaansche heerschappij in den zin had. Doch dit was niet, omdat men ons bondgenootschap niet noodzakelijk achtte, maar omdat men ons thans ook buitendien wel vertrouwde en wel wist, dat wij geen vrede met *Spanje* zouden sluiten: daarbij kwam dat men de aflossing der geldelijke verplichtingen, die men aan de Republiek verschuldigd was, meende te mogen uitstellen tot tijd en wijle dat er een traktaat zou vastgesteld zijn. Maar bovenal, de Kardinaal speelde in deze dagen eene dubbelzinnige rol. Hij liet het in het onzekere of het leger tegen *Italië* dan wel tegen *Languedoc* zou gebruikt worden. Zoo verhoedde hij tegenwerking tegen zijne plannen. Tot die rol nu behoorde, dat hij zich niet op den besten voet met de Nederlanders veinsde. Had hij dadelijk een traktaat met hen aangegaan, hij zou zijne bedoelingen te spoedig hebben verraden. En zoo goed veinsde hij, dat zelfs de Nuncius van den Paus onze voorspraak bij den Kardinaal meende te moeten worden. — Den 27sten December ontvingen onze Gezanten gehoor bij den Koning. Na hem met zijne terugkomst, doch zonder van *Rochelle* te gewagen, geluk gewenscht te hebben, drukten zij Zijne Majesteit, als naar gewoonte, de roeping op het hart om de Christenheid in behoorlijk evenwicht te stellen. Zij eindigden met het verzoek, dat hij aan zijnen Raad gelasten zou, de zaak, die hen hier nu zoo lang opgehouden had, spoedig en vooral gunstig ten einde te brengen. — Inderdaad, het werd tijd, dat zij vertrokken. De vrede met *Engeland* zou ook zonder hen spoedig tot stand komen, of wilde de Engelsche Regering zich alsnog aan *Spanje* aansluiten, dan zouden zij zulks alhier te *Parijs* niet kunnen keren. En wat de betrekking tusschen onzen Staat en *Frankrijk* betrof, het scheen raadzaam, haar stilzwijgend te laten zoo als zij was. Dit oordeelde men ook te *'s Gravenhage*. Aanvankelijk had men na het bericht van den overgang van *Rochelle*, het traktaat met *Frankrijk* in de vergadering van de Staten-Generaal en van *Holland* ter hand genomen met het doel om de beletselen tot het sluiten eener alliantie uit den weg te ruimen; doch men kwam van dit denkbeeld terug, en nam het besluit om SOMMELSDIJK en VOSBERGEN terug te roepen [1]. Dientengevolge ontvingen deze Heren den 29sten December (1628) een brief van de Staten-Generaal, waarbij hun gelast werd, zich aan alle verdere conferentiën op het stuk van het traktaat te onttrekken, en met de verklaring, dat zij in de gegeven tijdsomstandigheden noodwendig in persoon nieuwe instructies moesten gaan halen, hun afscheid te nemen zonder nogtans daarmede aanstoot aan den Koning te geven. In gevalle zij derhalve bespeuren mochten, dat zulks inderdaad aanstoot gaf en tot »merkelijke ondienst" van dezen Staat kon strekken, zouden zij alvorens bericht opzenden en nader order afwachten. In allen gevalle moesten zij steeds gewagen van het verlangen van Hun

Onze Gezanten zijn op hun vertrek bedacht.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 5, 8, 16, 17 Dec. 1628. *Resol. Holl.* 24 Nov.; 2, 8, 9, 15 Dec. 1628.

Hoog Mogenden om met den Koning in vriendschap te blijven en hun onzijdig standpunt bij den strijd tusschen Zijne Majesteit en den Koning van *Groot-Britannië* te handhaven. — Gelijktijdig met de terugkering onzer buitengewone Gezanten uit *Parijs* waren Hun Hoog Mogenden van zins ook de tehuiskomst der naar *Engeland* gezonden Staatslieden te doen plaats hebben. Immers zou het voortdurend verblijf dezer laatsten te *Londen*, bij de Fransche Regering kwade vermoedens hebben kunnen verwekken. — Toen de inhoud van dit schrijven den Franschen Ministers ter oore gekomen was, nam DE BULLION het voorkomen aan, alsof de weinige vrucht, die hunne ambassade gehad had, aan de halsstarrigheid der Staten te wijten was, die het woord *agreatie* niet in het traktaat wilden toelaten. Zulks verweet hij hun herhaaldelijk op heftige wijze. Dit bezwaar scheen derhalve als de reden te moeten gelden der vruchteloosheid van de gevoerde onderhandelingen. Hoe het zij, de Kardinaal sprak tot de onzen op volkomen kalmen toon en nam aan, dat ook zonder traktaat de uitwerking eener alliantie tusschen ons en *Frankrijk* zou kunnen genoten worden. Ook van *Denemarkens* voortdurend deelgenootschap aan den oorlog tegen het Huis van *Oostenrijk* wilde hij zich verzekeren, en hij zond met dat doel eenen afgevaardigde derwaarts, ten einde den Koning alle verzoening met den Keizer te ontraden en hem, in geval hij den oorlog volhield, bijstand te beloven. Alleen scheen hij zich er weinig aan gelegen te laten liggen om den vrede met *Engeland* tot stand te brengen: immers wilde hij niets toegeven op het punt van den hofstoet der jonge Koningin; verscheidene Fransche personen, uit welke het Huis harer Majesteit volgens het huwelijkskontrakt bestaan had, waren afgezet en door Engelschen, met name door vrouwelijke verwanten van den Hertog van BUCKINGHAM, vervangen. RICHELIEU nu vorderde herstel van den vroegeren toestand, al zou deze eisch ook het sluiten van den vrede onmogelijk maken. Deze houding was zoo roekeloos niet, als zij scheen. Ware de vrede met *Engeland* tot stand gekomen, men zou er uit afgeleid hebben, dat de Koning van *Frankrijk* gezind was de Hugenoten te sparen, en dit wilde de Kardinaal vooralsnog niet erkend hebben, ten einde zijne plannen onbelemmerd te kunnen doorzetten. Daar evenwel bij de voortduring der vijandelijkheid tusschen die beide Rijken voor onzen Staat de oude ongelegenheden bleven bestaan, en ons traktaat met *Frankrijk* nimmer zonder ergernis van *Engeland* tot stand kon komen zoolang de oorlog duurde, trachtten onze Gezanten, door audientie bij de Koninginne-Moeder te verzoeken en door de Ministers over de zaak te spreken, die moeijelijkheid tusschen het Fransche en het Engelsche Hof uit den weg te ruimen. Intusschen verlangden de Fransche Ministers van de onzen de belofte, dat wij gedurende drie jaren niet van vrede of bestand zouden handelen zonder 's Konings *agreatie* of goedkeuring. Dit sloegen de onzen af: hadden wij dit eenmaal voor eenen tijd toegestaan, men zou de gedurige vernieuwing der belofte hebben kunnen vergen, en bovendien het was te gewaagd, dat wij ons zonder eenige voorwaarde tot voortzetting van den oorlog zouden

1627—1630.

Onderhoud van den Kardinaal met onze Gezanten.

1627— 1630.

Ontwerp-artikelen van een voorloopig verdrag met *Frankrijk.*

verbinden: zoo zou het geval zich kunnen voordoen, dat onze vijand, in vrede met allen, alleen met ons te oorlogen had, waarvan onze ondergang het gevolg kon zijn. Dus stelden de onzen tegen dien voorslag eenige artikelen over, behelzende den inhoud van het met RICHELIEU verhandelde, in dezer voege: Ten eerste, zoolang de Koning van *Frankrijk* in openbaren oorlog met *Spanje* zou zijn, zou hij den Staten jaarlijks één millioen verstrekken, welke som hij verhoogen zou, zoodra hij vrede met *Spanje* zou sluiten. Ten tweede, de Koning zou al de voorgeschoten gelden en schadeloosstellingen kwijten, die de Staten van hem te vorderen hadden. Ten derde, daartegen beloofden de Ambassadeurs, in naam hunner Soevereinen, over vrede noch bestand te zullen handelen, zoolang de Koning in openbaren oorlog met *Spanje* zijn zou. Ten vierde, sloot de Koning vrede met *Spanje*, dan beloofden zij evenzeer, nimmer over vrede of bestand te handelen, zonder 's Konings medeweten, raad en tusschenkomst, en voorts van jaar tot jaar het subsidie te gebruiken ten grootsten genoegen van Zijne Majesteit, door een krachtigen aanslag tegen hunnen vijand, bestaande in het ondernemen van belegeringen, het doen van invallen, of het toebrengen van andere nadeelen, die de tijdsomstandigheden en hun eigene veiligheid zouden veroorlooven. Ten vijfde, was eenmaal de vrede tusschen *Frankrijk* en *Engeland* gesloten, dan zouden zij bereid bevonden worden om een naauwere verbindtenis met den Koning aan te gaan.

Afscheidsaudientie bij den Koning en de Koningin-Weduwe,

Den 15den Januarij (1629) hadden onze Gezanten audientie bij den Koning ter gelegenheid van zijn vertrek naar het Zuiden. Zij wenschten hem zegen en overwinning op eenen tocht, bestemd om de macht des Konings van *Spanje* binnen de behoorlijke perken terug te brengen, en smeekten hem tevens, alsnu vrede met *Engeland* te sluiten, ten einde zijne grenzen in zijnen rug beter te verzekeren. Ten slotte deelden zij Zijne Majesteit mede, dat zij huiswaarts ontboden waren en namen afscheid van hem, hetwelk hij uiterst vriendelijk beantwoordde. Daarop begaven zij zich naar de Koninginne-Moeder, naar welke de Koning zelf hen verwezen had tot beantwoording der vraag, hoe de moeijelijkheden der verzoening met *Engeland* op te lossen. Hare Majesteit gaf ten antwoord, dat zij hare dochter, de Koningin van *Groot-Britannië*, schrijven en haar verklaren zou, tevreden te zijn met den Hofstoet, zoo als die thans was ingericht. — Dit ruimde inderdaad alle zwarigheden uit den weg. — Maar, voegde zij er bij, zij zou er verder met den Kardinaal over spreken. Ook de Heer DE BULLION betoonde zich toegefelijk op het punt van den Hofstoet: hij ging zoo ver van een artikel te stellen, dat de onzen bij de vroeger naar *Engeland* opgezonden punten van schikking voegen zouden, en waarbij verklaard werd, dat de Koning van *Frankrijk* de gansche zaak overliet aan de schikking, die de Koning van *Groot-Britannië*, ten volkomenen genoegen zijner gemalin, treffen zou. Dit ontwerp-artikel gaf te meer toe, omdat men vernomen had, dat Koningin HENRIETTE met de tegenwoordige inrichting van haren Hofstoet reeds genoegen nam. Jammer maar, dat de Kardinaal het geheel verwierp.

Even inschikkelijk was de BULLION op het stuk van het Fransche schip voor *Tessel* genomen: dit moest en zou, zeide hij, evenmin als eenig ander, prijs verklaard of ontnomen Fransch eigendom van de Engelschen teruggevorderd worden: wat men daarvoor eischte zou hij des noods uit zijn eigen beurs betalen. — De Kardinaal, daarentegen, betoonde zich alsnu alles behalve voorkomend. Hij verklaarde bij zijn aanstaande vertrek naar het leger geen tijd over te hebben om onze Gezanten tot hun afscheid af te wachten. Trouwens verscheidene andere Gezanten bejegende hij bij deze gelegenheid ruim zoo onheusch. Ten slotte echter ontving hij de onzen, doch zonder eenig gevolg, omdat hij wenschte dat hun bezoek niet ruchtbaar mocht worden. Hij hield zich toen weinig voldaan over de laatste aanbieding der onzen, en klaagde, dat Hun Hoog Mogenden de schepen, die zijn Koning gekocht had, niet uit hunne havens wilden laten vertrekken. Dit deden zij, heette het, om de onzijdigheid niet te schenden; maar, zeide hij, inderdaad om geene andere reden, dan om te beletten, dat de Koning sterk ter zee zou worden: desniettegenstaande, eer een jaar verloopen was, zou de Koning, behalve al de koopvaarders, in het bezit zijn van honderdveertig oorlogschepen. — Het afscheid was een mengeling van harde woorden betreffende de staatkunde, en van heusche betuigingen betreffende de personen onzer Gezanten [1]. — Den 30sten Januarij verlieten dezen *Parijs*. Bij gemis van gelegenheid om scheep te gaan, moesten zij een tijd lang te *Calais* vertoeven, indiervoege dat zij, den 27sten Februarij scheep gegaan, den 2den Maart te *'s Hage* aankwamen.

1627—1630.

en bij den Kardinaal.

Omstreeks denzelfden tijd kwamen de naar *Engeland* gezonden buitengewone Gezanten [2] te huis. Wat zij aldaar tot verzoening der Kroonen van *Frankrijk* en *Engeland* hadden uitgericht, is reeds gebleken uit het verhaal der bemoeijingen onzer Gezanten in *Frankrijk*. De geweldenarijen, welke onzen handel waren en werden aangedaan, waren daarbenevens het onderwerp hunner onvermoeide vertoogen. Men bleef in *En-*

Verdere bemoeijingen onzer Gezanten in *Engeland*.

---

[1] De oude Hertog DE SULLY was in deze dagen te *Parijs*. Hij ontving van onze Gezanten een bezoek, en bewees hun de meest mogelijke heuschheid; zeer klaagde hij over den toenmaligen staat der financiën. Gedurende een tiental jaren, zeide hij, zouden den Koning geene middelen ontbreken; maar daarmede zou de gemeente opgegeten worden. Sedert den dood van Koning HENDRIK waren er 400 millioenen verteerd. Hij voorzag vervolging van de Gereformeerden, en, sprekend van zijn voornemen om des noods het land te verlaten, vraagde hij of hij in dit geval bij ons welkom zou zijn. — Wat den toestand der geldmiddelen betreft, hoe hoog men ook opgaf van den overvloed der hulpbronnen, over welke de Koning tot zijn buitenlandschen oorlog, door het scheppen van ambten als anderzins, te beschikken zou hebben, voor het oogenblik was er nog weinig blijk van orde of ruimte in de financiën. Immers gebeurde het soms, dat de Superintendent, de Markies D'EFFIAT, bij een zijner vrienden ging logeren, omdat zijn eigen huis belegerd werd door personen, die vorderingen hadden op de schatkist.

[2] Zie hiervoor, bl. 293—296.

1627–1630. *geland* aan den eenen kant weigeren de getuigen in de zaak van *Amboina* naar *Nederland* over te zenden, en hield van den anderen kant het ontslag der drie aangehouden Oost-Indievaarders [1] op, totdat in die zaak recht zou gedaan zijn. Dit, gevoegd bij zoo vele bijzondere grieven, gaf onzen Gezanten stof genoeg. Maar de Engelsche Ministers zouden de onzen gaarne al die min of meer bijzondere belangen hebben zien ter zijde stellen, om met hen over de groote staatkundige belangen te handelen, en zij zagen in den ijver, door de onzen aan die zaken te koste gelegd, een bewijs, dat de Nederlanders de handeling der algemeene staatkundige vraagstukken deswegens vermeden, omdat zij niet gezind waren zich met de ontwerpen en plannen, die aan het Hof gesmeed werden, af te geven. Slechts de verzoening tusschen *Frankrijk* en *Engeland* behartigden zij volgens hunne officiëele propositie. Met den abt DE LA SCAGLIA, buitengewoon Ambassadeur van *Savoye*, die, na te voren zonder eenigen uitslag te *'s Hage* vertoefd te hebben, zich thans te *Londen* bevond, en met andere onderhandsche zaakgelastigden van deze of gene Mogendheid, wier bemoeijingen strekten om onze Republiek aan de zijde der Spaansch-Oostenrijksche coalitie tegen *Frankrijk* of liever tegen den Kardinaal te scharen, lieten zij zich niet in [2]. De minste afwijking van dezen regel van gedrag zou vat op hen gegeven hebben: reeds nu zeide de Koning hun ronduit, dat er wel iets aan zou wezen van hetgeen verteld werd van eene geheime onderhandeling tusschen ons en *Spanje*. Hoe het zij, 's Konings Ministers moesten hun op die bijzondere belangen te woord staan. Zij deden zulks dan ook met zekere welwillendheid, vreezende anders de onzen te ontstemmen en alzoo de gelegenheid tot eene vertrouwelijkheid af te snijden, die wellicht later gewenscht zou zijn. Ook bouwden de Koning en zijn gunsteling, bij den onwil van het Parlement om geld te verschaffen zonder waarborg voor 's volks vrijheden, op de vertegenwoordigers van onzen Staat hersenschimmige verwachtingen. Zoo deed, tegen het einde van April (1628), BUCKINGHAM onzen Gezanten den voorslag, of zij den Koning alleen *pro forma*

---

[1] Zie hiervoor, bl. 266.

[2] Ook niet met JOS. V. VOSBERGEN, schoon hij de broeder was van onzen buitengewonen Gezant te *Parijs*. Als tijdelijk resident van *Denemarken* (zie hiervoor, bl. 314, 317) bevond hij zich in het voorjaar van 1628 te *Londen*. Hij was de handlanger van een ontwerp van verdrag tusschen *Spanje* en *Engeland*, waarin de Koning van *Denemarken* zou begrepen worden. Het Hof van *Brussel* was hierin gekend, en, zeide hij, ook de Prins van *Oranje* en de Koning van *Zweden*. De Koning, zijn Meester, wraakte weldra zijne bemoeijingen en BUCKINGHAM betuigde, dat de »negotiatiën" van dezen persoon »bestonden in phantasiën en speculatiën." Des te meer sympathie echter moest een BUCKINGHAM met hem hebben. Werkelijk leende hij hem steeds het oor, ook toen hij ried, eene belasting te leggen op de consumptiën, als anderzins, gelijk in *Nederland*. Het Parlement, dit plan vernemende, dacht, dat het van onze Gezanten kwam. Dezen beijverden zich dadelijk om zulks te weêrspreken.

(zeide hij) niet twee millioen zouden kunnen aanbieden, of toelaten dat Zijne Majesteit de goederen, in de drie aangehouden Oost-Indievaarders geladen, te gelde maakte, onder verband van de inkomsten der Kroon: het Parlement dit vernemende (meende de Hertog) zou waarschijnlijk zijn strenge eischen een weinig matigen. — Hoe kon het denkbeeld in 's Hertogs brein opkomen om onze Republiek medeplichtig te maken aan de verdrukking der rechten van het Britsche volk? Trouwens wel wenschten de onzen den Koning op eene andere wijze tegenover zijn Parlement van dienst te zijn. Ten minste, toen het in het begin van Mei tot eene ontbinding van het Parlement scheen te zullen komen, trachtten zij den Koning tot herstel der goede verstandhouding met de vertegenwoordigers zijns volks behulpzaam te zijn. Zij verzochten ten dien einde gehoor, tevens te klagen hebbende over het onbelemmerd verkeer, dat er tusschen *Duinkerken* en de Engelsche havens werd toegelaten. Deze laatste klacht, gepaard aan de verklaring, dat de geruchten van verdrag met *Spanje* hun ter oore waren gekomen, was het hoofdonderwerp van hun betoog op de audientie van 6 Mei: voor het oogenblik was namelijk intusschen het gevaar eener breuke tusschen Parlement en Kroon voorbijgedreven, en onze Gezanten bepaalden zich tot eenen gelukwensch deswegens. Meer zou dan ook waarschijnlijk de Koning niet met geduld hebben aangehoord. Immers op hunne klachten en bedenkingen op het verkeer met den vijand, antwoordde Zijne Majesteit, hun in de rede vallende, dat de onzen mede wel op *Spanje* handelden [1] en daarenboven dagelijks hunne brieven naar den vijand zonden. — Meer dan wenschelijk was het voor de onzen, dat de binnenlandsche geschillen in *Engeland* geschikt werden. Kreeg de Koning van zijn Parlement geen geld, dan zou hij, scheen het, zich door geweld middelen verschaffen, en ook de Nederlandsche eigendommen niet sparen: aan het Hof hoorde men verhalen, dat, als het Parlement zonder vrucht kwam te scheiden, de drie Oost-Indische schepen dadelijk aangetast zouden worden [2]. Zou iets dergelijks met eenigen schijn van grond kunnen geschieden, dan dienden de Nederlanders als schuldig aan onrecht tegen de Engelschen voorgesteld te worden. Daaraan ontbrak het dan ook niet van zekere zijde. De Engelsche Oost-Indische Compagnie, hoezeer door haar slecht beleid en door de inhaligheid harer leden zelve de schuld van haar verval en dreigenden ondergang, — BUCKINGHAM, in deze zaak wel te vertrou-

1627—1630.

Hunne klacht over het verkeer tusschen de Engelschen en de Duinkerkers, in weerwil der blokkade en des oorlogs ook van *Engeland* tegen *Spanje*.

Verband tusschen Engelands binnenlandschen toestand en onze betrekkingen met dat Rijk.

---

[1] Dit bezwaar wisten de onzen in een onderhoud met een der Ministers gereedelijk op te lossen, door te zeggen, dat het verbod van den handel op *Spanje* slechts ten gevolge zou hebben, dat de Franschen en Levantijnen zich van dien handel ten nadeele der Nederlanders en Engelschen zouden meester maken, terwijl bij het verbod van den handel op *Vlaanderen* slechts onze vijand schade konde lijden.

[2] BUCKINGHAM deed het voorkomen, alsof het denkbeeld van zulk een aanslag door JOS. V. VOSBERGEN geopperd was.

1627—1630. wen, verklaarde zulks zelf, — bood tegen onze Handel-Maatschappij rekesten aan het Parlement, die men gedrukt verspreidde en aan de beurs en alom deed aanplakken, en, wilden sommige Engelsche kooplieden, medeleden der Compagnie hunner natie, tegen den inhoud dier verzoekschriften, als overdreven of valsch, vertoogen inleveren, zoo trachtte men dit te beletten. Onze Gezanten zagen in een en ander reden genoeg om den Koning op nieuw audientie te verzoeken. Op het hooren van hun vertoog antwoordde Zijne Majesteit, dat het niet vreemd was, zoo diegenen, wier handel in de *Oost-Indiën* door onze Compagnie was te gronde gericht, zich alom en ook bij het Parlement daarover beklaagden, en dat hun verzoek om ondersteuning redelijk was. Geene bitsheid des Konings evenwel schrikte hen af, en kort daarna, in deze dagen wegens de werkzaamheden, uit het bijeenzijn van het Parlement voortvloeijende, geene conferentie met de Commissarissen kunnende bekomen, verzochten zij al weder gehoor, ditmaal om den Koning rechtstreeks rekenschap te vragen aangaande de niet te vergoelijken onderhandelingen met *Spanje*, wier bestaan wel ontkend werd door dezen en genen Minister, maar door BUCKINGHAM niet werd weêrsproken. Hun vertoog bij deze gelegenheid besloot met de aanprijzing van eene oprechte en krachtdadige tusschenkomst ten behoeve van *Rochelle* en tevens van eene even oprechte verzoening met *Frankrijk*. Hoe deze twee zaken te rijmen, verklaarden zij niet. Ook moesten zij zich met een onvoldoend antwoord van den Koning vergenoegen. Slechts nam Zijne Majesteit straks daarna voor onze Gezanten het voorkomen aan, alsof hij de zaak van *Rochelle* ernstiger dan tot nog toe het geval geweest was, wilde behartigd hebben. Toen later de mededeeling, door den Agent CARLETON aan den Prins van *Oranje* gedaan [1], in *Engeland* bekend geworden, de uiterste bevreemding van onze Gezanten en van die van *Venetië* en *Denemarken* had gaande gemaakt, meende BUCKINGHAM de onzen in persoon gerust te moeten stellen, door de zaak op het gunstigst voor te dragen, alsof de Koning zich liever met *Frankrijk* verzoende en de onderhandeling met *Spanje* slechts aanhield, om van *Frankrijk* te betere voorwaarden te verkrijgen. De Koning, voegde hij er bij, zonder evenwel de onzen te overtuigen, zou liever zijn Kroon en leven wagen, dan zijn woord verbreken, en hij, Hertog, zou zich nimmermeer tot een trouwelooheid laten gebruiken. JOACHIMI eindelijk zou een reis naar *'s Hage* doen om aldaar in dezen zin te spreken. In weêrwil van al deze betuigingen vraagde de Hertog de onzen (het was de laatste ontmoeting, die zij met hem hadden), of de vrede met *Spanje* ons zoo ondienstig zou zijn, en verlangde, dat zij zich dien aangaande rond zouden verklaren.

Juist op het oogenblik, dat, ten gevolge van de tijdelijk herstelde eendracht tusschen den Koning en het Parlement, het Hof, tredende in de gezindheid der volksvertegenwoordigers, geneigd scheen om aan onze eischen gehoor te geven en de uitgave van

---

[1] Zie hiervoor, bl. 301.

die hatelijke rekesten der Oost-Indische kooplieden tegen te gaan, het verkeer tusschen de Vlaamsche en de Engelsche havens te verbieden, en de drie Oost-Indievaarders te ontslaan, ontstonden er geruchten van eene breuk tusschen onze Republiek en den Koning, voortgevloeid uit berichten aangaande den uitslag van CARLISLES zending [1]. Maar alsof men ten aanzien van hetgeen die zending bedoeld had, de gemeente op een dwaalspoor wilde leiden, door den Nederlanders van datgene te betichten, waarvan men de Engelsche Regering verdacht, werd er bij uitgestrooid, dat de Nederlanders met *Spanje* onderhandelden; dat zij den »Papisten" vrijheid hadden gegeven, en alsnu, in vereeniging met *Frankrijk* en *Spanje*, *Engeland* den oorlog zouden aandoen. Doch kon hieruit misverstand ontstaan, het gevaar was van korten duur: de feiten weêrspraken de zaak. Weldra was voorts de verzoening tusschen de beide Staatsmachten voor het oogenblik zoo volkomen, dat de Koning den 17den Junij eene Deputatie, uit de Lords BUCKINGHAM, HOLLAND, CONWAY en CARLETON bestaande, tot onze Gezanten zond om hun die gelukkige uitkomst aan te zeggen, en tevens te melden, dat hij gunstig beschikte op hun drieledig verzoek, ten einde hen op dien dag, welke een dag van vrolijkheid was, daarmede te verblijden. Het ontslag der drie schepen werd verleend op de door Baron CARLETON in *Holland* bekomen belofte, dat in de zaak van *Amboina* recht gedaan, en zoodra die bodems in *Holland* aangekomen zouden zijn, eene Deputatie van de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie naar *Engeland* gezonden zou worden om de hangende zaken af te maken. Bovendien besloot de Koning bij deze gelegenheid 2000 man hulptroepen naar *Glückstadt* te zenden, waartoe het regiment van MORGAN [2] thans in *Nederland* dienen zoude. Dus was voor het oogenblik de welwillendheid jegens ons volkomen. CARLETON ging zoo ver van te verklaren, dat het protest, hetwelk hij vóór zijn vertrek uit *'s Hage* ingeleverd had [3], meer geschied was tot ontlasting van zijn persoon, dan om den rechtshandel tegen de gewezen rechters van *Amboina* te doen staken [4]; voorts ried hij aan, met de rechtspleging haast te maken, ten einde het ontslag der drie schepen te doen bespoedigen: de Koning, voegde hij er bij, begeerde geene straf aan lijf of leven; slechts wenschte hij, dat men niet oogluikend eenige der rechters naar *Indië* zou laten vertrekken, noch dat er bevelen derwaarts zouden gezonden worden, om zich aldaar ten koste der Engelschen schadeloos stellen. — Van zooveel invloed was de tijdelijke triomf der Parlementspartij op de gezindheid jegens *Nederland*. Ook mag de vrees om tijdens de afwezigheid der vloot de Nederlanders zich tot vijanden te maken de Engelsche Ministers tot die goedgunstigheden bewo- 1627—1630.

---

[1] Zie hiervoor, bl. 298—300.

[2] De vier regimenten, uit *Stade* gekomen, waren tot één onder Generaal MORGAN teruggebracht. *Resol. Stat.-Gen.* 17 Julij; 2 Oct. 1628. [3] Zie hiervoor, bl. 299.

[4] *Legatie van Sommelsdijk en Vosbergen in Frankr.* in 1628, *fol. recto* 191.

1627—1630.

De Oost-Indische Compagnie zal eene Deputatie naar *Engeland* zenden.

gen hebben. — Op het ontvangen van deze berichten besloten de Staten de zending der beloofde Deputatie naar *Engeland* bij onze Oost-Indische Compagnie te bevorderen, geene bevelen tot wraakneming naar *Indie* te zenden, en tot de aankomst der drie schepen, tot wier veilig geleide herwaarts zij reeds maatregelen namen, de rechtspraak in de zaak van *Amboina* uit te stellen [1]. — De vervulling echter der beloften, den 17den Junij met zooveel ophef gedaan, bleef vooreerst achterwege. Onzen Gezanten werd niet onduidelijk te kennen gegeven, dat zij wel zouden doen, zoo zij de dienst door den Hertog van BUCKINGHAM in de zaak van het ontslag der drie schepen bewezen, met een geschenk erkenden: wellicht verlangde men het geschenk te ontvangen alvorens dat ontslag te bewerkstelligen. Vóór 's Hertogs vertrek naar *Portsmouth* werd evenwel de acte van ontslag geteekend. Alzoo begaven zich onze Gezanten naar die zeehaven, ten einde de afvaart der drie Oost-Indische schepen te bevorderen. De Heren HEEMSTEDE en JOACHIMI waren nog in die stad, toen de Hertog aldaar den 2den September vermoord werd. Dit voorval vertraagde weder het ontslag, en veroorzaakte tevens dat de Admiraal LAM, met zijn eskader aangekomen om de drie schepen huiswaarts te geleiden, niet mocht vertrekken. Na weinig dagen evenwel verleende de Koning daartoe het noodige verlof.

Gevolgen van BUCKINGHAMS dood op de betrekkingen met *Nederland*.

Wat zou het gevolg zijn van 's Hertogs dood op den aard der betrekking tusschen ons Land en *Engeland?* De Burggraaf DORCHESTER verzekerde reeds den 5den September den Heer VAN HEEMSTEDE, dat, daar de Koning nu door dien dood zijn eigen meester geworden was en zijne voornaamste Ministers onzen Staat wel genegen waren, wij op Zijn Majesteits gunst en bijstand meer dan ooit konden rekenen. Maar aan deze verklaring werd de voorwaarde toegevoegd, dat de Staten den Koning voldoening moesten geven in de zaak van *Amboina.* Werkelijk was Zijne Majesteit, heette het, in weerwil dat men daarmede de jurisdictie der Nederlanders over de Engelschen in *Indie* scheen te erkennen, er toe gekomen om aan de getuigen in deze zaak voor te stellen, zich naar *Holland* te begeven; doch én de Engelsche Oost-Indische Compagnie én die getuigen zelven hadden zulks geweigerd, en daar de Koning hen niet dwingen kon, was alsnu besloten, de afgelegde getuigenissen, behoorlijk gewaarborgd, naar '*s Hage* over te zenden. Rekende men zich aldaar dan nog niet genoeg ingelicht, zoo konden enkelen van de gewezen Amboinasche rechters naar *Engeland* overkomen om de getuigen te hooren, of

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 4, 5 Julij, 1628. Het laatste besluit omtrent het uitstel der rechtspraak was in strijd met CARLETONS vermaning. Hun Hoog Mogenden schijnen het bericht dienaangaande niet goed verstaan te hebben: ten minste is er strijd tusschen het Verbaal der Gezanten en de inhoudsopgave van hunne brieven, in de Resol. der Staten-Gen. Ook werd, evenzeer in strijd met CARLETONS verlangen, weldra aan twee van de gewezen rechters vergunning verleend om zich onder de hand naar de *Oost-Indiën* tot vrouw en kinderen te begeven (*Resol. Stat.-Gen.* 20 Julij, 1628).

wel deze taak aan de verwachte Gedeputeerden onzer Oost-Indische Compagnie worden opgedragen. Dit besluit werd omstreeks het midden van October (1628) door den Agent CARLETON aan de Staten medegedeeld, doch in veel heftiger bewoordingen dan die jegens onze Gezanten gebezigd waren. CARLETON, namelijk, bestempelde het gebeurde op nieuw met den naam van »bloedige slachterij" en besloot met de verklaring, dat de Koning zich steeds voorbehield voldoening te nemen, gebruik makende van de macht, die God, de Koning der Koningen, hem in handen gegeven had om zijnen onderdanen recht te verschaffen [1]. Tegelijkertijd vernamen de Staten, dat de Hofmeester der Engelsche lakenkoopers te *Delft* brieven naar *Engeland* schreef, die onze Regering in een ongunstig daglicht moesten plaatsen. Deze persoon kreeg deswegens eene vermaning voor de balie der Staten Generaal [2]. Van den anderen kant haastte men zich hier te lande niet om de belofte te vervullen, dat er vertegenwoordigers der Oost-Indische Compagnie naar *Engeland* zouden afgevaardigd worden. Men achtte het een vereischte voor hunne veiligheid, dat er eerst een acte werd verleend, waarbij hunne vrijheid van gaan en komen gewaarborgd werd [3]. Deze voorzorg was niet onnoodig: ook door een losprijs voor hunne personen te vorderen kon men in *Engeland* aan geld trachten te komen. Bovendien de vriendschap voor *Spanje* was aan het Engelsche Hof verre van uitgeroeid. Immers een dag na die bemoedigende verzekering van *Dorchester* verklaarde de President van den Raad, dat wij aan het Hof vijanden hadden, eenigen openbaar, maar de meesten bedekt: dezen, zeide hij, waren onzer tegenpartij meer toegedaan, en bovendien, voegde hij er bij, was er iets, dat de onderhandeling ten Hove vertraagde, zonder dat hij zelf doorgronden kon, wat het eigenlijk was. Zoo veel is zeker, dat CARLETON ten minste huiverig moest worden om onze belangen voor te staan, daar hij thans beschuldigd werd zijn deel gehad te hebben van de buitensporig groote sommen, met welke de Nederlanders gezegd werden de stemmen van sommige Raden tot het verleenen van het ontslag der drie Oost-Indische schepen te hebben omgekocht. — Na BUCKINGHAMS dood durfde men van zulke misbruiken spreken. Natuurlijk kregen de Nederlanders, als omkoopers, hun deel van den blaam, die BUCKINGHAM, als omgekocht, werd nagegeven. Hieronder roeiden de vrienden der Spanjaarden, en op deze wijze was het gemakkelijk de gemoederen tegen de Nederlanders op te stoken. Tegelijk maakte men hen zwart bij de Antispaansche partij door nog altijd vol te houden, dat zij met *Spanje* onderhandelden: deze meening liet althans de Koning zich niet benemen. — Zoo werd, wat bij het leven van den Hertog reeds gewonnen scheen, thans op nieuw op losse schroeven gesteld, en een ongehoord aantal schepen bleef zonder recht te kunnen erlangen, in Engelsche havens 1627—1630.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 18 Oct. 1628.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 19 Oct. 1628.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Oct.; 6 Nov. 1628.

1627—1630. (veertien alleen in die van *Dover*) opgehouden. Wij waren de eenige natie niet, die zulk een overlast van de Engelschen leden. De Hamburgsche Afgevaardigde te *Londen* klaagde, dat zijne medeburgers door de Engelschen erger dan door de Turken werden behandeld, en de Deensche Ambassadeur, dat de geweldenarijen der Engelschen geene natie ontzagen en ondragelijk waren te noemen. — Dit waren de gevolgen van het slechte bewind, waaronder *Engeland* zuchtte. — De bereidvaardigheid evenwel der Staten, die aan hunne scheepsbevelhebbers last gaven om, tijdens het verblijf der Engelsche vloot op de Fransche kust mede de Engelsche schepen tegen de Duinkerkers te beschermen [1], werkte zooveel uit, dat ten minste die 14 schepen ontslagen zouden worden. Doch, was de toevoer van krijgsbehoeften naar *Frankrijk*, eene daad die niet strafbaar was omdat het traktaat van *Southampton* ons onbelemmerden handel verzekerde, de grond der aanhouding van die schepen geweest, thans werd bij plakaat die toevoer verboden, hetgeen onzen Gezanten weder nieuwe stof gaf tot beklag. De Koning sneed hun zonder plichtpleging de gelegenheid af om hem over deze zaak te onderhouden. In één woord, er was wel eenige grond om (met den Deenschen Gezant) te zeggen, dat de handelingen van het Engelsche Hof sedert het overlijden van den Hertog niet gebeterd, maar verergerd waren. COTTINGTON, een erkend Roomschgezinde, vroeger tot onderhandeling met *Spanje* gebruikt, kreeg alsnu zitting in 's Konings Raad. Dit was bewijs genoeg, dat men het denkbeeld van vrede met *Spanje* geenszins opgaf, en om tevens te gewisser kennis van hetgeen er ten onzent omging, te bekomen, trachtte men weder den nieuw te benoemen Gezant (SPENSER werd als zoodanig gedoodverwd) zitting in den Raad van State te verschaffen [2]. Weigerden de Staten hem die te verleenen (en onze Gezanten ontveinsden niet, dat dit te verwachten was), dan zou zulks, zoo waarschuwde men hen, bij den Koning ongenoegen en verontwaardiging verwekken, en de zending van eenen Ambassadeur zou wel achterwege kunnen blijven. — Wel is waar verkregen onze Gezanten zoo veel, dat het getal der goederen, die het verboden zijn zou aan *Frankrijk* te leveren, beperkt werd [3]; maar weder nam de toon van beklag over de rechtspleging in de zaak van Amboina en andere grieven de oude bitterheid aan. Toen echter met het nieuwe jaar uit *Frankrijk* tegelijk met de zekerheid, dat de Koning *Spanje* en *Italië* zou gaan beoorlogen, aannemelijke vredesvoorwaarden aankwamen, en het dus ongeraden scheen zich met het bedreigde *Spanje* te verbinden, werd de toon tegen de onzen weder zachter. Onze Gezanten betoonden zich naijverig op de eer van in het te sluiten verbond als bemiddelaars vermeld te worden, eene voldoening, die hun scheen te zullen ontgaan, omdat de Ambassadeur van *Venetië* in de

Er is voorwaardelijk sprake van de benoeming van eenen nieuwen Engelschen Gezant te *'s Gravenhage*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 3, 5 Oct. 1628.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Dec. 1628.

[3] De onzen zouden zich trouwens met geweld tegen strenge toepassing van het verbod verzet hebben (*Resol. Stat.-Gen.* 12 Nov. 1628).

laatste dagen een meer afdoende rol bij de onderhandelingen gespeeld had. Doch zoo gansch spoedig zou het verdrag nog niet tot stand komen. CARLISLE was, rijk begiftigd door den Hertog van *Savoye* en den Prins van *Piemont*, uit *Italië* teruggekomen [1], en de Gezant van dien Hertog herinnerde, dat zijn Meester mede om Engelands wil zich met *Frankrijk* in oorlog had gestoken en dat hij thans niet aldus ter zijde gesteld kon worden. Het wantrouwen jegens *Frankrijk* en de verbittering wegens den mislukten tocht naar *Rochelle* namen weder toe. Kortom de onzen moesten er van afzien in *Engeland* te blijven tot de vrede met *Frankrijk* gesloten zou zijn, vooral ook tengevolge van de berichten, die zij van hunne ambtgenooten in *Frankrijk* kregen [2]. Zou men in *Engeland* gaarne gezien hebben, dat zij aldaar nog gebleven waren om, nadat de Gedeputeerden der Oost-Indische Compagnie waren aangekomen, toezicht over hunne onderhandelingen met de Engelsche handelaars te houden, dit was geen genoegzame grond van langer vertoef: immers JOACHIMI, die eenen uitstap naar *Holland* gedaan had, en daar menige zaak verhaald had, welke hij niet veilig aan de pen gemeend had te kunnen toevertrouwen, was tegen dien tijd in *Engeland* terug en kon zich van die taak kwijten [3]. Den 7den Maart (1629) hadden onze Gezanten een plechtig afscheidsgehoor bij den Koning, die hen ditmaal zeer heusch bejegende. Zij vertrokken den 19den uit *Londen*, deze Stad in groote ontsteltenis over de ontbinding van het Parlement en de gevangenneming van ELIOT en andere leden dier Vergadering achterlatende. Bij deze oneenigheid met het Lager-Huis was het Hof er weder op uit bij de volkspartij wantrouwen tegen onze Republiek te verwekken. Thans werd uitgestrooid, dat wij den

1627—1630.

Onze Gezanten verlaten *Engeland*.

[1] Gedurende zijn verblijf in *Italië* had CARLISLE ook den Paus wenschen te spreken. Doch deze (zoo schreef de Fransche gezant DE BÉTHUNE in Oct. 1628 uit *Rome* aan D'ESPESSES te *Parijs*) had hem gehoor geweigerd, ten ware hij de Kroon van Engeland voor zijne voeten medebracht. De Paus was op de hand van den Hertog van *Mantua* en bij gevolg van *Frankrijk* en *Venetië*, en hij bleef zulks, al trachtte men ook den Kardinaal DE RICHELIEU bij hem verdacht te maken. De Kardinaal, zoo verhaalde CARLISLE in Febr. 1629 te *Londen*, zou plan gehad hebben om Patriarch van *Avignon* en voorts van *Frankrijk* te worden. De edele Graaf liet zich meer zonderlinge zaken vertellen. Zoo deelde hij in Maart 1628 aan onze Gezanten in *Engeland* mede, dat hij in *Spanje* ontdekt had, dat Keizer KAREL V bij zijn regeringsafstand het plan gehad zou hebben om Paus te worden, en, indien hij langer geleefd had, dit doel waarschijnlijk zou hebben bereikt (*Legatie van de Buiteng. Gezanten in Engeland* in 1628 en 1629). CARLISLE nam de terugreize over *Holland*. Hier kreeg hij alsnog wegens zijne medewerking tot het sluiten van het verdrag van *Southampton* 8000 gulden ten geschenke, die hij aan lijnwaad besteedde (*Resol. Stat.-Gen.* 3, 12, 13 Jan. 1629).

[2] Zie hiervoor blz. 337.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Julij; 5, 10, 12, 15, 27 Dec. 1628.

1627—1630. Koning tegen zekere handelsvoordeelen het dubbel bedrag van de belastingen, die het Parlement weigerde, hadden beloofd.

De houding, door onze buitengewone Gezanten, mannen van het hoogste gezag in de Republiek, een jaar lang in de twee hoofdsteden, *Parijs* en *Londen*, met de meeste standvastigheid in acht genomen, verbond dezen Staat tot voortzetting van den oorlog: niet dan met den blaam eener wankelmoedigheid, onverklaarbaar na zoo groote volharding, kon zij thans de staatkunde, dáár zoo waardig vertegenwoordigd, verloochenen. En thans was daartoe minder reden dan ooit: immers, in weerwil van *Engelands* wantrouwen, was het zeker, dat *Frankrijk* den tocht naar *Italië* zou doorzetten. Derhalve konden wij de oorlog voortzetten met goede hoop op eene krachtige afleiding in het Zuiden. Ook de Prins van *Oranje* zag geen heil in bestand. Kon hij zelf de voorwaarden niet bedingen, dan vreesde hij daarbij slechts te kunnen verliezen. In dezen geest schreef hij in September, 1628, aan onze Gezanten te *Parijs*, dat, wanneer onze Staat het immer raadzaam zou vinden over vrede te handelen, deze Staat zulks zelf behoorde te doen, zonder aan iemand, wie het ook ware, toe te laten voorwaarden te stellen: geen vrede, dien men dank zou moeten weten aan de bemiddeling van een »ander'' Prins! Met de conferenties te *Rozendaal* (in Junij hervat) [1], voegde hij er bij, was dan ook niets anders bedoeld dan de uitwisseling der gevangenen [2]. Dus liet Zijne Excellentie zich dan ook niet tot onwil tegen *Frankrijk* verleiden. Gaarne zou KAREL I hem van *Frankrijk* afkerig gemaakt hebben: met geen ander doel werd het voorstel, hetwelk den Prins in het begin van het jaar 1629 van wege den Koning van *Frankrijk* gedaan schijnt te zijn om zijn Prinsdom *Orange* te verkoopen, door den Koning van *Groot-Britannië* als eene grove beleediging, den Prins aangedaan, uitgekreten [3]. Door

's Prinsen gedachten omtrent oorlog of bestand.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Junij; 26 Julij, 1628.

[2] *Legatie der buitengew. Gezanten in Frankr. fol. r.* 258.

[3] In November 1628 zond de Prins twee afgevaardigden, de Heren VAN DER DOES en MONTENS (den een Gereformeerd, den ander Katholiek), naar *Orange*. Onze Gezanten beijverden zich toen te *Parijs* om op een oogenblik, dat de religieoorlog in *Languedoc* scheen vernieuwd te zullen worden, de vermoedens tegen te gaan, die uit deze zending konden ontstaan. In Januarij daaraanvolgende verhaalde hun de Maarschalk DE LA FORCE, dat *Orange*, met tusschenkomst van den Paus, aan den Koning van *Frankrijk* geleverd was voor 100,000 kroonen. In Februarij (1629) had CARLISLE te *Londen* bericht, dat de zaak reeds door onderhandeling met den Goeverneur der Vesting haar beslag had gekregen. De Graaf van SOISSONS zou Koning KAREL I hebben laten verzoeken den Prins over te halen in den koop te bewilligen, maar tot antwoord gekregen hebben, dat, eerst als hij zelf er toe kwam om *Groot-Britannië* te verkoopen, hij een ander zoo iets zou aanraden. Later zeide KAREL I, dat de Prins nu wel zien zou, wie zijne goede vrienden waren: hij althans zou nimmermeer getracht hebben den Prins zoo te verongelijken.

geene invloeden teruggehouden, zou de Prins reeds vroegtijdig in het jaar (1629), dit wisten de Gezanten te *Parijs* en te *Londen* te verzekeren aan al wie het hooren wilde, te velde trekken, en daarmede een belangrijke afleiding van *Spanjes* macht te weeg brengen. 1627—1630.

Maar niet te land alleen, voornamelijk op zee diende de Republiek zich sterk te toonen. Dreigender dan ooit waren de plannen van den Keizer en van *Spanje* om zich met verbonden macht tot meesters in de Oost- en de Noordzee te maken. Gelukkig waren het steeds nog slechts plannen; maar van onze houding zou het afhangen, of zij, voor een tijd ten minste verwezenlijkt, onze heerschappij zouden te gronde richten, al of niet. De Ambassadeur van *Savoye* verhaalde onzen Gezanten te *Londen*, in de maand Mei, 1628, dat SPINOLA hem in *Spanje* zelf gezegd had, dat met den oorlog te lande op onzen Staat niets te winnen was; dat hij derhalve, gelijk bij zijne eerste komst in de *Nederlanden*, de overmacht op zee trachtte te bekomen, en zeer gaarne bekleed zou geweest zijn met de waardigheid van *Generalissimus van de Zee*, die sedert den dood van EMMANUEL PHILIBERT van *Savoye* onvervuld was gebleven. Wat SPINOLA in deze zee zou gewenscht hebben, dat jaagde WALLENSTEIN na in de Oostzee. Reeds nam deze Vorst den titel aan van *Generaal van den Oceaan en van de Baltische Zee*, en bij den vrede, dien de Keizer met *Denemarken* stond te sluiten, betoonde hij zich bereidvaardig om de veroverde landen terug te geven, maar wenschte volkomen vrijheid in de Oostzee te behouden. Ook *Engeland* had er groot belang bij, dat zulke plannen niet verwezenlijkt werden, en bovendien had die Mogendheid te zorgen, dat niet aan *Nederland* alleen de eer hunner verijdeling bleef overgelaten: immers zou de Republiek, zoo doende, in die wateren al te machtig en in de Sont meester zijn geworden. Vandaar een voorslag van *Engeland* om gezamenlijk in de Oostzee op te treden. Daartoe zou een nieuw traktaat tusschen KAREL I, CHRISTIAAN IV en onzen Staat gesloten hebben moeten worden: want aan de verplichtingen, bij het Haagsche traktaat van 1625 aangegaan, bekende *Engeland* zelf niet te kunnen voldoen. Doch de Koning van *Denemarken* (schoon hij nog het voorkomen aannam van zich tot zulk een verdrag te verstaan) was reeds te ver gegaan in zijne onderhandelingen met den Keizer, en ook zou hij, op die wijze door de twee Zeemogendheden geholpen, niet veel gezags op zijne eigene kusten hebben overgehouden. Dus verlangde hij liever onderstand in geld, of zoo *Engeland* eene vloot zond, alsdan voor zich het opperbevel over die vloot. Met het ontwerp van dit gemeenschappelijk optreden der vereenigde Engelsche en Nederlandsche zeemacht in de Oostzee stond een nieuw plan ter bestrijding van den Keizer te land in betrekking, door den Heer ROO, gewezen Engelschen Ambassadeur te *Constantinopel*, geopperd: BETHLEN GABOR zou op nieuw in het Zuiden te velde gebracht en GUSTAAF ADOLF in het Noorden over *Duitschland* losgelaten worden [1]. Alleen dit laatste gedeelte van het ontwerp werd ten slotte verwezen-

Handhaving van ons gezag op zee.

---

[1] In de laatste dagen van 1628 kwam ROO te *'s Gravenhage*, en sloeg aldaar zijn

1627—1630. lijkt: voor het oogenblik strekte de nieuwe aanval, die den Keizer bedreigde, alleen om den vrede met *Denemarken* te bespoedigen.

Trouwens het ware niet raadzaam geweest, onze scheepsmacht te verdeelen: hare dienst in de Noordzee en in het Kanaal was te zeer vereischt. Dat SPINOLAS aandacht bepaaldelijk op de zee was gericht geweest, bleek maar al te duidelijk. De Duinkerkers waren stout en sterk [1], en onze zeemacht bij voortduring zonder zamenhang ter bescherming onzer koopvaarders en visschers bezig [2]; zoodat de vijand reeds bedacht was om een eskader naar de Witte zee te zenden, ten einde aldaar onze Moscovievaarders te bestoken [3].

Bezwarende staat der financiën. Maar hoe, mocht men al weder vragen, bij zoovele behoeften, hoe ter verdediging onzer eigendommen op zee tegen vijand en bondgenooten beide, hoe bij de voortzetting van den oorlog, aan de noodige geldmiddelen te komen? *Zeeland* en *Friesland* waren alweder achterlijk om in de sommen, voor land- en zeemacht vereischt, haar aandeel op zich te nemen, zoodat men er alweder op bedacht was, deze Provinciën, gelijk het heette, te bezenden. De scheepskapiteins op onze binnenwateren klaagden, dat zij in geen jaren soldij of kostgeld ontvangen hadden en hunne matrozen stonden op het muiten. De Raden der Admiraliteit te *Amsterdam* werden op straat en in hunne huizen door de schuldeischers van hun Collegie om betaling aangesproken. Weldra vernam men, dat de Rotterdamsche Heren werden aangerand, en het verzoek om penningen, tot de Staten-Generaal gericht, werd aangedrongen met de verklaring, dat het noodzakelijk was het »woedende graauw" tevreden te stellen. Nog in October (1628) verstoutten zich matrozen uit *Rotterdam* in *den Haag* te komen, om de leden der Staten voor de deur der Vergadering om betaling te vragen. De ordonnantiën van den Raad van State werden met verlies van 18 percent verkocht, »tot groote disreputatie van de Regering," zeggen de *Resolutiën van de Staten van Holland*. Bitter klaagde de Raad van State over de wanbetaling van de aannemers der vestingwerken en der legerdiensten. Die aannemers, door hun werkvolk met den dood bedreigd, hadden gelijk, zeide dat Collegie, zoo zij de Regering van trouweloosheid en bedrog beschuldigden, ja haar vervloekten. — Wel bleven de Deputaties, naar *Friesland* en *Zeeland* gezonden, niet geheel zonder vrucht [4]; maar vooral

---

ontwerp voor. Zie *Resol. Stat.-Gen.* 29 Dec. 1628; 8, 11, 12, 15 Jan.; 28 Maart, 1629. *Verbaal van de Legatie in Engeland*, in 1628 en 1629.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17 April; 30 Mei; 21 Julij; 14, 21, 28 Aug., 1628. Onze Gezanten schreven uit *Frankrijk* van 1400 of 1500 Fransche matrozen, die bij de *Vlamingen* dienst ter zee hadden genomen.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Mei; 10 Junij, 1628.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 21, 22 Julij, 1628.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 23, 31 Mei; 6, 17, 22 Junij; 9, 10, 15, 17, 19, 21, 27, 29, 31 Julij; 2, 3, 17, 30 Aug.; 4, 27 Sept.; 25 Oct. 1628. *Resol. Holl.* 14, 22, 27 Julij; 10 Aug.; 30 Sept., 1628. V. D. CAPELLEN, I, bl. 477. AITSEMA, bl. 783.

PIETER PIETERSZOON HEIN.
C. Ed Taurel sculps.

zou het, gelijk steeds het geval was, op *Holland* aankomen. Hier moesten nieuwe belastingen toegestaan en in de verbetering van bestaande belastingen voorzien worden; doch eer zulke maatregelen met eenparigheid van stemmen, gelijk een vereischte was, waren toegestemd, moest er veelal een ongeloofelijke mate van geduld en overreding worden aangewend. In den zomer van dit jaar (1628) weigerde vooral *Amsterdam* op staatshuishoudkundige gronden de zoogenaamde verantwoording van de vijf speciën (wijn, bier, zout, zeep, lakenen) onvoorwaardelijk aan te nemen, zoodat er aan gedacht werd dit belangrijke Lid van *Holland* door Zijne Excellentie te laten bezenden. Eindelijk maakte die Stad hare inwilliging afhankelijk van de voorwaarde, dat het ontwerp der Staten van *Holland*, tot die verantwoording strekkende, over alle Provincies eenparig in praktijk werd gebracht. Dit voorstel brachten derhalve Hun Edel Mogenden in de Generaliteit ter tafel met de verklaring dat, zoo het niet aangenomen werd, zij niet bij machte zijn zouden om hunne quote te blijven voldoen, hetgeen de »volslagen ruïne" van de gezamenlijke Provinciën moest te weeg brengen. In Februarij (1629) hadden al de Provinciën (behalve *Zeeland*) in de zaak bewilligd [1]. 1627—1630.

Was de nood zoo hoog gestegen, hoe onbegrijpelijk gewenscht moet dan de tijding niet geweest zijn, die in het midden van November (1628) werd aangebracht. In het voorjaar des jaars was PIET HEIN met eene sterke vloot naar *West-Indië* getogen [2]. De Staten-Generaal bleven steeds geneigd om de West-Indische Compagnie »in haar goed voornemen tot afbreuk van den vijand te sterken" [3], en den 12den Julij werd ADRIAAN JANSZOON PATER, als admiraal over elf schepen, die op nieuw zeilree lagen, door de Gedeputeerden dier Compagnie aan de Staten voorgesteld en door Hun Hoog Mogenden beëedigd [4]. Naarmate er meer aan de ontwikkeling van de macht der Compagnie was en werd te koste gelegd, zag men te verlangender naar tijding uit van het weervaren der vloot [5]. Den 16den November verscheen ter vergadering der Staten-Generaal de schipper van een adviesjacht, door PIET HEIN vooruitgezonden. Op de hoogte van de Baai van *Matanza* op *Cuba*, zoo luidde zijn bericht, had die Admiraal den 8sten September ten gevolge van wisselvalligheden, gelijk de zee ze oplevert, de geheele vloot van *Nieuw-Spanje*, uit 16 schepen bestaande, ontmoet en haar zonder slag of stoot, ja, zonder eenige kwetsuur van zijn volk veroverd. In de 4 galjoenen en één groot schip, tot die vloot behoorende, waren geladen 46 lasten zilver, allerlei zilveren vaatwerk, een partij goud en juweelen, met een groote hoeveelheid kostbare verwstoffen en

Verovering der Spaansche zilvervloot door PIET HEIN.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Sept. 1628. 21 Febr. 1629. *Resol. Holl.* 1628, bl. 451; 8, 22, 27, 28 Julij; 1, 2, 3, 8, 9, 11, 12, 15, 18, 19 Aug., 1628. [2] Zie hiervoor, bl. 306, 307.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Mei, 1628. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Julij, 1628.

[5] V. D. CAPELLEN I, bl. 478.

1627—1630. zijden. De elf andere schepen voerden huiden en Indiaansch hout. Bovendien waren bij die verovering 100 metalen en een zekere hoeveelheid ijzeren stukken in de handen der Nederlanders gevallen. Alles te zamen werd voorloopig op eene waarde van 12 millioenen begroot [1]. De Staten vereerden op staanden voet den schipper met een gouden ketting en medaille, en vergaten zelfs den bode niet, die het bericht van de aankomst van dat adviesjacht te *Rotterdam* had aangebracht, noch den dienaar van den President hunner Vergadering, die den Heren alom de tijding bekend gemaakt had, en dadelijk werd besloten de heugelijke zaak aan de Provinciën te berichten met de verklaring, dat Hun Hoog Mogenden van zins waren, zoodra PIET HEINS geheele vloot binnengekomen zou zijn, eene algemeene dankzegging aan God Almachtig over deze victorie uit te schrijven, en alom teekenen van blijdschap te verordenen. Dien dag hield de Vergadering zich met geen andere zaken bezig. — Welk eene uitkomst in den nood! De buit was zoo groot, dat men niet nalaten kan medelijden te hebben met den vijand, dien zulk een verlies trof, op een oogenblik, dat hij tegen *Frankrijk* en *Italië* een nieuwen oorlog zou aanvangen. Welk eene volharding had hij noodig om de zaak niet geheel gewonnen te geven, nu hij eenen schat zag verloren gaan, wiens verwerving zulke ontzettende kosten van convooi vereischte, en dat terwijl hij, nog altijd niet bekomen van de krachtsontwikkeling tot verovering van *Breda*, nog oneindig meer geldgebrek had, dan *Holland* [2]. — De Graaf van KUILENBURG en de Heer van NOORDWIJK, door de Staten gecommitteerd, deelden de tijding mede aan den Ambassadeur van *Frankrijk*, de Heeren BEAUMONT en EYZINGA aan den Koning van *Bohemen* en den Gezant van *Venetië*, de Hofmeester MORTAIGNE aan de Residenten van *Engeland*, *Denemarken* en *Zweden*. Ook bleef men niet in gebreke onze buitengewone Gezanten te *Parijs* en te *Londen* de zaak te berichten met last van mededeeling aan de Hoven aldaar. SOMMELSDIJK, VOSBERGEN en LANGERAK verzochten gehoor bij de Koningin-Moeder en deelden hare Majesteit het bericht mede met de verklaring, dat zoolang *Indië Indië* geweest was, men zoo iets nooit had gehoord. De zaak wekte in *Parijs* de grootste belangstelling. Zelfs vrienden van de Spaansche partij, als de Hertog VAN CHEVREÜSE en de Ambassadeur en de Agent van *Savoye* kwamen onzen Gezanten gelukwenschen, en hoe moest RICHELIEU door deze gebeurtenis gestijfd worden in zijn voornemen om dadelijk met de wapenen tegen de macht van het thans zoo onberekenbaar verzwakte *Spanje*, in *Italië* op te treden! Ook de Gezanten te *Londen* maakten van de tijding der door *Spanje* geleden nederlaag gebruik als een tegenwicht tegen den ophef, dien men juist in die dagen maakte van het voordeel, dat *En-*

---

[1] V. D. CAPELLEN I, bl. 488, 489. AITSEMA I, p. 720—723.

[2] V. D. CAPELLEN, I, bl. 477.

geland genieten zou, zoo men, bij voortgezetten oorlog tegen *Frankrijk*, vrede met *Spanje* sloot, en tevens deden zij gevoelen, dat wij ten minste nu geene voorwaarden van *Spanje* zouden aannemen. Dit moest KAREL I op de onzen Gezanten verleende audiëntie aanhooren. Hij hield zich goed. Met een blij gelaat wenschte hij den onzen geluk. Op last van Hun Hoog Mogenden werd, na afloop van den rouw over den verongelukten zoon van den gewezen Koning van *Bohemen*, den 1sten Februarij (1629) de verovering der Spaansche zilvervloot met openbare feestelijkheden en vuurwerken aan de woning onzer Gezanten gevierd. Er kwam bij deze gelegenheid eene buitengewoon groote menigte volks op de been, die op het mildst met wijn en bier werd onthaald. Alles liep zonder stoornis der orde af. 1627—1630.

Toen die tijding in November aankwam, was evenwel de buit nog niet binnen, en wat kon onze vloot, met zulk een lading belast en eenige veroverde bodems medevoerende, niet overkomen! De Duinkerkers waren sterk in zee, en hoedanig de gezindheid der Engelschen was, is genoegzaam gebleken. Ware de Engelsche vloot niet pas ontredderd en verstrooid van *Rochelle* teruggekomen, zij had (wie kon, bij de bestaande zucht naar vrede en vriendschap tusschen *Spanje* en *Engeland*, er voor instaan, dat het niet zou gebeuren?) zich met de Duinkerkers tot ons verderf kunnen vereenigen. Reeds liep te *Londen* het gerucht, dat het voornemen bestond, om de schepen van de West-Indische Compagnie, die in een Engelsche haven mochten binnenloopen, aan te houden. Hoe het zij, dadelijk brachten de Staten in beraadslaging, of men de vloot van PIET HEIN niet eenige schepen tegemoet zou zenden »tot zijne meeste verzekering tegen de Duinkerkers *als anderszins*." De President zou daarover spreken met Zijne Excellentie, die gemachtigd werd de eskaders der verschillende Admiraliteiten te gelasten, elk in haar distrikt op de verwachte vloot te letten [1]. Na weinige dagen kwam het bericht van HAUTAIN, den Goeverneur van *Sluis*, dat de vijand al zijne schepen gereed maakte en met soldaten bemande; dat de Graaf VAN WACKEN zich in persoon met de oorlogschepen uit *Ostende* in zee zou begeven, en dat er in *Spanje* 60 schepen uitgezeild zouden zijn om bepaaldelijk PIET HEIN af te wachten. Zulke berichten waren te verontrustender in verband met de mededeeling van eenige buitengewone Gedeputeerden van *Holland* ter Generaliteit, dat in al onze zeegaten oorlogschepen en kruisers binnenliepen, die om den handel te beschermen de zee behoorden te houden. Na hun verzoek dat hierin onverwijld en krachtdadig voorzien mocht worden, werd in tegenwoordigheid van den Prins en van Gedeputeerden der Admiraliteiten besloten, dat zich dadelijk bevoegde personen naar de Hollandsche Collegien ter Admiraliteit zouden begeven, om te vernemen, waarom de schepen zich niet, volgens de beraamde orde, te *Vlissingen* ververschten, en voorts order te stellen, dat zij in haast ververscht en onmid-

Voorzorgen om den buit veilig binnen te brengen.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 17 Nov. 1628.

1627—1630.

dellijk weder in zee zouden gezonden worden. Naar *Middelburg* zou in denzelfden zin worden geschreven [1]. De Heer VAN DER DUSSEN, die naar het Collegie te *Rotterdam* gecommitteerd was geweest, bracht het omstandigste bericht terug. Men had aldaar erkend, dat alweder verscheidene oorlogschepen, tot de Admiraliteit van de Maas behoorende, thans wel meer dan 12, tegen de verordeningen uit zee binnengeloopen waren; maar had zich verontschuldigd met de verklaring, dat de orde in de zeezaken niet wel in achtgenomen kon worden, zoolang de verschillende Collegies ter Admiraliteit elk op zichzelven handelden zonder van elkanders orders kennis te nemen [2]. Dit gebrek had de Staten van *Holland* in den zomer op nieuw bewogen, bij den Prins en de Staten-Generaal aan te dringen, op de benoeming van eenen Luitenant-Admiraal van *Holland*, die met het algemeene bestuur belast zou worden. De Prins hield de benoeming op, bewerende geen geschikten persoon voor die betrekking te kunnen vinden. Niettemin bleven de Staten van *Holland* hem ernstig aanmanen om eene zaak van telkens meer blijkende noodzakelijkheid niet uit te stellen, of althans krachtiger maatregelen tegen de heerschende wanorde te nemen. De slotsom van al de beraadslagingen was, dat men geene kans zag iets tot verbetering uit te richten, voor en aleer door de Collegies ter Admiraliteit zelven een beter orde ware beraamd: vóór dien tijd zou de aanstelling van eenen Luitenant-Admiraal niet baten [3]. Zoo bleef aan de bijzondere bedoelingen van sommigen de noodige speelruimte, en aan de willekeur der scheepsbevelhebbers eene gereede verontschuldiging gelaten. De scheepvaart intusschen zag zich steeds door den vijand bedreigd: want ook de maatregel om het zoogenaamde scheurtje, waardoor de Duinkerkers in zee liepen, te stoppen door er schepen in te laten zinken, een maatregel, waartoe in den zomer alles gereed was, en welks uitvoering aan den Prins was overgelaten, bleef onuitgevoerd [4]: althans het uitloopen der Duinkerkers bleek in het najaar niet belet geworden te zijn. Nu echter van plichtsverzuim bij onze Admiraliteiten en van moedwil bij het bootsvolk, waarover gedurig maar al te zeer te klagen viel [5], een verlies als dat van PIET HEINS buit het gevolg kon zijn (men sprak van meer dan 40 Duinkerkers, die daarop loerden), werd al het mogelijke gedaan [6], en het eskader van dezen Admiraal kwam zonder aanmerkelijke schade binnen. De komst van den vlootvoogd in het Goereesche Gat was het sein van velerlei vreugdebedrijven door het geheele land,

Men is bedacht op de benoeming van een Luitenant-Admiraal van *Holland*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 28 Nov. 1628. *Resol. Holl.* 28 Nov. 1628.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Dec. 1628.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Aug. 1628. *Resol. Holl.* 1, 9, 16 Aug.; 5, 8, 11 Dec. 1628.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 25 Julij; 15 Nov., 1628. V. D. CAPELLEN, I, 479.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Aug., 1628.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 10, 12, 16, 19 Dec. 1628. 2 Jan., 1629. *Resol. Holl.* 16 Dec. 1628.

en in *den Haag* werd hij onder een overgrooten toeloop van volk niet anders dan als een groot buitenlandsch Vorst ontvangen [1]. 1627—1630.

Na zulk een schitterend voordeel was het niet anders mogelijk, of men moest de oorlog met kracht wenschen voort te zetten. Ook was de West-Indische Compagnie er dadelijk op bedacht, zich tot een nieuwe onderneming uit te rusten. Reeds in de eerste dagen der maand Maart (1629) kondigde zij dit aan, en verzocht van den Staat ondersteund te worden met 12 oorlogschepen voor vier of vijf maanden, naar behooren van mond- en krijgsbehoeften voorzien en bemand, tot eenen tocht, waartoe zij zelve van zins was 36 groote en 9 kleine schepen uit te rusten. Zoodra deze vloot terug was, zou zij een nieuwe wat groots belovende onderneming aanvangen [2], waartoe 5 of 6000 soldaten en 4000 matrozen vereischt zouden zijn, gezamenlijk door de Compagnie te onderhouden, met dien verstande dat zij zich voor twaalf maanden de maandgelden van 2000 man door de Staten verstrekt wenschte te zien; ontving zij deze ondersteuning niet, dan zou zij, zich op minder groote schaal uitrustende, ook minder glansrijke uitkomsten moeten verwachten. De Staten, het laat zich denken, zagen op tegen zulk een betrekkelijk aanzienlijke bijdrage aan eene Maatschappij, die onlangs zulke ontzettend groote winsten behaald had. Haar derhalve voor hare »heroïke en grootdadige resolutiën" dank zeggende, gaven zij den wensch te kennen, dat zij de kosten der nieuwe ondernemingen, tot welke, zeiden zij, God Almachtig ongetwijfeld zijnen zegen zou geven, zelve zou willen dragen [3]. Van den anderen kant echter ontzagen Hun Hoog Mogenden zich niet de Compagnie met grootere uitgaven te bezwaren, dan zij geraamd had: immers vergden zij haar van den behaalden buit aan de aandeelhouders, wien zij 30 per cent had toegedacht, een bedrag van 50 per cent uit te deelen [4].

De West-Indische Compagnie heeft weder nieuwe ondernemingen in den zin.

Een andermaal zou PIET HEIN niet aan het hoofd staan van die ondernemingen der West-Indische Compagnie. Hij meende zich jegens die Handelmaatschappij te moeten verschoonen van verdere dienst, en al bleek het ten gevolge van het onderzoek der

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Dec. 1628. 12, 13, 14 Jan. 1629. *Resol. Holl.* 15 Dec. 1628. V. D. CAPELLEN, I, bl. 490, 492. AITSEMA, 724, 725.

[2] Onze buitengewone Gezanten hadden uit *Frankrijk* eenen DON GEORGIO DE HEMIN medegebracht, die, uit *Douay* afkomstig, bij den Spaanschen eersten minister OLIVAREZ in dienst geweest en groote kennis van *Spanje* en de Spaansche Koloniën had opgedaan. Deze deed aan de Compagnie eene groote onderneming aan de hand en werd daarvoor al dadelijk beloond. *Resol. Stat.-Gen.* 10 Maart, 1629.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 4, 7 Maart, 1629. *Resol. Holl.* 6, 17 Maart, 1629.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Maart, 1629. Daarentegen vonden de Staten weder bezwaar in de mildheid, waarmede de Compagnie bij deze gelegenheid de armen met een som van 54,000 gulden bedacht. *Resol. Holl.* 6 Maart, 1629.

1627—1630. Staten-Generaal en des Prinsen, die zich deze zaak ernstig aantrokken, dat de Compagnie licht te winnen zou zijn om de voorwaarden in te willigen, door den aanvoerder van haren gelukkigen tocht gesteld, niettemin benoemde zij den Admiraal LONCQ tot het opperhoofd der toekomstige onderneming en PIET HEIN verliet hare dienst [1]. Ook werd de bekwaamheid en het gezag van dezen beproefden zeeman tot eene andere taak vereischt.

Wanordelijkheden in het zeewezen. Erger dan ooit waren sedert het najaar van 1628 de klachten over de wanorde in het beleid der zeezaken: de handel noch de visscherij genoten genoegzame bescherming; onze oorlogschepen brachten den tijd door in Engelsche of in onze havens, en lieten den Duinkerkers de baan ruim. Men vernam nu eens, dat een zeekapitein, zich genoegzaam vrijwillig aan hen had overgegeven [2]; dan weder, dat over het algemeen onze zeeofficieren hunnen plicht tegen den vijand niet deden [3]. Met het nieuwe jaar (1629) begon dadelijk de reeks van straffelooze geweldenarijen der Duinkerkers op nieuw [4], en dat terwijl er buitendien oorlogschepen in onze wateren zouden dienen te

Middelen beraamd tot herstel. blijven om eenen gedreigden inval op *Walcheren* te weren [5]. Alsnu begrepen de Staten van *Holland*, dat de tijd van ontrouw nagekomen bevelen en machtelooze verordeningen voorbij moest zijn, en dat er afdoende maatregelen moesten genomen worden. Zij besloten op nieuw bij den Prins aan te dringen, dat de benoeming van een Luitenant-Admiraal van *Holland* niet langer werd uitgesteld, en toen Zijne Excellentie de beraamde middelen van verbetering had goedgekeurd, vervoegde zich eene Deputatie van buitengewone Afgevaardigden uit hun midden ter vergadering der Staten-Generaal met het voorstel, dat men den Luitenant-Admiraal VAN DORP en de Vice-Admiraals QUAST en LIEFHEBBER (de derde Vice-Admiraal HOLLAER was in *den Haag*) ter verantwoording zou ontbieden, en dat eindelijk de ongeschikte kapiteins werden afgezet en door bekwame vervangen. Zes dagen later (den 16den Maart) verschenen op nieuw buitengewone Gedeputeerden van *Holland* ter Generaliteit. Zij verklaarden aldaar, hoe de slagen, ons ter zee door den vijand toegebracht, in zulk eene mate toenamen, dat men naauwelijks meer een glimp aan de zaak kon geven, wanneer de gemeente uitleg vraagde van zulk eenen toestand van zaken: de ondergang van den geheelen Staat dezer Landen scheen er onvermijdelijk uit te moeten voortvloeijen. Haperde het aan de instructiën der Admiraliteiten, hetgeen men trouwens niet geloofde, dan behoorden zij verbeterd te worden. Voorts sloeg men voor, dat, terwijl de Luitenant-Admiraal en zijne Vice-Admiraals hier waren, Gecommitteerden op hunne bodems gezonden werden, om aldaar vrij en onpartijdig onderzoek te doen; dat geene andere personen in de Admiraliteiten werden opgenomen,

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 17, 20, 21, 26 Maart, 1629.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 14 Sept. 1628.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 15 Nov. 1628.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 14 Jan.; 9 Maart, 1629.

5 *Resol. Stat.-Gen.* 8, 9 Maart, 1629.

dan die zich op de zeezaken verstonden, en dat de leden dezer Collegies zich bij beurten op de vloot zouden begeven om des noods de bevelhebbers te doen straffen. De Staten-Generaal namen deze voorslagen gunstig op. Alleen zagen zij te recht bezwaar in eene voortvarendheid, welke door het ontbod van al de Admiraals tegelijk de vloot tijdelijk van al hare opperbevelhebbers zou hebben beroofd. Ook kon den Provinciën het voorstel niet aanlagchen om slechts zeevaartkundigen in de Admiraliteiten te benoemen, daar dezulken ten harent moeijelijk te vinden zouden zijn: *Holland* zelf, zoo gaven zij te kennen, scheen kennis van het zeewezen mede niet altijd bij hare benoemingen als een vereischte aan te merken. Meer heil zagen zij daarin, dat aan die Collegies eindelijk eens de waan werd ontnomen, alsof zij niet afhingen van de Staten-Generaal, maar veeleer naar de Overheid der Steden, alwaar zij gevestigd waren, hadden te luisteren [1]. Hoe het zij, er zouden eindelijk krachtige maatregelen genomen worden. Het was hoog tijd. Eensdeels zou de Prins gaarne een Superintendent-Collegie van Admiraliteit in *den Haag* gevestigd gezien hebben [2]; en daar in dit geval eene Stad als *Amsterdam* zich in de zaken der zee haar invloed benomen zou hebben gezien, zoo was er grond genoeg om niet door slapheid aanleiding te geven tot de verwezenlijking van dat denkbeeld van den Prins. Anderdeels was de oprichting eener Kamer van assurantie [3] nog niet opgegeven, te minder omdat de Provinciën, verlangende zich voor een goed deel van de drukkende buitengewone bijdragen tot de vloot te ontslaan en die kosten op de schouders eener Compagnie van kooplieden te laden, thans op die oprichting aandrongen met de verklaring, dat zij ontheven wenschten te worden van eenen last, dien zij niet langer konden dragen. Zoo zou het openbaar gezag de macht van den voornaamsten tak des oorlogs uit de handen hebben gegeven ten behoeve eener Vereeniging van rijke kooplieden. Dit zou eene verplaatsing en ontaarding der soevereiniteit ten gevolge gehad hebben, welke een ieder, die niet gansch onnadenkend was, moest trachten te verhoeden. De toenemende krachten der Oost-Indische en de verbazende voorspoed der West-Indische Compagnie moesten den Staat toch reeds ernstige vrees aanjagen voor eene mededinging, die op den duur moeijelijk vol te houden scheen te zijn. Bij gevolg werd de beraadslaging over den voorslag der kooplieden op de lange baan geschoven, totdat in de herstelling der orde op zee genoegzaam voorzien was om geen Compagnie van assurantie meer noodig te doen zijn [4]. Zoo werkte alles mede om het gezag over de vloot op deze kusten in krachtiger handen te doen overgaan. 1627—1630.

Den 22sten Maart verschenen voor de Staten-Generaal verscheiden kooplieden, door de

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 16, 19 Maart, 1629. *Resol. Holl.* 3, 8, 9, 13, 14, 16 Maart, 1629.

[2] *Resol. Holl.* 15 Maart, 1629.

[3] Zie hiervoor, bl. 306.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Maart; 5 April, 1629. *Resol. Holl.* 22, 23, 24, 29 Maart; 7 April, 1629.

1627—1630. Staten van *Holland* tot Hun Hoog Mogenden verwezen, alsmede vele burgers van *Hoorn*, met klachten over de schaden op zee geleden ten gevolge van het plichtsverzuim onzer eskaders. De handelwijze der Hoornsche kooplieden had steun gevonden bij de Overheid hunner Gemeente, welke gedreven werd door ingenomenheid met het plan der Kamer van *assurantie:* het Noorderkwartier toch had kans zich tot uitvoering van dat plan met kapitalen uit *Utrecht*, *Gelderland* en *Overijsel* gesterkt te zien [1]. Dus brachten de Hoornsche adressanten eenen brief mede van Burgemeesteren, waarin te lezen stond, dat velen VAN DORP voor de voornaamste oorzaak der wanordelijkheden hielden. Denzelfden dag verscheen deze Vlootvoogd voor de Staten, en leverde hij zijn journaal en de lijst der schepen onder zijne vlag, waarop hem werd aangezegd, dat hij eenige dagen in *den Haag* moest blijven om des noods door de Gecommitteerden gehoord te worden. Tegelijk werden de Raden der Admiraliteit van *Rotterdam* en van *Amsterdam* door de Staten van *Holland* gehoord. Weldra verscheen ook LIEFHEBBER [2], spoedig daarna bezwaard door een bericht van onzen Agent te *Calais*, dat hij niet verkozen had den vijand omtrent *Bevezier* te gaan opzoeken. — En toch vond men geene reden om eenige straf toe te passen. Het bleek te duidelijk, eensdeels, dat het den Admiraliteiten te dikwijls aan de benoodigde en haar toegezegde sommen haperde om de schepen steeds in goeden staat in zee te krijgen, en anderdeels, dat de koopvaarders hunne schade voornamelijk aan zich zelven te wijten hadden, daar zij, om kosten te sparen en tijd te winnen, ongenoegzaam gemonteerd vertrokken, zonder zich tot admiraalschappen te vereenigen of het convooi af te wachten, zoodat zij den vijand ongewapend in den mond liepen. Van al de ingewonnen berichten was het eerste gevolg, dat de Admiraliteiten vermaand werden de koopvaarders aan de nakoming der verordeningen te houden en gemachtigd om door opgenomen gelden in hare dringendste behoeften te voorzien [3]: want de dienst der oorlogsvloot kon niet stilstaan. De Oost-Indische Compagnie wachtte 7 of 8 schepen, met eene lading van 6 millioen waarde, en behoefde alweder landsschepen om die bodems op te wachten en veilig binnen te brengen [4]. — VAN DORP evenwel zou de plaats

---

[1] V. D. CAPELLEN, I, bl. 494, 495.

[2] QUAST verscheen niet: hij was bedrijvig op zee, en van hem kwamen in dezen tijd gedurig berichten in van genomen of op strand gejaagde vijandelijke schepen (*Resol. Stat.-Gen.* 31 Maart, 1629).

[3] De Heren van de Rotterdamsche Admiraliteit klaagden bij de Staten-Generaal, dat bij het onderzoek, waaraan zij zich hadden moeten onderwerpen, de Raadpensionaris DUYCK hen onheusch bejegend had. Hun Hoog Mogenden namen deze klacht niet gunstig op. Integendeel zij vonden haar onvoegzaam, en achtten zich gekrenkt door de oneerbiedige wijze, waarop men zich over een lid hunner Vergadering had uitgelaten (*Resol. Stat.-Gen.* 30 April, 1629).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 26, 30 Maart, 1629. *Resol. Holl.* 22, 23, 24, 26, 28 Maart; 6, 7 April, 1629.

ruimen. De Staten van *Zeeland* zeiden hem zijne dienst, zijne jaarwedde en huizing op, en dat niettegenstaande hij al wat tegen hem was ingebracht, voor valsch verklaarde [1]. Zoo werd dan eindelijk aan het denkbeeld om een Luitenant-Admiraal van *Holland* aan te stellen, gevolg gegeven, en niemand minders dan PIET HEIN tot deze betrekking benoemd. LAURENS REAEL werd voorbijgegaan, hoezeer, zeide men, voor hem de plaats zoolang was opengehouden, en hij juist in dezen tijd, uit zijne gevangenschap ontslagen, in het Vaderland terug was gekomen [2]. — De nieuwe Luitenant-Admiraal zou optreden met eene uitgebreide volmacht. Op een voorstel van den Prins, ongetwijfeld in overleg met PIET HEIN ontworpen, zou hij in zee, al of niet in overleg met den Krijgsraad, kapiteins kunnen afzetten en anderen benoemen. Voorts verlangde hij, dat er stipte betaling zou plaats hebben, opdat hij, in zee komende, willig volk mocht vinden; dat het maandgeld van matrozen en officieren verhoogd werd, opdat het Land gediend zou zijn van kloeke en ervaren manschappen: onbekwamen wenschte hij hun ontslag te geven, al werd daardoor ook het aantal koppen op elk schip verminderd: liever weinig goed betaald en geschikt volk dan een groot aantal onwilligen en onbruikbaren. Bovendien zouden maatregelen getroffen worden om te verhoeden, dat voortaan te veel schepen gelijktijdig binnenliepen, en om de winzucht der kapiteins langer niet ten prikkel te doen strekken tot een langdurig vertoef in onze havens. Eindelijk verzocht de Admiraal, dat verbetering werd ingevoerd in de vuurwapenen, overeenkomstig de kortlings aan de Staten medegedeelde uitvinding van den Schotschen Kapitein DOUGLAS [3]. — Niet lang zou de Luitenant-Admiraal zijne waardigheid bekleeden, en de orde ter zee helpen herstellen. Hij sneuvelde reeds den 20sten Junij (1629) in een gevecht tegen eenige vijandelijke schepen, van welke er drie veroverd werden. In de drie weken, dat hij in zee geweest was, had hij, zoo sprak men, meer gedaan, dan al de Admiraals, die voor hem geweest waren, te zamen [4]. Al de leden der Staten van *Holland* woonden in rouwgewaad zijne plechtige begrafenis, die te *Delft* plaats had, bij [5].

1627—1630.

PIET HEIN wordt Luitenant-Admiraal van *Holland*.

Zijn dood.

Doch niet slechts door de West-Indische Compagnie, noch alleen ter zee moest de oorlog worden voortgezet, ook te lande zou de Prins met onze legermacht eenig belangrijk krijgsbedrijf uitrichten. De toestand evenwel was sedert het najaar van 1628 aanmerkelijk veranderd. Zoolang *Spanje* nog vrij sterk was, en, zoo er sprake was van vrede, deze door bemiddeling van *Engeland* tot stand scheen te zullen komen, was het voor den Prins niet raadzaam aan onderhandeling te denken [6]; maar thans was *Spanje* grootelijks verzwakt, en door den krijgstocht van den Koning van *Frankrijk*

---

[1] *Resol. Stat. Gen.* 28 Maart; 13 April 1629. [2] V. D. CAPELLEN, 499.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 14 April, 1629. Over dien DOUGLAS en zijne uitvindingen zie ald. 7 Sept. 1628.

[4] V. D. CAPELLEN, I, bl. 511. [5] *Resol. Holl.* 4 Julij, 1629. [6] Zie hiervoor bl. 348.

1627—1630.

naar *Piemont* dubbel in het naauw gebracht; thans was de Koning van *Groot-Britannië* meer dan ooit door binnenlandsche onlusten, als het ware, buiten gevecht gesteld, en, op het punt om met *Frankrijk* vrede te sluiten, kon hij langer geene geheime raadslagen met *Spanje* smeden. Dus zou de Prins dan nu voor zichzelven kunnen onderhandelen en *Spanje*, hetwelk er prijs op moest beginnen te stellen om *Nederland* niet tot tegenstander maar tot bondgenoot tegen *Frankrijk* te bekomen, voorwaarden kunnen afdwingen. Hoe het zij, de onderhandelingen werden welhaast hervat.

Pogingen tot uitwisseling der gevangenen.

Hoe ondoenlijk het ook was aan de voetspoeling de hand te houden [1], en hoezeer bij gevolg wederzijds gevangenen genoeg gemaakt werden, toch gaven de Staten-Generaal in de laatste maanden van het jaar 1628 en in de eerste maand van 1629 op dringend verzoek der betrekkingen van de ongelukkige gevangenen herhaaldelijk te kennen, dat het nu geen tijd was om aan uitwisseling te denken [2]. De onderhandelingen toch over zulk eene uitwisseling konden steeds als een voorwendsel tot andere overleggingen met den vijand gebruikt worden. Maar kon men dan de Nederlanders, die tot in verre oorden toe, onder anderen die 128 Hollandsche matrozen, welke te *Palermo* in de gevangenis der Inquisitie zuchtten, onbarmhartig aan hun lot overlaten? Ook zonder dat op de Vlaamsche Kust kwartier gegeven, of op onze grenzen onderhandelingen geopend werden, scheen daar raad voor. Of had de West-Indische Compagnie bij hare laatste zegepraal niet menig Spaansch gevangene gemaakt [3]? En zoo de handhaving der voetspoeling onze Nederlanders in de Vlaamsche gevangenissen aan den dood bloot stelde, ook daar was middel op. Werkelijk werd tegen het midden van December 1628 besloten, een viertal schepen naar de Spaansche Kust te zenden om aldaar een goed getal Spanjaarden op te lichten. Had men dezen in zijne macht, dan kon men de Brabanders beletten onze gestrengheid op onze ten hunnent gevangen zittende onderzaten te verhalen, en de voetspoeling kon van nieuws worden toegepast [4]. Doch hoe het aangelegd werd, altijd zouden er gevangenen uit te wisselen zijn, en de Staten van *Holland* betoonden zich reeds in November, 1628, niet afkerig van het denkbeeld om op nieuw onderhandelingen te openen ter verlossing van onze gevangenen, bepaaldelijk van die, welke op zee den Graaf VAN WACKEN in handen waren gevallen. Althans toen spraken zij over de zaak met den Prins, die ze nog uitgesteld wenschte,

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Sept.; 20, 21 Oct. 1628. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Dec. 1628.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Nov. 1621.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Dec. 1628. Deze onderneming om Spaansche onderdanen van de Kust op te lichten, meen ik voor dezelfde te mogen houden, als die welke later meermalen vermeld wordt onder de benaming van *het secreet exploit*, met 4 schepen onder Kapitein CLEUTER uit te voeren. *Resol. Stat.-Gen.* 13 Jan.; 10 Maart, 1629. *Resol. Holl.* 23, 24 Maart, 1629 (bl. 672).

maar voorbereidende maatregelen goed vond [1]. Den 21sten Februarij, 1629, deelden de Heren van *Holland* ter Generaliteit mede, dat zij door de verwanten der gevangenen te *Algiers*, te *Tunis*, op *Sicilië* en in *Vlaanderen* sterk werden aangezocht om toch maatregelen ter hunner bevrijding te nemen; zij vraagden, of men niet die 4 schepen niet bloot naar *Spanje* zenden zou om gevangenen te maken, maar tevens naar *Algiers*, *Tunis* en *Palermo* om onze gevangenen te verlossen [2], en of men niet tot eene algemeene wisseling van gevangenen, ook in *Vlaanderen*, zou kunnen besluiten, met dien verstande dat men het daarheen zou leiden, dat de eerste opening van de andere zijde gedaan werd. Drie dagen later vernam men reeds, dat de Graaf VAN WACKEN aan een bijzonder persoon te *Rotterdam* geschreven en het aanbod gedaan had om al onze gevangenen te ontslaan tegen degenen die van zijn volk te *Rotterdam* gevangen zaten, en weldra werden van wege de Staten-Generaal »zonder prejudicie van eenige deliberatie" lijsten gevraagd van de personen, welke in onze steden verspreid gevangen zaten [3]. Op den laatsten Maart werden drie leden van de Staten-Generaal gecommitteerd om met Zijne Excellentie op het stuk van de wisseling der gevangenen in gesprek te treden, en zoo vernam men 's Prinsen advies, dat men den vijand niet openlijk verzoeken moest, over die zaak met ons in onderhandeling te komen. Zijne Excellentie had op zich genomen onder de hand maatregelen te nemen door middel van »zekeren geheimen persoon," die ten dezen einde naar *Brussel* zou vertrekken om de Infante te polsen [4]. Op deze wijze had de Prins het ten volle in zijne hand om voorslagen van uitgebreider aard te vernemen of te verstaan te geven.

1627—1630.

Maar daarom behoefde het krijgsgeweld niet opgeschort te worden. Integendeel, hoe den vijand tot de verlangde inwilligingen te nopen, zoo geen gevaar hem bij weigering bedreigde? Dus werd al vroeg in het jaar van versterking der krijgsmacht en van het betrekken van een veldleger gesproken. In het najaar van 1628 was het getal manschappen in elk der 50 nieuwgelichte Compagniën Nederlanders verminderd tot 100. Tegen den winter was er bij de Staten van *Holland* zelfs sprake van de geheele afdanking dier Compagniën, en men besloot slechts ze tot het voorjaar in dienst te houden op de verklaring van den Prins dat de Staat zich van nu aan tot den verdedigenden oorlog te bepalen zou hebben, en op voorwaarde dat er geene waardgelders op de been zouden worden gebracht [5]. Maar toen nu het nieuwejaar verschenen was, scheen het algemeen

Maatregelen om vroeg in het jaar iets tegen den vijand te ondernemen.

[1] *Resol. Holl.* 29 Nov. 1628.

[2] De vereeniging van beiderlei taak werd ondoenlijk geacht (*Resol. Stat.-Gen.* 12, 20 Maart, 1629. *Resol. Holl.* 21 Maart, 1629).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 21, 24 Febr.; 1, 17 Maart, 1629. *Resol. Holl.* 20 Maart, 1629.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Maart; 5 April, 1629.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Oct. 1628. *Resol. Holl.* 25 Nov.; 8 Dec. 1628.

1627—1630.

vast te staan, dat er een belangrijke aanvallende beweging tegen den vijand zou plaats grijpen: er was daartoe in verband met RICHELIEUS plannen eene soort van stilzwijgende overeenkomst met *Frankrijk* aangegaan. Tegen het eind van Februarij (1629), heette het, moesten alle Compagniën voltallig wezen; de Engelsche en de Fransche officieren in onze dienst, die zich met verlof buiten s lands bevonden, werden bij herhaling gewaarschuwd herwaarts te komen, en de 50 nieuwgelichte Compagniën zouden van 100 op 200 koppen gebracht worden [1]. Wat men van de vijandelijke macht in de vestingen *Breda* en *'s Hertogenbosch* vernam, was wel geschikt om ons te doen verwachten, dat wij geen hardnekkigen tegenstand behoefden te verwachten. SPINOLA bleef afwezig, en geld ter geregelde betaling der soldaten kwam er uit *Spanje* evenmin. Het garnizoen van *'s Hertogenbosch*, zeide men, voerde den boeren, wien zij hunne waren ontnamen, te gemoet: »als de Koning ons betaalt, zullen wij u betalen." Te *Breda* was de bezetting wegens die wanbetaling zoo oproerig, dat er twee Compagniën ruiters uit *den Bosch* derwaarts moesten verlegd worden, om haar in bedwang te houden. Vernamen die behoeftige soldaten, dat 's Konings geld door de verovering der zilvervloot thans in onze handen was, wat was er dan niet te verwachten? Kortom, er werden maatregelen verordend om die zegepraal aan de garnizoenen van den vijand door luidruchtige feestelijkheden in onze grensvestingen bekend te doen worden [2].

Zij hebben geenen vaardigen voortgang.

Doch met dit al had de verlangde versterking der nieuwe Compagniën geenen voortgang. Wat er aan haperde waren gewichtige bezwaren, in de Provincie *Holland* gerezen. *Amsterdam* hield voor het oogenblik alles tegen.

Toestand van *Amsterdam*, ten gevolge van het drijven der Contraremonstranten.

De woelingen der Contraremonstranten waren aldaar in het voorjaar van 1628 tijdelijk bedwongen [3]. Intusschen ging de kerkelijke autoriteit voort, bij monde van de Gedeputeerden der Provinciale Hollandsche Synoden tegen de haars bedunkens niet streng genoeg geweerde vrijheden te ijveren, welke de Remonstranten zich tegen de plakaten veroorloofden. — Had men in dezen tijd de veroordeeling der vijf Remonstrantsche artikelen slechts niet al te streng uitgelegd, en het gevoelen der Nationale Synode daartegen slechts als eene belijdenis der waarheid en geenszins als een noodzakelijk te omhelzen leer willen erkennen, vele Remonstranten zouden in den schoot der Kerk teruggekeerd zijn. Doch zij werden teruggestooten, en het gevolg hiervan was, dat zij bij de Staten een rekest indienden om vergunning van godsdienstoefening buiten de openbare kerken. Tevens verzochten zij, dat hunne verbannen leeraars zouden mogen terugkeren, en de zeven nog op *Loevestein* gekerkerde predikanten in vrijheid gesteld mochten worden. — Als in antwoord daarop, verzocht de Synode, te *Delft* in den zomer (van 1628) vergaderd, dat

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 8, 10 Febr.; 22 Maart, 1629.

2 V. D. CAPELLEN, I, bl. 488. *Resol. Stat.-Gen.* 12 Jan. 1629.

3 Zie hiervoor bl. 282, 283.

de Staten van *Holland* de Remonstranten bedwingen zouden, »die alsnu met geweld aandrongen om hunne factie in alle steden op te dringen." De Vergadering belastte het Hof en de officiers van justitie met de taak om de hand aan de plakaten te houden; maar betoonde zich niet bijzonder gestreng, in zoo verre zij de rekwestrerende Remonstranten naar hunne stedelijke Overheden verwees, alsof het nog in bedenking kon komen, het verzoek op de eene of andere wijze in te willigen. Ook trachtten Hun Edel Mogenden zulke maatregelen van de Zuid-Hollandsche Synode te verhoeden, die door een al te uitsluitend drijven tot nieuwe scheuring in de Kerk schenen te leiden. Toch bleef de belijdenis van het gevoelen, in de vijf Remonstrantsche artikelen uitgedrukt, als een grond van uitsluiting van het Avondmaal in de openbare Kerk gehandhaafd [1]. 1627—1630.

In weêrwil van alle bevelen, aan de uitvoerders der justitie gegeven, hadden de Remonstranten, stout op de redelijkheid van hun streven en op de zedelijke ondersteuning van velen der aanzienlijksten, den moed om, nu hun de toegang tot de openbare Kerk ontzegd bleef, met hunne onderlinge bijeenkomsten zelfs in den Haag voort te gaan. Op de klacht van den Haagschen Kerkeraad deswegens lieten de Staten van *Holland* onderzoeken, of het der rechterlijke en der stedelijke Overheid aan den wil of aan de macht ontbrak om zulks ten minste in den *Haag* onder de oogen van de Staten, van de hooge Collegiën, van de Hoven en van zijne Excellentie te verhoeden. De Haagsche Overheid antwoordde, dat zij, ziende hoe die bijeenkomsten in andere steden straffeloos geduld werden, niet begrijpen kon waarom zij hare burgers harder zou behandelen dan anderen het de hunnen deden. Het Hof betuigde mede, geen redelijken grond te kunnen aanvoeren tegen dezulken, die beweerden niet in te zien, waarom hun in *den Haag* verboden was wat elders werd toegelaten. Tevens bleek, dat de plakaten niet zonder medeweten van den Prins zoo slap werden uitgevoerd. Zoo zagen zich de Staten van *Holland* in ongelegenheid gebracht, te meer omdat zij met het besluit, waarbij zij de Remonstranten aan hunne stedelijke Overheden verwezen hadden, aan de aanzoeken dezer partij voet hadden gegeven. Niettemin vonden zij goed te verordenen, dat de bijeenkomsten in *den Haag* zouden geweerd worden, zonder dat men er zich om bekreunen zou, wat te dezen aanzien in andere plaatsen geschiedde [2]. Doch ook nu baatten geene maatregelen van de Overheid: de Remonstranten, het zegel der Magistraat verbrekende, openden zich den toegang tot een huis, waar zij gewoon waren bijeen te komen en welks gebruik hun verboden was [3].

Bij het beroep van de Haagsche Overheid en van het Hof op de vrijheid, door de Remonstranten in andere steden genoten, hadden deze Collegiën in de voornaamste plaats

[1] *Resol. Holl.* 21, 22, 25, 26, 27, 28 Julij; 2, 5, 9, 10, 11, 12, 15 Aug. 1628.
[2] *Resol. Holl.* 29, 30 Sept. 1628. [3] *Resol Stat.-Gen.* 14, 16 Dec. 1628.

1627—1630. *Amsterdam* op het oog, en bedoelden zij wellicht den Staten eenen wenk te geven, hoe noodzakelijk het was, deze Stad te beletten met de bescherming der Remonstranten voort te gaan. Te *Amsterdam*, namelijk, had de Regering na 's Prinsen vertrek het getal der waardgelders vermeerderd en wachthuizen voor deze soldaten aangelegd, met geen ander doel dan om de oploopen te keer te gaan, die het op de vergaderingen der Remonstranten gemunt hadden. Zij ging daarbij met een vast besluit te werk. Zegepraalden de Contra-Remonstranten, dan triomfeerde tevens een verderfelijke staatkunde in geheel *Holland*. Die partij toch haatte niets zoozeer als den politieken geest, welke hier te lande heerschte en in het buitenland bepaaldelijk door *Frankrijk* vertegenwoordigd werd. Liever dan dezen geest te zien zegevieren, zou zij zich des noods zelfs met *Spanje* hebben willen verstaan, in den waan dat zulks tot eene verdeeling van het wereldgebied tusschen haar en deze Mogendheid zou leiden. Deze gezindheid bracht mede, dat de Hugenoten in *Frankrijk* ondersteund, en dit Rijk dien ten gevolge geknakt en verdeeld [1], en hier te lande een meer kerkelijke Overheid op het kussen gebracht werd. Dit wilde de Amsterdamsche Regering verhoeden, en het was raadzaam niet te dralen: want nog scheen *Engeland* eerder met *Spanje* dan met *Frankrijk* vrede te zullen maken, en nog kon men op de voortzetting van den burgerkrijg in *Frankrijk* hopen. — De maatregelen der Amsterdamsche Overheid kweekten dubbele ergernis bij de Contra-Remonstranten, en nu hunne tegenstanders door de Magistraat beschermd schenen te zullen worden, wendden zij zich in het begin van December (1628) tot de Staten van *Holland*. De Gedeputeerden der Stad verlangden, dat men aan burgers, die over hunne Overheid kwamen klagen, geen gehoor zou verleenen: aan de Magistraat kwam het toe op de rust binnen hare muren order te stellen, en zonder haar recht prijs te geven, kon zij hier geene inmenging van eene andere macht gedogen. De Staten stelden het antwoord uit op de vraag, of men aan de klagende burgers gehoor zou verleenen, al of niet. Verwezen zij de klagende burgers naar hunne Overheid, dan bevestigden zij het door velen gewraakte beginsel, volgens hetwelk er geen algemeen kerkelijk gezag gelden kon. Daarom hielden zij de beslissing op. Intusschen drongen de Amsterdamsche Gedeputeerden op het recht hunner Stad aan: zij hadden immers, zoo betuigden zij, het doel niet om eenige verandering te maken in de regering van het Land, noch in de van Staatswege aangenomen Godsdienst: wat zij gedaan hadden ter verzekering van de goede orde, berustte op het verdrag met de Staten-Generaal, met Prins WILLEM en de Staten der Provincie tijdens den overgang der Stad tot de Staatsche partij aangegaan: bij dit recht was de Magistraat besloten zich tegen een ieder te hand-

Amsterdamsche burgers klagen over hunne Overheid bij de Staten van Holland.

---

[1] Men vergelijke de verzen van Vondel in zijn *Harpoen*, gedicht in 1630:

Ik ken de Pausen wel, die *Frankrijk* deelden uit
En schatten 's Konings erf op predikantenbuit.
Maar 't is Rochelle in 't end vrij bitter opgebroken.

haven. — Het kostte den Amsterdamschen Gedeputeerden moeite om een dadelijk ongunstig besluit op hun vertoog te verhoeden, en nog verstond de Vergadering, dat de klagende burgers hun voorstel schriftelijk zouden mogen indienen. Ja, zij bewilligde niet in het verlangen der Amsterdamsche Gedeputeerden, dat het schriftelijk ingeleverde verzoek eerst in hunne handen zou gesteld worden: het eenige wat zij toegaf was, dat het in tegenwoordigheid van al de Amsterdamsche Gedeputeerden zou gelezen worden. Maar de zaak werd middelerwijl zoo ernstig, dat de Staten, vreezende het gevaar te vergrooten, besloten de klacht ongelezen aan de burgers terug te geven, en dezen, in weerwil van alle bedenkingen, naar hunne Stedelijke Overheid te verwijzen, hen niettemin aan derzelver vergevingsgezindheid aanbevelende [1]. De orde, namelijk, werd te *Amsterdam* zoo zeer bedreigd, dat zij niet dan door eene gewapende macht, sterker dan de Overheid op het oogenblik ter harer beschikking had, te handhaven was. Reeds te voren was de Regering der Stad op dit geval bedacht geweest, en zij had zich met den Prins verstaan, dat haar des noods eenige Compagniën, ongetwijfeld dezulke op wier opperhoofden zij rekenen kon, zouden worden toegezonden. Thans was de nood daar, en op verklaring van de stedelijke Overheid dat deze troepen niet gebruikt zouden worden tot verandering der Religie noch tot bevordering van de verboden vergaderingen der Remonstranten, zond de Prins, zonder dat de kwaadwilligen daarvan iets schijnen vermoed te hebben, op den 19den December vier Compagniën in de stad. Deze zijne handeling maakte hij aan de Staten van *Holland* bekend, welke Zijne Excellentie daarop verzochten, zich zelf eens in persoon met eenige Gecommitteerden naar *Amsterdam* te begeven [2].

1627—1630.

De Prins zendt, op verzoek der Overheid, troepen binnen *Amsterdam*.

De amnestie, welke de Staten van *Holland* aan de Regering hadden aanbevolen, werd niet zonder eenige uitzonderingen uitgevaardigd. De voornaamste drijvers van het rekest aan de Staten werden ter stad uitgebannen. Anderen in boeten verwezen, of veroordeeld om vergiffenis te vragen. De onrust echter duurde voort. Het bleek duidelijk, dat de veiligheid der Remonstranten en de handhaving der Remonstrantschgezinden in de Vroedschap het gevolg was der versterking van de macht der Regering. Daartoe, morden de misnoegden onder de schutterij, daartoe hadden zij hunnen eed niet gedaan: integendeel, die eed verplichtte hen tegen de aanhangers der Spanjaarden op te treden, en daarvoor hielden zij de Remonstranten. — Zij die zoo spraken, waren niet op de hoogte der veranderde omstandigheden. Kon ten allen tijde slechts grove misvatting de Remonstranten voor bevorderaars van de bedoelingen der Spaanschen houden, thans was daartoe de diepste onkunde noodig. Maar de Amsterdamsche misnoegden verstonden geene rede. — Hoe het zij, met hun gewetensbezwaar aangaande de strekking van den schutterseed vervoegden zij zich bij de Leidsche Hoogeschool en bij de Gedeputeerden der beide Hollandsche Synoden. Het antwoord was, dat die eed althans niemand veroorloofde iets

[1] *Resol. Holl.* 8, 12, 19, 20 Dec. 1628.

[2] *Resol. Holl.* 20 Dec. 1628.

1627—1630. te doen ten nadeele der ware Gereformeerde Leer, of aan de bevelen van gezworen vijanden dier Leer te gehoorzamen. Dit antwoord stond der Amsterdamsche Regering niet aan: zij vaardigde er eene waarschuwing tegen uit, en bevolen allen schutters hunnen eed te vernieuwen, daarbij verklarende, dat die eed insloot: het handhaven der privilegiën, onder de bijzondere kapiteinen, en het beschermen der burgers en inwoners tegen allen overlast en geweld [1]. — Zoo zagen zich de misnoegden door invloed van buiten gestijfd. Intusschen, ware de stedelijke Overheid voor de Contraremonstranten geweken, het zou zoo goed geweest zijn, alsof zij afstand van de regering had gedaan: immers zou in dat geval het meerendeel hebben moeten aftreden, om de baan ruim te laten voor menschen, op wier wijs beleid in de behartiging van de algemeene belangen van den Staat niet te rekenen viel. Maar *Amsterdam* had het middel in handen om zich door geenen invloed te laten dwingen. Wilde men de nieuwgelichte Compagniën op het volle getal brengen, de krijgsmacht bovendien versterken en het leger vroegtijdig te velde doen trekken, zoo was er geld noodig. Verstrekte *Holland* geene groote sommen [2], zoo was er aan dat alles niet te denken, en *Holland* kon geen geld geven, zoolang *Amsterdam* tot de noodige finantieële maatregelen geene toestemming en tot het opnemen van gelden haar krediet niet verleende. Geene overstemming gold in de Staten van *Holland* op het stuk van finantieële verordeningen, en *Amsterdam* had het er op gezet aan de bekrachtiging der vereischte maatregelen de voorwaarde te verbinden, dat men haar gansch vrij liet in de beslechting der onlusten onder hare burgers. Het ontbrak niet aan aandrang: mocht *Amsterdam*, zoo werd er in de Staten van *Holland* gesproken, de uitvoering van de belangrijke onderneming, door den Prins beraamd, beletten, en veroorzaken, dat de uitnemende gelegenheid, die zich nu aanbood, verzuimd werd? Eindelijk werd in die Vergadering voorgeslagen, eene Commissie te benoemen, ten einde over de middelen te raadplegen om de onlusten binnen *Amsterdam* bij te leggen. Dadelijk antwoordden de Gedeputeerden dezer Stad, dat zij geene benoeming eener Commissie konden toestaan, bestemd om te raadplegen over zaken in hunne stad voorgevallen, en het beleid der regering aldaar rakende: daarmede zou men de vrijheid en gerechtigheid der Stad te na komen, en van het middel, dat men scheen te willen toepassen, hadden zij geen goede verwachting: het zou, docht hun, licht erger kunnen wezen, dan de kwaal. Slechts onder deze voorwaarde hadden zij niet tegen de benoeming eener Commissie, dat zij zich het behoud van de gemeene rust in andere Steden ten taak stelde. Alsnu benoemden de Staten eenige Gecommitteerden om eenen voorslag te doen, ten einde de bezwaren van sommige Leden (want nog andere Steden nevens *Amsterdam* verzetten zich tegen de maatregelen ter voorbereiding van den krijgstocht) uit den weg te ruimen: den te ontwerpen voorslag zouden zij, zonder *Amsterdams* rechten in het minst in twijfel

Amsterdam weigert penningen, zoo men haar de handen niet ruim laat om de onlusten naar haren zin bij te leggen.

[1] WAGENAAR, XI, bl. 82, 83.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Maart; 17 April, 1629.

1627—1630.

te trekken, aan de Heren dier Stad mededeelen, opdat dezen daarvan gebruik mochten maken, ten einde zelven de onlusten bij te leggen. De Gecommitteerden begrepen met Zijne Excellentie in overleg te moeten treden, en verkregen daartoe verlof van de Vergadering. Dus verzochten zij 's Prinsen gevoelen over den volgenden voorslag: ten eerste, de Amsterdamsche Regering zou de veroordeelde en ingedaagde burgers in de amnestie begrijpen, en, ten tweede, het besluit om twee leden uit haar midden naar den Kerkeraad af te vaardigen voorloopig onuitgevoerd laten; ten derde, het landskrijgsvolk zou de Stad verlaten, en, ten vierde, zou door het gansche land order worden gesteld tegen de »stoutigheid van de Remonstranten, Papisten en andere sectarissen." De Prins verklaarde ten aanzien van de eerste twee punten niets te kunnen beslissen zonder met die van *Amsterdam* te spreken. Wat het derde punt betrof, zoo was hij niet van meening de Compagniën landssoldaten in *Amsterdam* te doen blijven, en tegen het laatste punt had hij geen bezwaar. Had *Amsterdam* zich naar dezen voorslag gevoegd, zij zou aan de Contraremonstranten geleverd zijn geweest. Dat ook de Prins van zins scheen het landskrijgsvolk uit de stad te trekken, maakte de zaak vooral bedenkelijk: immers was de krijgsmacht eenmaal afgetrokken, en was er dien ten gevolge eene omwenteling in de stad ontstaan, spoedig, het is waar, zouden er troepen terug kunnen komen, maar dan was de Stad aan de willekeur van het krijgsgezag onderworpen: het herstel der rust zou op het puin van de onafhankelijkheid der stedelijke Regering gegrondvest worden. Geen wonder, dat de Amsterdamsche Gedeputeerden met zulk eenen voorslag geen genoegen namen. Het krijgsvolk, zeiden zij tot den Prins, was in hunne stad even goed als in ieder ander garnizoen: het deed daar niemand kwaad, en de Prins had het, behoudens zijnen eed, niet kunnen weigeren, gelijk hij het ook aan andere Leden, die zulks behoeven mochten, niet weigeren zou. Bij deze gelegenheid sprak Zijne Excellentie ernstige woorden: hij wilde onschuldig gehouden worden aan het verzuim van den onschatbaren tijd, die verloren ging, en drong op de aanneming van den voorslag der Commissie aan. Alsnu verklaarden zich de Amsterdamsche Gedeputeerden nader: de eerste twee punten maakten inbreuk op de rechten en de waardigheid der Magistraat; zij vonden ze zoo ongerijmd, dat zij ze veeleer bestrijden dan aanbevelen zouden. — Zoo was men geen stap verder gekomen, en de beslissing op de vraag, of men voorloopig machtiging zou geven om de toebereidselen tot het veldleger te maken, werd alweder tot in de volgende week uitgesteld [1]. Intusschen echter moeiden zich de Staten-Generaal met de zaak.

Vierledige voorslag door de Staten aan *Amsterdam* te doen.

Den 28sten Februarij werd in deze Vergadering door den Zeeuwschen afgevaardigde BEAUMONT, welke die week president was, de aandacht der leden gevestigd op de omstandigheid, dat, hoezeer er besloten was om de 50 nieuwgelichte Compagniën te ver-

De Staten-Generaal bemoeijen zich met de zaak.

---

[1] *Resol. Holl.* 16, 17, 20, 21, 22, 23, 27, 28 Febr. 1629.

1627—1630. sterken, ten einde eene belangrijke onderneming aan te vangen, op dezen maatregel geen verdere krijgstoerustingen volgden. Waaraan het haperde, voegde hij er bij, kon men niet met genoegzame zekerheid vernemen. Intusschen verliep de geschikte tijd. Derhalve stelde hij voor, eene Commissie te benoemen om over deze zaak met den Prins te spreken, en te raadplegen, wat middelen aan te wenden ten einde verdere vertraging te voorkomen. Na het rapport, door deze Commissie van de vervulling van haren last uitgebracht, besloten de Staten-Generaal, de Heren BEAUMONT, EYSINGA en HAERSOLTE naar de Staten van *Holland* af te vaardigen. Daar verschenen, gaven zij te kennen, hoe de voortgang der krijgsonderneming alleen belet werd door de zwarigheden, die eenige, ook aanzienlijke Steden in *Holland* maakten tegen het bewilligen van de vereischte penningen: deze zwarigheden berustten, ook volgens het gevoelen van den Prins, op »particuliere inzichten", die men wel op een andere manier te recht zou kunnen brengen. Derhalve verzochten en vermaanden zij de Staten van *Holland* alle particuliere inzichten voorbij te willen zien, ten einde den gewenschten tocht tot afbreuk van den vijand niet langer te verhinderen, betuigende, in geval van langer verzuim, onschuldig te willen wezen aan het daardoor berokkende nadeel, en verklarende; dat de Gedeputeerden der Provinciën zulks ter hunner ontlasting in de Resolutiën van Hun Hoog Mogenden zouden moeten laten aanteekenen en daarvan hunne lastgevers verwittigen. Zij eindigden met de herhaling van het verzoek, dat de Staten van *Holland* alle zwarigheden wilden overwinnen, de openbare dienst van het Land boven alles stellen, en op die loffelijke Provincie de blaam niet laden van de dienst der Landen bij zulk een gewichtige gelegenheid te hebben verwaarloosd. — In weêrwil van deze plechtige boodschap konden de Staten van *Holland* nog in geenen deele tot een besluit komen. De difficulterende Leden bleven beweren, dat eerst order moest gesteld worden op de handhaving aan den eenen kant wel van de godsdienst, maar tevens aan den anderen kant van de Regering, opdat niet gene een voorwendsel mocht worden tot omverwerping van deze. Zoo kwam men op het vierde punt van den voorslag door de Commissie der Hollandsche Heren met den Prins beraamd. In het concept van een verordening, deswegens uit te vaardigen, was de bepaling vervat, dat aan de Steden, die niet in staat zouden zijn de facties tegen beiden, Godsdienst en Regering, te bedwingen, door de garnizoenen de sterke hand zou worden geboden. Dit, begreep men, kon niet aangenomen worden zonder dat men den Prins daarop hoorde. Dadelijk werd het gevoelen van zijn Excellentie gevraagd, die zich dus verklaarde, dat de Regering moest worden gehandhaafd, zoowel als de Godsdienst: werd er in steden, alwaar de openbare Macht te kort school, iets feitelijks tegen de Regering, of door het innemen van kerken of openbare gebouwen tegen de Religie ondernomen, zoo behoorde de gewapende macht bij te springen: maar hij kon niet goedvinden, dat deze macht gebruikt werd om de verboden vergaderingen der Remonstranten op te sporen en te verstrooijen:

daartoe moesten de bestaande plakaten toereikend geacht worden. Tot de uitvoering dezer plakaten verlangde hij dat de bevoegde Overheid op nieuw mocht worden aangemaand. — Hiertoe besloot dan ook de Vergadering; doch men kwam er geen stap verder mede. Niettemin scheen de Prins het er voor te houden, dat de voortgang van de eene of andere krijgsonderneming thans zoo goed als vast stond, en hij liet van de Provincie *Holland*, boven de kosten van de versterking der nieuwgelichte Compagniën, nog de toestemming verzoeken tot het besteden eener som van 400,000 gulden, die, gevoegd bij het bedrag door de andere Provincien op te brengen, zouden dienen om nog 12,000 man voetvolk te werven. Weigerde de Provincie dit verzoek, zoo zou zij zelve hebben moeten erkennen, dat zij de reeds op haar geladen blaam verdiende. Dit evenwel was te veel, en eindelijk kwam men tot het besluit, dat voorloopig de toebereidselen tot de krijgsonderneming zouden mogen gemaakt worden. Toen men den Prins van dit besluit kennis gaf, toonde hij zich zeer ontevreden dat men in eene zoo gewichtige zaak zooveel tijds met beraadslagen had laten verloopen: evenwel zou hij zonder verwijl eenen aanvang maken en doen wat hem mogelijk zou zijn. De misnoegdheid van den Prins verried misschien, dat hij gevoelde, dat de zaak nu tot eene schikking zou geraken, die hem minder naar den zin was. Hoe het zij, den 10[den] Maart, toen men tot een eindbesluit trachtte te komen, had *Amsterdam* geen bezwaar meer. Thans waren het weder de Steden *Haarlem*, *Schoonhoven* en *Edam*, die nog naderen last moesten wachten. Eindelijk werd de petitie den 21[sten] Maart door alle Steden gaaf toegestaan [1]. De Regering van *Amsterdam* ging, zonder zich eenige machtsbeperking van welke zijde ook te behoeven te getroosten, op den ingeslagen weg voort, terwijl het haar niet ontbrak aan het vermogen om soms met kracht op te treden. Zoo werden de predikanten SMOUT en KLOPPENBURG, die zich de scherpste aanmerkingen tegen het regeringsbeleid veroorloofden, in het volgende jaar uit de stad gebannen. De Remonstranten, daarentegen, mochten zich een bescheiden kerkgebouw stichten [2]. Zelfs de Gedeputeerden van de Hollandsche Synoden spraken van een zachter weg, tot bevrediging der ontroerde gemoederen te volgen [3], en hoe het in *den Haag* gesteld was, blijkt genoeg-

1627—1630.

De zaak wordt geschikt ten genoegen van *Amsterdam*.

De Remonstranten worden algemeen geduld.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Febr.; 1, 4 Maart, 1629. *Resol. Holl.* 1, 2, 7, 10, 21 Maart, 1629.

[2] WAGENAAR, XI, bl. 83, 84, 87.

[3] *Resol. Holl.* 29 Maart, 1629. Evenwel meenden de Staten aan de plakaten de hand te moeten houden en de Stedelijke Overheid, waar zij ze bleef in acht nemen, te moeten ondersteunen. Ten bewijze kan strekken, wat in het begin van Maart (1629) met JOH. ARNOLDUS CORVINUS gebeurde. Deze uitgebannen Remonstrantsche leeraar was in het Land teruggekomen en had zich in *den Haag* nedergezet met het doel om als advokaat van 't Provinciale Hof op te treden. Als zoodanig had hij den eed gedaan. Niettemin verkoos hij de *acte van stilstand* niet te teekenen. Deswegens was hij door den ijver van WILLEM BONT, schout van *Leiden*, gevangen genomen, en

1627—1630. zaam uit de omstandigheid, dat UYTENBOGAART, in het land terug gekomen, er geduld werd en er zijne aanhangers bij hunne godsdienstoefeningen voorging. Zoo werd het voorgevallene in 1618 en 1619, reeds na een verloop van 10 jaren, met woord en daad gewraakt, en zelfs bij de felste voorstanders der richting, die toen zegepraalde, ontbrak het aan het vermogen om die stem te smoren en die beweging te keren.

Dus belette thans niets meer den voortgang van de krijgstoebereidselen. Dadelijk werd er een zoogenaamd *vrij leger* afgekondigd in den omtrek van *Schenkenschans*. Den 24sten April vertrok de Prins derwaarts [1]. Het was nog onbekend wat hij met het leger zou aanvangen. Opzettelijk had hij de vesting *Lingen* door den Graaf VAN STIRUM, Commissaris-Generaal van de Cavallerie en Goeverneur van *Grol*, aan het hoofd van eenige troepen laten verkennen. *Wezel* was op dezelfde wijze door den Goeverneur van *Rees*, Kolonel PINSEN, en *'s Hertogenbosch* door den Luitenant-Generaal der Cavallerie en Goeverneur van *Grave*, STAKENBROEK, verkend geworden. Zoo doende wist vriend noch vijand, op welke van deze drie plaatsen de Prins het eigenlijk gemunt had. Den 28sten April schaarde hij het leger op de *Mookerheide* in slagorde. Het bestond uit ongeveer 24,000 man voetvolk en 4000 ruiters. Des anderen daags trok het meerendeel dezer troepen bij *Grave* de *Maas* over, en sloeg den weg in naar *'s Hertogenbosch*, werwaarts STAKENBROEK zich reeds eenige dagen vroeger had heen begeven, om te verhoeden dat er door den vijand versterking binnen gebracht werd. Graaf HENDRIK VAN DEN BERG bevond zich, bij de afwezigheid van SPINOLA, aan het hoofd van het leger, hetwelk de Zuidelijke Nederlanden, door den invloed der wegens hare goedheid en vroomheid zoo beminde Infante en bovendien door allerlei middelen van opwekking en aanmoediging bewogen, met de uiterste inspanning marschvaardig hadden gemaakt. Bij de onzekerheid, die er ten aanzien van 's Prinsen oogmerk bestond, had VAN DEN BERG zijne krijgsmacht naar *Wezel* doen oprukken. Doch op het bericht dat de onzen zich op de *Mookerheide* gelegerd hadden, zakte hij zuidwaarts af, en trok zelfs een deel der bezettingen van *Lingen* en *Wezel* aan zich. Alsnu begaf zich ook de Kolonel PINSEN, die nog te *Schenkenschans* gebleven was, met zijne troepen naar het beleg van *'s Hertogenbosch* [2]. Zoo was het dan 's Prinsen doel deze stad te belegeren. Dit was eene onderneming, omtrent welke de vijand niet onverschillig kon blijven. De tegenwoordigheid van ons leger op dit punt bedreigde van zoo nabij het hart van *Brabant*, dat er voor de Spaanschen niet aan te denken viel, zoolang de Prins daar vertoefde,

De Prins slaat het beleg voor *'s Hertogenbosch.*

---

deze ambtenaar verzocht thans de praemie, op het gevangennemen van verbannen Remonstranten gesteld. BONT kreeg de belooning, en de Staten-Generaal besloten, dat CORVINUS over de grenzen gezet zou worden. *Resol. Holl.* 1 Maart, 1629. *Resol. Stat.-Gen.* 7, 10, 15 Maart, 1629.

[1] *Resol. Stat-Gen.* 18, 19, 23 April, 1629.

[2] V. D. CAPELLEN, I, bl. 498, 500, 503. AITSEMA, I, bl. 855. *Mémoir. de Fréd. Henri*, 53—59.

de noordelijke grenzen van *Frankrijk* te bestoken. Tevens scheen de vijand op deze wijze belet te worden om zijne macht, hetgeen ons belang ons noopte bepaaldelijk te verhoeden, met die des Keizers te vereenigen. De oorlogsbedrijven, het is waar, gingen met vredesonderhandelingen gepaard; maar niettemin moest het den Prins met het beleg ernst wezen: immers met eene stad van dit gewicht, of veroverd of in het naauw gebracht, konden gunstiger voorwaarden bedongen worden. Den Staten was het mede volkomen ernst, den Prins allen mogelijken toevoer van middelen tot de gelukkige voleindiging der onderneming te verzekeren. De gedurig herhaalde aanvragen om geld ten behoeve van de belegeringswerken, die, om met de Gecommitteerde Raden van *Holland* te spreken, »geld aten", werden steeds met toezending van de meest gereede penningen beantwoord, hetgeen echter, terwijl meer dan ééne Provincie traag betaalde en door brieven of eene zoogenaamde *bezending* van Staatspersonen tot mildheid moest aangemaand worden, niet geschieden kon zonder dat de Provincie *Holland* meer dan eens in den nood bijsprong [1]. De Staten van dit Gewest werden tegen den 23sten Mei buitengewoon bijeengeroepen om de noodige middelen aan te wijzen. In weerwil van de geweldige schuld, die *Holland* reeds op zich had geladen, had zij nog groot krediet: waartoe de verovering van PIET HEIN, die 't land met geld vervuld had, zeer te stade kwam [2]. Van tijd tot tijd werd de sluiting der licenten verlengd, bestemd om den vijand in *Brabant* allen toevoer van levensmiddelen af te snijden [3]. Doch van de verbazende inspanning van krachten, tot de verovering van eene plaats als *'s Hertogenbosch* vereischt, was dit de keerzijde, dat daardoor onze Oostelijke grenzen maar al te zeer van verdedigers ontbloot werden. Reeds in de eerste helft der maand Mei klaagde de Gedeputeerde uit *Overijsel*, dat de vijand de *IJselstreek* met gedurige uitvallen uit *Lingen*, *Ringelberg* [4] en *Wezel* onveilig maakte. Met het leggen van een paar smakschepen van oorlog op een tweetal punten van den *IJsel* werd daarin toen voorzien [5]. *Drente* werd door de brandschatting van den ontvanger van *Lingen* en de gedreigde executie geweldig in het naauw gebracht [6]. — Maar nimmer zou men den Prins over nagenoeg al onze troepen in den omtrek der belegerde vesting de beschikking hebben mogen laten, had men het gemis eener gewapende macht binnenslands niet door eene lichting van waardgelders vergoed. Hierop derhalve werd ook van 's Prinsen zijde sterk en herhaaldelijk aange-

1627—1630.

Dien ten gevolge worden onze Oostelijke grenzen te zeer ontbloot.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20. 22, 23, 26, 30 April; 12, 14, 28 Mei; 2, 4, 5, 19, 21, 23 Junij, 1629.

[2] *Resol. Holl.* 23 Mei, 1629. V. D. CAPELLEN, 506, 507.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 14, 28, Mei; 30 Junij, 1629.

[4] *Ringelberg*, *Ringelsberg* of *Ringenburg*, een klein plaatsje een paar mijlen noordelijk van *Wezel*.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Mei 1629.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Mei, 1629.

1627—1630. drongen, en toen deze maatregel voortgang zou hebben [1], kon Zijne Excellentie zonder vrees van weigering verzoeken, dat ook het nieuwe regiment Schotten, hetwelk voor vier maanden in dienst genomen was, naar het leger opgezonden zou worden [2]. Toen er evenwel nog meer Schotten overkwamen, besloot men die slechts in mindering van het getal der 6000 waardgelders in dienst te houden [3]. Tegen het midden van Junij (1629) kwamen er berichten, dat de vijand voor zou hebben den *IJsel* over te komen of eene der schansen, tot de verdediging dezer rivier aangelegd, in te nemen. Natuurlijk stelden de Staten den Gedeputeerden te velde en Zijner Excellentie voor, een goed getal ruiters naar het bedreigde punt te zenden [4]; maar, daar het scheen, dat dit voorstel of geen of geen genoegzaam gevolg hebben zou, kwamen de Gedeputeerden van *Utrecht* met den voorslag voor den dag, dat alom in de steden en ten platten lande, buiten kosten van de Generaliteit en ten laste van vermogende personen, een goed getal gewapend volk zou gelicht worden tot verdediging des lands in deze gevaarvolle oogenblikken. De Staten bedankten hen voor hunnen goeden ijver; maar achtten den maatregel bezwaarlijk uitvoerbaar [5].

Voorshands scheen evenwel van de Zuid-Nederlandsche krijgsmacht geen groot gevaar te duchten. Juist de veelvuldigheid der plannen, in *Brabant* geopperd, om tegen ons vaderland een aanslag aan te vangen, welke eenigermate op kon wegen tegen onze onderneming tegen *den Bosch*, was een bewijs, dat men weinig kans zag om iets met hoop van goeden uitslag te beginnen. Het denkbeeld om een inval in het land van *Kadzand* te doen, werd ter zijde gesteld ten gevolge der aanmerking, dat, al deed men zulks, daarom *Sluis* en *IJzendijk* nog niet veroverd zouden zijn. Slaagde men in een ander ontwerp, om de nieuwe forten tusschen *Bergen-op-Zoom* en *Steenbergen* te nemen, men zou er niets mede winnen dan de gelegenheid om de eerste dezer plaatsen te belegeren, en de uitslag van een vroeger beleg was niet uitlokkend. De *Klundert* kon door de Hollanders geheel onder water gezet worden: zoo was dan ook van die zijde geen aanval raadzaam. Evenmin meenden de raadslieden der Infante tegen onze noordoostelijke grens, de Boertange en de moerassen van *Friesland*, iets te moeten ondernemen, op grond dat die oorden te ver afgelegen waren en ze eerder door de onzen bezet, dan door hunne legermacht aangerand konden worden. Zelfs vond men toen nog bezwaar in het denkbeeld van eenen overtocht over den *IJsel*: de steden, meende men, aan die rivier waren niet wel in te sluiten, en in allen geval schenen *Grol* en *Breevoort* vooraf ver-

Plannen aan de zijde van den vijand.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 17, 25, 29 Mei; 11, 15, 19 Junij, 1629.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14 April; 17 Mei, 1629.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 2 Junij, 1629.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Junij, 1629.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Junij, 1629.

meesterd te moeten zijn. Dus besloot men tot niets anders, dan tot het aanwenden van alle macht om *'s Hertogenbosch* te ontzetten [1]. 1627—1630.

Maar toen de vrede tusschen den Keizer en *Denemarken* gesloten was, en derhalve niet te twijfelen viel, of de troepen uit *Noord-Duitschland* zouden herwaarts komen afzakken, werd het gevaar dreigender.

De Staten stellen *Glückstadt* in staat om het tegen den Keizer te houden.

De Staten hadden niet verzuimd al het mogelijke te doen, ten einde den Keizer door den oorlog tegen *Denemarken* af te leiden. *Glückstadt* werd onverdroten van geld en allerlei benoodigdheden verzorgd en van goede raadslieden en ordelievende commissarissen voorzien, om het beleg vol te kunnen houden, en het verkeerde, ja verraderlijke beleid van Deensche bevelhebbers en commissarissen te verijdelen [2]. Er was geduld toe noodig: want die van *Glückstadt* pleegden geweld tegen onze zeevaarders, wanneer dezen den Keizerschen in die streken voorraad toevoerden [3]. Dit was in zooverre slechts een voorwendsel, als het hun met de voortzetting van den strijd tegen den Keizer geen ernst meer was. Niettemin nam de Koning van *Denemarken*, ten einde ons subsidie te blijven genieten, tot den einde toe het voorkomen aan, alsof hij geen vrede wilde. Gaarne zou hij den onderstand tot zijne bedoelingen hebben willen besteden [4]; maar de Staten wilden dien steeds tot onderhoud van *Glückstadt* aangewend hebben, en later diende hun dat geld, niet zonder bezwaar van de zijde van *Holland* en *Utrecht*, om den Administrator van *Maagdeburg* in staat te stellen zijne schulden te betalen en naar *Zweden* te reizen, ten einde bij Koning GUSTAAF ADOLF in dienst te treden [5]. — In de maand April (1629) kreeg Koning CHRISTIAANS Resident SCULTETUS een geheimen last. Hij strekte tot niets anders, dan om ons de valsche meening in te boezemen, dat de onderhandelingen te *Lubeck* niet tot vrede zouden leiden. Bovendien verzocht de Resident, dat de Staten een zevental schepen zouden leveren om den Koning rechtstreeks tegen de aanmatigingen van de Keizerschen op de Oostzee hulp te bieden. Doch dit verzoek had deze gevaarlijke strekking, dat wij op die wijze de onzijdigheid met den Keizer, die wij nog steeds wenschten te bewaren [6], openlijk zouden geschonden hebben. De trouwelooze mededeeling eindigde met de verklaring, dat de Koning, hoezeer door al zijne bondgenooten, uitgenomen de Staten, verlaten, niet in gebreke zou blijven de verdediging zijner Rijken met Gods hulp moedig tot het uiterste voort te zetten [7]. Kort na deze verklaring vernomen te

---

[1] V. D. CAPELLEN, I, bl. 503, 505, 506.

[2] *Resol. Stat. Gen.* 2, 8, 25, 26, 27, 29, 31 Jan.; 5, 21 Febr.; 30 Maart; 28 April; 16 Mei, 1629.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Jan.; 8, 9, 13 Febr. 1629.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Maart; 10, 23 Mei; 13 Junij, 1629.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 20, 25, 28 Apr.; 15 Mei, 1629. *Resol. Holl.* 12, 30 Maart; 7 Apr. 1629.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 3 April, 1629.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 6, 12 April, 1629. *Resol. Holl.* 6 April, 1629.

1627—1630. hebben, ontvingen de Staten eenen brief van hunnen Resident AITSEMA uit *Hamburg* met het bericht, dat de vrede tusschen *Denemarken* en den Keizer op handen scheen. Hij schreef er bij, dat hij zich naar *Lubeck* zou begeven, om den Deenschen Commissarissen voor te houden, hoe de Koning volgens het traktaat van 1625 verplicht was de artikelen, alvorens hij vrede sloot, aan ons mede te deelen. Eene maand vóór dat de zaak beklonken was, meldde AITSEMA reeds de voornaamste punten, waaromtrent de onderhandelende partijen het eens geworden waren. Nu besloten ook de Staten, den Koning rechtstreeks aan de zoo even genoemde verplichting te herinneren, zich zelven het rechtmatig getuigenis gevende, dat zij het traktaat getrouw waren nagekomen, in weerwil van al hunne bekommeringen stiptelijk het subsidie betalende; maar, zoo besloten zij, wilde de Koning niettemin vrede sluiten, dan verzochten zij hem te willen zorgen, dat hij niets bedong ten nadeele van onzen Staat [1].

De Staten-Generaal waren de eenige Mogendheid niet, die CHRISTIAAN IV alsnog tot voortzetting van den oorlog aanzetteden en wilden in staat stellen. De Koning van *Engeland*, met reden beducht voor de gevolgen, die de vrede in het Noorden hebben kon om aldaar eene vijandige zeemogendheid te doen ontstaan, en pas (den 24sten April, 1629) vrede gesloten hebbende met *Frankrijk*, liet ons weten, dat hij den Kolonel MACKAY naar *Denemarken* en den Admiraal PENNINGTON met een eskader naar de *Elbe* gezonden had, met het oogmerk om den Koning aan te moedigen [2]. En dit niet alleen, maar ook *Frankrijk* wilde in denzelfden zin op CHRISTIAAN werken. Deze Mogendheid [3] had de zaken in *Italië* voorloopig naar haren zin geschikt. In weerwil van de zwakke pogingen van den Hertog van *Savoye*, die zulks zocht te verhinderen, had het Fransche leger zich met geweld eenen weg door den bergpas van *Suze* gebaand; de Hertog had een verdrag geteekend, waarbij hij afzag van zijn bondgenootschap met *Spanje* en den Keizer, en het beleg van *Casale* was opgebroken. Nu voerde RICHELIEU het leger naar *Frankrijk* terug en versloeg in *Languedoc* den Hertog DE ROHAN, die bij de eerlijke Gereformeerden zijne zaak geen goed gedaan had door, terwijl zijn Koning in *Italië* streed, *Spanjes* bijstand in te roepen. Later volgde de inneming van *Privas*, *Castres*, *Nîmes* en *Montauban*, de onderwerping van de *Cévennes* en de bevrediging van de Provinciën, waarin de Hugenoten zich gewapend hadden doen gelden [4]. Ten einde van de behaalde voordeelen partij te trekken en ze tevens te bestendigen, was het raadzaam, dat *Frankrijk* den Keizer belette om *Spanje* door zijn bondgenootschap krachtdadig te

Frankrijks zegepraal in Italië.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 28 April, 1629.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Mei, 1629.

[3] Zie hiervoor, bl. 334.

[4] De Fransche Ambassadeur gaf telkens van *Frankrijks* gelukkig slagen aan de Staten bericht (*Resol. Stat.-Gen.* 3, 12 April; 26 Mei; 6 Junij, 1629).

versterken en op *Frankrijks* zegepralende inmenging in *Italië* wraak te nemen. Met dit denkbeeld in overeenstemming was de zending van CHÂTEAUNEUF naar *Engeland* met den last om, met tusschenkomst van den Nederlandschen Ambassadeur, te handelen over den bijstand, aan den Koning van *Denemarken* te verleenen. De Staten zonden daarop aan JOACHIMI den last om naauwkeurig gade te slaan wat CHÂTEAUNEUF zou aanbrengen. Hij zou, des gevorderd, mogen verklaren, dat, ingeval de Koning van *Denemarken* kon worden overgehaald om de vredesonderhandelingen af te breken, Hun Hoog Mogenden, nevens de ondersteuning van *Engeland* en *Frankrijk*, gezind waren met hun subsidie van 50,000 gulden in de maand voort te gaan [1]. 1627—1630.

Doch al deze raadslagen kwamen te laat. Naauwelijks had SCULTETUS nog den 13den Junij (1629), ten einde de Staten te bewegen tot het verleenen van twee maanden subsidie tot een ander doel dan ten behoeve van *Glückstadt*, aan Hun Hoog Mogenden de verzekering gegeven, dat de vrede niet zoo stellig te wachten was, als de roep ging, of zij ontvingen een schrijven van AITSEMA, dat de Koninklijke Commissarissen zelven hem den 27sten Mei hadden aangezegd, dat de vrede gemaakt was. Dadelijk lieten Hun Hoog Mogenden SCULTETUS komen, en zeiden hem aan, hoe zij op zijn bericht, zoo verre afwijkende van hetgeen zij nu vernomen hadden, bijna besloten hadden zijn verzoek om twee maanden subsidie te voldoen; maar dat zij daarin nu niet traden [2]. Vrede van *Lubeck.*

De vrede was ook waarlijk bij de gunstige voorwaarden, die den Koning van *Denemarken* waren aangeboden, niet af te slaan geweest. Deze Vorst had *Jutland* en *Holstein* terugbekomen. Alleenlijk had hij van alle inmenging in de zaken van *Duitschland* en van alle aanspraak op de Aarts- en Hoogstiften in het Rijk voor zich en zijne zonen afstand moeten doen. Wat den vrede op dien voet het meest bevorderd had, was de eerzucht van WALLENSTEIN, die de handen ruim wilde hebben om aan de oevers van de Oostzee, ten spijt van *Zweden*, een Vorstendom te winnen, dat op het voetspoor, door de Nederlanders aangewezen, door handel en zeevaart zou bloeijen, ten einde eenmaal, wanneer de tijd daar zou zijn om de nieuwe macht met voordeel tegen ons te keeren, onze Republiek door het middel, hetwelk hare grootheid bewerkt had, ten val te brengen. Dus had hij aanvankelijk tijd en rust, ja de medewerking van de Nederlanders zelven noodig. Plannen van WALLENSTEIN.

Van deze medewerking had hij zich reeds in het begin van het jaar (1629) trachten te verzekeren. In de maand Januarij kwam AITSEMA uit de plaats zijner residentie herwaarts. Zijne voornaamste boodschap betrof voornamelijk een voorstel van den Hertog van *Friedland.* Deze had de Hansesteden laten weten, dat hij geneigd, ja vast besloten was, den handel in de Oost- en de Noordzee geenszins te belemmeren. Slechts begeerde hij, dat men ook de Steden, die 's Keizers zijde gekozen hadden, in de voordeelen van

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 28 Junij, 1629. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 18 Junij, 1629.

1627—1630. den handel zou doen deelen, en van de Hansesteden verlangde hij, dat zij binnen eenen gestelden tijd Hun Hoog Mogenden zouden bewegen om mede te werken, dat de vrienden des Keizers in het handelsverkeer opgenomen werden, en om op hunne beurt aan *Denemarken* en *Zweden* dezelfde welwillendheid jegens de Keizersche Noordduitsche handelsteden aan te bevelen. Dit was AITSEMA door *Lubeck*, *Hamburg* en *Bremen* verzocht in het geheim aan de Staten kenbaar te maken, en daarenboven verlangden die Steden te weten, of en met welke voorwaarden zij in geval van nood door Hun Hoog Mogenden bijgestaan zouden kunnen worden; maar, hiervan moesten zij ons vooraf verwittigen, in geen geval zouden zij een openbare alliantie met ons durven aangaan. — Deze zaak hielden de Staten nog niet voor rijp tot eene beslissing, toen AITSEMA reeds weder op zijn vertrek stond. Zij lieten hem vertrekken met niet meer dan de algemeene verzekering, dat zij de onzijdigheid te water wenschelijk achtten, en de alliantie met de Hanse begeerden vernieuwd te zien [1]. — Intusschen trachtte WALLENSTEIN onder de hand de krachten van onze landgenooten dienstbaar te maken aan de verwezenlijking zijns denkbeelds. De Staten kregen bericht uit *Stade*, dat die Vorst met een Schotsch koopman te *Zaandam* in onderhandeling was getreden, met het doel dat deze hier te lande scheepstimmerlieden aannemen en ze naar *Wismar* zenden zou om aldaar schepen te timmeren, die dienen moesten om den Vorst de heerschappij op de Oostzee te verschaffen. De Staten schroomden niet, dit op een krachtdadige wijze te keer te gaan: zij gaven hunne bevelen, dat de Admiraliteiten van *Amsterdam* en van het *Noorderkwartier* een wakend oog op de zaak hielden, en den koopman zouden zien te vatten. Daarbij werd er een plakaat ontworpen, om aan alle timmerlieden te verbieden uit deze Landen te vertrekken en zich elders tot den scheepsbouw te laten gebruiken.

Niet tevreden den Keizer door den oorlog in het Noorden bezig te houden, hadden de Staten zich ook beijverd op onze Oostelijke grenzen de verlamming van de krachten onzer bondgenooten en de versterking van de macht onzer vijanden te verhoeden.

Hagchelijke stand van den Keurvorst van *Brandenburg*.

De Keurvorst van *Brandenburg* werd door den Keizer en de Keizerlijke Veldheren op dezelfde wijze behandeld, als de zoo veel minder aanzienlijke Graaf van *Oost-Friesland*. Beloofde men dezen genade, zoo hij de Staten wist te bewegen om hunne stelling in zijn land op te geven, men dreigde den Keurvorst van *Brandenburg* met den rijksban en berooving van zijne Provinciën [2], zoo hij Hun Hoog Mogenden langer eenig recht liet om in zijn land vaste plaatsen in te houden en door het invorderen van oorlogsbelasting voor het onderhoud van een zeker aantal Brandenburgsche Compagniën, alsmede voor

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 22 Jan.; 10 Febr. 1629.

[2] In November (1628) verhaalde de Deensche Gezant aan onze Ambassadeurs te *Londen*, dat de Keurvorst zijne aanspraak op de Guliksche en Kleefsche Landen aan den Keizer zou hebben afgestaan tegen de bevestiging van zijn recht van opvolging in *Pommeren*.

de aflossing van 's Keurvorsten geldschuld te zorgen. — Steeds gingen de Staten voort ten behoeve van dit dubbele belang over de inkomsten van de West-Duitsche landen van den Keurvorst te beschikken [1]. Voor alle dingen moesten de soldaten van VAN GENT te *Soest* uit die middelen betaald, en deze Nederlandsche Overste in zijne moeijelijke stelling gehandhaafd worden. Gaarne had de Brandenburgsche Regering om den Keizer alle ergernis te benemen, den eed van trouw, door deze soldaten volgens het traktaat van 1624 nevens den Keurvorst ook den Staten gezworen, zoo gewijzigd gezien, dat daarbij voortaan geen gewag meer van Hun Hoog Mogenden gemaakt werd [2]. — Zulke maatregelen hadden de Staten te keer te gaan, en tevens den al meer en meer vervolgden Gereformeerden in de Kleefsche en Guliksche Landen de hand boven 't hoofd te houden [3]. 1627—1630.

Maar de Keurvorst begreep eenen stap te moeten doen om zich met Hun Hoog Mogenden zoo te verstaan, dat den Keizer alle aanleiding benomen werd, om hem voor zijne alliantie met hen te doen boeten. Verdroeg hij zich met *Palts-Neuburg*, dan was de grond, op welken de Staten zoowel als de Infante eenige punten in de Guliksche en Kleefsche Landen bezet hadden, vervallen. *Palts-Neuburg* was onder de bestaande omstandigheden licht tot eene schikking te brengen, die tot opheffing van de gewapende tusschenkomst der Staten moest leiden. Van deze schikking kwam de Graaf VAN SCHWARTSENBERG de Staten in April (1629) kennis geven. Zij was onlangs, zeide hij bij zijne propositie, te *Dusseldorp* tot stand gekomen, en zou 25 jaren van kracht zijn; zij kwam overeen, voegde hij er bij, met het ontwerp van verdrag in Mei laatstleden door den Prins van *Oranje* voorgeslagen [4]. Deze schikking hoopte hij dat alsnu in overleg met de Staten haar beslag zou krijgen, opdat de arme landen en de onschuldige onderdanen niet nog erger mochten bezocht worden. De toestemming der Staten was noodig: want het akkoord bracht mede, dat de Spaanschen en de Staten hunne troepen terugriepen, of elk van beiden slechts ééne plaats bezet hielden, en alle vijandelijkheden en maatregelen van schadeverhaal staakten. Aan den Keurvorst zouden bij de verdeeling worden toegewezen: *Kleef*, *Mark* en *Ravensberg;* aan den Vorst van *Palts-Neuburg Gulik*, *Berg* en de Heerlijkheden *Ravestein* en *Breskesant* (in *Vlaanderen*); behoudens de mogelijke ruiling van *Kleef* tegen *Berg* [5]. — In deze laatste bepaling verborg zich eene zaak van het uiterst gewicht. Werd die ruiling werkelijk getroffen, zoo bekwamen wij een Spaanschgezind Vorst op onze naaste grenzen, als het ware aan

Akkoord tusschen den Keurvorst van *Brandenburg* en den Vorst van *Palts-Neuburg.*

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 1, 19 Dec. 1628; 16 Jan.; 24 Febr. 1629.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 27 Dec. 1628; 2, 4 Maart, 1629.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 24 Febr.; 8, 9 Maart, 1629.

4 Voorzeker tijdens het verblijf van VAN DER AHR te *'s Hage.* Zie hiervoor, bl. 308—310.

5 *Resol. Stat.-Gen.* 31 Maart; 2 Apr. 1629.

1627—1630.

den kop van de rivieren, die onze voornaamste verdediging uitmaakten; als Heer van *Ravestein* zou diezelfde Vorst buitendien reeds eenen voet in ons Land hebben. Het was er op aangelegd om ons alsnu gansch en al de stelling te doen opgeven, die wij door OLDENBARNEVELTS stoute staatkunde sedert het jaar 1610 in *Duitschland* hadden ingenomen. En daartoe leende zich de Keurvorst van *Brandenburg!* — De Staten hielden het er voor, dat het belang van dezen Vorst geenzins medebracht, den steun, dien hij bij ons vond, aldus prijs te geven, en zij begrepen, dat zij zich niet moesten haasten om hunne goedkeuring aan het ontworpen verdrag te schenken. Wanneer de Keurvorst de schuld van het onuitgevoerd blijven der beschikking op de Staten-Generaal kon werpen, zou de Keizer hem daarvoor niet kunnen straffen. Buitendien veel schenen zij er zich niet om te bekreunen, dat zij den Keurvorst bij den Keizer in een ongunstig licht deden voorkomen. Immers besloten zij de maatregelen van weerwraak in de door hen bezette deelen van het Kleefsche gebied, die zij wegens de vervolging der Gereformeerden tegen de Katholieken wilden nemen, in naam van den Keurvorst te doen toepassen [1]. Eerst den 13den April beantwoordden de Staten de propositie van SCHWARTSENBERG. Het was, betuigden zij daarbij, Hun Hoog Mogenden zeer aangenaam, dat de possiderende Vorsten zich tot vriendschap begonnen te voegen, en zij hoopten, dat zulks tot hunner onderdanen heil zou strekken. Doch daar uit de zwarigheden, die de uitvoering van het Traktaat van *Xanten* belet hadden, genoeg gebleken was, dat de tegenpartij geene verzoening wilde, zoo achtten zij, alvorens verder te gaan, niets zoo zeer noodig, dan dat eerst blijken mocht, hoe de Koning van *Spanje* en de Infante over de getroffen overeenkomst dachten. — Hiermede was duidelijk genoeg gezegd, dat de Staten wegens den voortdurenden staat van oorlog niet aan de mogelijkheid van een verdrag geloofden. — Met zulk een antwoord was SCHWARTSENBERG natuurlijk niet tevreden. Hij deed blijken zeer goed te begrijpen, dat de Staten hem slechts een ontwijkend antwoord gegeven hadden, en kwam intusschen met bijzondere grieven voor den dag, onder anderen over de handelwijze van den Overste VAN GENT tegen die van *Paderborn*, iets waarover gelijktijdig door eenen Afgevaardigde van den Keurvorst van *Keulen* geklaagd werd [2]. — Hadden de Staten hunne nadere verklaring afhankelijk gemaakt van hetgeen aangaande de gezindheid der tegenpartij zou blijken, het duurde niet lang, of zij werden ook van de Palts-Neuburgsche zijde aangemaand om de overeenkomst goed te heeten, en *Palts-Neuburg* scheen de oprechtheid der tegenpartij te kunnen waarborgen. Tegen het eind van April verscheen de Baron VON SPIERING, Afgevaardigde van Hertog WOLFGANG WILLEM, met dat doel voor de Staten-Generaal, en voegde bij zijne propositie de mededeeling, dat de Hertog zelf te *Brussel* was

Hoe de Staten de mededeeling van dit akkoord beantwoorden.

Ook *Palts-Neuburg* dringt op goedkeuring van het akkoord aan.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5 April, 1629.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 17, 18, 20, 21 April, 1629.

om van de Spaansche zijde de toetreding te verzoeken, op welke men bij de Staten aandrong. — Niettemin besloten de Staten den Palts-Neuburgschen Gezant op dezelfde wijze te beantwoorden, als zij den Brandenburgschen gedaan hadden. Deze houding was moeijelijker vol te houden, toen SPIERING de verzekering gaf, dat, als de Staten de overeenkomst tusschen de possiderende Vorsten, voor zoo veel hen betrof, wilden uitvoeren, *Spanje* dit stellig van hare zijde evenzeer doen zou. SCHWARTSENBERG, beangst dat de voortzetting van de executie door Staatsche troepen de vervulling van des Keizers bedreigingen ten gevolge zou hebben, beriep zich reeds op de overeenkomst als op eene gedane zaak, ten einde maatregelen te doen staken, die met het ophouden van 's Keurvorsten vijandelijke houding tegenover *Palts-Neuburg* schenen te moeten eindigen. 1627—1630.

Om de invordering der middelen in het Kleefsche en elders aan zich te houden, konden de Staten zich beroepen op de noodzakelijkheid om de penningen, die zij den Keurvorst geleend hadden, terug te bekomen, en op de verplichting, welke deze Vorst had aangegaan, om gedurende 20 jaren eenig krijgsvolk in dienst te houden; doch, zoo antwoordde SCHWARTSENBERG, om die schuldvordering konden de zoo gevaarlijke brandschattingen niet worden voortgezet: de zaak zou op een andere wijze gevonden kunnen worden, en wat de verplichting om troepen te onderhouden betreft, het was nog niet eens zeker of de Keurvorst *Kleef* en *Berg* wel behouden zou, en behield hij die Landen niet, zoo zou het doel van het onderhoud der troepen vervallen zijn. Hoe het zij, dat de executies thans strenger dan ooit werden uitgevoerd, was eene behandeling, die men van geen bondgenoot kon verwachten: de Staten, zeide hij, traden op, alsof 's Keurvorsten onderdanen hunne Heren in *den Haag* hadden. Doch in weerwil van alles wat SPIERING en SCHWARTSENBERG zeggen mochten, volhardden de Staten bij hun eens gegeven uitstellend antwoord, en nog altijd bleven de executies voortduren, slechts onder aanmaning aan onze ambtenaren en krijgslieden om zoo min mogelijk reden tot klachten te geven [1]. Eene groote grieve van *Brandenburg* was het mede, dat die ingevorderde oorlogsbelasting ten deele bestemd was om een Brandenburgsch regiment te onderhouden, dat thans aan het beleg van *den Bosch* deel nam. Zoo kon de Keurvorst als medeplichtig worden aangemerkt aan de vijandelijkheden tegen 's Keizers bondgenoot. Op den duur zou hij de gedreigde dwangmaatregelen van 's Keizers zijde niet kunnen ontgaan, en in dit geval zouden de Staten nog grooter nadeel ondervinden, dan wanneer zij nu eenige inschikkelijkheid gebruikten. Op deze gronden gaven de Staten eenigzins toe. Zij verzochten SCHWARTSENBERG eenigen waarborg te geven, dat zijn Meester bij het ophouden der executies aan zijne verplichtingen zou voldoen, en toen nu SPIERING eene acte van goedkeuring door de Infante, volgens

De Staten geven den Keurvorst van *Brandenburg* eenigzins toe.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 26 April; 15, 23, 25 Mei, 1629.

1627—1630.

zekere volmacht van den Koning van *Spanje*, aan de overeenkomst tusschen de possiderende Vorsten gegeven, had ingeleverd, en aldus de door Hun Hoog Mogenden gestelde voorwaarde vervuld kon schijnen; toen daarbij SCHWARTSENBERG op bitteren toon om bescheid vraagde, hetzij gunstig of ongunstig, met het doel om dadelijk te vertrekken; toen eindelijk ook de Prins den raad gaf om de brandschatting voorloopig te staken, mits slechts VAN GENTS regiment behoorlijk onderhouden werd, — gaven Hun Hoog Mogenden den Brandenburgschen Afgezant te kennen, dat zij de executies zouden opschorten en de Compagnie ruiters uit het leger vóór *den Bosch* zouden laten vertrekken, mits de Keurvorst order stelde op het onderhoud van het krijgsvolk volgens de alliantie en op de betaling van zijne schuld [1]. — De Staten behielden zich voor bij gunstiger gelegenheid op de zaak terug te komen.

Plakaat van den Keurvorst van *Keulen* tegen de afpersingen der vreemde soldaten.

Zoo verdrong het gezag van den Keizer den invloed en de macht van de Staten op onze oostelijke grenzen al meer en meer. Dit bleek almede uit het plakaat, dat de Keurvorst van *Keulen* den 14den April (1629) uitvaardigde. Om den overlast en de afpersingen der Staatsch-Nederlandsche en der Spaansch-Nederlandsche soldaten te beletten, zoo stond er in dat stuk, had hij zich genoodzaakt gezien Keizerlijke troepen in te nemen: voortaan zou men zich gewapenderhand tegen de brandschattingen verzetten. De vraag wat hierop te doen, werd aan den Raad van State voorgesteld, en het oordeel van dit Staatsligchaam was, dat dit plakaat een uitvloeisel was van de zucht van den Keurvorst van *Keulen* om aan onze tegenpartij toe te geven. Immers, dat ook tegen de soldaten van de Infante gewapenderhand te werk gegaan zou worden, scheen slechts een voorwendsel. Men wist niet beter, of aan onze zijde werd de krijgstucht onderhouden en de overtreders gestraft. Dus konden de Staten niet beter doen, dan den Aartsbisschop aan te zeggen, dat hij dat dreigen met het inhalen der Keizerschen zou hebben na te laten, of dat Hun Hoog Mogenden maatregelen nemen zouden tot handhaving der onzijdigheid en tot bescherming van hun krijgsvolk [2].

Staat van zaken in *Oost-Friesland.*

Zoo bleven de Staten een fieren toon voeren, en gaven zij van hun gezag en invloed niet meer prijs dan volstrekt noodzakelijk was. Dezelfde staatkunde bleef hun gedrag in *Oost-Friesland* kenmerken [3]. Gedurende den winter (1628/29) deden zich geene voorvallen op, die den toestand aldaar wijzigden [4]. In het voorjaar drongen die van *Embden* op zoodanige ondersteuning aan, dat zij van den overlast der Keizerschen mochten ontslagen worden. Hun Hoog Mogenden antwoordden, dat zij de zaak der ingezetenen van *Embden* even zeer als hunne eigene behartigden; maar dat zij hen thans slechts middellijk helpen

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29, 31 Mei, 6, 7, 11, 21 Junij, 1629.

[2] *Resol. Stat-Gen.* 26 April; 19 Mei, 1629. [3] Zie hiervoor, bl. 320—323.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 24, 25 Jan.; 3, 6, 13 Febr.; 7 Maart, 1629.

konden, te weten, door de gevolgen, die de krijgsonderneming, welke zij op het oog hadden, op den algemeenen toestand zou hebben. De Gecommitteerden, welke zij nu en later naar *Oost-Friesland* zonden, hadden in last alle botsingen tusschen de partijen in dit Graafschap te verhoeden [1]. De Graaf, daarentegen, vleide zich steeds door onderdanigheid jegens den Keizer en door afwering der verdenking dat hij de Staatsche troepen inhaalde, van den overlast der Keizerschen verlost te worden. De handelwijze van Kapitein ROUSSEL [2] en de versterking, die *Denemarken* en weldra *Zweden* door *Oost-Friesland* uit onze Provincien trok, strekten, gelijk 's Graven Afgevaardigde verzekerde, den Keizer tot voorwendsel om zijne troepen in het Graafschap te laten. Bleven echter die gasten in het land, dan konden 's Graven onderdanen en Zijne Genade zelve aldaar niet langer bestaan; de menschen met het vee zouden het land moeten verlaten, om wat er overbleef door de woeste zee te laten verheeren. De gewone slotsom was, dat de Staten hunne soldaten zouden terugroepen, opdat den Keizer alle voorwendsel mocht worden benomen, om het land langer te bezetten: doch in geval de Staten daartoe niet konden overgaan, dat zij hem, den Graaf, alsdan eene acte zouden verleenen ten bewijze, dat hij en zijn vader en broeder steeds ijverig op de ontruiming van *Embden* en *Lieroord* hadden aangedrongen, en voorts de verklaring behelzende, dat Hun Hoog Mogenden met het voortzetten van de bezetting dier plaatsen geenszins van meening waren het Rijk of den Graaf eenigermate in hun recht te kwetsen, gelijk ook onze garnizoenen niemand overlast zouden aandoen [3]. — In dit tijdsgewricht schenen de troepen, die de Staten in *Embden* hadden, noodig te zullen worden om de grenzen van de Provincie *Groningen* en *Ommelanden*, thans wegens het beleg van *'s Hertogenbosch* genoegzaam ontbloot, te beschermen. Niettemin liet men ze te *Embden* in garnizoen; slechts zorgden de Staten-Generaal op verzoek van Stad en Landen, dat men niet door deelneming aan de vijandelijkheden, door de Oost-Friezen tegen de Keizerschen gepleegd, dezen naar onze grenzen lokte. Achtten de Staten van *Groningen* en *Ommelanden*, dat zij meer krijgsvolk noodig hadden, dan moesten zij, zoo zeiden de Staten-Generaal, zich tot den Prins en Graaf ERNST CASIMIR in het leger wenden. Het liet zich wel aanzien, dat zulks noodig worden zou. De Keizerschen vermeerderden in *Oost-Friesland* dagelijks, en vingen tegen die van *Embden* vijandelijkheden aan [4]. Juist om deze reden nu was het raadzaam, *Embden* niet te ontblooten, daar deze vesting den vijand bij eenen aanval tegen Groningerland in den rug zou bedreigen. Desniettegenstaande had de Prins reeds bevel gegeven, om een 600-tal soldaten uit de stad te lichten, ten 1627—1630.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Maart; 6, 7, 20 April; 24 Mei, 1629. [2] Zie hiervoor, bl. 322.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 13 April; 19 Mei; 12, 25 Junij, 1629. AITSEMA, I, bl. 933—935.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 20, 28 Mei, 1629.

1627—1630. einde ze ter verdediging van den *IJsel* te gebruiken. De Staten zorgden, dat aan het bevel van Zijne Excellentie geen gevolg gegeven werd, maar hun tegenbevel kwam te laat: althans bij de 14 Compagniën, die in Julij uit *Friesland* en *Groningen* naar *Noordbrabant* trokken, bevonden zich ook 600 man uit *Embden* [1]. Dreigend kwam de macht van den Graaf VAN DEN BERG opzetten; daarbij was de komst der Keizerschen na den vrede van *Lubeck* maar al te zeker te verwachten [2]: vermits nu de Prins niettemin het beleg van *'s Hertogenbosch* wilde voortzetten, en hij van de troepen, die hij daar onder zijn bevel had, weinig missen kon, zoo moest hij wel tot zulke maatregelen komen.

Voortzetting van het beleg van *'s Hertogenbosch.* De belegeraars dezer stad waren verdeeld in drie korpsen, te zamen uitmakende eene macht van 24,000 man voetvolk en 4000 ruiters. Van die drie korpsen stond het eene onder bevel van den Graaf VAN STIRUM, het andere onder dat van den Hertog van BOUILLON, het derde onder STAKENBROEK, wien tevens het algemeen commando was opgedragen. In de eerste dagen van Mei was de stad ingesloten, nadat de Prins het vertrek van verscheidene vrouwen en kinderen, met name van begijnen en dienstmaagden, had toegelaten. Zij was van allerlei voorraad voor langen tijd voorzien en werd, behalve door de ligging in een moerassig oord en door eene genoegzame artillerie, verdedigd door 4 of 5000 man gewapende burgers, 3000 man voetvolk en vier Compagniën ruiters, onder GROBBENDONK als Goeverneur. Terwijl de aannadering der vesting nog niet ten volle was afgesneden, vond de Baron van BALANÇON, Goeverneur van *Breda*, nog middel om er duizend man in te werpen. De Prins zelf was gelegerd en verschanst aan dien kant, vanwaar de vijand tot hulp der stad zou kunnen opdagen, te weten op de heide, waarover de wegen naar *Breda* en *Antwerpen* loopen. De gemeenschap van zijn kwartier met dat van den Kolonel PINSEN, hetwelk in een moeras gelegen was, werd verzekerd door het aanleggen van een breeden en stevigen dijk, waartoe, gelijk tot alle werken, duizenden boeren werden gebruikt. Den 25sten Mei werden de loopgraven op drie punten geopend met genoegzame voorzorgen om niet verrascht te worden door den vijand, die bevel gekregen had om eene poging te doen ten einde de stad te ontzetten. Den 19^den^ Junij sloeg de Graaf VAN DEN BERG zich te *Turnhout* neder met 30,000 man voetvolk en 70 Compagnien paardevolk. Deze macht werd later nog met manschappen uit *Breda* versterkt. Hij voerde voorts 40 stukken geschut en al het benoodigde om schipbruggen te slaan en, behalve allerlei benoodigdheden, zelfs korenmolens en bakovens met zich mede. Na den soldaten een maand soldij gegeven te hebben, kwam hij den 26sten Junij te *Sprang* aan, op Hollandsch grondgebied tusschen *Geertruidenberg* en den

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 27 Junij, 1629. V. D. CAPELLEN, bl. 516.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 25 Junij, 1629.

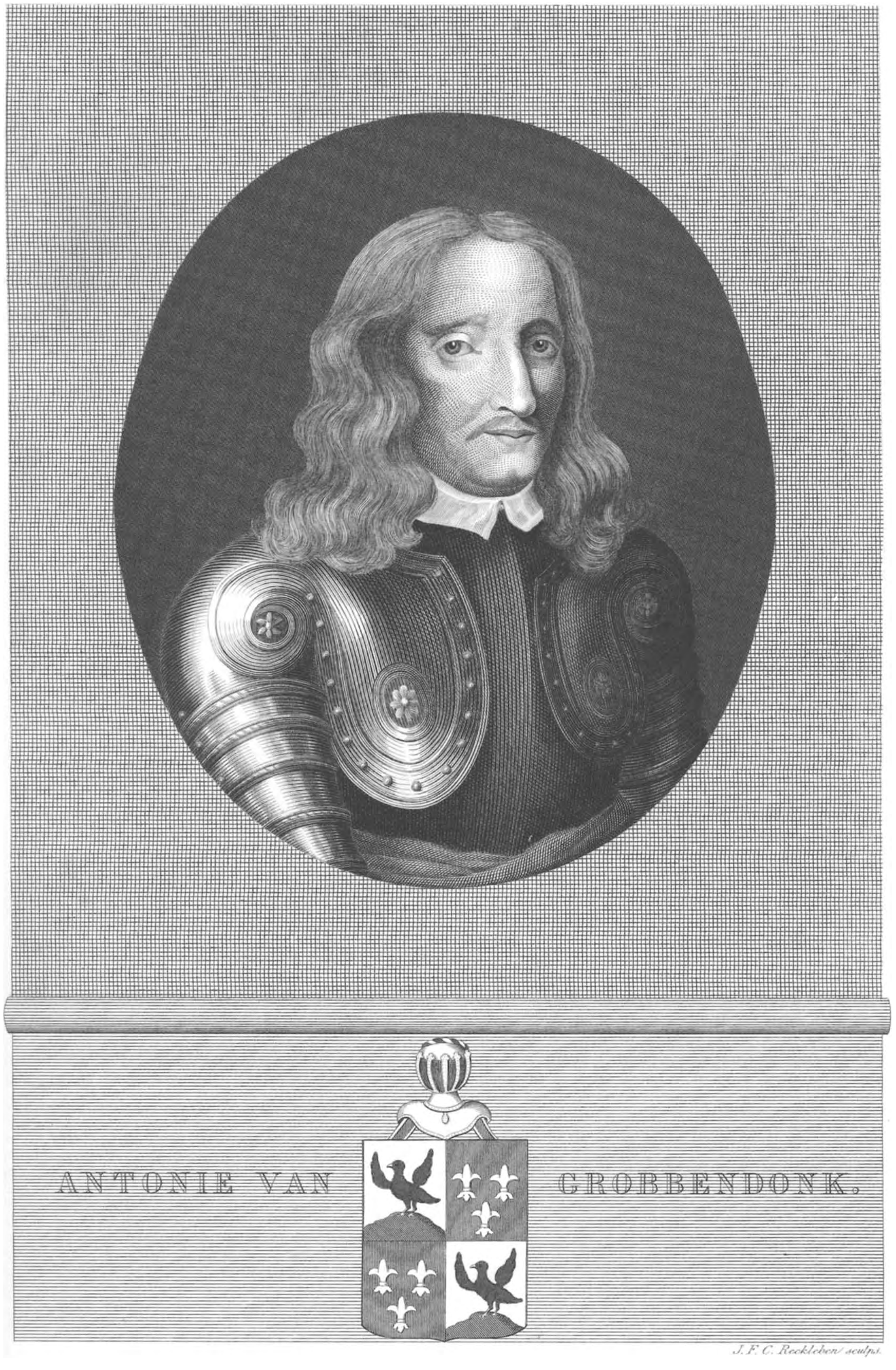

J. F. C. Reckleben sculps.

Bosch gelegen. De Graaf vertoonde een groot vertrouwen op de onwederstaanbaarheid zijner macht, en scheen niets anders te wachten, dan dat de Prins ten spoedigste het beleg zou opbreken. Doch in plaats daarvan vuurde deze Vorst, en dat door zijn eigen voorbeeld, de waakzaamheid en den ijver zijner manschappen te sterker aan en vermeerderde hij de weerbaarheid zijner verschansingen door het aanleggen van dammen in de *Dommel* en *de A*, waardoor het water dezer riviertjes de lage plaatsen en de grachten vulde, die de belegeringswerken omgaven. De Prins ontzag zich zoo weinig, dat de Staten-Generaal hem in bedenking gaven, of hij het bezoeken van de gevaarlijke plaatsen niet aan anderen kon overlaten, en hem in het algemeen vermaanden zich meer te sparen. — Na een dag te *Sprang* vertoefd te hebben, legerde zich de Graaf VAN DEN BERG met al zijne macht te *Haren*, Zuid-Westelijk van *den Bosch* op den weg naar *Tilburg*. Niettemin scheen de Prins de meening nog niet op te geven, dat hij, de *Maas* over, den tocht naar de *Bommelerwaard* zou aanvaarden, en nam maatregelen om zulks te beletten. Intusschen naderden de loopgraven reeds de grachten der buitenwerken van het Fort *Isabelle*, en die van de *contrescarp* van het Fort *St. Antonie*, niet zonder dat men dezen voortgang met verlies van manschappen, ja van officieren, onder anderen van den Kolonel DE FAMARS en den Sergeant-Majoor VITENVAL, moest betalen. Tot tweemalen toe deed de Graaf VAN DEN BERG eene poging om versterking in de stad te werpen, doch telkens te vergeefs. Daarna brak hij van *Haren* op, legerde zich te *Bokstel*, waar hij eenige dagen vertoefde, en sloeg den 17den Julij den weg in naar *Grave* [1]. Reeds in het midden der vorige maand had de Prins vernomen, dat er eenige duizenden Keizerschen in aantocht waren, zoodat het licht viel te gissen, dat VAN DEN BERG opgetrokken was om zich met die troepen te vereenigen en dan gezamenlijk iets van gewicht te ondernemen.

1627—1630.

De Keizerschen zakken herwaarts af.

Dat de Keizerschen herwaarts kwamen en ook zonder oorlogsverklaring met onzen vijand stonden zamen te werken, mocht ons niet bevreemden. Of hadden wij 's Keizers vijand, den Koning van *Denemarken*, niet tot het laatste toe bijgestaan? Hadden wij zijne tegenpartij niet in *Bohemen* en de *Palts* ondersteund? Hadden niet wij voornamelijk MANSFELD en CHRISTIAAN VAN BRUNSWIJK tegen *Duitschland* losgelaten? Was niet reeds tusschen de jaren 1613 en 1618 onze Regering de hoop en de steun geweest van al wat in *Noord-Duitschland* naar eene vrijheid streefde, die niet droomde van heerschappij, en dus geen voorwendsel van godsdienst te baat nam, maar daarom te gevaarlijker was voor het gezag van Keizer en Kerk? Niemand in onze Provinciën dacht dan ook aan onrecht, toen de Keizerschen herwaarts afzakten [2].

Het oogmerk dezer aanranding.

Maar wat kwamen zij verrichten? Dat zich de macht van den Graaf VAN DEN BERG

---

[1] *Mémoires de Fréder. Henri*, p. 57—80. AITSEMA, I, 855—859. V. D. CAPELLEN, I, bl. 502, 509, 512, 513.

[2] V. D. CAPELLEN, bl. 508.

1627—
1630.
met eene afdeeling van het Keizerlijke of Liguistische leger zou vereenigen, was een blijk dat deze twee Bondgenooten het eens waren; het bewees, dat men een bepaald doel op het oog had? Welk was dit doel? Zou het geweest zijn de Vereenigde Provinciën te vernietigen? *Holland*, den zetel harer macht, te veroveren? Dat de Keizer dit verlangen moest, lijdt geen twijfel. Met *Hollands* val den loop van het herstel der Kerk in hare rechten en bezittingen te voleindigen, en in ons land de antidespotische en anticlericale partij over gansch Europa in den wortel te treffen, niets kon hij vuriger wenschen. Doch welke macht zou in staat zijn Holland te bedwingen, wanneer het zich verdedigen wilde? Gesteld, dat men gelukkig genoeg was om het leger vóór *den Bosch*, hoe dan ook, aanvankelijk als af te snijden, zoodra deze macht tot de verdediging van *Holland* noodig was zou hij voor die verwijderde vesting niet langer toeven: want door de gelden, voor het beleg benoodigd, in te houden en aan de betaling der soldij de voorwaarde te verbinden, dat het leger het beleg opbrak, kregen de Staten hunne troepen onder hun bedwang. En dan, van hoeveel vijandelijke legers kon onze bodem het graf worden! Het was vroeger gezien. En kon niet de minste tegenspoed der Keizerlijke wapenen in *Nederland*, in hunnen rug, onder een hoofd als GUSTAAF ADOLF, eene onwederstaanbare macht doen opdagen? — Een ander derhalve moet het doel geweest zijn, dat zich de gezagvoerders van *Spanje* en de Infante, van den Keizer en de Ligue voorstelden. Voorzeker zal het hun voornemen geweest zijn, een deel van het grondgebied der Staten te overheren, ten einde op de gemoederen te werken. Wellicht zou men zich in *Holland*, met den vijand voor de deur, met de armee op een verwijderd punt beziggehouden, bij de voortduring van ontzettende oorlogslasten zonder profijt, geneigd betoonen om over bestand te handelen. In zulke omstandigheden zouden de Hollanders ook met minder gunstige voorwaarden tevreden wezen. Deed *Noord-Nederland* thans aan *Zuid-Nederland* belangrijke inwilligingen, dan was het spoedig door het overwicht van het Zuiden, zoo vleide men zich, overvleugeld. In allen gevalle de steeds vloeijende bron van verzet tegen Keizer en Roomsch clericalisme was tijdelijk gestopt. Intusschen kon de nieuwe Hertog van *Mecklenburg* eene Noordsche Zee-Mogendheid in het aanzijn roepen, en verlamd en ontzenuwd, kon de Republiek, als de tijd daar was voor goed onschadelijk gemaakt, ja, haar beginsel vernietigd worden. In een woord de overweldiging van een deel van ons grondgebied zou eene proef zijn, die men op de standvastigheid der Noord-Nederlanders nemen zou. Terwijl deze proef genomen zou worden, lag de Prins voor *den Bosch*: met een pand van dit aanbelang onder de hand, en met de armee op zijne wenken vliegend en ten minste voor een stout en vlug geslagen slag bekwaam, kon hij tegenover vijand en vriend ook voor zich zelven voorwaarden afdwingen. Het is waar, dat de persoon van den Prins de berekeningen van den vijand zonderling kon doen falen. Werd hij onder deze omstandigheden in meerdere of mindere mate de handhaver der onafhankelijkheid der Noordelijken, zoodat dezen zijn oppergezag met liefde

erkenden; werd zijn persoon tevens in het Zuiden eene leuze van Nederlandsch patriotisme, dan was gansch Nederland op den duur lichtelijk voor *Spanje* en den Keizer verloren. Ook was de Prins in dezen tijd, zoo het schijnt, het doelwit van meer dan eenen aanslag. Den 25sten Mei deelde de Deensche Resident mede, dat hij een bericht bekomen had uit *Frankfort*, hoe alhier in *den Haag* een moord beraamd werd tegen een groot personaadje, en vijf dagen later deed de Raadpensionaris verslag van een brief uit *Brussel*, waarin te lezen stond, dat aldaar vijf tegen één werd gewed, dat Zijne Excellentie in dit jaar (1629) dood of gevangen in *Brabant* gebracht zou worden. De Staten hechtten er zoo veel gewicht aan, dat zij voorzorgen tegen de toelating van vreemdelingen tot den Prins lieten nemen [1]. — Doch de Prins werd niet uit den weg geruimd en men zou met hem te rekenen hebben. — Onderhandelingen waren er werkelijk op touw gezet. Bij de raadplegingen te *Rozendaal* tusschen BERKEL en MARQUETTE over de uitwisseling der gevangenen [2] was den Prins de vrije hand gelaten. Hij was gemachtigd, die zaak te bevorderen op zulk eenen voet als hij zelf raadzaam zou vinden [3]. Daar de West-Indische Compagnie vergunde, dat de door haar gemaakte krijgsgevangenen in de uitwisseling begrepen werden, zoo had de zaak geen bezwaar, en een verdrag van wisseling werd spoedig geteekend [4]. Maar bij deze gelegenheid was ook nog een andere persoon gebruikt, wier naam ons waarborgt, dat zij niet alleen over de uitwisseling van krijgsgevangenen zal gesproken hebben. Volgens resolutie der Staten-Generaal [5] kreeg Mevrouw SERCLAES de som van *f* 150 gulden tot vergoeding voor gelijke som, »die zij zeide ter zake van de wisseling in het over- en wederreizen besteed te hebben.'' Deze edelvrouw, van ouds in de vertrouwelijke mededeelingen tusschen Prins MAURITS en het Hof te *Brussel* ingewijd, had slechts een woord noodig om van wederszijde de vereischte openingen te doen [6]. Dit gaf aanleiding tot achterdocht. In de oogen althans van zijnen neef, Graaf ERNST CASIMIR, zal de Prins van *Oranje* op den weg der verstandhouding met onze tegenpartij licht te ver zijn gegaan. Immers mistrouwde hij Zijne Excellentie in die mate, dat hij hem verweet, de Christelijke Gereformeerde Religie en de regering van het Land, in strijd met zijnen lastbrief, te willen veranderen, en de Arminianen, die het Land aan den Koning van *Spanje* wilden brengen, te begunstigen. De Staten-Generaal trokken zich deze zaak aan en namen

1627—1630.

Ondertusschen zijn er onderhandelingen met den vijand hangende.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 28 Mei, 1629. [2] Zie hiervoor bl. 361.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 21 April, 1629.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 14, 21, 22 Mei; 2, 23 Junij, 1629. [5] 30 Junij, 1629.

[6] Zij zal *de geheime persoon* geweest zijn, van welken wij boven (bl. 361) vernomen hebben. Door haar huwelijk zal deze dame ook een verwant geweest zijn van den Generaal TILLY, die mede tot het Brabantsche geslacht SERCLAES behoorde.

1627—1630. eene geheime resolutie, waarbij zij hun leedwezen en bekommering deswegens betuigden, en besloten Zijner Excellentie te laten verzekeren van hunne volkomen tevredenheid over zijn regeringsbeleid, en daarentegen den Graaf, zoo hij bleek werkelijk dergelijke woorden gesproken te hebben, hun misnoegen te kennen te geven, en voor te houden, dat Hun Hoog Mogenden niet konden dulden, dat »de aanzienlijkste Personaadje van deze Regering bij de Regenten en ingezetenen met zulk een klaarblijkelijke onwaarheid werd bezwaard" [1]. — De Graaf was niet op de hoogte om de zaken juist te beoordeelen. Hoe het zij, onderhandelingen over verdrag met den vijand waren er hangende. Terwijl MARQUETTE te voren, bij gelegenheid van de beraadslagingen over de uitwisseling, wel met betuigingen van de vredesgezindheid der Infante, maar toch slechts met onaannemelijk geachte voorslagen voor den dag was gekomen, had hij bij de laatste bijeenkomst te *Rozendaal* eene acte vertoond, gedagteekend van den 12den Januarij (1629), waarbij de Infante door den Koning van *Spanje* onbeperkt gemachtigd was om over bestand of vrede te handelen: hij bezat daarbij eene procuratie van de Infante, op hem, MARQUETTE, luidende. Had men vroeger van de andere zijde aangedrongen op eenige recognitie voor den Koning van *Spanje* uit de domeinen onzer Provinciën; op bijstand van schepen aan denzelfden Koning te verschaffen; op vrijheid van openbare godsdienstoefening aan de Roomschen hier te lande te verleenen; op opening van de *Schelde:* voorslagen, die, zoo zij aangenomen waren, onze Republiek in eene betrekking van cijnsbaarheid tot *Spanje* zouden gebracht hebben; — thans liet men al die eischen, de opening van de *Schelde* alleen uitgenomen, vallen; ja het bleek genoeg dat men zelfs op deze uitzondering niet zou aandringen en met eene vernieuwing van het vorige Bestand voor 34 jaren tevreden zou wezen [2]. Men stelde er steeds hoogen prijs op, dat de zaak haar beslag zou krijgen gedurende het leven der Infante. Geen wonder: zoo werd de vraag, die sommigen voorzeker voor den geest zweefde, of men het bewind der Zuidelijke Provinciën niet aan den Prins van *Oranje* zou opdragen, ter zijde gesteld: want wie zou de beminnelijke Prinses bij haar leven hebben willen

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 23 April, 1629. *Secr. Resol.* van dezelfde dagteekening. VAN DER CAPELLEN (I, 533) spreekt van jaloezij tusschen den Prins en Graaf ERNST CASIMIR. De Prins zou niet hebben kunnen verdragen, dat de Graaf eerder dan hij, met de loopgraven gereed zou zijn, en dezen daarom eenigen tijd stil hebben doen staan. VAN DER CAPELLENS mededeeling doet iets ergers dan jaloezij bij den Prins vermoeden. ERNST CASIMIR, zou men uit zijne woorden mogen opmaken, ging den Prins, die het beleg wilde rekken, te snel voort, en had ERNST CASIMIR onbelemmerd voort kunnen gaan, *den Bosch* zou gewonnen geweest zijn, alvorens de vijand den inval in de *Veluwe* had kunnen bewerkstelligen.

[2] AITSEMA, I. bl. 898. Bij dezen schrijver wordt op bl. 898 van een bestand van 34, op bl. 899 van een bestand van 24 jaren gesproken.

verdringen? Van den anderen kant stelde dat 34-jarig tijdperk de hervatting der onderhandelingen uit tot over den vermoedelijken levensduur van den Prins van *Oranje*, ten minste tot eenen tijd, dat deze Vorst niet meer aan de volvoering van stoute ontwerpen zou denken. Zoo zou alleen de uitputtende oorlog zijn gestaakt en de *Nederlanden* zouden op nieuw hebben kunnen beproeven, of zij onder tweeërlei regering tot éénheid in streven en staatkunde zouden kunnen komen. Maar juist op deze proef wilde de Spaansche partij het niet laten aankomen. Hadden de Zuidelijke Provinciën vrede met ons, dan zou het voor de Spaansche staatkunde niet langer mogelijk wezen, de geestdrift voor de heilige zaak des geloofs als een hefboom te gebruiken. Aan den éénen kant vrede te hebben met ons, Onroomschen, en van den anderen kant misschien ter liefde van *Spanje* met den katholieken Koning van *Frankrijk* oorlog te moeten voeren, dat was eene zaak, waartoe men de Zuidnederlanders niet zou kunnen brengen. Dus stond eene hernieuwing van het bestand voor *Spanje* met een prijsgeven der *Nederlanden* gelijk. Derhalve moest deze Mogendheid een wakend oog verlangen te houden op hetgeen er beraamd werd. Als een middel om dit doel te bereiken, schijnt de poging aangemerkt te moeten worden, in dezen tijd door den Hertog van *Palz-Neuburg* gedaan, om hier te lande een bezoek te brengen. 1627—1630.

De Vorst van *Palts-Neuburg* wil hier te lande een bezoek brengen.

In de laatste dagen van April (1629) ontving de Prins in het leger vóór *den Bosch* van dezen Vorst een schrijven uit *Brussel*. Naar het schijnt tot nadere verklaring uitgelokt, schreef deze den eersten Mei den Prins eigenhandig een zeer gewichtigen brief. Zijne Excellentie echter, en geen wonder zoo de Vorst de voorstander der Spaansche belangen moest wezen, zag geen heil in de voortzetting eener geheime briefwisseling, beantwoordde 's Vorsten laatste schrijven na zich beraden te hebben met de Gedeputeerden te velde, en zond de vermelde missieven aan den Raadpensionaris DUYCK, die ze den 10den Mei aan de Staten-Generaal mededeelde. Reeds waren dezen verwittigd, dat Vorst WOLFGANG WILLEM herwaarts wilde komen. Immers hadden zij den Keulschen Agent VAN DER VEECKEN doen weten, dat niets den Vorst beletten zou hier te lande toegelaten te worden, zoo hij slechts niet in dienst stond van den Koning van Spanje. VAN DER VEECKEN had daarop geantwoord, dat hij niet dan titulair lid was van den Spaanschen Raad van State, en als zoodanig geenen eed gezworen had. Uit een nieuwen brief aan den Prins van *Oranje* en uit de propositie van den Baron VON SPIERING bleek, dat de Vorst het denkbeeld om over te komen niet opgaf. De Staten zagen minder zwarigheid in zijne overkomst, dan de Prins met de Gedeputeerden te velde. Dezen verlangden hem onder een beleefde verontschuldiging den toegang ontzegd te zien. Hun Hoogmogenden, daarentegen, wenschten slechts, dat, zoo hij overkwan, hij zich in *den Haag* en niet in het leger aanmeldde. Niettemin vereenigden zij zich met het gevoelen van den Prins, en antwoordden SPIERING, dat 's Vorsten komst in dit tijdsgewricht zijne belangen niet zoozeer zou kunnen bevorderen, als Hun Hoog Mogenden wel wenschen zouden,

1627—1630. en dat wel wegens de afwezigheid van Zijne Excellentie en van vele aanzienlijke Staatslieden, zonder wie men niet gewoon was zaken van gewicht te behandelen. Bovendien (voegden zij er bij) Zijne Doorluchtigheid had in een schrijven aan Zijne Excellentie gewag gemaakt van eenige andere zaken. Maar deze oordeelden Hun Hoog Mogenden van zulk een aanbelang, dat de Gedeputeerden der Provinciën zich bezwaard zouden vinden daarin te treden zonder daarop bijzonderen last ontvangen te hebben. Kortom, Hun Hoog Mogenden vertrouwden, dat Zijne Doorluchtigheid naar zijne gewone wijsheid wel zou inzien, dat zijne komst tot een betere gelegenheid diende uitgesteld te worden [1]. Op deze wijze werd de inmenging van het medelid van den Spaanschen Raad afgewezen. Wie verlangen mochten, dat er een Bestand werd getroffen, zij wenschten het onder den invloed der patriotsche Zuid-Nederlandsche partij tot stand te zien komen, en daartoe was het oogenblik gunstiger dan ooit. Een Nederlandsch Graaf, neef van den Prins van *Oranje*, stond, ten spijt van *Don* CAROLO DE COLOMBA, aan het hoofd der Zuid-Nederlandsche legermacht; een Vorst uit het Huis van *Nassau*, JAN VAN NASSAU, bekleedde een bevelhebberschap onder hem; de Hertog VAN AERSCHOT vergezelde hem, en de Graaf VAN WARFUSÉ, directeur van de financiën, die zoo talrijke verwanten had in onze Provinciën, stond hem in het leger ter zijde [2]. Bij de Spaansche partij was de Graaf VAN DEN BERG reeds nu aan verdenking blootgesteld, zóó zeer dat hij zich meende te moeten verantwoorden [3].

Maar wat volgde op de beweging, den 17den Julij door dezen Graaf aangevangen? [4] In plaats van *Grave* te gaan belegeren, trok hij bij *Mook* de Maas over, en legerde zich den 22sten Julij bij *Kranenburg*. Deze beweging stond in verband met het voornemen om zich van eenen overtocht over den *IJsel* te verzekeren. Had hij zelf met zijne hoofdmacht eene poging daartoe gewaagd, hij zou de onzen genoopt hebben zich met eene genoegzame macht tegen hem te stellen, terwijl hij nu, op die hoogte toevend, de onzen dwong, tegen hem op hunne hoede te blijven, zoodat het punt, waar de *IJsel* stond overgetrokken te worden, ongedekt bleef. Dit punt was *IJseloord*, even beneden de scheiding van *Rijn* en *IJsel*. Derwaarts had hij den commandant van *Lingen*, LUCAS CAIRO, gelast zich met eenig volk en met schuiten, op wagens vervoerd, heen te begeven. Deze veldoverste kwam er met nog geen 600 man in den nacht van den 22sten Julij aan. Voor de schans *IJseloord*, juist dien nacht, na 's daags te voren onbezet geweest te zijn, door 60 Arnhemsche burgers betrokken, stuit hij het hoofd; daarop vervordert hij den tocht benedenwaarts tot *Westervoort*, en hier niets vindende, dat hem eenigen tegenstand kon bieden, behalve een oorlogschip, hetwelk hij

De vijand trekt den *IJsel* over.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 28 April; 10, 14, 15, 21, 23 Mei, 1629. V. D. CAPELLEN, I, bl. 507, 511.

[2] V. D. CAPELLEN, I, 503, 505, 512. [3] AITSEMA, I, 873. [4] Zie hiervoor, bl. 383.

JAN III, GRAAF VAN NASSAU-SIEGEN
BIJGENAAMD DE JONGE.
J. F. C. Reckleben sculps.

dadelijk met zijne vijf stukken geschut in den grond boorde, zette hij zijn volk ongemoeid over. Eenigen tijd nadat hij den overkant bereikt had, daagde eerst een hoopje Arnhemsche burgers met een paar stukken geschut, daarna eene Engelsche Compagnie op. Doch de burgers konden niets uitrichten en de Engelsche Compagnie werd verslagen na haren kapitein met eenige manschappen, gesneuveld, te hebben achtergelaten. Alsnu zag CAIRO zich door niets belet, zich behoorlijk te verschansen en meer volks tot een bedrag van 2000 man voetvolk en 700 ruiters over de rivier bij zich te doen komen [1]. 1627—1630.

Hoe dit te verklaren? Het is gewis, dat bij de groote vereeniging van troepen, door het beleg van *'s Hertogenbosch* gevorderd, de *IJsel* niet naar behooren bezet was. Ten overvloede had de Provincie *Groningen* de acht Compagniën infanterie, die ter harer repartitie stonden, uit de steden van *Overijsel* terugontboden, om haar eigen grondgebied te beschermen, hetwelk bij het zomerweder, dat de moerassen had opgedroogd, zijn voornaamste sterkte verloren had, en men kon de Staten van Stad en Landen zulks niet al te kwalijk nemen, daar zij die Compagniën slechts hadden afgestaan onder voorwaarde dat zij ze zelven niet noodig zouden hebben. Thans was de nood daar, en ook uit *Embden* lichtten de Provinciën *Groningen* en *Friesland* gezamenlijk een bedrag van 300 man [2]. — Doch was dan de Prins volstrekt buiten staat geweest om een deel van zijn leger naar het bedreigde punt te richten? Neen! en hij had zulks ook niet verzuimd. Reeds voordat de Graaf VAN DEN BERG naar *Grave* was opgerukt, had hij den kolonel VARIC naar den IJselkant gezonden met volmacht om aldaar uit de garnizoenen een 20-tal Compagniën, elk 200 man sterk, zamen te trekken. Doch de vrees, dat VAN DEN BERG het op *Grave* gemunt had, bracht te weeg, dat de Prins dien kolonel bevel gaf, zich met het gros dier Compagniën in *Grave* te werpen. Opdat alsnu de *IJsel* en de *Waal* niet geheel ontbloot bleven, beval zijne Excellentie den Graaf VAN STIRUM met 30 Compagniën voet- en 20 Compagniën paardenvolk derwaarts te trekken. Zoolang VAN DEN BERG niet verder dan *Kranenburg* oprukte, meende VAN STIRUM te *Nijmegen* te moeten blijven. Hier kreeg hij bericht van hetgeen er te *IJseloord* voorviel; maar hij hechtte er geen gewicht aan, en bepaalde zich tot een verzoek aan den Goeverneur van *Nijmegen*, dat deze er een paar Compagniën heen zou zenden. Eene dezer Compagniën was de Engelsche Compagnie geweest, welke met verlies was afgeslagen [3].

Zoo zou dan de verdediging van het aangerande punt op den moed en den ijver der Geldersche ingezetenen zijn aangekomen. Twee dagen te voren, zoo lezen wij in de De slapheid der Gelderschen in de verdediging van het bedreigde punt.

---

[1] *Mém. de Fréd. Henri*, 83, 85. V. D. CAPELLEN, 520, 521.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 16 Julij, 1629.

[3] *Mém. de Fred. Henri*, p. 83—85. V. D. CAPELLEN, 516.

1627—1630. *Gedenkschriften van Prins Frederik Hendrik*, waren de Staten van *Gelderland*, te *Arnhem* vergaderd, van den aantocht des vijands onderricht. Toch gaven zij geen bevel tot tegenweer: de boeren werden niet gewapend, noch zelfs de hulp ingeroepen van een vierhonderdtal manschappen, die te *Doesburg* beschikbaar waren. Blijk genoeg, dat en de bevolking de opgewektheid miste om zich voor den vijandelijken inval te vrijwaren, en de Regering te onzeker was aangaande de staatkunde van het oogenblik om krachtig handelend op te treden. En geen wonder. Van de komst van den Engelschen Ambassadeur, den Ridder ROE, die tegen het midden van Julij op reis naar *Zweden* en *Polen den Haag* aandeed, was, meende men, het eigenlijke doel het verlangen om den Prins in het leger vredesvoorslagen te doen [1]. Den dag vóór 's vijands overtocht over den *IJsel* vond zich de President van de Staten-Generaal gedrongen in de schaars bezochte Vergadering (er was slechts één Gedeputeerde van *Gelderland* tegenwoordig; die van *Zeeland* en *Friesland* ontbraken geheel) het volgende voor te dragen. Alhier in *den Haag*, zeide hij, liepen sterke geruchten, dat in eenige Provinciën door bijzondere personen de zaak heengeleid en voorbereid werd tot een bestand met den vijand. Nu vraagde hij, of iemand daarvan kennis had of last had gegeven tot onderhandelingen met zoodanig doel. Hij voor zich (het was de Heer VELTDRIEL) verklaarde, dat hij daarvan niets bijzonders wist, en was van oordeel, dat, ingeval er iets van aan mocht wezen, daarvan aan deze Vergadering opening had behooren te geschieden. Hij eindigde met te betuigen, onschuldig te willen zijn aan alle onheil en zwarigheid, die den Staat door zulk eene manier van doen, te weten door bijzondere onderhandeling met den vijand, zou mogen overkomen [2]. — In *Gelderland* althans zal men niet vreemd geweest zijn van den dunk, dat de zaak door bestand stond geschikt te worden. Wellicht meende men, dat de bezetting van een deel van ons grondgebied een punt was, waaromtrent de ingewijden het eens waren ten einde het doel te zekerder te bereiken. Hoe het zij, van een moedig besluit bij het volk of de Regering in *Gelderland* bemerken wij geen spoor, en toen nu weldra de Staten van *Gelderland* eenen maatregel opperden, die het land voor den vijand geheel open liet, klonk uit de Vergadering der Staten van *Holland* de stem: *willen ons die van Gelderland verraden?* [3]

Bij de Staten-Generaal, dat is, bij Holland, welke Provincie bepaaldelijk in dit tijdsgewricht de Staten-Generaal gaande en staande hield, bestond de toeleg om in deze omstandigheden niet te onderhandelen. Den Prins wilde men de middelen gunnen, hoe bezwaarlijk het ook wezen mocht, om het beleg van *den Bosch* voort te zetten, en, kon

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 12, 14, 25, 26 Julij, 1629. V. D. CAPELLEN, bl. 517.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Julij, 1629. Vergel. *Resol. Holl.* 17 Julij; 16 Aug. 1629. V. D. CAPELLEN 520.

[3] V. D. CAPELLEN, 522.

men den vijand den *IJsel* niet weder over drijven, dan zou men hem weten te beletten, in *Holland* door te dringen of zich van eene der hoofdsteden des lands te verzekeren. Om zijne tegenwoordigheid op de Veluwe zou men zich niet bekreunen. Bleef slechts het volk willig, en hield het de ooren gesloten voor al wie eene beweging zou hebben willen uitlokken, ten einde het Bewind tot het aannemen van deze of gene voorwaarden te dwingen, dan zou eindelijk *den Bosch* wel bezwijken en de Prins naar eer en plicht gehouden zijn, den vijand het land te doen ruimen. Deze zware proef nu is zegevierend doorgestaan. Alleenlijk werd het land nog vóór den val van *'s Hertogenbosch* van de vreemde indringers gezuiverd.

1627—1630.

Standvastigheid van de Staten-Generaal, bepaaldelijk van *Holland.*

Toen het bericht tot de Staten-Generaal was gekomen, dat de vijand zich aan deze zijde van den *IJsel* verschanst had, was het kloeke besluit, in tegenwoordigheid van verscheidene buitengewone Gedeputeerden van *Holland* genomen, kracht en moed tegen dit ongeval over te stellen: » met vigueur en courage daartegen te gaan," was het woord [2]. Van het oogenblik af, dat het was gebleken, eensdeels, dat wij een deel van 's Keizers leger herwaarts zouden zien afkomen, anderdeels, dat de Prins in geen geval zijne krachten vóór *den Bosch* aanmerkelijk zou wenschen te laten verzwakken, hadden de Staten geene kosten ontzien om van alle gelegenheden gebruik te maken, ten einde onze reeds zoo kostbare armee nog te versterken. De meeste gelegenheid daartoe verschafte de vrede in het Noorden, die de troepen, welke den Koning van *Denemarken* gediend hadden, beschikbaar liet. Op dezen grond stelden de Heren van *Holland* omstreeks het midden van Junij voor, den Koning van *Groot-Britannië* zonder eenig verwijl te verzoeken, dat hij de Engelschen, die onder Kolonel MORGAN in *Denemarken* waren, gedurende den tijd, dat het beleg van *den Bosch* duurde, op zijne kosten in onze dienst liet overgaan. Toen de Prins bleek op hetzelfde denkbeeld gekomen te zijn, werd onze Resident AITSEMA dadelijk gelast te zorgen, dat het regiment in geen geval uiteenging, al zou het dan ook op onze rekening komen. Toen in het begin van Julij 400 Engelschen op het eiland *Guernsey* zich geneigd betoonden om in onze dienst te treden, namen Hun Hoog Mogenden de aangeboden dienst dadelijk aan, ter aanvulling van de manschappen, die nog altijd aan het vereischte getal waardgelders ontbraken [2]. Van nog andere troepen, meer dadelijk bij de hand, verzekerde men zich bovendien den bijstand, toen tegen het midden van Julij 't gevaar nader kwam. Sints geruimen tijd, namelijk, bevond zich hier te lande een Zweedsche Maarschalk FALKENBERG, om in onze streken volk voor GUSTAAF ADOLF te werven. Hoe geneigd om dezen Koning te wille te zijn, hadden de Staten hem, uit vrees dat daardoor soldaten uit onze armee tot vreemde dienst zouden overgehaald worden, de vergunning om hier te werven, geweigerd. Officieren en manschappen, die zich niettemin handelend of lijdelijk met

[1] *Resol. Stat.-Gen.*, 25 Julij, 1629. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 23, 25 Junij; 3, 6 Julij, 1629.

1627— 1630. die werving hadden afgegeven, waren in hechtenis geraakt. Om der vriendschap wil was men echter niet streng tegen de schuldigen te werk gegaan; integendeel, men had ze ontslagen of laten ontsnappen, en alzoo was in *Oost-Friesland* een Zweedsch regiment bijeengebracht. Deze troepen nu wenschten eerst de Staten van *Groningen*, op het gerucht dat TILLY naderde met een leger van 30 of 40,000 man, in hunne dienst te nemen; naderhand verlangden de Staten-Generaal ze in 's Lands dienst te gebruiken, en FALKENBERG liet zich overhalen, mits de Zweedsche Resident, thans Ambassadeur, CAMERARIUS [1], op zich nam, hem deswegens bij zijnen Koning te verontschuldigen [2]. Of dit alles nog niet genoeg was, zoo werden er maatregelen genomen om nog een ander regiment van die welke in *Denemarken* gediend hadden, van den Overste FERENZ of een ander, in onze dienst te krijgen. Namen wij niet al die troepen in dienst, zoo verklaarde de Prins, met de sterkste bewoordingen, het beleg van *den Bosch* niet te kunnen voortzetten (en dat hij het zou voortzetten stond vast), zonder dat onze oostelijke grenzen in gevaar van overweldiging kwamen. Dit betuigden uit zijnen naam eenige Gedeputeerden te velde, den 16den Julij in *den Haag* gekomen. Op hun voorstel werd dien dag de Keulsche Agent VAN DER VEECKEN in de vergadering geroepen, en hem aangezegd, dat bijaldien het volk van de *Ligue*, van welke de Keurvorst het hoofd was, herwaarts kwam, en ons openlijk of onder welk voorwendsel ook eenige afbreuk deed, men zulks op zijne Landen zou verhalen [3].

Bij al deze besluiten, die de begrooting van oorlog zoo ontzettend bezwaarden, werd het leger voor *den Bosch* steeds niet onvoorzien gelaten. Tonnen gouds werden aldaar in weinige dagen verteerd. In het begin van Julij verklaarden de toenmaals overgekomen Gedeputeerden te velde, derwaarts niet met ledige handen terug te durven keeren. In zoodanig geval, dat zich telkens herhaalde, was het steeds *Holland*, dat bij honderdduizenden gereed geld verschafte, tegen dat de andere Provinciën eenmaal aan hare verplichtingen voldeden [4]. Bij deze kosten was het een geringe troost, dat de Koning van *Engeland* liet weten, dat hij van de Engelschen, die nieuw in onze dienst kwamen, een 2000-tal voor 3 of 4 maanden voor zijne rekening nam [5].

Doch op het oogenblik van de overschrijding onzer grenzen en der rivier den *IJsel* door den vijand, waren al deze troepen nog niet bij de hand. Alleen was juist van de troepen van MORGAN een deel op de reede van *Enkhuizen* aangekomen, doch met gebrekkige wapenen en zonder geld om mondbehoeften te koopen. Zoo spoedig mogelijk

1 *Resol. Stat.-Gen.* 17 April, 1629.

2 *Resol. Stat-Gen.* 31 Maart; 3, 4, April; 8, 21, Junij; 5, 14, 17, 18, 20 Julij, 1629.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 15, 16, 17, 18 Julij, 1629. V. D. CAPELLEN, I, bl. 518.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 23 Junij; 2, 3, 20 Julij, 1629.

5 *Resol. Stat.-Gen.* 16 Julij, 1629.

zouden zij, van al het noodige voorzien, naar *Kampen* gezonden worden, werwaarts, alsmede naar *Zwol*, ook de Prins wilde, dat zij, zoowel als de Zweden, zoodra zij marschvaardig waren, zouden gericht worden [1]. 1627—1630.

Zwakke poging om den vijand terug te drijven.

Maar in allen gevalle was de Graaf VAN STIRUM aan het hoofd eener niet al te geringe macht op weinige uren afstands van het overmeesterde punt op den linkeroever van den *IJsel*. Hij had in last de rivieren tegen alle aanslagen van den vijand te beschermen, en kon het niet anders dan van zijnen plicht achten, eene poging te wagen den vijand van uit zijne verschansing bij *Westervoort* terug te drijven, te meer daar hij spoedig moest vernomen hebben, dat de Graaf VAN DEN BERG naar *Wezel* opgerukt was om den *Rijn* over te steken en zich met CAIRO te verbinden. Dus werd de *Waal* niet langer bedreigd, en VAN STIRUM kon alle macht tegen dezen indringer keren. Werkelijk trekt hij zijne troepen te *Arnhem* bijeen, met bevel aan den Kolonel VARIC om zich met zooveel manschappen als hij uit *Grave* missen kon, met hem te vereenigen. Den 25sten Julij had hij nog niet meer dan 4000 man voetvolk en 8 of 10 Compagniën ruiterij te *Arnhem* bijeen. Toch besluit hij nog denzelfden dag den vijand aan te tasten. Binnen het bereik van het vijandelijk kanon- en geweervuur laat hij zijne troepen stilhouden, nadat hij den kapitein BASSEN vooruitgezonden had om, zoodra hij den vijand met de onzen handgemeen zag, hem met zijne ruiters aan te tasten. Doch BASSEN laat zich verleiden om vóór dit tijdstip met 's vijands ruiters bij eene ongunstige plaatselijke gelegenheid den strijd aan te binden. Onze kapitein sneuvelde en zijne ruiters werden deels gedood, deels op de vlucht geslagen. Middelerwijl liet VAN STIRUM zijne manschappen werkeloos; door het vruchteloos verlies, dat zij geleden hadden, ontmoedigd, deden zij, eindelijk gelast op de verschansing aan te vallen, hunnen plicht niet. De Graaf trok met de zijnen in verwarring naar *Arnhem* terug [2].

In weerwil van de Staten-Generaal laat men den vijand zich over de *Veluwe* uitbreiden.

Hier bracht zijne komst natuurlijk groote ontsteltenis te weeg: de vrouwelijke huisgenooten van de Regenten waren de eersten die naar *Nijmegen*, *Rotterdam* en elders heen vluchtten. De schrik verspreidde zich rasch wijd en zijd: alles stelde zich aan, alsof het geheele land verloren ware geweest. Het Hof van *Gelderland* besloot in overleg met VAN STIRUM, dat deze Generaal zijne troepen in de zwak bezette grenssteden zou verdeelen. Deze maatregel, aan de Staten-Generaal bericht, bevreemdde Hun Hoog Mogenden ten sterkste. Immers zoo gaf men het platte land aan den vijand over; men zag af van elke nieuwe poging om hem te verdrijven, en evenmin scheen men er op bedacht om hem in te sluiten, ten einde hem te beletten zich verder uit te breiden [3]. Dat was de strekking niet geweest van de bevelen, dadelijk na de ontvangst van het

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Julij, 1629. [2] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 85—87.

[3] V. D. CAPELLEN, I, bl. 522; 523. *Resol. Stat.-Gen.* 26 Julij, 1629.

1627—1630. bericht van den overtocht van den *IJsel* door Hun Hoog Mogenden gegeven. Op hun last zou de Raad van State, te beginnen met *den Haag*, de waardgelders naar *Arnhem* zenden; de troepen van MORGAN naar *Utrecht* richten, ten einde daar behoorlijk gewapend te worden, en de Heren van *Holland* verzoeken eene goede som te leveren, ten einde dat volk aan het marcheren te helpen. Voorts besloten de Staten door brieven te bewerken, dat Dortsche en Gorkumsche schutters naar de naaste garnizoenen uittrokken om de soldaten aldaar af te lossen, die dan mede naar *Arnhem* konden oprukken. *Amsterdam* verzocht men om 5 of 600 man, de Kamers der West-Indische Compagnie aldaar, te *Dort* en te *Delft*, om de 1000 man, pas door de Compagnie gelicht, naar het aangerande punt op weg te zenden. Toen dus dat bericht aankwam, lieten de Staten het niet bij eene bloote verklaring van bevreemding. Zij zonden, terwijl hun getal weder door verscheidene buitengewone Gedeputeerden van *Holland* versterkt was, vijf Heren uit hun midden in allerijl naar Zijne Excellentie om hem over het hun zoo verderfelijk dunkend besluit te onderhouden, en met hem alle middelen te beramen tot behoud van den Staat. *Holland* bepaaldelijk, willende verhoeden, dat er tegenstrijdige bevelen gegeven werden, en zeker ook den Prins geene aanleiding tot ontevredenheid over eigenwillige handelingen van hunne zijde wenschende te geven, waarvan hij gebruik zou hebben kunnen maken om nu ook van zijnen kant buiten de Staten om te handelen, stond er op, dat men alvorens den Prins gehoord te hebben de hand niet aan het werk sloeg om de linie van de *Grebbe* tot de *Eem* in staat van verdediging te stellen [1]. Maar toen men den volgenden dag vernam, dat de Graaf VAN STIRUM voornemens was zich weder in het veld te begeven, besloten Hun Hoog Mogenden hem in dit zijn goed voornemen aan te moedigen en hem alle mogelijke ondersteuning toe te zeggen. Spoediger dan zij verwacht hadden, werden zij in staat gesteld om hem die hulp, des gevorderd, ook te verleenen: want juist kwamen er onverzocht en onverwacht 1700 man goed uitgeruste Schotten en Franschen te *Enkhuizen* aan, verzoekende in onze dienst te treden, en dadelijk namen de Staten het aanbod aan [2]. Doch de Prins was niet van gedachte, dat er een nieuwe poging tot verjaging van den vijand moest ondernomen worden. Op nieuw verklaard hebbende, dat hij het beleg, waarmede zijne eer en die van het Land gemoeid was, niet van zins was op te breken, en dat hij liever sterven zou dan zulks te doen, zond hij Graaf ERNST CASIMIR, aan het hoofd van een 120tal Compagniën voetvolk en 34 Compagniën ruiters, met geen anderen last dan om den vijand te beletten in de *Betuwe* door te dringen, en voorts de vaste plaatsen van eene genoegzame krijgsmacht te voorzien. Dat de vijand zich aan deze zijde onzer rivieren verschanst had, werd als eene gedane zaak beschouwd, die niet te verhelpen was. Nu moesten de ingezetenen maar toonen, hoe zij zich gedroegen bij eenen toestand van zaken, die des te grievender en

[1] *Resol. Holl.* 26, 27 Julij, 1629.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 26, 27 Julij, 1629.

des te ondragelijker voor hen wezen moest, omdat zij in vele jaren den vijand binnen het land niet gezien hadden [1]. Men had zich in dit opzicht als boven het lot onzer arme en zwakke naburen verheven leeren beschouwen. Hoe het zij, aan de Staten-Generaal en aan *Holland* zou het niet haperen, of de ingezetenen zouden zich standvastig, volhardend en tot alle opofferingen bereid betoonen. 1627—1630.

De Staten-Generaal moesten zich laten welgevallen, dat men er zich toe bepaalde den vijand slechts het doordringen tot voorbij de stad *Utrecht*, het innemen der stad *Zwol* en der IJselsteden, en het overschrijden van de grenzen der *Betuwe* te beletten. Dit laatste was opgedragen aan ERNST CASIMIR, die te *Arnhem* zijn hoofdkwartier gevestigd had, en wiens macht versterkt was door eenige troepen onder HAUTAIN, Commandant van *Sluis*, uit *Zeeland* gekomen [2]; het eerste zou de taak zijn van een legertje, dat, uit de nieuw gelichte Compagniën en uit Hollandsche garnizoen-soldaten, die door schutters vervangen werden, zamengebracht, in en om de stad *Utrecht* bijeen zou trekken, terwijl de verdediging van *Zwol* en de IJselsteden door versterking der garnizoenen aldaar zou verzekerd worden [3].

Ten einde den ontmoedigenden invloed, dien de vlucht van aanzienlijke gezinnen uit *Arnhem* en *Utrecht* op de volksmenigte hebben moest, tegen te gaan, en te toonen, dat de Staten-Generaal ten minste niet schroomden het gevaar van naderbij onder de oogen te zien en er niet op rekenden, dat het middelpunt des lands of eenige groote stad den vijand in handen zou vallen, hadden Hun Hoog Mogenden dadelijk ooren naar het verzoek, hun eerst van wege de Staten 's Lands, toen van wege de Regering der stad *Utrecht* gedaan, om de vergadering in dit tijdsgewricht naar hunne hoofdstad te verleggen: als drangreden daartoe gebruikten die van *Utrecht*, dat men aldus te sneller maatregelen zou kunnen nemen tot behoud des lands [4]. Alvorens echter aan dit denkbeeld gevolg te geven, wachtten zij een nog dreigender oogenblik af, hetwelk niet lang zou achterblijven.

Intusschen duurde het vervoer van troepen, krijgsbehoeften en geld uit *Holland* naar de *Veluwe* onafgebroken voort. Nu in overleg met den Prins besloten was, de Vaartsche Rijn en de Vecht in staat van tegenweer te stellen, had *Holland* 10 of 12 duizend boeren voor die van *Utrecht* veil om daaraan te arbeiden [5]. Aan het verzoek, tot de Stad *Amsterdam* en de West-Indische Compagnie gericht, werd voldaan: de Stad zond 600 man, de Compagnie 1200, met 24 last meel en zevendehalfduizend pond buskruit bovendien; een ongenoemde uit *Amsterdam* zond 60 last rogge, mede naar *Arnhem* [6].

---

[1] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 88, 89. *Resol. Holl.* 31 Julij, 1629.
[2] V. D. CAPELLEN, I, bl. 516, 517. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 27, 31 Julij; 4, 13 Aug. 1629.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 27, 29, 30 Julij; 11 Aug. 1629.
[5] *Resol. Holl.* 29 Julij, 1629. [6] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Julij, 1629.

1627—1630.

Dit was slechts een begin en telkens als er te *Zwol* of in de IJselvestingen behoefte gevoeld werd aan manschappen en oorlogsbenoodigdheden, zien wij in deze dagen de Staten zich wenden tot *Amsterdam*, en deze Stad steeds aan het verzoek gehoor geven [1].

De houding van *Amsterdam* in deze dagen.

Hoe zij al deze troepen opleveren en missen kon, zou een onoplosbaar raadsel zijn, vooral wanneer wij denken aan de spanning, die er in het voorjaar binnen hare muren geheerscht had, wanneer men niet bedacht, dat eene Regering, welke zoozeer toonde, dat het de Arminianen niet waren, die het Land aan den Spanjaard wilden gebracht hebben, niets te duchten had van de Contraremonstranten. Dezen toch zouden bij de minste beweging den blaam op zich geladen hebben van zamenwerking met dezulken, die de uitkomst van een bestand met al zijne hagchelijke gevolgen aangegrepen wilden hebben.

Jammer maar, dat deze pogingen niet genoegzaam op de plaats zelve ondersteund werden door maatregelen om den vijand hetzij door geweld hetzij door afsnijding van toevoer te dwingen onzen bodem te verlaten. Voorslagen genoeg werden daartoe gedaan, onder anderen door den wakkeren VAN DER CAPELLEN [2], en volk, geneigd om een stout stuk te wagen, zou er wel gevonden zijn, bepaaldelijk onder 't bootsvolk der West-Indische Compagnie [3]. Desniettegenstaande belette men den vijand niet eens zich op de *Veluwe* verder uit te breiden of nog sterker te nestelen. Men draalde met het afmaaijen van het te veld staande gewas en het opruimen der rijswaarden, waarin de vijand zich licht verschuilen kon om alzoo onze rivieren op nog andere punten over te komen [4].

De vijand door de Keizerschen onder MONTECUCULI versterkt.

Toen derhalve de vijand eene brug over den IJsel in gereedheid had [5], en hij sedert den 10den Augustus door de Keizerschen onder Graaf MONTECUCULI aan 't hoofd van 14,000 man voetvolk en 5000 ruiters versterkt, over zooveel troepen kon beschikken, als hij verkoos, vervulde hij spoedig de gansche *Veluwe*. Reeds in het begin van Augustus zochten enkele Veluwsche dorpen, als *Eede* en *Nijkerk*, door rijke geldelijke offers den Graaf VAN DEN BERG tot eene genadige behandeling te bewegen, verlangende zich onder contributie van den vijand te stellen: een maatregel, die, behalve dat hij schandelijk was, niet eenmaal leniging van de oorlogsrampen beloofde: want waar de vijand op den Veluwenzoom en in het Graafschap *Zutfen* contributie trok, pleegde hij niettemin onlijdelijke gewelddadigheden en moorddadige wreedheden [6]. *Harderwijk* en *Elburg* waren zwak en slecht bezet, en, kwam eene dezer plaatsen in de macht van den vijand, zoo kon deze, mogelijk ondersteund door trouwelooze ingezetenen, middel vinden om

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 6 Aug. 1629. V. D. CAPELLEN, I, bl. 525.

2 Zie zijne *Gedenkschr.* I, bl. 526—530.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 4 Aug. 1629. V. D. CAPELLEN, I, bl. 530.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 27, 30, 31 Julij; 1, 4 Aug. 1629.

5 *Resol. Stat.-Gen.* 28 Julij, 1629.

6 V. D. CAPELLEN, I, bl. 523.

1627—1630.

Holland over de Zuiderzee te bestoken [1]. In *Amersfoort* was de geest der Regering van dien aard, dat de overgang dezer plaats tot de zijde van den vijand te duchten was. Ook opperden eenige leden der Staten van *Utrecht* omstreeks den 13den Augustus het denkbeeld om de krijgs- en mondbehoeften, die zich aldaar bevonden, elders heen te brengen, opdat zij niet in 's vijands handen mochten vallen [2]. Al die schade en schande besloten de Staten op allerlei wijze te keren. Graaf ERNST CASIMIR werd van de stemming der Veluwsche dorpen verwittigd, aan den Graaf VAN DEN BERG werd een brief op hoogen toon geschreven om hem tegen de voortzetting van dat plunderen, branden en moorden te waarschuwen [3], en het voornemen verklaard om *Amersfoort* tot zelfverdediging te nopen. Ten dezen einde werd MORGAN, die toen te *'s Hage* was (zijne troepen waren, op dringend verzoek van die van *Zwol* en *Kampen*, naar deze plaatsen gericht geworden [4], in de vergadering van Hun Hoog Mogenden geroepen, en hem gelast zich naar *Amersfoort* te begeven om daar het commando op zich te nemen, en van daar bericht te zenden, wat er noodig zijn zou: dan zouden de Staten hem van alles voorzien. Zonder evenwel zoo lang te wachten, werd er onmiddellijk verordend, dat er oorlogsbehoeften zouden heengezonden worden en het garnizoen tot 1000 man zou worden vermeerderd, terwijl de Magistraat werd vermaand zich standvastig te houden [5].

De Staten trachten de verovering van *Amersfoort* te verhoeden.

Tegelijk met deze besluiten gingen de Staten-Generaal er alsnu toe over om, vergezeld door een aantal buitengewone Gedeputeerden van *Holland* [6] en door den Raad van State, hunne zittingen naar *Utrecht* te verleggen. In den avond van den 14den Augustus vertrokken Hun Hoog Mogenden derwaarts. Vóór hun vertrek bezwoeren zij nog de Staten van *Utrecht*, zoo lief hun, dus drukten zij zich uit, hun eigen behoud was, de aangewezen manschappen met MORGAN naar *Amersfoort* te zenden; maar tevens, vermoedende, dat deze veldheer die plaats door den vijand omsingeld zou vinden, verordenden zij, dat hij dan ten minste voor zijn persoon er binnen moest trachten te komen: slaagde hij ook hierin niet, dan moest hij zich met twee of drie Compagniën naar *Naarden* begeven [7]: want alsdan zou men op de krachtige verdediging van de linie van de *Vecht* en den Vaartschen Rijn bedacht moeten zijn. Inderdaad, hierop zou het aankomen: want juist op den dag van het vertrek der Staten naar *Utrecht* gaf *Amersfoort*, onder voorwaarde van vrije godsdienstoefening voor de Gereformeerden, na slechts enkele schoten gedaan te hebben, zich aan MONTECUCULI over, en daarmede viel den vijand een overgroote voorraad in handen. De meerderheid van de Magistraat der Stad

Zij verleggen hunne vergadering naar de stad *Utrecht*.

Amersfoort geeft zich over.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 8, 13 Aug. 1629.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Aug. 1629.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 13 Aug. 1629.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 26, 30 Julij; 3 Aug. 1629.
[5] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Aug. 1629.
[6] *Resol. Holl.* 14 Aug. 1629.
[7] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Aug. 1629.

1627—1630. had de overgave zonder eenige ernstige poging van verdediging doorgedreven, en de Commandant VAN DORP had geen vertrouwen op een goeden uitslag der verdediging getoond. Wel kon de Magistraat zich door den Prins verlaten achten, en klagen, dat hare stad buiten de linie van defensie gelaten werd; maar toch, er waren 7 Compagniën soldaten binnen de muren, en behalve de burgerij zouden de boeren, van buiten in de stad gekomen, gaarne medegevochten hebben. Twee Zweedsche Kapiteins weigerden dan ook het akkoord te teekenen [1].

Door de tijding lieten de Staten-Generaal zich niet uit het veld slaan. Zij zonden aan alle Provinciën bericht van de zaak; vermaanden *Kampen*, *Zwol*, *Harderwijk*, *Elburg*, *Rhenen*, *Wageningen* en *Hattum* op hare hoede te zijn, haar verzekerende van hunne ondersteuning. MORGAN ging naar *Naarden*, welks garnizoen versterkt werd, alweder met troepen uit *Amsterdam;* een duizendtal soldaten werd uitgezonden om de posten langs de Vecht te betrekken; de Admiraliteit van *Amsterdam* aangemaand de 16 gewapende roeijachten tot beveiliging van dit riviertje in allerijl gereed te maken; voor de talrijker bezetting van *Wijk bij Duurstede*, tegenover welke plaats HAUTERIVE met 14 Compagniën in de *Betuwe* lag, werd zorg gedragen; de Graaf van *Kuilenburg* wapende de boeren van zijn Graafschap, en in deze omstandigheden werd geen gevolg gegeven aan een ingekomen bevel van den Prins om niet minder dan 10 of 5 Compagniën uit *Utrecht* naar de *Bommelerwaard* te zenden [2]. Maar binnen de stad *Utrecht* was de ontsteltenis der burgers zoo groot, dat (zoo drukken de Staten-Generaal zich uit) men ze naauwelijks in behoorlijke onderdanigheid aan de Regering kon houden [3]. De Staten 's Lands betoonden zich ijverig genoeg om tot het behoud des Vaderlands mede te werken; doch wat het eene uur door de Staten was besloten, werd het andere uur door de Stad herroepen [4]. Ten einde het vertrouwen te herstellen, besloten de Staten van *Utrecht* zelven den eed van trouw te hernieuwen, in de tegenwoordigheid der Staten-Generaal, en dien te laten hernieuwen, mede ten overstaan van Hun Hoog Mogenden, door het Hof, de Magistraat, de kapiteins en verdere bevelhebbers, benevens alle burgers en ingezetenen van *Utrecht*. De Staten-Generaal achtten deze vertooning niet raadzaam: er mochten gevonden worden, die den eed weigerden. Dus bepaalden zij er zich toe, den Heer VAN BREDERODE, die in de stad commandeerde, bijzondere waakzaamheid aan te bevelen, en de hoplieden en andere officieren der Utrechtsche Schutterij in hunne vergadering te ontbieden en hun aan te zeggen, dat zij te *Utrecht* gekomen waren om goed en bloed voor het behoud van 't Land op te zetten, en hen

Staat der gemoederen binnen Utrecht.

[1] V. D. CAPELLEN, 534. *Resol. Holl.* 16 Aug. 1629. AITSEMA, 864, 865.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Aug. 1629.

[3] V. D. CAPELLEN, bl. 533.

[4] *Resol. Holl.* 14 Aug. 1629.

JOHAN WOLFAART VAN BREDERODE.

J. F. C. Bekkleben sculps.

op dezen grond aan te wakkeren en op te wekken. Voorts trachtten zij te weeg te brengen, dat de aanzienlijken een bewijs van vertrouwen gaven door de kostbaarheden, die zij naar elders gezonden hadden, weder in de stad te laten brengen. Het was te vergeefs. Zelfs kon men niet beletten, dat nog meer goederen buiten de stad in veiligheid gebracht werden [1]. 1627—1630.

Na *Amersfoort* bezet te hebben, wendde zich de vijand met een sterke macht tegen *Hattum*, om, zoo scheen het, na dit stadje bemachtigd te hebben, op *Kampen* los te gaan. Op dit bericht wisten de Staten-Generaal niets beters te doen, dan de Regering van *Amsterdam* te verzoeken eene Compagnie, die van nieuws binnen hare muren was opgericht, naar *Kampen* te zenden en ze gaandeweg te versterken en van al 't noodige te voorzien. Maar deswegens verwaarloosden Hun Hoog Mogenden niet de maatregelen voort te zetten, die den vijand moesten beletten in *Holland* of in de *Betuwe* door te dringen: al de schepen en schuiten tusschen *Utrecht* en *Nieuwersluis* zouden opgeruimd, al de houten bruggen op de *Vecht* vernield worden; alle wegen en kaden met behulp van de boeren van *Maarsen*, *Maarseveen* en *Maarsenbroek* doorgesneden, en alle verlaten opengezet worden. Op het bericht van den Graaf van *Kuilenburg*, dat er wegens de droogte beneden *Wijk* plaatsen op de *Lek* waren, waar men te paard door kon rijden, werd verordend, dat 100 musketiers, totdat het gevaar voorbij zou zijn, des nachts op de gevaarlijkste punten zouden waken. De Admiraliteit van *Rotterdam* werd, en dit op verzoek van Zijne Excellentie, aangeschreven eenige jachten en schepen naar *Woudrichem* te zenden om den vijand gade te slaan. Voorts nu de *Eem* in 's vijands macht was, moest de Admiraliteit van *Amsterdam* zorgen, dat er uit dit riviertje geene vijandelijkheden op de Zuiderzee werden aangevangen. Hadden de Staten in de laatste dagen gemeend, dat men nu eenmaal troepen genoeg in dienst had om den vijand in ontzag te houden, en hadden zij deswegens eenige aanbiedingen van personen, die nieuwe Compagniën wilden oprichten, afgeslagen [2]; thans namen zij weder alle gewapende hulp aan, die zich vinden liet, mits zij dadelijk gereed ware, en schreven op nieuw naar AITSEMA, dat hij zoo spoedig mogelijk weder een 5tal Compagniën, elk 2 of 300 man sterk, zou overzenden [3]. Op de kosten werd niet gelet, en dat terwijl er gezorgd moest worden voor de betaling van de lieden in *Holland*, die troepen vervoerd en allerlei benoodigdheden geleverd hadden, opdat dezen, vele in getal en meerendeels armoedige menschen, niet »tot desperatie gebracht werden" [4]. In den benarden financieelen toestand gingen de Staten-Generaal er toe over om, ten einde in de eerste behoeften te voorzien, van de West-Indische Compag- Staat der financiën.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 17 Aug. 1629.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 8, 11, 13 Aug. 1629.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 24, 25, 27, 29, 30 Aug. 1629.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Aug. 1629.

1627—1630. nie, een en andermaal, op onderpand hunner actiën, een voorschot eerst van twee, later van vier tonnen gouds te verzoeken. Zij beschikten reeds bij gedeelten over het bedrag, voordat de Vergadering der XIX, op dit tijdstip te *Middelburg* bijeen, het verzoek kon toegestaan hebben [1]. Voor het overige moest *Holland* door gedurige geldtoezendingen en door negotiaties, die slechts door toedoen van haar krediet konden gesloten worden, in den nood voorzien [2]. De Staten van deze Provincie besloten dan ook niet uiteen te gaan, voordat men ten aanzien van de *Veluwe* gerust kon zijn. Zij zorgden dat de gereede gelden tot geen andere doeleinden, dan den tegenwoordigen nood werden besteed, en, zich niet om den naijver der Gecommitteerde Raden bekreunende, vertrouwden zij de sleutels van de geldkist aan drie Gedeputeerden uit hun midden [3]. — En

Staat van zaken ter zee.

ware de inspanning tot den oorlog te lande nog slechts met eenige meerdere gerustheid van den kant der zee gepaard gegaan! Maar reeds in Mei was er weder een elftal schepen uit *Ostende* in zee geloopen. In den zomer viel er fel op de kust te strijden. Toen toch werd een Duinkerker, bemand met 72 koppen, door onzen vice-admiraal WEMMER VAN BERCHEM genomen. Op nieuw was men bedacht op het stoppen van het *Scheurtje* voor *Duinkerken*: daartoe was nu een geheele flotille van zoogenaamde *zinkers* gereed gemaakt. Doch de zaak had zoo spoedig geenen voortgang, niettegenstaande zij noodiger geweest zou zijn, dan ooit, daar de vijand in de Vlaamsche havens gedurig nieuwe schepen toerustte, en men omtrent het midden van Augustus, toen de angst te *Utrecht* op het hoogst gestegen was, tot de erkentenis moest komen, dat de Vlaamsche kust van onze oorlogschepen geheel verlaten was [4].

Staat der gemoederen in de Landprovinciën.

En viel er op de volharding der Landprovinciën te rekenen? Het gros der ingezetenen in die Gewesten kon slechts eene middelmatige ingenomenheid hebben met de vrijheidsbegrippen en de handelsbelangen der Hollanders. Zij telden nog eene menigte hoogaanzienlijke familiën, die de Roomsch-katholieke godsdienst hadden blijven aanhangen, en dezen konden in eene schikking met het Rijk en met *Spanje*, veel min met de Zuidelijke broeders aangegaan, onmogelijk iets anders dan eene weldaad en eene heerlijke uitkomst zien. Het volk werd bewerkt door Jezuiten, die, in het land gedrongen, gelden inzamelden, zelfs tot het ontzet van *den Bosch;* den ingezetenen de leer inscherpten, dat de oorlog tegen den Koning van *Spanje*, nu vooral nog volgehouden, onrechtmatig was [5], en tevens zelfs aan Roomsche Amsterdamsche kooplieden groote voordeelen voorspiegelden tot loon voor contrabanden op vreemde namen aan de Span-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Julij; 1, 4, 23 Aug. 1629. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Julij; 4 Aug. 1629.

[3] *Resol. Holl.* 31 Julij; 15 Aug. 1629. v. D. CAPELLEN, I, p. 530.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Mei; 4, 10 Julij; 4, 9, 16, 19 Aug. 1629. *Resol. Holl.* 3 Aug. 1629.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 23 April, 1629. *Resol. Holl.* 27 Julij, 1629.

jaarden te leveren [1]. En welk een geest in sommige Edelen uit de Landprovinciën woonde, kan blijken uit den rechtshandel in deze dagen tusschen de Staten van *Gelderland* en MAXIMILIAAN, Graaf van *Bronkhorst* en Heer VAN BATENBURG gevoerd. Deze beweerde niet onderhoorig te zijn aan het Hof van *Gelderland*, en uitgestrekter rechtsgebied te bezitten, dan dit Hof hem toekende. Hij was, zeide hij, slechts onderhoorig aan het Heilige Roomsche Rijk; zijne Heerlijkheid *Batenburg* maakte een lid uit van den Westfaalschen Kreis, en de dorpen, wier rechtsgebied het Hof van *Gelderland* hem betwistte, behoorden reeds onder de Heren van *Batenburg*, voordat er Graven en Hertogen van *Gelder* waren en bij gevolg eer er een Hof van *Gelderland* bestond. Hij achtte zich en den Keizer door de aanmatiging van de Staten van *Gelderland* ten hoogste beleedigd en in hunne Rijksrechten gekrenkt: vond hij geen steun bij de Staten-Generaal, zoo zou hij zich tot den Keizer wenden. Hun Hoog Mogenden gaven hem natuurlijk geen gelijk, maar ontrieden niettemin den Staten van *Gelderland* de zaak in dit tijdsgewricht zoo heftig door te zetten als zij reeds aangevangen hadden. De Keurvorst van *Keulen*, als voorzitter van den Westfaalschen Kreis, trok zich door zijnen Agent VAN DER VEECKEN de zaak des Heren VAN BATENBURG aan [2]. — Waarlijk zulke Heren moesten de troepen van MONTECUCULI als wrekers van hunne en des Rijks aloude Hoogheid op de aanmatiging van een burgerregering van gisteren aanmerken en inhalen. 1627—1630.

En bij zooveel, dat menigeen in de Landprovinciën zoo niet geneigd om den vijand in te halen, dan toch te onverschillig moest maken om hem met zelfopoffering te verjagen, moet men nog de verdeeldheid voegen, welke tusschen de leden dier Provinciën onderling heerschte, en die mede niet gunstig werken moest op de verdediging des Lands, daar de zich verongelijkt achtende partij maar al te zeer geneigd pleegt te zijn om van eene verandering van Regering herstel van grieven te verwachten. Om niet te spreken van de oneenigheden tusschen de Stad *Groningen* en de *Ommelanden*, die nog altijd niet bijgelegd waren [3], in *Overijsel* lagen de kleine met de groote Steden, in het Graafschap *Zutfen* de kleine Steden met de Hoofdstad overhoop. *Hasselt* en *Steenwijk* klaagden, dat de Ridderschap en de drie Steden, *Zwol*, *Kampen* en *Deventer*, haar en het geheele Land van *Vollenhove* onbillijk met belastingen bezwaarden, en zich zooveel aanmatigden, dat zij, de inwoners der verongelijkte en vernederde kleine Steden, bij de miskenning hunner privilegiën geene reden hadden om zich over de Unie te verblijden [4]. En hoe de Stad *Zutfen* de Stad *Doesburg* bejegende, toen deze benevens de andere Steden van het Kwartier op het recht om mede vertegenwoordigd

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Febr. 1629.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 17 Junij; 29 Dec. 1628. 15 Maart; 3, 20 April, 1629.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Junij; 15, 22, 27, 28 Sept.; 19 Dec. 1628. 6, 17 Febr.; 11 Junij; 20 Aug. 1629.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Julij, 1628.

1627—1630. te worden, aanspraak maakte, is uit de *Gedenkschriften* van den Gelderschen Edelman VAN DER CAPELLEN te zien [1].

Onder zulke omstandigheden moest de weinig talrijke Vergadering der Staten-Generaal de zaken gaande houden. *Zeeland* en *Friesland* toonden nog steeds zooveel onverschilligheid en zoo weinig neiging om iets van de verantwoordelijkheid voor hetgeen er verricht en verhandeld werd, op zich te nemen, dat er al dien tijd geen vertegenwoordigers dezer twee Gewesten ter Generaliteit opdaagden. Hoeveel volharding was er bij al die redenen van ontmoediging dan niet noodig voor hen, die van geen schikking met den vijand wilden weten, en den tegenstand onverdroten voortzetten. Voorwaar, zoo de Landprovinciën zich gemeenschappelijk aan den vijand hadden overgegeven, en *Holland* zich tot onderhandelen verstaan had, het zou gemakkelijker te begrijpen zijn, dan het te doorgronden is, hoe de strijd is volgehouden. Daartoe moeten wij ons herinneren, dat de verovering der Zilvervloot was voorafgegaan, die aan het Land geld en krediet verschafte, en aan de West-Indische Compagnie tegelijk het uitzicht opende en, als het ware, de verplichting oplegde om *Zuid-Amerika* te veroveren, hetgeen zonder voortzetting van den oorlog niet geschieden kon; maar vooral, dat de vrijheidsleer van den waren Hollandschen patriot niet bloot verdedigd werd door de weinigen, die haar begrepen en waardeeren konden, maar dat het lot der godsdienst onafscheidelijk aan haar lot verbonden was, waardoor zij den ijver der predikanten en hunnen ganschen aanhang voor zich had, en eindelijk, dat de praktijk en de baten der sedert den afval van *Spanje* veranderde Staatsregeling reeds erfelijk waren geworden in verscheidene Geslachten. Wat zou voor zulke familiën de val van het sedert 50 jaren gevolgde stelsel, wat zou voor haar, bepaaldelijk in het Sticht van *Utrecht*, alwaar zoo vele Gereformeerden in het genot van de winstgevende bedieningen der Kerk geraakt waren, de toepassing van het Restitutie-edict geweest zijn? Om zulk een schrikbeeld te verdrijven, was het raadzaam niet te bouwen op eenig bestand, maar den vijand uit de stad te houden. Dus vond *Holland*, al ware het bloot in het eigenbelang van de meeste aanzienlijke Utrechtsche Geslachten, eenen steun, die het Land in de tegenwoordige omstandigheden onmisbaar was.

Hoe te verklaren, dat de strijd is volgehouden.

Bedacht om zich zoo veel mogelijk in hun opzet te versterken, besloten de Staten-Generaal nog dienzelfden 16^{den} Augustus, waarop reeds zooveel was omgegaan, de Provinciën *Zeeland* en *Friesland* uit te noodigen, om op dit moeijelijk tijdstip, al was het dan slechts voor korten tijd, meer geregeld Gedeputeerden te willen zenden; voorts onze Gezanten in *Engeland* en *Venetië* met de bedoelingen bekend te maken, waarmede men zich uit *den Haag* naar *Utrecht* had begeven, en hun te gelasten bij die Hoven op nieuw aan te dringen op ondersteuning, nu onze Staat zich tegen den gemeenschappe-

---

[1] Bl. 496, 497.

lijken vijand zoo dapper kweet en zich zoo veel opofferingen getroostte. De Fransche Regering was mede reeds vroeger op zulke gronden tot het verstrekken van een ruim subsidie aangespoord; doch haar Ambassadeur had, evenals die van *Venetië*, weinig hoop op de vervulling van dezen onzen wensch gegeven [1]. Tegelijk lieten Hun Hoogmogenden blijken, dat zij het plichtsverzuim, waaraan men zich te *Amersfoort* had schuldig gemaakt, niet ongestraft wilden laten. De Raad van State werd gemachtigd, den Kapitein VAN DORP, die aldaar gecommandeerd had, benevens allen anderen, die er den Krijgsraad hadden uitgemaakt, te verhooren, en voorts naar bevind van zaken tegen hen te werk te gaan [2]. Maar dat er vermogende personen waren, die er belang bij hadden, dat de zaak niet onderzocht werd, scheen daaruit te blijken, dat aan VAN DORP de gelegenheid gelaten werd om te vertrekken. De Raad van State verkeerde in de meening, dat de Staten-Generaal hem daartoe verlof gegeven hadden; doch deze Vergadering verklaarde geen kennis van de zaak te dragen. Daarentegen werden twee gewezen burgemeesters van *Amersfoort*, VAN DAM en GOYER, uit *Amsterdam* gevankelijk naar *Utrecht* gebracht [3]. Maar gemakkelijk moest het hun vallen, hun gehouden gedrag te verontschuldigen, door zich op den raad van dezen of genen, in de eerste plaats van den Prins zelven, te beroepen [4]. 1627—1630.

Doch dringender, dan voor begaan verzuim te straffen, was het tegen nieuw verzuim te waken, en dit deden de Staten-Generaal: zij zonden vertrouwde Staatslieden om den staat der verschansingen langs de *Vecht* tot den *Hinderdam* en aan den Vaartschen *Rijn* op te nemen, en waar die niet voldoende mochten zijn, voor de voltooijing, en voorts voor al het mogelijke om de toegangen af te sluiten, zorg te dragen. De Amsterdamsche Oud-burgemeester OETGES ging in persoon uit *Utrecht* naar *Muiden* om bij deze plaats, aan wier behoud, nevens dat van *Woerden*, *Holland* boven al gelegen was, op den staat der vestingwerken en op het doorsteken der dijken te letten. Bij *Utrecht* zouden de sluisen buiten *de Weerd* worden opengezet. Zoo kon men de linie, welke deze stad en *Holland* beschermde, verzekerd achten, vooral toen de 10 roei-jachten, door de Oost-Indische Compagnie uitgerust, goed gewapend, met 259 koppen bemand en door mannen als TRIP en HASSELAAR aangevoerd, en straks met nog zes sloepen vermeerderd, uit *Amsterdam* op de *Vecht* verschenen waren [5]. Op de onuitputtelijkheid van *Amsterdams* middelen scheen men te rekenen. Immers daar uit *Utrecht* reeds versterking gezonden was naar *Elburg* en *Harderwijk*, dat met een beleg bedreigd scheen

Maatregelen tot verzekering van de *Vecht* en den Vaartschen *Rijn*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 27, 28 Julij, 1629.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Aug. 1629.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 21 Aug. 1629.
[4] V. D. CAPELLEN, 534. DE BORDES, De Verdedig. v. Nederl. in 1629, bl. 186—190.
[5] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 21 Aug.; *Resol. Holl.* 17 Aug. 1629.

1627—1630. te worden, en men niet meer soldaten missen kon om de aanvragen ook van elders te voldoen, werd *Amsterdam* verzocht eene Compagnie naar *Kampen*, en straks nog eene naar *Harderwijk*, en onmiddellijk daarna alweder eene Compagnie naar *Weesp* te zenden. Eerst toen zich ook *Elburg* nog om eene Compagnie tot *Amsterdam* wendde, moest de Stad zich daartoe buiten staat verklaren, en zou *Friesland* verzocht worden hulp derwaarts te zenden [1]. Daar deze Provincie benevens *Groningen* gemachtigd was om ten laste der Generaliteit 3000 man te lichten, zoo meende men, kon zij wel wat troepen missen [2]. *Friesland* zelf dacht er anders over: zelfs verlangde zij, dat Graaf ERNST CASIMIR in persoon zijn Goevernement zou komen verdedigen met de Compagniën, die ter harer repartitie stonden bij zich [3]. Op de troepen van den Kolonel HAUTERIVE en van Graaf ERNST CASIMIR meenden de Staten-Generaal de bescherming van de Neder-Betuwe, van *Wijk* tot aan de *Uitertsche Hoofden*, niet te kunnen laten aankomen. Dus beschreven zij uit de Graafschappen *Buren* en *Kuilenburg* en de Heerlijkheid *Vianen* den derden man, wonende binnen de steden, en den vierden man ten platten lande, tusschen de 20 en de 60 jaren, om dag en nacht gewapend de toegangen te bewaken, en voorts evenzoo den derden en den vierden man uit *Leerdam*, *Heukelom*, *Asperen*, *IJselstein*, *Beest* en *Renooi*, om van geweer en spade en mondbehoeften voor 6 dagen voorzien, zich te *Ravenswaai* onder de bevelen van HAUTERIVE te gaan stellen. Aan de Staten van *Zeeland* werd geschreven, dat zij in allerijl de 480 bootsgezellen, door de West-Indische Compagnie aangenomen, met zoo veel matrozen mogelijk versterkt, naar de *Willemstad* en de *Klundert* zouden doen afzakken, en de Staten van *Holland* werden uitgenoodigd mede den derden man uit de steden en van het platte land welgewapend naar *Utrecht* te zenden. Niet ten onrechte rekenden de Staten-Generaal op de bereidvaardigheid van *Holland* en spoorden zij reeds vooruit de andere Gewesten aan om het voorbeeld dezer Provincie te volgen. Immers wel vonden de Staten van *Holland* niet uitvoerbaar, den derden man te wapenen, daar de Steden aan schutters, en een groot deel van 't platte land aan wachten reeds zooveel manschappen leverden, dat daarvan weinig viel te verwachten; maar zij verklaarden zich bereid om voor eene maand of zooveel langer als Hun Hoog Mogenden zouden goedvinden, 5000 weerbare mannen te lichten, mits de andere Provinciën naar billijke verhouding evenveel deden tot behoud van het Land. Niettemin kwamen er reeds een 150-tal gewapende boeren uit *Holland* aan, om de posten aan de *Vecht* te bezetten [4].

Maatregelen ter bescherming van de *Neder-Betuwe.*

Noodzakelijkheid der behoedzaamheid.

Wel was er waakzaamheid noodig. Aan enkele teekenen bleek, dat men het verraad

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 18, 19, 21, 27 Aug. 1629.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 20 Aug.; *Resol. Holl.* 18 Aug. 1629.

[3] *Resol. Holl.* 16 Aug. 1629.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 23 Aug.; *Resol. Holl.* 20, 21 Aug. 1629.

geene gelegenheid geven moest. Het Huis *ter Eem*, zeer sterk door onderwaterzettingen, en door 20 man van het garnizoen van *Naarden* bezet, werd door deze soldaten, zonder dat de plaats opgeëischt was, op eigen gezag verlaten [1]. De sluizen buiten *de Weerd*, bij *Utrecht*, werden den 18den Augustus gesloten gevonden zonder dat men wist door wien [2], en het opruimen van alles wat in den omtrek van de stad *Utrecht* en aan *Vecht* en *Lek* den vijand gelegenheid kon geven om zich te verschuilen of over het water te komen, het doorsnijden van wegen, dijken en dammen, en het openen van sluizen werd, in weerwil van den aandrang van die van *Holland* en de bedrijvigheid van den Raad van State, niet zoo stipt uitgevoerd, als wel wenschelijk was: een timmerman, gelast om zekere brug af te breken, zag zich daarin met geweld verhinderd, en de Staten zagen zich genoodzaakt te dreigen, dat degenen, die men betrapte op het stoppen der gaten in de dijken, zouden gehangen worden zonder vorm van proces [3]. Van de Stichtsche zijde waakten de boeren niet zoo ijverig als van de Hollandsche, en reeds was men in *Holland* bedacht op het geval, dat de vijand de *Vecht* overgetrokken zou zijn [4]. Wat er met *Amersfoort* gebeurd was, wettigde het wantrouwen, waaraan de Regeringen van andere steden zich blootgesteld zagen. Het geven van het wachtwoord en de bewaring der stadssleutels te *Wijk bij Duurstede* en te *Harderwijk* werd, tegen de privilegien dezer Gemeenten en in weêrwil van de klachten deswegens ingebracht, aan de Commandanten dezer plaatsen opgedragen: te *Wijk* beschouwden de Staten den Kapitein DUIJK als commandant, hoezeer een Fransch officier, trouwens buiten hun weten, acte als zoodanig van den Prins had bekomen; te *Harderwijk* commandeerde de Utrechtsche Edelman REINIER VAN GOLSTEIN, door de Staten derwaarts gezonden [5]. Al waren zulke maatregelen van voorzorg niet overtollig, toch betoonden zich de ingezetenen der kleine steden geneigd genoeg om den vijand buiten hunne wallen te houden. Dit mag men van *Rhenen* getuigen (de Prins had dit plaatsje als te zwak willen prijs geven), en vooral van *Harderwijk*, *Elburg* en *Hattum*, die, opgeëischt door een trompetter om zich aan den Koning over te geven, te verstaan gaven, dat zij voor den Koning kruit en loot over hadden en anders niet. Die van *Hattum* namen voor, op het voorbeeld der Vaderen goed en bloed op te zetten, en te toonen, dat zij het vaderland en hunne eer liefhadden. Toen de vijand naderde, deden zij eenen uitval en brachten te weeg, dat hij zich van hunne wallen verwijderd hield. Hunne kleine macht

1627—1630.

Standvastigheid van *Hattum* en andere kleine steden.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 17 Aug. 1629. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Aug. 1629.

[3] *Resol. Holl.* 17 Aug.; *Resol. Stat.-Gen.* 19, 21, 24, 27, 29 Aug. 1629; V. D. CAPELLEN 535, 537.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 27 Aug.; *Resol. Holl.* 17, 18 Aug. 1629.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 23, 25 Aug. 1629.

1627—1630. was met eenige manschappen uit *Zwol* vermeerderd geworden, en uit *Amsterdam* van krijgsbehoeften voorzien [1].

Onder dit alles verzuimde de Graaf VAN DEN BERG geen van de middelen, die hem tot zijn doel konden leiden. Terwijl MONTECUCULI schandelijk ruw en onredelijk te werk ging [2], wenschte hij door zachtheid, niet door geweld te winnen. Door brieven bewerkte hij de Regeringen der Steden, die hij zich gaarne zou hebben zien toevallen. De boeren van het *Gooiland* liet hij verzoeken niet te vluchten, daar zij geen schade zouden lijden, en aan de Staten-Generaal zelven schreef hij in antwoord op hunne klachten wegens de gewelddadigheden, door zijne soldaten gepleegd, eenen brief van verontschuldiging van dien aard, dat Hun Hoog Mogenden dit schrijven stipt geheim meenden te moeten houden [3]. Tegelijk werd door troepenvereenigingen bij *Breda* den Prins reden gegeven om, juist toen men tegen den vijand op *de Veluwe* het meest op zijne hoede moest zijn, op nieuw de toezending van Compagniën van hier naar *Noord-Brabant* te vragen: men gaf natuurlijk daaraan op het oogenblik geen gehoor. Om »in de tegenwoordige bezwaarlijke constitutie van 's Lands zaken" den Prins, die zich ter beveiliging van *Vecht* en *Vaart* tot het mededeelen van ontwerpen bepaalde, welke reeds vóór zij ontvangen werden, waren uitgevoerd [4], ter zijde te staan, en hem tevens te polsen op hetgeen hij dacht over de aanbieding van bestand, door den vijand gedaan, benoemden de Staten van *Holland* vier aanzienlijke mannen uit hun midden, die met commissie van de Staten-Generaal naar het leger vóór *den Bosch* vertrokken [5]. Het scheen noodig den Prins nader in te lichten.

Intusschen was het gevaar, toen men nog voortging zich te versterken en te waken, reeds gelukkig voorbij. De Kolonel Baron VAN GENT VAN DIEDEN, goeverneur van *Emmerik*, had reeds sedert eenigen tijd zwanger gegaan met het denkbeeld om *Wezel* te verrasschen: hij was met den toestand der verdedigingsmiddelen tot in de bijzonderheden bekend, en stond met eenige ingezetenen in verstandhouding. De Prins had de uitvoering vroeger niet raadzaam gevonden, en ook in den laatsten tijd daarop niet aangedrongen; doch toen VAN DEN BERG onze grenzen overschreden en eenige troepen uit *Wezel* gelicht en met zich mede genomen had, kwamen die ingezetenen van *Wezel*, welke de stad in onze handen wilden brengen, VAN DIEDEN spreken, terwijl hij zich op zijnen

Verrassching van *Wezel*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 21, 25 Aug. 1629. V. D. CAPELLEN, 537, 538. AITSEMA, 869, 870. Ernstig was *Hattum* niet bedreigd geworden. Zie DE BORDES, *t. a. pl.* bl. 203—205.

[2] AITSEMA, bl. 867.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Aug. 1629. *Resol. Holl.* 17 Aug. 1629.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 18, 27, 31 Aug. 1629.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 18, 20 Aug. 1629. *Resol. Holl.* 16, 22 Aug. 1629. *Mém. de Fred. Henri*, p. 102—104. AITSEMA, 864.

post tusschen *Arnhem* en *Kuilenburg* bevond: zij deelden hem mede, dat een bastion, 1627—1630.
waaraan gearbeid werd, op het oogenblik in slechten staat van verdediging en gemakkelijk te beklimmen was. De Prins, op VAN DIEDENS verzoek van de zaak onderricht, keurde goed, dat de onderneming gewaagd werd, en gaf aan Graaf ERNST CASIMIR bevel ze te ondersteunen. Deze verschafte aan den kolonel duizend man uitgelezen voetvolk en 800 man kavallerie, welke troepen den 17den Augustus te *Schenkenschans* moesten zijn. Bovendien zou WOLF MISLICH, goeverneur van *Breévoort*, zich met 600 man gereed houden. Hem werd aangewezen, zich den 19den vóór het aanbreken van den dag te 2 uren op een bepaalde plaats, op een half uur afstands van *Wezel*, te bevinden. Den 18den omstreeks den middag brak VAN DIEDEN met de ter zijner beschikking gestelde troepen van *Schenkenschans* op. De staat der wegen en de omstandigheid, dat men tot tweemalen toe in de duisternis van den regenachtigen nacht verdwaalde, bracht te weeg, dat zij eerst te vier uren in den morgenstond op het met WOLF afgesproken punt aankwamen. Deze was op het gestelde tijdstip daar geweest; maar geen troepen ziende opdagen, had hij zich, ten einde niet ontdekt te worden, verwijderd. Hoezeer van dezen bijstand en tevens van de bedekking der duisternis verstoken, zette VAN DIEDEN de onderneming door. Door twee *Wezelsche* burgers geleid, beklimmen 30 man het bastion. Teruggeslagen door de wacht, worden zij krachtig ondersteund door de benden, die hen op den voet gevolgd waren, en met gezamenlijke kracht wordt het bastion vermeesterd. Nu laat van DIEDEN door eene bende van 120 man eene der poorten van buiten openbreken, en zendt den Kapitein HUYGHENS met 150 man de stad in, die in weêrwil van den tegenstand, hem door twee Spaansche Compagniën geboden, de marktplaats bemachtigt. Toen VAN DIEDEN, na het bastion behoorlijk bezet gelaten te hebben, zich mede derwaarts begaf, ontmoette hij reeds onze kavallerie, die de opengebroken poort was binnengelaten. Deze ruiters rijden alles wat zich in de straten weren wil, overhoop. In persoon belet VAN DIEDEN den Spaanschen goeverneur, FRANCISCO LOZANO, eenige Duitsche Compagniën, die in eene voorstad gelegerd waren, binnen de stad te brengen. De goeverneur werd gevangen genomen, en de manschappen die hem vergezelden, ten deele gedood. De Duitsche Compagniën en de soldaten der bezetting, die zich naar de torens op de wallen begeven hadden, gaven zich alsnu over, en de plaats was reeds te vijf uren in de macht der onzen. WOLF MISLICH had het vuren gehoord, en daaruit bemerkende, dat de onderneming was doorgezet, had hij zich gehaast zich naar de stad op weg te begeven, en had de bezetting van de twee forten, het eene aan den *Rijn* het andere aan de *Lippe*, tot de overgave gedwongen. De vijand boorde zelf zijn gewapend schip, dat voor de stad lag, in den grond, en zijne schipbrug over den *Rijn* raakte geheel uit elkander. Twaalf honderd gevangenen werden voorloopig in de kerk bewaakt; twee honderd man waren er van de zijde des vijands gesneuveld; van onze zijde niet meer dan 30 met 2 luitenants. Op de wal-

1627— 1630. len vond men 34 kanonnen; de magazijnen waren wel voorzien van mond- en krijgsbehoeften, en de goederen die Spaansche en Keizerlijke officieren, naar de *Veluwe* getogen, hier hadden achtergelaten, vielen onzen soldaten in handen. De burgers hadden zich stil gehouden: niettemin werden de winkels op de markt, en alle kloosters geplunderd [1].

Gevolgen dier verrassching. Wat moest het gevolg zijn van de verovering van *Wezel?* De indruk, dien deze gebeurtenis maakte, was geweldig. »Wat blijdschap, zegt AITSEMA [2], daardoor alom door alle Vereenigde Nederlanden veroorzaakt werd, is met geen tongen uit te spreken, evenzeer als de verslagenheid der Spaanschen," en VAN DER CAPELLEN breekt den gewonen stijl zijner *Gedenkschriften* [3] af om een hooggestemde dankzegging aan God voor eene »zoo wonderlijke verlossing" in te lasschen. Die stad, welke de diplomatie in 1614 tot groote ergernis der Gereformeerden aan SPINOLA in handen had doen stellen, opdat de Spaansche macht op dit gebied tegen den invloed, dien de Staten zich door de hardnekkige handhaving van hun krijgsgezag binnen *Gulik* verschaften, zou kunnen opwegen [4], die stad was thans op onze zijde teruggebracht en aan de Reformatie hergeven, en hiermede de smaad van het verlies van *Gulik* meer dan hersteld. Maar deze voldoening voor de eerzucht der Noord-Nederlanders was van minder aanbelang, dan de beteekenis, die de verrassching der stad *Wezel* had in de oogen van den Graaf VAN DEN BERG, en de invloed, dien zij dientengevolge op zijne besluiten uitoefende. Doorgaans wordt de zaak dus voorgesteld, alsof de Spaanschen en Keizerschen, nu *Wezel* was overgegaan, zich den weg, langs welken zij allen toevoer van benoodigdheden bekwamen, afgesneden zagen, en zij nu, om niet te verhongeren, dadelijk den terugtocht moesten aanvaarden. Dit is onjuist. *Wezel* was voor hen geenszins de eenige weg van gemeenschap met *Duitschland* en de Zuidelijke Nederlanden: geheel de oostgrens van *Gelderland* lag open. Daarbij hadden onze troepen menig punt aan de rivier beneden *Wezel* bezet, zoodat, wanneer men den vijand zijnen toevoer langs den *Rijn* had kunnen en willen afsnijden, men niet tot den val van *Wezel* had behoeven te wachten. Neen! de toestand was van anderen aard. De Graaf VAN DEN BERG had de *Veluwe* bezet in de hoop, daardoor eene beweging in *Holland* ten behoeve van een verdrag uit te lokken. Nu had die bezetting reeds zoo lang geduurd, en nog had zich niet het minste teeken geopenbaard, dat *Holland* met den vijand, genesteld op den bodem der *Unie*, onderhandelen wilde. Integendeel, de eendracht aldaar was ongekrenkt, de partijzucht verstomde, voor geene opofferingen van schatten deinsde men terug en de toeleg om den indringer in *Vecht* en Vaartschen *Rijn* een onoverschrijdbaren hinderpaal te doen vinden, en zoo hij die wateren overschrijden mocht, hem in het hart van *Holland* te

---

[1] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 104—109. V. D. CAPELLEN, I. 535, 536. AITSEMA, I, bl. 871, 872. *Resol. Holl.* 20 Aug. 1629.

[2] Bl. 872. [3] Bl. 536. [4] Zie hiervoor, D. III, St. II, bl. 540, 542—544.

verdelgen, was openbaar. Zoo lang de troepen, gehoor gevende aan de bevelen van den Prins, zich lijdelijk hielden, en zelfs eene stad als *Amersfoort* zonder noemenswaard geweld kon genomen worden, was de staat van zaken voor onzen vijand nog vol te houden; maar nu men, en zonder dat de Prins zulks had kunnen of willen beletten, tot diergelijke aanvallende bewegingen als de verrassching van *Wezel* overging, moest VAN DEN BERG tot de overtuiging komen, dat de kans voorbij was. Nu kon zijn stand hagchelijk worden. Eene Provincie van het gebied der Unie verder tot bevrediging van den euvelmoed en tot stilling van den honger van 's Keizers Kroaten te laten vernielen, wat voordeel zou het hem aanbrengen? De breuke tusschen de beide verscheurde deelen van Nederland zou er slechts onheelbaarder, en zijn persoon slechts gehater door worden. Want de middelen om zonder gewelddadigheden te gebruiken op vreemden bodem gelegerd te blijven, vermocht noch de schatkist der Infante, noch die van den Keizer of van den Koning van *Spanje* te verschaffen [1]. De soldaten gepaaid met het vooruitzicht, dat zij in de vette Hollandsche »kaaskamer" zouden worden binnengeleid [2], begonnen reeds ongeduldig te worden. Teleurstelling en gebrek, ziedaar genoeg om hen oproerig te maken. Dus besefte de Graaf, dat het tijd was, aan de mislukte proeve een einde te maken, en hoe eer hoe beter MONTECUCULI met zijne troepen terug te roepen en TILLY, die vast naderde, te laten weten, dat hij met zijn geldeloos volk den tocht moest staken [3]. De Hollandsche volharding had het pleit gewonnen; de kooplieden hadden gezegevierd; de plannen van den Keizer om de Vereenigde Provinciën te bedwingen, waren verijdeld; de »restitutie" der Kerk, die in *Duitschland* zoo voorspoedig om zich greep, was op de grenzen van *Holland* gestuit [4], en voor de menschheid het bestaan van ten minste éénen vrijen burgerstaat gehandhaafd. Wat zou GUSTAAF ADOLF vermocht hebben, zoo hij den Keizer, met de middelen van het bedwongen *Holland* versterkt, tegenover zich had aangetroffen? Wat zou *Frankrijk* tegen *Spanje* hebben uitgericht, wanneer dit Rijk, ontheven van de zware taak om zijne Provinciën tegen onze legers te beschermen, zijne macht niet langer verdeeld had gezien? Met den Graaf VAN DEN BERG deelde Prins FREDERIK HENDRIK de overtuiging, dat nu aan alle proefnemingen en aan alle pogingen der diplomatie, om de Grooten der wereld in staat te stellen die onbedwingbare kooplieden naar hunnen zin te zetten, een einde was gekomen. De zaak was anders uitgevallen, dan men menschelijker wijs had kunnen verwachten: het volk had, volgens de zeer opmerkelijke uitdrukking in 's Prinsen Gedenkschriften [5], meer gedaan dan men verlangd had. Derhalve had hier, zijns be- 1627—1630.

[1] AITSEMA, bl. 867. [2] V. D. CAPELLEN, I, bl. 523. [3] *Resol. Holl.* 25 Aug. 1629.

[4] Zoo zeker rekende men op de herstelling van de openbare Katholieke eeredienst in *Holland*, dat Roomsche kerksieraden reeds te scheep herwaarts gevoerd werden (*Resol. Holl.* 20 Aug. 1629).

[5] p. 90.

1627—1630. dunkens, als het ware een oordeel Gods uitspraak gedaan: de val van *Wezel* was in zijn oog, een werk Gods en niet van menschen [1], en hij was de eerste om de Staten uit te noodigen God in de openbare Kerken voor deze uitkomst te danken [2].

Niet dadelijk durfde men in *Holland* de waarachtigheid van het heugelijk bericht vertrouwen, en eerst na voorzichtig dralen werden openbare feestelijkheden verordend en een dankdag uitgeschreven [3]. Ook staakte men de maatregelen nog niet om de linie van verdediging in den besten staat te brengen, evenmin als de verordeningen, die tot de volkswapening strekten [4]. Eerst toen de tijding kwam, dat MONTECUCULI *Amersfoort* met achterlating van slechts vijftienhonderd man verlaten had [5], staakte *Holland* voorloopig de voorbereidende bemoeijingen tot de lichting van 5000 man, en tot de bewaking van de *Vecht* door bezoldigde boeren. Ook vond die lichting van 5000 man bezwaar bij de Staten-Generaal; de hooge soldij, door *Holland* beloofd, mocht, vreesde men, de soldaten der bestaande armee verleiden om op dien voordeeliger voet dienst te nemen [6]. Bovendien was juist in dezen tijd het regiment van kolonel FERENZ, sterk vierdehalfduizend man, uit de Deensche in onze dienst overgegaan, te *Enkhuizen* aangekomen [7]. Weldra vernam men nu ook, dat zelfs de laatste soldaat van den vijand *Amersfoort* den 24sten Augustus verlaten had. Dit was echter niet geschied, zonder dat het krijgsvolk zich schuldig maakte aan plundering, aan beleediging der burgers en aan miskenning van het gezag der Magistraat, die door in naam van den Koning te spreken iets meende te zullen uitrichten [8]. Het was een les voor hen, die van heil onder 's Konings gezag gedroomd hadden. Thans verzocht dezelfde Magistraat troepen van de Staten om tegen eene herhaalde komst van de Spaansche vrienden gewapend te zijn. Dadelijk werd er een Zweedsch regiment heengezonden, en de Overste ERENTREITER werd commandant van de Stad en van het mede ontruimde Huis *ter Eem*. Deze officier kreeg den last mede om de Magistraat, die de vijand had aangesteld, gevangen naar *Utrecht* te zenden, aan welken last hij voldeed. Nu achtten de Staten van *Utrecht* zich bevoegd om eene nieuwe Overheid te *Amersfoort* aan te stellen; doch de Staten-

MONTECUCULI verlaat *Amersfoort.*

---

[1] Al heeft de Prins dit niet met zooveel woorden gezegd tot den bode, die hem het bericht van de verrassching van *Wezel* kwam brengen (in de bronnen vind ik ten minste daarvan geen bewijs), toch getuigen zijn *Gedenkschriften* (p. 109), dat hij daarin Gods hand opmerkte.

[2] *Resol. Holl.* 23 Aug. 1629.

[3] *Resol. Holl.* 20, 21, 22, 23 Aug. *Resol. Stat.-Gen.* 22 Aug. 1629.

[4] *Resol. Holl.* 21 Aug. 1629.

[5] *Resol. Holl.* 22, 23 Aug. 1629.

[6] *Resol. Holl.* 22, 25 Aug. 1629. *Resol. Stat.-Gen.* 27 Aug. 1629.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 25 Aug. 1629. *Resol. Holl.* 23 Aug. 1629.

[8] *Resol. Holl.* 22, 23, 25 Aug. 1629. AITSEMA, bl. 868.

Generaal, voorzeker de Stad als door de wapenen der Unie hernomen beschouwend, kwamen daartegen op, en verlangden, dat die van *Utrecht* in deze zaak niets verrichten zouden, zonder alvorens Hun Hoog Mogenden daarin gekend te hebben, en toen de Staten van die Provincie, hen voorbijgaande, eene nominatie aan den Prins gezonden hadden om daaruit de keus te doen, betuigden zij zich ontevreden over deze handelwijze [1]. 1627—1630.

Zwarigheden tusschen *Holland* en *Utrecht* over het betalen der verschansingen.

Nog een andere reden van ongenoegen was er op hetzelfde oogenblik tegen de Staten van *Utrecht*. Dezen toch verklaarden zich onvermogend om de in den laatsten tijd aangevangen versterking hunner hoofdstad te bekostigen. De Gedeputeerden van *Holland* boden het geld daartoe te leen aan, op voorwaarde dat, op het voorbeeld van hetgeen in andere Provinciën geschiedde, de Gedeputeerde Staten van *Utrecht* persoonlijk borg bleven. Weigerde men dit, dan wilden die van *Holland* onschuldig gehouden worden aan alle onheil, dat uit de staking der fortificatiën kon ontstaan, en wenschten, dat de Prins werd ingelicht, hoe de versterking niet uit onvermogen, maar uit onwil van de Staten van *Utrecht* achterbleef. Zoo ernstig gewaarschuwd, kwamen de Staten van *Utrecht*, na een onderhoud met den Prins, met het aanbod voor den dag om aan de fortificaties van de stad en de kleine steden de som van 20,000 gulden te betalen, mits de verdere onkosten door de Generaliteit gedragen, en de werken van de *Grebbe* zoo spoedig mogelijk gemaakt werden, mede ten laste van de Generaliteit. De Staten-Generaal namen hiermede geen genoegen, zij dreigden met scherpe maatregelen, en toen dit niets wezenlijks uitwerkte, verklaarden zij, dat de Heren van *Utrecht* niet schenen bedacht te willen zijn op hunne eigene defensie, gelijk goeden bondgenooten betaamde. Voorts vaardigden zij eene Deputatie naar zijne Excellentie af om hem de weerbarstigheid dier Heren kenbaar te maken. Dus gedrongen, barstten die van *Utrecht* uit in de klacht, dat de Staten-Generaal hunne Provincie in deze tijdsomstandigheden, daar zij metterdaad grensgewest geworden was, ook als zoodanig volgens de Unie hadden behooren te behandelen door de lasten harer verdediging op zich te nemen. Voorts, zich bepaaldelijk verstoord op *Holland* betoonende, verweten zij den Staten van dit Gewest, dat zij van de ramp, die *Utrecht* getroffen had, gebruik hadden willen maken om zich ten hunnen koste te bevoordeelen [2]. Niettemin stonden zij voor het oogenblik zoo veel toe, dat de werken dadelijk konden aangevangen worden. Maar *Holland* liet zich die beschuldiging niet aanleunen. Hare Gedeputeerden leverden een tegenprotest in van dezen inhoud: Het kwam hun, verklaarden zij, zeer vreemd voor, dat, wat de Staten van *Holland*

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 27, 28, 29, 30 Aug. 1629.

[2] Wellicht bedoelden die van *Utrecht* almede, dat die van *Holland* voor de Vaartsche en Vechtsche linie ook daarom zoo veel over hadden, omdat zij, in geval van doorbraak van den *Lekkendijk*, ook als waterkering zou kunnen dienen (*Resol. Holl.* 12 Sept. 1629).

1627— 1630. gedaan hadden, door *Utrecht* zoo miskend werd. Zij hadden ter liefde en ten verzoeke van die van *Utrecht* hunne burgers uit de steden, hunne boeren van den akkerbouw laten optrekken om stad en land van *Utrecht* door hunne wapenen of door het opwerpen van verschansingen te beschermen. Zij hadden ten einde de buitengewone lichtingen mogelijk te maken, hun Gewest met millioenen bezwaard, en hunne Gedeputeerden met de Staten-Generaal naar *Utrecht* gezonden om deze Stad aan te moedigen tot volharding. Dat alles nu werd met ondank en achterdocht betaald! Ook vonden zij het onredelijk, dat die van *Utrecht*, op grond dat de vijand zich eens in hunne Provincie vertoond had, beweren wilden frontier te zijn, even als *Gelderland* en *Overijsel*, die den vijand dagelijks voor de muren harer steden hadden. Zulks was bepaaldelijk onbillijk met betrekking tot *Holland*, dat, als degelijk en telkens metterdaad bedreigd frontier, meer plaatsen moest versterken, dan het geheele Sticht groot was, zonder daarvoor aan de Generaliteit, veel min aan het Sticht, een penning in rekening te brengen. Dus mocht men hun wel gelooven, als zij beweerden, noch van *Utrecht* noch van eenige andere Provincie iets te vergen, wat hare souvereiniteit te kort doen of haar met betrekkelijk grooter lasten dan *Holland* kon bezwaren. Ten slotte betuigden zij, als men aan hunnen ijver zulk eene hatelijke uitlegging gaf, die van *Utrecht* gaarne alleen met de versterking van hunne stad te zullen laten begaan [1]. — En hiermede liep deze zaak af. De naijver van *Utrecht* jegens *Holland* had zich blootgegeven. Steeg *Hollands* overwicht bij de gebeurtenissen, die men beleefd had, dan moest deze Provincie ook maar geld over hebben voor werken, die hare kracht verhoogden, in dezelfde mate als haar aanzien steeg. — Zoo sprak het gekrenkte gevoel. Ten onrechte. Immers had *Holland* werkelijk overheersching bedoeld, het zou van de Provincie *Utrecht* niet gevorderd hebben, dat zij zelve zware offers bracht: had *Holland* de betaling op zich genomen, *Utrecht* zou daardoor in eene betrekking van afhankelijkheid tegenover den machtigen nabuur geraakt zijn. Met dit offer betaalde die Provincie hare zelfstandigheid.

Na den val van *Wezel*, voerde de vijand niets uit van hetgeen de onzen nog van hem verwachtten. Men had op eene poging van zijne zijde gerekend om die stad te heroveren, of in *de Betuwe* te dringen, met het doel om daardoor ten minste den Prins te nopen, het beleg van *den Bosch* op te breken [2]; doch niets van dit alles gebeurde. Bleef derhalve tot in de eerste dagen van September de geest der Staten gespannen op eenig krijgsbedrijf, ten einde den vijand, die onder JAN VAN NASSAU tusschen *Zutfen* en *Doesburg* genesteld bleef, en de schansen aan den *IJsel* bezet hield [3], allen lust en macht tot elken aanslag te benemen, en stelde men den Prins op nieuw de vraag voor, of men het plan niet zou ten uitvoer brengen, beraamd om 's vijands brug

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Aug.; 3, 4, 5, 6 Sept. 1629.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 27 Aug. 1629.

[3] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 110.

over den *IJsel* te vernielen [1]; van lieverlede week het gevaar zoozeer, dat men zich veroorlooven mocht tot het opheffen der wachtposten langs de Vecht en den Rijn tusschen *Vianen* en *Wijk bij Duurstede* over te gaan [2]. 1627—1630.

De werkeloosheid, ook van onze krijgsmacht, in weerwil van den strijdlust der Staten, was voorzeker mede daaraan te wijten, dat de onderhandelingen over bestand van 's vijands zijde ernstiger dan ooit hervat waren. Nog hoopte de vijand iets te verkrijgen, waartoe, zoo als hij zelf gevoelen moest, de kans voorbij was. De Hollanders zouden thans minder dan ooit ooren hebben tot schikkingen, waarbij hunne regering eenigermate veranderd of slechts in gevaar van verandering zou gebracht geworden zijn. Intusschen, slechts wanneer 's Prinsen betrekking eenigermate het karakter bekwam van die van een zelfstandig Vorst, kon deze met het treffen van een bestand zijn ingenomen, en slechts in dit geval konden de patriotten in het Zuiden, zonder dat hun land zijne zelfstandigheid en godsdienst prijs gaf, zich vroeger of later aan het Noorden in vrede en bondgenootschap aansluiten. Toch wilde men nog het middel der onderhandelingen beproeven, of het gewenschte doel nog door beleid en overreding te bereiken zijn mocht. Om den blaam niet op zich te laden, dat men den vrede afsloeg, waar hij werd aangeboden, hetgeen den oorlog misdadig zou hebben doen worden, verledigden zich de Staten tot die onderhandelingen, welke bovendien dit voordeel hadden, dat zij *Frankrijk*, hetwelk niets zoo zeer duchtte, dan dat *Spanje* de Republiek niet meer te bestrijden zou hebben, daardoor gereeder worden moest, om, zonder iets van onze zelfstandigheid te vergen, eene krachtdadige alliantie met ons aan te gaan.

Onderhandelingen over bestand.

Den 3den September (1629) deed de Raadpensionaris DUYCK, op last van die van *Holland*, aan de Staten-Generaal opening van zekere zaak van groot gewicht, de Provinciën in 't gemeen rakende. De zaak werd geheim behandeld. Zij betrof 's vijands verlangen, uit een brief van MARQUETTE aan BERKEL gebleken, om de onderhandelingen levendig te houden [3]. Het was de vraag, of men daaraan gehoor zou geven; en het antwoord moest men schuldig blijven, zoo de Provinciën niet werden geraadpleegd. Het besluit was, dat de Gedeputeerden de zaak, onder belofte van geheimhouding, aan de mannen van het meeste gezag, elk in hunne Provincie, zouden mededeelen, om te weten te komen, wat zij er van dachten. Binnen ruim veertien dagen zouden zij verslag doen van hetgeen zij vernemen zouden, en intusschen zouden de Staten-Generaal den Heer BERKEL, door hunnen Griffier, CORNELIS MUSCH, als van wege hem zelven, laten verzoeken eens te *Utrecht* te komen. Dadelijk verzette de Afgevaardigde van *Zeeland*, VOSBERGEN, zich tegen dit besluit, waarin hij eenen aanvang van onderhandelingen

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Aug.; 9 Sept. 1629. *Secrete Resol.* 5 Sept. 1629.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 29, 30 Aug.; 4 Sept. 1629.

[3] V. D. CAPELLEN, I, bl. 540.

1627—1630. zag, die hij dadelijk afgesneden wenschte te zien [1]. Hij liet zich hierin leiden door den invloed van zijnen medegedeputeerde, BEAUMONT, toen afwezig. De voorbarigheid van BEAUMONT werd later door zijne Committenten gewraakt [2]. Hoe het zij, in *Zeeland* bracht de Kaapvaart winsten aan, en de West-Indische Compagnie, die in geval van vrede van hare plannen zou hebben moeten afzien, telde aldaar een groot getal aandeelhouders. Genoeg om den tegenstand van VOSBERGEN te verklaren, welke echter het besluit niet keren kon. — Den 8sten September was BERKEL aangekomen. Nu werd den Griffier gelast, hem buiten de vergadering aan te zeggen, dat hij een concept van antwoord stellen moest op de missieven van MARQUETTE. Bij dit antwoord, door Hunne Hoogmogenden goedgekeurd, in bedekte uitdrukkingen van de zaak gewagende, verzocht hij den onderhandelaar van de andere zijde wel te willen gelooven, dat hij als een goed Christen niets liever zou zien, dan dat die »zwaarmoedige proceduren" eens aan een eind mochten komen; daartoe zou hij, benevens zijn gebed tot God, niet nalaten al wat redelijk en Christelijk was, toe te brengen. Ter zake komende, bericht hij, dat de zaak overwogen was: maar wegens haar gewicht en omdat er hier te lande verscheidene »geïnteresseerden" waren, wien zij moest medegedeeld worden, was er nog geen besluit genomen. Evenwel, voegde hij er bij, gaf 's vijands eisch, dat wij ons zouden haasten, alsof er na den val van *den Bosch* geen bestand te verwachten was, aan velen aanleiding om te denken, dat slechts het behoud dier plaats en geenszins eene geheele bemiddeling in de bedoeling lag. Derhalve wachtte hij hierop nadere verklaring [3].

Intusschen zou de inneming van *den Bosch* die voorwaarde van zelve doen vervallen. Op *de Veluwe* en in *Gelderland* werd door hen, die het beleid van den oorlog hadden, de vijand gespaard; maar *'s Hertogenbosch* werd tot de overgave gedwongen. Op de vraag, tot den Prins gericht, of hij zeker plan van aanval op den vijand binnen onze grenzen goedkeurde, antwoordde hij ontkennend, en ried slechts de eene of andere onbeduidende onderneming voorwaardelijk aan [4]. *Wezel* werd met zoo weinig ijver bewaakt, dat het was alsof het er op werd toegelegd, het weder in 's vijands handen te laten vallen. De Prins zou, ware het door de Staten niet verhoed, de 10 Compagnien, die hij vroeger naar die streken, voornamelijk naar *Wezel*, gezonden had, weder van daar tot zich voor *den Bosch* hebben doen komen. Ook gedroeg zich de Magistraat zoo, alsof zij zich weldra weder jegens de Spaansche heerschappij te verantwoorden zou hebben [5]. Ook ten aanzien van de Katholieken te *Emmerik* en elders werden alle geweldige maatregelen door den Prins met de meeste bezorgd-

De belangen der Katholieken worden door den Prins ontzien.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Sept.; *Secr. Resol.* 5 Sept. 1629.
[2] V. D. CAPELLEN, bl. 556.
[3] *Secr. Resol.* 8 Sept. 1629. V. D. CAPELLEN, bl. 547.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Sept. 1629.
[5] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 14 Sept. 1629.

H. J. Brill del. J. F. C. Reckleben sculps.

BELEG VAN 'S HERTOGENBOSCH.

heid verhoed. Graaf ERNST CASIMIR en de Gedeputeerden van Hun Hoogmogenden te Arnhem verlangden de Jezuiten, priesters en studenten uit *Emmerik* te verbannen: zij waren daar in groot aantal, stonden in verstandhouding met den vijand, en hun klooster was een gebouw van dien aard, dat er een goed getal krijgsvolk zou kunnen schuilen. De Raad van State en die van *Gelderland* ondersteunden dit voorstel; maar de Staten-Generaal vonden er zwarigheid in, vermits het verblijf der Jezuiten te *Emmerik* op overeenkomsten steunde. Niettemin vonden zij goed, de »belhamels" voor een tijd uit de stad te zetten, en de Nederlandsche kinderen, die bij de Paters onderwijs genoten, naar hunne ouders terug te zenden; voorts wachten voor de deuren der Jezuiten te plaatsen en eene Compagnie soldaten in het klooster te leggen. Doch toen de Prins deze maatregelen vernam, betoonde hij zich misnoegd, dat men ze zonder zijn voorweten had uitgevoerd. Nog minder tevreden moest hij zich gevoelen, toen men vernam, dat een sergeant-majoor, bij de afwezigheid van VAN DIEDEN, niet alleen de Jezuiten met hunne kweekelingen, maar al de Roomsche geestelijken, benevens de kanunniken, had doen vertrekken. De krijgsoverste werd ter verantwoording geroepen [1]. 1627-1630.

Doch *'s Hertogenbosch* zou niet ontzien worden. Al was het beleg misschien buiten noodzaak gerekt [2], de Prins was zedelijk verplicht de stad in te nemen. Of waartoe zou het anders gediend hebben, dat hij zoo hardnekkig voor die wallen gelegerd was gebleven, terwijl een groot deel van het Land overheerd, en het geheele Land bedreigd werd?

Nadat de Graaf VAN DEN BERG, naar de *Veluwe* vertrokken, opgehouden had de belegeraars te bedreigen [3], was de belegering ijverig voortgezet. Toen de forten *Isabella* en *Sint-Antonie* in 's Prinsen handen gevallen waren, bleef de moeijelijkheid nog groot, daar de weg, langs welken de gemeenschap tusschen die forten en de stad onderhouden was, den onzen niet kon dienen om de stad te naderen. Die weg toch was smal, tusschen de *Dommel* aan de eene, en een diepe gracht en moerassen aan de andere zijde, en bovendien op twee plaatsen verschanst [4]. Dus werden de loopgraven van alle kanten, in weerwil van de zwarigheden en kosten (de arbeiders lieten zich tienvoudig betalen), onverdroten voortgezet; watermolens moesten den doorweekten grond voor de aarden werken geschikt maken. Achtereenvolgens, en niet zonder veel verlies van manschappen, maakte zich de Prins meester van de twee verschansingen van den weg tusschen de forten en de stad, en noodzaakte daarmede de belegerden naar de halve maan voor de Vuchterpoort terug te trekken. Zoo kwam men weldra voor de stadsgracht. De genoemde halve maan werd den eersten September genomen, nadat de Engelsche

Voortzetting van de belegering van *'s Hertogenbosch.*

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 8, 18, 23 Sept. 1629.

[2] Zie V. D. CAPELLEN, behalve op bl. 533, ook op bl. 545 en 546.

[3] Zie hiervoor bl. 383.

[4] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 82.

1627—1630.

Luitenant-Kolonel VERE en de Fransche Kolonel, markies DE COURTAUMER, er het leven gelaten hadden [1]. Ook de diepe en breede gracht kwam men door, en nu ging men er toe over om het bolwerk, dat zich op dit punt bevond, en den muur te ondermijnen. Nadat meer dan éénc mijn zonder genoegzame uitwerking gesprongen was, had ten laatste de ontploffing van een paar mijnen in den nacht van den 9den en in den morgen van den 11den September zulk een gewenscht gevolg, dat er eene groote bres in den muur en het bolwerk ontstond. De belegerden schaarden zich nog in slagorde in en bij de bres, maar gaven tevens te kennen, dat zij met den Prins in onderhandeling wenschten te komen. Reeds den 9den, den 10den en den 11den Augustus, toen de onzen tot de gracht genaderd waren, hadden de Gouverneur, de hooge Geestelijken en de Magistraat der Stad de Staten van *Brabant* en de Infante verwittigd, dat de vesting zonder dadelijke hulp niet meer te houden was [2]. Door hardnekkig standhouden op alle vaste punten en door gedurige uitvallen tegen den telkens naderkomenden vijand, hadden de bezetting en de burgerij der stad zich dapper gekweten, en zonder verdenking van plichtverzuim konden zij alsnu op overgave bij eerlijk verdrag bedacht wezen. Eerst verlangden zij veertien dagen tijds om de orders van de Infante te verstaan, en te vernemen of er nog hoop van ontzet voor hen was; doch toen de

De Stad capituleert.

Prins dit verzoek had afgeslagen, vingen de onderhandelingen aan [3]. Den 11den September besloten de Staten-Generaal te *Utrecht*, vernomen hebbende, dat de lang belegerde Stad capituleerde, zich den volgenden morgen, met achterlating van den Raad van State, naar *Bommel* te verplaatsen, waar men beraadslagen zou of men verder naar het leger zou doorreizen. Dit laatste werd goedgevonden, en den 12den na den middag vergaderden Hun Hoog Mogenden te *Vucht* in het leger vóór *den Bosch*. Hier maakten bepaaldelijk de schikkingen, met de Geestelijkheid der Stad en der Meijerij te treffen, het onderwerp hunner beraadslaging uit. Zij besloten aanvankelijk, dat alle geestelijke personen, zoo mannen als vrouwen, gehouden zouden zijn uit de stad te vertrekken; dat alle geestelijke en kloostergoederen, binnen de stad aanwezig, zouden komen aan de Generaliteit, alsmede de kerken- en pastorijgoederen, zoo binnen als buiten de stad gelegen; doch de verdere geestelijke en kloostergoederen, gelegen ten platten lande, in onzijdige plaatsen, waar contributie betaald werd, zouden voor de eene helft door de Generaliteit, voor de andere helft door de Geestelijkheid genoten worden. Den 13den

---

[1] Aldaar p. 95—101.

[2] *Resol. Holl.* 14 Aug. 1629. AITSEMA, bl. 864. De brieven werden onderschept. Men vindt ze deels bij BOR, *Gelegentheyt van 's Hertogenbosch* enz. bl. 238—240, en alle bij Dr. HERMANS, *Verzamel. v. oorkonden betrekkel. h. beleg v. 's Hertogenb.*, bl. 252—258.

[3] *Mém. de Fréd. Henri*, 111—113. AITSEMA, bl. 881, 882. V. D. CAPELLEN, bl. 540, 543, 544.

verscheen de Prins in de vergadering om mede te raadplegen en voor de Geestelijkheid te pleiten [1]. Alstoen kwam men overeen, dat de ingezetenen der stad zich zouden hebben te richten naar de plakaten van het Land, behoudens, gelijk overal, de vrijheid van geweten. Voorts lieten Hun Hoog Mogenden den eisch van de helft der geestelijke goederen in neutrale plaatsen vallen, om den geestelijken daarvan, zoo lang zij leefden, het vruchtgebruik te vergunnen. Ook zouden de monniken en nonnen in de stad mogen blijven en hun leven lang worden gealimenteerd uit de inkomsten hunner kloosters. Evenwel Hun Hoog Mogenden zouden ze, des verkiezende, in gewone huizen in de stad kunnen laten wonen. De schilderijen, beelden en sieradiën zou de Geestelijkheid uit de kerken met zich mogen nemen. Toen de andere partij zich tevreden stelde met het genot van de geestelijke goederen ten platten lande en in neutrale plaatsen, werden de artikelen dienzelfden avond laat nog vastgesteld [2]. Zij waren ten getale van 27. Het eerste hield de verzekering in eener volkomene amnestie ten aanzien van alles wat er van het begin der beroerten tusschen de Stad en de Vereenigde Provinciën was voorgevallen. Aan alle ingezetenen, zonder eenig onderscheid, werd het behoud van het leven en, voor zooveel het niet tegen de vroeger vermelde bepalingen streed, van hun goed gewaarborgd. De Staten en de Prins namen aan, de Stad en al hare ingezetenen met »alle zoetigheid en goedertierenheid" te behandelen, om »voortaan in alle vriendschap, op hun ouden vrijdom, met de andere Vereenigde Provinciën te verkeren." Slechts voor deze reize zou de benoeming der Magistraat en der rechtelijke ambtenaren aan de keuze staan van Zijne Excellentie en de Gedeputeerden van Hun Hoog Mogenden. Daarna zou de Regering aan de Magistraat en de drie Leden der Stad (de Geestelijkheid, de Schepenen en de Raden) verblijven, en slechts geboren of genaturaliseerde Bosschenaars daartoe aangesteld worden. Tot Goeverneur of plaatsvervanger van den Goeverneur zou geen ander gesteld worden, dan een lid van het Huis van *Nassau* of eenig ander Nederlandsch Heer of landzaat. Het garnizoen mocht met alle eer en behoud van wapenen, krijgsbehoeften en eenig geschut de stad uittrekken en zou kosteloos voorzien worden van de middelen om de bagage naar *Diest*, *Antwerpen* of *Breda* te vervoeren [3]. — Middelerwijl waren uit de verschillende Provinciën eene ongeloofelijke menigte nieuwsgierigen aangekomen om getuigen te zijn van den overgang der stad. De Prinses van *Oranje* en de Koning van *Bohemen* hadden zich mede naar het leger begeven. Ten einde de vertooning recht ontzagwekkend te maken en ook aan het uittrekkend Spaansche garnizoen een groot denkbeeld te geven van de sterkte en het goede voorkomen onzer troepen, waaronder echter vele zieken waren, liet de Prins uit de naburige garnizoenen zooveel volk komen, als men missen kon, en met die manschappen al de wachten verdubbelen. De

1627—1630.

Het garnizoen trekt uit de Stad.

---

[1] v. d. Capellen, bl. 546.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 12, 13 Sept. 1629.

[3] Aitsema, I, bl. 882—886.

1627—1630. uittocht had plaats op Maandag den 17den September. GROBBENDONK begroette bij het doortrekken den Prins, die omgeven was van een aantal Fransche en Engelsche edellieden van den hoogsten rang, en ontving van hem vele beleefde betuigingen over de verdediging der stad [1]. — De Staten-Generaal verordenden, dat overal in de Provinciën, nevens openbare teekenen van blijdschap, den 10den October een dankdag zou gehouden worden »over de groote genade, die God Almachtig dezen Staat had gegeven". Bij de gebeden, dien dag op te zenden, moest niet verzuimd worden (zoo besloten de Staten) God te smeeken, dat hij de harten der ingezetenen van *'s Hertogenbosch* wilde bekeren, opdat zij de ware kennis van Gods heilig woord mochten bekomen. Hiertoe trachtten zij dadelijk mede te werken. Reeds in Julij had de Synode van *Zuid-Holland*, te *Leiden* vergaderd, GIJSBERT VOETIUS naar het leger gezonden, ten einde den Prins en de Gedeputeerden te velde te verzoeken om bij de te maken verovering bovenal de uitbreiding van 's Heren woord en de voortplanting van Zijne Kerk in het oog te houden, en niet alleen de Stad en de Meijerij met goede en trouwe predikanten te bekleeden, maar ook »alle afgoderijen en superstitiën" daaruit te weren, en de geestelijke goederen »volgens de generale intentie der eerste gevers" tot de ware dienst Gods en waarlijk tot vrome doeleinden te bestemmen [2]. In hoeverre de Prins en de Staten geheel aan de strekking van het laatste gedeelte van dit verzoek voldaan hadden, stond te bezien; maar aan den maatregel, in het eerste gedeelte aanbevolen, wilden zij dadelijk uitvoering geven. Zij verordenden, dat voorloopig door de kerken van *Gorkum*, *Heusden*, *Bommel* en *Utrecht* bij leening in de bediening te *'s Bosch* zou voorzien worden, om aldaar, nevens Dominus COENRADUS, die Woensdag den 18den September met den Prins, de Staten en zoovele toegestroomde Hollanders in zijn gehoor in de St. Jans-kerk eene dankzegging gehouden had, »in alle modestie en discretie eene nieuwe gemeente op te kweeken" [3]. Later beklaagde zich de Synode, dat de Staten deze zaak geregeld hadden zonder haar daarin te kennen [4]. — Zijne Excellentie vond zwarigheid in de uitvoering van het besluit, waarbij de Bisschop van *den Bosch* gelast was, de kerken in de Meijerij ten behoeve van de Gereformeerde eeredienst over te geven. Niettemin besloten de Staten dien maatregel door te zetten, opdat de Roomsche Geestelijkheid, in geval het »groote werk" gelukte (waarmede de Staten het bestand bedoelden), zich niet op de possessie zouden vermogen te beroepen [5].

Maatregelen om de Gereformeerde godsdienst in de Stad en de Meijerij in te voeren.

Nu *'s Hertogenbosch* gevallen was, scheen het mogelijk om aan de vermindering der

[1] *Mém. de Fréd. Henri* p. 114—116. AITSEMA, p. 886.

[2] Zie BOR, t. a. pl. bl. 222, en HERMANS, t. a. pl. 236.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 17, 18, Sept. *Resol. Holl.* 24 Sept. 1629.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Sept.; 19 Oct. 1629.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 16 Oct. 1629.

strijdkrachten te denken. De vijand op de *Veluwe* scheen niet meer te duchten; met een leger van geringer sterkte zou hij gemakkelijk te verjagen zijn; de kosten van zooveel buitengewone troepen waren niet meer te verantwoorden noch uit te houden, en bovendien begon men overlast van sommigen van al dat vreemde volk te krijgen. Bepaaldelijk waren het de 2500 man soldaten van FERENZ, die zich balddadigheden veroorloofden. Slechts om beter toegerust te worden, waren zij nog niet naar het leger vertrokken, waar de Prins hunne aankomst verbeidde [1]. Den 2den September vervoegden zij zich te *Utrecht*, waar zij in sommige kerkgebouwen gelegerd waren, op eigen gezag in militaire orde en volle wapenrusting vóór het stadhuis. Een deel vatte post op het Vreêburg. Het voorwendsel dezer vertooning was dat zij de volle maand soldij verlangden, door Hun Hoog Mogenden verstrekt, maar waarvan hunne kapiteins hun slechts de helft hadden uitbetaald. De Staten-Generaal, alsnog te *Utrecht*, hierop (het was zondag) bijeengekomen, droegen den Raad van State den last op om te zorgen, dat de troepen uitéén zouden gaan, een duizendtal nog denzelfden dag naar het leger ingescheept en eenige belhamels gevat en gestraft zouden worden, doch met voorzichtigheid en rijp overleg met den Krijgsraad. De burgerij zou daarbij in de wapenen komen, om allen euvelmoed der vreemde soldaten te weren. De Raad van State beraamde met den Krijgsraad het plan om hen in de kerken, nadat zij derwaarts teruggekeerd zouden zijn, met de andere troepen van het garnizoen te belegeren: wie eigenwillig de kerken verliet, zou neêrgesabeld, en de uitlevering der belhamels geëischt worden. De uitvoering van dit ontwerp was bij de min gunstige stemming van de stedelingen en het garnizoen te gevaarlijk. Daarom vereenigden zich de Staten-Generaal met een ander voorstel, volgens hetwelk eenige Regeringsleden de oproerlingen zouden zien te bewegen genoegen te nemen met de halve maand soldij; zoo zij hierin niet slaagden, zou men de kapiteins gelasten de volle maand te betalen, waarop de soldaten naar het leger zouden worden ingescheept; alleenlijk zou men de belhamels uit de schepen lichten om te recht gesteld te worden, of hunne straf zich tot gelegener tijdstip voorbehouden. Toch werd nog meer kracht ontwikkeld, dan dit voorstel medebracht. Ten minste des anderen daags liet de Commandant der Stad, BREDERODE, de Staten weten, dat acht belhamels in hechtenis genomen waren; tevens stelde hij in bedenking, of men die personen voor het oog hunner kameraden zou straffen, dan of men dezen dadelijk naar het leger zou zenden. De stedelijke Regering was voor den laatsten maatregel, op grond, zeide zij, van de vermoeidheid der burgers, die anders nog langer in de wapenen zouden moeten blijven. De Raad van State, in welks midden de Heer VAN SOMMELSDIJK gedurende al dezen tijd groote werkzaamheid en veerkracht betoonde, was voor de strengere partij. Maar de Staten-Generaal gelastten, de manschappen hoe

1627—1630.

Men heeft te *Utrecht* overlast van de vreemde troepen.

---

[1] *Res. St. Gener.* 26, 31 Aug. 1629.

1627—1630. eer hoe beter in te schepen, en hun de belhamels achterna te zenden, om in het leger hunne straf te ondergaan [1].

Hoe vurig moest na zulk eene gebeurtenis het verlangen worden om van het vreemde volk zooveel mogelijk te worden ontslagen. Toen nu *'s Hertogenbosch* zich had overgegeven, en de vijand aan den *IJsel* zich stil hield, scheen de afdanking op eenigzins ruime schaal mogelijk geworden te zijn [2]. Doch de Prins was niet van dit gevoelen. In plaats van onbezorgdheid bij anderen te wettigen, had hij, ten minste zoo lang *den Bosch* het nog hield, de versterking van de Grebbelinie en de voltooijing van de verschansingen van de Vaart tot den Hinderdam [3] zoo behartigd, alsof er een vernieuwden inval te duchten was. En zoo lang de vijand den IJselpas bezet hield, scheen waakzaamheid raadzaam. Maar waarom hem dan niet met geweld verjaagd, liever dan met groote kosten en lasten onze armee op dien uitgebreiden voet gehouden? Na de verovering van *den Bosch* zal daartoe het vermogen althans niet ontbroken hebben. En de Prins gaf werkelijk eene nieuwe krijgsbeweging als de reden op, waarom hij de afdanking nog uitgesteld wenschte te zien [4]. Doch het waren keizerlijke troepen, die onder Graaf JAN VAN NASSAU dien pas bezetten, en konden dezen goedschiks aftrekken, zoo was zulks boven eene vijandelijke ontmoeting te verkiezen, daar er geene oorlogsverklaring van den Keizer tegen ons, of van ons tegen den Keizer geschied was. Den eersten September gaven de Staten-Generaal te kennen, dat men »van wege dezen Staat vooralsnog niet goedvond, de neutraliteit met de Keizerschen te breken" [5]. Maar vooralsnog trokken de Keizerschen niet af; zij meenden, dat, bij de hangende onderhandelingen tusschen ons en *Spanje*, de Staten door het aanbod van de ontruiming van ons grondgebied tot meer inschikkelijkheid te brengen zouden zijn. De Staten, dit bevroedende, wilden juist die onderhandelingen te baat nemen om de Keizerschen goedschiks te doen aftrekken. Daartoe verordenden zij, nadat MARQUETTE te kennen gegeven had, dat de Infante, in weerwil van de overgave van *den Bosch*, tot vrede geneigd was, in overleg met zijne Excellentie een nieuw onderhoud tusschen BERKEL en MARQUETTE te *Rozendaal*, waar onze zaakgelastigde hem te kennen zou geven, dat er

Reden waarom men de Keizerschen niet met geweld van den IJselpas verjaagde.

---

[1] *Res. St. Gen.* 1, 2, 3 Sept. 1629.

[2] *Res. Holl.* 20, 25 Sept. Nog tot in het midden van September kwam er nieuw volk, door AITSEMA voor ons geworven, hier te lande aan (*Res. St. Gen.* 16 Sept. 1629).

[3] *Res. St. Gen.* 31 Aug.; 3, 6, 7, 9 Sept. 1629. *Res. Holl.* 12 Sept. 1629. Nog later drongen die van *Utrecht* en de Prins, doch zonder veel ijver bij de Staten-Generaal op te wekken, op de voortzetting en de versterking der Grebbelinie aan (*Resol. Stat.-Gen.* 8 Nov.; 1 Dec. 1629).

[4] *Res. St. Gen.* 4 Oct. *Res. Holl.* 28, 29 Sept. 1629.

[5] *Res. St. Gen.* 1 Sept. 1629.

aan de voortzetting der onderhandelingen niet te denken was, zoo de vijand of zijn bondgenoot niet alvorens den IJselpas geheel verliet. Doch toezeggingen van hetgeen de Staten doen zouden, wanneer de tegenpartij hem hierin te wille was, mocht BERKEL niet geven [1]. Op het vernemen van deze boodschap stelde MARQUETTE zich aanvankelijk zeer boos aan; maar later vraagde hij, of Hun Hoog Mogenden tegen het verlaten van den IJselpas niet gezind zouden zijn iets van hunne zijde in te willigen, bij voorbeeld, *Wezel* aan den Hertog van *Palz-Neuburg* in te ruimen. BERKEL beloofde niets, maar verklaarde dat, zoo de vijand onzen bodem niet verliet, de Staten de middelen hadden om hem met Gods hulp van daar te verdrijven. Hierop begaf zich MARQUETTE naar *Brussel* om het gevoelen van de Infante te gaan vernemen, hopende, naar hij zeide, dat hij ten spoedigste met eenen last terug zou komen, die Hun Hoog Mogenden naar den zin zou zijn. BERKEL, voegde hij er bij, kon de zaak voor gedaan houden. Het spreekt echter van zelf, dat onze tegenpartij zonder eenigen waarborg, dat daardoor de voortzetting van de onderhandelingen verzekerd zou zijn, het pand, dat zij bezat, niet uit de handen zou geven. Ook kwam er dadelijk bericht aan BERKEL uit *Brussel*, dat men de *Veluwe* en den pas over den *IJsel* zou verlaten, zoodra er eenig verdrag zou gesloten en geteekend zijn. Dus zou MARQUETTE den 7den October weder te *Rozendaal* wezen, ten einde de zaak zoover te brengen, dat men ze door plechtige gezantschappen van wederzijde haar beslag kon doen erlangen. — Zoo zagen de Staten zich de gelegenheid aangeboden om, zekerlijk op geene ongunstige voorwaarden, tot het einde van den oorlog te geraken. Maar zij waren niet verlangend naar den vrede, en schroomden dus niet de voorwaarde, welke de vijand aan den voortgang der zaak verbond, niet aan te nemen, en zich voor te behouden de indringers te nopen ons grondgebied te ruimen. Dus toonden zij zich niet volvaardig en lieten BERKEL aan zijnen medeonderhandelaar van de andere zijde antwoorden, dat hij niet beloven kon den 7den October te *Rozendaal* te zijn. Hoe het zij, bij dezen staat van zaken moest men zich noodwendig met den Prins verstaan, die, terwijl Hun Hoog Mogenden den 27sten September te '*s Hage* teruggekomen waren, zich nog in of bij den *Bosch* bevond. Dus zonden zij met BERKEL den Dortschen Pensionaris CATS, die na het overlijden van DUYCK [2] vooreerst voorloopig den post van Raadpensionaris van *Holland* vervulde, tot Zijne Excellentie [3]. Zij brachten van den afloop hunner zending verslag terug.

1627—1630.

De Staten polsen den Prins om te weten te komen, of hij bestand begeert, al of niet.

---

[1] *Secr. Res.* 21 Sept. 1629.

[2] DUIJCK overleed in het midden van September. Den 13den werd de vergadering van de Staten van *Holland* wegens zijne ziekte eenige dagen uitgesteld. Hij werd juist begraven op den dag dat er in den Haag dankzegging en feestelijkheden waren verordend wegens de verovering van *den Bosch* (*Resol. Holl.* 13, 19, 20 Sept. 1629).

[3] *Secr. Resol.* 29 Sept.; 2 Oct. 1629. V. D. CAPELLEN, bl. 547, 548.

1627—1630. De Prins had onder het gesprek te kennen gegeven, dat, zoo de Staten goed vonden bij traktaat een einde aan den oorlog te maken, zulks nimmer met meer eer en voordeel geschieden kon dan nu. Maar vonden zij dat niet goed, zoo moest men niet tegen het dragen van zware krijgslasten opzien: want de oorlog diende dan niet bloot verdedigenderwijze gevoerd te worden: deze wijze van oorlogvoeren was het verderf van het Land. Zijne Excellentie verzocht zijnde zich nader te verklaren, deed niets anders dan herhalen wat hij reeds gezegd had, met de vraag: wat de Heren begeerden dat hij meer zeggen zou of wat zij meenden dat hij meer zou kunnen zeggen [1]. — Uit deze taal van den Prins bleek zooveel, dat, als de Staten geen vrede sloten, maar zich daarbij tot de bescherming van hunne grenzen bepalen wilden, zij in Zijne Excellentie geen ijverigen helper hebben zouden: want niemand dient met ijver eene zaak, die hij verderfelijk acht. Dus werd hun de keus gelaten tusschen den vrede of eene veroverende oorlog. Het laatste was in alle opzichten meer te duchten dan het eerste. Dus begrepen zij van nu aan de zaak der onderhandelingen ernstiger ter hand te moeten nemen, en besloten, de Provinciën uit te noodigen om over de groote vraag te beraadslagen, en daarna tegen den 25sten Februarij 1630 haar besluit kenbaar te maken. Opdat dit oponthoud de andere partij niet moedeloos mocht maken, gelastten zij BERKEL te schrijven, dat men wegens de inrichting van onzen Staat tot dit uitstel genoodzaakt was, en dat hij hoopte dat het wel ten goede zou uitvallen [2]. Dus konden de Infante en Spanje op een voorspoedigen voortgang van het vredewerk hopen. Zoo ver, dat de Provinciën op de vraag van bestand beschreven waren, was het in al die jaren niet gekomen.

De Provinciën worden uitgenoodigd zich op die zaak te verklaren.

Hetzij omdat de tegenpartij, bij haren wensch naar vrede, inzag, dat de bezetting van den IJselpas, die de gemoederen der onzen ergerde en verbitterde, meer goed dan kwaad zou doen, hetzij dat men begreep anders spoedig voor geweld te zullen moeten wijken, Graaf JAN VAN NASSAU ontruimde nog voor het midden van October zijnen post. Werkelijk had hij reden gehad om eenen aanval te duchten. De Prins had Graaf ERNST CASIMIR gelast zich met 10,000 man voetvolk en 33 Compagniën ruiters tusschen *Doesburg* en *Keppel* neder te slaan op een uur afstands van *Steenderen*, waar JAN VAN NASSAU gelegerd was. Deze volvoerde dit bevel [3], en intusschen liet de Prins de Staten raadplegen, wat hij zelf met zijn leger aanvangen zou, of ook hij niet naar den *IJsel* zou optrekken [4]. Zoo moest JAN VAN NASSAU het ergste vreezen. Vóórdat ERNST CASIMIR zich geheel verschanst had, kwam het keizerlijke legerhoofd met het meerendeel zijner

De IJselpas ontruimd.

---

[1] AITSEMA, bl. 900.

[2] AITSEMA, I, bl. 900. *Secr. Resol.* 11 Oct. 1629. V. D. CAPELLEN, 548—550.

[3] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 117. V. D. CAPELLEN, 548.

[4] *Resol. Stat-Gen.* 14 Oct 1629. *Resol. Holl.* 13, 14 Oct. 1629.

cavallerie en eenig voetvolk opdagen. Er viel eene schermutseling voor; maar de vijand trok spoedig naar zijn kwartier terug, om daags daaraan, den 13den October, daaruit op te trekken, onzen bodem geheel te verlaten en zich naar *Rijnberk* op weg te begeven [1]. Alsnu, zoo ooit, kon men tot afdanking ten minste der in den laatsten tijd gelichte troepen overgaan, die bijna 200,000 gulden in de maand verslonden. Juist deed zich weder het geldgebrek nijpend gevoelen. De Raad van State verklaarde, voor God Almachtig en Hun Hoog Mogenden onschuldig gehouden te willen zijn, zoo de Staten niet ten spoedigste geld verschaften of tot de afdanking besloten [2]. De Zweedsche troepen konden wij in allen gevalle niet in dienst houden: CAMERARIUS vraagde ze voor zijnen Koning terug. Het had nog veel moeite in, eer zij, behoorlijk ingescheept, naar de Oostzee op reis waren. Hun overste, FALKENBURG, verlangde meer, dan de Staten hem in billijkheid meenden te moeten verstrekken; toch beijverden zij zich, dat hij met tevredenheid naar den Koning vertrok, opdat deze geen slechten indruk van der Staten bereidwilligheid mocht bekomen [3]. Ook de waardgelders werden nog vóór het einde van October afgedankt [4], en zijne Excellentie bewilligde in de afdanking van de 12,000 man, in het voorjaar op kosten van *Gelderland*, *Holland* en *Utrecht* gelicht, alsmede in de vermindering van de 30 Compagniën, in 1628 aangenomen, tot honderd man elk [5]. Intusschen begrepen de Staten, dat, daar het leger van den Prins vol zieken en het saizoen reeds zoo ver verloopen was, de tijd was gekomen om het te ontbinden. Daartoe ging de Prins dan ook over [6]; maar in plaats van volgens de uitnoodiging van Hun Hoogmogenden dadelijk naar *den Haag* te komen, om mede over de zaak van het bestand te raadplegen, begaf hij zich naar *Arnhem*, om de grenzen aldaar in oogenschouw te nemen, en verder naar *Wezel*. Gedurende deze reis zond hij den Kolonel HAUTERIVE met eenig volk om de kasteelen van *Isselburg* en *Ringelberg* in te nemen, hetgeen zonder moeite geschiedde [7]. In den nacht van den 3den November kwam de Prins in *den Haag* aan. Den volgenden dag werd hij door eene Deputatie der Staten-Generaal plechtstatig welkom geheeten en bedankt voor de moeite en arbeid, door hem aangewend om de overwinningen te bekomen, waarmede God Almachtig den Staat had gezegend. Op deze toespraak antwoordde zijne Excellentie, dat hem alles wel was, zoo Hun Hoogmogenden tevreden waren, en dat hij zich verplicht achtte, al de genoten eer en vriendschap met dienst aan

1627—1630.

Afdanking van troepen.

Het leger voor *den Bosch* ontbonden.

De Prins in *den Haag* terug.

---

[1] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 118. *Resol. Stat.-Gen.* 14, 15 Oct. 1629. V. D. CAPELLEN 550, 551.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Oct. 1629.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 5, 8, 12, 16, 31 Oct.; 5, 19 Nov. 1629.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Oct. *Resol. Holl.* 18 Oct. 1629.
[5] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Oct. 1629.
[6] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 25 Oct. 1629.
[7] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 118, 119. V. D. CAPELLEN, 558.

1627—1630. de Landen te betalen. Ook aan de Deputatie van *Holland* betuigde hij, dat hij de Landen in alle voorkomende gevallen met ijver en naar zijn uiterst vermogen zou bijstaan [1].

Die van *Friesland* en *Groningen* hadden gaarne gezien, dat nog in dit jaar de reeks van voordeelen ware voortgezet met de belegering van *Lingen*, waaruit hunne Provinciën zoozeer werden bestookt. Doch de Prins achtte zulks in dit jaargetijde bedenkelijk [2]. Nog viel in het begin van November *Roeroord* door eene welgelukte verrassching in onze handen [3], en maakte zich STAKENBROEK op last van zijne Excellentie van *Burich* meester [4]. Deze beide plaatsjes zouden in het aanstaande voorjaar versterkt worden [5].

Nog altijd waren er in evenredigheid van den geldnood en de verminderde behoefte aan krijgsmacht niet genoeg troepen afgedankt. Ook stelde de Raad van State den 26sten October voor, de regimenten van MORGAN, FERENZ, ROSENCRANZ, HOLCK en nog andere korpsen af te danken. Maar met deze troepen sloeg men een anderen weg in. De President der Staten opperde het denkbeeld om de genoemde regimenten met nog 24 Compagniën, door zijne Excellentie nader aan te wijzen, in het land van *Mark*, en alzoo in *Duitschland*, in een der met zijn deel der Kleefsche erfenis aan den Keurvorst van *Brandenburg* gekomen landen, buiten kosten van onzen Staat te doen overwinteren [6]. Ziedaar een stap van groot gewicht. Welk een bewijs van zelfgevoel gaf zulk een voornemen! Hoe zouden daarmede de Staten hunne stelling in *Duitschland* met fierheid hernemen! De Keizer, dus oordeelde men, zou den moed niet hebben, iets daartegen aan te vangen. Zijne strijdkrachten met de onze te meten, moest hij schroomen, en ons, zoo hij het niet beletten kon, te verwijten wat hij zich zelf veroorloofd had, ging niet aan. Of had hij ons grondgebied niet zonder oorlogsverklaring in het belang van onzen vijand bezet? Welnu, wij zouden hem met gelijke munt betalen. Bovendien, tot op den bodem van *Duitschland* bestreden wij *Spanje* en niet den Keizer: of had *Spanje* niet nog aldaar eenige garnizoenen? Het is waar, wij wenschten de onzijdigheid niet openlijk verbroken te zien; maar toch, na het gebeurde ontzagen wij den Keizer minder, dan in de laatste jaren het geval was geweest. In de laatste dagen van Augustus verbood Graaf ERNST CASIMIR aan die van *Munster* en *Paderborn*, »op straffe van brand, lijf en leven," eenigen toevoer van levensmiddelen aan de vijanden te doen. De Keurvorst van *Keulen* beklaagde er zich over, als kon het zonder

Plan om eenige van onze troepen in *Duitschland* te doen overwinteren.

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 4 Nov. *Resol. Holl.* 7 Nov. 1629.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 1, 4, Nov. 1629.

3 *Resol. Stat-Gen.* 9 Nov. 1629.

4 *Mém. de Fred. Henri*, p. 119. V. D. CAPELLEN, p. 558, 559.

5 *Resol. Stat.-Gen.* 20 Nov.; 17, 20 Dec. *Resol. Holl.* 29 Dec. 1629.

6 *Resol. Stat.-Gen.* 26 Oct.; 5 Nov. 1629. V. D. CAPELLEN, p. 559, 560.

schennis der onzijdigheid niet geschieden [1]. Tegelijk was de uitvoer van eet- en drinkwaren naar de *Eems* boven *Lieroord*, naar de *Wezer* en de *Jahde* en alle stroomen daaromtrent verboden, om de Keizerschen gebrek te doen krijgen. De mond der *Wezer* en de *Jahde* zouden, zoowel als de *Eems*, geblokkeerd worden [2]. Bij het hernemen van deze stelling in *Duitschland*, vloeide ons dan ook weder de hulde toe van die Duitsche Vorsten, welke wat van onze tusschenkomst te hopen hadden, en niet genoodzaakt waren geweest op twee gedachten te hinken. Niet alleen de voormalige Koning van *Bohemen* kwam de Staten te *Vucht* geluk wenschen met de verovering van *'s Hertogenbosch*; maar ook Hertog JULIUS *van Wurtemberg*, die daarbij zijn zevenjarig zoontje aan Hun Hoog Mogenden aanbood ten dienst dezer Landen, tegen dat hij tot zijne jaren zou zijn gekomen. De Hertog van SIMMERN, broeder van den Koning van *Bohemen*, wenschte den Staten bij brieven geluk met hunne overwinningen, en durfde reeds op bescherming en onderstand hopen [3]. De Hertog FREDERIK VAN HOLSTEIN deed hetzelfde en bood hun zijne vriendschap aan. De Keurvorst van *Keulen* beijverde zich om van onzen vijand te verwerven, dat hem *Papenmuts* en *Rijnberk* in handen gesteld werden: dan zou hij ze neutraal doen worden, en als het den Staten aangenaam was, de vestingwerken slechten [4]. De Keizer zelf scheen zoo veel mogelijk den inval te willen bemantelen. Ten minste schreef Graaf JAN VAN NASSAU den eersten November aan den Prins, dat hij order had van Zijne Majesteit om met zijn leger naar onzijdig grondgebied op Rijks bodem terug te trekken, aangezien de aanleiding, waarom het binnen de Nederlanden gezonden was, had komen op te houden. Verder verzocht hij te weten, hoe de officieren en soldaten van zijn leger door de troepen van onze zijde zouden bejegend worden, ten einde zich dienovereenkomstig te regelen. — Op dezen brief verzochten de Staten den Prins te antwoorden, dat hem geen bescheid kon worden gegeven, voor en aleer hij van wege den Keizer zou verklaard hebben, hoe zijn krijgsvolk zich tegen het onze zou gedragen [5]. 1627—1630.

Maar in allen gevalle vorderde de maatregel om die troepen op Duitschen bodem in garnizoen te leggen, overleg en voorzichtigheid. De Prins en de Raad van State werden gemachtigd om de oversten en kapiteins van de troepen, naar Mark, Bergland en Kleefschland (want het plan was uitgebreid geworden) bestemd, voor zich te bescheiden, ten einde hen onder anderen te doen begrijpen, dat de inkwartiering met zoo min mogelijken overlast voor de ingezetenen van die oorden moest gepaard gaan. Voorts begreep men, dat het krijgsvolk onder een aanzienlijk Hoofd zou gesteld moeten worden,

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Sept. 1629. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 28 Aug.; 1 Sept. 1629.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 20 Sept.; 10 Nov. 1629; 8 Mei, 1630.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 14, 27 Nov. 1629. [5] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 14 Nov. 1629.

1627—1630. die aansprakelijk zou zijn voor alle overtreding der tucht. Spoedig werd Graaf WILLEM VAN NASSAU met dat bevelhebberschap bekleed [1]. Eindelijk verklaarden de Raad van State en de Prins het eene bedenkelijke zaak het stuk dier inkwartiering zoo openlijk op den naam van Hun Hoog Mogenden aan te leggen, in dier voege dat door de Staten beambten gesteld werden om de penningen te ontvangen, uit welke die troepen onderhouden zouden worden. Dat zouden onze onzijdige buren, die anders, zoo als de Steden *Essen* en *Duisburg* [2], om van de Keizerschen verlost te blijven, onze bezetting niet ongaarne zagen, onmogelijk goed kunnen vinden: want voor den Keizer zouden zij het nimmer kunnen verantwoorden. Legde men de zaak meer geheim aan, zoo zou, adviseerde de Raad van State, er mogelijk eenig middel te vinden zijn »om altijd eene achterdeur open te houden" tot ontlasting van Hun Hoog Mogenden. — Het geheele beleid der zaak lieten de Staten na deze mededeeling aan den Raad en zijne Excellentie over [3].

Alsnu beijverde men zich om de noodige gelden bijeen te krijgen, ten einde het bewuste krijgsvolk eene halve maand soldij te verschaffen, een maatregel, die hoognoodig geacht werd om de uitvoering, van den aanvang aan, niet door wanorde in de waagschaal te stellen. [4]. Immers het was woelig volk, dat bij het minste vermoeden van wanbetaling tot balddadigheid oversloeg. Hierover beklaagden zich de Gedeputeerden van *Utrecht* [5]. Het regiment van MORGAN, dat aan den Koning van Groot-Britannië te betalen stond, werd, ten einde zijne oproerigheid te voorkomen, voorloopig door de Staten betaald en ten spoedigste afgedankt [6]. Ten einde van de afgedankte vreemdelingen geen overlast te hebben, stelden die van *Holland* voor, alle Duitschers naar *Deventer*, en alle Engelschen en Schotten naar *Rotterdam* te vervoeren, ze aldaar te onderhouden en met de eerste gelegenheid huiswaarts te bezorgen. Wie zich na een te stellen dag nog ten platten lande zou vertoonen, zou als landlooper gestraft worden [7].

Het middel, dat de Prins meende te moeten aanwenden om de Duitsche Vorsten en Legerhoofden geen al te boos vermoeden omtrent onze voornemens te doen opvatten, was de zending van eene legatie. TILLY had reeds over botsingen tusschen zijne en onze soldaten en over de blokkade van den mond der rivier de *Wezer* geklaagd [8],

---

[1] V. D. CAPELLEN, 561. [2] V. D. CAPELLEN, bl. 558, 559.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 20, 21 Nov.; 8, 9 Dec. 1629.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 22, 28 Dec. 1629. V. D. CAPELLEN, 562.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Dec. 1629.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Nov.; 1 Dec. 1629. V. D. CAPELLEN, 561.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Dec. *Resol. Holl.* 14, 19 Dec. 1629.

[8] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Oct.; 6, 10 Nov. 1629.

Bremen met dezelfde klachten eenen afgevaardigde gezonden [1]. Eindelijk op een bericht van AITSEMA, dat velen, dezen Staat afgunstig, den Hertog VAN FRIEDLAND sterk tegen ons innamen; dat ook TILLY zijn best deed bij de hoofden der Ligue om de onzijdigheid met ons te verbreken, en op de verzekering van zijne Excellentie dat ook hem bekend was, hoe de handelingen van Hun Hoog Mogenden door de Duitsche Vorsten met grooten argwaan werden gadegeslagen, stelde men voor in de Staten Generaal, dat de Prins, in overleg met Gecommitteerden, aan AITSEMA zou schrijven en hem gelasten den Hertog VAN FRIEDLAND te gaan spreken, om zijnen ongunstigen dunk weg te nemen, en hem van de »oprechte bedoeling" van de Staten te overtuigen. Voorts zou zijne Excellentie een bevoegden persoon naar den Keurvorst van *Keulen* zenden om hem eene diergelijke boodschap te brengen [2]. 1627—1630.

Houding der Staten tegenover den Keurvorst van *Brandenburg* en den Hertog van *Palts-Neuburg*,

De stelling van den Keurvorst van *Brandenburg* werd bij de wending, die onze zaken met betrekking tot *Duitschland* genomen hadden, in geenen deele gemakkelijker. Aan de voorwaarden, den Graaf VAN SCHWARTSENBERG den 21sten Junij gesteld [3], werd niet stellig genoeg voldaan en de executies gingen voort, zoodat ook de Gezant van den Graaf van *Palts-Neuburg* klaagde, verwijtingen deed en dreigde met 's Keizers wraak. Het was nog in den tijd dat 's Keizers troepen niet met schande van den inval in de *Nederlanden* teruggekomen waren. Dus hadden die bedreigingen ook eenigen invloed op de Staten. Beducht dat de Keurvorst van *Brandenburg* zich in de armen des Keizers werpen mocht, staakten zij, op advies van den Raad van State, de executies: alleenlijk, om geen onherroepelijken stap te doen, behielden zij de goedkeuring van het akkoord tusschen de possiderende Vorsten zich nog voor, en van ontruiming van de door hun krijgsvolk bezette plaatsen in de landen dezer Vorsten spraken zij geen woord. Om een en ander te rechtvaardigen, voerden zij den Baron SPIERING op zijn verzoek om nader besluit tegemoet, dat de volmacht van den Koning van *Spanje* [4] verouderd was en op het tegenwoordig akkoord geene betrekking had [5]. Sedert was 's Keizers machteloosheid gebleken, en de possiderende Vorsten hadden een aanmerkelijke vermeerdering van Nederlandsche inlegeringen te wachten. Ook de Overste VAN GENT te *Soest* gedroeg zich weder eigenmachtiger dan ooit [6]. De Hertog van *Palts-Neuburg*, hoezeer de vijandelijke gezindheid zijner Regering gebleken was uit onderschepte brieven, ter gelukwensching van den Graaf VAN DEN BERG bij zijnen inval in de *Veluwe* van haar uitgegaan [7], scheen weder van zins den weg der kuiperij bij de onderhandeling over

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 21, 28 Dec. 1629. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Dec.; *Resol. Holl.* 19 Dec. 1629.

[3] Zie hiervoor, bl. 380. [4] Zie hiervoor, bl. 380.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Junij; 9, 20, 21, 23, 31 Julij; 2, 3, 8, 10 Aug. 1629.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Nov.; 13 Dec. 1629. [7] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Aug. 1629.

1627—1630. het bestand te willen inslaan. Althans in de maand November en later verlangde hij weder herwaarts over te komen, om, heette het, over de uitvoering van het akkoord met *Brandenburg* »en andere zaken" te spreken. In April (1630) ontveinsde hij niet, dat het hem te doen was om den vrede te bevorderen. De Staten verontschuldigden zich hem te ontvangen [1].

alsmede tegenover *Oost-Friesland.* In weerwil van den voorspoed, waarmede hunne wapenen in het najaar bekroond waren, beijverden zich de Staten met zoo weinig opspraak mogelijk hunne stelling in *Oost-Friesland* te handhaven. Tegen het einde van Augustus (1629) trachtte de Commandant ERENTREITER de vermindering, welke zijn krijgsvolk ondergaan had [2], bij de dreigende nadering van TILLYS en WALLENSTEINS troepen, zoo spoedig mogelijk, hersteld te zien [3]. Maar toen het naaste gevaar geweken was, bleven die van *Embden* op klagenden toon op de voortduring van der Staten ondersteuning aandringen. De reden ligt voor de hand. Zij vreesden, zoo het tusschen onzen Staat en zijnen vijand tot een bestand kwam, weerloos overgelaten te worden aan de wraak van al wie zij zoo stout getrotseerd hadden, van hunnen Graaf af tot den Keizer toe. Vandaar het verzoek door hunne afgevaardigden gedaan, bij gelegenheid dat zij al weder te *'s Hage* waren om aldaar tegen hunne partij, den Graaf en de andere Oost-Friesche Stenden, gehoord te worden [4]. Zij verlangden zoo niet openlijk, dan ten minste volgens de belofte, hun in October van het vorige jaar (1628) gegeven [5], onder de hand door Nederlandsche troepen tegen de Keizerschen bijgestaan te worden. Anders, verklaarden zij, was het onmogelijk de zaken in hunne stad bij den wanhopigen toestand, waarin zij verkeerde, langer staande te houden. Eertijds, dus voegden zij er bij, hadden de onderdanen van Hun Hoog Mogenden bij anderen mededoogen, raad en bijstand tegen hunne vijanden gevonden; om den wil van Hun Hoog Mogenden waren zij in dezen gevaarlijken toestand gekomen, en zouden zij dan nu, door het Rijk voor vijanden verklaard, door Hun Hoog Mogenden versmaad en troosteloos verlaten worden: hielpen de Staten hen nu niet, dan zouden zij, naar het zich liet aanzien, later zoo spoedig niet geholpen worden [6]. De laatste uitdrukking zinspeelt op het verwachte bestand. — Op die smeekbede kregen die van *Embden* aanvankelijk een uitstellend antwoord. De zaak was van te veel gewicht om zoo snel uitgemaakt te worden [7]. De klachten van den Graaf over de geweldenarijen, welke de Stad zich veroorloofde om de landbewoners tot het onderhoud van haar garnizoen te dwingen, maakten anders op Hun Hoog Mogenden geen grooten indruk, evenmin als zijne beschuldiging, dat eene kleine partij aldaar alles dreef, het-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 15 Nov. 1629; 5, 12 Jan.; 28 Febr.; 9 April, 1630.

[2] Zie hiervoor, bl. 382.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 24, 27 Aug. 1629.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Sept. 1629.

[5] Zie hiervoor, bl. 321.

[6] *Secr. Resol.* 2 Oct. 1629.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 16 Oct. 1629.

geen, zeiden 's Graven afgevaardigden, indruiste tegen de akkoorden, met toedoen der Staten-Generaal gemaakt, volgens welke de wettige machten moesten gehandhaafd worden [1]. Stonden de Staten het verzoek der Stad *Embden* toe, dan behoefde zij het platte land niet langer gedwongen lasten op te leggen, en de twist zou veel van zijne bitterheid verliezen [2]. Niettemin werden de Oost-Friesche partijen tegen het eind van November onverrichter zake naar huis gezonden, om in Februarij terug te komen en nader gehoord te worden. Die van de Stad kregen niets dan beloften mede en aanmaningen om zich van verdere geweldenarijen te onthouden; doch zonder dat hun de verplichting werd opgelegd om de vorige te herstellen: vandaar dat die vermaningen weinig invloed op hen hadden. Eerst in April (1630) verschenen zij en 's Graven zaakgelastigde weder te *'s Hage*. Ook toen bleven alle vraagstukken onbeslist, en een nieuwe termijn, de eerste October, werd ter hunner behandeling bepaald. Alleenlijk verkreeg de Graaf op zijn verzoek van Hun Hoog Mogenden de verklaring, dat hun krijgsvolk binnen *Embden* en *Lieroord* niets tegen den Keizer, het Rijk en den Koning van *Spanje* zouden aanvangen. Hierop verwachtte men, dat de Stad door den Keizer en den Koning van *Spanje* onzijdig verklaard zou worden, en dat zij dien ten gevolge hare achterdochtige houding zou laten varen [3]. 1627—1630.

De meening, dat de Staten ernstig op Bestand bedacht waren, maakten de vrees of hoop van nog andere Duitsche Mogendheden gaande. Den 24sten October (1629) verschenen twee Raadsheren van den gewezen Koning van *Bohemen*. Op grond dat, zeiden zij, Hun Hoog Mogenden ten gevolge van den voorspoed hunner wapenen door hunne tegenpartij om bestand werden aangezocht, verzocht Zijne Majesteit hen dringend niets te sluiten, tenzij zijn herstel er uitdrukkelijk bij bedongen werd. Bleef het Huis van de *Palts* gefnuikt, dan zou de Keizer steeds de gansche macht van *Duitschland* tegen dezen Staat te velde kunnen brengen. Het voegde, zoo verzekerden zij ten slotte, moedig door te tasten, nu *Oostenrijk* en *Spanje* na de roemrijke overwinningen, door dezen Staat behaald, een gevaarlijke omwenteling begonnen te duchten [4]. Eene maand later meldde zich een der Rijn-Paltsgraven, LUDWIG PHILIP, bij Hun Hoog Mogenden aan met het verzoek, dat zij »bij de tegenwoordige handeling van bestand" zouden gelieven te bewerken, dat hem zijne erfgoederen werden teruggegeven [5]. De Keurvorst van *Keulen*, daarentegen, liet hen verzoeken, dat zij, in geval van vrede met *Spanje*, de Stenden en Landen, die tot de Katholieke Ligue behoorden, er niet in zouden begrij-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Oct. 1629.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Oct. 1629.
[3] *Secr. Resol.* 22 Nov. 1629. *Resol. Stat.-Gen.* 29 Nov.; 13 Dec. 1629; 3, 6, 10, 19 April; 18 Mei, 1630.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Oct. 1629.
[5] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Nov. 1629.

1627—1630.

pen, en in het algemeen, dat zij zich rechtstreeks noch middellijk in de zaken des Rijks zouden mengen [1].

Onderhandeling over bestand.

Niet alleen uit deze vertoogen van die Duitsche Vorsten blijkt genoegzaam, dat er ernstig sprake van vrede was, maar ook daaruit, dat de Staten enkele besluiten uitstelden totdat op de groote zaak beschikt zou zijn. Met name verklaarden zij op dien grond niet te kunnen treden in het verleenen van octrooi aan verscheidene Zeeuwen, die zich ter kaapvaart wenschten uit te rusten [2]. Niettemin leidden de onderhandelingen nog altijd tot niets. MARQUETTE schreef herhaaldelijk over de zaak aan BERKEL; doch deze kreeg in last de missieven hetzij met een bloot bewijs van ontvangst, hetzij in bewoordingen te beantwoorden, die de zaak op de lange baan schoven [3]. Ook werden de katholieke belangen in de onlangs veroverde Meijerij van den *Bosch* in geenen deele door de Staten ontzien, en wel op eenen grond, die van een godsdienstigen schroom getuigde, welke evenzeer van het sluiten van een verdrag met den vijand moest terughouden. Immers besloten de Staten den 30sten October, dat de Meijerij zoo veel mogelijk op den voet van de Stad zou gebracht worden, en dat in de kerken predikanten zouden worden ingevoerd, »opdat Gods woord voortgeplant en deze Staat gezegend moge worden [4]." Vandaar dat zij geenen onderhandschen verkoop van geestelijke goederen, met het doel geschied om ze aan de Staten te onttrekken, gelden lieten, en zich bij de toepassing der beraamde maatregelen niet door bedreiging van *retorsie* lieten weêrhouden [5]. Zelfs in weerwil van de »bezwaarlijke constitutie der zaken in *'s Hertogenbosch*" werd geene zwakheid betoond [6].

Beschouwden dus de Staten de verbreiding der Gereformeerde Godsdienst als de voorwaarde van den zegen Gods, geen wonder, dat ook de predikanten zich in denzelfden zin verklaarden. In *Zeeland* stelden zij, hoezeer, gelijk zij met eenige bitterheid te kennen gaven, onaangezocht, een betoog, waarin de vraag of men in goede conscientie vrede met den Koning van *Spanje* mocht maken, ontkennend beantwoord en in geval van vrede de wraak der Remonstranten en de ondergang der Dortsche leer voorspeld werd, en in *Friesland* raakte een lid van de Regering in groot gevaar, omdat hij had beweerd, dat wij juist gewetenshalve vrede sluiten moesten, vermits zoodra de Koning, tegen wien wij geene actie hadden, maar die eene actie had tegen ons, vrede aanbood, wij dien niet mochten afslaan [7].

De West-Indische Compagnie ijvert tegen bestand.

Maar ook de West-Indische Compagnie liet zich niet onbetuigd en meldde zich her-

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 2 Jan. 1630.
2 *Resol. Stat.-Gen.* 27 Oct. 1629.
3 *Resol. Stat.-Gen.* 27 Oct.; 10, 12, 15, 16 Nov. 1629.
4 *Resol. Stat.-Gen.* 30 Oct. 1629.
5 *Resol. Stat.-Gen.* 2, 9, 10 Nov. 1629.
6 *Resol. Stat.-Gen.* 11, 14, 29 Dec. 1629.
7 AITSEMA, bl. 903—905.

haaldelijk aan bij de Staten-Generaal, om het sluiten van bestand ten sterkste te ontraden. Zij beriep zich op de dienst, die het Vaderland van haar genoot, en herinnerde, welk eene kracht het aantal harer zwaar gewapende schepen en ervaren zeelieden aan den Staat verzekerde, welke rijkdommen zij in het Land bracht, en welk een afbreuk zij den vijand deed [1]. De Compagnie verlangde niet door het sluiten van vrede zich de hoop afgesneden te zien op de zegepralen, tot welke zich nooit schooner kans had opgedaan. In de maand Mei (1629) werd HENDRIK CORNELIS LONCQ, als Kapitein-generaal, en PIETER ADRIAANSZ. VAN VLISSINGEN, als Admiraal onder hem, van wege de Compagnie aan de Staten-Generaal voorgesteld. Zij had ook thans een groot plan, waartoe dadelijk 26 schepen noodig zouden zijn, waarbij binnen drie maanden andere 26 schepen met 5000 soldaten en 4000 bootsgezellen gevoegd zouden worden, wanneer de Staten 2000 soldaten een jaar lang ten hunnen laste namen en twaalf oorlogschepen leverden [2]. Hun Hoog Mogenden beloofden niets, dan dat zij, wanneer het plan den gewenschten uitslag niet hebben mocht, op het verlangen acht zouden slaan naar evenredigheid van 's Lands vermogen [3]. Ten einde de door haar ontworpen onderneming niet uit te stellen, moest de Compagnie de door haar aan het vaderland in den nood geleende soldaten spoedig terug verlangen. Daarentegen sprong zij de Staten in dienzelfden nood volvaardig bij met kruit en met meel: zij en de Oost-Indische Compagnie hadden zooveel krijgs- en mondbehoeften opgekocht, dat er anders voor het Land niet genoeg te bekomen zou geweest zijn [4]. Tegen het eind van Augustus waren de Staten bedacht om aan de West-Indische Compagnie hare troepen terug te geven. Er was toen sprake van een landing door haar krijgsvolk te ondernemen op de kust van *Spanje* of van *Vlaanderen* [5]. Evenwel eerst in het begin van October, toen de Generaal WAARDENBURG als bevelhebber van de soldaten, die op de onderneming zouden medegaan, in handen der Staten den eed deed, lag de vloot zeilreê. Toen stak zij te eer in zee, opdat zij, zoo het bestand soms beklonken werd, daardoor niet zou teruggehouden worden [6]. Weldra kon zij haar verzoek om afwijzing van den vrede aandringen met het verhaal van den goeden uitslag, waarmede een deel der vloot van den Admiraal PATER terug was gekomen [7]. 1627—1630.

De West-Indische Compagnie was een voorname oorzaak, dat de onderhandelingen

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 17 Nov. 1629. AITSEMA, bl. 900—902.

[2] Men vergelijke hetgeen vermeld is op bl. 355.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 24, 25 Mei; 1 Junij 1629. V. D. CAPELLEN, bl. 505.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 20, 24 Aug. 1629. *Resol. Holl.* 18, 22, 25 Aug. 1629.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Aug. 1629. V. D. CAPELLEN, I, bl. 527, 530.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Oct. 1629. V. D. CAPELLEN, 556.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Nov. 1629. AITSEMA, I, bl. 901.

1627—1630. over vrede verijdeld werden, ook deswegens omdat het deel aan den buit, hetwelk hare veroveringen den Prins beloofden, dezen minder gesteld op vrede moest maken. Nog openden ten minste de openlijk aangeboden voorwaarden hem geen uitzicht op een meer verzekerde betrekking, en welke baten kon dan een bestand hem beloven, die eenigzins opwogen tegen hetgeen alleen de West-Indische Compagnie hem verstrekte? In November telde zij Zijner Excellentie de som van 424,000 gulden als zijn aandeel in de prijzen, tot het tijdstip na de verovering van de Zilvervloot gemaakt. Nam hij, zoo zeide zij daarbij, met dit bedrag geen genoegen, dan liet zij hem over zelf te bepalen wat hij begreep dat hem toekwam, met de verzekering dat zij naauwkeurig aanteekening zou houden van de prijzen, die zij won, opdat daaruit op het stipst 's Prinsen recht mocht voldaan worden [1]. Hoe kon bij zulke aanbiedingen de Prins nog voor het bestand gestemd blijven? Toch verdacht men hem nog in Januarij (1630) van de »misdaad" dat hij in verstandhouding met degenen, die hem als Gedeputeerden te velde waren toegevoegd geweest, buiten kennis der Provinciën een bestand met *Spanje* gesloten had. Maar ook de Staten bonden den Prins met weldaden. Zij schonken hem 42,000 gulden wegens de buitengewone kosten, die het verblijf te velde van hem gevergd had; zij verleenden hem het vruchtgebruik van de domeinen van *'s Hertogenbosch*, tot zoolang hij weder in het volle genot van de inkomsten en domeinen van *Breda*, op 25,000 gulden in het jaar begroot, zou kunnen treden, en, eindelijk, werd aan het driejarig prinsje, niet zonder den scherpen blaam van eenen VAN DER CAPELLEN, de titel en het inkomen van Generaal van de cavallerie verleend [2].

Zijne Excellentie wordt op velerlei wijze bevoordeeld en vereerd.

Naarmate de Prins minder tot bestand overhelde en derhalve meer begreep, dat het daartoe niet zou komen, naar die mate werd hij te minder geneigd bevonden om in de vermindering der krijgsmacht toe te stemmen. Maar al wilde *Holland* mede geen bestand, verlichting van oorlogslasten vorderde zij en een veroverenden oorlog verlangde zij niet. Vandaar strijd van gevoelens. Eerst had deze Provincie in de vermindering der 50 Compagniën van 200 op 100 man toegestemd [3], thans verlangde zij de geheele opheffing dezer benden, en besloot de 29 Compagniën, welke daarvan ter harer rekening stonden, af te danken [4]. De andere Provinciën trachtten haar van dit besluit terug te brengen, en den 5den December (1629) werden daartoe uit de Vergadering der Generaliteit, waar de Prins en de Raad van State tegenwoordig waren, Gecommitteerden naar de Staten van *Holland* afgevaardigd. Reeds had de Pensionaris CATS 's Prinsen bekommering over

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Nov. 1629.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 26 Jan.; 28 Febr.; 1, 6 Maart, 1630. VAN DER CAPELLEN, I, bl. 568, 569.

[3] Zie hiervoor, bladz. 423.

[4] *Resol. Holl.* 9, 10 Nov. 1629. *Resol. Stat.-Gen.* 12 Nov. 1629.

het besluit van *Holland* te kennen gegeven: nog was de *Ligue* sterk op onze grenzen; in *Brabant* wierf men nieuw volk, en waren alle onze steden en frontieren behoorlijk bezet, dan bleef er een onbeduidende macht te velde over. De Gedeputeerden van Hun Hoog Mogenden, waaronder zich ook leden van den Raad van State bevonden, spraken krachtige taal. Zij verklaarden, dat hunne lastgevers zeer verwonderd en ontsteld waren over Hollands besluit, hetwelk, zeiden zij, door vriend en vijand uiterst vreemd werd gevonden. Niettemin volhardden de Staten van *Holland* bij hun voornemen. Maar de Prins, hiervan door CATS onderricht, verzocht een onderhoud met eenige aanzienlijke leden der Vergadering van *Holland*, na hetwelk de Staten de zaak in nadere overweging namen, de adviezen der Steden inwonnen, en voorloopig, doch met protest van *Haarlem* en *Gouda*, in het behoud der Compagniën, altijd tot 100 man verminderd, bewilligden [1]. 1627—1630.

Daar deze zegepraal van het gevoelen zijner Excellentie op het besluit van *Holland* een bewijs was, hoe hij de staatkunde zou weten door te drijven, die hem met het uitstel zijner hoop op een meer verzekerde betrekking in *Nederland* kon verzoenen, zoo moest deze Provincie de vraag aangaande het bestand te ernstiger in overweging nemen, al ware het alleen om den Prins te doen zien, dat het voorbarig zou zijn, nu reeds op de voortduring van den oorlog te rekenen en zich op dien grond tegen de vermindering der armee te verzetten. De Gecommitteerde Raden van *Holland* maakten van de zaak der vredesonderhandelingen een punt van beschrijving voor de Staten, die in de laatste dagen van November zouden bijeenkomen. Toen de beraadslagingen over die zaak niet dadelijk ter hand genomen werden, waren er Leden, die weigerden over andere zaken te stemmen, voordat over de groote vraag gehandeld zou zijn. De besluiten, alstoen genomen, werden met de meest mogelijke zorgvuldigheid geheim gehouden [2]. Intusschen kon de andere partij haar ongeduld niet bedwingen. MARQUETTE schreef den 4den December uit *Brussel* aan den Schout van *Rozendaal*, HENDRIK VAN ZEVENDER, hoe hij ongaarne gezien had, dat »die van de Nederzijde" het besluit tot voltrekking van »de groote handeling" zoo lang uitstelden. Dit bracht groot vermoeden te weeg, dat zij deze zaak niet oprechtelijk meenden. Hij (MARQUETTE) had de houding der Staten tegenover zijn Hof steeds ten beste uitgelegd, maar nu begon hij zelf kwade vermoedens te koesteren: dus zou hij de zaak verder op haar beloop laten en alles den Almachtigen God bevelen, ten einde zich aan geen verderen blaam of ongenade bloot te stellen. Twee dagen later evenwel schreef hij alweder, ditmaal rechtstreeks aan BERKEL, met het verzoek om onverwijld bericht van der Staten eindbesluit: hij verlangde te weten ja of neen. De Staten namen deze uitnoodiging voor kennisgeving aan. Maar thans

Holland neemt de vraag, betreffende het sluiten van een bestand, in ernstige overweging.

[1] *Resol. Holl.* 4, 5, 6, 7 Dec. 1629. *Resol. Stat.-Gen.* 4, 5, 9 Dec. 1629.

[2] *Resol. Holl.* bl. 838. 28 Nov.; 1, 11 Dec. 1629.

1627—1630. waren het die van *Holland*, welke Hun Hoog Mogenden in bedenking gaven, of het niet goed zou zijn de zaak levendig te houden. Men had voor, aan den vijand de volgende voorslagen te doen: dat ook de Staten der Zuidelijke Provinciën het verdrag mede zouden onderteekenen, waardoor zij zich verbinden zouden den gesloten vrede des noods tegen den Koning van *Spanje* te handhaven; dat de West-Indische Compagnie zou in stand blijven; dat de Keizer zich verbinden zou, gedurende het bestand ons geenen oorlog aan te doen; dat *Lingen*, *Rijnberk*, de forten *Zandvliet* en *Hoogewerf* zouden worden ontmanteld, waartegen wij *Lilloo* en *Blaauwgaren* zouden slechten [1]. — Nam de tegenpartij deze voorwaarden aan, dan was waarlijk de vrede niet verwerpelijk. Diensvolgens legden die van *Holland* een ontwerp van antwoord voor, dat door BERKEL, schijnbaar uit zijn eigen naam, aan MARQUETTE zou gegeven worden. Met tegenkanting van *Zeeland* en *Friesland*, die alle onderhandeling afgebroken verlangden te zien, besloten de Staten-Generaal, den ontworpen brief af te zenden. Bovendien verzetten Hun Hoog Mogenden zich niet tegen een voorstel, dat de strekking scheen te hebben om die onderhandelingen in eenen anderen vorm te hervatten. Er was, namelijk, een voorslag gedaan tot een onderhoud tusschen beambten van beide zijden, om de betrekkingen van de bewoners der *Meijerij* te regelen. Hoezeer de Prins dit goed had kunnen vinden, was de Raad van State er tegen, èn op grond dat daarbij ons soeverein recht op de *Meijerij* te kort zou gedaan zijn, èn deswegens omdat »het bedenkelijk was in deze gelegenheid des tijds eene openbare conferentie met den vijand toe te staan, waarvan buiten en binnen de Landen zeer vreemd en verre buiten de meening en tegen de dienst van Hun Hoog Mogenden geloofd en gesproken zou worden." In weerwil van dit advies besloten de Staten-Generaal de conferentie toe te laten, doch met den last om het recht der Generaliteit op de *Meijerij* in geen opzicht te laten betwisten, en zich niet in te laten in eenige onderhandeling op het stuk van het bestand [2].

Vertoog van *Haarlem* tegen bestand.

De stad *Haarlem* had tegen de inwilliging der reductie van de 50 Compagniën gestemd: zij had ze afgedankt willen zien; bewijs genoeg, dat hare Gedeputeerden alstoen voor den vrede gestemd waren. Doch, wellicht juist door deze gezindheid der Magistraat uitgelokt, openbaarde zich in deze stad zulk een heftig verzet tegen alle bemoeijing, die tot bestand kon leiden, dat de Regering zich ten slotte aan het hoofd van de minderheid stelde, die in de Staten van *Holland* de onderhandelingen afgebroken wenschte te zien. Deswegens richtten Hun Edel Mogenden tot de Haarlemsche Magistraat den 12den Januarij 1630 eene missieve, waarbij zij uiteenzetteden, hoe onverantwoordelijk het zijn zou geen ooren te willen hebben voor een voorslag, die de gelegenheid aanbood om een »goddelijken en eerlijken" vrede te verkrijgen, dat is zoo-

[1] V. D. CAPELLEN, I, bl. 563.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 18, 24, 29, 31 Dec. 1629. *Resol. Holl.* 9, 11 Jan. 1630.

danig een, waarbij wegens het behoud der godsdienst de eer van God en wegens het behoud der onafhankelijkheid de eer des Lands gehandhaafd bleef. Niet dat zij *Haarlem* tot een roekeloozen stap wilden overhalen: neen! zij verlangden niets meer, dan dat deze Stad zich bij de meerderheid zou voegen, die de onderhandelingen verlangde voort te zetten mits men zich overtuigd kon houden, dat zulks »met zekerheid en vastigheid van Regering en Religie" kon geschieden, dat is, dat noch de soevereiniteit in andere handen overging, noch de godsdienst in een geest van verzoening met Remonstranten of Katholieken gewijzigd werd. — Op dit schrijven antwoordde de Haarlemsche Regering den 16den Januarij. Zij maakte zich in dit antwoord tot het orgaan van al de vooroordeelen, welke bij minkundigen aangaande het twaalfjarig Bestand in omloop waren. Op de verklaring, dat, om de onderhandelingen toe te staan, men eerst de Regering en de Godsdienst verzekerd moest kunnen achten, vraagde de Magistraat niet onvernuftig, of die beiden dan nog eerst vastgesteld moesten worden, en of zij niet verzekerd waren, wanneer men zich hield aan de instellingen, die met eeden waren bekrachtigd? En bovendien, ging zij verder, zulk een verzekering van de Religie zou niet veel te beduiden hebben, waar (zoo als te *Amsterdam*, wilde zij zeggen, schoon de naam dezer stad niet genoemd werd) de Remonstranten werden geduld, beschermd, ingehaald en in de Magistraat gebracht. Het besluit der Haarlemsche Vroedschap was en bleef: de onderhandeling over bestand af te slaan. — Niettemin gingen de Staten van *Holland*, nog vóórdat de Resolutie der Vroedschap van *Haarlem* ingediend was, er toe over om een voorslag te doen, dat de Leden zich onderling plechtig en heilig onder eede zouden verbinden, de Regering, gelijk die thans geregeld was, en de Religie, gelijk die in de openbare kerken werd geleerd, te handhaven. Deze voorslag, in het geheim gedaan, werd ruchtbaar, ja in druk uitgegeven. Daar er geene aanleiding tot zulk eenen voorslag bestond, ten ware men het voornemen had om vredesonderhandelingen toe te staan, zoo werd de zaak zoo kwalijk opgenomen, dat de Staten maatregelen namen om de verspreiding van de gedrukte exemplaren tegen te gaan [1]. 1627—1630.

Zoo veel was uit den loop der beraadslagingen in den boezem der Staten van *Holland* gebleken, dat de voortzetting der onderhandelingen niet zou kunnen doorgedreven worden, zonder dat men zich scherper dan ooit tot de vervolging der Remonstranten verbond. Maar nimmer zou *Amsterdam* zich daartoe laten vinden, en buitendien op deze wijze zou juist dat, wat op verzoening berekend was, tot vernieuwde breuk hebben geleid, en zouden de onderhandelingen een voorwendsel hebben kunnen worden om de Remonstranten op nieuw te vervolgen. Dit nu was het geschiktste middel om hen, die voor de onderhandelingen gestemd waren, daartegen in te nemen, en de Het sluiten van een bestand is eene onmogelijkheid.

[1] Aitsema, I, bl. 965—969. *Resol. Holl.* 18 Maart, 1630. v. d. Capellen, I, bl. 555, 559.

1627—1630. Katholieken zoowel binnen als buitenslands te doen beseffen, dat er bij zulk eene gezindheid geen verdrag denkbaar was. Van alle kanten bleek alzoo dat het voortzetten of weder aanknopen van oprechte onderhandelingen eene onmogelijkheid was. Nog een tijd lang duurde de briefwisseling voort tusschen BERKEL en MARQUETTE, ook over het bestand. In het einde van Januarij en wederom in April (1630) werd deze Heer, op de telkens vernieuwde verklaring, dat hij zeer gaarne een stellig bescheid op zijne vraag zou ontvangen betreffende der Staten gezindheid om te onderhandelen, al of niet, met het bericht bejegend, dat de bewuste zaak nog niet zoo ver gebracht was, dat er een einde mede gemaakt kon worden; doch telkenmale met protest van de Provinciën *Zeeland*, *Friesland* en *Groningen en Ommelanden*, die, even als vroeger, de zaak geheel afgebroken wenschten te zien [1]. Met dezelfde maand April begon er op nieuw eene onderhandeling tusschen BERKEL en VAN DER HOOGE aan deze, en MARQUETTE aan gene zijde over de wisseling der gevangenen te water gemaakt; maar er werd zorg gedragen, dat zulks geen voorwendsel werd om de zaak van het bestand weder gaande te maken, hetgeen de andere partij vurig bleek te verlangen. Toen het traktaat van wisseling was gesloten, verklaarde MARQUETTE, dat men van zijne zijde nog even gezind bleef tot bestand; doch zonder antwoord daarop te bekomen [2]. Onbescheidene bemoeijingen echter met de zaak duldden de Staten niet, en WILLEM USSELINGS, die een geschrift, *Waarschuwing tegen de Trèves*, had uitgegeven, werd deswegens streng berispt [3].

Toenadering van *Frankrijk*. De meening, dat er hier te lande ernstig over verdrag met den vijand gedacht werd, was wel geschikt om *Frankrijk* tot stappen van toenadering tot onze Republiek te brengen. Het beste middel toch om ons van vrede met *Spanje* af te houden, was ongetwijfeld een verbond met *Frankrijk*, waardoor wij van ondersteuning van die zijde werden verzekerd en hoop kregen, dat *Frankrijk* zelf zich eenmaal openlijk en op alle punten tegen *Spanje* zou verklaren. En dat *Frankrijks* belang grootelijks bedreigd zou geworden zijn, zoo wij ons aan den oorlog onttrokken, lag voor de hand. Zoo de Keizer zich handhaafde op het standpunt, dat hij in den zomer van het jaar 1629 gewonnen had, was *Spanje* tevens opgebeurd, en zoo dit Rijk zich tegelijk van de uitputtende

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 26 Jan.; 7 Febr.; 7 Maart; 25 April, 1630. *Resol. Holl.* 26 April, 1630.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 18 Maart; 2, 25 April; 1, 10, 18, 30 Mei; 4, 8 Junij, 1630. Toen zoo alweder eene wisseling van gevangenen te water beklonken was, vreesden de Staten, dat de dus op nieuw gewettigde hoop op verlossing de heilzame vrees om zich aan den vijand over te geven, nog meer mocht verminderen. Vandaar een voorslag om voortaan of in het geheel geene wisseling meer toe te staan, of ten minste geen volk meer te lossen, dat gevangen genomen was op schepen, die zich niet volgens de voorschriften weerbaar hadden gemaakt (*Resol. Stat.-Gen.* 5, 6 Junij, 1630).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 15, 21 Junij, 1630.

inspanning van den oorlog met de Vereenigde Provinciën ontslaan kon, zou men spoedig den Keizer en *Spanje* met onwederstaanbare kracht vereenigd zien om zich tegen *Frankrijk*, allereerst in *Italië*, te doen gelden. Geen wonder, dat *Frankrijk* aan de Hugenoten vrede gunde [1] en zich met onzen Staat trachtte te verbinden, ten einde de voortduring van den oorlog in de *Nederlanden* te verzekeren. Zoo bracht juist 's Keizers zegevierend optreden tegen de Protestanten te weeg, dat de Fransche. Gereformeerden niet geheel werden verdelgd [2], en dat de Kardinaal RICHELIEU de Gereformeerde Republiek op nieuw met kracht ondersteunde. 1627—1630.

[1] Zie hiervoor, bl. 375.

[2] V. D. CAPELLEN, bl. 515.

1630—
1634.

VIERDE HOOFDSTUK.

DE NIEUWE ALLIANTIE MET FRANKRIJK EN HARE GEVOLGEN. GUSTAAF ADOLFS OPTREDEN IN DUITSCHLAND. NIEUWE ONDERHANDELINGEN MET DE ZUIDELIJKE NEDERLANDEN. NADER VERBOND MET FRANKRIJK.

(1630—1634).

Houding van *Frankrijk* gedurende het jaar 1629.

In het begin van het vorige jaar (1629) bleef, naar de klachten van den Ambassadeur BAUGY te *'s Hage* te oordeelen, de ontevredenheid der Fransche Regering voortduren wegens de voorwaarden, die de onzen, om niet in onmin met *Engeland* te geraken, met de vergunning tot uitvoer van schepen en krijgsbehoeften naar *Frankrijk* moesten verbinden, en in de eerste plaats wegens onzen onwil om het door LANGERAK bemiddeld traktaat te bekrachtigen [1]. Bepaaldelijk was men in *Frankrijk* verstoord op SOMMELSDIJK: men hield zich overtuigd, dat hij hier aan de meening voet had gegeven, dat de wapeningen in *Frankrijk* minder op *Italië* dan op de Hugenoten gemunt waren [2], en inderdaad het mondeling verslag, dat SOMMELSDIJK in de Vergadering der Staten van *Holland* van zijn Gezantschap gaf, was niet geschikt om voor *Frankrijk* in te nemen [3]. SOMMELSDIJK begreep in *Holland* niet als Franschgezind bekend te moeten staan: vandaar de toon van dat verslag; maar niettemin bleef hij ten sterkste der staatkunde van RICHELIEU toegedaan. Den 24sten Maart schreef hij aan den Kardinaal een brief, waarin hij hem den eersten man der eeuw noemt, en zegt, dat onze Staat het vaste besluit genomen heeft om hem nimmer te verzaken en steeds te verdedigen. De Staten begeerden (schrijft hij) hartstochtelijk den Koning en zijne groote plannen van nut te kunnen zijn. Des Konings glorie, grootheid en voldoening ging hun niet minder ter

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 8, 10 Jan. 1629. Zie hiervoor. bl. 210, 211.

[2] *Archiv. de la Mais. d'Orange*, Sér. II, Tom. III, p. 25—27.

[3] *Resol. Holl.* 6 Maart, 1629.

harte dan hun eigen bestaan. Zij hadden, zoo gaat hij verder, hunne krijgsmacht aanmerkelijk versterkt, alleen om 's Konings onderneming in *Italië* te ondersteunen, en dat zonder eenig subsidie te bedingen, alleen met een hopend oog op den Kardinaal, en op het gevaar af van zich al de macht van *Spanje* en het Rijk op den hals te halen, die anders tegen *Frankrijk* zou gewend zijn geworden. In dit voornemen, zoo smeekte hij ten slotte, moest de Kardinaal ons versterken door den Koning thans tot een mild subsidie te bewegen. Hij, SOMMELSDIJK, zelf zou zich altijd door den wil des Kardinaals laten leiden [1]. — Zoo was van deze zijde tegemoetkoming beloofd, wanneer RICHELIEU weder een verdrag ter onzer ondersteuning in den oorlog wilde aanbieden. Van den anderen kant beijverde zich BAUGY om het Fransche Hof te doen beseffen, dat men den Prins van *Oranje* ontzien en hem niet in zijne eer aantasten moest door hem een gebied te doen verliezen, waarvan hij den naam voerde, en met den Goeverneur van het Prinsdom *Oranje* te onderhandelen over de overgave der vesting van dien naam tegen eene geldsom, welke niet anders dan een prijs des verraads zou zijn [2]. Daar de gronden, door den Ambassadeur aangevoerd, voldingend waren, zoo werd den Prins die grieve bespaard, en van nu aan kon men zich verzekerd houden, dat Zijne Excellentie de nadere aansluiting aan *Frankrijk* niet zou verlangen te keer te gaan. — Werkelijk kwam op dit een en ander RICHELIEU tot een stap, die een traktaat ten gevolge kon hebben. Tegen het einde der maand Junij (1629) werd van hem een brief ontvangen, geschreven aan SOMMELSDIJK. Hier zocht hij eene reden voor het achterblijven van de nadere alliantie tusschen de beide Staten in de breuke tusschen *Frankrijk* en *Engeland*, die thans gelukkig geheeld was. Hierop volgde in de Staten-Generaal een voorslag van den Raadpensionaris DUICK van deze strekking, dat Hun Hoog Mogenden die missieve door eenige Gecommitteerden uit hun midden zouden laten onderzoeken met het doel om uit te maken, of men de alliantie niet weder in het leven zou kunnen roepen. Het resultaat van het onderzoek zou in het register der geheime Resolutiën worden nedergelegd [3]. — Op denzelfden dag dat het bericht gekomen was van den overtocht van den *IJsel*, verscheen BAUGY ter vergadering der Staten-Generaal, en meldde van den vrede, door zijnen Koning aan die van de Religie geschonken, als ware het om te doen gevoelen, dat de aansluiting aan *Frankrijk* van nu aan niemand meer behoefde te ergeren en dat dit Rijk de handen ruim zou krijgen om *Spanje* en den Keizer te tuchtigen [4]. Toen hier, bij de overrompeling der *Veluwe*, de nood op het 1630—1634.

[1] (*Vous*) *me trouverez tous jours très-ployable à voz commandemens. Archiv. de la Mais. d' Orange*, t. a. pl. p. 29—31. Dezen brief schreef SOMMELSDIJK eenigermate op last der Staten (zie *Resol. Stat.-Gen.* 21 Maart, 1629).

[2] *Archiv. de la Maison d'Orange*, t. a. pl. p. 27—29. Verg. hiervoor, bl. 341.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Junij, 1629. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Julij, 1629.

1630—1634. hoogst was gestegen, wendde men zich ook tot *Frankrijk* om ondersteuning in geld ter bestrijding van de vreeselijke kosten, die de talrijke lichtingen vorderden, en men deed zulks met eenige bitterheid, daar men gezien had, hoe spoedig de oorlog in *Italië* door den vrede gevolgd was geworden [1]. Weldra verscheen dan ook BAUGY weder voor de Staten, en verzekerde, dat de Koning het besluit had genomen om dezen Staat bij te staan. Slechts werd gewacht op de komst van RICHELIEU en D'EFFIAT om de middelen aan te wijzen [2]. — Intusschen draalde men met het tot stand brengen eener alliantie. Nog altijd scheen *Frankrijk* eenvoudig de ratificatie van het traktaat van LANGERAK te verlangen: misschien dacht men, dat onze tegenwoordige nood ons inschikkelijker zou maken [3]. Doch zoo dit het geval was, vergiste men zich, en toen onze nood door schitterenden voorspoed vervangen was, kon *Frankrijk* met zulk een voorslag niet meer voor den dag komen. Eindelijk was RICHELIEU, gedwongen door de trouweloosheid van den Hertog van *Savoye* en door de stelling, die de Keizer, na zich van den bergpas in *Graauwbunderland* verzekerd te hebben, in *Italië* had ingenomen, in het najaar (van 1629) gereed om op nieuw aan het hoofd van een leger *Italië* in te rukken. Van de aanvankelijke uitvoering van dit voornemen gaf BAUGY den president der Staten-Generaal kennis, en zeide, dat de Koning met Hun Hoog Mogenden middelen wilde beramen om *Spanje* geheel te fnuiken. De president, het was de Heer VAN NOORDWIJK, antwoordde op deze mededeeling, dat het beste middel hierin bestaan zou, dat de Koning een leger van 30,000 man met 8 of 10,000 ruiters in *Artois* of *Henegouwen* liet inrukken. Na met den Prins over de zaak gesproken te hebben, herhaalde NOORDWIJK het door hem uitgesproken gevoelen, als de meening ook van de Staten-Generaal. In geval de Koning daartoe overging, kon de president er toen bijvoegen, zouden de Staten het aan hunne krachtige medewerking niet laten ontbreken [4]. Zoo ging van onze zijde de eerste voorslag uit om met gezamenlijke krachten de Spaansche *Nederlanden* te bemachtigen.

Omstreeks dezen tijd meldde LANGERAK, dat het nu de tijd was, om eene alliantie met *Frankrijk* tot stand te brengen, en gaf in bedenking, daartoe eenen buitengewonen Gezant derwaarts te zenden. Doch dit denkbeeld keurden die van *Holland* af, en zij verlangden, dat men BAUGY af zou vragen, of hij last had over eene alliantie te onderhandelen. Aanvankelijk beantwoordde de Gezant deze vraag ontkennend [5]. Maar den 26sten December verscheen hij voor de Vergadering, om de volgende mededeeling te doen: Uit zijn bericht aangaande zijn gesprek met den Heer VAN NOORDWIJK had de

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Aug. 1629. *Archiv. de la Mais. d'Orange*, t. a. pl. p. 33.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Aug. 1629.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 10 Oct. 1629.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 24, 29 Nov. 1629.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 9, 11, 13 Dec. 1629.

Koning verstaan, dat Hun Hoog Mogenden geneigd zouden zijn hem te ondersteunen, in geval hij *Spanje* door eenen aanval op de Zuidelijke *Nederlanden* openlijk den oorlog aandeed, en dat zij van den anderen kant zwarigheid maakten om het traktaat van LANGERAK te onderteekenen. Hierop had Zijne Majesteit, ten einde alles te vermijden wat de zaak zou kunnen vertragen, aan hem, zijnen Gezant, volmacht gegeven om in het geheim de voornaamste punten van het traktaat in overleg met de Staten in de juiste bewoordingen te vervatten. Was dit geschied, dan zouden Hun Hoog Mogenden een plechtig Gezantschap tot Zijne Majesteit zenden, om het ontwerp over te brengen, en daaraan eenige artikelen toe te voegen, die, vervat in vorige traktaten, geen stof tot verschil konden opleveren. De Koning hoopte, zoo voegde BAUGY er bij, dat de zaak spoediger beklonken dan ruchtbaar zou worden, en in allen gevalle vóór de lente afgehandeld zou wezen. — Hierop benoemden de Staten acht Gecommitteerden, twee uit *Holland* en uit elke der andere Provinciën éénen, om met den Ambassadeur in nader overleg te treden. In deze conferentie deelde BAUGY de volgende punten mede, op welke hij volmacht had te onderhandelen en te sluiten, ter vernieuwing der alliantie: 1°. De Koning zou den Staten ieder jaar de som van één millioen leenen, mits zij in oorlog bleven met *Spanje*, vrede noch bestand sluitende zonder de goedkeuring en toestemming [1] van den Koning, en Zijne Majesteit volgens de vorige traktaten des gevorderd wederhulp verleenden. 2°. Indien de Koning, in plaats van den Staten dien onderstand te geven, besloot aan *Spanje* den oorlog te verklaren en met een machtig leger het bewuste grondgebied aan te vallen (en binnen zes weken na de vernieuwing en onderteekening van de alliantie zou hij deswegens een besluit nemen), alsdan zouden de Staten dat leger versterken met 10,000 man voetvolk en 1500 ruiters, en van hunne zijde met 30,000 man voetvolk en 4000 ruiters een krachtigen aanval doen op die vesting, welke men later onderling bepalen zou. 3°. Zoo de Koning, na *Spanje* eerst den oorlog aangedaan te hebben, daarna vrede sloot, en de Staten den oorlog voortzetten, zou Zijne Majesteit hun een ruimer onderstand geven zoolang hun strijd zou duren, volgens het traktaat van *Compiègne*. Het vierde punt, eindelijk, sprak van de overkomst onzer Gezanten om de laatste hand aan de zaak te leggen. — Van deze punten kennis genomen hebbende, lieten Hun Hoog Mogenden hunne Gecommitteerden aan den Gezant verklaren, dat, zoo de Koning met een leger van 40,000 man in *Artois* of *Henegouwen* viel, de Staten de grenzen der Spaansche *Nederlanden* zouden overtrekken met het leger, dat zij onder de wapenen hadden; zoolang de Koning geen leger over zijne Noordelijke grenzen deed trekken en zich aldus ontzag met *Spanje* openlijk te breken, zouden de Staten de vrijheid hebben om met deze Mogendheid over bestand te handelen; zoo de Koning na eerst met *Spanje* oorlog gevoerd te hebben, vrede kwam te maken, dan zou hij hen in dien

1630—1634.

BAUGY heeft volmacht om voorloopig over eene alliantie te handelen.

[1] *Sans le gré et consentement de Sa Majesté.*

1630—1634. vrede vervallen of hun, naar hun verlangen, een afzonderlijk bestand bezorgen; namen zij echter het aanbod van vrede of bestand niet aan, dan zou de Koning hun, zoolang hun oorlog duurde, twee millioen jaarlijks verstrekken. — Op het eerste punt begeerde BAUGY te weten, of de Staten van meening waren geene alliantie te sluiten, voordat de Koning met *Spanje* gebroken had. De Staten antwoordden, dat zij die voorwaarde niet eischten en met den Gezant in conferentie zouden treden, zoo spoedig het hem gelegen zou komen [1]. — Zoo scheen alles gemakkelijk gevonden te zullen worden. Maar de Staten waren niet gezind, de onderhandeling slechts voorloopig en in het geheim hier te lande te doen plaats hebben en ze eerst te *Parijs* voor het oog van *Europa* haar beslag te doen krijgen. Daardoor zou het den schijn hebben, alsof wij den Koning om eene alliantie waren komen smeeken, en het was van de uiterste noodzakelijkheid, dat nu wij ons zoo naauw aan *Frankrijk* aansloten, zelfs de schijn vermeden werd, alsof wij, sedert *Spanje* voor goed machteloos geworden zou zijn om eenige aanspraak tegenover ons te laten gelden, en *Engeland* niet in staat was om ontzag van ons te vorderen, ten slotte onze zelfstandigheid voor *Frankrijk* veil zouden hebben. Zoo ver mocht het nimmer komen en was het dan ook niet gekomen. Immers konden wij een eervollen vrede van *Spanje* verkrijgen, en *Frankrijk* moest niet meenen, dat wij bij de alliantie grooter dienst ontvingen dan bewezen. Ja! slechts schoorvoetend moesten zij, die de zaken goed inzagen, zelfs tot de gunstigste voorwaarden toetreden, omdat de uitbreiding van *Frankrijks* macht tot op onze grenzen niet begeerlijk te achten was, en mogelijke verstandhouding tusschen deze Mogendheid en den Prins, ten gevolge waarvan de regering alhier verandering zou kunnen dreigen, de zaak zorgelijk maakte. — BAUGY, daarentegen, bleef bij hetgeen hij eerst verklaard had: hij vond zich alleen gelast te onderhandelen op de vier punten, en de zaak moest verder »om de eer en reputatie van zijnen Koning" in *Frankrijk* door middel van derwaarts te zenden Ambassadeurs met Zijne Majesteit zelve afgehandeld worden. Dit herhalende, sneed hij daarbij uitdrukkelijk alle hoop af van naderen last te bekomen: hij vreesde, voegde hij er bij, door zijn Hof gewraakt te worden en alzoo het lot te ervaren, dat LANGERAK van onze zijde ondervonden had. Natuurlijk evenwel bleven de Staten op hun stuk staan. Zij besloten den Ambassadeur beleefdelijk te kennen geven, dat zij zich de alliantie met *Frankrijk* steeds tot groote eer rekenden, en dan ook na den afloop van het traktaat van *Compiègne* herhaaldelijk op vernieuwing des verbonds hadden aangedrongen; dat zij diensvolgens wel geneigd waren om vooralsnog *in het geheim*, maar niet om stuksgewijze te onderhandelen: dat is de helft hier en later de andere helft in *Frankrijk* af te doen. Weshalve zij BAUGY verzoeken zouden, zich anderen last te zien te verschaffen: wat de plechtige slothandeling op zich zelve betrof, daarop zou wel iets tot onderling ge-

De Staten verlangen, dat de onderhandelingen tot de volledige sluiting der alliantie toe in *den Haag* plaats hebben.

[1] *Secr. Resol.* 26, 29 Dec. 1629.

noegen te vinden zijn [1]. Alvorens echter dit antwoord aan den Gezant werd overgebracht, won men 's Prinsen advies daarover in. Deze keurde het goed, en het werd overgeleverd. Bij deze gelegenheid vraagden de Gecommitteerden den Gezant, of het zijne bedoeling was, dat, als men het alhier op de eerste drie punten eens was geworden, hunne bekrachtiging verzekerd was, al ware het ook, dat de bepalingen, waarop in het vierde artikel gedoeld werd, stof tot verschil bleven geven. BAUGY antwoordde ronduit, dat zijn last zeer stipt was, en dat hij slechts over die drie punten, en dat in het geheim, in overleg mocht treden om op het spoedigst tot een resultaat te komen; maar dat het hier aldus verhandelde van geene waarde zou zijn, voor en aleer de alliantie in *Frankrijk* plechtig tot stand zou zijn gekomen. Niettemin zou hij op het verzoek der onzen Zijne Majesteit over de zaak schrijven [2]. Hij deed zulks; doch het antwoord, dat hij bekwam, was niet gunstig. De Staten-Generaal lieten zich daardoor echter niet van hun stuk brengen, en gaven BAUGY te verstaan, dat in geval de Koning eenen inval in de Zuidelijke Nederlanden doen wilde, hij van de zamenwerking van onze Republiek verzekerd kon zijn, al was het dat er geen nadere alliantie tot stand was gekomen [3]. Zoo toonden de onzen zich in geenen deele om een plechtig gesloten verbond verlegen. Hiermede nu was *Frankrijk* gansch niet gediend. Het kwam er voor dit Rijk op, aan ons te verbinden geen bestand te sluiten. Vóórdat wij ons daartoe verplicht hadden, kon *Frankrijk* noch gerust in *Italië* oorlog voeren, noch vooral aan *Spanje* op elk gebied en openlijk den oorlog verklaren. Dus verlangde BAUGY met grooten aandrang, dat, al kwam er dan geen alliantie tot stand, Hun Hoog Mogenden zich ten minste verbinden zouden, dat zoolang de oorlog tusschen *Frankrijk* en *Spanje* zou duren, zij geen bestand of vrede met dezen hunnen vijand zouden sluiten. Van onze zijde volhardde men bij het vroeger beslotene en liet zich niet verder uit [4]. Thans begreep de Fransche Regering alles toe te moeten geven. Den eisch dat de zaak in het geheim zou behandeld en eerst in *Frankrijk* op plechtige wijze haar beslag zou krijgen, liet zij vallen. BAUGY verklaarde eerst aan den Prins, toen aan den President der Staten-Generaal, dat zijn Koning hem volkomen gemachtigd had om het traktaat aan te vangen, te voleindigen, te sluiten en te teekenen. Dien ten gevolge werden er Gecommitteerden aangewezen om de onderhandelingen te hervatten. Den 19len Februarij (1630) was er reeds een ontwerp van alliantie, van geheime artikelen gevolgd, door BAUGY gesteld en gemeenschappelijk overwogen. Bij de beraadslaging over dit stuk in de Staten-Generaal, besloot men in de voornaamste plaats, dat in het eerste geheime artikel duidelijk uitgedrukt zou worden, dat deze Staat zich de vrijheid voorbehield om over bestand of vrede te handelen,

1630—1634.

Frankrijk geeft toe.

[1] *Secr. Resol.* 4 Jan. 1630. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Jan. 1630. *Secr. Resol.* 8, 9 Jan. 1630.
[3] *Secr. Resol.* 1 Febr. 1630. [4] *Secr. Resol.* 6 Febr. 1630.

1630—1634. De zaak der alliantie vindt vertraging, waarvan de oorzaak schuilt bij de Stad *Amsterdam*.

zoolang *Frankrijk* niet werkelijk, en wel op het gebied van *Spanjes* Nederlandsche bezittingen, met deze Mogendheid in openbaren oorlog zou zijn gekomen [1]. Doch alsnu leed de voortgang der onderhandeling eenige vertraging. Het al of niet sluiten der alliantie met *Frankrijk* hing met de belangrijkste binnenlandsche vraagstukken in *Holland* te zamen.

Met de alliantie met *Frankrijk* was stilzwijgend tot een aanvallenden oorlog in de Zuidelijke Nederlanden besloten. De Stad *Amsterdam* nu kon zulk eenen oorlog en de gevolgen, die hij hebben kon, slechts onder ééne voorwaarde goedkeuren, en deze voorwaarde was, dat zij alvorens een bolwerk zou hebben opgericht tegen alle mogelijke min gewenschte uitkomsten. Zij verlangde vooraf de zelfstandigheid verzekerd te zien van de partij, op welke zij in haren boezem vertrouwen kon, in geval van botsing met de heerschzucht der Landsregering, door wien ook aangevoerd en door welken geest ook gedreven. De Amsterdamsche Regering verlangde meesteres te zijn binnen hare eigene muren, ten einde den strijd voor hare beginselen des noods tegen de geheele wereld vol te kunnen houden. De Contraremonstranten nu waren het, welke aan de macht buiten hare wallen vat en steun gaven om haar in hare vrijheid te belemmeren: de Contraremonstranten derhalve moesten onschadelijk gemaakt worden. Met te meer stoutmoedigheid kon de Regering der Stad tegen hen optreden, omdat zij in het vorige jaar (1629) getoond had, dat zij, hoezeer voor 't grootste gedeelte uit Remonstrantschgezinden bestaande, meer dan eenig Lid der Republiek geneigd en bij machte was om den Staat te verdedigen, zoo tegen openbaar geweld als tegen listige raadslagen.

Uit dit oogpunt moeten wij de belemmeringen beschouwen, die niet alleen de voltooijing van het traktaat van verbond met *Frankrijk*, maar ook de toebereidselen tot eenen veldtocht, reeds in dit jaar (1630) te ondernemen, door toedoen van *Amsterdam* van de zijde van *Holland* ondervonden.

De vertraging, die de toebereidselen tot eenen veldtocht ondervinden, zijn aan dezelfde oorzaak te wijten.

In het midden van Maart (1630) waren het de Heren van *Holland*, die naar hun advies betreffende de alliantie met *Frankrijk* lieten wachten, en nog in het begin van Junij zag men de Staten-Generaal zekere moeijelijkheden, die er tusschen onze Regering en de Fransche ontstaan waren wegens schepen van *Calais*, alhier opgebracht, te baat nemen, om die van *Holland* aan te manen, eindelijk een besluit te nemen op het ontwerp van die alliantie, opdat daardoor alle vergeldingsmaatregelen mochten verhoed worden, die de Koning van *Frankrijk* anders tegen schepen en goederen van onze ingezetenen zou kunnen nemen [2]. Maar ook de vermaningen, die de bespoediging ten doel hadden van de maatregelen, welke met het betrekken van een veldleger in het voorjaar van 1630 in verband stonden, richtten zich bepaaldelijk tot *Holland*. De Prins drong er reeds van Februarij af op aan, dat de 50 Compagniën weder op 200 man zouden gebracht worden, dat de Provinciën op de voldoening harer legerlasten over het nieuwe

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 19, 23 Febr. 1630. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Maart; 5 Junij, 1630.

jaar 1630 bedacht zouden zijn, en dat waardgelders voor vier maanden zouden gelicht worden, en dit alles op grond dat hij dagelijks meer van het voornemen des vijands vernam om ons met een groote macht aan te tasten. AITSEMA schreef van kwade diensten en ophitsingen tegen deze Landen overal in het Rijk [1]. De Ambassadeur van *Frankrijk*, ondersteund door dien van *Venetië* [2], spoorde de Staten aan om de gelegenheid waar te nemen, en terwijl LODEWIJK XIII op nieuw in *Italië* tegen *Spanje* met een leger optrad, alhier iets belangrijks tegen onzen vijand te ondernemen [3]. Aan *Holland*, hetwelk steeds de andere Provinciën voor moest gaan, haperde het, dat daartoe niet werd overgegaan. Dus werd in het begin van Maart besloten, dat de Raad van State zich in de vergadering der Staten van *Holland* zou begeven om te trachten de bezwaren dezer Provincie uit den weg te ruimen. De Prins zag meer heil in de zending van eene Deputatie uit de Staten-Generaal nevens den Raad van State: in het vorige jaar had men van zulk eenen stap de beste uitwerking gezien. Werkelijk ging men tot dezen maatregel over; doch de Gecommitteerden verwierven thans niets anders van *Holland*, dan het onwedersprekelijk betoog, dat deze Provincie in geen opzicht achterlijk was, en de vermaning, dat de andere Provinciën zich behoorden te beijveren om over ruimere en zekerder geldmiddelen te kunnen beschikken. Weldra echter stond *Holland* de versterking der 50 Compagniën toe; maar de belofte om ook in de lichting der waardgelders en de levering der legerlasten te bewilligen, werd door de daad geenszins achtervolgd [4]. Dus besloten Hun Hoog Mogenden, den 25sten April, de Staten van *Holland* op nieuw te bezenden, ditmaal door twee leden uit hun midden, BEAUMONT en SCHAFFER, en de Heren SOMMELSDIJK en RAASFELD uit den Raad van State, met den Tresorier-Generaal VAN GOCH. Zij kregen de belofte, dat Hun Edel Mogenden een spoedig besluit zouden nemen; maar hoe het besluit zou 1630—1634.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 12 Febr.; 4 Maart, 1630.

[2] In den zomer van 1623 had SURIANO zich na een zevenjarig verblijf alhier als Gezant door MOROSINI zien vervangen. Deze was een jaar later vertrokken. De toeloop van Katholieken bij de godsdienstoefening ten zijnen huize had groote opspraak gegeven en zijn onbeschaamd onzedelijk gedrag de Hagenaars ontsticht (*Resol. Stat.-Gen.* 8, 10, 13, 28, 29 Julij, 1623. 6 Julij, 1624. *Resol. Holl.* 22 Dec. 1623. V. D. CAPELLEN, 1, bl. 202). Zijn opvolger was ALOYSIO CONTARENI, die in Mei 1626 weder opgevolgd werd door GEORGIO GEORGJ, welke in het najaar vertrok, om met het nieuwe jaar van 1627 door SORANZO vervangen te worden. Vóór zijne aankomst had SURIANO de zaken waargenomen (*Resol. Stat.-Gen.* 8 Mei; 12, 17, 20, 21 Junij; 1, 2, 7, 10, 27 Oct. 1626. 2, 4, 16 Jan. 1627. AITSEMA, 531). In Junij, eindelijk, van het jaar 1629 kreeg SORANZO eenen opvolger in GOZZONI, die bij gevolg in het voorjaar van 1630 alhier Gezant was (*Resol. Stat.-Gen.* 24 Mei; 5, 7 Junij, 1629).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 16 April; 4 Mei; 10 Junij, 1630.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 6, 7, 19, 25 Maart; 19 April, 1630. *Resol. Holl.* 7, 8, 12 en 13 Maart, 1630.

1630—1634. uitvallen, werd niet gezegd. Doch elk besluit, hoedanig dan ook, bleef uit. Op verzoek van Zijne Excellentie begaven zich den 16[den] Mei alweder Gedeputeerden, uit elk der zes Provinciën één, met twee leden van den Raad van State, naar de vergadering der Staten van *Holland.* Thans kwamen dezen met een uitvlucht voor den dag. Er was van het millioen voor de legerlasten vooreerst slechts een bedrag van 400,000 gulden gevraagd, en de andere Provinciën hadden elk hare quote in deze laatste som gereed. Nu zeide *Holland*, dat het geheele millioen dadelijk behoorde opgebracht te worden, zoo er in ernst van het betrekken van een veldleger sprake zou kunnen zijn. Dit nu was meer gevergd, dan de Provinciën voor het oogenblik konden leveren. Wat de waardgelders aangaat, deswegens bleven de Staten van *Holland* nog altijd raadplegen, en den 17[den] Mei scheidden zij voor eenige dagen zonder besluit daaromtrent genomen te hebben: alleenlijk verzekerden zij onder de hand, dat, als Zijne Excellentie metterdaad te velde trok, zij hem niet verlegen zouden laten. Evenwel na de hervatting hunner zitting in Junij liet zich het besluit op de lichting der waardgelders nog altijd wachten, zoodat de Prins zijne droefheid deswegens aan de Staten-Generaal betuigde [1]

De Amsterdamsche Kerkeraad klaagt bij de Staten over de Magistraat dier Stad.

Wat had zich, namelijk, in den boezem der Staten van *Holland* toegedragen? Den 17[den] Januarij, 1630, vervoegden zich tot deze Vergadering vijf Gedeputeerden van den Kerkeraad van *Amsterdam*, te weten drie predikanten en twee ouderlingen, benevens twee predikanten, gedeputeerd uit de Classis. Zij deelden den Staten mede, dat er overgroote zwarigheden waren ontstaan in de Gemeente te *Amsterdam*, bepaaldelijk ten aanzien van den predikant ADRIAAN SMOUT. Deswegens waren zij gelast zich te wenden tot Zijne Excellentie en Hun Edel Mogenden, niet om te klagen, zeiden zij, over de Magistraat der stad, maar om met alle beleefdheid den lang gewenschten vrede te mogen bekomen, met behoudenis van de waarheid, de goede orde en de vrijheid der Kerken. Met dit doel verzochten zij, dat de Staten, hetzij door eenige politieke en kerkelijke personen te machtigen, hetzij op eene andere wijze, de ontroerde en zuchtende Kerk zouden bijstaan [2]. — In deze daad, hoe verbloemd ook, lag een beroep op het gezag des Prinsen en der Staten tegen hunne Stadsregering. Kreeg de Kerkeraad zijnen zin, dan waren de Heren van *Amsterdam* niet meer meester in hunne stad, zij werden van nu aan afhankelijk van de geestelijken ten hunnent, en tevens van de Staten en den Stadhouder, die zich eenmaal met kerkelijke zaken in hunne Gemeente gemoeid hebbende, daarin steeds een middel konden vinden om hun den voet te lichten en hen tot gehoorzaamheid te nopen aan hetgeen zij zouden wenschen door te drijven. Wat SMOUT aangaat, hij was wegens zijn heftig uitvaren van den predikstoel tegen de tegenwoordige Regering de stad uitgebannen, — en verre van zich te laten welgevallen, dat zij als beroer-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 26, 30 April; 3, 7, 13, 16, 18 Mei; 5, 8 Junij, 1630. *Resol. Holl.* 26 April; 4, 7, 16, 17 Mei, 1630.

[2] *Resol. Holl.* 17 Jan. 1630.

ders van *Israël* en afvalligen van Gods verbond werden uitgekreten, zoo zij zich niet tot de handlangers der felste Contraremonstranten maakten, verlangden de Amsterdamsche Regenten den Remonstranten te vergunnen eene kerk en eene kweekschool voor hunne leeraren te stichten, en was bij hen het denkbeeld tot rijpheid gekomen om een Athenaeum of Doorluchtige School op te richten, ten einde zooveel vermogende Remonstrantsche gezinnen aan de stad te verbinden. — Op het vertoog der Gedeputeerden van den Amsterdamschen Kerkeraad besloten de Staten de zaak mede te deelen aan Zijne Excellentie, en nadat men zijn advies zou hebben verstaan, daarop een besluit te nemen. De Gedeputeerden van *Amsterdam* (toen ter tijd de Heren Mr. ANTONIS OETGENS VAN WAVEREN, GERRIT DIRKSZ. VAN BEUNINGEN, Dr. ALBERTUS COENRADUS, GERRIT SCHAAP en Mr. WILLEM BOREEL, Pensionaris) verklaarden de Vergadering onbevoegd om deze zaak aan zich te trekken en verzochten aanteekening van deze hunne verklaring [1]. Intusschen werd er na gehouden conferentie met den Prins een ontwerp van antwoord gesteld, aan de Afgevaardigden van den Kerkeraad te geven. Doch de Heren van *Amsterdam* stelden daar een ander ontwerp tegenover met verzoek dat zich de Vergadering met het hunne wilde vereenigen. Zij voldeed niet ten volle aan dit verzoek: althans voegde zij aan het Amsterdamsche ontwerp de laatste zinsnede van het hare toe, ten gevolge waarvan alsnu aan de Kerkelijke Gedeputeerden geantwoord werd, dat den Regenten van *Amsterdam* ernstig zou worden aanbevolen, de goede rust en eenigheid in hunne stad te bewaren, met de herinnering, dat ingeval zij daarin niet slaagden, de Staten zich met die taak zouden belasten [2]. — Al dadelijk hadden de Heren van *Amsterdam* de gelegenheid om te doen gevoelen, dat men bij de ontzettende behoeften hunne hulp en bij gevolg hunne welwillendheid onmogelijk kon ontberen. Er waren onverwijld twee millioenen in gereede penningen noodig: wilde nu *Amsterdam* de 115,000 gulden, die zij reeds had voorgeschoten, van hare quote korten, dan zou men geld te kort komen. Dus moest men de Stad om inschikkelijkheid verzoeken [3]. -- Het laat zich denken, dat men te *Amsterdam* niet draalde met de poging om de gerezen moeijelijkheden te vereffenen. De Kerkeraad verzocht bij zijne onderhandelingen met de Magistraat den bijstand van den Leidschen Hoogleeraar POLYANDER en van drie predikanten. Van zijne zijde werd verlangd, dat de Remonstrantsche »conventikels" zouden worden geweerd; dat over de zaak van SMOUT zou gehandeld worden, en dat de Magistraat op zou houden de zittingen van den Kerkeraad door Gecommiteerden uit haar midden te laten bijwonen. De gemachtigden van de Magistraat brachten daartegen in, dat zij geenen last hadden om over iets anders te handelen, dan over de bijwoning der vergaderingen van den Kerkeraad door Gecommitteerden der stedelijke Regering, en dan nog wel alleen over de regeling dezer zaak: want het recht der Magistraat om hare vertegenwoordigers

1630—1634.

Poging om het geschil bij te leggen.

[1] *Resol. Holl.* 17 Jan. 1630. [2] *Resol. Holl.* 20 Jan. 1630. [3] *Resol. Holl.* 21 Jan. 1630.

1630—1634. in den Kerkeraad te hebben, wilden zij door niemand betwist zien. De Kerkelijken behielden zich voor, de zaak van SMOUT, nu de Magistraat daar niet over gehandeld wilde hebben, »te brengen ter plaatse waar het behoorde;" maar wat de »bijzitting der Politieken" in den Kerkeraad betrof, zoo verklaarde de Regering zich geneigd om zich van de uitoefening van dat recht te onthouden tot Paschen toe, wanneer een Synode daarover zou uitspraak gedaan hebben. De Kerkelijken vleiden zich, dat zij hier eene belangrijke inwilliging verworven hadden, en droegen aan de Staten de bijeenroeping van eene Provinciale Synode van het Noorder- en Zuiderkwartier vereenigd voor. Doch weldra bleek, wat de Magistraat bedoelde, dit namelijk: dat ook aan de Synode, en dat wel geene Provinciale, maar de gewone Noord-Hollandsche, niets meer dan de taak toevertrouwd zou worden om de uitvoering van haar boven bedenking verheven recht te regelen. Tegenover deze nadere verklaring der Heren van *Amsterdam*, die het verhandelde in de conferentie der Kerkelijken en Politieken slechts als eene poging tot bemiddeling wilden aangemerkt hebben, namen genen, verslag doende aan de Staten, een hoogen toon aan: goddelijke zaken konden geen bemiddelen of »modereren" lijden; zij waren geene bemiddelaars, maar als het ware de mond der Kerk te achten [1]. — Alsnu hadden de Staten te beslissen, of er eene Provinciale Synode zou verordend worden, al of niet, en de Kerkelijken lieten niet na op antwoord aan te dringen. Den 26sten Maart (1630) besloten de Staten tot de bijeenroeping van eene Provinciale Synode, waarheen van wege hunne Vergadering eenige »vreedzame politicke Personen" zouden gezonden worden. Maar de Gedeputeerden van *Amsterdam* protesteerden tegen dit besluit, en betuigden onschuldig te willen zijn aan al de onheilen, die daaruit zouden kunnen ontstaan. De Gedeputeerden van *Leiden* betuigden, daarentegen, al de onheilen niet op hunne verantwoording te wenschen te hebben, die uit het verzuim der uitvoering van het besluit konden voortvloeijen. Den volgenden dag verklaarden die van *Amsterdam*, in de 400,000 gulden legerlasten, door de andere Leden toegestaan, niet te kunnen bewilligen. — Toen de zaak zoo ver gekomen was, liet de Prins weten, dat hij eenen voorslag van schikking had te doen. Om hem te hooren werden eenige Leden gecommitteerd, eene taak, waarvan die van *Haarlem* zich echter verontschuldigden. De uitslag was, dat men de Heren van *Amsterdam* verzocht, zich van de uitoefening van het recht van bijzitting in den Kerkeraad te onthouden tot den tijd der bijeenkomst der gewone *Noord-Hollandsche* Synode, en dat de minnelijke bijlegging der geschillen zou worden beproefd door de voorgaande *bemiddelaars*, vermeerderd met twee leden van den Hoogen, en twee van den Provincialen Raad, benevens de twee Hoogleeraren POLYANDER en WALAEUS. — Bij dit besluit werd het denkbeeld eener Provinciale Synode ter zijde gezet, en voor de conferentie het karakter van bemiddelaars, dat de Kerkelijken verworpen hadden, door de Staten gehandhaafd. Hierop scheidde de Vergadering. Bij de volgende zitting gaf men aan

De Staten van *Holland* besluiten een Provinciale Synode bijeen te roepen.

Zij geven dit denkbeeld weder op.

[1] *Resol. Holl.* 1, 2 Maart, 1630.

het dus haastig en niet uitdrukkelijk beslotene kracht van behoorlijk besluit, niet zonder de tegenspraak evenwel van *Gouda*, *Gorinchem*, *Schiedam*, *Enkhuizen* en nog vier kleinere Steden. Ook verontschuldigden zich de drie predikanten, die den Amsterdamschen Kerkeraad hadden bijgestaan, van de taak van bemiddelaars, op grond dat zulk een gewichtige zaak, die het recht en de regering der Kerken in het gemeen betrof, niet mocht afgedaan worden door eenige particuliere kerkelijke benevens eenige politieke personen: zij bleven bij het verzoek om de bijeenroeping eener Provinciale Kerkvergadering. Toen over deze vraag werd beraadslaagd, werd van wege den Prins verklaard, dat zijne Excellentie het zeer bedenkelijk vond, zoo gansch tegen den zin van eenige notabele Leden tot eene Provinciale Synode te besluiten: hij wenschte de zaak door de Gecommitteerden van de Hoven en de Leidsche godgeleerde Faculteit, des noods zonder de predikanten, die zich verontschuldigden, te laten uitmaken, of anders de geheele zaak uit te stellen, totdat een geschil, betreffende de beroeping van predikanten in de Gemeente van *Rotterdam* ontstaan, door vier Gecommitteerden uit de Hoven en de zes Gedeputeerden der laatstelijk te *Leiden* gehouden Zuid-Hollandsche Synode, daartoe uit te noodigen, zou zijn bijgelegd. Was deze wijze van schikking gebleken vruchtbaar te zijn, dan kon zij ook op de zaak van *Amsterdam* worden toegepast [1]. — Dan, toen men vernam, dat die zes Gedeputeerden reeds vroeger belast geweest waren met het onderzoek der Rotterdamsche zaak, maar ze zoo verward hadden bevonden, dat zij daarvan geen uitkomst zagen, scheen de laatste der voorslagen van den Prins weinig goeds te beloven. Maar naauwelijks had men die ongunstige getuigenis omtrent het verschil in de Rotterdamsche Gemeente vernomen, of van deze zijde werd een stap van toenadering gedaan, die de moeijelijkheden uit den weg scheen te ruimen. Niettemin volhardden de Gedeputeerden van *Rotterdam* met den meesten ernst bij hun verzoek, dat vier Gecommitteerden uit de Hoven benevens de zes Gedeputeerden der Zuid-Hollandsche Synode in hunne stad zouden komen om alles in de Kerk aldaar tot volkomen vrede te brengen. Dit scheen tot een uitstel van de zaak van *Amsterdam* te moeten leiden. Hoe het zij, er werd door eenige leden, met den Prins en ten verzoeke van Zijne Excellentie, op nieuw eene conferentie over deze zaak gehouden, waarbij de beide Hoven in vollen getale tegenwoordig waren. Hier werd het gevoelen vastgesteld, dat het voor de dienst van het Land best ware haar bij minnelijke schikking en niet bij uitspraak van eenige Synode te beslechten, en voorts de voorslag gedaan, dat de Hoven verder zouden onderzoeken, of het geschil wel van dien aard was, dat het noodwendig op een Provinciale Kerkvergadering diende bijgelegd te worden. Nog in Junij drongen de predikanten op eene Provinciale Synode aan, doch de Staten konden er niet toe besluiten [2].

1630—1634.

De zaak wordt op de lange baan geschoven.

[1] *Resol. Holl.* 14, 22, 26, 27 Maart; 30 April; 2, 3 Mei, 1630.

[2] *Resol. Holl.* 10, 14, 15 Mei; 6 Junij 1630.

1630— 1634. Den 17den Mei scheidde de Vergadering van *Holland* voor eenige dagen, die de leden zich ten nutte maken zouden om, nu aan de alliantie met *Frankrijk* nog slechts de laatste hand te leggen was, en eindelijk moest uitgemaakt worden of de waardgelders gelicht zouden worden, al of niet, met hunne principalen te rade te gaan omtrent de groote vraag wat van beide voor de dienst van het Land oorbaar was, in onderhandeling omtrent wapenstilstand te treden of den oorlog voort te zetten. Immers van de beantwoording dezer vraag hing alles af. Dat tot de voortzetting van den oorlog en mitsdien tot het sluiten der alliantie besloten werd, bewijst genoegzaam, dat *Amsterdam* alsnu voldoende reden meende te hebben om gerust te zijn omtrent die belangen, welke zij gewenscht had vooraf gewaarborgd te zien. En zoo was het inderdaad. Den 8sten Junij kwam de voorloopig dienstdoende Raadpensionaris CATS voor den dag met de verklaring, dat hij zich in eene groote ongelegenheid bevond. Door zijne tijdelijke betrekking was hij genoopt, in de kerkelijke zaak van *Amsterdam* eene conclusie te nemen met meerderheid van stemmen. Intusschen was hij nog niet ontslagen uit zijne betrekking als pensionaris tot de Stad *Dordrecht*. Zoodoende zou hij tot een besluit moeten medewerken, waarmede deze laatste Stad geen genoegen nam, daar zij het houden van eene conferentie van Gecommitteerden der Hoven met de Leidsche Hoogleeraren en eenige predikanten voorstond. Dus wenschte hij, dat de Vergadering hem van die verpligting wilde ontslaan, en tevens eindelijk overgaan, om voor goed eenen Raadpensionaris aan te stellen. De Staten willigden het verzoek in, en stelden mitsdien het nemen van een besluit in de bewuste zaak uit, totdat er een vaste Raadpensionaris zou benoemd zijn, hetgeen nog maanden zou aanhouden. Intusschen besloten zij, dat die zaak opgeschort zou blijven tot de vergadering van de gewone Zuid- en Noord-Hollandsche Synoden, die achtereenvolgens gehouden zouden worden, de eene in Julij, de andere in Augustus. Ieder dezer Kerkvergaderingen zou een vijftal leden uit haar midden tegen eenen te bepalen dag naar *'s Gravenhage* zenden, om met een gelijk getal Politieken een advies te ontwerpen, waarnaar de Staten zich, zoo zij goed vonden, zouden kunnen gedragen [1]. Hiermede was de Provinciale Synode ter zijde gesteld, en alsof de zaak nog niet genoegzaam op de lange baan was geschoven, werd besloten, dat de Synode van *Zuid-Holland* niet zou plaats hebben, dan wanneer de Staten bijeen zouden zijn, en te gelijk werd de zitting van Hun Edel Mogenden niet vroeger dan tegen September zamengeroepen [2]. Dat uit 's Prinsen naam van de noodwendigheid gewaagd werd om, ten einde de groote vrijpostigheid der Remonstranten in sommige steden te keer te gaan, eene conferentie van eenige leden met Zijne Excellentie te doen plaats hebben, zal wel gediend hebben om de Contraremonstranten eenigermate tevreden te stellen of in den slaap te wiegen. Met geen ander doel zal het mede geweest zijn, dat eenige geschriften van Remonstranten,

[1] *Resol. Holl.* 8 Junij, 1630.

[2] *Resol. Holl.* 16 Julij, 1630.

bij de Vergadering ingekomen, met zekere strengheid deels ter zijde gelegd, deels gewraakt werden [1]. 1630—1634.

Hoezeer men het derhalve eens werd, dat de oorlog zou voortgezet worden, zich met een aanvallenden krijgstocht te haasten, achtten de invloedrijkste Leden niet raadzaam. Nog altijd derhalve kon men niet tot eenparigheid van gevoelen komen omtrent de lichting der 6000 waardgelders: deze toe te staan toch was zooveel als te besluiten, dat er een veldleger zou opgericht worden, daar de waardgelders dienden om de uitgetrokken soldaten in de garnizoenen te vervangen [2]. Den 5den Junij waren nog slechts weinige leden ongelast op het stuk der alliantie met *Frankrijk;* maar den 8sten, als ware het alleen om de wedervergeldingsmaatregelen van *Frankrijk* tegen onze koopvaarders te verhoeden [3], begrepen de Staten van *Holland*, dat de alliantie met *Frankrijk* met den eersten ter hand moest genomen worden, en reeds den 11den besloten zij, dat het traktaat, zoo als het laatstelijk ontworpen was, voor zooveel de Provincie *Holland* aanging, voor vastgesteld zou gehouden worden; slechts de geheime artikelen, met welke het traktaat trouwens niet stond of viel, zouden nader overwogen worden [4]. De Staten-Generaal namen een besluit van dezelfde strekking, en de alliantie werd gesloten. Het verdrag bevatte 15 artikelen. De aanhef herinnerde, hoe 's Konings vader in 1608 eene alliantie met de Staten had aangegaan, ten einde het Bestand te bevorderen tusschen de Aartshertogen en de Vereenigde Provinciën, die zonder verdedigend verbond met hem dat Bestand niet zouden hebben willen sluiten. De Koning nu, zoo verklaarde die aanhef verder, verlangde zijns vaders voetspoor te volgen en, begerig om den vrede tusschen alle Vorsten te bewaren, nam hij voorts in aanmerking, dat, hoe meer de Staten hun bestaan door *Frankrijk* verzekerd zagen, zij des te minder gezind zouden zijn om die verzekerdheid langs andere wegen, gevaarlijk voor de algemeene rust, te zoeken. — Dit was eene beweegreden tot verbond met ons, bestemd om den Koning tegen allen blaam van den kant der Mogendheden en der Kerk te wapenen: immers zeide hij daarbij met zoo vele woorden, dat hij zich met de Staten verbond om hen, zoo veel mogelijk, onschadelijk te maken. — Hoe het zij, de Koning verplichtte zich bij het traktaat, zeven jaren lang, te beginnen met Januarij 1630, den Staten een millioen jaarlijks te schenken, indien hun oorlog met *Spanje* zoo lang aanhield. Van dat millioen, evenwel, zou de som van 50,000 gulden door den Ambassadeur aan de Fransche officieren in onze dienst worden uitgereikt. Gedurende die zeven jaren zouden de Staten over vrede noch bestand handelen, zonder het advies van Zijne Majesteit, en de Koning zou geen traktaat sluiten ten nadeele van onzen Staat. Werd de Koning binnen zijne grenzen aangerand, dan zou hij slechts tot de betaling van de

De alliantie met *Frankrijk* krijgt haar beslag.

[1] *Resol. Holl.* 8, 14 Junij, 1630.
[2] *Resol. Holl.* 2 Junij, 1630.
[3] Zie hiervoor, bladz. 444.
[4] *Resol. Holl.* 8, 11 Junij, 1630.

1630—1634. helft der beloofde som gehouden zijn, en kon de andere helft besteden om zich ten onzent van manschappen en schepen te voorzien. In dat geval zouden de Staten 's Konings tegenpartij op geenerlei wijze bijstaan. Gebeurde het voorts, dat de Koning schepen noodig had om de kusten van zijn Rijk schoon te houden of om eenige aanranding af te weren, zoo zou hij van de Staten vijftien schepen mogen koopen of huren. Binnen zes maanden zouden de Staten met Zijne Majesteit eene overeenkomst treffen om de Westelijke zee tegen de rooverijen der Algerijnen en Tunetanen te vrijwaren. Bevonden zich intusschen in hunne havens Fransche schepen of goederen, door die van *Algiers* of *Tunis* geroofd, zoo zouden zij ze aan de eigenaars overleveren. Had de Koning in den oorlog de Fransche regimenten, die in onze dienst waren, noodig, zoo zouden de Staten, mits zij zelven vrede genoten, ze naar *Calais* of *Dieppe* laten geleiden. Tusschen de Franschen en Nederlanders zou er vrije handel bestaan, behoudens uitzondering van de koopwaren, bij ordonnanties verboden. De wederzijdsche onderdanen zouden geen hooger rechten betalen, dan de ingezetenen van elk der beide Landen zelven. Bovendien regelde het traktaat de wijze, op welke de geschillen tusschen de ingezetenen der beide Landen zouden beslecht worden. — Den 22sten Junij werd het traktaat geteekend, en de wederzijdsche ratificatie volgde op het spoedigst [1]. Bij deze gelegenheid vereerden de Staten Mevrouw DE BAUGY met een geschenk van duizend Albertijnen of 6000 gulden, en den secretaris van den Ambassadeur met 600 gulden [2]. Dezelfde gelegenheid maakte de Gezant zich ten nutte om onder anderen nogmaals aan te dringen op het reeds vroeger van wege Zijne Majesteit tot de Staten gericht, maar door hen afgeslagen verzoek, dat zij aan de Roomschgezinden binnen *den Bosch*, onder zekere beperking, vrijheid van openbare godsdienstoefening wilden verleenen. De Staten wisten, dat de Koning dit verzoek slechts deed om de Katholieken van zijn eigen land tevreden te stellen [3].

Betrekkingen met *Algiers* en *Tunis*.

Het artikel betreffende de Algerijnen en Tunetanen was, gelijk enkele andere artikelen, slechts eene herhaling van het bepaalde bij het traktaat van *Compiègne* [4]. Blijk genoeg, dat wat sedert dien tijd tusschen ons en de Barbarijsche Staten was verhandeld, nog tot geene eindregeling geleid had van de belangen, die *Frankrijk* tegenover de zeeroovers met ons gemeen had. — In 1625 was er spraak van eene nieuwe zending van PIJNACKER naar *Algiers* en *Tunis*. Er waren in deze laatste plaats nog 200 Nederlandsche slaven onuitgewisseld gebleven, en de Al-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 15, 21, 23, 27 Junij, 1630. AITSEMA, I, bl. 978—980.

[2] *Secr. Resol.* 23 Junij, 1630.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Jan.; 23 Junij, 1630. *Resol. Holl.* 17 Jan., 1630. AITSEMA, bl. 969.

[4] Zie hiervoor, bl. 30.

gerijnen verlangden schadeloosstelling voor slaven, door L'HERMITE in der tijd uit hunne schepen gelicht [1]. Tegelijk met het plan van PIJNACKERS vernieuwde reize werd besloten LAMBERT VERHAAR tot Consul te *Tunis* aan te stellen, en PIETER MARTENS COOY te *Algiers*, daar. WIJNAND DE KEYZER, teruggeroepen, door PIJNACKER herwaarts zou teruggebracht worden [2]. Intusschen trokken zich de Staten de belangen hunner bondgenooten aan, door aan die van *Algiers* en *Marocco* te laten weten, dat, kwamen hier voortaan schepen met buit, op Franschen of Engelschen gemaakt, men de renegaten, die zich er op bevonden, zou behandelen, gelijk Turken, die Christen geworden waren, ten hunnent behandeld werden, met andere woorden, dat zij verbrand of verwurgd zouden worden [3]. Tevens bewerkte HAGA, dat den Tunetanen en Algerijnen uit *Constantinopel* herinnerd werd, dat het hun, op straffe van als gemeene zeeroovers behandeld te worden, verboden was met buit, op onze vrienden gemaakt, onze havens aan te doen [4]. Zoo zagen zich die Roofstaten aanmerkelijk in hun misdadig bestaan belemmerd, dermate, dat zij, gelijk SOMMELSDIJK in 1625 te *Londen* vernam, op het punt waren om de vriendschap met de Nederlanders te verbreken, daar zij ten gevolge van het verbond met hen geen buit meer konden maken, en ten laatste de zee geheel zouden moeten vaarwel zeggen om te huis van honger te vergaan [5]. 1630—1634.

Tegen het najaar, 1625, vertrokken [6], voerde PIJNACKER, als men de berichten van VERHAAR en COOY gelooven mocht, op zijne gezantschapsreize weinig uit. Evenwel bracht hij in den winter van 1626 een verdrag mede, waarbij wij onze schepen tegen den overlast van het onderzoek der Algerijnen gevrijwaard zagen [7]. Er was echter weinig grond

PIJNACKER verricht op nieuw eene zending derwaarts.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 21, 23 Dec., 1623.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Febr. 1625. PIJNACKER had liever zijne schoonzonen, CORNELIS en WILLEM MOONS, tot Consuls in die beide plaatsen aangesteld gezien (*Resol. Stat.-Gen.* 19 Febr.; 8 Maart, 1625). Dat COOY benoemd werd, verneemt men eerst uit latere Resolutiën.

[3] Zoo ernstig evenwel was deze bedreiging niet gemeend: ten minste leest men niet, dat renegaten, in Februarij 1626 met een Turksch schip hier binnengeloopen, meer dan bloot tot nader order gevangen gezet zijn (*Resol. Stat.-Gen.* 12 Febr. *Resol. Holl.* 7 Maart, 1626). Bij het nader verdrag met die van *Algiers* werd bepaald, dat de kapiteins van Turksche schepen, hier binnenloopend, de renegaten, die zij aan boord hadden, niet aan wal zouden laten komen. Zoo waren de Staten van de verplichting ontslagen om ze te straffen (AITSEMA, bl. 519).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Maart; 14 April; 7 Aug., 1625.

[5] *Rapport van* SOMMELSDIJKS *Legatie naar Engeland*, in 1625.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Aug.; 6 Sept. 1625.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 22 April; 14 Nov.; 1 Dec. 1626. 25 Jan.; 18 Maart, 1627. 10 Febr.; 11, 18, 23 Maart, 1628. AITSEMA, I, bl. 518, 519. De vereffening van PIJNACKERS rekening was eene bron van langdurige moeijelijkheden en talrijke onaangenaamheden.

1630—1634.

om te vertrouwen, dat de door hem getroffen overeenkomst onderhouden zou worden. Werkelijk bleven, in weerwil van zijne zending, en schoon de Engelschen zich door onze vermeende vriendschap met de Barbaresken benadeeld achtten, onze schepen aan de geweldadigheid der zeeroovers blootgesteld [1], dermate dat in den winter van 1626 de Directeurs van den Levantschen handel er op aandrongen, dat er een aanzienlijk persoon met een paar oorlogschepen naar *Tunis* en *Algiers* zou gezonden worden, om teruggave van bootsvolk, schepen en goederen, ons in strijd met de capitulatie ontnomen, te verkrijgen, of anders den vrede op te zeggen, die toch maar een schijnvrede was, en onze Consuls, die men toch slechts voor niet bekostigde, van daar mede te nemen. Hun Hoog Mogenden bewilligden in dezen voorslag, zonder evenwel geneigd te zijn den gezant den vrede te laten opzeggen. Die van Holland wenschten aan CORNELIS PAUW die zending op te dragen. Doch hij verontschuldigde zich, en alsnu sloegen zij den Admiraal JACOB WILKES tot deze taak voor. Ten slotte echter was HIERONYMUS VAN UFFELEN, ridder van *Malta*, in die gewesten wel bekend, de benoemde persoon [2]. In Julij 1627 stonden de Staten den kooplieden toe, vijandelijkheden tegen die van *Algiers* en *Tunis* te gebruiken, en vergunden zij aan de Directeurs van den Levantschen handel het toezicht, of de koopvaarders behoorlijk gemonteerd naar die wateren vertrokken. De stad *Hoorn* echter verzette zich tegen deze maatregelen [3]. Zij vreesde dat haar oogluikend gedreven zoutvaart er door bemoeijelijkt zou worden. De zending ging ook daarom niet spoedig voort, omdat de Directeuren van den Levantschen handel haar thans op eenen voet, die den Staten te kostbaar voorkwam, te weten, met zes of minstens vier oorlogschepen, uitgevoerd wilden zien [4]. Toch lieten zij niet af, bij Hun Hoog Mogenden op de uitvoering der door hen aanbevolen onderneming aan te dringen, en *Holland* wilde thans toestaan, dat de Consuls door eenige oorlogschepen werden te huis gehaald, mits het zonder vijandelijke vertooning geschieden kon. Doch de andere Provinciën vonden zelfs hierin bezwaar, vreezende, dat men, zoodoende, weder in een openbaren oorlog zou vervallen, die het Land weder de kosten van Convooijers zou opleggen. Den openbaren oorlog konden de kooplieden zoo afschrikkend niet vinden, daar de bezwaren, die de tegenwoordige toestand medebracht, niet te dragen waren. Zoo vorderden de Franschen te *Marseille* 300 gulden op elk schip tot goedmaking der onkosten, door hen gedaan tot loskooping der Fransche slaven te *Algiers*. Was de vrede tusschen dezen Roofstaat en ons eenmaal opgezegd, zoo zouden de Franschen de schade, die hun werd toegebracht, niet langer op ons

Na zijne terugkomst zal weder een nieuwe Afgevaardigde derwaarts gezonden worden.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Aug.; 1 Sept., 1626. 27 Febr.; 25 Mei, 1627.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Nov., 1626. 4 Febr.; 9, 24 Maart; 27 Nov., 1627. *Resol. Holl.* 25 Nov.; 12 Dec., 1626. 19 Jan., 1627.

[3] *Resol. Holl.* 14 Junij; 17, 27 Julij, 1627.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 22 Oct.; 3 Nov., 1627.

kunnen verhalen. Maar WIJNAND DE KEIJZER, thans hier te lande teruggekeerd, kwam voor den dag met een plan om, zonder vredebreuk, van den overlast der roovers ontslagen te worden [1]. Doch dit schijnt een hersenschim geweest te zijn, en van nu aan stond het vast, dat de Consuls, die, onbetaald blijvende, hunne bediening toch niet langer konden blijven bekleeden, zouden teruggeroepen worden. VERHAAR had sints lang zijn ontslag verlangd: in die ordelooze maatschappij was niets goeds uit te richten, en COOY troostte zich in den drank tegen de verdrietelijkheden van zijne betrekking. Of de oorlog, òf de verschijning van een der aanzienlijkste regeringspersonen, uit wiens komst de Barbaresken zouden kunnen afleiden, dat het nu ernst was, scheen noodzakelijk. Ten einde kosten te besparen, werd gewacht op de terugkomst van Kapitein CLEUTER [2], die met een paar schepen en een jacht naar *Algiers* en *Tunis* zou gaan, om de gevangenen te lossen, en ten minste VERHAAR, zoo *Tunis* geen rede verstaan wilde, benevens de vrouw en kinderen van DE KEIJZER, die te *Algiers* werden opgehouden, naar het vaderland terug te brengen. In den zomer van 1629 was CLEUTER uit *Spanje* terug, en werd in den persoon van JAN WENDELS een Commissaris benoemd om met *Algiers* en *Tunis* te onderhandelen. Hem werd de last mede gegeven, om op de reize derwaarts de Turken, die hij ontmoette, vriendelijk te bejegenen, maar geweld met geweld te keeren. Met zijn schepen zou hij blijven buiten de Kasteelen van *Algiers*, om niet overvallen te worden, en, behalve de loskooping der gevangenen, de teruggave van schepen en goederen verlangen. Slaagde hij in zijne bemoeijingen niet, dan zou hij den vrede verbroken en alle vijandelijkheden gewettigd achten [3]. Zijn vertrek werd opgehouden tot de komst van VERHAAR, die reeds uit eigen beweging zijnen post te *Tunis* verlaten had en zich in October 1629 te *Livorno* bevond. In Januarij (1630) was hij in het Vaderland terug, en na de inlichtingen, door hem gegeven, werd besloten, WENDELS te machtigen, onderweg Turksche gevangenen te maken, vermits zonder aanbod van uitwisseling de lossing der gevangenen anders niet dan door de ontwikkeling van een groote macht of voor veel geld te verkrijgen zou zijn. 1630—1634.

Zoo stonden de zaken tusschen onzen Staat en de zeeroovers, en daar men van onze zijde deed wat men vermocht, zoo kon men geen bezwaar vinden in de vernieuwing van het artikel, die zaken betreffende, in het traktaat van alliantie met *Frankrijk*. In allen gevalle was deze aangelegenheid van ondergeschikt belang. Maar

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 23 Febr.; 16, 22 Maart; 16 Dec. 1628. *Resol. Holl.* 24, 25 Febr. 1628.

2 Zie hiervoor, bl. 360, Noot 4.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 18, 30 Nov. 1628. 27, 29 Jan.; 12, 28 Febr.; 25, 26 April; 31 Mei; 28 Julij; 10 Aug.; 4 Sept.; 20 Oct.; 1, 2 Nov. 1629. *Resol. Holl.* 27 Julij; 16 Oct. 1629.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 3, 8, 10, 12, 20 Nov. 1629.

1630—1634.

van groot belang was het, dat *Holland* en *Zeeland* verzekerd werden, dat, nu het ten gevolge van dit traktaat vast stond, dat de oorlog te lande zou voortgezet worden, de vereischte middelen zouden worden verstrekt om ook ter zee de oorlog met kracht te voeren. Het verlangen van die beide Provinciën, om ten dezen aanzien genoegzame waarborgen te verkrijgen, had, evenzeer als het binnenlandsche vraagstuk in *Holland*, de sluiting van het verdrag vertraagd.

Holland en *Zeeland* dringen aan op een krachtig voeren van den oorlog ter zee.

De poging om de haven van *Duinkerken* te stoppen, door schepen in het zoogenaamde Scheurtje te laten zinken, had in den nazomer van 1629 weder tot niets geleid. De zinkers waren onder geleide van een genoegzaam aantal oorlogschepen in zee gegaan, doch gebleken in zeer slechten staat te zijn; twee er van waren op weg naar hunne bestemming gezonken, en vóór het midden van September waren zij allen, althans zoo werd bericht, vergaan, uitgenomen vier, die in *Zeeland* binnengebracht werden, om (want de Staten gaven de zaak nog niet op) later te dienen [1]. Op datzelfde tijdstip en later was de Vlaamsche kust weder kwalijk bezet en de vijand sterk in zee. Bij dit verzuim van onze zijde haperde het weder aan de slechte betaling van het bootsvolk. Dus besloten de Staten van *Holland*, ter Generaliteit met alle kracht er op aan te dringen, dat de Provinciën haar aandeel in de twee millioenen, aan de Admiraliteiten verschuldigd, mochten leveren. In October (1629) verklaarden *Holland* en *Zeeland*, dat zij, volgens vroegere waarschuwing, het bedrag van hetgeen zij voor den oorlog te lande te betalen hadden, aan de zeezaken zouden moeten besteden, wanneer de andere Provinciën langer nalatig bleven [2]. Vóór het einde van het jaar en bij herhaling in de maand Januarij 1630 trachtten de Staten van *Holland*, door de afvaardiging van eenige buitengewone Gedeputeerden uit hun midden naar de Generaliteit, de Provinciën te bewegen tot de vervulling harer verplichting, die alleen *Friesland* niet ten volle erkende. De vrouwen van de matrozen en de leveranciers van de Admiraliteit te *Rotterdam* moesten noodzakelijk uit de ellende geholpen worden, waartoe zij door wanbetaling vervallen

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Aug.; 8, 16 Sept. 1629. Op 27 Sept. leest men in de *Resol. d. Stat.-Gen.* dat er nog zeven *gemetselde schepen*, met welken naam de zinkers mede genoemd werden, in *Tessel* waren binnengekomen; in October, lezen wij, was er middel gevonden om de overgebleven zinkers te herstellen, en in December van hetzelfde jaar 1629 treffen wij zinkschepen te *Duins* aan, waar zij ingebracht waren. Quast nam maatregelen, om ze los te krijgen, waarna zij naar het Scheurtje zouden overgebracht worden (*Resol. Stat.-Gen.* 9 Dec. 1629). Uit de *Resol.*, op 12 Maart 1630, vernemen wij, dat het plan om het Scheurtje te stoppen, onuitvoerbaar was; maar in April (1630) lezen wij weder van zinkschepen te *Enkhuizen* liggende en op advies van Zijne Excellentie tot het bewuste dessein te gebruiken (*Resol. Stat.-Gen.* 24 April 1630).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Sept.; 1, 13, 16 Oct.; 13, 19 Dec. 1629. 3, 9 Jan. 1630. *Resol. Holl.* 28 Sept.; 16 Oct.; 30 Nov. 1629.

waren. Zelfs eenige Steden waren ten gevolge van dezelfde oorzaak buiten machte om hare middelen te innen, en daar de zeemacht geheel vervallen was, zoo stonden de zeehandel en de visscherij bloot aan de gewelddadigheid van den vijand. Voortaan zouden die van *Holland* geen penning meer bijdragen tot onderhoud der garnizoenen in de grenssteden der andere Provinciën, op wie zij de schuld werpen moesten van het gevaar, dat zij daardoor loopen zouden. — Hoezeer deze ernstige taal kwalijk werd genomen, werkte zij zooveel uit, dat de Staten-Generaal besloten, ter presentie van Zijne Excellentie over de zaak te beraadslagen. Meer werd echter niet verkregen, dan dat den onbetaald gebleven leveranciers de raad werd gegeven, om zelven de Provinciën wegens hare nalatigheid te vervolgen. Evenwel haperde de betaling weldra eigenlijk en voornamelijk alleen nog maar aan *Friesland*, en de Staten-Generaal benoemden de Heren VAN ESSEN, VAN DER DUSSEN en den Tresorier-Generaal VAN GOCH, om zich naar *Leeuwarden* te begeven, ten einde die Provincie te vermanen, niet langer op dit punt in gebreke te blijven. Doch *Friesland* verklaarde, dat deze bezending vruchteloos zou blijven, zoo lang haar op de bezwaren, die zij had, niet vooraf voldoening werd gegeven. Dit echter deed Hun Hoog Mogenden niet van hun besluit terug komen, terwijl de Staten van *Zeeland* Zijne Excellentie, als Admiraal-Generaal, op het hart drukten, maatregelen te verordenen tegen de steeds grootere macht des vijands op zee [1]. Was het om die van *Friesland* te doen gevoelen, hoe ook zij die macht te duchten hadden, dat men in dezen tijd van plannen gewaagde, die de vijandelijke scheepsmacht, in verband met de Keizersche en Liguistische troepen in *Oost-Friesland*, tegen *Embden* beraamde? Ook werd er een weldra wedersproken [2] bericht uitgestrooid, dat de Koning van *Spanje* voornemens was drie of vierduizend man over zee naar zijne *Nederlanden* over te brengen. Alles, scheen het, redenen genoeg om ijverig op den vijand te kruisen [3]. — De bezending bracht uit *Friesland* het antwoord terug, dat deze Provincie bereid was hare verplichting te voldoen, mits eerst de »secrete en bewuste zaak" werd bewerkstelligd. Ongetwijfeld bedoelde men de inneming van *Lingen* [4]. Hun Hoog Mogenden vernamen

1630—1634.

Bezending naar *Friesland*.

---

[1] Dat er niettemin krachtig tegen den vijand op zee gestreden werd, blijkt én uit andere berichten (zie *Resol. Stat.-Gen.* 3, 13 Junij, 1630) én daaruit, dat de Staten grond vonden om MAARTEN HARPERTSZOON TROMP, kapitein en commandeur van het Eskader van de Maas, wegens de voordeelen, door hem behaald, met een gouden medaille te vereeren (*Res. St.-Gen.* 16 Maart, 1630). PHILIPS VAN DORP, als Luitenant-Admiraal door de Staten van *Zeeland* bedankt, verzocht de Staten-Generaal in April (1630), door Hun Hoog Mogenden in die betrekking gehandhaafd te worden (*Resol. Stat.-Gen.* 23 April, 1630).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Mei, 1630.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 21, 24, 29 Dec. 1629. 18, 19, 24, 25, 30 Jan.; 5, 9, 26 Febr.; 1, 4 Maart; 18, 22, 28 April, 1630. *Resol. Holl.* 16, 17, 21 Jan.; 4, 7 Maart, 1630.

[4] Zie hiervoor, bl. 424, en vergel. AITSEMA, bl. 782, 783.

1630—1634.

dit antwoord met leedwezen, wel wetende, dat die voorwaarde niet voldaan kon worden, en die van *Holland* verklaarden zich thans genoodzaakt, hunne gelden, voor den oorlog te land bestemd, aan dien ter zee te besteden. Zij betuigden voor God Almachtig en voor de Vergadering der Staten-Generaal onschuldig te willen zijn van de onheilen, die den Staat, ten gevolge van het bezwaar van *Friesland*, onvermijdelijk zouden overkomen. De Staten-Generaal beloofden al het mogelijke te zullen doen, maar konden niet nalaten te zeggen, dat, als *Holland* de toen nog altijd teruggehouden vergunning tot lichting der waardgelders en hare quote in de legerlasten verleende, hunne bemoeijingen ongetwijfeld vruchtbaarder zouden wezen.

Zijne Excellentie dan, alles wat met een krachtig voeren van den krijg te lande in verband stond, in de waagschaal gesteld ziende, zou met eenige Gecommitteerden uit de Staten over het geval raadplegen. Intusschen vernam men, dat de grond van de weigerachtigheid van *Friesland* voornamelijk gelegen was in de gewone verdeeldheid in den boezem dezer Provincie over het vinden der vereischte middelen. Deswegens zou men de Friesche Staten verzoeken tot beslechting dier geschillen Gevolmachtigden naar *den Haag* te zenden. Tegelijk werd deze Provincie op nieuw met de hoop gevleid, dat er iets van de vroeger beloofde geheime onderneming komen zou [1]. Maar reeds neigde zich alles tot eene voorloopige oplossing van de spanning. Het was bij het verloop van het jaar (reeds was het over het midden van Junij) duidelijk, dat er in dit saizoen geen veldleger betrokken zou worden, en 's Prinsen betuiging, den 22sten Junij (1630) gedaan, dat zoo hij niet te velde trok, de zaak niet aan hem te wijten was, en dat hij zich onschuldig hield van al de rampen, die er uit dit verzuim konden voortspruiten, — deze betuiging was minder eene vernieuwde aanmaning, dan een bewijs, dat, nu de alliantie met *Frankrijk* ons tegen het vervolg tot den oorlog verbond, zijne Excellentie zich getroostte, dat er dit jaar niets te velde zou uitgericht worden. Er volgde eene algemeene verklaring, dat de Provinciën in de lichting der waardgelders en de levering van de legerlasten bewilligden. *Holland* stond er slechts nog op, dat het geheele millioen in baar geld zou worden opgebracht [2]. Maar niettemin van het veldleger kwam niets. Zoo verviel voor *Holland* voor het oogenblik tevens de grond om verwaarloozing van de maatregelen ter beveiliging der zee te duchten, en men kon zich vleijen, dat de bestaande middelen tijdelijk toereikend zouden zijn.

(Er komt dit jaar niets van een veldleger.)

Wat verder veel moest toebrengen om Hollands bezorgdheid te bedaren en de vrees dat de zeemacht voor de landmacht zou verwaarloosd worden, te matigen, waren de nieuwe voordeelen door de West-Indische Compagnie behaald. Door deze en de niet minder machtige Oost-Indische Compagnie, dus kon men vertrouwen, gesteund, zou

(Nieuwe voordeelen, door de West-Indische Compagnie behaald.)

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 7, 13, 17, 28, 29 Mei. *Resol. Holl.* 8, 11, 16, 17 Mei, 1630.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 24, 26 Junij, 1630.

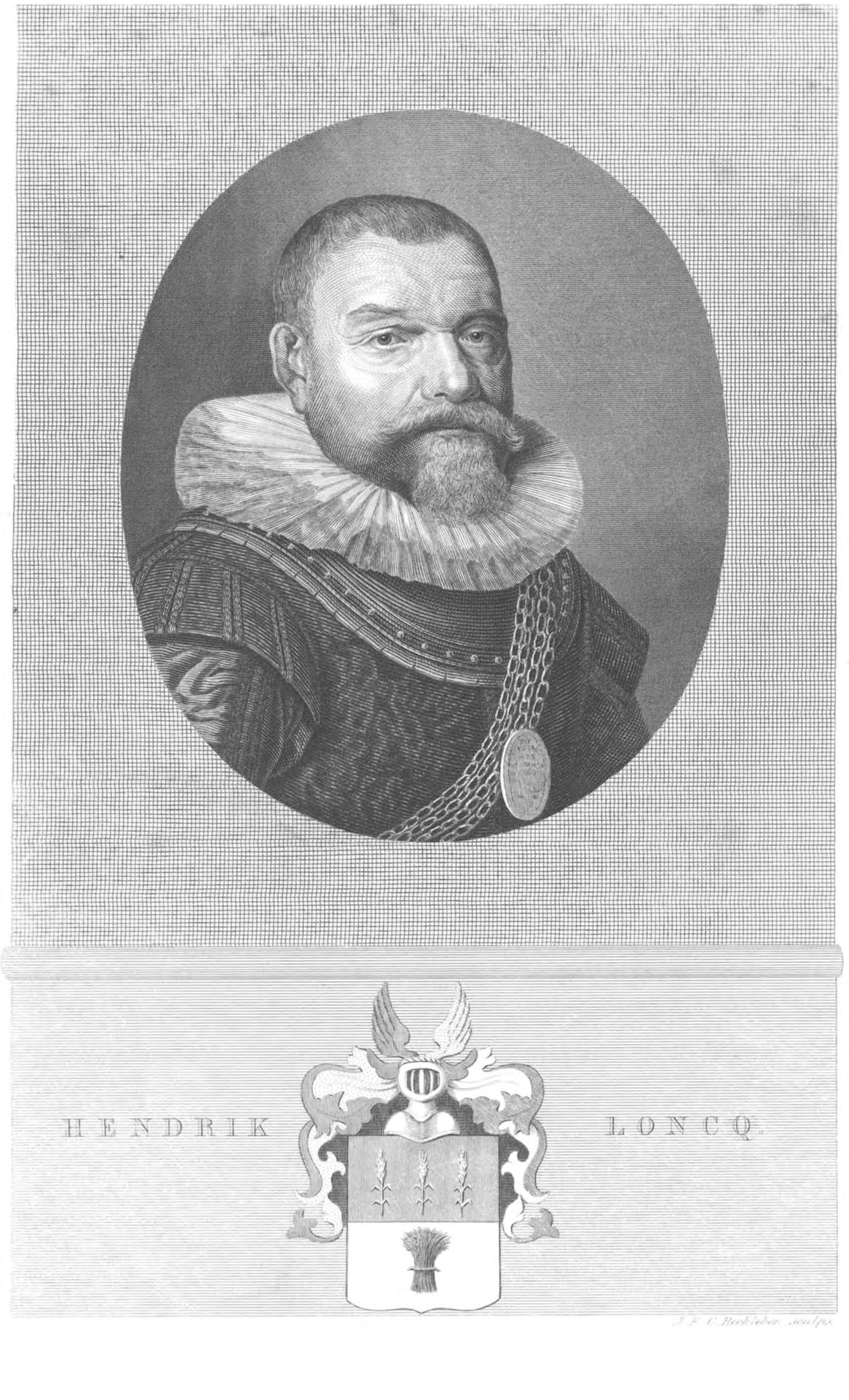

J. F. C. Becklehen sculps.

men steeds in staat zijn in vermogen en glans op te wegen tegen elke macht, die zich in de Republiek tegen Hollands invloed mocht willen doen gelden. De West-Indische Compagnie vond dan ook geene tegenwerking bij de Staten, waar de aanspraak en klachten der Austraalsche Maatschappij en der Noord-Hollandsche zoutvaarders, die beiden door haar octrooi benadeeld waren, door haar niet geteld werden [1]. In de maand April had de West-Indische Compagnie eene grieve. Op voorspraak van de Heeren van *Amsterdam*, overgehaald door de Noordhollanders, die beweerden, dat Spaansch zout bij de haringbereiding onontbeerlijk was, hadden de Staten-Generaal toegestaan, dat er 15 fluiten op paspoorten van de Infante van *Spanje* zouden mogen varen op eenige havens van *Portugal* en *Spanje*, om zout te halen. Hiertegen verzette zich de Provincie *Zeeland*. Zij zond eenige buitengewone Gedeputeerden naar *'s Hage*, die met grooten ernst het verleenen van die vergunning als strijdig met de eer van het Land, en schadelijk voor de West-Indische Compagnie bij hare groote ondernemingen, voorstelden. Dit was van uitwerking: de vergunning werd ingetrokken, en de vaart op *Spanje* op paspoorten der Infante op verbeurte van schip en goed verboden [2]. 1630—1634.

Voordat dit verbod bij plakaat was afgekondigd, waren de berichten aangekomen van nieuwe veroveringen, door de Compagnie in *Zuid-Amerika* gemaakt. Uit eene missieve van PIETER ADRIAANSZ., tegen het einde van 1627 door de Zeeuwsche Kamer der Compagnie tot admiraal aangesteld [3], en thans op de vloot van den Oppervlootvoogd LONCQ aanwezig, was gebleken, dat *Olinda* den 17den Februarij veroverd was, en den 2den Maart het kasteel op het *Recife* van *Fernambuco* in de handen der onzen gevallen was. Dit bericht trof de Staten van *Holland* juist toen zij een lang vertoog hadden aan te hooren van de Gedeputeerden der Zuid- en der Noord-Hollandsche Synode over de zwarigheden in de Kerk te *Amsterdam*. De blijde tijding bracht te weeg, dat alle beraadslagingen werden uitgesteld: alleenlijk werd op verzoek der Bewindhebbers van de West-Indische Compagnie besloten, dat er in de volgende week een plechtige dankzegging zou gehouden worden »tot God Almachtig over den grooten zegen en het genadig verleenen van zulk een belangrijke overwinning, alsmede ten einde denzelven goeden God vurig te bidden zijnen genadigen zegen over de West-Indische Compagnie en den geheelen Staat dezer Landen tot zijns naams eer te willen bestendigen [4]." Wie kon aan eene Compagnie iets weigeren, die zulk een uitstekend werktuig was om het Land zoodanigen zegen te verschaffen? — Bij plechtige boodschap werd het bericht van wege de Staten-Generaal aan den Koning van *Bohemen*, en de Ambassadeurs van *Frankrijk*, *Groot-*

---

1 *Resol Stat.-Gen.* 17 Maart; 30 Mei; 7 Julij, 1627. 22 Maart; 7 Dec., 1629. 1 Febr., 1630.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 20 April; 3 Mei, 1630. *Resol. Holl.* 24, 25, 26, 30 April; 7 Junij, 1630.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 18 Dec. 1627.

4 *Resol. Holl.* 27 April, 1630.

1630—1634. *Britannië* [1], *Zweden* en *Venetië* medegedeeld, en aan onze Gezanten buitenslands, zelfs aan dien te *Constantinopel* zou gelast worden, dat zij openbare teekenen van vreugde zouden geven [2], opdat de wereld weten mocht, dat *Holland* meer en meer *Spanjes* Provinciën in *Amerika* in hare handen zag vallen.

Wel mocht men hier van eene dubbel gelukkige uitkomst spreken. Den 27sten Junij, 1629 uitgezeild, was de Generaal LONCQ den 23sten Augustus op de hoogte van de Canarische eilanden met een achttal bodems (want zijne scheepmacht was nog niet gansch bijeen, en bovendien had hij de weinige zeilen, die hij bij zich had, in twee eskaders verdeeld, die zich op gezette tijden vereenigden) midden onder de koninklijke, 40 zeilen sterke vloot van DON FREDERICO DE TOLEDO geraakt. Deels het voordeel van den wind, deels het ontzag, dat de Hollandsche schepen den vijand inboezemden, en de goede orde, die zij in acht namen, redde hem uit dit gevaar. Eerst omtrent half Februarij (1630) kwam onze scheepsmacht bij *Fernambuco*. De vijand was van den aanval tevoren verwittigd: ten minste vond men door gezonken schepen en gespannen kettingen de gereedste toegangen versperd; doch de Kolonel WAARDENBURG bracht ongeveer 3000 man en twee veldstukjes met behulp van sloepen benoorden de stad *Olinda* aan land, zonder eenigen tegenstand te vinden. Op weg naar de stad overrompelde hij de onvoldoende macht, die hij ontmoette, en tastte nu *Olinda* zelve van drie kanten aan. De plaats werd met groote dapperheid en klein verlies genomen. Middelerwijl was de Majoor SCHUTTE aan de zuidzijde geland. Nu bleven de beide forten op het *Recife* nog te veroveren. De Goeverneur MATTHIAS ALBUQUERQUE liet reeds vóór den strijd de pakhuizen op het *Recife*, met suiker en andere goederen, in brand steken. Daar verbrandden mede bij de 20 schepen en barken. Na een vergeefschen aanval werd tegen het fort *St. George* een geregeld beleg aangevangen. Doch niet lang hielden de Portugezen de verdediging uit. Zij gaven zich over en bekwamen de vrijheid om landwaarts in af te trekken, onder beding dat zij in geen zes maanden de wapenen tegen de onzen zouden gebruiken. Hierna wachtte het andere fort geen geweld af, en viel den onzen mede in handen. Zoo slaagde eene onderneming, met vrij wat meer orde en tucht dan de verovering van *San Salvador* [3] uitgevoerd, ja door het krijgsvolk met gebed begonnen en met dankzegging besloten [4].

Verovering van *Olinda*.

Bij de karigheid, die *Holland* in den laatsten tijd in het toestaan van gelden voor de

---

[1] Op dit tijdstip was er, behalve den Resident CARLETON, een buitengewoon Gezant van *Engeland*, met name HENRY VANE.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 26, 27, 29 April, 1630. De Regering van de stad *Keulen* verontschuldigde zich bij de Staten, dat zij onzen Agent BILDERBEEK niet had kunnen vergunnen, openbare vreugde wegens de verovering van *Fernambuco* te bedrijven (*Resol. Stat.-Gen.* 27 Mei, 1630).

[3] Zie hiervoor, bl. 41—43. [4] AITSEMA, I, bl. 993—998. V. D. CAPELLEN, bl. 578—581.

landmacht aan den dag had gelegd, hadden de troepen geleden, die onder Graaf WILLEM VAN NASSAU de bovenkwartieren waren gaan betrekken [1]. 1630—1634.

Staat onzer troepen in *Duitschland* ingekwartierd.

In de eerste dagen van het nieuwe jaar (1630) verscheen voor de Staten een kapitein, JOHAN HESSELS, met verzoek uit naam van den Opperbevelhebber, dat hem ten behoeve der troepen, welke hij in *Kleefschland*, *de Mark* en *Bergschland* onder zich had, eene geheele maand soldij mocht worden voorgeschoten; dat in die oorden een regiment uit landzaten mocht worden opgericht om de schatting tot onderhoud zijner manschappen in te vorderen, en, eindelijk, dat hem vergund mocht worden de ruiterij uit de garnizoenen *Nijmegen*, *Deventer*, *Arnhem*, *Zutfen* en *Emmerik*, en voorts eenig geschut en wapens te ontbieden, om bij voorvallende gelegenheid te kunnen dienen. — Dit was eene aanvrage van groot gewicht. Zoo scheen dan Graaf WILLEM de eene of andere onderneming op het oog te hebben. Werd aan zulk een plan gevolg gegeven, zoo zouden alle maatregelen van *Holland* om in het aangevangen jaar niet onvoorwaardelijk in nieuwe krijgsondernemingen te bewilligen, verijdeld worden: immers kon de botsing, die door eene aanvallende houding der onzen in *Duitschland* ontstaan kon, de toezending van steeds meer troepen en het te velde trekken van den Prins noodzakelijk maken. Zoo zou men onwillekeurig in een uitgebreiden landoorlog zijn medegesleept. Dus kan het ons niet bevreemden, dat reeds de opbrengst van de gevraagde som moeijelijkheid vond. Vroeger hadden de Staten-Generaal voor eene halve maand soldij de som van 36,286 gulden toegestaan [2]; doch, en wanneer *Holland* onwillig was, kon zoo iets niet vreemd schijnen, de Ontvanger-Generaal had daartoe geen geld bij leening kunnen bekomen [3]. Ten einde het Graaf WILLEM niet aan het hoognoodige geld te laten ontbreken, hadden VAN DER CAPELLEN [4] en OENEMA, Commissarissen der Staten-Generaal te *Wezel*, reeds op hun particulier krediet gelden opgenomen. Doch de contributiën der bezette landschappen moest geregeld worden, en nu deed zich de moeijelijkheid op, dat eensdeels de Hertog van *Palts-Neuburg*, hoezeer zich tegen den eisch der neutraliteit veroorloovende om voor Spaanschen en Keizerschen oorlogsbelasting te laten opbrengen, zijnen onderdanen verbood, ten behoeve der Nederlandsche soldaten contributie te betalen, en anderdeels de Staten er liever niet toe overgingen om van de met ons bevriende landen bewesten den *Rijn* oorlogsbelasting te heffen, wanneer ten minste de vijand niet uit die streken verzorgd werd. Dus schoot er niet anders over dan voor eene geheele maand soldij geld op te nemen; doch de zwarigheid om dit geld te bekomen, vermeerderde natuurlijk met de grootheid der som. Om voorts niet tot moeijelijk vooruit

---

[1] Zie hiervoor, bladz. 424—426.

[2] Zie hiervoor, bladz. 426.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 5, 10 Jan. 1630.

[4] Broeder van den Schrijver der Gedenkschriften, en met OENEMA lid van den Raad van State.

1630—1634. te berekenen verrichtingen te worden medegesleept, gaven de Staten aan Graaf WILLEM den last, zich niet met de burgerlijke regering te bemoeijen en geenen aanstoot te geven aan de Liguistische en Keizersche troepen, die op de *Veluwe* geweest waren [1]. Maar wanneer nu eens deze troepen den onzen aanstoot gaven, wat dan te doen? Werkelijk had de Prins omstreeks het midden van Februarij (1630) bericht, dat de vijand van zins was Graaf WILLEMS troepen uit hunne kwartieren te verdrijven. Zijne Excellentie stelde dien ten gevolge voor, hunne sterkte tot 10,500 man te vermeerderen. Doch dit zou het begin zijn van hetgeen *Holland* wilde tegenhouden. Daarom bleef deze Provincie weigeren haar krediet te verleenen, al dreigde ook de Prins met de verzekering, dat de troepen, zoo hunne betaling moest gestaakt worden, in verwarring uiteen zouden gaan. Intusschen scheen het gevaar van eene vijandelijke ontmoeting aan te groeijen, wanneer de Keizerschen en Spaanschen, zoo als te wachten was, zich met die der Ligue vereenigden. In dit geval was het eenige wat Graaf WILLEM overbleef, zich binnen onze grenzen terug te trekken, of zich in *Duisburg* te bergen; maar dan moest deze stad meer volledig versterkt en van voorraad voorzien worden. Nog vóór het midden van Maart trok de vijand bij *Mühlheim* den Rijn over, en tegen eenen aanval verzocht Graaf WILLEM versterking [2]. Evenwel geene vijandelijkheden vielen er voor; veeleer was men van de andere zijde er op bedacht om den weg der onderhandelingen in te slaan, ten einde den bodem des Rijks van de ongenoodigde gasten bevrijd te krijgen [3]. Hoe het zij, er werd zorg gedragen, dat *Duisburg* des noods tot veilige wijkplaats kon dienen, maar slechts met gelden, tot andere einden bestemd, konden de soldaten tijdelijk voldaan worden; en weldra stonden zij, wegens gebrek aan onderhoud, op het punt van tot bandeloosheid over te slaan. Alsnu werden er van de zijde van de Gedeputeerden der Provinciën maatregelen genomen, dat hunne lastgevers hun aandeel in de maand soldij in klinkende munt voldeden. *Holland* had haar aandeel voorhanden, maar weigerde het te leveren, vóórdat de andere Gewesten hun geld werkelijk opgebracht zouden hebben. De Provincie duchtte, dat als zij maar geld gegeven had, de anderen hiermede den eersten nood verholpen zouden rekenen en lang op hunne quote zouden laten wachten. Zoo zou zij ten slotte degene geweest zijn, welke de kosten betaalde voor eene zaak, daar zij geen heil in zag. Vóór het einde van April kwam toch eindelijk het geld bijeen. Intusschen was de winter voorbij, en hiermede het voorwendsel vervallen, dat Graaf WILLEM in de bovenkwartieren slechts voor den winter verblijf was komen houden. Steeds hielden zich de Staten alsof deze inkwartiering

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Jan.; 12, 16, 20, 27 Febr., 1630.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 19 Febr.; 4, 9, 14, 15 Maart, 1630.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 12 April 1630.

buiten hen om had plaats gegrepen, en zoozeer hielden zij dit voorwendsel vol, dat toen er klachten inkwamen over de verregaande knevelarijen van 's Graven troepen, Hun Hoog Mogenden, hoe menschlievend ook, begrepen, op die klachten niet te kunnen antwoorden, vermits zij daarmede de inkwartiering als op hunnen last geschied, zouden erkend hebben. Jammer maar, dat Graaf WILLEM zich niet naar deze dubbelzinnige staatkunde wist te voegen. Op eenen brief van beklag over zijne inkwartiering en de executiën, die daarvan het gevolg waren, door TILLY aan hem gericht, antwoordde hij dus, dat de geheele zaak openlijk als het werk der Staten-Generaal werd voorgesteld. Dit betreurden Hun Hoog Mogenden, maar het was niet te verhelpen [1]. Hoe het zij, na verloop van den winter dienden er maatregelen genomen te worden. In verband met het plan van eenen veldtocht, dat de Prins in het voorjaar nog meende te zullen kunnen uitvoeren, stelde Zijne Excellentie voor, deze troepen, na ze voltallig gemaakt te hebben, weder in der Staten soldij te nemen [2]. Doch daar men in dezen zomer niet te velde trok, zoo bleef de voorloopige toestand der in *Duitschland* ingekwartierde regimenten voortduren. 1630—1634.

Maar hoe laat zich de omstandigheid verklaren, dat de Keizer, na zich in het vorige jaar zoo vermetel betoond te hebben, thans werkeloos bleef, en de indringers onaangerand op 's Rijks bodem duldde? De oorzaak lag in den toestand, waarin het Rijk zich thans bevond. Wel hoorde men van geruchten, dat de Keizer en de Ligue ons de vrijpostige inkwartiering zouden betaald zetten, maar er werd niets tegen uitgericht, en onze Staatslieden wisten wel, dat het op nieuw aan eenheid van werking in het Duitsche Rijk ontbrak, en dat een woord, door eene behendige staatkunde tot elk der partijen gesproken, in staat zijn zou om de onderlinge jaloezij te vermeerderen en tegelijk het gevaar, dat ons van die zijde bedreigde, af te wenden. Dit was het waarom men besloten had, aan onzen Resident te *Hamburg*, AITSEMA, eene zending tot WALLENSTEIN op te dragen, en ook tevens eenen afgevaardigde naar den Keurvorst van *Keulen* te laten afgaan [3]. — De Keurvorst van *Beijeren*, het hoofd der *Ligue*, was meer dan ooit naijverig op *Oostenrijk*. Trad de Keizer zoo machtig op, als hij sedert eenigen tijd, met eenen WALLENSTEIN in zijne dienst, gedaan had, en telde hij de rechten der Vorsten zoo weinig, dat hij het Hertogdom *Mecklenburg* verbeurd verklaren en aan dien veldoverste wegschenken kon, wat bleef er dan op den duur van de vrijdommen der Rijksvorsten over? Moest dan de Keizer niet gewaarschuwd, en WALLENSTEIN op de baan zijner fortuin gestuit worden? Ziedaar de vraag, die in *Duitschland*, vóórdat zij hare oplossing gevonden had, alles in het onzekere hield. Lieten zich onder deze omstandigheden de Staten-Generaal met den Hertog van *Friedland* door eenen afgevaardigde

Zending van AITSEMA tot WALLENSTEIN.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 25, 26 Maart; 6, 17, 18, 23, 24, 25, 26, 29 April, 1630.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 23 April.

[3] Zie hiervoor bl. 427.

1630—1634. in mondgesprekken in, dan hadden de Liguisten, laat staan dan de thans zoo bedrukte Protestanten in *Duitschland*, alle reden tot achterdocht. Bij de nog altijd niet afgeloopen onderhandelingen tusschen onze Provinciën en de Infante, kon men het er voor houden, dat wij met *Spanje* op een goeden voet zouden komen, en de Keizer in ons misschien wel handlangers tot het doorzetten van zijne plannen zou krijgen. WALLENSTEIN, van den anderen kant, vermits de eerzuchtige een open oor heeft voor het minste, dat hem voldoening schijnt te beloven, kon, nu hij zijne grootheid bedreigd zag, niet anders dan met belangstelling vernemen, wat de afgezondene eener Republiek, wier beginselen hij verfoeide, maar wier handelingen, met zulk een schitterend gevolg bekroond, hij gaarne had nagedaan, tot hem te zeggen zou hebben. Was WALLENSTEIN in de oogen van de tegen *Oostenrijk* jaloersche Vorsten de gewapende arm des Keizers, die veldoverste kon niettemin mettertijd wel geducht voor den Keizer worden. Een onafhankelijk Vorstendom in Noord-Oostelijk *Duitschland* te stichten; de heerschappij over de Oostzee te bekomen, ziedaar het doel zijner eerzucht. Was hij eenmaal in zijn gebied genoegzaam gevestigd, dan zou hij de zaak van de onafhankelijkheid der Duitsche Vorsten tegen den Keizer omhelzen, en ook de zelfstandigheid, wel niet van de Republiek der Vereenigde Provinciën, maar van den Prins van *Oranje*, die bestemd scheen haar onder zijn bedwang te krijgen, beschermen en waarborgen. In dezen zin had hij zich reeds vroeger jegens onzen Resident AITSEMA uitgelaten [1].

Om evenwel aan *Beijeren*, onzen en *Frankrijks* natuurlijken steun, als het er op aan kwam, de macht der beide takken van het Huis van *Oostenrijk* te keer te gaan, niet al te veel argwaan in te boezemen, stelden de Staten zich niet tevreden met het voornemen om eenen Gezant naar den Beijerschen Vorst op den Keulschen Aartsbisschopszetel te zenden, maar gelastten zij AITSEMA, voordat hij FRIEDLAND ging spreken, alvorens TILLY, den opperbevelhebber der *Ligue*, een bezoek te brengen.

De boodschap, welke zoowel AITSEMA aan de beide krijgsbevelhebbers, als de nader te benoemen Gezant aan den Keurvorst van *Keulen* te brengen hadden, bestond voornamelijk in de aanbieding van vriendschappelijk verkeer en van stipte onderhouding der onzijdigheid, gepaard aan klachten over hetgeen van de andere zijde in strijd met die onzijdigheid gedaan en gedoogd was, vooral door begunstiging van de Spaanschen. In den Westfaalschen Kreits dan, moesten onze Gezanten zich doen hooren, en elders had men aan Spaansche troepen kosteloos onderhoud verleend, en in den vorigen zomer zonder oorlogsverklaring tegen alle volkenrecht de Keizerlijke troepen in ons land doen trekken, en aldaar zoo erg laten huishouden, als slechts van de bitterste vijanden te wachten was, en voorzeker zou men nog verder gegaan zijn, »ten ware de goede

[1] AITSEMA, I, bl. 953.

God, wien alleen zij de beginselen van hunne verlossing uit de Spaansche tirannij en de bewaring van hunnen Staat toeschreven, daarin door de verovering van *Wezel* goedertierenlijk had voorzien." Met zulke vertoogen konden de Gezanten de klacht afweren over het verblijf der troepen van WILLEM VAN NASSAU op 's Rijks bodem gerezen. Zij waren nergens ingekwartierd, dan waar te voren Spanjaarden of het volk, dat onder JAN VAN NASSAU in de *Veluwe* gevallen was, verblijf gevonden hadden. In weerwil echter, dat wij zulke gegronde grieven hadden, verlangden de Staten, dus moesten de Gezanten zich verder verklaren, middelen te beramen om de onzijdigheid op nieuw te bevestigen. Hiertoe zou kunnen strekken, dat de Keizersche en Liguistische troepen het Bergsche en Marksche Land en de aangrenzende streken ontruimden. Tegen het beweren dat het eene ongehoorde zaak was den Keizer te willen verbieden zijne eigene troepen op 's Rijks bodem te legeren, waar hij wilde, moest worden aangevoerd, dat wij anders, volgens het gebruik van alle volkeren, tegen de macht, die onze grenzen bedreigde, gewapend dienden te blijven, en de plaatsen, waar onze troepen ingekwartierd waren, bezet moesten houden. Konden wij echter op dit punt niet verkrijgen wat wij wenschten, dan verlangden wij ten minste de stellige verzekering, dat ons van de zijde dier troepen op onze grenzen geen overlast zou geschieden. Trokken, in allen gevalle, de Spaansche soldaten af, dan zouden de Staten mede aan WILLEM VAN NASSAU bevel tot den aftocht geven. Op deze wijze was er voor de rampzalige ingezetenen weder geregelde handel, rustige akkerbouw en welvaart mogelijk [1]. 1630—1634.

In AITSEMAS ontmoeting met TILLY te *Stade* bleef het bij eenige woordenwisselingen over de wederzijdsche inbreuken op de onzijdigheid. Opmerkelijk is wat TILLY zich bij deze gelegenheid liet ontvallen, dat alle onvergenoegden in het Rijk de oogen op de macht der Staten-Generaal gevestigd hadden. Voorts toonde hij van Hun Hoog Mogenden niets geringers te verwachten, dan dat zij in overleg met *Frankrijk* zich ten behoeve van den verdreven Keurvorst in de *Palts* zouden laten gelden, in vereeniging met *Zweden* de landen aan de Oostzee zouden aantasten, en, met de Hansesteden in verbond, *Bremen* en de oevers van *Elbe* en *Jahde* zouden vermeesteren. AITSEMA gaf niets van dit alles toe en meende, dat TILLY zulke geruchten zich door »gazettenschrijvers" of misschien door de Geestelijken, die hem omringden, had laten wijs maken [2]. Evenwel was het TILLY alleen niet, die zulke vermoedens aangaande Hun Hoog Mogenden koesterde, en in de overwintering van WILLEM VAN NASSAU in *Westfalen* een begin van uitvoering van zulke plannen zag. Hoe het zij, zoo verre was het ten minste af van eene zamenspanning met de *Hanse* tot verovering van *Bremen*, dat de Staten den Syndicus dezer stad, Dr. JOHAN PREYSWIJCK, die in den winter (1629/30) te *'s Hage* over de bezetting van de *Weser* was komen klagen, ten antwoord gaven, dat de meening, vol- AITSEMA brengt eerst een bezoek aan TILLY.

1 Zie de Instructie bij AITSEMA, I, bl. 953—955.

2 AITSEMA, p. 955.

1630—1634. gens welke die bezetting gestrekt zou hebben om *Bremen* overlast aan te doen, een uitstrooisel was van »misgunstige menschen." Zij had tot niets anders gediend, dan om den Keizerschen, toen zij binnen onze grenzen waren, den toevoer van levensmiddelen af te snijden. Voorts werden de strooperijen van onze soldaten uit de *Boertange* tot voor de poorten van *Bremen* door hen gewraakt en straf van de schuldigen beloofd [1]. — Tegelijk met AITSEMAS verslag van het verhandelde met TILLY, ontvingen zij van dezen veldoverste, met het oog op de brandschattingen van VAN GENT te *Soest* [2], een schrijven van beklag over de slechte inachtneming der onzijdigheid van onze zijde op eenen tijd, dat men betuigde, haar stipt te willen nakomen [3].

Zijne ontmoeting met WALLENSTEIN.

Den Hertog VAN FRIEDLAND moest AITSEMA in *Bohemen* gaan opzoeken. Op zijne reize vond hij, onder anderen te *Halberstadt*, de Protestanten bedroevend verarmd en in onuitsprekelijke benaauwdheid, en *Bohemen* zelf was niet te herkennen: de adel was uitgeweken, de landgoederen meest door Franschen, Brabanders en Italianen bewoond, de godsdienst veranderd, de ingezetenen arm en de gemoederen vol misnoegen. Op het zien der geloofsbrieven van onzen Gezant was WALLENSTEIN zeer verstoord, dat hem noch door de Staten-Generaal, noch door den Prins van *Oranje* de titel van Hertog van *Mecklenburg* was toegekend. Tot verontschuldiging zeide AITSEMA onder anderen, dat het er minder op aankwam den titel te voeren dan het land te behouden; en dat het eerste eene gemakkelijke zaak was, maar het andere van het bezit van goede vrienden afhing. Op de mededeeling van AITSEMAS last betreffende de schennis der neutraliteit, antwoordde de Hertog, dat deze zaak niet hem, maar den Keizer aanging, daar hij niet zijne, maar des Keizers oorlog voerde. Daarentegen weidde hij uit over hetgeen hij meende dat het Rijk tegen de Staten in te brengen had, en hij ontzag zich niet te zeggen dat het hem bekend was, hoe de geheele wereld hen begon te haten, bondgenooten zoowel als vreemden. Een volgend onderhoud van den Hertog met onzen Gezant was een zonderlinge mengeling van bedreigingen en van lof, aan het beleid van de Staten toegezwaaid. De strekking was kennelijk om te doen gevoelen, hoeveel belang men er bij had hem tot vriend te hebben. *Spanje*, zeide hij, trachtte hem door de grootste beloften over te halen om aan het hoofd van 's Keizers legers tegen de Vereenigde Provinciën op te trekken, hem eene dezer Provinciën, het Koningrijk *Napels*, of een deel van de *Palts* aanbiedende. De Gezant, daarentegen, beijverde zich om hem te doen inzien, van hoeveel belang bij zijne hagchelijke stelling in het Rijk de vriendschap der Staten voor hem zijn kon. Maar meer kon AITSEMA niet zeggen, hoezeer de Hertog hem tot vertrouwelijkheid uitlokte. Wat de Gezant gezegd had, was reeds meer dan genoeg [4].

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 15 Jan. 1630. AITSEMA, I, bl. 929—931, 932, 933.

[2] *Resol. Stat-Gen.* 4 Febr. 1630. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Maart, 1630.

[4] AITSEMA, 956—958. Op kennisneming van WALLENSTEINS brieven van recredentie, aan AITSEMA

De persoon, die aanvankelijk met de zending naar den Keurvorst van *Keulen* belast werd, was de Baron VON DOHNA, die in April van het voorgaande jaar (1629), toen door het overlijden van den Graaf VAN OXFORD eene jaarwedde van 3000 gulden was opengevallen, daarmede begunstigd was geworden, op grond van zijne verwantschap met de Prinses van *Oranje* en ter gemoetkoming der door hem in de dienst van den Koning van *Bohemen* geleden schade [1]. Vooraf van zijne komst verwittigd, gaf de Keurvorst te kennen, dat het hem hoogst aangenaam zijn zou, eenen Gezant te ontvangen; maar hij maakte zwarigheid om aan VON DOHNA een paspoort te verleenen, op grond dat deze persoon geacht moest worden in den ban, door den Keizer tegen de handlangers van FREDERIK *van de Palts* uitgesproken, begrepen te zijn. Nu zag DOHNA zelf van de zending af, en VOSBERGEN werd in zijne plaats benoemd.

1630—1634.

VOSBERGEN wordt tot den Keurvorst van *Keulen* gezonden.

De instructie, welke hij medekreeg, was van denzelfden inhoud, als die aan AITSEMA medegegeven; alleenlijk was met betrekking tot VOSBERGENS zending het geval voorzien, dat de Keurvorst, gelijk men uit vroegere mededeelingen van VAN DER VEECKEN grond had te verwachten, zijne betrekking en die der Katholieke Ligue tot de Staten onderscheiden zou van die des Keizers tot Hun Hoog Mogenden. Wilde de Keurvorst op dien grond verhoeden, dat de door 's Keizers troepen in den verleden zomer gepleegde vijandelijkheden hem werden geweten, zoo zou de Gezant antwoorden, dat wij zulke onderscheidingen niet konden maken, maar genoodzaakt waren, het Rijk als één te beschouwen, en door onze schade op de leden des Rijks, al behoorden zij tot de Ligue, te verhalen, den Keizer tot stipte nakoming der neutraliteit te nopen. Een verdrag van onzijdigheid echter met de Ligue afzonderlijk behoefde de Gezant niet volstrekt af te snijden, mits altijd onder voorwaarde dat de Ligue ook den Keizer tot naauwgezette onderhouding der neutraliteit trachtte te bewegen. Bovendien had VOSBERGEN in last, den Aartsbisschop, van wien men vernomen had, dat hij gezind was op den aanstaanden Keurvorstendag de zaak van den gebannen Keurvorst *van de Palts* voor te staan, in dit »broederlijk en christelijk" voornemen te versterken, en hem in het herstel van dezen Vorst het beste middel te doen erkennen om het Rijk voor het gevaar van oorlog en inmenging van buitenlandsche Mogendheden te behoeden [3]. — Mocht derhalve uit de omstandigheid, dat de Staten eenen afzonderlijken Gezant naar *Keulen* zonden,

---

medegegeven, gelastten de Staten dezen hunnen Resident, dien Hertog kenbaar te maken, dat zij er niet over gesticht waren, dat hij in zijne brieven aan Hun Hoog Mogenden zijne titels boven aan stelde, als behelsden zij de beschikking van een gebiedend Vorst. *Resol. Stat.-Gen.* 27 Apr. 1630.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11 April, 1629.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Jan.; 5, 7 Febr. 1630. AITSEMA, I, bl. 953.

[3] Art. 21—27 van de Instr. bij AITSEMA, bl. 954, 955.

1630—1634. het vermoeden afgeleid kunnen worden, dat zij, als het hun te stade kwam, ook gezind zouden zijn door aansluiting aan de Ligue de verdeeldheid in het Rijk te voeden, de last aan hunnen Afgevaardigde gegeven, getuigde geenszins van zulk een opzet.

Zijne conferenties aldaar. Bij de eerste audientie, die wel anderhalf uur duurde, gaf de Keurvorst op het vertoog, door VOSBERGEN volgens zijnen last gehouden, eene merkwaardige rede ten antwoord. Hij riep God en al wie de waarheid lief had, tot getuigen, dat hij gedurende zijn dertigjarig bewind geene oorzaak gegeven had tot overtreding der onzijdigheid. Grooter bewijs van de waarachtigheid van dit beweren kon hij niet geven, dan dit, dat de Ligue zich stil gehouden had, hoewel zij, gedurende het beleg van *den Bosch*, sterk was aangezet om met de Spanjaarden tegen ons mede te werken: nog bleef men meer dan ooit daarop aandringen, en gingen de Staten voort, de onzijdigheid niet te tellen, dan zou haar eindelijk het geduld vergaan, en met onze vijanden zou zij gemeene zaak moeten maken. Wat de troepen des Keizers aanging, Zijner Majesteit stond het vrij de Spanjaarden bij te staan, gelijk *Frankrijk* en *Engeland* het ons deden. En thans had men de gegrondste grieven tegen de Staten: of was het te dulden, dat zij de eene stad na de andere innamen en Graaf WILLEM VAN NASSAU als Goeverneur in de bovenkwartieren lieten optreden, aan het hoofd van troepen, met welke hij nog dieper in het Rijk scheen te willen dringen, om zoo doende, gelijk men vermoedde dat zijn doel was, den Keurvorst van de *Palts* in zijne landen te herstellen. Wat de Spanjaards zich met het post vatten op 's Rijks bodem veroorloofd hadden, hetgeen trouwens het Rijk en de Ligue genoeg gewraakt hadden, was daarmede niet te vergelijken. Ten gevolge van dit alles zou de Keizer, verontwaardigd, eindelijk het geheele Rijk tegen hen in de wapenen weten te brengen. Dit moesten Hun Hoog Mogenden bedenken, te meer daar zelfs velen hunner beste vrienden niet gaarne zagen, dat eene Republiek zich zoo veel aanmatigde. Daarom zou het voor ons het raadzaamste zijn het aangeboden bestand aan te nemen. — Bij eene eerste conferentie bleek onzen Gezant nader, dat men van de zijde der Ligue vooral daarom achterdocht tegen de inkwartiering van de troepen van Graaf WILLEM opgevat had, omdat er een paar Zweedsche regimenten onder waren, die men licht in de dienst van *Zweden* kon laten overgaan. Ging daarbij, gelijk het gerucht liep, ook de Overste VAN GENT te *Soest* in Zweedsche dienst over, zoo zou de Koning van dat Rijk een leger in het hart van *Duitschland* gereed vinden, en »de strik ware alreede gereed", dien hij slechts »over het hoofd van Zijne Hoogheid (van *Keulen*) en van de Bisschoppen van *Mainz* en *Trier* zou hebben te werpen." Op zulk eene voorstelling der zaak paste de vraag, of zoo iets door den Keizer en het Rijk kon geduld worden. — Op de klachten wegens den overlast, dien men op 's Keurvorsten bodem van onze soldaten leed, beloofde VOSBERGEN de meest mogelijke waarborgen, dat de schuldigen voorbeeldig zouden gestraft worden. Alleenlijk kon hij niet toegeven, dat de overtredingen onzer soldaten gerecht

en getuchtigd zouden worden door de Vorsten, op wier bodem zij gepleegd waren: dit toch zou eene al te partijdige rechtspraak opleveren [1]; en wat de plannen betrof, die met de inkwartiering van Graaf WILLEMS troepen verbonden geacht werden, hij verklaarde ze voor verdicht door de vijanden van onzen Staat: de beide bedoelde regimenten (dat van FERENZ en van ROUSSEL), voegde hij er bij, waren nooit in Zweedsche dienst geweest, en wanneer het waar was dat geheel *Duitschland* zich tegen ons wapende, zoo was het niet vreemd, dat wij ons van de toegangen tot ons Land verzekerden, totdat wij betere waarborgen der eerbiediging van de onzijdigheid zouden bekomen hebben: hadden wij deze, en ruimden dan ook de Spaanschen 's Rijks bodem, zoo zou niets onze troepen daar terughouden. Maar beweerde de Aartsbisschop onzijdig te kunnen blijven bij het gebeurde, en wilde hij de overrompeling van ons grondgebied, die men den vorigen zomer beleefd had, dáármede vergoelijken, dat men den Aartshertog van *Oostenrijk* niet beletten kon, den Vorsten van zijn Huis in de *Nederlanden* te hulp te komen, zoo moest onze Gezant daarop antwoorden, dat bijaldien de onzijdige leden des Rijks aan de troepen van den Aartshertog ten dien einde den doortocht over hunnen bodem vergunden, zij, aangezien wij den Vorst van *Oostenrijk* niet in zijn eigen land konden gaan opzoeken, niet kwalijk konden nemen, dat wij om die troepen »van onzen hals te weren, niet met gebonden handen bleven zitten om af te wachten, totdat zij op hun gemak onze grenzen kwamen overschrijden." De Aartsbisschop, dus besloot hij, mocht bedenken, of het voor hem, op de aanhechting van wiens landen aan de nabij gelegen bezittingen van den Koning van *Spanje* reeds ten tijde van Keizer KAREL plan was geweest, geraden was, door zulke inschikkelijkheden de macht van het Huis van *Oostenrijk* nog te vergrooten. Wel betrof het, zoo het heette, het gemeenschappelijk belang der Katholieke godsdienst; maar gelijk eertijds voor de Romeinen de bescherming der bondgenooten, zoo was thans voor de Spanjaarden de bescherming der Katholieke godsdienst een voorwendsel om zich van de wereldheerschappij meester te maken. 1630—1631.

Het denkbeeld van een verdrag, met de Ligue te sluiten, beantwoordde de Keurvorst met de aanmerking, dat hij slechts een Lid der Ligue was, die voor het geheel niet te handelen had; dat TILLY, de Veldheer der Ligue, bovendien reeds uit haren naam den Gezant der Staten over de zaak had te woord gestaan. Hiermede stelde VOSBERGEN zich niet tevreden. Had het antwoord, door AITSEMA van TILLY bekomen, de Staten voldaan, zoo zouden zij, zeide hij, niet op nieuw eenen Gezant naar *Keulen* gezonden hebben, en van den Keurvorst, die wegens zijne landen bij de zaak belang had, konden zij een bevredigender antwoord verwachten, dan van eenen Veldheer, die niet in zijne bijzondere belangen getroffen werd, veeleer bij den oorlog slechts te winnen

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Febr. 1630.

1630—1634.

had. — Doch van weerszijde was er te veel reden tot achterdocht, dan dat de neutraliteit op vaster grondslagen gevestigd zou hebben kunnen worden. Het eenige wat de Keurvorst op den voorslag van een nader verdrag antwoordde, was dat hij de zaak op den aanstaanden Keurvorstendag zou brengen [1]. — Vóór het einde van April (1630) was VOSBERGEN te *'s Hage* terug [2].

De staat onzer betrekkingen met *Zweden.*

Uit de woorden van den Keurvorst van *Keulen* en zijne Commissarissen was gebleken, wat men in *Duitschland* vermoedde van eene verstandhouding en gemeenschap van plannen tegen het Rijk tusschen de Staten en GUSTAAF ADOLF van *Zweden.* De achterdocht der Duitschers schatte de overeenstemming grooter dan zij was; maar, zoodra het verbond, tusschen *Frankrijk* en Hun Hoog Mogenden gesloten, had uitgemaakt dat de oorlog zou voortgezet worden, waren wij en in het algemeen door gemeenschappelijkheid van belangen met *Zweden* verbonden, en in het bijzonder genoodzaakt *Frankrijks* staatkunde te volgen, en deze beijverde zich op alle manieren GUSTAAF ADOLF door beloften en vleitaal, tot voorspiegeling van de Oostersche Keizerskroon toe [3], tot vijandelijkheden tegen het Rijk te brengen, bestemd om den Keizer te beletten zich langer met goeden uitslag in de Italiaansche zaken te mengen.

Klachten over de tollen, door GUSTAAF ADOLF te *Leipzig* geheven.

Reeds in den aanvang van het jaar 1629 herinnerde de Voorzitter der Staten-Generaal de Vergadering, dat het verbond met *Zweden*, in April 1614 voor 15 jaren gesloten [4], ten einde spoedde. Op deze mededeeling verzochten Hun Hoog Mogenden Zijne Excellentie te onderzoeken, of de Zweedsche Resident CAMERARIUS last had om over de vernieuwing der alliantie te handelen; zoo niet, zou de Prins hem uitnoodigen om te trachten zulk eenen last te bekomen [5]. Maar de belemmering, die de Hollandsche handel bij toeneming ondervond, ten gevolge van de tollen, door GUSTAAF ADOLF ten behoeve van den door hem gevoerden oorlog geheven, werkte zoo veel uit, dat de Heren van die Provincie niet bijzonder bereidwillig waren om een verbond te vernieuwen, waarbij den Koning ondersteuning in den oorlog werd toegezegd. Liever moest men den Koning rustig in *Stokholm* zien, dan hem uit te lokken tot het voortzetten van eenen oorlog, die de bijzondere belangen zoo zeer benadeelde. Juist in het voorjaar van 1629 werd er bovendien geklaagd, dat de Koning van *Zweden* zelfs geld en mondbehoeften van onze koopvaarders preste, onder belofte van teruggave, het is waar; doch tegen wanneer zou schadeloosstelling te hopen zijn? Zoo zou zich onze handel op de Oostzee weder de kosten eener sterke wapening en den overlast eener krijgskundige tucht moeten getroosten. Maar in weerwil van dit alles, den Koning van *Zweden*

---

[1] AITSEMA, I, bl. 958—965.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 29 April, 1630.
[3] Zie MAILÁTH, *Gesch. d. östr. Keiserst.*, p. 206, 207, en ald. GEIJER, *Gesch. Schwedens.*
[4] Zie hiervoor. III D. II St., bl. 564.
[5] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 5 Jan. 1629.

had men noodig om te verhoeden dat de Keizer zich van de heerschappij der Oostzee meester maakte. Om deze reden moest men de uitbreiding van GUSTAAF ADOLFS macht in die oorden bevorderen. Doch wederom niet al te zeer: want zoodoende zou men, bij de tegenwoordige zwakheid van *Denemarken*, den Koning van *Zweden* tot alleenheerscher in de Oostzee maken, terwijl ons belang eischte, dat aldaar twee Mogendheden elkander in evenwicht hielden. Vermits derhalve de zaak uiterst voorzichtig moest behandeld worden, keurden de Staten van *Holland* het denkbeeld af, dat men den Koning van *Zweden* met het zenden van een Gezantschap zou voorkomen, en wilden zij afgewacht hebben, welk eenen last niet alleen de Zweedsche, maar ook de Deensche Resident zou ontvangen, om gemeenschappelijk te handelen op de verdediging van de Oostzee tegen de plannen der Keizerschen [1]. 1630—1634.

Den 18den April 1629 verscheen CAMERARIUS voor de Staten-Generaal, toegerust met den last om de alliantie, welke in die maand afliep, te vernieuwen, en tevens om op de beveiliging van de Oostzee te handelen. Tevens maakte hij er geen geheim van, dat zijn Meester, om de vervallen zaken der Protestanten in *Duitschland* te herstellen, gezind was eene aanzienlijke macht te ontwikkelen, boven het leger van 40,000 man, dat hij in *Lijfland*, *Pruisen* en *Zweden* had, nog 20,000 man voetvolk en 8000 ruiters, en eene vloot van 59 oorlogschepen in de Oostzee, mits Hun Hoog Mogenden 12 schepen bestemden tot beveiliging van de Noordzee, en een derde of een vierde, dat is nagenoeg 150,000 gulden ter maand, in de onkosten van den krijgstocht droegen [2]. Deze mededeeling werd niet met onverdeelde ingenomenheid vernomen. Men hield het er voor, eensdeels, dat de Koning meer ondernam, dan hij kon volvoeren, daar hij zoo zeker niet zijn kon, als hij scheen te verwachten, van de ondersteuning, die hij bij de Duitsche Vorsten en de Hansesteden zou vinden; anderdeels, dat hij bovenal zijn eigen grootheid en voordeel in het oog had [3]. Hoe het zij, CAMERARIUS kreeg van de Staten het volgende ten antwoord: Hun Hoog Mogenden roemden het loffelijke voornemen en de uitnemende volharding van Zijne Majesteit tot verdediging der Oostzee; zij waren bereid daartoe de behulpzame hand te bieden; doch uit aanmerking van de overmatige lasten, die zij te dragen hadden, zagen zij de mogelijkheid niet in om 150,000 gulden ter maand bij te dragen. Dus verlangden zij te mogen weten, met hoe veel minder zij zouden kunnen volstaan. — Op deze vraag liet de Resident van den eisch van 150,000 gulden 50,000 vallen, en vulde hij zijne berichten aan met de verzekering, dat de Koning de 59 schepen gansch alleen zou bekostigen, en nog dezen zomer (van 1629) zijn leger te velde wilde brengen. Op zijne

De Resident van *Zweden* verlangt vernieuwing der alliantie.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 22, 31 Maart, 1629. *Resol. Holl.* 8, 9, 20 Maart; 7 April, 1629.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 23 April, 1629.

[3] V. D. CAPELLEN, I, bl. 504.

1630—1634.

Dit verlangen wordt niet volijverig beantwoord.

mededeelingen namen de Staten geen dadelijk besluit. De zaak was te gewichtig: zij moest aan de beraadslaging der Provinciën worden onderworpen [1]. *Holland* kon op dit oogenblik niet gunstig jegens *Zweden* gestemd zijn. In eenen tijd, waarin de granen zoo schaarsch waren, dat de Staten-Generaal de Regering van *Amsterdam* meenden te moeten aanmanen om maatregelen tegen den alleenhandel in dit artikel te nemen, had de Koning van *Zweden* alle rogge in *Lijfland* en tot in *Moscovië* toe opgekocht, en leverde hij ze niet af, dan met buitensporige winst, en dan moest men ze nog met eigen schepen komen halen. Wegens deze handelwijze lieten de Staten dien Vorst weten, dat, werd de uitvoer van granen niet gemakkelijk gemaakt, zij geschikte middelen zouden aanwenden om datgene te verkrijgen, wat zij liever aan 's Konings gunst zouden dank weten. Zoo ver ging in dezen tijd de naijver tegen dezen Vorst dat, toen men vernam, dat zekere PARIDON van *Hoorn* eenige Noordhollandsche en Friesche boeren trachtte over te halen om met hunne gezinnen naar *Zweden* te verhuizen, ten einde aldaar landen te ontginnen, de Staten aanvankelijk op maatregelen bedacht waren om zulks te keeren. Zelfs werd een persoon, tot bevordering dezer zaak uit *Zweden* overgekomen, een tijd lang gevangen gehouden [2].

Het gevaar echter, dat in den zomer van 1629 van de legers, die uit *Duitschland* op kwamen zetten, ons bedreigde, stemde de gemoederen gunstiger jegens *Zweden*. Aan den Engelschen Gezant, die, naar *Zweden* op reis, 's *Gravenhage* aandeed, werd verklaard, dat de Staten het volste vertrouwen hadden op de bedoelingen van GUSTAAF ADOLF, en zijne pogingen tot beveiliging van de Oost-Zee met hunne beste wenschen vergezelden, en de Provinciën werden verzocht haar gevoelen aangaande de vernieuwing der alliantie in te brengen [3]. CAMERARIUS, gevoelende dat het thans daartoe het geschikte tijdstip was, verzocht, dat men de zaak in behandeling zou nemen en gaf zelfs te kennen, dat *Zweden* zich met eene bijdrage van slechts 50,000 ter maand zou vergenoegen. Maar aan *Holland* haperde het, met name aan *Delft*, *Gouda* en *Enkhuizen* [4], en vóórdat deze Steden tot inwilliging waren bewogen, was met de verrassching van *Wezel* en den aftocht van MONTECUCULI voor een groot deel het gevaar geweken, om welks wil men den Koning van *Zweden* in staat zou hebben wenschen te stellen, dadelijk in *Duitschland* te velde te trekken. Geen wonder dat CAMERARIUS reden had om zich (tegen het einde van November 1629) jegens zijne Excellentie ten hoogste te beklagen, dat Hun Hoog Mogenden hem nog altijd niet op zijne propositie van April geantwoord

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Mei, 1629.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Mei; 2, 9, 16 Junij; 10 Julij, 1629.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Junij; 26 Julij, 1629.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Julij; 8 Aug. 1629. *Resol. Holl.* 17, 24, 25 Aug. 1629.

hadden. Maar zoo lang men het niet eens was, of men zich op nieuw in verbindtenissen tot voortzetting van den oorlog op uitgebreider schaal zou inlaten, kon de zaak der alliantie met *Zweden* geenen voortgang hebben, en de Staten schreven den Koning eenen brief met beleefde verontschuldigingen, maar waarin tevens duidelijk genoeg hun misnoegen doorstraalde over de »ondragelijke" tollen, door Zijne Majesteit op de schepen van deze landen, op *Danzig* varende, strijdig met het vorige traktaat, geheven [1]. 1630—1634.

Intusschen begon GUSTAAF ADOLF, door bevrediging in het Noorden, te zorgen, dat hij bij het voortrukken in het hart van *Duitschland* zich geenen vijand in den rug zou achterlaten. *Danzig* stond den Koning thans toe den tol te heffen [2], en vóórdat het jaar (1629) ten einde was, sloot hij een bestand van zes jaren met *Polen*. Daarbij verminderde natuurlijk geenszins de aandrang van CAMERARIUS om antwoord op zijnen voorslag; want, onttrok de Republiek zich aan den oorlog, dan vielen GUSTAAFS plannen in duigen. Tegelijk werd het aan onzen kant van lieverlede waarschijnlijker, dat het tot eene nadere aansluiting aan *Frankrijk* zou komen. Dus viel den 6den Maart der Staten besluit, dat men de nu bijna een jaar lang onbeantwoord gelaten propositie van den Zweedschen Resident ter beantwoording in beraadslaging zou brengen, en niet lang daarna traden Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden met dezen diplomaat in conferentie [3]. De tol, te *Danzig* geheven, bleef eene grieve, en, terwijl zoowel TILLY als WALLENSTEIN meenden, dat de Staten den Koning de heffing van dien tol toelieten, ten einde hem zoodoende de middelen te verschaffen om den Keizer den oorlog aan te doen [4], beijverden zich onze Commissarissen bij CAMERARIUS om ten onzen behoeve de afschaffing van dien tol te verwerven, en nam men voor, te bewerken, dat zich ook de stem van *Frankrijk* en *Engeland* tegen de heffing verhief. In afwachting hiervan zag men af van het denkbeeld om onze koopvaardij-schepen met een machtig convooi naar *Danzig* te geleiden, hetgeen met eene bedreiging gelijk gestaan zou hebben. In allen gevalle men maakte het bekomen van voldoening op dit stuk tot eene voorwaarde van de vernieuwing der alliantie [5].

GUSTAAF ADOLF bereidt de uitvoering zijner groote plannen voor.

Maar weldra schenen de groote staatkundige belangen en de partij, die *Nederland* daarbij te kiezen had, deze vernieuwing van zelve te moeten doen volgen. De groote slagboom, die GUSTAAF ADOLF den inval in *Duitschland* belette, was de stelling, die

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Nov.; 7 Dec. 1629. *Resol. Holl.* 26 Sept. 1629. Den 22 Sept. namen de Staten van *Holland* in overweging, dat CAMERARIUS zijne propositiën in het Latijn stelde. Zij gelastten den fungerenden Raadpensionaris hem van hunnentwege te verzoeken, ze voortaan in de taal van den Lande te vervatten. CAMERARIUS nam aan zulks te doen. Toch was er nog eene nadere herinnering noodig (*Resol. Holl.* 4 Maart, 1630). [2] Zie hiervoor, bl. 220, 221.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 31 Dec. 1629. 1, 6, 27 Maart, 1630.

[4] Zie AITSEMA, I, bl. 955, 957. [5] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 18 April; 4, 6 Mei, 1630.

1630—1634. WALLENSTEIN met zijne krijgsmacht op de Noord-oostgrens des Rijks had ingenomen, en deze scheen van nu aan den Koning van *Zweden* geen beletsel meer in den weg te zullen stellen. Den 24sten Mei werd in de Staten-Generaal een schrijven medegedeeld van den Koning van *Zweden*, gedagteekend van den 25sten Maart uit *Stockholm*, met verslag van hetgeen er, onder tusschenkomst van den Koning van *Denemarken*, tusschen hem en den Hertog van *Friedland* was verhandeld, en met verzoek, dat de Staten tegen den eersten Mei iemand zouden afvaardigen om bij de vredehandeling tegenwoordig te zijn [1]. Deze termijn was toen reeds lang verloopen, en het is te denken, dat men met het verzoek niet eerder is voor den dag gekomen, dan toen het te laat was: immers kon men op een tijdstip, dat wij eenen buitengewonen Gezant naar den Beijerschen Vorst op den Aartsbisschoppelijken zetel van *Keulen* gezonden hadden, niet zonder grooten argwaan te wekken, die onderhandelingen met WALLENSTEIN door eenen vertegenwoordiger der Staten doen bijwonen. AITSEMA, die anders als vertegenwoordiger in aanmerking zou gekomen zijn, was buitendien voor belangrijke zaken te *Hamburg* opgehouden [2]. Hoe het zij, WALLENSTEIN door den kreet, die er op den Keurvorstendag te *Regensburg* tegen hem opging, in zijn stout optreden tot herstel van 's Keizers aanzien gestuit, staakte tijdelijk zijne krijgsondernemingen, begaf zich naar *Bohemen* en liet den toegang tot *Duitschland* aan GUSTAAF ADOLF open. Dezen Koning zal hij en de Keizer als een tijdelijken bondgenoot tegen *Beijeren* beschouwd hebben. Was *Beijerens* tegenwerking eenmaal gefnuikt, dan, meende men, was de macht van *Duitschland*, in ééne hand te zamen gevat, sterk genoeg om zich licht van den vreemden indringer te ontdoen.

Die mededeeling omtrent onderhandelingen met WALLENSTEIN schijnt bedektelijk en buiten CAMERARIUS om te zijn geschied. Althans CAMERARIUS gewaagde den 8sten Junij, op grond van brieven uit *Stockholm*, mede van den 25sten Maart, slechts van onderhandelingen, die tegen den eersten Mei te *Danzig* tusschen Zweedsche en Keizersche Commissarissen zouden geopend worden [3], zonder van vroegere afspraken met WALLENSTEIN melding te maken, en weldra dáarna beklaagde hij zich, dat hem niet de minste mededeeling geschiedde van hetgeen men goedgevonden mocht hebben op die missieve, waarover den 24sten Mei bij de Staten gehandeld was, te antwoorden. Het schijnt, dat men de overeenstemming, die in weerwil van alles tusschen *Zweden* en de Staten bestond, voor alsnog ontveinsd wilde hebben. Ook behandelde men CAMERARIUS niet zoo welwillend, als hij wel wenschte, daar men zwarigheid maakte hem eene woning op 's Lands kosten te verschaffen [4]. Eerst toen de tijd van openlijk handelen

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 24 Mei, 1630.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 2 Mei, 1630.

3 Reeds den 28sten Februarij was er een akkoord nopens de tollen te *Danzig* tot stand gekomen. AITSEMA, I, bl. 1009—1012. *Resol. Stat.-Gen.* 24 Mei, 1630.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 6 Maart, 1630. *Resol. Holl.* 4, 8, 14 Maart, 1630.

gekomen was, gaf GUSTAAF ADOLF te verstaan, dat men niet langer buiten zijnen gevolmachtigde om brieven met hem behoorde te wisselen, en tegelijk besloten de. Staten CAMERARIUS als andere Ambassadeurs te behandelen, en gelastten Gecommitteerden met hem over de vernieuwing der alliantie te spreken, zonder echter den toeleg op te geven om die gehate tollen afgeschaft te krijgen [1]. 1630—1634.

Den 26sten Julij (1630) dan, toen er alhier bericht gekomen was van 's Konings inbezitneming der eilanden op de kust van *Pommeren* en van zijne landing in deze Provincie zelve [2], verscheen CAMERARIUS voor de Staten [3]. Hij begon met Hun Hoog Mogenden aan de bezorgdheid te herinneren, die hun de uitbreiding der Spaansch-Oostenrijksche macht in *Duitschland* vroeger had ingeboezemd, en hoe zij toen zijnen Koning om hulp voor de verdrukten hadden aangezocht. Volgens zijne gewoonte om hen in zijn vertrouwen te doen deelen, liet zijne Majesteit hen dan ook thans de redenen melden, die hem bewogen hadden in *Duitschland* in te rukken, hoewel hij grond had om zich te verwonderen, dat hij op zijne mededeeling van den 25sten Maart [4], al was die hun ook te laat aangebracht, geen bescheid bekomen had. Thans, hoopte hij, zouden Hun Hoog Mogenden hem wederkeerig vertrouwen schenken, daar hij een oorlog had aangevangen, die de vrijheid ten doel had, welke zij immers steeds mede beoogden. De teerling was geworpen, en met de hulp van den goeden God zou hij pogen door de wapenen een gerusten vrede te verkrijgen, die geene brieven noch boden hem en anderen hadden kunnen doen erlangen. Vermits hij nu niet om eenig bijzonder voordeel, maar om den wil van het bedroefde gemeene wezen zulk een zware taak aanvaard had en bepaaldelijk om den bloei des handels te herstellen, die door de voor onzen Staat zoo verderfelijke plannen der Keizerschen op de Oostzee bedreigd werd, zoo hield hij zich verzekerd, dat de Staten hem niet alleen met hunne beste wenschen, maar ook met raad en daad zouden ondersteunen. Zelfs hunne vijanden verwachtten niet, dat de Staten van de vele overwinningen en voordeelen, waarmede zij in het vorige jaar als van den hemel gezegend waren, thans tegen hen geen gebruik zouden maken. Hun Hoog Mogenden moesten derhalve zorgen, dat zij zelven en hunne vrienden, niet hunne vijanden de vrucht hunner overwinningen plukten, en dit konden zij niet beter doen dan door hem hulp te bieden.

Hij dringt aan op de medewerking der Staten.

De Staten stelden Gecommitteerden om met den Ambassadeur over de vernieuwing der alliantie te handelen; doch toen dezen van de drukkende tollen gewaagden en herstel dier grieve verlangden, ja den Deenschen Gezant aan de conferenties deel wilden doen

Doch ook thans zijn de Staten daartoe niet gezind.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 19, 24 Junij, 1630. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Julij.

[3] Wederom was zijn stuk in het Latijn gesteld.

[4] In den text bij AITSEMA, bl. 1029 staat 24 Maart.

1630—1634. nemen, ten einde tot gemeenschappelijke besluiten ten aanzien van den vrijdom des handels op de Oostzee te komen, verklaarden zoo de Zweedsche als de Deensche Gezant zich daartoe ongelast. De laatste zou om lastgeving schrijven, doch bekwam ze niet; de eerste zeide, dat hij over den zijnen Meester te verleenen onderstand en niet over de tollen te handelen had. Tot het eene nu zonder het andere waren de Provinciën ongezind. In weerwil dat Zijne Excellentie de zaak herhaaldelijk aanbeval [1], werd de Alliantie niet vernieuwd, hoezeer *Zweden* later ook zonder bestaand verdrag onderstand van deze Republiek ontvangen heeft [2].

Onderhandelingen over de geschillen tusschen *Denemarken* en *Hamburg*.

Dat ook de Deensche Gezant zich niet tot onderhandelingen betreffende den Oostzeehandel vinden liet, laat zich verklaren. De Koning van *Denemarken* vernieuwde van zijnen kant zijne pogingen om zich het uitsluitend gebied op de *Elbe* aan te matigen. Wellicht meende hij, terwijl *Zweden* alle zijne krachten in *Duitschland* inspande, daarin thans te kunnen slagen: althans zich door verdragen met de Staten de handen te laten binden, begeerde hij niet.

Nadat SCULTETUS in Julij 1629, door CHRISTIAAN IV teruggeroepen, vertrokken was, verscheen in April van het volgende jaar AXEL ARNFELT om hier, als buitengewoon Gezant, eenigen tijd te vertoeven. Hij meldde zich bij de Staten aan met de betuiging, dat Zijnen Meester veel gelegen was aan eene goede verstandhouding met Hun Hoog Mogenden. Geen wonder, want er waren wederom geschillen hangende tusschen den Koning en *Hamburg*, en den 21sten Mei onderhield de buitengewone Gezant de Staten over deze aangelegenheid. Gedurende zijnen strijd met den Keizer had de Koning, zeide ARNFELT, zich zeer over *Hamburgs* tegenwerking te beklagen gehad. Deswegens had Zijne Majesteit tot weerwraak zekere belasting op de schepen, die de *Elbe* open afvoeren, gelegd. Het was des Konings voornemen in geenen deele, de Nederlanders of andere vrienden en naburen te bezwaren. Alleen de schepen en koopwaren, aan de Hamburgers toebehoorende, werden door den genomen maatregel getroffen. — Kwalijk paste het den Koning in een tijd, dat hij zelf met den Keizer op een goeden voet stond, de Hamburgers te straffen, op grond dat zij vroeger den Keizer een weinig ontzien, en hem niet ten gevalle van CHRISTIAAN geheel en al tegen zich in het harnas gejaagd hadden. Doch, hoe dit zij, hij duchtte, dat de Nederlanders de vrijheid van de Elbevaart voor de Hamburgers zouden handhaven. Vandaar deze zending. Maar in weerwil van ARNFELTS geruststelling vernam men weldra, dat ook onze schepen door 's Konings beambten op de *Elbe* met dien tol werden lastig gevallen, en dat er almede schepen van Nederlanders in de *Sont* voor 's Konings dienst geprest werden. Op een en ander verontschuldigde de Gezant zijnen Soeverein, en beloofde voldoening, die ook ge-

Er verschijnt te *'s Hage* een buitengewone Deensche Gezant.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 16 Julij, 1630.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 17, 20, 21 Aug., 1630. AITSEMA, I, bl. 1029, 1030.

geven werd [1]. Maar niettemin besloten de Staten van *Holland*, AITSEMA te gelasten, onze belangen voor te staan bij de conferenties, die er tusschen Deensche Commissarissen en gevolmachtigden van de Hansesteden, mede ten overstaan van twee Afgevaardigden van den Koning van *Groot-Brittannië*, zouden plaats hebben [2]. Ook de dreigende houding van den Koning van *Denemarken* met zijne oorlogschepen op de *Elbe* was eene reden, waarom AITSEMA niet andermaal naar den Hertog van *Friedland* vertrok, bij gelegenheid zijner onderhandelingen met den Koning van *Zweden* [3]. Niettemin lieten de Staten tegen het einde van Junij AITSEMA naar *'s Hage* overkomen. Zij verlangden, zeiden zij, van hetgeen hij de vorige reize met WALLENSTEIN gesproken had, meer te hooren, dan hij daarvan aan het papier had kunnen toevertrouwen [4]. 1630—1634.

Het had niet lang geduurd, of van de zijde van *Hamburg* was onze bijstand tegen de aanmatiging van den Koning van *Denemarken* ingeroepen, en verzocht, dat de Resident AITSEMA van wege Hun Hoog Mogenden bij de aanstaande onderhandelingen tegenwoordig zou mogen zijn. Tegelijk had de Regering van *Hamburg* AITSEMAS neef LIEUWE VAN AITSEMA als haren Agent ten onzent geaccrediteerd [5]. In Julij verscheen er een Afgevaardigde der Stad alhier in den persoon van den Secretaris PARIDUM VAN CAMPE [6] met het bericht, dat zijne lastgevers, besloten hebbende geweld met geweld te keeren, eenige schepen hadden uitgerust. Maar, wel beseffende dat de handel daar grootelijks door lijden zou, wenschten zij niets liever, dan de zaak in der minne te schikken, en hiertoe was het dat zij der Staten medewerking verzochten. — Op deze voordracht werd AITSEMA, toen te *'s Hage* aangekomen [7], gelast om zijne uiterste pogingen aan te wenden ten einde feitelijkheden te voorkomen en den strijd bij te leggen. Hun Hoog Mogenden behielden zich voor, om, als het noodig mocht zijn, daarenboven nog een buitengewonen Gezant met die taak te belasten. Dien ten gevolge vertrok AITSEMA ten spoedigste eerst naar *Hamburg* terug en daarna naar *Koppenhagen*. Doch de Koning was zelf op zijne vloot voor *Glückstadt* gekomen. Later sprak onze Resident dezen Vorst te *Rendsburg*: hij vond hem, gelijk hij de Rijksraden in de Deensche hoofdstad gevonden had, zeer verontwaardigd over de stoutheid der Hamburgers, die eenige kleine schepen, bestemd om de voorbijvarenden tot de betaling van den tol te nopen, hadden genomen. Tegen het midden van September kwam het tusschen 's Ko-

Alsmede een Afgevaardigde van *Hamburg*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29, 30 April; 2, 20, 21 Mei; 5, 8 Junij; 18 Julij, 1630. *Resol. Holl.* 31 Mei, 1630. [2] *Resol. Holl.* 3, 4 Junij, 1630. [3] Zie hiervoor, bl. 474.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Junij, 1630. [5] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Mei; 29 Junij, 1630.

[6] Voorzeker verwant met dien PARIDON of PARIDUM, welken wij in *Noord-Holland* in het belang van *Zweden* werkzaam zagen. Zie hiervoor, bl. 472.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Julij, 1630.

1630—1634. nings vloot en de ten oorloge toegeruste koopvaarders en branders van *Hamburg* tot dadelijkheden [1].

Beijverden zich aldus de Staten in het belang der vrijheid van *Hamburg* tegenover den Koning van *Denemarken*, deze vrijheid en de zelfstandigheid van geheel *Noord-Duitschland* kon bovenal gevaar loopen, wanneer GUSTAAF ADOLF, al was deze Vorst ook nog zulk een ijverig Protestant en ook nog zoo godvruchtig, aldaar eenmaal eenen invloed bekomen mocht hebben, op glansrijke overwinningen gevestigd, door hem op de gehate Keizerschen en Liguisten behaald. De Nederlanders teekenden zich elken Koning met de kleuren, door Samuel gebezigd om Israël te waarschuwen, wat zij van eenen Koning te wachten hadden [2]. Een onverdeelde en onvoorwaardelijke deelneming in den oorlog, die onder aanvoering van den Zweedschen Monarch stond gevoerd te worden, was derhalve van onze Republiek evenmin te verwachten als van *Engeland*, al was het ook, dat GUSTAAFS zegepraal het herstel van de Engelsche Koningsdochter in het Keurvorstendom van de *Palts* mede scheen te moeten brengen.

Engelands staatkunde in dit tijdsgewricht.

Engelands Koning wenschte niet mede te werken tot de vermeerdering van *Frankrijks* invloed, dien hij in het verschiet in dezelfde mate zag rijzen, waarin de macht van *Spanje* en *Oostenrijk* daalde. Vandaar op nieuw aansluiting tusschen *Engeland* en *Spanje;* vandaar tevens *Engelands* pogingen om onze Republiek schikking met *Spanje* en onthouding van den oorlog in *Duitschland* aan te raden.

Op het oogenblik dat *Engeland*, in April 1629, vrede met *Frankrijk* gesloten had [3], was RUBENS aldaar uit *Spanje* aangeland. Deze man, beroemd als schilder, maar met den titel van Edelman van de Kamer der Infante in 1628 met eene zending dezer Vorstin naar *Madrid* gezonden, was thans belast met de taak om den vrede tusschen *Spanje* en *Groot-Britannië* te bevorderen [4] in het belang van het oude denkbeeld der verdeeling van de macht der wereld tusschen de beide Rijken, ten spijt vooral van *Frankrijk*. — Van deze staatkunde moesten de voorstellen blijken dragen, die *Engeland* in deze tijden aan de Staten doen liet. De toon, die van de Engelsche zijde met betrekking tot de zaak van *Amboina* werd gevoerd, was een maatstaf van de min of meer vriendschappelijke gezindheid, welke de Engelsche Regering zich door haar staatkundig belang jegens ons voorgeschreven rekende, en in het voorjaar van 1629 kwam *Engeland* in deze zaak tot zekere inwilliging [5]. Hiertoe kan echter medegewerkt hebben, dat

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Julij; 9 Aug., 1630. AITSEMA, I, bl. 1025—1028.

[2] Vergel. AITSEMA, bl. 1027.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Mei, 1630.

[4] Zie voorlezing van LE PELLETIER, *over Rubens als diplomaat*, in eene openbare zitting van de Fransche *Acad. des Sciences morales*, in Aug. 1865.

[5] Zie den staat, waartoe deze zaak tot dusverre gekomen was, uit het hiervoor gestelde, bl. 298—300, 344, 345.

de Oost-Indische Compagnie er toe over was gegaan om Gedeputeerden uit haar midden naar *Londen* te zenden [1]. 1630—1634.

Tegen het einde van Maart had de Fiskaal SYLLA nu alle getuigen in de zaak van *Amboina* gehoord en was hij gereed zijnen eisch tegen de aangeklaagde rechters te doen. Vooraf evenwel verzocht hij Hun Hoog Mogenden machtiging om den Agent CARLETON en den Hofmeester MISSELDEN, hoezeer zij hem vroeger te kennen gegeven hadden, zich met die zaak niet verder te willen bemoeijen, voor zich te ontbieden, ten einde hun af te vragen, of zij nog iets meer ten laste der beklaagden hadden aan te voeren. De machtiging werd verleend en de Engelsche Heren antwoordden, ganschelijk niets meer te hebben. Daarbij kwam het bericht, dat zes Nederlanders, die in *Engeland* als getuigen ten laste waren opgetreden, bij hunne getuigenis niet hadden volhard. Dus was het dan thans de tijd om tot het uitbrengen van den eisch over te gaan. Wel vleiden de gewezen Gezanten RANDWIJK en PAUW de Staten niet, maar, geraadpleegd, verklaarden zij op nieuw, dat de zaak zeer hoog door de Engelschen werd opgenomen, en de ingezetenen dezer Landen met den Staat van Hun Hoog Mogenden in *Engeland* alom zeer hatelijk werden gemaakt. De Koning had aan de Engelsche Oost-Indische Compagnie bij plechtige acte beloofd, dat recht zou geschieden, waardoor men niets anders verstond, dan dat eenigen der beklaagde rechters aan den lijve zouden gestraft worden. In verband met deze herinnering besloten de Staten JOACHIMI te gelasten, nogmaals op het ernstigst bij den Koning aan te houden, dat alsnog de Engelsche getuigen herwaarts zouden overkomen, ten einde tegen de beschuldigden geconfronteerd te worden. Tot zoo lang zou de Fiskaal zijne rechtsvordering uitstellen. Daags nu na dit besluit was het, dat CARLETON mededeelde, dat, volgens bij hem ingekomen bericht, de overkomst dier Engelsche getuigen met eenige waarschijnlijkheid kon afgewacht worden [2].

Zaak van *Amboina*.

Intusschen verliepen er bijna drie maanden. Den 5[den] Julij (1629) klaagde CARLETON, dat in al dien tijd de zaak geenen stap vooruit was gekomen, en men moest hem herinneren, dat zulks, mede op zijn verzoek, in afwachting van de getuigen uit *Engeland* geschied was [3]. Waarschijnlijk was de klacht dan ook slechts met het doel gedaan, om het verzuim als aan onze, en niet aan de Engelsche zijde bestaande te doen

[1] Zie hiervoor, bl. 299. De Gedeputeerden der Compagnie, die in het begin van Maart, 1629, te *Londen* aankwamen, waren PIETER DE CARPENTIER, gewezen Goeverneur-Generaal; HANS DE HASE, gewezen Raad van *Indië* en directeur op de kust van *Coromandel;* JAN MARTENSZ. MERENS, oud-burgemeester van *Hoorn*, en de Advokaat der Comp. V. HEEMSKERK.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Maart; 9, 13, 14 April, 1629.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Julij, 1629.

1630—1634. voorkomen. Het eenige wat er tot vóór het najaar van 1629 met betrekking tot de Oost-Indische zaken tusschen ons en *Engeland* voorviel, was een verzoek door de Engelschen gedaan om hunne kooplieden, door de inwoners van *Bantam* aangezocht om aldaar weder handel te komen drijven, tegen den van onze zijde gevreesden tegenstand te vrijwaren [1]. Voor het overige had de Engelsche Agent zich in dien tijd vooral bezig te houden met bemoeijingen om onze voorschotten aan *Engeland* voldaan te krijgen, hetgeen, terwijl 's Konings te pand gegeven juweelen nog niet eens afgelost waren, moeite genoeg inhad [2].

Komst van HENRY VANE als buitengewoon Gezant.

Maar weldra scheen men wat naders van *Engeland* te zullen hooren, toen tegen het midden van November (1629) *Sir* HENRY VANE als buitengewoon Gezant alhier verscheen [3]. Het eerst kwam hij aan met eenige eischen betreffende de Oost-Indische zaken in betrekking tot die van *Amboina;* doch dit kon de eigenlijke bedoeling van zijne komst niet zijn. Alleen wegens een belang, dat toch in den grond slechts eene Compagnie van kooplieden gold, zou de Engelsche Regering geenen Staatsgezant afgevaardigd hebben. Hoe het zij, den 20sten November (1629) in de vergadering der Staten binnengeleid, deed hij, na gelukwensching met de door onze Republiek kortelings behaalde overwinningen, en na betuiging van 's Konings genegenheid te onswaarts en zijne gezindheid tot onzen bijstand, de mededeeling, dat hij de Engelsche getuigen in de laatstgenoemde zaak had medegebracht, in de hoop dat het geschil daardoor bijgelegd zou kunnen worden. — Aan de Gecommitteerden, hem op zijn verzoek ter onderhandeling toegevoegd, leverde hij twee *Memoriën* in. De eerste betrof de zaak van *Amboina*, en klonk anders dan de bij de eerste audientie gesproken woorden deden verwachten. De Koning kon zich niet genoeg verwonderen, dat, in weerwil van de beloften destijds gedaan; nog geene voldoening gegeven was voor de bewuste wreede en onrechtvaardige rechtspleging. Ten einde alle mogelijke uitvluchten af te snijden, had Zijne Majesteit thans de Engelsche getuigen laten overkomen, hoezeer zulks in billijkheid niet geëischt had kunnen worden. Doch voordat zij verhoord werden, verlangde de Koning, dat de Staten zich op drie punten verklaarden. Ten eerste, dat zij ten aanzien van de opperste rechtsmacht in deze zaak betuigden eensdenkend te zijn met Zijne Majesteit, die niet gezind was ze immer aan de rechters, door Hun Hoog Mogenden gesteld, toe te kennen. Ten tweede, dat zij de bedoelde getuigen vooraf voor bevoegd zouden verklaren. Ten derde, dat zij de uitspraak van te voren aan Zijne Majesteit bekend zouden maken.

Zijn eisch ten aanzien van de zaak van *Amboina*.

Zoo scheen er nog niet veel gewonnen. Doch er was het Engelsche Bewind veel aan

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 17, 20, 22 Oct. 1829.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Mei; 1, 27, 30 Oct.; 6, 13 Nov.; 17, 19 Dec., 1629. *Resol. Holl.* 6 Nov., 1629.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Nov., 1629.

gelegen ons met deze zaak lastig te vallen. Daardoor toch kon deze Mogendheid hopen, dat wij, ten einde van dien overlast ontslagen te worden en ons gezag ten minste stilzwijgend door *Engeland* erkend te zien, te meer gereed zouden bevonden worden om in de algemeene Europesche belangen ééne lijn met *Engeland* te trekken. Immers wat was de inhoud van de andere Memorie? Zij betrof de vredesonderhandelingen met *Spanje*. 1630—1634.

Opening van VANE omtrent *Engelands* onderhandelingen met *Spanje*.

In weerwil, zeide de Gezant in dit staatsstuk, dat de Engelsche Regering vroeger met *Spanje* dan met *Frankrijk*, tot het vernemen en doen van vredes-voorslagen was overgegaan, had zij zich om harer bondgenooten wil, waaronder zij geenen hooger schatte dan de Staten, eerst met *Frankrijk* verstaan. Niettemin was *Frankrijk* tot geene openlijke verbreking van den vrede met *Spanje* gekomen. Zoo had dan de Koning van *Groot-Britannië* de vredesonderhandelingen met deze Mogendheid voortgezet, en eenen Ambassadeur naar *Spanje* gezonden om een afdoend antwoord te verkrijgen. Dientengevolge werd DON CARLO DE COLOMA in *Engeland* gewacht. Hoe het zij, de Koning had geene ooren naar eenen vrede, dan behoudens zijne eer, het welzijn der Christenheid, het herstel van zijnen schoonbroeder en het verbond met de Staten [1]. De indruk, door deze mededeeling gemaakt, was, dat *Engeland* zich door ons de taak opgedragen verlangde te zien om onze zaak bij *Spanje* te bepleiten, ten einde wij eenen gewenschten vrede mochten erlangen. Op grond hiervan waren de Staten van *Holland* van gevoelen, dat de beraadslaging over des Ambassadeurs tweede memorie moest uitgesteld worden totdat het vraagstuk aangaande het al of niet voortzetten der onderhandelingen over vrede of bestand in beraadslaging zou gebracht worden.

Zijn eisch omtrent de zaak van *Amboina* wordt afgeslagen.

Wat de drie punten betreft, omtrent welke de Gezant verklaring vorderde, alvorens het verhoor der Engelsche getuigen voortgang zou kunnen hebben, Hun Edel Mogenden waren van oordeel, dat zij met het recht en met allen stijl van rechtsvordering streden. Evenwel om niets aan de kennis der gedelegeerde Rechters te onttrekken, zou men dezen de eischen van den Gezant in handen stellen, om daarover hun advies uit te brengen. — Het liep tot in de derde week, en nog bekwam *Sir* HENRY VANE geen antwoord op zijne proposities. Om aan dit stilzwijgen een einde te maken, wendde hij zich tot den fungerenden Raadpensionaris CATS, welke zijn verzoek om antwoord in de Vergadering der Staten van *Holland* bracht. Dezen begrepen alsnu te moeten ontveinzen, dat zij de strekking der mededeeling van 's Konings onderhandelingen met *Spanje* doorgrondden, en besloten te kennen te geven, dat men ze blootelijk voor kennisneming aannam. De beraadslaging over het Engelsche voorstel aangaande de zaak van *Amboina* stelden zij uit totdat het advies der Rechters zou zijn ontvangen. Toen het was ingekomen, vereenigden zij zich daarmede, mits slechts op de soevereiniteit van den Staat geenerlei inbreuk werd toegestaan. Zoo zag VANE zich in

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Nov. 1629.

1630—1634.

de verwachting teleurgesteld, dat hij gelegenheid zou bekomen om zich duidelijker te verklaren; maar de Staten achtten het onraadzaam hem die gelegenheid te geven. Toen CARLETON middelerwijl een uitstap naar *Engeland* doen zou, was dit eene aanleiding om de Staten op nieuw aan te manen: dan kon hij, zeide deze Resident, hun bescheid naar *Engeland* overbrengen. De Staten lieten hem weten, dat hij zijne reis niet zou uitstellen om hun antwoord af te wachten [1]. Eerst in de laatste dagen van het

Der Staten antwoord aan VANE.

jaar (1629) kwam het antwoord gereed. Met betrekking tot de zaak van *Amboina* handhaafden zij daarbij de »soevereine jurisdictie," door hen in de *Oost-Indiën* even uitsluitend uit te oefenen, als door eenig soeverein Vorst in zijnen Staat. Den Koning wegens het gebeurde te *Amboina* meer ten gevalle te doen, dan zij alreede gedaan hadden, was hun niet mogelijk. Van de Rechters eene voorloopige verklaring aangaande de bevoegdheid der bewuste getuigen te vergen, en hun voorts de verplichting op te leggen om dezen op geene andere punten te hooren, dan waarover zij reeds voor het Hof der Admiraliteit in *Engeland* verklaringen hadden afgelegd (want ook dit had de Gezant gevorderd), streed tegen alle rede en gebruik. Evenmin konden Hun Hoog Mogenden eene verbindtenis aangaan, nooit door eenigen bondgenoot of vreemde Mogendheid geeischt, namelijk, dat de Rechters door hen gesteld vooraf hunne uitspraak aan den Koning zouden mededeelen. — Zoo was het antwoord op de drie punten gelijkelijk onvoorwaardelijk weigerachtig. Op de kennisgeving van 's Konings onderhandelingen met *Spanje* antwoordden Hun Hoog Mogenden in algemeene bewoordingen, die niet de minste gedachte aan staking van hunnen strijd met dezen hunnen ouden vijand lieten doorschemeren [2]. In dezen tijd was het denkbeeld om de onderhandelingen met MARQUETTE voort te zetten, nog niet voor goed ter zijde gezet; maar bij de onderhandelingen van *Engeland* met *Spanje*, als het ware, op het sleeptouw medegenomen te worden, en dan wellicht iets aan te nemen, wat *Spanje* als een inwilli-

Het mishaagt den Gezant, en hij beschuldigt de Staten van verwaarloozing eener verplichting, hun bij het traktaat van *Southampton* opgelegd.

ging aan *Engeland* zou doen voorkomen, dat verkozen de Staten niet. — Zoo weinig stond het antwoord den Engelschen Ambassadeur aan, dat hij het door twee Heren van zijn gevolg aan den eersten Gecommitteerde van onze zijde, den Heer RANDWIJK, terug liet geven. Deze Heer kreeg daarop in last, het den Gezant, in eenen brief gesloten, weder te huis te zenden [3]. Eenige dagen later noodigde hij, thans uitdrukkelijk, de Staten uit, Gecommitteerden aan te wijzen om met hem over de handeling met *Spanje* in gesprek te treden. Maar straks daarna verscheen *Sir* HENRY op nieuw in persoon voor de Staten-Generaal, en hield daar eene korte propositie, waarin hij de duidelijk gebleken weigering der Staten om zich met de onderhandelingen tusschen

---

[1] *Resol. Holl.* 28 Nov.; 7, 19 Dec. 1629. *Resol. Stat.-Gen.* 10, 12, 15, 18 Dec. 1629.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 26, 31 Dec. 1629. AITSEMA, I. bl. 908—911. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Jan. 1630.

Engeland en *Spanje* in te laten, kenschetste als eenen van hunne zijde ondankbaren toeleg om den geheelen last eener taak, die strekken moest om den Keurvorst van de *Palts* en *Engelands* overige vrienden en bondgenooten herstel of voldoening te verschaffen, op de schouderen van zijne Majesteit te werpen, in strijd met de verplichtingen, die het traktaat van *Southampton* hun opleide. Van dit standpunt uitgaande, verzocht hij een ondubbelzinnig antwoord op de vraag, »of het hun bij de door hen gevoerde trèveshandeling geliefde de voorwaarden van *Spanje* aan te nemen volgens het traktaat, waartoe zij gehouden waren, al of niet.” Op die wijze zouden Zijne Majesteit zoowel als Hun Hoog Mogenden eene wederzijdsche verklaring afleggen betreffende dat genoemde traktaat, hetgeen hoog noodig scheen [1]. — Deze bitse taal scheen van de Britsche zijde het verlangen te verraden, dat de Staten de teruggave van de *Palts* aan 's Konings schoonbroeder als eene voorwaarde van vrede aan *Spanje* stellen zouden. Inderdaad was bij het verdrag van *Southampton* het herstel van den ex-koning van *Bohemen* in zijne erflanden als doel der alliantie gesteld [2]. Wanneer, wilde VANE zeggen, wij ons sterk genoeg achtten om niet dan zelfstandig met *Spanje* te onderhandelen, moesten wij de verplichting niet vergeten om de inwilliging van een punt te verkrijgen, waartoe *Spanje* zich niet zoo gemakkelijk kon verbinden. — Er verliep eenige tijd eer de Staten op de nieuwe propositie antwoordden. Zij wenschten na te gaan, in hoeverre het traktaat van *Southampton Engeland* in der daad recht gaf tot zijne vordering. Intusschen hield de Ambassadeur sterk aan op bescheid, en de Staten besloten over de vraag in de tegenwoordigheid van Zijne Excellentie en den Raad van State te beraadslagen. De uitslag was het besluit, dat men den Gezant te kennen zou geven, dat Hun Hoog Mogenden, gelijk al de andere verdragen met Koningen en Staten, zoo ook dat van *Southampton* steeds stipt waren nagekomen, en wenschen moesten, dat Zijne Majesteit van zijne zijde, waar het hunne belangen gold, even naauwgezet voor de verwezenlijking van de beloften, bij dat verdrag gegeven, gezorgd had. Wat men met deze algemeene beschuldiging bedoelde, zouden de Gecommitteerden, belast met het overbrengen van het antwoord, den Gezant beleefdelijk onder het oog brengen; en waarlijk het was niet moeijelijk aan te wijzen, hoe slap bepaaldelijk in den tijd van BUCKINGHAMS onmin met *Frankrijk* aan menig artikel de hand was gehouden [3]. In dezen zin werd dan het antwoord ontworpen. Tot vervulling van het verdrag van *Southampton*, zeiden de Staten daarbij, hadden zij zich, niettegenstaande zij zich van allen verlaten hadden gezien, van alle gelegenheden bediend en allerlei vijandelijkheden te water en te land tegen *Spanje* bedreven. Dat kon gansch *Europa* getuigen, en de ondernemingen, die

1630—1634.

De Staten werpen deze beschuldiging op *Engeland* terug.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 12 Jan. 1630. AITSEMA, I. bl. 988.

[2] Zie hiervoor bl. 104. AITSEMA I, bl. 470.

[3] Zie b. v. hiervoor bl. 341.

1630— 1634. de goede God zoo genadig had gezegend, spraken luide. — Inderdaad het klonk belagchelijk in *Engelands* mond ons van verzuim van de plichten der alliantie te beschuldigen, terwijl wij al het mogelijke gedaan hadden om *Spanje* afbreuk te doen, en door *Engeland* de oorlog, waartoe het zich te *Southampton* had verbonden, slechts in naam gevoerd was. — In het slot van het antwoord verklaarden Hun Hoog Mogenden, dat wel is waar van den kant des vijands opening van een voorslag van Bestand gedaan was, maar dat deze zaak in hunne Vergadering nog niet ter tafel was gebracht. Hieruit moest volgen, dat zoo *Engeland* van ons bij de onderhandelingen de behartiging van de belangen van FREDERIK van de *Palts* begeerde, dat verlangen in allen gevalle voorbarig was. — Na de ontvangst van dit bescheid verzocht VANE, dat de Staten wederom Gecommitteerden, als ter conferentie met hem, zouden benoemen. Zij deden zulks. Doch toen de benoemden, acht in getal, uit de zes Provinciën één, en twee uit *Holland*, zich bij den Gezant vervoegden, had hij hun niets meer mede te deelen, dan een wederantwoord. Hierdoor gevoelden de Staten zich gekrenkt. Mocht de Ambassadeur hunne medeleden bij zich ontbieden, ten einde eene boodschap van hem aan te nemen? Dit ging niet aan. Had hij iets van dien aard, dan betaamde het hem gehoor bij Hun Hoog Mogenden te vragen en het hun aan te dienen. Deze bedenking verzuimden zij niet den Gezant duidelijk kenbaar te maken, te meer omdat hij daarna zich nogmaals een dergelijk vergrijp tegen de waardigheid van Hun Hoog Mogenden veroorloofde [1]. — Het wederantwoord hield in, dat het voornaamste doel van de alliantie was: het herstel der *Keurpalts* en der vrijheid van dezen Staat. Nu was het voornemen van den Koning bij zijne onderhandeling de vervulling van die voorwaarde, volgens het traktaat van *Southampton*, van *Spanje* te vorderen. Hetzelfde verlangde hij van de Staten, maar of dezen inderdaad daartoe gezind waren, hadden zij nog niet ondubbelzinnig verklaard. Zulk eene verklaring derhalve wachtte hij alsnog van hen in. Dezen eisch beantwoordden de Staten met het verzoek, dat de Koning van *Groot-Britannië* alsnog datgene zou verwezenlijken, waartoe hij zich bij het traktaat van *Southampton* had verbonden [2]. Den Ambassadeur, die uit den gang der onderhandelingen van onzen Staat met *Frankrijk* wel merken kon, dat wij niet ernstig over Bestand met *Spanje* dachten, schoot nu niets anders over dan de zaak van *Amboina* weder op te vatten. Hij bleef weigerachtig om de Engelsche getuigen anders te laten verhooren, dan onder de drie voorwaarden,

---

[1] CARLETON uit *Engeland* terug, werd ten huize van den President der Staten bescheiden. Op de klacht over de onbetamelijke handelwijze van VANE, antwoordde hij, dat Hun Hoog Mogenden tegenwoordig andere maximes begonnen te practiseren dan tot dusverre (*Resol. Stat.-Gen.* 30 Maart; 3 April, 1630).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 29, 31 Jan.; 2, 6, 26, 27 Febr.; 19, 22, 23 Maart, 1630. *Resol. Holl.* 26 Febr., 1630. AITSEMA, I, bl. 988, 989.

van den aanvang aan door hem gesteld. De gedelegeerde Rechters daarentegen begrepen, dat zij in dit geval, ook zonder die getuigen gehoord te hebben, tot de uitspraak zouden moeten overgaan [1]. Zoo stond de zaak, toen VANE, den 30sten April, voor de Staten verscheen met de mededeeling, dat de Koning hem op zijn ernstigen aandrang vergund had een korten uitstap naar *Engeland* te maken. Diensvolgens nam en verkreeg hij zeer beleefdelijk afscheid. Alleenlijk verzocht hij nog antwoord op eene *nota*, door hem ingeleverd, betreffende het hooren der Engelsche getuigen. In die nota hield hij zijnen drievoudigen eisch vol; doch de Staten van hunnen kant bleven even onverwrikbaar in het afslaan van die voorwaarden. Slechts vervatteden zij hun besluit in de minst aanstootelijk mogelijke uitdrukkingen. Alsnu stelde de Resident, uit *Engeland* teruggekeerd, eene schikking voor. De Staten zouden op het eerste punt [2] antwoorden, dat zij de overkomst der getuigen niet wilden opnemen als een bewijs, dat de Koning de zaak aan hunne rechtspleging onderwierp; maar dat zij het er voor hielden dat de zaak gebleven was in den staat, waarin zij zich vóór die overkomst bevond. Op het tweede zouden zij verklaren, dat zij het verhoor zouden aanvangen met het interrogatoir van de Admiraliteit van *Engeland*, en dat, zoo men verder nog iets mocht wenschen te vragen, zij hoopten, dat Zijne Majesteit, volgens vroegere belofte, alle inlichting zou willen geven. Het derde punt scheen de Gezant alsnu te laten vallen. — Zoodra het bleek, dat VANE niet wraakte wat de Resident gesproken had, zagen Hun Hoog Mogenden geene zwarigheid, in deze schikking te treden, mits de Ambassadeur zijne bekrachtiging van CARLETONS voorslag in geschrifte wilde geven. Doch dit weigerde hij, en nu was de zaak in haren loop van nieuws geheel gestremd. Drie of vier weken zouden Hun Hoog Mogenden, dus verklaarden zij, nog op de nadere meening van Zijne Majesteit wachten, of anders met de rechtspraak voortvaren [3].

1630—1634.

VANE keert terug naar *Engeland*.

Ruim eene maand nadat men VANE vaarwel gezegd had, werd het bericht, dat de Koningin van *Engeland* van eenen zoon bevallen was, door CARLETON aan de Staten medegedeeld. Zij besloten, dat deswegens in *den Haag* de klokken geluid zouden worden; maar de Koning van *Bohemen*, alsof wij die gebeurtenis als een gansch bijzonder heugelijke zaak voor onzen Staat hadden aan te merken, gaf in bedenking, of men ter eer van den Prins van *Wales* ook niet het kanon lossen, openbare vermakelijkheden en dankzegging in de kerken verordenen en den Koning met eene missieve gelukwenschen zou. Dit laatste, antwoordden de Staten, zouden zij doen, doch al het overige aan het uitvoerend Bewind in de Provincie *Holland* overlaten. Ook den wenk van CARLETON, dat men den Edelman, die het bericht overge-

Een Prins van *Wales* geboren.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 6 Maart; 3 April, 1630. [2] Zie hiervoor, bl. 480.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 30 April; 2, 4, 5, 6 Mei, 1630. *Resol. Holl.* 1 Mei, 1630. AITSEMA, I, bl. 989, 990.

1630—1634. bracht had, door het geven van een geschenk gunstig zou stemmen, lieten de Staten onopgemerkt [1].

Werkelijk was het slechts een korte tijd, voor welken *Sir* HENRY VANE afwezig bleef. Reeds vóór het einde van Julij (1630) wisten de Staten, dat hij stond weder te keeren. Kennelijk was het doel zijner vernieuwde komst, nogmaals te beproeven om onze Republiek tot Bestand met *Spanje* over te halen. Immers viel zij zamen, niet alleen met eene herhaalde poging van MARQUETTE om de afgebroken onderhandeling met BERKEL weder aan te knopen [2], maar ook met de tegenwoordigheid van den Hertog van *Palts-Neuburg* in deze Landen. Deze Vorst gaf, wel is waar, geenszins openlijk te kennen dat hij om iets anders kwam dan om zijne betrekkingen met *Brandenburg* te regelen; doch hij zal niet in gebreke gebleven zijn de kans af te zien, of hij ook *Spanjes* zaak kon dienen. Het was een tijdstip, dat er van verschillende kanten, vooral van den kant van den Hertog van *Savoye*, die herwaarts eenen Agent gezonden had [3], pogingen werden aangewend om *Spanje* van deze zijde rust te geven, ten einde het in staat zou zijn zich tegen *Frankrijk* in *Italië* te handhaven. Het wantrouwen der *Ligue* tegen den Keizer, gediend door eenen veldheer als WALLENSTEIN, had teweeg gebracht, eensdeels dat *Frankrijks* misleidende woorden bij die *Ligue* een geopend oor gevonden hadden; anderdeels dat GUSTAAF ADOLF zich den toegang tot *Duitschland* gemakkelijk gemaakt had gezien; doch nu de *Ligue* genoegzame waarborgen tegen den Keizer bekomen had, was de tijd daar om met gezamenlijke krachten *Frankrijk* en *Zweden* te bestrijden. Wel wilde *Frankrijk* de *Ligue* nog te vriend houden. De stap door BAUGY tegen het einde der maand Julij (1630) bij de Staten gedaan, bewees zulks. Toen had hij op eene geheimzinnige wijze eerst aan den President der Staten-Generaal, den Heer VAN TIENHOVEN, en straks daarop aan Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden in bedenking gegeven, of het niet raadzaam zou zijn, dat de Staten zich bij den Keurvorstendag te *Regensburg* van het vermoeden zuiverden alsof zij, in verband met *Zweden*, eenen inval in het Duitsche Rijk bedoelden [4]. Verontschuldigde zich deze Republiek, *Frankrijks* bondgenoot, te *Regensburg*, dan werd daarmede *Frankrijk* tevens van verdenking gezuiverd. Kort daarna beval BAUGY den Staten openlijk aan, met de Katholieke *Ligue* en hare Hoofden, bepaaldelijk met den Keurvorst van *Keulen*, op eenen vriendschappelijken voet te blijven [5]. Doch had de vertrouwelijkheid

VANE komt terug. Pogingen van verschillenden kant om ons tot vrede met *Spanje* te bewegen.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 15 Junij, 1630. AITSEMA I, bl. 990.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Aug., 1630.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Mei, 1630.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 24, 25 Julij, 1630. De in de Resolutiën op de aangeh. plaatsen niet genoemde inhoud van BAUGYS mededeeling zal wel dezelfde zijn, die wordt vermeld *Res. Stat.-Gen.* 13 Sept. 1630, en te vinden is bij AITSEMA, I, bl. 1066, 2de helft der 2de kolom.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Aug., 1630. De Staten bepaalden er zich toe, naar *Regensburg* uittrek-

tusschen de *Ligue* en *Frankrijk* zelve geen gevaar geloopen, dit Rijk had zich niet zoo zeer gelegen laten liggen aan de gezindheid, welke deze Republiek, naar wier houding men, sedert hare alliantie met *Frankrijk* de bedoelingen dezer Mogendheid meende te kunnen beoordeelen, jegens de *Ligue* betoonen mocht. Tegen *Frankrijk* derhalve wilde men zich gezamenlijk ten strijde rusten, en ten einde dit met kans van slagen te kunnen doen, wenschte men dat *Spanje* vrede sloot met deze Republiek. 1630—1634.

Maar hoe kon men hopen deze Republiek tot eene staatkunde te brengen, die bestemd was *Frankrijk* te bestrijden? Of had zij zich niet nog onlangs bij plechtige alliantie met dat Rijk verbonden? Het is waar, maar men wanhoopte niet, ons van *Frankrijk* af te trekken, en aan middelen daartoe ontbrak het niet. Was *Frankrijk* te vertrouwen, zoo kon men tot ons spreken; misleidde de Kardinaal niet ons in de eerste plaats? Of was het denkbaar, dat hij ons met belangeloosheid groot zou willen maken? Zoo weinig oprecht was hij, dat hij te *Regensburg* met den Keizer over vrede liet handelen, en dat door een priester [1]. *Frankrijk* was en bleef immers katholiek. Het beval ons vriendschap met de katholieke *Ligue* aan, en pleitte voor de godsdienstvrijheid der Katholieken in het veroverde *'s Hertogenbosch* [2]. Dan lieten de Keizer en zelfs *Spanje* zich in deze tijden anders uit over den Paus: de Keizer had den oppersten Kerkvoogd verweten, dat hij zich met de staatkunde bemoeide in plaats van zijn leven aan het gebed te wijden, en *Spanje* sprak van de Kerk en het Pausschap te hervormen [3]! Kortom, men kon ons de vrees aanjagen, dat wanneer wij, ten einde *Frankrijk* in *Italië* met beter kans te doen oorlogen, onze krachten verspild zouden hebben met krijgsbedrijven op onze grenzen, waartoe BAUGY ons gedurig aanzette [4], ook wij den overmachtigen bondgenoot een gemakkelijk te winnen buit zouden zijn [5]. Dus stond de zaak van hen, die ons tot vrede met *Spanje* wilden overhalen, niet zoo slecht als het, oppervlakkig beschouwd, moest schijnen. Laat ons zien, wat VANE uitrichtte.

Den 8sten Augustus (1630) verscheen hij, verzeld van den Resident CARLETON, voor de Staten-Generaal. Hij was hier gekomen, zeide hij, om zijne onderhandeling voort

---

sels over te zenden van hetgeen AITSEMA bij TILLY en WALLENSTEIN, en VOSBERGEN te *Keulen* verhandeld had. Daaruit moest blijken, dat wij de onzijdigheid in acht wenschten te nemen (*Resol. Stat.-Gen.* 24 Sept. 1630).

[1] Zie den brief van RICHELIEU aan Vader JOSEPH, in *Lettr. etc. de Richelieu*, publ. par M. AVENEL, T. III, p. 877.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Aug., 1630.

[3] *Mémoir. de Richelieu*, *Coll. Petitot*, T. V, p. 232.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* t. a. p.

[5] Ten bewijze dat sommigen onzer staatslieden, met den Prins aan het hoofd, reeds vroeger zoo geredeneerd hadden, vergelijke men V. D. CAPELLEN, I, bl. 565.

1630—1634. te zetten betreffende twee punten: het traktaat van vrede, dat zijn Meester met den Koning van *Spanje* stond te sluiten, en de zaak van *Amboina*. Omtrent dit laatste punt trad hij voor het oogenblik in geene nadere verklaring; maar ten aanzien van het eerste gaf hij te kennen, dat zijn Koning niet gezind was den Koning van *Spanje* verder bescheid te doen, zonder vooraf de bedoeling van Hun Hoog Mogenden op zekere bijzondere punten verstaan te hebben. Om hiervan opening te doen, verzocht hij, dat Gecommitteerden om met hem te confereren zouden worden aangewezen. Uit elke Provincie werd er naar gewoonte één benoemd; maar het schijnt, dat VANE tegenover zulk een groot getal zich niet vertrouwelijk genoeg meende te kunnen uitlaten. Althans daags daaraan werd de vraag geopperd, of het niet raadzaam was, het getal der Gecommitteerden te verminderen. Het antwoord was ontkennend. Men verlangde den Gezant niet in het vermoeden te stijven, dat men gezind was bedekte wegen met hem in te slaan. En alsnu verklaarde de buitengewone Gezant op de eerste conferentie het volgende: Sedert eenigen tijd had de Koning van *Spanje* zijne gezindheid aan den dag gelegd om den Koning van *Groot-Britannië* voldoening te geven op de twee punten, wier handhaving het doel was van het te *Southampton* tusschen dezen Staat en dien Koning gesloten traktaat: te weten, de teruggave van de *Palts* en de vrijheid dezer Provinciën. Van tijd tot tijd had de Koning van *Groot-Britannië* Hun Hoog Mogenden van zijne bedoelingen kennis gegeven, ten einde ook de hunne te verstaan; doch tot dusverre hadden zij zich niet duidelijk verklaard. Derhalve had hij in last, hun te kennen te geven, dat ten aanzien van de *Palts* aan Zijne Majesteit zulke aanbiedingen gedaan waren, dat hij goed gevonden had, zich daarop te moeten verlaten, al was het ook, dat hare verwezenlijking nog in het verschiet lag. Wat het tweede punt, de vrijheid dezer *Nederlanden*, betrof, de Koning van *Spanje* had ten dezen aanzien zulk een goeden wil betoond, dat hij in handen van Zijne Majesteit eene volmacht gesteld had om met de Staten over vrede of bestand te handelen. Zijn Koning evenwel, zeide VANE, had zich nog niet tegenover *Spanje* verklaard, of hij van die volmacht gebruik zoude maken: hij had tot dusverre geenen stap gedaan zonder de Staten op de hoogte te houden; zoo verlangde hij dan nu, alvorens *Spanje* te antwoorden, te mogen vernemen, of der Staten bedoeling was dit aanbod te aanvaarden, ja of neen, en vermits de zaken nu reeds zoo goed waren voorbereid en tijdverlies zou schaden, zoo verwachtte Zijne Majesteit een spoedig en ondubbelzinnig antwoord. — De Koning van *Groot-Britannië*, zoo bleek uit deze mededeeling, was van zins op *Spanjes* beloften ten aanzien van de *Palts*, en op *Spanjes* betuiging van goeden wil ten aanzien van onze onafhankelijkheid te bouwen en vrede te maken. Doch onze Staatslieden wisten te goed, dat *Spanje*, behoudens zijn beginsel en zijne alliantiën niets meer dan eene tijdelijke wapenschorsing kon verleenen, en dat wij slechts, zoo wij, door *Frankrijk* ondersteund, den oorlog voortzetteden, de erkentenis van ons bestaan

Engeland heeft eene volmacht van *Spanje* om met ons over vrede te handelen.

van onze tegenstanders afdwingen konden. — *Sir* HENRY had niettemin alle hoop, dat zijne poging ditmaal slagen zou. De toon, op welken hij bij deze gelegenheid van de zaak van *Amboina* sprak, deed het blijken. De Koning, zeide hij, verwachtte, dat er een grondig en billijk vonnis zou geveld worden, waarbij hij aan den eisch genoeggedaan kon rekenen, en, mocht het buiten vermoeden anders uitvallen, zoo rekende hij zich door de acte, die hij ons bij gelegenheid van het traktaat van *Southampton* had doen toekomen [1], genoegzaam gewaarborgd [2]. 1630—1634.

De Staten besloten VANE's voorstel aan de Provinciën toe te zenden, opdat dezen elk in hare Statenvergaderingen de vraag mochten beoordeelen, of men met den Koning van *Engeland* in naam van *Spanje* over vrede of bestand zou handelen. Zoo bleek al dadelijk, dat de zaak den langen weg der volledige openbaarheid werd opgezonden, en dat de Gezant althans geen spoedig antwoord zou bekomen. Had men zijnen zin gedaan, men had niet dus te werk moeten gaan, maar met weinigen had men de zaak moeten uitmaken, stout genoeg om den tegenstand, die zich alsdan later openbaren mocht, met kracht te onderdrukken. Evenwel, was hier de gezindheid niet geheel en al te niet gegaan, die in het vorige jaar gebleken was, toen men, met den vijand in het land, zich niet tot onderhandelingen had laten vinden, dan was VANE's verwachting ijdel. En inderdaad het bleek, dat men niet van gevoelen veranderd was. VANE merkte het spoedig, en even spoedig toonde hij een booze luim. Zijne propositie was te *'s Hage* in openbaren druk verschenen (wederom een bewijs, dat men alle geheimzinnigheid schuwde): deswegens beklaagde hij zich. Maar tevens drong hij weder aan op genoegdoening wegens het gebeurde te *Amboina* en bevrediging van de eischen der Engelsche kooplieden op een punt, waarmede men nu sints lang de Staten niet had lastig gevallen, te weten, de *tarra* der Engelsche lakenen [3].

De Staten zijn niet geneigd om door tusschenkomst van *Engeland* met *Spanje* te onderhandelen.

De Engelsche Ambassadeur wachtte niet langer dan een halve maand: toen drong hij reeds op antwoord aan op al de hangende vragen, en tevens, als om te kennen te geven dat de tijd der eindbeslissing naderde, verzocht hij om een oorlogschip, om Mevrouw VANE met hare kinderen en gevolg naar *Engeland* terug te brengen [4]. De behandeling van het vraagstuk van vrede of bestand moest uitgesteld blijven tot de Provinciën daarover beraadslaagd zouden hebben; maar intusschen werd de zaak van *Amboina* en van de *tarra* der lakenen ter hand genomen. De eerste echter vorderde niet veel, en aan de schikking ten aanzien der tweede getroffen, hoezeer met bedreiging aangedrongen, onderwierpen zich de Engelsche kooplieden, te *Delft* gevestigd, niet ten volle [5]. Intusschen begon het uitstel van de beantwoording der groote staat-

[1] Zie hiervoor, bl. 107. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 9, 14 Aug. 1630.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 24 Aug. 1630. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Sept. 1630.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 6, 7, 16, 17, 20, 25, 28 Sept.; 1, 8 Oct. 1630. *Resol. Holl.* 19, 21 Dec. 1630.

1630—1634. kundige vraag VANE op het zeerst te verdrieten. Men verontschuldigde zich jegens hem, en maande de Provinciën aan, haar besluit te bespoedigen, »opdat Zijner Britsche Majesteit geene beleediging werd aangedaan." Inderdaad omstreeks dezen tijd was de geneigdheid om veel van ons te verdragen, aan het Engelsche Hof niet groot. Er waren, schreef JOACHIMI, in 's Konings nabijheid personen, die hun best deden, dat hij ons zijne goede gezindheid onttrok, en dat de reeds bestaande verwijdering nog grooter werd. — Op dit bericht droegen Hun Hoog Mogenden hunnen Ambassadeur den last op om met behendigheid op te sporen, wie die personen waren, en wat drijfveêr hen bewoog, en dan te melden, waarmede de zaak te verhelpen zou zijn [1]. — Het schijnt, dat de Staten het in *Engeland* meermalen aangewende middel van gunsten en gaven ook nu beproeven wilden. — Maar reeds zou de Koning de sluiting van zijn verbond met *Spanje*, ook zonder ons, niet langer uitstellen. In het begin van November (1630) deelde VANE den inhoud van het verdrag mede. Keurde de Koning van *Spanje* de wijzigingen goed, daarin te *Londen* gemaakt, zoo was de vrede beklonken. In eenigermate verontschuldigende en jegens onzen Staat welwillende bewoordingen gaf de Ambassadeur bericht van de zaak aan de Staten-Generaal. Hij had in last, verklaarde hij, om de uitdrukkelijke verzekering te geven, dat Zijne Majesteit niet in gebreke zou blijven de vriendschappelijke betrekking met onzen Staat aan te kweeken. Evenwel werd deze rede niet ten einde gebracht zonder verwijt. De Koning, zeide de Gezant, was niet gewend te bespeuren, dat de voorstellen zijner ministers door den druk gemeen gemaakt werden: verhoedden Hun Hoog Mogenden dit niet in het vervolg, zoo zou Zijne Majestest verbieden, dat hun van zijnentwege eenige mededeeling schriftelijk werd gedaan. Zulk eene handelwijze, voegde hij er bij, zou alle verdere mededeelingen van onze vrienden en bondgenooten beletten. — Hoe bits ook, deze vermaning moest heeten uit 's Konings zuivere en oprechte toegenegenheid voortgevloeid te zijn. — Reeds de plechtige wijze, waarop alsnu van 's Konings besluit kennis gegeven was, had VANE achterwege willen laten, en met eene bekendmaking aan de weinige Gecommitteerden ten zijnen huize willen volstaan: althans slechts op verzoek van dezen had de Gezant aan de Vergadering gehoor gevraagd. Evenzoo verzochten de Staten ook nu, alsof dat dreigement niet vernomen ware, dat hij zijne mededeeling schriftelijk zou overgeven, belovende, dat zij er order op zouden stellen, dat zij niet gedrukt werd. De Gezant verontschuldigde zich, en nu voegde hem de president EYSINGA de kennelijk te voren vastgestelde woorden toe: »Mijne Heren de Staten-Generaal hadden verwacht, dat de zaken van Zijne Britsche Majesteit hem veeleer zouden bewogen hebben tot de nakoming van het verdrag van *Southampton*, dan tot eenen vrede, welks artikels en voorwaarden zeer nadeelig zijn

Vrede tusschen Engeland en Spanje.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 17 Oct.; 1 Nov. 1630. *Res. Holl.* 1630. *Bijlag.* p. 69.

voor hunnen Staat, Zijner Majesteits ouden en zeer getrouwen bondgenoot. Zij baden hem niettemin, dat het hem behagen mocht zijne goede genegenheid en gunst jegens dezen Staat en deszelfs onderdanen te bewaren, en verzochten zijnen Ambassadeur daaraan de goede hand te houden: bij elke gelegenheid zouden zij tot wederdienst bereid bevonden worden [1]. 1630—1634.

Al was nu ook de vrede tusschen *Spanje* en *Groot-Britannië* reeds zoo goed als gesloten, antwoord op 's Konings aanbod om met ons uit naam van die Mogendheid te onderhandelen, moest er steeds gegeven worden. Maar de Provinciën hadden nog altijd geen bepaalden last aan hare Gedeputeerden gegeven. Geen wonder: de zaak hing zamen met de groote vraag van oorlog of bestand, en zoolang *Holland* zich niet afdoende verklaard had, hingen de beslissingen in de lucht [2]. Kon men dan des Ambassadeurs verlangen naar stellig bescheid niet tevreden stellen, men was op een ander middel bedacht om hem eenigermate voldaan van hier te doen scheiden. Immers besloot men hem te vereeren met een gouden ketting van niet minder dan vierduizend gulden waarde. Het antwoord, dat eindelijk werd opgesteld, was slechts uitstellend. Het gaf te kennen, dat onze Regering nog niet tot de overtuiging gekomen was van de raadzaamheid van verdrag met *Spanje*: mochten de gevoelens ten dezen aanzien bij tijd en wijle tot meerdere zekerheid komen, dan zou men niet nalaten, Zijne Majesteit van alles kennis te geven. Zoo schenen de Staten zich te laten welgevallen, dat *Engeland* met *Spanje* vriendschap zou sluiten. Toch waren zij niet onverschillig ten aanzien van hetgeen bij het verdrag tusschen de beide Mogendheden zou bedongen worden. Zij schreven aan JOACHIMI, dat, was de vrede niet te keeren, hij toch zou trachten te bewerken, dat aan de artikelen van het vredesverdrag, die op onze belangen een nadeelige uitwerking hebben konden, een minder ongunstige strekking werd gegeven. Bepaaldelijk was men bekommerd, dat het ons van nu aan niet meer vrijgelaten zou worden den toevoer van oorlogsbehoeften door Engelschen aan *Spanje* te beletten, en voorzag men met leedwezen, dat er aan ondersteuning van *Engelands* zijde nimmer meer te denken zou zijn, nademaal de contracterende Mogendheden zich stonden te verbinden, dat de eene de vijanden of oproerige onderdanen der andere niet zou bijstaan [3]. — Den 18den December De gezant VANE neemt zijn afscheid.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Oct.; 4, 5, 6 Nov. 1630.

[2] Zie het resultaat der beraadslaging in den boezem der Staten van *Gelderland*, bij V. D. CAPELLEN, I, p. 594.

[3] V. D. CAPELLEN, I, p. 603. Die van *Holland* zagen in *Engelands* verdrag met *Spanje* ook een middel om hunne haringvisscherij te benadeelen. De zaak was deze, dat de Koning van *Groot-Britannië*, bedacht op middelen om zich buiten het Parlement inkomsten te verschaffen, maatregelen wenschte te nemen om de haringvisscherij der Schotten en Engelschen aan te moe-

1630—1634. (1630) nam VANE afscheid van de Staten met aanbieding van wege zijnen Koning van alle goede vriendschap en vertrouwelijk verkeer, al was het ook dat wij mochten besluiten om den oorlog voort te zetten [1]. Deze betuiging werd herhaald in eenen brief van den Koning zelven, van den 24sten December gedagteekend. Zijne Majesteit gaf daarin te kennen, dat hij tot den vrede genoodzaakt was geweest door den drang der omstandigheden en den staat zijner zaken; doch daarbij bleven de oude allianties, die hij met ons had, ongeschonden, alsmede de genegenheid, welke hij ons toedroeg, voornamelijk wegens de godsdienst, met hem gemeenschappelijk door ons beleden [2].

Weifelende houding van *Frankrijk*. Ruim zoo zeer als de aanzoeken van de Engelsche zijde moest de houding van *Frankrijk* in deze dagen de Staten in verzoeking brengen om het aanbod van bestand aan te nemen. De zege, in de maand Julij (1630) door de Fransche krijgsmacht over den Hertog van *Savoye* behaald, woog niet op tegen het verlies van *Mantua*, dat, weinige dagen na die zege, aan ALDRINGER en GALLAS, de onderbevelhebbers van Graaf COLLALTO, den aanvoerder van 's Keizers leger, in handen viel. Door deze gebeurtenis raakte *Venetië*, *Frankrijks* machtigste bondgenoot in *Italië*, in groot gevaar. Deze Staat had veel volks verloren door oorlog en pest, en de nieuwe wervingen in *Bosnië*, *Frankrijk* en de *Nederlanden* [3] hadden hare uitwerking nog niet gehad [4]. In het

---

digen (*Resol. Holl.* 1630, p. 993. *Bijlag.* p. 68, 71). Was de voorstelling, alsof juist dat verdrag onze groote visscherij bedreigde, wellicht een middel om de gemoederen over de gevolgen, die de vrede tusschen *Engeland* en *Spanje* hebben zou, ongerust te maken?

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 5, 6, 7, 18, 24 Dec. 1630. *Resol. Holl.* 28 Nov. 1630. VANE vertrok niet dadelijk na het afscheid.

[2] AITSEMA, I, p. 1079.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 17 April; 4, 13, 15, 21, 23 Mei; 10 Julij; 20 Aug., 1630.

[4] Sints jaren had onze Republiek, in weerwil van het bestaande verdrag, het subsidie van *Venetië* niët ontvangen. Onze Gezant BERCK drong daar gedurig, bescheiden, maar krachtig, doch te vergeefs op aan, en de Staten verzuimden niet den Venetiaanschen Gezant alhier daarover aan te spreken. — Tegen den zomer van het jaar 1626 verzocht BERCK zijn ontslag. Het werd hem, hoezeer ongaarne, tegen 't volgende voorjaar toegestaan. Naauwelijks was hij hier terug, of hij kwam te *Dordrecht* te overlijden. In zijne plaats was de Raadsheer VAN LIER, Heer van *Oosterwijk*, voor drie jaren benoemd. Gaarne had LAURENS REAEL de keuze op zich zien vallen (*Briev. v.* HOOFT, *uitg. v.* VLOTEN, I, bl. 287—293). Het vertrek van den nieuwen Gezant werd eenigzins vertraagd, en zelfs sloeg *Holland* voor, hem de hoedanigheid van gewoon Gezant niet te verleenen, voordat *Venetië* aan hare verplichting voldeed en ons het subsidie betaalde. Omstreeks het midden van October, 1627, vertrok OOSTERWIJK naar zijne bestemming. Maar nog altijd verontschuldigde zich *Venetië* van de betaling, ditmaal op grond van te verwachten onlusten in *Italië*. Doch hierdoor niet overtuigd, lieten de Staten den Venetianen verklaren, dat Hun Hoog Mogenden bij langer uitstel zouden moeten gelooven, dat zij zich niet langer aan de alliantie

C. L. van Kesteren sculps.

Fransche leger heerschte mede de pest, en het was dien ten gevolge te zwak om *Casale*, door SPINOLA belegerd, te ontzetten, en, om de oorzaken van ontmoediging te vermeerderen, de Koning van *Frankrijk* werd ernstig ziek. Ware hij komen te sterven, zoo zou aan RICHELIEU het voorwendsel van al zijn streven ontvallen zijn, en de Kardinaal aan zijne tallooze vijanden en benijders, aan het Hof en door gansch *Frankrijk* en daarbuiten, weerloos zijn overgeleverd. Dit was zelfs voor eenen man van zijne volharding te veel. Hij begreep zijnen waarschijnlijken terugtocht te moeten dekken, en had ooren naar vrede. Bovendien de vijand kwam hem met een bijzonder verlangen, met een besef van dringende behoefte aan vrede te gemoet. De Paus, hoe weinig Spaansch- of Keizerschgezind, zag echter niet gaarne een Fransch leger in *Italië*; de oude Hertog van *Savoye* kwam, vervuld van wroeging over het verderf van zijn land, te overlijden [1], en werd opgevolgd door VICTOR AMEDEUS, die, gehuwd met eene zuster van Lodewijk XIII, de gelegenheid moest zoeken om de gevaren te bezweren, waarin de felle hartstocht zijns vaders zijne Staten gestort had. SPINOLA, door *Spanje* in de *Nederlanden* gewantrouwd en naar *Italië* verplaatst, om de belegeringskunst, hier te lande voor *Breda* geleerd, aldaar ten toon te spreiden, zag zich door het wantrouwen gevolgd en door den Hertog van *Savoye*, wiens staatkunde een gedurig verraad geweest was, bij het Hof van *Madrid* van verraad verklaagd. Door eene zonderlinge naargeestigheid aangegrepen, en na de hand geleend te hebben tot wonderlijke afspraken met den vijand, eindigde hij op zijnen geboortegrond moedeloos en gebroken zijn edel leven, zoo rijk aan opofferingen en ondank. En wat niet het minst afdeed, het onvergelijkelijke talent en de ongeloofelijke bedrijvigheid van MAZARIN wonnen in dezen 1630—1634.

houden wilden. Toen in 1628 de zaken in *Italië* er werkelijk naar oorlog begonnen uit te zien, berustten de Staten in de verontschuldigingen, daar *Venetië* nu zelve hare legermacht zou moeten vermeerderen. Doch in 1629, toen ons land eenen inval van des Keizers krijgsvolk te verduren had, en *Venetië* zelve zich geneigd tot versterking van den band tusschen de beide Republieken had betoond (V. D. CAPELLEN, bl. 562), lieten de Staten OOSTERWIJK op nieuw om onderstand in geld aanhouden. Men achtte dit in *Venetië* ongepast: immers was de Italiaansche Republiek thans zelve in oorlog. Doch de Staten handhaafden hunnen Gezant: lang, zeiden zij, was *Venetië* het secours schuldig gebleven, en dat, gelijk zij zeer goed wisten, door den invloed van den Spaanschen Ambassadeur: derhalve, vorderde men voor het tegenwoordige den onderstand niet, desniettemin stond menig termijn van vroeger jaren nog op *Venetiës* rekening (*Resol. Stat.-Gen.* 26 Mei; 12 Junij; 13 Aug.; 3, 22 Sept.; 8 Oct., 1626. 1 Febr.; 15 Maart; 19, 20, 27 April; 11, 31 Mei; 20 Junij; 8, 10, 16, 18, 21 Sept.; 11 Oct. 1627. 19 Febr.; 6, 13 Maart; 9 April; 29 Mei; 15 Nov., 1628. 2 Jan.; 3 Dec., 1629. 23, 25 Febr.; 9 Maart; 17 April; 20 Aug., 1630. *Resol. Holl.* 9 Julij; 1 Oct., 1626. 19 Jan.; 10, 14 Sept.; 11 Oct., 1627. 11, 15 Dec., 1629. 31 Mei, 1630).

[1] V. D. CAPELLEN, I, bl. 586, 601, 602.

1630—1634.

tijd en op dit veld, waar URBANUS VIII hem de taak had opgedragen om den vrede tot stand te brengen, hunne eerste lauweren. — En ook de Keizer moest *Frankrijks* onderhandelaar te *Regensburg*, zoodra hij iets van vrede repte, met gretigheid het oor leenen. Immers was het meer dan tijd, dat hij zijne troepen in *Italië* beschikbaar kreeg om ze tegen den voortgang van GUSTAAF ADOLFS legermacht te keeren. Vandaar de vrede, door *Frankrijk* den 13den October te *Regensburg* gesloten.

Vrede te *Regensburg* tusschen *Frankrijk* en den Keizer.

Zoo zouden wij dan, ook reeds door *Engeland* verlaten, alleen moeten blijven strijden, door niets ter wereld aangemoedigd dan door de onzekere verwachting van de overwinningen van den Koning van *Zweden*, uit wien wij bovendien moesten vreezen een gevaarlijken Noordschen alleenheerscher te zien groeijen. *Frankrijk* ontviel ons, de eenige Mogendheid, die ons scheen te kunnen en te willen ondersteunen. Werd zoo doende de kortelings gesloten alliantie niet als snood bedrog gekenmerkt? Immers had *Frankrijk* zich te *Regensburg* verbonden, geen van 's Keizers vijanden te ondersteunen: daarnaar had de Keizer, zoo scheen het, slechts behoeven te wachten om, aan de bloot in naam bestaande onzijdigheid een einde makend, ons den oorlog te verklaren. En of dit nog niet genoeg was, wat scheen *Frankrijk* niet ter bevestiging van de nieuwe vriendschap met *Savoye* te zullen doen? Reeds verlangde VICTOR AMEDEUS, dat hem tot schadeloosstelling voor *Pignerol Genève* zou worden geleverd [1]. *Genève*, onze trouwe geloofsgenoot, die, nog in October 1628 door een machtig leger van den vorigen Hertog bedreigd, als altijd op ons godsdienstig geloof en onze oorlogskracht vertrouwend, door de bemiddeling van onze Gezanten in *Frankrijk* om ondersteuning van ervaren ingenieurs en mineurs gevraagd had [2]. — Zoo scheen het dwaasheid om te verwachten, dat wij *Frankrijk* voortaan en na RICHELIEUS waarschijnlijken val aan onze zijde zouden hebben, en dwaasheid tevens om den oorlog vol te houden, nu *Spanje* ons bestand bleef aanbieden. Inderdaad, er had zich eene nieuwe aanleiding tot briefwisseling opgedaan tusschen VAN BERKEL en MARQUETTE. Een Hollandsch gevangene te *Palermo*, die in de uitwisseling begrepen had moeten zijn, bleef in de handen der Inquisitie, welke hem, zoo hij zijn geloof niet afzwoer, met den brandstapel bedreigde. — Van deze gelegenheid nu maakte de Brabantsche onderhandelaar gebruik om het volgende woord aan een schrijven over de zaak toe te voegen: »Belieft mij te laten weten, of de vermiddeling tot accoord van het groot zwaarmoedig proces, dat tusschen UEd. en mij zoo lang is gëtracteerd, nu heel te onder en achter zal blijven." Eenige weken later schreef dezelfde MARQUETTE, dat hij nog wat goeds zou kunnen verrichten, be-

Nieuwe pogingen van *Spanjes* zijde om rechtstreeks met ons te onderhandelen.

[1] Zie een belangrijk opstel van V. COUSIN, *la jeunesse de Mazarin*, in *Revue des deux mondes*, 15 Mars, 1860.

[2] *Legatie van* SOMMELSDIJK *en* VOSBERGEN *in Frankrijk* in 1628 en 1629 (*Rijks Arch.*).

langende het zwaarmoedig proces, en dat hij de oude matrone (de Infante) nog tot zijne devotie had [1]. — Dus hadden wij slechts de aangeboden hand van verzoening aan te nemen, — en toch in weerwil van alles wat ons tot het nederleggen der wapenen scheen te moeten overhalen, wij onthielden ons van ernstige vredesonderhandelingen. Ook was er slechts eenig geduld toe noodig om spoedig te erkennen, dat *Frankrijk* niet in ernst aan verzoening met *Oostenrijk* gedacht had, noch gezind was om den zegevierenden loop van GUSTAAF ADOLF, naauw aangevangen, te stuiten. De Koning herstelde; RICHELIEU achtte zich weder vast gezeten; ten minste zag hij minder onheil in volharden dan in toegeven; hij wraakte den vrede van *Regensburg*, en, bevroedende, dat dit de mogelijkheid van alle zamenwerking met de Staten en *Zweden* zou afsnijden, weigerde hij zich de taak te laten opleggen, om ten behoeve van den Hertog van *Savoye Genève* te veroveren. 1630—1634.

Met de ware, slechts tijdelijk minder moedig in het oog gehouden bedoelingen van het Fransche Ministerie was de houding in overeenstemming van den Franschen Gezant te *'s Gravenhage*. Juist eene maand na het sluiten van den vrede met den Keizer, toen de artikelen van het verdrag hier alreede door den druk algemeen bekend geworden waren, verkreeg BAUGY gehoor bij de Staten, om de verklaring af te leggen, dat Zijne Majesteit besloten was alles na te komen, wat hij de alliantie beloofd was, dat hij, ook Zijne Majesteit, niet beweerde, dat tusschen hem en den Keizer, belangende de zaken van *Italië*, eenig traktaat was gesloten [2], en dat Zijne Majesteit een courier met gelijke verklaring naar den Koning van *Zweden* had gezonden. Derhalve verzocht hij, dat Hun Hoog Mogenden geen geloof wilden hechten aan zekere artikelen, alhier belangende dat voorgegeven verdrag gedrukt. Die openbaarmaking was, docht hem, door zekere personen geschied met de booze bedoeling, om tusschen Hun Hoog Mogenden en Zijne Majesteit achterdocht te verwekken. — De strekking dezer mededeeling was kennelijk deze, dat de Staten niet zouden meenen, dat de Koning zich door eenig traktaat verplicht zou achten om van hen en den Koning van *Zweden* de hand af te trekken; zij moest dienen om te verhoeden, dat degenen, die het sluiten van een bestand wilden doordrijven, het beweren, dat men op geene hulp van *Frankrijk* meer te rekenen had, als eenen grond in hun voordeel gebruikten. De Staten verzochten den Gezant, wat hij gezegd had, op schrift te geven. Na eenige weifeling beloofde hij zulks, hoezeer, naar hij zeide, daartoe niet gelast, evenwel onder voorwaarde van geheimhouding. — De mededeeling, op schrift gesteld, viel naar der Staten oordeel »veel magerder" uit. Het is waar, dat BAUGY alsnu het bestaan van een te

De Fransche Gezant alhier wraakt den vrede van *Regensburg*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 23 Sept.; 11 Dec., 1630.

[2] Zoo lees ik *Resol. Stat.-Gen.* 13 Nov., 1630. De woorden zijn, voorzeker opzettelijk, onduidelijk gesteld.

1630—1634. *Regensburg* geteekend verdrag niet ontkennen kon; maar ondubbelzinnig gaf hij thans te kennen, dat het verdrag door 's Konings Bewind gewraakt zou worden. Immers verklaarde hij, dat het bepaaldelijk om het eerste artikel van geenerlei kracht of waarde zijn kon: daarbij hadden de Gezanten de grenzen hunner instructie overschreden, en gewaagd van zaken, waaraan Zijne Majesteit nimmer en in het minst niet gedacht had. Hoe het zij, dat traktaat, betuigde Zijne Majesteit, kon geen inbreuk maken op de alliantie met de Staten, en wel verre dat hij zich in eenig opzicht hoegenaamd van eene alliantie, die eerst in Junij naauwer was toegehaald, zou los maken, was het zijne bedoeling, haar ongeschonden te handhaven en de Staten meer dan ooit de uitwerking van zijne bescherming en goeden wil te doen ervaren. Daar Zijne Majesteit daartoe vast besloten was, zoo verwachtte hij, dat de Staten wederkeerig evenzoo ten zijnen aanzien zouden gezind zijn (hetgeen bepaaldelijk door het afwijzen van alle vredesvoorstellen moest blijken). Ten slotte verzekerde hij nogmaals uitdrukkelijk, »met alle waarheid en oprechtheid," dat hij de bedoelde alliantie in al hare punten naauwgezet zou nakomen en in niets zou te kort schieten wat afhing van zijne koninklijke gunst en welwillendheid [1]. — Zoo men niet aannam, dat de Koning voor geen logen terugdeinsde, moest men hierna gerust gesteld zijn. Maar wie kon er voor instaan, dat de Minister, die den Gezant zijnen Koning alzoo liet spreken, aan het bewind zou blijven, en met eene verandering van Bestuur zou *Frankrijks* staatkunde van zelve gewijzigd worden. Reeds schreef LANGERAK, dat hij »ter zake der ontstane onlusten" beducht was, dat het secours zou worden vertraagd [2].

Waren er dus geene redenen geweest, in den binnenlandschen toestand gegrond, die het staken van den oorlog ontrieden, voorzeker zou in deze dagen een bestand met *Spanje* zijn beslag hebben gekregen.

De houding van de predikanten aan de eene zijde, en de aandrang van de West-Indische Compagnie aan den anderen kant, was het wat het sluiten van vrede onraadzaam, ja nagenoeg onmogelijk maakte.

Vertoog der predikanten tegen de Remonstranten.

In dezen tijd deden de godsdienstleeraars een plechtigen stap, strekkende om op nieuw strenge toepassing der plakaten tegen de Remonstranten te verwerven. Daartoe wilden het gros der Regenten in *Holland*, bepaaldelijk die van *Amsterdam*, niet overgaan. Doch slechts door den strijd met *Spanje* niet op te geven, en de middelen tot het voortzetten van den oorlog te verschaffen, kon de Regering het onweder bezweren. Had zij niet op hare bereidvaardigheid tot den strijd tegen het katholicisme kunnen wijzen, de tegenstand ware niet te bedwingen geweest, terwijl zij nu de schuld van de verlamming van de zenuw des oorlogs op de predikanten kon werpen, die door daden van haar te vergen, tot welke zij nimmer zou kunnen besluiten, haar noopten om als dwangmiddel,

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 14 Nov., 1630. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Dec., 1630.

ten einde zich vrijheid van handelen te verzekeren, tegen haren wil, de gelden in te houden, tot den oorlog vereischt. 1630—1634.

Doch laat ons de zaak in de bijzonderheden nagaan. Den 20sten September (1630) ontving de Vergadering der Staten van *Holland* mededeeling van de Zuid-Hollandsche Synode, tegenwoordig vergaderd te *Schoonhoven*, aangaande haar voornemen om twee harer leden te voegen bij de Gedeputeerden van de Kerken der andere Provinciën, ten einde zich tot de Staten-Generaal te wenden om order gesteld te zien op de stoutmoedigheid der Remonstranten. Zij verzocht daartoe geene vergunning, hoezeer de Staten na de nationale Synode van *Dordrecht* geene zamenwerking van de Kerken der verschillende Gewesten hadden willen toestaan [1], en zij zulk eene vergunning aldus hoog noodig zou gehad hebben: slechts verlangde zij, dat Hun Edel Mogenden haar voornemen zouden bevorderen. — De mededeeling der Zuid-Hollandsche Synode veroorzaakte in de Vergadering verscheidene »discoursen en disputen." Zij nam geen besluit; maar de Leden zouden het adres der Synode aan het oordeel hunner lastgevers onderwerpen. — Zoo melden ons de Resolutiën der Staten van *Holland* [2]; maar VAN DER CAPELLEN [3] verhaalt meer omstandig, dat het adres zulk een alarm in de Vergadering veroorzaakte, dat, niettegenstaande de Edelen en dertien Steden geene zwarigheid tegen de uitvoering van der Predikanten voornemen wilden gemaakt hebben, er wegens den heftigen tegenstand van *Dordrecht*, *Delft*, *Amsterdam*, *Rotterdam* en *Brielle*, geen besluit kon genomen worden; ja, dat de Vergadering »onverziens en met een ongehoorde manier" uiteenging, als voorwendsel van haar scheiden een geschil te baat nemende, dat er tusschen *Dordrecht* en de Admiraliteit van *Rotterdam* bestond over het stapelrecht van het hout, welk recht die Stad door dit Collegie geschonden achtte [4].

---

[1] Zie hiervoor, III D., III St., bl. 477—479. De Staten van *Holland* vergunden zelfs niet, dat de eene der beide Hollandsche Synoden in overeenstemming met de andere besluiten nam, welke ook voor het gebied der andere verbindend waren (*Resol. Holl.* 5 Dec. 1630).

[2] *Resol. Holl.* 20 Sept., 1630.

[3] *Gedenkschr.* I, bl. 595.

[4] Die van *Dordrecht* weigerden »in eenige besogne van consenten" te treden voor en aleer voor de »attentaten," die de Admiraliteit van *Rotterdam* zich, huns bedunkens, tegen »de hoogheid van *Holland* en de gerechtigheid hunner Stad" veroorloofd had, met der daad genoegdoening was verstrekt. Zoo stonden de consenten van geheel *Holland* te haperen. Dus was het noodig dat de zaak geschikt werd, en op verzoek der Hollandsche Gedeputeerden gelastten de Staten-Generaal de Admiraliteit van *Rotterdam* zich tot bijlegging van het geschil met de Gecommitteerde Raden van *Holland* te verstaan. Maar de voorslagen ter verzoening door dit Collegie gedaan, wilden den Heren van *Dordrecht* niet behagen. Alsnu zou de zaak aan het oordeel van den Prins worden onderworpen (*Resol. Holl.* 13, 14 Junij; 4 Julij; 12, 18, 20 Sept., 1630. *Resol. Stat.-Gen.* 13, 15 Junij; 23 Aug.; 7, 19, 24 Sept., 1630).

1630—1634. De ware oorzaak zou de toeleg geweest zijn om het voornemen der predikanten te keeren. — Werkelijk verstoutten de Hollandsche Synoden zich in deze omstandigheden niet, hare afgevaardigden bij de Deputatie te voegen, die zich van wege de Kerken der andere Provinciën tot de Staten-Generaal zou wenden, hoe zonderling het ook zijn zou, da. men kwam klagen over den zorgwekkenden toestand der Kerken, voornamelijk in *Holland*, terwijl er van wege de Kerken dezer Provincie niemand bij was. Niettemin verschenen de predikanten, één uit elk der zes Provinciën, volgens besluit van de Synode van *Schoonhoven*, waar Gedeputeerden van al de Nederlandsche Synoden tegenwoordig waren, den 26sten September 1630 voor de Staten-Generaal. Slechts bij meerderheid van stemmen was hun gehoor verleend [1]. Het vertoog begon met de stelling, dat, volgens de verklaring der Staten zelven, bij gelegenheid der Dortsche Synode afgelegd, de volslagen ondergang van onzen bloeijenden Staat het gevolg moest zijn van de vervalsching der leer, die hier te lande openlijk gepredikt werd. Tot die ramp nu kwamen de Provinciën in het algemeen, en in het bijzonder de voortreffelijke Provincie van *Holland*, dagelijks meer te vervallen door de grenzenlooze stoutigheid der Remonstrantsche factiën, die voor de grondslagen der Christelijke godsdienst de godslasterlijke gruwelen der Pelagianen en Socinianen in de plaats stelden. Hierop hadden de Kerken van alle Provinciën gezamenlijk gemeend niet te mogen zwijgen: vandaar dat zij zich thans tot de Staten-Generaal wendden met het ootmoedig verzoek, dat Hun Hoog Mogenden, eer het te laat zou zijn, met ijver en ernst hunne macht en gezag wilden gebruiken om de verderfelijke secte der Remonstranten te weren en alzoo de bloeijende Kerken van Christus in ons lieve vaderland voor het dreigend verderf te behoeden. De nood was zoo groot, dat zelfs de uitheemsche Republieken en Kerken (en hiermede doelde men op een schrijven van de Gereformeerde Zwitsersche Cantons, gericht aan de Leidsche Akademie [2]) zich opgewekt gevoeld hadden om de Staten en de Kerken onzer Provinciën te waarschouwen. Gods toorn en de ondergang dezer Landen kon niet afgewend worden, tenzij Hun Hoog Mogenden letteden op het tegenwoordig verzoek. De bijeenkomsten der Remonstranten moesten te keer gegaan worden, die zelfs in vermaarde steden en te *'s Gravenhage* in het openbaar plaats hadden. In hunne verdediging tegen het veroordeelend vonnis van de godgèleerde Faculteit van *Leiden* hadden de Remonstranten op den hoogsten toon de leer der Contraremonstranten als de omverwerping van alle godsdienst uitgekreten. Zoo werd de Gereformeerde godsdienst, op het oogenblik dat zij alom in het buitenland zoo bloedig vervolgd werd, in deze Landen zelven, waar

---

[1] *Holland* en *Utrecht* hadden zich daartegen verklaard. *Groningen* had geenen Gedeputeerde in de Vergadering (Capell. bl. 596. *Resol. Stat-Gen.* 25, 26 Sept. 1630).

[2] Aitsema, I. bl. 1023, 1024.

alle vromen hoopten dat zij als in een laatste toevluchtsoord door Gods zegen en het beleid van Hun Hoog Mogenden zou behouden worden, op het bitterst bestreden. En tegelijk, hoe kon het anders? staken de Papisten, gezworen vijanden van onzen Staat, de hoofden op en verstoutten zich hunne gruwelijke afgoderij in talrijke openbare zamenrottingen te plegen. Verzuimden Hun Hoog Mogenden de macht, hun van God gegeven, daartegen te wenden, zoo stond niets anders voor de deur, dan het haastig verderf der Kerken, het onuitblusschelijk vuur van Gods gramschap, de omkeering der staatkundige orde en, in één woord, de gewisse ondergang van ons lieve vaderland. Ook uit een zuiver staatkundig oogpunt waren de Remonstranten gevaarlijk, en moesten hunne geschriften verboden worden, die maar al te veel invloed hadden, en waarin een deel der Regenten werd gelasterd, als die gewetenloos op het kussen bleven, waarop zij met schennis der privilegiën gekomen waren. Op grond van dit een en ander smeekten de woordvoerders, dat men ze niet van daar zou laten gaan, zonder dat zij op kort recht mochten rekenen, waardoor de bedroefde Kerken eenmaal het gewisse einde mochten zien van de langdurige landverdervende onrust. Dit zou den grooten God aangenaam zijn, die alleen onzen Staat moest beschermen onder de vleugelen zijner genade [1]. 1630—1634.

Zoo ontzagen de predikanten zich niet met eene aanklacht voor den dag te komen tegen de Regering der stad *Amsterdam*, wier geestkracht en macht, pas een jaar geleden, het land gered had, en van welke, slechts onder voorwaarde dat men haar binnen hare muren de handen vrij liet, de gezindheid en de middelen om den oorlog voort te zetten, te wachten was. Zoo riepen zij bij vernieuwing de vervolging van den wereldlijken arm tegen hunne tegenstanders in. Zoo zetteden zij de Regenten, die, in 1618 aan het bewind gekomen, zich tot nog toe op hunne zetels gehandhaafd hadden, tegen de Remonstranten op. Zoo trachtten zij, door met Gods wraak te dreigen, de gemoederen te beangstigen! — In geen opzicht is aan hun verzoek gehoor gegeven, en hunne ongeluks-profetie is niettemin onvervuld gebleven. Integendeel, ons vaderland, volhardende bij de van nu aan gevolgde staatkunde, is bekwaam geweest om aan de overstrooming van de geweldige reactie van het Catholicisme paal en perk te stellen. Had hier de godsdienst, zooals de predikanten haar begrepen, gezegevierd, het ware voor *Frankrijk* onmogelijk geweest met ons verbonden te blijven, en hoe alsdan de wapenen van *Spanje* en *Oostenrijk* in ontzag te houden geweest waren, is moeijelijk in te zien. Dat begrepen de predikanten niet, maar de Regering van *Amsterdam* begreep het. En zij moest zich door den predikant SMOUTIUS van den kansel hooren verwijten, dat God om harent wil den vijand op de *Veluwe* gebracht had, en dat zij naar het sluiten van bestand met dien vijand haakte. Zulk eene aanmatiging, die den predikstoel tot de hoogste macht in den Staat verhief en het regeren onmogelijk maakte, beantwoordde de Magistraat der stad met de uitzetting

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Sept. 1630.

1630—1634. van den oproerigen predikant. Zijn lot echter was niet bijzonder te beklagen, daar hij, niet van wereldsch goed ontbloot, onbekommerd kon blijven leven, spreken en handelen, mits hij slechts op een mijl afstands van *Amsterdam* verwijderd bleef [1]. Deze handelwijze intusschen was het vooral, welke, gevoegd bij de toebereidselen tot oprichting eener Doorluchtige School, den toorn der Contra-remonstranten had opgewekt. Maar ook de toeleg om de ijverzucht der Hoogeschool en der Stad van *Leiden* tegen dat voornemen der Amsterdamsche Regering op te wekken, bleef zonder gevolg. Het Staatsbeleid was in te krachtige handen, dan dat men om den wil van dien tegenstand alles prijs gegeven zou hebben, en den predikanten schoot niets anders over dan zich de vruchteloosheid van hunnen stap te getroosten. — Van de Staten-Generaal kregen zij dadelijk een uitstellend antwoord. De Gedeputeerden der Provinciën, zoo werd hun aangezegd, hadden kopie van hun adres genomen, ten einde het mede te deelen, waar zulks behoorde, en later zouden Hun Hoog Mogenden op de zaak besluiten, zooals de dienst des Lands en der Kerk zou komen te vereischen [2].

De predikanten hebben gehoor bij den Prins.

Ook bij den Prins hadden zij heul gezocht. De afgevaardigden, welke het vertoog aan de Staten-Generaal hadden aangeboden, verzochten mede gehoor bij Zijne Excellentie, overhandigden hem eene kopie van hun adres aan Hun Hoog Mogenden en verzochten hem, dat hij de hand aan de zaak zou houden, opdat uit dit vonkske geen grooter vuur mocht ontstaan. De Prins was voorzichtig genoeg om hun vriendelijk te antwoorden: hij bedankte hen voor de eer, hem aangedaan, en voor den ijver, dien zij ten toon spreidden. Zij deden wel, zeide hij, dat zij zich tot Hun Hoog Mogenden gewend hadden, maar hij vreesde, dat men daar tot geen eenstemmigheid zou komen, vermits de eene Provincie de wet van de anderen niet wilde ontvangen. Hij voor zich, zoo voegde hij er bij, zou wel goed gevonden hebben, dat men de bijeenkomsten der Remonstranten had geweerd, en de gebannen predikanten uit het land had gehouden, en vooral het losbandige schrijven had gebreideld: de rust en den vrede der Kerken zou hij wel met zijn bloed willen koopen, ook zou hij al wat mogelijk was, toebrengen tot de grootschheid en den glans van de Gereformeerde Kerk, meer met werken, dan hij hier met woorden kon betuigen. Alleenlijk misprees hij de handelingen der Kerken te *Amsterdam* tegen de Magistraat. Hij had een voorslag gedaan tot bijlegging van het geschil, maar dien had men verderfelijk genoemd, en hem zelven had men als een Arminiaan uitgekreten: niettemin, zoo men zich aan dien voorslag had gehouden, zou het, hiervan hield hij zich verzekerd, nimmer tot zulke openbare bijeenkomsten der Arminianen gekomen zijn. — Op deze laatste woorden meenden de predikanten het gedrag tegen de Amsterdamsche Regering eenigzins te moeten verontschuldigen. Zij wilden,

---

[1] Aitsema, I, bl. 1019—1025.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 27, 28 Sept. 1630.

zeiden zij, de macht der hooge Overheid niet betwisten; maar baden God, haar zoo te willen besturen, dat zij die macht niet gebruikte tot onderdrukking van Gods Kerk. Zijne Excellentie, verzochten zij ten slotte, moest het verkeerde, dat van de zijde der kerkelijken te *Amsterdam* mocht geschied zijn, genadig over het hoofd zien, en de goede zaak zulks niet laten misgelden [1]. — Met de bejegening van den Prins waren de predikanten bijzonder wel voldaan. Dat hij evenwel geen partij koos tegen de Regering van *Amsterdam*, was bewijs genoeg, dat zij geene voldoening van hem te wachten hadden. Allerminst begeerde de Prins eene richting in het land te bevorderen, die, zoo hij als haar voorstander genoemd ware geworden, hem bij de Zuidelijke Nederlanders en bij het meerendeel der Mogendheden volstrekt onaannemelijk zou gemaakt hebben. En dit was het, wat hij vermijden wilde, daar hij steeds op eene schikking met de Zuidelijde Provinciën bedacht was. Liefst zou hij die door middel van een vriendschappelijk verdrag tot stand hebben zien komen, en, zoo hij niettemin op oorlogstoebereidselen aandrong, het was omdat slechts hij, die ten krijg is toegerust, gewenschte vredesvoorwaarden van elken mededinger vermag af te dwingen [2]. Slechts in één geval zou het den Prins onmogelijk geweest zijn, den Remonstranten te eeniger tijd de hand boven het hoofd te houden, te weten, wanneer zij werkelijk waren, wat de predikanten in hun adres aan de Staten Generaal van hen maakten, namelijk Pelagianen en Socinianen. Hieromtrent wenschte hij derhalve gerust gesteld te worden, en hij lokte van UYTENBOGAART eene verklaring ten dezen aanzien uit, waarin deze leeraar eenen blaam van de Remonstranten afwierp, die hun thans slechts daarom zoo stout werd aangewreven, omdat men begreep, dat geen mensch meer den moed had hun de meeningen, vervat in de vijf punten, die te *Dordrecht* veroordeeld waren, ten kwade te duiden [3]. 1630—1634.

Door de Staten-Generaal met uitstel van beslissing beantwoord, door den Prins met schoone woorden bejegend, en voorzeker omtrent den waren toestand der staatkundige zaken beter ingelicht, sloegen de predikanten sedert een veel minder hoogen toon aan. Den 21sten November verschenen ter vergadering van *Holland* eenige afgevaardigden van de Synode van *Noord-Holland*, ditmaal te *Enkhuizen* vergaderd. Zij verklaarden, dat deze Synode, na God Almachtig herhaaldelijk ootmoedig te hebben aangeroepen, goedgevonden had, te trachten de geschillen tusschen den Kerkeraad en de Magistraat van *Amsterdam* bij te leggen. Daarnevens leverden zij eenige ontwerpen in, met verzoek dat Hun Edel Mogenden ze aan de Amsterdamsche Regering zouden gelieven smakelijk te maken, opdat zoodoende al het voorgevallene vergeten en vergeven,

Voorslag van de *Noord-Hollandsche Synode.*

---

[1] V. D. CAPELLEN, 596, 597.

[2] Zie 's Prinsen advies aan de Gecommitteerden van *Holland: Resol. Holl.* 28 Nov. 1630.

[3] AITSEMA, 1079, 1080.

1630—1634. liefde en vrede hersteld, en Stad en Kerk één hart en ééne ziel mochten worden. Het eerste ontwerp betrof de zaak van SMOUTIUS. De Synode zou de behandeling, hem aangedaan, niet beoordeelen, mits de Magistraat voortaan niet meer dus zou te werk gaan, zonder voorafgaand advies der predikanten. SMOUTIUS zou, hetzij dadelijk, hetzij na zich eenigen tijd stilgehouden te hebben, in de stad terug mogen komen, mits zich als een vredelievend leeraar gedragende: vooreerst evenwel zou hij tot de predikdienst niet worden toegelaten, maar, was dit hem later met onderlinge overeenkomst vergund, dan nam de Synode op zich, op zijne leerredenen dus te letten, dat alle ontstichting voorkomen werd. Het tweede ontwerp gold het recht der Magistraat, om hare vertegenwoordigers den Kerkeraad te doen bijwonen. Dit recht verklaarde de Synode zich bereid aan zijn plaats te laten, mits de Overheid er geen gebruik van maakte tot tijd en wijle de zaak bij kerken-ordening uitgemaakt zou zijn. Van den anderen kant zou de Kerkeraad zorgen, dat er eenige Regeringsleden als ouderlingen in zijn midden werden opgenomen. Het derde ontwerp drong op nieuw op wering van de bijeenkomsten der Arminianen aan. Tegen deze voorslagen bleven de Gedeputeerden van *Amsterdam* staan op het recht hunner Stad, en wat het verbieden van de bijeenkomsten der Remonstranten aanging, deze zaak betrof, zeiden zij, niet *Amsterdam* alleen, maar het geheele land. De bijlegging der geschillen werd alsnu aan eene Commissie opgedragen, die met den Prins in overleg zou treden [1]. Dientengevolge deed Zijne Excellentie den volgenden voorslag: dat SMOUTIUS predikant blijven, zijn traktement bij voortduring genieten en overal beroepelijk wezen, maar zich onthouden zou van binnen *Amsterdam* te komen, en ten aanzien van het andere punt, dat de Heeren dezer stad nog voor eenigen tijd geen gebruik zouden maken van de bevoegdheid om hunne vertegenwoordigers de vergaderingen van den Kerkeraad te doen bijwonen. Toen dit advies aan de Staten van *Holland* was medegedeeld, werd voorgesteld den Prins van wege de Vergadering ernstig te verzoeken, door zijne tusschenkomst de zaak af te willen maken. Zoo spoedig konden al de Leden hiertoe niet besluiten. Eerst toen de Gedeputeerden der Noordhollandsche Synode weder in den *Haag* waren aangekomen, om in de zaak der bijlegging van de kerkelijke zwarigheden te *Amsterdam* voor Zijne Excellentie te worden gehoord, ging men daartoe over. De kerkelijke Gedeputeerden namen aan, van den voorslag aan de Synode, die hen afgevaardigd had, verslag te doen [2]. Doch deze Kerkvergadering bleef bij den voorslag, van harentwege den 21sten November (1630) aan de Staten van *Holland* medegedeeld: alleenlijk kon zij goed vinden, dat SMOUTUIS niet binnen *Amsterdam* terug zou komen: hij zou volgens haar gerekend worden zich vrijwillig daarvan te onthouden. De Gedeputeerden van *Amsterdam* verklaarden hierop ronduit, dat zij zich aan hetgeen de Synode besloot, volstrekt niet gelegen zouden laten

Voorslag van Zijne Excellentie tot bijlegging der kerkelijke geschillen.

De Regering van *Amsterdam* blijft onverzettelijk.

---

[1] *Resol. Holl.* 21 Nov. 1630.

[2] *Resol. Holl.* 6, 10, 12, 21 Dec. 1630.

liggen, en toen deze Vergadering er alsnu toe wilde overgaan om het geschil naar hare meening te beslissen, getuigde *Amsterdam* bij een scherp protest van haar voornemen om bij haar eenmaal verklaard gevoelen te blijven [1]. De volvaardige voortzetting van den oorlog moest aan alle verwijt, alsof het 's Lands Overheid met de bestrijding van de vijanden der Kerk geen ernst was, den mond stoppen, en brak het wapen in de handen der felste predikanten. 1630—1634.

Tot het terzijdestellen van alle gedachte aan bestand heeft (wij zeiden het reeds) ook de aandrang der West-Indische Compagnie het zijne gedaan.

Verzoek van de West-Indische Compagnie om ondersteuning.

Om de in *Brazilië* gemaakte verovering [2] te handhaven, was het noodig, dat derwaarts versterking van troepen gezonden werd. Deswegens wendde zich de Compagnie dadelijk tot de Staten-Generaal met verzoek om spoedigen onderstand, bestaande in het verleenen van onderhoud aan 6000 man troepen, en om de teruggave van de in 1629 aan het Land geleende 6 ton gouds [3]. De opbrengst dezer som ging zoo snel niet in het werk, als de Compagnie wel zou gewenscht hebben. De Staten-Generaal bevolen ze herhaaldelijk aan de Provinciën aan [4]; maar intusschen verliep de tijd, en de Kolonel WAARDENBURG, die te *Olinda* bevel voerde [5], had ondersteuning noodig. Reeds was ADRIAAN PATER, pas van de reize teruggekomen [6], tot Admiraal-Generaal aangesteld om aan het hoofd van versche strijdkrachten derwaarts weder te keeren, en nog hadden zich de Provinciën niet verklaard. Dien ten gevolge verschenen de bewindhebbers voor de Staten-Generaal en voerden aldaar eene krachtige taal. Door Gods genadigen zegen, zeiden zij, en door het geluk van den Staat, onder het beleid der banieren van Hun Hoog Mogenden, waren zij *Olinda*, de voornaamste plaats van geheel *Brazilië*, machtig geworden. Zij zelven konden het gansche gewicht dezer aanwinst nog niet eens genoegzaam doorgronden. Die stad toch scheen door God voorbestemd om de zee van *Afrika* en *West-Indië* te beheerschen; zij bevat eene haven, door de natuur reeds voor den vijand moeijelijk toegankelijk gemaakt, en door den aanleg eener sterkte lichtelijk volstrekt onveroverbaar te maken: eene haven, in één woord, als geene anderen dan Portugezen hadden kunnen verliezen, en kwalijk anderen, dan de zoo te lande als te water geoefende matrozen en soldaten van Hun Hoog Mogenden, hadden kunnen ver-

---

[1] *Resol. Holl.* 23, 27, 28 Maart; 1, 2 April, 1631.

[2] Zie hiervoor, bl. 460.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Junij, 1630.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Julij; 23 Sept.; 2, 11 Oct.; 11 Dec., 1630.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Julij; 5 Oct., 1630. De Generaal LONCQ was teruggekeerd en door de Staten met alle huldebetoon ontvangen, en met een gouden keten en medaille, ter waarde van 700 gulden, vereerd (*Resol. Stat.-Gen.* 1, 2 Aug.; 23 Sept., 1630).

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Junij; 5 Oct., 1630.

1630—1634. overen. Als middelpunt van den wereldhandel moest de stad volkplanters lokken en zou zij ons alzoo van onzen te grooten overvloed van bevolking ontlasten. Dus moest men toezien, dat zulk eene aanwinst door uitstel van onderstand niet weder verloren ging, en de schoone gelegenheid om nog grooter dingen te verrichten, verzuimd werd. De plaats moest van kloeke bevelhebbers, krijgs- en bootsvolk voorzien, en van mondbehoeften, die thans buitensporig hoog in prijs waren, verzorgd worden. Steeds zou er eene machtige vloot bij de hand moeten wezen. Immers ook de naastbij gelegene havens en plaatsen moesten bemachtigd worden. Daardoor toch zou de binnenlandsche vijand gedwongen worden zich elders heen te begeven, en door onze oorlogschepen op alle punten bestookt, zou hij eindelijk niet meer weten, werwaarts zich te wenden. De zaken der Compagnie waren tot zulk eene uitbreiding gekomen, dat zij over de honderd schepen bezat, zoo degelijk ten oorloge uitgerust, dat zelfs de vijand erkende, dat één van onze schepen, en dat nog wel niet van de grootste, meer geschut voerde, dan het geheele kapiteinschap van *Fernambuco* onder de Portugezen leveren kon. Geheel de wereld was verwonderd, hoe wij dit alles hadden kunnen tot stand brengen en niettemin onzen handel niet hadden verwaarloosd. Dit intusschen had voor het oogenblik de middelen der Compagnie uitgeput, te meer, omdat de vijand hardnekkig genoeg geweest was om zijne schatten liever te verbranden, dan ze ons in handen te laten vallen. Wat de Staten aan de Compagnie verleenden, zou geen verloren geld wezen. Immers was het de geheele wereld bekend, tot welk een jammerlijken staat de vijand door de wapenen der Compagnie.... neen, veeleer door de wapenen en den ijver van Hun Hoog Mogenden, en door den goeden raad van Zijne Excellentie binnen eenige jaren gebracht was. Op grond van dit alles hoopte de Compagnie, dat Hun Hoog Mogenden niet zouden gedoogen, dat wij weder zouden moeten verlaten wat met zoo groote kosten was verkregen, en de gegronde hoop zouden moeten opgeven om van dag tot dag meer voet te krijgen in het gewest, waaruit de vijand voor het grootste gedeelte de middelen trok om onzen Staat en de geheele wereld te kwellen, en zoo hij slechts kon, onder het juk der slavernij te brengen. — Het adres besloot met de bede tot God, dat Hij der Staten regering wilde zegenen tot Zijne eer en tot den welstand van het lieve Vaderland [1].

De Staten zijn geneigd aan dit verzoek gehoor te geven.

Het verzoek om subsidie, dus aangedrongen, was niet vruchteloos. Vier Provinciën willigden alsnu de terugbetaling der 600,000 gulden dadelijk in; de Gedeputeerden van *Utrecht* twijfelden niet, of, zoo de Compagnie zich binnen hunne Provincie aan de zaak gelegen wilde laten liggen, zou zij de gevraagde som verleenen; die van *Fries-*

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Dec., 1630. Het stuk is uitnemend gesteld, en steekt in dit opzicht gunstig af bij het vertoog door de Predikanten, den 26sten Sept. ingeleverd, hoezeer dit laatste blijkbaar op oratorische verdiensten aanspraak maakt.

land verbonden hunne toestemming aan de voorwaarde, dat er eene Kamer binnen hun Gewest werd opgericht; *Overijsel* alleen was nog niet gelast. De Vergadering der XIX Bewindhebberen aarzelde niet, aan de Provincie *Friesland* haar verzoek toe te staan en alzoo eene tiende Kamer op te richten [1]. 1630—1634.

Hoe zou het mogelijk geweest zijn, dat men tegelijk zulk eene houding tegen den vijand in *Brazilië* aannam, en in *Europa* over vrede handelde? Sedert geloofde dan ook niemand meer hier te lande, dat men aan 's vijands verlangen naar bestand te gemoet zou komen. Er waren er geweest, die alle vertoon van oorlog voor geveinsd gehouden hadden, en voor een middel, om de Provinciën door den last der oorlogskosten op bestand belust te maken; ja, die het er zelfs voor gehouden hadden, dat de volmacht, door *Spanje* aan den koning van *Engeland* gegeven, om met ons over vrede te handelen, hier te lande was gesmeed, omdat men niet rechtstreeks met zulk een voorstel voor den dag durfde komen. Zelfs dezulken twijfelden nu niet langer aan de voortzetting van den oorlog. Ook de Prins had van nu aan zijne partij gekozen. Door de Staten van *Holland* geraadpleegd, zeide hij dat de zaak thans gansch anders stond dan vroeger, toen *Spanje* in oorlog was met *Frankrijk* en *Engeland.* Hadden wij toenmaals gunstige voorwaarden te verwachten, nu was die kans voorbij, en geen heil dan in de krachtige voortzetting van den oorlog te zoeken. Bij dit advies liet de Prins het niet; maar hij deed Hun Edel Mogenden door den President vermanen, dat, zoo lief zij hunne vrouwen en kinderen hadden, zij de gedachte aan bestand zouden laten varen en slechts op het vinden van middelen tot den oorlog bedacht zouden zijn. Op deze aanmaning werd alsnu door de Staten van *Holland* de verbetering der verponding vastgesteld, en de Stadhouder gemachtigd om de Leden, die nog bezwaar hadden, te overreden; alsmede de verantwoording der vijf speciën (wijnen, bieren, lakenen, zout en zeep), die reeds zoo langen tijd bepaaldelijk op den tegenstand van *Rotterdam* en *Amsterdam* was afgestuit [2], eindelijk doorgezet [3]. De gedachte aan bestand wordt geheel ter zijde gesteld.

Maar zoo was er dan bij de stelling, die onze troepen in *Duitschland* hadden ingenomen, zoodra de Keizer zien zou, dat wij de erkende bondgenooten bleven van zijne bestrijders, dubbele behoedzaamheid noodig. Immers was het doel niet bereikt, dat de Staten zich hadden voorgesteld. Zij hadden het willen doen voorkomen, alsof de bevolking zelve van de streken, waar die troepen ingekwartierd waren, door middel dezer krijgsmacht onder het bevel van eenen Duitschen Vorst, te midden van den overlast en de gevaren, waar- Onze houding met betrekking tot onze troepen in de Bovenkwartieren.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Dec., 1630. v. d. capellen, I, bl. 594, 600, 607, 609, 610.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Mei; 10 Sept., 1629. 12 Jan.; 25 Febr.; 13 Mei; 12 Aug.; 28 Nov. 1630. *Res. Holl.* 20, 25 Aug.; 28 Sept. 1629. 4, 15 Junij; 6 Dec. 1630. v. d. capellen, 577.

[3] v. d. capellen, I, bl. 571, 591, 592, 606, 607.

1630—1634. mede de troepen des Keizers en der *Ligue* haar bedreigden, hare zelfstandigheid had willen verzekeren [1]. Maar het was geen geheim, dat de regimenten onder het opperbevel van WILLEM VAN NASSAU voornamelijk door het geld, dat hun uit *Holland* werd toegezonden, onderhouden werden, en dat de krijgsschatting in *Westfalen* en de Rijnstreek slechts door dwang en op gezag van de Staten-Generaal werd opgebracht.

In de maand Mei (1630) waren de behoeften dier troepen, thans 6300 man voetvolk en 300 ruiters sterk [2], en het gevaar, dat zij ten gevolge van wanbetaling »tot schande en ondienst van dezen Staat" met groote wanorde zouden verloopen, zoo hoog gestegen, dat er raad geschaft moest worden: wederom kon dit niet geschieden zonder dat de gelden werden aangesproken, tot het betrekken van een veldleger bestemd, hetwelk dan toch in dit saizoen geen voortgang zou hebben, terwijl de Provincie *Holland* verklaarde, zich noch rechtstreeks noch van ter zijde met die troepen en hun onderhoud te willen bemoeijen [3]. — Intusschen was het te duchten, dat zij welhaast uit hunne kwartieren verdrongen en afgesneden zouden worden. Terwijl TILLY zich uitbreidde op het gebied, door het krijgsvolk van den Overste VAN GENT te *Soest* bezet [4], trachtte de keizerlijke Generaal JAN VAN NASSAU zich in de Kleefsche steden bewesten den Rijn te nestelen [5]. De Keurvorst van *Keulen* zal daarop geenszins gesteld geweest zijn: om *Rijnberk* met de omliggende schansen en de *Papenmuts* in zijne handen gesteld te zien, wachtte hij, zoo het scheen, nog meer van de inschikkelijkheid van de Staten, dan van onze tegenpartij [6]. Maar de voornaamste vraag was: hoe dacht de Keurvorst van *Brandenburg* over de zaak? Verlangde deze met de onzen de handen inéén te slaan om de Keizerschen te weren? Dit liet zijne besluiteloosheid en schroomvalligheid niet toe. Beter middel wist hij er niet op, dan dat zijn verdrag met zijnen medebezitter van de Guliksche erfenis tot uitvoering kwam: ten gevolge daarvan zouden de Staatsche troepen die streek ruimen, en in dit geval, hoopte hij, zouden de Keizerschen zich niet geroepen achten om aldaar hunnen intrek te nemen. Terwijl

---

[1] Zie hiervoor, bl. 463. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Junij, 1630.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 24 April; 21, 28 Mei; 19, 20 Junij, 1630.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Junij, 1630. [5] *Resol. Stat.-Gen.* 22 April; 22 Mei, 1630.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 19 Jan., 1630. In de landen, aan den Keurvorst van *Keulen* onderhoorig, waren de Spanjaards zoo weinig gezien, dat het volk te *Luik* bij de verovering van *'s Hertogenbosch* in 1629 blijdschap bedreef. Men was daar niet vergeten, hoe SPINOLA het eerste voorbeeld gegeven had, om de op Duitschen bodem ingelegerde soldaten, in geval van misdrijf, aan de rechtspleging van den landvorst te onttrekken. Dat de wraak, zeide men in het voorjaar van 1630 te *Keulen* tot VOSBERGEN, deswegens nog over SPINOLA komen zou, was Gode bekend (AITSEMA, 960, 961).

1630—1634.

dus de Staten maatregelen namen, om het voornemen van Graaf JAN met alle middelen te keer te gaan [1], en Graaf WILLEM VAN NASSAU last gaven, de troepen der *Ligue*, in geval zij zich in zijne kwartieren kwamen legeren, wel te dulden, maar zoo zij hem bestookten, zich tegen hen te verdedigen, werden er wederom pogingen aangewend om te weeg te brengen, dat het genoemde verdrag niet langer een doode letter bleef. Met dit doel, volgens zijn zeggen, voor oogen, deed de Hertog van *Palts-Neuburg* op nieuw aanzoek om te *'s Gravenhage* te mogen komen, en ditmaal werd het hem niet geweigerd [2].

De Spanjaarden gaven ons thans het voorbeeld: zij trokken zich terug uit de steden, op 's Rijks bodem door hen bezet. Echter was het ons gansch niet geraden, dit voorbeeld te volgen, daar de ontruimde plaatsen voor de Keizerschen open stonden, en het gevaar, dat ons van dezen dreigde, ruim zoo groot was. Zelfs uit *Lingen* trokken de Spanjaarden hun garnizoen, en het werd aldaar dadelijk door 's Keizers volk vervangen. Zoo schenen wij met het Rijk te doen te zullen krijgen. De onderhandelingen met den Hertog van *Palts-Neuburg* derhalve wezen wij niet af; maar intusschen werd de krijgsmacht van Graaf WILLEM weder voor de zomermaanden geregeld in der Staten soldij genomen. Men was wel op zijne hoede, en zorgde, waar het mogelijk of noodzakelijk was, dat de Keizerschen geene al te dreigende stelling innamen. Zoo toog, niet dan nadat de Gouverneur, de Heer VAN DIEDEN, vergunning tot zulk eene onderneming gevraagd had [3], in het begin van Julij (1630) de ridmeester IJSSELSTEIN uit *Wesel* op, aan het hoofd van 400 ruiters en 1000 man voetvolk, om den Keizerschen het opwerpen van een fort aan het nieuwe kanaal tusschen *Rijnberk* en *Venloo* te beletten. De bende, onverrichter zake den terugtocht aangenomen hebbende, werd door Graaf JAN VAN NASSAU onderschept. Maar daar deze zich den tijd niet gunde om zijn voetvolk af te wachten, zoo werd hij geslagen, en zijn persoon, zwaar gekwetst, met zestig man der zijnen gevangen binnen *Wesel* gebracht [4]. Ten einde duidelijk te

Graaf JAN VAN NASSAU gevangen genomen.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Mei; 14, 27 Junij, 1630. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 11 Junij.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Julij, 1630.

[4] Hij werd daar zeer beleefd behandeld; maar niettemin had hij het er benaauwd genoeg, daar men van onze zijde, gaarne ziende dat hij dien zomer geen dienst zou kunnen doen, tegen zijn aanbod om rantsoen te betalen, bedenkingen had, en zijne oude schuldeischers hem wegens onbetaalde rekeningen uit *den Haag* kwamen lastig vallen, en anderen uit *Amersfoort* hunne den vorigen zomer, toen hij op de *Veluwe* lag, geleden schade thans op hem wilden verhalen. De Infante zond den Baron D'AUCHY, Goeverneur van *Bapaumes*, om over het rantsoen van Graaf JAN te onderhandelen, en tevens te vernemen of er nog kans op bestand was overgebleven (AITSEMA, I, 1018, 1019. V. D. CAPELLEN, I, bl. 585. *Resol. Stat.-Gen.* 18, 30 Julij; 7, 27 Aug.; 28 Sept., 1630).

1630—1634. doen gevoelen, welk nut de troepen van WILLEM VAN NASSAU ons aanbrachten, en aldus tot de regelmatige opbrengst hunner soldij op te wekken, werd het gevaar, dat onze grenzen bedreigde, niet gering aangeslagen. Zijne Excellentie verklaarde, bericht ontvangen te hebben, dat de vijand binnen weinig dagen een leger van 50,000 man bijéén kon hebben, waarmede zich 48 Compagniën keizerlijke ruiters zouden kunnen vereenigen, om ons onvoorziens op het lijf te vallen, of ten minste Graaf WILLEMS troepen aan te tasten en, tot onze schade en het onherstelbaar nadeel van de Gereformeerden in de door de onzen bezette steden, te verjagen [1]. *Friesland* vooral moest met veel overredenskracht bewogen worden om tot het onderhoud dier troepen mede te werken. Immers rekende deze Provincie reden van klacht te hebben. Men had verzuimd *Lingen* te vermeesteren, toen de Spanjaarden deze plaats nog in handen hadden, en thans lagen er keizerlijke soldaten; ja, men sprak van een leger van 30 of 40,000 man, dat de Keizerschen aldaar bij de hand gehad hadden. Hoe zulk eene macht in ontzag te houden, te meer, daar men niet eens aanvallenderwijze kon te werk gaan tegen troepen van eene Mogendheid, met welke wij niet in openbare oorlog waren. Geen wonder dat *Friesland* en *Groningen* hunne oorlogsgelden besparen wilden tegen het gevaar, dat hen van zoo nabij bedreigde, en dat, terwijl zij hun aandeel in de soldij van Graaf WILLEMS troepen voldeden [2], zij er op bedacht waren zich op de eene of andere wijze buiten gevaar te stellen.

Omstreeks het midden van Julij (1630) kwam de Hertog van *Palts-Neuburg* te *'s Hage* aan, en werd met veel onderscheiding bejegend [3]. Tegelijk vervoegden zich alhier drie Gezanten van den Keurvorst van *Brandenburg*, met name WOLF DIETRICH VAN ROCHAW, FREDERIK VAN NEUENHOFF en Dr. WIJNAND VAN HEYMBACH. Zij waren gekomen, dus verklaarden zij bij het eerste gehoor, om de nog onvoleindigd gebleven laatste onderhandeling te voltooijen, en door vertrouwelijke beraadslaging onze vriendschap met den Keurvorst op den ouden voet te brengen [4]. Den 22sten Julij (1630) deed de Hertog in eigen persoon aan de Staten-Generaal de volgende mededeeling: Nog was de zaak van den ruil van *Kleef* tegen *Berg* niet uitgemaakt; maar hij voor zich zou dien ruil gaarne plaats zien grijpen en zich *Kleef* met *Ravestein* toegewezen zien: immers vertrouwde hij aan de Staten trouwe en goede buren te zullen hebben, terwijl men van hem de oprechte goede nabuurschap, die een Duitschen Rijksvorst betaamde, kon verwachten. Thans verlangde hij deze zaak beslist en tegelijk maatregelen getroffen te zien om zijne onderdanen van de oorlogsschatting ontslagen te krijgen.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Julij, 1630.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 23, 25, 30, 31 Julij; 13 Aug., 1630. AITSEMA, I, bl. 1054, 1055.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 16, 17 Julij, 1630.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 20 Julij, 1630.

Derhalve verzocht hij de Staten hunne troepen terug te roepen en alle brandschattingen te staken. Hij was hun dankbaar voor hetgeen zij tot handhaving van hem en den Keurvorst van *Brandenburg* in het bezit der Kleefsch-Guliksche erfenis gedaan hadden. Daar, voegde hij er bij, de vrede nog wel niet getroffen zou worden, en bij gevolg inlegeringen van der Staten en der Spanjaarden zijde noodig zouden blijven, zoo verzocht hij, dat die troepen zich zelven zouden onderhouden en zich onzijdig zouden gedragen. Besloten de Staten daartoe, dan zouden de Spanjaarden hetzelfde doen, en hij zou te *Regensburg* zien te bewerken, dat de Keizer mede zijne troepen terugtrok [1]. Deze laatste voorwaarde, het aftrekken der Keizerlijke troepen, diende wel vervuld te worden; want, of al de Spanjaarden aftrokken, als de Keizerschen bleven, zouden wij niet veel gewonnen hebben. En zelfs dan nog, hoe spoedig konden zij terugkomen, en hadden wij alsdan het bezit van *Roeroord*, *Wesel*, *Rees*, *Emmerik*, *Gennip* en *Ravestein* opgegeven, zoo zouden wij, van onzen voormuur verstoken, het krijgsgeweld dadelijk op onze grenzen hebben [2]. — Wat den ruil van *Kleef* tegen *Berg* aanging, waardoor *Palts-Neuburg* onze nabuur zou worden, in weerwil van 's Hertogs schoone woorden, kon die ons niet aangenaam zijn; men hoorde daarop de Brandenburgsche Gezanten, en spoorde hen aan in dien ruil niet te bewilligen. Toch wist de Hertog het zoo ver te brengen, dat de Prins en eenige Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden den voorslag deden, dat het Land van *Kleef* verdeeld zou worden, en aan *Palts-Neuburg Roeroord* met hetgeen boven de *Roer* ligt, ten deel zou vallen. Van dit plan werden de Staten-Generaal en zelfs de Raad van State onkundig gehouden, omdat men vreesde, dat de Provinciën in die inwilliging niet zouden toestemmen, en intusschen, wanneer wij er niet toe verstonden, de onderhandelingen zouden worden afgebroken, en de Hertog, te *Berlijn* genoodigd, alles buiten ons om zou beslissen. Doch het gelukte niet, deze zaak op zulk eene geheime wijze door te drijven. Drie Geldersche edellieden, met name de beide Heren VAN DER CAPELLEN en VAN ECK, overreedden de Brandenburgsche Gezanten om de hand niet te leenen tot eene zaak, die wegens den onwil der Provinciën toch nimmer haar beslag zou kunnen krijgen [3]. Dien ten gevolge gaven de Staten in hun antwoord den Hertog tot bescheid, dat aangezien tegen het ten uitvoer leggen van het tusschen zijne Doorluchtigheid en den Keurvorst ontworpen verdrag, zich eenige moeijelijkheden opdeden, Hun Hoog Mogenden desaangaande geene nadere verklaring doen konden; maar wat den aftocht onzer troepen betrof, zoo gaven Hun Hoog Mogenden te kennen, dat zij bereid waren alle plaatsen te ruimen, met uitzondering, vooralsnog, van *Wesel*, *Burich*,

1630—1634.

De Staten verklaren zich bereid de Bovenkwartieren te ontruimen.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Julij, 1630. V. D. CAPELLEN, I, 588.

[2] V. D. CAPELLEN, bl. 585, 586.

[3] V. D. CAPELLEN, bl. 589—591.

1630—1634. *Rees* en *Emmerik* met de forten daaromtrent, en dat onder voorwaarde, dat ook de Spanjaarden de door hen bezette plaatsen ontruimden, met de verzekering van daar niet weder in te komen. — Dit antwoord mishaagde den Gelderschen Gedeputeerden in zoo verre, als onder de uitgezonderde plaatsen *Ravestein* niet vermeld was: werd deze plaats, aan wier versterking zoo veel door ons was ten koste gelegd, en zoo uitnemend gelegen tot verzekering der Geldersche grenzen, niet mede onder de uitzonderingen begrepen, zoo zouden zij moeten protesteren [1]. — Op der Staten antwoord leverde de Hertog een zeer beleefd gesteld wederantwoord, strekkende om zijne belangen nader te verzekeren, en de meening te weêrspreken, alsof de keus van het Hertogdom *Kleef*, door hem gedaan, niet overeenkwam met de bedoeling van het Hof van *Brandenburg* [2]. Maar zijne ministers voegden er mondeling de verklaring bij, dat ingeval van wege *Brandenburg* een ander gebied, van gelijke waarde als dat van *Kleef*, mocht worden voorgeslagen, de Vorst bereid was, de zaak in overweging te nemen. Alsnu werden de Brandenburgsche Afgevaardigden door de onzen overgehaald, om met zulk eenen voorslag voor den dag te komen [3].

In eene beantwoording van des Hertogs repliek hadden de Staten gelegenheid gevonden te verklaren, dat zij oprechtelijk bij de onzijdigheid, die er tusschen hen en den Keizer bestond, dachten te blijven, en dat zij zich niet konden herinneren, eenigen grond van mistrouwen dienaangaande gegeven te hebben, daar zij zich niet gemoeid hadden met zaken, de Keizerlijke Majesteit en het Rijk of deszelfs recht betreffende. Ten slotte verzochten zij den Hertog van deze hunne betuiging te *Regensburg* de tolk te zijn [4]. Weldra nu kregen zij kennis van twee brieven van PAPPENHEIM, op TILLY's last geschreven juist op den tijd, dat zij zich dus jegens den Hertog van *Palts-Neuburg* uitlieten. Bij den eersten brief, uit *Lippstadt*, verzocht die Generaal van den Prins antwoord op de vraag, of Graaf WILLEMS troepen in de dienst van onzen Staat waren, al of niet. In den anderen, uit *Hamm* van den 8sten Augustus, verzocht hij Zijne Excellentie de steden *Essen* en *Werden* met haar gebied te ontruimen, en de invordering der oorlogsbelasting in de Bovenkwartieren te staken, gelijk ook de *Ligue* deed in de plaatsen, haar door de Spanjaarden ingeruimd. — Op deze missieven werd de Prins verzocht te antwoorden, dat de troepen van Graaf WILLEM in dienst waren van dezen Staat; dat men hier geen kennis droeg van de overeenkomsten, die er tusschen den Koning van *Spanje* en de Ligue mochten bestaan, noch begeerde daarvan onderricht te worden; dat *Essen* en *Werden* door ons op de Spanjaarden waren veroverd, en dat wij niet tot de ontruiming konden besluiten, voor en aleer men met zekerheid

---

[1] V. D. CAPELLEN, I, 589. AITSEMA, I, 1057. *Resol. Stat.-Gen.* 25, 27, 28, 30 Julij, 1630.

[2] AITSEMA, I, p. 1058—1061. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 7 Aug., 1630. [4] AITSEMA, I, 1062.

wist, wat de uitkomst zijn zou van de onderhandelingen tusschen *Palts-Neuburg* en *Brandenburg* [1]. Ditmaal sprak men ondubbelzinnige taal. Inderdaad de ontruiming van de twee genoemde plaatsen, zoo nabij de stad *Duisburg*, het hoofdkwartier van Graaf WILLEM, gelegen, zou gelijk gestaan hebben met het verlaten van de stelling, tegen de noodzakelijk vijandige gezindheid der Duitsche Mogendheden door ons noodwendig in te nemen. En wat de reden aangaat, door de Staten aangevoerd tegen den grond, door PAPPENHEIM aan het voorbeeld der Spanjaarden ontleend, zij had de strekking om te doen begrijpen, dat de Staten zich niet gebonden achtten door hetgeen *Spanje* meende der *Ligue* te moeten inwilligen. — Naauwelijks was PAPPENHEIM beantwoord, of er kwam betreffende de verdeeling der gepossideerde landen tusschen *Neuburg* en *Brandenburg* een plan van schikking tot stand. De Keurvorst zou voor den tijd van 25 jaren in het bezit zijn van *Kleef* en *Mark*, en de Hertog in dat van *Gulik*, *Berg*, en *Ravestein* met *Breskenssand* in *Vlaanderen*. *Ravensberg* zou beiden gemeen en onverdeeld blijven. Dezen voorslag droeg de goedkeuring van den Hertog weg; doch de Brandenburgsche Afgevaardigden moesten van de zaak nog verslag doen: zij twijfelden echter niet, of hun meester zou aan die schikking mede zijn zegel hechten. Om hem hiertoe te eerder te doen besluiten, schreven de Staten brieven tot aanbeveling der zaak aan den Keurvorst en aan Graaf SCHWARTSENBERG. Toen men zoo ver gekomen was, nam de Hertog zijn afscheid om zich naar *Brussel* te begeven, ten einde de goedkeuring der Infante op het hier beraamde te verkrijgen [2]. — Reeds eene maand later deelde zijn gevolmachtigde, de Heer VON SCHEIDT, genaamd WISPENNINCK, den Staten mede, dat de Infante zich met hetgeen hier met Hun Hoog Mogenden overeengekomen was, vereenigde. Het Spaansche krijgsvolk zou te gelijker tijd met het onze aftrekken, behalve uit de steden *Gulik*, *Orsoy* en *Sittard*. Ontruimden de onzen den bodem des Rijks geheel en verlieten zij dus mede *Wesel*, *Burich*, *Rees* en *Emmerik*, dan zouden de Spanjaarden ook die drie plaatsen ontruimen. Voorts beloofde de Infante ook hare pogingen aan te wenden om den Keizer en de Ligue te bewegen, hunne troepen mede terug te trekken. Eindelijk wenschte de Hertog, dat het hem vergund zou zijn te *Dusseldorp* eene lijfwacht te mogen houden van 50 man te voet en 70 ruiters: de Keurvorst van *Brandenburg* zou daartegen te *Kleef* of te *Emmerik* eene garde van gelijke sterkte kunnen houden. Hierin zagen de Staten geene zwarigheid. WISPENNINCKS mededeeling beantwoordden zij met de betuiging hunner bijzondere tevredenheid en de betuiging van hunne hoop, dat des Hertogs stappen bij den Keizer en de Ligue met gelijken goeden uitslag als te *Brussel* zouden bekroond worden, opdat men eenmaal tot de vol-

1630—1634.

Brandenburg en *Palts-Neuburg* treden in eene schikking betreffende de Guliksch-Kleefsche Landen.

Ook het Spaansche krijgsvolk zal de Bovenkwartieren ruimen.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Aug., 1630. V. D. CAPELLEN I, 591.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 28 Aug., 1630.

1630— 1634. komen ontruiming zou kunnen geraken [1]. — Intusschen begonnen de bewoners van *Kleef* en *Mark*, aan de eene zijde geprikkeld door de hoop van de Nederlandsche troepen weldra kwijt te zullen wezen, en aan de andere zijde door de vrees dat de Keizer hun de opbrengst der oorlogsbelasting aan de Nederlanders euvel zou duiden, gedurig minder gezind tot die opbrengst te worden. Doch de betaling der troepen van Graaf WILLEM mocht niet falen. Terwijl de Staten derhalve aan de eene zijde alle gewelddadigheid en willekeur ten strengste te keer gingen, zetteden zij de invordering der contributiën zonder verschooning door, de Kleefsche en Marksche Stenden verzoekende geduld te nemen totdat Hun Hoog Mogenden tegelijk met de Spaanschen, Keizerschen en Liguisten hun land konden ruimen: deden onze troepen dit reeds nu, dan zouden zij (dit gaf men hun te verstaan) waarschijnlijk hunnen toestand voor nog ergeren toestand ruilen [2]. — Kort na het midden der maand November (1630) kwam het bericht in, dat ook de Keurvorst van *Brandenburg* met de te *'s Gravenhage* getroffen schikking genoegen nam. De Graaf van SCHWARTSENBERG rekende zich dit tot eene verdienste aan, derwijze dat hij als tot loon daarvoor eene bijzondere gunst van de Staten meende te mogen bedingen. Doch ook de Keizer en de Ligue (zulks vernam men hier in het begin van December) bewilligden in de ontruiming. De Ligue zag in onze bereidwilligheid een teeken van geneigdheid tot bestand, en bood zich aan als bemiddelares van onze verzoening met *Spanje*. Zij bedroog zich: onze eenige bedoeling was, openbare oorlog met het gansche Duitsche Rijk te vermijden. Dit doel was gewichtig genoeg om ons volvaardig te maken en dadelijk den eersten Februarij 1631 te doen voorslaan als den dag, op welken de ontruiming gelijkelijk eenen aanvang zou nemen. Enkele stemmen verhieven zich in *Gelderland* nog tegen den afstand van *Ravestein*; doch slechts *Friesland*, ongetwijfeld bezorgd, dat alsnu de Duitsche krijgsmacht naar *Oost-Friesland* zou komen afzakken, verhief zich, bij monde van den Heer EYSINGA, tegen de geheele schikking als onraadzaam en ondienstig voor den Staat [3].

De vrees van de beide dichtst aan *Oost-Friesland* palende Provinciën voor de gevolgen, die het verblijf der Keizerschen in dat gewest kon hebben, was niet zonder invloed op hare gedragingen. Aan de eene zijde wenschten zij den Keizer alle aanleiding benomen te zien om haar te tuchtigen wegens ongeroepen bemoeijing met de zaken des Rijks, en aan den anderen kant verlangden zij zich zoo veel doenlijk tegen mogelijke aanranding te wapenen.

In het jaar 1628 waren voor een bepaalden tijd 50 Compagniën gelicht; doch in het

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 28 Sept.; 5, 7 Oct., 1630. V. D. CAPELLEN, 599.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 17, 27, 30 Sept.; 2, 3, 14 Oct.; 18, 20 Nov.; 27 Dec., 1630.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 19, 30 Nov.; 9, 13, 22, 23, 27 Dec., 1630. AITSEMA, I, p. 1065, 1066.

einde van 1629 had men het met veel moeite zoo ver weten te brengen, dat zij in dienst gehouden waren [1]. Van deze 50 stonden er op de rekening van *Friesland* acht compagniën, die in de grensvestingen dezer Provincie gelegerd waren. In September nu van het jaar 1630 gingen de Staten van *Friesland* over tot de afdanking dier acht compagniën, gebruik makende van de opvatting alsof die 50 compagniën waardgelders waren, wier werving de zaak was van elke Provincie in het bijzonder. Hiermede namen zij tegenover de Keizerschen, die zich van *Lingen* hadden meester gemaakt, een bijzonder vredelievende houding aan, en tegelijk rekenden zij er op, zich schadeloos te stellen. Immers verzochten zij den Prins in plaats van die afgedankte zoogenaamde waardgelders evenzoo vele compagniën ter hunner repartitie staande, maar buiten hunne Provincie gebruikt, tot hen te zenden [2], en behielden zij zich voor, de Friesche soldaten, welke in *Embden* lagen, uit deze stad te lichten. Deze daad zou mede eene inwilliging aan de Keizerschen zijn, die steeds met leede oogen zagen, dat Nederlandsche troepen garnizoen hielden in de hoofdstad van een Gewest, waar den Staten-Generaal geenerlei gezag toekwam. *Embden*, zoo mochten de Staten van *Friesland* denken, zou ruim zoo goed op onze zijde gehouden worden, wanneer zij zich, van onze troepen ontbloot, met GUSTAAF ADOLF verstond en Zweedsche bezetting innam. — Dat de Staten-Generaal, de Prins en de Raad van State zich de eigenmachtige afdanking van die 8 compagniën niet lieten welgevallen, laat zich denken. Zij herinnerden de Heren van *Friesland*, dat die troepen geene waardgelders waren, en stonden er op, dat zij ze in dienst zouden houden [3]. In het najaar droeg de Prins zelf voor, het getal manschappen dezer 50 compagniën (200 man op elke compagnie) weder tot de helft te verminderen, ten einde de Provinciën te eerder te doen besluiten om ze aan te houden. Bij deze gelegenheid verhieven zich in de Vergadering van *Holland* stemmen, die op de geheele afdanking aandrongen; doch zij lieten zich overhalen om in de vermindering van de sterkte der compagniën, en alzoo in het aanhouden van 5000 man, toe te stemmen [4]. Dus bleef ook *Friesland* verplicht, die 8 compagniën in dienst te houden. Om deze verplichting echter scheen de Provincie zich niet te bekreunen, en reeds was er besloten eene Deputatie der Staten-Generaal derwaarts te zenden [5], toen de President dezer Vergadering de mededeeling deed, dat de Staten van *Friesland*, een geruimen tijd geleden, buiten kennis van Hun Hoog Mogenden en van zijne Excellentie, 300 man uit *Embden* gelicht hadden, en dat onlangs de Staten

1630—1634.

Houding van de beide Noordelijke Provinciën en van de Stad *Embden*.

---

[1] Zie hiervoor bl. 432, 433.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 27, 28 Sept. 1630. AITSEMA, 1055.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Sept. 1630.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 18 Oct. 1630. *Resol. Holl.* 26, 28 Nov.; 5 Dec. 1630.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 20 Nov. 1630. Op voorstel van den Prins zag men af van het plan om ditmaal de Provincie *Friesland* te bezenden. *Resol. Stat.-Gen.* 11 Dec. 1630.

1630—1634. van *Groningen* en *Ommelanden* den bevelhebber aldaar (den jongen ERENTREITER, die zijnen vader was opgevolgd) hadden aangeschreven, 300 man met eenige officieren gereed te houden om op het eerste bevel uit te trekken; eindelijk, dat omstreeks denzelfden tijd Zijne Excellentie denzelfden commandant volmacht verstrekt had, om 600 man uit het Embdensche garnizoen te lichten. Op zulk eene wijze, gaf de President te kennen, zou *Embden* geheel van onze troepen ontbloot raken, en hij stelde voor, het gezag over het uit- en intrekken der troepen binnen *Embden* aan één beleid over te laten. Dit beleid, begreep men, kwam aan niemand anders toe, dan aan den Prins, als Kapiten-Generaal [1]. — De ontblooting van *Embden* scheen des te bedenkelijker, omdat men reeds sints geruimen tijd niet recht begreep, wat er aldaar omging [2], en de Heer SCHAFFER, die de stad bezocht had, meldde, dat de ingezetenen in verstandhouding stonden met de Keizerschen, die buiten weten van den Commandant des nachts binnen de muren werden gelaten. Evenwel is het niet te denken, dat de partij, die *Embden* steeds op de hand der Nederlanders had weten te houden, thans zoo machteloos zou geworden zijn. Integendeel, wat er in dezen tijd aldaar voorviel, schijnt als het voorspel beschouwd te moeten worden van een plan om de Stad in de armen van den Koning van Zweden te werpen [3]. — Met die houding van die van *Embden* was geheel in overeenstemming, dat zij, tegen den eersten October bescheiden om hunne geschillen met den Graaf te *'s Hage* af te komen doen [4], niet verschenen. Des Graven vertegenwoordiger, AMAMA, was op den gestelden termijn tegenwoordig geweest, en nu schreven de Staten die van *Embden* aan, dat, zoo zij binnen 14 dagen niet opdaagden, Hun Hoog Mogenden de zaken in hun afwezen, evenwel met alle billijkheid, zouden uitwijzen [5]. Deze aanschrijving werd beantwoord door het bericht, dat zij deswegens niet verschenen omdat de onderhandelingen, zoolang de Keizerschen in het land waren, en derhalve de Graaf zich om al wat er in *den Haag* beraamd werd, niet zou behoeven te bekreunen, vruchteloos zijn zouden. Toen nu tegelijkertijd vernomen was, dat de verstandhouding van die van *Embden* met de Keizerschen strekte om de onzijdigverklaring hunner Stad te verwerven, schreven de Staten hun weder, dat het Hun Hoog Mogenden aangenaam zou zijn, zoo zij het doel hunner bemoeijingen bereikten; maar, voegden zij er bij, zij moesten hun herinneren, hoe zij te voren altijd gewoon waren geweest, dergelijke onderhandelingen niet buiten medeweten van Hun Hoog Mogenden aan te vangen. Dus verzochten zij hen, den staat der zaken bloot te leggen, opdat er geen voet aan kwaad vermoeden gegeven worden mocht. Die van *Embden* antwoordden geruststellend, en in

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Dec. 1630.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Julij, 1630.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Sept. 1630.
[4] Zie hiervoor, bladz. 429.
[5] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 19 Oct. 1630.

weerwil dat de Heer EYSINGA verklaarde het er voor te houden, dat zij wat vreemds voor hadden, toonde ook de Prins geenerlei bezorgdheid. Inderdaad, kon men tegen den aftocht van onze troepen de ontruiming van *Oost-Friesland* door de Keizerschen bedingen, dan was zulks gansch in overeenstemming met hetgeen ten aanzien van de ontruiming van *Kleef* en *Mark* was beraamd. Evenwel met die verandering kon wel eens de Gereformeerde en Nederlandschgezinde partij te *Embden* overvleugeld worden. Dit zouden de Staten trachten te verhoeden, door een waakzaam oog op de verkiezing der Regeringsleden aldaar te houden [1]. 1630—1634.

Zoo vergde onze betrekking tot het Rijk en de mogelijke botsing van onze troepen met de Keizerlijke en Liguistische krijgsmacht buiten onze grenzen, al de aandacht onzer staatslieden. Wat onzen verklaarden vijand aangaat, het was alsof hij was ingesluimerd. Toch hoorde men geruchten van aanslagen op zee en op onze zuid-westelijke grens. Waar men geen macht of opgewektheid had om met krijgsgeweld te werk te gaan, daar nam men list te baat. Zoo was er in het voorjaar (1630) verraad gesmeed om den vijand *Liefkenshoek* in handen te spelen. Doch de Kapitein-commandant HOEMAECKER ontdekte zulks, en onderdrukte den aanslag met de terechtstelling van zes schuldigen, die met de koord gestraft werden [2]. Een paar maanden later maakte, zoo heette het, de vijand aanstalten om op de stroomen iets te ondernemen, en zou hij te *Antwerpen* 72 sloepen gereed hebben, elk met vier stukjes gewapend, behalve de toebereidselen in de Vlaamsche havens gemaakt [3]. Zulke geruchten waren de aanleiding tot ernstige vermaningen, strekkende tot een strenger blokkade der Vlaamsche kust, dan gewoonlijk in acht werd genomen, aangezien een aantal van de oorlogschepen, bestemd om die kust te bezetten en in de Noordzee te kruisen, met oogluiking van de Admiraliteiten, thans vooral van die te *Amsterdam* [4], gebruikt werden om koopvaarders te begeleiden. Tegen dit misbruik lokte de President der Staten-Generaal tegen het einde van Julij (1630) wederom maatregelen uit. Hij vraagde, of het niet raadzaam zou zijn, dat de beschikking over de geheele tot dat doel bestemde scheepsmacht aan Hun Hoog Mogenden werd getrokken, en dat bij gevolg de gelden voor de soldij en de kost van officieren en matrozen door de Provinciën niet rechtstreeks in de kassen van de Collegies ter Admiraliteit werden gestort, maar in *den Haag* werden geleverd. De Prins was voor dezen maatregel gestemd. Immers zou zijne waardigheid als Admiraal-Generaal op deze wijze meer kans hebben, in de voornaamste zaken meer dan een titel te wezen. Maar de Gedeputeerden van *Holland* verlangden de zaak eerst in den boezem der Staten hunner Provincie overwogen te zien, en die van *Zeeland* maakten hun oordeel afhankelijk van hetgeen *Hol-*

Geruchten van aanslagen van den vijand.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 20, 23 Nov.; 24, 28, 31 Dec. 1630. V. D. CAPELLEN, 614. AITSEMA, bl. 947—952.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Mei, 1630.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 24, 26 Junij; 6, 20 Julij, 1630.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Sept. 1630.

1630— 1634. *land* zou aanbevelen [1]. — Doch al vast was men op eene onderneming bedacht, die al 's vijands kracht op zee moest breken. Het betrof alweder de poging om de haven van *Duinkerken* door het zinken van eenige schepen te stoppen [2]. Er werden orders gegeven om, onder oppertoezicht van den Vice-Admiraal QUAST, den kapitein KRUININGEN van de noodige sloepen en branders te voorzien, ten einde de zinkers, thans nog zes in getal, tot het beraamde doel te doen dienen. De onderneming gelukte slechts ten deele: niettemin werden de Kapitein en de matrozen en soldaten, die den tocht mede gemaakt hadden, door hun Hoog Mogenden buitengewoon beloond. Nog gaf men het denkbeeld niet op, om het doel eenmaal ten volle te bereiken [3].

Omstreeks het midden van September (1630) hoorde men van eenen aanslag, dien de vijand tegen *Kadsand* of *Schouwen* beraamd had. Aan dit bericht werd zoo veel gewicht gehecht, dat de Prins zich naar *Zeeland* begaf om, zoo heette het, ter afwering bij de hand te wezen. De reis van den Prins zal evenwel mede ten doel gehad hebben om die van *Zeeland* nader omtrent de staatkunde van het oogenblik in te lichten, en hun de noodzakelijkheid van opofferingen ten behoeve der weerbaarmaking hunner Provincie voor te houden. *Vlissingen* lag geheel open, doordien de Stad ongezind was de noodwendige vestingwerken te betalen, en de Staten der Provincie dezen last aan de Generaliteit wilden opladen. Gecommitteerden uit den Raad van State en de Staten-Generaal waren onlangs te *Middelburg* geweest, om Hun Edel Mogenden »eenige zaken van aanbelang" voor te dragen; doch zij waren in het overreden der Heren van *Zeeland* niet volkomen geslaagd. De Prins scheen in persoon daartoe over te moeten komen. Vóór het midden van November was zijne Excellentie terug [4], zonder dat er van den kant des vijands iets was ondernomen.

Doch was er dan dit jaar geen treffen op het slagveld voorgevallen, tegen het volgende jaar was men er op bedacht om metterdaad den oorlog te hervatten. De Prins had de machteloosheid der onderhandelingen om tot eene schikking te leiden ingezien, en wenschte nu te beproeven, of door de bemachtiging van een deel der Zuidelijke Provinciën de bevolking niet tot een duidelijker verklaring der gezindheid, die hij haar meende toe te mogen schrijven, te brengen zou zijn. Aan de Staten van *Holland* gaf hij te kennen, dat men er nu op bedacht moest wezen »om zich wederom te stellen in postuur van

---

[1] *Resol.-Stat.-Gen.* 23 Julij, 1630.

[2] Zie hiervoor, bl. 456.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Aug.; 25 Sept.; 20 Nov. 1630.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 7, 18, 20 Sept.; 7, 8, 14 Oct.; 12 Nov. 1630. Nog in October (1630) was V. D. CAPELLEN zoo overtuigd van het denkbeeld, dat de Prins vrede en verdrag met den vijand wenschte, dat hij niet aarzelt aan den Prins bij dezen tocht naar *Zeeland* de geheime bedoeling toe te schrijven om de Zeeuwen op bestand belust te maken door de voorspiegeling van het gevaar, dat zij bij de oorlog liepen (zie zijne *Gedenkschriften*, I, 600, 601).

oorlog, en den vijand eene stad van *Antwerpen* of ander belangrijk lid afrukken" [1]. Bij deze gezindheid van den Prins spreekt het van zelf, dat, hoe sterker de Staat, aan het hoofd van welks leger hij stond, door krijgskundige bondgenootschappen gemaakt werd, hij het des te beter moest achten. Vandaar dat toen de Zweedsche Gezant CAMERARIUS op besluit had aangehouden op zijn verzoek om subsidie, een verzoek, dat door Graaf ERNST CASIMIR, die met verscheidene Duitsche Vorsten in betrekking stond, werd aangedrongen; en toen de toestemmende beantwoording van de aanvrage nog slechts gekeerd werd door het bezwaar, hetwelk de Staten van *Holland* maakten wegens den hoogen tol, te *Danzig* geheven, de Prins, door deze Vergadering geraadpleegd, haar voor oogen stelde, hoe belangrijk het was zoowel voor den Staat dezer Landen in het algemeen, als in het bijzonder voor de handhaving van den handel en van ons gezag op de Oost- en Noordzee, dat zijne Majesteit van *Zweden* in zijne plannen werd ondersteund: geschiedde zulks niet, en kwam die Koning de wapenen uit de hand te leggen, dan was het maar al te waarschijnlijk, dat wat er in Duitschland met ons zamenstemde, onherstelbaar te gronde gericht zou worden. Om deze redenen vermaande zijne Excellentie Hun Edel Mogenden het sluiten van het traktaat van alliantie met *Zweden* niet langer uit te stellen. De zaak maakte van nu aan bij de Staten van *Holland* een punt van ernstige beraadslaging uit. Laatstelijk had de Ambassadeur gevraagd om voorloopig eene som van drie of vierhonderdduizend guldens, des noods te leen, te ontvangen. Nog altijd waren er Leden, die begrepen, dat die tol eerst moest worden afgeschaft, en die de vraag opperden, of in allen gevalle de onderstand niet beter op eene andere wijze dan in geld zou verleend worden, opdat die gereede penningen door Zijne Majesteit niet gebruikt mochten worden tot vermeerdering zijner macht op zee en mitsdien tot nadeel van deze Landen. Geen wonder dat waar zulke twijfelingen bestonden, de zaak niet dadelijk haar beslag kreeg. Doch ten laatste kwamen de Staten van *Holland*, lettende op het groote belang, hetwelk hier, volgens de verklaring van den Prins, op het spel stond, tot het besluit, dat de alliantie met *Zweden* haar beslag behoorde te krijgen, met dien verstande, dat Koning GUSTAAF ADOLF, even als de Koning van *Denemarken* vroeger, ontvangen zou de som van 50,000 gulden per maand, zoolang hij eene land- en zeemacht hield, zoo sterk als waartoe hij zelf zich verbonden had. Van de afschaffing van den tol werd geene noodwendige voorwaarde meer gemaakt: slechts zou men onder de onderhandeling verzoeken, dat dit bezwaar opgeheven, althans het bedrag dier belasting verminderd worden mocht. Zoodra dit gevoelen der Staten van *Holland* in de Staten-Generaal gebracht was, werden er reeds Gecommitteerden aangewezen om met CAMERARIUS in besprek te treden, al was het dat de andere Provinciën niet eerder dan

1630—1634.

Subsidie aan *Zweden* verleend.

[1] V. D. CAPELLEN, bl. 606.

1630—1634. tegen half Januarij (1630) op dit punt gelast konden zijn. Trouwens aan hare toestemming viel niet te twijfelen [1].

Nu er ten gevolge van dat alles tot de krachtdadige voortzetting van den strijd en tot deelneming aan eenen algemeenen oorlog besloten was, ontbrak het toch niet aan meer dan een verschijnsel, hetwelk rechtmatige bezorgdheid moest baren. Het scheen, namelijk, dat de ramp van den oorlog verdubbeld zou worden door pest en hongersnood. Van der capellen rekende het in den zomer van 1630 een bijzondere uitredding, dat hij tot dusverre met zijn gezin behouden was gebleven »midden in het vuur van eene zware pestilentie, vast over al het Land verspreid," en hij zegt, dat 's Heren hand het lieve Vaderland sloeg en voor de toekomst dreigde »met harde bloedige slagen van pestilentie, oorlog en duren tijd" [2]. De dure tijd was eene ramp, tot welker leniging de waakzaamheid der Regenten en de bedrijvigheid van den handel het hare moest toebrengen. Aan geen van beiden ontbrak het. Sedert het midden der maand October (1630) zijn de handelingen der Staten-Generaal en sedert het midden van November, toen de Hollandsche Landdag weder was geopend, die der Staten van dit Gewest vol van beraadslagingen betreffende de duurte der granen en de middelen, daartegen aan te wenden. Een last rogge was te *Amsterdam* verkocht voor 316 goudguldens (van 28 stuivers het stuk), en een zak tarwe (dat is een één achtentwintigste last) voor 22 gulden in den *Haag*. Er waren reeds beginselen van oploop bespeurd in eenige steden van *Holland*, maar in tijds gestild. Elke Provincie verbood den uitvoer, en eenigen stelden de granen op een bepaalden prijs. Hiertoe helden de meeste Steden van *Holland* over, maar *Amsterdam* ging dezen verderfelijken maatregel tegen: de schepen, dus redeneerde men daar, die granen uit zee kwamen aanvoeren, zouden onze havens niet aandoen, wanneer hier de markt kunstmatig verlaagd was, maar hunne lading elders heenvoeren, waar zij hoogere prijzen konden verkrijgen [3]. De invoer van buiten moest bevorderd en verzekerd worden. Hiertoe beijverde zich dan ook de Regering.

Duurte van het graan en maatregelen daartegen.

Het land, op hetwelk men bepaaldelijk als op een voorraadschuur van granen de oogen gevestigd had, was *Moscovië*. Bij de oorlogstoebereidselen van den Koning van *Zweden* was uit de Oostzee geen genoegzame voorraad voor billijke prijzen te wachten. Dus moest onze handel zijne stoutheid en bekwaamheid toonen door het onmisbare voedingsmiddel op eene zoo veel verder gelegen en oneindig moeijelijker toegankelijke markt te gaan opsporen. Reeds twee jaren te voren waren onze kooplieden op een bericht uit *Venetië*, dat aldaar het broodkoren duur werd, er op bedacht geweest om het graan te koopen, dat in April van

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Sept.; 24 Oct.; 19 Nov.; 13, 28 Dec. 1630. *Resol. Holl.* 1630, bl. 983, 984. 14, 17, 21 Dec. 1630. v. d. capellen, bl. 607.

[2] v. d. capellen, p. 588.

[3] v. d. capellen, 1, bl. 603, 604.

het volgende jaar (1629) in *Moscovië* zou gezaaid worden [1]. En thans, in het najaar van 1630, was er juist eene Ambassade derwaarts vertrokken. Deze nu besloten de Staten-Generaal bij opzettelijken bode te machtigen, van den Grootvorst of andere personen een 20,000tal lasten koren te doen koopen. Zoo veel haast maakte men met de zaak, dat, daar de andere Provinciën het aandeel, hetwelk elk aan dat tal lasten verlangde, niet zoo spoedig konden opgeven, de bode al vast zou vertrekken om 10,000 last, voor *Holland* alleen, te bestellen. En dit rekende men nog niet genoeg. Drie expresse boden zouden op verschillende tijden langs verschillende wegen naar onze Ambassadeurs in *Moscovië* worden afgevaardigd om koren te koopen. Maar men zag niet voorbij wat men ook elders en in de onmiddellijke nabijheid kon bekomen. In het vorige jaar (1629) waren er reeds op kosten der kooplieden personen naar *Frankrijk* en *Zweden* gezonden om den uitvoer van granen, in beide Rijken verboden, te bevorderen [2]. Door Gedeputeerden van Hun Hoog Mogenden zou thans »tot vertroosting der goede ingezetenen in deze dierte van het brood" bij de onzijdige buren granen worden opgekocht. Tevens leenden Hun Hoog Mogenden de hand aan de Staten van *Holland*, die zich beklaagden, dat de andere Provinciën elk den uitvoer van granen verboden hadden: dit streed, docht hun, tegen de Unie en de onderlinge vriendschap, alsmede tegen de vrijheid van den binnenlandschen handel. — Van onze naburen gewagende, had men bepaaldelijk het Munstersche op het oog. Derwaarts zou een persoon van aanzien, van graanhandelaars vergezeld, zich begeven om de Regering tot vergunning van den uitvoer over te halen. Het graan, dus opgekocht, zou op kosten van onzen Staat door onze troepen naar plaatsen op onze grenzen vervoerd worden, en van daar met sterk convooi afgehaald. Liet de Munstersche Regering zich niet bewegen, dan zouden Hun Hoog Mogenden haar verklaren, dat zij het graan zouden laten halen door zoodanige middelen, als die van *Munster* te voren, in geval van weigering, genoodzaakt zouden geweest zijn, zich van den vijand te laten welgevallen [3]. Zoo veel begrepen de Staten te moeten doen om de bekommering der ingezetenen tot bedaren te brengen.

1630—1634.

Handelsbetrekkingen met *Moscovië*.

Van welk een gewicht onze betrekking met *Moscovië* was en geacht werd, is gebleken uit de poging om bepaaldelijk van daar granen te bekomen. Zoo kan het dan ook geene bevreemding wekken, dat derwaarts een Gezantschap was vertrokken. Maar niet alleen om eene nieuwe markt voor den graanhandel te vinden, was *Moscovië* belangrijk. Bij den steeds meer verwarden toestand, waarin het Ottomannische Rijk geraakte, bij de lasten en tollen, die den doorvoerhandel aldaar drukten, en bij de ongunst, welke onze koopvaarders, die de in *Turkije* geldende verbodsbepalingen noode verduur-

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 25 Nov. 1628.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Junij, 1629. Aitsema, bl. 849, 850.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 28 Oct.; 1, 20, 22 Nov.; 19, 21, 24 Dec., 1630.

1630—1634. den, zich door hun gedrag in de Levant en op de kusten der Roode zee op den hals haalden [1], scheen het wenschelijk, den weg, langs welken ons de koopwaren, bepaaldelijk de zijde, uit *Perzië* toekwam [2], te verleggen, en die artikelen in plaats van over de Turksch-Aziatische Provinciën, liever over *Moscovië* te zien te bekomen [3].

In het voorjaar van 1623 was hier weder een Moscovisch koopman aangekomen met brieven van den Groot-Vorst aan Hun Hoog Mogenden. ISAAC MASSA, in wien de Nederlanders bij voortduring eenen man bezaten, die met sterke woorden betuigde de belangen van hunnen handel in *Moscovië* ten spijt van *Engeland* op het ijverigst te be-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Junij, 1625. 2 Febr., 1626. 6, 20 April, 1627. Den 24sten Julij 1628 werd aan de Staten-Generaal een brief van HAGA medegedeeld, uit welken bleek, dat Nederlanders in de Levant nog altijd onder vreemde vlag voeren, of beeltenissen van Roomsche Heiligen voerden. Een schip had het wapen van den Koning van *Polen* en de woorden *Santa Maria* op den spiegel geschilderd. Bewijs genoeg dat om met de Christenen in de Levant handel te drijven, men den naam van Hollander en ketter moest schuwen. De Turken, daarentegen, waren op onze hand, maar konden dit bij zulk een gedrag der onzen moeijelijk blijven. HAGA bleef een ijverig voorstander onzer belangen aan het Hof van *Constantinopel.* Toen *Spanje* sedert 1625 met de *Porte* over vrede onderhandelde, en het ons belang was, dat deze vrede niet tot stand kwam, mocht hij, even als de Gezanten der andere belanghebbende Mogendheden, eene zekere som besteden om door giften aan Turksche ambtenaren het vredewerk te beletten (*Resol. Stat.-Gen.* 14 Sept., 1625. 2 Junij, 1626). — Steeds had de genoemde Ambassadeur een gereformeerd predikant om in zijn huis de godsdienstoefening voor te gaan. De predikant ANTONIUS PISCATOR, in 1627 na een vijfjarig verblijf teruggeroepen, zou in die taak vervangen worden door een Zwitsersch predikant, het Italiaansch machtig, dien BREDERODE, toen ter tijd der Staten Agent bij de Gereformeerde Kantons, te *Genève* zou opsporen (*Resol. Stat.-Gen.* 1 Sept., 1627). In Februarij 1628 vernam men van HAGA, dat er goede hoop bestond om de Gereformeerde godsdienst »in de Grieksche kwartieren" voort te planten. Op dit bericht besloten de Staten een 200-tal exemplaren van REVIUS, *de Belgicarum Ecclesiarum doctrina et ordine*, naar *Constantinopel* te zenden (*Resol. Stat.-Gen.* 21 Febr., 1628), en later voorzagen zij den predikant ANTOINE LEGER, den Zwitser, die PISCATORS opvolger geworden was, van eene kleine bibliotheek, bestemd om bij de Ambassade te blijven ten dienste ook van zijne opvolgers »tot voortplanting van Gods woord en stichting der Gemeente" in de hoofdstad van het Mohammedanisme (*Resol. Stat.-Gen.* 12 Dec., 1628).

[2] Onze Gezanten te *Parijs* lieten zich in Aug. 1625 van een gewezen ambtenaar der Engelsche Oost-Indische Compagnie, die bij de Nederlandsche in dienst wilde treden, verhalen, dat de Perzische zijde zelfs de Chinesche overtrof.

[3] De handelsweg door *Rusland* en over de *Kaspische Zee* was in een uitvoerig vertoog van Amsterdamsche kooplieden, in Mei 1620 aan de Staten-Generaal gericht, niet zonder overdrijving aanbevolen geworden. Zie Dr. V. D. LINDE, *Isaac Massa van Haarlem*, *een histor. studie*, Amst. Fred. Muller, 1864, bl. 51—60.

vorderen [1], was toen juist hier te lande en werd met de taak belast om die missieven te vertalen: er bleek uit, dat de Czar dien Moscoviet gezonden had om eenige handwerkslieden, bedreven in het vervaardigen van kunstvoortbrengselen, van hier mede te krijgen [2]. Hun Hoog Mogenden waren gezind hem hiertoe behulpzaam te zijn, en behandelden hem voorts op eene beleefde wijze, met het oog op de dienst, die ons door de Moscovieten tot bevordering van den Perzischen handel in zijde kon bewezen worden [3]. Maar door onzen Gezant HAGA uit *Constantinopel* onderricht van het ongenoegen, dat de handelsvoordeelen en staatkundige rechten, door onze Oost-Indische Compagnie in *Perzië* bedongen [4], bij de Turken verwekten, verflaauwden de Staten eenigzins in dezen ijver [5]. Niettemin bleef het oog onzer kooplieden op *Moscovië* gericht. Geloofde men de berichten van MASSA, dan was het noodig, dat er eene Compagnie werd opgericht, om eenheid te geven aan de handelsondernemingen in *Rusland*, daar de naijver der Nederlandsche kooplieden jegens elkander te weeg bracht, dat de één afbrak wat de ander opbouwde. Was eenmaal zulk eene handelsvereeniging tot stand gekomen, dan (schreef MASSA) »zouden wij krijgen wat wij begeerden, ja, al wilden wij dwars door *Moscovië* tot in *Tartarije*, ja, in *Perzië* en de Landen van den *Khan* reizen [6]." Toen MASSA, na in 1625 weder naar *Moscovië* vertrokken te zijn om aan onzen graanhandel den weg aldaar te banen, in het begin van het jaar 1626 in *Holland* terug was, stelde men hem in de gelegenheid om de vruchten van zijne ervaring in het belang van onzen handel aan Gecommitteerden uit de Staten-Generaal uiteen te zetten; maar hij eindigde met, ten behoeve van zich zelven, voor 30 jaren het monopolie van den uitvoer van granen uit *Moscovië* te verzoeken [7]. 1630—1634.

Korten tijd nadat door MASSA dit verzoek gedaan was, meldde zich alhier een Ambassadeur uit *Perzië* aan. Hij werd met onderscheiding ontvangen: de Prins reed hem Verblijf van een Perzischen Gezant hier te lande.

---

[1] Zie thans over dezen persoon de belangrijke, zoo even aangehaalde *historische studie* van Dr. A. VAN DER LINDE. Op bl. 24 (Noot 33) komt de Heer VAN DER LINDE op tegen een beweren omtrent MASSA, voorkomende in D. III, St. II, bl. 581. De gronden, welke ik voor dat beweren had, zijn in de *Spectator* van Oct. 1864 uiteengezet, maar door den Heer VAN DER LINDE in hetzelfde tijdschrift met juistheid wederlegd.

[2] Hetzelfde verzoek deed ook de Perzische Afgezant, van wien straks gesproken zal worden (*Resol. Stat.-Gen.* 28 Sept., 1626).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 3 Mei; 2, 20 Junij, 1623.

[4] In de *Resol. Stat.-Gen.* (24 Dec. 1624) leest men van een traktaat, tusschen de Oost-Indische Compagnie en den Koning van *Perzië* gesloten, en later (zie ald. 6 April, 1625) schrijft HAGA, dat deze Koning de Nederlanders tot beschermers had gemaakt van al zijne kusten, en *Ormuz* in hunne handen gesteld had.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 15 April, 1625.

[6] V. D. LINDE, t. a. p., bl. 32.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 23 Jan., 1626. V. D. LINDE t. a. p. 61—65.

1630— 1634. tot *Rijswijk* te gemoet [1]. Zijn naam was MOUSSA-BECH [2]. Den 25sten Maart, 1626, verscheen hij voor de Staten-Generaal met een brief van zijnen Koning, dien hij, na »volgens het gebruik van zijn land" een gebed te hebben uitgesproken voor den voorspoed van zijnen Vorst en van dezen Staat, in de Vergadering voorlas. Hij bracht eenige geschenken mede in tapijten, zijde en katoen bestaande. Een Nederlander, met name JOHAN VAN HASSELT, was met hem medegekomen, en maakte, zoo goed als hij, op de waardigheid van Ambassadeur aanspraak. Alvorens echter hem audientie te verleenen, lieten de Staten onderzoeken, of in de geloofsbrieven des Konings, omtrent wier inhoud, zelfs na de vertaling, bij Hun Hoog Mogenden groote onzekerheid bleef bestaan, ook van hem sprake was. Dit echter scheen het geval niet te zijn [3]. — Twee dingen waren er, die Hun Hoog Mogenden dit bezoek minder welkom moesten maken. Vooreerst, de vrees van den naijver, dien het te verwachten was dat de komst van een Gezant uit *Perzie* bij de Ottomannische Porte zou verwekken: om te voorkomen dat de zaak aan de Turksche Regering in een bedenkelijk daglicht werd voorgesteld, meldden de Staten het geval dadelijk aan HAGA [4]. Maar, ten anderen, was ook het onderhoud van den Ambassadeur met zijn gevolg van 15 personen een bezwaar. Men dacht de Oost-Indische Compagnie de kosten te laten betalen; maar deze Maatschappij weigerde zulks aanvankelijk, daar, beweerde zij, de Ambassade meer eene plichtpleging van Mogendheid tot Mogendheid was en meer de staatkunde betrof, dan den handel: trouwens de Compagnie had reeds een contract in *Perzië* gemaakt [5]. Bovendien begreep zij, dat men meer dienst van VAN HASSELT, dan van den Perziaan verwachten mocht. De Staten gingen er derhalve toe over om VAN HASSELT, zonder hem audientie te verleenen, door Gecommitteerden te doen hooren. — Dat men in dien Aziatischen Afgezant weder een zonderlingen persoon ontvangen had, bleek al spoedig. Hij kreeg oneenigheid met zijnen tolk, zekeren PAUL. Deze vertrok eigenwillig naar *Amsterdam*, en de Regering dezer stad, uitgenoodigd om hem terug te zenden, gaf voor, dat hij niet te vinden was, en dat om geene andere reden, dan dat zij den vluchteling niet in de handen van den Gezant gesteld wilde zien [6]. De voorstellen, waarmede deze aankwam, kwamen der Compagnie niet aannemelijk voor. Uit jaloezij tegen de Turken, zoo schijnt het, verlangde

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 16, 21 Febr.; 19 Maart, 1626.

[2] AITSEMA (I, bl. 539) schrijft zijn naam, volgens de *Resol. Stat.-Gen.* MOUSSA BEECK; doch later in een rapport van VAN HASSELT heet hij MOSABECH (*Resol. Stat.-Gen.* 29 Junij, 1630).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Maart; 1, 2 April, 1626.

[4] Er was te gelijker tijd een Perzisch Gezant in *Engeland:* dus konden de Engelschen althans niet jaloersch wezen (*Resol. Stat.-Gen.* 23, 27 Mei, 1626). [5] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Dec., 1626.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 8, 12, 18 April; 1, 8 Mei, 1626.

hij, dat de Staten de Nederlandsche Consuls uit *Aleppo* [1] en van elders zouden terugroepen [2]. Zij antwoordden, dat die beambten door bijzondere kooplieden waren aangesteld, en dat zij derhalve de macht daartoe niet hadden. Voorts verzocht hij, dat de onzen eenige plaatsen aan de Portugezen afhandig zouden maken; doch de Oost-Indische Compagnie achtte dit ongeraden: zij zou, dus oordeelde zij, die plaatsen bezwaarlijk kunnen bezetten [3]. — Toen het Augustus (1626) geworden was, dacht men den Gezant tegen het eind der maand met schepen van de Compagnie weder te laten vertrekken, en op zijn verzoek, dat hem iemand, als Gezant van hier, naar *Perzië* medegegeven werd, verordende men, dat iemand van *Batavia* naar het Hof van *Perzië* zou worden gezonden. Zoo meenden Hun Hoog Mogenden, dat zij van den persoon, die hun lastig was geworden, ontslagen waren, toen hij den 12den September, uit *Amsterdam* teruggekeerd, weder voor hunne Vergadering verscheen met Oostersche klachten over de onheuschheid der Bewindhebberen van de Oost-Indische Compagnie. Dezen hadden hem niet toegelaten van den Prins afscheid te nemen [4], en hem zonder geleide uit *Amsterdam* laten henengaan, als een hond. De Staten stelden hem zoo veel mogelijk tevreden, en om dit doel te zekerder te bereiken, deden zij hem eenige geschenken, die echter niet naar zijnen zin waren. Hoe het zij, na op nieuw, dankend voor de groote hier te lande genoten eer, afscheid genomen te hebben, zocht hij uitvluchten om niet te vertrekken, en beurtelings zich lafhartig verontschuldigend en zich onbeschaamd of onredelijk wegens het oponthoud beklagend, vertoefde hij hier tot in de maand Februarij van het volgende jaar (1627). Zijn verblijf kwam, naar de berekening der Oost-Indische Compagnie, op eene som van 33,558 gulden te staan [5].

1630—1634.

---

[1] Cornelis Witsen, zoon van den Burgemeester Jonas Witsen, was in het najaar van 1625 tot Consul van *Aleppo* aangesteld, en derwaarts op reis gegaan (*Resol. Stat.-Gen.* 3 Sept., 1625. 2 Febr., 1626).

[2] De geest van uitsluiting, die de Perzen bezielde, bleek ook uit het verzoek van den Gezant, dat de Armeniërs, die, zeide hij, hier te lande in menigte waren, uitgesloten werden van de handelsvoorrechten, die zijnen landgenooten zouden gegund worden (*Resol. Stat.-Gen.* 11 Junij, 1626).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Mei; 17, 18, 22 Junij, 1626. *Resol. Holl.* 13, 16, 19 Junij, 1626.

[4] Op het afscheidsbezoek, dat hij alsnu den Prins bracht, bood hij dezen een voordeeligen ruil van handelsartikelen aan. Dit stond den Bewindhebberen niet aan: zij beriepen zich daartegen op het octrooi, dat uitsluitend aan de Compagnie den uitvoer van koopwaren uit *Indië* toestond (*Resol. Stat.-Gen.* 28 Sept., 1626).

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 17, 19, 24 Aug.; 2, 12, 15, 19, 26 Sept., 1626. 10 Julij, 1627. Toen de Gezant, deels door dralen, deels door bijgeloovigen schroom (ten einde op geen kwade dagen te vertrekken) de eerste gelegenheid verzuimd had om met de Oost-Indische schepen te gaan, zou hij over *Moscovië* reizen; doch de bezwaren, aan dien tocht verbonden, vernomen

1630—1634. JOHAN VAN HASSELT was reeds op eigen gelegenheid naar *Perzië* teruggekeerd [1].

In den zomer van het jaar 1630 vernam men weder iets van dien MOUSSA-BECH. Toen kwam VAN HASSELT herwaarts met eene zending van den *Schach* van *Perzië*, SEFI I, die middelerwijl (in 1629) was overleden [2], en bracht tevens eenen brief over van den gewezen Gezant, waarin hij voor de hier genoten goede behandeling zijnen dank betuigde. Doch VAN HASSELT had weinig goeds van hem te melden, zoo als bleek uit de propositie, den 29sten Junij (1630) door hem aan de Staten-Generaal voorgedragen. Zij was van den volgenden inhoud. Na, de steller zeide niet in welke jaren, *Italië*, *Europisch Turkije*, *Egypte*, *Palaestina*, *Syrië* en *Babylonië* doorgereisd te hebben, was hij aan het Hof van den Koning van *Perzië* gekomen. Dezen Vorst had hij met ons land en onze betrekkingen bekend gemaakt, en hoog opgegeven van onze Rijken in *Indië*. Zijne Majesteit had met groote verwondering vernomen, dat onze handel dien van alle natiën te boven ging: nooit toch had hij de Hollanders hooren noemen, die zoo als hij thans vernam, tegen »den grootsten van het Christenrijk" (hij bedoelde den Koning van *Spanje*) zulk een zwaren oorlog voerden. Daarop had hij VAN HASSELT verzocht onder den titel van *hosta* (of *gast*) aan zijn Hof te blijven. Op 's Konings vraag, waarom de Hollanders niet ook in *Perzië* kwamen handelen, waar zij met allen

VAN HASSELT komt herwaarts, mede met eene zending van den *Schach* van *Perzië* belast.

---

hebbende, zag hij daarvan af. Nu wilde hij zelf een schip koopen of huren: want met onze Oost-Indievaarders over *Batavia* te reizen, begeerde hij niet. Maar de Bewindhebbers vergunden hem zulks niet, en vorderden tegelijk groote prijzen voor zijn vervoer op een hunner schepen. Alsnu verklaarde de Gezant voor de Staten-Generaal, dat Turken of Spanjaarden hem geen harder behandeling hadden kunnen aandoen, dan hij van de Bewindhebberen ontvangen had. Zijne vrees om zich op een schip van de Oost-Indische Compagnie te vertrouwen, werd eindelijk overwonnen, toen de Staten hem eenen Gecommitteerde mede gaven om hem onderweg te beschermen. Ten slotte moesten Hun Hoog Mogenden hem verklaren, dat zij na een bepaalden dag niet meer voor zijn kosteloos onderhoud zouden instaan. Anders ware hij wellicht zelfs toen nog niet vertrokken (*Resol. Stat.-Gen.* 29 Sept.; 1, 2, 13, 16, 23 Oct.; 4, 21, 22, 23, 24, 26, 28, 29 Dec., 1626. 2, 11, 12, 13, 14, 16 Jan.; 10, 11, 12, 20 Febr., 1627).

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Sept., 1626.

[2] Professor GOLIUS van *Leiden* zou de Perzische missieven vertalen, »voor zoo ver hem deze taal bekend was." In November, 1625, had deze Hoogleeraar, verlangende naar 't Oosten te reizen, om benevens de Arabische taal zich in andere Oostersche talen te oefenen, van Hun Hoog Mogenden eene acte bekomen met aanbeveling, als hun dienaar, aan alle Mohammedaansche Vorsten en Heren (*Resol. Stat.-Gen.* 28 Nov., 1625). GOLIUS was toen reeds, als Ingenieur, met ALBERT RUYL naar *Marocco* geweest (*Resol. Stat.-Gen.* 19 Julij, 1625). Vroeger had Prof. ERPENIUS verlangd, dat de Staten den Koning van *Marocco* verzoeken zouden zekeren persoon uit *Saphi* herwaarts te laten komen, opdat hij, ERPENIUS, zich met hem verder in het Arabisch zou bekwamen (*Resol. Stat.-Gen.* 12 Nov., 1624).

eerbied onthaald zouden worden, had hij geantwoord, dat de Engelschen beweerden met *Perzië* een verbond gesloten te hebben, hetwelk alle andere natiën buitensloot. Dit bezwaar had den Koning echter niet belet, hem te gelasten, naar *Holland* te schrijven, dat, als onze kooplieden komen wilden, zij welkom zouden zijn. Deze brieven evenwel, dacht hij, waren niet terecht gekomen: hetgeen zeer verklaarbaar was, daar, zeide hij, de Spanjaarden, Portugezen en Italianen uit jaloezij gewoon waren elkanders brieven te onderscheppen. Deswegens had de Koning zijnen persoon, van geloofsbrieven voorzien, herwaarts gezonden, opdat hij met eenige koopvaardijschepen terug zou komen. Nog vóórdat hij toen vertrokken was, deden een Hollandsch en een Engelsch schip *Gamron* [1] aan, en kwamen eenige Nederlandsche kooplieden te *Ispahan*. De Koning was bereid, mits zij met eene zending van der Staten wege belast waren, hun alle eer te betoonen; doch dit was, tot zijne teleurstelling, geenszins het geval. Niettemin werden zij, om VAN HASSELTS wil, goed bejegend, ja, hun een paleis ten gebruike aangewezen, waar zij kosteloos onderhoud genoten. Zij woonden aldaar nog en hadden een handelsverdrag gesloten, dat nog onderhouden werd [2]. Sedert had de Koning de Turken van voor *Bagdad* verdreven [3], en na zijne terugkomst had hij MOUSSA-BECH en hem, VAN HASSELT, herwaarts afgevaardigd [4]. Door zijnen medegezant in zijne waardigheid miskend, was hij alleen, door de Oost-Indische Compagnie gemachtigd, naar *Perzië* teruggekeerd om over MOUSSA-BECH te klagen, wien hij meer dan ééne oneerlijke of dolzinnige handelwijze te verwijten had. Op zijne klacht had de Schach verklaard, hem alsnu alleen naar *Holland* te willen zenden, »opdat hij niet op nieuw met zulke beesten gekweld mocht worden." En nu was 's Konings verlangen, dat hij hier in hoedanigheid van Perzisch Resident zou blijven. Ten slotte was VAN HASSELTS verzoek aan de Staten, dat Hun Hoog Mogenden bij de Bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie bewerkten, dat hij als zoodanig door hen erkend werd. — De Staten besloten dadelijk deze propositie aan het Collegie van Zeventienen toe te zenden met verzoek, dat zij zich inschikkelijk jegens den Koning van *Perzië* betoonen zouden [5]. Toen de Bewindhebbers zich niet haastten om zich op deze zaak te verklaren, herhaalden Hun Hoog Mogenden op VAN HASSELTS uitnoodiging hun verzoek, en toen ook dit zon- 1630—1634.

[1] Ook *Bander-Abassi* geheeten, tegenover het eiland *Ormuz*.

[2] Wordt hier het verdrag bedoeld, door de Oost-Indische Compagnie met den Schach gesloten, dan hebben wij in die Nederlanders personen te zien in de dienst dier Compagnie.

[3] Daar dit krijgsbedrijf in 1626 heeft plaats gehad (vgl. *Resol. Stat.-Gen.* 17 Nov., 1626), zoo vinden wij hier eene eerste bepaalde tijdsaanwijzing.

[4] Dit is de zending, welke wij zoo even vermeld hebben.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 15, 29 Junij, 1630.

1630—1634. der gevolg bleef, noodigden zij eenige Bewindhebbers naar *den Haag*, om ten overstaan van hunne Gecommitteerden met VAN HASSELT, »Agent van den Koning van *Perzie*," in gedachtenwisseling te treden. Uit het onderhoud bleek nader, dat deze Vorst verzocht, met de schepen der Oost-Indische Compagnie voor zijne rekening eenige balen zijde uit *Perzië* herwaarts te mogen voeren en daarvoor eenige zeldzaamheden terug te erlangen. De zaak bleef onafgedaan, zoolang het traktaat tusschen *Perzië* en de Compagnie niet nader was overwogen: slechts wenschten Hun Hoog Mogenden steeds, dat aan VAN HASSELT redelijk genoegen werd gegeven [1]. Dit geschiedde evenwel niet op de wijze, welke zij bedoelden: integendeel van lieverlede raakte VAN HASSELTS waardigheid als Perzisch Agent in de vergetelheid, en werd hij voor zijne teleurstelling door eene compagnie infanterie, die de Prins hem verleende, schadeloos gesteld [2]. Uit de houding der Oost-Indische Compagnie bij zulke pogingen om een rechtstreeksch handelsverkeer tusschen de Nederlanders en den Koning van *Perzië* aan te knopen, bleek genoegzaam, dat zij ze niet bevorderde, evenmin als de plannen van eenen ISAÄC MASSA om eenen weg over *Moscovië* naar *Perzië* te openen. Zij wenschte krachtens haar octrooi den Perzischen handel over zee voor haar zelve vruchten te doen leveren. Evenwel, toen er uitgezien moest worden naar een nieuwe graanmarkt, en men daartoe de oogen op *Moscovië* geslagen had, kon het in niemands geest opkomen om de aanknoping van betrekkingen met *Moscovië* te willen keeren.

In een vertoog, strekkende om Hun Hoog Mogenden op de voordeelen te wijzen, die de weg door *Moscovië* op Zuid-Westelijk *Azië* voor den handel beloofde, hadden eenige Amsterdamsche kooplieden reeds in Mei 1620 de zending eener Ambassade naar den Groot-Vorst aanbevolen [3], en dat de *Czar* hunkerde naar de eer der ontvangst van een Gezantschap van ons Vaderland, was uit de mededeelingen van ISAÄC MASSA ondubbelzinnig gebleken. Niet alleen begreep de *Czar*, dat het bezoek van een Nederlandsch Gezantschap het ontzag, waarop hij in *Europa* en bepaaldelijk tegenover zijnen mededinger, den Koning van *Polen*, prijs stelde, zou bevorderen; maar ook was hij met de hoop gevleid, dat door den toevoer van graan uit zijne Rijken naar *Holland*, aan de

Zending naar *Moscovië*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Aug.; 15 Oct.; 3 Dec., 1630.

[2] AITSEMA, p. 1016. In Januarij 1631 verkreeg ERNST PHILLIPS voor zich en zijne handelscompagnons brieven van aanbeveling aan den Grootvorst tot uitvoering van hun voornemen om handel te drijven met *Perzië* door *Moscovië* en over de Caspische zee (*Resol. Stat.-Gen.* 25 Jan. 1631). Den 7 Febr. 1631 kwam er eene Capitulatie tot stand tusschen den Koning van *Perzië* en de Staten, waarbij aan de Perzische ingezetenen, die hier kwamen handel drijven, alle gewenschte vrijheden werden verzekerd, en in geval zij hier een kantoor vestigden, hun gelijke voorrechten werden toegezegd, als de Engelsche lakenkoopers te *Delft* en de Schotsche te *Veere* genoten (*Resol. Stat.-Gen.* 7 Febr. 1631).

[3] Zie hiervoor bl. 520, Noot 3.

Polen de gelegenheid zou worden ontnomen om van hunne granen die gelden te trekken, welke hen in staat stelden om hem den oorlog aan te doen. In het najaar van 1626 richtten zich op nieuw eenige handelaars op *Moscovië* tot de Staten, thans bepaaldelijk met het verzoek, dat derwaarts een Gezant zou gezonden worden met den last, om den vrijen uitvoer van granen uit dat Rijk te verkrijgen. De Staten vonden in de zaak geene zwarigheid, mits de kooplieden, ten wier verzoeke en in wier belang de zending geschieden zou, genegen waren om haar te bekostigen [1]. Het hield evenwel meer dan een jaar aan, eer Hun Hoog Mogenden, hiertoe bewogen door den toestand, waarin *Polen*, door *Zweden* beoorloogd, zich bevond, deze zaak weder opvatteden door Gecommitteerden te benoemen om met de bewuste kooplieden in overleg te treden [2]. Maar wederom verliep meer dan een jaar vóórdat de hand met ernst aan de zaak werd geslagen. De schaarschte van koorn was toen te dreigend om langer te dralen. In Maart 1629 verzochten TIJMAN JAKOB HINDELOOPEN en ELIAS TRIP en de met hen geassociëerde kooplieden Hun Hoog Mogenden, des noods op hunne kosten, een Gezantschap met het meer gemelde doel tot den Groot-Vorst en zijnen vader den Patriarch te zenden. Maar aan dat aanbod verbonden zij de voorwaarde, dat zij zelven den Gezant zouden voordragen en 15 jaren lang het monopolie van de uit *Rusland* te trekken granen zouden erlangen. De Staten van *Holland* keurden dezen voorslag goed, onder voorwaarde dat wel de handelaars op *Moscovië* de tot het Gezantschap voorgeschoten kosten door eene belasting op de van daar herwaarts te voeren handelsartikelen zouden mogen vinden, maar niemand uitgesloten zou zijn om op dat land te varen [3]. De Staten-Generaal begrepen, dat de door Hun Hoog Mogenden af te vaardigen Gezant zich niet rechtstreeks met handelszaken zou mogen moeijen: deze taak zou opgedragen worden aan een persoon, in het Russisch ervaren en aan het Moscovische Hof bekend, die hem zou toegevoegd worden [4]. Middelerwijl bleven de Amsterdamsche kooplieden vasthouden aan het denkbeeld van de noodzakelijkheid der oprichting eener Moscovische handelscompagnie: geene bijzondere personen konden doen, wat tot verzekering van den geregelden uitvoer van granen uit een land als *Rusland* noodig was [5]. 1630—1634.

In het voorjaar van 1629 kwam de Groot-Vorst Hun Hoog Mogenden tot het aankno-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Oct. 1626. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Nov. 1627.

[3] *Holland* bleef gestemd tegen het tot stand komen van een monopolie in de handen eener Compagnie (*Resol. Holl.* 14 Julij, 1629).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 22, 24, 31 Maart, 1629. *Resol. Holl.* 16, 21 Maart, 1629. AITSEMA, bl. 889, 890.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Junij, 1630. Zie hunne gronden *Res. Holl.* 1629, bl. 708, en 6 April, 1629, en V. D. LINDE, t. a. pl., bl. 32, 67, 68.

1630—1634. pen van betrekkingen te gemoet. Toen ontvingen de Staten van hem een schrijven, waarbij hij hun een bedrag van 100,000 pond salpeter ten geschenke gaf. Daartegen verzocht hij 10,000 musketloopen, die hij aanbood te betalen hetzij met gereed geld, hetzij met bont of andere waren. Op voorstel der kooplieden, door wier toedoen deze zaak ter kennis van Hun Hoog Mogenden kwam, verordenden deze een oorlogschip om dat salpeter uit *Archangel* af te halen, gaven den Czar een deel van de musketloopen ten geschenke (de overige zouden door den handel geleverd worden), en wenschten hem en zijnen vader geluk met zijnen inmiddels geboren zoon. De taak om dit ook mondeling te doen zou voorts aan den Gezant worden opgedragen, op wiens bespoedigde benoeming thans sterk door de kooplieden werd aangedrongen. De keus der Staten viel op den Gelderschen edelman, medelid van hunne Vergadering, den Heer VAN ECK, die met een gevolg van 16 personen over *Reval*, daar hij tegen de reize over *Archangel* opzag, den tocht zou aanvaarden, en vele geschenken, ten bedrage van verscheidene duizenden guldens, voor den Czar zou medekrijgen [1]. Nog altijd evenwel bestond er verschil, hoe voorloopig de kosten te vinden: de kooplieden maakten zwarigheid om geld uit te geven, zonder zekerheid dat de zaak gelukken zou [2]; zij wenschten dus, dat de Staten het Gezantschap zouden bekostigen, om later de uit *Moscoviё* inkomende granen tot verval der bestede gelden te belasten. Doch dit middel mishaagde aan de Amsterdamsche Regering, die schroomde de prijzen nog meer te drukken [3].

Tegen het einde van het jaar 1629 besloten de Staten van *Holland* er bij de Staten-Generaal op aan te dringen, dat den Heer VAN ECK een geschikt persoon, die de negotie wel verstond, werd toegevoegd. Doch nu was dadelijk de ijverzucht der Provinciën gaande gemaakt: althans die van *Friesland* verzochten, dat den Ambassadeur iemand uit hunne Provincie ter zijde werd gesteld. Liever dan dit toe te staan, zag *Holland*

---

[1] Onder andere een zilveren lamp met gouden ketting, door de West-Indische Compagnie tot dit doel aan de Staten verkocht of, zoo als elders staat, vereerd. Dit geschenk zou den Czar ongetwijfeld zeer aangenaam zijn: immers kwam in October (1629) zijn hofgoudsmid (GILLES VAN EXEL) over, om van hier eenige kunstenaars in zijn vak mede te krijgen. Blijk genoeg dat hij dergelijk kunstwerk op prijs stelde (*Resol. Stat.-Gen.* 26, 27. Oct 1629). Genoemde VAN EXEL werd door de Staten uiterst mild onthaald.

[2] Om er op te rekenen, dat er in *Rusland* steeds genoegzame voorraad van koorn voorhanden zou zijn, zou men van de geregelde bebouwing van sommige streken door menschen als onze boeren verzekerd hebben moeten wezen. Er werden in den zomer van 1629 aan Hollandsche boeren onder de hand allerlei aanbiedingen gedaan, om hen tot verhuizen naar *Rusland* over te halen; doch zulke pogingen werden van Regeringswege belet (*Resol. Stat.-Gen.* 27 Junij, 1629).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Mei; 5, 9, 12, 13, 22 Junij; 2, 5, 9 Julij, 1629. *Resol. Holl.* 11, 14, 18, 27 Julij, 1629; 16 Aug. 1630.

ALBERT COENRAADS BURCH.

J. F. C. Reckleben sculps

VAN ECK alleen vertrekken. Maar *Friesland* betuigde de geheele zaak tegen te zullen werken, zoo zij haren zin niet kreeg. *Holland* verklaarde daartegen weder, in dit geval voor de gansche Ambassade geen penning te zullen uitschieten [1]. 1630—1634.

Hetzij wegens dit geschil, hetzij, gelijk beweerd werd, wegens het thans ongeschikte jaargetijde, de reis van den Ambassadeur werd uitgesteld, en bij brieven dit uitstel bij den *Czar* verontschuldigd. Toen het geschikte saizoen met het voorjaar van 1630 scheen aangebroken, werd voorgesteld het Gezantschap te doen bestaan uit éénen Ambassadeur uit *Gelderland*, éénen uit *Holland* en éénen uit *Friesland*. Slechts noode gaf *Holland* hare toestemming tot dit besluit, en onder verklaring dat zij nu slechts voor de betaling van de helft der wissels, door de thans zoo veel talrijker Ambassade te trekken, zou instaan: de andere helft, zeide zij, moest *Friesland* dan slechts voldoen. Eindelijk werd de Heer VELTDRIEL door *Friesland*, en de Heer ALBERT COENRAADS BURCH, vroedschap van *Amsterdam*, door *Holland* benoemd. Maar nu werd weder goedgevonden, dat de reize over *Archangel* zou plaats hebben, en daar VAN ECK hiertoe ongezind bleef, zoo viel deze Heer van het getal af, en *Hollands* vertegenwoordiger kreeg de eerste plaats in de bezending [2].

De Instructie der Gezanten bracht niet mede, dat men, zoo als de kooplieden verlangden, den handel met uitsluiting van andere natiën zou trachten te bekomen: slechts moesten zij zoodanige vrijdommen verzoeken, als des Czars eigen onderdanen of ten minste zijne allerbeste vrienden en geällieerden genoten. Ook mochten zij wel zinspelen op het voordeel, dat door de levering van graan uit *Rusland* aan de Polen zou worden onttrokken; maar deze zaak, als eenen Vorst betreffende, ten opzichte van dezen Staat onzijdig, zouden zij in hunne openbare propositie niet mogen aanroeren, noch ook in geschrift gesteld mededeelen. Werd de vrije korenhandel toegestaan, dan zouden Hun Hoog Mogenden eenen Agent of Consul aan het Hof van den Grootvorst houden om voor de levering van koren te zorgen, en geene kooplieden zouden om granen mogen varen zonder brieven van Hun Hoog Mogenden, daartoe strekkende, ten einde de Grootvorst des te meer gezind mocht zijn om den uitvoer te blijven toelaten [3].

In Julij 1630 vertrokken, waren de Gezanten in het begin van September daaraanvolgende te *Archangel* [4]. Eerst later zou blijken wat zij zouden uitrichten: voor het oogenblik had men de bewustheid, dat men het mogelijke deed om den toevoer van koorn te verzekeren. Dus ten aanzien van het gevaar der duurte van granen zooveel

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Nov.; 12, 15 Dec. 1629; 21; 24, 30 Jan.; 2 Febr. 1630. *Resol. Holl.* 4, 14 Dec. 1629; 18, 21 Jan. 1630.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Febr.; 29 April; 7, 11, 15, 18, 25, 27 Mei; 1, 26, 27 Junij, 1630. *Resol. Holl.* 1, 8, 14, 17 Mei; 15 Junij, 1630.

[3] Zie de Instructie bij AITSEMA, bl. 1045, 1046. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Julij; 24 Oct. 1630.

1630—1634. mogelijk gerust gesteld, kon men zonder al te groote bezorgdheid op het voeren van den oorlog bedacht zijn.

Ten einde, gedekt in den rug, tegen de Spaansche macht in de Zuidelijke *Nederlanden* te kunnen strijden, was niets zoozeer gewenscht, dan dat de tegen den eersten Februarij (1630) bepaalde ontruiming der Kleefsche en Guliksche Landen [1] nu ook voltrokken werd. Voor GUSTAAF ADOLF was het eene harde zaak, dat wij onze troepen uit *Duitschland* terugtrokken en zoodoende aan de Keizerlijke en Liguistische krijgsmacht de handen vrij lieten om tegen hem op te treden. Hij verzocht bij een schrijven, gedagteekend van een der laatste dagen van het jaar (1630), dat Graaf WILLEM met zijne onderhebbende manschap in zijne dienst zou overgaan. Doch de niet zonder deugdelijke gronden met *Spanje*, de possiderende Vorsten (*Palts-Neuburg* en *Brandenburg*), de katholieke Keurvorsten en den Keizer aangegane verbindtenis veroorloofde den Staten niet, zulks toe te staan. Wat zouden buitendien de gevolgen geweest zijn, zoo de Zweedsche Koning zich eens in *Duitschland* niet had kunnen handhaven, en wij, door den afstand van die troepen verzwakt, met het Rijk tot loon voor zulk eene trouweloosheid in openbaren oorlog geraakt waren? Dan zouden wij, ten spijt van ons bondgenootschap met *Frankrijk*, ten spijt van alles wat ons tot het voortzetten van den oorlog drong, wel vrede hebben mogen maken, of met slechte kans den veldtocht hebben moeten openen. Dus werd het verzoek van GUSTAAF ADOLF bij een schrijven van den Prins van *Oranje* zelven afgeslagen, en tegelijk reeds beraadslaagd op den voet, dien men bij het aftrekken onzer troepen uit de Bovenkwartieren zou volgen [2]. Doch nu vernam men, terwijl de Keizerschen en Liguisten den dag van den eersten Februarij nog niet hadden aangenomen, dat de Infante de ontruiming tot den 12den Februarij verschoven wenschte te zien. Dit echter schokte de Staten niet in hun voornemen: zij verklaarden zich bereid den 25sten Januarij met de ontmanteling der door hen te ontruimen plaatsen eenen aanvang te maken [3], ten einde ze op den 12den Februarij te verlaten, mits slechts de andere partij tegen denzelfden tijd haren aftocht op dezelfde wijze voorbereidde [4]. De eenige voorwaarde, aan welke de Staten buitendien de ontruiming steeds verbonden, was dat de Bovenkwartieren de som opbrachten, vereischt om Graaf WILLEMS troepen ten volle af te betalen: zonder die opbrengst, dit gaven Hun Hoog Mogenden duidelijk te verstaan, zouden die troepen moeten blijven, waar ze waren. Geen geringer som was er noodig dan 500,000 gulden; maar bij monde van SOMMELSDIJK adviseerde de Raad van State, om voor zoover de ingezetenen der Boven-

Ontruiming der Bovenkwartieren.

---

[1] Zie hiervoor, bl. 512. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Jan., 1631. V. D. CAPELLEN, I, 612.

[3] Slechts die vestingwerken zouden worden geslecht, welke na den dood van den laatsten Hertog uit het Guliksche Huis waren aangelegd. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 15 Jan., 1631.

kwartieren ze niet ten volle konden opbrengen, ze hun op pandschap van landen en op andere goede verzekering voor te schieten. De Staten echter begrepen, dat de eene helft dadelijk in baar geld moest worden geleverd, en de andere helft op bepaalde termijnen [1]. — Intusschen bespeurde men in het begin van Februarij nog altijd niet, dat de andere partij van hare zijde aanstalten tot ontmanteling der sterkten maakte. Dien ten gevolge besloot men, de slechting der vestingwerken en de ontruiming voorloopig tot den eersten Maart (1631) uit te stellen. Tot dien tijd toe zouden onze troepen ten laste van de Bovenkwartieren blijven, ja, van den eersten Maart aan zou ook van *Gulik* krijgsbelasting gevorderd worden. Dit was een geschikt middel om den Hertog van *Palts-Neuburg* te ijveriger tot de voltrekking der ontruiming te maken. Hij betoonde zich daartoe dan ook oprechtelijk gezind, en door zijn toedoen verbond zich de Infante, dat zij alsnu den 28sten Februarij aan de zaak gevolg zou geven. Maar ook deze termijn bleek te zullen verloopen, zonder dat aan den eisch voldaan zou zijn, en de Staten gaven den Hertog te verstaan, dat zij op den bepaalden tijd gereed geweest waren, maar dat men aan de andere zijde geen woord gehouden had: niettemin sloegen zij, op zijn ernstig aanzoek en ten einde de zoo zwaar belaste ingezetenen te verlichten, thans den 18den Maart voor als den dag, waarop men met de slechting der fortificaties zou beginnen, en den 31sten der zelfde maand als dien, waarop het krijgsvolk zou aftrekken. Vóór den eersten dier termijnen moest ondubbelzinnig blijken, dat de Infante de vereischte bevelen tot den aftocht aan de Keizerlijke, de Spaansche en de Liguistische troepen had doen afgaan, en moesten de gelden tot afbetaling onzer troepen, met insluiting van 's Hertogs aandeel, opgebracht wezen [2]. Weldra bleek ook uit echte stukken, dat door den Keizer en den Keurvorst van *Beijeren* bevelen tot ontruiming gegeven waren, en 's Hertogs Gezant WISPENNINCK vertoonde den 15den Maart in de Vergadering der Staten-Generaal, ter tegenwoordigheid van den Prins en den Raad van State, de stukken, uit welke bleek, dat de Infante de verlangde bevelen aan de troepen had laten afgaan. Nu stond niets meer aan de ontruiming in den weg, die dan ook op den bestemden tijd plaats greep. *Brandenburg* poogde de Staten daarbij nog tot zekere partijdigheid te verleiden. Immers verzocht de Regering van dien Keurvorst Hun Hoog Mogenden om bij het verlaten der plaatsen, door hen in het Bergschland bezet, ze niet aan de Commissarissen van *Palts-Neuburg*, maar aan die van den Keurvorst over te leveren, die ze in handen houden zou, totdat het traktaat tusschen hem en zijnen medebezitter geheel voltrokken zou zijn. Hiertoe leenden zich de Staten in geenen deele, en zij kregen dan ook later van de Palts-Neuburgsche zijde de getuigenis, dat zij zich in de nakoming van de traktaten tusschen de possiderende Vor- 1630—1634.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 19 Jan.; 1, 16 Febr., 1631.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 6, 15, 17, 19, 27 Febr., 1631.

1630—1634. sten »met bijzonderen lof en roem welmeenend" gedragen hadden. Den 10den April ontvingen Hun Hoog Mogenden van hunne Commissarissen bericht, dat de zaak der ontmanteling en ontruiming haar volkomen beslag had gekregen, en tevens, dat de gedragingen van Graaf WILLEM, waaromtrent bedenkingen waren gerezen, zoodanig bevonden waren, dat er met reden niet over te klagen viel [1].

Oost-Friesland door de Keizerschen ontruimd. Omstreeks denzelfden tijd kwam het mede tot de ontruiming van *Oost-Friesland* door de Keizersche en Liguistische troepen. Den 15den Januarij (1631) vertoonde 's Graven afgevaardigde AMAMA [2] acte van den Keizer en de Ligue, betreffende die ontruiming. De Staten verleenden hem gelijke acte ter verzekering, dat hunne troepen zijn grondgebied niet zouden betreden, onder voorwaarde dat hij dezelfde belofte van *Spanje* zou verkrijgen. Bovendien bleven *Embden* en *Lieroord* uitgezonderd: hier zouden de Staten bezetting mogen houden, mits uit deze plaatsen geene vijandelijkheden werden gepleegd. Ook van den Koning van *Zweden* zou de Graaf acte zien te verkrijgen, dat er geene Zweedsche troepen in zijn Graafschap zouden komen, waartoe anders wel kans scheen te bestaan [3]. Zoo scheen zich in *Oost-Friesland* alles tot rust te neigen: want ook met haren Landheer had de stad *Embden* zich verstaan; zij had den Graaf de aloude huldiging, tot dusverre geweigerd, ten laatste verleend, en deze had dit erkend door alsnu van verschillende vorderingen afstand te doen. Den 25sten Julij verschenen dan ook de Gedeputeerden van *Embden* in de Staten-Generaal, »roemende in een dubbelen zegen Gods." Zij bedoelden de verzoening met den Graaf, en de ontruiming van het Gewest door de vreemdelingen, en waren thans tegelijk met Gedeputeerden van de Oost-Friesche Stenden herwaarts gekomen, om aangaande de bezetting van de Oost-Friesche grenzen, waartoe de stad gaarne door afstand van een deel van haar krijgsvolk wilde medewerken, in overleg met de Staten de noodige bepalingen te maken. Deze bezetting moest dienen om het Graafschap tegen verdere overweldiging te vrijwaren [4].

Doch toen die van *Embden* zich dus beroemden, hadden er belangrijke gebeurtenissen in *Duitschland* plaats gehad. De Administrator van *Magdeburg*, CHRISTIAAN WILLEM van

Toestand van *Magdeburg*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 15, 24 Maart; 10, 25 April; 13 Junij, 1631. VAN DER CAPELLEN, I, 616, 617, 623. Het cijfer 50,000 is op de laatstaangehaalde bladz. eene drukfout voor 5000.

[2] AMAMA kwam weldra te overlijden. Door den Graaf uitgenoodigd om zich wel te willen laten vertegenwoordigen bij de viering van zijn huwelijk met eene Landgravin van *Hessen*, verontschuldigden de Staten zich beleefdelijk (*Resol. Stat.-Gen.* 31 Jan.; 15 Febr., 1631).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 25, 27 Jan.; 18, 24 Febr.; 7, 13 Maart; 8 Mei, 1631.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Julij, 1631. VAN DER CAPELLEN, I, 614.

Brandenburg, die deze stad had moeten verlaten [1], was aldaar in het begin van de maand Augustus 1630 teruggekeerd. Hij was geneigd geweest den Koning van *Denemarken* in te halen; maar de Regering, liever dan gevaar te loopen om van naburige Vorsten afhankelijk te worden, had vrede met den Keizer wenschen te houden. Doch nu de Keizer getoond had de Stad in geen opzicht te willen ontzien; nu hij, integendeel, haar zijnen zoon als aartsbisschop opdrong; de uitvoering van het restitutie-edict op haar gebied doordreef, en vorderde dat men zijne troepen zou innemen, had de partij der vurige Protestanten, begunstigd door den indruk, eerst door de halfjarige belegering, die de stad in 1629 van WALLENSTEIN had moeten verduren, en daarna door de landing van GUSTAAF ADOLF op de gemoederen gemaakt, het gezag in handen gekregen, en sedert had men besloten, de muren voor den Zweedschen Vorst, met wien de Administrator zich reeds verstaan had, geopend te houden. Hiervan was het gevolg, dat de Keizerschen het er als nu met alle macht op toelegden, de stad te bedwingen. Het opperbevel ter harer verdediging werd opgedragen aan den Zweedschen Overste FALKENBERG [2], die slechts vermomd daarbinnen had kunnen komen. In het voorjaar van 1631 had hij slechts tweeduizend man onder zijn bevel; maar de burgers weerden zich mede, de stad werd geschikt geacht om een lang beleg uit te houden, en de Koning van *Zweden* had beloofd haar te komen ontzetten. — Evenwel vóórdat GUSTAAF ADOLF daartoe kon overgaan, moest hij het met de Protestantsche Keurvorsten van *Brandenburg* en van *Saksen* eens zijn, en zoolang dezen nog eenige schikking met den Keizer mogelijk konden achten, wilden zij zich en hunne landen niet in de armen van een vreemd Vorst werpen. Maar, in weerwil van de meening van 's Keizers eersten staatsdienaar, den Vorst van EGGENBERG; in weerwil zelfs van den raad van *Spanje*, hetwelk eendracht in *Duitschland* wenschte om de Oostenrijksche wapenen zich op nieuw tegen *Frankrijks* invloed in *Italië* te zien keeren, zegevierde op den Keizer de invloed van de *Ligue*, die de strenge handhaving der katholieke godsdienst verlangde, en zonder eenige inschikkelijkheid werd van de Protestantsche Vorsten de toepassing van het restitutie-edict gevorderd [3]. Zoo haalden de Katholieken den Zweed in het Rijk: want van nu aan schoot er voor de Keurvorsten van *Brandenburg* en *Saksen* niets anders over, dan een verbond met den buitenlander. Ten gevolge van dit verbond zag GUSTAAF ADOLF zich in de gelegenheid gesteld, om voort te rukken tot ontzet van *Magdeburg*. Maar het was te laat. Bij zijne nadering had TILLY gemeend, dat men het beleg moest op- Haar val.

1630—1634.

[1] Wij hebben vermeld, hoe de uitgeweken Administrator in *Holland* onthaald was geworden. Zie hiervoor, bladz. 315, Noot 1.

[2] Of FALKENBURG. Ook dezen hebben wij vroeger ontmoet, naar *Holland* overgekomen, om op onze grenzen troepen voor GUSTAAF ADOLF te werven. Zie hiervoor, bl. 391, 392, 423.

[3] RANKE, *Franz. Gesch.* II, 370, 371. 2te *Aufl.*

1630—1634. breken; doch PAPPENHEIM had de bestorming doorgedreven, die den 20sten Mei plaats greep, en waarvan het gevolg was, dat de stad in vlammen opging: twintig duizend burgers en soldaten van beide partijen kwamen bij den strijd, den moord, de plundering en den brand om het leven.

Zoo ging de stad op het jammerlijkst te gronde, met welke de Republiek der Vereenigde Provinciën vóór 18 jaren zulk een oprecht verbond van vriendschap en innige overeenstemming had gesloten [1]. Juist om die reden was zij aan den haat der tirannen gewijd geweest, omdat zij den geest onzer Republiek in *Duitschland* scheen te vertegenwoordigen en uit zulk eene gemeente, met de andere Hansesteden in verbond, een tweede Unie van vereenigde Landen kon groeijen. Of had WALLENSTEIN niet gezegd: »niet alleen *Magdeburg* moet getroffen worden, maar het geheele Hanseverbond: zij zijn de Hollanders van het Rijk" [2], en had van den anderen kant GUSTAAF ADOLF, van de *Hanse* gewagend, niet uitgeroepen: »wat zou men met die Steden niet vermogen? God gave, dat er een MAURITS ware!" [3] — Gelukkig slechts, dat de Vereenigde Provinciën ten minste onschuldig waren aan *Magdeburgs* ondergang! Men zou kunnen meenen, dat wanneer de Staten Graaf WILLEMS troepen de Bovenkwartieren niet hadden doen ontruimen, maar ze veeleer aan GUSTAAF ADOLF ter beschikking hadden gesteld, deze Vorst *Magdeburg* tijdig ter hulp had kunnen snellen. Doch, vooreerst, niet zonder voldoenden grond hadden de Staten tot die ontruiming besloten, en, ten anderen, zoolang GUSTAAF ADOLF niet in staat was om uit het Noord-Oosten tot ontzet op te trekken, zou dat legertje van nog geen 7000 man tegen de vereenigde macht van TILLY, PAPPENHEIM en MANSFELD, bijna 40,000 man sterk, niets noemenswaard hebben kunnen uitrichten. Het was reeds veel gewonnen, dat wij deze troepen in onze dienst hielden; hierdoor toch werden zij belet in 's vijands dienst over te gaan [4], en beletten wij tevens, daar wij onze macht versterkten, de Spanjaarden een deel hunner troepen naar *Duitschland* te zenden. — Toen de stad in puin lag, waarvan GUSTAAF ADOLF gemeend had bij den oorlog, dien hij in *Duitschland* stond te voeren, zijn steunpunt en onuitputtelijke hulpbron te maken, aarzelde hij, en bijna had hij van de gansche onderneming afgezien. Doch nu vooral was er een redder voor het Huis van *Brandenburg* en een wreker voor de Duitsche Protestanten noodig. De Zweedsche Koning trok dan stoutmoedig op. Ook zijne tegenstanders misten thans de plaats, die, ware zij na de inneming in stand gebleven, zoo als TILLY het uitdrukte, hun het »fundament en centrum van den krijg" geworden zou zijn. Waarlijk de ondergang van *Magdeburg* kwam den Keizerlijken en Katholieken

---

[1] Zie hiervoor, D. III. St. II. bl. 562. [2] O. KLOPP, *Tilly u. Gust. Adolph* II. 191.

[3] K. G. HELBIG, *Gust. Adolph u. d. Kurf. v. Sachs. u. Brandenb.*

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Jan., 1631.

duur te staan! Ongetwijfeld ook heeft die gebeurtenis de Nederlanders op een tijdstip, dat het sluiten van een vergelijk met den vijand steeds mogelijk was en wegens de onzekerheid van den binnenlandschen toestand in *Frankrijk* geraden kon schijnen, van alle bestand te meer afkeerig gemaakt. De vlammen van *Magdeburg* predikten, welk lot de tegenstanders van *Rome* te wachten hadden. Zelfs de Roomschgezinden ten onzent moesten vreezen, wanneer de oorlog tot zulke jammeren leidde, met hun geheele vaderland te vergaan. Of waren er in *Magdeburg* geene Katholieken geweest, en had hun herder, aartshertog en aartsbisschop in éénen persoon, zijne schapen van het haastig verderf vermogen te redden? Zoo werd dan de oorlog gemoedigd en eendrachtig voortgezet, en juist daardoor aan GUSTAAF ADOLF de gelegenheid gegeven om zegevierend in *Duitschland* op te treden, hetgeen hem onmogelijk ware geweest, wanneer een bestand, door ons met *Spanje* gesloten, de Spaansche krijgsmacht in de Zuidelijke Nederlanden beschikbaar gelaten had om hetzij in *Duitschland*-zelf gebruikt te worden, hetzij in *Frankrijk* eene omwenteling te gaan bewerken, die de Zweden van hunnen machtigsten bondgenoot zou beroofd hebben. 1630—1634.

Van den aanvang aan des jaars 1631 nam men ten onzent de noodige maatregelen om den oorlog krachtig te hervatten, terwijl de Kardinaal DE RICHELIEU het aan niets liet ontbreken om den Prins en de Staten tot eenen krijgstocht tegen de troepen der Infante te bewegen, en als het ware te nopen. Het kwam er voor hem op aan, *Spanje* buiten staat te stellen, de misnoegden en zamenzweerders te ondersteunen, die *Frankrijks* noord-oostelijke grenzen bedreigden. Stemming der Fransche Regering.

De Prins mocht zich in het jaar 1630 beroemen op een veelbeduidend blijk van vertrouwen, hem van den kant des Konings van *Frankrijk* geschonken. Immers liet zijne Majesteit zich welgevallen wat de Prins in dat jaar in zijn Prinsdom *Orange* met goed gevolg liet ondernemen tot verzekering van zijn grootelijks bedreigd gezag. Dat de stelling van JOHAN DE HERTOGE VAN OSMALE, Heer van *Valkenburg*, Goeverneur van *Orange*, uiterst moeijelijk was, valt niet te loochenen. In het hart van den burgeroorlog, vertegenwoordiger van een Protestantsch Vorst, blootgesteld aan de aanzoeken van den Hertog DE ROHAN om met hem gemeene zaak te maken, zou hij én zijnen Meester én de Staten zeer verdacht gemaakt hebben, bijaldien hij aan de beweging der oproerige Hugenoten had deelgenomen. Veiliger was het, zoo hij zich met den Koning verstond. Dit deed hij; maar zoo doende was het Prinsdom voor het Huis van *Nassau* verloren, tenzij de Koning toeliet, dat de Prins de handeling van zijnen Goeverneur krachtdadig wraakte [1]. Daar deze ambtenaar geen gehoor gaf aan de redenen van 's Prinsen gezag in *Orange* hersteld.

[1] In Junij 1630 schreven de Staten hunnen Gezant te *Parijs* aan, dat hij zijn best zou doen om den Koning over te halen den Gouverneur van *Orange* te vermanen, zich in 's Prinsen vertrouwen te herstellen (*Resol. Stat.-Gen.* 21 Junij, 1630).

1630— 1634. 's Prinsen afgevaardigden, zoo besloot FREDERIK HENDRIK zich bij verrassching van den persoon des Goeverneurs en van het kasteel en de stad van *Orange* meester te maken. Dit gelukte hem door het beleid van den in het geheim derwaarts gezonden Heer JOAN DE KNUIT. VALKENBURG bekocht zijn verzet met den dood [1]. Zoo nu RICHELIEU in eenen tijd, dat hij de Protestanten in het Zuiden van *Frankrijk* tot onderwerping gebracht had, en geen verdachte Grooten meer in het bezit van Provinciën of vaste plaatsen wilde dulden, ja, sterk genoeg was om weldra eenen MONTMORENCY te bestrijden en te bedwingen, het gezag van den Prins binnen *Orange* ongekrenkt liet, was zulks een sprekend bewijs, dat hij den Prins een groot vertrouwen wilde betoonen. Op deze wijze echter was de Prins door zijn gevoel van eer verplicht, niet met des Kardinaals vijanden te heulen, maar nevens de Staten in overeenstemming met zijne inzichten te handelen.

Ook de Staten noopte RICHELIEU om van hunne zijde de gesloten alliantie na te komen, door zich te haasten met de toezending van het door hen bedongen subsidie. In de eerste dagen van het jaar 1631 liet hij hen weten, dat de Koning gezind was hen met een goede som te ondersteunen. Toen de Staten, zoo het schijnt, deze belofte op eene wijze aannamen, die getuigde, dat zij zich bij den wankelen stand des Ministers niet verzekerd hielden van de vervulling, kwam HAUTERIVE uit *Frankrijk* herwaarts met de verzekering, dat niet alleen het millioen voor het loopende jaar (1631) vrij spoedig zou worden geleverd, maar dat ook het millioen voor het volgende jaar reeds met den eersten November aanstaande zou kunnen worden ontvangen. Werkelijk draalde de Fransche Regering niet lang met de verwezenlijking van het eerste gedeelte dier belofte. Alleen had het veel in, de som uit *Parijs* herwaarts overgemaakt te krijgen. Met den eersten wissel ontving de Fransche Gezant, op den tweeden April (1631), den last om de Staten aan te sporen, het ontworpen krijgsplan onverwijld aan te vangen, en hun mede te deelen, dat de Koning ook eene alliantie voor vijf jaren gesloten had met den Koning van *Zweden*, waarbij dezen een jaarlijksch subsidie insgelijks van een millioen was toegezegd, en dat er groote kans bestond op eene hervatting van den oorlog in *Italië* [2].

Binnenlandsche toestand van *Frankrijk*. Dit alles was wel geschikt om de Staten met vertrouwen te bezielen. Maar naar de tijdingen te oordeelen, die uit *Frankrijk* aankwamen, moest men het er voor houden, dat RICHELIEU elken dag ten val kon komen, en gebeurde dit, zoo kwamen *Spanjes* vrienden aan het bewind en stonden wij in *Europa* alleen met den Koning van *Zweden*, die het alsdan ook niet lang in *Duitschland* scheen te zullen kunnen houden.

---

[1] AITSEMA I, bl. 1030—1035.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 6, 7, 11 Jan.; 3, 7, 8, 11 Febr.; 19 Maart; 2, 9, 28 April; 4, 5, 9, 10, 13, 19 Mei, 1631. V. D. CAPELLEN, 618, 622.

Den 17[den] Februarij (1631) ontvingen de Staten een schrijven van hunnen Gezant te *Parijs* met het bericht, dat het Hof naar *Compiègne* stond te vertrekken, en de vraag of hij het derwaarts had te volgen [1]. Wat had dat schrijven te beduiden? — Na de herstelling van LODEWIJK XIII [2] kon de Koningin zijne moeder haar ongenoegen over het regeringsbeleid van RICHELIEU niet meer bedwingen. Zij behandelde den Kardinaal in het oog loopend onheusch en zette den Koning tegen hem op. Deze echter liet zich in zijn vertrouwen op zijnen eersten Minister niet schokken. Integendeel, de vrienden der Koninginne-Weduwe vielen in ongenade, en het zamenleven met zijne moeder werd den Koning ondragelijk. Nu verklaarde zich ook 's Konings broeder, met niet ontveinsden toorn tegen den Staatsman, die de gunst zijner Majesteit in die mate genoot, en verwijderde zich van het Hof. Toen de zaken dus stonden, deed RICHELIEU, ten einde het verband tusschen zijne vijanden aan het Hof en in de Stad, die reeds oproerig begon te worden, te verbreken, het Hof naar *Compiègne* verhuizen. De Staten lieten het aan het oordeel van hunnen Gezant over, of hij het derwaarts zou volgen. Den schijn, alsof hij, door te *Parijs* te blijven, gemis aan ingenomenheid met de zegevierende staatkundige partij zou doen vermoeden, behoefde hij niet te ontzien: want Koningin MARIA ging naar *Compiègne* mede. In stede van zich te laten bijleggen, werd de verdeeldheid heftiger. De Infante te *Brussel* zeide ondersteuning toe aan de verbitterde, naar *Lorraine* uitgewekene raadslieden van den Hertog van *Orléans*. Nu begreep de Koning zijne moeder ten minste voor een tijd te moeten verwijderen [3]. Hij verliet *Compiègne* zonder haar mede te nemen, en bood haar het Goevernement van *Anjou* aan; doch begrijpende dat dit niets anders te beteekenen had, dan dat men haar buiten het bewind wilde houden, en, liever dan machteloos en als gebonden in *Frankrijk* te blijven, hare kuiperijen van uit een gelegen oord buiten *Frankrijk* willende voortzetten, week MARIA DE MEDICIS uit naar *Brussel*. De Koning 1630—1634.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Febr., 1631.   [2] Zie hiervoor, bl. 493.

[3] Den 10[len] Maart 1631 verscheen BAUGY voor de Staten-Generaal om hun mede te deelen, dat zijne Majesteit goed gevonden had »zijn persoon voor een korten tijd te éloigneren van zijne moeder", en welke de redenen waren van dit besluit. Tevens zeide hij Hun Hoog Mogenden dank wegens het onthaal, dat zij den Hertog van VENDÔME, Prins van *Martigues*, die te *'s Hage* komen zou, bereidden. De Staten wilden daarbij de diensten erkennen door 's Hertogs vader, HENDRIK IV, aan onzen Staat bewezen (*Resol. Stat.-Gen.* 3, 10, 15 Maart, 1631). De Hertog had zich uit *Frankrijk* moeten verwijderen om den Kardinaal geene zorgen te baren; doch dat hij in plaats van te *Brussel* te blijven, hier te lande dienst kwam nemen, bewees, dat hij des Kardinaals vijanden niet verkoos te ondersteunen. Er werd aan gedacht om den Hertog een nieuw regiment Franschen in onze dienst te laten oprichten. Het gerucht hiervan gaf den Spaanschen Gezant aan het Fransche Hof aanleiding tot hevige verwijten. Ook werd het niet toegestaan (*Resol. Stat.-Gen.* 28 Mei, 1631. *Register der Briev. enz. uit Frankr. v.* 1629—1632, fol. 414. Rijksarch.).

1630—1631. verklaarde daarop onbewimpeld: mijne moeder is naar onze vijanden gevloden, en is er op bedacht, mij in het verderf te storten [1].

Hoe oneindig veel er RICHELIEU in deze omstandigheden aan gelegen moest wezen, dat de Vereenigde Provinciën de legermacht der Infante bezig hielden en beletten zijne op *Frankrijks* oostelijke grens bijeenscholende vijanden te versterken, en hoe zeker van den anderen kant de tegenpartij van den Kardinaal in *Frankrijk* getriomfeerd zou hebben, bijaldien de Staten eenig bestand met *Spanje* hadden aangegaan, behoeft geen betoog. Trouwens, de Prins en de Staten bleven der Fransche Regering of liever hunner eigene zaak getrouw.

De Prins bereidt zich voor tot een veldtocht.

Reeds vóór het midden van Januarij 1631 zorgde de Prins, dat de kolonels en kapiteins werden aangeschreven, hunne korpsen tegen den eersten Maart voltallig te maken, en dat er order gesteld werd op het lichten van waardgelders, en de Provincie *Holland* ondersteunde volijverig deze bemoeijingen [2]. In plaats van waardgelders sloeg zijne Excellentie voor, de troepen van Graaf WILLEM VAN NASSAU in dienst te houden. De meerderheid der Provinciën stemde daarin dadelijk toe; doch *Holland*, *Utrecht* en *Overijsel* eerst na nader beraad [3]. De werving der waardgelders ging van de Provinciën in het bijzonder uit; zoo hielden zij deze soort van soldaten meer in haar bedwang. In dezen tijd, nu de oorlog den Prins buitendien reeds meer gezags in handen gaf, en de innige aansluiting aan *Frankrijk* aan het veel vermogende lid van den Raad van State, den Heer VAN SOMMELSDIJK, dubbelen invloed scheen te bereiden, laat het zich denken, dat de Heren van *Holland* voldoende reden hadden om meer dan ooit op hunne hoede te zijn, ten einde zich niet te laten medeslepen. Althans op den eersten Februarij (1631) verscheen SOMMELSDIJK voor de Staten en rectificeerde niet minder dan drie resolutiën van Hun Hoog Mogenden tegelijk. Op twee dezer rectificaties kwamen de Staten twee dagen later, nu SOMMELSDIJK niet daar was, terug [4].

Feitelijke amnestie, ook ten aanzien der Remonstranten.

De Prins rekende van nu aan met vastberadenheid in den oorlog te werk te gaan. Daarom kon hij den gewezen Commandant van *Amersfoort*, TERTULLIAAN VAN DORP, vergunnen, mits hij zich stil en bescheiden gedroeg, uit zijne ballingschap weder in het land te komen. Dat te voren weifeling in enkele gevallen verklaarbaar en verschoonlijk was geweest, scheen men alsnu veilig te kunnen erkennen: immers was thans, meende men, alle aanleiding tot dergelijke slapheid vervallen [5]. Men sloeg als het ware

---

[1] RANKE, *Franz. Gesch.* II; p. 385—403, 2te *Aufl.* Het *Register*, zoo even aangehaald, fol. 381 en volgg. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 20 Jan. 1631.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Jan.; 13, 24 Febr.; 17, 29 Maart, 1631. *Resol. Holl.* 13, 26, 29 Maart, 1631.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 3 Febr. 1631.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Febr. 1631. De anderen, met name Mr. W. VAN DAM en PIETER DE GOIJER,

een nieuwe baan in en vergat en vergaf daarbij liefst wat er vroeger misdaan mocht zijn. Hiermede schijnt ook in verband te staan, dat de Staten het verzoek om verlossing door de predikanten, die nog op *Loevestein* gevangen zaten, niet dadelijk afsloegen, maar een middel zochten om hen met de Kerk te verzoenen. Voordat dit gevonden was, vonden de gevangenen gelegenheid om uit de boeijen te ontkomen [1]. Men was thans geheel en al teruggekomen van de zucht om de Remonstranten te vervolgen; zelfs gunde men hun de vrijheid om in bescheiden lokalen te prediken. De Contraremonstranten mochten zich er mede tevreden stellen, dat de kerkgebouwen en kerkelijke goederen in hunne handen bleven. De Staten erkenden hun Genootschap als de eenige openbare Kerk; maar de predikanten waren er niet vrijer om: integendeel, de stedelijke Regeringen verklaarden de decreten der Synoden, zoo zij haar gezag bedreigden, voor »onlijdelijke usurpatiën", die zij zich van Godswege bevoegd achtten met al hare macht te keer te gaan [2].

1630—1634.

---

welke, wegens het overgaan van *Amersfoort* in 1629 in rechte betrokken, bij vonnis van den Raad van State eerloos verklaard en verbannen waren, vonden bij de Staten van *Utrecht* bescherming, en de Staten-Generaal handhaafden aanvankelijk het vonnis voornamelijk om geene andere reden, dan omdat hun gezag niet miskend mocht worden (*Resol. Stat.-Gen.* 8, 19 Oct.,; 1, 29 Dec. 1629. 20 Jan.; 19 Maart, 1630. V. D. CAPELLEN, I, 538. AITSEMA, I, 887, 888).

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Febr.; 8, 10, 12 Maart; 26 April; 22 Julij, 1631. AITSEMA, I, 1094. *Resol. Holl.* 1 April 1631. De Predikanten, die uit *Loevestein* ontkwamen, waren de zeven volgende: PETRUS CUPUS, CAR. NIELLIUS, WERNERUS VESEKIUS, SIMON LUCAE, ARNOLDUS GEESTERANUS, PAUL. LINDENIUS en DIRK BORNIUS (*Resol. Stat.-Gen.* 10 Dec. 1624; 5 Febr.; 13 Mei, 1628; 26 Junij, 1629). De predikant SAMUEL PRINS was bij eene poging om uit *Loevestein* te ontvluchten, in de tweede gracht verdronken (*Resol. Stat.-Gen.* 24 Junij, 1626).

[2] De Heren van *Amsterdam* en *Rotterdam* verklaarden in 1631 ter vergadering van *Holland*, dat zij de decreten der Hollandsche Synoden voor nul, krachteloos en van onwaarde hielden, en niet zouden toestaan, dat zij uitgevoerd werden in hunne gemeente (*Resol. Holl.* 17 Jan.; 27, 28 Maart; 3, 4 April, 1631. Vgl. voorts V. D. CAPELLEN, I, bl. 613). Te *Leiden* evenwel, waar de Hoogeschool was, werden geen Remonstrantsche bijeenkomsten geduld. De Leidsche Remonstranten vergaderden te *Warmond* (*Resol. Holl.* 13 Julij; 8, 10 Aug. 1629. AITSEMA, I, 1094). Ook moest HUGO DE GROOT, die moed gevat had om in het land terug te komen, zich wederom verwijderen. Met zijn verblijf hier te lande scheen het vonnis, nevens hem tegen OLDENBARNEVELT gestreken, al te zeer herroepen te worden. Het onrecht, tegen hem gepleegd, was te groot dan dat het goed gemaakt kon worden, en GROTIUS zelf was een te uitstekend man, dan dat hij een niets beduidende plaats in de Republiek zou hebben kunnen innemen. Inderdaad, hoe kon hij met voegzaamheid optreden, waar de zoon van een der felste zijner rechters Raadpensionaris was (zie beneden)? Dit gevoelden sommigen in de Staten van *Holland* zoo levendig, dat zij aan de beraadslagingen geen deel wilden nemen, voor en aleer aan de Justitie last gegeven was om DE GROOT, waar men hem aantrof, aan te houden (AITSEMA, I, 1173. *Resol. Holl.* 1631, bl. 166—

68*

1630—1634. Naauwelijks was de eerste Maart verschenen, of de Prins herinnerde den Staten nadrukkelijk, dat de tijd nu reeds meer dan daar was om orde te stellen op alles, wat tot het te velde trekken gevorderd werd. Thans verlangde de Prins de 50 Compagniën weder tot hare behoorlijke sterkte gebracht en tegen den eersten April de noodige gelden geleverd te zien, en wel wetende, dat *Holland* de middelen tot den oorlog te lande niet zou toestaan, tenzij de Provinciën zich het krijgswezen ter zee mede aantrokken, drong ook Zijne Excellentie op de behartiging der zeezaken aan. Aan 's Prinsen verlangen werd voldaan; zelfs *Friesland* bewilligde weder in het aannemen der 8 Compagniën [1]. Alsnu werd den 2den April order gegeven, dat de brug, de ponten en de artillerietrein langs de rivieren opwaarts werden gebracht, en spoedig daarna koos de Prins eenige leden uit de Vergadering der Staten-Generaal om met hem te raadplegen over het gebruik, dat men van het leger zou maken. Wat aldus beraamd zou worden, zou gelijk staan met de besluiten, in de volle Vergadering genomen. Den 6den Mei was alles tot een veldleger gereed en verzocht de Prins, dat er Gecommitteerden te velde zouden benoemd worden, waartoe dezelfde Heren werden aangewezen, met welke hij reeds het plan tot den veldtocht beraamd had. Nu was er nog slechts noodig, dat *Holland* met hare voorschotten tot betaling der legerlasten niet wachtte, tot de andere Provinciën ten stipste aan hare verplichting hadden voldaan [2], — en de Prins kon zich naar het leger begeven [3]. De krijgsmacht was bijeengetrokken tusschen *Wezel* en *Emmerik*, maar slechts om den vijand te misleiden ten aanzien van het ware punt van aanval. Immers den 26sten Mei ging een deel van het leger, ten bedrage van 15,000 man voetvolk en 3,000 ruiters, scheep (er waren wel 3,000 vaartuigen toe noodig), zakte *Rijn* en *Waal* af, nam te *Bergen op Zoom* nog meer ruiters in [4] en kwam

Tocht naar Vlaanderen.

168). Zijne verwijdering bewerkte, dat men niet terugkwam op de ten aanzien der ontvluchte predikanten bewezen oogluiking.

[1] Zie hiervoor, bladz. 513. *Resol. Stat.-Gen.* 1, 17, 22, 26, 29 Maart, 1631.

[2] *Holland* verbeterde steeds de opbrengst der belastingen. Sedert de verponding geredresseerd was, zou dit middel, zoo men hoopte, de helft meer dan vroeger, en dus drie millioen opbrengen. Ook werd thans eenstemmig in de verantwoording der 5 species geconsenteerd (v. d. CAPELLEN, 612, 613. *Resol. Holl.* 16, 21, 22, 24, 28, 29 Jan.; 19 Maart, 1631). De stad *Leiden* maakte een tijd lang zwarigheid het redres der verponding in te voeren en andere belastingen aan te nemen, daar zij het privilegie harer Hoogeschool geschonden achtte door de oprichting van het Athenaeum te *Amsterdam* (*Resol. Holl.* 8, 12, 18 April 1631).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 8 April; 6, 7, 12, 13, 16 Mei, 1631.

[4] AITSEMA begroot het leger, dat *Vlaanderen* introk, op 30,000 man te voet en te paard, met 60 kleine en 20 groote stukken geschut. Het verschil laat zich verklaren, als men aanneemt, dat het leger onderweg aangroeide.

binnen 5 dagen voor *IJzendijk* in *Staatsch-Vlaanderen* aan. Men had het op een inval in *Vlaanderen* gemunt en *Duinkerken* heette het doel van den tocht. Dit derhalve scheen »het belangrijk lid", dat men, volgens 's Prinsen zeggen [1], den vijand moest afrukken, en de Staten hadden zulks toegestaan, voorzeker niet zonder voorzichtig beleid en berekening van de kansen, die de tocht opleverde. Bij *IJzendijk* ontscheept, kwamen de troepen nog denzelfden dag te *Watervliet*, op vijandelijk grondgebied, en daags daaraan te *Maldeghem*, op den weg naar *Brugge* aan. Den derden Junij liet de Prins eene schipbrug slaan over deVaart, die van *Gent* naar *Brugge* loopt. Het ging gemakkelijk in zijn werk, daar de vijand de schansen aldaar langs de Vaart verliet. Dit was echter niet geschied, omdat men het voornemen niet had, zich te weer te stellen; integendeel, in allerijl kwam een leger van 20,000 man voetvolk en 50 kornetten paarden, onder den Markies DE SANTA CRUZ en Graaf JAN VAN NASSAU, van *Antwerpen*, welke plaats men met *Breda* bedreigd geacht had, over *Gent* op het aangerande punt aan. Deze macht legerde zich bij het Fort *St. Joris*, dat de Prins van *Oranje* ingenomen had, en hield tevens de gemeenschap met den noordelijken oever der Vaart open, om het Staatsche leger den toevoer te kunnen afsnijden. Dat geen Graaf VAN DEN BERG of ander Nederlander aan het hoofd der vijandelijke macht stond, was blijk genoeg, dat hier een ernstige tegenstand te wachten was. Ook was *Brugge* wel bezet en voorzien. — Wat nu te doen? De Prins wilde zich in het Fort *St. Joris* versterken, en daar men thans van *Duinkerken* af moest zien, een aanslag op *Brugge* wagen, waarbij het ongetwijfeld tot een gevecht had moeten komen. Doch de Gedeputeerden te velde [2] begrepen, dat men behoorde terug te trekken. — Hoe dit te verklaren? Rekenden de vertegenwoordigers der Staten in het leger er zoo stellig op, dat wij de nederlaag zouden lijden, dat zij niet eenmaal een kans gewaagd wilden hebben? Maar, zoo zij thans terugtraden, waarom hadden dan de Staten niet liever de geheele onderneming ontraden en belet? Op deze vraag schijnt geen ander antwoord gegeven te kunnen worden, dan het volgende. De Staten schijnen inderdaad verwacht te hebben, dat de vijand voornamelijk wegens den onwil der landzaten, die genoegzaam hadden doen blijken naar vrede te haken, geenen slag zou wagen [3]. In dit geval zou men zich lichtelijk van *Duinkerken* hebben kunnen meester maken, eene plaats, die,

1630—1634.

Terugtocht.

---

[1] Zie hiervoor, bl. 517.

[2] De Gedeputeerden te velde waren uit de Staten-Generaal: RANDWIJK, NOORDWIJK, TERESTEIN, BEAUMONT, PLOOS, EYSINGA, HAERSOLTE, SCHAFFER, en uit den Raad van State: VAN DER CAPELLEN, SOMMELSDIJK, BERCHEM en WIJFERINK.

[3] De Staten wisten door hunnen Gezant in *Frankrijk*, dat een nuncius van den Paus, in *Brussel* aangekomen, geschreven had, hoe hij de zaken van de Spaansche Provinciën nooit »in grooter confusie en zwarigheid" gevonden had, dan zij tegenwoordig waren (Zie het aangehaald *Register v. Briev. enz. uit Frankrijk*, fol. v. 387).

1630— 1634. wegens de uitrustingen, welke aldaar geschiedden, ons steeds zoo veel zorgen baarde en tot zoo veel kosten noopte, en die thans bij de nieuwe vriendschap tusschen *Spanje* en *Engeland*, zoodra deze Mogendheid zich *Spanjes* zaak maar eenigzins wilde aantrekken, dubbel gevaarlijk kon worden. Na de inneming van *Duinkerken* zou het leger, met achterlating eener genoegzame bezetting hebben kunnen aftrekken. Door onze vloot op de Vlaamsche kust ware de stad voldoende bestand geweest tegen alle pogingen van den vijand om ze te herwinnen: pogingen, die men niet ongaarne zien moest, daar zij 's vijands macht zonder schade voor onze grenzen en voor *Frankrijk* bezig zouden houden. Doch nog een tweede geval was mogelijk: *Vlaanderen* kon, op het binnenrukken van onze legermacht, het Spaansche juk afschudden. Gebeurde dit ten gevolge van eene vrije wilsverklaring der natie, dan zou men hare onafhankelijkheid en zelfstandigheid hebben moeten eerbiedigen; de Provincie zou over zich zelve hebben kunnen en moeten beschikken, en de Staten zouden aan haar eene krachtige bondgenoot bekomen hebben zonder eene naauwe vereeniging, die een element in onzen Staat zou gebracht hebben, hetwelk de Gereformeerde godsdienst, de burgerregering en de handelsvoordeelen onzer Steden op het ernstigst zou hebben bedreigd. Doch nu er een strijd in *Vlaanderen* moest geleverd worden, had alles een gansch ander aanzien. Het gevecht kon voor ons ongunstig uitvallen, en van eene nederlaag is nimmer iets goeds te verwachten. Maar, gesteld de zege ware behaald, ook dan zou men de gevolgen hebben moeten duchten. Met de nederlaag van het Spaansche leger ware lichtelijk de Regering te *Brussel* ten val gekomen: niet *Vlaanderen* alleen, maar al de Zuidelijke Nederlanden hadden zich vrij kunnen verklaren. Hadden zij in dit geval den Prins van Oranje tot hun hoofd gekozen, — en wegens de inwilligingen, die hij bereid zou geweest zijn, aan hunne godsdienst en maatschappelijke gesteldheid te doen [1], ware dit niet onwaarschijnlijk geweest, — zoo zou deze Vorst niet alleen eene macht hebben bekomen, welke geenszins in den geest viel van de kern der ingezetenen in de Noordelijke Prociën; maar ook zou voorzeker de kracht der nu vereenigde Noordelijke en Zuidelijke Gewesten, wanneer deze laatsten hunnen zin gekregen hadden, niet tegen *Spanje* gekeerd zijn, maar men had dit Rijk voorwaarden van vrede gesteld, na wier verkrijging men wellicht met *Spanje* een bondgenootschap tegen *Frankrijk*, zoo lang het onder RICHE-

[1] Dat de Prins in de veroverde steden de Katholieken verlangde te ontzien, was herhaaldelijk gebleken. In *'s Hertogenbosch* (verklaart VAN DER CAPELLEN, I, 567) wilde hij geen blokhuis gebouwd hebben, vermits dit naar tirannij smaakte. Zoo moest hij de Zuidelijken winnen en voor het geval van het overgaan van de eene of andere stad of Provincie gerust stellen. Men zie ook V. D. CAPELLEN, I, 571, 572. De hertog van VENDÔME, die op den tocht naar *Vlaanderen* bij den Prins in het leger was, schreef een brief aan den bisschop van *Brugge* om hem over te halen tot overgave der stad met belofte van goede voorwaarden voor de Roomsche Godsdienst.

LIEUS gezag stond, had aangegaan. — Is deze beschouwing de ware, zoo kunnen wij niet anders oordeelen, dan dat de Staten verstandig handelden, met liever uit *Vlaanderen* terug te trekken, dan den vijand aldaar slag te leveren. De Prins, die voorzeker zal gehoopt hebben, dat, wanneer men eenmaal met een leger in *Vlaanderen* was, de omstandigheden wel zouden beletten het onverrichterzake weder te verlaten, hield nu den Gedeputeerden te velde voor, dat de eer van Staat en leger het aftrekken verbood; maar dezen schroomden niet den Prins te verwijten, dat hij den Staat kleine genegenheid bleek toe te dragen, daar hij om eigen eerzucht te bevredigen, 's Lands gansche welvaren op het spel wilde zetten. Nu gaf de Prins toe, voorzeker te lichter, omdat de onderneming niet zonder groot gevaar van mislukken kon gewaagd worden. Bovendien nog onlangs hadden de Provinciën *Holland* en *Zeeland* hem zeer aan zich verplicht [1], door aan den jongen Prins WILLEM, »in het volle vertrouwen dat hij tot Gods eer en den welstand dezer Landen zijns grootvaders, zijns ooms en zijns vaders voetstappen zou drukken", het recht te verleenen om eenmaal in zijns vaders waardigheden op te volgen [2]. Hoe het zij, met 's Prinsen inschikkelijkheid betoonden de Staten zich ten hoogste ingenomen, en zij roemden zijnen aftocht even sterk, als zij de glansrijkste overwinning hadden kunnen doen [3]. Zoodra Hun Hoog Mogenden de tijding van den terugtocht kregen, besloten zij daarvan dadelijk bericht te zenden aan de Provinciën en aan hunne Gezanten in *Frankrijk*, *Engeland*, *Venetië* en *Constantinopel*, alsmede aan de Residenten of Agenten te

1630—1634.

Aan den jongen Prins wordt het recht verleend om eenmaal in zijns vaders waardigheden op te treden.

---

[1] *Resol. Holl.* 3, 4, 10 Apr. 1631.

[2] AITSEMA, 1132—1134. Van de overige Provinciën, in welke de Prins het Stadhouderschap bekleedde, hadden *Utrecht* en *Overijsel* te voren reeds hetzelfde besluit genomen, onder opgave van deze reden, dat zij aan hunne vice-goeverneurs (in *Utrecht* was de Graaf VAN SOLMS, in *Overijsel* de Graaf VAN STIRUM vice-goeverneur) alle hoop van opvolging, in geval van 's Prinsen onverwacht overlijden, wilden afsnijden (V. D. CAPELLEN 596, 601). Slechts *Gelderland* verklaarde zich eerst later tot denzelfden maatregel geneigd (*Resol. Stat.-Gen.* 26 April; 24 Julij, 1630. *Resol. Holl.* 1631 bl. 89).

[3] AITSEMA, I, bl. 1129. *Mém. de Fréd. Henri*, p. 122—126. V. D. CAPELLEN, I, bl. 626—635. Deze laatste auteur schrijft het besluit tot den aftocht aan den bedekten invloed van den Prins toe. Is alles wat in de *Mém. de Fréd. Henri* vermeld wordt, geen leugentaal, dan moet men het er voor houden, of dat VAN DER CAPELLEN misleid is geworden door zijn broeder, die als Gedeputeerde uit den Raad van State in het leger was, en dat de Heren Gedeputeerden afgesproken hadden, het verschil, hetwelk bestaan had, te ontveinzen, en het te doen voorkomen, alsof in alles 's Prinsen meening gevolgd ware; of men moet aannemen, en dit is waarschijnlijker, dat V. D. CAPELLEN, volgens zijn gewoonte, al wat de Prins mag gezegd hebben, voor veinzerij heeft gehouden. De schrijver der *Gedenkschriften* was overtuigd, dat de Prins bestand zocht; hierin vergiste hij zich niet; maar hij begreep niet, dat ook een veldslag tot dit doel kon leiden.

1630—1634. *Hamburg*, in *Zwitserland* en te *Keulen*, ten einde hen tegen alle valsche uitleggingen te wapenen. Aan de aanzienlijkste leden uit de drie aanzienlijkste Provinciën, den Graaf van KUILENBURG, den Heer van NOORDWIJK en VOSBERGEN [1], werd de taak opgedragen om de Ambassadeurs van *Frankrijk*, *Zweden* en *Venetië* te *'s Hage* in te lichten. De Heer van HEEMSTEDE, die den Agent CARLETON toch moest spreken, zou hem tevens het gebeurde mededeelen. Het gewichtigst was het, bij *Frankrijk* geen ongunstigen dunk te laten opkomen. Op het bericht van den terugtocht waren de Kardinaal en de Koning gansch verslagen; de Spaansche, Brabantsche en Beijersche ministers te *Parijs*, ondersteund door de Fransche hovelingen, die den Nederlanden ongenegen waren, beweerden op stelligen toon, dat het ons om vrede met *Spanje* te doen was [2]. Maar de Staten konden hun gedrag bij RICHELIEU genoegzaam rechtvaardigen, door te doen gevoelen, dat het voor den Koning van *Frankrijk* evenmin als voor hen raadzaam of veilig zijn zou, zoo de Prins in de Zuidelijke *Nederlanden* heer en meester werd. — Ook de Gedeputeerden der Staten te *Emmerik* werden van het voorgevallene onderricht; daarentegen werd een brief, voor hen bestemd, thans teruggehouden, waarin hun in bedenking was gegeven, of het gedeelte der armee, dat door den Prins, bij zijn vertrek naar *Vlaanderen* onder bevel van den Graaf van STIRUM was achtergelaten, zich niet de gelegenheid ten nutte zou maken, om iets tot afbreuk van den vijand te ondernemen [3] — Spoedig ontvingen de Staten ook een schrijven van den Prins zelven, met de redenen, waarom hij besloten had terug te trekken, en alsnu namen Hun Hoog Mogenden het besluit om aan Zijne Excellentie terug te schrijven, dat zij uit zijne missieve »de bijzondere zorg hadden vernomen, welke hij, naar zijne hooge wijsheid en gewone toegenegenheid tot de dienst en de instandhouding van dezen Staat, met goede voorzichtigheid en omzichtigheid geliefde te betoonen, en dat zij niet konden nalaten hem deswegens ten hoogste te bedanken, en daarbij te verklaren, dat zij niet in gebreke zouden blijven, hem bij alle gelegenheden de blijken te geven van hunnen goeden wil en toegenegenheid"; eindelijk, dat zij vertrouwden, dat alsnog elders met het leger de eene of andere belangrijke onderneming zou kunnen worden uitgevoerd [4]. — Dit was de rechte toon om 's Prinsen gevoeligheid te doen bedaren.

Ofschoon *Vlaanderen* op deze wijze weinig last van den inval onzer troepen had ge-

---

[1] V. D. CAPELLEN telt NOORDWIJK onder de Gedeputeerden te velde. Hij blijkt dus de overbrenger der tijdingen uit het leger geweest te zijn.

[2] *Register v. Briev.* enz. *uit Frankr.* v. 1629—1632, fol. v. 433.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 8 Junij, 1631. *Gelderland* en *Utrecht* hadden zich er tegen verklaard dat er eenige verandering geschieden zou in de orders, door den Prins bij zijn vertrek naar *Vlaanderen* achtergelaten.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Junij, 1631.

leden, en de Spaanschen zelfs den spot dreven met eenen tocht, die op niets was uitgeloopen [1], maakte toch de plotselinge verschijning van den Prins aan het hoofd van een zoo sterk leger in het hart van *Vlaanderen*, in *Spanje* een sterken indruk. Men begreep te meer de noodzakelijkheid om, wilde men de Ligue tegen GUSTAAF ADOLF eenige hulp bieden en wat beduidends tot ondersteuning van RICHELIEUS tegenpartij in *Frankrijk* ondernemen, men den Hollanders eerst een geduchten slag toebrengen of hen ten minste ontmoedigen moest. In dit oogenblik derhalve maakte de Spaansche Geestelijkheid geld naar *Antwerpen* over; ook de Vlamingers betoonden zich ijveriger in het opbrengen der oorlogskosten [2], en weldra werd er eene onderneming uitgevoerd, die bestemd was, de Spanjaarden een vast punt te doen bemachtigen, waaruit zij bij voortduring onze binnenstroomen zouden kunnen verontrusten. 1630—1634.

Reeds in Januarij (1631) had men grond het er voor te houden, dat de vijand zwanger ging van een voornemen om ons te water te bestoken, en naar aanleiding daarvan stelde de Prins voor, door het uitrusten van roeischepen in de Maas en de Zeeuwsche stroomen, eenen aanval des vijands te verhoeden [3]. In het begin van Maart kregen de Staten bericht van MIBAISE, hunnen Agent te *Calais*, dat er uit de Vlaamsche havens 11 schepen waren uitgeloopen, om na eenigen tijd door 9 of 10 koningschepen te worden afgelost. In April (1631) werden dan ook onze koopvaarders, die ten getale van 500 naar de Oostzee bestemd in het Vlie zeilree lagen, door een 14-tal vijandelijke schepen, die zich in den omtrek ophielden, bedreigd. Had aan de blokkade der Vlaamsche kust strenger de hand gehouden kunnen worden, zoo zou de vijand zich zoo sterk op zee niet hebben kunnen maken [4]. Doch de eisch van het vrijgeleide onzer koopvaarders en van de inwachting onzer handelsvloten uit den Oceaan en uit de Oostzee maakte het tot nog toe onmogelijk de vijandelijke havens genoegzaam gesloten te houden. Toen men tegen het eind der maand April reden meende te hebben om den Vice-admiraal LIEFHEBBER ter verantwoording te roepen, omdat hij op zijn laatsten tocht den kapitein MARTEN HARPERTSZOON TROMP niet had bijgesprongen, waar deze met twee vijandelijke schepen slaags was, moest men zich tevreden stellen met zijn antwoord, dat hij, eensdeels, den kapitein niet gezien had, daar hij wel zeven mijlen van hem verwijderd was, en hij, anderdeels, van het Collegie ter Admiraliteit van *Rotterdam* in last had, om in plaats van op het hem aangewezen zeege-

De vijand heeft voor, ons te water te bestoken.

---

[1] Men paste met eene hatelijke wijziging op den Prins toe, wat van CAESARS vlugge overwinningen geroemd was, door van hem te zeggen: *venit, vidit, fugit* (AITSEMA, *t. a. pl.*). Hetzelfde was in der tijd gezegd van den overvoorzichtigen Hertog van URBINO, bevelhebber van het vereenigde leger van *Venetië* en den Paus in 1526.

[2] V. D. CAPELLEN, I, 639.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Jan. 1631.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Maart; 10 April, 1631. V. D. CAPELLEN, I, 620.

1630—1634. bied te kruisen, de koopvaarders tot aan het uiteinde van het Kanaal te geleiden [1], — en dit geschiedde in weerwil van de plechtigste verbindtenissen, dat de vlootvoogden slechts aan de instructies, die zij van de Staten-Generaal kregen en aan de bevelen van den Admiraal-Generaal zouden gehoorzamen. Aan de dapperheid der scheepsbevelhebbers haperde het niet. Getuige het zoo even vermelde voorbeeld van TROMP; dat van den kapitein LICHTHERT, die in Januarij (1631) den strijd alleen tegen drie Duinkerkers volhield, en eindelijk dat van den kapitein VAN OIJEN, die in de maand Mei hetzelfde deed. De laatste werd door de Admiraliteit van *Amsterdam* met een gouden ketting en daarbij door de Staten-Generaal met een gouden medaille vereerd [2].

Van het midden van Junij (1631) vingen de geruchten aan van eene vloot, die uit *Spanje* soldaten zou aanvoeren, en achter *Engeland* om genaderd, voornemens was onze haringsvloot te vernielen. FERDINAND, de Kardinaal-Infant, broeder des Konings, stond als Goeverneur der Spaansche Nederlanden op te treden: want in dezen tijd werd bij het ten einde spoeden van het leven der Infante, zelfs de schijn der Zuid-Nederlandsche zelfstandigheid aan den eisch der staatkunde opgeofferd, en nu de oude gemeenschap te lande tusschen *Spanje* en hare Nederlandsche Provinciën nagenoeg was afgesneden, kon die hooge persoon, scheen het, niet anders dan ter zee, en noodwendig aan het hoofd eener statige *armade*, herwaarts komen. Door dén Nederlandschen Agent te *Bayonne* verlangden de Staten op de hoogte gehouden te worden van alles wat er in *Spanje* beraamd werd, en men stelde zich in onze zee zooveel mogelijk in staat om het verwacht geweld te keeren. Zelfs de dienst van kapers versmaadde men niet, en wederom werd de West-Indische Compagnie om tijdelijke ondersteuning in schepen aangesproken. Deze bemoeijingen hielden tot zelfs den Prins bezig na den aftocht uit *Vlaanderen*. De schepen werden met soldaten van de landmacht bemand. Er was weder een doel tot ernstige krachtsinspanning gevonden [3]. Te hagchelijker was de toestand, omdat men, sints er vrede was tusschen KAREL I van *Groot-Britannië* en den Koning van *Spanje*, de Engelschen niet vertrouwde. Had *Spanje* in dezen tijd geen vertrouwen op *Engelands* gunstige gezindheid kunnen bouwen, het zou waarschijnlijk geen moed gehad hebben om zich op nieuw zoo krachtig ten strijde toe te rusten. Maar nu schenen de Spanjaarden een goed onthaal en misschien wel dadelijken bijstand tegen ons bij de Engelschen te zullen vinden. Althans men was te dien aanzien hier te lande niet gerust: de Hollandsche Gedeputeerden wierpen de vraag op, hoe zich onze vlootvoogden te gedragen zouden hebben, wanneer Engelsche schepen zich bij de Spaansche kwamen

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 25 April, 1631.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Junij, 1631. V. D. CAPELLEN, I, 609.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 17, 18, 22, 25, 26, 29, 30 Junij; 4 Julij, 1631.

THEODORUS VAN WAARDENBURG.

J. F. C. Reckleben sculps.

te voegen, en met medewerking van den Prins kregen onze kapiteins een duidelijk sprekende, maar geheim gehouden instructie, hoe in zulk een geval te handelen [1]. — Dat in dezen tijd de betrekking tusschen de Republiek en *Groot-Britannië* weder zeer gespannen was, was een wereldkundige zaak. Immers in het midden van Junij (1631) ontvingen de Staten een schrijven van den Koning van *Denemarken*, uit *Glückstadt* van 21sten Mei, waarbij hij het aanbod deed om door middel van een Gezantschap eene poging te doen ten einde de geschillen tusschen ons en *Engeland* bij te leggen. De Staten, wel wetende aan welke zijde CHRISTIAANS jaloezij jegens de Zweden dezen Koning plaatste, wezen deze tusschenkomst beleefdelijk af, en terwijl zij hunnen vlootvoogden geheimen last gaven om het verraad der Engelschen te weren, verklaarden zij den Koning van *Denemarken* in antwoord op zijn aanbod, dat zij geen kennis hadden van eenig misverstand met *Engeland;* integendeel, dat er goede vriendschap tusschen de beide natiën heerschte [2].

1630—1634. Spanning tusschen onze Republiek en *Engeland.*

Maar naarmate de zomer vorderde, verminderde de vrees voor de komst van die koninklijke *armade*. Men kreeg bericht, dat de vloot, die in *Spanje* werd uitgerust, zoo sterk niet was; dat zij bovendien voor *Brazilië* bestemd was [3], en dat de Kardinaal-Infant zoo spoedig niet zou overkomen [4]. Dientengevolge wenschte men zich in onze zeeën weder tot het convoijeren onzer koopvaarders en visschers te bepalen, en wendde men daarentegen de aandacht op de verdediging van de in *Brazilië* gemaakte verovering. Daartoe moest de West-Indische Compagnie worden ondersteund. — Er was thans in *Fernambuc* een Raad van regering, uit drie leden bestaande, opgericht, die nevens eenige anderen met het burgerlijk bewind en het bestuur van den koophandel belast waren. JOHAN VAN WALBEEK was aangesteld tot Admiraal over de Brazilische kust, en de Kolonel WAARDENBURG had het opperbevel over de krijgsmacht, sterk 36 Compagniën, elk van 150 man; daarbenevens had hij zitting en stem in den Raad van regering [5]. Nadat nu ook een fort, *Frederik Hendrik* genaamd, op het eiland *Antonio Vaz*, tegen-

Staat der veroveringen van de West-Indische Compagnie.

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 30 Junij; 4 Julij, 1631. 2 *Resol. Stat.-Gen.* 14 Junij, 1631.

3 In April (1631) schreef LANGERAK uit *Parijs*, dat aldaar uit *Spanje* bericht was aangekomen van het geheel tenietgaan eener uitrusting, naar *Brazilië* bestemd, ten gevolge van sterfte onder het bootsvolk. De Portugezen te *Parijs* voorspelden uit deze gebeurtenis, dat alsnu geheel *Brazilië* in de handen der Nederlandsche Compagnie zou vallen (*Register v. Briev. enz. uit Fr.* v. 1629—1632, fol. 405). 4 *Resol. Stat.-Gen.* 7 Julij, 1631. *Resol. Holl.* 1631, bl. 89, 110.

5 VAN DER CAPELLEN, 609, 610, 620, 621. WAGENAAR, XI. bl. 119, 120. De vaart op *Olinda* werd voor alle ingezetenen van den Staat opengesteld, mits zij zich alleen van goed gewapende schepen bedienden, en aan de Compagnie 20 percent van den te maken buit betaalden. Den handel van het Fernambuksch en ander verwhout hield de Compagnie uitsluitend aan zich (*Resol. Stat.-Gen.* 15 Maart, 1631. *Resol. Holl.* 18, 25 Maart, 1631).

1630—1634. over het *Recif*, was aangelegd, en de sterkte op het *Recif* zelf in den besten staat van tegenweer gebracht was, meende de Compagnie een punt in bezit te hebben, uit hetwelk zij zich, door het ontzag harer wapenen en tegelijk door den invloed van een vertrouweninboezemend verkeer en van een winstgevenden handel, van lieverlede geheel *Brazilië* zou vermogen toe te eigenen. Mits slechts de Spanjaarden niet met geweld het verlorene trachtten te hernieuwen, of, zoo zij dit deden, krachtdadig werden afgeslagen. Men verwachtte reeds in het voorjaar van 1631 dat *Spanje* de verademing, haar door den vrede met *Engeland* gegund, zich dadelijk ten nutte zou maken om een machtige vloot naar *Brazilië* te zenden: doch de pest op deze scheepsmacht uitgebroken en de dood van den opperbevelhebber had dit gevaar afgewend [1]. Thans heette het weder, dat de uitrusting, waarvan men in onze zeeën de uitwerking gevreesd had, op de West-Indische Compagnie in *Brazilië* gemunt was.

De Compagnie vraagt subsidie.

Reeds sedert den aanvang van het jaar (1631) had de Compagnie er op nieuw op aangedrongen, dat haar de in 1629 geleende 600,000 gulden teruggegeven, en andere 600,000 als subsidie verstrekt zou worden [2]. Terwijl het meerendeel der Provinciën nog niet gereed was om dit verzoek toe te staan, nam *Holland* een hoogen toon aan om haar daartoe te bewegen: zij verlangde niets liever, dan de Compagnie al wat zij verzocht, te verleenen, maar verklaarde dit niet te kunnen doen, dan wanneer de andere Gewesten hun aandeel voldeden. Anders zou de behoefte onvervuld moeten blijven, en in dat geval betuigden de Heren van *Holland* voor God en Hun Hoog Mogenden onschuldig te zijn aan al de onheilen, die der Compagnie bij gemis aan ondersteuning boven het hoofd hingen. Wel betoonden de Provinciën zich sedert vaardiger om in de aflossing van de schuld en de verstrekking van het subsidie te bewilligen, maar niettemin herhaalde *Holland* hare plechtige betuiging, opdat bij tijd en wijle voor al de wereld blijken mocht, dat het aan haar niet gehaperd had, zoo de Compagnie van hetgeen zij noodig had, verstoken bleef en, omdat zij zich haar eigen geld onthouden had gezien, de verdediging van *Olinda* niet naar behooren had kunnen behartigen [3]. — In November (1631) meldde de Compagnie zich weder in hoogst onderdanige en vleijende bewoordingen om tegemoetkoming in de bekostiging harer legermacht in *Brazilië*, bij de Staten aan [4]. Weldra daarna kwam het bericht van een bloedigen zeestrijd, geleverd in het najaar tusschen den Nederlandschen Admiraal PATER met den Admiraal MAARTEN THIJSSEN onder hem, en de op kosten der

Zeeslag tusschen PATER en OQUENDO.

[1] Zie vorige bladz. Noot 3.

[2] In alles, en wegens vroegere verplichtingen, waren de Provinciën thans aan de Compagnie de som schuldig van 1,250,000 gulden (*Resol. Stat.-Gen.* 7 Maart, 1631).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 14, 26 Febr.; 5, 16, Maart; 16 Julij, 1631.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Nov. 1631. *Resol. Holl.* 1631, bl. 151, 220—227.

Portugezen uitgeruste Spaansche vloot onder DON ANTONIO DE OQUENDO, omstreeks *Fernambuc*, 20 mijlen in zee. PATER had 16, OQUENDO 20 oorlogschepen onder zich, die tegen het gevecht met eenige goed bemande koopvaardijschepen werden versterkt. Aan beide zijden verloor men 3000 man. De beide Admiraalschepen raakten handgemeen, totdat het Nederlandsche schip in brand geraakte. PATER, in plaats van zich door zwemmen te redden, omgordde zich geharnast met de vlag en sprong in zee [1]. THIJSSEN boorde daarna den Spaanschen Vice-Admiraal in den grond. — Onder den indruk van dit bericht werd den 16den December (1631) in de tegenwoordigheid van den Prins over de belangen der Compagnie geraadpleegd. Zijne Excellentie beval ze met krachtige redenen aan. Reeds roemde men in *Brabant*, zeide hij, dat de zaken der Compagnie van zelve ten val zouden komen [2]. 1630—1634.

Doch al kwam er alzoo geene geduchte vloot uit *Spanje* herwaarts, niettemin zou men door de vijandelijke scheepsmacht ernstig bedreigd worden. Men had juist een geheim plan beraamd om het leger, te *Drunen* tusschen *'s Hertogenbosch* en *Geertruidenberg* gelegerd, na den terugtocht uit *Vlaanderen* niet ledig te laten [3], toen het bekend werd, dat de vijand in de Vlaamsche havens groote toebereidselen maakte, en zijne schepen weldra zouden uitloopen. De Vice-Admiraal QUAST achtte zich, wegens de afwezigheid van een deel zijner scheepsmacht, niet sterk genoeg om hem zulks te beletten [4]. De Gedeputeerden van *Holland* deelden weldra daarna in de Staten-Generaal mede, dat de vijand wat groots op het oog had, en gereed was op te rukken »tegen de importantste van onze frontieren." Hij scheen voornemens tot binnen in het land door te dringen en zich daar van een punt meester te maken, waaruit hij ons veel overlast zou kunnen aandoen. Dus stelden zij voor, dat de Prins niet alleen op verdediging van het bedreigde punt bedacht zou zijn, maar ook door een vernieuwden inval in 's vijands land eene afleiding zou bewerken [5]. Dit laatste schijnt de Prins niet van zins geweest

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Dec. 1631. WAARDENBURGS bericht omtrent den zeeslag was gedagteekend van 7 October. Men zie verder over de werkelijkheid van PATERS zelfopoffering het oordeel van SOUTHEY in zijne *Hist. of Brazil.* Der Staten Correspondent te *Bayonne*, VERSSEN genaamd, deelde een uittreksel mede van een brief uit *Lissabon*, dadelijk na OQUENDO's terugkomst geschreven. Daar leest men van onzen Admiraal PATER: »men zegt dat hij zich, alles verloren gevende (*desperado*), met vele wonden in zee wierp; — van onze zijde zijn er vrij wat dooden (*artas muertes*): het was een zeer bloedig gevecht van 9 uren." Tegelijk liep te *Bayonne* het gerucht, dat PATER was opgevischt en te *Lissabon* medegebracht (Zie *Register der Brieven*, *Memor. en Bijlagen ingekomen uit Frankr.* v. 1629—1632, fol. 693, 694. *Rijksarch.*).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 16 Dec. 1631.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Junij; 16, 17 Julij, 1631. *Resol. Holl.* 1631. bl. 105, 106.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 6, 11, 15, 19 Aug. 1631.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Aug. 1631.

1630—1634.

te zijn te doen. Wel gaf hij bevelen aan een aanzienlijk deel der ruiterij, om het volk van den vijand, dat, uit *Italië* herwaarts gezonden, tot *Rijnberk* gekomen was en in het Overkwartier van *Gelderland* doordrong, het hoofd te bieden. De Italianen bergden zich in de stad *Gelder*, en slechts een getal van 500 man vielen den onzen in handen [1]. — Lang duurde het niet, of de vijand bracht zijn voornemen ten uitvoer. In de laatste dagen der maand Augustus (1631), nadat er een poging gedaan was om onze ammunitieschepen op de Maas voor *Heusden* door verraad in brand te steken [2], brak hij met alle macht uit zijn leger tusschen *Lier* en *Antwerpen* noordwaarts op. Een deel, onder bevel van GROBBENDONK, de *Schelde* afzakkende, legerde zich in den Polder van *Namen*, op den zuidelijken oever der *Westerschelde*, tegenover den zuid-oostelijken uithoek van *Zuid-Beveland*. Hier scheen de vijand zich te *Saftingen* (aan het noord-oostelijk uiteinde van dien Polder) te willen nestelen, en de Zeeuwsche stroomen onveilig te zullen maken. De Prins, van *Drunen* opgebroken, trok 's vijands hoofdmacht naar den kant van *Bergen op Zoom* en *Steenbergen* te gemoet, en vestigde zijn hoofdkwartier te *Halteren*, tusschen die beide plaatsen in gelegen, terwijl de vijand te *Rozendaal* was aangekomen. Maar het was er hem niet om te doen hier een veldslag te wagen: integendeel den 11den September vertrok Graaf JAN VAN NASSAU aan het hoofd van 6000 man in 35 groote schepen, van een menigte groote sloepen en ponten vergezeld, van *Antwerpen* naar het *Saftinger Gat* en voorts door het verdronken *Zuid-Beveland* naar de *Oosterschelde* bij *Roemerswaal* tegenover *Tholen*. De Infante was met de Koninginne-moeder van *Frankrijk* uit *Brussel* te *Antwerpen* gekomen. Hare Hoogheid was bij het scheep gaan zelve tegenwoordig met den Markies DE SANTA CRUZ, die pochte, dat hij in zes weken den Koning meer dienst zou doen, dan SPINOLA in zijn geheele leven. Onze legermacht was op alles behoorlijk voorbereid. De Prins had al de oorlogschepen, die *Holland* en *Zeeland* op het oogenblik leveren konden, in de *Schelde* voor *Saftingen* doen bijeenbrengen. Van hier echter werden zij door het vuur uit de pas opgerichte vijandelijke verschansing de *Schelde* af teruggedreven. Van dit voordeel was het, dat de vloot van Graaf JAN gebruik maakte om haren weg tot de *Oosterschelde* te vervolgen. Nu zond de Prins, daar men van uit *Bergen op Zoom* de vijandelijke scheepsmacht had zien voorbijvaren, 2000 man onder Kolonel MORGAN naar *Tholen*. Intusschen waren verscheidene schepen van den vijand, daar alle bakens op de ondiepten waren weggenomen, aan den grond geraakt. Bij het opkomen van het hooger getijde en het opsteken van den wind, zeilden zij *Tholen* voorbij naar het *Slaak*, eene kreek bij *St. Philipsland*, ten Noorden van het eiland *Tholen*. Hier ontmoetten zij de Staatsche schepen, op den 12den September tegen den avond. Kapitein HEERDE commandeerde op het jacht van zijne Excel-

Scheepstrijd in het *Slaak*.

[1] VAN DER CAPELLEN, I, 640, 641. AITSEMA, 1132.
[2] VAN DER CAPELLEN, bl. 637, 638.

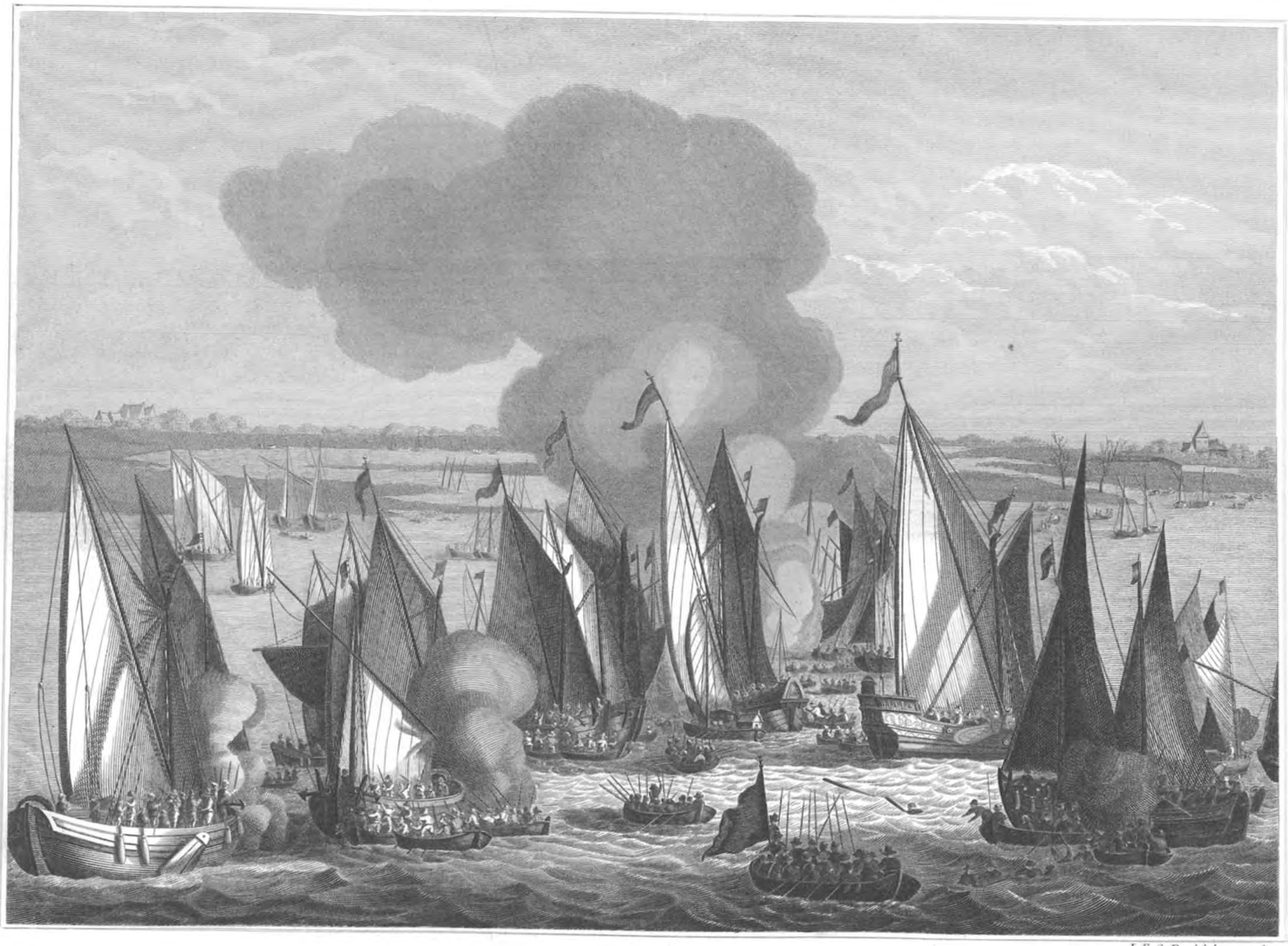

J. F. C. Reckleben sculps.

DE SCHEEPSTRIJD OP HET SLAAK.

lentie, en de Zeeuwsche schepen stonden onder den Vice-Admiraal HOLLAER. Over het krijgsvolk op de schepen voerde Kolonel MAISONNEUVE het bevel. Dadelijk raakten de beide vloten slaags en zetteden het gevecht den ganschen nacht voort, bij den heldersten maneschijn, totdat er tegen 2 uren een dikke nevel opkwam. Verscheidene vijandelijke schepen, aan den grond geraakt, werden door de manschap verlaten. Tot *Zierikzee* toe hoorde men in den nacht het gerucht, het schreeuwen en vloeken en weldra het genadesmeeken van den vijand, die zich in het naauw gebracht zag. Zelfs het admiraalschip zat spoedig vast; Graaf JAN verliet het met den Prins van BARBANÇON en den Admiraal, een geboren Zeeuw, JACOB JANSSEN BOY, in een sloep, en redde zich naar *Prinsenland*, tusschen de *Klundert* en *Steenbergen*, vanwaar hij *Rozendaal* en de legerplaats van den markies de SANTA CRUZ bereikte, om weldra met het leger zuidwaarts af te trekken. Velen kwamen in het water om; een deel der vluchtenden, bij *Steenbergen* geland, werd door het Staatsche leger onderschept en verslagen of gevangen genomen. Het gansche getal der gevangenen van 's vijands zijde bedroeg niet minder dan 4000, en bijna al zijn ponten en schepen met alle geschut en krijgsbehoeften werden veroverd en naar *Dordrecht* gevoerd [1]. 1630—1634.

Gelukkig voorwaar liep 's vijands inval voor ons af. Juist van pas ontmoette zijne vloot onze schepen, en waar hij zich aan land trachtte te bergen, was op verscheiden punten krijgsvolk bij de hand om hem den aftocht af te snijden. Trouwens wegens de nabijheid der legerplaats van Prins FREDERIK HENDRIK was het wel niet anders te wachten. De goede uitslag van 's vijands onderneming had afgehangen van de snelheid der uitvoering: had de vloot het krijgsvolk vaardig op den bodem van een der Zuid-Hollandsche eilanden, *Overflakkee* of het Land van *Voorne*, aan wal kunnen zetten [2], om zich daar op grooter schaal even goed te nestelen, als kort te voren in den Polder van *Namen*, zoo zou zij dadelijk de ruime zee hebben kunnen kiezen, en men had een niet zoo licht te herwinnen post ingenomen op het grondgebied van de fierste der Provinciën zelven, geschikt om haar van hare oudste bondgenoot, *Zeeland*, af te snijden. Maar toch, was het denkbaar, dat de Vereenigde Provinciën deze inbreuk op hare onschendbaarheid lang geduld zouden hebben? Deze vraag kon de vijand zelf niet anders dan ontkennend beantwoorden. Daarom is het waarschijnlijk, dat de zoo slecht gelukte onder-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Aug.; 2, 7, 14 Sept. 1631. *Resol. Holl.* bl. 139, 140. VAN DER CAPELLEN, I, bl. 638, 640, 641—644. AITSEMA, I, 1130—132. *Mém. de Fréd. Henri*, p. 126—130.

[2] Het is niet te denken, dat een ander punt in *Holland* het doel der onderneming zal geweest zijn, al is het ook, dat in de eerste dagen van September gelijktijdig met 's vijands tocht sprake was van de ontdekking van een aanslag op *Woudrichem* en van daar uit op *Gorinchem* (*Resol. Stat.-Gen.* 6, 13 Sept. 1631). Over het vermoedelijke doel van den tocht spreekt VAN DER CAPELLEN, I, bl. 644, 645, en AITSEMA, 1131.

1630—1634. neming met zekere raadslagen zal hebben zamengehangen. Misschien wachtte *Engeland* slechts eene aanleiding af, om op de eene of andere wijze in onzen strijd tusschen te treden, en zou men het voordeel, dat men op ons dacht te behalen, als een pand hebben gebezigd bij vredesonderhandelingen, op hooger toon te hervatten.

Dadelijk na de ontvangst van het bericht der overwinning, in den vroegen morgen van Zondag den 14den September, besloten de Staten-Generaal, Zijne Excellentie voor zijne »vaderlijke voorzorg, ijver en moed ten hoogste te bedanken," van de blijde tijding in allerijl bericht te zenden aan de Provinciën, en daarvan aan de Ambassadeurs van *Frankrijk*, *Zweden* en *Venetië*, alsmede aan den Resident CARLETON en aan den Secretaris van den toen afwezigen Koning van *Bohemen*, mededeeling te laten doen. Ook de Staten van *Holland* werden in hetzelfde vroege uur buitengewoon bijeengeroepen, om na het hooren der tijding te besluiten, dat allereerst God Almachtig voor zulk een aanmerkelijke zegepraal en verlossing, den Landen gegeven, den 16den in *den Haag*, en den 18den alom in *Holland* in de openbare Kerken zou worden gedankt, en »daarna teekenen van blijdschap met vuren getoond." Hetzelfde besluit namen de Staten-Generaal voor al de Provinciën, en zij bepaalden bovendien, dat onze gewone Gezanten in *Frankrijk* en *Engeland*, en onze buitengewone Gezanten in *Denemarken*, na mededeeling der zaak aan de Hoven, mede openbare teekenen van blijdschap zouden geven. Ook AITSEMA, te *Hamburg;* BREDERODE, in *Zwitserland;* de Heer VAN OOSTERWIJK, te *Venetië;* HAGA, te *Constantinopel;* VERSSEN, der Staten Correspondent te *Bayonne* [1], en BILDERBEEK, te *Keulen*, kregen bericht; de laatsten vier, evenwel, zouden geen teekenen van blijdschap behoeven te toonen. — De Heren van *Holland* zorgden, dat er voorzichtig en niet al te zacht met de bij deze gelegenheid gemaakte gevangenen gehandeld werd. Was er alreede aan den drost van *Breda* paspoort verleend om in ons leger over hunne lossing te komen handelen, zoo verlangden zij, dat Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden daarbij tegenwoordig zouden zijn om te weeg te brengen, dat niet de vijand door hunne dadelijke invrijheidstelling moed vatten mocht om eenen nieuwen aanslag te beproeven, en den »keurlingen," die al wie zij van ons in handen kregen, gewoon waren jammerlijk te mishandelen, geen kwartier gegeven werd. In allen gevalle zouden de gevangenen vóórdat zij ingewisseld werden het ongemak der gevangenschap moeten

---

[1] Deze correspondent beijverde zich door den Koning van *Frankrijk* als Consul te *Bayonne* erkend te worden: anders zag hij zwarigheid in het voortzetten der correspondentie. BAUGY verklaarde dat de naam *Consul* in *Frankrijk* niet aangenaam was, en dat VERSSEN dus liever de qualiteit van Agent moest zien te verkrijgen. In Jan. 1632 werd VERSSEN als Agent erkend. Toch was er sedert 1623 een Nederlandsch Consul, SIMON TRASSON, te *Toulon*. Maar de Fransche Ministers waren niet in alles op de hoogte (*Resol. Stat.-Gen.* 24 Aug.; 1 Sept. 1631. *Reg. v. Briev. enz. uit Frankr.* v. 1629—1632. fol. 667—441).

leeren kennen. Vooral de bootsgezellen mochten zich niet in staat gesteld zien, om dadelijk weder dienst te nemen op de schepen, die te *Duinkerken* lagen, gereed om op onze haringvaarders en graanschepen jacht te gaan maken [1]. 1630—1634.

Nadat deze onderneming van den vijand was afgeloopen, hoorde men op nieuw van troepen, ten getale van 4 of 5000 man, en van eene belangrijke som gelds, uit *Biscaye* in *Vlaanderen* te wachten. Vroeger waren verscheidene Duinkerkers naar de Spaansche kusten vertrokken, en met dezen zou dat krijgsvolk herwaarts komen. QUAST hield deze berichten thans voor louter verzinsels, en begreep ook, in het verloopend saizoen niet langer in de Hoofden te kunnen blijven kruisen. Dat intusschen de Biscayers sterk op zee waren, bleek uit menig schip der onzen, door hen in dezen tijd buit gemaakt. Dit trok hier zoo zeer de aandacht, dat de Kapitein CORNELIS VAN OYEN, die met een convooi naar de Westkust van *Frankrijk* vertrok, last kreeg om hen op te sporen en op hen het recht van voetspoeling toe te passen [2]. De berichten aangaande de komst der Biscayers hielden aan, en tegelijk hield de vijand zich met een menigte wel gemonteerde schepen omtrent *Tessel* en *het Vlie* op. Er was weder sprake van het huren van schepen van de Oost-Indische en de West-Indische Compagnie, daar de Admiraliteiten geen schepen genoeg hadden om op alle punten te waken. De Oost-Indische schepen waren intusschen binnengekomen. Ook de laatste Moscovievaarders ten getale van twintig liepen tegen het einde van October (1631) binnen. Maar de behouden aankomst der lang aangekondigde 4000 Biscayers werd niet gekeerd. Deze vreemdelingen, gevoegd bij anderen, vroeger in de Zuidelijke Nederlanden aangekomen, hadden voor de Spaansche Regering te meer waarde, omdat zij de stemming der gemoederen aldaar al meer en meer begon te wantrouwen [3].

Versterking uit *Spanje* in *Vlaanderen* aangekomen.

De Prins drong er op aan, dat men sterk gewapend zou blijven. Tegen het midden van October bracht men in de Vergadering der Staten-Generaal in herinnering, dat de troepen van Graaf WILLEM in de plaats van waardgelders waren aangenomen, die voor vier maanden pleegden dienst te doen: deze termijn was reeds lang overschreden, en zoo scheen de tijd dáár om ze af te danken. Juist op dit zelfde tijdstip herhaalde de Zweedsche Gezant het verzoek, dat wij die troepen zouden afdanken om ze onmiddellijk in zijns Konings dienst over te laten gaan. Den 7den September had GUSTAAF ADOLF bij *Breitenfeld* (noordelijk van *Leipzig*) over TILLY gezegevierd, en den tocht naar *Thuringen* en verder aanvaard. Hij zou versterking noodig krijgen, en nu hij zuidwestelijk *Duitschland* naderde, zouden

Betrekking der Staten tegenover GUSTAAF ADOLF.

---

1 *Resol. Holl.* 1631, bl. 141. *Resol. Stat.-Gen.* 25 Sept. 1631.

2 Ook QUAST had voorgeslagen, om, nu wij weder zulk een overmaat van gevangenen hadden, het recht der voetspoeling weder aan te wenden (*Resol. Stat.-Gen.* 29 Sept. 1631).

3 *Resol. Stat.-Gen.* 21, 29 Sept.; 4, 9, 23, 24, 25 Oct.; 7 Nov. 1631. *Resol. Holl.* 1631, bl. 156. VAN DER CAPELLEN, bl. 650.

1630—1634. de regimenten van Graaf WILLEM, door ons afgedankt, hem langs den *Rijn* gemakkelijk kunnen worden toegezonden [1]. Doch de Prins hield niet op bericht te geven, dat de vijand nog sterk was, en steeds op het oog had, ons op de eene of de andere wijze afbreuk te doen: hij had plan, heette het, om over de *Waal* tusschen *Schenkenschans* en *Nijmegen*, of wel over den *Rijn* bij het *Tolhuis* in de *Betuwe* te dringen: vroren de rivieren toe, zoo zou het hem licht vallen, — en het besluit was de voorslag, dat men de troepen van Graaf WILLEM in dienst zou houden tot den 1sten April (1632), tot slechts 50 man de compagnie verminderd, maar op dat tijdstip weder tot het volle bedrag te versterken, om dan weder de lichting van waardgelders te vervangen. Zoo zou reeds de aanvaarding van een nieuwen veldtocht tegen het volgende jaar aangekondigd zijn [2]. Hierbij viel het denkbeeld ten eenen male weg, om GUSTAAF ADOLF van onze zijde eenige versterking te doen toekomen. Ook hulptroepen had deze Koning ons laten verzoeken; maar men verontschuldigde zich, en dat terwijl de Infante een goed aantal compagniën ruiters naar *Duitschland* gezonden had om de tegenstanders der Zweden te versterken. Zelfs vond de lichting, door GUSTAAF in onze streken beproefd, hier op verre na geene ondersteuning. Reeds het verzoek van RAMSEY was beleefdelijk afgeslagen. Deze RAMSEY was herwaarts afgevaardigd door den Markies van HAMILTON, die den Koning van *Zweden* een hulpbende van 12,000 man toevoerde, en zijn verzoek bestond hierin, dat, zoo dit korps in deze Provinciën kwam aan te landen, Hun Hoog Mogenden het met een 2000-tal wagens en levering van mondbehoeften wilden gerieven, totdat zij over onze grenzen waren, ja deze troepen met eenige compagniën voet- en paardevolk zouden versterken, of wel hun eenig subsidie van geld verleenen. Slechts de mondbehoeften werden RAMSEY toegestaan, doch tegen betaling [3]. Geen wonder, dat toen CAMERARIUS vergunning verzocht om 4 compagniën paardevolk te mogen laten werven, onder belofte dat men geen ruiters uit onze korpsen tot de Zweedsche dienst zou verlokken, de Prins dit slechts zeer gedeeltelijk toestond. Zijne Excellentie klaagde, dat er reeds van onze soldaten waren verleid, en vergunde slechts, dat de Overste-luitenant, die met de lichting belast was, met de reeds geworven manschappen vertrok, zonder er meer bij te werven en zonder bij de reize onzen bodem te mogen aandoen. Men wees hem eenen weg aan om veilig door *Duitschland* heen tot het Zweedsche leger door te dringen. Weinige dagen nadat dit was toegestaan, werden te *Amsterdam* twee schepen aangehouden met soldaten, voor *Zweden* gelicht. De Prins verlangde, dat de Nederlandsche manschappen, die er onder mochten zijn, voor den Krijgsraad gebracht werden, maar liet toe, dat men de anderen oogluikend huns weegs liet gaan [4].

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Sept.; 14 Oct. 1631. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 15 Nov. 1631.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 15 April; 10, 15 Junij. 1631.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 27, 28, 31 Oct.; 12 Nov. 1631.

Ook de levering van het subsidie aan *Zweden* had veel moeite in. Van den aanvang des jaars 1631 drong de Gezant gedurig op de betaling aan [1]. Eerst tegen het einde van Mei werd men het in beginsel eens, dat men den Koning van *Zweden* zou bijspringen met eene som van 150,000 gulden, te rekenen als eene bijdrage voor de maanden Julij, Augustus en September eerstkomende. Men gaf den Ambassadeur hiervan kennis met de verklaring, dat wij zoovele kosten tot den oorlog voor de gemeenschappelijke zaak moesten besteden, dat wij in plaats van onderstand te geven, dien veeleer noodig zouden hebben, om »onder zoo zwaren last van oorlog niet te bezwijken"; dat wij evenwel Zijne Majesteit die som hadden toegestaan om onzen ijver te betoonen: vertrouwende, dat de Koning onze onderzaten in hunne scheepvaart en handel gunstig zou behandelen en de grieven ten dien aanzien zoo veel doenlijk zou opheffen, waren wij bereid over de voortzetting van het subsidie in nader overleg te treden. — Doch ook toen waren de Provinciën nog allen niet gereed, en schoon *Holland* zich deswegens niet onwillig betoonde om hare quote tot het subsidie te betalen, zóó weinig waren de bezwaren van de tollen in de Oostzee nog uit den weg geruimd, dat men er op bedacht was om iemand naar den Koning van *Zweden* te zenden, ten einde die verdrietige zaak te regelen: CORNELIS PAUW, gewezen Consul te *Aleppo*, werd met deze taak belast. Hoe het zij, in Augustus ontving CAMERARIUS de eerste gelden, en tegen den winter verbonden zich de Provinciën om na die drie maanden nog vooreerst in elk der twee volgende maanden 50,000 gulden bij te dragen. Hiervan werd den Ambassadeur, ten bewijze dat het aan zijne bemoeijing niet gehaperd had, schriftelijk kennis gegeven. Daarbij werd den Koning herinnerd, dat wij den vijand zoo bezig gehouden hadden, dat hij slechts een onbeduidend aantal troepen naar *Duitschland* had kunnen zenden, en daar wij nu ons leger niet verminderden, zou de Infante het hare even min door het zoo ver wegzenden van krijgsvolk kunnen verzwakken. Zoo stond hun ijverig volhouden van den strijd voor den Koning gelijk met de toezending van hulpbenden. Evenwel, ontsloegen zij immer troepen, en zond dan ook de Infante hulp naar *Duitschland*, dan zou men letten op 's Konings verzoek, en de vraag behandelen, of men dat Spaansch krijgsvolk ook eenige benden achterna zou zenden. — Op deze laatste zinsneden antwoordde CAMERARIUS, dat de Spaansche, behalve het volk, dat zij reeds naar de *Palts* gezonden hadden, voornemens waren nagenoeg een geheel leger, onder den Hertog van LERMA, uit *Brabant* derwaarts te zenden: hij voegde er de vraag bij, of wij zulks niet door het zenden van volk konden voorkomen. De Prins liet de beslissing aan de Staten Generaal over, die zich reeds duidelijk genoeg verklaard hadden [2].

1630—1634.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 26 Jan.; 8, 13, 17 Febr.; 21, 31 Maart; 5, 25 April; 9, 21 Mei, 1631.

[2] AITSEMA, 1144, 1145, 1185, 1186. *Resol. Stat.-Gen.* 24, 31 Mei; 2, 7, 8 Julij; 6, 12, 18 Aug.; 3 Sept.; 13, 14, 21, 22, 31 Oct.; 5, 20, 22 Nov.; 1, 3, 4, 5, 6, 11, 20, 29 Dec. 1631.

1630—1634.

Die traagheid in het inwilligen en leveren van het subsidie voor *Zweden* hing eensdeels zamen met het verschil der inzichten en belangen der Provinciën onderling, hetwelk duidelijk uitkwam, nu de groote vraag weder beslist was, dat de oorlog zou worden voortgezet; anderdeels met den binnenlandschen toestand van één der Gewesten, met name van *Friesland*.

Uit het standpunt der Zeeprovinciën, mocht, terwijl de landarmée zulk eene uitgebreidheid erlangde, de oorlog te water vooral niet verwaarloosd worden. Had vroeger bepaaldelijk *Holland* dezen eisch met kracht en niet zonder bedreiging doen gelden, thans had er eene aansluiting tusschen die Provincie en *Zeeland* plaats gegrepen, welke mocht doen verwachten, dat *Hollands* vertoogen, vooral in deze zaak, in de stem van *Zeeland* een sterken steun zouden vinden.

De keuze van een nieuwen Raadpensionaris in *Holland* gaf *Zeeland* de gelegenheid om nader te doen blijken, dat zij den zusterlijken band, die haar aan hare aloude bondgenoot hechtte, van nieuws versterkt wenschte te zien.

Verkiezing van ADRIAAN PAUW tot Raadpensionaris van *Holland*.

Na het overlijden van DUYK was de genoemde betrekking nog slechts voorloopig door CATS vervuld. Er moest eene vaste keuze gedaan worden. Drie personen kwamen daartoe in aanmerking: nevens CATS, ADRIAAN PAUW, Heer van *Heemstede*, lid van de Rekenkamer, en VAN DEN HONAERT, Raadsheer in den Hoogen Raad. De laatste werd door hen gedreven, die een meer openlijke erkentenis van de rechten der Remonstranten verlangden, en voor de gevolgen niet schenen terug te deinzen, welke zulk eene erkentenis in de staatkunde der Republiek, bepaaldelijk tegenover de Zuidelijke Nederlanden, kon medebrengen. Van PAUW, daarentegen, als burger van het bij uitstek zelfstandige *Amsterdam*, was, bij alle toegefelijkheid voor de Remonstranten, de handhaving te verwachten van de eigenaardigheid der Noord-Nederlandsche Gewesten tegenover alle voorslagen van aansluiting aan wie of welke partij ook buiten de Republiek. Om de noodzakelijkheid te vermijden om de voorkeur aan een van twee beginselen te geven, had men gaarne den voorzichtigen en meêgaanden CATS voor goed Raadpensionaris van *Holland* gemaakt; maar hiertegen pleitte zijne hoedanigheid van Zeeuw, en zoolang *Zeeland* geboren Hollanders van dezelfde waardigheid in hare regering buitensloot, kon men, zoo oordeelde bepaaldelijk de Stad *Dordrecht*, in *Holland* geenen Zeeuw benoemen. Daar nu CATS den schijn van naar den opengevallen post te staan naauwgezet vermeed, en voor de verantwoordelijkheid, die de voorloopige waarneming op hem laadde, terugdeinsde, moest men tot eene beslissing komen [1]. Eerst met het nieuwe jaar van 1631 verklaarden zich de Leden van *Holland* eenparig gereed om tot de keuze van eenen Raadpensionaris over te gaan, en toch duurde het nog tot den 9den April, eer PAUW

---

[1] *Resol. Holl.* 19 Nov.; 5, 6, 10, 11, 14, 17, 19, 21 Dec. 1630. 18, 22 Jan. 1631. VAN DER CAPELLEN, 611.

gekozen werd, tegen het gevoelen van de Edelen, en van de Steden *Dordrecht*, *Delft*, *Rotterdam* en *den Briel*, die hunne stem op VAN DEN HONAERT uitbrachten. Hij aanvaardde het ambt niet, zonder het openblijven van zijne plaats in de Rekenkamer, om daarin na verloop der vijf jaren, voor welke hij benoemd werd, weder zitting te mogen nemen, en tevens het behoud zijner Amsterdamsche burgerrechten te bedingen [1]. 1630—1634.

Omstreeks dezen tijd waren buitengewone Gedeputeerden van *Zeeland* te wachten, ten einde gemeenschappelijk met de Gecommitteerden van *Holland* aan den Prins de brieven te overhandigen, waarbij aan den jongen Prins WILLEM het recht van opvolging in het Stadhouderschap en het Kapitein- en Admiraal-Generaalschap over de beide Provinciën werd verzekerd. Bij deze gelegenheid nu werd door de Edelen van *Holland* voorgeslagen, of het niet dienstig zijn zou te bewerken, dat de bepaling werd opgeheven, waarbij elk der beide Provinciën slechts landzaten tot het Raadpensionarisambt toeliet. Die van *Holland* begrepen, dat het eerste gewag van deze zaak van de zijde van *Zeeland* moest komen. En de Zeeuwen vonden daarin geene zwarigheid. Naar aanleiding van den gemeenschappelijken stap, thans ten aanzien van het Stadhouderschap gedaan, boden zij de vernieuwing aan van alle oude en vertrouwde vriendschap en correspondentie met de Provincie *Holland* en *West-Friesland*, en dit niet alleen, maar zij verklaarden tevens »de oude maximen te willen hervatten en wat daarmede strijdig mocht geschied wezen, te herstellen:" met name, waren zij bereid geen Hollander meer van het Raadpensionarisambt in *Zeeland* uit te sluiten, wanneer *Holland* mede goed vond langer geenen Zeeuw uit die bediening te weren. Hiertoe was *Holland* thans volkomen bereid, en alsnu verschenen in de Vergadering der Staten dezer Provincie de Zeeuwsche Heeren DE KNUIJT, BEAUMONT, DE WITTE en COORNE, verklarende, dat zij, ten gevolge van het tusschen de beide Provinciën hernieuwde vertrouwde verkeer, en uit aanmerking, dat hare belangen gemeen en onafscheidelijk waren, en de schaden en ongemakken ter zee door beider ingezetenen gelijkelijk gevoeld werden, door hunne Principalen bij brieven van credentie van den 18den September (1631) gelast waren, de Vergadering te begroeten, de voortduring van de voorgenomen correspondentie aan te bieden en over verscheidene zaken, betreffende de dienst, de eer en het ontzag van de beide Gewesten, als hebbende de eerste fondamenten der vrijheid gelegd, in overleg te treden. — Dit was eene verklaring van eene groote beteekenis. *Zeeland* zag af van de zucht om haren eigenen weg te gaan, hetgeen zij nu reeds gedurende zoo vele jaren herhaaldelijk had willen doen. Had te voren de Engelsche staatkunde invloed op haar gehad, thans was *Engeland* openlijk met *Spanje* bevriend en scheen *Spanje*, door *Engeland* ondersteund, weder sterk te zullen worden op zee. Voorts zag *Zeeland* de noodwendigheid in om zich, even als

Vernieuwing van het aloude verbond tusschen *Holland* en *Zeeland*.

---

[1] *Resol. Holl.* 9, 12 April, 1631. AITSEMA, 1095.

1630— 1634. ten tijde van WILLEM I, ten naauwste aan *Holland* gesloten te houden, ten einde, welke verandering er ook, ten gevolge van onze krachtige krijgskundige houding en de bekende stemming in de Spaansche Provinciën, in het lot van het groote Nederlandsche Vaderland mocht voorvallen, in vereeniging met *Holland* hare zelfstandigheid en eigenen regeringsvorm te handhaven. Hiertoe zou het in de eerste plaats noodig zijn, dat de beide Provinciën het met elkander eens werden om van de andere Gewesten de behartiging van de zeezaken te vorderen en te verklaren slechts onder deze voorwaarde de lasten van den oorlog te lande te willen dragen. De zee toch was de bodem van *Hollands* en *Zeelands* zelfstandige grootheid. De zeezaken alzoo waren de hoofdinhoud van de beraadslagingen der Zeeuwsche Gedeputeerden met de Gecommitteerden, hun uit de Staten van *Holland* toegevoegd [1].

Maar bleef bij deze vernieuwing van het aloude engere bondgenootschap tusschen *Holland* en *Zeeland* de Provincie *Utrecht* achter, die in de eerste jaren van den bevrijdingsoorlog daartoe mede behoord had? Hier bleek, dat wat de Zeeuwsche Gedeputeerden tot die van *Holland* zeggen konden, dat de schaden en ongemakken ter zee door beider landgenooten gelijkelijk gevoeld werden, niet op die van *Utrecht* toepasselijk was. Immers dezen meenden er niet zooveel belang bij te hebben, dat de oorlog ter zee krachtig werd volgehouden. Althans zij maakten zwarigheid om tot de ontzettende kosten ten behoeve der Collegies ter Admiraliteit evenredig bij te dragen. Wel verlangden zij het zeewezen niet verwaarloosd te zien, maar zij wenschten, dat de middelen daartoe mede verschaft werden door eene associatie der kooplieden, wier belang in de voornaamste plaats op het spel stond, zoo hunne bodems door geen genoegzame zeemacht beschermd werden.

Particuliere equipage ter bescherming van den zeehandel.

Toen de Staten-Generaal in Januarij (1631) besloten hadden, de Provinciën, met uitzondering alleen van *Holland* en *Zeeland*, door eene Deputatie aan te manen tot betaling van kosten, door de Admiraliteiten gemaakt, brachten die Provincien het voorstel tot oprichting eener Compagnie van assurantie in herinnering [2]; zij verlangden, dat die zaak niet in vergetelheid mocht geraken, meenende, dat met de middelen van zulk eene Compagnie de kooplieden beter dan door de zeemacht der Unie tegen roof, geweld en overlast gewaarborgd zouden wezen. Weldra noodigden zij de Staten van *Holland* uit om ten spoedigste hun advies over dat voorstel uit te brengen [3]. In plaats daarvan leverden die van *Holland* het ontwerp in van eenige kooplieden, uit *Amsterdam*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Medemblik*, *Edam* en *Harlingen* [4], handelende op de

---

[1] *Resol. Holl.* 1631. 18 April, en voorts bl. 89, 147, 148, 168—170.

[2] Zie hiervoor, bl. 306, 357. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 25 Jan.; 7 Febr. 1631.

[4] Later traden ook kooplieden uit *Monnikendam* tot de onderneming toe (*Resol. Stat.-Gen.* 11 April, 1631).

Oostzee en *Noorwegen*, tot nader beveiliging van de Noordzee: bij wijze van proef zouden zij voor het loopende jaar daartoe eenige oorlogschepen uitrusten; de kosten zouden gevonden worden uit de premiën, die de ongemonteerde schepen, volgens het plakaat op de uitrusting en bemanning der schepen, gehouden waren te betalen, en voorts uit eene verhooging van hetgeen de gemonteerde koopvaardijschepen voor hun convooi schuldig waren. Dit ontwerp werd door de Staten van *Holland* sterk aanbevolen. Het werd in handen der te *'s Hage* aanwezige Gedeputeerden der Collegies ter Admiraliteit gesteld, en op hun advies besloten de Staten-Generaal de Regeringen van de genoemde steden en van die, welke zich later aan de onderneming zouden aansluiten, uit te noodigen tot de keuze van personen, bekwaam om met het beleid der zaak te worden belast. Dat men zich langer verbond dan voor een jaar, achtten Hun Hoog Mogenden mede niet raadzaam, en voorts waarborgden zij het gezag der Generaliteit door te bepalen, dat de Kapiteins der uit te rusten oorlogschepen commissie zouden moeten hebben van Zijne Excellentie, dat zij den eed zouden moeten doen aan het Collegie ter Admiraliteit, waaronder zij onderhoorig waren, en dat alle geschillen over eigendomsrecht, over machtsbevoegdheid of over begane vergrijpen aan de rechtspleging dier Admiraliteit onderworpen zouden zijn. Dat ook de Staten van *Holland* wegens die uitrusting van oorlogschepen door particulieren het gezag van den Staat over het zeewezen niet verzwakt wenschten te zien, blijkt daaruit, dat zij in dezen tijd den Prins aanmaanden over te gaan tot de benoeming van een Luitenant-Admiraal. Zijne Excellentie antwoordde, dat hem nog geen geschikt persoon was voorgekomen. Niettemin bleven die van *Holland* op de zaak aandringen [1]. 1630—1634.

Al dadelijk baarde de particuliere equipage ongelegenheid. De Regenten van *Hoorn* eigenden zich om daartoe te dienen, twee schepen toe, bestemd om later der haringvloot tot geleide te strekken, belovende, voordat ze daartoe benoodigd zouden zijn, ze terug te leveren. Dit bedrijf stond den Staten-Generaal gansch niet aan. Zij gaven den Regenten van *Hoorn* te verstaan, dat zij de handen van 's Lands schepen zouden afhouden en geen inbreuk zouden maken op het recht der Admiraliteit. Later kwam uit, dat die van *Hoorn* op gewelddadige wijze met toeloop van volk het magazijn van de Admiraliteit hadden geopend en allerlei scheepsbehoeften daaruit gehaald, zelfs ten nadeele van de uitrusting van 's Lands schepen, bestemd om de Vlaamsche kust te bezetten en in de Noordzee te kruisen. Dus vond zijne Excellentie den brief, die naar *Hoorn* zou afgaan, niet krachtig genoeg, en alsnu besloten Hun Hoog Mogenden de Staten van *Holland* te verzoeken, krachtige maatregelen tegen zulk eene vermetelheid te willen aanwenden. De Staten van *Holland* deelden de zaak om advies mede aan den Prins als Admiraal,

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Maart; 2 April, 1631. *Resol. Holl.* 1631, bl. 26, 170, en voorts 29 Maart; 3, 4 April, 1631. Aitsema, 1097, 1098.

1630—1634. en hierop werd het Hof van *Holland* verzocht Commissarissen uit zijn midden naar *Hoorn* te zenden, ten einde te zorgen, dat al wat men zich onwettig toegeeigend had, teruggegeven mocht worden. — Wat het Hof ook te *Hoorn* uittrichtte, het diende niet om elders meer ontzag voor 's Lands recht in te boezemen. Immers nog geene maand later werd er bij de Staten-Generaal geklaagd, dat ook te *Medemblik* de »Directeurs van de nieuwe equipage" zich eigenmachtig gedroegen en van geene ondergeschiktheid aan de Admiraliteit wilden weten. Ook de Agent KAREL VAN CRACAU te *Elseneur* klaagde, dat zich door die nieuwe instelling vele moeijelijkheden voor hem opdeden, en de Vice-admiraal VAN BERCHEM berichtte, dat de schepen, door die Directeurs uitgerust, niet zoodanige orde in acht namen, als behoorde [1].

Zoo bleek het zonneklaar, in weerwil dat de nieuwe Directie menigen buit maakte [2], hoe alles wat, buiten eene krachtige ondersteuning der Admiraliteiten, tot versterking der scheepsmacht geschieden mocht, slechts tot meerdere verwarring in het zeewezen zou leiden. Dus werden er alweder maatregelen verordend om kracht en eenheid aan de verrichtingen van de vloot, door de Admiraliteiten uitgerust, bij te zetten; op nieuw werden er premiën gesteld op het in den grond boren, verbranden of overzeilen van vijandelijke schepen, tot 6000 gulden toe voor het vernielen van een schip met 200 koppen bemand, boven hetgeen men genoten zou hebben, wanneer men den vijandelijken bodem in eene onzer havens had opgebracht [3]. Maar zoo moesten dan al de Provinciën de lasten dragen tot bestrijding der kosten opgelegd, en *Utrecht* en *Friesland* hadden in April 1631 nog niet eens bewilligd in de heffing van het tweede millioen, dat, sedert in 1628 een eerste millioen was geheven, tot het voeren van den oorlog te water gevraagd en door de overige Provinciën ingewilligd was. De oude schulden, die *Friesland* te voldoen had aan de Admiraliteiten, klommen op tot het jaar 1622, en dat niettegenstaande de Staten-Generaal die Provincie nog onlangs bij Deputatie hadden laten vermanen tot zuivering dezer defecten, welke voor alle Provinciën te zamen de som van derdehalf millioen beliepen [4]. Eene maand later werden de Staten van *Utrecht* van wege de Staten-Generaal beleefdelijk gewaarschuwd, dat, zoo zij in het tweede millioen niet bewilligden, men eene Bezending naar hen zou afvaardigen. Weder eene maand verliep, en toen kon de invoering der oude schulden aan de Admiraliteiten geen langer uitstel lijden. Er stonden

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 16 April; 12 Mei; 18, 30 Julij, 1631. *Resol. Holl.* 16, 17 April 1631.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 12 Nov. 1631.

[3] Het blijkt, dat men in dezen tijd afzag van het plan tot demping van den toegang tot de haven van *Duinkerken:* althans de vier zinkschepen, die nog te *Sandwich* lagen, zouden verkocht worden »om te voorkomen dat zij verongelukten, voordat zij aan hunne bestemming kwamen" (*Resol. Stat.-Gen.* 18 Julij, 1631).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 17 April, 1631.

in de groote Hollandsche steden wegens wanbetaling aan de leveranciers onlusten uit te barsten, hetgeen, verklaarden de Hollandsche Gedeputeerden, niet anders kon strekken, dan ten verderve van al de Provinciën. Dus werd alsnu een algemeene maatregel genomen, en de Heren SIMON VAN BEAUMONT, oudburgemeester van *Dordrecht*, GERARD SCHAAP, oudschepen van *Amsterdam*, en ADRIAAN BESEMER, oudburgemeester van *Rotterdam*, benoemd, om de vijf Provinciën, *Gelderland*, *Utrecht*, *Friesland*, *Overijsel* en *Groningen en Ommelanden* tot de voldoening harer verplichtingen ten aanzien van het zeewezen aan te manen [1]. Veel richtte deze Deputatie niet uit. In October zagen de Staten van *Holland* zich genoodzaakt te verklaren, dat als de Provincie *Gelderland* niet ten spoedigste order stelde op de betaling van hetgeen zij op het eerste millioen voor de zeezaken ten achter was, zij die achterstallen voor haar zouden voldoen, maar daarentegen de Compagniën, ter hunner betaling staande, die in de Geldersche steden en forten lagen, onbetaald zouden laten met aanzegging aan de kapiteins, dat zij de verschuldigde penningen op *Gelderland* moesten verhalen [2]. *Utrecht* verontschuldigde de vertraging van hare inwilliging der voor de zeezaken vereischte sommen op dezen grond dat de oprichting der Kamer of Compagnie van assurantie niet ernstig ter hand werd genomen. Vandaar dat verscheidene Provinciën sedert weder ten sterkste op die zaak aandrongen [3]. Zij stuitte af op *Holland*, welke Provincie verlangde, dat het zeewezen in zijn ganschen omvang de zaak der Generaliteit zou blijven. Daar intusschen de schaarschheid van de middelen der Admiraliteiten steeds duidelijker aan het licht kwam, en het Collegie van *Amsterdam* reeds schepen afdankte, terwijl dat van het Noorderkwartier er op bedacht was zulks te doen, en dat wel op een tijdstip, dat QUAST met zijn schepen in uiterst ontredderden staat te *Vlissingen* was binnengeloopen, en men in *Holland* van 's vijands aanwassende macht ter zee de verdelging van onzen zeehandel en eenen inval in het hart dezer Provinciën verwachtte [4], werd de Heer SCHAAP nogmaals naar *Utrecht* afgevaardigd, terwijl BEAUMONT naar *Gelderland*, en BESEMER naar *Overijsel* gingen [5], om op de onverwijlde voldoening der oude schulden aan te dringen. SCHAAP kreeg geen ander antwoord, dan dat de Staten 's Lands van *Utrecht* tot de verlangde betaling de middelen niet bezaten: evenwel Hun Edel Mogenden zouden bijeenkomen om te trachten die middelen te vinden, en zij hoopten den Staten-Generaal genoegen te geven [6]. De beraad-

1630—1634.

Bezending naar vijf Provinciën.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Junij; 19 Julij, 1631. Tegelijkertijd bemoeide men zich om de quote van *Gelderland* en *Overijsel* weder op het bedrag te brengen, waarop zij gedurende het Twaalfjarig Bestand bepaald was geweest (*Resol. Stat.-Gen.* 8 Jan.; 24 Junij; 28 Nov., 1631).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Oct. 1631.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 8 Nov. 1631.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Nov.; 5, 6 Dec. 1631. *Resol. Holl.* 1631, bl. 150, 151.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Nov. 1631.

[6] *Overijsel* betaalde de schuld aanvankelijk gedeeltelijk (*Resol. Stat.-Gen.* 13 Dec. 1631).

1630—1634. slaging der Staten van *Utrecht* leidde tot de afvaardiging van de Heren STRICK, VAN BRAKEL en VAN VELTHUIZEN, om als medegedeputeerden ter Generaliteit zitting te nemen. Zij vingen hunne taak aan met eene voordracht van den volgenden inhoud: De Staten van hun Gewest waren altijd van meening geweest, dat de middelen, bestemd tot den oorlog te lande, niet behoorden besteed te worden tot den oorlog te water; echter, ten einde hunnen ijver tot verdediging »van het vaderland" te betoonen, hadden zij sedert het hervatten van den krijg in 1621 in alle petitiën ten behoeve van den zeeoorlog bewilligd. Daartoe hadden zij hunne ingezetenen op het hoogste belast, en bovendien twee millioenen opgenomen, waarvan de interesten moesten betaald worden »tot irreparabele ruïne der Provincie." Daar zij hunnen rijkdom noch door veroveringen, noch door handel konden vermeerderen, zoo voorzagen zij den tijd, dat zij de bijdragen tot het zeewezen geheel zouden moeten staken. Op dezen grond hadden zij steeds verlangd, dat de convooijen en licenten (oorspronkelijk tot onderhoud van het zeewezen bestemd) verhoogd, de paspoorten gezuiverd, aan de verplichting om in admiraalschappen te varen de hand gehouden en vooral eene Kamer van assurantie opgericht zou worden. Tot dit laatste verzochten zij dat dadelijk de noodige maatregelen genomen mochten worden: anderszins verontschuldigden zij zich van alle verdere bijdragen voor de Admiraliteit. Zij voegden er bij, dat zij gaarne zouden medewerken tot het invoeren van gelijke belastingen in alle Provinciën, bepaaldelijk van eene belasting op de levensmiddelen. Zij besloten met klachten over de schade, bij den inval des vijands in 1629 geleden (voor het dorp *Leusden* alleen bedroeg zij 200,000 gulden), en een verzoek van tegemoetkoming van de zijde der Staten-Generaal. — De Staten van *Holland* zich bereid verklarende om in ernstige overweging te nemen de middelen tot onderhoud van het zeewezen, door *Utrecht* aanbevolen, begrepen het beginsel, door de Gedeputeerden dier Provincie op den voorgrond gesteld, te moeten »weerspreken, wederleggen en geenszins toe te moeten staan". [1]

Verklaring door die van *Utrecht* gedaan.

De moeijelijkheden, die men met de Provincie van *Friesland* had, waren van veel ernstiger aard. De Deputatie van BEAUMONT, SCHAAP en BESEMER had tot antwoord bekomen, dat de Provincie hare quote in het eerste millioen in vier termijnen (dat is, in even zooveel jaren) zou betalen; maar van de overige posten verontschuldigde zij zich, daar zij daarin nooit had toegestemd. Hiermede namen de Staten-Generaal in geenen deele genoegen. Zij besloten, de Provincie op nieuw te bezenden, en benoemden daartoe de Heren VAN RANDWIJK, VERBURG, Lid van den Raad van State, en JOHAN VAN WEEDE, oudburgemeester van *Utrecht*. De eerste verontschuldigde zich, en in zijne plaats werd alsnu CLEMENS VAN BAARSDORP, oudburgemeester van *Leiden* en Gecommitteerde Raad van *Holland*, met de taak belast. Ook VERBURG werd op zijn verzoek

Bezending naar *Friesland*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 19 Dec. 1631. *Resol. Holl.* 1631, bl. 175.

ontslagen, zoodat ten slotte alleen BAARSDORP en VAN WEEDE naar *Friesland* gaan zouden. De Heer WALTA, Gedeputeerde van *Friesland* bij de Staten-Generaal, trachtte deze bezending te keeren: zelf zou hij naar *Friesland* gaan, om zijne principalen tot eene vruchtbare resolutie te bewegen; doch Hun Hoog Mogenden gingen niet van hun voornemen af, en verzochten de Friesche Staten tegen den 3den November (1631) bijeen te zijn om hunne Deputatie te ontvangen. In weerwil daarvan waren de Heren van *Friesland* gescheiden, toen de Gedeputeerden van Hun Hoog Mogenden te *Leeuwarden* aankwamen. Dezen brachten echter een bespoedigde hervatting der vergadering tegen den 10den November te weeg. Het antwoord, dat zij toen op hunne propositie bekwamen, beloofde niets meer, dan hetgeen de vorige Deputatie had verworven, en bestond voorts slechts in klachten. De Staten van *Friesland*, heette het, konden niet begrijpen, waar al die schulden haren oorsprong aan te danken hadden. Hoe het zij, hunne Provincie was niet bij machte die sommen op te brengen, al wilden zij »behalve het goed ook het vleesch en bloed te koste leggen van hunne ingezetenen, die men dagelijks met groot leedwezen tot aan den Hemel hoorde klagen over de ondragelijke lasten, welke zij moesten torschen om *Frieslands* quote te voldoen" [1]. Toen de Gedeputeerden den 8sten December verslag deden van hetgeen men hun tegemoet had gevoerd, maakten de Staten-Generaal het besluit op, dat *Friesland* zich aan de gemeene lasten onttrok, en de algemeene verdediging des Lands liet varen. Die verdediging intusschen kon niet volgehouden worden, zonder dat allen in de daartoe vereischte kosten deelden. Bijgevolg werd de zaak in handen gesteld van den Prins van *Oranje* en den Raad van State, met verzoek dat Zijne Excellentie en dat Collegie in overleg met de Heren, die naar *Friesland* gedeputeerd geweest waren, deze zaak nader en rijpelijk overwegen en advies geven zouden, wat te doen om *Friesland* tot nakoming harer verplichtingen te bewegen. Het verlangde advies hield in, dat geene Bezendingen zouden helpen. Er moest derhalve naar een ander middel worden omgezien; maar het had bezwaar in, tot uiterste middelen van executie over te gaan, eer de hoogste noodzakelijkheid daartoe dwong. Voorts kwam in aanmerking, dat het vooral daaraan haperde, dat de Leden der Provincie het onderling niet eens waren ten aanzien van de middelen om de vereischte gelden te vinden. Immers waren er velen, die het goed met de gemeene zaak meenden. Op dezen grond had Zijne Excellentie en de Raad van State benevens de verdere tot de zaak Gecommitteerden nog eenige hoop, dat eene nieuwe Bezending uit het midden van Hun Hoog Mogenden en den Raad van State iets goeds zou kunnen uitwerken. Evenwel om te verhoeden, dat de Deputatie *wederom* smadelijk bejegend mocht worden, hetgeen aan het ontzag, waarop het Land aanspraak had, te kort zou doen, zoo vond Zijne Excellentie en zijne raadslieden in dezen noodig, de Gedeputeerden met behulp van krijgsvolk

1630—1634.

Nieuwe bezending derwaarts, met krijgsvolk ondersteund.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 9, 20, 23 Oct.; 8, 27 Nov.; 8 Dec. 1631. AITSEMA, I, bl. 1168.

1630—1634. buiten gevaar te stellen. In geval tegen de verwachting met dit zachte middel niets uitgericht werd, zouden de Gedeputeerden zich gedragen naar eene hun te verstrekken Instructie, en zoodanige verdere middelen aanwenden als bevonden zouden worden te behooren, ten einde die van *Friesland* tot rede te brengen en tot de nakoming van hetgeen goede bondgenooten en leden der Unie schuldig waren. — Met dit advies vereenigden zich de Staten-Generaal, en de bedoelde Instructie zou ontworpen worden. — Het laat zich denken, dat de Friesche Gedeputeerde (FRANKENA) dit besluit met de meeste bezorgdheid zag nemen. Hij leende zijne stem daartoe niet. Integendeel, hij verzocht dat men het denkbeeld van zulk eene Bezending zou laten varen en liever een ernstig schrijven aan zijne Provincie zou richten. Gingen Hun Hoog Mogenden, zoo verklaarde hij ten slotte, in weerwil van zijne wederspraak tot dien maatregel over, zoo protesteerde hij daartegen op het krachtigst. Desniettegenstaande werd de Instructie voor de Bezending ontworpen, en zelfs op machtiging van de Staten-Generaal door de ontwerpers vastgesteld, zonder in de volle Vergadering gebracht te zijn: blijkbaar wilde men de kennis van de bijzonderheden aan FRANKENA onttrekken. Deze Gedeputeerde protesteerde derhalve ten tweeden en ten derden male, aanbiedende, zich met het Friesche lid van den Raad van State, VELTDRIEL, naar *Leeuwarden* te begeven, om uit te richten, wat de Bezending beoogde. Doch de Staten verklarende gaarne te mogen lijden, dat hij en andere Friesche Heren hunne pogingen in *Friesland* ondersteunden, namen zijn protest niet aan.

De Bezending vertrok, bestaande uit de Heren RANDWIJK, 'T HERT, burgemeester van *Gouda*, BARENDS, allen leden der Staten-Generaal, met SIMON SCHOTTE en WILLEM VAN OOSTRUM, Heer van *Broekhuizen*, leden van den Raad van State. Een genoegzaam aantal troepen, 22 compagniën sterk, vergezelde hen, en tegelijk werd aan de bevelhebbers op de frontieren van het Goevernement van Graaf ERNST CASIMIR gelast, geen krijgsvolk op eenige patenten van die van *Friesland* te laten uittrekken: men vreesde, namelijk, dat de Friezen die troepen mochten gebruiken tegen de soldaten, welke de Deputatie verzelden. Het kwam er op aan, de gewelddadigheden van eene partij, die geen gewapend verzet ontzag, te verhoeden, en de Staten van *Friesland* in staat te stellen, zonder vrees voor geweld tot een besluit te komen. Dit had eene vorige Deputatie van hun Hoog-Mogenden door de ervaring geleerd. Immers, in het voorjaar van 1626 schenen de verschillende Leden van *Friesland*, in overleg met de Gecommitteerden uit '*s Hage*, het tamelijk wel eens te worden, en waren de Volmachten der Steden nog slechts gunstig besluit van hunne lastgevers gaan halen, toen op eens te *Leeuwarden* de Gemeente tot opstand was overgeslagen: de burgerij was in de wapenen gebracht, de beide Compagniën, in deze stad in garnizoen liggende, ja zelfs de lijfwacht van den Graaf Stadhouder ontwapend, en de Staten hadden zich genoodzaakt gezien de stad te verlaten, om hun leven in veiligheid te

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 20, 24, 2 , 29 Dec. 1631.

brengen [1]. Dit voorbeeld was te *Sneek* en te *Bolsward* gevolgd: binnen en buiten deze steden waren de huizen van aanzienlijken geplunderd. — De tegenwoordige tusschenkomst nu was bestemd door te zetten, wat men in 1626 had moeten opgeven. Daarom bleven de Gedeputeerden, voor de Staten van *Friesland* verschenen, niet in gebreke in krachtige bewoordingen het in 1626 voorgevallene te herinneren, klagende dat »dergelijke zaken in geen andere Landen of steden van deze hoogberoemde Regering gebeurd, veel min ongestraft waren gebleven." Deswegens hadden, zoo verklaarden zij verder, de Staten-Generaal, de Prins en de Raad van State begrepen, dat zij de stad *Leeuwarden* en zich zelven met eenige compagniën krijgsvolk tegen de herhaling van zulk oproer en geweld moesten verzekeren, en thans verzochten zij, dat de vroeger beraamde overeenkomst op het vinden der geldmiddelen eenparig en onverwijld zou worden aangenomen. Tegelijk kweten zij zich van eenen hun tevens opgedragen last door voor te dragen, hoe ergerlijk het was voor de andere Provinciën, dat de krijgsofficieren, die ter betaling van *Friesland* stonden, niet, gelijk alle andere, den eed van trouw deden in de handen der Generaliteit, en dat de Staten dezer Provincie zonder kennis van Hun Hoog Mogenden tot afdanking van compagniën overgingen. 1630—1634.

De eer der Staten van *Friesland* duldde niet, dat zij schijnen zouden voor zulk een ontzagwekkend optreden der Staten-Generaal in hunne Provincie geweken te zijn. Daarom trachtten zij door bemiddeling in *den Haag* de zaak te schikken. Ware dit gelukt, dan zouden zij de gewapende tusschenkomst misschien nog hebben voorkomen, en in allen gevalle de voldoening gehad hebben van te verklaren, dat zij nutteloos geweest was. Dus deed eerst de Heer FRANKENA het aanbod, dat zijn Gewest bij leening de vereischte som zou verstrekken, om welke het den Staten-Generaal te doen was, en daarna werden de Friesche Raadsheren VAN DOYEN en de Secretaris van *Leeuwarden*, LAMBERTI, in Februarij (1632), als buitengewone leden der Staten-Generaal naar *'s Gravenhage* gezonden. Daar gekomen, werden zij naar de Gecommitteerden der Generaliteit te *Leeuwarden* verwezen, en alzoo bereikten zij hun doel niet. Ook op het verzoek, den 19[den] Februarij gedaan door den Heer BOURICIUS, sedert uit *Friesland* aangekomen, dat, vermits de Deputatie thans bleek te *Leeuwarden* volkomen veilig te zijn, de Staten-Generaal de haar vergezellende troepen zouden terugroepen, kregen zij een uitstellend antwoord. — In weerwil van velerlei moeijelijkheden kwamen de Gecommitteerden te *Leeuwarden* eindelijk tot eene uitspraak, welke de Volmachten van drie Leden der Staten van *Friesland* aannamen, onder voorwaarde dat ook het vierde Lid (de Steden) zich daaraan zou onderwerpen. Tegen het midden van Maart werden de troepen uit *Friesland* terug geroepen. Toen de Deputatie den 15[den] April (1632) in de tegenwoor-

Buitengewone Deputatie van *Friesland* naar *'s Hage.*

---

[1] Zie hiervoor, bl. 159—162.

1630—1634.

digheid van Zijne Excellentie aan de Staten-Generaal verslag deed, verklaarden Hun Hoog Mogenden wel gewenscht te hebben, dat de Bezending »beter gevolg tot redding van de dienst des Lands" gehad mocht hebben. Weldra daarna werd, mede in de tegenwoordigheid van den Prins, besloten, dat de verpachting der gemeene middelen in *Friesland* voortgang zou hebben volgens de orde, door de Gedeputeerden van Hun Hoog Mogenden beraamd, en dat eenige Heren, door de Staten te committeren, bij die verpachting tegenwoordig zouden zijn. Op dit tijdstip hadden de Steden van *Friesland* eenige Gecommitteerden te *'s Hage*, en daar van haren kant vooral verzet tegen de beraamde orde der verpachting te wachten was, zoo werden hare afgevaardigden ernstig vermaand zich niet tegen die verpachting aan te kanten, onder toezegging, dat daarna op hare grieven zou gelet worden. Dezelfde Heren, die onlangs naar *Friesland* gedeputeerd waren geweest, gingen als Commissarissen ter verpachting derwaarts, voorzien van eene lange lijst van eischen, die de Staten-Generaal op de Provincie hadden, en met den last om eenen dag te bepalen, op welken Friesche Gedeputeerden herwaarts zouden komen om de geschillen tusschen de Leden van het Gewest bij te leggen [1].

Survivance aan den zoon des Frieschen Stadhouders verleend.

Op denzelfden Frieschen Landdag (den 27sten Maart 1632) werd, op het voorbeeld van hetgeen in de andere Provinciën ten gevalle van den Prins geschied was, aan den oudsten zoon van Graaf ERNST CASIMIR het recht verzekerd om in het Stadhouderschap op te volgen. Spoedig daarna, in Junij van hetzelfde jaar, volgde de dood van den vader. Alstoen haastten zich de Staten van *Friesland* die van *Groningen* aan te sporen, mede tot het verleenen van de waardigheid van Stadhouder en Kapitein-Generaal aan Graaf HENDRIK CASIMIR over te gaan. Zij lieten daarbij als drangreden gelden, dat het niet raadzaam was, Prins FREDERIK HENDRIK, door hem ook nog het goevernement van *Stad en Landen* te doen toevallen, al weder machtiger te maken. De Staten van *Groningen en Ommelanden* aarzelden niet, in overeenstemming met *Frieslands* voorstel te handelen [2].

Nu de Provinciën, ten gevolge van al die bemoeijingen der Staten-Generaal, tamelijk gereed gevonden werden om de lasten van den oorlog te water mede te dragen, kon de Prins er op rekenen, dat *Holland* en *Zeeland* geneigd zouden bevonden worden hem in staat te stellen met het volgende saizoen weder aan het hoofd van een marschvaardig leger te staan.

Uit den toeleg van den Prins om een sterke krijgsmacht ter zijner beschikking te

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 7, 10 Jan.; 2, 3, 4, 5, 12, 19 Febr.; 11, 12, 15, 16 Maart; 15, 20, 21 April, 1632. AITSEMA, I, bl. 1220—1225. Eerst in 1637 is aan de door de Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden vastgestelde regeling volkomen uitvoering gegeven.

2 AITSEMA, I, bl. 1225, 1226. Weldra bepaalden de Staten van *Friesland*, dat voortaan geen Stadhouder *survivance* voor eenigen opvolger zou mogen vragen (AITSEMA, I, bl. 1227).

hebben, bleek, dat hij in allen gevalle meester van den toestand wilde wezen; maar er bleek niet uit, dat hij alle denkbeeld van eene schikking met den vijand zou ter zijde gesteld hebben. Ook in *Holland* kwam de gedachte aan bestand of vrede in geenen deele volstrekt verwerpelijk voor. Nu men juist door aan 's Prinsen zoon de opvolging in zijns vaders waardigheden te verzekeren, duidelijk te kennen gegeven had, dat men aan het geslacht van *Oranje* geen soeverein recht wilde verzekeren, en de Prins door der Staten aanbod te aanvaarden, met hunne bedoeling genoegen had genomen; nu men zich tot handhaving van de staatkunde, die men op het oog had, weder met *Zeeland* verbonden had, en de afspraak tusschen de twee machtigste Leden der Unie elk dezer beide Provinciën voor de kans van alleen te blijven staan behoedde, — meende *Holland*, zoo de oorlog niet vol te houden was, vrij gerust de schikkingen, die getroffen mochten worden, te kunnen afwachten. Van de zijde des vijands bleef steeds de gelegenheid om meer of min bedekt te onderhandelen aangeboden. In het begin van Februarij (1631) meldde HENDRIK VAN ZEVENDER, de schout van *Rozendaal*, op nieuw, dat er bij den vijand geneigdheid bestond om weder eene algemeene wisseling van de te water gemaakte gevangenen te treffen, en uit de gemeenschappelijke beraadslagingen, welke hierdoor noodzakelijk werden, konden gewichtiger zamensprekingen voortspruiten. Men haastte zich niet dien eersten stap des vijands te beantwoorden, maar in April verklaarde *Holland* te verlangen, dat die wisseling nog ditmaal werd toegestaan. Evenwel, als ware het om nadere zamensprekingen te voorkomen, werd weldra door de Staten-Generaal bepaald, dat over de wisseling alleen bij brieven zou onderhandeld worden. Dat hiermede echter niet alle geheim mondeling onderhoud afgesneden was, spreekt van zelf. Zeker is het, dat de Prins in den zomer van 1631 niet naar het leger vertrok zonder machtiging om de opening aangaande bestand, die de vijand doen mocht, aan te hooren, behoudens kennisneming van den Raadpensionaris van *Holland* en andere Heren, vroeger tot de zaak aangewezen [1].

1630—1634.

Nieuwe wisseling van gevangenen.

Gaf men toe aan vredegedachten, dan gevoelde men zich als van zelf tot den Koning van *Denemarken* getrokken. *Denemarken*, door den vrede van *Lubek* voor goed buiten den strijd gesteld, kon alleen van eenen vrede, die den zegevierenden loop van GUSTAAF ADOLF zou stuiten, herstel van aanzien verwachten: aan deze Mogendheid derhalve belangstelling te bewijzen, met haar betrekking te onderhouden, had in dezen tijd eene eigenaardige beteekenis. Bovendien Koning CHRISTIAAN, de oom van Koning KAREL I, was de geschikte persoon om in *Engeland* het een of ander te verstaan te geven, dat men aldaar liever niet rechtstreeks wilde medegedeeld hebben. Welnu, in het voorjaar (van 1631) werd het plan geopperd om een buitengewoon Gezantschap naar *Denemarken* te zenden, en weldra werd het ten uitvoer gebracht. Dit had te meer te beduiden,

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Febr.; 9, 30 April, 1631. *Resol. Holl.* 1631, bl. 106.

1630—1634.

omdat onze scheepvaarders steeds klachten tegen de Denen hadden, en wij de belangen der Hamburgers schenen prijs te geven, wanneer wij ons vriendschappelijk met genen verstonden [1].

Klachten van onze scheepvaarders tegen *Denemarken.*

Steeds klaagden onze schippers, dat hun door den Koning van *Denemarken* gelden werden afgeperst: de tol, door dezen Vorst op de *Elbe* geheven, was een grond van beklag, dien wij met de Hamburgers gemeen hadden. Op de vertoogen, deswegens aan 's Konings buitengewonen Gezant te *'s Hage* [2] gedaan, werd geantwoord, dat de afgenomene gelden zouden teruggegeven worden; doch dat de Koning licenten op de goederen, naar *Hamburg* bestemd, zou heffen, zoolang als de oorlog duurde tusschen hem en die van *Hamburg*, welke zich, zijns bedunkens ten onrechte, als Heren van de *Elbe* gedroegen. Daartoe meende Zijne Majesteit evenzeer bevoegd te zijn, als Hun Hoog Mogenden, die licenten-hieven van de goederen van neutralen, gevoerd langs hunne rivieren naar plaatsen, onder den vijand gelegen [3].

Gezantschap van *Hamburg* te *'s Hage.*

Tegen het machtbetoon, dat de Koning van *Denemarken* zich, nog blijkens dit antwoord aan de Staten, tegen *Hamburg* veroorloofde, kwam deze Stad onverdroten op, hopende op ondersteuning van onze zijde. In Januarij (1631) verscheen hier wederom een Gezantschap, bestaande uit HENRICUS LÜNTZMANN, Syndicus, JOHANNES ROTHENBURG, Raadsvriend, en BARTHOLD MÖLLER, Secretaris der Stad *Hamburg*. Het onderhoud, verklaarden zij, van AITSEMA met CHRISTIAAN IV [4] had niet gebaat, evenmin als de waarschuwingen, dezen Vorst door den Keizer [5] en de te *Regensburg* vergaderde Keurvorsten gedaan. Het werd Maart en nog hadden deze Afgevaardigden geen gunstig antwoord op hun verzoek om raad en bijstand in de bezwaren hunner Stad. Integendeel, in plaats van onze koopvaarders op de Elbe door oorlogschepen te laten convoyeren en alzoo in staat te stellen zich bij de weigering van het recht, door den Koning gevorderd, te handhaven, besloot men op advies van *Holland* en den Prins eene bezending tot den Koning van *Denemarken* te laten afgaan, om, heette het, de zaak in der minne te schikken [6]. Dadelijk kwamen de Hamburgsche Afgevaardigden tegen dit besluit op. Die maatregel, zeiden zij, zou evenmin baten, als alles wat er te voren van verschillende zijden beproefd was om 's Konings aangematigd gezag op de *Elbe* te

Voornemen om een Gezantschap van hier tot den Koning van *Denemarken* te zenden.

---

[1] Zie hiervoor bl. 476, 477.

[2] ARNFELT. Hij vertrok in den winter van 1630. Toen heette het, dat de Koning iemand als gewoon Gezant herwaarts zou zenden (*Resol. Stat.-Gen.* 15 Nov. 1630).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 9, 23, 30 Oct 1630. 12, 17 Febr. 1631. *Resol. Holl.* 1630, p. 993, 994 en *Bijlag.* 78. 1631, bl. 27.

[4] Zie hiervoor, bl. 477.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Oct. 1630.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Jan.; 5, 29 Maart; 15 April, 1631. *Resol. Holl.* 14, 25 Maart, 1631.

stuiten. Slaagden Hun Hoog Mogenden er al in, om voor zich vrijdom van 's Konings afpersingen te verwerven, niettemin zou het hunnen handel belemmeren, zoo de Hamburgers daaraan onderworpen bleven: het visiteren hunner schepen zou voortduren, — en (voegden zij er bij) welk eene houding zou het hebben, zoo uitheemschen vrijdom genoten, waar Rijksingezetenen op een Rijksstroom aan lasten onderhevig waren. Door zulk eene ergernis zou slechts aan den Keizer aanleiding gegeven worden om zich krachtdadig met de zaak te bemoeijen, en eene machtsontwikkeling van den Keizer op de Noord-Duitsche stroomen kon Hun Hoog Mogenden allerminst aangenaam zijn. Ten slotte stelden zij als tot een soort van tegenwicht tegen de uitwerking van dat Gezantschap naar *Denemarken*, zoo het dan toch doorgezet werd, de hernieuwing voor van de traktaten, nu zeventien jaren geleden tusschen de Staten en de Hanse gesloten. — Door dit vertoog lieten de Staten zich niet van hun voornemen afbrengen, zoo als uit hun antwoord bleek, den 14den Mei (1631) aan de Hamburgsche Heren gegeven. Dezen staakten alsnu alle tegenspraak en namen beleefdelijk afscheid [1]. 1630—1634.

De benoeming van de personen, die met het Gezantschap belast zouden worden, had eenig bezwaar, daar men het niet dadelijk eens was, uit welke Provinciën de Ambassadeurs zouden gekozen worden, en de Gedeputeerde van *Friesland* er op aandrong, dat er een Fries onder zou zijn. Den 14den Julij echter werden benoemd de Heren CORNELIS VAN BEVEREN, ANTONIE OETGENS VAN WAVEREN, beiden uit *Holland*, en GOOSSEN SCHAFFER, uit *Groningen*. De beiden eerstgenoemden verontschuldigden zich aanvankelijk van de taak, maar lieten zich gereedelijk overhalen. Den 19den Augustus namen zij afscheid van de Staten [2]. Hunne Instructie, die geheim zou gehouden worden, hield in, vooreerst, dat zij op hunne reize de Hoven en Steden moesten vermijden, waar de Koning minder gaarne zien moest dat zij zich vooraf ophielden. Aan 's Konings verblijfplaats aangekomen, moesten zij hem doen beseffen, dat het ons alsnog ernst was om den oorlog tegen *Spanje* voort te zetten, gelijk *Spanje* wederkerig ons zoo weinig spaarde, dat de Duinkerkers, zooals de Koning zelf gewaar werd, onze schippers tot in de Deensche havens toe overlast aandeden [3]. — Deze herinnering moest aanleiding geven om den Koning ernstig te verzoeken, in het belang des handels van zijn eigen land, tegen zulk ongelijk te waken. Voorts moesten de Gezanten op grond dat alleen de handel ons in staat stelde onzen strijd vol te houden, er op aandringen, dat de Koning

Gezanten naar *Denemarken* benoemd.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 2 April; 14, 18 Mei, 1631. *Resol. Holl.* 8, 18 Apr. 1631. AITSEMA, 1145. Bij hun afscheid verzochten de Gezanten van *Hamburg*, dat het boek van WEERDENHAGE, onder het privilegie van H. H. M. uitgegeven, en getiteld *Descriptio Reip. Civitatium Anseatic.* mocht worden ingetrokken, als behelzende vele onwaarheden (*Resol. Stat.-Gen.* 18 Mei, 1631).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 15 April; 13, 14, 31 Julij; 19 Aug. 1631. *Resol. Holl.* 8, 11 Apr. 1631, bl. 104.

[3] Vergel. *Resol. Stat.-Gen.* 13 Junij, 1631.

1630—1634. dezen onzen handel zooveel mogelijk bevoordeelde, te meer omdat hij, thans den vrede genietende, zijne geldmiddelen gemakkelijk kon regelen, zonder van de buitenlanders, dat is van Hun Hoog Mogenden, wier ingezetenen nagenoeg alleen den handel oostwaarts dreven, overmatige tollen te heffen. Eindelijk zouden zij den Koning tot eene schikking met *Hamburg* zoeken te bewegen, nu deze Stad aanbood de genomene schepen terug te geven. Begreep Zijne Majesteit, dat hij, zoo iemand, dan in de eerste plaats Keizerlijke Commissarissen als bemiddelaars van zijn geschil met eene Rijksstad diende te erkennen, zoo zouden onze Gezanten hem voorhouden, dat de Keizer er belang bij had om den strijd tusschen de Evangelische Mogendheden en de Steden eer te voeden dan bij te leggen. Bij de verzekering dat onze Staat met *Groot-Britannië* op den besten voet stond, moesten de Ambassadeurs niettemin de verklaring voegen, dat als het den arglist der Spanjaarden gelukken mocht onmin tusschen ons en *Engeland* te stichten, wij gaarne 's Konings grooten invloed te *Londen* in ons belang zouden zien aanwenden. Eenige dagen later voegde men aan deze Instructie nog de bepaling toe, dat de Koning gepolst zou worden, in hoeverre hij gezind zou zijn, mede deel te nemen aan eene vernieuwing van onze alliantie met *Zweden* [1]. Dit was wel een blijk, dat de Staten niet gezind waren, aan GUSTAAF ADOLF een machtsvermeerdering ten koste van *Denemarken* te gunnen.

Hunne onderhandelingen. De Ambassadeurs vonden den Koning te *Glückstadt*, waar zij den 11den September aankwamen. Op de klacht wegens de gewelddadigheden, waaraan onze schepen in de havens van Zijne Majesteit van de zijde der Duinkerkers hadden bloot gestaan, kregen zij een antwoord, dat van 's Konings verontwaardiging over die trouweloosheid onzer vijanden getuigde, en waarbij beloofd werd, dat hij zulke aanslagen voortaan zou verhoeden. Met genoegen, zoo verklaarde de Koning te gelijk, vernam hij, dat de goede verstandhouding tusschen *Engeland* en de Staten hersteld was; maar mocht zij verbroken worden, zoo bood hij nogmaals zijne tusschenkomst aan. Op de grieve betreffende den Sonttol liet de Koning antwoorden, hoe hij niet vermoed had, dat de geringe verhooging van dien tol de Staten in gevaar zou kunnen brengen om den last des oorlogs niet langer te kunnen dragen. Hij hoopte, dat de zaak zoo ernstig niet was, en dat men zonder al te groot nadeel den tol op dat bedrag zou kunnen blijven betalen; mocht het evenwel anders zijn, dan gaf hij hoop op afslag. Staakte men elders de invordering van nieuw ingevoerde tollen (en hier had de Deensche Regering den door GUSTAAF ADOLF te *Danzig* geheven tol op het oog), en wilden de Staten daartoe het hunne aanwenden, dan achtte hij van zijne zijde de vernieuwing van alliantiën met de Oostzee-Mogendheden onnoodig. — De Gezanten bleven niet in gebreke, op de noodzakelijkheid van de vermindering van den Sonttol aan te dringen, en alsnu stond Zijne Majesteit het verzoek

[1] AITSEMA, 1145—1149. *Resol. Stat.-Gen.* 4 Aug. 1631. *Resol. Holl.* 1631, bl. 101.

toe. — Als voorwaarde van vrede met *Hamburg* vorderde de Koning, behalve de terug-gave der genomen schepen, ook de betaling van de kosten zijner uitrusting op de *Elbe*, waartoe hij door de aanmatiging der Hamburgers zeide gedwongen te zijn: want op convooi-, tonnen- en bakengelden op de *Elbe* had hij, naar hij beweerde, recht. — Na deze voorwaarden vernomen te hebben, begaven zich onze Gezanten in het begin van October naar *Hamburg*. Ten gevolge hunner ijverige bemoeijingen kwam de zaak zoo ver, dat de Koning den eersten November Commissarissen benoemde om te *Utersen* bij *Glückstadt* over zijne verzoening met *Hamburg* te onderhandelen, terwijl de Koning zelf wegens het overlijden zijner moeder van daar vertrokken was. Ten einde, zeiden de Deensche Commissarissen, de goede uitkomst der onderhandelingen te bevorderen, verlangde de Koning vooraf van die van *Hamburg* de betaling van eene som van 10,000 Rijksdaalders, die hij beweerde dat dezen hem schuldig waren. Intusschen hadden de Hamburgers ze hem slechts onder voorwaarden beloofd, die de Koning niet vervuld had, en alsnu begeerden zij de betaling niet toe te zeggen, dan voor het geval dat de verzoening werkelijk tot stand gekomen zou zijn. Zij hadden hiertoe alle reden: immers konden zij duchten, dat als de Koning eenmaal die 10,000 Rijksdaalders ontvangen had, de vrede nog verre te zoeken zou wezen. Van den anderen kant vorderde CHRISTIAAN met de inwilliging van die som eene soort van boete voor de handelwijze der Stad gedurende zijne oorlog met het Rijk, daar zij toen van de gelegenheid gebruik had willen maken om van den Keizer een privilegie te bekomen, waarbij den Koning van *Denemarken* de bevoegdheid ontzegd werd om oorlogschepen op de *Elbe* te brengen en forten op zijnen eigen grond aan den mond dezer rivier te bouwen. De Koning was niet grootmoedig genoeg om den Hamburgers te kunnen vergeven, wat hij toch den Keizer wel vergeven moest [1]. Hoe het zij, het voorloopige vraagstuk had gewichts genoeg. Onze Gezanten trachtten met groote bekwaamheid door het doen van allerlei voorslagen de moeijelijkheid te boven te komen. Hierin slaagden zij, en de onderhandeling nam een aanvang. Doch toen bleek maar al te zeer, dat de Denen, hoewel zij met *Hamburg* in openbare vijandelijkheden gewikkeld geweest waren, zich toch niet op het standpunt konden plaatsen, dat de burgers dier Stad het recht hadden om tegen hunnen Koning oorlog te voeren. Vandaar dat zij als beleediging opnamen, wat van de zijde van *Hamburg* een gebruik maken van oorlogsrecht was geweest. Van den anderen kant was het den Hamburgers steeds te doen, des Konings oorlogschepen en krijgsgeweld van de *Elbe* te weren, en hem dus een recht te ontzeggen, dat CHRISTIAAN, eenmaal te

1630—
1634.

[1] Zie hiervoor, bladz. 476. Uit hetgeen wij hier vernemen blijkt, dat de Hamburgers meer gedaan hadden, dan daar gesteld wordt, en natuurlijk van 's Keizers tijdelijk alvermogen gebruik hadden willen maken om te verkrijgen, wat zij steeds beoogden, namelijk CHRISTIAANS gezag geheel van de *Elbe* uit te sluiten.

1630—1634. *Glückstadt* post gevat hebbende, nimmer zou opgeven. Onze Gezanten, bespeurende dat het wederzijdsch ophalen van grieven de verbittering slechts vermeerderde, wenschten, dat men tot het ontwerpen van zekere artikelen van accoord zou komen. De partijen droegen hun deze taak op; doch de punten, door de onzen gesteld, konden niet anders dan zeer algemeen uitvallen. Hiermede was alzoo zoo goed als niets afgedaan. Niettemin namen de wederzijdsche Gecommitteerden aan, elk aan hunnen principaal de ontworpen punten aan te bevelen. Daartoe vertrokken dan ook de Deenschen naar den Koning, en weldra verspreidde zich het gerucht, dat de vrede getroffen was. Doch het tegendeel was waar. Immers ontving men spoedig een schrijven van den Koning, hetwelk alle verdere handeling ten eenenmale afsneed. De Overheid van *Hamburg* onthaalde onze Gezanten zoo, dat zij ze niet beleefder zou hebben kunnen bejegenen, wanneer hunne bemoeijing beter vrucht had gedragen: zij schonk elk der Ambassadeurs een vergulden beker van honderd dukaten, en daarin elk 3000 gulden in goud. Den zesden Februarij (1632) waren de Heren in *den Haag* terug en deden verslag van hun wedervaren [1].

CLAUS DAA, buitengewoon Deensch Gezant te *'s Hage.*

Doch middelerwijl was er een buitengewoon Deensch Gezant, de Rijks-Admiraal en Rijksraad CLAUS DAA, te *'s Gravenhage* geweest, met den Heer FREDERIK GUNTHER als secretaris, en een buitengemeen rijk gevolg, alsof Koning CHRISTIAAN wilde toonen, dat de oorlog *Denemarken* niet had uitgeput noch af had doen zien van de eerzucht om zijn gewicht te leggen in de schaal, waar de groote belangen van *Europa* werden gewogen. Den 19den September (1631) trad DAA op voor de Staten-Generaal. De propositie, toen door hem gedaan, strekte om de noodzakelijkheid, dat de beide landen, *Denemarken* en de Vereenigde Provinciën, die de Almachtige God en de Natuur, door aan het eene te verschaffen wat het andere behoefde, onscheidbaar verbonden had, ook bepaaldelijk verbonden bleven in dezen tijd van beroeringen in *Europa*, nu, zoo God het niet verhoed had, alles licht onder eene volstrekte heerschappij zou gebracht zijn geworden. — Op zijn verzoek werden Gecommitteerden aangewezen om zijnen naderen last te hooren. Het eerste, wat hij te zeggen had, betrof de gewelddadigheden door Duinkerkers tegen de onzen in Deensche havens gepleegd. Hij beloofde te dien aanzien voldoening. De vloot, die anders de veiligheid in de Deensche wateren verzekerde, was een tijd lang, zoo door de overblijfselen van 's Konings oorlog tegen den Keizer, als wegens de invallen van Turksche vrijbuiters op *IJsland* en de *Faröer*, niet op haren post geweest. Daarbij voegde hij echter, dat de Nederlanders door de gewelddadigheden, die zij pleegden, aan de Duinkerkers den weg wezen tot die handelingen, waarover zij nu klaagden. Op zijne beurt verlangde de Koning, dat diergelijke stoutheden werden verboden, en tevens dat de aanmatiging van onze Noordsche Compagnie,

[1] AITSEMA, 1150—1168.

die Zijner Majesteits onderdanen van de walvischvangst in de wateren van *Spitsbergen* 1630—1634.
scheen te willen uitsluiten, niet gestijfd werd. — Na deze bijzondere belangen roerde de Gezant de algemeene staatkunde aan. Hij zeide, dat het Zijner Majesteit was voorgekomen, alsof van wege den Koning van *Spanje* met Hun Hoog Mogenden van bestand of vrede gehandeld werd. Deswegens had Zijne Majesteit hem bevolen, dienaangaande bericht in te winnen, en wanneer dit Hun Hoog Mogenden aangenaam ware, zijne bemiddeling aan te bieden. Eindelijk bracht hij de misverstanden tusschen onzen Staat en *Engeland* ter sprake, blootelijk om te zeggen, dat de Koning op hun vroeger gegeven bescheid [1], het tot zijn groot genoegen er voor moest houden, dat hij dienaangaande verkeerd onderricht was geweest. Voorts hoopte hij, dat Hun Hoog Mogenden naar hunne bekende voorzichtigheid den tegenwoordigen toestand en 's werelds loop alzoo zouden ontzien, dat zij niet alleen zelven geene oorzaak tot eenige scheuring gaven, maar ook, indien er onverhoopt iets ontstond, alle vlijt zouden aanwenden, dat het dadelijk in den aanvang gedempt werd. — Op deze eenigzins bitse en meesterachtige verklaringen kreeg de Gezant spoedig bescheid. Trouwens hij kon niet lang vertoeven. Dadelijk vertrok hij naar *Rhenen*, om den Koning van *Bohemen*, die toen aldaar sints eenigen tijd zijn verblijf hield, een bezoek te gaan brengen, en van daar over *Amsterdam* huiswaarts te keren. Hij kreeg een gouden ketting van 1800 gulden ten geschenke; zijn secretaris, die nog in *den Haag* bleef om der Staten antwoord te ontvangen, kreeg er eenen van 500 gulden. — Dit antwoord was van den volgenden inhoud: Met voldoening hadden Hun Hoog Mogenden vernomen, dat Zijne Majesteit de zorgelijke gedragingen van diegenen ter harte nam, die nu sedert vele jaren herwaarts met hunnen loozen raad en aanslagen gepoogd hadden tot eene volstrekte heerschappij te komen, waartoe zij de gansche Christenheid bedroefd en geheel *Europa* in rep en roer gebracht, ja, vele Vorsten en Stenden verjaagd, in den grond geboord en verdrukt hadden. Hun Hoog Mogenden hadden altijd gezocht, met de middelen, die God de Heer Almachtig hun had gegeven, zoodanig gevaar van zich af te keren, en zij wilden vastelijk vertrouwen, dat Zijne Majesteit en alle andere Mogendheden, die door Gods goedertierenheid alsnog niet gefnuikt waren, op hunne hoede zouden zijn, ten einde niet in zulke droevige ongelegenheden te vervallen. Ook zouden zij gaarne, voor zooveel in hen was, helpen beraadslagen op hetgeen tot den welstand en het herstel der gemeenschappelijke godsdienst en der Duitsche vrijheid noodig zijn mocht. Derhalve zouden zij alle vriendschap onderhouden met alle Vorsten en Mogendheden, bij wie die volstrekte heerschappij verdacht was, bepaaldelijk met zijne Majesteit, daar zijn Rijk niet kon welvaren zonder onzen voorspoed, noch wij voorspoedig konden zijn zonder zijn welvaren. Op dezen grond verzochten zij Zijne Majesteit zich verzekerd te houden,

[1] Zie hiervoor, bl. 547.

1630—1634. dat zij de oprechte vriendschap, hem steeds betoond, zouden blijven aankweeken. Van hunne gezindheid kon ook de Ambassade getuigen, die zij onlangs tot Zijne Majesteit hadden afgezonden. — Na deze inleiding ging het antwoord tot de behandeling der bijzondere grieven over, door den Gezant ter sprake gebracht: wat de klacht tegen onze Noordsche Compagnie aanging, aan de beleedigde partij stond de weg van rechte hier te lande open, en opzettelijk hadden Hun Hoog Mogenden verboden, dat de soevereiniteit »over de Landen van *Groenland* en andere kwartieren om *den Noord*", op welke de Koning aanspraak maakte, hier te lande een punt van redetwist uitmaakte. Zoo kwam men ten laatste op de staatkundige punten, door den Heer DAA aangeroerd, en daarop verklaarden Hun Hoog Mogenden dat, alhoewel vroeger »opening van bestand" was gedaan, nogtans de zaak zoo was gelegen, dat daarover in de Vergadering van Hun Hoog Mogenden niet was gehandeld. Zoo was er dan ook niet over de vraag beraadslaagd, of zoodanige handeling met de dienst van den Staat zou overeenkomen. Derhalve bedankten zij Zijne Majesteit voor zijne koninklijke gunst en toegenegenheid. Doch zoo bij tijden en wijlen die vraag bij hen aan de orde zou worden gesteld, zouden zij niet nalaten Zijne Majesteit als hunnen ouden trouwen vriend daarvan kennis te geven. En wat de misverstanden betrof, die er tusschen de Kroon van *Groot-Britannië* en dezen Staat zouden ontstaan zijn, daarvan hadden zij geene kennis; zij hielden het er voor, dat zulk een gerucht was uitgestrooid door degenen, die volgens hunne gewone looze praktijken ons verdacht poogden te maken bij alle Vorsten en Mogendheden, goede vrienden, bondgenooten en naburen van dezen Staat. Het tegendeel was waar: Hun Hoog Mogenden stonden met den Koning van *Groot-Britannië* in goede vriendschap en verstandhouding. Doch in geval (wat God mocht verhoeden!) tusschen Zijne Britsche Majesteit en hen eenig misverstand mocht komen te ontstaan, zoo zouden zij zeer gaarne de »grootgunstige" goede diensten van Zijne Majesteit te baat nemen [1].

Dit antwoord, hetwelk den Koning zoo duidelijk den plicht van voortdurend krachtig verzet tegen de volstrekte heerschappij, waarmede het Huis van *Oostenrijk* met het Pausdom in zijn gevolg *Europa* nog altijd bedreigde, op het hart drukte, was wel geschikt om den Gezant te doen begrijpen, dat het eigenlijke doel van zijne zending mislukt was, te weten de opening van onderhandelingen met onzen vijand, waarbij de Koning tot loon zijner bemiddeling eenige uitbreiding van gebied in *Duitschland*, waarschijnlijk het Aartsstift *Bremen*, zoo als men in *Hamburg* meende [2], zou hebben kunnen bedingen. Zonder twijfel zal het bericht, door CLAUS DAA overgebracht, almede het plotseling afbreken der onderhandelingen tusschen *Denemarken* en *Hamburg* veroorzaakt hebben.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 16, 19, 29 Sept.; 3, 4 Oct., 1631. *Resol. Holl.* 1631, bl. 142. AITSEMA, bl. 1174—1177.

[2] AITSEMA, bl. 1168.

Inderdaad, toen de Staten die taal tot den Gezant des Deenschen Konings voerden, was men het weder met zich zelven eens om den oorlog niet te staken, maar integendeel met het jaar 1632 eenen nieuwen veldtocht te openen. In verstandhouding met *Frankrijk*, waar RICHELIEU zich weder vaster gezeten kon achten, was men tot dit besluit gekomen. Behalve dat de binnenlandsche toestand met betrekking tot de West-Indische Compagnie aan den eenen, en tot de Gereformeerde Kerk aan den anderen kant tot voortzetting van den oorlog noopte, was het voor den ruimen blik des staatsmans duidelijk genoeg, hoe de plaats, die wij in *Europa* hadden ingenomen, medebracht, dat wij ons in dit tijdstip aan de zijde van *Frankrijk* moesten houden bij den verbazenden invloed, door deze Mogendheid in *Duitschland* uitgeoefend. Groot was de invloed geweest, dien het Nederlandsche Bewind, gedurende den tijd van het Twaalfjarig Bestand, juist toen met den val van HENDRIK IV *Frankrijks* gesternte gedaald scheen, bepaaldelijk in *Noord-Duitschland* gehad had. Hier zag men eene Regering, die orde wist te bewaren, over machtige hulpmiddelen ter bescherming harer bondgenooten kon beschikken, en die zich door geene godsdienstige partij liet besturen. De hoop, door zoo menigeen in *Duitschland*, bij den ordeloozen toestand en den strijd der dweepzuchtige godsdienstige partijen in het Rijk, op de Republiek der Vereenigde Provinciën gevestigd, was door den val van OLDENBARNEVELT de bodem ingeslagen. Maar weldra toonde zich nu in *Frankrijk* een Bewind, boven de godsdienstige verdeeldheden verheven, krachtig en bestand tegen alle elementen van regeringloosheid. Derwaarts wendde men van nu aan het oog uit de troostelooze verwarring en gevaren, waarin het Rijk gedompeld was. Ja, naarmate *Frankrijks* staatkunde minder zuiver en oprecht was, vond deze Mogendheid in *Duitschland* meer aanhangers en steunzoekende beschermelingen, dan onze Republiek aldaar gevonden had of nog vond. Immers zoowel Katholieken als Protestanten zochten heul bij *Frankrijk:* de Katholieken, beducht dat noch de Ligue noch de Keizer in staat zou zijn hen tegen de naderende macht van GUSTAAF ADOLF te beschermen, konden geene zwarigheid vinden, tot *Frankrijks* Koning, den oudsten zoon der Kerk, de toevlucht te nemen: juist omdat *Frankrijk* met *Zweden* bevriend was, zou het, dus redeneerde men, bekwaam bevonden worden om *Zwedens* zwaard af te wenden. En waar de Duitsche Protestanten in nood waren, of maar in 't naauw gebracht werden, konden zij niet aarzelen *Frankrijk* in den arm te nemen, zoo lang RICHELIEU bevriend met *Zweden* en verbonden was met de Vereenigde Provinciën en in allen gevalle niet aan den leidband liep der partij, die ten hunnent het edict van restitutie dreef. En zou dan thans, nu eene reeks van plaatsen in de *Elsass* Fransche bezetting inhaalden, nu in *Duitschland* de opperhoofden en Vorsten beurtelings van de eene en van de andere partij hunne sterkten liever aan de Franschen, dan elk aan hunne Duitsche wederpartij gunden, zou dan thans onze Republiek, nu zij haar werk der bestrijding van dweepzucht en regeringloosheid, door *Frankrijk*, hoewel

1630—1634.

De Staten hebben allen grond om den oorlog voort te zetten.

1630—1634. minder zuiver, op grooter schaal zag voortzetten, haar verleden verzaken en vrede gaan sluiten met *Spanje*, om de partij van het dweepziek Katholicisme in *Duitschland*, en de kuiperijen tegen RICHELIEU in *Frankrijk* te gaan stijven? Dit was eene zedelijke onmogelijkheid.

Straasburg verzoekt ondersteuning.

De vrije Rijksstad *Straasburg* wendde zich in dezen tijd, om steun tegen den Keizer, tegelijk tot *Frankrijk* en de Staten-Generaal. Den 11den Julij, 1631, kwam tot Hun Hoog Mogenden door hunnen Agent BREDERODE te *Bazel* [1] het verzoek van die Stad om met een renteloos voorschot van 100,000 Rijksdaalders begunstigd te worden. De Staten verontschuldigden zich, maar droegen BREDERODE op, de Regenten der stad aan te moedigen in hetgeen zij »ten gemeenen beste" voornemens waren [2]. Op denzelfden dag schreef onze Gezant te *Parijs*, dat de Koning van *Frankrijk* gezind was om *Straasburg* tegen het haar dreigend geweld te handhaven, en hoe deze Stad jegens *Frankrijk* gezind was, bleek uit hetgeen hij schreef, dat zij een gouden munt had geslagen, met haar wapen en dat van *Frankrijk* [3] prijkend.

Geheel in overeenstemming met de stemming, die er in dezen tijd in Westelijk *Duitschland* ten aanzien van *Frankrijk* heerschte, was de houding van den Hertog van *Palts-Neuburg*, den raadsman van *Spanje*, den bemiddelaar tusschen de Infante en de Staten-Generaal, maar die de Vereenigde Provinciën en *Frankrijk* voor te machtig moest houden om zich van hunnen steun te versteken, laat staan dan zich hunne vijandschap op den hals te halen.

Voordracht van den *Palts-Neuburgschen* Gezant.

Den 13den Junij (1631) verscheen 's Hertogs Gezant, de Heer van WISPENNINCK, voor de Staten-Generaal. Hij zeide Hun Hoog Mogenden dank, dat zij hun krijgsvolk uit de landen van Zijne Doorluchtigheid hadden doen aftrekken. Nu konden zijn Vorst en de Keurvorst van *Brandenburg* tot de uitvoering komen van het tusschen hen getroffen verdrag. Mocht er evenwel iets aan de andere zijde haperen, dan rekende hij op Hun Hoog Mogenden. — Werkelijk had zich de Graaf van *Schwartsenberg* reeds naar *Kleefsland* begeven om de uitlevering der landen, aan elk der partijen toegewezen, te be-

---

[1] Den Agent BREDERODE treffen wij in het voorjaar van 1623 te *Straasburg*, maar reeds in het najaar van hetzelfde jaar beurtelings te *Bern* en *Genève* en te *Bazel* aan (*Resol. Stat.-Gen.* 30 Mei; 22 Sept.; 25 Oct., 1623). Op grond dat BREDERODE, evenmin als BIEDERBEEK, zijn post niet kon verlaten, stelde de Prins voor, bij gelegenheid van den *Compositionsdag* in Augustus, 1631, te *Frankfort* gehouden, derwaarts eenen Agent te zenden. PAUWELS PELS werd daartoe bestemd. Na het afloopen van die vergadering, toen PELS intusschen tot Schepen te *'s Hertogenbosch* gekozen was, had deze zending geenen voortgang (*Resol. Stat.-Gen.* 28 Julij; 16 Aug.; 28 Oct. 1631).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Julij, 1631.

[3] *Register van Briev.* enz. *uit Frankrijk*, van 1629—1635, Fol. 436.

werkstelligen [1]. — De Infante, zoo sprak de Afgevaardigde van den Paltsgraaf verder, hield nu, volgens het accoord, alleen nog *Gulik*, *Sittart* en *Orsoy* bezet. Maar hij voorzag overlast in geval hetzij der Staten krijgsvolk tegen deze plaatsen, hetzij de Spaanschen tegen de door ons in *Kleefsland* bezette steden vijandelijk te werk gingen. Dus zou hij liefst van alles zien, dat en de Spanjaarden en de Staten ook nog die vestingen ruimden. Besloot men daartoe, dan zou hij ook de ontruiming der stad *Rijnberk* met de daartegenover liggende schans, die, als tot het gebied van den Keurvorst van *Keulen* behoorend, niet in de overeenkomst begrepen was geweest, des te eerder te *Brussel* kunnen verwerven. Voorts zou de Hertog gaarne zien, dat de rechtspleging over de vergrijpen der Nederlandsche soldaten, die nog gedurig op Gulikschen bodem overkwamen, toegestaan werd aan de Overheid der plaatsen, waar het vergrijp gepleegd was: reeds, zeide de Gezant, had de Infante zulks ten aanzien van het Spaansche krijgsvolk toegestaan, in geval de Staten het van hunne zijde vergunden. — Trachtte de Hertog zich aldus van allen overlast van der Staten zijde te vrijwaren, ook tegen alle gevreesde vijandelijkheden van den kant des Konings van *Zweden* en der Protestantsche Vorsten, den Keurvorst van *Saksen* en den Hertog van *Brunswijk*, poogde hij zich met het schild zijner vriendschappelijke betrekking tot de Staten te dekken. Hij verzocht, dat Hun Hoog Mogenden voor hem van GUSTAAF ADOLF de belofte verkrijgen zouden, dat het Zweedsche leger zijn gebied zou ontzien, en dat zij het Huis van *Saksen* en dat van *Brunswijk* van zekere eischen, die zij tegen hem konden doen gelden, zouden terughouden. — Terwijl Hertog WOLFGANG WILLEM aldus van de Staten partij meende te trekken, beval hij zich tegelijk aan de Fransche Regering aan. Door een vertrouwd persoon bood hij, met andere Vorsten van den linker Rijnoever, aan, zich in 's Konings bescherming te begeven en daarvoor twee van de sterkste steden in LODEWIJKS handen te stellen [2]. — Toch was zijn karakter als Katholiek en Spaanschgezind Vorst bedenkelijk. Hij gevoelde zulks zelf, en liet zijnen Gezant derhalve verklaren, dat, wel is waar, 's Hertogs zoon, PHILIPS WILLEM, kolonel was van een Spaansch regiment, maar dat hij zich daarbij niet ophield en de Staten niet bestreed, en wat de Katholieke godsdienst aanging, *Spanje*, zeide WISPENNINCK, bemoeide zich niet met de religie: de Hertog verlangde niets anders, dan dat ten dien aanzien werd nagekomen, wat daaromtrent in het huwelijkscontract der Guliksche Prinses, door welke de landen in de Huizen van *Neuburg* en van *Brandenburg* gekomen waren, werd nagekomen. — Trouwens hiermede was niet weinig gezegd: want op dien voet moesten in het Kleefsche de kerken aan de Katholieken teruggegeven worden [3]. — Voordat de Keurvorst van *Brandenburg* deze bepaling

1630—1634.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Mei, 1631.

[2] Brief v. LANGERAK, v. d. 11 Julij, 1631, in het meermalen aangehaalde Register, f. 436.

[3] In November klaagde de Zuid-Hollandsche Synode, dat de Gereformeerden in het Palts-

1630—1634.

nakwam, verlangde deze Hun Hoog Mogenden daarop te hooren. Dus verwachtte de Paltsgraaf van de Staten te dezen aanzien een billijk oordeel [1].

Des Hertogs houding tusschen de strijdende partijen.

In weerwil van al zijne betuigingen was het gedrag van den Hertog van *Palts-Neuburg* niet gansch onzijdig. In het midden van Junij (1631) vernam men, dat er in het Guliksche en Kleefsche ten behoeve der Keizerschen wervingen geschiedden, en LANGERAK schreef van wervingen, door den Hertog van *Palts-Neuburg* en den Keurvorst van *Beijeren* in *Lorraine* gedaan. Dit was te bedenkelijker, omdat de troepen, in die oorden op de been gebracht, licht tot stijving van de plannen des Hertogs van *Orleans* tegen het bewind van zijnen broeder konden strekken [2]. De Staten gingen die lichtingen met de middelen, die hun ten dienste stonden, te keer. Zij dreigden de Katholieke Keurvorsten, dat, werd de zaak niet gestaakt, zij van hunne zijde hetzelfde zouden doen. Tegelijk verboden zij den Hertog van *Neuburg* en den Keurvorst van *Brandenburg* zulke wervingen toe te laten of aan Keizerschen of Liguisten oorlogsheffing te vergunnen, op boete van brandschatting, op nieuw door Hun Hoog Mogenden in te voeren. Ook hielden zij de rechtspleging over de vergrijpen van hun krijgsvolk op Duitschen bodem aan zich zelven. Toen er in het najaar sprake was van een lichting van 20,000 man in de Palts-Neuburgsche landen ten behoeve van *Spanje*, herinnerden de Staten den Vorst aan de voorwaarden der ontruiming: hield hij zich daaraan niet, zoo rekenden zij zich daaraan evenmin gebonden en zouden zij zijn land weder met hunne troepen overstroomen. Op deze boodschap beloofde de Hertog stipte nakoming der onzijdigheid [3].

RICHELIEU handhaaft zich op het ingenomen standpunt.

Bij de invloedrijke stelling, die RICHELIEU *Frankrijk* in het Duitsche Rijk had doen innemen, liet hij zich van den eenmaal ingeslagen weg noch door den Keizer, noch door *Beijeren* afleiden. In den zomer (van 1631) verscheen er een Keizerlijk Gezant te *Parijs*, om het misverstand tusschen het Oostenrijksche Huis en *Frankrijk* bij te leggen en te gelijk den Koning met zijne moeder en broeder te verzoenen; doch deze bemoeijing van den Keizer was te vergeefsch. Reeds vroeger had KETTNER, de Agent van den

---

Neuburgsche in weerwil der overeenkomsten nog werden vervolgd (*Resol. Stat.-Gen.* 20 Nov. 1631).

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Junij, 1631.

[2] Brieven van LANGERAK, van 1, 8 en 28 Aug. Zie Regist. fol. 439, 443, 450 (fol. verso).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Junij; 4, 22, 25 Nov.; 16 Dec. 1631. De houding van den Keurvorst van *Brandenburg* tegenover de Staten leed in dit tijdsgewicht geene verandering. Met executie van 's Keurvorsten domein moesten de Staten hem dwingen van het regiment van VAN GENT, 3000 man sterk, 1000 man voetvolk te betalen (*Resol. Stat.-Gen.* 1, 13 Mei; 9 Julij, 1631. 9 Jan. 1632). De oude schuld van den Keurvorst bleef steeds onbetaald; de interessen van interessen waren in October 1631 aangegroeid tot een kapitaal van 352,665 gulden, boven het bedrag van de oorspronkelijke geleende 248,000. In Julij 1629 had SCHWARTSENBERG beloofd, de schuld binnen vijf jaren in 5 termijnen af te lossen; maar er kwam niets van (*Resol. Stat.-Gen.* 23 Oct. 1631).

Hertog van *Beijeren*, den Koning te *Fontainebleau* gewaarschuwd, dat de Protestanten in *Duitschland* niets anders voorhadden, dan den ondergang der Roomsche Religie, en dat op den Landdag te *Leipzig* niets minder dan dit besloten was. RICHELIEU had de tegenspraak van onzen Gezant, waartoe de Staten hem last gaven [1], niet noodig om in weerwil van zulke vermaningen GUSTAAF ADOLF te blijven ondersteunen. Verre daarvandaan dat *Beijeren* en de *Ligue* invloed op RICHELIEUS staatkunde vermochten uit te oefenen, stonden zij zelven aan *Frankrijks* invloed bloot. De Keurvorst van *Beijeren* deed zich zijne Keurvorstelijke waardigheid en het bezit zijner nieuw verworven landen bij een uiterst geheim verdrag door *Frankrijk* verzekeren, en de *Ligue* moest zich laten paaijen met RICHELIEUS beweren, dat het optreden der Zweden eene weldaad was voor den Paus, die anders afhankelijk van den Keizer zou geworden zijn [2]. 1630—1634.

Intusschen trok de Kardinaal van *Zwedens* voortrukken tot *Mainz* alle gewenschte voordeelen. Het belette de macht, die onder den Hertog van *Lorraine Frankrijk* bedreigde, alwaar men de Koningin-moeder en den Hertog van *Orleans* zegevierend wenschte terug te voeren, dit voornemen te bewerkstellingen. Nu toch moest, in het belang van *Spanje* en de gemeene Katholieke zaak, GUSTAAF ADOLF, zoo mogelijk, gekeerd worden. De Hertog van *Lorraine*, dus genoodzaakt af te zien van vijandelijkheden tegen *Frankrijk*, werd bovendien door eenen inval van *Frankrijk* in zijn gebied belet om zijn oogmerk in *Duitschland* uit te voeren. Dat *Spanje*, nu de macht van den Hertog van *Lorraine* dus in bedwang werd gehouden, en de armee der Infante door de Vereenigde Provinciën werd afgeleid, geene middelen bezat om *Frankrijk* aan die zijde te bestoken, daarop kon RICHELIEU gerust zijn. Volgens LANGERAKS schrijven in Augustus (1631) wist men in *Frankrijk*, dat er noch geld noch troepen uit *Spanje* te wachten waren, alwaar de nieuw gepreste soldaten, met handen en voeten gebonden, in de schepen gesmeten worden moesten, en dat niet om naar de *Nederlanden*, maar om naar *Italië* gevoerd te worden [3]. Op de eerlijkheid der Staten was RICHELIEU volkomen gerust: de verklaring, die zij van de beweegredenen tot den terugtocht uit *Vlaanderen* gegeven hadden [4], bevredigde hem ten volle, en de overwinning, in het *Slaak* behaald, gaf in *Frankrijk* aan het Hof en in de Stad buitengewone blijdschap [5].

Maar juist deze overwinning, daar zij de zuidelijke *Nederlanden* machteloos maakte en den roem van den Prins van *Oranje* zoo zeer verhoogde, maakte van den anderen kant *Frankrijks* bezorgdheid gaande, dat de Staten vrede met *Spanje* zouden

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Junij, 1631. AITSEMA, bl. 1089. [2] RANKE, t. a. pl. bl. 406.

[3] *Register v. Briev. enz. uit Frankr.* fol. vso 443. *Resol. Stat.-Gen.* 27 Aug. 1631.

[4] Zie hiervoor bl. 544.

[5] *Dépêches* van LANGERAK, van 8 Aug. en 26 Sept. 1631. In het aangehaalde *Register*, fol. vso 443, fol. vso 457, en fol. 458.

1630—1634. sluiten, nu zij alles wat zij wenschten, zouden kunnen verkrijgen. In het begin van October (1631) schreef LANGERAK, dat men zich in *Spanje* in groote benaauwdheid bevond: reeds had de Koning eenigen van de Geestelijkheid, die zich verzetten tegen de belasting op het zout, gevangen doen nemen en verbannen, zonder dat de Nuncius van den Paus het had kunnen beletten, en in *Brabant*, waar een opstand gevreesd werd, heerschte groote schrik en verbaasdheid [1]. Waartoe zou men in zulke omstandigheden *Spanje* niet kunnen bewegen, waar het door den vrede met onze Republiek niet alleen het einde van een verderfelijken en uitputtenden oorlog, maar ook de kans van den triomf der partij van de Koninginne-moeder in *Frankrijk* en hiermede eene gansche omkeering in den staat van zaken in *Europa* winnen zou. Geen wonder dat *Spanje* het uiterste aanwendde om met ons vrede te maken. Had noch de openlijke poging van *Engeland*, noch de meer bedekte bemoeijing van den Koning van *Denemarken*, daartoe strekkende, tot nog toe mogen baten, thans sloeg de Spaansche Regering een meer rechtstreekschen weg in om een bestand met de Vereenigde Provinciën tot stand te brengen. — »Den 3den October (1631)," dus lezen wij in de Resolutiën van de Staten-Generaal, »kwamen eenigen der Gedeputeerden te velde uit het leger in *den Haag* met eene missieve van Zijne Excellentie, waarbij zij verzocht werden, aan Hun Hoog Mogenden zekere geheime zaak voor te dragen, aan welke de dienst des lands merkelijk gelegen was." Waarschijnlijk betrof zij de vraag, of men de onderhandelingen over vrede zou hervatten. Hoe het zij, de Staten hielden de zaak, zoo als het heette, in bedenken; maar weldra zouden zij zich genoodzaakt zien, zich ten aanzien van die vraag te verklaren. Immers een paar weken later ontving de Raad-Pensionaris van *Holland* twee brieven van den Prins over eenige punten van groot gewicht. De zaak werd niet in de volle Vergadering medegedeeld, maar slechts aan eenige leden, uit elke Provincie éénen, door Hun Hoog Mogenden daartoe gecommitteerd [2]. Uit de *Gedenkschriften* van VAN DER CAPELLEN [3] vernemen wij, welke deze geheime zaak was. Deze schrijver meldt, dat LANGERAK den Prins gemeld had, hoe »een zeker groot personage" hem van wege den Koning van *Spanje* de geneigdheid van Zijne Majesteit had aangediend om *trèves* met ons te maken [4]. Nu verlangde onze Gezant te mogen weten, wat hij aan dien persoon had te antwoorden. De Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden schreven den Prins terug, dat Zijne Excellentie den Heer VAN LANGERAK gelasten zou, het aanbod niet aan te nemen, en zich met de zaak niet

Spanje geeft zijn verlangen naar vrede met de Vereenigde Provinciën te verstaan.

[1] *Dépêche* van 2 Oct. fol. 459. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 16 Oct., 1631. [3] I, bl. 647, 648.

[4] Uit het schrijven van LANGERAK van 12 Sept. mag men opmaken, dat de niet genoemde groote personage niemand anders was dan de abt DE LA SCAGLIA, die, bij den Hertog van *Savoye* in ongenade geraakt, thans Spaansch Ambassadeur te *Parijs* was (*Register* enz. fol. 453, vgl. fol. 471).

in te laten. — Dus bleek op nieuw, dat de Staten hunne partij gekozen hadden. Maar op de gezindheid van den Prins, wien immers het Spaansche Bewind de verleidelijkste aanbiedingen kon doen, en die zoo naauw verwant was met Fransche Grooten, wier trouw RICHELIEU reden had te verdenken, was de Fransche Regering in dezen tijd lang niet gerust. Het blijkt ten duidelijkste uit de briefwisseling van den Nederlandschen Ambassadeur in *Parijs*, dat de Fransche Regering, die, wanneer zij slechts zeker kon zijn, dat de Staten den oorlog zouden voortzetten, geneigd was het subsidie zonder verwijl te leveren, de uitbetaling terughield, totdat zij zekere verklaring van den Prins ontvangen had [1]. Juist omstreeks dezen tijd liep in *Frankrijk* het gerucht, dat de Hertog van *Bouillon*, neef van Prins FREDERIK HENDRIK, wiens zuster, de Hertogin van *Bouillon*, nog te *Sedan* leefde, de partij van den Hertog van *Orleans* gekozen had. Wat zou, in dit geval, de toegang tot het hart van *Frankrijk* voor de tegen RICHELIEU vijandige partij gemakkelijk gemaakt zijn! En kon men vermoeden, dat de Prinsen van *Bouillon* zulke gevoelens zouden koesteren, zonder dat hun oom, de Prins van *Oranje*, in wiens leger de oudste broeder thans dienst deed, het met hen eens was? Reeds had de Koning van *Frankrijk* plan om eenigen tijd te *Sedan* te komen hof houden. Ten einde verdachte Grooten 's Konings gezag te doen gevoelen, nam RICHELIEU in dezen tijd meermalen het middel te baat om 's Konings Hof naar hunne residentie te doen reizen. Ditmaal echter werd de volvoering van 's Konings voornemen nog door een geruststellend schrijven der Hertogin gekeerd [2]. Maar de Koning wilde van het belangrijke punt van *Sedan* meester zijn. Dus zou (dit ontwerp werd thans opgeworpen) de Hertogin voor deze stad het Hertogdom *Fronsac* in ruil krijgen met eene groote som gereede penningen en de verheffing van het markiezaat *Turenne* van haren tweeden zoon tot den rang van hertogdom en pairschap. Een der broeders, BOUILLON of TURENNE, zou zich daarbij als gijzelaar aan Koning LODEWIJKS Hof vervoegen [3]. Doch voor het oogenblik werd de regeling met het Huis van *Bouillon* uitgesteld: de zaak werd geschikt, ook door tusschenkomst niet alleen van de Staten, maar ook van den Ambassadeur van *Venetië* en 's Pausen Nuncius te *Parijs*, die beweerden, dat RICHELIEUS felle maatregelen in deze streken eene verontwaardiging en wellicht eenen tegenstand zouden uitlokken, welke hem nopen zou den oorlog in *Italië* te laten varen [4]. — Terwijl aldus in allen gevalle aan die verwanten van Prins

1630—1634.

Het Huis van *Bouillon* door RICHELIEU verdacht en bedreigd.

---

[1] *Register* enz. fol. 485.

[2] Brief v. LANGERAK van 24 Oct. 1631. Ald. fol. 465.

[3] *Dépêches v.* LANGERAK, v. 31 Oct. en 13 Nov. 1631. *Regist. fol.* v^{so} 473, 474, en v^{so} 476.

[4] *Depêche v.* 20 Nov. (*Regist.* fol. v^{so} 477). Den 20sten Nov. 1631 besloten de Staten aan LANGERAK te schrijven ten behoeve van den Hertog van *Bouillon*, »dat de Koning niets ongehoords mocht voornemen ten aanzien van de stad *Sedan*, wat tot zijn nadeel zou kunnen strekken" (*Resol. Stat.-Gen.* 20 Nov., 1631).

1630—1634. FREDERIK HENDRIK zoo duidelijk werd te kennen gegeven, wat zij, bijaldien zij des Kardinaals staatkunde in den weg stonden, te duchten hadden, werd van den anderen kant aan een anderen neef van denzelfden Prins, den Maarschalk DE CHATILLON, Generaal in Nederlandsche dienst, een voorbeeld gesteld, welk loon de Koning voor trouw in zijne dienst overhad. Deze toch werd vereerd en verrijkt met de belangrijkste waardigheden, door het vertrek van den Hertog van *Orleans* open gevallen [1].

In zulke omstandigheden moest de Prins van *Oranje* alle verwachtingen, op verdrag met *Spanje* gegrond, uit het hoofd zetten, en terwijl LANGERAK schreef, dat het niet te zeggen noch te gelooven was, welk een groote ingenomenheid de Kardinaal tegen *Spanje* aan den dag legde, en hoe hij zijne vijandschap tegen dit Rijk nog meer zou doen blijken, indien hij door de vrienden der Fransche Kroon ondersteund werd [2], getuigden hier te lande alle maatregelen, dat met het volgende voorjaar de vijandelijkheden zouden hervat worden.

Maatregelen van de zijde der Staten, tegen den volgenden krijgstocht.

Den 22sten November (1631) besloot men de troepen van WILLEM VAN NASSAU, alsmede de regimenten van VAN GENT en ERENTREITER, op geringer bedrag gebracht, voorloopig aan te houden; daarvan de Fransche Regering kennis te geven, opdat zij zien mocht, dat wij de Fransche penningen tot de vermeerdering onzer krijgsmacht besteedden, en te beloven, dat, zoo de Koning het tweede millioen spoedig zond, men er toe zou overgaan om die troepen voor goed in dienst te houden. Op deze mededeeling gaf BAUGY hoop op de toezending zelfs van het derde millioen subsidie. Niettemin scheen tegen het midden der maand December de meerderheid van de Staten van *Holland* alsnog tot het afdanken van gezegd krijgsvolk en van hun aandeel in de 50 compagniën van 1628 over te hellen. Deswegens lokte de Prins eene Deputatie uit van de Staten-Generaal tot de Staten dier Provincie. Met deze taak werden den 22sten December belast de Graaf van *Kuilenburg*, BEAUMONT, AESWYN VAN BRAKEL en HAERSOLTE, terwijl *Friesland* verklaarde, zelve reeds haar aandeel in die 50 compagniën te hebben gecasseerd, en liever te willen zien dat die overige troepen werden afgedankt om door den Koning van *Zweden* in dienst genomen te worden. De Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden betuigden hunne verwondering over de weifeling van *Holland.* Zij kregen ten antwoord, dat èn de zware lasten dezer Provincie èn de groote tekortkomingen der andere Gewesten in het dragen hunner finantiëele verplichtingen Hun Edel Mogenden tot bedachtzaamheid dwongen. Evenwel zou men met den Prins nader over de zaak raadplegen en een besluit nemen overeenkomstig het belang van het Land en

---

[1] *Dépêche* v. 15 Aug. 1631. *Regist.* fol. 448. In Augustus, 1631, kreeg LANGERAK van de Fransche Regering, wegens de alliantie, die thans hare volle werking had gekregen, 6000, en zijn secretaris, EUSKERKEN, 600 gulden (*Resol. Stat.-Gen.* 21, 23 Aug. 1631).

[2] *Dépêche* v. 6 Nov. 1631. Fol. 473.

de waardigheid van *Holland*. Ter eerste zitting in het nieuwe jaar (1632) verschenen de leden der Provincie met het mandaat om in de aanhouding van die troepen toe te stemmen [1]. 1630—1634.

Den 14[den] November (1631) leverde de Koning van *Bohemen* eene memorie in, waarbij hij den Staten-Generaal mededeelde, dat hij wegens de overwinningen, door den Koning van *Zweden* behaald, besloten had hem te ondersteunen met het weinige, dat hem nog overschoot. Dit echter was niet toereikend: dus verzocht hij van Hun Hoog Mogenden spoedigen onderstand in krijgsvolk en geld. Op een dergelijk verzoek, aan den Koning van *Groot-Britannië* gedaan, zou deze, hoopte hij, gunstig beschikken. — Overeenkomstig hun voornemen om niets te ontzien, wat de oorlog met beter kans kon doen voeren, lieten de Staten den gewezen Koning van hunnen goeden wil verzekeren: slechts gaven zij te kennen, dat zij, voordat zij zelven iets deden, gaarne zouden weten, wat de Koningen van *Groot-Britannië* en van *Denemarken* voor hem doen zouden, daar die Vorsten thans vrij van den oorlog waren, terwijl zij, de Staten, nog bloedig te strijden hadden. Voor het overige lieten zij 's Konings verzoek door JOACHIMI in *Engeland* ondersteunen [2].

Zij beloven den Koning van *Bohemen* ondersteuning.

Nog tweewerf deed het Bewind der Infante in de laatste dagen van het jaar 1631 eene poging om de onderhandelingen te hervatten. MARQUETTE stelde door een schrijven aan den Schout van *Rozendaal* op nieuw eene wisseling van gevangenen voor [3], waaronder de in het *Slaak* gevangen genomen zouden begrepen worden. Hierop volgde een schrijven van Don CARLO DE COLOMA aan den Prins, met het verzoek om een paspoort ten behoeve van den Heer VAN DRUYNEN om herwaarts te komen ten einde over de wisseling der gevangenen te onderhandelen. De Staten vonden dit verzoek vreemd, omdat MARQUETTE de persoon was, die gewoonlijk tot deze zaak gebruikt werd. Wilde de Prins het verzochte paspoort evenwel verleenen, dan moest hij het niet doen dan op voorwaarde dat over niets dan de uitwisseling zou gehandeld worden [4].

Nieuwe pogingen des vijands om vrede te verwerven.

Den 29[sten] November deelde de president der Vergadering eene memorie mede, door RUBENS aan Zijne Excellentie aangeboden. Deze schilder-diplomaat gaf daarin te kennen, dat hij een acte van vrijgeleide bezat om zijn huis te *Eekeren* (bij *Antwerpen*) te bezoeken, maar dat hij bovendien een paspoort verzocht om binnen deze landen te mogen komen. De Staten verzochten den Prins, RUBENS te laten weten, dat zij niet wisten, dat hem zulk eene acte immer verleend was: evenwel, bezat hij ze, dan mocht

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 20, 22 Nov.; 22 Dec., 1631. *Resol. Holl.* 1631, bl. 162—165. 1632, bl. 251.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 18 Nov., 1631.

[3] De wisseling van gevangenen te water, waarvan laatstelijk sprake was geweest, had voortgang gehad, doch zonder persoonlijk onderhoud, door middel van briefwisseling (*Resol. Stat.-Gen.* 11, 30 April, 1631).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Nov.; 11, 12 Dec., 1631.

1630—1634. hij er gebruik van maken; maar hem voorts een paspoort te verleenen, achtten zij in dezen tijd ongeraden [1].

Zoo stelden de Staten door hardnekkige weigering om zich tot onderhandelingen te leenen, *Spanje* te leur, en mede die Mogendheden, welke naar het treffen van een vergelijk met *Spanje* verlangden, inzonderheid *Engeland*. Herhaaldelijk hadden zij den Koning van *Denemarken* verklaard, dat zij op den voet der grootste vriendschap met *Engeland* stonden, en toch moest *Engelands* toenadering tot *Spanje* iets gansch anders doen vermoeden. Inderdaad in het voorjaar van 1631 liepen er geruchten, dat verscheidene Engelschen van de Infante commissie verzochten om uit de Vlaamsche havens ten vrijbuite te varen op de ingezetenen van onze Provinciën. In den zomer vernam men, dat er in *Engeland* bootsgezellen en krijgsvolk gelicht werden voor den vijand. Men leverde er acten af voor vrijwilligers, die dienst namen *in de Nederlanden*. Met dezen dubbelzinnigen naam misleidde men de lieden: dezen verstonden daaronder de Vereenigde Provinciën, en men stuurde hen naar *Vlaanderen* [2]. Voorts hield men, onder gezochte voorwendsels, onze oorlogschepen in de Engelsche havens op. Dat ook onze Oost-Indische Compagnie niet vrij bleef van de blijken van der Engelschen wangunst, spreekt van zelf. Sedert Februarij 1630 waren er Gedeputeerden der Nederlandsche Compagnie in *Engeland* om over de hangende geschillen in der minne te handelen. Maar zij werden daar opgehouden zonder er iets te kunnen uitrichten: zelfs konden zij geene conferentie bekomen. Deswegens stelde de Heer BAS in October, 1630, in de Vergadering der Staten-Generaal voor, dat die Gedeputeerden op hoog gezag uit *Engeland* teruggeroepen zouden worden. Intusschen bleek, dat men de hangende geschillen tot een voorwendsel zou nemen om onze schepen, uit de *Oost* terugkomende, in de Engelsche havens aan te houden. Men schreef JOACHIMI, dat hij om tegen dit gevaar behoed te zijn, een *acte van zekerheid* van den Koning zou zien te bekomen; doch hij achtte dit niet raadzaam, daar hij zeker was zich en den Staat eene weigering op den hals te zullen halen. Door een kloek besluit, dat ter presentie van den Prins van *Oranje*, ten gevalle der Oost-Indische Compagnie, door de Staten werd genomen en in het geheime Register aangeteekend, wapende men zich tegen het geweld, dat de Compagnie van de zijde van *Engeland* wachtte [3].

Betrekkingen met Engeland.

Tegen al zulke bewijzen van partijdigheid en wangunst achtte JOACHIMI geen middel geschikter dan dit, dat men 's Konings ijdelheid en der Grooten hebzucht te gemoet kwam. Hij ried aan, dat men eene buitengewone Ambassade naar *Engeland* zenden, en daarmede den Koning, die zich minder door ons vereerd waande, dan zijne beide

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Nov., 1631. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Maart; 16 Aug. 1631.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Julij; 30 Oct. 1630. 3 April, 1631. AITSEMA, 1143. *Resol. Hol.* 1631, bl. 103.

voorgangers, een bewijs van achting geven mocht. Voorts gaf hij niet dubbelzinnig te kennen, dat men dezen en genen onder de Raadslieden der Kroon, en bepaaldelijk Sir HENRY MARTIN, den rechter der Admiraliteit, door eenig geschenk moest trachten te winnen, opdat de harten een weinig van *Spanje* werden afgetrokken, en er ten minste een enkel persoon ware, die onze belangen in 's Konings Raad en bij de zeezaken voorstond. Reeds hadden de Staten besloten aan dezen wenk gehoor te geven, toen zij bij nader inzien begrepen hun geld beter te kunnen besteden, en te moeten vertrouwen op de degelijkheid hunner zaak [1]. Ook de West-Indische Compagnie was niet gerust [2], en vreesde dat de prijzen, door haar gemaakt en in *Engeland* opgebracht, aldaar zouden aangehouden worden, deels ter liefde van de Spaanschen, wien men beweerde dat de buit nog toekwam, zoolang hij niet in *Nederland* was binnengebracht, deels ten gevalle van Lord CARLISLE, die meende zich te beklagen te hebben tegen onze Compagnie, en eene belangrijke schadeloosstelling van haar vorderde, omdat zij zout bleef halen van het eiland *St. Martin*, hetwelk, beweerde hij, door den Koning van *Groot-Britannië* aan hem vereerd was geworden [3]. Weldra deed zich het geval voor, dat een prijsgemaakt Portugeesch schip, met suiker geladen, door een Vlissingsch kapitein te *Plymouth* opgebracht, aldaar op een ijdel voorwendsel werd gearresteerd. Met alle kracht verzetten zich de Staten tegen zulk eenen aanslag, en zij beijverden zich de Gezanten van *Frankrijk* en *Venetië* te *Londen* mede hunne stem tegen deze schennis van het volkenrecht te doen verheffen [4]. 1630—1634.

Zoo stonden de zaken tusschen *Groot-Britannië* en de Vereenigde Provinciën, toen de Agent CARLETON [5] naar *Engeland* zou vertrekken. Men nam de gelegenheid waar, om hem, tegelijk met de overhandiging van een gouden medaille met een ketting, alleen 1000 gulden waard, de behartiging onzer belangen op het nadrukkelijkst aan te bevelen [6]. Doch hier-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Junij, 1631. AITSEMA, 1142, 1143.

[2] Er was in *Engeland* sprake geweest van de oprichting eener West-Indische Compagnie. In het najaar van 1627 verklaarde CARLETON het er voor te houden, dat men het er toen in *Engeland* wel toe zou kunnen brengen, dat er zulk eene Compagnie werd opgericht om zich met de onze te vereenigen en gezamenlijk den vijand afbreuk te doen (*Resol. Stat.-Gen.* 23 Oct. 1627. *Resol. Holl.* 9 Nov. 1627). In het voorjaar van 1628 was er in het Parlement sprake van de oprichting eener West-Indische Compagnie, waartoe het vorige Parlement aangeboden had in eenige jaren te leveren de som van anderhalf millioen pond sterling, als de Koning aan die Vergadering het bestuur overlaten wilde (*Verslag van de Ambass. v. Randwijk en Heemstede*). Met den vrede, in November 1630 tusschen *Spanje* en *Engeland* gesloten, verviel dit plan geheel.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Julij, 1631.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 23 Aug 1631.

[5] Zijn oom DUDLEY CARLETON, vroeger alhier Gezant, was tot den rang van *Viscount* DORCHESTER verheven.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 22 Sept. 1631.

1630—1634. van werd men geene groote uitwerking gewaar, zoodat in December (1631) de Raadpensionaris van *Holland* eene lijst van punten indiende, die tusschen ons en *Engeland* bezwaar opleverden, en waarvan het laatste de zaak van *Amboina* betrof, die steeds in *Engeland* zeer hatelijk werd voorgesteld. Nog altijd meenden Hun Hoog Mogenden niet tot het laten uitspreken van het reeds door de gedelegeerde Rechters gestreken vonnis te kunnen overgaan. De in hechtenis gehouden gewezen rechters van *Amboina* drongen daar telkens op aan, en verzochten, zoo het niet geschieden kon, zich ten minste naar hunne woonplaats en betrekkingen te mogen begeven. Dit werd hun in de maand Maart toegestaan; zij zouden mogen gaan werwaarts zij wilden, mits belovende, dat zij, opgeroepen, zich weder voor Hun Hoog Mogenden zouden laten vinden.[1]. — De Memorie van den Raadpensionaris eindigde met de herinnering, dat *Engeland* ons, wegens de voorschotten ten behoeve van MANSFELD en MORGAN, nog anderhalf millioen gulden schuldig was [2], en de verklaring, dat de Spaansche opstokerijen tegen onzen Staat in *Engeland* hand over hand toenamen. — Deze verklaring vermocht zoo veel op *Holland*, dat de Staten dezer Provincie te kennen gaven, groote en zware ongelegenheden van *Engelands* zijde vooruit te zien, en in overweging gaven, of men niet een of twee personen met de hoedanigheid van buitengewoon Gezant derwaarts zou zenden [3]. Dit denkbeeld vond ingang bij de Vergadering, en lang draalde men niet om het te verwezenlijken. Tegen het midden van Januarij (1632) werd Mr. GOVERT BRASSER, Raadpensionaris van *Delft*, benoemd, om »tot herstel van de vertrouwelijkheid en het vriendschappelijk verkeer tusschen *Engeland* en onzen Staat volgens de oude maximen," naar *Londen* te gaan [4]. Men wilde den Koning doen beseffen, dat het thans, nu onze ondersteuning van de zaak, door GUSTAAF ADOLF zoo krachtig bevorderd, het hare had toegebracht om zijnen zwager grooter kans dan ooit te bieden om in zijne Erflanden hersteld te worden, voor hem de tijd niet was om wrok tegen ons te voeden en zich aan *Spanje* aan te sluiten. Dien zwager zelven hadden de Staten-Generaal in staat gesteld om zich naar *Duitschland* te begeven. Den 25sten Januarij (1632) was de naamkoning van *Bohemen*, staande op zijn vertrek naar de *Palts*, plechtstatig afscheid van de Staten komen nemen, om hen tevens voor de vriendschap, hem bewezen, te bedanken, en zijne gemalin en kinderen bij voortduring aan hen aan te bevelen. Zijn verzoek om onderstand hadden Hun Hoog Mogenden beantwoord met de toezegging eener som van 150,000 gulden [5].

[Margin: ...as- ...ui- ...ant ...d.]

[Margin: De Koning van *Bohemen* vertrekt naar *Duitschland*.]

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Julij; 25 Nov.; 4 Dec. 1631. 9 Maart, 1632.

[2] In November 1631 maakte JOACHIMI 50,000 gulden over in mindering van het aan MANSFELD verschotene (*Resol. Stat.-Gen.* 28 Febr.; 4 Nov. 1631).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 24 Dec. 1631. *Resol. Holl.* 1631, bl. 171, 172.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 7, 13 Jan. 1632.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 12, 13, 14, 15, 23, 24, 25, 26 Jan. 1632.

Was het dan, terwijl de Staten met raad en daad, zoo door het verleenen van onderstand, als door gezantschappen, die zij naar den Koning van *Zweden* en het Hof van *Frankrijk* stonden te zenden, de zaak van FREDERIK van de *Palts* bevorderden, en terwijl KAREL I zelf dezen zijnen zwager bijstand beloofde en VANE om zijnent wil naar GUSTAAF ADOLF zond, was het in deze omstandigheden voor den Koning van *Engeland* geene zedelijke onmogelijkheid om zich tegen ons te verklaren? Dit moest BRASSER hem doen gevoelen, en men verwachtte, dat de gronden, die hij zou aanvoeren, zoo overtuigend zouden bevonden worden, dat de uitstaande zwarigheden tusschen de beide Staten of gemakkelijk opgeheven zouden worden, of ten minste niet tot meerder verwijdering zouden worden gebruikt. Eindelijk zou men niet ontzien, het bij de Engelsche Grooten vaak beproefd bevonden middel van geschenken aan te wenden, die de Oost-Indische Compagnie, tegen welke de Engelschen zich steeds verbolgen betoonden, zou bekostigen [1]. Te eerder zou men *Engeland* van vijandelijke raadslagen terughouden, zoo men met vertoon van volkomen vertrouwen, ten behoeve van onzen tegenwoordigen oorlog den Koning teruggave verzocht van de gelden, hem vroeger voorgeschoten. Daarop moest derhalve BRASSER niet verzuimen aan te dringen. Dat hij trachten moest de begunstiging te doen ophouden, die de vijanden op zee tegen de onzen van de zijde der Engelschen ondervonden, laat zich denken: die manier van handelen moest hij als schadelijk voor 's Konings eerlijken naam voorstellen, en wilde het Engelsch Bewind in zijne partijdigheid volharden, dan moest hij verklaren, dat het Hun Hoog Mogenden ten hoogste onaangenaam zou wezen, en dat zij het er voor zouden houden, dat aan de vriendschap met *Spanje* de voorkeur gegeven werd boven de getrouwe toegenegenheid tot onzen Staat, die Zijne Majesteit toch gedurig verklaard had ons te willen blijven toedragen: eene vriendschapsbreuk, waartoe Hun Hoog Mogenden niet wisten de minste oorzaak gegeven te hebben. Voorts zou BRASSER niet ontveinzen, dat de lang gerekte onderhandelingen tusschen de Oost-Indische Compagniën der beide Natiën de Staten zeer verdroten. — Zij begeerden de zaak van *Amboina* als afgedaan beschouwd te hebben, en verzuimden zelfs, de stukken, dit proces betreffende, aan hunnen buitengewonen Gezant mede te geven. Zoo zou, dachten zij voorzeker, de behandeling dier zaak van zelve voor eerst onmogelijk gemaakt worden [2]. — Toch diende BRASSER er op verdacht te zijn, dat men in *Engeland* op nieuw met heftigheid en bedreigingen vorderen zou, dat de gewezen rechters gestraft werden. In dit geval moest hij antwoorden, dat in deze zaak verder niets kon gedaan worden, ten ware van de Justitie van dezen Staat tegen alle recht en rede gevergd werd ongelijk te doen, hetgeen men van Zijner Majesteits hooge wijsheid en rechtvaardigheid niet verwachten mocht, gelijk men mede vertrouwde, dat de Koning onzen Staat en ingezetenen niet anders zou gelieven te behandelen, dan zij door andere Mogend- 1630—1634.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Febr. 1632.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Maart, 1632.

1630—1634.

heden behandeld werden, die tegen de Justitie van het Land nimmer dwangmaatregelen hadden gebezigd [1].

Brasser vertrok in het begin der maand Maart (1632) [2]. Aan hetgeen men hem in last had gegeven te verklaren aangaande der Staten bereidwilligheid om den ijver en de zamenwerking der Koningen van *Zweden* en *Frankrijk* te bevorderen tot herstel der zaken van de Protestanten in *Duitschland* en voornamelijk van den Koning van *Bohemen*, dááraan was gevolg gegeven door de zending van vosbergen naar *Frankrijk*, en door eene nadere instructie, verstrekt aan cornelis pauw, gewezen Hoofdconsul te *Aleppo*, die in het najaar in 1631 tot den Koning gustaaf adolf was gezonden [3]. Deze nadere instructie hield in, dat om het thans genoegzaam gebleken streven van *Spanje* en het Huis van *Oostenrijk* naar de volstrekte oppermacht in *Europa* voor goed te fnuiken, van het tegenwoordig, door de eeuwig roemrijke daden des Konings zoo gunstig oogenblik gebruik moest gemaakt worden. Geschiedde dit thans niet, dan had Zijne Majesteit bij tijd en wijle gestrenge wraakneming te wachten. Dus sloeg men hem voor, de vrijheid van het verdrukte *Duitschland* alsnu geheel te herstellen en de Spanjaarden uit het Rijk te verdrijven. Daartoe hadden Hun Hoog Mogenden het hunne gedaan: immers hadden zij den verleden zomer door hun leger te velde en den ganschen winter door het aanhouden van al hun buitengewoon krijgsvolk belet, dat uit de Spaansche Nederlanden troepen naar *Duitschland* gezonden werden, en met het voorjaar zouden zij, wat er ook van door ons aangevangen vredesonderhandelingen uitgestrooid mocht worden [4], den vijand op nieuw met kracht bestoken. Ook door gemeen overleg met den Koning bij de te beramen krijgsbewegingen en door de bevordering van het vertrouwen tusschen hem en het Hof van *Frankrijk* wenschten zij de gemeene zaak te bevorderen. Dus verlangden zij en de Prins van *Oranje* van 's Konings verdere plannen onderricht te mogen worden, gelijk zij bereid waren de hunne mede te deelen. Hun buitengewone Afgevaardigde naar *Frankrijk*, verklaarden zij verder, had in last om de kwaadwillig verbreide meening tegen te gaan, alsof de Koning van *Zweden* het op de verdelging van de Roomsch-Katholieke Godsdienst in *Duitschland* gemunt had, hetgeen *Frankrijk* noodwendig zou beletten hem verder te ondersteunen. Zij hielden het er voor, dat de oorlog in *Duitschland* geen »oorlog van religie, maar van staat" was, en noodigden den Koning uit, door vertrouwelijk overleg met *Frankrijk* het vermoeden van het tegendeel te keer te gaan [5].

Cornelis pauw buitengewoon Gezant bij gustaaf adolf.

[1] Zie de Instructie bij aitsema, I, bl. 1236—1239. Uit artikel 40 van deze Instructie blijkt, dat de Staten nog steeds vermoedden, dat het Engelsch Bewind voor zijnen Ambassadeur op zitting in den Raad van State ten onzent zou aandringen. Op het oogenblik was er slechts een Resident van *Engeland* te *'s Hage*.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 17 Febr.; 2, 5 Maart, 1632.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Nov. 1631. 7, 10 Jan. 1632.

[4] Die geruchten vonden nog in Mei (1632) bij gustaaf adolf ingang (*Resol. Stat.-Gen.* 22 Mei 1632).

[5] Zie aitsema, I, 1266.

Dezelfde verzekeringen en raadgevingen kregen de Staten de gelegenheid aan eenen aanzienlijken buitengewonen Gezant van GUSTAAF ADOLF te herhalen, toen den eersten Februarij (1632) 's Konings Opperstalmeester BENEDICTUS OXENSTJERN, die in den vorigen zomer eene zending naar *Frankrijk* bekleed had[1], alhier aankwam. In zeer hartelijke taal wenschte hij de Staten geluk met hunne behaalde overwinningen, die, hoopte hij, achtervolgd mochten worden door den goeden uitslag der onderneming, die zij voorhadden. In geval de Koning, voegde hij er bij, in den loop zijner zegetochten wat naderbij de grenzen onzer Provinciën komen mocht, vertrouwde hij, dat zulks Hun Hoog Mogenden aangenaam zou wezen, en zij zijnen Meester door hunne krijgsoperatiën zouden ondersteunen. Na weinige dagen slechts ging OXENSTJERN volkomen tevreden henen [2]. 1630—1634. BENEDICTUS OXENSTJERN te *'s Hage.*

Tegen het einde van Januarij (1632) uit *Hellevoetsluis* uitgezeild, sprak VOSBERGEN de Kardinaal DE RICHELIEU het eerst te *Chalons* op zijne terugreis met den Koning van *Metz* naar *Parijs* of de omstreken. Wel was het raadzaam, de oorlog van GUSTAAF ADOLF als een oorlog van staat en niet van religie te doen voorkomen, want, hoe onwrikbaar de Kardinaal zelf ook bleef, de openbare meening in *Frankrijk* brandmerkte den Koning van *Zweden* als een vervolger der Katholieke Kerk, en de Fransche Geestelijkheid voer steeds heftig tegen hem uit en verklaarde dat het de plicht was van den oudsten zoon der Kerk hem paal en perk te stellen, en ook de Staten, wilden zij zelven *Frankrijks* bijstand niet op het spel zetten, moesten het zich geraden achten, den Katholieken als zoodanig niet te hard te vallen. Immers RICHELIEU voerde VOSBERGEN te *Chalons* op de mededeeling van het doel zijner zending dadelijk te gemoet, dat, zoo men aan de Roomschen in *'s Hertogenbosch* kerken vergund had, de Zuidelijke Nederlanders het juk van *Spanje* zouden hebben afgeworpen. — Doch in 1629 was *Holland* nog niet verdacht op het geval eener aansluiting tusschen de Zuidelijke Provinciën en ons ten spijt van *Spanje*: integendeel toen wilde men de mogelijkheid van zulk eene uitkomst afsnijden. — Al was de Kardinaal, eerste staatsdienaar des Konings van *Frankrijk*, nog zoo zeker van zijne zaak, toch moest hij, door den Hertog van *Beijeren* en de Katholieke Ligue in *Duitschland*, ten minste in schijn, in zijne bescherming te nemen, zorg dragen dat de voortdurende alliantie met *Zweden* voor *Frankrijk* en den Paus mogelijk bleef. Vandaar dat hij VOSBERGEN, tot niet geringe ontmoediging van dezen onzen Gezant, dadelijk aankwam met het voorstel van een verbond tusschen *Frankrijk*, *Zweden*, *de Staten*, den Hertog van *Beijeren*, en de Keurvorsten van *Keulen* en *Trier*, een verbond, waartoe men *Engeland* uitnoodigen zou toe te treden. — Kwam het tot stand, dan bleek het aan de wereld, dat het noch den Staten noch GUSTAAF ADOLF om de onderdrukking van het Katholicisme te doen was. — Dat denkbeeld echter moest RICHELIEU, VOSBERGENS zending naar *Frankrijk.*

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Junij; 17 Julij, 1631.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 2, 6, 7, 9 Febr. 1632.

1630—1634. zoo hij het immer in ernst gevoed had, weldra laten varen, en nu beijverde hij zich om van den Koning van *Zweden* voor de Katholieke *Ligue* onzijdigheid en tevens de belofte van teruggave der door hem bezette geestelijke goederen en Landen, en voor den Hertog van *Beijeren* het behoud van de *Nederpalts* te verwerven. Deze handeling steunde op de meening, dat *Beijeren* en de *Ligue* met onzijdigheid gediend waren. Doch dit was slechts in zooverre het geval, als zij deze gelijk een schild tegen de veroveringen en afpersingen van den Koning van *Zweden* zouden kunnen gebruiken; maar inderdaad wenschten zij zich de vrijheid voor te behouden om, als daartoe de kans voordeelig stond, den Keizer met geweld van wapenen tegen de Zweden te ondersteunen. Terwijl de *Ligue* bij monde van den Bisschop van *Würzburg* aan het Hof van Koning LODEWIJK door *Frankrijks* tusschenkomst onzijdigheid trachtte te verkrijgen, deed de Hertog van *Beijeren* bij de Infante op gewapende ondersteuning aandringen. — De pogingen om de Katholieken tegen GUSTAAF ADOLF te beschermen, hadden weinig kans om te slagen, daar GUSTAAF ADOLF, voor en aleer hij de gevraagde inwilligingen verleende, verlangde dat hem voor de te ontruimen plaatsen andere Landen werden afgestaan, vermits anders zijn leger bij gemis aan de noodige behoeften te gronde zou moeten gaan. Ten slotte deed GUSTAAF, om TILLY het hoofd te bieden, in de maand Maart (1632) een inval in *Beijeren*, vermeesterde *Donauwörth* en scheen tot in de Oostenrijksche Erflanden voort te zullen rukken, waar men zich aan het Fransche Hof reeds vleide dat hij door de ingezetenen, het Keizerlijke juk moede, als een vriend zou ingehaald worden. — Was VOSBERGEN in den aanvang eenigzins wantrouwend ten aanzien van de oprechtheid der zucht van de Fransche Regering om GUSTAAF ADOLF in weerwil van alles te blijven ondersteunen, zijn bezoek strekte, om hem te dezen aanzien gerust te stellen, en kort vóór zijn vertrek schreef hij, den 23 April (1632), dit als de groote uitkomst van zijn verblijf in *Frankrijk* te beschouwen, dat hij de uitwerking had kunnen waarnemen, die twee tijdingen aan het Hof gemaakt hadden: de eerste sprak van eene nederlaag, die GUSTAAF ADOLF zou geleden hebben; de andere bracht mede, dat deze Koning *Donauwörth* ingenomen had: de eerste nu verwekte verslagenheid, en de tweede veroorzaakte genoegen en blijde gezichten. Dus bleek ongezocht en ondubbelzinnig wat er op den bodem der gemoederen schuilde [1].

Niet weinig moeite had VOSBERGEN zich gedurende zijn verblijf in *Frankrijk*, nevens onzen gewonen Gezant aldaar, gegeven om het tweede millioen subsidie los te krijgen en herwaarts over te maken. Hij beweerde, dat alvorens dit geld hier ontvangen was,

---

[1] De hier vermelde bijzonderheden zijn ontleend aan de brieven van LANGERAK en VOSBERGEN, in dezen tijd uit *Frankrijk* geschreven, en te vinden in het meermalen aangehaalde *Register* op het Rijksarch. Zie voorts over VOSBERGENS zending, *Resol. Stat.-Gen.* 9, 10, 15, 17 Jan.; 2, 3, 8 Maart, 1632.

ons leger niet te velde kon trekken, en in *Frankrijk* wenschte men, alvorens het geld te laten uitbetalen, de zekerheid te hebben dat de Prins metterdaad te velde getrokken was. Hoe het zij, deze zaak was, almede door BAUGY's bemoeijing, die in April een uitstap naar *Parijs* gedaan had [1], eindelijk gevonden [2], toen VOSBERGEN den 17den Mei, te *'s Hage* terug, van zijne zending verslag deed. Op dat zelfde tijdstip was alles gereed om den veldtocht tegen de Zuidelijke Nederlanden aan te vangen. 1630—1634.

Bemoeijingen om het leger vroegtijdig te velde te doen trekken.

Reeds in Januarij (1632) verzocht de Prins tijdige voorziening in de legerlasten, opdat hij vroeg in het voorjaar te velde zou kunnen trekken, en dadelijk begrepen de Staten-Generaal, dat het, ten einde de goede gelegenheid, die de veroveringen van den Koning van *Zweden* aanboden, niet te laten voorbijgaan, hoogstnoodig was in tijds penningen in voorraad te hebben om het leger te velde te brengen. Diensvolgens werden de Provinciën verzocht tegen half Februarij de vereischte som in *den Haag* te bezorgen; de Kapiteins aangeschreven hunne Compagniën tegen den eersten Maart voltallig te maken, en de vroeger op verminderd getal gebrachte Compagniën en Regimenten weder te versterken, terwijl eene Commissie, waarin alle Provinciën vertegenwoordigd moesten zijn (alleen *Groningen* en *Ommelanden* hadden in dezen tijd geen Gedeputeerde in de Staten), met Zijne Excellentie zou raadplegen over het gebruik van het leger te maken [3]. Vóór

---

[1] BAUGY's onverwachte overkomst moest, heette het, strekken om tegen de verzekering dat bij ons alles tot den veldtocht gereed was, alsnu het tweede millioen herwaarts mede te krijgen. Dit zou VOSBERGEN even goed hebben kunnen erlangen. Ook was, schrijft deze, de ware reden van BAUGY's reisje het verlangen om zijne jaarwedde te ontvangen, welke hem in geen twee jaren was uitbetaald. Daar BAUGY zulk eene verzekering uit *Holland* medebracht, en men van onzen veldtocht zich de afwerping van het Spaansche juk in de Zuidelijke Nederlanden beloofde, zoo verwekte zijne komst aan het Hof algemeene tevredenheid en blijdschap. — VOSBERGEN was uitstekend eervol en vriendschappelijk bejegend.

[2] LANGERAK schreef (den 23 April, 1632), dat er om de penningen los te maken, »zulke vreemde proceduren waren voorgevallen, dat Hun Hoog Mogenden het niet zouden kunnen gelooven." Hij bedoelt, dat de grootste Heren aanzienlijke geschenken van lijnwaad en tapisserie van zijde met goud gewerkt, ter waarde van over de 60,000 gulden, hadden moeten uitkiezen, anders zou het millioen lang op zich hebben laten wachten. RICHELIEU nam het voorkomen aan, alsof hij de aanbieding van geschenken niet voegzaam vond, en hij zich slechts een geschenk van wat porcelein en eenige niet kostbare gewassen zou kunnen laten welgevallen. Het was, zeide hij, de tijd van VIEUVILLE niet meer; doch ten slotte bedeelde hij zich niet minder rijk dan de anderen (Zie de Correspondentie, en *Resol. Stat.-Gen.* 4, 7 Febr.; 9 Maart; 10 April; 1 Mei, 1632).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 13, 20 Jan.; 6 Febr. 1632. *Resol. Holl.* 1632, bl. 250, 251. Den 1sten Maart zond *Groningen* weder een Gedeputeerde in den persoon van SCHAFFER (*Resol. Stat-Gen.* 1 Maart, 1632).

1630—1634. het eind van April ontbrak alleen nog maar het contingent van *Overijsel* in de legerlasten, en daar deze Provincie niet lang met de vervulling harer verpligting en belofte draalde, werd het leger tegen 29sten Mei in de omstreek van *Nijmegen* zamengetrokken [1].

Met een leger, veel grooter en machtiger dan ooit te voren (dit verklaren de Staten zelven in hun antwoord, den 20sten Januarij aan de Moscovische Gezanten gegeven [2]), hoopte men in dit saizoen iets bijzonder groots uit te richten. In dezelfde mate als de Staten hun leger versterkt hadden, was dat der Spaansche Nederlanden, ten gevolge van de afzending van troepen tot ondersteuning der Katholieke Ligue tegen GUSTAAF ADOLF, verzwakt [3]. Dezen Koning was het vreemd voorgekomen, dat, nu de Infante troepen tegen hem afzond, de Staten hem van hunne zijde geen hulpbenden toezonden, en zelfs, door de vermindering van het aantal koppen van sommige Compagniën, soldaten hadden afgedankt, die daarop bij de Vorsten, welke hij in *Duitschland* bestreed, dienst genomen hadden. Dit had hij den Prins kwalijk genomen. »Wat scheelt den Prins van *Oranje*, had hij gevraagd, dat hij mij zoo kwalijk genegen is? Misgunt hij mij mijne eer, of word ik hem te groot?" Het is waar, overmatig hadden noch de Prins noch de Staten des Konings veroveringen bevorderd. Zij zagen die veroveringen liever niet tot hunne grenzen uitgebreid, noch *Keulen* in GUSTAAFS handen, al mocht hij ook beloofd hebben, dien buit met hen te deelen. Afhankelijkheid van een geloofsgenoot was in hun oog even min dragelijk, als van een tegenstander op godsdienstig gebied, en geenen aanwas van eene Overlandsche Provincie begeerden zij, al had *Frankrijk*, waarmede zij verbonden waren, zulks ook kunnen toelaten, hetgeen in geenen deele het geval was. Zij achtten zich van de zijde van *Duitschland* door zwakke onzijdige Vorsten beter verzekerd, dan het geval zou geweest zijn, zoo wij de naburen van den Zweedschen Koning, misschien tot Alleenheerscher of Keizer in het Rijk verheven, geworden waren. Hoe het zij, GUSTAAF ADOLF had weldra de onbillijkheid zijner verwachting van meer rechtstreeksche ondersteuning van der Staten en 's Prinsen zijde ingezien, en begrepen, dat zij door *Spanje* in de Zuidelijke Nederlanden feller dan ooit aan te tasten, en hier een broeinest van tegenstand tegen RICHELIEU te gaan verstoren, hem oneindig meer bevoordeelden, dan door het overmaken van eenige strijdkrachten had kunnen geschieden [4].

Koning GUSTAAF ADOLF is gevoelig, dat de Staten hem geene hulp toezenden.

Maar bij de hoop om ditmaal wat groots uit te richten, konden de Staten meer nog dan op hunne krijgskundige overmacht, op de stemming rekenen, die zich in de Spaansche Nederlanden thans ondubbelzinniger dan ooit, had geopenbaard. Had het sedert den dood van den Aartshertog ALBERT al meer en meer den schijn gekregen, alsof *België* niet meer geweest ware dan eene Provincie van *Spanje*, daar de Nederlanders, de aan-

Stemming in de Zuidelijke Nederlanden.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Febr.; 30 April; 22 Mei, 1632. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Jan. 1632.
[3] *Resol. Holl.* 1632, bl. 301. [4] VAN DER CAPELLEN, I, bl. 652, 653.

zienlijksten onder de Grooten zelfs niet uitgezonderd, niet vertrouwd werden en buiten de bedieningen gesloten bleven, — vooral sedert SPINOLA opgevolgd was geworden door DON ALVAREZ DE BAZAN, Markgraaf van SANTA-CRUZ, en de Graaf HENDRIK VAN DEN BERG bij hem had moeten achterstaan, kende de ontevredenheid geen bedwang meer. Twee Nederlandsche Grooten RENÉ VAN RENESSE, Graaf van WARFUSÉE, het Hoofd van 's Konings geldmiddelen in de *Nederlanden*, en HENDRIK VAN DEN BERG zelf ontzagen zich niet in onderhandeling met de Noord-Nederlanders te treden, en daartoe in het voorjaar van 1632 op eene geheimzinnige wijze in *den Haag* te komen. De eerste was geen man van een eervol karakter: door het voeren van een te hoogen staat had hij zijne geldmiddelen in verwarring gebracht, en door verraad trachtte hij zijn fortuin te herstellen. Voorloopig bracht de Raad-Pensionaris PAUW hem te *Venloo* 200,000 kroonen, waarvan de helft voor den Graaf VAN DEN BERG, en later zouden beiden met ambten en meer gelds beloond worden. — Maar ook de Waalsche Provinciën toonden zich afkerig van de Spaansche heerschappij. De met gevaar bedreigende, maar in geval van afwerping van het Spaansche juk, bescherming belovende macht van den Franschen Kardinaal miste hare uitwerking evenmin op die Provinciën, reeds door gemeenschap van taal met *Frankrijk* verbonden, als op zoo menig Duitsch grensgewest. Er had zich eene zamenspanning gevormd van de grootste Heren, met name, WILLEM van *Melun*, Prins van EPINOY, lid van den Raad van State; ALEXANDER, Hertog van BOURNONVILLE, goeverneur van *Rijssel*, *Douai* en *Orchies;* LODEWIJK, Graaf van EGMOND, Prins van *Gavre*, Grande van *Spanje* van de eerste klasse; ALBERT van *Ligne*, Prins van BARBANÇON en *Arenberg*, kolonel van twee regimenten, allen vliesridders. Door CARONDELET, deken van *Kamerijk*, en broeder van den Goeverneur van *Bouchain*, stonden de eedgenooten met RICHELIEU in betrekking [1]. 1630—1634.

Maar sterker dan alle verraad of zamenzwering moest zich het nationaal gevoel betoonen, waar het zich aan de wettige vormen hield, en de Hertog van AERSCHOT, alsmede de Primaat der Zuid-Nederlandsche Katholieke Kerk, JAKOB BOONEN, Aartsbisschop van *Mechelen*, de natuurlijke opperhoofden der Nederlandsche nationaliteit, waren als voorstanders van *Brabants* en *Vlaanderens* zelfstandigheid tegenover het Spaansche Bewind te beschouwen. Van hen derhalve was te verwachten, dat zij die zelfstandigheid zouden weten te doen gelden, zoodra zij zich om *Spanjes* wil al te zeer in het naauw gebracht zagen door hunne Noordelijke landgenooten, die niets liever wenschten, dan zich vriendschappelijk met hen te verstaan.

Dit een en ander bracht te weeg, dat men van den thans te ondernemen krijgstocht deze gewichtige uitwerking wachtte, dat de Zuidelijke Nederlanden het Spaansche juk

[1] THÉOD. JUSTE, *Hist. d. Etats Gén. d. Pays-Bas. T.* II, p. 73, 74. AITSEMA, I, bl. 1188. *Mém. de Fréd. Henri*, p. 131, 132. WAGENAAR, XI, bl. 149, 150.

1630—1634. zouden afwerpen en zich vrijmachtig met ons zouden vereenigen. Er was oneindig veel in te voorzien. Zou de vereeniging met die Katholieke Provinciën, zetel van zulk eene machtige Aristocratie, al kregen zij ook Algemeene Staten op zich zelven, en al kwamen ook de Walen aan *Frankrijk*, het karakter der Vereenigde Provinciën niet geheel en al vervalschen? En wat was het vooruitzicht van den Prins van *Oranje*? Waar zoo menig groot heer zich in rang minstens met hem gelijk stelde, had hij van de zijde der natie geene verheffing tot het gezag te verwachten; maar, wist hij bij den vrede eenigen titel over de Nederlanden van *Spanje* te bedingen, kon hij dan langer de ambtenaar der Staten in de Noordelijke Provinciën blijven? Dit alles werd voorzeker door onze staatslieden ingezien; doch eenmaal, begreep men, moest er toch aan den voorloopigen toestand een einde komen, en thans scheen het tijdstip daartoe gekomen; de bezwaren, die de oplossing van het vraagstuk mede zou brengen, konden, dacht men, niet grooter zijn dan die welke de in het onzekere voortgezette staat van oorlog te weeg bracht, en, wat veel afdeed, *Holland* en *Zeeland* ten minste wàren op hare hoede; zij behielden zich voor, even als tijdens de Pacificatie van *Gent*, hare regering en godsdienst te bewaren, en slechts als bondgenooten in een Verbond, niet als onderdanen in eenen eenvormigen Staat te treden.

Maar hoe de onderneming aan te vangen en van welke zijde de Zuidelijke Nederlanden in te rukken? 's Prinsen denkbeeld was weder, dat wij ons van *Antwerpen* meester moesten maken. Voorzeker meende hij in de eerste plaats van de Stad en het Markgraafschap *Antwerpen* eene verklaring ten zijnen gunste, gelijk hij het liefst zou gezien hebben, te mogen verwachten. Werkelijk werd den 21sten Maart in het kabinet van Zijne Excellentie tot het beleg van die stad besloten, en in verband hiermede bepaald, dat er in onze bovenkwartieren eene legerafdeeling zou zamengetrokken worden om de rivieren, de *Waal*, den *Rijn* en den *IJsel*, te bewaren. In de maand Mei verwachtte men in *Frankrijk* ons leger in de kwartieren van *Grevelingen*, terwijl de Koning in *Picardië* een leger en veel krijgsvoorraad had bijeengebracht [1]. Doch dat plan was niet in overeestemming met den raad der Zuid-Nederlandsche Heren, met welke men zich in betrekking gesteld had [2]. De Graaf VAN DEN BERG was goeverneur van het Overkwartier van *Gelderland*, en hier kon hij dus het best voor de ons gunstige gezindheid der ingezetenen instaan, en onze veroveringen in de hand werken. Ook WARFUSÉE drong er op aan, dat ons leger langs de *Maas* de Spaansche Provinciën zou binnendringen: daar hij vroeger reeds met *Frankrijk* betrekkingen schijnt aangeknoopt gehad te hebben, zoo zal zijn raad in overeenstemming met RICHELIEUS inzicht geweest zijn. Wat den Prins de meeste voldoening beloofde, was den Kardinaal juist niet het meest naar den zin. Bovendien uit het *Luxemburgsche* en *Triersche* vooral dreigden de zamengezworene Fransche uitgewekenen, en de tegenwoordigheid van zulk een ontzaggelijk Staatsch leger

[1] *Dépêche* van LANGERAK, v. d. 21 Mei, 1632. [2] AITSEMA, t. a. pl.

op weg derwaarts kon niet anders dan hachlijk voor de aanhangers van den Hertog van *Orléans* en aanmoedigend voor de vrienden van den Kardinaal wezen. Maar bovenal, en dit moest de zaak uitmaken, zoo ons leger zich in *Vlaanderen* en Westelijk *Brabant* ophield, was de toegang aan de troepen der *Ligue*, die de Infante te hulp konden komen, open gelaten; trok men, daarentegen, *Brabant* van de Oostzijde binnen, dan versperde men tevens den weg uit *Duitschland* derwaarts. Op de vraag door PAUW, tot WARFUSÉE gericht, of de Graaf VAN DEN BERG onze onderneming ook door het lichten der bezettingen uit *Venloo* en *Roermond* kon bevorderen, werd geantwoord, dat dit niet te vergen was, maar dat de koninklijke Landvoogd van dat deel van *Gelderland* alles zou laten begaan [1]. 1630—1634.

Zoo werd dan het beleg van *Maastricht* beraamd om een voet in het gebied der Infante te krijgen, en alzoo de gebeurtenissen, die men aldaar tegemoet zag, af te wachten.

Op denzelfden dag, dat 's Prinsen lijfwacht *den Haag* verliet om weldra door Zijne Excellentie gevolgd te worden, te weten den 22sten Mei (1632), werd door de Staten-Generaal een manifest aan de Zuidelijke Provinciën gericht van den volgenden inhoud. Daar de Spanjaarden, hoezeer zij wegens de moorden en verwoestingen, door hen aangericht, door de gezamenlijke Nederlandsche Provinciën voor vijanden verklaard waren, niettemin door snooden list of openbaar geweld hunne heerschappij in het grooter deel dier Provinciën hadden weten te vestigen, hetgeen den onderworpenen Gewesten op verlies van vrijheid en welvaart was te staan gekomen, — zoo noodigden hen de Staten uit nabuurschappelijke toegenegenheid uit, op het loffelijk voorbeeld hunner voorouders en voorgangers zich aan het zware en ondragelijke Spaansche juk te onttrekken en zich vrijwillig bij de Vereenigde Provinciën te voegen. Daartoe boden de Staten hun den bijstand van een leger onder het wijs, kloek en voorzichtig beleid van Zijne Excellentie, FREDERIK HENDRIK, Prins van *Oranje*, en beloofden zij heilig en onverbrekelijk, de Gewesten en hunne Leden en Steden met hunne ingezetenen, zoo geestelijk als wereldlijk, van wat stand, hoedanigheid of betrekking zij mochten zijn, bij hunne privilegiën en bepaaldelijk bij de openbare oefening der Roomsch Katholieke godsdienst te bewaren en handhaven, begerende met hen te leven, handelen en wandelen als goede vrienden, naburen en bondgenooten, waardoor niet alleen de Spanjaarden met vereenigde macht zouden kunnen geweerd worden, maar ook de gezamenlijke Nederlandsche Provinciën in rust en tot haren ouden bloei teruggebracht zouden worden [2]. Manifest tot de Zuidelijke Provinciën gericht.

In afwachting van de uitwerking van zulk eene taal, deed de Prins zijn leger op Pinksterdag den dertigsten Mei van bij *Nijmegen* naar *Mook* oprukken. Den eersten Junij was het leger, langs den rechter oever van de *Maas* voorttrekkende, terwijl het

---

[1] *Mém. de Fréd. Henri*; p. 132, 133.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Sept. 1632. AITSEMA, I, p. 1189.

1630—1634. gros der ruiterij onder den Luitenant-Generaal STAKENBROEK den linker oever volgde, op de hoogte van *Stralen* gekomen. Den volgenden dag werden de loopgraven vóór *Venloo* geopend; Graaf ERNST CASIMIR met een vierde deel des legers naar *Roermond* vooruitgezonden, en de Kolonel WIJNBERGEN gelast *Stralen* in te nemen. Twee dagen te voren had de Graaf VAN DEN BERG, om den schijn aan te nemen alsof het hem om de verdediging van deze zijne hoofdplaats als Goeverneur van het Overkwartier van *Gelderland* te doen was, boven het gewone garnizoen 4 Compagniën Italianen binnen *Venloo* laten rukken; doch deze Compagniën, zoowel als die, welke daar reeds in bezetting lagen, waren slechts een derde van het vereischte aantal manschappen sterk.

Venloo geeft zich over. Bevreemden kan het dus niet, vooral wegens de gezindheid van den Graaf, dat *Venloo* reeds den 3^den^ Junij over de overgave begon te onderhandelen. Spoedig was men het eens, daar aan de Stad de gunstigste voorwaarden verleend werden, met geen ander doel, dan om de Zuidelijke Provinciën door de aan *Venloo* verleende voorrechten tot toetreden tot onze zijde uit te lokken. De Stad, dus luidden de artikelen der capitulatie, behield al hare privilegiën, waarop geen inbreuk hoegenaamd zou geduld worden; de inwoners zouden bij de openbare oefening der Roomsche godsdienst worden gehandhaafd: slechts zou ééne kerk, die van *St. Joris*, aan de Gereformeerden worden ingeruimd; terwijl de koninklijke beambten, hoezeer uit den aard der zaak aftredende, in geen opzicht bemoeilijkt zouden worden, bleven de stedelijke ambtenaren, burgers zijnde, in hunne bediening, mits doende den eed van trouw aan den nieuwen soeverein. Het garnizoen, gezamenlijk niet over de 300 man uitmakende, en de matrozen, die op den uitlegger vóór de stad dienst gedaan hadden, mochten met wapenen en bagage de stad verlaten: aan het garnizoen verschafte Zijne Excellentie geleide naar het Guliksche. Voorts is in de capitulatie nog dit opmerkelijk, dat daarbij voorzien werd, dat de plaats een deel van onze Provincie *Gelderland* zou uitmaken: immers werd bepaald, dat de Stad, wat het stapelrecht betrof, zoodanig recht zou genieten, als haar bij den Hove van *Gelderland* toegekend zou worden, alsmede dat zij belangende de belastingen met die van *Gelderland* zou overeenkomen, doch voorloopig voor een half jaar zou mogen volstaan met de helft van hetgeen in *Gelderland* op de middelen van consumtie werd geheven. — Zes Compagniën van onze troepen [1] werden in *Venloo* in bezetting gelegd, en de Luitenant-Kolonel NIKOLAAS VAN BREDERODE [2] werd goeverneur der stad. —

Stralen desgelijks. *Stralen* had geen tegenstand geboden en ging op gelijke voorwaarden over. — Den 8sten Junij, zoodra de Staten-Generaal dezen aanvankelijken goeden uitslag der onderneming vernomen hadden, besloten Hun Hoog Mogenden den Prins dank te zeggen »voor de groote moeite en arbeid, door hem ten dienste des Lands gedaan." Zij verklaarden zich deswegens »zeer

---

[1] Dus AITSEMA; de *Mém. de Fréd. Henri* spreken van 10 Compagniën.

[2] Hij was uit een bastaarttak van het genoemde Huis.

aan Zijne Excellentie verplicht en gezind om zulks bij alle gelegenheden te vergelden." Ten slotte wenschten zij hem geluk »met de victorie, die God Almachtig alreede had verleend," en zouden God bidden, dat »Hij de verdere voornemens van dezen Staat wilde zegenen en den persoon van Zijne Excellentie sparen" [1]. 1630—1634.

Maar die voornemens konden niet volvoerd worden zonder veel geld. De geheime onderhandelaars, VAN DEN BERG en WARFUSÉE, hadden te kennen gegeven, dat er gelegenheid zou zijn om door middel van geld een goed aantal soldaten uit de dienst van den vijand af te trekken, en dat, zoo er steden of plaatsen van de andere zijde, op voorgang van aanzienlijke personen, onze zijde kozen, deze aanzienlijken daarvoor hun loon, bepaaldelijk ook in geld, verwachtten. Geen wonder, dat de Heren NOORDWIJK en BROEKHOVEN, die het bericht uit het leger overbrachten, waar zij, met anderen, als Gedeputeerden van Hun Hoog Mogenden tegenwoordig waren, aankondigden, dat er eene nieuwe Petitie tot penningen voor de legerlasten, ten bedrage van 500,000 gulden, zou dienen gedaan te worden [2]. Maar ook om al de plaatsen, die men verwachten kon dat in onze handen zouden vallen, te bezetten, en tevens een sterk leger te velde te houden, was er een ontzaggelijke massa krijgslieden noodig; dus zou er consent van de Provinciën gevraagd worden tot lichting van 6000 waardgelders om in onze grensvestingen de naar *Brabant* uittrekkende garnizoenen te vervangen. Dat de troepen van Graaf WILLEM VAN NASSAU aangehouden waren, om de kosten eener lichting van waardgelders te besparen [3], daaraan werd nu niet gedacht. De eisch werd toegestaan, en bij het dragen der lasten mochten, zoo als de Raad van State sprak, de ingezetenen zich troosten, dat het voordeel uit de verandering van zaken in de zuidelijke *Nederlanden* te wachten, weldra aan die buitengewone heffingen voor goed een einde zou maken, terwijl zij zich te doordringen hadden van de overtuiging, dat »de voortgang van zulk eene groote en door God den Heer aanvankelijk gezegende zaak niet door spaarzaamheid en daaruit ontstaande schaarschheid van penningen behoorde gestuit of opgehouden te worden [4]."

Roermond, waar 's Konings Raad en Rekenkamer in *Gelderland* was gevestigd, was intusschen door Graaf ERNST CASIMIR verkend geworden, maar met dit ongelukkig gevolg, dat hij den 4den Junij, van den wal met een musketkogel aan het hoofd ge- Graaf ERNST CASIMIR sneuvelt.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Junij, 1632.

[2] De Prins en Graaf ERNST CASIMIR hadden ook met geen ledige handen behoeven te vertrekken: immers wegens de buitengewone kosten, den vorigen zomer in het leger door hen besteed, was aan genen de som verleend van 36,000, aan dezen die van 12,000 gulden (*Resol. Stat.-Gen.* 6 Febr. 1632).

[3] Zie hiervoor, bl. 553, 554.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 9 Junij, 1632. *Resol. Holl.* 1632, pag. 301—303.

1630—1634.

troffen, gesneuveld was [1]. Den 5den Junij toog het leger naar de genoemde plaats, en reeds den volgenden dag gaf zij zich over, »zich vrijwillig vereenigende met de Vereenigende Provinciën, onder de gehoorzaamheid der Staten-Generaal." De vrees, dat de Prins bij minder volvaardigheid van hunne zijde wraak over den dood van zijnen neef mocht nemen, schijnt van invloed op het besluit der ingezetenen geweest te zijn.

Ook *Roermond* geeft zich over.

Hoe het zij, zij erlangden geen minder gunstige voorwaarden, dan die van *Venloo.* Zij zouden niet hooger aangeslagen worden, noch van ongunstiger staat zijn dan de andere drie hoofdsteden van *Gelderland: Nijmegen*, *Zutfen* en *Arnhem.* Het garnizoen mocht aftrekken naar *Rijnberk*, en de Ridmeester RANDWIJK werd Commandant der door de Spaanschen verlaten stad [2]. Alleenlijk wegens het droevig overlijden van Graaf ERNST CASIMIR onthielden zich de Staten-Generaal van het verordenen van vreugdeteekenen; maar zij besloten, van de behaalde overwinningen de ministers van dezen Staat in het buitenland te verwittigen, met last daarvan bericht te geven waar zulks behoorde. Voorts lieten zij de heugelijke tijdingen plechtstatig aan de Prinses van *Oranje*, de Koningin van *Bohemen* en de Ambassadeurs van *Frankrijk*, *Zweden* en *Venetië* aanzeggen. De Staten van *Holland* keurden uitdrukkelijk alles goed wat er reeds geschied was, en schonken, ten aanzien van hetgeen er op denzelfden weg verder zou verricht worden, aan diegenen, wien het beleid was opgedragen, het volste vertrouwen [3].

Het beleg om *Maastricht* geslagen en *Sittard* ingenomen.

Toen de Staten van *Holland* dit besluit namen, was *Maastricht* reeds berend. Op weg derwaarts had men zich van *Sittard* meester gemaakt, eene van de plaatsen in het Guliksche, die door den vijand in het voorjaar van 1630 niet ontruimd waren [4]. Na te *Maseik* de *Maas* overgestoken te zijn, betrokken de verschillende afdeelingen van het leger den 10den Junij de haar aangewezen vier kwartieren vóór *Maastricht*, onder den Prins van *Oranje*, Graaf HENDRIK van *Nassau*, zoon van den kortlings gesneuvelden Stadhouder van *Friesland*, den Heer VAN BREDERODE en den Graaf VAN STIRUM. Dadelijk werden deze vier kwartieren in staat van verdediging gesteld, en begon men zich voor een ernstig beleg in te richten. Het was reeds gebleken, dat deze zoo veel gewichtiger vesting, waar, in afwezigheid van den Heer DE LA MOTTERIE, die met GONSALEZ VAN CORDOVA in *Duitschland* was, de Baron VAN LEDE commandeerde, niet

---

[1] Zijne weduwe berichtte zijnen dood met eene missieve van den 9den Junij, gedagteekend uit *Liesveld* (*Resol. Stat.-Gen.* 12 Junij, 1632) in den *Alblasserwaard.* De Graaf werd te *Leeuwarden* begraven, werwaarts zich tot die plechtigheid Gedeputeerden van de Staten-Generaal en van de Staten van *Holland* begaven.

[2] AITSEMA, 1188—1193. *Mém. de Fréd. Henri*, p. 133—135.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 15 Junij, 1632. *Resol. Holl.* 1632, p. 308—311.

[4] Zie hiervoor, bl. 511.

even gemakkelijk als *Venloo* en *Roermond* in onze handen zou vallen, daar kort voor de aankomst van ons leger Graaf JAN VAN NASSAU er 2500 man uitgelezen troepen en een goeden voorraad mond- en krijgsbehoeften binnen gebracht had, en de belegerden dadelijk met grof geschut de belegeraars bestookten. Dus richtte men zich met de strengste orde en de gelijkmatigste verdeeling van den arbeid vóór de vesting in. Elk regiment had zijne taak; elk uur van den dag zijne werkzaamheid: alle avonden te zes uren, als wilde men doen gevoelen, dat men, bij alle inwilligingen aan de Roomsche godsdienst, op eigen godsdienst prijs stelde, trokken de Compagniën, die de wacht in de loopgraven hadden, in *parade*, in het kwartier van den kommanderenden Kolonel, om een psalm te zingen en een gebed te hooren: daarna begaven zij zich in stilte op hunnen post. Zoo klonk weder het psalmgezang in een oord, waar het sedert 50 jaren niet gehoord was, als om de belegerden te herinneren aan de tooneelen, die het vroeger begeleid had. — Graaf MAURITS van NASSAU, Kolonel van de Walsche regimenten, verschanste zich zeer sterk op den rechteroever der *Maas* aan de zijde van *Valkenburg*, regt tegenover *Wijk*. Niet minder zorgden de belegeraars der stad zelve, door verschansingen en al wat eene positie versterken kan, bestand te zijn tegen eenen aanval van buiten, daar zij van de zijde des vijands eene poging tot ontzet verwachtten. De markies van SANTA-CRUZ was, namelijk, aan het hoofd van 10,000 man voetvolk en ongeveer 4000 man paardevolk, in de omstreken van *Diest* gelegerd, en het was te verwachten, dat GONSALEZ VAN CORDOVA in den nood, die de Spaansche Provinciën bedreigde, uit *Duitschland* ontboden, ten eersten terug zou komen. 1630—1634.

Ten einde de vijandelijke krijgsmacht te beletten aan ontzet te denken, had de Prins *Vlaanderen* laten bedreigen. Op denzelfden dag dat Zijne Excellentie van *Nijmegen* optrok, had hij Graaf WILLEM VAN NASSAU met de Regimenten van ERENTREITER en ROSENCRANZ en andere troepen naar *Zeeland* gezonden. *Rammekens* was het punt van vereeniging, waar hem de onlangs veroverde sloepen, wel bemand, benevens allerlei krijgsbehoeften toegezonden werden. Den 10den Junij voer hij van daar af, landde aan den *Kouwensteinschen Dijk* (tusschen *Lilloo* en *Antwerpen*), dien hij op twee plaatsen doorstak. Eerst viel alsnu de *Kruisschans*, aan het uiteinde van den genoemden dijk aan de *Schelde* gelegen, in 's Graven handen, niettegenstaande er hulp uit *Antwerpen* was komen opdagen. Daarna veroverde hij de *St. Jakobs*-schans, landwaarts in aan het andere uiteinde van denzelfden dijk gelegen. Daarna maakte hij zich nog van de forten *St. Ambrosius* en *St. Martijn* of *Hoogerwerf*, een weinig beneden *Lilloo* gelegen, meester, en veroverde eindelijk het fort, door den vijand in den Polder van *Namen* aangelegd, uit hetwelk hij de onzen op de Zeeuwsche stroomen veel nadeel gedaan had [1]. Dus stond de weg naar *Vlaanderen*

Krijgsbedrijven van Graaf WILLEM VAN NASSAU aan de *Schelde*.

---

[1] AITSEMA, 1190, 1197. *Resol. Stat.-Gen.* 9 Febr.; 11, 15, 21 Junij; 1, 5, 19 Julij, 1632. *Resol. Holl.* 1632, bl. 303.

1630— voor de onzen open, en de ingezetenen dezer Provincie verkeerden in groote bezorgdheid, niet wetende op welk punt hun vijand het gemunt had. Doch nevens de soldaten, stelden zich de burgers en de boeren in het geweer, hetgeen eensdeels Graaf WILLEM belette zich in *Vlaanderen* te wagen, anderdeels de Brabantsche Regering veroorloofde dit landschap aan zijn eigen verdediging over te laten, en het leger van SANTA-CRUZ eene poging tot ontzet te laten doen.
1634.

Zoo liet het zich aanzien, dat het beleg van *Maastricht* van de Vereenigde Provinciën groote offers zou vergen. Op het vernemen, dat de Prins de 17 Compagniën te *Venloo*, *Stralen* en *Roermond* elk tot 300 man versterkt had, hetgeen met eene lichting van 2500 man gelijk stond [1], vleiden zich de Staten-Generaal, dat zij alsnu met een geringer aantal Waardgelders, te weten met 5500, zouden kunnen volstaan. Doch spoedig werden zij anders ingelicht. De Raadpensionaris en SCHAFFER, uit het leger aangekomen, verklaarden, dat aan de voortzetting van het beleg niet te denken viel, veel min aan de uitvoering van de verdere plannen, zoo de Waardgelders tot dat verminderd bedrag gelicht werden. Voorts drongen zij zeer aan op de spoedige toezending van verbazende geldsommen, welke het te bezwarender was te leveren, omdat er steeds Provinciën achterlijk waren, en ook *Zeeland* reeds meer dan genoeg opgebracht rekende te hebben, door Graaf WILLEM VAN NASSAU in zijne onderneming op den oever der *Schelde* te ondersteunen [2]. De Provincie *Holland* liet het niet aan hare bereidvaardigheid ontbreken [3]. Hare Gedeputeerden verklaarden ter Generaliteit, dat hare penningen gereed lagen niet alleen voor haar aandeel in de legerlasten, maar ook tot de uitvoering van *het groote werk*, waartoe thans een consent van 2 millioen boven het millioen tot de legerlasten van de Provinciën gevraagd werd. De inneming van *Maastricht* was het naaste doel. Slaagde men in deze onderneming, dan, meende men, zouden zich verscheidene aanzienlijken in *Brabant* voor ons verklaren, vooral wanneer wij intusschen door geldaanbiedingen een deel van 's vijands krijgsvolk in onze dienst gelokt en muiterij onder hetzelve gestookt zouden hebben. Deze hoop scheen aanvankelijk vervuld te worden door de houding van Graaf HENDRIK VAN DEN BERG, die het masker afgeworpen, en zich tegen het bewind der Aartshertogin verklaard had [4]. Hij had zich naar *Luik* begeven, waar zich sedert den 10den Junij Gedeputeerden der Staten-Generaal bevonden, en de Magistraat, ingenomen met de vrijheid, aan de belijders der Roomsche Godsdienst

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Junij, 1632. Voorzeker werden deze manschappen gevonden uit de Spaansche troepen, die de garnizoenen der genoemde plaatsen hadden uitgemaakt.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 23 Junij, 1632.

[3] Slechts *Leiden* en, nog eenigzins ernstiger, *Haarlem* maakten aanvankelijk eenig bezwaar (*Resol. Holl.* 1632, bl. 328).

[4] *Resol. Holl.* 1632, bl. 326, 327. *Resol. Stat.-Gen.* 25 Junij, 1632.

in de veroverde steden verleend, zich onzen Staat zeer genegen betoonde [1]. Hier had hij, zich blijvende bedienen van den titel van Overste-veldheer der arméen Zijner Majesteit, een manifest aan de soldaten (mits geen Spanjaarden zijnde), met voorspiegeling van hooger soldij en bevordering, benevens eenen brief aan de Infante en eenen anderen aan de Hooge Geestelijken, den Adel en de Steden der Spaansche Nederlanden, in druk laten uitgaan. Hij nam in die stukken het voorwendsel te baat, dat men (en bepaaldelijk noemde hij den Markies DE LEGANES als de oorzaak), door hem de middelen ter verdediging te onthouden, hem zijn Goevernement had doen verliezen. Voorts klaagde hij in harde bewoordingen over den jammerlijken toestand van het land, waar de Adel geminacht werd, de Gemeente onder den voet was gebracht, en de Spanjaarden alleen regeerden en zich verrijkten, terwijl zij den oorlog eindeloos maakten. Ten slotte wierp hij zich op als den man, door wiens tusschenkomst en verstandhouding met koningen en prinsen (voorzeker bedoelde hij de Koningen van *Frankrijk* en *Zweden* benevens den Prins van *Oranje*) aan het land, met de Infante aan het hoofd, mits de Spanjaarden uitgesloten werden, de vrede kon verschaft worden. — Terwijl alzoo de Graaf VAN DEN BERG de stad *Luik* en *Tongeren* in het Luiksche gebied tot loopplaatsen verkozen had voor de tot verraad verlokte armee der Infante, verklaarden de Prins-Bisschop (Keurvorst van *Keulen*) en de Regering van *Luik* bij plakaat van den 23sten Junij, dat zij van 's Graven bedrijf geen kennis hadden, dat zij onzijdig wenschten te blijven, en bij gevolg geene soldaten vergunden in hun gebied te komen, noch aldaar eenige werving toelieten. Deze handeling der Luiksche Regering dwong den Graaf openlijk te verklaren, dat zij in zijne praktijken niet gemengd was, en dat hij niets zou verrichten, dat hare onzijdigheid in de waagschaal zou stellen. Kort daarna werd VAN DEN BERG schuldig aan hoogverraad verklaard, en een bevel tot inhechtenisneming tegen hem uitgevaardigd [2].

1630—1634.

Manifest van den Graaf VAN DEN BERG.

Nadat de bezetting van *Maastricht* een tweetal uitvallen gedaan had, kwam SANTA-CRUZ, met wien zich CORDOVA, uit *Duitschland* teruggekeerd, vereenigd had, aan het hoofd van het thans aanmerkelijk sterker Spaansche leger den 25sten Junij te *Tongeren* aan, en naderde den volgenden dag tot op een uur gaans 's Prinsen kwartier vóór *Maastricht*, van waar hij met geschutseinen zijne aankomst aan de belegerden kenbaar maakte, die daardoor met een zoo groot vertrouwen vervuld werden, dat zij den onzen van de wallen den raad toeriepen, om ten spoedigste op te breken, zoo zij het ontkomen wilden. Den laatsten Junij had er reeds eene schermutseling tusschen de wederzijdsche ruiters plaats [3].

SANTA-CRUZ rukt op tot vóór *Maastricht.*

Toen men dit te *'s Gravenhage* vernomen had, verwachtte men geenszins dat SANTA-

[1] *Resol. Holl.* 1632, bl. 309. *Resol. Stat.-Gen.* 19 Julij, 1632.

[2] AITSEMA, I, bl. 1194—1196, 1198.

[3] Ald. bl. 1195, 1196. *Mém. de Fréd. Henri*, bl. 135—140.

1630—1634.

CRUZ zich langen tijd tegenover het leger van Zijne Excellentie zou ophouden. Integendeel, men stelde als zeker, dat hij op onze grenzen zou afkomen, om van de afwezigheid onzer krijgsmacht gebruik te maken. Men dacht aan eene herhaling van den toeleg van 1629. De beraadslaging over de vraag, of men geene wekelijksche buitengewone bedestonden in al de Provinciën zou laten uitschrijven om Gods bewaring over ons leger en zijnen zegen over 's Prinsen voornemens af te smeeken, getuigde van het besef van het hachlijke van den toestand. Tevens wenschten de Staten-Generaal de lichting der waardgelders, die de garnizoenen in de frontierplaatsen zouden gaan vervangen, zoo veel mogelijk te bespoedigen. Weldra sloeg de President van Hun Hoog Mogenden voor, een klein leger bijeen te trekken uit de compagniën, welke de waardgelders zouden aflossen, vermeerderd met de troepen, die WILLEM VAN NASSAU op de grenzen van *Zeeland* onder zijne bevelen had, voor zoover zij niet tot bezetting der Zeeuwsche grensplaatsen vereischt waren. Met de oprichting der compagniën waardgelders werd niet gedraald. Dus kon men hopen de garnizoenen der grensvestingen beschikbaar te krijgen tegen den vijand, die, had men vernomen, den Hemertschen Waard bedreigde om *Heusden* te bestoken. De Raad-Pensionaris stelde voor, een deel der garnizoenen, die volgens 's Prinsen last zich bij *Nijmegen* moesten verzamelen om zijn leger te versterken, tot afwering van den gevreesden inval te doen dienen, en met advies van den Raad van State namen de Staten-Generaal dit voorstel aan, en tevens werden de Heren van *Holland* verzocht die van *Amsterdam* te bewegen, de twee compagniën, welke in hunne stad lagen, naar de grenzen te laten trekken [1].

De Staten nemen voorzorgen tegen eenen inval binnen onze grenzen.

PAPPENHEIM komt uit *Duitschland* afzakken.

Nog grooter werd de zorg om de grenzen tegen een overval te vrijwaren, toen de tijding vernomen werd, dat ook PAPPENHEIM met een leger tot ontzet van *Maastricht* uit *Duitschland* te wachten was. Er waren brieven onderschept van den Agent van den Keurvorst van *Keulen* te *Brussel*, waaruit gebleken was dat deze Agent onderhandelde om dien veldheer in de dienst van den Koning van *Spanje* te doen overgaan [2]. Op deze wijze meende men de schennis der onzijdigheid, die in het partij kiezen van Liguistische troepen tegen onze Republiek gelegen was, te vergoelijken. Van onze zijde was de onzijdigheid tegenover de Ligue en het Rijk stipt genoeg bewaard. Immers had GUSTAAF ADOLF zich beklaagd, dat wij niet ten zijnen behoeve gedaan hadden, wat de Ligue thans ten behoeve van onzen vijand deed; en wanneer die Koning de onzijdigheid van het Neuburgsch grondgebied dreigde te schenden, beijverden zich de Staten dit te verhoeden [3]. Herhaaldelijk had men gelegenheid gehad den Keurvorst van *Keulen* tegen elke inbreuk op de onzijdigheid te waarschuwen, hetzij hem door de Infante krijgsvolk werd aangeboden, in de stad *Keulen* en binnen de voornaamste plaatsen van

De onzijdigheid met de Ligue van onze zijde geëerbiedigd.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 8, 10, 15, 19 Julij, 1632. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Julij, 1632.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Febr.; 10 Maart, 1632.

zijn Stift te leggen [1]; hetzij PAPPENHEIMS troepen, die men als aan den Keurvorst, in zijne hoedanigheid van hoofd der Ligue, ondergeschikt beschouwde, in strijd met de getroffen overeenkomst van ontruiming, het Graafschap *Ravensberg* bezetteden [2]. Wel had de Keurvorst op zijn grondgebied onze ruiters gezien, die den Koning van *Bohemen* naar *Frankfort* geleidden; doch dit was slechts een doortocht, waarbij onze troepen tot geenerlei vijandelijkheid gemachtigd waren [3], en bovendien de Keurvorst verleende weldra den doortocht aan de Spaanschen, die uit de Zuidelijke *Nederlanden* tegen GUSTAAF ADOLF werden gezonden [4]. Ook toen de Keizer in het voorjaar (van 1632) in de Guliksch-Kleefsche Landen krijgsvolk wilde laten werven, konden de Staten zich op hunne naauwgezetheid in het inachtnemen der neutraliteit beroepen, om hem zulks te doen ontraden [5]. Dus lieten Hun Hoog Mogenden ook nu, zoodra zij het gerucht van PAPPENHEIMS overgang in *Spanjes* dienst vernamen, den Keurvorst van *Keulen* ernstig waarschuwen: liet hij dit geschieden, zoo zouden zij, verklaarden de Staten, dit als eene inbreuk op de onzijdigheid beschouwen [6]. De waarschuwing baatte niet. Nu hield men het er te zekerder voor, dat onze grenzen met een inval bedreigd werden, en daar tevens berichten aankwamen, hoe ons leger door verloop en ziekte, en de soms moorddadige uitvallen der belegerden verminderde, en zoo weinigen van de soldaten der Infante aan de roepstem van den Graaf VAN DEN BERG gehoor gaven, dat deze zelfs een poging aanwendde om ruiters op ons grondgebied te lichten [7], zoo stelden de Hollandsche Gedeputeerden voor, dat men op middelen bedacht zou zijn om het leger te versterken en den Staat voor het dreigend gevaar te behoeden [8]. — Op dit voorstel vergaderden de Staten daags daaraan met den Raad van State in hun midden. Om geenerlei beletsel tegen het versterken des legers in den weg te leggen, vereenigde *Holland* zich

1630—
1634.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Jan., 1632. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Febr., 1632.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Jan., 1632. Niettemin bleef STAKENBROEK, met zijne ruiters terugkomende, in het Stift *Munster* toeven, om eene som van 8000 rijksdaalders te innen, die hij beweerde van dat Stift te vorderen te hebben (*Resol. Stat.-Gen.* 26 Febr., 1632). Van deze som verzocht de Keurvorst later teruggave (*Resol. Stat.-Gen.* 22 April; 24, 27 Mei, 1632).

[4] Hij liet zich deswegens door een Gezant verontschuldigen (*Resol. Stat.-Gen.* 22 April, 1632).

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Mei, 1632. [6] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Julij, 1632.

[7] Bij de dringende behoefte aan versterking, veroorloofden de Staten den Graaf zes compagniën ruiters en even zooveel compagniën voetvolk te lichten. Een buitengewoon hoog aanridsen loopgeld mocht hij daarvoor uitloven. Voorzeker zou het een al te treurige figuur gemaakt hebben, als hij na al zijn kunstgrepen weinig of geen soldaten om zich had vergaderd. Dus moest de zaak thans met hoog geld gedwongen worden. De Graaf was toen te *'s Herenberg*, en door middel van den Graaf van *Kuilenburg* onderhandelde hij met de Staten (*Resol. Stat.-Gen.* 13, 15 Julij, 1632). [8] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Julij; 2 Aug., 1632.

1630 – 1634.

met de andere Provinciën, die om te meer manschappen te lokken, eene onregelmatige wijze van werving tot voltalligmaking der vreemde regimenten wenschten toe te staan; voorts nam de Raad van State op zich, dat de waardgelders zoo spoedig mogelijk naar de frontieren gezonden werden, en eindelijk werden de Provinciën verzocht de burgers in hare steden gereed te maken, om, gelijk tijdens het beleg van *Breda*, de compagnien, die in de grenssteden lagen, des noods te vervangen. Deze besluiten werden den Prins en den Gedeputeerden te velde medegedeeld, en bij deze gelegenheid Zijne Excellentie, die zich niet ontzag en zelfs op gevaarlijke punten de soldaten tot ijver aanzette, ernstig uitgenoodigd zijn leven te sparen, »waaraan den Lande zoo hoogelijk gelegen was" [1]. Dadelijk was *Holland* gereed met eene lijst van burgers, die des gevorderd zouden kunnen uittrekken, en spoedig was ook de noodzakelijkheid van het uittrekken der schutters daar. Immers met het bericht, dat PAPPENHEIM werkelijk af kwam zakken, liet de Prins tevens weten, hoe hij uit onderschepte brieven van den Goeverneur van *Breda* bespeurd had, dat de vijand ergens eene onderneming op onze grenzen in den zin had. Zijne Excellentie deed daarbij aan de Staten den voorslag, met de garnizoenen, die alsnu door waardgelders en schutters vervangen stonden te worden, een inval in *Vlaanderen* te beproeven, ten einde den vijand af te leiden en hem voor te zijn. *Vlaanderen* lag thans geheel open, daar de vijand al de troepen, die daar nog gelegen hadden, tot ontzet van *Maastricht* had laten oprukken. Maar van den anderen kant was Graaf WILLEM VAN NASSAU door den Prins naar het Limburgsche opontboden [2]: zoodat men van de weerloosheid van *Vlaanderen* anders geen partij kon trekken. Op den gegeven wenk lieten de Staten HAUTAIN, den Goeverneur van *Sluis*, raadplegen, of hij niet, ook met aanwending van matrozen, een aanslag op *Vlaanderen* kon uitvoeren. Tegelijk drukte men allen commandanten van grensplaatsen dubbele waakzaamheid op het hart. Het getal der schutters, door elke Provincie gereed te houden om uit te trekken, werd bepaald als volgt: *Gelderland* moest 150, *Holland* 3366, *Zeeland* 450, *Utrecht* 350, *Friesland* 500, *Overijsel* 100, *Groningen* 150 burgers leveren; alzoo de Provinciën gezamenlijk een bedrag van 5066, die van den dag van hun uittrekken aan dagelijks tien stuivers soldij ten laste der Generaliteit zouden genieten. Hollandsche schutters gaven het eerste voorbeeld: want toen *de Willemsstad* van uit *Breda* eene overrompeling scheen te dreigen, vertrokken twee compagniën uit *Dordrecht* derwaarts. Weldra zonden de verschillende Provincien hare schutters elk naar hare grensplaatsen. *Utrecht*, door hare ligging hiertoe buiten de mogelijkheid, zond de schutters harer hoofdstad naar *Zutfen*, en uit hare kleine steden naar *'s Hertogenbosch*. *Zeelands* schutters trokken naar *Staatsch-Vlaanderen*, en in deze Provincie werd zelfs een krijgsonderne-

De schutterijen trekken uit naar de grensplaatsen.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 26, 28, 29, 30 Julij, 1632.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Julij, 1632. AITSEMA, bl. 1200.

ming ontworpen, waartoe een viertal ponten met 80 bootsgezellen, en de tijdelijke hulp van een achttal compagniën vereischt werden. — Terwijl de Staten zich dus beijverden om den Prins al de soldaten toe te voeren, die zij door schutters zouden laten aflossen, deden zij ook een poging om de tusschenkomst der Liguisten door die van *Frankrijk* te doen beantwoorden: zij lieten, namelijk, den Koning van dit Rijk weten, dat PAPPENHEIM naderde; herinnerden hem, hoe wij bepaaldelijk op zijne uitnoodiging onzijdigheid met de *Ligue* bewaard hadden, en verzochten hem alsnu, daar de *Ligue* zich trouweloos betoonde, zijn leger, dat, onder den Markies D'EFFIAT in *Champagne* bijeen getrokken, thans in het Triersche stond, ons ten bijstand naar *Maastricht* te doen oprukken. De Koning sloeg dit verzoek geenszins in den wind, en toen PAPPENHEIM werkelijk gekomen was, kreeg D'ESTRÉES (want D'EFFIAT was overleden) bevel om naar het Guliksche en Luiksche af te zakken, ten einde PAPPENHEIM des noods het hoofd te bieden [1]. Maar zonder dien bijstand zouden wij ditmaal het dreigend gevaar te boven komen. 1630—1634.

In afwachting van de pogingen des vijands om het belegerde *Maastricht* te ontzetten, ging de Prins in de maand Julij voort zijn eigen leger zoo veel mogelijk te verzekeren en de stad van naderbij te bestoken. Wegens de nabijheid van 's vijands leger kwamen onze troepen alle avonden in de wapenen, de infanterie aan de uiterste linie en de ruiterij achter haar. Eene ongunstige omstandigheid mocht het heeten, dat de Prins slechts zes stukken tegen de stad in batterij had te stellen: al het overige geschut, uit veldstukken bestaande, moest tegen den vijand van buiten aangewend worden. Veel manschappen en verscheidene, vooral Fransche en Engelsche, officieren werden gewond of sneuvelden bij de uitvallen der belegerden en de dreigende bewegingen van het Spaansche veldleger, onder anderen de Markies D'ESTIAUX, luitenant-kolonel van den Hertog DE CANDALE, en de Graaf VAN HANAU, zusterszoon van den Prins van *Oranje*. Hoe krachtdadig de *contrescarp* door mijnen als anderzins ook werd verdedigd, eindelijk maakten de belegeraars in het begin der maand Augustus zich van dezelve meester ten gevolge van eenen aanval in den nacht op verschillende punten te gelijk, zoodat de vijand al zijne buitenwerken moest verlaten. Maar nu had ons leger eene droge gracht van 50 voet diep voor zich, en eenige werken door de belegerden aangelegd beletten onze soldaten in de gracht af te klimmen. Om deze reden had de Prins besloten eenen gang onder die gracht door aan te leggen. Zoo kwam men met den zwaarsten arbeid tot aan den stadsmuur. Herhaaldelijk trachtte SANTA-CRUZ over de *Maas* te komen, ten einde des Prinsen verschansingen op den rechteroever, die nog zoo goed niet verzekerd waren, te kunnen bestoken; doch hij kon dit noch doen op een meer verwijderd punt,

De Prins ondermijnt de stadsgracht te *Maastricht*.

---

[1] *Brieven van* LANGERAK van 2, 30 Julij en 3 Sept., 1632. *Resol. Stat.-Gen.* 4, 8, 9, 10, 17 Aug., 1632. Die van *Holland* bedongen, dat hunne compagniën schutters niet naar *Vlaanderen* of *Zeeland* zouden gezonden worden (*Resol. Holl.* bl. 337).

1630—1634. waar onze macht hem niet zou hebben kunnen keren, noch met een genoegzaam aantal troepen: immers moest zijne hoofdmacht op den linkeroever blijven en den onzen den weg naar het hart des lands afgesloten houden. Mocht er eene macht van den oostkant komen opdagen, dan zou de Prins zich op eene zeer bedenkelijke wijze ingesloten vinden, onvermogend niet alleen om door eene voorwaartsche beweging op de gemoederen in *Brabant* indruk te maken, maar ook om naar *Holland* terug te trekken. Weldra was die voor onzen vijand zoo gewenschte legermacht op den rechteroever der *Maas* aanwezig. — Den 5den der genoemde maand was PAPPENHEIM met 12,000 man te voet en 3000 paarden reeds boven *Dusseldorp* den *Rijn* overgetrokken, en naderde *Maastricht*, alles op zijn weg ledig plunderende, en eenige plaatsen aan den *Rijn* met garnizoenen bezet latende. Den volgenden dag vielen 20 van zijne ruiters den onzen in handen; doch de Prins zond ze zonder losgeld naar hunnen veldheer terug, om den schijn niet te geven alsof de onzijdigheid van zijne zijde gebroken werd. Ook PAPPENHEIM bewaarde nog een zweem van onzijdigheid, daar hij *Maseik*, op grond dat er Staatsche bezetting lag, onaangeroerd liet. Hoe het zij, hij begreep de onzen niet meer te kunnen schaden, dan door hun den weg naar *Luik* af te snijden, uit welke plaats, sedert de convooijen uit *Nijmegen* gevaar liepen van opgelicht te worden, ons leger door middel van wissels uit *Amsterdam* van geld voorzien werd [1]. De Luikenaars lieten PAPPENHEIMS soldaten niet ongemoeid. Het maakte op hen en op de Brabanders een slechten indruk, dat de verwoester van *Magdeburg* door de Infante ingehaald was, tegen een Nederlandsch leger onder een Prins van *Oranje:* waarschijnlijk, zeiden zij, kwam hij om hun land even zoo te behandelen, als hij die ongelukkige stad bejegend had. De vlammen van *Magdeburg* waren PAPPENHEIM in den weg. Voor het overige behoefde ons leger het gemis van toevoer niet te duchten, daar men voor meer dan twee maanden van vee en meel voorzien was. — Na de aankomst van PAPPENHEIM zag de Prins zich genoodzaakt zijn uitgezette posten binnen onze liniën te doen terugtrekken. Dus vermocht hij SANTA-CRUZ, wien hij tot dusver den overgang op den rechteroever der *Maas* belet had, niet langer van daar te keren, en in den nacht van den 12den Augustus sloegen PAPPENHEIM en SANTA-CRUZ vereenigd eene brug over de *Maas*. Deze daad, meende de vijand, zou den Prins het hagchelijke van zijnen toestand doen beseffen. Dus achtte hij het een geschikt oogenblik om het middel der overreding te beproeven. De Infante wenschte liever de hatelijke hulp van PAPPENHEIM niet te behoeven aan te wenden, en PAPPENHEIM zelf zou liefst de onzijdigheid niet al te

De Hertog van *Neuburg* slaat den Prins den aftocht voor.

in het oogloopend verbroken hebben. Zoo kwam dan de Hertog van *Neuburg* in ons leger. Op grond dat de Prins zich thans niet meer met de hoop op een goeden uitslag van het beleg kon vleijen, deed hij den voorslag dat de verschillende legers van

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 20, 22 Aug., 1632.

voor *Maastricht* zouden opbreken, het garnizoen deze vesting zou verlaten en door een keizerlijke bezetting zou worden vervangen. Zijne redenen hadden geenen invloed. Immers deden zich reeds de voorboden op, dat de stad het niet lang zou kunnen uithouden, en daarbij vleide zich de Prins tegen eenen aanval van buiten bestand te zijn. Dus verklaarde hij den Hertog, wel wetende dat zijne woorden te *Brussel* overgebracht zouden worden, dat hij, ten spijt van wie 't beletten wilde, met Gods hulp de stad dacht in te nemen en daarna verder voort te rukken. Van nu aan schroomde PAPPENHEIM niet meer rechtstreeks vijandelijk op te treden. Den 17den Augustus was de dag tot den aanval gekozen. Nadat men in den morgen van dien dag een allerfelst gevecht met de belegerden had moeten doorstaan, waarbij Graaf OXFORD, luitenant-kolonel van den Generaal VERE, sneuvelde, kwam PAPPENHEIM op ons leger af met zes of zevenduizend man, zoo te voet als te paard, en twee veldstukjes, om de verschansingen op een punt, dat den aanvaller eenig voordeel aanbood, aan te randen. Niettemin werden de drie Italiaansche regimenten, die de eer van den eersten aanval hadden, tot vier malen toe afgeslagen. PAPPENHEIM wilde ze met zijne ruiterij op nieuw tegen onze verschansingen opjagen; doch weldra was hij van de hopeloosheid dezer poging overtuigd. Daar de vijand zijne dooden en gekwetsten en tevens zijne beide veldstukken mede wilde voeren, zoo hield hij zich nog tot des avonds acht of negen uren onder ons vuur op. Zijn verlies werd op 14 of 1500 man begroot. SANTA-CRUZ had geen ander deel aan het gevecht genomen, dan in zoover hij de drie Italiaansche regimenten aan PAPPENHEIM verstrekt had. Hij moest zijn leger, het eenige bolwerk van het Spaansche Bewind, sparen, en ontging zoo tevens het verwijt, hetwelk zijne zamenwerking met PAPPENHEIM hem op den hals zou gehaald hebben.

1630—1634.

PAPPENHEIM doet eenen aanval op 's Prinsen leger.

Daags na dit gevecht was men met de mijn onder de gracht door tot voorbij den stadsmuur gevorderd. Door tegenmijnen waren de stedelingen de ondergraving op het spoor gekomen. Doch ons volk verschanste zich in de mijn, en achter de aangelegde beschutting werden drie kamers gemaakt, om het kruit in te leggen, dat bestemd was eene bres te slaan. Nu werden de compagniën, het waren Engelschen, aangewezen, die door de bres zouden binnenstormen, en alles tot den aanval in gereedheid gebracht. In den avond van den 20sten deed men de mijn springen: schoon de vijand er in geslaagd was om een deel van de tonnetjes kruit, met welke zij geladen was, te ontfutselen, deed de ontploffing eene genoegzame uitwerking, daar de muur ter breedte van vier roeden in de gracht stortte. Dadelijk werd de helling der gracht beklauterd en de bres bezet. De stedelingen snelden toe om den inval te keren. Terwijl eenige Engelschen de halve maan voor de Brusselsche poort innamen, herhaalden de belegeraars, aangezet door de hoop op den beloofden buit, onder het luiden der groote alarmklok en het jammerlijk geschrei van vrouwen en kinderen binnen de stad, tot drie of vier malen hunnen aanval op de bres, totdat de Prins, bemerkende dat op deze wijze te veel volks verloren ging, bevel gaf tot den

Bestorming van den wal van *Maastricht.*

1630—1634. terugtocht. Den volgenden morgen was er een stilstand van wapenen om van beide zijden de lijken op te ruimen. Daarna begon men van onze zijde weder te schieten; doch de vijand durfde geen nieuwen storm afwachten, en gaf te kennen, dat hij in onderhandeling wilde komen [1]. Spoedig werd de capitulatie vastgesteld, en alzoo werd gelukkig verhoed, dat 's Prinsen krijgsvolk, met geweld in de stad gedrongen, de gruwelen herhaalde, door de Spaansche soldaten in 1576 en 1579 in *Maastricht* gepleegd. Dat de Prins, in strijd met zijn staatkundig belang en dat der Republiek, aan de bestormers de plundering der stad tot loon beloofd had, is wel een bewijs, dat hij hier een bijzonder lokaas tot dapperheid noodig achtte. — Bij de capitulatie werd niet alleen de openbare uitoefening der Roomsche godsdienst bedongen, maar ook de geestelijke personen en Collegies uitdrukkelijk bij al hunne rechten en eigendommen gehandhaafd. Slechts zouden twee kerken voor de Gereformeerden ingeruimd worden. De Staten-Generaal zouden niets anders van de ingezetenen eischen, dan volgens de privilegiën aan den Koning van *Spanje* als Hertog van *Brabant* was toegestaan geweest, en bovendien de Stad gezamenlijk met den Prins-Bisschop van *Luik* besturen, als eene Provincie, van de andere Provinciën zoo der Staten als des Bisschops onderscheiden, gelijk de Koning van *Spanje* en de Bisschop haar te voren bestuurd hadden. Het garnizoen zou met krijgseer uittrekken, van vrachtwagens voorzien worden en met vrijgeleide zich naar het leger van SANTA-CRUZ begeven [2]. Dit geschiedde den 23sten Augustus.

De Stad capituleert.

Op denzelfden dag was het bericht, dat *Maastricht* capituleerde, te *'s Gravenhage* aangekomen. Het eerste waartoe de Staten besloten, was, de tijding aan de Prinses van *Oranje* bekend te laten maken. Den 25sten werd in het leger een plechtige godsdienstoefening gehouden om God voor de overwinning te danken. Ook de Staten bleven niet in gebreke om in de Provinciën, tegelijk met vreugdeteekenen, eenen dankdag te verordenen [3]. Bij de eerste Gereformeerde predikatie in de St. Mattheuskerk te *Maastricht* bleek op aandoenlijke wijze dat de uitroeijing der Hervormden door PARMA haar doel niet zoo goed getroffen had, of er openbaarde zich bij de ingezetenen nog innige ingenomenheid met de vernieuwde invoering dier leer [4].

PAPPENHEIM trekt af.

Vernemende dat de stad overgegaan was, meende PAPPENHEIM het gevaar van door den Prins aangevallen te worden, te moeten ontwijken; dus brak hij op van *Navaigne*, waar hij gelegerd was om onzen toevoer uit *Luik* af te snijden, en trok naar *Meersen*, aan de *Geul* beneden *Maastricht*. Hier echter vertoefde hij slechts eenen nacht, om zich naar *Urmont* op den linkeroever der *Maas*, een weinig landwaarts in, te begeven. Derwaarts trok ook SANTA-CRUZ, door een goed deel der Nederlandsche ruiterij, niet

---

[1] AITSEMA, bl. 1196—1206. *Mem. de Fréd. Henri*, p. 138—153. W. J. KNOOP, *Belegering van Maastricht in* 1632, in den *Gids* van Dec. 1855. [2] AITSEMA, I, bl. 1206, 1207.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 25 Aug., 1632. [4] AITSEMA, bl. 1208.

zonder dat er eenige schermutseling voorviel, achtervolgd. De Prins verwachtte nu, dat PAPPENHEIM en SANTA-CRUZ vereenigd eenen aanval op *Roermond* of meer noordwaarts zouden ondernemen. Dus waarschuwde hij de Staten op hunne hoede te zijn, en de schutters ter vervanging van de naar *Nijmegen* bestemde Compagniën de grensplaatsen te doen betrekken. Doch deze voorzorg was onnoodig. De beide legerhoofden bleven niet vereenigd. Dadelijk trok de Duitsche veldheer naar *den Rijn* en voorts naar *Saksen*, om zich met WALLENSTEIN te vereenigen, en de Spaansche naar *Tienen* en *Diest*, om *Zuid-Brabant* te dekken [1]. 1630—1634.

Dus lag het land oostwaarts van *Maastricht* voor den Prins open. Hij maakte er gebruik van door den Luitenant der Cavallerie, STAKENBROEK, den 5den September met eene voldoende macht naar *Limburg* te zenden, om deze stad en haar kasteel in te nemen. Na weinige schoten, uit eene batterij van vier stukken op het kasteel gedaan, gaf de stad zich over, en wel op dezelfde voorwaarden als *Maastricht*. De Graaf DE NOYELLES, Goeverneur en Kapitein-Generaal van de stad en het hertogdom, verliet met het Spaansche Garnizoen de plaats op geen minder gunstige voorwaarden, dan de bevelhebbers der vroeger veroverde plaatsen. Daarna liet STAKENBROEK de steden *Rolduc*, *Valkenberg* en *Daalhem* bezetten. Zoo kwam het eigenlijke hertogdom *Limburg* en daarmede de kostbare bergwerken in de nabijheid der stad van dien naam, die voor 300,000 gulden jaarlijks verpacht werden, in der Staten handen. — De vermindering, welke 's Prinsen leger door de bezetting der ingenomen plaatsen ervoer, werd meer dan vergoed door de 20 Compagniën ruiterij, op naam en door de bemoeijing van den Graaf VAN DEN BERG gelicht, benevens de twee regimenten voetvolk, elk van 15 Compagniën, het eene onder bevel van denzelfden Graaf, het andere onder den Graaf van FLODORF [2]. *Limburg* ingenomen.

Zoo scheen dan nu de tijd gekomen om het *groote werk* ten uitvoer te brengen, en naar *Brabant* op te rukken in de verwachting, dat de ingezetenen zich van het Spaansche bewind zouden ontdoen. Aan het hoofd van een ten deele vernieuwd leger, en vooraf-gegaan door den roem van de inneming van *Maastricht*, die de snoeverijen van Spanjaarden en Liguisten beschaamd en (een tijdgenoot zegt het ons) tot groote verwondering van al de wereld gestrekt had [3], aarzelde de Prins thans niet om de onderneming te aanvaarden [4]. De Staten-Generaal aarzelden evenmin. Toen te *Maastricht* schaarschte

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Aug.; 5 Sept., 1632. *Mém de Fréd. Henri*, p. 154, 155. AITSEMA, bl. 1208.

[2] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 156. *Resol. Stat.-Gen.* 1, 11 Sept.; 3, 5 Oct. 1632.

[3] AITSEMA, bl. 1208, 1209.

[4] Zie de woorden op de aangeh. bladz. der *Mém.*: Cette cavallerie le Prince la fit venir à son quartier pour avec ce renfort tenter si l'on ne pourroit pas entrer plus avant en païs et entreprendre sur les ennemis."

1630—1634.

van geld gevoeld werd, haperde het slechts daaraan, dat er geen veilig middel was om penningen derwaarts te zenden, en Hun Hoog Mogenden verklaarden, »dat zij niet van zins waren den verderen gunstigen uitslag, dien God Almachtig scheen te zullen verleenen, door gebrek aan geld in de waagschaal te stellen." Ter gelegenheid van de verovering van *Limburg* lieten zij, behalve de gewone vreugdeteekenen, het kanon lossen op de grenzen in *Noord-Brabant*, »ten einde den vijand te meer te ontmoedigen" [1]. Ook ondersteunden zij een nieuwe onderneming tegen *Vlaanderen*, waartoe zich eenig krijgs- en bootsvolk aan het vlak van *Rammekens* verzamelde [2]. Ja, de poging, in Mei gedaan, om door het uitvaardigen van een manifest op de ingezetenen van de andere zijde te werken, werd door een openlijker en ruimer verspreiding van een dergelijk staatstuk herhaald. De gronden in den aanhef waren vrij wat minder aanstootelijk gesteld, dan in de vroegere verklaring. Thans werd den Spanjaarden niets anders te laste gelegd, dan de onbepaalde voortzetting van den oorlog ten koste van de welvaart der Nederlanden in het belang der door hen beoogde volstrekte heerschappij, en bij de vermelding dat de Staten een leger onder den Prins van *Oranje* te velde hadden gebracht, stond thans de verzekering, dat zulks niet strekte »om iemand te bederven, maar veeleer om de andere naburige Provinciën, Steden en Leden van dien de behulpzame en sterke hand te bieden, ten einde zij van het Spaansche juk verlost en in hare vorige vrijheid gesteld mochten worden" [3].

Nieuw manifest tot de Zuidelijke *Nederlanders* gericht.

Zoo scheen dan voor de Spaansche Regering niets anders te wachten, dat dat ons zegevierend leger eene beweging landwaartsin zou maken. De Staten-Generaal drongen er zelfs bij den Prins op aan, dat hij, mits hij de zaak doenlijk achtte, met het leger »wat verders zou voornemen, waardoor de zaak van den vijand in verdere verwarring zou worden gebracht" [4]. Of de ontmoedigde krijgsmacht van de Zuidelijke Provinciën, na PAPPENHEIMS vertrek aan eigen krachten overgelaten, en te midden eener op verschillende wijzen bewerkte bevolking, in staat zou bevonden worden om *Brussel* te beschermen, was meer dan twijfelachtig. Er moest dus een ander middel worden aangegrepen om den Prins van *Oranje* tegen te houden. Dit middel lag voor de hand. Het bestond in de toezending van Gezanten. Hunne komst moest den Prins en de Staten doen denken, dat men ten laatste door onderhandelen alles wat men begeren kon, zou verwerven: reden genoeg om elke vijandelijke beweging te staken.

De vijand besluit tot het zenden van Gezanten.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Sept. 1632.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 28, 31 Aug. 1632. Deze onderneming had echter geenen voortgang (*Resol. Stat.-Gen.* 15 Sept. 1632).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 17, 22, 24, 25 Sept. 1632. AITSEMA, bl. 1209, 1210.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Sept. 1632. V. D. CAPELLEN, I, bl. 657.

Bij het in de Spaansche Provinciën heerschend ongenoegen, door de aanzienlijksten des Lands gedeeld, was het raadzaam bevonden een wettig middel te verleenen, om de bestaande klachten te uiten. Was dit middel gegeven, dan zou menigeen van verraad of openbaar verzet worden teruggehouden: zelfs de stoutste nieuwigheidszoeker, mits hij zich nog niet te ver op den weg der ontrouw begeven had, kon alzoo hopen, langs wettelijken weg zijn verlangen vervuld te zien. Bevreemden kan het derhalve niet, dat de Infante er toe besloten had, en dat wel zonder de noodzakelijke bekrachtiging van dezen maatregel door Koning FILIPS IV af te wachten, de Staten-Generaal der Zuidelijke Provinciën te *Brussel* zamen te roepen, iets waarop de Staten van verscheidene dier Provinciën sints twee jaren sterk hadden aangedrongen. Den 30sten Julij schreef de Aartshertogin de Goeverneurs aan, de Staten hunner Provinciën tegen den 24sten Augustus bijeen te roepen, opdat dezen zouden overgaan tot het benoemen van Gemachtigden, in het geringst mogelijk aantal, die tegen den 7den September te *Brussel* zouden bijeenkomen, belast met de grieven der bijzondere Staten en met hunne adviezen dienaangaande. De zaak had voortgang in weerwil dat uit *Madrid.* bericht gekomen was, dat zulke Vergaderingen niets goeds uitrichten konden [1].

1630—1634.

De Infante roept de Staten-Generaal der Zuidelijke Provinciën zamen.

Toen de gemachtigden den 9den September in het stadhuis te *Brussel* vergaderden, was *Maastricht* reeds ingenomen, en de nood dringend. De last, door de Vlaamsche Gemachtigden medegebracht, hield in, dat zij het sluiten van een bestand met de » van Zijner Majesteits gehoorzaamheid afgeweken Provinciën" moesten bevorderen. De Luxemburgsche Gedeputeerden vorderden hetzelfde, en zij voegden er den wensch bij, dat het werkelijke bewind aan de Infante zou toebehooren. Die van *Artois*, *Henegouwen* en *Waalsch Vlaanderen* verlangden, behalve vrede of bestand, herstel van de ondragelijke onordelijkheden der krijgslieden [2]. Vóór den aanvang der beraadslagingen verbonden zich de leden bij eede, al wat er verhandeld zou worden, geheim te houden, zelfs voor hunne lastgevers. De Infante vreesde, dat wat er ter sprake zou komen, te *'s Hage* ruchtbaar mocht worden. Dadelijk werd, op voorstel van den Aartsbisschop van *Mechelen*, JAKOB BOONEN, aan de Infante voor de Gedeputeerden der gehoorzame Provinciën vergunning gevraagd om met de Vereenigde Provinciën te onderhandelen. ISABELLA stond zulks toe, onder voorwaarde dat men zich zou houden aan hetgeen ten tijde van den Aartshertog ALBERT geschied was [3]. Geen ander antwoord was van de Aartshertogin te verwachten. Immers was zij zelve, reeds toen het Nederlandsche leger nog voor *Maastricht* lag, door den persoon van den Heer FILIPS LE ROY, onder voorwendsel der behartiging van de belangen der ingelanden van den door Graaf WILLEM doorgestoken

[1] *Théod. Juste*, *Hist. d. États-Gén. d. Pays-bas*, II, p. 74, 75.

[2] Aldaar, p. 76, 77.

[3] Aldaar, p. 80—82.

1630—1634. Kouwensteinschen dijk, met den Prins in betrekking getreden. De mededeeling van LE ROY had den Prins de ijdelheid der verwachting, dat de Zuidelijke Provinciën door opstand het Spaansche juk zouden afwerpen, doen inzien; maar van den anderen kant had hij den Belgischen afgevaardigde aan het verstand gebracht, dat er aan geene onderhandelingen te denken viel, anders dan door middel van de Staten der Landen, die onder de gehoorzaamheid des Konings stonden. Door de geheime zending van den Heer VAN HEENVLIET naar *Brussel* werd de Prins nader bevestigd in de overtuiging, dat aldaar geene omwenteling was te wachten. — Zoo was men het van beide zijden eens, dat het noodzakelijk was tot onderhandelingen te komen, en dat zulks van wege de te *Brussel* vergaderde Algemeene Staten moest geschieden. Dien ten gevolge richtte zich de Hertog VAN AERSCHOT bij missieve van den 17den September tot den Prins van *Oranje*. Hij had zich niet, als EPINOY en BOURNONVILLE, door naamlooze brieven schrik laten aanjagen, alsof hij gevaar liep in hechtenis genomen te worden, en dus de vlucht raadzaam was [1]. Integendeel nam hij in overleg met de Infante het hoofdbeleid der onderhandeling op zich. Zijn schrijven aan den Prins was van den volgenden inhoud: De rampen ziende, waarmede de oorlog het land dagelijks teisterde, verzocht hij, met toestemming der Infante, vrij geleide voor eenige Gedeputeerden, zoo van hare Hoogheid als van de Staten, thans te *Brussel* vergaderd, om een voorslag van schikking te komen doen, die, daaraan twijfelde hij niet, billijk en aannemelijk zou bevonden worden. — De Prins deelde dit schrijven aan de Gedeputeerden te velde mede, en met hun goedvinden verleende hij het verlangde vrijgeleide. Hiervan kregen de Staten-Generaal te *'s Hage* onmiddellijk kennis [2]. Nu verschenen te *Maastricht* de vrijheer VAN SCHWARTSENBERG EN HOHELANDSBERG, Gedeputeerde uit *Luxemburg;* WILLEM DE BLASERE, Heer van *Hellebus*, eerste schepen van *Gent*, en JAKOB EDELHEER, eerste pensionaris van *Antwerpen*. Zij verklaarden, dat, wanneer men aan onze zijde mede genegen was een middel tot vergelijk te vinden, hunne lastgevers een grooter getal aanzienlijker Gedeputeerden zenden zouden.

Drie Gedeputeerden van de andere zijde verschijnen te *Maastricht*.

Het onderhoud, dat de Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden te velde, in overleg met den Prins, met hen hadden, leidde tot het ontwerpen van negen punten, van dezen inhoud: Bij eene onderhandeling, aan te vangen tusschen de Staten-Generaal van al de Nederlandsche Provinciën van de eene en de andere zijde, zou het traktaat van bestand van 1609 in al zijne artikelen vernieuwd worden. De Staten van de Provinciën van de andere zijde zouden de uitvoering waarborgen van alles wat in dat traktaat door en van wege den Koning van *Spanje* beloofd werd. De Staten der beide zijden zouden zich wederkerig verbinden, niet alleen het te vernieuwen traktaat te handhaven tegen een iegelijk, die het zou willen verbreken of op eenige wijze tegengaan, maar ook hunne vrijheden en gerechtigheden en de gemeene rust, en dat tegen allen en een iegelijk, niemand

Negen punten ontworpen.

[1] AITSEMA, p. 1208.

[2] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 155.

uitgezonderd, zoo aanvallender- als verdedigenderwijze, die de Nederlandsche Provinciën of eenige derzelven aantasten, bevechten of beschadigen zou. Dien ten gevolge zouden al de Spanjaarden, voor zoo verre zij krijgslieden waren, voor goed uit de *Nederlanden* moeten vertrekken, en de kasteelen geslecht of ten minste hunne werken, tegen de steden gericht, ontmanteld moeten worden. De krijgsmacht van de Staten der andere zijde zou alleenlijk staan in den eed van die Staten en van niemand anders, en door hen zelven worden aangenomen en betaald. Tot zekerheid tegen alle invallen, zou, in gemeen overleg met de onderscheidene Staten der *Nederlanden*, in de voornaamste zeesteden van *Vlaanderen* zoodanige orde gesteld worden, dat er zonder bewilliging der Staten geen ander dan hun eigen krijgsvolk, in gelegd zou mogen worden. Intusschen zouden eenige weinige steden en plaatsen, nog niet genoemd, door het Spaansch garnizoen ontruimd en onzijdig verklaard, en eenige aan de Staten der Vereenigde Provinciën ingeruimd worden [1]. 1630—1634.

Deze artikelen cijferden den Koning van *Spanje* ten eenen male weg: de verplichtingen, welke dezen Vorst bij het Bestand waren opgelegd, zouden de Staten der Zuidelijke Gewesten op zich nemen; de handhaving hunner vrijheid en rechten behielden zij met uitdrukkelijke uitsluiting der Spanjaarden aan zich zelven, en zoo zij zich verbonden de onafhankelijkheid der Provinciën tegen allen en een iegelijk, niemand uitgezonderd, te verdedigen, belette niets ook den Koning van *Spanje* onder hen te begrijpen, tegen wie zij zich wilden doen gelden. De voorzorg betreffende de Vlaamsche zeesteden scheen de mogelijkheid der inmenging van de Engelschen ten voordeele van *Spanje* te voorzien, en te willen voorkomen, dat de strijd, door *Spanje* te lande opgegeven, met behulp van Koning KAREL I ter zee werd voortgezet, hetgeen bepaaldelijk de Provinciën *Holland* en *Zeeland* in den gevaarlijksten toestand zou hebben kunnen brengen, vooral wanneer de Landprovinciën door trage opbrengst van de gelden, door de Admiraliteiten benoodigd, met den vijand mochten zamenwerken. Daar de behaalde voordeelen voornamelijk door *Hollands* beleid en met *Hollands* geld waren behaald, zoo laat het zich licht begrijpen, dat deze Provincie bij het ontwerpen dier negen punten in staat was om zulk eene voorwaarde te doen stellen.

Maar hoe moesten de Infante en de Spaansche Regeringsleden die artikelen opnemen? Dit kon niet twijfelachtig zijn, en het bleek ten overvloede uit het woord, door hare Hoogheid tot den Bisschop van *Yperen* gesproken: »dergelijke eischen zijn inblazingen van de Graven VAN DEN BERG en WARFUSÉE, en worden aangemoedigd door eenigen van onze zijde, die zich zelfs niet ontzien geld daartoe te gebruiken." — De Verga-

---

[1] AITSEMA, 1210; 1211. Uit V. D. CAPELLEN, I, bl. 656 kan men opmaken, dat als plaatsen door de onzen te bezetten voorgeslagen werden, behalve de Vlaamsche havens, de stad *Breda*, en wat de Spanjaarden nog bezet hielden tusschen *Maas* en *Rijn*. AITSEMA noemt (bl. 1213) *Hulst*, *Breda* en *Gelder*, als plaatsen, die men »tot verzekering van de trèves" had verlangd te bekomen.

1630—1634. dering van *Brussel* vreesde, dat het Bewind de aangevangen onderhandelingen dadelijk zou afbreken. Dus besloot zij, de Infante te bezweren de negen punten met bedaardheid te willen overwegen, zoo lief haar het behoud der Provinciën van haar gebied moest wezen. De overtuiging, dat niets de zegevierende Staatsche armee kon keren, en dat, zoo de Prins van *Oranje* optrok, niemand voorwaarden kon bedingen en de Roomsche Godsdienst zelve te gronde zou gaan, leidde zelfs de tegen het Spaansche Bewind geenszins ingenomen leden er toe om de Infante nadrukkelijk te raden, ten minste in schijn toe te geven: later (wanneer de werking van WALLENSTEINS vernieuwd optreden bespeurd zou worden) kon men het verloren grondgebied herwinnen. In dezen geest spraken bepaaldelijk de Bisschop van *Namen* en die van *Atrecht* [1]. — Dit was alzoo van nu aan de leus: in schijn toe te geven, ten einde van de beste gelegenheid gebruik te maken om de onderhandelingen te verijdelen. Bij de beoordeeling derhalve van den gang dezer onderhandelingen dient men in aanmerking te nemen, dat de betuigingen der onderhandelaars van de andere zijde niet geheel oprecht waren, en dat, zoo er stappen gedaan zijn, welke tot vertraging van dien gang gestrekt hebben, deze juist niet aan den invloed van Noord-Nederlanders te wijten zullen geweest zijn. De overeenstemming en verstandhouding tusschen de Staten te *Brussel* en de Infante was volkomen, zoodat deze laatste op het beleefde bezwaar dier Vergadering, of men hare Hoogheid niet te veel moeite vergde, antwoorden kon: »integendeel, alles wat van de Vergadering komt, is mij aangenaam: want de Koning en ik zijn over haar volkomen tevreden [2]." En geen wonder, de nood van den tijd wilde men wel gebruiken om menige onordelijkheid hersteld, en den overlast, dien men van de Spaansche soldaten leed, gematigd te zien; maar eene vereeniging met de Noordelijke Provinciën, zoo als *Holland* ze zou doordrijven, kon men niet begeren. Immers om den wil van dit Gewest zou men zich moeten verbinden den oorlog ter zee voort te zetten: want dit wist men aan beide zijden genoeg, dat *Spanje* dat wat het verliezen mocht, steeds zou trachten te herwinnen, en dat *Engeland* thans vooral de Mogendheid zijn zou, met wier behulp men de voornaamste kracht en de bovenal gevaarlijke strekking van den Nederlandschen opstand in *Holland* zou pogen te fnuiken. Slechts enkelen, bijzonder vrijzinnig en Geuzen in hun hart, konden tot dien prijs met de Noordelijken verbonden wenschen te zijn; maar zouden de Prelaten en Grooten, die zich uitnemend met de Spaansche staatkunde konden verstaan, zich tegen hun gemoed en belang tot de handlangers der Hollandsche denkbeelden en belangen gaan maken?

Die Prelaten en Grooten namen nu, overeenkomstig de aangenomen staatkunde, het voorkomen aan alsof de onderhandelingen hun ernst waren, en na de ontvangst van de negen punten, werden den 5den October, op voorstel van den Raad van State, tien

[1] TH. JUSTE, t. a. pl. p. 85, 86.

[2] TH. JUSTE, p. 87, 88.

PHILIPPUS, HERTOG VAN AERSCHOT, PRINS VAN ARENBERG.

J. F. C. Reckleben sculp.

Gedeputeerden, uit elk der Provinciën één, door de Brusselsche Staten-Generaal gekozen, om zich tot den Prins en de Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden te *Maastricht* te begeven, en aan het hoofd van die Gedeputeerden stonden de Aartsbisschop van *Mechelen* en de Hertog VAN AERSCHOT. De overigen waren de drie te voren reeds derwaarts afgevaardigden, en voorts FILIPS DE CAVEREL, abt van *St. Vaast;* VIGLIUS VAN MARCKE, eerste pensionaris en griffier van het Vrije van *Brugge;* GABRIËL DU CHASTELER, Heer van *Moulbaix* en *Dansermont*; JAN DE RONNET, schepen van *Namen*, en PETER DE BROIDE, eerste pensionaris van *Douay*.

1630—1634. Tien aanzienlijke onderhandelaars aan de andere zijde gekozen.

Juist het aanzienlijk karakter dezer Bezending moest de Hollandsche en Zeeuwsche Staatslieden en wie met hen eenstemmig dachten, doen inzien, dat zoo de Prins in overeenstemming met hen handelde, de omkering van zaken in *België* wel een strekking kon hebben voor *Hollands* belang zeer bedenkelijk. Zoo kwam men er toe, de zending der tien Gedeputeerden van de andere zijde niet dadelijk met de benoeming van een luisterrijke Deputatie te beantwoorden. Integendeel, men besloot tegen het midden van October de Heren TERESTEIN, HAERSOLTE en den Tresorier Generaal, VAN GOCH, naar *Maastricht* te zenden om de komst van een aanzienlijker Gezantschap aan te kondigen; doch tot deze zending kwam het niet. Spoedig bemerkte de Prins, dat het der Staten voornemen niet was, de onderhandelingen te *Maastricht* te laten voëren, ondersteund door ons leger, ieder oogenblik gereed om naar *Brussel* op te rukken. Een eigenwilligen stap te wagen vermocht hij niet: immers was hij niet genoeg verzekerd, dat hij in *Brabant* naar wensch zou ontvangen worden en de onderneming niet tot spoorlooze verwarring en tot beschaming zou leiden, en, ten anderen, was hij om ook maar het minste met het leger uit te voeren, van de toezending van geld uit *Holland* en van de medewerking der Provinciën afhankelijk. Dus hield hij zich van nu aan verzekerd, dat de kans voorbij was: hij zou de onderhandelingen liefst afgebroken hebben gezien [1], en drong zelfs, niet zonder eenige kwade luim (zoo als het schijnt), op het opbreken des legers aan: bleef het werkeloos, zoo gaf hij te kennen, dan zou het spoedig door ziekte te gronde gaan. Uit de Gedenkschriften, naar 's Prinsen naam genoemd, blijkt dat hij de oorzaak, waarom de onderhandeling niet te *Maastricht* werd gevoerd, in den invloed vond door *een bijzonder belang* uitgeoefend [2]. Het is duidelijk, dat hiermede het bijzonder belang van *Holland* bedoeld wordt, hetwelk niet verkoos tegen *Spanje* op zee zoo goed als alleen gelaten te worden, of misschien wel de Provinciën met den Prins aan het hoofd tegen zich te krijgen.

Deze keer van zaken kon den Brabantschen Gedeputeerden niet anders dan hoogst gewenscht zijn. Zij verlangden van het gevaar, hetwelk de tegenwoordigheid van het Staatsche leger op weg naar *Brussel* boven hun hoofd deed hangen, verlost te worden,

---

[1] V. D. CAPELLEN, I, bl. 660.

[2] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 157.

1630—1634.

en leenden er zich gaarne toe om zich naar de plaats te begeven, die de Staten tot de voortzetting der onderhandelingen zouden aanwijzen. De pest, die in en omtrent *Maastricht* heerschte, was een grond, dien men aangrijpen kon om het vertrek van daar te verklaren. Eerst werd *'s Hertogenbosch* voorgeslagen, maar daar zouden de Brabanders, bij de stemming die nog altijd bij een groot deel der bevolking in de stad [1] en in de gansche *Meijerij* heerschte, te zeer te huis geweest zijn. Dus werd *'s Gravenhage* tot de plaats der onderhandelingen bepaald, en de hoog aanzienlijke Heren, leden der Brabantsche Deputatie, maakten geene zwarigheid om derwaarts op te komen [2].

De onderhandelingen zullen naar *'s Hage* overgebracht worden.

Dat men in *Holland* niettemin tot eene ten minste schijnbaar ernstige voortzetting der onderhandelingen besloot [3], getuigde van eene verstandige staatkunde: had deze Provincie zich achterdochtig betoond en tot geene openingen het oor willen leenen, zij had mogen vreezen een vermetelen stap tegen zich uit te lokken, terwijl zij thans de voorstanders van een vergelijk tusschen de strijdende partijen [4] met de hoop paaide, dat de zaak ten slotte nog naar hunnen zin kon uitkomen. Bovendien bij den fellen strijd, dien RICHELIEU nog altijd binnen zijn eigen land te voeren had om zich staande te houden, was men niet verzekerd, dat de toezending der subsidiën uit *Frankrijk* zou worden voortgezet, en de macht van *Spanje* niet met die van *Frankrijk* meer dan verdubbeld stond te worden. Hoe het zij, zoo ernstig schenen de onderhandelingen gemeend, dat dezulken, die van geen vergelijk wilden weten, het er voor houden moesten, dat het ditmaal werkelijk daartoe zou komen. Vandaar dat het niet aan waarschuwende vertoogen ontbrak. *Zeeland*, *Friesland* en *Stad en Ommelanden* hadden niet medegewerkt tot de afvaardiging der Heren TERESTEIN, HAERSOLTE en VAN GOCH naar *Maastricht*. Immers *Zeeland* moest duchten, bij den vrede aan *Antwerpen* de vrije vaart op de *Schelde* verleend te zien, en de beide andere Provinciën, door een eigen Stadhouder bestuurd, zagen geen heil in overleggingen, die óf de Provincie *Holland* óf den ouderen tak van het Huis van *Nassau* tot verhoogden luister schenen te moeten doen geraken. Zoo deed zich het vreemde schouwspel op, dat *Friesland* (de Fries AITSEMA zegt het zelf), de Provincie, die »de traagste was in hare financiën en contributiën tot den oorlog, zich zoo moedig tegen den vrede toonde [5]."

Dat de predikanten zich in zulk een gewichtig tijdstip niet onbetuigd lieten, en op

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Aug.; 4 Sept., 1632.

[2] AITSEMA, bl. 1211, 1212. *Mém. de Fréd. Henri*, t. a. pl.

[3] Aanvankelijk verklaarden de Steden *Haarlem*, *Leiden* en *Gouda* zich daartegen (v. D. CAPELLEN, bl. 658).

[4] De Graaf VAN KUILENBURG, die zoo lang met den Graaf VAN DEN BERG in betrekking gestaan had, dreef de zaak der onderhandeling zeer (v. D. CAPELLEN, t. a. pl.).

[5] AITSEMA, bl. 1220.

den leerstoel der Staten beleid ter toets brachten, laat zich denken. Reeds den 29sten Julij, 1632, besloten de Staten van *Holland*, dat de Gecommitteerde Raden eenige leden van den Haagschen Kerkeraad ontbieden en vermanen zouden, te zorgen, dat bij den algemeenen vast- en bededag van den 11den Augustus de goede bedoelingen der Heren Staten niet verdacht gemaakt werden: ook elders, waar het noodig was, zou de Magistraat dergelijke aanmaning aan den Kerkeraad doen [1]. Vele blaauwboekjes, zegt AITSEMA, kwamen als naar gewoonte uit, »om de gemoederen een afkeer tegen de handeling, als vol bedrog, te geven; de predikanten op de stoelen preekten en baden daartegen. Een in *den Haag* nam in dezen tijd den tekst opzettelijk uit de profetiën, die de verwoesting van *Jeruzalem* hadden voorzegd: want zoo wel zij, als vele anderen, meenden, dat de zaak reeds te *Maastricht* zoo goed als gesloten was" [2].

1630—1634. Waarschuwende stemmen tegen de onderhandelingen.

Ook de West-Indische Compagnie, op nieuw vreezende zich in den loop harer veroveringen door den vrede gestuit te zien, herinnerde de Staten-Generaal aan het artikel van het haar verleende en nog voortdurend octrooi, volgens hetwelk bij alle vredestraktaten niets mocht bepaald worden, dat tot vermindering van haar recht zou kunnen strekken, terwijl de aangeknoopte onderhandelingen haar, voor het geval dat zij slagen mochten, met schade, zoo niet met den ondergang bedreigden [3].

Maar vooral die Mogendheden, *Frankrijk* en *Zweden*, welke zich bij den vrede den steun dezer Provinciën zouden zien ontvallen, ja hare macht misschien eenigermate aan de zijde van *Spanje* zouden zien treden, lieten niet na, krachtige vertoogen tegen de onderhandelingen in te dienen. Den 13den October (1632) verscheen de Zweedsche Gezant, CAMERARIUS, voor de Staten met het verzoek om onderricht te mogen worden aangaande den wezenlijken stand der onderhandelingen: immers, mochten zij tot vrede leiden, zoo zou de geheele last des oorlogs, zoo tegen den Keizer als tegen den Koning van *Spanje*, op *Zweden* nederkomen, en zou GUSTAAF ADOLF zich genoodzaakt zien het oor te leenen aan de voorstellen van vrede, ook hem gedaan [4]. Aan den Zweedschen Gezant sloot zich de Koningin van *Bohemen* aan met het verzoek, dat in allen gevalle op de belangen van het Huis van *de Palts* mocht gelet worden, welks herstel een der groote oogmerken van het traktaat van *Southampton*, tusschen dezen Staat en *Groot-Britannië* gesloten, geweest was [5].

Frankrijk liet zich het levendigst aan hetgeen hier verhandeld werd gelegen liggen.

---

[1] *Resol. Holl.* 1632, bl. 336.

[2] AITSEMA, bl. 1213. Zie de titels van eenige dier blaauwboekjes van dit tijdstip in de *Biblioth. van Pamfl.* enz, door P. A. TIELE, p. 315, 316. In November werd een plakaat uitgevaardigd tegen »seditieux spreken, seditieuse boekjes, liedjes" enz. (*Resol. Stat.-Gen.* 2 Nov. 1632).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Oct., 1632. AITSEMA, bl. 1213.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Oct., 1632. [5] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Oct., 1632. AITSEMA, bl. 1213.

1630— 1634. Gezindheid en toestand van *Frankrijk.*

In de krijgsplannen, die deze Mogendheid, ging zij eenmaal tot een openbaren oorlog over, tegen *Spanje* dacht uit te voeren, maakte de medewerking der Vereenigde Provinciën een noodwendig bestanddeel uit. En steeds werd het waarschijnlijker, dat het tusschen *Frankrijk* en *Spanje* tot eene oorlogsverklaring zou komen. Bij de vereeniging van den Hertog van *Orléans* met den Hertog DE MONTMORENCY, die zich in zijn Goevernement, *Languedoc*, aan het hoofd van den opstand had geplaatst, had *Spanje* onmiskenbaar het voornemen gehad de opstandelingen met troepen en schepen te ondersteunen. Er was een Spaansch leger in *Catalonië* vereenigd, en uit *Napels* en *Toscane*, welks Groot-Hertog de partij der Koningin-moeder met alle mogelijke middelen ondersteunde, verzamelden zich galeijen in de haven van *Barcelona.* Slechts was men het niet spoedig genoeg eens over de plaatsen, die aan de Spaansche krijgsmacht op Franschen bodem tot verzekering in geval van nood in handen zouden gegeven worden. De Spanjaarden draalden, totdat de Hertog van *Orleans*, door zijns broeders macht bedwongen, geene plaatsen meer af te staan had, en een groote Spaansche vloot was te *Barcelona* eerst gereed toen zij dien Hertog niet meer van nut kon zijn [1]. Intusschen had *Spanje* zich weder als de openlijke tegenstandster van het gevestigde Fransche Bewind doen kennen, en nu de Koning over zijne binnenlandsche vijanden had gezegepraald, was het te wachten, dat hij niet ter halver wege zou blijven staan en eindelijk de Mogendheid, die steeds met de opstandelingen zamenspande, door een krachtigen oorlog tot rede zou trachten te brengen. Hoe kostbaar daarbij het bondgenootschap met de Vereenigde Provinciën zou zijn, was in dit jaar (1632) duidelijker dan ooit gebleken. Nu de Prins van *Oranje* aan de oevers der *Maas* te velde was getrokken, en de geheele Spaansche macht in de Zuidelijke *Nederlanden* in bedwang werd gehouden, kon de Koning van *Frankrijk* de macht, die op zijne aantastbare noordoostelijke grenzen tegen elken overval waakte, voor het grootste gedeelte den Hertog van *Orleans*, toen deze zich naar *Languedoc* op weg had begeven, achterna zenden. De dienst, welke de Staten op deze wijze aan de zaak van het Koningschap in *Frankrijk* bewezen, werd dan ook ten volle erkend. De Maarschalk DE CHATILLON verzuimde niet, den Koning opmerkzaam te maken, hoe door de inneming van *Maastricht* zijne grenzen in volkomen zekerheid zouden gebracht worden. In de maand Junij (1632) had men, schrijft onze Gezant, te *Parijs* brieven uit *Brussel*, door een persoon van staat geschreven en medebrengende, dat, indien Hun Hoog Mogenden niet te velde waren gekomen, de Spanjaarden hun voornemen stellig zouden uitgevoerd en »eenen naren en schadelijken inval in *Frankrijk*, ten dienste van Zijne Hoogheid van *Orleans*, gedaan zouden hebben." Het was dan ook kwalijk te gelooven, meldt dezelfde Gezant, hoeveel blijdschap de inneming van *Maastricht* in *Frankrijk* veroorzaakte. Alle

[1] *Dépêches van* LANGERAK, v. d. 28 Mei, 25 Junij, 24 Sept., 1 Oct., 1632.

Prinsen, Graven en Heren, die in de stad waren, gingen den Nederlanschen Gezant geluk wenschen of hem ten minste eene plichtpleging maken, zelfs Mevrouw de Prinses VAN SOISSONS en de oude Hertogin DE VENTADOUR, hoezeer haar zoon gehuwd was met de zuster van den ongelukkigen Hertog DE MONTMORENCY, wiens ondergang men uit den val van *Maastricht* meende te kunnen voorspellen: want, zeide men, nu zijn al de plannen van de vijanden des Rijks te niet gedaan; in *Brabant* zal men vreemde dingen zien gebeuren, en verneemt men in *Languedoc* de zege der Staten, zoo zal de Koning zijns broeders troepen spoedig uiteen drijven [1]. — Al duldde dan ook *Frankrijks* binnenlandsche toestand naauwelijks de uitbetaling van het subsidie, toch konden de Staten met vertrouwen daarop aandringen [2]. 1630—1634.

Dat *Frankrijk* zulk eenen bondgenoot, als ons Vaderland haar verstrekte, zich noode zou zien ontvallen, behoeft alzoo geen betoog, en bevreemden kan het niet, dat de Fransche Gezant, toen de onderhandelingen te *Maastricht* aangeknoopt waren, een woord mede wenschte te spreken. Den 11den October verscheen hij ter vergadering der Staten-Generaal. Ofschoon hij zich, zeide hij, overtuigd hield, dat Hun Hoog Mogenden gezind waren het traktaat, in 1630 met zijnen Koning gesloten, stiptelijk in acht te nemen, had hij het toch, wegens het heen-en-weder-trekken van Afgevaardigden van wederzijde, die gezegd werden over vrede of bestand te handelen, van zijnen plicht geacht, Hun Hoog Mogenden aan het derde artikel van dat traktaat te herinneren, waarin gezegd werd, dat gedurende de eerste zeven jaren de Staten rechtstreeks noch van ter zijde met hunne vijanden over vrede of bestand zouden handelen, zonder overleg met Zijne Majesteit. Hij deed zulks om niets te verzuimen wat strekken kon om de goede verstandhouding en vriendschap, zoo mogelijk, nog te vermeerderen. Ook verzocht hij Hun Hoog Mogenden te willen gelooven, dat hij in geenerlei opzicht de vrijheid te kort wenschte te doen, die zij hadden om in zaken, welke hunne soevereiniteit en onafhankelijkheid betroffen, besluiten te nemen; eene vrijheid, die zelfs hunne

Vertoog van den Franschen Gezant.

---

[1] *Dépêches van* LANGERAK v. d. 25 Junij, 2, 19 Julij, 13, 17 Aug., 3 Sept., 1632.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Julij; 24 Aug.; 4 Sept., 1632. Steeds konden de penningen niet los komen, tenzij er aan de hooge staatsambtenaren geschenken werden verstrekt. Aan BAUGY werd eene vereering beloofd, als de gelden binnen zouden zijn, en na D'EFFIATS dood drongen zijne opvolgers in het superintendentschap der financiën, DE BULLION en BOUTELLIER, vrij onbescheiden op geschenken in lijnwaad aan: hunne huisvrouwen kwamen LANGERAK dagelijks lastig vallen met de vraag, of Hun Hoog Mogenden reeds in de gift hadden toegestemd (*Resol. Stat.-Gen.* 26 Julij; 22 Aug.; 4 Sept.; 14, 16 Oct., 1632. *Dépêches van* LANGERAK, 24 Sept., 1632). Uit de briefwisseling van LANGERAK in 1632 schijnt te blijken, dat de verklaring, die in 1631 van den Prins verlangd werd (zie hiervoor, bl. 581), op niets anders betrekking had dan op geschenken, aan hen, die de uitbetaling van het subsidie bezorgden, te verstrekken. Men wenschte daartoe 's Prinsen voorspraak bij de Staten.

1630—1634. tegenpartij bij het eerste bestand hun had moeten toekennen. Ook deed hij niets anders dan hen uitnoodigen om het rijp beraad, zoo noodig in eene zaak van zulk een gewicht, in acht te nemen, opdat zij zich niet mochten laten verstrikken, en de Koning, die bij de zaak zoo voor het tegenwoordige als voor de toekomst geen klein belang had, geene stof mocht hebben om zich te beklagen. Maar dit, zoo besloot hij, behoefde men niet te duchten, zoo men gedachtig was aan het wijs beleid, dat zij in al hunne vorige handelingen hadden betoond; aan den voorspoed, die hun thans te beurt viel, en aan de gevolgen, die men mocht verwachten, als zij getrouw bleven aan hunne oude en heilzame grondstellingen [1]. Op deze vermaning, met zoo veel beleefdheid en voorzichtigheid gesteld om hunne onafhankelijkheidszucht niet te kwetsen, antwoordden de Staten, dat zij de zaak in overweging zouden nemen, om den Ambassadeur later hunne bedoeling te laten weten. — Twee dagen daarna kwam BAUGY Hun Hoog Mogenden, op last van Zijne Majesteit, hem verstrekt bij een schrijven uit *Montpellier*, geluk wenschen met de verovering van *Maastricht.* Bij deze gelegenheid drong hij aan op antwoord op zijn voorstel. Eene week later verscheen hij alweder volgens uitdrukkelijken last om den Staten-Generaal bekend te maken, eerst dat de Koning met den Hertog van *Orleans* een vergelijk getroffen had, en straks daarop dat MONTMORENCY zijne ontrouw met den dood had moeten bekoopen. Deze uitkomst sneed de hoop af van hen, die zich met eene omwenteling in *Frankrijk* gevleid hadden, en verzekerde den Staten, dat zij, in geval zij den oorlog voortzetteden, *Frankrijk* steeds tegen *Spanje* aan hunne zijde zouden hebben. Dus had de Ambassadeur allen grond om bij deze gelegenheid stelliger te spreken en Hun Hoog Mogenden te verzoeken, een kort en bondig besluit op de openingen van den vijand te nemen. Te minder konden de Nederlanders aarzelen ten naauwste met *Frankrijk* verbonden te blijven, omdat ook de Fransche Hugenoten de blijken gegeven hadden, dat zij het tegenwoordig bewind vertrouwden, daar zij bij den opstand in *Languedoc* vrij algemeen den Koning getrouw waren gebleven [2].

Missieve der Staten tot geruststelling der Fransche Regering.

Toen de Afgevaardigden van de Staten der andere zijde weldra in *den Haag* te wachten waren, was het tijd om de heusche herinnering, ruim eene maand te voren door BAUGY gedaan, te beantwoorden. De Staten deden het bij eene missieve aan hunnen Gezant te Parijs, gedagteekend van den 18den November (1632). Zij twijfelden niet, zoo schreven zij in dien brief, of men zou thans hunne handeling bij den Koning in een ongunstig daglicht trachten te stellen, dus grepen zij de gelegenheid aan om hunnen Ambassadeur uitdrukkelijk te gelasten, Zijne Majesteit te verzekeren, dat hun niets zoo zeer ter harte ging als zijne gunst en vriendschap te behouden, met bijvoeging,

1 *Register v. brieven enz.*, ingekomen uit *Frankr.* in de jaren 1629—1632; fol. 621, sq.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 11, 13, 20, 22 Oct., 1632. *Resol. Holl.* 1632, bl. 385.

1630—1634.

dat zij met hunnen vijand rechtstreeks noch van ter zijde, zonder overleg met Zijne Majesteit, over vrede of bestand zouden handelen. Ten einde den Koning in te lichten ten aanzien van het karakter der aangevangen en voort te zetten handeling, deelden zij hem hunne manifesten van den 22sten Mei en den 11den September mede. Den brief van den Hertog VAN AERSCHOT en de komst van drie Gedeputeerden uit *Brussel* te *Maastricht* stelden zij als een gevolg dier manifesten voor. Voorts meldden zij, hoe, toen de negen punten door de andere partij niet verworpen waren, men zich genoodzaakt gezien had de Provinciën van het verhandelde te verwittigen, vermits er zonder hare bewilliging geen besluit in deze zaak mocht genomen worden. Weshalve, dus besloten zij, er tot nog toe niets afdoends nopens de handeling besloten was noch had kunnen besloten worden. Intusschen was er een grooter aantal van aanzienlijker Gedeputeerden uit *Brabant* te *Maastricht* aangekomen. Het verblijf van die Heren met hun gevolg aldaar en in de omstreken in dit saizoen achtten zij niet te strooken met de waardigheid dier personen en met het aanzien van dezen Staat. Voor het geval derhalve, dat de onderhandelingen werden voortgezet, hadden zij dien Gedeputeerden paspoort verleend om in *den Haag* te komen. Zoo zou men zien, wat de tijd en de gelegenheid in deze zaak verder zou willen geven. Niets beslissends zou er besloten worden zonder dat men daarop Zijner Majesteits hoogst wijs advies zou verzoeken. Mochten zij »eene christelijke, eervolle en verzekerde uitkomst van den oorlog" vinden, dan zou de mededeeling van 's Konings bedenkingen worden verzocht, waarop alsdan met behoorlijk ontzag zou gelet worden [1]. — Op deze mededeeling kon de Koning gerust zijn: immers moest hij het er alsnu voor houden, dat, aangezien de onderhandeling buiten de Spaansche Regering om met de Staten van de andere zijde plaats had, zij, in geval zij gelukte, tot den val van het Spaansche gezag in de Zuidelijke *Nederlanden* zou leiden. Dus antwoordde de Koning onzen Gezant, dat hij blijde was, dat Hun Hoog Mogenden hem de eer aandeden, hunne gewichtigste zaken hem zoo openhartig te vertrouwen. Evenwel voegde Zijne Majesteit er bij, dat hij van Hun Hoog Mogenden bijzondere omzichtigheid meende te mogen verwachten, aangezien de Spanjaarden met die negotiatiën niets anders beoogden, dan tijd te winnen om hunne verwarde zaken eenigermate te herstellen [2].

Ook in het binnenland beijverden zich de Staten-Generaal die Provinciën, welke bezwaren tegen de onderhandelingen hadden, nader in te lichten. Zoo besloten Hun Hoog Mogenden den 22sten October (1632), Gedeputeerden te zenden naar *Zeeland* en naar *Friesland*, welke Provincie steeds toonde, zich aan al wat er voorviel, niet gelegen te laten liggen: immers nog in het begin dezer maand hadden de Staten-Generaal te

Deputaties naar *Zeeland*, *Friesland* en *Groningen*.

[1] AITSEMA, I, bl. 1212, 1213.

[2] *Dépêche van* LANGERAK, van 16 December, 1632.

1630—
1634.
betreuren, dat er geene Friesche Gedeputeerden ter Generaliteit tegenwoordig waren [1]. Dit belette de Friezen niet om zich later te beklagen, dat men zonder hun medeweten zulk eene gewichtige zaak als de onderhandeling met den vijand had ter hand genomen [2]. De bezending der Staten naar die beide Gewesten zou strekken, om ze te stemmen voor de onderhandeling met die van de andere zijde. De Heren, naar *Zeeland* bestemd, waren CATS en MARIENBURG, burgemeester van *Deventer;* tot de reize naar *Friesland* werden uitgenoodigd BOREEL, Pensionaris van *Amsterdam*, en WALTA, Gedeputeerde van *Friesland* ter Generaliteit [3]. Bovendien gingen de Heren SONCK en RUITENBURG met gelijken last naar *Groningen* [4]. Als grond deden zij gelden, dat men verplicht was de gelegenheid aan te grijpen, zoo ze zich aanbood, om met eere en gerustheid tot het einde van den oorlog te geraken: nu de staat van zaken in *Europa* gunstig stond; nu door den zegen Gods de regering dezer Landen in goeden toestand gebracht en de godsdienst verzekerd was; nu de grenzen sedert eenige jaren herwaarts, tot eer en glorie van deze Regering, naar wensch waren uitgezet, in één woord, nu men zich in voorspoedige omstandigheden mocht verheugen, was het de rechte tijd om goede voorwaarden te bedingen: zou men zich zonder noodzaak nog verder aan de rampen en onzekere uitkomsten van den oorlog onderwerpen? Ten slotte deelden zij mede, dat Zijne Excellentie alles rijpelijk overwogen had, en als zijn advies doen verklaren, dat het tegenwoordig aanbod behoorde aangenomen te worden, indien men ooit uit den oorlog wilde komen, of dat anders de strijd onverzoenlijk zou worden en aanvallenderwijze diende te worden gevoerd, waartoe de Provinciën meer dan vroeger zouden moeten opbrengen. Voorts voegden zij er tot geruststelling bij, dat de Provinciën, die geneigd waren tot de onderhandeling, verlangden, dat niet alleen het grondgebied, door vroegere overwinningen verkregen, zou gehandhaafd worden, maar dat men de grenzen zoo veel mogelijk zou zien uit te breiden, ten einde het gezag op den *Rijn* en de *Maas* ten behoeve van den handel geheel in handen van dezen Staat mocht blijven; dat niet alleen de beide Indische Compagniën gehandhaafd, maar voor de West-Indische de inruiming van het Kapitein-Generaalschap van *Fernambuc* bedongen zou worden; dat men die van de andere zijde behoorde te verplichten om deze Landen tegen alle aanrandingen van den kant van het Roomsche Rijk te helpen verdedigen, en eindelijk, dat overwogen moest worden, of en in hoe verre de toestemming van den

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Aug., 5 Oct.; 1632. Den 23sten October namen drie buitengewone Gedeputeerden van *Friesland* zitting ter Generaliteit (*Resol. Stat.-Gen.* 23 Oct., 1632).

[2] AITSEMA, 1213.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 23 Oct., 1632. Eerst was VAN BEVEREN benoemd, doch deze verontschuldigde zich.

[4] AITSEMA, 1213.

oning van *Spanje* en de Infante, al of niet, vereischt zou wezen [1]. De Gedeputeerden van Hun Hoog Mogenden in *Zeeland* kregen ten antwoord, dat de Staten der Provincie hunne Gecommitteerden eerstdaags naar *den Haag* zouden zenden [2]. Ook *Friesland* zond buitengewone Afgevaardigden naar *'s Hage.* Doch weinig beantwoordden de Gedeputeerden van *Zeeland*, *Friesland* en *Groningen* aan hetgeen men door die bezendingen bij deze Provinciën had hopen te bewerken. Zij verklaarden zich dadelijk hevig tegen de onderhandelingen [3], en wilden er volstrekt niet van hooren, dat er ook op eenen anderen voet, dan op dien van vrije Staten, of met het doel om slechts tot bestand, en niet om tot een eeuwigen vrede te komen, met die van de andere zijde zou mogen gehandeld worden. Tegen den tijd der aankomst van de Afgevaardigden der Brabantsche Staten in *Holland* werden nieuwe bezendingen, te weten de Heren VAN FOREEST en FOEYT naar *Friesland*, en de Heren SONCK en RUITENBURG naar *Groningen* gezonden, om die Provincies te bewegen, een minder stipten last aan hare Gedeputeerden te geven, opdat dezen zich eenigermate naar den eisch der gelegenheden zouden mogen schikken, waarin die van *Zeeland* reeds tot op een zekere hoogte bewilligd hadden. Doch ook die poging was vergeefsch. De Friesche Staten antwoordden, dat zij bij hun vorig besluit en bij de Instructie, aan hunne Gedeputeerden eens gegeven, volhardden. De Groningsche Staten gaven hetzelfde op bijzonder plechtigen toon te kennen. Hun besluit, verklaarden zij, strekte tot niets anders dan tot grootmaking van Gods heiligen naam, voortplanting van zijn heilig woord, handhaving van de soevereiniteit dezer Provinciën en dienst van al onze Geallieërden [4]. Doch de lijdelijke en onwillige houding van een drietal Provinciën kon de voortzetting der eenmaal aangeknoopte onderhandelingen niet keren. 1630—1634.

Een eerste gevolg dezer onderhandelingen was, dat daardoor, beter dan door de krijgsmacht van SANTA-CRUZ, de tocht tegen *Brussel* voor ons leger werd afgesneden. Echter om eenige kans te hebben, dat de vijand zich naar onze voorwaarden voegde, was het noodig, dat het leger bijeen bleef. Doch werkeloos kon het niet blijven, waar het lag. Ook begrepen de Staten, dat de Provinciën te gewilliger de oorlogslasten zouden blijven betalen, zoo zij zagen, dat er iets met de krijgsmacht werd uitgericht [5]. Geen ander veld stond er voor eenige onderneming open, dan de Duitsche

---

[1] AITSEMA, 1229—1231. Vgl. *Notulen gehouden van 't geene voorgeloopen is noopende de onderhandelingen bij de HH. Gedeput. van de Heeren Staten van d' andere zijde aengeboden*, 16, 31 Oct., 1632 (Op het Rijksarchief). [2] AITSEMA, 1213. [3] AITSEMA, t. a. p.

[4] Ald. bl. 1231, 1232. *Notulen — noopende de onderhandel.* 14 Nov.; 9, 13 Dec., 1632. De buitengewone Zeeuwsche Gedeputeerden namen den 7den November zitting. Omstreeks denzelfden tijd verschenen dezulken ook van andere Provinciën (*Resol. Stat.-Gen.* 7, 9, 11 Nov., 1632).

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Sept., 1632.

1630—1634. grens, waar men zich van die plaatsen kon meester maken, wier bezetting de Spaansche Regering der Zuidelijke *Nederlanden* zich nog had voorbehouden. Op deze wijze schenen de Staten reeds uitvoering te beginnen te geven aan het laatste der negen artikelen, die aan de drie Gecommitteerden van den vijand, welke het eerst te *Maastricht* gekomen waren, ter hand waren gesteld. Dit artikel toch hield in, dat zekere plaatsen door het garnizoen van den Koning van *Spanje* ontruimd en neutraal gemaakt, en eenige aan de Staten der Vereenigde Provinciën zouden overgeleverd worden. Met betrekking tot dit artikel verlangden *Gelderland* en *Groningen* en *Ommelanden*, dat de stadjes *Erkelens* en *Wachtendonk* voor de Provincie *Gelderland* bedongen moesten worden, en dat *Gelder*, de eenige plaats in het Overkwartier van *Gelderland*, die nog niet in onze handen was, *Breda*, *Zandvliet* (aan de *Schelde*), *Lingen*, *Rijnberk* en *Gulik* door 's vijands garnizoenen ontruimd, en de laatste drie plaatsen ontmanteld en aan hare Heren teruggegeven moesten worden [1]. — Hoe het zij, het leger brak den 2den November op, om te zien of er iets ten dienst van het land kon worden gedaan [2]. Het richtte den marsch naar *Roermond*, terwijl de zieken, ten getale van 4500, in schepen de *Maas* af herwaarts gezonden werden. Met aftrek dezer manschappen was het leger nog 12,000 man voetvolk sterk, en naar de getuigenis van den Hertog VAN AERSCHOT, die het zag optrekken, in zeer voldoenden staat en goede orde. Te *Herkenbosch* en in andere dorpen in den omtrek van *Roermond* hield het zich tien of twaalf dagen op om zich te ververschen. Toen zond de Prins Graaf WILLEM VAN NASSAU met 5000 man voetvolk en 12 Compagniën ruiters uit op het beleg van *Orsoy*, waartegen kort te voren een aanslag van WOLF MISLICH, VAN DIEDENS onderbevelhebber, mislukt was [3]. De Prins won der Staten gevoelen in omtrent de vraag, of hij zelf de stad *Gelder*, slechts door eene geringe bezetting verdedigd, niet zou trachten in te nemen. Hij kreeg, zeggen 's Prinsen Gedenkschriften, een weinig opwekkend antwoord, alsof de zaak de moeite niet waard was, en zag van de onderneming af [4]. De aanteekeningen der Besluiten van de Staten-Generaal melden daarentegen, dat Hun Hoog Mogenden den Prins met vele en groote betuigingen van lof en dankbaarheid te kennen gaven, dat zij hem hierin niet konden raden; maar dat zij een volkomen vertrouwen hadden op zijn wijs beleid, zich overtuigd houdend, dat hij geene gelegenheid zou laten voorbijgaan tot vermeerdering van de veiligheid van den Staat [5]. Zeker schijnt het, dat de Staten geen krijgsbedrijven in dit saizoen meer verlangden: ten minste gelastten zij de Schutter-compagniën uit de Brabantsche grensvestingen terug te komen,

Het leger breekt van *Maastricht* op.

[1] AITSEMA, I, 1214. V. D. CAPELLEN, I, bl. 656.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Nov., 1632.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Oct., 1632.
[4] AITSEMA, 1211. *Mém. de Fréd. Henri*, p. 158.
[5] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Nov., 1632.

hetgeen de gewone garnizoenen verbood, des gevorderd, met het veldleger mede te werken [1]. 1630—1634.

Van *Herkenbosch* marcheerde het leger in twee dagen naar het dorp *Wankum* (tusschen *Venloo* en *Stralen*) en de omstreken. Terwijl het hier eenige dagen gelegerd bleef, kwam de Keurvorst van *Keulen*, voorzeker vreezende dat de krijgsbeweging zijne hoofdstad gold, te *Kempen* (tusschen *Wachtendonk* en *Crefeld*), een plaatsje van zijn gebied, op een paar uren afstands van 's Prinsen legerplaats gelegen. Van daar uit zond de Aarts-Bisschop een edelman om den Prins te begroeten, en Zijne Excellentie bij zich ten middagmaal te noodigen. De Prins begaf zich te paard derwaarts, vergezeld van zijne voornaamste legerhoofden, »allen wel in orde." De Keurvorst kwam hem ter halverwege in een koets te gemoet, met welke hij den Prins naar *Kempen* medenam, terwijl hij hem in alle opzichten met de meest mogelijke onderscheiding bejegende. Er vielen tusschen de beide Vorsten eenige woorden over de komst van PAPPENHEIM: daar de Prins zich deswegens eenigzins verstoord getoond had, trachtte de Keurvorst zich te verontschuldigen [2]. De tusschenkomst van *Frankrijk* kwam den Keurvorst zeer te stade. Anders had zijn Stift, aan de eene zijde bedreigd eerst door den Zweedschen Veldmaarschalk HORN en daarna door BAUDISSEN, die in dienst van den Koning van *Zweden* met een bende van 6000 man bezuiden de *Lippe* was aangekomen en *Sieburg* had ingenomen [3], en aan den anderen kant door de Staatsche krijgsmacht, lichtelijk het slachtoffer eener vijandelijke bezetting kunnen worden. Doch RICHELIEUS staatkunde bracht mede dat *Frankrijk* met de Ligue en hare hoofden, de Keurvorsten van *Beijeren* en *Keulen*, vrede moest houden. Niet alleen hield men aldus het zwaard dezer Mogendheden in de scheede en den Hertog van *Lorraine*, die met den Hertog van *Beijeren* verwant was en met de westelijke Rijksvorsten eene lijn moest trekken, eenigermate in bedwang; maar ook ontging men op die wijze den blaam, alsof men den Koning van *Frankrijk* met GUSTAAF ADOLF tegen het Katholicisme liet zamenspannen: slechts, zoo RICHELIEU hiervan niet verdacht kon worden, kon de Paus, hoe sterk ook door de Spaansche partij te *Rome* gedrongen, met den Franschen Kardinaal en zijne maatregelen vrede hebben, en de Geestelijkheid in *Frankrijk* op zijne hand blijven. Zóó goed lieten de clericalen zich paaijen, dat het gerucht geloof vond, dat de Koning van *Zweden* zelf Roomsch zou worden, en de Kardinaal daarna alles met hem ten beste zou regelen [4]. — De Keurvorst van *Keulen* had om de bescherming, die hij

Ontmoeting tusschen den Prins en den Keurvorst van *Keulen*.

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 11, 15, 18 Nov., 1632.

2 *Mém. de Fréd. Henri*, p. 158, 159. AITSEMA, 1244.

3 BAUDISSEN werd in Augustus, zoo het heette, met 19 regimenten voet- en 3000 man paardevolk op onze grenzen gewacht (*Resol. Stat.-Gen.* 24, 26 Aug.; 8 Sept., 1632).

4 Brief van LANGERAK, v. 19 Julij, 1632.

1630—1634. bij *Frankrijk* vond, te beloonen, zijn woord gegeven, dat hij aan PAPPENHEIM geen doortocht zou verleenen [1]. Toen die veldheer niettemin voor *Maastricht* was aangekomen, was men in *Frankrijk* dan ook zeer verontwaardigd; men klaagde dat men door dien Vorst bedrogen was; de Koning verklaarde, dat hij hem de onzijdigheid zou laten opzeggen, en de meening was dat BAUDISSENS aanslagen op *Keulen* zouden ondersteund worden [2]. Doch toen de zaak zonder schade was afgeloopen, begreep *Frankrijk* zijne staatkunde ten aanzien van *Keulen* te moeten volhouden, en stelde zich voor den Keurvorst tegen de wraak der Staten-Generaal in de bres, vooral na den Goeverneur van *Bouillon*, door hem ter rechtvaardiging van zijn gedrag naar *Parijs* gezonden, gehoord te hebben: hij had, zoo verklaarde de Keurvorst, PAPPENHEIM den tocht herhaaldelijk ontraden en van dezen de verzekering bekomen, dat hij er van afzag [3]. Dit nam de Fransche Regering als waarheid aan, en de Koning verzocht de Staten, bij missieve van den 3den October uit *Montpellier*, dat zij, het gebeurde vergetende, de onzijdigheid met den Keurvorst mochten blijven erkennen. VAN DER VEECKEN bood zich aan om nader te bewijzen, dat zijn Meester aan PAPPENHEIMS bedrijf niet medeplichtig was geweest. Om den wil des Konings van *Frankrijk* liet men VAN DER VEECKEN toe, de aangeboden verklaring te geven [4]. In weerwil dat de Keurvorst zoo veel verplichting aan *Frankrijk* had, verlangde hij toch zijne zelfstandigheid te bewaren, en weerstond hij den aandrang, dien men op hem uitoefende, dat hij zich, op den voet van zijnen ambtgenoot van *Trier*, in *Frankrijks* bescherming zou begeven [5].

Inneming van *Orsoy*.

Terwijl de Prins nog te *Wankum* toefde, ontving hij het bericht, dat Graaf WILLEMS onderneming geslaagd en *Orsoy* ingenomen was. Den 10den November waren die Graaf en de Heer VAN DIEDEN voor deze plaats getrokken, en den 15den gaf zij zich over [6]. Hierna achtte de Prins den tijd gekomen om het leger te ontbinden en de verschillende korpsen hunne garnizoenen te laten betrekken. De waardgelders werden afgedankt en de lichting van nieuwe manschappen voor de Fransche regimenten gestaakt [7]. Den 24sten November kwam Zijne Excellentie in *den Haag* aan, alwaar hij, gelijk overal, waar hij was doorgetrokken, met veel toejuiching ontvangen werd [8].

---

[1] Brief van LANGERAK, v. 23 Julij, 1632.

[2] Brieven van LANGERAK, v. 30 Julij, 6 Aug. en 26 Nov., 1632.

[3] Brief van LANGERAK, v. 8 Oct., 1632. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Oct., 1632.

[5] Brief van LANGERAK, v. 7 Nov., 1632. Toen in het voorjaar de Keurvorst van *Trier* op het punt scheen eenige vestingen aan *Rijn* en *Moezel* aan de Spanjaarden over te leveren, waarschuwden de Staten hem daarvoor (*Resol. Stat.-Gen.* 8 Mei, 1632).

[6] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 159. AITSEMA, 1244. *Resol. Stat.-Gen.* 21 Nov., 1632.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Nov., 1632.

[8] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 159. AITSEMA, 1244. *Resol. Stat.-Gen.* 25 Nov., 1632. *Resol. Holl.* 1632, bl. 411.

De uitslag van den veldtocht van dit jaar en ten slotte de inneming van *Orsoy* verbrak het evenwicht, dat er jaren lang in de naburige Duitsche landen tusschen onze en de Spaansche macht bewaard was. Doch de Duitsche Vorsten en Steden van die oorden hadden geen reden zich daarover te bezwaren, vermits de Staten hunne overmacht gebruikten om de Vorsten bij de onzijdigheid te bewaren en de ingezetenen zoo veel mogelijk tegen de inlegering der troepen zoo wel van PAPPENHEIM als van de Zweedsche bevelhebbers te behoeden. Dit blijkt uit de vertoogen en verzoeken, welke Hun Hoog Mogenden van die zijde toekwamen. 1630—1634.

In Januarij (1632) had de Hertog van *Neuburg* door zijnen Gezant WISPENNINCK het verzoek tot de Staten herhaald, dat zij hem tegen elke aanranding, en zijn grondgebied tegen de knevelarij van vreemd, ook van hun eigen krijgsvolk zouden beschermen [1]. Den 28sten Februarij antwoordden zij den Gezant op al de punten, door hem ter sprake gebracht [2]. Nederlandsche soldaten, gaven zij thans toe, die zich aan eenig gruwelijk feit, waar lijf en leven aan hing, hadden schuldig gemaakt, en op heeter daad betrapt waren, mochten, nadat Hun Hoog Mogenden van de zaak verwittigd waren, op de plaats zelve gestraft worden; maar om lichtere vergrijpen moest de dader steeds naar een Nederlandschen rechter worden opgezonden. Voor de ontruiming van de door ons nog bezette plaatsen was het thans, zoo als de Hertog, zeiden de Staten, zelf wel begrijpen zou, de tijd niet, en wat zijnen wensch aanging, dat de Koning van *Zweden* de onzijdigheid eerbiedigen mocht, zoo konden zij niet nalaten te zeggen, dat daartoe veel zou afhangen van de wijze, op welke de Hertog de Protestanten op zijn grondgebied behandelde: »aangezien de Koning van *Zweden* zich ten hoogste aan de restitutie van het Evangelische Wezen in *Duitschland* liet gelegen liggen." — Op deze wijze wenschten de Staten hunne voorspraak bij GUSTAAF ADOLF den Protestanten, die zich in het Neuburgsche de vrijheid van godsdienstoefening niet vergund zagen, ten goede te doen komen. En aan die voorspraak lieten zij het niet ontbreken. In het midden van Junij (1632) herhaalden zij bij den Koning van *Zweden* hun verzoek, dat hij de onzijdigheid der Guliksche Landen zou ontzien: anders zouden, voegden zij er bij, de Keizer en *Spanje*, *als ook anderen* (waarschijnlijk bedoelden zij de Fransche ontevredenen), het gegeven voorbeeld meenen te mogen volgen. Zulke vertoogen, de Hertog betuigde het later zelf, waren niet vergeefsch. Toen echter BAUDISSEN bezuiden de *Lippe* verscheen, brandschatte hij het land van *Berg* en *Gulik*, en plunderde kerken, kloosters en kasteelen. De Hertog meldde zich alsnu op nieuw bij de Staten aan, die zich de zaak aantrokken [3]. — Zoo waren de Staten eene toevlucht voor de verschillende partijen in

Betrekking der Staten tot de Vorsten van westelijk *Duitschland*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Jan., 1632.
[2] Zie hiervoor, bl. 576, 577.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Febr.; 10 Maart; 14 Junij; 10, 13 Nov., 1632.

1630—1634. Westelijk *Duitschland*. De burgers van *Bremen*, in het voorjaar beducht dat PAPPENHEIM iets tegen hunne stad zou ondernemen, verzochten bijstand te water en te land. De Staten antwoordden, dat zij genegen waren de stad in nood met raad en daad bij te springen, en verzochten, dat zij ten dien einde een Afgevaardigde herwaarts zond [1]. Terwijl het leger nog te velde was, gingen de Gedeputeerden der Staten in dat leger, op herhaalde smeekingen van de burgers van *Duisburg* en ten verzoeke van de Brandenburgsche Raden, er toe over, om bij den dreigenden overlast der Spaansche troepen onder MERODE, »eene sterke partij soldaten met een goed officier, onder schijn van convooi, binnen *Duisburg* te zenden, ten einde de goede ingezetenen met de schaduw van Hun Hoog Mogenden te bedekken." — Hun Hoog Mogenden schreven terug, dat men dat convooi terug zou doen komen om niet tegen de onzijdigheid te zondigen [2]. Korten tijd daarna verzochten diezelfde Brandenburgsche Raden onzen bijstand tegen PAPPENHEIM, die op zijnen doortocht het land van *Kleef* en *Mark* gebrandschat en geplunderd had. De Staten gaven te kennen, dat men zich bij de andere zijde deswegens beklagen moest. Doch de Raden antwoordden, dat geene klachten baatten, maar dat er van onzen kant naar middelen diende omgezien te worden om zulke geweldenarijen tegen onzijdigen te keer te gaan. In dezen zin schreven de Staten alsnu aan den Prins, en daarop volgde spoedig de inneming van *Orsoy*, nadat de Keurvorst van *Keulen* gedreigd was, dat men PAPPENHEIMS knevelarijen op hem zou wreken, vermits zich bij zijne troepen 3000 nieuw geworven soldaten van hem, den Keurvorst, gevoegd hadden [3]. — Nog van een ander oord kwamen jammerklachten over PAPPENHEIMS scharen tot de Staten in *den Haag*. Den 29sten November verscheen alhier de Kanselier van CHRISTIAAN, gekozen Bisschop van het Stift *Minden*, geboren Hertog van *Brunswijk-Luneburg*. Na een drieëndertigjarig rustig bezit van dit Bisdom had de Bisschop van *Osnabrück*, FRANS WILLEM, Graaf van *Wartenberg*, de ijverige hersteller van het Katholicisme in die streken, hem met behulp van de troepen van PAPPENHEIM daaruit verjaagd, met het doel om bij hem, thans den oudsten Rijksvorst, de uitvoering van het Restitutie-edict te beginnen. Hij vertrouwde, dus liet hij weten, dat Hun Hoog Mogenden het Stift, hetwelk van hen vrijgeleide verlangd had, en ten deele met hen geallieërd was, niet door hunne vijanden onderdrukt zouden willen zien: immers ontbrak het hun niet aan de middelen om den Vorst bij te staan. Gelukte den Bisschop van *Osnabrück* deze gewelddadigheid, dan zou hij mede het Stift *Verden* [4], en ten laat-

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 8 Mei, 1632. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Sept., 1632.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Sept.; 19 Oct.; 3 Nov., 1632.

[4] Uit de taal van den Gezant van den Bisschop van *Minden* moet men opmaken, dat Hertog JOHAN FREDERIK van *Holstein*, Luthersch Aartsbisschop van *Bremen*, toen nog in het bezit van het Bisdom *Verden* was, hoezeer dit in 1630 door den Paus aan den Bisschop van *Osnabrück* was toegewezen.

ste het Aartsstift *Bremen* bemachtigen, en de steden *Bremen* en *Brunswijk* aanranden, ja, den ganschen *Neder-Saksischen* en *Westfaalschen* Kreis onder zijn bedwang bekomen, en zoo doende zou in die Provinciën eene Mogendheid het aanzijn krijgen, allergevaarlijkst voor dezen Staat [1]. — Deze zaak was dus waarlijk van geen gering belang; doch zij stond met den uitslag van den geheelen krijg, in *Duitschland* gevoerd, in verband, en hoe Hun Hoog Mogenden zich de uitkomst van dien grooten strijd aantrokken, zou weldra blijken. Intusschen lieten zij eenen uit hun midden, den Heer SCHAFFER, uit *Groningen*, een antwoord op dat aanzoek ontwerpen [2]. 1630—1634.

Ook het Graafschap *Oost-Friesland* werd ditmaal weder met inlegering van vreemde troepen bedreigd. Geen wonder, dat de Graaf, hoe jaloersch ook op zijn gezag tegenover den invloed der Staten, hunne bescherming inriep. Omstreeks het midden van Augustus (1632) gaf GUSTAAF ADOLF, bij schrijven van zijnen Minister SALVIUS, dien Graaf te kennen, hoe hij verwachtte, dat ook hij wat »voor het Evangelische Wezen" zou willen doen, en verzocht van zijne Genade inkwartiering voor 3000 man. De Stenden verklaarden met het Evangelische Wezen niets te doen te hebben; maar de Graaf wist niet beter, dan zich tot afwending van het gevreesde kwaad tot de Staten te wenden: hij wees zelf het middel aan: de Staten, zeide hij, moesten over de zaak schrijven aan den Hertog FRANZ KARL van *Saksen-Lauenburg*, en aan den Zweedschen Resident SALVIUS. Hun Hoog Mogenden besloten, zich behalve tot SALVIUS rechtstreeks tot den Koning te richten [3]. — De bezetting van de grenzen des Graafschaps door eigen troepen, vroeger beraamd om tegen overweldiging van buiten gevrijwaard te zijn [4], had wegens de herleving der oude oneenigheden tusschen de Stad *Embden* aan de eene en den Graaf met de andere Leden van het Landschap aan de andere zijde, geene uitvoering gekregen. De Stenden van *Oost-Friesland* weigerden dat wat de Stad *Embden* goed vond, namelijk het geschil aan de Staten-Generaal te onderwerpen, wien volgens het Oosterhuizensche en het Haagsche akkoord de uitspraak toekwam [5]. Op dezen grond gaf de Prins zijn advies. Hij meende, dat tot bezetting der grenzen het voorgeslagen getal van 1200 man veel te gering was: er waren minstens 4 of 5000 toe vereischt: anders zou men, vreesde hij, in geval van nood, alle zwarigheid op onze schouders schuiven: ook waren er drie of vier aanzienlijke forten noodig. Intusschen herrezen de moeilijkheden van de betaling van het garnizoen van *Embden*. Vermits Betrekkingen met *Oost-Friesland*,

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Nov., 1632.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Dec., 1632.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Aug.; 8 Sept., 1632. AITSEMA, bl. 1260.

[4] Zie hiervoor, bl. 532.

[5] Hoe goed zich ook gemeenlijk met *Embden* verstaande, duldden de Staten van de zijde dezer Stad toch niets, dat hun gezag te na kwam. Zoo verboden zij haar herhaaldelijk en met bedreiging, op het Noorder Wad een uitlegger te hebben, die onder den naam van bakengeld, belasting invorderde (*Resol. Stat.-Gen.* 22, 24 Sept., 1631. 1 Oct., 1632).

1630—1634. de landbewoners zich niet gehouden achtten, daartoe bij te dragen, zoo dreigde de Stad met gewapende heffing. Dus kwamen de Gedeputeerden der beide partijen in het voorjaar van 1632 alweder de beslechting der Staten-Generaal verbeiden. Dezen vermochten ze niet tot een akkoord te brengen, maar gelastten de opbrengst van de noodige gelden tot onderhoud van het Embdensche garnizoen, des noods met soldaten, in te vorderen. In den zomer verschenen de partijen op nieuw in *den Haag*, en deden de Staten uitspraak, niet zonder bezwaren en klachten van eene der partijen [1].

en met *Brandenburg.* Onder onze Duitsche naburen betoonde zich de Keurvorst van *Brandenburg* steeds zwevend tusschen den naijver op hetgeen hem van de zijde der Staten eene aanmatiging docht van soevereine rechten, die hem toekwamen, en de erkentenis van de behoefte, die hij had aan de ondersteuning eener Mogendheid, wier tegenspoed zijnen ondergang ten gevolge moest hebben. Gaarne zou hij twee onbestaanbare zaken hebben vereenigd. Zoo kwam de Graaf van SCHWARTSENBERG in Januarij 1632, na den beklagelijken aanhef, dat Hun Hoog Mogenden toch den ondergang van zijns Meesters arme landen niet zouden

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 14, 18 Aug.; 20, 25 Sept.; 6 Oct.; 26 Nov. 1631. 22, 24 Maart; 3, 8, 9, 17 April; 14, 15 Junij; 3 Julij; 10, 17 Sept. 1632. In den zomer van dit jaar gebeurde het, dat een Oost-Indievaarder op *Borkum* strandde. De Graaf zond lieden aan boord, die de lading begonnen te lossen en te bergen, terwijl zij de bootsgezellen dwongen zulks lijdelijk aan te zien. Dit maakte de verontwaardiging der Staten-Generaal gaande. Zij zonden den Heer HUYGENS tot hem, ten einde aan de Oost-Indische Compagnie de beschikking over haar eigen goed te verzekeren. Des noods zou hij met de sterke hand den wil der Staten doordrijven. De noodige oorlogschepen werden daartoe aangewezen. De Graaf bood geen tegenstand en kreeg nu zelfs eene dankbetuiging voor zijne vriendelijke bejegening van de manschappen van den Oost-Indievaarder (*Resol. Stat.-Gen.* 19 Aug.; 6 Sept. 1632). In dezen tijd had de Graaf het denkbeeld opgevat der oprichting eener Abyssinische Compagnie. Daar de Staten het verzoek van eenen inlander, DIEDERIK VAN HELSDINGEN van *Utrecht*, om het Land van Abyssinie te mogen bevaren, als strijdig met het recht der Oost-Indische Compagnie afsloegen (*Resol. Stat.-Gen.* 8 Oct. 1630. 3 Febr.; 29 Maart, 1631), zoo laat het zich denken, dat zij 's Graven plan niet aanmoedigden. Ook leidde het tot niets (AITSEMA, 1244, 1259. *Resol. Stat.-Gen.* 8 Oct.; 3 Dec. 1632). Bij den doop van den jongen Graaf lieten de Staten zich vertegenwoordigen, en schonken eene rijke pillegift (*Resol. Stat.-Gen.* 22 Nov.; 4 Dec. 1632). Aan onze Afgevaardigden ten doop werd opgedragen den voorrang aan geene Gezanten te verleenen, dan aan die van gekroonde Hoofden. Na hetgeen hun uit *Venetië* medegedeeld werd, hadden de Staten ook daar de gelegenheid om op het recht van hunnen Gezant te staan. Immers schreef de Heer VAN OOSTERWIJK, dat de daar aangekomen Fransche Gezant, DE TUILERIE, hem had laten weten, niet van zins te zijn, hem den titel van *Excellentie*, noch ook in zijn huis de hooge hand te geven. Aan OOSTERWIJK werd in antwoord gelast, dat hij zich in alles zou laten bejegenen als den Gezant van een gekroond hoofd, en dat hij de ontmoeting zou ontgaan van al wie weigerde hem zoo te behandelen (*Resol. Stat.-Gen.* 31 Dec. 1632).

J. F. C. Reckleben sculps.

begeren, met de volgende oude grieven voor den dag: dat hem onbillijkerwijze het onderhoud van het regiment van VAN GENT werd opgedrongen; dat *Emmerik*, *Rees*, *Wezel*, *Burich* en het Huis te *Lobith* nog altijd door Staatsche troepen bezet bleven; dat de Staten in de landen van *Kleef* en *Mark* licenten hieven, hoezeer zij toch geene aanspraak hadden op regaal recht of jurisdictie op 's Keurvorsten grondgebied. — Volkomen zeker kon de Minister niet zijn van in alles wat hij beoogde, de Kleefsche onderdanen des Keurvörsten aan zijne zijde te hebben. Althans verzochten de Ridderschap en Steden van *Kleef*, dat Hun Hoog Mogenden niets ten hunnen nadeele met SCHWARTSENBERG zouden afspreken [1]. Met betrekking tot het onderhoud van het regiment van VAN GENT werd ten laatste, evenwel onder protest van *Gelderland* en *Groningen*, een akkoord getroffen. De Keurvorst zou de kosten nog een vijftal jaren dragen, en dan zou het geschil onderworpen worden aan de uitspraak van eenen der drie Koningen van *Frankrijk*, *Engeland* of *Zweden* [2]. De licenten bleven in de Kleefsche steden ingevorderd, niettegenstaande deze zaak in den zomer (1632) tot gewapend verzet te *Wezel* en tot vernieuwd verzoek om afschaffing van de zijde der Brandenburgsche Regering leidde [3]. Bij al deze klachten en bezwaren van de Brandenburgsche zijde moet echter niet uit het oog worden verloren, dat des Keurvorsten belang medebracht, dat hij door dwang tot zijn krijgskundig bondgenootschap met de Vereenigde Provinciën genoopt scheen. Dit moest hem, in geval van nood, bij den Keizer tot verontschuldiging strekken, schoon de Keizer, had hij de macht gehad, die verontschuldiging kwalijk zou hebben aangenomen. 1630—1634.

Doch terwijl de betrekkingen onzer Republiek met hare Oostelijke naburen op dezen voet stonden, had de strijd in het hart van *Duitschland* tusschen den Keizer en den Koning van *Zweden* een uiterst belangrijk voorval opgeleverd.

In het voorjaar van 1632 had Koning GUSTAAF ADOLF den Veldoverste TILLY, die na de nederlaag, door hem bij *Leipzig* geleden [4], zich in *Frankenland* zoo veel mogelijk hersteld had, van daar verjaagd en tot over den *Donau* vervolgd. Voorts nam de Koning *Donauwörth* in, en overviel TILLY aan de *Lech*. Hier bekwam de trouwe dienaar van de zaak der *Ligue* eene wonde, aan wier gevolgen hij weldra overleed. Daarna zette het Zweedsche leger den tocht tot voorbij *Augsburg* voort en veroverde *Munchen*. Deze overwinningen, welke den Zweden den weg naar *Oostenrijk* baanden, deden den Keizer naar de hulp van den Veldheer omzien, dien hij aan den naijver van *Beijeren* en de *Ligue* had opgeofferd. WALLENSTEIN trad weder op het tooneel, om den voortgang van Voortgang van den oorlog in *Duitschland*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 27 Jan. 1632.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 24, 28 Febr.; 10, 12, 20 Maart; 2, 10 April, 1632. *Resol. Holl.* 1632. bl. 284, 285. AITSEMA, 1234—1236.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Aug.; 17 Sept. 1632.

[4] Zie hiervoor bl. 553.

1630—1634. GUSTAAF ADOLF te keren, nadat hij eerst den Keurvorst van *Saksen* uit *Bohemen* verdreven had. De vereenigde Keizersche en Beijersche macht slaagde er in om den Koning van *Zweden* in den zomer van 1632 in *Beijeren* op te houden. Ten laatste toen de beide elkander gadeslaande legers wegens gebrek aan levensmiddelen moesten opbreken, begaf zich WALLENSTEIN naar *Saksen* om de tuchtiging van den Keurvorst voort te zetten; hij trok naar *Meissen*, waar de Keizerlijke Veldheren HOLCK en GALLAS reeds groote verwoestingen aanrichtten. Om de tenonderbrenging van zijnen bondgenoot te voorkomen, trekt GUSTAAF ADOLF, een goed deel zijns legers achterlatende, naar het Keurvorstendom *Saksen*. Hier had zich PAPPENHEIM met WALLENSTEIN vereenigd; maar in de meening, dat de Koning van *Zweden* geen gevecht zou wagen, waren de beide legerhoofden weder gescheiden, en was PAPPENHEIM westwaarts getrokken om *Keulen*, dat men vooral door den Prins van *Oranje* bedreigd achtte [1], te hulp te komen. Alsnu besloot GUSTAAF ADOLF, zijne vereeniging met Hertog BERNHARD van *Saksen-Weimar* niet af te wachten, maar WALLENSTEIN dadelijk aan te tasten. Zoo greep dan den 16den November bij *Lutzen* het treffen plaats, waarin aan de eene zijde PAPPENHEIM, die tijd gehad had om ijlings terug te komen, maar aan de andere zijde Koning GUSTAAF ADOLF dapper en zegevierend strijdend sneuvelden [2].

Dood van GUSTAAF ADOLF.

Hadden de Staten de onderneming van GUSTAAF ADOLF slechts van ter zijde ondersteund, door het Spaansche leger in de *Nederlanden* bezig te houden, door een maandelijksch subsidie, dat echter traag genoeg door de Provinciën werd opgebracht [3], en door de toezending van CORNELIS PAUW, wiens verblijf bij den Koning dienen moest om de wederzijdsche pogingen zoo veel mogelijk tot het gemeenschappelijke groote doel te doen zamenwerken [4], na 's Konings dood verflaauwde hun ijver voor de zaak, die hij met zoo veel glans had voorgestaan, in geenen deele. Kort te voren hadden zij besloten, den Heer PAUW, die in den zomer uit *Duitschland* herwaarts was overgekomen om verslag te doen en GUSTAAF ADOLFS tolk bij den Prins te zijn [5], andermaal tot dezen Vorst te zenden, ten einde hem op de hoogte te houden van hetgeen hier voorviel, en zelven te vernemen, of de Koning ooren had naar de voorstellen van vrede, die hem eerst door WALLENSTEIN gedaan waren, terwijl hij te *Nürnberg* en WALLENSTEIN zelf op den *Altenberg* verschanst lag, en thans, zoo het heette, door den Kolonel SPAR van wege den Keizer waren overgebracht, — toen over *Keulen* door den Resident BILDERBEEK den Staten het bericht van 's Konings laatsten veldslag en dood toekwam. Dadelijk committeerden Hun Hoog Mogenden acht Heren uit hun midden om met Zijne Excellentie over

---

[1] Zie hiervoor, bladz. 625, 626. [2] PFISTER, *Gesch. d. Teutschen*, IV, p. 521—534.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Jan.; 17 Febr.; 9 Maart; 16 April; 6 Mei; 26 Nov., 1632. *Resol. Holl.* 1632, bl. 286. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 14 April, 1632.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Febr.; 12, 22 Mei; 3 Julij; 13 Sept.; 28 Oct. 1632.

de »bedroefde tijding," alsmede over den tegenwoordigen toestand der Duitsche zaken in gesprek te treden, ten einde daarna te beraadslagen, wat » voor de dienst van dezen Staat en de instandhouding van de goede zaak in *Duitschland*" zou behooren te geschieden. Tevens besloten zij, dat PAUW, verre van thans te huis te blijven, zich in allerijl naar *Duitschland* zou begeven, met geloofsbrieven aan den Rijks-Kanselier van *Zweden*, den Vorst van *Saksen-Weimar* en andere aanzienlijke Duitsche en Zweedsche Heren, en met den last om hun te verzekeren, dat deze Staat het subsidie voortaan milder en vaardiger zou opbrengen, en de Zweedsche of Protestantsche partij op allerlei wijze aan te moedigen. Van dit besluit gaf men BAUGY kennis, en men maande hem aan om bij zijnen Koning aan te dringen, dat Zijne Majesteit de zaken van *Duitschland* met raad en daad mocht bijspringen. De Fransche Gezant betuigde de mededeeling met veel genoegen te ontvangen, en beloofde onmiddellijk aan zijn Hof bericht van de bedoeling van Hun Hoog Mogenden te zenden [1]. 1630—1634.

Onder de bijzonderheden van den last, aan CORNELIS PAUW medegegeven, en waaronder de behartiging van de belangen van onzen handel in de Oostzee, met welke men een tijd lang den Koning niet lastig had willen vallen [2], niet vergeten was, behoorde ook de aanbeveling van de zaak des gewezen Konings van *Bohemen*. Doch weinige dagen slechts had deze Vorst GUSTAAF ADOLF overleefd. Voor de betaling van het hem bij zijn afscheid in Januarij (1632) toegezegd subsidie [3], was gezorgd [4]. Maar zijne komst in *Duitschland*, zonder krijgsmacht om gemeenschappelijk te strijden, was den Koning van *Zweden* niet bijzonder aangenaam. De goede verstandhouding met RICHELIEU verbood GUSTAAF ADOLF, den Keurvorst van *Beijeren*, beschermeling van *Frankrijk*, ten behoeve van den voormaligen bezitter van de *Palts* te ontzetten [5]. Had FREDERIK met eigen krijgsmacht zijn land kunnen herwinnen, dit zou *Frankrijk* niet ongaarne gezien hebben: dan toch had niemand grond om te klagen: want wie kon hem kwalijk nemen, dat hij zich weder in het bezit van zijn eigen goed stelde [6]? Nu hij dit niet vermocht, daar hij uit *Engeland* niets zag komen, dan eenen Gezant van zijnen schoonbroeder, den Ridder HENRY VANE, die daarenboven nog met GUSTAAF ADOLF in onmin geraakte, verloor de

Dood van den Koning van *Bohemen*, Keurvorst van de *Palts*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29, 30, 31 Oct.; 16, 25, 28, 29 Nov.; 1 Dec. 1632. AITSEMA, 1267.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14 April, 1632. AITSEMA, 1267.

[3] Zie hiervoor, bl. 586.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 29 Maart; 11, 12 Mei, 1632.

[5] Volgens een schrijven van VOSBERGEN, van den 6^{den} Maart 1632, uit *Parijs*, was men aldaar niet tevreden, dat de Koning van *Zweden* in de kerken van de *Palts* liet bidden voor den Koning van *Bohemen*, als haren Soeverein, en voor hem zelven als haren Beschermer. Zie het *Register* van Brieven enz.

[6] Zie een Fransch geschrift, gedagteekend 12 Jan. 1632, gevoegd bij eene dépêche van LANGERAKS Secretaris EUSKERKEN, uit *Metz*, van den 28 Jan. 1632, in hetzelfde *Register*.

1630—1634. *Palts*-graaf allen moed, en de Koning sloeg hem ten eenen male ter neêr, door hem voor het herstel in zijn erflanden twee moeijelijk aan te nemen voorwaarden te stellen: de invoering van de Luthersche godsdienst, en de aanvaarding van zijn gebied als leen van de Zweedsche Kroon. Op deze wijze zou de Duitsche Vorst zich voor goed van *Duitschland* vervreemd en van een buitenlandsch Vorst afhankelijk gemaakt hebben. — Zoo zag de ongelukkige FREDERIK V zich de grievendste teleurstelling bereid. De neergedrukte stemming zijns geestes was aan de sloopende werking eener ziekte, die hem had aangetast, bevordelijk, en hij stierf den 29sten November, 1632, te *Mainz* [1]. Zijne weduwe was met hare kinderen nog altijd in den *Haag*. Vernomen hebbende, dat de Vorstin iemand naar *Engeland* wilde afvaardigen »wegens den jammerlijken toestand, waarin zij door den dood van haren gemaal was geraakt," besloten de Staten-Generaal vooreerst eenigen uit hun midden met de taak te belasten, der koninklijke weduwvrouw, »zoodra zij aanspraak zou kunnen lijden," hunne deelneming te betuigen in hare smart; en ten tweede, hunnen Gezanten in *Engeland* te gelasten, bij gelegenheid van hun rouwbeklag bij den Koning, haar verzoek te ondersteunen, en er op aan te dringen, dat er een vertrouwd persoon herwaarts werd gezonden om haar in hare droefenis met raad en daad bij te staan. Voorts moesten zij zich op nieuw beijveren, Zijne Majesteit aan het verstand te brengen, hoeveel er aan het herstel der zaken in *Duitschland* gelegen was en hem verzoeken, daartoe de behulpzame hand te bieden. — Daar CORNELIS PAUW nog niet vertrokken was, zoo werd hem opgedragen den Hertog VAN SIMMERN der Staten deelneming wegens den dood van zijnen bloedverwant te betuigen, hem met de strekking zijner zending bekend te maken, en hem te verzoeken het beheer der *Keurpalts* op zich te nemen [2].

Zijn dood van wege de weduwe aan de Staten bekend gemaakt. Den 23sten December (1632) verschenen voor Hun Hoog Mogenden, op last der Koningin van *Bohemen*, de Heren RESDORFF en EMSLEY, om hun ambtshalve het afsterven haars gemaals te berichten. De Koningin, verklaarden zij, moest haar hart vol angst en droefheid voor hen, als hare vertrouwdste vrienden, uitstorten. Haar verlies was te gevoeliger, zoo kort na dat, hetwelk de goede zaak had geleden door den dood van den dapperen en onoverwinnelijken Koning van *Zweden*, zegevierend gestorven, als een andere *Epaminondas*, op het oogenblik dat het herstel van haar Huis te wachten scheen. De Koningin, dus ging de spreker verder, troostte zich, in de eerste plaats, door de gedachte, dat het aldus Gods wil was, die toch altijd goed was voor degenen, die zich daarnaar voegen, en, in de tweede plaats, door de gedachte aan de zorg, de genegenheid en welwillendheid, door Hun Hoog Mogenden ten allen tijde aan haren gemaal en zijn geslacht bewezen, waarvoor zij met hare kinderen Hun Hoog Mogenden dankte. Zij vertrouwde, dat deze hunne vriendschap niet alleen zou voortduren, maar vermeer-

---

[1] AITSEMA, I, bl. 1261.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Dec. 1632.

derd zou worden. Dus meende zij geen uitvoeriger taal te behoeven om zich en haar kroost aan te bevelen. Reeds hadden der Staten bevelen aan hunnen Afgevaardigde naar *Duitschland* haar verzoek voorkomen. God zelf in zijn woord beval de zaak van weduwen en weezen aan, en allen, die er voor zorgden, verwierven zich Gods zegen. Zoo zouden zij een werk doen, waardig de grootheid van hunne zoo uitstekende en bloeijende Republiek, die zich door hare vroomheid en christelijke liefde den roem verworven had, de handhaafster te zijn der oude vriendschapsverbonden, de beschermster van de zaak der onrechtvaardig verdrukte Vorsten, het toevluchtsoord der onschuldig verbannenen, de voogdes en opvoedster van vorstelijke weduwen en weezen, de wijkplaats der vervolgde vrijheid en godsdienst. Vandaar voorzeker dat God zijne gunsten en belooningen zoo ruimschoots over hen en hunnen Staat verspreidde. Immers sedert de toevlucht, aan de vervolgden en onwaardig uit hun Duitsche vaderland verjaagden verleend, had men hunne Republiek wonderbaarlijk zien aanwassen en buitengemeen groot zien worden. Nog steeds grooter zou zij worden, als men voortging met zulke loffelijke daden. Zoo zouden zij zich even bemind en geacht bij hunne vrienden, als geducht bij hunne vijanden maken. Vooral mochten zij het vertrouwen van den overledene niet beschamen, die nog bij zijn verscheiden hun zijne familie had aanbevolen, en zieltogend gezegd had: Wat mijne vrouw en lieve kinderen aangaat, houd ik mij verzekerd, en met dezen troost ga ik de eeuwigheid in, dat Mijne Heren de Staten en Mijnheer de Prins van *Oranje* met den Koning, mijnen broeder, voor hen zorg zullen dragen [1]. — Den dag daaraanvolgende verscheen de der weduwe door haren broeder uit *Engeland* toegezonden Ridder FRANCIS NETHERSOLE. Hij sloeg een gansch anderen toon aan, als ware het om de Staten neder te zetten, en hen te doen gevoelen, dat zij, opkomelingen van gisteren, alle reden hadden om zich vereerd te achten, dat Vorsten van hen bescherming aannamen. De Staten, zeide hij, zouden het zich zeker tot geluk en eer rekenen, dat zij in staat waren eene toevlucht te verstrekken in de ellende aan vervolgde Vorsten, wier voorgangers hun eertijds de behulpzame hand hadden geboden. De Koning betreurde, dat hij zoo vele jaren van zijne zuster was gescheiden geweest. Verstandige lieden als de Staten, eerbiedigden de reden, die hier voor bestond; maar ijdele menschen misduidden 's Konings gezindheid. Thans noodigde hij zijne zuster tot zich te komen, opdat hij haar te krachtdadiger met zijnen raad zou kunnen bijstaan. Maar de Koningin zijne zuster had niet raadzaam geacht, deze uitnoodiging aan te nemen. Voorts dankte hij de Staten voor hetgeen zij reeds tot herstel van den Keurvorst in de *Palts* gedaan hadden, en verzocht hun daarmede voort te gaan. Ook de Koning zou deze zaak nimmer opgeven. Weldra zou Zijne Majesteit eenen Gezant naar *Duitschland* zenden. Deze zou *'s Gravenhage* aandoen. Derhalve verlangde de Koning nu reeds 1630—1634.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Dec. 1632.

1630—
1634.

van hen te mogen weten, hoe zij over de gelegenheid oordeelden, die hem, mits tijdig aangegrepen, gunstig docht. Ten slotte beval hij de koninklijke weduwe aan, zoo lang zij hier zou vertoeven. Ten loon wenschte de Koning dat te blijven, waartoe God hem gemaakt had, de beste en nuttigste vriend, dien zij in de wereld hadden. God mocht Zijne Majesteit lang bewaren voor het welzijn van de Koningin, zijne zuster, en voor dat van de Staten en van het algemeen! [1]. — Dergelijk eene lofspraak op KAREL I van *Groot-Britannië* in den mond van den Afgevaardigde tegenover de Staten-Generaal was verloren moeite. Immers wisten zij, wat zij van 's Konings staatkunde te denken hadden. Zijne eigene zuster bleek door hare weigering om naar *Engeland* over te komen, mede niet veel goeds van hem te verwachten. Zij verkoos de bescherming der Staten boven die van haar eigen bloed, wel wetende, dat, zoo zij in den *Haag* bleef, zij haren broeder dwong, op eenen voet van vriendschap met de beschermheren zijner zuster, de voogden zijner zusterskinderen, te blijven, terwijl, zoo zij naar haar vaderland ware teruggekeerd, de Staten zich wellicht spoedig door de vijandelijkheid van *Engeland* genoopt zouden gezien hebben, haars mans zaak op te geven. Uit den dood van FREDERIK V zullen voorzeker de Spaanschen en Keizerschen de hoop geschept hebben, dat KAREL I alsnu voor *Spanje* partij zou kiezen; maar het voortdurend verblijf der weduwe in den *Haag* was wel geschikt om die hoop aan het wankelen te brengen.

Nog niet lang geleden, had der Staten Gezant uit *Parijs* geschreven, dat men in *Frankrijk* verontwaardigd was over *Engeland*, daar dit Rijk de goede zaak tegen was, en jaloerschheid verried op *Zweden* en de Staten [2]. Wat er in den loop van dit jaar (1632) tusschen ons en *Engeland* was voorgevallen, was niet van dien aard, dat men reden had om de gegrondheid dier verontwaardiging in twijfel te trekken.

Betrekkingen met *Engeland*.

Wederom werd de zaak van *Amboina* wakker gemaakt [3], zoodat JOACHIMI en BRASSER in het begin der maand April uit *Londen* schreven, dat alles aldaar »om den wil dier zaak hoe langer hoe slimmer gaan zou." Wederom werd het noodig geoordeeld eenen Secretaris van invloed door een geschenk, waartoe 4000 gulden werden toegestaan, om te koopen; maar tevens schroomden de Staten niet den Koning te doen gevoelen, dat zij de onheuschheid zijner beambten niet onverschillig aanzagen [4]. — Werden sedert lang allerlei grieven tegen onze Oost-Indische Compagnie gezocht, thans begon men ook de West-Indische Compagnie aanmatigingen en overweldigingen te laste te leggen. Zoo was een schip van deze Compagnie, met pelterijen uit *Nieuw-Nederland* (in *Noord-Amerika*) komende, te *Plymouth* op 's Konings last aangehouden, op grond dat deze onze Handelsmaatschappij op dat land niet mocht handelen. De Staten zonden een vertoog op ter staving van het recht der Compagnie [5]. Ook op de kust van *Guinea*

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Dec. 1632. [2] *Dépêche* v. 3 Sept. 1632. [3] Zie hiervoor, bl. 587.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 16 April; 1, 5 Mei, 1632. [5] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Mei, 1632.

erkenden de Engelschen noch ook de Franschen het recht der West-Indische Compagnie. Deze natiën gebruikten daar, zoo als gewoonlijk, Nederlanders, die de wegen kenden en ervaring bezaten, om na ten harent genaturaliseerd te zijn, hunne landgenooten te onderkruipen [1]. Dus rees de vraag, of men den Engelschen en Franschen, die met hunne schepen omtrent het fort *Nassau* te *Mooijeree*, een dorp op de kust van *Guinea*, handel kwamen drijven, niet zou kunnen beduiden, dat deze plaats en de geheele kust, behoorende tot het grondgebied van het Fort, onder het gezag der Staten en des Prinsen van *Oranje*, aan de genoemde Compagnie toekwam, opdat zij de lieden van deze Compagnie in het rustig bezit van dat oord laten mochten. Slaagde men niet, hun zulks aan het verstand te brengen, dan was de Compagnie er op bedacht allen overlast feitelijk te verhinderen. In deze zaak besloten de Staten, dat de Commissarissen op de Kust den inlandschen Koningen, met welke schriftelijke of mondelinge verdragen waren gemaakt, zouden mogen aanzeggen, dat zij hunne beloften behoorden na te komen: ten einde hen te gewilliger te maken, zou men hun eenige vereering mogen doen, en hen tevens tegen het verbreken hunner trouw met tuchtiging bedreigen. Eindelijk, om ook met andere middelen de mededinging te bestrijden, zouden de kooplieden den prijs hunner waren zoo billijk mogelijk stellen; vijandelijkheden zouden zij niet tegen de Engelschen en Franschen mogen plegen. Na dit besluit ontvingen de Staten een bericht van den Koning van *Groot-Brittannië*, dat hij eenigen zijner onderdanen vrijdom geschonken had om langs de Goudkust handel te drijven, met verzoek hiervan de West-Indische Compagnie kennis te geven. Dit behoefde de Staten niet van hun besluit terug te brengen [2].

1630—1634.

De West-Indische Compagnie handhaaft haar gezag op de Kust van *Guinea*.

De brenger van dit bericht was WILLIAM BOTHWELL, die tegen de maand September, met de hoedanigheid van Resident nevens CARLETON, herwaarts gezonden werd, ongetwijfeld om zijnen ambtgenoot in te lichten omtrent de naaste bedoelingen der Engelsche Regering bij de onderhandelingen, die toen ophanden waren. Hij begon zijne taak alhier met eene audientie te verzoeken, om den Staten geluk te wenschen met de »victoriën, die God Almachtig dezen Staat gedurende den zomer gegeven had," en Hun Hoog Mogenden van den goeden wil en de toegenegenheid des Konings te verzekeren [3]. Doch aan zulke betuigingen konden de Staten weinig gewicht hechten: immers ontvingen Hun Hoog Mogenden weldra na die plichtplegingen van de Residenten een schrijven van de beide Gezanten in *Engeland*, waarin gewaagd werd van eene onderneming, schadelijk voor den staat dezer Provinciën, die daar beraamd werd. Op

[1] Drie personen uit *Huisduinen*, die zich verhuurd hadden om op een schip van den Kardinaal DE RICHELIEU op *Guinea* te varen, raakten bij ons in de gevangenis. Ten verzoeke van den Franschen Gezant werden zij voorwaardelijk ontslagen (*Resol. Holl.* 1632; bl. 412, 413. *Resol. Stat.-Gen.* 1, 18 Dec. 1632).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Aug.; 4 Sept.; 1 Oct., 1632. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 8 Sept., 1632.

1630—1634. dit en de verdere berichten besloten de Staten den buitengewonen Gezant, BRASSER, over te laten komen, om rapport te doen, ten ware hij spoedige resolutie verwachten kon op de punten zijner zending: hij was, docht hun, nu lang genoeg zonder vrucht in *Engeland* geweest. De zaak dier onderneming, schreven zij hem tevens, zou hij op haar beloop laten. Op deze aanschrijving verzocht JOACHIMI herwaarts over te mogen komen, terwijl BRASSER nog zoo lang in *Engeland* zou blijven. Het werd hem toegestaan. Ook CARLETON liet een tijd lang den buitengewonen Resident hier alleen. Hij vertrok den Staten voorspoed wenschende met de zaken, die zij thans onderhanden hadden, waarmede hij de vredesonderhandelingen bedoelde, omtrent welke hij voorzeker zijn Hof bericht moest gaan geven. Hij kreeg bij deze gelegenheid een gouden ketting ter waarde van 1200 gulden ten geschenke, en werd met een Staatsch oorlogschip naar huis gebracht [1].

Op deze wijze liep ten aanzien van onze betrekkingen met *Engeland* het jaar ten einde. Wij mochten ons gelukkig rekenen, dat de Koning het niet raadzaam had kunnen achten door eenigen stap van meer gewicht voor zijne vijandelijke stemming uit te komen. Ook was de toestand onzer zeemacht op de Vlaamsche kust en in de Noordzee dit jaar wederom niet zoodanig, of elke vermeerdering van de macht, die wij op zee in ontzag te houden

Staat der zeezaken. hadden, had bedenkelijke gevolgen kunnen hebben. — Tegen het nieuwe jaar (1632) gevoelde de Admiraliteit van *Rotterdam* weder al de ongelegenheden van nijpend geldsgebrek: zij kon eene som van 700,000 gulden, die zij nog aan subsidiën ontvangen moest, maar niet betaald krijgen: vandaar dreigende muiterij onder het bootsvolk, welks betaling 40 of 50 maanden ten achter was, zoodat de tucht werd geschonden, ja, de leden van het Collegie aangerand. Bij dezen staat van zaken zou men de schepen, noodig tot het geleide van de haringvisschers, als anderszins, niet kunnen uitrusten [2]. Geen wonder dat de Staten-Generaal het weder niet aan vermaningen om betaling der subsidiën bij de Provinciën lieten ontbreken, en dat *Holland* en *Zeeland*, op een tijdstip dat er zulk een belangrijke veldtocht beraamd werd, weder dreigden, dat zij hare gelden, tot den landoorlog bestemd, aan de zeezaken zouden moeten besteden. Van hare zijde drongen de Provinciën op nieuw aan op de verhooging der Convooijen en Licenten en op de oprichting van eene Kamer van assurantie; maar *Holland* had er steeds gewichtige bezwaren tegen. De instelling van de »Directeurs der buitengewone Convooijen op *Oosten* en *Noorwegen*" werd weder voor een jaar in stand gehouden, en om de Provinciën genoegen te geven en haar tot meer stiptheid in de betaling der subsidiën te bewegen, met de vestiging van eene permanente Commissie voor de zeezaken in *den Haag* eene proef genomen, ten einde de willekeur der Admiraliteiten eenigzins te breidelen. Zoo

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 13 Sept.; 28, 30 Oct.; 6, 10, 12 Nov.; 19 Dec., 1632.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 30 Dec., 1631.

het schijnt met hetzelfde doel, werd op herhaald verzoek van *Holland* weder een Luitenant-Admiraal aangesteld. De Prins koos tot deze betrekking den Heer VAN DORP, vroeger door *Zeeland* afgezet [1], en QUAST bleef vice-admiraal onder hem. In de verwachting, dat een en ander gunstig tot verzekering van de inkomsten der Admiraliteiten zou werken, werd al vast eene som van 500,000 gulden genegotieerd om in de behoeften der marine te voorzien [2]. 1630—1634.

Ontbrak tijdelijk het geld om nieuwe schepen te bouwen, ten einde de bodems vereischt om de Vlaamsche Kust te blokkeren en op zee te kruisen voltallig te maken, zoo werden de Zeeuwsche kaapvaarders en de West-Indische Compagnie aangesproken om door het verhuren hunner schepen den Staat bij te springen. De stoutheid der Duinkerkers maakte steeds de uiterste zorg en inspanning noodzakelijk. Zij hadden boven de onzen het voordeel, hetwelk de Bedouïnen, die slechts één doel, het toebrengen van schade, op het oog hebben, en wien alle middelen goed zijn, boven de wel goed gewapende en zich dapper verdedigende, maar toch door de zorg voor rijke koopmanschap afgeleide aanvoerders eener karavane vooruit hebben. In de haven geblokkeerd, kwamen zij niettemin nu en dan uit, bij donkeren nacht, goeden wind of andere gunstige gelegenheid. Ook waren zij steeds versch, terwijl onze schepen door hunne lange afwezigheid buiten onze havens gedurig verversching behoefden. Daarbij waren zij vlugge zeilers, zoodat de onzen ze kwalijk konden achterhalen. De Zeeuwen slaagden het best om hen eenigermate in ontzag te houden, en wel om reden, dat dezen hen met gelijke wapenen, met name door de kaapvaart, bestreden [3]. Het plakaat, waarbij aan de kapers groote voordeelen werden verzekerd, werd in dit jaar vernieuwd. Het scheen noodig: want zoo ver dreven de Duinkerkers hunne stoutmoedigheid, dat een Zeeuwsche Kapers.

---

[1] Zie hiervoor, bl. 358, 359.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Jan.; 14, 17, 24 Febr.; 3, 6, 13, 19, 20, 23, 26, 27, 30 Maart; 1, 3, 8, 17 April; 1, 6, 14 Mei; 18 Junij, 1632. *Resol. Holl.* 1632, bl. 248, 279—283, 290, 316. In Maart (1632) was het Kwartier van *Nijmegen* nog schuldig, tot de penningen toegestaan ter aflossing van de oude schulden der Admiraliteiten, de som van 29,880; *Utrecht*, 100,000; *Overijsel*, 1855; *Groningen*, 119,772 gulden. — *Zeeland* was het minst geneigd om door zending van Gedeputeerden naar de permanente Commissie in *den Haag* tot de beperking van de autonomie harer Admiraliteit mede te werken (AITSEMA, bl. 1241, 1242). In Julij (1632) waren de gecommitteerden dier Provincie tot de genoemde Commissie nog niet aangekomen. Ten laatste verschenen de Heren HUYSSEN en VOSBERGEN (*Resol. Stat.-Gen.* 3, 10 Julij, 1632).

[3] De Vlissingsche gebroeders ADRIAAN en CORNELIS LAMPSINS rustten twee schepen uit, de *nieuwe Geuzen* genaamd, met welke zij de Duinkerkers een tijd lang den lust tot alle aanslagen verleerden. Tot het eind van den oorlog toe waren het de Vlissingers, die soms de zee geheel schoon veegden (AITSEMA, bl. 1246).

1630—1634. hunner schepen (en dit gebeurde in Maart, 1632) op klaarlichten dag, een Engelschman vervolgende, zich onder het kanon van *Vlissingen* waagde. De inwoners dezer stad van hunne wallen den Duinkerker den nagejaagden buit ziende vermeesteren, konden zulks niet verduren: zij wierpen zich door middel van schuiten en sloepen in een paar oorlogschepen, die daar lagen. De Duinkerker ontkwam, doch de gemaakte prijs werd tot bij het Sluissche Gat gejaagd: hier poogden de overweldigers, met behulp van de boot, den bodem te verlaten; doch de Engelschen, van de gelegenheid gebruik makende, hieuwen de touwen af, en wel 45, de geheele vijandelijke bemanning op zes na, kwamen in de golven om het leven. Tegen de zes overgeblevenen werd, om een heilzamen schrik te verwekken, op last der Zeeuwsche Admiraliteit het recht der voetspoeling uitgeoefend. Sedert vertoonden de Vlaamsche Kapers zich niet meer op de Zeeuwsche Kust [1]. Doch in April (1632) leden de inwoners van het eiland *Ter Schelling* zwaren overlast van de Duinkerkers, die bij de naburige Amelanders eene schuilplaats vonden. Het behoorde tot de taak der Admiraliteit van het Noorder-kwartier en van die van *Dokkum*, om hierop order te stellen. Doch het Collegie dezer laatste Admiraliteit was bij de twee tonnen gouds ten achter in de betaling van de soldij en kostgelden van het bootsvolk der schepen, op de Provincie *Friesland* gerepartieerd, zoodat die bodems aan wal moesten blijven, totdat er na de negotiatie, ten behoeve der zeemacht toegestaan, in voorzien kon worden. Tegen het najaar vernam men derhalve de klacht, dat niet alleen het eiland *Ter Schelling*, maar ook *Texel* en *Vlieland* hoe langs hoe meer door de Duinkerkers bestookt werden, zoodat de ingezetenen, tenzij zij beter beschermd werden, er op bedacht waren hunne eilanden te verlaten [2]. — In den zomer kwam er bericht van onzen Engelschen Gezant, dat de Graaf VAN WACKEN zeven schepen uit *Duinkerken* in zee gezonden had om op onze Oostindievaarders jacht te maken. Ook, schreef hij, lagen er te *Plymouth* nog een paar schepen van de West-Indiesche Compagnie, die zonder convooi niet herwaarts durfden komen, en een paar maanden later moest men vernemen, dat de Duinkerkers, binnen ééne maand, bij gebrek aan convooi, over de dertig haringbuizen hadden veroverd, eene schade, die op een halven ton gouds begroot werd. Tot tegen den winter toe liepen er nog 14 schepen uit de Vlaamsche havens [3]. Immers was het onmogelijk deze havens gesloten te houden en tegelijk onze tallooze koopvaarders veilig binnen te brengen, hetgeen toch niet verzuimd kon worden. Zoo deed, in strijd met alle orders der Staten-Generaal en met het gezag Zijner Excellentie en der permanente Commissie van de Gedeputeerden der Admiraliteiten te '*s Hage*,

---

[1] AITSEMA, bl. 1245, 1246.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 17 April; 19 Junij; 20 Sept., 1632. *Resol. Holl.* 1632, bl. 283.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Julij, 25 Sept.; 13 Nov. 1632.

de Vice-Admiraal LIEFHEBBER, Commandant van een der eskaders tot bezetting der Kust bestemd, in den winter van 1632 weder een convooi naar *Nantes*. Niet alleen werd hij deswegens niet gestraft, maar welhaast werd hij uitdrukkelijk tot dezelfde taak gemachtigd: zoo groot was de menigte schepen naar die Fransche haven bestemd en van daar hier verwacht [1]. 1630—1634.

In weerwil derhalve der stoutheid van den vijand en der noodwendige gebrekkigheid van de beveiliging der zee, bloeide onze zeehandel. Uit *Spanje* konden de Vlamingen geénen bijstand wachten. Dit belette vooral de West-Indische Compagnie. Om aan hare veroveringen paal en perk te stellen, schoot al de macht, die *Spanje* ter zee kon uitrusten, al bemoeide zij zich ook met niets anders, verre te kort. Te recht dus mocht men verklaren, wat de Gedeputeerden van Hun Hoog Mogenden in de vergadering van de Staten van *Zeeland* getuigden, dat het groote voordeel, hetwelk het Gemeenebest van die Compagnie trok, met redenen te willen betoogen, hetzelfde was als kaarslicht te ontsteken bij helderen zonneschijn [2]. Zoo vond dan deze Maatschappij de Staten, vooral de Provincie *Holland*, bij uitstek gunstig gestemd, wanneer zij zich om middelen tot handhaving van hetgeen zij verworven had, tot Hun Hoog Mogenden wendde. Nog altijd werd de zorg van den Prins en de Staten gevorderd, opdat het Bewind, te *Fernambuc* gevestigd, met voldoend gezag bekleed mocht zijn [3]. De Kolonel WAARDENBURG verzocht teruggeroepen te worden en wenschte een ander in zijne plaats aangesteld te zien. Alsnu werd goedgevonden, twee Bewindhebbers van de Compagnie, met volmacht bekleed, naar *Fernambuc* te zenden, en de Instructie, die zij mede zouden krijgen, maakte een punt van beraadslaging uit bij de Staten-Generaal. De Prins vond zwarigheid in de ontworpen Instructie: hij achtte de macht, die hun daarbij in krijgszaken toegekend werd, te groot: immers zouden zij onvoorwaardelijk hoofdofficieren mogen afzetten, en zelfs in den Krijgsraad hun gevoelen doordrijven, ook wanneer het de meerderheid tegen zich had. Tegen zulke bedenkingen werd aangevoerd, dat er eene volstrekte macht noodig scheen om het gezag staande te houden: sedert eenigen tijd waren, zoo luidde het betoog, in het bestuur van *Brazilië* verscheidene onordelijkheden ontstaan; de eenstemmigheid tusschen de beambten der Compagnie was gekrenkt, en het wederzijdsche ontzag nagenoeg geheel vervallen. Dit had natuurlijk zeer schadelijke gevolgen, en bracht te weeg, dat vele bevelen der Bewindhebbers hier te lande niet gehoorzaamd werden. Op dezen grond zouden de Heren MATHIJS VAN CEULEN en JOHANNES GIJSSELINGH, die thans als Commissarissen derwaarts gingen, bekleed zijn met de opperste macht in staatkundige, burgerlijke en krijgskundige zaken, en van alle beambten zouden zij rekenschap eischen, en hen beloonen of straffen naar verdiensten. Doch opdat den

Diensten, door de West-Indische Compagnie bewezen. De staat harer zaken.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 29, 30 Dec. 1632.

[2] AITSEMA, bl. 1243.

[3] Zie hiervoor, bl. 547—549.

1630—1634. Commissarissen geen verzet van den kant der krijgshoofden wedervaren mocht, was het noodig, dat zij ook met eenen lastbrief van den Prins toegerust werden, en hoe kon dit geschieden, zoo hunne Instructie Zijner Excellentie niet naar den zin was. Dus week men voor 's Prinsen gevoelen in zooverre, dat zij in den Krijgsraad niet dan met de meerderheid zouden mogen besluiten. Ook werd hun ontzegd, geschenken te doen, anders dan tot belooning van goede diensten en »tot verlokking van ingezetenen, die nog de zijde van den Koning van *Spanje* hielden" [1].

Op het verzoek der Compagnie, dat Hun Hoog Mogenden het onderhoud van 36 compagniën soldaten op de kust van *Brazilië* zouden blijven bekostigen, en haar bovendien andermaal 600,000 gulden zouden verstrekken tot inkoop van mond- en krijgsbehoeften, verklaarden die van *Holland*, mits de andere Provinciën hun voorbeeld volgden, zich dadelijk bereid 700,000 gulden in te willigen tot onderhoud dier compagniën en bovendien tot meer subsidie. Weldra vereenigden zich *Utrecht*, *Overijsel* en *Groningen en Ommelanden* met *Hollands* voorstel; doch daar de andere Provinciën nog achterbleven, zoo zag de Compagnie zich genoodzaakt haar verzoek te herhalen. Ofschoon de toestemming van alle Gewesten nog niet was ingekomen, verzekerden de Staten de Maatschappij, in het begin van April (1632), dat zij zich in haren ijver en in hare moedige voornemens niet behoefde te laten ophouden, aangezien zij gerust op subsidie van den Staat kon rekenen. Toch achtte zij zich nog niet genoeg verzekerd: zelfs sloeg zij den toon der moedeloosheid aan, verzoekende, dat de Staten of haar ondersteunen, of haar den weg aanwijzen zouden om met de minste schande voor het Land uit hare moeijelijkheden te geraken. Doch in het midden van Augustus was de zaak gevonden. Toen werd besloten tot behoud van al de forten in *Brazilië* bij voorraad 3000 soldaten te gebruiken, en de kust met 24 grootere en kleinere schepen te bezetten, welke macht voldoende geacht werd, zoo al niet om aanvallenderwijs te werk te gaan, dan toch om niets van de veroveringen prijs te geven [2]. Dat *Spanje* steeds op herovering bedacht was, stond vast, en al schreef onze Gezant uit *Parijs*, dat die Mogendheid bij hare plannen in *Europa* hare scheepsmacht niet naar *Fernambuc* zou zenden, het was ons juist geraden door het vertoon eener aanzienlijke macht in *Amerika*, die scheepsmacht derwaarts te lokken: anders had men kans ze herwaarts te zien opkomen, hetgeen tot elken prijs te vermijden was. Trouwens men beijverde zich in *Spanje* op alle manieren om aan geld te komen. Van de Geestelijkheid was geen eendrachtige ondersteuning te hopen, zoo lang de Paus, in weerwil van de hartstochtelijkste en heftigste tooneelen, die de voorstanders van *Spanje*

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 26 Jan.; 15, 18, 19 Junij, 1632.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Febr.; 19, 31 Maart; 2, 3 April; 4 Mei; 15 Junij; 16 Aug., 1632. *Resol. Holl.* 1632, bl. 248.

onder de Kardinalen in 's Pausen Raad aanrichtten [1], op de hand van RICHELIEU bleef. 1630—1634.
Dus werd in het voorjaar door de Grooten eene kollekte voor den Koning huis aan huis gedaan: het zou »een aalmoes" zijn, waarvan niemand zich zou mogen verontschuldigen, en tot den geringsten penning toe zou men aannemen. Bij de groote ingenomenheid, die er, onder anderen, te *Barcelona* en te *Lissabon* tegen het Ministerie van Graaf OLIVAREZ bestond, was er niet veel van die kollekte te wachten. In zulke omstandigheden moest de verslagenheid wel groot zijn, welke het bericht teweeg bracht van het vergaan der vloot van Nieuw-Spanje met een verlies, aan schatten, van 6 millioen voor den Koning en 11 millioen voor de kooplieden, en, aan menschenlevens, van den Kapitein-Generaal, den Admiraal, den Vice-Admiraal en 1500 man. Maar, kon dit ons gerust stellen, daartegen werd weder beweerd, dat de troepen, in *Catalonië* bijeengebracht om de Hertogen van *Orleans* en *Montmorency* te ondersteunen, inderdaad naar *Fernambuc* bestemd waren [2], en uit *Bayonne* geschreven, dat er te *Lissabon* een sterke scheepsmacht werd uitgerust [3]. Zoo bleef er steeds grond genoeg om de Staten aan te sporen, de West-Indische Compagnie te ondersteunen. Te meer omdat het opzet bestond om, zelfs als er vrede tusschen ons en *Spanje* gesloten mocht worden, *Fernambuc* niet op te geven [4].

Doch welke kans boden tot den vrede de onderhandelingen aan? — Nog vóórdat de Gecommitteerden van de andere zijde herwaarts kwamen, werden de harde voorwaarden, die sommige Provinciën bij de aanvaarding der onderhandelingen gesteld wilden hebben, steeds duidelijker kenbaar. Die van *Groningen en de Ommelanden* verklaarden in de vergadering van 27 October, behalve de reeds vroeger vermelde twee voorwaarden [5], te verlangen, dat niet alleen de Spanjaarden die krijgslieden waren, maar alle Spanjaarden zonder onderscheid de Zuidelijke Gewesten zouden moeten verlaten, en dat de openbare uitoefening der Gereformeerde Godsdienst aldaar moest worden toegelaten, zonder dat wij van onze zijde dezelfde vrijheid aan de Katholieken zouden behoeven te verleenen. Op zulk eenen voet was er voorzeker aan geen vrede te denken [6]. Ook verlangde *Holland* slechts bedongen te zien, dat den Gereformeerden in het Zuiden geen overlast werd aangedaan, en dat men aldaar ophield onze geloofsgenooten als overtreders op te sporen [7]. De Zeeuwsche Gedepu-

Voorbehoud door enkele Provinciën bij de onderhandelingen gesteld.

---

[1] LANGERAK schreef den 23 April, 1632, dat ten gevolge van de betuigingen van den Kardinaal BORGIA in 's Pausen vertrek hooge woorden tot slaans toe waren gevallen. De Kardinaal COLONNA had de schel getrokken, opdat de officieren binnen mochten komen, om een einde aan den twist te maken, daar de broeder van den Paus, een kapucijner monnik, op het punt was BORGIA het vertrek uit te jagen (vergel. AITSEMA, bl. 1249).

[2] *Dépêches* v. LANGERAK, 13 Febr.; 2, 23 April; 11, 25 Junij, 1632, in *Brieven* enz. *ingekomen uit Frankr.*

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Mei, 1632.

[4] Zie hiervoor, bladz. 622.

[5] Zie hiervoor, bladz. 623.

[6] *Notulen — noopende de onderhand.* 27 Oct. 1632.

[7] *Notulen* enz. 16 Oct. 1632.

1630—1634. teerden hadden meer op het oog de handhaving van den binnenlandschen toestand en eigene voordeelen: de vorm der regering, dat is, de soevereiniteit van elke Provincie in het bijzonder en van alle Provinciën gezamenlijk moest worden gehandhaafd; de Religie moest blijven, zoo als zij bij de Dortsche Synode verstaan was geworden; de *Schelde*, de kanalen van het *Sas*, het *Zwin* en andere zeegaten, met de *Schelde* in verband, moesten gesloten blijven, zoodat alle schepen steeds gehouden zouden zijn in *Zeeland* last te breken en hunne vracht te verbodemen; voorts moest bedongen worden, dat al de koopgoederen, die de havens langs de Vlaamsche Kust uit- of inkwamen, met even hooge lasten zouden worden bezwaard, als de goederen, die de *Schelde* en de genoemde zeegaten op- en afvoeren [1]. Meer dan die Provinciën, welke zulke eischen op den voorgrond plaatsten, deed de Provincie *Utrecht* blijken, dat het haar met de te openen onderhandelingen ernst zou zijn. Zij verlangde, dat men zich zou toebereiden tot krachtige hervatting van den oorlog tegen het volgend saizoen; dat er gedurende de onderhandeling, die binnen een te bepalen tijd zou moeten afgeloopen zijn, van geen afdanking van troepen gerept zou mogen worden, en dat men dus zou overleggen, of men (gelijk vroeger met de troepen onder WILLEM VAN NASSAU geschied was) de nieuwgelichte soldaten niet weder zoolang buiten kosten van den Staat zou kunnen onderhouden [2]. Zoo sprekende, bleek de Provincie het voorschrift te willen toepassen: zoo gij vrede wilt, bereid u ten oorlog.

Gecommitteerden benoemd tot voorbereiding der onderhandelingen. Bij de zich onder de Provinciën openbarende verscheidenheid van gevoelens werden op voorstel van *Holland* Gecommitteerden benoemd om die punten ten papiere te brengen, waarin allen het eens waren. *Gelderland* benoemde den Graaf VAN KUILENBURG en den Heer VAN ESSEN; *Holland:* de Heren VAN NOORDWIJK, BROEKHOVEN en den Raadpensionaris, maar verlangde bovendien, iets waarin de andere Provinciën niet zoo dadelijk bewilligen konden, nog een vierde, den Heer TERESTEIN te committeren; *Zeeland* benoemde de Heren DE KNUIT en BEAUMONT; *Utrecht:* PLOOS VAN TIENHOVEN (later HARTEVELT) en VAN ZUILEN VAN DER HAER; *Friesland:* WALTA en BURMANIA; *Overijsel:* SLOET (later HAERSOLTE) en TER KUILEN; *Groningen en Ommelanden:* SCHAFFER en CLANT. Deze laatste Provincie en *Friesland* gingen tot de benoeming niet over dan onder herhaling dat zij bij hare vroegere betuigingen bleven, en dat hare medewerking tot dezen maatregel niet moest doen denken, dat zij in eenig opzicht van het vroeger door haar gemaakt voorbehoud afweken. Eene dergelijke verklaring werd later nog meermalen door haar gedaan. — De Griffier van de Staten-Generaal, de Heer MUSCH, zou de aanteekeningen houden. Van de punten, waaromtrent de Provinciën het eens waren, en die derhalve door de Gecommitteerden aan de Staten-Generaal ter aanneming werden voorgesteld, waren de volgende de voornaamste: De soevereiniteit der Provinciën, volgens de Unie, en de Godsdienst, volgens de Dortsche Synode, zouden worden gehandhaafd; de oorlogs-

[1] *Notulen* enz. 11 Nov. 1632.

[2] *Notulen*, 12 Nov. 1632.

toebereidselen zouden voortgezet, en geene lasten verminderd worden: integendeel men zou zich beijveren, dat gelijke middelen in alle Provinciën werden ingevoerd; geen troepen zouden worden afgedankt, en de nieuwe lichtingen in het wintersaisoen buiten kosten van het Land worden onderhouden; een tijd zou bepaald worden, waarbinnen de conferenties met die van de andere zijde moesten afgeloopen zijn, hetzij zij tot eene gunstige uitkomst leidden, of niet; de Prins zou in alles wat er beraamd werd, gekend worden; gedurende de onderhandelingen zou er een wapenstilstand plaats grijpen; niemand, met eenig staats- of krijgsambt bekleed, zou zonder bijzondere vergunning van de Staten-Generaal toegang hebben tot de Gecommitteerden van de andere zijde; eindelijk, er zou een vast- en bededag worden uitgeschreven, om Gods zegen over het vredewerk af te smeeken. — Deze punten werden achtereenvolgens aangenomen: slechts dat, hetwelk de afdanking verbood en van het onderhoud der nieuwe lichting gewaagde, werd in bedenking gehouden, en de voorslag van wapenstilstand verworpen; binnen twee maanden na de eerste zamenkomst zouden de conferenties afgeloopen moeten zijn, en de 15de December werd voor den bededag bestemd [1]. 1630—1634.

Zoo wist men ten minste tot op zekere hoogte wat men gezamenlijk wilde, en was men voorbereid om vooreerst zonder tweespalt in eigen boezem met de verwachte Afgevaardigden in gesprek te treden.

Toen deze Heren te *'s Hertogenbosch* aangekomen waren, zonden de Staten een paar oorlogsjachten om hen de *Maas* af over *Delfshaven* tot *Ouwerschie* te brengen. Voor het geval, dat men wegens het wintersaizoen de reize over land zou moeten nemen, gaven zij order, dat men de op den weg liggende steden zoo min mogelijk zou aandoen, en zoo men eenige stad niet ontwijken kon, met de Magistraat dier plaats de middelen zou beramen om te zorgen, dat den Gezanten »geene wederwaardigheid mocht overkomen." Waarschijnlijk duchtten de Staten eenige onaangename bejegening van de zijde van het volk. Voorzeker met hetzelfde doel werden de Geestelijke Heren, die zich onder het Gezantschap bevonden, vriendelijk verzocht, hun amptsgewaad niet te dragen [2]. Aankomst van de Brabantsche Gecommitteerden.

Den 4den December waren de Heren van de andere zijde in overdekte trekjachten van *Ouwerschie* aan de *Hoornbrug* bij *Rijswijk* aangekomen. Van daar werden zij door den Prins van *Oranje* naar *'s Gravenhage* afgehaald [3]. Dadelijk werd de gemaakte bepaling toegepast, en aan de Commissie uit de Staten-Generaal, die hen begroet had, verboden reeds den eersten avond in hun gezelschap door te brengen. Toen zij den Heer VAN NOORDWIJK en den Raadpensionaris verzochten te spreken,

---

1 *Notulen*, 18, 27 Nov.; 2 Dec. 1632.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 29 Nov. 1632. *Notulen* enz. 17, 27 Nov. 1632.

3 Het is niet juist wat wij in de *Mém. de Fréd. Henri* lezen (p. 160), dat de Gemachtigden van de andere zijde reeds in *den Haag* waren, vóórdat Zijne Excellentie aldaar terug was.

1630—1634.

sloegen dezen zulks af, en de Graaf van KUILENBURG mocht slechts door eenen edelman van zijnen Huize den Hertog van AERSCHOT verwelkomen. Kwam, dus werd bepaald, een der Gezanten Mevrouw de Gravin van KUILENBURG bezoeken, dan zou de Graaf het vertrek hebben te verlaten [1]. Voordat echter de maand verloopen was, werd, op voorstel van den President der Staten-Generaal, dat verbod opgeheven [2].

Hun eerste gehoor.

Den 7den December hadden de Brabantsche Gemachtigden gehoor bij de Staten-Generaal, in de tegenwoordigheid van den Prins van *Oranje* en een aantal buitengewone Gedeputeerden van *Holland*. Van de Heren van de andere zijde was alleen de Heer DU CHASTELER wegens ongesteldheid afwezig. De Aartsbisschop van *Mechelen* deed het woord. De Staten-Generaal, tegenwoordig te *Brussel* vergaderd, vernomen hebbende, dat op hunne vriendelijke aanbieding Hun Hoog Mogenden niet ongenegen waren om hetzij bij vrede of bij bestand eene uitkomst te vinden, waardoor het gemeenschappelijk Vaderland verlost zou kunnen worden van de langdurige, verderfelijke en bloedige oorlog en binnenlandsche verschillen, hadden (dus verklaarde hij) hunne personen gelast zich herwaarts te vervoegen. Hun was, bij hunne aankomst, veel eer en vriendschap bewezen. Deswegens hadden zij gemeend, eenigen van onze Regering bijzonderlijk dank te zeggen; doch dit was hun gebleken niet gebruikelijk te zijn. Derhalve kweten zij zich in deze Vergadering van dien plicht, met aanbod, van wege hunne Lastgevers, van »goede nabuurschap, vriendschap en dienst met volkomene verzekerdheid," waarvan zij nader de blijken zouden geven, wanneer er Gecommitteerden zouden aangewezen zijn om met hen in onderhandeling te treden. Zij beloofden van hunne zijde, tot eene gewenschte uitkomst alles toe te brengen, wat met rede en billijkheid eenigzins van hen geëischt zou kunnen worden. Waren Hun Hoog Mogenden evenzoo gezind, dan zou God, vertrouwden zij, teweeg brengen, dat zij uit deze plaats niet zouden scheiden, zonder dat de gezamenlijke Nederlandsche Provinciën tot rust waren gebracht om daardoor tot geluk en welvaart te geraken. — Ziedaar wederom goede en voor het Nederlandsche hart treffende woorden, doch die geen grooter gewicht hadden, dan dat van een zoogenaamden vromen wensch. Dit moest het antwoord van den President, den Heer VAN NOORDWIJK, reeds dadelijk doen gevoelen. Hij zeide, dat de overkomst der Heren dezen Staat aangenaam was, en gaf zijn vertrouwen te kennen, dat de last, hun gegeven, zoodanig zijn zou, dat daardoor een eind zou kunnen komen aan eenen oorlog, veroorzaakt door de eerzucht van diegenen, wier begeerlijkheid noch het Oosten noch het Westen had kunnen verzadigen, maar die, staande naar eene volstrekte Alleenheerschappij, gepoogd hadden door onderdrukking van dezen Staat ook den geheelen ondergang teweeg te brengen van de over-

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Nov.; 5 Dec. 1632. *Notulen* enz. 4, 6 Dec. 1632.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 21 Dec. 1632.

JACOB BOONEN, AARTSBISSCHOP VAN MECHELEN.

C. Ed. Taurel sculps.

gebleven vrijheid, rechten en privilegiën der Provinciën van de andere zijde. Hun Hoog Mogenden, zoo besloot hij, zouden niet nalaten op hun aanbod zoodanig besluit te nemen, als de redelijkheid en billijkheid zouden vereischen [1]. — Daar diegenen, tot wie deze taal gericht was, in hun hart wel verzekerd waren niets te zullen doen wat als afscheuring van *Spanje* zou kunnen aangemerkt worden, zoo voorspelde de bitterheid, met welke de spreker zich over *Spanje* uitliet, genoegzaam de vruchteloosheid van de aan te vangen onderhandelingen. Hoe het zij, men moest elkander hooren, en alsnu werden van deze zijde de Heren, welke met het ontwerpen der voorbereidende bepalingen belast geweest waren, tot de conferenties gecommitteerd. *Gelderland* was niet tevreden, dat haar slechts twee Gecommitteerden, tegen *Holland* vier, werden toegestaan. Die Provincie wilde zich laten bevredigen door de vergunning, dat er ten minste voor de leus drie van harentwege benoemd werden, ofschoon er inderdaad slechts twee Gecommitteerden de conferenties zouden bijwonen. Doch zelfs dit werd haar niet vergund [2]. Ook *Drenthe* wendde zich tot de Staten-Generaal met het verzoek, dat dit Landschap mocht worden beschreven om de onderhandelingen bij te wonen. Hun Hoog Mogenden besloten zich te regelen naar hetgeen te dezen aanzien bij de onderhandelingen, die tot het Twaalfjarig Bestand geleid hadden, geschied was, en alzoo werd het gedane verzoek afgeslagen [3]. 1630—1634.

Hoe weinig zich ook een goede uitslag der onderhandelingen liet vooruitzien, toch was het niet vreemd, dat het bijzonder belang van dezen en genen zich in de hoop dat zij goed mochten slagen, gelden deed. Zoo meldde zich de Raad van *Brabant* aan met het verzoek, den titel te mogen aannemen van *Kanselier en Raden van Brabant*, en zijne residentie te mogen verplaatsen van *'s Gravenhage* naar eene hoofdstad van *Brabant*. Ruim eene maand later wendden zich de Baanrotsen, Steden en Gemeenten des Hertogdoms *Brabant*, »houdende de partij en de zijde der Vereenigde Nederlandsche Provinciën", tot de Staten-Generaal, »om gesteld te mogen worden in het volle bezit hunner rechten en privilegiën, en te worden erkend als eene Provincie op zich zelve, en toegelaten tot de Regering van Hun Hoog Mogenden, ten einde in hunne Vergadering stem en zitting te hebben en voorts in alles met de andere Provinciën gelijk gesteld te worden." Dit was een verzoek, hetwelk, wanneer de zaak met de Zuidelijke Nederlanden niet geschikt werd, onmogelijk toegestaan kon worden. Voorshands hielden de Staten-Generaal de handelwijze der supplianten voor eene aanmatiging en deden onderzoeken, op wiens gezag zij zich onderling tot dien stap verstaan hadden. Daartegen bleven de Brabantsche Steden een hoogen toon voeren: zij waren, verklaarden zij, sedert de ver-

Generaliteits *Brabant* dringt aan op rang en zitting als Provincie.

[1] *Notulen* enz. 7 Dec. 1632. Aitsema, I, 1214. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 30 Dec. 1632.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Nov. 1632.

1630—1634. overing van *den Bosch* herhaaldelijk vergaderd geweest, zoo aldaar, als in den *Haag*, en gedachtig aan hunnen eed, hadden zij besloten, de grieven, waarmede zij tegen hunne privilegiën bezwaard waren, kenbaar te maken en te verzoeken als andere Provinciën te worden behandeld. — De Staten antwoordden, dat de supplianten (thans te *'s Hage* bijeen) huiswaarts zouden hebben te keren, zonder in het vervolg diergelijke bijeenkomsten buiten kennis en vergunning van Hun Hoog Mogenden uit te schrijven [1]. — De Graven VAN DEN BERG en VAN WARFUSÉE sloegen natuurlijk met angst de kansen van goeden of kwaden uitslag der onderhandelingen gade: hunne eer (zoo die nog te redden was) en hun gansche bestaan hing er van af. Zij richtten zich tot den Prins met het ernstig verzoek om in de handeling begrepen te worden, en kwamen in persoon in *den Haag*. Op de goederen van den Graaf van WARFUSÉE was reeds door het Bewind der Infante beslag gelegd. Alsnu hoopte hij door de tusschenkomst der Staten opschorting van dien maatregel voor vijf of zes maanden te bekomen. Onze Gecommitteerden stelden dit aan de Gemachtigden van de andere zijde voor. Dezen beloofden het mogelijke te zullen doen, doch ontveinsden niet, dat de Infante, hoe goedaardig zij ook was, zich zeer verstoord toonde, wanneer slechts de naam van dien Graaf genoemd werd [2].

Toen nu de wederzijdsche onderhandelaars weldra bijeen zouden komen, en de zaak dus ernst scheen te worden, bewaarde de Fransche Gezant, die op zijne propositie van 11 October niet eenmaal een rechtstreeksch antwoord had bekomen [3], het stilzwijgen niet langer. Wel had de Provincie *Holland* het behoud der vriendschap met *Frankrijk* uitdrukkelijk buiten gevaar gesteld willen zien, toen zij vóór de aanvaarding der onderhandelingen te kennen gaf, dat onze Staat daardoor niet in eene vijandige houding gebracht mocht worden tegen » eenig Vorst, met wien men nu geallieerd was, al was het ook, dat wij die van de andere zijde wilden nopen, deze Landen tegen alle aanranding van den kant van het Roomsche Rijk te helpen verdedigen," [4] dat is, met duidelijke woorden, dat wij ons niet met de Zuidelijke Provinciën tegen *Frankrijk* zouden verbinden, al was het ook dat wij van haar vorderden, dat zij zich met ons tegen de Duitsche Ligue en den Keizer verbinden zouden. Doch met dit al was de Fransche Gezant niet gerust.

Vertoog van den Franschen Gezant tegen de onderhandelingen.

Den 11den December verscheen hij voor de Staten-Generaal. Dezen vernamen alstoen uit zijnen mond nagenoeg hetzelfde, wat hun Gezant hun weldra berichten zou [5]; maar met bijzonderen nadruk verzekerde hij, dat de handeling van de Brabantsche Staten niets anders was dan een schild, waarachter *Spanje* schuilde, totdat het zulks niet meer

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Nov.; 30 Dec. 1632. 5 Jan., 1633.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 18, 19 Dec. 1632. *Notulen* enz. 10, 21, 23 Dec. 1632. *Resol. Holl.* 1632, bl. 408.

[3] Zie hiervoor, bl. 620. [4] *Notulen* enz. 16 Oct. 1632. [5] Zie hiervoor, bl. 621.

noodig zou hebben. Dit nu gaf hij in overweging, of het raadzaam was, den Spanjaarden te vergunnen zich van zulk een middel te bedienen ten einde hunne zoozeer vervallen zaken eenigzins te herstellen. Die voorspiegeling van vrede of bestand strekte slechts om de oorlog met al hare kosten eeuwigdurend te maken, terwijl de Staten thans de gelegenheid hadden om hunnen vijand voor goed te fnuiken. Maakten zij daarvan ditmaal geen gebruik, de nakomelingschap, door hen aan een eindelooze oorlog prijs gegeven, zou hen moeten laken, met te meer recht naarmate de Staat door Gods genade tot een hooger rang van eer, macht en roem geklommen was, eene uitkomst, die de Spanjaarden nimmer zouden kunnen verduwen, zoolang zij eenen voet in de *Nederlanden* zouden hebben. Lieten zij hunne vijanden in de gelegenheid om in vereeniging met den Keizer hunne vrienden in *Duitschland* te gronde te richten, dan zou hun van uit dat land het grootste gevaar bedreigen. Doch poogden zij dit te verhoeden, dan konden zij op zijns Konings bijstand te zekerder rekenen, daar Zijne Majesteit met Gods hulp de orde in zijn Rijk hersteld had, die door de nieuwe uitwijking van zijnen broeder naar *Brussel* [1] volstrekt niet met nieuwe stoornis bedreigd werd. De Gezant besloot met de aankondiging, dat het derde millioen, voor het loopende jaar, ten spoedigste ten volle zou uitbetaald worden, opdat zij deze som aan de voortgezette toebereidselen ten oorlog zouden kunnen besteden. — De Staten erkenden het gewicht dezer aangevoerde gronden, en omdat het woord van den Franschen Gezant een krachtig wapen kon worden in de hand van de onvoorwaardelijke tegenstanders der onderhandeling, gingen zij de openbaarmaking zijner rede te keer [2]. 1630—1634.

Immers dienden, nu men zoo verre gekomen was, de onderhandelingen eerlijk voortgang te hebben. Den 12den December stelden de Staten voor hunne medeleden, die tot de conferenties gecommitteerd waren, de Procuratie vast, van welke zij den volgenden dag bij de eerste bijeenkomst voorzien moesten zijn [3]. In deze Procuratie vermeldden zij in de eerste plaats hunne manifesten van den 22sten Mei en den 11den September, en zeiden daarop, dat *vervolgens de Staten-Generaal* der andere Provinciën het aanbod gedaan hadden om met hen in onderhandeling te komen, en beloofd hadden »te zullen presteren al wat de Gedeputeerden der andere zijde met hen zouden komen te handelen en te verdragen." Doch in de Procuratie van de gemachtigden van de andere zijde werd van die manifesten geene melding gemaakt en geene andere aanleiding tot

De Procuraties tusschen de beiderzijds Gecommitteerden gewisseld.

[1] In November 1632 was de Hertog van *Orleans* op nieuw naar *Brussel* uitgeweken, voorzeker om zich verstoord te toonen over de terechtstelling van den Hertog DE MONTMORENCY, opdat men hem niet mocht verwijten, dat met zijn goedvinden het hoofd van dezen zijnen medestander de prijs zijner verzoening met zijnen broeder, den Koning, geweest was.

[2] *Register v. Brieven* enz. *ingekomen uit Frankr.* in 1629—1632, fol. vso 655. sqq. *Resol. Stat.-Gen.* 11, 17 Dec. 1632.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Dec. 1632.

1630— 1634. de onderhandelingen opgegeven dan, eensdeels, den voorlang bestaanden wensch naar vrede »tot de meeste glorie van God, vader, auteur en beminder van den vrede, en tot verlichting van al degenen, die van wederzijde de onheilen van den oorlog waren lijdende," en, anderdeels, de omstandigheid dat de »Gedeputeerden van de Staten van de Provinciën van Nederland, tegenwoordig binnen *Brussel* vergaderd," kennis bekomen hadden van de genegenheid der Staten van de Vereenigde Provinciën om in onderhandeling te treden [1].

Den 13den December dan had de eerste zitting plaats. Na eene korte toespraak van den Aartsbisschop, en een even kort antwoord van deze zijde, was het eerste werk de wisseling der Procuraties. Dadelijk merkten de onzen aan, dat die der Gezanten van de andere zijde niet uitgevaardigd was op den naam der Staten-Generaal, maar op dien der bijzondere Staten van de Provinciën, als het ware toevallig en zonder band van eenheid te *Brussel* vergaderd, en dat zij dan ook alleen was geteekend door den griffier van de Staten van *Brabant* en met het zegel van *Brabant* gezegeld. Zoo had men dan, meenden de onzen, niet met één ligchaam, maar met elk der Provinciën te doen, die wat er verhandeld zou worden, allen afzonderlijk zouden moeten bekrachtigen. — Op de aanmerking antwoordden de Afgevaardigden van de andere zijde, dat zij inderdaad geen Collegie van Staten-Generaal hadden noch gehad hadden, sedert zij onder den Koning van *Spanje* hadden gestaan: ja zelfs ten tijde van Karel V had er geene formeele Vergadering der Staten-Generaal plaats gehad. Maar, hoe dit ook wezen mocht, zij namen op zich, dat al wat er verhandeld zou worden, door elke Provincie in het bijzonder zou worden bekrachtigd. Een tweede aanmerking van de onzen betrof de bewoordingen, waarin gezegd werd, dat de Gedeputeerden der Staten te *Brussel* kennis bekomen hadden van de aan onze zijde bestaande genegenheid om in onderhandeling te treden: immers was het aanzoek niet van onze, maar van de andere zijde gedaan. Dit erkenden de Brabantsche Heren gereedelijk, en met deze hunne erkentenis, meenden zij, was het punt van eer van onzen Staat genoegzaam voldaan. — Doch ook de Procuratie der onzen bleef niet vrij van de aanmerkingen der andere partij. Vooreerst stiet men zich aan de uitdrukking *vervolgens*, alsof het aanbod van onderhandeling een gevolg ware geweest van de manifesten van Mei en September door de Staten-Generaal tot de Belgen gericht. Dit was, zeide men, zoo weinig het geval, dat die twee manifesten in de Vergadering te *Brussel* niet eens ontvangen, noch immer gelezen waren. Dit bezwaar hieven de onzen op door de verklaring, dat het woord *vervolgens* slechts een tijdelijk later en geenszins het gevolg eener oorzaak moest aanduiden. Een tweede bezwaar gold de herinnering, in de Procuratie der onzen voorkomende, dat die van de andere zijde beloofd hadden, al wat er gehandeld zou worden, te zullen presteren. Dit,

---

[1] Zie de Procuraties bij AITSEMA, I, 1215.

zeiden de anderen, was niet geschied, en zij hadden het niet vermocht te doen: zij waren vasallen en konden hunnen Koning de wet niet voorschrijven; bijaldien zij zich zulks verstoutten, zoo zouden zij zich zelven in groote ongelegenheid brengen, en Hun Hoog Mogenden zouden er niet mede gediend zijn: immers waren zij in geenen deele in staat zonder den Koning waar te maken wat men in de onderhandeling aangaande Zijne Majesteit zou mogen bepalen. Hunne Principalen hadden hen dan ook noch gelast noch kunnen gelasten, den Koning te vertegenwoordigen: reeds nu meenden zij meer te doen, dan zij machtig waren. Hierop betuigden de onzen, niet beter te weten, of te *Maastricht* was werkelijk zulk eene belofte afgelegd. Doch men bleef van wederszijde niet op zijn stuk staan. Vermits het echter te veel tijd zou gekost hebben, de Procuraties naar beider zin te wijzigen, zoo werd van wederszijde eene acte gesteld, onder voorbehoud van welke men, onaangemerkt wat er in de Procuraties staan mocht, tot de onderhandelingen zou kunnen voortgaan. — Alsnu verzochten de Gecommitteerden van de andere zijde, daar zij zoo wel bestand als vrede hadden aan te bieden, wat van beide de onzen aannamen. Op deze vraag gaven de onzen geen bepaald antwoord: men zou later zien, waar de zaak op zou uitloopen. Daarmede namen de anderen genoegen, zeggende, dat, had men in het jaar 1608 naar vrede getracht en slechts een bestand kunnen treffen, men wellicht nu, een bestand beoogende, den vrede treffen kon; waarop zij voorstelden het traktaat van Bestand van 1609 tot grondslag der onderhandelingen te nemen. Hiertegen herinnerden de onzen, dat er te *Maastricht* negen Punten waren ontworpen [1]. Doch van deze negen Punten wilden die van de andere zijde niet hooren: wel waren, zeiden zij, te *Maastricht* eenige »discoursen gevallen," waaruit die Punten waren voortgevloeid, maar er was geen formeel voorstel gedaan: trouwens de toenmalige Gemachtigden waren niet bevoegd geweest, om alreede tot het ontwerpen van zulke artikelen mede te werken. Zij achtten die niet meer dan als een vliegend blaadje, en wie verlangd mocht hebben op die artikelen last te bekomen, zou gevaar geloopen hebben van versmading van 's Konings gezag verdacht te worden. Evenwel, wilde men die negen Punten hier van nieuws te berde brengen, zoo waren zij bereid er kennis van te nemen, en ze tot het onderwerp der onderhandeling te maken. Dit geschiedde. Het eerste punt werd overgeslagen, omdat daarbij de vraag ter sprake kwam, of men een vrede, dan wel een bestand zou sluiten, eene vraag, wier beantwoording men besloten had aan den loop der zaken over te laten. Maar bij het tweede punt stuitte men op het reeds vernomen bezwaar, dat de andere partij niet bij machte was om de uitvoering van eenige bepaling, waarin de Koning van *Spanje* betrokken was, te waarborgen. Om deze moeijelijkheid echter voor het oogenblik te boven te komen, sloegen de Brabantsche Heeren voor, dat de Koning eenen bepaalden persoon, of wel hen zelven zou machtigen om

1630—1634.

De Negen Punten van *Maastricht* ter zijde gesteld.

[1] Zie hiervoor, bl. 612, 613.

1630—1634. Zijne Majesteit bij de onderhandelingen te vertegenwoordigen, of dat alles op voorbehoud van 's Konings goedkeuring zou beraamd worden. Hierop vraagden de onzen, of zij niet alreede eenige volmacht van den Koning hadden. Het antwoord luidde, dat er eene volmacht des Konings was, in 1629 op de Infante verstrekt [1] en later door hare Hoogheid op naam van RUBENS gesteld. Deze overdracht was van nog latere dagteekening, dan de machtiging door Zijne Majesteit aan den Koning van *Groot-Britannië* gegeven om met ons over vrede te handelen [2]. Op welke wijze de Koning in de tegenwoordige handeling gekend zou worden, bleef echter nog onbeslist, evenzeer als eene andere vraag, op welke die van de andere zijde gaarne dadelijk bescheid zouden gewenscht hebben, namelijk, welke steden in het laatste der negen Punten waren bedoeld, waar gezegd werd, dat eenige plaatsen aan de Staten-Generaal zouden worden ingeruimd. Dringender was de beantwoording dier andere vraag: welke zekerheid men hebben zou, dat hetgeen zou worden beraamd, ook bekrachtigd zou worden, en gedurig aangemaand om zich daarop te verklaren, zeiden de Brabantsche Gecommitteerden, dat zij den Koning wel meenden te kunnen verbinden ten aanzien van zaken, die hunne Provinciën raakten, maar niet ten aanzien van de zoodanige, die 's Konings andere Rijken betroffen. Ook zouden zij den Koning eenigermate kunnen dwingen door het weigeren van de gelden, die zij hem tot voortzetting van den oorlog toestonden; maar hem te verbinden om zich te kwijten van hetgeen men uit zijnen naam zou beloven, dat vermochten zij niet. Deze verklaringen gingen met betuigingen gepaard van hunne goede trouw en oprechte liefde voor den welstand der *Nederlanden.* Daaraan twijfelden de onzen, gelijk zij eenigzins scherp verklaarden, volstrekt niet: immers was het (zeiden zij) niet meer dan natuurlijk, dat zij meer liefde hadden voor den voorspoed der *Nederlanden*, dan de Spanjaarden, die hier vreemdelingen waren. — Ten laatste kwam het woord er uit, dat zij of eenigen uit hun midden zich naar *Brussel* zouden moeten begeven om met de Infante en haren Raad te overleggen, ten einde de vereischte volmacht te verkrijgen. Onze Gecommitteerden ontveinsden hun leedwezen niet, dat men, zoo als nu bleek, nog niet verder gekomen was, en men ging uitéén zonder te bepalen, wanneer men weder bijeenkomen zou.

Toen de zaak zoo stond, werd ter vergadering der Staten-Generaal beraadslaagd, wat nu te doen. Zijne Excellentie was tegenwoordig, gelijk telkenmale als er verslag van de conferenties werd gegeven. Hij verklaarde, dat de Gecommitteerden van de andere zijde te *Maastricht* gansch anders hadden gesproken, dan zij thans deden, en dat zij rugwaarts schenen te treden. Hij kon hier met volkomen kennis van zaken spreken, aangezien zijne bemoeijing bij de onderhandelingen te *Maastricht* zoo ver gegaan was, dat hij de negen Punten, waarover nu zoo wegwerpend werd gesproken, eigenhandig

---

[1] Zie hiervoor, bl. 386. [2] Zie hiervoor, bl. 483.

had opgeschreven [1]. Dit zou men hun in een volgende zitting te gemoet voeren, er bij voegende, dat wij de onderhandelingen hadden toegestaan op de verklaring hunnerzijds, dat men als Staten met Staten zou onderhandelen en genoegzaam gelast komen zou om waarborgen te kunnen geven voor de uitvoering van hetgeen er ontworpen zou worden. Van deze voorwaarden konden wij niet afgaan, en, waren zij nog niet genoegzaam gelast, zoo moesten zij zich den vereischten last gaan verschaffen: de nieuwe Procuratie, die zij medebrengen zouden, moest door de griffiers van al de verschillende Provinciën geteekend zijn. Bovendien besloten Hun Hoog Mogenden, dat een zeker aantal punten op het papier zouden gebracht worden, die men aan de Gecommitteerden van de andere zijde ter hand zou stellen, ten einde zij zich daarop binnen 15 dagen mochten laten lasten. Intusschen zou men hier alles ten oorlog toebereiden. — Met dit besluit konden de Provinciën *Friesland* en *Stad en Landen* zich niet vereenigen [2]: zij verlangden, overeenkomstig hunne gedurig herhaalde verklaring, dat de onderhandeling werd afgebroken: immers was het alsnu genoegzaam gebleken, vooreerst, dat wij met de Zuidelijke Nederlanders niet als met vrije Staten konden onderhandelen, maar dat de Koning er in gekend zou worden, en ten tweede, dat geen vrede met uitsluiting van *Spanje*, maar slechts een bestand met bewilliging van die Mogendheid, zou kunnen verkregen worden. De Prins en de andere Provinciën zagen dit voorzeker evenzeer in; maar op gronden van staatkundige wijsheid achtten zij den tijd niet gekomen om de onderhandelingen onherroepelijk af te breken [3].

1630—1634.

De Gecommitteerden van de andere zijde zullen machtiging van het Spaansche Bewind gaan halen.

Volgens het genomen besluit werden 21 artikelen ter overhandiging aan de andere partij ontworpen. Het eerste hield in, dat de Gecommitteerden van de andere zijde zoo door hunne lastgevers, de Staten te *Brussel*, als door den Koning van *Spanje* gemachtigd zouden worden om te beloven alles te volbrengen, wat, zoowel de Nederlanden als de andere Landen binnen en buiten *Europa* betreffende, beraamd zou worden. Het tweede bepaalde, dat het traktaat van bestand van het jaar 1609 vernieuwd zou worden, behoudens de vereischte wijzigingen en de toevoeging van den inhoud der na dit tweede volgende artikelen. Het derde dan waarborgde aan onze Provinciën de soevereiniteit en de vrije beschikking, zoo in het kerkelijke als staatkundige, over het platteland, behoorende aan de steden, kasteelen, vlekken en heerlijkheden, die onder de gehoorzaamheid van onzen Staat waren gebracht, of bij dit traktaat aan onzen Staat zouden toegewezen worden. — Dit artikel vloeide daaruit voort, dat, gelijk in het vierde arti-

Een en twintig artikelen ter overhandiging aan die van de andere zijde ontworpen.

[1] *Notulen*, enz. 12 Nov. 1632.

[2] Ook de Stad *Utrecht*, dit vernemen wij uit AITSEMA (1217), was van gevoelen, dat de onderhandelingen moesten worden afgebroken; doch de twee eerste Leden der Staten 's Lands van *Utrecht* hielden het met de meerderheid in de Staten-Generaal.

[3] *Notulen*, enz. 13, 17, 18 Dec. 1632.

1630—1634. kel herinnerd werd, de Regering der Infante, ook na de verovering van *den Bosch*, aanspraak op de soevereiniteit over de *Meijerij* bleef maken, en door hetzelve verlangde men dergelijken strijd te voorkomen ten aanzien van de onderhoorigheden der door ons in het Overkwartier van *Gelderland* en in het Hertogdom *Limburg* veroverde en elders aan te winnen steden [1]. Het vijfde hield in, dat de *Schelde*, het *Zwin* en andere zeegaten, met de *Schelde* in verband staande, onder geene andere voorwaarden bevaren zouden worden, dan gedurende het Twaalfjarig Bestand, met dien verstande (voegden het zesde en het zevende Artikel er bij) dat de schepen, varende uit de Vlaamsche havens, met geen mindere lasten zouden bezwaard worden, als de schepen de *Schelde* op- en afvarende, en dat met name het gezuiverde zout ter wederzijde met gelijke lasten zou worden bezwaard. Het achtste gewaagde van onze Oost- en West-Indische Compagnie, en stelde, dat zij zouden behouden wat zij vermeesterd hadden, en het gebied van haren handel zouden mogen uitbreiden over alle volkeren, die haar toegang zouden willen verleenen. Het negende verlangde, dat onze koopwaren aan de andere zijde niet hooger belast werden, dan hare eigene goederen of dan die van de minst belaste naburen, en daarenboven dat zij in alle landen van het Spaansche gebied niet hooger belast werden, dan die uit *Vlaanderen* uitgevoerd. Het tiende, dat de hier gevestigde Portugezen in alles deelen zouden wat dit Verdrag bedong, en alom in het Spaansche gebied bejegend zouden worden als de andere inwoners dezer Provinciën. Het elfde, dat er tusschen de beide deelen der Nederlanden eenparige order op de munt zou gesteld worden. Het twaalfde, dat alle Spaansche krijgslieden al de Nederlandsche Gewesten voor goed ruimen zouden. Het dertiende, dat alle krijgsvolk van de Provinciën der andere zijde in den eed zou zijn van de Staten dier Provinciën alleen, en van niemand anders. Het veertiende, dat in de Vlaamsche zeesteden geen krijgsvolk van de Staten aan weerszijde zou gelegd worden, dan met gemeen overleg. Het vijftiende, dat *Rijnberk*, met de schans daartegenover, door het Spaansche garnizoen ontruimd, de plaats ontmanteld, onzijdig verklaard en aan den Keurvorst van *Keulen* teruggegeven, en *Breda* en *Gelder* aan ons overgeleverd, en het fort *Zandvliet* geslecht zou worden. Het zestiende, zeventiende, achttiende en een en twintigste artikel voorzagen in de spoedige uitwijzing van hangende of toekomende rechtsvorderingen. Het negentiende bedong voor de Gereformeerden in de Zuidelijke Provinciën denzelfden toestand, als de Roomsch-Katholieken in de onze genoten, en bepaalde, daarenboven, dat de Gereformeerden alom ook buiten de Nederlanden in *Spanje* en het Spaansche gebied »buiten recherche" gelaten zouden worden [2]. Het twintigste, eindelijk, gaf het uitzicht op middelen, onderling te beramen,

[1] *Notulen*, enz. 12 Nov. 1632.

[2] In het vorige jaar (1631) was de zoon van den Raadsheer VAN DEN HONERT nog te *Genua*, als Hollander en ketter, door een nietswaardig persoon (schreef onze Consul aldaar, HENDRIK MUILMAN)

om het te sluiten traktaat gehandhaafd en gewaarborgd te doen worden tegen allen, die het zouden willen verbreken. — De president der Staten gaf, nadat deze Punten ter Generaliteit ontworpen waren, in overweging, of niet de Keizer bij de onderhandeling gekend zou dienen te worden, ten einde wij langs dien weg tegen vijandelijkheden uit *Duitschland* gewaarborgd mochten worden: 's Keizers tusschenkomst zou in dat geval door die van de andere zijde bemiddeld moeten worden. Op dit punt sprak de Vergadering echter haar gevoelen niet uit [1]. 1630—1634.

Bij de eerstvolgende bijeenkomst, het was de zesde, herhaalden de onzen, ingevolge van het besluit van Hun Hoog Mogenden, de gronden, waarop zij vermoedden, dat de Brabantsche Afgevaardigden hunne uiterste aanbiedingen nog terughielden in de hoop (zoo het scheen) dat de sedert den dood van den Koning van *Zweden* voor hunnen Koning zoo veel gunstiger toestand van *Duitschland* hen ontheffen kon van de noodwendigheid om daarmede voor den dag te komen. In dat geval, zeiden zij, moesten zij hen waarschuwen, dat van onze zijde geene nadere inwilligingen te wachten waren, daar alhier nog verscheidene, moeijelijk te overwinnen bezwaren tegen de aangevangen onderhandelingen bestonden. Gij, mijne Heren, voegden zij er bij, hebt voorzeker te veel wijsheid en kennis van staatszaken om verzuimd te hebben u van een naderen last, dan tot nu toe geopend is, te laten voorzien. — Het antwoord was zoodanig, dat onze Gecommitteerden niet langer twijfelden, of werkelijk waren die van de andere zijde tot niets naders gemachtigd, dan zij tot dusver verklaard hadden. Immers betuigden zij nogmaals, dat, wanneer de negen Punten als een grondslag der onderhandelingen werden erkend, den Koning niets dan zijn titel zou overblijven benevens de eer om geld naar de *Nederlanden* te mogen zenden tot onderhoud van soldaten, en al wilde men die stoutheid wagen, het zou niets baten, daar de Koning niet gehouden zou zijn tot iets dat men hem aangaande bepalen mocht. Zelfs al werd het traktaat van het vorig Bestand tot grondslag genomen, en tot iets anders (zulks moesten Hun Hoog Mogenden niet kwalijk nemen) waren zij niet gelast, moest toch nog de machtiging des Konings verkregen worden, wilde men zeker zijn van de bekrachtiging van hetgeen men beramen zou. Hun Hoog Mogenden moesten niets onredelijks of onuitvoerlijks van hen eischen,

---

bij de Inquisitie verklaagd en in een klooster vastgezet, onder cautie van 10,000 dukaten. De Staten schreven aan den Doge en Raadsheren dier Republiek, dat zij hem zonder kosten zouden ontslaan. Doch er kwam bevel uit *Rome*, dat men hem onder borgtocht zou loslaten en op voorwaarde dat hij zich te *Rome* vervoegde voor de heilige Congregatie van het *Sant' Offizio*. Op nieuw schreven alsnu de Staten aan de Genueesche Regering, dat zij zorgen zou, dat de gevangene niet naar *Rome* werd opgezonden, maar onvoorwaardelijk losgelaten zou worden. Ook de Fransche Gezant te *Rome* trad voor den Hollandschen jongen man tusschen beide (*Resol. Stat.-Gen.* 29 Sept.; 6 Oct.; 24 Nov. 1631).

[1] *Notulen* enz. 21 Dec. 1632. Aitsema, 1218, 1219.

1630—1634. en hen in de gelegenheid stellen, de bedoelde machtiging te bekomen, hetgeen in weinige dagen kon geschieden, aangezien zij meenden, dat de Infante, op grond van vroegeren last uit *Spanje*, in staat zou zijn om die te verstrekken. — Na deze verklaring te hebben vernomen, kwamen de onzen, aangezien de negen Punten nu geacht moesten worden voor goed ter zijde te zijn gesteld, met de 21 Punten voor den dag, evenwel met uitlating van het achtste: men wachtte, namelijk, nog inlichtingen af van de Oost- en de West-Indische Compagnie om ten volle in staat te zijn hare belangen te doen gelden [1]. Alsnu werden die Punten achtereenvolgens nagegaan. Op het eerste hadden die van de andere zijde zich reeds genoeg verklaard. Het derde lieten zij gaan. Op het vierde betuigden zij, dat de *Meijerij* niet aan de Stad *'s Hertogenbosch* onderhoorig was; doch daarover zou men nader kunnen spreken. Hierop merkten de onzen aan, dat de *Meijerij* van die stad onafscheidelijk was, en dat zoo zij niet dadelijk aan onzen Staat was aangehecht, dit geschied was uit mededoogen met de arme onderdanen, die anders dubbel bezwaard zouden geworden zijn, daar de Spanjaarden, als vreemdelingen, die zij waren, geen mededoogen gebruikten. — Dat de punten, welke over de vaart op de *Schelde* en de convooigelden en belastingen, aan de Vlaamsche schepen op te leggen, handelden, als strijdig met de vrijheid van den handel, en als strekkende om den Koning de maat der door hem te bepalen lasten voor te schrijven, aanmerkingen uitlokten, spreekt van zelf. Evenwel toonden de Brabantsche Heren zeer goed te begrijpen, dat de te bedingen voordeelen en veiligheid van onzen handel datgene was, waarop het den onzen voornamelijk scheen aan te komen. Het tiende punt vonden zij redelijk; het elfde dienstig; maar op het twaalfde merkten zij aan, dat als de Koning zijne soldaten moest verwijderen, hij ook geen geld zou zenden, hetgeen zij toch noodig hadden om hunne grenzen tegen *Frankrijk* te beschermen: de Franschen, zeiden zij, waren hunne bedekte, wij hunne openlijke vijanden; maar genen deden hun meer nadeel met het opruijen hunner landgenooten, dan wij met de wapenen. Als een middel om overeen te komen, sloegen zij voor, dat men van weerszijde een gelijk getal troepen hield en alzoo het evenwicht bewaarde. Het dertiende punt, eindelijk, gaf weder aanleiding tot de betuiging, dat zij niets konden inwilligen, wat 's Konings hoog gezag zoo zeer te nakwam [2]. Over de overige artikelen was het, naar het schijnt, overbodig alreede woorden te wisselen. — De overhandiging van deze Punten beantwoordden de Brabantsche Heren met de inzending eener Memorie van den volgenden inhoud: De van onzen kant zoo zeer gewenschte waarborgen van veiligen handel in 's Konings Rijken konden niet toegestaan worden, dan door den Koning zelven; doch de door ons gedane eischen waren niet bestaanbaar met de van hunne zijde aan den Koning verschuldigde gehoorzaamheid, van welke zij niet wijken wilden, en, stonden wij daarop, dan was het wel zeker, dat

[1] *Notulen*, enz. 21 Dec. 1632.

[2] *Notulen*, enz. 23 Dec. 1632.

de Koning de verlangde waarborgen nimmer verleenen zou. Trouwens ook zonder dat aan zulke eischen voldaan werd, konden wij genoegzame zekerheid bekomen: of hadden wij niet mogen vertrouwen op hetgeen bij het traktaat van het vorige Bestand was bedongen? Om nu de in allen gevalle vereischte machtiging des Konings te verkrijgen, docht hun het geschikste middel, dat eenigen uit hun midden die machtiging en met dezelve de belofte van bekrachtiging uit *Brussel* gingen halen; dan kon men tevens last op de 21 Punten bekomen, ten einde de onderhandeling tot Gods eer en 's Lands welvaren op het spoedigst tot een goed besluit te brengen [1]. — De Gecommitteerden, die met dat doel naar *Brussel* vertrokken, waren de Aartsbisschop, de Hertog van AERSCHOT, de Pensionaris EDELHEER, WILLEM DE BLASERE en de Heer VAN MARCKE. Aanvankelijk had men goed gevonden, dat de hier blijvende Gecommitteerden intusschen eene reize in deze Provinciën zouden mogen doen, werwaarts zij verkiezen zouden; doch toen zij zich aanmeldden om daartoe de vergunning te bekomen, begreep men hun zulk eenen tocht te moeten ontraden [2]. 1630—1634.

Hoe weinig kans er ook was, dat de onderhandelingen tot vrede zouden leiden, het vertrek van een deel der Brabantsche Deputatie om naderen last te verkrijgen, gaf aan de zaak het voorkomen, alsof er eene ernstige hoop op een gunstigen afloop kon gekoesterd worden, en de bezorgdheid van den Franschen Gezant deed blijken, dat hij in die meening verkeerde. Reeds den 17den December richtte BAUGY tot de Staten-Generaal het verzoek om te mogen weten, wat er reeds tusschen de Gecommitteerden tot de onderhandelingen was verhandeld. Hij hield, zeide hij, een opzettelijken bode op en wenschte dien niet zonder dat bericht naar zijn Hof te laten vertrekken. Terwijl de Staten raadpleegden, in welke mate men hem het voorgevallene zou kunnen mededeelen, herhaalde de Gezant telkens zijn verzoek. Eindelijk werden den 24sten eenigen van de aanzienlijkste Heren der Staten tot hem gezonden om hem te kennen te geven, hoe het noodig was bevonden, dat de Gecommitteerden van de andere zijde naderen last en machtiging gingen halen; zij voegden er bij, dat men hun eenige verdere punten had ter hand gesteld, »het stuk van commercie en verzekerdheid van dien rakende, zonder dat er voor alsnog iets substantieels was verricht." Met deze mededeeling stelde BAUGY zich ganschelijk niet tevreden. Hij wist, zeide hij, dat er vrij wat meer was voorgevallen: dat had hij wel van anderen vernomen, en zoo verstoord stelde hij zich aan, dat hij zich ontvallen liet, dat, zoo men niets meer te berichten had, men wel weg had kunnen blijven. Hierop werd besloten, dat men den Gezant mondeling den hoofdinhoud der 21 Artikelen en der Memorie, door de andere partij ingeleverd, zou mededeelen. Hiermede nam BAUGY nog geen genoegen. Hij begeerde die Punten zich schriftelijk medegedeeld te zien. Reeds had men goed gevonden daartoe over te

Ontevredenheid van BAUGY over de geheimzinnigheid der onderhandelingen.

[1] *Notulen* enz. 27 Dec. 1632. AITSEMA, 1219, 1220. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 24, 30 Dec. 1632.

1630—1634. gaan, toen men op dit besluit terugkwam en hem slechts voorlezing van de Punten, in het Fransch vertaald, verleende. Ook dit voldeed geenszins. De Gezant klaagde, dat zijn ouderdom en zwak geheugen voor hem de vrucht der voorlezing verloren deed gaan. Men verontschuldigde zich, verklarende, dat de Provinciën op die Artikelen nog niet waren gehoord, en de Ambassadeur troostte zich met de hoop, dat als de Provinciën daarover geraadpleegd zouden hebben, ze hem zouden worden medegedeeld. Trouwens aan menig teeken en duidelijke verklaring bleek het in deze dagen, dat de onderhandelingen geene kans hadden om tot vrede of bestand te leiden, en BAUGY nam weldra een geschenk aan van 6000 gulden in gouden rijders, als erkentenis voor de goede diensten, door hem bewezen, ten einde onzen Staat de ontvangst van het derde millioen te bezorgen [1].

De Zweedsche Gezant spoort de Staten tot voortdurende behartiging van de gemeene zaak aan.

Meer dan de verstoordheid van den Franschen Gezant was de taal, door CAMERARIUS gesproken, bekwaam om de Staten de verplichting op het hart te drukken, van op dit oogenblik den strijd niet te staken. Den 29sten December verscheen deze Zweedsche Ambassadeur in rouwgewaad voor de Staten-Generaal, en in eene Latijnsche rede liet hij zich, kort en schoon, over het geleden verlies hooren. Door 's Konings, voor ons wel droevig, maar voor den gesneuvelden zelven zalig verscheiden, had God willen toonen, dat die held den hemel meer verdiende, dan de aarde hem. Alleen wilde hij de verzekering geven, dat de Staten eenen Vorst verloren hadden, hunner Republiek met de oprechtste genegenheid toegedaan; eenen Vorst, die onzen voor- of tegenspoed als zijn eigen geluk of ongeluk aanmerkte, en, zoo hij langer had geleefd, bewezen zou hebben, hoe veel belang hij steeds stelde in onze veiligheid en bloei. Doch men moest de Goddelijke Voorzienigheid niet met klachten vermoeijen, maar veeleer met gebeden aanroepen, dat zij een anderen *Josua* verwekken mocht om de bedroefde Kerk op te beuren, en voorts moest men zich met alle Vorsten en Stenden beijveren, dat er geen grooter nadeel uit den dood des Konings mocht voortvloeijen. De Gezant twijfelde niet, of de Staten zouden voortbouwen op het fundament, door den Koning gelegd, en naar de mate van het tegenwoordig gevaar een kloek besluit nemen tot handhaving van de gemeene zaak, hetgeen nu noodiger was, dan toen de Koning nog leefde. Het Zweedsche leger was ongeschonden en zegevierend, niet ter nedergeslagen, maar dorstend naar wraak. Vooral zoo de Staten het aan hunne macht niet lieten ontbreken, was het beste te hopen [2].

Zoo werkten de Zweedsche en de Fransche Gezant zamen om ons aan te sporen, van geen vrede te willen hooren. Te midden van zijne gemelijkheid wegens onze geheimzinnigheid ten aanzien van den staat der onderhandelingen, sprak BAUGY in vol vertrouwen met onze Staatslieden over de maatregelen, gemeenschappelijk in *Duitschland*

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 18, 22, 24, 28, 30 Dec. 1632. 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 24, 27 Jan. 1633.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Nov.; 6, 29 Dec. 1632.

te nemen, en deelde hij mede, hoe de Koning van zijnen kant eenen afgevaardigde, den Heer DE LA GRANGE-AUX-ORMES, derwaarts gezonden had om de Duitsche Vorsten eendrachtig te houden [1]. Tegelijk schreef LANGERAK, dat de Koning beloofd had met een leger op de grenzen van *Lorraine* en den *Elsass* te zullen komen, ten einde de zaak dezer Vorsten te handhaven [2]. 1630—1634.

Wel was er beradenheid en standvastigheid noodig: anders zouden *Spanje* en het Huis van *Oostenrijk* licht de hoop vervuld gezien hebben, welke de val van den Koning van *Zweden* hen deed scheppen. De verliezen, in den zomer van 1632 in de *Nederlanden* geleden, hadden in *Spanje* slechts den toeleg teweeg gebracht om, in weerwil van de weerbarstigheid van het volk in de Provinciën *Biscaye* en *Catalonië*, aan geld te komen, ten einde wraak te nemen: daartoe was de Raad van *Spanje* vast besloten, en om *Oostenrijk* tot nog openlijker medewerking te winnen, ging men om met het denkbeeld om den Prins Don FERDINAND aan 's Keizers dochter uit te huwelijken en hem de *Nederlanden* ten bruidschat mede te geven, op dezelfde voorwaarden, als de Infante ze vroeger aanvaard had [3]. Doch nu de tijding van den dood van GUSTAAF ADOLF het Hof te *Madrid* met de grootste blijdschap vervuld had [4], vleide men zich met een volkomen zegepraal en met de uitroeijing tot zelfs van den wortel des tegenstands toe. Geene Mogendheid, die eenig belang tegen dat van het Huis van *Oostenrijk* had te doen gelden, kon zich van nu aan met de inwilliging harer begeerte vleijen.

Dit begreep de Koning van *Engeland*, en weder poogde hij door de medewerking van de *Vereenigde Provinciën* den geheelen ondergang van het geslacht zijner zuster in de *Palts* te voorkomen. Met dat doel verschenen alhier in de maand Januarij twee buitengewone Engelsche Ambassadeurs, de Graaf van ARUNDEL, en de Ridder AMSTRUDTER, de laatste bestemd om, na zijne zending alhier volbracht te hebben, zich ter behartiging derzelfde zaak naar *Duitschland* te begeven. Bij hunne verschijning voor de Staten-Generaal voerde BOTHWELL het woord. Op grond der betuiging van onze ministers in *Engeland* hield, zeide hij, de Koning zich verzekerd van de goede gezindheid van onzen Staat jegens zijne Kroon. Hij dankte voor hetgeen de Staten gedaan hadden ten behoeve van wijlen zijnen schoonbroeder en van zijne zuster, wier zaak hij ten hoogste ter harte nam, en thans waren deze beide Gezanten overgekomen om over eenige punten van gewicht te handelen. — Gelijk daarna uit het rapport der Gecommitteerden bleek, verlangde de Koning de erkenning van den oudsten zoon zijner zuster als Keurprins van de *Palts*. — Ook bij den Koning van *Frankrijk* drong de Engelsche Agent daarop aan [5]. — Gedurende zijne minderjarigheid zou de Hertog VAN SIMMERN als Administrator der *Palts* optreden, en intusschen

Buitengewoon Gezantschap van den Koning van *Groot-Britannië*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 6, 7 Jan. 1633. [2] *Dépêche* van 7 Jan. 1633.

[3] *Dépêches van* LANGERAK van 26 Nov.; 16, 30 Dec. 1632. [4] *Dépêche* van 7 Jan. 1633.

[5] *Dépêche van* LANGERAK van 24 Jan. 1633.

1630—1634. zoowel van de *Zweden*, als van den Hertog van *Beijeren*, teruggave verzocht worden van die plaatsen, welke zoo deze als genen in de *Palts* bezet hadden. Eindelijk zou men de aanzienlijkste Vorsten en Stenden, met name den Keurvorst van *Saksen*, voor de zaak van den Keurprins trachten te winnen. Ten einde zijn doel te bereiken, verklaarde de Koning te wenschen, de handhaving der gemeene zaak in *Duitschland* met de medewerking der *Zweden* bevorderd te zien. — In hun antwoord deden de Staten de Ambassadeurs gevoelen, dat dit werkelijk de hoofdzaak was, en het herstel van het Huis van de *Palts* daaruit alleen en van zelf zou voortvloeijen: dus moest de Koning, wanneer hij zijn oogmerk bereiken wilde, mede de wapenen opvatten, en partij trekken, eensdeels van de goede gezindheid van den Koning van *Frankrijk*, anderdeels van de volharding der Staten, daar, zoo zij de Spanjaarden in de *Nederlanden* niet bezig gehouden hadden en bezig bleven houden, de *Palts* door de Spanjaarden zou worden ingenomen en reeds voorlang ingenomen zou geworden zijn. Dus was nog herstel mogelijk, mits de Koning krachtig partij koos: anders was niets dan de volslagen ondergang der zijnen te wachten. — Nevens de sterkste uitdrukking hunner erkentelijkheid wegens het door dit hoog aanzienlijk Gezantschap aan hunnen Staat bewezen vertrouwen, weerhielden Hun Hoog Mogenden hunne klachten niet over de begunstiging, die de Duinkerkers in 's Konings havens ontvingen. Niettemin, zoo besloten zij, bleef de persoon des Konings het voorwerp hunner hoogste vereering, en van hun vertrouwen gaven zij gaarne een blijk, door zijnen minister alhier mededeeling te doen van hunne geheimste zaken. — Inderdaad hadden de Heren, die met de buitengewone Gezanten handelden, in last, dezen aangaande den waren staat der onderhandelingen met die van de andere zijde in te lichten; maar van den anderen kant moesten zij ook weder bij hen aandringen op de eindelijke afdoening der geschillen tusschen de Oost-Indische Compagniën der beide natiën. — Met zoodanig antwoord toegerust, en begiftigd met een gouden ketting ter waarde van 2000 gulden, vertrok *Lord* ARUNDEL spoedig weder naar *Engeland* [1].

Tot zelfs den Koning van *Polen* moest het overlijden van zijnen mededinger, den Koning van *Zweden*, die slechts eene dochter in den tedersten leeftijd achterliet, met nieuwen moed en groote verwachtingen vervullen. Gedachtig aan de bemiddelende rol, welke de Afgevaardigden der Staten tusschen *Polen* en *Zweden* hadden vervuld, had hij zich beijverd met onze Republiek op eenen goeden voet te blijven. Dit bleek uit de zending, welke hij in deze dagen bij de Staten-Generaal deed waarnemen. In het begin der maand Januarij (1633) vernamen dezen, dat Prins RADZIVIL, studerende te

Zending van den nieuwen Koning van *Polen*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 15, 16, 20, 29, 30, 31 Jan. 1633. Het antwoord der Staten is te lezen in het *Register der Briev.* enz. *ingekomen uit Frankrijk* in de jaren 1633—1637. fol. v^so^ 6 tot fol. v^so^ 9. AMSTRUDTER kreeg bij zijn vertrek naar *Duitschland* een gouden ketting van dezelfde waarde (*Resol. Stat.-Gen.* 1 Febr. 1633).

Leiden, door zijnen Koning met eene boodschap aan Hun Hoog Mogenden belast was, krachtens een open brief, gedagteekend van den 20sten November (1632), luidende aan meest alle Christenvorsten en Koningen [1]. Den 13den Januarij kreeg hij gehoor bij de Staten, en hield eene Latijnsche rede, waarin hij den dood van Koning SIGISMUND en de, volgens zijn zeggen, met ongemeene eenstemmigheid tot stand gekomen verkiezing zijns zoons VLADISLAUS mededeelde, en Hun Hoog Mogenden uitnoodigde, zich bij de begrafenis en bij de krooning te *Krakau* te laten vertegenwoordigen. Doch zijne boodschap bestond niet alleen in plichtplegingen: hij verzocht voorts de Staten, de hangende verschillen tusschen *Polen* en *Zweden* te willen bemiddelen, en den *Moscoviet* niet te willen veroorlooven in hun land, hetzij volk te lichten, hetzij wapenen te koopen; integendeel, dit voorrecht, met uitsluiting van dien trouweloozen tiran, wiens bondgenootschap wij beneden ons moesten achten, aan den Koning van *Polen* toe te staan, met welk hoofd van het groote Noordsche Rijk wij van ouds, zeide de Gezant, door de grootste wederzijdsche toegenegenheid verbonden waren. BEAUMONT, de uitstekende Latinist van de Vergadering, stelde op deze toespraak het antwoord, hetwelk, na de beleefdste plichtplegingen, den Koning onze handelsbelangen en den vrede, met zijne naburen te houden, bepaaldelijk met den Moscoviet, aanbeval. Wegens de kortheid van den tijd konden de Staten zich van de bijwoning der begrafenis en krooning verontschuldigen [2]. 1630—1634.

De betrekkingen, die er tusschen onze Republiek en den Grootvorst van *Moscovië* bestonden, verboden ons in den vijandigen toon in te stemmen, dien de Gezant van *Polen* had aangeslagen. In den zomer van 1630 waren de Heren ALBERT COENRAADS BURGH en VELTDRIEL als Gezanten van hier naar *Moscovië* vertrokken, en in de laatste dagen van Augustus daarna waren zij voor *Archangel* aangekomen [3]. Hier werden zij in het hof van zekere Amsterdamsche kooplieden, aldaar woonachtig, gehuisvest: want het Russische huis, aanvankelijk voor hen bestemd, was hun te morsig voorgekomen. Onderhandelingen der Nederlandsche Gezanten in 1631 in *Moscovië*.

[1] Op dezen brief werd hij met al de eer ontvangen, die het reglement voorschreef aan de Ambassadeurs van Koningen te bewijzen. Doch de Gecommitteerden der Staten, die hem verwelkomd en des avonds den maaltijd voor hem aangericht hadden, beklaagden zich, dat hij hen noch aan de deur had ontvangen, noch tot aan de deur weder uitgeleid, eene eer, welke zij door de Ambassadeurs van den Koning van *Frankrijk* en van de andere Koningen gewoon waren zich bewezen te zien. Hierover onder de hand onderhouden, verontschuldigde hij zich ten vriendelijkste op grond van zijne onbekendheid met het bestaande gebruik, en nam de hem gegeven gelegenheid waar om de fout te herstellen (*Resol. Stat.-Gen.* 12 Jan. 1633). Na ontvangst van een gouden ketting ter waarde van 2000 gulden, werd RADZIVIL met een oorlogsjacht naar *Lilloo* gebracht (*Resol. Stat.-Gen.* 16, 18 Jan. 1633).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 7, 13, 14, 20 Jan. 1633. AITSEMA, II, p. 2, 3.

[3] Zie hiervoor, bl. 529. De beweegredenen tot het Gezantschap zijn vermeld, bl. 526, 527.

1630— 1634. Van den aanvang aan van hun verblijf op Russischen bodem werden zij van 's Grootvorsten wege van spijs en drank voorzien; doch de winzucht der beambten bracht teweeg, dat er maar al te veel aan de hoedanigheid ontbrak. De eigenbaat, dus vernamen de Gezanten van de vele Hollanders te *Archangel*, was in *Rusland* algemeen, en zij konden niet verwachten, iets zonder vele en groote geschenken tot stand te zullen brengen, zoodat zij al dadelijk op de vermeerdering der vereeringen, die zij medegekregen hadden, bedacht waren. Den dertienden October kwamen zij te *Vologda* aan, alwaar hun alweder door Nederlandsche en daarnevens door Lijflandsche kooplieden beleefdheid werd bewezen. Hier hield de waterweg op, die hen, langs de *Dwina* en de *Suchona*, zoo ver gebracht had, en moesten zij tot omstreeks het midden van November wachten, totdat er uit *Moscou* machtiging kwam tot de voortzetting hunner reize. Den elfden December op korten afstand van de hoofdstad genaderd, stapten zij in keizerlijke sleden over, en werden door eene menigte Edelen te paard ingehaald en door keizerlijke Gecommitteerden begroet. Tot die begroeting verlieten de beide partijen de sleden en naderden elkander met ontdekten hoofde. Zij bestond voornamelijk in een verhaal van de vele titels van den Czar, hetwelk onze Gezanten met de namen van al de Heerlijkheden van den Prins en met de vermelding van al de Provinciën en Generaliteitslanden, en van de Staten-Generaal als beschermers van de landen van vele hunner naburen en als bezitters van vele Gewesten en Koninkrijken in *Oost-* en *West-Indië*, alsmede op de Kust van *Afrika*, beantwoordden. Te *Moscou*, waar het bij hunne intrede niet aan toeloop, noch aan vertoon van krijgsvolk ontbrak, werden zij gehuisvest in het Hof van *Perzië*, waar gewoonlijk de Gezanten van gekroonde Hoofden verpleegd werden. Door drie Hollandsche kooplieden, te *Moscou* gevestigd, hielden de Gezanten zich op de hoogte van hetgeen zij te weten hadden: want hunne *prestaven* of keizerlijke opwachters, hoezeer door Nederlandsche tolken verzeld, hadden niet veel mede te deelen: in het begin ging hun niets zoo zeer ter harte als de lijst der door de onzen medegebrachte geschenken te bekomen. Bij den optocht ter eerste audiëntie werden deze geschenken door een schaar van dragers ten toon gespreid. Bij de ontvangst zelve ontbrak het niet aan Oostersche staatsie. Des Keizers goedgunstigheid jegens de Nederlandsche kooplieden, zoo spraken onze Gezanten bij deze gelegenheid, en laatstelijk zijn geschenk van 3000 pond salpeter, hadden de Staten en den Prins doen bespeuren, niet alleen dat Zijne Majesteit de oude vriendschap wilde aankweeken, maar ook dat hij hen wilde begunstigen in een tijd, dat de Koning van *Spanje* door zijnen invloed het verbod van toevoer van salpeter uit *Polen* had teweeg gebracht, ten einde hen onbekwaam te maken tot den oorlog, dien zij nu over de zestig jaren tegen zijne tirannij en de door hem beoogde algemeene monarchie met groote zegepralen tot verwondering der geheele wereld voerden. De triomf, door de verovering van *'s Hertogenbosch* en *Wezel* bevochten, had hun eindelijk de gelegenheid gegeven om met deze Ambassade niet langer te dralen, en door

haar den Keizer alle geluk en voorspoed tegen zijne vijanden toe te wenschen, en hem een nader verbond en inniger verkeer voor te slaan ten genoegen en ter vermeerdering van de welvaart der wederzijdsche ingezetenen. — Na dankzegging voor deze toespraak bij eene volgende audiëntie benoemde de Czar eenige aanzienlijken tot Commissarissen om met onze Gezanten te onderhandelen. Reeds op de eerste conferentie werd door den Vorst, eersten Commissaris, gevraagd, of Hun Hoog Mogenden en de Prins van *Oranje* ook gezind waren den Grootvorst met krijgsvolk en geld bij te staan tegen den Koning van *Polen.* Dit moest hem niet anders dan natuurlijk en redelijk voorkomen, daar de Nederlanders immers volgens hetgeen de Gezanten zelven zeiden, tegen al de aanhangers van den Koning van *Spanje* in zijn streven naar de algemeene monarchie verbonden waren met al zijne tegenstanders, die den Paus niet als het Hoofd der Kerk wilden erkennen, zelfs met den Sultan, hetgeen vooral een goeden indruk maakte, vermits de Keizer van *Turkije* aan het Russisehe Hof in groote achting stond. De Czar, zeide de Vorst, had van den Koning van *Polen* geen geringer ongelijk ervaren, dan zij klaagden van den Koning van *Spanje* te verduren te hebben, zoodat zijn verzoek om bijstand billijk moest schijnen. De onzen antwoordden, dat zij geenen last hadden om over dit onderwerp te spreken, daar men bij hun vertrek niet anders wist, dan dat de Czar met niemand in oorlog was: bovendien, de zware strijd, dien wij te voeren hadden, zou ons buiten staat stellen in dezen tijd hulp in krijgsvolk en geld naar het buitenland te zenden. De tweede grond der alliantie, welke zij met zoovele natiën hadden, was in de uitoefening van den vrijen handel gelegen, waardoor de volken, elkander vriendelijk bejegenend, de waren wisselden, die zij wederkerig behoefden, en dit was het doel waarom de Staten een verbond zochten met *Moscovië*, ten einde door de gunst van den Czar en den Patriarch nevens andere natiën en personen, behoudens de gevorderde tolrechten, de vrijheid te bekomen om in *Rusland* te koopen en te verkoopen, hetgeen een onberekenbaren aanwas van welvaart door de uitbreiding van den landbouw en de nijverheid in Zijner Majesteits Rijken ten gevolge moest hebben, vooral zoo des noods aan Hollanders werd toegestaan het voorbeeld der bebouwing van de vele woest liggende gronden te geven. Voorts verzochten zij, dat hun in het bijzonder en uitsluitend naar de Nederlandsche havens de toevoer vergund werd van het koren en salpeter, dat Zijne Majesteit goed zou vinden uit zijne Landen te laten uitvoeren: immers waren de Nederlanders nagenoeg de eenigen, die den handel in koren over zee dreven. Stond de Czar aan anderen den uitvoer toe, dan kwam het koren niettemin in handen van onze kooplieden, en genoten slechts derden een voordeel, dat de Czar of zijne onderdanen onverdeeld zouden genieten, zoo zij den Nederlanders den uitvoer toestonden. Dat den Russen alle vrijheid van handel ten onzent gegund werd, sprak van zelf; ja den vrijen inkoop van allerlei oorlogsbehoeften was men hun geneigd te beloven, terwijl aan andere Mogendheden die inkoop verboden was. In één woord, trad Zijne Majesteit

1630—1634. in het voorstel, niets zou het Russische Rijk voordeeliger en zijnen vijanden schadelijker kunnen wezen. Kwam de overeenkomst tot stand, zoo zouden Hun Hoog Mogenden eenen Consul of Resident te *Moscou* toegelaten wenschen te zien, niet alleen om de tolk van Zijner Majesteits behoeften en begeerten te zijn, maar ook en voornamelijk om te zorgen, dat het koren uit het Russische Rijk recht door zee naar de havens der Vereenigde Provinciën gevoerd werd. — Het omslachtige antwoord, op deze voordracht gegeven, hield, ten eerste, in, dat aan de Hollandsche kooplieden in onbeperkten getale geen vrije toegang kon verleend worden, aangezien zulks tot schade zou verstrekken van Zijner Majesteits Hofkooplieden: aan niet meer dan 25 Engelsche Hofkooplieden werd de handel binnen het Rijk toegestaan. Dus werden onze Gezanten verzocht het getal en de namen der kooplieden op te geven, wien de verlangde vrijdom zou kunnen verleend worden. Ook tegen het toelaten van Hollandsche arbeiders en landbouwers bestond onoverkomelijk bezwaar, daar het tot achteruitzetting van den Moscoviet en tot oneenigheden tusschen menschen van verschillenden landaard zou leiden. Evenmin kon aan de Hollanders de uitsluitende uitvoer van koren worden toegestaan, vermits de Koningen van *Engeland*, *Denemarken* en *Zweden* wegens de bij hen heerschende schaarschte om koren hadden laten verzoeken, hetgeen hun zonder gevaar van onmin niet kon geweigerd worden en ook reeds vergund was. Wat den uitvoer van salpeter aanging, bij den weder aan te vangen oorlog tegen *Polen* zou de Czar zelf dit artikel in die mate noodig hebben, dat de handel daarin verboden diende te worden. Evenwel, zóoveel koren uit *Rusland* in dit en volgende jaren gemist kon worden, zouden de Hollanders te *Archangel*, waar het gereed zou zijn, mogen afhalen, waartoe voor ditmaal de Gezanten zich met den aangewezen Vorst ten aanzien van den prijs zouden hebben te verstaan. Daarenboven veroorloofde de Czar den onzen, even als den Engelschen, eenen bestendigen Agent te *Moscou* te houden [1], die dan met de Russische kooplieden in onderhandeling kon treden ter levering van al zulke koopwaren als men verlangde. Ook het hout, dat aan de oevers der *Dwina* wies, zouden onze handelaars mogen uitvoeren, mits zij tot het kappen Russisch werkvolk gebruikten. — Ook hadden de Gezanten geklaagd over de verzanding van een der zeegaten of riviermonden bij *Archangel*, waardoor de Nederlandsche schepen binnen moesten komen, en verzocht, dat hun een andere doortocht mocht vergund worden. Deze zaak zouden de Commissarissen laten onderzoeken. — Na dit bescheid op de voorslagen, die den handel betroffen, gaven de Russische Heren te kennen, dat hun Keizer een Gezantschap naar *'s Hage* zenden zou, om bijstand tegen *Polen* te verzoeken: immers meenden zij van de onzen verstaan te hebben, dat die bijstand op een verzoek, bij Ambassade geschied, zou verleend worden.

---

[1] In Maart 1632 meldde zich zekere JOOST WILLEMSZ. NIEUWKERK tot deze betrekking aan. Doch LAMBERT MASSA schijnt er mede begunstigd te zijn geworden (*Resol. Stat.-Gen.* 17 Maart; 6 Mei, 1632).

Hierna maakten de Gezanten zich hun verblijf in *Rusland* ten nutte om de belangen van eenige bijzondere kooplieden voor te staan, en de Regering te verzoeken, in het algemeen een beter order op den handel te stellen, opdat onze kooplieden niet langer aan de willekeur en de knevelarijen van allerlei hooge en lage beambten overgeleverd mochten zijn, en in het bijzonder eenige ongelegenheden en misbruiken, die te *Archangel* plaats grepen, te verhelpen. 1630—1634.

Den 14[den] Maart (1631) kregen zij van den Grootvorst hun afscheid, waarbij zijne Majesteit de overkomst van een Russisch Gezantschap herwaarts aankondigde. Nu begreep VELTDRIEL zich te kunnen veroorlooven de reize huiswaarts te aanvaarden; doch BURCH meende nog nadere bevelen van Hun Hoog Mogenden betreffende het koopen van koren te moeten afwachten. Te voren waren reeds eenige edellieden en andere jonge lieden van het gevolg vertrokken, »omdat zij de reize moede waren." Niet lang echter duurde het, of ook BURCH vertrok mede uit *Moscou;* doch te *Vologda* aangekomen, ontving hij eene boodschap van de Staten-Generaal met last om voor ERNST PHILIPSEN en zijne geassocieerden voor den tijd van 30 jaren, tegen niet onbelangrijke baten aan den Grootvorst beloofd, met uitsluiting van alle anderen octrooi tot vrijen doortocht door het gebied van den Grootvorst over de *Kaspische Zee* tot in *Perzië*, en beveiliging tegen alle geweld op dien weg te bemiddelen [1]. Hierop keerde hij naar *Moscou* terug, waar hij den 8sten Junij (1631) aankwam, om vrij spoedig, na deze zaak aanbevolen te hebben, de terugreize op nieuw te aanvaarden. Den 13[den] Augustus was hij te *Archangel*, vanwaar hij met een convooischip huiswaarts keerde [2].

Nadat zich alhier een krijgsoverste in Russische dienst, ALEXANDER LESLEY geheeten, met het verzoek had aangemeld om hier te lande of op de grenzen 5000 man te mogen werven, — een verzoek, waarop hem slechts 100 man vergund werd te lichten [3], — verschenen weldra de aangekondigde Moscovitische Ambassadeurs. Onze kooplieden hadden zich reeds gespitst om met hen over de levering van granen overeenkomsten te sluiten; doch, door de Amsterdamsche Regering gewaarschuwd, lieten de Staten-Generaal allen

Komst van een Russisch Gezantschap hier te lande.

[1] In Mei 1633 verzocht en verkreeg ERNST PHILIPSEN van de Staten aanbeveling bij den Grootvorst, opdat hij een pas mocht bekomen om onbelemmerd door het Russische Rijk tot in *Perzië* te mogen passeren. Zijn beweegreden was de groote slapheid der negotie binnen deze landen, welke hij zeide langs dien weg te willen verlevendigen (*Resol. Stat.-Gen.* 28 Mei, 1633).

[2] AITSEMA, I, bl. 1046—1052, 1103—1109. De brieven, door VELTDRIEL medegebracht, werden ter vertaling aan GOMER SPRANG, koopman te *Amsterdam*, gezonden. Deze verrichtte dit werk slechts ten deele. Het overige deed JOSUA RENTORP, die, als in het Moscovisch bedreven, door hem naar *'s Hage* werd gezonden, en als tolk voor de weldra aangekomen Russische Ambassadeurs gebruikt werd. *Resol. Stat.-Gen.* 31 Mei; 19 Junij; 9 Julij; 4 Aug.; 22 Oct. 1631.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 18 Aug.; 1, 2, 12 Sept. 1631. AITSEMA, 1106, 1119.

1630—1634. handel van bijzondere personen met de te verwachten Gezanten verbieden [1]. Den 25sten October (1631) kwamen GREGOREY ANDREOWITZ OLAYBIN en 's Grootvorsten Griffier GREGOREY LARIVONNOFF [2] in *Holland* aan met een gevolg van 59 personen. Het huis, hun aangewezen, vonden zij niet ruim genoeg, weshalve het huis *de Moriaan* op *de Plaats* voor hen werd afgehuurd. Gedurende hun verblijf werden zij, even als zulks aan onze Gezanten in *Rusland* geschied was, voor hunne vertering vrijgehouden [3]. Vóór de terugkomst van den Prins te *'s Hage* verlangden zij geene audientie. Dus verschenen zij eerst den 15den November voor de Staten om hunne geloofsbrieven te overhandigen en eenige vellen sabelbont (hoedanige ook VELTDRIEL en BURCH bij hun afscheid gekregen hadden) uit naam van den Grootvorst, van den Patriarch en uit hunnen eigenen naam aan den Prins en de leden te vereeren. Den 21sten daaraanvolgende hielden zij hunne rede voor Hun Hoog Mogenden. In omslachtige, althans in de vertaling barbaarsch luidende bewoordingen herinnerden zij de Ambassade van VELTDRIEL en BURCH en het geschenk van salpeter, en klaagden over hetgeen de Polen, zich niet ontziende schelmen voor koningskinderen uit te geven, ten tijde van den Moscovitischen Koning BORIS den Russen hadden aangedaan. In 1617 was een bestand voor 14 en een half jaar gemaakt: niettemin had Prins VLADISLAUS zich Koning van *Moscovië* blijven betitelen en op andere wijzen tegen dat verdrag gehandeld. Diensvolgens had de Grootvorst van de Stenden van *Polen* en *Litthauen* gevorderd, dat zij »de schelmen" zouden straffen; doch dit had niet mogen baten. De Grootvorst hield zich overtuigd, dat de Koning van *Polen* zijn Rijk wilde beoorlogen en aldaar »de vervloekte ketterij der Pauselijke Religie" invoeren. Dus wenschte hij het einde van het bestand niet af te wachten, maar zijnen vijand tegen den zomer den oorlog aan te doen. Ook de Sultan was zulks van zins, en had ten dien einde eenen Griek THOMAS naar *Moscou* gezonden. Bovendien had de Koning van *Zweden* den Czar geschreven over *Polens* tegen de Protestanten, waar ter wereld ook gevestigd, vijandige plannen. Dientengevolge kwamen zij, Gezanten, thans, daar ALBERTUS en JOHANNES (dat is, de Heren BURCH en VELTDRIEL, alleen met hunne voornamen genoemd) geen subsidie hadden kunnen beloven, alhier bijstand tegen *Polen* vragen [4].

Vrij lang lieten de Staten op hun antwoord wachten. Toen het nieuwe jaar (1632) was ingetreden, zouden de Gezanten weder audientie krijgen, maar de Prins was niet gezind daarbij tegenwoordig te zijn, en zij hadden den last mede gekregen om geene audientie te nemen, dan in tegenwoordigheid van Zijne Excellentie. De Prins dan liet

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 17 Oct. 1631. [2] Bij AITSEMA heet hij LANONOWITZ.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 25, 30, 31 Oct.; 1, 2 Nov. 1631.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 14, 18, 21 Nov. 1631. AITSEMA, 1119—1122.

zich door den President der Staten overhalen, en het gehoor had den 5den Januarij plaats. 1630—1634.
Bij deze gelegenheid klaagden zij ernstig, dat hun op hun verzoek om bijstand in geld en krijgsvolk tegen *Polen*, welke, zeiden zij, door onze Ambassadeurs in *Moscou* was toegezegd, nog geen antwoord gegeven was. Het streed, dus lieten zij zich uit, tegen alle goede manieren, de Gezanten van zulk een groot Vorst zoo lang te laten wachten. Met deze klacht waren de Staten in zoo verre verlegen, als zij bij hen de vrees deed ontstaan, dat BURGH en VELTDRIEL werkelijk hun woord gegeven mochten hebben. Dus werden de gewezen Gezanten ontboden, opdat men de waarheid van hen mocht vernemen. Het bleek genoegzaam, dat zij gezegd hadden, dat, zoo de Staten immer bijstand zouden verleenen, dit bij Gezantschap van hen zou dienen gevraagd te worden. — Nu werd het antwoord spoedig vastgesteld. Daarbij werd den Czar en den Patriarch dank gezegd voor de inwilligingen, aan onzen handel verleend; maar daarop verklaard, dat de Staten zeer bereidwillig zouden zijn om den Czar tegen *Polen* bijstand te bieden, indien het in hun vermogen ware. De Ambassadeurs konden met hunne eigene oogen zien, wat de geheele wereld wist, hoe wij nu sedert 60 jaren in een oorlog gewikkeld waren, die zich tot in Oost en West toe uitstrekte, en in het aanstaande saizoen eenen veldtocht mede zou brengen met een leger, sterker dan ooit te voren. Wat Hun Hoog Mogenden aan hunne andere bondgenooten toestonden ter erkentenis van den bijstand, die dezen hun verleenden, te weten, den tolvrijen uitvoer van krijgsbehoeften, dat wilden zij ook den Czar vergunnen. — Met dit bescheid stelden zich de Moscovitische Gezanten geenszins tevreden: zij begeerden, dat de Staten alsnog hulp zouden beloven, en daartegen datgene van den Czar bedingen, wat zij voor hun Gemeenebest dienstig achtten. Nu begrepen de Staten toch iets te moeten doen, en beloofden geld en krijgsvolk tegen levering van koren en Perzische zijde. Dit kwam op de verzekering van de verlangde handelsvoordeelen neder tegen betaling ten deele in manschappen; ja, men bedoelde, dat de kooplieden zelven, die op *Moscovië* handel dreven, het vereischte geld en krijgsbehoeften zouden leveren. Doch weldra zag men zich genoodzaakt, de Gezanten te laten weten, dat men geene handelaars had kunnen opsporen, gezind om gelden tegen Moscovitische waren voor te schieten. — Van nu aan bepaalden zich de bemoeijingen tusschen de Staten en de Russische Ambassadeurs slechts tot nietige bijzondere belangen. Nu eens beklaagden zij zich over RENTORP, die hun tot tolk diende, en, beweerden zij, hunne geheimen aan een Pool te *Leiden*, waarschijnlijk Prins RADZIVIL, verried. Dan weder meenden zij geleide noodig te hebben, als er een van hun gevolg zich om zaken naar *Amsterdam* begaf, hoezeer de Staten hun voorhielden, dat hier te lande een ieder vrijelijk en veilig reizen kon. Daarna deden zij mededeeling van den uitslag van het onderzoek naar de verzanding van den bewusten riviermond te *Archangel.* Deze was gebleken van dien aard te zijn, dat onze schepen zich nog altijd van dit zeegat konden en dan ook moesten bedienen. Niettemin spanden, zeiden zij, onze kooplieden zamen, om zonder zich om

1630—1634. des Czars bevelen te bekreunen, een ander zeegat te gebruiken. Dus verzochten zij de Staten en den Prins die weerbarstige lieden te straffen, daar de Nederlandsche kooplieden te *Archangel* betuigden dit niet te kunnen doen, vermits de schippers vrije menschen waren, die zij niet konden dwingen. — Zoo werd het tijd, dat de Ambassadeurs huiswaarts keerden, en de Staten zochten en vonden tot de reize voor hen een oorlogschip, dat bijzonder veel diepgang had, opdat het bewijs met der daad zou geleverd worden, dat het zeegat te *Archangel* onbruikbaar was. De Ambassadeurs verlangden ieder een afzonderlijk oorlogschip, en deden onbescheidene eischen ten aanzien van de te ontvangen afscheidsgeschenken. Het eerste verzoek stonden de Staten toe; het tweede slechts ten deele. Eindelijk na veel moeite kwamen de Ambassadeurs tegen den 20sten Julij (1632) aan boord. De neef van den eenen was onheusch genoeg om den hem vereerden gouden ketting in het openbaar af te slaan [1].

Dat de Moscovitische Ambassadeurs later niet op hun verzoek om bijstand terugkwamen, maar zich met de verontschuldiging der Staten lieten afwijzen, zal zijne reden hierin gevonden hebben, dat de dood van den Koning van *Zweden* ook te *Moscou* indruk zal gemaakt hebben. Ongetwijfeld stond het plan van den Czar om, zonder het einde van het bestand af te wachten, den Koning van *Polen* te beoorloogen, in verband met den krijgstocht, door GUSTAAF ADOLF aangevangen. Nu deze Vorst gesneuveld was, zag hij zich van eene gunstige kans verstoken.

Zoo werden in het verre Noorden en Oosten door den dood des Konings van *Zweden* bewegingen gekeerd, die uitgelokt waren om den tegenstand, dien deze Vorst in *Duitschland* vond, te breken. De tegenpartij, daarentegen, schepte uit dien dood nieuwen moed. Dit bleek eerstens uit de nieuwe zending, welke de Koning van *Polen* herwaarts deed, en voorts uit troepenbewegingen op onze zuid-oostelijke grenzen, die bewezen, dat men er op bedacht was om aanvallenderwijze op te treden op een punt, waar men zich kort te voren liefst onzijdig had gehouden.

Komst van een anderen Poolschen Gezant.

De nieuwe Poolsche Gezant, met name JOHANNES ZAWADSKI, kwam onverwachts in *den Haag* aan, zoodat de Staten hem niet naar zijne waardigheid hadden kunnen ontvangen, hetgeen zij hem aanboden zooveel doenlijk te herstellen. Doch daaraan liet hij zich niet gelegen liggen, en hij verscheen den 19den Mei (1633) voor de Vergadering. Zijne Latijnsche rede was van den volgenden inhoud. Een nog duidelijker bewijs zijner welwillendheid jegens onze Provinciën had de Koning met deze nieuwe zending willen geven, ten einde haar tot vriendschappelijk verkeer uit te noodigen. Onze oude vriendschap met *Polen* en *Zweden* wenschte hij door nieuwe verdragen te versterken, te meer

---

[1] Zeker was het sieraad hem van te geringe waarde: trouwens gold de ketting slechts 325 gulden. *Resol. Stat.-Gen.* 2, 3, 5, 6, 10, 15, 20, 27, 31 Jan.; 3, 4, 24 Febr.; 5, 19, 23 Maart; 29 April; 6, 7, 21, 24 Mei; 14, 16, 17, 19, 21 Junij; 20 Julij, 1632. AITSEMA, I, 1232—1234.

omdat door de hooge tollen, in de Pruisische havens in strijd met de verdragen afgeperst, onze handel benadeeld, ja, met den ondergang bedreigd werd. Dat misbruik vereischte spoedige voorziening. Was de Kroon van *Zweden* van die van *Polen* afgescheurd geweest, daarbij was het nog een grond van troost geweest, dat de Koning van *Zweden* met dien van *Polen* uit hetzelfde Huis was gesproten; doch nu zulks zonder bloedigen oorlog geschieden kon, zou de Koning van *Polen* zorgen, dat *Zweden* niet aan een ander Huis kwam. Tot de Staten wendde hij zich in deze omstandigheden met het verzoek, dat, gelijk zij zich beijverd hadden om tusschen zijnen vader en GUSTAAF ADOLF vrede te stichten, zij thans, nu beiden gestorven waren, hunne beste pogingen wilden aanwenden om te weeg te brengen, dat *Zweden* weder aan den Koning van *Polen* kwam. Daartoe zouden zij den Zweedschen Stenden den raad moeten geven om het Huis van *Wasa* niet te verzaken. Als wederdienst bood de Koning den Staten aan, hunne belangen bij den Keizer voor te staan. Niets zou hij verzuimen wat tot den algemeenen vrede en tot bevordering van der Staten voordeel en eer kon verstrekken. — Opmerkelijk was in deze rede, dat de vertegenwoordigers der Kroon van *Zweden*, die in *Duitschland* aan het hoofd eens legers stonden, zoowel als de nagelaten dochter van den gesneuvelden Koning, geheel en al buiten rekening gelaten werden: die Zweedsche krijgsmacht, vleide men zich, zou alsnu spoedig te gronde gericht worden; de Staten zouden zich door een eervol bestand met *Spanje* aan den oorlog onttrekken, en tot medewerking met VLADISLAUS zouden zij zich licht laten overhalen door de belofte van 's Konings voorspraak bij den Keizer, ten einde zij van allen overlast van de zijde des Rijks ontheven mochten worden, en vooral door de voorspiegeling van de opheffing der tollen, die steeds een struikelblok tusschen hen en den overleden Vorst van *Zweden* geweest waren. — De wijze echter, op welke de Staten deze opening ontvingen, was van dien aard, dat de Nuncius spoedig bemerkte, dat zijn Meester zich met eene ijdele hoop gevleid had. — Het antwoord, hetwelk op die voordracht ontworpen werd, stelden Hun Hoog Mogenden den Staten van *Holland* ter beoordeeling in handen. Zij vereenigden zich met de afwijzende strekking van hun advies; alleenlijk verlangden zij de uitdrukkingen meer algemeen gesteld, en al wat eenigzins beleedigend klonk, er uitgelicht te zien. In dezen zin derhalve werd het ontwerp gewijzigd. Niettemin was de Nuncius er in geenen deele mede tevreden. Hij verklaarde, gehoopt te hebben, dat de Staten zich bereid zouden getoond hebben, de ministers van de Zweedsche Kroon te polsen, of zij te bewegen zouden zijn tot een onderhoud, waarbij de aanspraak van den Koning van *Polen* op de Kroon van *Zweden* overwogen en zoo mogelijk bevredigd zou worden. Beleefdheidshalve beloofden de Staten dit punt in nadere overweging te zullen nemen; maar zij bleven bij hun voornemen om de zaak van GUSTAAF ADOLF na zijnen dood niet te verlaten [1].

1630—1634.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 19, 23, 27, 28, 29 Mei; 1 Junij, 1633. Bij de overhandiging van

1630—1634. Allerminst zou zulks gevoegd hebben op dit tijdstip, nu zij bericht gekregen hadden van de confederatie te *Heilbron*, onder medewerking van hunnen afgevaardigde CORNELIS PAUW, tusschen de Vertegenwoordigers van de Zweedsche Kroon en hunne Duitsche bondgenooten gesloten [1]. Natuurlijk liet CAMERARIUS de voordracht van *Polen*, zoo grievend voor de Mogendheid, welke hij vertegenwoordigde, niet stilzwijgend voorbijgaan. Hij leverde eene memorie bij de Staten in, waarbij hij te kennen gaf, dat hij de propositie van den Poolschen Nuncius had gelezen, en derhalve niet kon nalaten Hun Hoog Mogenden te waarschuwen tegen de verleidende stem, welke van de zijde van *Polen* tot hen gericht werd, hoezeer hij niet twijfelde, of zij zouden de zaak van *Zweden* en GUSTAAFS onlangs tot Koningin gekroonde dochter, die ook hunne zaak was, getrouw blijven. — De Staten toonden zich zeer verwonderd, dat CAMERARIUS kennis van de door ZAWADSKI gehouden rede bekomen had, en namen maatregelen, dat wat ter hunner griffie nedergelegd was, voortaan niet aldus ruchtbaar gemaakt zou kunnen worden. — Niettemin werd CAMERARIUS spoedig door de mededeeling van het aan den Nuncius gegeven antwoord gerust gesteld [2].

Meende de Koning van *Polen* met den dood van GUSTAAF ADOLF alles gewonnen te hebben, natuurlijk vleiden zich de Keizer en de Duitsche Ligue op denzelfden grond de in het rijk binnengedrongen *Zweden* gemakkelijk ten val te zullen brengen, en meteen de trouwens reeds, zoo het scheen, tot vrede genegen Republiek minstens binnen hare eigene grenzen terug te zullen dringen.

Voordracht van den Gezant van *Palts-Neuburg*. Den 5den Januarij (1635) verscheen de Gezant van den Hertog van *Palts-Neuburg*, met name WISPENNINCK, voor de Staten-Generaal met eene voordracht, die voor dengenen, die de eigenlijke bedoeling kon doorgronden, genoegzaam verried wat er op onze grenzen

---

het antwoord werd den Nuncius te kennen gegeven, dat hij Hun Hoog Mogenden in zijne propositie den vereischten titel niet had gegeven: hij had ze *Illustrates* genoemd. Ook de vorige Gezant had met het opschrift van zijne propositie: *Illustrissimi Princeps et Ordines foederati Belgii*, ongenoegen gegeven. ZAWADSKI bezocht, na zijn verblijf in *den Haag*, den Prins in het leger, en werd bij zijn vertrek derwaarts begiftigd met een gouden ketting van 1200 gulden, en voorts van een oorlogschip voorzien om hem naar *Engeland* of *Schotland* over te voeren, waar hij den Koning ging spreken over een huwelijk tusschen Koning VLADISLAUS en Prinses ELISABETH, dochter van de Koningin van *Bohemen*, bij welke hij zich reeds in *den Haag* had aangemeld, (*Resol. Stat.-Gen.* 29, 30 Mei; 1 Junij, 1633. AITSEMA, II, bl. 2, 7). De Poolsche Gezant zocht Graaf HENDRIK VAN DEN BERG over te halen om het bevelhebberschap over 's Konings leger op zich te nemen; doch deze verontschuldigde zich (*Resol. Holl.* 24 Mei, 1633).

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Mei, 1633.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Mei; 4 Junij, 1633. AITSEMA, II, bl. 8.

broedde. Zijn vertoog bestond in klachten over den Zweedschen Generaal BAUDISSEN [1], die in zijne landen de onzijdigheid schond, welke de Hertog stipt in acht nam, hoezeer hij, had hij zich met de naburen willen verbinden, den Zweed gemakkelijk zou hebben kunnen verjagen. Liever wilde hij zich langs den vredelievenden weg recht verschaffen, te weten, door der Staten tusschenkomst te verzoeken bij den Zweedschen Rijkskanselier, bij BAUDISSEN zelven, bij Graaf FILIPS REINARD VAN SOLMS, den Rijngraaf OTTO en anderen, die zich in de nabijheid zijner landen ophielden. Mochten de vertoogen der Staten bij die allen niet baten om hem voor de gewelddadigheid der Zweedsche troepen te behoeden, dan moesten Hun Hoog Mogenden hem niet kwalijk nemen, zoo hij zich zelven recht trachtte te verschaffen, en voor dat geval verzocht hij, vooreerst, de medewerking van een duizendtal ruiters en drieduizend man voetvolk uit onze garnizoenen van *Orsoy*, *Wezel*, *Rees*, *Emmerik*, *Maasstricht*, *Venloo* en *Roermond*, en, ten tweede, de vergunning om binnen onze Provinciën soldaten te mogen werven, en bepaaldelijk krijgslieden, uit zijne landen afkomstig, in onze dienst, in de zijne te mogen doen overgaan. Ofschoon BAUDISSEN zich beroemde, ten allen tijde op 5000 man uit de Vereenigde Nederlanden te kunnen rekenen, meende de Hertog, dat onze alliantie met *Zweden* ons niet verbood zijn verzoek in te willigen; immers was hij zelf evenzeer met ons geällieerd. Ten slotte verklaarde de Gezant, dat, zoo de Hertog de Zweden op zijn grondgebied duldde, hij den Keizer niet zou kunnen weigeren, mede troepen in zijn land te laten rukken [2]. — Deze voordracht had een oprecht en onschuldig voorkomen; maar inderdaad verried zij, dat men op eene poging uit was om BAUDISSEN te verjagen. Hadden de Staten den Hertog gehoor gegeven, zij zouden zich niet alleen de wapenen uit de hand hebben laten nemen, maar zelfs hunne tusschenkomst aan het bereiken van het doel hunner tegenpartij dienstbaar hebben laten maken. Dat zoodanig de ware strekking van WISPENNINCKS aanzoek was, bleek dadelijk, daar reeds den volgenden dag een schrijven uit *Keulen* van onzen Agent BILDERBEEK, en te gelijk van den Hertog van *Bouillon*, Gouverneur van *Maasstricht*, werd ontvangen, waarin gemeld werd, dat den Keurvorst van *Keulen* uit *Luxemburg* troepen van de Infante werden toegezonden, om hem tegen BAUDISSEN bij te staan, en weldra kwam van dezen Generaal zelven het verzoek, uit *Mühlheim*, om den bijstand van onze garnizoenen uit diezelfde plaatsen, uit welke de Hertog van *Neuburg* hulp verlangd had. Tegelijk vernam men, dat en deze Hertog en die Keurvorst, een goed aantal troepen lichtten. Dit gaf den Staten de aanleiding, om met den Prins te overleggen, of wij BAUDISSEN geene hulp zouden toezenden, ten einde het optrekken der troepen uit *Luxemburg* te keren. Onverwijld schreven zij aan den Hertog en aan den Keurvorst en Magistraat van *Keulen*, om hen te

1630—1634.

De Zweedsche Generaal BAUDISSEN in het Keulsche door zijne tegenpartij bedreigd.

---

[1] Zoo wordt deze veldheer in de Staatsstukken gemeenlijk genoemd: evenwel treft men ook den anderen vorm van zijnen naam, BAUDISSIN, aan. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Jan. 1633.

1630—1634. waarschuwen, dat, zoo zij op die wijze de onzijdigheid schonden, wij de plaatsen, waarin zij de vijandelijke troepen toelieten of het nieuw geworven volk legden, op onze beurt vijandelijk zouden behandelen, en tot herstel van het evenwicht steden en plaatsen op hun gebied zouden innemen. WISPENNINCK en VAN DER VEECKEN werden ter Vergadering bescheiden om ten overvloede deze ernstige waarschuwing mondeling in de tegenwoordigheid van den Prins te vernemen, en den wenk te verstaan, dat wij nog niet vergeten waren, hoe vroeger reeds troepen, door den Keurvorst gelicht, zich met de Spanjaarden hadden vereenigd en ons op het lijf gevallen waren. Na deze voorzorgen wenschte men de zaak vooreerst op haar beloop te laten: lieten de thans gewaarschuwde Vorsten zich niet afschrikken, dan zou zijne Excellentie (dus werd besloten) BAUDISSEN met onze ruiterij bijspringen. Dit werd den Zweedschen Generaal uitdrukkelijk kenbaar gemaakt. De Staten, zoo werd hem geschreven, volhardden bij hun voornemen om de goede zaak in *Duitschland* te ondersteunen. Deswegens zouden zij een oog houden op hetgeen de vijand met zijne bondgenooten mocht ondernemen, en met name niets verzuimen om hem van overlast te vrijwaren, meenende dat zulks kon geschieden, zonder dat zij van hunne zijde de onzijdigheid tegenover het Rijk in gevaar brachten [1].

De Spaansche Regering won met het verblijf harer troepen in de Guliksche landen een groot voordeel. Gewoon die troepen in de landen van *Overmaas*, thans door de onzen ingenomen, te laten overwinteren, zou zij ze anders in *Brabant* hebben moeten houden, hetgeen het ongenoegen der bevolking wellicht tot eene uitbarsting zou gebracht hebben. Daartoe juist zouden de Staten de zaken liefst in *Brabant* hebben zien komen. Deswegens zagen zij zoo ongaarne die uitkomst voor het Bewind der Infante bereid. Maar ook om eene andere reden moesten Hun Hoog Mogenden die troepenvereenigingen in het grensland duchten. De graaf van GRONSVELD was, gelijk men uit eene mededeeling van de Brandenburgsche Regering te *Emmerik* vernam [2], aan het hoofd van keizerlijke troepen, in het land van *Mark* en *Ravensberg* gerukt. *Soest* werd reeds beschoten, en eene vijandelijke macht dreigde zich alzoo van de wegen van gemeenschap tusschen de *Wezer* en den *Rijn* meester te maken, terwijl reeds de vijandelijke houding tusschen *Keulen* en BAUDISSEN medebracht, dat de vaart op den *Rijn* voor onze schippers door de beide partijen belemmerd, ja versperd werd [3]. Dit moest ons bedacht doen zijn op middelen om te verhoeden, dat de oorlog in die oorden ontbrandde, en te bewerken, dat zij op nieuw door »allerzijds krijgsvolk" (want zoo sprak men) ontruimd werden. Doch alvorens iets naders te besluiten, wenschten Hun Hoog Mogenden de voordracht te hooren van den pas aangekomen Gezant van den Bisschop van *Osnabrück*, over wien zij van de zijde van den Lutherschen Bisschop van *Minden* zulke zware klachten hadden

Keizerlijke troepen in *Westfalen.*

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 7, 8, 11, 14, 15, 17, 19 Jan. 1633.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Jan. 1633.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Dec. 1632; 14 Jan. 1633.

vernomen [1]. Den 25sten Januarij dan verscheen JOHAN GROOTHAUS, herwaarts afgevaardigd door den Bisschop van *Osnabrück* en (gelijk hij zich tevens noemde) *Verden* en *Minden*, en hield eene in goed Hollandsch gestelde verontschuldigingsrede. Hier waren (dus sprak hij) ongunstige vermoedens van zijnen meester opgevat, alsof hij de hand zou gehad hebben in de komst van PAPPENHEIM naar de *Nederlanden*. Dit echter was ganschelijk het geval niet. Integendeel, hij had PAPPENHEIM van dien tocht trachten terug te houden, en die veldheer had jegens hem zijne eigenlijke bedoeling ontveinsd. Nog toen PAPPENHEIM reeds op weg was, had hij hem boden op boden nagezonden om hem te herinneren aan het Bondsbesluit, waarbij de onzijdigheid van Hun Hoog Mogenden was bepaald. Hij voor zich had zich dan ook steeds onzijdig gehouden, en begeerde zulks te blijven doen, hopende dat onze soldaten zijnen Stiften niet wegens zulke ongegronde vermoedens overlast zouden aandoen [2]. — Dus bleek de Katholieke Bisschop den weg der overreding te willen beproeven. Ook de Aartsbisschop van *Keulen* gaf in een schrijven aan den Prins eene verklaring, waarom hij het hem door de Infante tegen BAUDISSEN toegezonden hulpkorps niet had afgeslagen [3]. — Hoezeer de Staten wijs genoeg waren om zich door die zoete taal niet te laten misleiden, vonden zij daarin echter eene aanleiding te meer om de uitwerking van onderhandelingen, die de ontruiming der door de tegenpartij bedreigde streken ten doel zouden hebben, te beproeven. Zoo besloot men dan dadelijk eenen Gezant tot den Keurvorst van *Keulen* te zenden, met den last, om hem het raadzame eener gelijktijdige ontruiming van wederszijde te doen inzien, en hem voor te slaan, bij den Keizer, de Ligue en de Infante te bewerken, dat zij hunne troepen uit de landen tusschen *Weser*, *Rijn* en *Moezel* terugriepen. Bracht hij zulks te weeg, dan maakten wij ons sterk, de Ministers der Zweedsche Kroon en alle Vorsten, die zulks aanging, te bewegen, den Generaal BAUDISSEN en anderen aanvoerders van dezelfde partij te gelasten, met hunne troepen tot aan gene zijde van de *Moezel* en de *Weser* terug te trekken. Op weg naar *Keulen* zou de Gezant den Hertog van *Neuburg* te *Dusseldorp* gaan uitnoodigen, mede eenen Afgevaardigde tot de te voeren onderhandelingen naar *Keulen* te zenden, en tevens van nieuws bij hem aandringen, dat hij de Gereformeerde Religie in zijn gebied in haar vroeger verkregen recht mocht herstellen, volgens de verplichting, die hij in 1630 op zich genomen had, toen hem op die voorwaarde onzijdigheid en de ontruiming zijner landen door de onzen was toegestaan. De reden, die de Gezant bij de Zweedsche partij tot aanbeveling der ontruiming moest laten gelden, zou deze zijn, dat de tegenwoordigheid harer troepen in die oorden slechts daartoe strekte, dat eensdeels de Keizerschen en Spaanschen derwaarts gelokt werden, anderdeels aan genen de vrijheid gelaten moest worden om volk uit *Westfalen* en

1630—1634.

Gezant van den Bisschop van *Osnabrück* te 's *Hage*.

VOSBERGEN naar *Keulen* gezonden om de ontruiming der *Rijn*- en *Wezerstreek* te bevorderen.

[1] Zie hiervoor, bladz. 628, 629.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Jan. 1633.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Jan. 1633.

1630—1634. de Rijngewesten te lichten: het eerste moest ons beletten om zoo onbelemmerd tegen de Spanjaarden op te treden, als tot afleiding van hunne macht voor onze bondgenooten in *Duitschland* wenschelijk was; het andere moest den Keizerschen krijgsvolk bezorgen, hetwelk zij elders niet zoo gemakkelijk krijgen konden. Ingeval de Keurvorst ongezind mocht bevonden worden om het afdanken of aftrekken der troepen van zijne partij te bevorderen, zou de Gezant hem te kennen geven, dat de Staten zich niet ontzien zouden, de Spaanschen in zijn gebied te komen bestoken [1]. De taak werd aan den Heer VOSBERGEN, die nog niet lang geleden naar hetzelfde Hof was afgevaardigd geweest [2], opgedragen, en tevens werden de Gezanten van den Hertog van *Neuburg* en van den Bisschop van *Osnabrück* uitgenoodigd, om ten spoedigste naar hunne lastgevers terug te keren, ten einde hen aan te manen, tot den goeden uitslag van VOSBERGENS zending mede te werken [3].

VOSBERGEN bezoekt den Hertog van *Palts-Neuburg*,

Den 6den Februarij (1633) kwam onze Gezant te *Dusseldorp* aan. Op zijn vertoog tot aanbeveling eener getrouwer inachtneming der onzijdigheid, gaf de Hertog te kennen, dat de Liguistische troepen onder den Graaf VAN GRONSVELD, en de troepen van de Infante, onder den Graaf VAN ISENBURG en den Kolonel ROVEROY, door den Keurvorst van *Keulen* waren ingeroepen. Hij had dien Kerkvoogd deswegens zijn ongenoegen te kennen gegeven, en daarop een spijtigen brief terugontvangen, alsof hij den Zweedschen meer als den Keizer toegedaan ware. Op zijn pleidooi ten behoeve van de rechten der Gereformeerden kreeg VOSBERGEN geen voldoend antwoord. Hoe het zij, de Hertog bejegende hem met de hoogst mogelijke onderscheiding. Gedurende zijn verblijf aan 's Hertogs Hof vernam hij, dat Zijne Hoogheid 5000 man te voet en 1000 paarden lichtte, zoo het heette, om zijne steden en kasteelen zelf te bezetten, en zoo doende te verhoeden, dat er vreemd krijgsvolk in gelegd werd, en geenszins om die troepen zich met die der Ligue en der Infante tegen de Zweden te laten vereenigen. — In de propositie, den 11den Februarij voor den Keurvorst van *Keulen* gehouden, ontveinsde der Staten afgevaardigde, in weerwil van de beleefde vormen zijner rede, in geenen deele, dat men de komst van de Spaansche troepen en van die van GRONSVELD, gelijk vroeger die van PAPPENHEIM, aan hem te wijten meende te hebben. Voor het inhalen der laatstelijk aangekomen troepen was de aankomst van BAUDISSEN niets dan een voorwendsel, aangezien deze Generaal slechts een hand vol volks bij zich had. Doch hoezeer het Hun Hoog Mogenden, voegde hij er bij, door Gods genade noch aan de macht, noch aan de gelegenheid ontbrak om zich met de wapenen te doen gelden, had men zijne verontschuldigingen aangenomen, en wenschte men alsnog door minnelijke schikking de onzijdigheid hersteld te zien. — Wat PAPPENHEIMS komst betrof, zoo

---

[1] Zie de Instructie bij AITSEMA, II, bl. 39—41.

[2] Zie hiervoor, bl. 467.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 26, 27 Jan. 1633. *Resol. Holl.* 1633, bl. 440.

verklaarde de Keurvorst op zijn prinselijk woord en geweten voor God, dat zij niet aan hem te wijten was; maar wat die der thans ingeroepen krijgsmacht aanging, hij rekende ze door den inval der Zweedschen genoegzaam gerechtvaardigd, daar hij te zwak was om zich met zijne eigene macht te verdedigen, en zelfverdediging toch een recht der natuur moest geacht worden. Voorts gaf hij VOSBERGEN te verstaan, dat de zaak met het aftrekken van BAUDISSEN alleen niet afgedaan zou zijn, daar onlangs de Landgraaf van HESSEN in het Stift *Reckelinghausen* gevallen was en het Stift *Munster* bedreigde. — Dit kwam onzen Gezant onverwacht voor; doch spoedig werd hij op zijn schrijven door de Staten gelast om, als de Hertog en de Keurvorst aan de ééne, en BAUDISSEN aan de andere zijde tot het denkbeeld der ontruiming zouden toegetreden zijn, ook den Landgraaf tot hetzelfde voornemen te gaan bewegen. — Den 15den Februarij had VOSBERGEN in den omtrek van het plaatsje *Linz* (boven *Bonn*) een onderhoud met BAUDISSEN. Deze verklaarde, eenen voorslag, als welke hem thans gedaan werd, niet verwacht te hebben, maar veeleer op de verzekering te hebben gerekend, dat de Staten hem eenige duizenden manschappen te hulp zouden zenden: voor het overige kon hij, zonder den President-generaal van den krijgsraad, den Graaf van *Solms*, niets bepaalds ten antwoord geven. Geen wonder, dat de Zweedsche Generaal door de opening van VOSBERGEN geweldig teleurgesteld werd. Ongetwijfeld was hij mede herwaarts gekomen, om zoo doende de Nederlanders te nopen aan den oorlog in *Duitschland* deel te nemen, gelijk GUSTAAF ADOLF om geen andere reden den weg naar Westelijk-*Duitschland* en den *Rijn* had ingeslagen, dan om, binnen *Keulen* genesteld, eene vereeniging met de zeven Provinciën te bewerkstelligen, welke hij tot de kern van een nieuw *Duitschland* wilde maken, en naar wier voorbeeld en in wier geest hij alles wenschte ingericht te zien. En nu trof die Generaal zulk eenen koelberaden toeleg, zulk een bescheiden en verstandig zich terugtrekken bij de Staten aan! — De Graaf van *Solms* kwam den 17den in persoon te *Linz*, en de Zweedsche bevelhebbers lieten zich overhalen om, terwijl het gevoelen van de Directoren der Kroon van *Zweden* werd ingewonnen, eenen wapenstilstand toe te staan, hunne troepen aanvankelijk reeds uit eenige punten terug te trekken en de koopvaart op den *Rijn* ongemoeid te laten. — Deze inwilligingen waren den Keurvorst nog niet genoeg. Integendeel, hij verklaarde verwacht te hebben, dat het gezag van Hun Hoog Mogenden meer op de Zweden zou vermocht hebben, en gaf te kennen, dat onze Gezant den Generaal BAUDISSEN, bij onwil om te vertrekken, met de wapenen der Staten had moeten dreigen; ook ontveinsde hij zijn vermoeden niet, dat men er slechts op uit was om den Zweedschen veldoversten, in afwachting van hetgeen de Landgraaf zou aanvangen, gelegenheid te geven hunne macht te versterken. — Zulk eene taal liet onze Gezant niet na met een krachtig woord te beantwoorden, en hij waarschuwde ernstig tegen het voornemen, dat de Keurvorst thans scheen te hebben, om BAUDISSEN, nu de Staten hem niet verdreven, zelf aan te vallen en te verjagen. Van dit voornemen achtte VOSBERGEN zich verplicht,

1630—1634.

alsmede den Generaal BAUDISSEN.

1630—1634.

openlijk van zijn karakter als Ambassadeur gebruik makend, den Zweedschen Generaal te verwittigen, opdat hij op zijne hoede zijn mocht.

Hij heeft een onderhoud met de Magistraat van *Keulen*.

Inmiddels meldde onze Gezant zich bij de Regenten van *Keulen* aan en voerde tot hen eene taal, wel geschikt om een gevoel van burgerlijke zelfstandigheid bij hen op te wekken, opdat zij niet mochten voortgaan, bij het belasten van den handel op hunne rivier, aan den leidband van de staatkunde van den Keurvorst te loopen, en naar aanleiding der vervolging, welke een Gereformeerd Keulsch koopman van diezelfde Magistraat te verduren had (hij was tijdens het beleg van *Maastricht* van wege den Prins en de Gecommitteerden te velde met den aankoop van wapenen belast geweest), gaf VOSBERGEN den Keulschen Regenten de stoutmoedigste en inderdaad beschamende redenen ter verdediging der vrijheid van geweten te verstaan. Op het bezwaar van de belemmering, welke de handel ondervond, kon de Magistraat niet zonder grond antwoorden, dat de Zweden, die meester waren van den boven-*Rijn* bij *Mainz*, den handel niet minder bemoeijelijkten, en dat men mocht verwachten, dat de Staten ook bij de andere partij op het staken van de knevelarijen, die den handel met den ondergang dreigden, zouden aandringen. Maar hoe zou het ons mogelijk geweest zijn, den Zweden en hunnen bondgenooten, wier krijgsbedrijven ons te stade kwamen, in hetgeen de oorlogsnoodwendigheid medebracht, eene beperkende maat voor te schrijven? Volkomen onpartijdig konden wij niet zijn. Voorzeker waren zulks de Staten niet, toen zij op het bericht van de groote lichting, die er ten behoeve van den Keizer in het Munstersche geschiedde, VOSBERGEN gelastten, den Keurvorst van *Keulen* te verzoeken, die lichting te keer te gaan, maar dezen hunnen Gezant tevens aanschreven om de Zweden, die bij *Lippstadt* gelegerd waren, in het geheim van de zaak te onderrichten, opdat zij de wervers en de geworvenen met geweld uiteendrijven zouden [1]. Zoo was het ook natuurlijk, dat de Landgraaf van *Hessen*, in het Munstersche ingevallen, eenen Afgevaardigde naar '*s Hage* zond om met een vier- of vijfduizendtal manschappen te voet en voorts met eenig geschut en artilleristen en met oorlogsbehoeften ondersteund te worden uit onze grensvestingen, met wier bevelhebbers hij zich in betrekking wenschte te stellen [2]. Slechts dan spaarden de Staten ook hunne natuurlijke bondgenooten niet, wanneer hunne eigene onderdanen last leden. Dus wekte het hunne verontwaardiging, dat vele lieden, met vrouw en kind uit het Munstersche voor de troepen van den Landgraaf naar onze Provinciën en het Graafschap *Lingen*, dat thans onder ons gezag teruggebracht was, geweken, tot binnen onze grenzen vervolgd werden, en dit niet alleen, maar dat onze eigene ingezetenen werden aangerand en geplunderd. Dit toch vernemende, wilden zij den Landgraaf laten weten, dat zij zich genoodzaakt zouden zien hunne onderzaten te beschermen met zoodanige middelen als God de Heer Almachtig hun ter verdediging der

Optreden van den Landgraaf van *Hessen*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Febr. 1633.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Febr. 1633.

hunnen in handen had gegeven. — Eerst na eenig bedenken werd die heftige boodschap getemperd, en den Landgraaf te kennen gegeven, dat men het er voor hield, dat die onbehoorlijkheden buiten zijn weten hadden plaats gehad [1]. Evenwel ook toen de Hessische Bevelhebbers het Graafschap *Mark* en bijgevolg de onderdanen van den Keurvorst van *Brandenburg* brandschatten, op grond dat zij ook aan PAPPENHEIM oorlogscontributie hadden opgebracht, schreven de Staten een ernstigen brief, dat zij zulks staken en de Brandenburgsche onderdanen als vrienden bejegenen zouden [2]. 1630—1634.

Nu de Keurvorst van *Keulen* en de Hertog van *Neuburg* verklaard hadden, tot de verlangde ontruiming te willen medewerken, als zij door de tegenpartij eerlijk werd bewerkstelligd, was het VOSBERGENS taak, den Landgraaf van *Hessen* over de zaak te gaan onderhouden. Daartoe verlangde hij, dat hem een paspoort van het Brusselsche Bewind verschaft werd: anders, zeide hij, zou hij een ijzeren paspoort, dat is, een sterk geleide van ruiters, van zijne Meesters moeten vragen. Na het paspoort gekregen te hebben [3], toog hij omstreeks het midden van Maart naar den Landgraaf op weg, in gezelschap van den Maarschalk WISPENNINCK, die met eene zending bij denzelfden Vorst en bij den Hertog GEORG van *Luneburg* belast was vanwege den Hertog van *Neuburg*, welke zich steeds zeer beijverde, om door de Staten niet met even wantrouwende oogen als de Keurvorst van *Keulen* beschouwd te worden. — Van den Landgraaf kreeg VOSBERGEN geen ander antwoord dan van BAUDISSEN. Ook hij verklaarde niets te kunnen verrichten, zonder het goedvinden van zijne bondgenooten. Dat hij deze streken had ingenomen, was overeenkomstig de bepalingen, nog door den gesneuvelden Koning van *Zweden* gemaakt, en reeds vóór twee jaren had hij daaraan uitvoering gepoogd te geven. Bij den uitgeputten toestand van zijn eigen land had hij geen andere toevlucht, dan hier te verblijven, en van zijne uitgemergelde onderdanen was de oorlog de eenige toevlucht. De Hertog GEORG van *Luneburg*, voegde hij er bij, die over een leger van 13,000 man en eenige duizend paarden bevel voerde, had, even als hij zelf het Stift *Munster*, de streek langs *Eems* en *Weser* tot zijne Provincie gekregen. — Deze redenen overtuigden VOSBERGEN zoozeer, dat hij, in plaats van verder op de ontruiming aan te dringen, volgens den last, vervat in een schrijven van den Prins van *Oranje*, begon te gewagen van eene hulpbieding, des gevorderd door den Landgraaf aan den Prins bij den door dezen ontworpen veldtocht te verstrekken. Nu de Prins met de Gecommitteerden tot het beramen van het krijgsplan voor dit saizoen eene onderneming ontworpen had, waartoe hij de hulp der bondgenooten in de nabijheid moest wenschen,

VOSBERGENS onderhoud met hem.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 23, 24 Febr. 1633. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Maart, 1633.

[3] Eerst kreeg hij een paspoort, waarop hem de hoedanigheid van *Agent* werd toegekend. Dit weigerde hij, en nu bekwam hij er een, waarop hij *Député* genoemd werd. Hiermede stelde hij zich tevreden.

1630—1634. verviel noodwendig het doel van VOSBERGENS zending. Daarbij kwam, dat de Staten van hunnen Commissaris CORNELIS PAUW bericht kregen, dat de Kanselier OXENSTJERN niet verlangde te treden in de ontruiming van de Beneden-Rijn- en de Wezer-streek. Dus werd aan VOSBERGEN een schrijven toegezonden, waarbij hem gelast werd, zijne bemoeijingen bepaaldelijk bij den Landgraaf te staken, vermits Hun Hoog Mogenden vernomen hadden, dat er in het Duitsche Rijk gewichtige dingen broedden: om er zoo mogelijk achter te komen, wat er eigenlijk omging, zou hij zich weder naar het Hof te *Keulen* begeven, en daar nog eenigen tijd verblijven. Deze brief echter ontmoette VOSBERGEN niet. Reeds had hij de terugreis naar *'s Gravenhage* aangenomen, alwaar hij den 30sten Maart aankwam [1].

CAMERARIUS dringt op der Staten krachtdadige ondersteuning aan.

Men gaf dus het denkbeeld van eene wederzijdsche ontruiming op, en in plaats van daarop te blijven aandringen, rekende men van de tegenwoordigheid van Zweedsche troepen in de nabijheid onzer grenzen partij te trekken, en was men er op bedacht de ondernemingen der Zweden in het Rijk te ondersteunen. CAMERARIUS had niet opgehouden, Hun Hoog Mogenden aan te manen, zich de zaken in *Duitschland* met raad en daad aan te trekken, en het subsidie te blijven verleenen [2]. Den 23sten Februarij (1633) trad hij voor de Staten op met de verklaring, dat naar het oordeel van den Rijkskanselier OXENSTJERN de toestand, waarin zich de zaken bevonden, geen langer uitstel duldde. De Rijksraad te *Stockholm* wilde met Gods hulp den oorlog in *Duitschland* voortzetten, wanneer hij zag, dat de Staten, die daarbij meer belang hadden dan zij, de hand van de gemeenschappelijke godsdienstzaak niet aftrokken. De Gezant herinnerde, hoe de overleden Koning, almede op de aanmaning van Hun Hoog Mogenden en op hunne belofte van ondersteuning, de handhaving van die zaak in *Duitschland* aanvaard had. Daarop gerust had hij de Oostzee wonderdadig aan de macht van *Spanje* onttrokken, en de Rijksteden van eene eeuwige slavernij verlost. *Frankrijk* en *Engeland* hadden besloten de Zweden te blijven steunen, en zouden dit dan nu de Staten niet doen? Hij kon zulks, ook in weerwil van onze onderhandelingen met de Brabanders, niet gelooven. — Reeds toen antwoordden de Staten, dat hij en zijne lastgevers zich verzekerd konden houden van hunnen goeden wil en toegenegenheid tot de gemeene zaak [3]. Maar toen in de volgende maand de onderhandelingen te *Heilbron* tot een verbond tusschen de Zweden en de vier Boven-Rijkskreitsen bleken te zullen leiden; toen de Kardinaal, terwijl de Fransche Gezant FEUQUIÈRES in Boven-*Duitschland* als het ware een ander *Holland* wilde scheppen [4], en daartoe dat verbond op het

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 16 Maart, 1633. AITSEMA, II, bl. 41—62.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Jan.; 4 Febr. 1633.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Febr. 1633.

[4] Woorden van RANKE, *Franz. Gesch.* II, p. 436.

krachtdadigst bevorderde, zijnen bloedverwant HERCULE DE CHARNACÉ, die te voren met GUSTAAF ADOLF onderhandeld had, naar '*s Hage* zond om in denzelfden geest te arbeiden, — alstoen vermocht *Holland*, hetwelk een voornaam, zoo niet het voornaamste bestanddeel in de berekeningen der Staatslieden en Krijgsbevelhebbers uitmaakte, minder dan ooit werkeloos te blijven. PAUW werd gemachtigd een wissel te trekken van 100,000 gulden ter voldoening van het subsidie voor de maanden December 1631 en Januarij 1632 [1], en terwijl de Keurvorst van *Keulen* de bemoeijingen tot ontruiming nog gaarne voortgezet zou gezien hebben, beantwoordde men zijn daartoe strekkend aanzoek met het tegenverzoek, dat hij bij den Keizer en de Katholieke Ligue op de ontruiming zou aandringen, dan zouden zij zulks bij de Zweden doen; en later ontveinsden zij den Gezant van *Palts-Neuburg* geenszins, dat, zoo zij daartoe pogingen bij de Zweden aanwendden, zij zich geen goeden uitslag konden beloven [2]. De houding van den Graaf DE MERODE, die de aanzienlijke Heren in de oorden, welke aan de Zuidelijke Nederlanden grensden, met bedreiging tot het lichten en onderhouden van manschappen meende te dwingen [3], gaf evenzeer weinig hoop, dat de Aartsbisschop, zoo hij bij zijne partij op ontruiming aandrong, daarin slagen zou. — De Zweedsche Rijkskanselier van zijnen kant deed alles wat hij vermocht om de Staten te winnen. PAUW schreef uit *Heilbron*, dat hij niet ongenegen was om den vrijen handel op den *Rijn* te vergunnen [4], en weldra uit *Frankfort*, dat de plaatsen in de *Palts*, welke de Zweden bezet hadden, aan den Administrator, den Hertog VAN SIMMERN, zouden overgeleverd worden [5]. Nevens *Engeland* hadden de Staten met de meeste kracht daarop aangedrongen [6]. Vleide zich OXENSTJERN, door dezen maatregel ook den Koning van *Groot-Britannië* aan de zaak, die hij in *Duitschland* vertegenwoordigde, te zullen verbinden, zoo moest hij spoedig inzien, dat deze hoop ijdel was. KAREL I speelde met den Koning van *Denemarken* de rol van bemiddelaar, en in zoo verre dwarsboomde hij de uitvoering van het kloeke besluit, te *Heilbron* genomen. In het begin van Maart ontving men alhier een schrijven van AITSEMA uit *Hamburg*, waarin hij berichtte, dat door de Ministers van *Engeland* en *Denemarken* aan het Hof van den Keizer al het mogelijke in het werk werd gesteld, om een middel te vinden ten einde den strijd in het Rijk bij te leggen: 1630—1634.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 15, 18 Maart; 2 Mei, 1633.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 13 April; 31 Mei; 1, 8 Junij, 1633.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 12 April, 1633. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 4 April, 1633.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Mei, 1633.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 30 Jan., 1633. De Hertog van *Simmern* zond in Februarij (1633) herwaarts eenen Afgevaardigde om de belangen van het Huis van wijlen den Koning van *Bohemen* nader aan de Staten aan te bevelen (*Resol. Stat.-Gen.* 22, 24 Febr., 1633).

1630—1634. de Keizer, voegde hij er bij, toonde daartoe groote genegenheid; de Hertog van *Friedland* zou er krachtdadig toe medewerken, en zelfs de Zweedsche Rijkskanselier scheen ooren daarnaar te hebben. Dit bericht trok zeer der Staten aandacht, en zij zorgden, nadere inlichting betreffende deze zaak en bepaaldelijk betreffende de eigenlijke drijfveêren van CHRISTIAAN IV te bekomen. Weldra ontvingen zij van den Koning van *Denemarken* zelven eene missieve, rakende de pogingen, die hij bij den Keizer aanwendde om den vrede aan *Duitschland* te hergeven, en blijkbaar voortgevloeid uit de meening, dat onze onderhandelingen met den vijand tot vrede zouden leiden, en wij derhalve zijne oogmerken zouden wenschen te ondersteunen [1].

Daartoe was voor het oogenblik alle kans voorbij. Integendeel het plan tot het openen van eenen veldtocht was beraamd, en dat in weerwil van de voortzetting der onderhandelingen te *'s Hage*. Reeds den 10^{den} Januarij (1633) deelde de president in de Vergadering der Staten-Generaal mede, dat Zijne Excellentie ten sterkste verlangde, dat alles ten oorlog zou worden toebereid, zoodat het leger binnen twee maanden zou kunnen oprukken. Hierop nam de Vergadering het besluit, om den Provinciën aan te schrijven, dat zij voor de levering der tot het veldleger vereischte gelden zorgen zouden, en den kapiteins (van de kolonels meende de Prins zulks niet te mogen vergen), dat zij zich met den eersten Maart bij hunne compagniën, die dan voltallig moesten wezen, zouden bevinden [2]. En den 19^{den} Januarij spraken Hun Hoog Mogenden onbewimpeld het gevoelen uit, dat, gelijk men uit verscheidene sporen bemerkte, de onderhandelingen wel vruchteloos zouden afloopen, weshalve de Prins verzocht zou worden alle zaken ten oorlog voor te bereiden, alsof er van geene onderhandelingen sprake ware [3]. Intusschen

RUBENS meldt zich aan bij den Prins.

had de Prins een schrijven van RUBENS uit *Brussel* ontvangen, gedagteekend den 13^{den} Januarij. Daarin schreef de schilder-diplomaat, door de Infante gelast te zijn aan Zijne Excellentie te melden, dat hij zich ten spoedigste naar *den Haag* diende te begeven om den Gedeputeerden der te *Brussel* vergaderde Staten eenige punten, waarvan hij bijzondere kennis had, te helpen toelichten en staven. Deswegens verzocht hij een paspoort voor zich en twee of drie bedienden, zonder andere hoedanigheid, daarop uitgedrukt, dan die van Secretaris van den Koning van *Spanje* in Zijnen geheimen Rade. Bij dit schrijven bevond zich een berichtje van dezen inhoud: »Ik hoop Uwe Excellentie bij deze gelegenheid zulke goede rekenschap van ons stilzwijgen te geven, dat gij zelve zult oordeelen, dat men in het belang der zaken niet anders kon handelen." — Het is duidelijk, dat hier de begeerte van het Spaansche Bewind in het spel was, om door middel van RUBENS, zijnen vertrouwde, den loop der onderhandelingen van de Gecommitteerden der Zuid-Nederlandsche Staten en hunne gedragingen gade te

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 13 April; 30 Mei, 1633. *Res. Holl.* 23 April, 1633.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 11, 16, 17 Jan., 1633. [3] *Resol Stat.-Gen.* 19, 20 Jan., 1633.

slaan. Dus kon zijne inmenging den Gecommitteerden niet aangenaam zijn, en de Hertog VAN AERSCHOT liet hem zulks door een hooghartig schrijven niet onduidelijk gevoelen [1]. — Daar de Belgische Heren spoedig daarna gemachtigd werden om mede in hoedanigheid van zaakgelastigden van den Koning van *Spanje* op te treden, zoo ontbrak welhaast alle voorwendsel om een bijzonderen gemachtigde van den Koning in *den Haag* te houden, en verder vernemen wij van RUBENS' werkzaamheid bij deze onderhandelingen niets. — Wat het ingesloten berichtje aan den Prins betreft, het diende om hem een vertrouwelijken toegang tot Zijne Excellentie te verzekeren, en het bewijst tevens, dat de Prins bij de groote gebeurtenissen, welke, vooral in het verloopen jaar, in de Zuidelijke Nederlanden te wachten geweest waren, een orgaan bij het Spaansche Bewind gehad had, voorzeker om te zien, of men bij de slagen, die dreigden, niet tot inwilligingen ten behoeve van zijnen persoon zou komen. — Dat de Prins dit schrijven aan de Staten-Generaal overlegde, bewijst dat hij er eene verklaring bij wist te geven, die alle boos vermoeden moest afsnijden. — Hoe het zij, een paspoort voor vier maanden werd aan RUBENS verleend, niet zonder protest der Gedeputeerden van *Stad en Landen*, die deze blijkbare inmenging van de Spaansche Regering, overeenkomstig de van den aanvang aan door hen aangenomen houding, niet konden toelaten [2]. 1630—1634.

In het begin van Februarij waren de Gecommitteerden, die omstreeks het eind van December naar *Brussel* vertrokken waren [3], te *'s Hage* terug. Den 5den Februarij had er wederom eene bijeenkomst plaats met de Gemachtigden van onze zijde. Toen verontschuldigden zij hun lang wegblijven op grond van het onstuimige weder en den duur der beraadslagingen te *Brussel*. Zij hadden thans de machtiging, door den Koning den 26sten Julij 1629 aan de Infante verstrekt, om met onzen Staat over vrede of bestand te mogen handelen, of anderen ten dien einde hare plaats te doen vervangen, in het oorspronkelijke bij zich, benevens de acte, gedagteekend van den 27sten Januarij (1633), waarbij de Infante hare volmacht op de tegenwoordige Gecommitteerden overdroeg, en bij het overleggen dezer stukken verklaarden zij, dat de Staten van elk der Zuidelijke Provinciën beloofden, alles waaromtrent men overeen zou komen, te zullen uitvoeren, mits het niet in strijd was met den plicht hunner gehoorzaamheid aan den Koning van *Spanje*. — Op de aanmerking door de onzen gemaakt, dat de machtiging des Konings vrij oud was, antwoordden zij, dat zij niet was herroepen, en dat er bovendien een schrijven van den Koning bestond, van later dagteekening dan de procuratie in 1630 door Zijne Majesteit aan den Koning van *Groot-Britannië* gegeven, bij hetwelk De conferenties met die van de andere zijde hervat.

---

[1] GACHET, Voorrede voor zijne *Brieven van Rubens*. GALESLOOT, *Annuaire de l'Acad. archéol. de Belg.* T. XIX, 1e livr.

[2] *Notulen* enz., 19 Jan. 1633. AITSEMA, II, bl. 25. [3] Zie hiervoor, bl. 657.

1630—1634. hij die machtiging bekrachtigde [1]. De mededeeling van hun antwoord op de hun vóór hun vertrek overhandigde Punten wenschten zij niet eerder te doen dan nadat van onze zijde verklaard zou zijn, of wij gezind waren, met hen alsnu tevens als lasthebbenden van de Staten te *Brussel* en van den Koning van *Spanje* te onderhandelen. — Toen de acte van substitutie, door de Infante op de Gecommitteerden verstrekt, in de vergadering der Staten-Generaal gezien was, miste men daarin de vermelding van de hoedanigheid der Infante en van de namen der Gecommitteerden, alsmede de verbintenis en belofte van ratificatie, die in de Koninklijke machtiging vervat was. Op dezen grond werden die van de andere zijde verzocht, binnen 14 dagen eene andere acte in te leveren, en voorts binnen niet al te langen tijd eene vernieuwde machtiging van den Koning, en van elk der Provinciën de verzekering, dat zij, wat er ten aanzien van zoodanige zaken, die de beiderzijdsche Nederlanden betroffen, besloten zou worden, zouden uitvoeren, zonder daarop het goedvinden des Konings af te wachten.

Daar er in weerwil van al die aanmerkingen en eischen geene zwarigheid gemaakt was om de Gecommitteerden van nu aan mede als gemachtigden van den Koning van *Spanje* te erkennen; daar voorts deze laatsten verklaarden, dat zij op de wijziging der acte van substitutie zouden aandringen, en dat de Infante reeds ernstig aan den Koning geschreven had om zijne belofte van ratificatie te verwerven, zoo konden de conferenties (natuurlijk niet zonder dat *Friesland* en *Groningen* hare vroegere verklaring nadrukkelijk herhaald hadden) hervat worden, en die van de andere zijde hun antwoord op de Punten [2] overhandigen. Bij dit antwoord verzochten zij op het derde artikel nadere aanwijzing der grenzen van het platteland, bij de steden, kasteelen, vlekken en heerlijkheden behoorende; met betrekking tot het vierde verlangden zij de behandeling van de zaak der *Meijerij* uitgesteld te zien, totdat het traktaat in zijn geheel gesloten zou zijn; op het vijfde vorderden zij opening van de *Schelde*: den eisch van Hun Hoog Mogenden achtten zij rechtstreeks strijdig met de »gemeene liberteit," en vooral onbillijk met het oog op de vordering der Vereenigde Provinciën, om na de laatstelijk gemaakte veroveringen het geheele gezag over *Rijn* en *Maas* aan zich te trekken. De zaak, in het achtste artikel aangeroerd, zou huns bedunkens kunnen geregeld worden op den voet, bij het vorig Bestand gevolgd. Wat in een volgend artikel verlangd werd ten behoeve van de ten onzent gevestigde Portugezen, streed met de Spaansche wetten en grondbeginselen; maar men zou er den Koning over schrijven. Verder boden zij thans de overgave aan van *Breda*, doch tegen *Fernambuc*, voor welks teruggave men daarenboven bereid was 300,000 kroonen (van 15 stuivers) te betalen; maar *Gelder*

Hun antwoord op de 21 Artikelen.

[1] Dit schrijven des Konings was te *Maastricht* door RUBENS aan onze Gecommitteerden vertoond.

[2] Vergel. boven, bladz. 653—655.

verstond Zijne Majesteit te behouden. *Rijnberk* zou aan den Keurvorst van *Keulen* teruggegeven en neutraal verklaard worden; maar de vestingwerken dier stad slechts dan geslecht worden, wanneer wij toestemden in de ontmanteling van *Maastricht*, waar de Keurvorst van *Keulen*, als Prins-Bisschop van *Luik*, het gezag met ons, als te voren met den Koning van *Spanje*, deelde. De schans in den Polder van *Namen* [1] zou door ons geslecht en verlaten worden in ruil voor het fort van *Zandvliet*. Naar aanleiding van het 20ste artikel, waarbij maatregelen verlangd werden tegen degenen, die inbreuk op de orde, bij het traktaat te bepalen, zouden willen maken, verklaarden zij, dat de Koning zich vleide, den Keizer te zullen kunnen overhalen om, als de Staten zulks verzochten, zich in het traktaat te laten begrijpen. Een deel der niet vermelde artikelen verwierpen zij op de vroeger medegedeelde gronden; slechts weinige keurden zij goed, of hadden althans daartegen geene zwaarwichtige bedenkingen [2]. 1630—1634.

Spoedig bleek het aan de Gezanten, dat zoowel de Staten-Generaal als het publiek over dit bescheid gansch niet voldaan waren. De Raadpensionaris van *Holland* was bij de Belgische Heren de tolk van het gevelde oordeel. Het verdroot hier te lande, dat het vertrek der Spaansche krijgslieden niet werd goedgevonden; dat de militie in den eed van *Spanje* zou blijven; dat men geen troepen van onze zijde nevens die van de Staten der andere zijde in de Vlaamsche havens zou toelaten; dat men tegen de slechting der vestingwerken van *Rijnberk*, en tegen de overlevering van *Breda* en van *Zandvliet* overmatige inwilligingen van onze zijde verlangde, en *Gelder* weigerde over te leveren. Zij vergisten zich, voegde *Heemstede* er bij, zoo zij meenden, dat wij *Fernambuc* zoo gereedelijk zouden teruggeven: uit onderschepte brieven bleek, dat de West-Indische Compagnie welhaast meester van het geheele Kapiteinschap zou wezen; het fort in den Polder van *Namen* was vrij wat meer waard dan *Zandvliet*, hetwelk, sedert wij de *Kruisschans* bezaten [3], ons weinig meer kon schaden, en wat *Gelder* betrof, van alle kanten in de Provincie *Gelderland* ingesloten, kon deze plaats den Koning en den Zuid-Nederlanderen weinig baten: eene reden te meer, om ze ons over te laten. — Deze bedenkingen werden door die van de andere zijde met de gewone redenen beantwoord; maar zij versterkten die met eene en andere nieuwe aanmerking. Men had, dus spraken zij, geen recht om hun voor te houden, dat, daar eenmaal de Spaansche troepen door de gezamenlijke Nederlanders waren uitgedreven, zij zich niet gelijk waren gebleven: immers waren die troepen vrijwillig teruggeroepen, vermits gebleken was, dat het volk van hun vertrek gebruik maakte om de kerken in te nemen en de beelden omver te werpen, en wat *Breda* aanging, deze stad was den Koning oneindig veel waard: het

---

[1] Zie hiervoor, bladz. 550, 599.

[2] *Notulen* enz. 7, 11 Febr. 1633.

[3] Zie hiervoor, bladz. 599.

1630—1634. was de eenige plaats van eenig gewicht, in deze oorlog door den Koning genomen, en de eenige tevens, waaruit men bij voortgezetten oorlog ons afbreuk kon doen; *Fernambuc* daarentegen was maar een kaal strand, en de handhaving van dit punt putte de middelen der West-Indische Compagnie ten eenenmale uit, zonder dat men gewaar was geworden, dat daarmede den Koning groot nadeel was toegebracht. Wat eindelijk *Gelder* betrof, de Koning was een machtig potentaat, en met de overgave dier plaats zou hij in *Gelderland* niets meer te zeggen hebben. Slechts van den eisch der ontmanteling van *Maastricht* scheen men af te willen zien. — Deze redenen waren vertrouwelijk ten huize van den Heer van *Heemstede* gewisseld: eene conferentie was er sedert de overlevering van het antwoord op de artikelen niet gehouden, en alsnu besloten de Staten-Generaal, met advies van den Prins, den Gezanten mondeling mede te deelen, hoe uit hunne gedragingen bleek, dat zij niet oprechtelijk te werk gingen. Het ongenoegen van Hun Hoog Mogenden deswegens zou hun worden te kennen gegeven, tegelijk met der Staten bevreemding over de buitensporigheid der eischen, in hun antwoord begrepen. Niettemin zou men hun nog eene conferentie verleenen, ten einde hunne nadere opening te hooren. Met dit besluit nog niet tevreden, verlangden die van *Utrecht*, dat den Gezanten gezegd zou worden, dat niet wij, maar zij de oorzaak waren van al de onheilen en ellenden, die uit de noodwendige voortzetting van den oorlog zouden voortvloeijen, en die van *Friesland* en *Groningen* begeerden, dat hun nu ten minste hun afscheid zou gegeven worden. Maar nog meer: de Prins zeide van goederhand onderricht te zijn, dat van den kant des vijands pogingen werden aangewend om eenige personen, door beloften van erkentenis na den gunstigen afloop der onderhandelingen, om te koopen. Ook dit werd thans besloten den Gecommitteerden van de andere zijde te verwijten, met de verklaring, dat, wanneer men hiervan verder iets op het spoor kwam, Hun Hoog Mogenden de maatregelen zouden nemen, die ten meesten dienste van den Staat noodzakelijk bevonden zouden worden. Voor het oogenblik kon men er nog niet toe overgaan, om, gelijk verlangd werd, te besluiten, dat wie tot begunstiging van den vrede werd aangezocht en zulks niet kenbaar maakte, beschouwd zou worden als had hij reeds den prijs der omkooping aangenomen.

Bitse verklaring aan die van de andere zijde.

De hervatting der conferenties leidde tot geen grootere welwillendheid. Integendeel, den 15den Februarij kwamen de Staten-Generaal overeen, om bij de eerstvolgende conferentie den Gezanten aan te zeggen, dat met de onderhandelingen niet kon voortgegaan, noch iets met genoegzame zekerheid met hen kon vastgesteld worden, alvorens zij de acte van substitutie, met al de in elke procuratie onmisbare verbintenissen daarin uitgedrukt, zouden bekomen hebben, waarna dan van wege den Koning de ratificatie dier substitutie zou moeten volgen. Intusschen zouden de Gezanten verzocht worden wat zij mondeling tot verklaring van hun antwoord op de 21 Punten gezegd hadden, in geschrifte te stellen. Dit besluit echter, waarbij de voortzetting der onderhandelingen werd

aangenomen, ging niet door zonder dat alsnu ook werd vastgesteld, dat al wie een hem gedaan aanbod verzweeg, als reeds omgekocht aangemerkt en in rechte vervolgd zou worden, terwijl hij van stonden aan eerloos en onbekwaam tot het bekleeden van elk ampt wezen zou. Die van *Friesland* en *Groningen* uitten bovendien het gevoelen, dat wat die van de andere zijde voor den dag brachten, niets dan ijdele woorden waren, op welke geen staat hoegenaamd te maken viel. Wat zij te zeggen hadden, verdiende dezen Staat geen uur tijds, laat staan dan zoo veel conferenties bezig te houden, wier voortzetting slechts strekte om de achting van dezen Staat te verminderen en het nemen van dienstige besluiten te beletten. Bij gevolg verzochten zij alsnog, dat men zich niet langer zou laten ophouden en misleiden. Voorts eischten zij, dat elke verstandhouding met de andere partij nog strenger zou te keer gegaan worden: zelfs geen geschrift zou men zonder machtiging straffeloos van hen mogen aannemen, en werd iemand, wegens het ontvangen van een geschenk, veroordeeld, dan moesten zelfs zijne erfgenamen zonder eenige oogluiking of mogelijkheid van kwijtschelding de waarde viervoudig teruggeven. Op zulk eene wijze trachtte men zelfs de oprechte en eerlijke voorstanders eener schikking af te schrikken, en een wapen in handen te bekomen om een ieder te treffen, die den gunstigen uitslag der onderhandelingen bevorderde [1]. De Provincie *Holland* evenwel heeft, waar het aanhouden der onderhandelingen haar noodig scheen om bij het aanvangen van eenen nieuwen veldtocht zekere voorwaarden te bedingen, zich daardoor geenszins tot een voorbarig afbreken laten medesleepen. 1630—1634.

Op de verwijten en de betuigingen van mistrouwen van onze zijde antwoordden de anderen, dat zoo dan niet dadelijk uitgevoerd zou kunnen worden, wat bij het vast te stellen traktaat bepaald zou zijn, er gijzelaars ten onderpand zouden kunnen gegeven worden. Voorts bevreemdde het hen, dat de Staten-Generaal zich niet met 's Konings woord, dat allen Mogendheden genoeg was, tevreden stelden. Bij de onderhandelingen, die tot het vorige bestand hadden geleid, hadden zij zich daarmede wel vergenoegd, hoezeer zij er minder grond toe hadden dan thans. Niettegenstaande zij aldus onze blaam afwezen, waren zij bereid onzen eischen gehoor te geven. Reeds, zeiden zij, hadden zij eenen uit hun midden naar *Brussel* gezonden, om eene verbeterde acte van substitutie te bekomen. Ja, zij zonden hem het formulier eener acte na, met kennis van onzen Gecommitteerden gesteld. Den 3[den] Maart was de verbeterde redactie der substitutie ontvangen; zij werd aangenomen, en thans vraagden de Gezanten, of Hun Hoog Mogenden alsnu met hen zouden willen handelen in de dubbele hoedanigheid van gemachtigden van den Koning en van de Staten der Zuidelijke Provinciën. Krachtens een besluit, ter presentie van den Prins genomen, werd deze vraag toestemmend beantwoord, en als doel der onderhandelingen gesteld, thans geen vrede meer, maar een bestand van

Men onderhandelt met die van de andere zijde uitdrukkelijk als tevens gemachtigd door den Koning van *Spanje*.

[1] *Notulen* enz. 12, 15 Febr. 1633.

1630—1634. ongeveer twintig jaren. Immers nu met *Spanje* en niet met vrije Staten zou gehandeld worden, moest het sluiten van vrede eene onmogelijkheid geacht worden. Niettemin protesteerden thans niet alleen, als naar gewoonte, *Friesland* en *Groningen*; maar ook die van *Zeeland* verklaarden, dat zij gelast waren met niemand anders dan met de Gedeputeerden van de bedoelde Staten te handelen [1].

Nu was het ook een vereischte, dat door de onzen eene nieuwe procuratie werd ingeleverd, waarin niet alleen verholpen werd, wat in de vroegere gewraakt was geworden, maar ook uitgedrukt stond, dat men bereid was met de Gecommitteerden van de andere zijde in hunne dubbele hoedanigheid te onderhandelen. Het ontwerp van zulk eene procuratie werd gesteld en onder deze voorwaarde goedgekeurd, dat er aan het slot verklaard zou worden, dat de vorige procuratie van waarde en in haar geheel bleef. Deze toevoeging maakte de nieuwe procuratie tot een onvolledig stuk: daarin werden dan ook de namen onzer Gecommitteerden niet genoemd, als die reeds in de vorige procuratie, welke immers niet te niet gedaan was, waren opgegeven. Zoo kon men wel verwachten, dat de Brabantsche Gezanten met het nieuwe stuk geen genoegen zouden nemen, en men wapende zich daartegen reeds door onze Gecommitteerden in dat geval tot de verklaring te machtigen, dat wij bij goeden uitslag der onderhandelingen eene procuratie zouden leveren, waarop niets zou aan te merken zijn [1]. Immers kon, zoo dachten de onzen, wanneer het meerdere tot stand gekomen was, het mindere licht toegestaan worden, en waar het wezen der zaak verkregen was, de vorm geene zwarigheid maken.

Werkelijk hadden de Brabantsche Heeren tegen onze nieuwe procuratie groot bezwaar. Degenen, zeiden zij, die ten hunnent den vrede en de rust der Nederlanden niet zochten, zouden, bij aldien zij dit stuk aannamen, zulks gebruiken om hen hatelijk te maken, alsof zij den Koning geene achting toedroegen. De eerste procuratie, namelijk, hadden zij achtergehouden; nu echter de nieuwe daarop verwees, zouden zij die noodzakelijk mede moeten vertoonen, en dit zou veel aanstoots geven. Thans kwamen de onzen met de belofte voor den dag, waartoe zij gemachtigd waren, en om de zaak te aannemelijker te maken, voegden zij er bij, dat, wanneer de onderhandelingen, hetgeen God mocht verhoeden, vruchteloos afliepen, er weinig aan gelegen zou zijn, hoedanig de procuratie geweest was. Met dezen voorslag echter namen die van de andere zijde geen genoegen: altijd zou hun verweten kunnen worden, dat zij de onderhandeling op zoodanig eene procuratie hadden voortgezet, en zij zouden niet weten, hoe zich op dit verwijt te verantwoorden. Maakten de onzen zwarigheid, dit voegden zij er bij, de beloofde gewijzigde procuratie dadelijk voor den dag te brengen, zoo lag ditmaal althans zeker niet aan hen de schuld van de vertraging. En zij namen de gelegenheid waar om te betuigen, dat

[1] *Notulen* enz. 21 Febr.; 3 Maart, 1633.

[2] *Notulen* enz. 8, 9, 18 Maart, 1633.

ook te voren de aanleiding tot het rekken der onderhandelingen niet van hunne zijde gegeven was. — Niet zoo spoedig lieten zich de onzen winnen: gaf men de eerste procuratie prijs, dan zouden de Provinciën weder geraadpleegd moeten worden, terwijl thans alles op den eenmaal gelegden grondslag kon heeten voort te gaan. — Doch de anderen lieten zich niet overhalen. Alleenlijk, om hunnen zin te krijgen, kwamen zij met eene inwilliging voor den dag: zij vergunden, namelijk, dat in de nieuwe procuratie gesteld werd, dat van hunne zijde aanzoek tot het openen der onderhandelingen gedaan was. — Zoo hadden de onzen eenen grond, waarop zij bij hunne lastgevers met den voorslag om de procuratie te wijzigen, konden aankomen. Werkelijk deden zij ten slotte dezen voorslag, en het stuk werd naar het verlangen der Brabantsche Heren gewijzigd. DE KNUYT, echter, eerste Gedeputeerde van *Zeeland*, die reeds na het vaststellen van de eerste redactie der nieuwe procuratie aanteekening verzocht had, dat zij in afwezigheid van de Zeeuwsche Gedeputeerden aangenomen was en volstrektelijk met het gevoelen der Zeeuwen streed, liet zich thans niet onbetuigd: hij was juist president en weigerde een besluit, met vier stemmen tegen drie genomen, af te kondigen. Opdat deze handeling plaats mocht hebben, trad hij af van den voorzitterstoel, en de Heer VAN NOORDWIJK, president van de vorige week, verrichte dat werk. Ook verlangden *Friesland* en *Groningen* elk hare gelijkluidende remonstrantie tegen de onderhandelingen bij deze gelegenheid herlezen, overwogen en geënregistreerd te zien, hetgeen ook geschiedde [1]. 1630—1634.

Remonstrantie van *Groningen* en *Friesland* tegen de onderhandelingen.

Die remonstrantie [2] is krachtig, doch zonder bitterheid tegen de andersdenkenden gesteld. Haar inhoud komt hierop neder: Geene beslissing met meerderheid van stemmen mag in eene zoo gewichtige zaak plaats hebben. Ook strekt alles om den Provinciën deze onderhandelingen te ontraden. De naam van Gemachtigden der Staten van de andere zijde is louter misleiding: in waarheid zijn de Gezanten niets dan Spaansche *émissaires* om een bedriegelijk bestand te bewerken, bestemd om ons en onze nakomelingschap in eeuwige vrees voor een zoo listigen en geduchten vijand te houden. Het is er den Spanjaard om te doen, na *Duitschland* bemachtigd te hebben, dit eenige nest van rebellie en ketterij, waaruit alles voortkomt, wat de beoogde algemeene Monarchie verhindert, met kinderen en al uit te roeijen. Aan opstandelingen, schuldig van majesteitsschennis, is de Koning niet gehouden zijn woord gestand te doen. Daar voorts *Spanje* nimmer onze soevereiniteit zal erkennen, en dit toch een vereischte is, zoo is het onmogelijk, dat de onderhandelingen immer slagen. Eerst wanneer alle Nederlanden, met afzwering van *Spanje*, tot één ligchaam vereenigd zullen zijn, zal het eind van

[1] *Notulen*, 18, 24 Maart, 1633. *Resol. Stat.-Gen.* 31 Maart, 1633.

[2] *Notulen*, 31 Maart, 1633. De Remonstrantie was gesteld door HUNINGA, burgemeester van *Groningen* en Gedeputeerde ter Generaliteit (zie AITSEMA, bij wien men het geheele stuk gedrukt vindt, II, 20—25).

1630—1634. den oorlog bereikt wezen. De nood der financiën mag er ons niet toe brengen om, de zaak der godsdienstige vrijheid opgevende, in zonden en in Godes toorn, dat is in oneindig grooter nood, te vervallen. — Hier hebben wij de uitdrukking van het gevoelen van zeer velen in die dagen. Dat gevoelen bevat voorzeker veel waarheid; doch het is eenzijdig. Immers brachten zij, die dus redeneerden, niet in rekening, dat die macht in *Europa*, welke onze strijdkrachten tot haren bondgenoot had, voor ons even gevaarlijk moest worden, wanneer onze onafhankelijkheid en zelfregering niet ten prijs van de hoogste voorzichtigheid gehandhaafd werd. Van de vereeniging van al de Nederlanden maakten de stellers van dit betoog zich een overdreven heilrijke voorstelling. Juist die vereeniging tot één rijk bedreigde zoowel den geest als de stoffelijke middelen van de Zeeprovinciën, waaraan alles hing, bijna noodzakelijk met den ondergang. De Friesche en Groningsche Heren dachten zich, kortzichtig genoeg, met die vereeniging alle tweedracht gefnuikt en eene Republiek in het aanzijn geroepen, in staat en door God bestemd om door het ontzag, dat zij den rustverstoorders zou inboezemen, in de geheele Christenheid de rust te bewaren. Neen! door een bestand, dat alles in een voorloopigen toestand liet, had *Hollands* geest en kracht meer kans om gehandhaafd te worden, en diende de oorlog voortgezet, hetgeen *Holland* zelf inzag, dan moest met den grootsten ernst tegen het gevaar, hetwelk de overwinning en de verovering met zich zou brengen, gewaakt worden [1].

Antwoord der Staten op de bedenkingen van de andere zijde op de 21 Artikelen.

Tegen dat de conferenties hervat werden, hadden de Staten-Generaal de Punten nogmaals herzien, en zich voorgenomen te verlangen, dat wat *Oost-Indië* betrof, alles zou blijven binnen de termen van het vierde artikel van het vorige Bestand [2], en dat wat *West-Indië* aanging, de zaken in den toestand zouden gelaten worden, die daar tegenwoordig bestond. Voorts besloot men, evenmin de soevereiniteit, als de sluiting van de *Schelde* op te geven. Met betrekking tot de hier gevestigde Portugezen zou men verlangen, dat zoo dan hunne personen in de Rijken van *Spanje* niet werden toegelaten, ten minste hunne goederen als waren zij van ingezetenen dezer Landen beschouwd werden. Ten aanzien van het vertrek der Spaansche krijgslieden en den eed, door de troepen alleen aan de Staten der Landen te doen, wilde men wel eenige inschikkelijkheid gebruiken, en zoo de andere partij van geen gemeenschappelijk garnizoen in de Vlaamsche havens, met uitsluiting van Spaansche goeverneurs en soldaten, wilde hoo-

---

[1] In de Remonstrantie van *Groningen* en *Friesland* wordt melding gemaakt, als van vroeger dagteekening dan het verraad van MOM met de zijnen, van een plan van *Spanje* om zich van *Embden* en de *Eems* meester te maken, waartoe zekere KEMPO HILLEBRANDS omgekocht was. Deze verrader had een aanslag op *Steenwijk*, *Koeverden* en *Groningen*, welke stad toen om den arbeid aan de vestingwerken open lag, aangeraden.

[2] Zie hiervoor, III D. II Stuk, bl. 341.

ren, zou men zich tevreden stellen, zoo de toestand dier havens bij een afzonderlijk verdrag geregeld werd. Eindelijk zouden onze onderhandelaars alle mogelijke moeite moeten aanwenden, om te weeg te brengen, dat door toedoen van de andere partij, niet alleen zoolang het bestand zou duren, ons van den kant des Rijks geene vijandelijkheden werden aangedaan, maar ook de zaken in *Duitschland* teruggebracht werden tot den staat, waarin zij zich ten tijde van Keizer RUDOLF bevonden [1]. 1630—1634.

Op onze nadere voorslagen en verklaringen kwam den 26[sten] Maart een schriftelijk antwoord van die van de andere zijde. Bij het derde en het vierde artikel [2] merkten zij in dit stuk aan, dat bij de bepaling van de grenzen der onderhoorigheden van steden als anderzins de overweldigingen niet zouden mogen gelden, sedert het jaar 1609 geschied: tot die grensbepaling was gemeen overleg noodig, waarbij dan tevens de zaak der *Meijerij* kon behandeld worden. Het vijfde artikel noemden zij op nieuw eene inbreuk op het volkenrecht en op de handelsvrijheid, en zou, verklaarden zij, aanleiding geven tot eene diergelijke belemmering van den handel der Vereenigde Provinciën in andere Rijken van Zijne Majesteit: evenwel de wettige stapelrechten van eenige Nederlandsche Provinciën en Steden wilde men niet te kort doen. Dezelfde aanmerking was in nog sterker mate op het zesde artikel toepasselijk: het zou den handel in de Vlaamsche havens geheel te gronde richten. Voorts verwezen zij op het reeds vroeger schriftelijk of mondeling aangemerkte. Wederantwoord daarop van de andere zijde.

Dit stuk bewees, dat er nog weinig hoop op overeenstemming bestond, en toen die van de andere zijde op alle punten van verschil op hun stuk bleven staan, werd den eersten April door de Staten-Generaal een ultimatum ontworpen. Behalve de herhaling van reeds vroeger gestelde eischen hielden de nieuwe Punten de volgende voorwaarden in: Nadat het traktaat zou gesloten zijn, vorderde men ratificatie van den Koning binnen zes weken, van de Infante binnen veertien dagen, en van de Staten der Zuidelijke Provinciën, elk afzonderlijk, binnen drie weken, en binnen veertien dagen zou alles wat op *Nederland* toepasselijk bepaald zou zijn, ten uitvoer gebracht moeten wezen. De zaken in de *Oost-Indiën* zouden in den staat gelaten worden, waarin zij gedurende het vorige Bestand door toedoen der Spanjaarden zelven gehouden waren [3], en desgelijks de zaken van *West-Indiën* in den staat, waarin zij zich op het tegenwoordige tijdstip bevonden. Ook in *Spanje* en in *Italië* zouden onze koopwaren niet verboden of zelfs Ultimatum van de Staten-Generaal.

[1] *Notulen* enz. 3, 24 Maart, 1633. [2] Zie wederom, bl. 653.

[3] De Spanjaarden, beweerden de onzen bij deze gelegenheid, waren oorzaak, dat gedurende het vorige Bestand de staat van oorlog in de *Oost-Indiën* had voortgeduurd. Immers had DON JUAN DA SILVA op 's Konings last, schoon in tegenspraak met de verklaring van de Ambassadeurs hier te lande, geweigerd aldaar het bestand te erkennen, in de hoop ons met geweld uit de *Oost-Indiën* te verdrijven.

1630—1634. hooger belast mogen worden, dan die welke uit de Vlaamsche havens werden uitgevoerd. De Gereformeerden zouden in de Rijken van den Koning van *Spanje* bejegend moeten worden volgens de overeenkomsten, getroffen tusschen den Koning van *Groot-Britannië* en den Connestabel van *Castilië*. Andere Vorsten, met name de Keizer, zouden in het traktaat begrepen worden, en die van de andere zijde zouden er voor instaan, dat ons gedurende het bestand geene vijandelijkheden van de zijde des Duitschen Rijks werden aangedaan. Voldoening zou gegeven worden aan het verlangen des Prinsen van EPINOY, en der Graven VAN DEN BERG, WARFUSÉ en KUILENBURG. Deze Punten dan werden aan de Brabantsche Heren overgegeven met de verklaring, dat er van deze zijde geene wijziging in onze eischen, noch eenige nadere inwilliging te wachten was: nu kwam het voor die Heren aan op doen of niet doen, en binnen veertien dagen zou hun antwoord moeten ontvangen zijn: viel dit bevredigend uit, dan zouden wij alleenlijk op het punt van het vertrek der Spanjaarden onzen eisch kunnen wijzigen. — De Gecommitteerden van de andere zijde gaven dadelijk te kennen, dat de tijd van veertien dagen te kort was; over de voortzetting van den staat van oorlog in de beide *Indiën* zou naar *Spanje* geschreven moeten worden [1]. Niettemin gaf men van onze zijde niet toe.

Toen de zaak zoo ver gekomen was, herinnerde men zich, dat men aan den Franschen Gezant beloofd had, bijaldien men wat stelligs aan die van de andere zijde zou tegemoet gevoerd hebben, hem daarvan kennis te geven. Alzoo deelde men hem en tevens aan den Heer DE CHARNACÉ de laatstelijk overgeleverde punten mede [2]. Doch niet alleen aan *Frankrijk* meende men rekenschap van den staat der onderhandelingen schuldig te zijn. Op een schrijven van CORNELIS PAUW, waarbij hij inlichting aangaande de onderhandelingen verlangde, werd besloten, dat de Raadpensionaris van *Holland* betreffende die zaak eene Memorie stellen zou, geschikt ter mededeeling aan de Mogendheden, met welke onze Staat betrekkingen onderhield [3]. Deze Memorie werd in zeer algemeene bewoordingen vervat; maar ten slotte verklaarden daarin Hun Hoog Mogenden, dat zij, geene langere onzekerheid willende dulden en ten einde hunne wapenen ten beste van hunnen Staat, en van hunne vrienden en bondgenooten niet ongebruikt te laten, aan de andere partij een ultimatum hadden ter hand gesteld. Daarop waren vijf van de Brabantsche Gecommitteerden met de hun overhandigde Punten naar *Brussel* vertrokken. Tegen het eind der maand (April) waren Hun Hoog Mogenden van zins hun leger te velde te brengen, om onder Gods zegen hunne overwinningen voort te zetten en de Spaansche macht in deze streken zoo bezig te houden, dat zij nergens anders zou kunnen gebruikt worden. Namen intusschen de anderen de Punten aan,

Mededeeling aan den Franschen Ambassadeur en aan den Heer CHARNACÉ,

alsmede aan de andere bondgenooten.

---

[1] *Notulen*, enz., 1 April, 1633.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 2 April, 1633.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 11 April, 1633.

1630—1634.

alsdan zouden onze naburen en bondgenooten bespeuren, dat zij in het verdrag mede opgenomen waren, en dat derhalve Hun Hoog Mogenden de gemeene zaak geenszins begeerden te verlaten, noch alleen voor eigen veiligheid hadden willen zorgen; integendeel, dat zij zich de middelen wilden verzekeren om hunne vrienden en bondgenooten bij te kunnen staan en de Spaansche heerschappij alom tegen te gaan, ten einde alzoo de geheele Christenheid en bepaaldelijk de onderdrukte Vorsten en Landen tot rust en veiligheid zouden kunnen geraken. — Dit stuk [1] werd aan de Gezanten van *Frankrijk*, *Zweden* en *Venetië*, alsmede aan den Heer DE CHARNACÉ door Gecommitteerden der Staten-Generaal medegedeeld. De vreemde zaakgelastigden van minderen rang, met name de Heer BOTHWELL, werden ter Vergadering bescheiden om deze mededeeling te vernemen, en aan onze Ministers in den vreemde werd de Memorie ter bekendmaking aan de Hoven, bij welke zij geaccrediteerd waren, toegezonden [2].

Zoo was dan het besluit om eenen nieuwen veldtocht te openen, onherroepelijk genomen. Maar zulks was niet geschied, zonder dat de Provincie *Holland* zich krachtig had doen gelden en zekere waarborgen bedongen had.

Holland stemt niet onvoorwaardelijk toe in een nieuwen veldtocht en al zijne kansen.

Dadelijk toen er tegen het midden der maand Januarij sprake was van het voltallig maken der compagniën, gaf de Provincie *Holland* te verstaan, dat zij niet van zins was, den toeleg goed te heeten om zoo menige compagnie, die gedurende het beleg van *Maastricht* was opgericht, zonder omstandigheden in den eed van het Land te nemen [3]. Zij wilde slechts doen gevoelen, dat men, om het leger op de verlangde sterkte te houden, zich met haar te verstaan zou hebben: want, waarlijk, het haperde haar niet aan de bereidvaardigheid om offers te brengen voor de zaak van het Land. Getuige de hartige taal der missieve, waarmede de Gecommitteerde Raden in Januarij (1633) de Staten van het Gewest beschreven. Daar drukken zij, overtuigd, dat de lasten van den oorlog zoolang gedragen zullen moeten worden, »totdat God Almachtig eene zekere en bestendige uitkomst zou gelieven te verleenen," Hun Edel Mogenden op het hart, dat, zoo men nalatig was in het beramen van verzekerde opbrengsten, zulks »tot schade en schande, ja tot den ondergang des Lands zou strekken." »Maar," voegen zij er bij, »wij willen verhopen, dat niemand den lieven Vaderlande en der nakomelingschap zoodanig ongelijk zal willen aandoen, hetwelk mede voor God en de geheele wereld onverantwoordelijk zou wezen" [4]. Wat derhalve de Provincie beoogde met de zwarigheden, die zij bij de bevordering van de marschvaardigheid eener genoegzaam sterke armee in den weg legde, het was niets anders, dan te verhoeden, dat de oorlog, te land gevoerd, eene uitkomst mocht medebrengen, welke de bron van haren rijkdom en kracht zou doen verloren gaan. Werd er van Nederland, ten gevolge van den oor-

---

[1] Het is te vinden bij AITSEMA, II, 33, 34.

[2] *Notulen*, enz., 12, 19 April, 1633.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 8, 14 Jan. 1633.

[4] *Res. Holl.* 1633, bl. 417.

1630—1634. log, eene Landmogenheid onder het gezag van den Prins van *Oranje*, door de eene of andere vreemde Mogendheid bevorderd of erkend, dan zou plaats hebben gegrepen, wat *Holland* boven alles meende te moeten duchten, en het beste middel om dit gevaar te keer te gaan, was te zorgen, dat de oorlog ter zee niet in het belang van den oorlog te land werd verwaarloosd. Daarom hief *Holland* in diezelfde maand Januarij weder hare klachten aan over het onbetaald blijven van de oude schulden der Admiraliteit, en begon op nieuw te spreken van het terughouden van een deel van haar aandeel in de kosten van den oorlog te lande, ten einde met die gelden aan den eisch van het zeewezen te kunnen voldoen, zoo, namelijk, de Landprovinciën in gebreke bleven, hare verplichtingen ten dien aanzien na te komen, en, volgens het rapport eener Bezending, die wederom naar *Friesland* afgevaardigd was geweest, was van deze Provincie ten minste niets beters te wachten [1].

Intusschen werden de beraadslagingen over de toebereidselen ten oorlog met ijver voortgezet. De besluiten, door de Gecommitteerden tot die zaak, bijgestaan door den Griffier der Staten-Generaal, genomen, zouden gelijke kracht hebben, alsof zij in de volle Vergadering waren vastgesteld [2]. Toch kregen die Gecommitteerden nog eene bijzondere machtiging om de mededeeling te mogen ontvangen van eene zaak »van groote importantie en die merkelijk gevolg na zich zou kunnen slepen." Zij bestond in zekere opening, aan Zijne Excellentie gedaan, »om (heette het) met beleid en in het geheim uitgevoerd te worden." *Friesland* en *Groningen* bewilligden hierin slechts onder hetzelfde voorbehoud, dat zij telkens bij de onderhandelingen lieten gelden. Dus hielden zij het er voor, dat de bedoelde krijgsonderneming op vrede met *Spanje* zou kunnen uitloopen. Werkelijk bleek uit de mededeeling, dat de opening gedaan was van wege eenen vriend van dezen Staat, en dat de zaak strekte tot verzekering van het traktaat met die van de andere zijde, indien zij voortgang hebben mocht, of tot het bekomen van krachtigen bijstand, ingeval de oorlog moest worden voortgezet. De Provinciën verleenden alsnu machtiging aan hare Gedeputeerden, om op de bewuste zaak te mogen beraadslagen en besluiten, behoudens hare bekrachtiging, op rapport te verleenen [3]. Wie was die vriend van dezen Staat? De vermelding van de hoop op krachtigen bijstand ingeval van voortzetting des oorlogs, eenen bijstand, waarmede geen andere dan van *Frankrijk* kon bedoeld zijn, wettigt het vermoeden, dat hier niemand anders dan CHARNACÉ aangeduid wordt, die aanvankelijk zonder ambtelijk karakter in *den Haag* kwam en zich met onze staatslieden onderhield [4]. Het doel van zijne komst

Geheime mededeeling van CHARNACÉ.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.*, 16, 26 Jan. 1633. *Res. Holl.* 1633, bl. 433, 437.

[2] *Resol. Stat.-Gen.*, 10, 13, 15 Febr. 1633.

[3] *Resol. Stat.-Gen.*, 25 Febr.; 2 Maart 1633. *Res. Holl.* 1633, bl. 451, 452.

[4] *Resol. Holl.* 1633, bl. 450. Werkelijk werden CHARNACÉ's voorslagen tot een nader verdrag

was eenen gunstigen uitslag der vredesonderhandelingen te beletten. Zijne eerste zorg, derhalve, was, te weeg te brengen, dat de nieuwe veldtocht voortgang mocht hebben. Daartoe moest de voorstelling dienen, dat nieuwe voordeelen, in of bij de Zuidelijke Nederlanden te behalen, het beste middel waren om dezen tot de inwilliging van al onze wenschen te brengen. Trof men echter dit doel niet, dan (zal CHARNACÉ er bijgevoegd hebben) zou *Frankrijk* openlijk aan onze zijde treden. 1630—1634.

De Prins nam aanvankelijk tegenover CHARNACÉ de houding aan, alsof hij niet gezind was om op den raad van *Frankrijk* het sluiten van een bestand tegen te gaan: had *Frankrijk*, zeide hij, werkelijk zooveel tegen een bestand, dan had het zich slechts wat vroeger moeten verklaren: thans wenschte hij zich te spiegelen aan het voorbeeld van zijnen broeder, die ook aanvankelijk op raad van *Frankrijk* het bestand had tegengegaan, maar ten laatste door den Koning in dien tegenstand alleen was gelaten. Zoo scheen het den Franschen minister noodzakelijk, den Prins door beloften te winnen, en hij deed zulks door hem te zweren, dat, bijaldien Zijne Excellentie volkomen vertrouwen op den Koning en den Kardinaal wilde stellen, dezen hem nimmer zouden verlaten, wat er ook mocht gebeuren, en zijne belangen nooit uit het oog zouden verliezen: de Koning en de Kardinaal, voegde hij er bij, wenschten alles wat hun van den kant van dezen Staat ten goede zou kunnen komen, door zijn toedoen te verwerven om er hem alleen dank voor te kunnen weten. — Dit was eene bedenkelijke taal en wel geschikt, om, zoo de Hollandsche staatslieden zoo iets vermoeden konden, hunne achterdocht en voorzichtigheid volkomen te wettigen. — De redenen van CHARNACÉ hadden al dadelijk deze uitwerking, dat de Prins hem verzekerde, den voortgang der onderhandelingen te willen beletten, zoo hij daarbij ondersteund werd door ruime aanbiedingen (ongetwijfeld wordt de geregelde levering van het subsidie bedoeld), die moesten dienen om de voorstanders van de voortzetting van den oorlog aan te moedigen [1]. — Verstandhouding tusschen hem en den Prins.

---

gedaan aan de Gecommitteerden tot de onderhandelingen met die van de andere zijde en tot het »employ van het leger." Vandaar dat men het resultaat der onderhandelingen met CHARNACÉ vermeld vindt in de *Notulen van hetgeen voorgeloopen is nopende de onderhandelingen met die van de andere zijde.*

[1] Zie brief van CHARNACÉ van den 13 Maart, 1633, in *Arch. de la Mais. d'Or.* II Sér. III Tome, p. 36, 37. Aldaar zou ik wenschen te lezen (p. 37, reg. 18): *s'il y estoit aidé du Roy:* zoo zou de inlassching der ontkenning in den vorigen regel niet noodig zijn. Uit een schrijven van denzelfden van den 4den April (ald. bl. 37, 38) vernemen wij, dat CHARNACÉ den Prins zekere Spaansche brieven voorhield; doch dat deze daardoor volstrekt niet ontsteld werd, te kennen gevende, dat de echtheid dier brieven moeijelijk te bewijzen zou zijn. Voorts blijkt uit hetzelfde schrijven, dat de Prins zich niet ontzag, den Franschen onderhandelaar harde woorden te doen hooren, in die mate, dat deze, had hij het staatkundig belang voorbij kunnen zien, licht tot het afbreken van al zijne bemoeijingen zou zijn besloten. De Prins trok zich de zaak van

1630—1634. Overeenkomstig deze verklaring hooren wij dan ook den Prins den 9^{den} Maart in de vergadering der Staten-Generaal betuigen, dat hij tot voorbereiding van den veldtocht alles wat van hem afhing, gedaan had. Nu hadden verder de Staten zelven te zorgen, dat aan al die toebereidselen gevolg werd gegeven. De Staten beantwoordden deze uitnoodiging met de vereischte verordeningen [1]. Maar wederom werd dit besluit op den voet gevolgd door eenen maatregel tot geruststelling van *Holland* ten aanzien van de middelen tot bestrijding der kosten van den oorlog ter zee. Doch, naauwelijks genomen, bleek die maatregel, bestaande in de bepaling van zekeren termijn, waarbinnen de helft der achterstallen, aan de Admiraliteit verschuldigd, moest afgelost zijn, te veel van de krachten der Provinciën te vergen [2]. Toen dus de tijd daar was, dat de Prins zich aan het hoofd van het leger te velde zou gaan plaatsen, was *Holland* in geenen deele tevreden gesteld. Den 8sten April (1633) deed de voorzitter der Staten-Generaal, overwegende dat de Gecommitteerden van de andere zijde óf tegen den hun gestelden termijn niet terug zouden zijn, óf geen bevredigend antwoord mede zouden brengen, het voorstel, dat Hun Hoog Mogenden eenen dag zouden bepalen, tegen welken het leger te velde zou worden gebracht. De Vergadering besloot daartoe den 25sten April te bestemmen. Toen dit besluit den 11^{den} April een begin van uitvoering zou erlangen, verzocht de Provincie *Holland* de zaak op te schorten. Zij verkreeg slechts een dag uitstel, en alstoen werden de Staten van *Holland* bijeengeroepen, om te raadplegen, wat te doen, nadat intusschen de Gedeputeerden dezer Provincie verklaard hadden zich met het voorstel te vereenigen, in het vertrouwen dat, gelijk *Holland* de andere Gewesten ondersteunde in den oorlog te lande, zoo ook dezen volgens de afgelegde beloften, door

Holland poogt het vertrek van den Prins tot den veldtocht op te houden.

HAUTERIVE zeer aan, die, bij gelegenheid dat de zegelbewaarder CHATEAUNEUF den 29sten Februarij (1633) in hechtenis was genomen, op het punt geweest was mede zijne vrijheid te verliezen, maar het ontkomen en herwaarts gevloden was (Brief van LANGERAK van 12 Maart). Nu vorderde de Fransche Regering zijne uitlevering. De Prins kon daartoe niet besluiten; doch de Staten achtten het billijk, 's Konings verzoek gehoor te geven. De schuld, van welke de zegelbewaarder beticht werd, was verstandhouding met den Hertog van *Orléans* en medeplichtigheid aan zijn laatst vertrek uit *Frankrijk*. Dat HAUTERIVE, een officier in Nederlandsche dienst en vertrouweling van den Prins, in deze zaak betrokken was, bewijst weder, dat de Prins in den grond meer hoop voor zijne grootheid bouwde op RICHELIEUS val, dan op de bevestiging van dezen minister in het gezag. Bij het beleg van *Rijnberk* wordt HAUTERIVE als tegenwoordig vermeld (AITSEMA II, 63). Ook bleef hij in het land, waar hij veel invloed uitoefende op de Prinses van *Oranje* (*Archiv. de la M. d'Or*. t. a. pl. bl. 39, 51, 52), en dat niettegenstaande CHARNACÉ onder de ontwerp-artikelen van een verdrag met *Frankrijk* er een wilde doen opnemen, waarbij bepaald werd, dat de Staten geenen Franschman tegen den wil des Konings in hunne dienst of in hun Land zouden houden (zie *Notulen* enz., f. v^{so} 284).

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 9 Maart, 1633.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 18 Maart, 1633.

het spoedig leveren harer verplichte bijdragen, de Admiraliteiten in staat zouden stellen om hare schepen in zee te brengen en den vijand te water het hoofd te bieden. Werd dit vertrouwen beschaamd, zoo zou de Provincie in gebreke moeten blijven om de landmacht op de been te houden. De Staten van *Holland* bijeengekomen, keurden deze handelwijze hunner Gedeputeerden goed. De voorwaarde echter, aan hunne vergunning tot het uittrekken van het leger gesteld, achtten zij den 25sten April, toen Zijne Excellentie *den Haag* zou verlaten, niet voldaan. Vandaar dat zij 's Prinsen vertrek trachtten op te houden. Zij lieten hem herinneren, dat de Gecommitteerden van de andere zijde, die reeds te lang op zich hadden laten wachten, nu toch spoedig terug zouden zijn, en dat Zijne Excellentie noodwendig tegenwoordig moest wezen bij de dan te heropenen onderhandelingen. Voorts ontrieden de Hollandsche Heren den Prins voor alsnog te vertrekken, eensdeels op grond van den gezwollen stand der rivieren, die zijne troepen beletten zou tijdig ter bestemder plaatse aan te komen, anderdeels wegens het jaargetijde, dat, aangezien het graan nog verre was van rijp te zijn, het leger met hongersnood bedreigde. Deze laatste drangreden was eene bedekte bedreiging, dat *Holland* het wel eens aan den toevoer van geld en levensmiddelen kon laten haperen. Bij dit aanzoek van *Holland* voegden de te *'s Hage* gebleven Gecommitteerden van de andere zijde hunne gebeden: binnen weinige dagen, zeiden zij, zouden de moeijelijkheden uit den weg geruimd, en het traktaat tot wederzijdsch genoegen gesloten kunnen wezen. Doch de Prins, gerust op het besluit van de Staten-Generaal, bekreunde zich om het een evenmin als om het ander: de Brabantsche Heren verwees hij naar de Staten, hopende (zeide hij), dat een goed akkoord, tusschen de partijen getroffen, hem spoedig zou nopen terug te komen, en den Hollandschen Gedeputeerden voerde hij te gemoet, dat hij met Gods hulp de zwarigheden, waarover zij zich schenen te bekommeren, te boven hoopte te komen. Nog denzelfden avond nam hij zijn afscheid, om den volgenden dag te vertrekken; de Gecommitteerden tot de onderhandelingen zouden hem in hoedanigheid van Gedeputeerden te velde vergezellen, en ten minste een gedeelte van hen den Prins dadelijk volgen [1]. Deze stap had te grooter beteekenis, omdat er reeds artikelen van een verdrag met *Frankrijk* waren ontworpen, volgens een van welke de Staten zich verbonden, zoo die van de andere zijde de hun gestelde voorwaarden den 20sten April niet hadden aangenomen, van geen vredesverdrag meer te willen hooren, maar hun leger te velde te brengen [2]. 1630—1634.

Gedurende de dagen, die tusschen den aanvang van April en den 25sten dezer maand verliepen, drong ook de West-Indische Compagnie krachtig op het ontvangen van subsidie aan. Ook zij moest duchten, dat alle hulpmiddelen aan den oorlog Vertoog van de West-Indische Compagnie.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 11, 12, 22 April, 1633. *Resol. Holl.* 1633, bl. 466. 21, 25, 26 April, 1633. *Mém. de Fréd. Henri*, p. 160, 161. [2] *Notulen* enz. fol. recto, 284, 285.

1630— 1634. te land ten koste gelegd mochten worden, en dat, was eenmaal na een krachtigen slag een gewenschte toestand in het land ontstaan, men haar in den steek zou laten, en *Braziliё* misschien aan den Koning van *Spanje* terug zou geven. Reeds op den eersten April gaf zij aan de Staten-Generaal haar verlangen te kennen om te mogen weten, of zij op de toegezegde en verder nog benoodigde ondersteuning zou kunnen rekenen. De Staten gaven haar toen goede hoop en blijken van belangstelling in hare stoute plannen [1]. Maar den 20sten April wendde zij zich weder met een uitvoerig vertoog tot Hun Hoog Mogenden. Het was nu drie jaren geleden, zoo luidde de taal der Bewindhebbers, dat God de wapenen van Hun Hoog Mogenden zoozeer had gezegend, dat eene van de allerbelangrijkste plaatsen in de West-Indiën in handen der Compagnie was gevallen. Daarmede was een krachtige afleiding van 's vijands macht bewerkt, en een middel verschaft om onze scheepsmacht te vermeerderen, het bootsvolk, waarvan God deze landen wonderbaarlijk had voorzien, nuttig te werk te stellen, onze ingezetenen door den uitvoer der voortbrengselen hunner nijverheid te bevoordeelen, en een winstgevenden handel in suiker, braziliehout, katoen enz. te doen ontstaan. De ingewonnen berichten verrieden, dat 's vijands zaken aldaar zeer wankelbaar, ja genoegzaam wanhopig stonden; zijn krijgsvolk te land en ter zee was onvergenoegd; de inboorlingen helden over tot afval, de negers tot opstand; de Portugezen, door afpersingen en geleden verliezen ontstemd, waren moedeloos. Dus deed alles eene omkering verwachten in het voordeel van onzen Staat. Thans derhalve was het de rechte tijd om zich van het gansche Kapiteinschap *Fernambuc* meester te maken; ja, de ten noorden daaraan grenzende gewesten *Tamaraca*, *Paraiba* en *Rio Grande* daarbij te veroveren. Daartoe moest een ervaren krijgsoverste met minstens 3000 man derwaarts gezonden worden. Dan zou weldra de Compagnie geene subsidies meer behoeven, ja, den Staat kunnen bijspringen. Ten einde dat krijgsvolk over te brengen en de in *Braziliё* aanwezige soldaten van alle benoodigdheden te voorzien, waren 2,300,880 gulden noodig, voor de helft in klinkende munt. Zoo veel was er niet in de kas der Compagnie. Dus was het volstrekt noodzakelijk, dat de Provinciën verleenden wat zij toegezegd hadden. Het beste deel van *Braziliё*, eenmaal verzekerd, was zoo veel als een Koningrijk gewonnen, dat in weinig tijds kon bezeild worden, en waarvan de krachtdadigste ondernemingen tegen den vijand konden uitgaan. In één woord, in tijd van oorlog zou dat Rijk een breidel zijn voor onzen vijand, en in tijd van vrede een onuitputtelijke schat voor deze Landen. — Wie vermocht de kracht van zulke gronden te weerstreven? Ook gaven de Provinciën, en *Holland* in de eerste plaats, aan de Compagnie de geruststellendste verzekeringen [2].

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 4 April, 1633.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 22 April; 4 Mei, 1633. *Res. Holl.* 23 April; 3 Mei 1633. In de

De Prins dan was vertrokken, zonder dat *Holland* genoegzame voldoening bekomen had. Immers zijne betuiging, dat de Provinciën verplicht moesten worden om hare schulden aan de Admiraliteiten te voldoen, en dat men ten onrechte van den eerstgestelden termijn van betaling afgeweken was, had weinig te beteekenen. Nog had *Holland* een anderen grief tegen de Staten-Generaal. De bediening van Veldmaarschalk was door den dood van ERNST CASIMIR opengevallen [1]. Dit in overweging nemende, en begrijpende, dat, ingeval de Prins op den veldtocht mocht komen te overlijden, er iemand behoorde gevonden te worden, die het bevel over het leger op zich kon nemen, hadden de zes Provinciën zonder toestemming van *Holland* aan Zijne Excellentie machtiging verleend om eenen Veldmaarschalk te kiezen. Door deze laatste Provincie verzocht de zaak nog een weinig uit te stellen, hadden zij zich om dit verzoek niet bekreund [2]. Deze handelwijze, oordeelde *Holland*, krenkte haar recht om over zulk een gewichtig punt te beraadslagen: of was het te veel gevorderd, dat men verlangde vooraf bepaald te zien, aan wien en onder wat voorwaarden het leger in dat onverhoopte geval zou toevertrouwd worden? Dus besloten de Staten van *Holland* ook daarbij niet te berusten [3]. Aan hun besluit gaven zij den dag na 's Prinsen vertrek gevolg, door ter Generaliteit te verklaren, dat de Collegies ter Admiraliteit nog geene uitwerking bespeurden van de beloften der Provinciën. Toch moest *Holland* gerustgesteld worden: immers terwijl het leger naar boven getrokken was, lagen verscheidene plaatsen van deze Provincie open voor een aanval uit zee, en zag zij, nu als het ware op hare beurt grensgewest geworden, zich met zwaarder slag bedreigd, dan haar ooit gedurende den oorlog was overkomen. Slechts door eene talrijke scheepsmacht kon dit gevaar worden gekeerd, en daar zij de landmacht tot verdediging der landgrenzen steeds had gesteund, zoo behoorden de Provinciën thans ook tot hare verdediging de zeemacht te sterken. Gaarne voorzag *Holland* in de onmiddellijke behoefte, doch slechts onder voorwaarde, dat de Provinciën zich verbonden om dat voorschot terug te betalen, of zich

1630—1634.

Holland blijft onvoldaan.

---

maand Februarij van het jaar 1633 werd het gedrag van sommige kapiteins, die zich bij den zeeslag, bij welken de Admiraal PATER was omgekomen (zie hiervoor bladz. 548, 549), slecht gekweten en hunnen Opperbevelhebber trouweloos verlaten hadden, aan het oordeel eener rechtbank, uit leden der Collegiën ter Admiraliteit bestaande, onderworpen. De Vice-Admiraal MARTEN THIJSSEN bleef vrij van alle verdenking; integendeel, hij werd vereerd met een gouden ketting. Vijf kapiteins werden tot levenslange ballingschap veroordeeld (*Resol. Stat.-Gen.* 22, 23 Febr.; 2, 7, 8, 11 Maart; 12 April; 24 Junij; 2, 23 Aug. 1633. *Res. Holl.* 12 Mei, 1633).

[1] Reeds in Julij 1632 had Graaf WILLEM *van Nassau* verzocht met dien post begunstigd te worden (*Resol. Stat.-Gen.* 1 Julij, 1632).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 23 April, 1633. *Resol. Holl.* 1633, bl. 438, en 25 April, 1633.

[3] *Resol. Holl.* 26 April, 1633.

1630—1634.

lieten welgevallen, dat tot gelijk bedrag *Hollands* bijdrage tot de landmacht werd ingehouden. Ook de voorbarigheid, met welke de Staten-Generaal den Prins gemachtigd hadden tot de keuze van een maarschalk, werd streng gewraakt, met de verzekering dat, gingen de Provinciën in deze zaak niet van haar opzet af, *Holland* den genomen maatregel niet zou erkennen. — Deze taal werkte zoo veel uit, dat er een talrijke Commissie benoemd werd om over den eersten der beide grieven met de Staten van *Holland* in overleg te treden, met het doel om deze Provincie gerust te stellen. Maar ten aanzien van het tweede punt verzochten de Staten-Generaal die van *Holland* om alsnog tot den maatregel toe te treden. Dit verzoek was echter te vergeefsch. Integendeel, *Holland* beantwoordde het met een formeel protest [1].

Den 2den Mei (1633) zond de Prins uit *Arnhem* eene verordening, strekkende om gedurende zijn afwezen in acht genomen te worden tot verzekering van de kust van *Holland* tegen de Duinkerkers [2]; maar herhaaldelijk moest *Holland* nog aandringen op de betaling van de gelden aan de Admiraliteiten verschuldigd. Den 7den Mei geschiedde dit met den hoogstmogelijken ernst door buitengewone Gedeputeerden, nevens de gewone ter Generaliteit verschenen. Voldeden, dus verklaarden zij, de Provinciën niet aan hare verplichting, dan zou zulks tot den ondergang der Provincie *Holland* kunnen leiden, die zoo veel tot de gemeene zaak opbracht, en namen zij geen genoegen met *Hollands* voorslag om de tot de zeemacht benoodigde gelden te vinden door het inhouden harer bijdrage tot de landmacht, zoo zou zij tot zelfbehoud op andere middelen bedacht moeten wezen: de hoogste nood en het dreigend verderf perste haar deze verklaring af. — Deze nieuwe betuiging beantwoordden de Staten-Generaal wel eensdeels met vermaningen en waarschuwingen betreffende het beheer der zeezaken [3], maar tevens met het besluit om gevolg te geven aan vroeger beraamde bezendingen naar *Gelderland*, *Utrecht*, *Friesland*, *Overijsel* en *Groningen*. Cats en vosbergen gingen dadelijk naar *Utrecht*, waar de Staten 's Lands juist bijeen waren, en de nieuwe aandrang bleef niet geheel zonder gevolg [4].

Niettemin verplicht deze Provincie den Prins aan zich.

In weerwil van de spanning, welke er tusschen *Holland* aan de eene, en de overige Provinciën met den Prins aan de andere zijde bestond, lieten de Staten van dat Gewest het geenszins aan bewijzen van voorkomendheid jegens den laatste ontbreken. Zijne

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 27 April, 1633. *Resol. Holl.* 23, 27, 30 April, 1633.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Mei, 1633.

[3] Nog altijd waren er klachten over misbruiken bij de Collegies ter Admiraliteit, bepaaldelijk over handelingen van beambten en onderhoorigen van de Admiraliteit te *Rotterdam*, die, heette het, tot nadeel van het Land en tot ergernis van verscheidene Provinciën verstrekten (*Resol. Stat.-Gen.* 18 Febr., 1633).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 23, 27 Mei; 1, 2 Junij, 1633. *Resol. Holl.* 25, 27 Mei, 1633.

Excellentie had in den vorigen zomer, op verzoek van de Gedeputeerden te velde, tot bevordering van de oorlogsplannen de som van 100,000 gulden uitgeschoten. Niet alleen besloten de Staten-Generaal hem dit geld uit het derde millioen van de Fransche penningen terug te betalen; maar ook legden zij hem, zonder iemands tegenspraak, de som van 42,000 gulden toe wegens buitengewone kosten ten zelfden tijde in het veldleger gedaan, terwijl aan de weduwe van den in 's Lands dienst gesneuvelden Graaf ERNST CASIMIR 15,000 gulden werden toegestaan [1]. Doch een ander besluit had voorzeker nog meer te beduiden. De Staten van het Hertogdom *Limburg* en van de Landen van *Overmaas* lieten in Maart hun verlangen blijken om in deze gevaarlijke tijden tot hunne bescherming eenen Goeverneur en Stadhouder te bekomen, waartoe zij hunne keus op den Prins van *Oranje* bepaald hadden, en nu waren het de Staten van *Holland*, die eenige weken later het voorstel deden om den Prins met die waardigheid te bekleeden, met het genot van de rechten en voordeelen, daartoe van ouds staande, en van een traktement, dat op 3000 gulden ten laste van de domeinen dier Landen bepaald werd [2]. En of dit alles nog niet genoeg ware, zoo deden de Staten derzelfde Provincie, juist op het tijdstip der hoogste spanning, den 22sten April, overwegende dat den Prins (hetgeen God mocht verhoeden) in den aanstaanden veldtocht iets menschelijks kon overkomen, het voorstel om aan den jongen Prins WILLEM het recht toe te kennen om zijnen vader, tot erkentenis der diensten, door zijne voorouders aan dezen Staat bewezen, als Kapitein-Generaal der Unie op te volgen. De vier andere Provinciën, waar FREDERIK HENDRIK het Stadhouderschap bekleedde, hechtten dadelijk haar zegel aan dit voorstel; de Gedeputeerden van *Friesland* en *Groningen* betuigden hun leedwezen, dit niet eveneens dadelijk te kunnen doen, omdat zij, van de zaak niet verwittigd, geenen last hadden kunnen vragen [3]. Zoo hadden dan de Staten van *Holland* volkomen recht, om, terwijl zij den Prins hun ongenoegen kwamen betuigen over de handelwijze der Provinciën ten aanzien van het veldmaarschalkampt, hem de verzekering te geven, dat zij dit deden, niet omdat »de eer en het respect van Zijne Excellentie" hun niet lief was, maar alleenlijk omdat zij niet konden toelaten, dat hun recht verkort werd [4]. 1630—1634.

Dat recht en daarmede de grondstellingen van den Staat zouden de Heren van *Holland* in het oog houden, ook terwijl de Prins aan het hoofd des legers te velde was getrokken. Het doel van den veldtocht was de stad *Rijnberk*. Deze vesting, met een fort, *Eferen-* *Rijnberk* belegerd.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 30 Maart; 2 April, 1633.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Maart; 4 Mei, 1633. *Resol. Holl.* 23 April, 1633.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 22 April, 1633. *Resol. Holl.* 21 April, 1633.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 26 April, 1633.

1630—1634. *schans* genaamd, daartegenover, aan den Rijn gelegen en tot het gebied van den Keurvorst van *Keulen* behoorende, was door de Spanjaarden bezet. Wij gingen er derhalve onzen vijand bestoken. Dat wij daarmede op Duitschen bodem kwamen, kon niet misduid noch als schending der onzijdigheid aangemerkt worden: immers, duldde men daar den Spanjaard, dan moest men zich getroosten, dat wij hem ook daar vervolgden. Voorts was het steeds onze eisch geweest, dat *Rijnberk* aan den Keurvorst werd teruggegeven, en thans schenen wij dezen Vorst in het bezit van zijne stad te gaan herstellen. De tuchtiging van onzen vijand, de afsluiting van de toevlucht, welke hij zich tot nog toe in de Rijnstreek geopend zag, had dus eenigermate het voorkomen van eene dienst aan eenen Rijksvorst bewezen. Daarbij strekte de verschijning van onze troepen in dien oord om de Zweedsche benden en den Landgraaf van *Hessen* met de zijnen tegen de overmacht der Liguisten en Keizerschen te beschermen, en, hetgeen mede van geen gering gewicht was, om de plannen van *Frankrijk* in het *Triersche* en tegen *Lorraine* in de hand te werken. De tegenwoordigheid eener zoo aanzienlijke legermacht op dit punt noodzaakte de Infante haar leger in *Brabant* te houden: want kwam zij met dat leger den Franschen te na, zoo ontblootte zij het middelpunt en den zetel van haar bewind voor onze krijgsmacht, die het beleg van *Rijnberk* licht had kunnen opbreken, zoo zich eene schoonere kans voor ons opdeed. Ten slotte: die vesting was de eenige plaats aan den *Rijn*, waar de Spanjaarden nog genesteld waren. Verdreven wij hen van daar, zoo was deze Duitsche rivier geheel vrij voor ons handelsverkeer. Alzoo beval zich het doel van 's Prinsen tegenwoordigen veldtocht van meer dan éene zijde aan.

Den 27sten April uit *den Haag* vertrokken, vond de Prins, te *Arnhem* aangekomen, de rivieren werkelijk zoo gezwollen, dat hij niet voor na verloop van eenige dagen aan de voortzetting van den tocht kon denken. Te *Xanten* moest hij zich op nieuw om dezelfde reden een dag of drie ophouden, zoodat hij eerst den 11den Mei voor *Rijnberk* verscheen. De plaats had een garnizoen van 2500 man voetvolk en van eene compagnie ruiters, onder het bevel van den Kolonel DIESDORF. Niets belette Prins HENDRIK om de stad volledig in te sluiten. Er was voor den vijand niet aan te denken geweest, hem te voorkomen en zekere punten bij de plaats te bezetten, waaruit hij anders den belegeraar vrij wat moeite zou hebben kunnen berokkenen. Eensdeels toch moest de Markgraaf van AYTONA zijne krijgsmacht verdeeld houden, daar ook *Vlaanderen* verdedigd moest worden tegen eenen mogelijken inval van Graaf WILLEM van *Nassau*, die door den Prins weder met vier of vijfduizend man naar *Zeeland* was afgezonden; anderdeels had hij eerst de trouw van de Provincie *Henegouwen* moeten verzekeren, waar de Graaf DE NOYELLES, goeverneur van *Bouchain*, met CARONDELET, deken van *Kamerik*, en zijne andere broeders op afval bedacht was. Door vriendschap en vertrouwen te huichelen, slaagde AYTONA er in, om NOYELLES zich te laten ontwapenen, en dien ten gevolge boette de ongelukkige Graaf zijn opzet met den dood.

Zoo was AYTONA niet voordat de Prins het beleg van *Rijnberk* reeds met kracht doorzette, gereed om aan het hoofd van eene macht van 24,000 man eene krijgsbeweging te maken. Zij was op de *Maas* beneden *Maastricht* gericht. Zoo het schijnt, achtte de Markies het niet raadzaam, *Rijnberk* te gaan ontzetten. Althans hij bleef in de omstreken van de *Maas*. Trouwens, de Prins had den Generaal STAKENBROEK aan het hoofd van bijna de geheele ruiterij hem te gemoet gezonden. De lage stand echter van het water in genoemde rivier maakte het voor de onzen onmogelijk om aan AYTONA's troepen den overtocht op alle punten te beletten. Den 15den Mei, ongeveer te gelijker tijd dat door een honderdtal manschappen van het garnizoen van *Breda* een uitval gedaan werd, bij *Ochten* in de *Nederbetuwe*, waar zij de redoute, door eenige boeren bezet, overrompelden, allerlei wreedheden pleegden en groote schaden aanrichtten [1], trok de Spaansche Markies de *Maas* over, en nam de Huizen van *Montfoort* en *Annendale* in, benevens het eiland van *Stevenswaard*, welke plaatsen alle toekwamen aan Graaf HENDRIK VAN DEN BERG, en daarna ook het stadje *Weerd*. STAKENBROEK bepaalde er zich toe, *Venloo* en *Roermond* te verzekeren, die met *Grave* door AYTONA bedreigd schenen te worden.

1630—1634.

AYTONA neemt eenige plaatsen in aan de *Maas*.

Intusschen was de Prins met het beleg van *Rijnberk* zoo ver gevorderd, dat men tot aan de stadsgracht was genaderd, die op een zeker punt doorwaadbaar werd bevonden. Alsnu zond hij eenen trompetter om de plaats op te eischen, hetgeen beantwoord werd met het aanbod om te onderhandelen. Eerst verlangde DIESDORF een wapenstilstand van tien dagen, met belofte van overgave, zoo er in dien tijd geen ontzet kwam opdagen; daarna verzocht hij, dat de stad, ontmanteld en onzijdig verklaard, aan den Keurvorst van *Keulen* in handen gegeven zou worden. Het een zoowel als het ander werd afgeslagen, en de plaats, den 4den Junij door het vijandelijk garnizoen, dat den weg naar *Namen* insloeg, ontruimd, door onze troepen bezet. De mond- en krijgsbehoeften zouden aan het Spaansch Bewind worden uitgeleverd, en niemand eenige overlast aangedaan worden. Hoezeer er verscheidene burgers werden aangetroffen, die, der Gereformeerde Godsdienst toegedaan, zich verheugd toonden, dat zij van het Spaansche juk bevrijd waren en voor wier godsdienstoefening gelegenheid zou moeten verschaft worden [2], werd de Katholieke Godsdienst onaangerand gelaten, onder verklaring, dat de Staten zich deswegens met den Keurvorst wel zouden verstaan. De Kolonel VAN WIJNBERGEN werd kommandant der veroverde stad, en het leger trok terug naar *Nijmegen* om zich te ververschen [3].

Rijnberk ingenomen.

De overgang van *Rijnberk* werd op de gewone wijze aan de Koningin van *Bohemen* en de vreemde Ambassadeurs plechtig medegedeeld, en door een dankstond in de kerken, en met teekenen van vreugde, vooral ook door de Goeverneurs der grensplaatsen

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Mei, 1633. [2] *Notulen* enz. 7 Julij, 1633.

[3] AITSEMA, II, bl. 62—64. *Mém. de Fréd. Henri*, p. 160—164.

1630—1634. en (BILDERBEEK te *Keulen* kieschheidshalve uitgezonderd) door onze Ministers in het buitenland verordend, openlijk gevierd [1]. Te *Parijs* was bij die gelegenheid de toeloop van volk onbeschrijfelijk groot [2].

Doch wat zeiden in dat zelfde *Frankrijk* dezulken, die, wel is waar, der staatkunde van den Kardinaal geenen voorspoed wenschten, maar met dat al bijzonder goed ingelicht meenden te zijn? Zij hielden het er voor, gaven zij te kennen, dat de inneming van *Rijnberk* het gevolg van eene geheime overeenkomst was om daarmede den gunstigen afloop der onderhandelingen te *'s Gravenhage* te bevorderen [3]. Mogen enkelen zich met zulk eene uitkomst gevleid hebben, van eenige meerdere kans op eene schikking, hetzij met goedvinden, hetzij ten spijt van *Spanje*, bleek aan de eene of aan de andere zijde niet het minste.

De onderhandelingen met die van de andere zijde hervat.

Wel waren de onderhandelingen hervat. De Prins was reeds een geruimen tijd geleden naar het leger vertrokken en de termijn van veertien dagen, den Gecommitteerden van de andere zijde gesteld, sints lang verstreken, toen de hier achtergebleven Gecommitteerden, drie in getal, het lang wegblijven hunner ambtgenooten bij den president der Staten kwamen verontschuldigen en hunne spoedige terugkomst aankondigen. Doch eerst den 15den Mei kwamen de Aartsbisschop, de Hertog VAN AERSCHOT, en de Heer EDELHEER uit *Brussel* hier aan [4]. Nu werd hun het antwoord afgevraagd, dat zij op het hun gestelde ultimatum zouden medebrengen. De Aartsbisschop gaf hierop ten bescheid, dat zij, alvorens het antwoord in te leveren, eerst nog nadere toelichting op enkele punten hebben moesten. Niettemin vertrouwde hij, dat »men de onderhandeling niet zou afbreken, voordat de rust zou getroffen zijn, indien men, namelijk, aan onze zijde redelijke en goddelijke middelen begeerde aan te nemen." Alzoo aanvangende de punten, waarbij opheldering noodig was, te doorloopen, verklaarden de Gecommitteerden dadelijk op het eerste, dat zij nog niet voorzien waren van de nadere procuratie des Konings: verscheidene paketten waren door de Franschen onderschept. Doch ter vervanging van het ontbrekende werd een certificaat overgelegd van de Infante, gedagteekend van den 15den April, en, op grond van een schrijven uit *Madrid* van 's Konings Secretaris, verklarende, dat Zijne Majesteit de onderhandelingen over een bestand goed vond. Behalve eenige aanmerkingen en vragen van minder belang verlangden de Gecommitteerden, dat het bestand zich ook over de beide Indiën zou uitstrekken, en dat de onzen zich in de West-Indiën niet meer zouden mogen aanmatigen, dan hun gedurende het vorige Bestand vrijgestaan had. Voorts verklaarden zij, dat, wat de *Meijerij* betrof, men niet anders kon oordeelen, dan dat zij, behoudens enkele dorpen, van de Stad was afgescheiden, hierin ongelijk aan het platte land rondom *Breda* en *Bergen-op-Zoom*,

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 4, 5 Junij, 1633.
[2] *Dépêche v. Langerak*, v. d. 24 Junij, 1633.
[3] *Dépêche v. denz.* v. d. 17 Junij, 1633.
[4] *Notulen* enz., 8, 12, 13, 14 Mei, 1633.

hetwelk met de Stad een ondeelbaar leen uitmaakte. Deze zaak echter zou door eene bijzondere Commissie onderzocht kunnen worden, aan wier uitspraak men zich zou onderwerpen. In weerwil van de betuiging betreffende de ondeelbaarheid van *Breda* en het omliggende land, verklaarden de Gecommitteerden zich bereid, *Breda* zonder het platte land over te geven, onder voorwaarde bovendien, dat de Katholieke godsdienst er volkomen in stand werd gehouden, en *Fernambuc* daartegen door onze West-Indische Compagnie werd afgestaan. Deze ruil echter, zulks gevoelden zij zelven, was voor ons te onvoordeelig: daarom wilden zij daarenboven aan de West-Indische Compagnie voor den afstand dier plaats eene belangrijke som betalen. Van hunne zijde getroostte men zich *Gelder* af te staan, doch in ruil voor eene andere plaats, door de onzen over te geven. Het 11de punt gaf aanleiding tot de verklaring, dat men ten hunnent de Spanjaarden zoo lief had, dat men ze alsnog niet kon verlaten, en op het 17de werd de mededeeling gegeven, dat de Infante reeds aan den Keizer had geschreven. Zijne Majesteit, dus was uit het antwoord gebleken, was genegen om in het traktaat begrepen te worden, mits de onzen zijne vijanden niet bijstonden: op deze voorwaarde zou ook de Keizer onzen vijanden geen hulp verleenen, hoezeer wij moesten begrijpen, dat »de Koning van Spanje en hij zelf ééne hand waren, en dat hunne zaken ééne fortuin liepen." De Keizer derhalve kon zich niet verbinden, de Spanjaarden niet bij te staan, terwijl wij daarentegen er van zouden moeten afzien, den Zweden en den Evangelischen in *Duitschland* hulp te verleenen. 1630—1634.

Op deze aanmerkingen antwoordden de onzen voorloopig, dat er in de *Oost-Indiën* aan geen bestand te denken viel: alles was daar op den voet van oorlog gesteld en het moest noodzakelijk zoo blijven; in de *West-Indiën* stonden de zaken gansch anders, dan de Spanjaarden zich voorstelden; de zaak van de *Meijerij* kon men aan geenerlei uitspraak onderwerpen: ons recht was onbetwistbaar; begeerde de Koning *Fernambuc* te bezitten, dan moest hij het maar heroveren, en, eindelijk, van het recht om onze vrienden in *Duitschland* bij te staan, zouden wij bezwaarlijk afstand doen. Bij gevolg verzochten de onzen nadere verklaring van die van de andere zijde op al de punten van verschil. Dezen betuigden geen naderen last te hebben: alleenlijk stond het hun vrij de voor *Fernambuc* aan te bieden som eenigermate te verhoogen. — Bij de volgende conferentie kwam men op dezelfde zaken terug. Toen verklaarden de onzen aan de Gecommitteerden van de andere zijde, uit het ontbreken der procuratie des Konings te merken, dat Zijne Majesteit het niet goed meende en of met ons of met hen den draak stak. Het beweren, dat er paketten uit *Spanje* onderschept of te *Parijs* teruggehouden waren, hielden de onzen voor eene uitvlucht. Voorts vraagden zij onder anderen, of, bijaldien het bestand ook voor de Oost en de West gelden zou, de handel ons daar volkomen vrij gesteld zou wezen, zonder voorbehoud van eenige plaatsen. De anderen antwoordden, dat, aangezien de Hollanders op het stuk van zeevaart en handel de be-

1630—1634. kwaamsten geacht werden, en de Spanjaarden en Portugezen de luisten en traagsten, dezen in dat geval spoedig uit die oorden verdrongen zouden zijn, weshalve wij door een bestand meer zouden winnen, dan met geweld van wapenen: dus hadden wij niet te verwachten, dat ons de onbeperkte vaart werd toegestaan, integendeel, niets meer dan dit, dat wij met andere natiën, met welke *Spanje* in verbond stond, gelijkgesteld werden. Met zulk eene gelijkstelling, was het antwoord, konden wij ons niet vergenoegen: want anderen stonden er niet met ons gelijk: of hadden die anderen er forten en verdragen met inlandsche Vorsten, zoo als wij? En stonden wij bestand in de *Indiën* toe, zonder vrijen handel, dan zouden de Spanjaarden ons daar de loef afsteken, vermits zij er goedkooper handel konden drijven, dan wij. — Tot een nader resultaat leidde deze conferentie niet; integendeel, op de herinnering van onze zijde, dat het nu aankwam op aannemen of verwerpen, herhaalden de Brabantsche Gecommitteerden, dat zij geenen naderen last hadden: het eenige wat zij vermochten, was te pogen, het misschien eenigzins duister gestelde te verduidelijken.

Toen de zaak dus stond, besloten de Staten-Generaal het bekomen antwoord aan de Provinciën, onder bezworen geheimhouding, mede te deelen, en haar te verzoeken, vóór den 2den Junij haar oordeel over dat antwoord en over de geheele onderhandeling kenbaar te maken. Ook des Prinsen advies zou gevraagd worden [1]. Intusschen bleven de Brabantsche Heren, zonder verlof te kunnen verwerven om *den Haag* te mogen verlaten, zoo goed als gevangen, en binnen deze stad ging men mede hunne aanraking met het volk zoo veel mogelijk tegen. Toen de Aartsbisschop vele jonge lieden gevormd had, en onze Katholieke landgenooten ten huize van dien geestelijke en zijne mede-gecommitteerden ijverig de mis bezochten, werden de Heren van *Holland* uitgenoodigd, zulke buitensporigheden te keer te gaan, opdat die ergernis mocht worden weggenomen [2].

Den 4den Junij werd bij missieve, gedagteekend van voor *Rijnberk* den eersten Junij, des Prinsen gevraagd advies ontvangen. Hij ving aan met de betuiging, dat de Staten hem met het vragen van zijn advies een bijzondere eer bewezen; maar dat hij vreesde, Hun daarin niet zoo te kunnen dienen, als het gewicht der zaak vereischte, de goede bedoeling van Hun Hoog Mogenden verdiende, zijn plicht vorderde en zijn hart wenschte. Niettemin zou hij zich vrijmoedig verklaren. Zijns bedunkens bestond het geheele verdrag in twee punten: het eene de zaken van *Europa*, het andere die van de *Indiën* rakende. Wat die van *Europa* aanging, zoo zag hij slechts twee voorname zwarigheden: de vraag betreffende de *Meijerij*, en die betreffende de havens van *Vlaanderen*. Op deze punten, meende hij, moest men gansch niet toegeven, te meer, omdat er wel middelen zouden te vinden zijn om elkander daarop te verstaan. Maar wat de *Indiën* betrof, zoo zag hij geen middel hoegenaamd van schikking, vermits de eer, de roem en het

's Prinsen advies betreffende die onderhandelingen.

---

[1] *Notulen* enz., 20 Mei, 1633. [2] *Notulen* enz., 21 Mei, 1633. *Resol. Holl.* 15 Junij, 1633.

voordeel des Lands vorderden, dat *Fernambuc* gehandhaafd, en de West-Indische Compagnie niet voór geld of goede woorden werd verlaten, en men ten aanzien van de Oost behoorde te blijven bij hetgeen gedurende het voorgaande Bestand had plaats gegrepen, daar immers de Koning zelf dien weg verkozen had. Evenwel men moest de beide Compagniën over hare belangen hooren, om zich zoo goed als te regelen naar haar advies. Ten einde spoedig te zien, welk eene uitkomst de zaak zou bekomen, ried hij aan met het stuk van de Indiën aan te vangen: kon men elkander op dit punt verstaan, dan zou men het schielijk met betrekking tot de zaken in *Europa* eens zijn. Ten slotte verklaarde hij zich in alles tot de wijsheid en voorzichtigheid der Staten te gedragen, zich noemende van Hun Hoog Mogenden den onderdanigen dienaar [1]. — Deze brief was geheel in den geest en naar het hart der Heren van *Holland*. Immers strekte hij om de onderhandelingen niet af te breken, en zulks bleven genen verlangen, daar men aan *Frankrijk*, bij de te verwachten naauwe aansluiting aan deze Mogendheid, te minder bedenkelijke inwilligingen zou behoeven te doen, naarmate er meer kans scheen te bestaan, dat de beide deelen van *Nederland* zich onderling tot verzekering der wederzijdsche zelfstandigheid verstonden. 1630—1634.

Reeds was de 2den Junij eenige dagen verstreken, toen van de adviezen der Provinciën kennis werd genomen. Daarna viel het besluit der Staten, dat men den 13den Junij weder met die van de andere zijde in conferentie zou treden. Alstoen drongen onze Gecommitteerden slechts te sterker op hunne oude eischen aan: thans, zeiden zij, was ten gevolge van onze verdragen met Oost-Indische Vorsten niet meer mogelijk, wat tijdens de onderhandelingen tot het vorige Bestand nog mogelijk had kunnen schijnen. Nu ook *Rijnberk* in onze handen gekomen was, verlangden zij, doch niet zonder glimlach konden zij den eisch uitspreken, voor het geval dat wij deze vesting bij het te sluiten traktaat weder afstonden, eene andere daarvoor in de plaats. Bij den eisch van de overgave van *Breda* en *Gelder* volhardden zij: deze plaatsen, zeiden zij, hadden wij tot onze veiligheid volstrekt noodig, daar de Koning van *Spanje* sterfelijk was en de liefde der Spanjaarden voor ons niet bijzonder groot, en te gereeder moest men ze ons overgeven, nu wij niet meer aandrongen op het bezetten der Vlaamsche havens, noch op het nemen der soldaten van de andere zijde in den eed van de Staten der Zuidelijke Gewesten alleen, noch op het vertrek der Spanjaarden. — De anderen antwoordden, met leedwezen te bemerken, dat de onzen thans de toepasselijkheid van het bestand op de Indiën stelliger verwierpen dan vroeger; intusschen, was het bezit van *Breda* en *Gelder* voor onze veiligheid noodig, vrede in de Indiën en de lossing van *Fernambuc* was noodig voor de hunne [2]. De conferenties hervat.

Toen men aldus van gedachten gewisseld had, beijverden de Staten zich niet, de

[1] *Notulen* enz. 4 Junij, 1633.

[2] *Notulen* enz. 10, 11, 15 Junij, 1633. *Resol. Stat.-Gen.* 10 Junij, 1633.

1630—1634. conferenties voort te zetten. Integendeel, zij besloten de Heren HEEMSTEDE en DE KNUYT naar den Prins in het leger te zenden om aan Zijne Excellentie verslag van het laatste onderhoud met die van de andere zijde te doen en zijn advies te vragen, en tevens met hem een besluit te nemen op de verdere ondernemingen van het leger. Voor het vertrek dier Heren kwamen twee der Brabantsche Gecommitteerden, bevreesd voor de plannen, die men weder met den Prins zou beramen, ten huize van den Raadpensionaris met de verklaring, dat het jammer zou zijn, zoo de onderhandelingen, nu zoo ver gevorderd, werden afgebroken; zij zagen wel in, dat de zaak voornamelijk aankwam op de *Indiën*: welnu, even als bij het vorige traktaat, moest men deze zaak ook ditmaal door de eene of andere schikking zien te vinden; hun wil was goed genoeg, maar hunne handen waren gebonden. De eenige troost door den Heer PAUW daarop gegeven was, dat zoo hunne handen gebonden waren, men ook met geene hoop op een goed einde met hen kon handelen [1].

Nieuw vertoog van de West-Indische Compagnie.

Ook met den last om de behartiging der belangen van de West-Indische Compagnie aan te bevelen gingen PAUW en DE KNUYT tot den Prins. Juist had deze Handelsmaatschappij weder een krachtig vertoog bij de Staten ingeleverd. Het moest dienen om eene voorstelling te geven van het geldelijk voordeel en de krijgskundige kracht, welke het Land aan de Compagnie te danken had, en hoe een en ander slechts met het aanhouden van den oorlog bestaanbaar was. Jaarlijks rustte zij door elkander 50 schepen uit en onderhield zes of achtduizend soldaten. Welk een vertier gaf dit niet! En dan haar handel! Alleen die op *Guinea* vraagde jaarlijks eene lading van allerlei manufacturen ter waarde van meer dan vijf tonnen gouds, en bracht elk jaar over de tien tonnen in het land. En wat de vermeerdering van krijgsmacht betrof, waarop de Staat door haar toedoen kon rekenen, zij bezat tegenwoordig bij de 120 schepen, zoo groot en zoo goed voorzien als de beste schepen van den vijand, en ingeval van nood stond daarvan steeds een derde het Land ten dienste. Maar alleen bij de voortduring van den oorlog kon de Compagnie den Staat tot voordeel blijven. Immers handel en colonisatie alleen vermochten daartoe niet veel. De ervaring had geleerd, dat de handel, gedreven met volken, aan den Koning van *Spanje* niet onderworpen, zeer »mager en gering" was: de door Europeanen nog niet bezochte landen waren van weinig beteekenis of onvruchtbaar, of zoo zij vruchtbaar waren, met geweldige bosschen bezet; voorts was het klimaat voor de onzen te heet, daar wij onvoorzien waren van slaven, of niet, als de Spanjaarden en de Portugezen, gewoon waren ons van slaven te bedienen. Eindelijk ontbrak het ons aan volk om die landen te bevolken: niet dat wij aan menschen gebrek hadden; integendeel, onze Provinciën krielden daarvan, maar al dat volk kon hier te goed aan den kost komen om in die oorden eene onzekere fortuin te gaan zoeken.

---

[1] *Notulen* enz. 15 Junij; 7 Julij, 1633.

Tot nader bewijs, hoe alleen de beoorloging van *Spanje* ons in *Amerika* baat kon opleveren, trad het vertoog in eene beschrijving van de kustlanden van dat werelddeel. *Nieuw-Nederland* was koud, en dus niet zoo rijk als een tropisch land: slechts de handel in pelterijen kwam daar in aanmerking; doch deze bracht niet meer dan 50,000 gulden op in het jaar. Van daar af tot aan *Guiana* toe was alles hetzij door Spanjaarden, hetzij door Engelschen ingenomen. *Guiana*, daarentegen, was nog eene »wilde kust"; maar de daar wonende barbaarsche natiën hadden te weinig behoeften om eenige mogelijkheid van belangrijk vertier op te leveren: met twee of drie schepen in het jaar derwaarts gezonden, kon men volstaan. Zuidwaarts van *Guiana* tot in westelijk *Zuid-Amerika* en de kust van *Chili*, was alles door de Portugezen bezet of in beslag genomen. Wat zou derhalve te winnen zijn zonder vijandelijkheid tegen den Koning van *Spanje?* Zelfs met de wilden kon men geene betrekkingen aanknopen zonder eene vijandige houding tegen de Spanjaarden aan te nemen: immers zouden zij het met ons niet aanleggen, zoo wij ons der Spanjaarden vrienden betoonden: de Chilezen aan te lokken en de Spanjaarden te verschoonen, ziedaar twee zaken, die niet zamengingen. Zoo zou er bij den vrede voor de Compagnie niets anders overblijven, dan »een magere schim van een welgevoed ligchaam." Welnu, had men aan vreemde Mogendheden, die dezen Staat nimmer veel voordeel aangebracht hadden, en wier overwinningen men ruim zoo veel reden had te duchten als te wenschen, groote subsidiën geschonken, alleen om den vijand elders bezig te houden en, zooals men het noemde, *diversie* te maken, zou men dan geene subsidiën over hebben voor de *diversie*, teweeg gebracht door de West-Indische Compagnie, welke onder de vleugelen van Hun Hoog Mogenden schuilde en voor niemand te vreezen was, dan voor onze vijanden? Dit ware meer, dan de Staten bij de nakomelingschap konden verantwoorden [1]. — Wel mocht de Compagnie spreken van de afleiding van 's vijands macht, door haar teweeg gebracht. *Brazilië* genoegzaam te verdedigen en tegelijk in *Europa* krachtig op te treden, was voor *Spanje* te veel. In Maart, 1633, schreef onze Gezant in *Frankrijk*, dat de onderneming tot herovering van *Fernambuc* tot in den herfst was uitgesteld, daar de galjoenen, daartoe benoodigd, naar de *Middellandsche Zee* gingen om den Kardinaal-Infant, 's Konings broeder Don Ferdinand, naar *Italië* over te voeren, en van den anderen kant kon de Generaal van de West-Indische Vloot, die men reeds met Januarij in *Spanje* gewacht had, niet voor Junij komen, daar hij uit vrees voor de Hollanders niet durfde afzeilen, dan met al zijne galjoenen bij elkander [2]. Het werd Junij en nog was de vloot er niet. Wel vernam men, dat er door de onzen weder een eiland, *St. Margerita*, veroverd, en een groot aantal suikerschepen in de haven van *Paraïba* verbrand waren: eene schade, vergroot door het verongelukken van vele schepen, gereed om uit *Cadix* naar de *West* te varen. Hoe dan 1630—1634.

[1] *Notulen* enz. 16 Junij, 1633.

[2] *Dépêche van* 25 Maart, 1633.

1630—1634. aan geld te komen, om de onderneming van Don FERDINAND te ondersteunen? De verplichting, aan de Grooten opgelegd, om op eigen kosten soldaten ter overvoering naar Italië op de kust te leveren en andere dergelijke afpersingen meer schenen daartoe noodig [1]. Werd ons de oorlog op die wijze zoo aanmerkelijk verlicht, en stond ons met den vrede het verlies van zulke onberekenbare voordeelen, als de West-Indische Compagnie opleverde, te wachten, wie kon dan met hoop van algemeene toestemming op het zoeken van bestand aandringen?

Nieuw advies van den Prins.

Den 7den Julij bracht de Heer van HEEMSTEDE verslag uit van zijne reize naar den Prins in het leger. Het advies van Zijne Excellentie kwam in de hoofdzaak hierop neder: dat men nader op de levering van de gevorderde procuratie des Konings zou aandringen, zonder bij gebreke van dien de onderhandeling af te breken; dat wij onzen staat in de Oost- en de West-Indiën zouden handhaven, en in geen geval *Fernambuc* zouden prijs geven. Voorts ried de Prins nog aan, dat men de ontmanteling van *Gelder* tegen die van *Rijnberk*, en vooral het slechten van de versterkingen, door den vijand onlangs bij *Stevenswaard* aangelegd, vorderen zou [2]. — Te *Arnhem* was er met de daartoe gecommitteerde leden der Staten-Generaal over de vraag beraadslaagd, wat alsnog met het leger uit te voeren. De Prins was van oordeel, dat er gelegenheid was om het Land dezen zomer met die krijgsmacht nog meer dienst te doen, en er was werkelijk besloten, de troepen te scheep naar *Geertruidenberg* te voeren, en van daar de *Meijerij* te doen intrekken, om ze in en om *Boxtel* te leggen. Wat verder te doen stond, zou nog nader overlegd worden. Tegelijk met deze berichten bracht de Raadpensionaris de voorslagen, reeds in April door CHARNACÉ gedaan, ter kennis der Vergadering. Thans, had de Fransche afgevaardigde reeds toen verklaard, was voor ons de tijd voorbij om wat van de onderhandelingen met die van de andere zijde te verwachten. Hare voortzetting verlamde slechts de pogingen onzer bondgenooten in *Duitschland*, daar zij hen ook voor zich zelven naar aannemelijke voorwaarden van de zijde hunner tegenstanders deed uitzien; zelfs in *Italië* moest men zich alsnu met onzen vijand trachten te verstaan, om, als hier vrede was, niet door zijne onverdeelde macht verpletterd te worden, en de Koning van *Frankrijk* werd door dezelfde oorzaak tot werkeloosheid of onzekerheid in zijne handelingen genoodzaakt, welke toestand, wegens de kosten, daaraan verbonden, hem slechts minder bekwaam maakte om ons, als het er op aan zou komen, met geldelijken onderstand krachtig te steunen. In allen gevalle werd de veldtocht, die anders in dezen zomer aan de verovering van al de Spaansche Nederlanden de laatste hand kon leggen, door die

Ontwerpverdrag met *Frankrijk*.

[1] *Depêches v.* LANGERAK, v. 3, 10 Junij; 4 Julij, 1633.

[2] De Prins maakte ditmaal zwarigheid, zijn advies schriftelijk te geven: immers beklaagde hij zich, dat zijn vorig advies CHARNACÉ in handen was gekomen, en door dezen naar *Frankrijk* was gezonden.

onderhandelingen achteruit gezet. En hoe werden wij door *Spanje* misleid! De procuratie van den Koning was niet geldig: zonder zijn woord te breken, zou hij kunnen weigeren iets te erkennen van hetgeen hier afgesproken zou zijn; geen goeverneur van eenige vesting, wier overgave wij bedongen zouden hebben, zou anders dan op een uitdrukkelijk bevel van den Koning de stad van zijn goevernement kunnen overgeven, zonder zich des doods schuldig te maken. En wat het voornaamste was, stelden de Staten den Koning van *Frankrijk* als vrucht van den gemeenschappelijken oorlog begeerlijke uitkomsten voor, dan zou deze Vorst zich licht door het belang der veiligheid van zijnen Staat, door de kans om zijnen ouden vijand te vernederen, en door de gemakkelijkheid van de uitvoering laten bewegen om *Spanje* openlijk den oorlog aan te doen. — Welke de begeerlijke uitkomsten waren, door den Koning van *Frankrijk* bedoeld, stond uitgedrukt in de ontwerpartikelen, tegelijker tijd door CHARNACÉ overgeleverd. Van de gezamenlijk veroverde Spaansche Nederlanden zou de Koning *Luxemburg*, *Artois*, *Henegouwen*, *Kamerik* en het *Kamerikscher*, ter vereeniging met zijne Kroon, tot zijn deel erlangen, terwijl de andere Provinciën met de Noordelijke Gewesten zouden worden vereenigd. De Staten, dit bepaalden eenige volgende artikelen, zouden zich verbinden de oorlog drie jaren vol te houden, en gedurende dien tijd zonder medeweten van den Koning aan geene vredesvoorslagen het oor leenen: werd echter door den Koning in den vrede, binnen dien tijd gesloten, bewilligd, dan zou Zijne Majesteit dien waarborgen. De Koning van zijne zijde beloofde voorts drie millioen subsidie, of, zoo hij openlijk deel aan den oorlog nam, één millioen. Binnen eene maand na de vaststelling van dit verdrag zou de Koning zich bepalen, of hij *Spanje* den oorlog zou verklaren, of ons met een hooger bedrag zou ondersteunen. Voorts verlangde hij van de Staten de verbintenis, dat zij in de te veroveren plaatsen de Katholieke Godsdienst onaangerand zouden laten, en om hunne dankbaarheid jegens *Frankrijk* te toonen, in *'s Hertogenbosch* éene of twee kerken aan de Roomsche eeredienst zouden afstaan [1]. 1630—1634.

Wie de zaak, nu *Frankrijk* zulke voorwaarden bood, als beklonken aangemerkt en den tijd gekomen moge geacht hebben om de Gecommitteerden van de andere zijde weg te zenden, ten einde *Frankrijk* niet te ontstemmen, *Holland* dacht er anders over. Integendeel (wij zagen het reeds), nu het tot het sluiten van een verdrag met *Frankrijk* zou komen, was het raadzaam deze Mogendheid te doen zien, dat ons nog een andere uitweg openstond, en wij onze keuze vrij hielden, en dat wel opdat wij de gunstigst mogelijke voorwaarden van *Frankrijks* zijde zouden vermogen te bedingen. Dit was de reden, die *Holland* had om nu dadelijk aan de Staten-Generaal voor te stellen, de conferentiën met die van de andere zijde te hervatten. Deze Vergadering vereenigde zich met dit gevoelen, behalve *Zeeland* en (wat van zelf sprak) *Friesland* en *Groningen*; doch eene

Bedenkelijkheid van zulk een verdrag.

[1] *Notulen* enz. 7 Julij, 1633.

1630—1634. Commissie van de Hollandsche Staten vervoegde zich bij de Zeeuwsche Gedeputeerden, die, na ernstig protest en beroep op de Unie, met hunne lastgevers over de zaak gingen spreken. De Hollandsche Heren onderrichtten hen zoo goed van het ware belang van den Staat, dat zij de hun gedane vermaning met dank aannamen, en beloofden, wat zij vernomen hadden, bij hunne principalen te zullen laten gelden [1]. Dus bekreunde men zich dan ook niet al te zeer om eene missieve van Burgemeester en Vroedschap der stad *Utrecht*, die verklaarden, dat de Gedeputeerden van het Sticht geene wettige stem hadden uitgebracht, aangezien in de zaak van den vredehandel, waarin slechts een eenstemmig besluit mocht vallen, de Stad niet eenstemmig dacht met het Lid der Geëligeerden en dat der Ridderschap: met deze Leden hadden zich de kleine Steden van het Sticht vereenigd, »hoezeer zij (zeiden de Heren der Hoofdstad) geene stem hebben zonder ons.” [2]

Buitendien was er in zulk eene alliantie met *Frankrijk* iets zeer bedenkelijks, hetgeen de bezorgdheid tegen het nemen van een overhaast besluit volkomen wettigde. Werden de Spaansche Nederlanden eenmaal dus verdeeld, dan was *Frankrijk* onze onmiddellijke nabuur, en bij de onberekenbare uitbreiding, die *Frankrijks* macht en invloed tengevolge van de oorlogzuchtige plannen en de ver uitziende kuiperijen der Fransche Regering in *Duitschland* scheen te zullen erlangen, was dit dubbel hagchelijk. Om tegen de Zweedsche wapenen beveiligd te zijn, hadden de geestelijke Duitsche Vorsten *Frankrijks* bescherming gezocht, en WALLENSTEIN, op nieuw, zoo het scheen, de rechterhand des Keizers, zag de onmogelijkheid in om *Duitschland* te bevredigen zonder aansluiting aan de Protestantsche Keurvorsten van *Saksen* en *Brandenburg*. Bovendien de verouderde vormen, vooroordeelen en beperkingen, alsnog in het Rijk geldend, begreep hij, op het voorbeeld van de onbegrensde krachtsontwikkeling, door de Nederlandsche Republiek gegeven, te moeten verbreken. Dus was hij op het punt om *Oostenrijks* zijde te verlaten, en terwijl de Keizer door de hulp van *Spanje* trachtte te zegevieren, was hij geneigd in verstandhouding met *Frankrijk* te treden. Dan mocht LODEWIJK XIII Keizer; RICHELIEU coadjutor van den Keurvorst van *Trier* en zijn opvolger als Vorst-Bisschop van *Spiers;* BERNHARD *van Saxen-Weimar* Hertog van *Franken*; OXENSTJERN Hertog van *Mainz*, en hij, WALLENSTEIN zelf, Roomsch-Koning worden. Voegt men daarbij de kans, die *Frankrijk* had, om in *Italië*, ook met medewerking van den Paus, meester te worden [3], en de omstandigheid dat de toegang tot dat land voor *Frankrijk* veel gemakkelijker was, dan hij dit ooit voor *Oostenrijk* kon wezen, dan heeft men de voorstelling van eene algemeene Monarchie in de hand van *Frankrijk*, van een Keizerrijk, sterker en geduchter dan er immer bestaan

---

[1] *Resol. Holl.* 7, 8, 12 Julij, 1633. [2] Notulen enz. 8 Julij, 1633.

[3] RANKE, *Französische Geschichte* 2 Bd. pag. 446, 447, 448.

had. En van dat *Frankrijk* zouden wij ons bij de verovering der Spaansche Nederlanden en de onderwerping onzer zuidelijke broeders de medeplichtigen maken, en er zou ten slotte geen scheidsmuur overblijven tusschen de Fransche wereldmogendheid en ons! Slechts wie bij zulk eene uitkomst voor zijn bijzonder belang rekening vond, kon er naar jagen. De Hollandsche Staten met den Raadpensionaris aan het hoofd, en de Heren van *Dordrecht*, *Amsterdam* en *Rotterdam* haastten zich niet om zich op dien voet met *Frankrijk* te verbinden, en zij getroostten zich deswegens aan de eene zijde de scheldnamen te ontvangen van Arminianen en Spaanschgezinden, hun door CHARNACÉ [1], en van kwalijk gezinden, die tot elken prijs bestand verlangden, hun door den Prins en zijnen aanhang gegeven [2], en van den anderen kant de uitwerkselen van den toorn des onverbiddelijken Franschen Kardinaals te ondervinden. En kon men dan nog slechts hopen, dat *Frankrijk* de grens, door deze Mogendheid zelve tusschen ons en haar gebied voorgeslagen, niet zou overschrijden. Maar inderdaad zou de koning van *Frankrijk*, had hij zijnen zin gekregen, in de Zuidelijke Nederlanden de beschermer der Godsdienst, die de Brabantsche Gecommitteerden in den *Haag* voor het vaste en onveranderlijke fundament van hunnen Staat verklaarden, geworden zijn. In het bezit van een deel der Zuidelijke Provinciën en met het protectoraat over het andere deel, zou zijne Allerchristelijkste Majesteit spoedig ook de hand aan de Katholieken in de Vereenigde Provinciën gereikt en van de Keizerlijke waardigheid, had hij ze eenmaal verworven, gebruik gemaakt hebben om dit afgescheiden gedeelte van het Heilige Roomsche Rijk weder in te lijven. Het zoo even vermelde artikel in het ontwerp-verdrag van CHARNACÉ, waarbij inruiming van kerken aan de Katholieken in den *Bosch* ter liefde van den Koning van *Frankrijk* bedongen werd, sprak reeds duidelijk genoeg; maar er deden zich ernstiger verschijnselen op. In *Maastricht* heerschte bij voortduring de pest, en deze plaag spaarde vooral het Nederlandsche garnizoen niet. Bij de groote behoefte aan verpleging beijverde zich de Magistraat der stad niet zoodanig, als, naar de uitdrukking der Staten, van eene Christelijke Overheid gewacht kon worden, en vooral de ijver voor de Katholieke Godsdienst, welke de uitbreiding van het Protestantisme door allerlei middelen te keer ging en tevens zoo veel mogelijk zielen voor de Kerk trachtte te winnen [3], was de oorzaak van de verwaarloozing der Gere-

1630—1634.

Frankrijk maakt aanspraak op het beschermheerschap over de Katholieken in de Provinciën door ons in het Zuiden onderworpen of nog te onderwerpen.

---

[1] *Archiv. de la Mais. Orange, t. a. pl.* p. 42, 50. [2] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 167.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Jan.; 2 Maart; 28 April; 2 Julij, 1633. In de maand Mei verzette men zich te *Maastricht* tegen de viering van den door de Staten uitgeschreven Biddag, en de Magistraat weigerde het bevel daartoe uit te vaardigen. Onder herinnering aan haren eed, vermaanden haar de Staten, dit alsnog te doen, en voor het geval dat zij daarbij tegenstand ontmoette, kreeg de Hertog van *Bouillon*, commandant der stad, den last om haar de hand te bieden. De viering van den Sacramentsdag, daarentegen, verordende de Magistraat onder bedreiging van zware straffen. Ook deswegens gaven de Staten haar hun ongenoegen te kennen, onder de verklaring, dat zij niet

1630— 1634. formeerde soldaten. Tegen het einde nu van de maand September verlangde de Hoofdschout van *Maastricht* een klooster ingeruimd te zien tot pesthuis voor het garnizoen. Doch wat gebeurt er? De prior verontschuldigde zich op grond dat zijn klooster onder de bescherming stond van den Koning van *Frankrijk*: hiervan vertoonde hij akte, en ten overvloede sloeg hij de wapens van *Frankrijk* voor de poort van het gesticht. De Staten, overwegende, dat zij niet konden gedoogen, dat buiten hun verlof dergelijke sauvegarden op plaatsen, gelegen binnen hun gebied, werden verleend, besloten zich daardoor niet te laten terughouden om, bij gebrek van eene andere gelegenheid, de bedoelde bestemming aan het klooster te geven [1]. Straks daarna trad de Gezant van *Frankrijk* op met het verzoek, dat de Staten eene benoeming, geschied door den Pauselijken Nuncius tot een opengevallen praebende van *St. Servaas* te *Maastricht*, zouden goedheeten: om de andere maand, namelijk, had de Paus de benoeming tot die betrekking. De Staten schreven het Kapittel van *St. Servaas* aan, dat zij geene collatie zouden erkennen, dan door hen zelven geschied, en voegden er eene niet onduidelijke waarschuwing bij [2]. Zulke beginselen moesten de Staten geraden achten tegen te gaan. Bij elke verovering op het Brabantsch, het Oppergeldersch en het Limburgsch gebied maakten zij dan ook hunne zegepraal dienstbaar aan de voortplanting der Gereformeerde Godsdienst door »invoering" van predikanten en oprichting van gereformeerde scholen [3]. Zij zouden, bijaldien zij zulks hadden kunnen verzuimen, zich kwalijk voor het volk hebben vermogen te verantwoorden, en ook de aandrang der Synoden zorgde wel, dat zij het niet vergaten. Maar ook uit een staatkundig oogpunt was de Godsdienst een noodwendig middel, ten einde tegen plannen van al te groote ineensmelting tusschen de beide helften van *Nederland* de zelfstandigheid van het Noorden te bewaren, en als ware het om de Remonstranten te wraken, die nog altijd van overhelling tot vereeniging met het Zuiden verdacht waren, werd de op nieuw verzochte vergunning voor HUGO DE GROOT om hier in het land te blijven met scherpe bedreiging afgeslagen, en op de vervolging der uit *Loevestein* ontvluchte herwaarts wedergekeerde predikanten aangedrongen [4]. UIJTTENBOGAERT, het is waar, vond vrijheid om op den biddag tegen het eind des jaars 1632 te *'s Gravenhage* in de vergadering zijner geloofsgenooten te prediken [5]; doch niet zonder beklag van den Kerkeraad der Gereformeerden, en in

---

wisten, de Soevereiniteit met haar te hebben gedeeld (*Resol. Stat.-Gen.* 24 Mei; 2, 14, 25 Junij, 1633).

[1] *Resol. Stat.-Gen* 1 Aug.; 7, 20, 24, 30 Sept.; 5 Oct. 1633.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Oct. 1633.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 5 Jan.; 2 Junij; 19 Julij; 5 Oct. 1633.

[4] *Resol. Holl.* 1632, bl. 254, 295, 296.

[5] *Resol. Holl.* 1632, bl. 414, 415.

Mei daaraanvolgende werd weder eens een Remonstrantsch predikant in hechtenis genomen, en de daarvoor bij het plakaat uitgeloofde prijs gevraagd [1]. In de *Meijerij* was de invoering en handhaving der Gereformeerde Godsdienst het stelligst bewijs, dat de Staten de soevereiniteit over dat gewest niet aan de Infante wenschten over te laten: vandaar de strenge maatregelen, daartoe strekkende, in weerwil van allen tegenstand genomen [2]. Vooral sedert de Katholieken in het Limburgsche den wil hadden getoond om zich onder de bescherming van den Koning van *Frankrijk* te begeven, gevoelden de Staten het belang aan de handhaving hunner godsdienstige belijdenis verbonden, en dadelijk nadat het feit van dien prior te *Maastricht* hun bekend was geworden, verordenden zij met eenige heftigheid de handhaving der Gereformeerde eeredienst te *Rijnberk*, betuigende niet af te willen wijken van hun recht en gezag in het stuk der religie, zoo min als in dat der regering [3]. 1630—1634.

Staat der onderhandeling met CHARNACÉ.

Al was nu ook besloten, de conferenties met de Brabantsche Gecommitteerden te hervatten, dit besluit kon geen dadelijk gevolg hebben. De aanzienlijkste dier Heren waren omstreeks den 18den Junij naar *Brussel* vertrokken [4], en eerst tegen den 27sten Julij werd de eerstvolgende bijeenkomst bepaald, op welk tijdstip de afwezigen herwaarts wedergekeerd zouden zijn [5]. Intusschen drong CHARNACÉ aan op antwoord op het ontwerp van alliantie, in April door hem ingeleverd. Hij gaf te kennen, dat men de zaak kort moest maken. Maar de Staten van *Holland* wilden vooralsnog niets uitgemaakt hebben, en *Amsterdam* en *Rotterdam* vonden zelfs niet goed, dat men zich verder met CHARNACÉ inliet, voordat zij naderen last hadden bekomen. Een paar dagen later besloten Hun Edel Mogenden, dat men werkelijk met dien Heer in conferentie zou treden, doch zonder daarmede de mogelijkheid van het tot stand komen van een bestand uit te sluiten: men zou beginnen met hem zijne procuratie af te vragen: immers was alle onderhoud met hem tot dusverre van bloot vriendschappelijken en vertrouwelijken aard geweest. De afvordering zijner procuratie, hoe natuurlijk en billijk ook, wekte CHARNACÉ's ontevredenheid. Misschien zag hij daarin een wederwraak van die staatslieden, welke, naar hij meende, hem kwalijk namen, dat hij de ontstentenis van eene voldoende procuratie van den Koning van *Spanje* zoo breed uitmat: in allen gevalle moest de aanschaffing der van hem begeerde procuratie tijd kosten, en hij verlangde immers de zaak kort te maken. Hoe het zij, na deze mededeeling aan CHARNACÉ gedaan, besloten de

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Mei, 1633.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Mei; 20, 28 Junij; 1, 19, 21 Julij; 3 Aug.; 11 Oct. 1633. *Resol. Holl.* 20 Julij. *Notulen* enz. 7, 21 Julij 1633.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Oct. 1733.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Junij, 1633.

[5] *Notulen* enz. 18 Julij, 1633. *Resol. Stat.-Gen.* 14, 15, 18, 19, 20, 21 Julij, 1633.

1630— 1634. Staten-Generaal, met goedvinden van die van *Holland*, dat er een antwoord op den voorslag van *Frankrijk* zou gesteld worden, evenwel niet zonder advies van den Prins, waartoe men met Zijne Excellentie in het leger zou moeten beraadslagen [1].

Doch zaken van meer oogenblikkelijk dringenden aard zou de Raadpensionaris aldaar met hem te bespreken hebben. De Prins had hem laten weten, dat zeker persoon bij hem gekomen was, bericht brengende van zekere zaak, den Raadpensionaris bekend, en dat Zijne Excellentie diensvolgens dienstig oordeelde, dat de gezamenlijke Gecommitteerden tot het beleid van het leger zich in allerijl tot hem te *'s Hertogenbosch* vervoegden [2]. — Het is niet moeijelijk te raden, wat de zaak was, zoo geheimzinnig aangekondigd. De Koning van *Frankrijk* achtte den tijd gekomen om het grondgebied van den Hertog van *Lorraine*, vóórdat de Hertog van FERIA, aan het hoofd van een Spaansch leger, hem uit *Italië* te hulp zou zijn gekomen, aan te randen, en dien Vorst onder zijn bedwang te krijgen, hem nopende, zijne hoofdstad *Nancy* in *Frankrijks* handen te leveren. Deze onderneming was niet veilig uit te voeren, wanneer het leger der Infante niet belet werd den Hertog te hulp te komen, en niet tevens de Hertog van *Neuburg* en de Keurvorst van *Keulen* tot stipte onzijdigheid werden gedwongen.

Plan van een nieuwen inval van ons leger in *Brabant*.

Dit doel nu was niet anders te bereiken, dan door de aanwezigheid van den Prins van *Oranje* aan het hoofd van een Nederlandsch leger in *Brabant* op een punt, uit hetwelk hij de Zuidelijke Provinciën, zoo de Spaansche legermacht haar onbeschermd mocht laten, dadelijk zou vermogen te overvallen, of wel den Keulschen Keurvorst en den Prins van *Neuburg*, door zich den Rijn opwaarts te begeven, alle inmenging in de zaak van *Lorraine* zou kunnen beletten. — Deze zaak behartigde Prins FREDERIK HENDRIK met den meesten ernst en ijver. Hij verlangde een ontzagwekkende krijgsmacht onder zich te hebben, om bij elke kans, die zich aanbieden mocht, met onbedwingbare kracht

Zweedsche en Hessische ruiters in onze dienst genomen.

te kunnen optreden. Daartoe zond hij den Overste FERENZ tot den Zweedschen Rijkskanselier in *Duitschland*, om van de *Hessische* en *Zweedsche* troepen, die nog onlangs den Graaf van MERODE, tot groote ontsteltenis van den Keurvorst van *Keulen*, bij *Hameln* aan de *Weser* eene nederlaag hadden toegebracht, een aanzienlijk aantal ruiters tijdelijk in onze dienst te nemen. Zoo zou de groote onderneming, die in het vorige jaar onuitgevoerd was gebleven, nogmaals beproefd worden.

De Raadpensionaris was weder uit het leger in den *Haag* terug, toen hij eene missieve van den Prins, gedagteekend van den 9den Augustus, ontving, waarin de tijding stond, dat de Zweedsche en Hessische ruiters tegen het midden der maand op onze grenzen zouden zijn. Dit bericht bracht die staatsman den 11den in de Staten-Generaal. Er diende dadelijk order gesteld op het vinden van de noodige penningen voor eene

---

[1] *Resol. Holl.* 12, 15, 20 Julij, 1633. *Notulen* enz. 12, 13, 15, 16, 25 Julij, 1633.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Julij, 1633. *Resol. Holl.* 25 Julij, 1633.

maand soldij. Ook verlangde de Prins dat de Gedeputeerden tot beleid der krijgsonderneming ten spoedigste bij hem in het leger zouden komen. De Hollandsche leden dier Commissie, wetende dat hunne lastgevers ontevreden zouden zijn, dat die troepen zonder machtiging in onze dienst waren genomen [1], schijnen zich niet bijzonder vaardig betoond te hebben om zich mede naar het leger te begeven: althans de Gecommitteerden werden »vriendelijk verzocht" aan 's Prinsen verlangen gehoor te geven; hoe het zij, er werd besloten, dat zij zouden vertrekken. Doch in het leger aangekomen, schijnen de Hollandsche Heren, en wel op advies van den Raadpensionaris, afzonderlijk met den Prins te hebben willen raadplegen, als wilden zij de verantwoording der te nemen maatregelen niet op zich nemen, en het moet zijne Excellentie eenige moeite gekost hebben, hen tot gezamenlijke beraadslaging met de anderen te bewegen [2]. — Tegelijk met het besluit tot het vertrek der Gecommitteerden naar het leger, hechtten de Staten-Generaal in bewoordingen van hoogen lof hun zegel aan hetgeen de Prins gedaan had om de groote onderneming op nieuw op touw te zetten en gelukkig te doen slagen, en verordenden zij het uitschrijven van een biddag. Voorts, aangezien de Staten-Generaal liever zagen, dat de Provinciën van de andere zijde zich vrijwillig met ons vereenigden, dan dat zij met geweld van wapenen werden aangetast, waarvan de uitkomst steeds onzeker was, zoo zou het manifest van 11 September 1632, in zooverre gewijzigd dat alsnu op de pogingen tot vrede gewezen werd, door de streeken der Spanjaarden, heette het, verijdeld [3], ter verspreiding gereed gemaakt worden, mits Zijne Excellentie en de Gedeputeerden te velde die vernieuwde uitvaardiging raadzaam achtten. Nog iets was er, dat de bezorgdheid van Hun Hoog Mogenden gaande maakte. Deden wij, nu wij Zweedsche en Duitsche troepen inhaalden, niet juist dat wat wij in het vorige jaar, toen PAPPENHEIM, niet buiten het toedoen van den Keurvorst van *Keulen*, naar *Maastricht* was komen afzakken, zoo hoog hadden opgenomen, en gaven wij mitsdien aan dien Keurvorst niet het recht om onzen vijand op nieuw bij te springen? Dit gevoelende, had men reeds besloten, dat de Prins en de Gedeputeerden te velde den Keurvorst in klare en ronde bewoordingen zouden schrijven of laten aanzeggen, dat hij zich te onthouden zou hebben van elke hulpbieding aan de Spaanschen: Hun Hoog Mogenden, zou men er bijvoegen, hadden die troepen uit *Duitschland* alleenlijk laten komen om tegen hunne vijanden te gebruiken, en na ze dus gebruikt te hebben, zouden zij ze weder over *den Rijn* terug laten trekken: hoe het zij, ingeval hij den Spanjaarden eenige hulp bood, zouden Hun Hoog Mogenden die troepen, zonder eenig vergoelijkend voorwendsel, tegen hem gebruiken: derhalve had hij zich voor gewaarschuwd te houden. 1630—1634.

[1] *Resol. Holl.* 1633, bl. 534, 535.

[2] Het is het aannemelijkst het geval, door RICHELIEU in zijn schrijven (*Archiv. de la Mais. d'Or. T.* III. *Sér.* II. *p.* 42) bedoeld, in dezen tijd te plaatsen. [3] Zie AITSEMA, II, bl. 64, 65.

1630—1634.

Intusschen wordt de onderhandeling met CHARNACÉ uitgeteld.

Op denzelfden dag werd besloten aan CHARNACÉ mededeeling te laten doen, dat en met welk oogmerk wij Duitsche troepen wachtten. Dit bericht kon hem niet anders dan aangenaam zijn. Zoo hoopte men, dat hij van den anderen kant met het uitstel der onderhandelingen met *Frankrijk*, tot hetwelk men op *Hollands* uitdrukkelijke begeerte [1] besloten had, genoegen zou nemen. Als grond van dat uitstel zou men aanvoeren, dat de Gecommitteerden tot de conferenties met zijnen persoon, in deze omstandigheden, naar het leger vertrekken moesten, en men zou hem verzoeken, middelerwijl te zorgen, dat de Koning, die nu ten minste zag, dat wij alles deden, wat hij kon verlangen, ons onverwijld het vierde millioen deed toekomen, op welke bate men reeds 200,000 gulden moest opnemen, ten einde in de eerste behoefte van de soldij der Zweden en Hessen te kunnen voorzien.

CHARNACÉ vernam de mededeeling natuurlijk met groot genoegen en erkentelijkheid, maar het uitstel stond hem gansch niet aan. Reeds hadden de Provinciën kort te voren op zich genomen, binnen weinig dagen hare advisen uit te brengen, zoowel betreffende de alliantie met *Frankrijk*, als over het voorstel om aan de onderhandelingen met die van de andere zijde een eind te maken, ten einde CHARNACE op het spoedigst met een gunstig antwoord huiswaarts te kunnen laten gaan. Doch zelfs dit achtte hij al te langwijlig, en hij repte van zijn vertrek naar *Frankrijk* zonder het antwoord der Provinciën af te wachten. Toen had men hem verzocht, de reize nog wat uit te stellen [2], en thans gaf men te kennen, dat men gaarne zien zou, dat hij een uitstap naar *Frankrijk* deed. Geen wonder, dat hij, in weerwil van de heldhaftige plannen der Staten, niet gerust was op de eigenlijke bedoelingen der invloedrijke mannen, die hij wantrouwde. Het beste wat hij in deze omstandigheden doen kon, was zich naar het leger te begeven, hoezeer men hem reeds dadelijk de hoop afsneed, dat hij daar de zaak van het traktaat met zijnen Koning tot een goed eind zou kunnen brengen [3].

Biddagsbrief.

Bij den gewichtigen stap, dien men voorhad, rekenden de Staten-Generaal het noodig, aan ingezetenen en buitenlanders hun voornemen in het licht te laten zien, in hetwelk zij wenschten dat het beschouwd zou worden. Tot hunne onderzaten spraken zij door middel van den brief, waarmede zij den biddag tegen den 24sten Augustus uitschreven. Daarin werd alsnu als klaarblijkelijk gesteld, dat de onderhandelingen niets anders dan snood bedrog waren geweest, en dat de Spanjaarden daarmede slechts voorgehad hadden, onzen Staat verdacht te maken en van onze bondgenooten te vervreemden, ten einde, na in *Duitschland* hunnen zin gekregen te hebben, ons uit *Italië*, *Spanje* en andere kwartieren, zoo te water als te land, met groote macht te overrompelen. Op dezen

[1] *Resol. Holl.* 11 Aug. 1633.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 8 Aug. 1633.

[3] *Notulen* enz. 11 Aug. 1633.

grond mocht men Gods zegen op onze pogingen afsmeeken, opdat »Hij aan onze vijanden een versaagd hart mocht geven, zoodat zij terugweken en vielen in hun eigen zwaard, tot hunnen volstrekten ondergang: alles tot grootmaking van zijnen heiligen naam en voortplanting van de ware Christelijke Gereformeerden Religie [1]." — Tot inlichting der met ons verbondene Mogendheden strekte eene Memorie, bij deze gelegenheid aan onze Ministers in het buitenland toegezonden. Zij was van dezen inhoud: De Gecommitteerden van de andere zijde waren in gebreke gebleven eene nieuwe procuratie in te dienen en voldoenden last om tot vrede te komen mede te brengen. Daarentegen hadden zij onder de hand gerept van het sluiten van eenen wapenstilstand, waartoe Hun Hoog Mogenden niet hadden willen verstaan. Daarna hadden die van de andere zijde gepoogd andere voorslagen te doen, zonder voldoening te geven op de Punten, van onze zijde voorgesteld. Middelerwijl had men vernomen, dat de Kardinaal-Infant met veel krijgsvolk naar *Italië* was overgestoken om herwaarts te komen, terwijl te *Duinkerken* schepen in grooten getale waren en nog werden toegerust, die mede dienen moesten om krijgsvolk uit *Spanje* herwaarts te brengen. Voorts vertoefde het meerendeel der Gecommitteerden, en daaronder de aanzienlijksten, reeds sints een geruimen tijd te *Brussel*, en eenigen van hen werden gezegd naar *Spanje* ontboden te zijn. Zoo was duidelijk gebleken, dat men slechts tijd had willen winnen, en dat de Koning van *Spanje* en zijne dienaren het doel hunner heerschzuchtige plannen met bedrog en wapengeweld begeerden te bereiken. In dezen staat van zaken waren Hun Hoog Mogenden hunner gewone standvastigheid trouw gebleven, van meening zijnde den Koning te water en te land alle mogelijke afbreuk te doen. — Het staatstuk eindigde met de vermaning, dat, vermits de geheele wereld nu had kunnen zien, hoe weinig het *Spanje* om den vrede te doen was, de Evangelischen in *Duitschland* zich toch niet door een schijn van onderhandeling zouden laten bewegen om de wapenen af te leggen, en hun behaalde voordeelen prijs te geven; maar dat zij, van die voordeelen partij trekkende, door het weerstaan van hen, die tot nogtoe de rust der Christenheid verstoord hadden, deze rust door Gods genadigen zegen mochten bevorderen, gelijk Hun Hoog Mogenden bij een onveranderlijk besluit voorgenomen hadden te doen [2].

1630—1634.

Memorie aan de verbondene Mogendheden.

Het kon niet missen, of de Brabanders, op nieuw met eenen inval van ons leger bedreigd, moesten beproeven dit gevaar, zoo mogelijk, door eene hervatting der onderhandelingen af te wenden. Dit bleek uit eenen stap, den 12[den] Augustus door de overgeblevene Gecommitteerden EDELHEER en DE RONNET gedaan. Dezen kwamen in den avond van dien dag den Heer van *Heemstede* berichten, dat zij van de Staten te *Brussel* den last ontvangen hadden om van eenige punten opening te doen. De Raadpensionaris antwoordde, dat de meesten der Gecommitteerden van onze zijde niet in *den Haag* waren

[1] *Notulen* enz. 13 Aug. 1633. [2] *Notulen* enz. 11 Aug. 1633.

1630—1634. en dat hij zelf des anderen daags mede naar het leger vertrok. Daarop deelden zij mede, dat de Staten te *Brussel*, bemerkende dat er op hun herhaald schrijven geen antwoord uit *Spanje* kwam, besloten hadden, dat de Bisschop van *Yperen* en de Hertog VAN AERSCHOT, bijgestaan door SCHOLTE, Pensionaris van *Brussel*, naar *Spanje* zouden gaan om den Koning in te lichten en tevens de vereischte procuratie en naderen last, met name op de zaak van *Fernambuc*, te bekomen. — Deze stap had geen verdere gevolgen [1].

Geldbehoeften. Tot uitvoering van de voorgenomen onderneming was er in de voornaamste plaats overvloed van geld noodig: de betaling toch der troepen van den Graaf VAN DEN BERG [2] en van de buitengewone lichting van het vorige jaar vorderde telkenmale oogenblikkelijke voorziening. Eerst wanneer de Prins de vereischte gelden ontving, nam hij aan, den 25sten Augustus op te breken. Dit drukten de Staten den Provinciën op het hart, betuigende dat zij onschuldig wilden gehouden wezen, zoo de groote plannen wegens geldgebrek onuitgevoerd bleven. Uit vrees dat de Provinciën, wetende dat er geld voorhanden was, zorgeloos zouden zijn, werden zij onkundig gelaten van de leening van twee tonnen gouds, op het verwachte vierde millioen van de Fransche subsidiën. Doch slechts na ongeloofelijke moeite, zelfs hoezeer de Provincie *Holland* haar woord verpand had, kon men vooreerst nog maar de helft dier som te *Amsterdam* bekomen [3]. Bovendien zouden zich de Provinciën de kosten moeten getroosten om wederom 6000 man burgers naar de grenssteden te laten uitrukken, ten einde de compagniën te vervangen, die deels onder het bevel van VAN DIEDEN te *Wezel*, deels onder dat van HAUTAIN te *Heusden*, zamengetrokken zouden worden om, terwijl het veldleger op vijandelijk grondgebied zijn zou, onze grenzen voor eenen overval te behoeden [4]. Daarbij bleken de Zweedsche en Hessische ruiters, te *Wezel* aangekomen, talrijker te zijn, dan men verwacht had: zij waren 4856 man sterk, en gaarne zouden de Provinciën een gedeelte van hen gebruikt gezien hebben om een deel der kosten van het uittrekken der burgers te besparen. Doch dit was een vergeefsche wensch, en voor ééne maand soldij waren dadelijk 300,000 gulden noodig [5].

---

[1] *Notulen* enz. 13 Aug. 1633.

[2] In de verwachting dat de vredesonderhandelingen zouden slagen, achtte de Graaf het onnoodig met zijne troepen den eed aan de Staten-Generaal te doen. Duurde de oorlog voort, dan was hij daartoe bereid. In allen gevalle was hij vast besloten aan onze zijde te blijven en te sterven. Niettemin zeide hij, dat hij van de Infante nog geen afscheid genomen had (*Notul.* enz. 7 Julij, 1633).

[3] *Notulen* enz. 18, 21 Aug. 1633. *Resol. Stat.-Gen.* 16 Aug.; 1, 2 Sept. 1633.

[4] *Secr. Resol.* 23 Aug. 1633.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 25, 26, 29, 30 Aug.; 5, 6, 7 Sept. 1633. *Resol. Holl.* 1633, bl. 525, 526, 527, 528, 533, 534.

Om den krijgstocht met eenige meerdere gerustheid te kunnen ondernemen, verlangde Zijne Excellentie en Gedeputeerden te velde een ruimer volmacht, om naar bevind van zaken te handelen. De Prins werd daartoe vooral bewogen, omdat hij van goederhand onderricht was, dat er waren, die zijne bedoeling wantrouwden: dus begeerde hij eenige regels schrifts van Hun Hoog Mogenden om bij min gewenschte uitkomst tegen verwijten gedekt te zijn. Het ontwerp was met 's Prinsen goedvinden door den Raadpensionaris gesteld: het werd door de Staten bekrachtigd, en behelsde de verklaring, dat Hun Hoog Mogenden, goedvindende dat Zijne Excellentie, 's vijands lands intrekkende, eene kans waagde hetzij met een veldslag, hetzij op eene andere wijze, beloofden voor goed, aangenaam en van waarde te zullen houden wat door Zijne Excellentie te dien aanzien zou worden gedaan [1].

1630—1634.

De Prins krijgt ruimer volmacht tot de onderneming.

Welke dag ook vroeger bepaald mocht geweest zijn, eerst den 4den September brak de Prins met het leger van *Boxtel* op, vergezeld van de heilwenschen der Staten-Generaal, die betuigden »God Almachtig te bidden, dat Hij uit zijne grondelooze barmhartigheid over de onderneming zijnen genadigen zegen wilde geven tot grootmaking van zijnen Goddelijken naam" [2].

Krijgsbedrijven van Graaf WILLEM *van Nassau.*

Nog vóórdat men iets van den aangevangen tocht vernam, kwamen er berichten van eene onderneming van Graaf WILLEM van *Nassau.* Tot volvoering van zijn plan had hij uit elk schip van het eskader van den Vice-admiraal QUAST 40 matrozen gelicht. Dit baarde in *Holland* eenige ongerustheid, of niet zoo doende de zeekust genoegzaam weerloos gelaten werd; doch weldra volgde de tijding, dat de schans *Philippine* door den Graaf was veroverd. Daarentegen, terwijl deze veldoverste nog vóór *Philippine* lag, heroverde de vijand zonder eenige moeite de *Sterreschans*, welke hem eenige dagen te voren door het beleid van Graaf WILLEM was ontnomen. Eene poging van Don CARLOS DE COLOMA om *Philippine* te herwinnen, op welken tocht de Hertog van *Orleans* met zijn gansche Hof hem zou verzellen om getuige van de overwinning te zijn, bleef zonder gevolg [3].

Nadat de Staten-Generaal eerst een geruimen tijd naar tijding van het leger te velde hadden uitgezien, en een paar malen van daar aanmaning tot het verstrekken van penningen hadden ontvangen, vernamen zij den 22sten September bij monde van eenige Gedeputeerden, uit het hoofdkwartier te *Dommelen* [4] overgekomen, wat er tot dusverre was voorgevallen. Onder eede verbonden zich de leden tot geheimhouding van het bekomen bericht, hetwelk dan ook in het geheime Register werd aangeteekend [5]. Het

[1] *Secrete Resol.* 23 Aug. 1633. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Sept. 1633.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 12, 14, 25 Sept. 1633. AITSEMA, II, bl. 65. De Kapitein MERODE werd later ingedaagd om zich te verantwoorden wegens de spoedige overgave van het fort (*Resol. Stat.-Gen.* 10 Oct. 1633).

[4] Ten zuiden van *Eindhoven* gelegen. [5] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 17, 21, 22 Sept. 1633.

1630—1634. Uitslag van de pogingen van den Prins.

was van den volgenden inhoud: Van *Boxtel* opgebroken, had de Prins geoordeeld, dat, om veilig en met den gewenschten uitslag 's vijands land in te trekken, men hem in een veldslag de nederlaag moest hebben toegebracht, ten einde zich niet in den rug bedreigd noch zich den toevoer afgesneden te zien. Doch de vijand, hoezeer op alle manieren tot den slag verlokt, had dien niet aangenomen, en zich telkens teruggetrokken op plaatsen, waar het niet raadzaam was hem aan te tasten. Dus was door den Prins in overleg met de Gedeputeerden de voorslag gedaan, om zonder eene dadelijke uitwerking te beoogen onze geheele krijgsmacht in 's vijands land te brengen, en ze aldaar in de kleine steden te laten overwinteren, ten einde hem met het voorjaar des te eerder te kunnen overrompelen: in dit geval zouden de Zweedsche ruiters aangehouden, of door anderen vervangen moeten worden. Dit was, naar 's Prinsen oordeel, de rechte manier: ging de zaak hem alleen aan, en bezat hij de middelen, hij zou niet aarzelen zoo te handelen. Maar Hun Hoog Mogenden kon hij de daartoe vereischte opofferingen niet vergen: ook zou de verwijdering van het leger onze grenzen aan een te groot gevaar bloot stellen. Derhalve waren nog andere plannen overwogen; ten eerste, *Antwerpen* te gaan belegeren; doch dit was niet raadzaam, omdat een aanslag op den *Blokkersdijk* was mislukt, en de stad niet van alle kanten kon ingesloten worden. Ten tweede, was ook de belegering van *Breda* in aanmerking gekomen; doch deze zou niet zonder een veldslag te voltrekken zijn; daarbij zou de uitkomst onzeker wezen, en de vijand zich daardoor de gelegenheid geopend zien om *Maastricht* en 't Land van *Overmaas* te herwinnen. Ook eene poging om *Stevenswaard* in onze macht te krijgen, beloofde weinig, daar het van alle zijden door de rivier ingesloten was, wier oevers aldaar bovendien laag en moerassig waren. De slotsom was, dat Zijne Excellentie ten einde raad was, en van Hun Hoog Mogenden een ondubbelzinnig besluit verlangde, waarnaar hij zich zou kunnen regelen. Op deze mededeeling besloten de Staten, vooreerst, den Prins voor zijne verdienstelijke pogingen te bedanken, en voorts verklaarden zij, onder al de voorgeslagen ondernemingen, voor den roem en het voordeel van het Land dienstigst te vinden, het beleg van *Breda* te beproeven. Dus lieten zij den Prins verzoeken in dat beleg te bewilligen, zoo zich intusschen geen betere gelegenheid dan vroeger, mocht opgedaan hebben om 's vijands land in te trekken. De verschillende Provinciën, door hare Gedeputeerden ter Generaliteit vertegenwoordigd, beloofden elkander heilig, zoo het tot het beleg van *Breda* kwam, deze onderneming met haar uiterste vermogen te ondersteunen. — Een brief, den volgenden dag uit *Dommelen* ontvangen, hield echter weder een plan in om 's vijands land in te trekken: men zou eenige troepen naar *Luxemburg* zenden: de landstadjes van dit gewest zou de vijand niet kunnen verdedigen, of hij moest zijne macht verdeelen en een deel van zijn volk naar *Namen* overbrengen: deed hij dit, dan zouden wij den weg naar *Brabant* veiliger kunnen inslaan; maar deed hij het niet, dan zou ons leger in *Luxemburg* veroveringen kunnen

maken, en men zou de veroverde plaatsen bezet kunnen laten, wanneer men huiswaarts keerde. Dit plan uit te voeren, zeide Zijne Excellentie alsnu, ware beter geweest, dan zoo lang te *Dommelen* stil te liggen, en nog was hij er niet vreemd van. — Wat de Staten-Generaal aangaat, zij lieten hem de vrije keus, om òf dit plan alsnog te volvoeren, òf *Breda* te gaan belegeren [1]. Werkelijk brak de Prins tegen het eind van September op, en sloeg den weg naar *Waalsch Brabant* in. Doch verder trok hij niet, dan tot *Viset*, op den rechteroever der *Maas* tusschen *Maastricht* en *Luik*. AYTONA vatte post te *Hannut* [2] in dier voege, dat hij den toegang tot *Brabant* dekte. Alzoo had deze krijgsbeweging geene ernstige gevolgen. Slechts diende zij om door de bandeloosheid der Zweedsche en Hessische ruiters 's Prinsen leger in opspraak te brengen. Het saizoen begon te verloopen; het weder werd ongunstig, en na *Maastricht*, welke stad zulks grootelijks behoefde [3], alsmede *Roermond* en *Venloo* van al het noodige voorzien te hebben, nam de Prins omstreeks het midden van October weder den tocht naar onze grenzen aan [4]. Zoo leverde de veldtocht van dit jaar, na de verovering van *Rijnberk*, niets op, dat eenigermate geëvenredigd was aan de groote verwachtingen, die men in de maand Augustus gekoesterd had. En geen wonder. De Prins moest natuurlijk huiverig zijn, om, daar de Brabanders zich niet vrijwillig voor hem verklaarden, zich met geweld in hun land te laten gelden. Welk veldoverste benadeelt en ontstemt gaarne eene natie, over welke hij eenmaal geroepen kon worden als Vorst te heerschen? *Luxemburg* en *Waalsch Brabant*, die, wanneer de met Frankrijk ontworpen plannen doorgingen, aan deze Mogendheid ten deel zouden vallen, behoefde hij minder te ontzien, en werkelijk zien wij hem ten minste voornemens dit gedeelte der Zuidelijke Provinciën te bestoken: ook werd in het *Luxemburgsche* en de omstreken de oorlogsbelasting reeds sedert de verovering van *Maastricht* met gestrengheid ingevorderd [5]. Ware de Koning van *Frankrijk* reeds in dit jaar (1633) bij machte geweest, om in de Zuidelijke *Nederlanden* in te rukken, wellicht dat de Prins zich verstout zou hebben, Brabant te bezetten: deze stap ware dan te rechtvaardigen geweest door de noodzakelijkheid om geheel *Zuid-Nederland* niet aan *Frankrijk* over te laten; maar daartoe zou ook de alliantie tusschen *Frankrijk* en de Staten reeds getroffen hebben moeten wezen, en dit hielden de Hollandsche staatslieden nog altijd tegen, en toen CHARNACÉ, terwijl de Prins in *Luikerland* gelegerd was, vraagde, of wij ook iets van den Koning, die 1630—1634.

---

[1] *Secrete Resol.* 22, 23 Sept. 1633.

[2] In het uiterste westen van de tegenwoordige Provincie *Luik*.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Sept.; 4 Oct. 1633.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 14, 19 Oct. 1633. *Mém. de Fréd. Henri*, p. 166, 167. AITSEMA, II, p. 65.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Dec. 1632; 14 Oct. 1633.

1630—1634.

toen te *Nancy* was, te begeren hadden, beschouwden de Staten deze vraag als te veruitziende om daarop zoo voetstoots te kunnen antwoorden [1].

De Zweedsche en Hessische ruiters afgedankt.

De klachten over de tuchteloosheid der Zweedsche en Hessische ruiters gaven den Staten eene gereede aanleiding om over hunne afdanking te raadplegen en zich alzoo tegelijk van den blaam, dien het aanhouden dezer troepen ons bij den Keurvorst van *Keulen* op den hals haalde, en van de geweldige kosten, waarop zij ons te staan kwamen, te ontslaan. De tweede maand was ingegaan, en weder was er om hen te betalen eene som van 300,000 gulden noodig. Er was bericht, dat zij bij gemis van betaling tot plundering dreigden over te slaan. Dus kwamen de Staten-Generaal er toe om de Provinciën te smeeken, toch niet met de levering van het vereischte geld te dralen, daar men wegens de bezwarende voorwaarden der kooplieden geene wissels had kunnen laten trekken [2]. Den 13den October dan werd besloten, om, zoo er dan niets van belang meer met het leger te doen viel (hetgeen men trouwens nog geheel aan den Prins overliet te beslissen), tot de afdanking der Zweden en Hessen over te gaan [3]. Aan dit besluit werd gevolg gegeven, en te *Wesel* aangekomen, werden zij aldaar afbetaald en afgedankt [4]. Tegelijk werd ons leger in de gewone garnizoenen gelegd. Alvorens in *den Haag* terug te komen, deed Zijne Excellentie eene reis naar *Zeeland*, om aldaar de grensplaatsen in oogenschouw te nemen. Den 9den November werd hij in de Hofstad verwelkomd [5].

Terwijl de Prins zich in *Luikerland* bevond, scheen het, dat er in *Vlaanderen* nog

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 10 Oct. 1633.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 25 Sept., 1, 7 Oct. 1633. De *Mém. de Fréd. Henri* (p. 167) doen het voorkomen, alsof de Zweedsche en Hessische ruiters slechts 380,000 gulden soldij hebben getrokken. Wel heeft de 2de maand niet voluit behoeven betaald te worden (*Resol. Stat.-Gen.* 15 Nov. 1633), doch niettemin hebben zij nagenoeg de helft meer gekost. Ook verkleinen de *Mémoires* hun aantal tot op minder dan een derde (p. 165), noode wordt hun aldaar de hoedanigheid van goed volk toegekend, maar daarentegen stellig verzekerd, dat zij slecht gewapend en bereden waren. Nog eene onjuistheid vinden wij hier ter plaatse in de *Mémoires*. Er staat namelijk (p. 165), dat de Prins na de komst der Zweden en Hessen het beleg van *Gelder* heeft voorgeslagen, doch dat dit afgekeurd en hem gelast werd slag te leveren. Kennelijk wil de Prins het in zijne *Mémoires* doen voorkomen, alsof hij niets gewichtigs op het oog heeft gehad: zoo scheen de nietsbeduidende uitkomst der operaties van dit jaar 1633 geene teleurstelling voor hem, maar slechts voor dezulken, die plannen gehad hadden, geweest te zijn.

3 *Secrete Resol.* 13, 14 Oct. 1633.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 15, 26 Oct. 1633.

5 *Resol. Stat.-Gen.* 26 Oct.; 9 Nov. 1633. *Mém. de Fréd. Henri* p. 167. Niet tegen het eind, zoo als hier te lezen staat, maar vóór de helft van November kwam de Prins te *'s Hage* aan.

wat verricht zou worden, en dat er op onze oostgrens een aanval zou moeten worden afgeweerd. 1630—1634.

Natuurlijk was het, dat de tocht van den Prins naar de boven-Maas den vijand noopte al zijne macht zamen te trekken, ten einde de uitvoering van het plan, dat hij daarbij hebben mocht, te beletten. Dus hechtten de Staten lichtelijk geloof aan het bericht, dat *Vlaanderen* ontruimd was, en gaven den wensch te kennen, dat in die Provincie nog iets door Graaf Willem van *Nassau* werd uitgericht. Dienovereenkomstig schreven zij aan HAUTAIN te *Heusden*, dat hij, behoudens andere bevelen, die hij van Zijne Excellentie hebben mocht, een 30-tal compagniën, de *Kil* door, dien Graaf toe zou zenden, zoodra deze daarom zou schrijven [1]. Doch weldra bleek het, dat de vijand in die oorden nog genoeg macht beschikbaar had om zelfs eene poging tot herovering van *Philippine* te doen, en men zag van het plan af [2].

Voornemen om nog iets in *Vlaanderen* te ondernemen.

Toen *Rijnberk* in de handen der Staten gevallen was, begreep men hiervan partij te moeten trekken om het graafschap *Zutfen* en de Provincie *Overijsel*, die van nu aan minder bedreigd zouden worden door de stroopbenden van den vijand, welke in die vesting huis hielden, zich van de smadelijke verplichting te doen ontheffen om dien vijand oorlogsbelasting op te brengen. Zoo zou voor *Gelderland* en *Overijsel* tevens de reden zijn vervallen waarom zij zich nog altijd verontschuldigden van de betaling harer quote tot het bedrag, waarop zij gedurende het Bestand gesteld was geweest, en tevens zou de bijdrage van het Landschap *Drente* tot de middelen der Unie weder op het vorig bedrag gebracht kunnen worden. Ja, *Gelderland* scheen, bij de aanmerkelijke uitbreiding, die deze Provincie na de veroveringen van het vorige jaar (1632) bekomen had, eene hoogere quote dan immer te voren, te moeten opbrengen [3]. Hoe het zij, weigerden eenmaal de genoemde Gewesten den vijand voortaan contributie te betalen, dan moesten de boeren zich tegen elke stroopbende, die ze mocht komen invorderen, verzetten, en ze zonder genade afmaken om den vijand voortaan den lust van hen te bemoeijelijken, te benemen. Doch liever dan zich gewapend te weer te stellen en de wachten te betrekken, bleven de landlieden den ouden sleur volgen en de gewelddadigheden van den vijand afkoopen. Ja, de Stadjes *Doetinchem* en *Lochem* verzochten uitdrukkelijk bij hunne onzijdigheid bewaard te blijven. Hierover werden klachten aangeheven, vooral ook door *Friesland* en *Groningen*, wier grensbewoners mede last leden van de vijandelijke stroopbenden. Het was noodig de bij het landvolk bestaande zucht om zich het betalen van oorlogschatting aan den vijand te getroosten, streng te keer te gaan: immers de vijand

Maatregelen om *Gelderland* en *Overijsel* voortaan buiten contributie aan den vijand te houden.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Oct. 1633. *Secr. Resol.* 13 Oct. 1633.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 20 Oct. 1633.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 9, 15 Junij; 1 Oct. 1633. Nog op het eind van October 1633 waren de Gelderschen ongezind, hunne quote te laten verhoogen (*Resol. Stat.-Gen.* 1 Nov. 1633).

1630— 1634. maakte daarvan gebruik om zijne contributiën meer en meer uit te breiden over de *Maas* en de *Waal*, tot in het hart van *Holland* en *Utrecht* toe [1]. Geen wonder, dat de Staten het voornemen opvatten om het betalen van contributie rechtstreeks te verbieden, en den graaf van *Bentheim*, den Bisschop van *Osnabruck* en den Keurvorst van *Keulen*, als Bisschop van *Munster* en *Paderborn*, te schrijven, dat zij het overkomen der Spaansche soldaten uit of door hunne landen zouden beletten, onder bedreiging dat wij anders de schade op hunne ingezetenen zouden verhalen. Daarna werd de weerbaarheid der blootliggende grenzen door de Staten-Generaal in overeenstemming met de Staten van *Overijsel* en met de Overheid der Graafschap *Zutfen* geregeld. Daarmede stond in verband, dat de *Rijn* hooger op dan te voren door oorlogschepen zou bezet en op het zorgvuldigst tegen het oversteken van vijandelijk volk over die rivier gewaakt zou worden. Wie van dat volk zich op den oostelijken oever vertoonde, zou door onze soldaten doodgeslagen en voor elken afgemaakten indringer een som van 100 tot 200 gulden ten loon gegeven worden; de ingezetenen van *Kleefchland* zouden door de Staten-Generaal, onder bedreiging van hun ongenoegen, genoopt worden om mede het land beoosten den *Rijn* van Spaanschen zuiver te houden, en op onze gansche grens redoutes, door eene borstwering en gracht verbonden, worden aangelegd [2]. Voordat nu deze maatregelen voltrokken waren, scheen de vijand het voornemen te hebben om eene poging te wagen, ten einde de onzen van de volvoering af te schrikken. De bezetting van *Gelder*, die versterkt was geworden, zou, heette het, eene bende van ongeveer 100 man voetvolk, ondersteund door een compagnie ruiters, op de grenzen van de Graafschap, van *Overijsel* en van *Drente* afzenden. Nog van andere zijden, uit *Retberg*, *Sparenberg* en *Iserlohn*, waar zich Keizerschen genesteld hadden, dreigde gevaar. Hiertegen verzocht men de Staten-Generaal te voorzien, door op de ontruiming dier plaatsen aan te dringen en soldaten op de grenzen te zenden, te meer daar de Staten van *Overijsel* de afzetting der grens met redoutes onuitvoerlijk achtten [3]. Intusschen spoedde de maand October ten einde en waren onze garnizoenen weder door de compagniën van het teruggekeerde veldleger bezet. En hiermede was voor het oogenblik alle gevaar geweken.

Nieuw Gezantschap naar *Keulen* en *Dusseldorp*. Bovendien waren twee afgevaardigden van de Staten bij den Keurvorst van *Keulen* en elders werkzaam geweest om van die zijde de inachtneming der onzijdigheid te verzekeren. De tijdelijke indienstneming van Zweedsche en Hessische ruiters had, wij zagen het, de Staten het besluit doen nemen om te trachten door een Gezantschap te verhoeden, dat de Keurvorst en de Hertog van *Palts-Neuburg* uit die daad aanleiding mochten nemen om de onzijdigheid ook van hunne zijde te overtreden. Te moeijelijker

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Aug. 1633. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 9, 15, 19 Julij, 1633.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 5, 17 20 Oct. 1633. *Notulen*, enz. 7 Julij, 1633.

moest het vallen, die daad te vergoelijken, naarmate de genoemde en andere Duitsche Vorsten, steeds en nog onlangs, ernstiger waren aangemaand om zich niet te veroorlooven, wat de Staten thans deden [1]. Ja, voor de eigene onderzaten moest het ware doel der zending ontveinsd worden: immers, dat men ze noodig keurde, was eene erkentenis dat de Duitsche naburen grond van klachten hadden. Buitendien reeds wekte de uitnoodiging der vreemde ruiters om herwaarts te komen, zonder machtiging der Staten van *Holland* geschied, bij velen groot ongenoegen. De aangelegenheid dan, die als het voorname doel der zending werd voorgesteld, was de handhaving van de vrijheid der Elbe. — Nog altijd was de strijd tusschen *Hamburg* en den Koning van *Denemarken* niet bijgelegd [2]. In het voorjaar van 1632 verschenen te '*s Hage* wederom Hamburgsche Gezanten, en in den zomer 's Koning Secretaris GUNTHER. De handhaving van 's Konings soeverein recht tegen onze Noordsche Compagnie was het verklaarde doel zijner komst; maar de geschillen met *Hamburg* konden niet onbehandeld blijven. In October van hetzelfde jaar werd er dan ook een nieuwe voorslag van schikking tusschen de Hansestad en *Denemarken* gedaan; doch deze poging deed niet veel af. Die van *Hamburg* zagen wel in, dat, terwijl wij de handen vol hadden met den oorlog, wij het harnas niet ten hunnen behoeve zouden aantrekken en het bij min of meer ernstige brieven aan Koning CHRISTIAAN zouden laten, en deze Vorst was jegens ons te beleefder, naarmate hij beter begreep, dat wij niets voor *Hamburg* zouden aanvangen [3]. Niettemin kwam uit den boezem van *Holland* tot de aanwezige Afgevaardigden van *Hamburg* in de maand Januarij, 1633, een voorstel van ver uitziende strekking: indien de gezamenlijke Hansesteden, voor het minst *Lubek*, *Hamburg* en *Bremen*, genegen waren zich tot bescherming van den handel met dezen Staat te verbinden, zouden zij daartoe bij ons alle bereidvaardigheid vinden. Met dit voorstel vereenigden zich de Staten-Generaal, en het werd den Hamburgschen Gezanten ten antwoord op hunne voorslagen gegeven. Zij vertrokken er mede huiswaarts, ten einde het aan hunne lastgevers mede te deelen. De Koning van *Denemarken* werd er onkundig van gehouden, en uitgenoodigd om zijn geschil met *Hamburg* bij voortduring aan de bemiddeling van Hun Hoog Mogenden toe te willen vertrouwen. In Julij (1633) was de Secretaris van *Hamburg*, BARTHOLD MÖLLER, hier terug, met de klacht, dat de

1630—1634.

Maatregelen tot handhaving van de vrijheid der *Elbe*,

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 28 April, 1633. [2] Zie hiervoor, bl. 568—574.

[3] AITSEMA I, 1246—1294. *Resol. Holl.* 1632. p. 288, 289, 329, 335, 336. *Resol. Stat.-Gen.* 10, 24, 25, 29 Maart; 17, 24 April; 25 Junij; 15, 21 Julij; 3, 12, 24 Aug.; 4, 22 Sept.; 28, 30 Oct.; 22 Nov. 1632. Den eigenlijken grond, dat er voor *Hamburg* zoo weinig gedaan werd, zoekt AITSEMA daarin, dat *Amsterdam Hamburgs* voorspoed niet gaarne zou gezien hebben. — Onze Agent KAREL VAN CRACAU kreeg in Maart 1632 de hoedanigheid van Resident bij het Deensche Hof (*Resol. Stat.-Gen.* 25 Maart, 1632).

1630—1634. Koning van *Denemarken* de verlangde voorwaarden nog altijd niet had willen toestaan: hij had, gelijk later bleek, tot loon voor zijne bemoeijingen tot bevrediging van *Duitschland* door bemiddeling van WALLENSTEIN [1], van den Keizer de belofte verworven om een zwaren nieuwen tol op de *Elbe* te mogen heffen [2]. Daartegen besloot men zich, door onzen Minister PAUW in *Duitschland*, die alsnu de hoedanigheid van Gezant erlangde, te verzetten. Hij zou zich tot de Keurvorsten wenden, in de eerste plaats tot die van *Saksen* en *Brandenburg*, daarna tot die van *de Palts* en van *Trier*, ten einde te bewerken, dat 's Keizer belofte, aan den Koning van *Denemarken* gegeven, in den Raad der Keurvorsten niet mocht worden bekrachtigd. — Deze zaak nu was het, die tot bemanteling van het eigenlijke doel der zending naar *Keulen* en *Dusseldorp* strekte. De Heren RUTGER HUIJGENS, Gedeputeerde ter Generaliteit van wege *Gelderland*, en BEAUMONT werden, zoo heette het, met de taak belast, die trouwens vroeger reeds aan BILDERBEEK was opgedragen geworden, om te *Keulen* en te *Mainz* op de stem, die de Vorsten dezer Keurstaten in de zaak van den nieuwen Elbetol zouden uitbrengen, te werken [3]. In hunne Instructie echter bekleedde dit punt slechts de laatste plaats; de eerste artikelen, daarentegen, regelden hunne bemoeijingen, om den Keulschen Keurvorst en den Hertog van *Neuburg* binnen de palen der onzijdigheid te houden. De Gezanten moesten niet wachten totdat men hen van de overkomst der Zweedsche en Duitsche ruiters rekenschap vraagde; neen! zij moesten, na de mededeeling, dat de Staten besloten hadden, na de verovering van *Rijnberk*, hunne overwinningen voort te zetten, er dadelijk bijvoegen, dat Hun Hoog Mogenden ten dien einde die troepen »op gedane aanbieding" hadden laten komen. Daar men nu reeds meermalen ondervonden had, dat de vijand, telkens als van onze zijde de uitvoering van een groot krijgsplan tegen hem was ondernomen, den Keurvorst en den Hertog om troepen te leen had gevraagd, en hij dit voorzeker ook thans doen zou onder voorwendsel dat wij de Zweedsche en Hessische troepen ook tegen deze onze naburen wilden gebruiken, — zoo hadden de Gezanten te verklaren, dat wij geene vijandelijke bedoelingen hoegenaamd tegen hen hadden, maar de onzijdigheid trouw zouden in acht nemen, mits zij een dergelijk verzoek van onzen vijand geen gehoor gaven. In dit geval toch konden de Gezanten er niet voor instaan, dat de Zweedsche en Duitsche ruiters niet ook de Landen van den Keurvorst en den Hertog vijandelijk zouden bejegenen. In het algemeen moesten zij tegen elk dienstbetoon door dezen aan onzen vijand, als tegen inbreuk op de onzijdigheid, onbewimpeld protesteren, al ware het ook dat die hulp op naam van den Keurvorst van *Mainz* of van den Bisschop van *Würzburg* verstrekt werd. Aan den Hertog van *Neuburg* hadden de Gezanten boven-

---

[1] AITSEMA, II. bl. 73.

[2] *Resol. Holl.* 1633. bl. 440, 456; 25 Julij, 1633. *Resol. Stat.-Gen.* 19 Febr.; 2, 5 Maart; 23, 25 Julij, 1633. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 6, 19 Aug. 1633. *Notulen* enz. 18 Aug. 1633.

dien in last te verklaren, dat Hun Hoog Mogenden, aangezien zij geen genoegen namen met hetgeen hij ten behoeve van de uitoefening der Gereformeerde Godsdienst in zijne Landen gedaan had, de zaak verder aan de bemoeijing van den Keurvorst van *Brandenburg* overlieten. Deze zou zich des noods door middel van maatregelen van weerwraak ten nadeele der Katholieke geestelijken daartegen verzetten, en de Staten zouden hem daartoe de hand bieden [1]. 1630—1634.

De Hertog van *Neuburg* gaf op de groote zaak een bevredigend antwoord: nu vooral zou hij zich van elke hulpbieding aan de *Infante* onthouden. Slechts verlangde hij, dat de Staten hunnen invloed bij hunne bondgenooten zouden gebruiken om hem van al den overlast, dien zijne onderdanen te verduren hadden, te bevrijden; anders zou de onzijdigheid hem niets dan nadeel berokkenen, en hem niets overschieten, »dan met spot zijn land te verlaten zonder te weten, werwaarts de wijk te nemen." Zoo zou hij derhalve wel genoodzaakt zijn, van welken kant dan ook, hulp aan te nemen [2].

Niet minder inschikkelijk antwoordde de Keurvorst van *Keulen*, dien de Gezanten te *Bonn* aantroffen. De *Infante* had hem met aandrang om het volk laten verzoeken, dat van den slag bij *Hamelen* was overgebleven, doch hij had zulks geweigerd, en daar de Keurvorst van *Mainz* en de Bisschop van *Würzburg* der Infante hulp wilden toezenden, had hij dezen zulks ontraden en voor een deel kunnen beletten, waarover tusschen hem aan de eene en *Mainz* en *Würzburg* aan de andere zijde hooge woorden waren gevallen. Met dit antwoord namen onze Gezanten volkomen genoegen. De Keurvorst onderhield zich vertrouwelijk met hen, en verhaalde hun, hoe de Spanjaarden hem drongen om openlijk aan hunne zijde te treden, bewerende, dat, als wij onze zaken genoegzaam verzekerd zouden hebben, wij hem op het lijf zouden vallen en voet in *Duitschland* zouden zoeken te vatten [3].

Na zich te *Dusseldorp* en te *Bonn* van hunne taak te hebben gekweten, begaven zich de Heren HUYGENS en BEAUMONT naar *Mainz*, om den Keurvorst over den nieuwen Elbetol te spreken. Zijne Doorluchtigheid verklaarde op hun vertoog, dat hij tot het oprichten van dien tol geene toestemming zou geven, voor en aleer het volle Collegie der Keurvorsten bij elkander zijn en daarover rijpelijk overwogen zou hebben [4].

Tegelijkertijd vielen er klachten van *Bremen* over den tol, door den graaf van *Olden-* en der *Wezer*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Aug. 1633.

[2] AITSEMA, II, bl. 66—71. *Resol. Stat.-Gen.* 12 Sept. 1633.

[3] AITSEMA, II, bl. 73—76. *Resol. Stat.-Gen.* 24 Sept. 1633. Ook ditmaal vond de Keurvorst van *Keulen* bescherming bij den Koning van *Frankrijk*, die bij de Staten liet aandringen, dat hunne troepen 's Keurvorsten land zouden ontzien (*Resol. Stat.-Gen.* 28 Sept. 1, 21 Oct. 1633). Vgl. *Depêches* van LANGERAK van 24 Junij, en 28 Oct. 1633. [4] *Resol. Holl.* 1633. bl. 539.

1630—1634. *burg* op de *Wezer* geheven. Ook deze zaak zouden onze Gezanten, gelijk hun nader werd aangeschreven, aan de Keurvorsten van *Keulen* en *Mainz* voorhouden, gelijk de Staten den Graaf zelven daarover zouden schrijven en de opheffing van dien tol door hunnen Gezant PAUW aan de andere Keurvorsten en aan *Oxenstjern* zouden aanbevelen [1]. Hier evenwel betrof het eenen tol, reeds sints jaren door de Keurvorsten toegestaan, en slechts door *Bremen*, ondersteund door de Staten der Vereenigde Provinciën, niet erkend. Daarbij kwam, dat deze Stad niet zoo veel geld als *Hamburg* beschikbaar had om hare zaak bij de Keurvorsten, bepaaldelijk bij den behoeftigen Keurvorst van *Keulen*, te bepleiten, en daarentegen, de Graaf van *Oldenburg*, die zijne onderdanen tot blinde gehoorzaamheid had weten te brengen, en dus in het uitgeven van geld vrijer hand had, dan eenige Stadsregering, geene middelen spaarde om de Raden van Keizer en Keurvorsten, die op dergelijke baten rekenden, ja aanspraak maakten, gunstig voor zich te stemmen. Hoe het zij, de Keurvorsten van *Mainz* en *Keulen* gaven op het verzoek onzer Gezanten, betreffende den Wezertol slechts een ontwijkend antwoord [2].

Op de terugreize brachten onze Gezanten nog een bezoek bij den Hertog van *Neuburg*. Bij deze gelegenheid deelde hij hun mede, dat hij van den Zweedschen Rijkskanselier geene onzijdigheid had kunnen verkrijgen; dat hij dien ten gevolge op zelfverdediging bedacht moest zijn, en nog een regiment zou oprichten; konden de Staten hem ingeval van nood geene hulp bieden, zoo zou hij die van de Spanjaarden moeten aannemen. Dit ontrieden hem de onzen ten sterkste op grond dat hij zich, zoo doende, drie vijanden voor eenen, op den hals zou halen: behalve de Zweden, de Spanjaarden, die hem zouden uitmergelen, en bovendien ons krijgsvolk, daar de Staten de Spaanschen in zijn land niet zouden kunnen gedoogen [3]. De Vorst liet de onzen niet vertrekken zonder den Staten zijne diensten tot bevordering van een bestand met onzen vijand op het vriendelijkst aan te bieden [4].

Onderhandelingen met CHARNACÉ. Doch alle kans op het sluiten van zoodanig bestand was voor het oogenblik vervlogen, en daarentegen de naauwste aansluiting aan *Frankrijk* zoo goed als uitgemaakt.

Tegen het einde van Julij (1633) waren de ontwerp-artikelen, door CHARNACÉ overgeleverd [5], het voorwerp van een ernstig onderzoek bij de Staten-Generaal, en ook de Prins deelde zijne aanmerkingen op dat ontwerp mede. De laatste gaf toen te kennen, dat, als de Gecommitteerden van de andere zijde niet tegen het midden van Augustus in den *Haag* terugwaren, en dan onze eischen ten aanzien van Indiën en de Meijerij

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 13 Sept.; 17 Oct. 1633. [2] AITSEMA, II, bl. 76—79.

[3] AITSEMA; II, bl. 81.

[4] Den 31 Oct. deden de Heren HUYGENS en BEAUMONT verslag van hunne zending (*Resol. Stat.-Gen.* 31 Oct. 1633). [5] Zie hiervoor, bl. 708, 709.

niet inwilligden, men de onderhandeling voor goed moest afbreken, en daarentegen aan CHARNACE verklaren, dat wij gezind waren, ons met hem te verstaan en in het eerste jaar den oorlog krachtig door te zetten, zonder het oor aan eenig voorstel tot vrede te leenen. Ook in de twee volgende jaren zou men geen verdrag sluiten dan met kennisneming en raad van *Frankrijk*, ja, zelfs wanneer er een verdrag met onze tegenpartij tot stand was gekomen, zou men, bijaldien de Koning van *Frankrijk* door *Oostenrijk* of *Spanje* in zijne tegenwoordige bezittingen werd aangerand, den vrede op nieuw breken, mits ook de Koning, zoo wij na den vrede vijandelijk werden aangetast, tot vredebreuk met onzen vijand en tot onze hulp bereid was. De Prins zag er, even als de Staten, zwarigheid in, ons tegenover *Frankrijk* te verbinden tot verzekering der Katholieke Godsdienst in de Zuidelijke Nederlanden: het manifest, in het vorige jaar uitgevaardigd en thans te herhalen, was tot geruststelling der Roomschgezinden toereikend. Voor het geval, dat de Koning aan *Spanje* dadelijk den oorlog verklaarde, moest men met hem een accoord treffen tot verdeeling der Spaansche Nederlanden. — Van hunnen kant verlangden de Staten het te sluiten verdrag met *Frankrijk* tevens dienstbaar te maken aan de vervulling hunner wenschen in zekere ondergeschikte belangen. Zoo begeerden zij zich het recht toegekend te zien om eenen Consul te hebben te *Bayonne* en te *St. Jean de Luz*, en vrijstelling voor onze ingezetenen van het recht van *aubaine*, volgens een vroeger gemaakt, maar niet achtervolgd accoord; alsmede nu ten minste vergoeding der kosten voor de vloot van HAUTAIN, in 1625, en schadeloosstelling voor eenige schepen der onzen in 1628 voor *Rochelle* ten gevolge van de maatregelen der Fransche Regering verloren gegaan [1]. 1630—1634.

In September (1633), toen CHARNACÉ met klimmende heftigheid op uitsluitsel aandrong, werd de zaak van het verdrag met *Frankrijk* hervat. Met de aanknoping van ernstig gemeende onderhandelingen met den Franschman zou de wegzending der Brabantsche Gecommitteerden gepaard gaan, en daartoe kon *Holland* nog niet komen [2]. Den 8sten October kwam men tot het besluit om dien Gecommitteerden op nieuw een ultimatum te stellen. Hun zou aangezegd worden, dat zij hier niet waren gekomen om, als waren zij residenten, hun verblijf te houden, maar om als ambassadeurs te onderhandelen. Ingeval zij derhalve nog niet van eene behoorlijke volmacht voorzien waren, moesten zij die binnen zes weken bekomen hebben, of van deze zijde zou men besluiten, hun hun afscheid te geven. — Hiermede was het afscheid uitgesteld, ja, was het in de hand der Spaansche Regering gesteld het alsnog te voorkomen. Vandaar dat dit besluit groot ongenoegen gaf, niet alleen aan de Provinciën *Zeeland*, *Friesland*

Men legt het er op toe om die van de andere zijde hun afscheid te geven.

[1] *Notulen* enz. 25 Julij; 18 Aug. 1633.

[2] *Notulen* enz. 6, 13, 17, 21, 27, 28, 30 Sept.; 1 Oct. 1633. *Resol. Stat.-Gen.* 26 Sept. 1633. *Resol. Holl.* 1633, bl. 546, 547.

1630—1634. en *Groningen*, die den Gecommitteerden dadelijk hun paspoort gegeven wenschten te zien, maar ook aan den Prins, die zich tegenover CHARNACÉ zoo goed als verbonden had, dat de tegenwoordigheid der Brabantsche Heren niet langer zou geduld worden. Met dien Franschen Gezant was Zijne Excellentie alstoen op den besten voet, en gene weet dat besluit aan den invloed van een viertal leden der Hollandsche Staten, en daaronder bepaaldelijk aan den Raadpensionaris. Ging de Koning van *Frankrijk* oprecht met hem om, dus verzekerde de Prins aan CHARNACÉ, en ondersteunde hij hem naar behooren, dan zou hij dezen tegenstand wel weten te breken. Niettemin deinsde hij alsnog terug voor eene plechtige verklaring van zijn persoonlijk gevoelen tegenover de Staten van *Holland*, iets waartoe SOMMELSDIJK, zoo hij CHARNACÉ ten dezen niet misleid heeft, Zijne Excellentie gaarne zou hebben zien besluiten [1].

De wijze op welke de Gecommitteerden van de andere zijde de boodschap der Staten-Generaal opnamen, getuigde van moedeloosheid. Zij antwoordden, dat Hun Hoog Mogenden groot gelijk hadden; zij zelven, voegden zij er bij, wisten waarlijk niet, wat de oorzaak was, dat zij, in weerwil van hun gedurig schrijven, uit *Brussel* niets zagen opdagen. Alleenlijk was hun het verzoek toegekomen, om zich hun verblijf alhier niet al te zeer te laten verdrieten, en daarbij de mededeeling, dat de Infante zich onlangs had uitgelaten, dat de Koning tegenwoordig meer dan ooit te voren tot vredehandeling was genegen [2].

Frankrijk scheen niet te willen begrijpen, dat aan de zaak der onderhandeling met de Brabanders nog geen eind was gemaakt. Althans BAUGY verscheen den 7den derzelfde maand voor de Staten om hun dank te zeggen, dat zij die onderhandeling alsnu ten eenenmale hadden afgebroken. Hij sprak zoo op grond van een schrijven, vóór twee maanden door de Staten aan LANGERAK gericht. Doch de Staten wilden zich zulk eene verklaring hunner woorden niet opgedrongen zien, en lichtten den Ambassadeur nader omtrent hunne ware meening in [3].

Toen de zes weken, welke den Gecommitteerden van de andere zijde gesteld waren, ten einde spoedden, verzocht CHARNACÉ bij de Staten-Generaal gehoor. Hiertoe zou hij eene bepaalde zending en hoedanigheid van zijn Hof behoefd hebben, welke hij tot dusverre niet ontvangen had. Derhalve bepaalde men zich, door eene Commissie te laten vernemen, wat hij te zeggen had. Het bestond in heftige klachten, dat hij nog altijd geen antwoord had gekregen op zijnen voorslag van alliantie, eene zaak, waarin het ons, zeide hij, voegde, naar 's Konings gunstige beschikking te dingen, en niet omgekeerd. Hiermede (betuigde hij) werd 's Konings waardigheid gekwetst. Slechts zijne belang-

---

[1] *Notulen* enz. 8 Oct. 1633. *Archiv. de la Mais d'Or.* p. 39—41.

[2] *Notulen* enz. 11 Oct. 1633.

[3] *Notulen* enz. 1 Oct. 1633. *Resol. Stat.-Gen.* 17, 18 Oct. 1633.

stelling in onzen Staat en in het lot der bondgenooten in *Duitschland* maakte, dat hij van zich kon verkrijgen, hier langer op antwoord te wachten. Ook wilde hij gelooven, dat dit dralen zijn oorzaak vond in onzen regeringsvorm en in overgroote bedachtzaamheid. Wel waren er eenigen onder de Staatsleden verblind door bijzondere belangen of door eene ijdele hoop op rust; maar ongelijk veel meer, en dat wel de besten onder hen, betreurden die verblinding als eene ramp en laakten die kwaadwilligheid. Derhalve zou hij nog eenige dagen geduld oefenen; maar tegen dat die verloopen zouden zijn, verzocht hij een bepaald antwoord. Zijn voorslag zou thans wel aan allen bekend wezen: immers was die zelfs te *Brussel* ruchtbaar geworden. De personen, welke deze mededeeling aan den vijand op hun geweten hadden, moesten, zulks verlangde hij, opgespoord en gestraft worden: stond er een Franschman schuldig aan, zoo zou de Koning hem voorbeeldig tuchtigen. — Deze bitse rede besloot CHARNACÉ evenwel met eene beleefde wending, en tevens overhandigde hij alsnu, om meer openbaar te kunnen onderhandelen, zijne geloofsbrieven, reeds van den 12den Januarij van dit jaar (1633) gedagteekend [1].

1630—1634.

CHARNACÉ laat zich dreigend uit over sommige Staatslieden.

Tegelijker tijd hadden de overgebleven Gecommitteerden antwoord gekregen. PAUW, beseffende, dat men slechts naar een voorwendsel uitzag om hem wegens Spaanschgezindheid in staat van beschuldiging te stellen [2], wilde hen niet hooren, zonder daartoe eerst gemachtigd te zijn. Hunne mededeeling behelsde, dat op ons ultimatum naar *Spanje* geschreven was. Op dit schrijven echter was nog geen antwoord ingekomen, tot leedwezen der Regering en der Staten te *Brussel*, die steeds begeerden aan de *Nederlanden* rust te geven. Alsnu was de Hertog van AERSCHOT (den 16den November) naar *Spanje* op reis gegaan, om den Koning met den staat der onderhandelingen bekend te maken. Op dezen grond verzocht men uitstel van onze eindbeslissing. Ten slotte verklaarden de Gecommitteerden, dat het aan de zijde hunner lastgevers niet haperde, als die steeds bleven wenschen, dat de onderhandeling tot een goed eind mocht komen. — Hierop besloten de Staten-Generaal vooralsnog niets bepaalds: alleenlijk lieten zij onderzoeken, of het werkelijk zoo was, als men vermoedde, dat er, namelijk, eenige tegenstrijdigheid bestond tusschen de schriftelijke en de mondelinge verklaringen der Gecommitteerden [3]. Doch geene voorwendselen om de zaak slepend te houden kwamen er meer te pas op het bericht, den 5den December aan de Staten medegedeeld, dat de Aartshertogin ISABELLA CLARA EUGENIA, op zevenenzestigjarigen leeftijd ten gevolge eener verkoudheid, die zij zich bij de vervulling van eenen godsdienstplicht op den hals had gehaald, overleden was. De edele vrouw, wier deugden om strijd werden geprezen, zag bij haar verscheiden de hoop op de bevrediging der Nederlanden zoo verre van verwezenlijkt als immer te voren. De voldoening van haren onderdanen

AERSCHOTS vertrek naar *Spanje*.

Overlijden van de Infante ISABELLA.

---

[1] *Notulen* enz. 18, 19 Nov. 1633. [2] *Archiv. de la Mais. d'Or.* t. a. pl. p. 43.
[3] *Notulen* enz. 19, 21, 22, 23, 25 Nov. 1633.

1630—1634. datgene verleend te hebben, wat zij hun het liefst gegund had, was haar derhalve niet geschonken. Ook voor haar, als voor die allen, welke haar sedert de onlusten in de *Nederlanden* te *Brussel* voorgegaan waren, was dat bewind eene bron van angst en zorgen geweest.

Op het vernemen van de aankondiging van dit overlijden deed de President der Staten-Generaal, de Heer VAN RANDWIJK, het voorstel om den Brabantschen Heren aan te zeggen, dat met deze gebeurtenis de machtiging, hun door hare Hoogheid, op grond van 's Konings procuratie van het jaar 1629, gegeven, kwam te vervallen. Voorts zou men hun voorhouden, hoe er thans een einde te wachten was van die matiging, welke de goede hoedanigheden en deugden der Prinses hadden weten in acht te doen nemen, waar de aard der Spanjaarden, nu zoo lang reeds gebleken, niets dan roekelooze hardheid en wreedheid zou medegebracht hebben. Thans zou waarschijnlijk een Spaansche Goeverneur over de Zuid-Nederlanders worden gesteld, die ze niet met zachtheid regeren zou. Derhalve was het hun geraden in overweging te nemen, wat hun alsnu te doen stond. Op dezen grond zouden de Gecommitteerden eenen uit hun midden naar de Staten te *Brussel* kunnen zenden om met hen te raadplegen en hun te verzekeren, dat Hun Hoog Mogenden, als goede Nederlanders, naar bevind van zaken zeer gaarne hunne welwillendheid zouden betoonen [1]. — De strekking van dit voorstel was om te beproeven, of de schrik voor het harde Spaansche bewind de Zuidelijken alsnog zou bewegen om zich thans ten minste zelfstandig te gedragen, zich van *Spanje* onafhankelijk en met ons gemeene zaak te maken. Zoo zou de vrede onverwacht weder nader gebracht en de vervulling van den wensch, in onze manifesten van het vorige jaar uitgedrukt, weder waarschijnlijker zijn geworden. Geen wonder dat op een voorstel, zoo gewichtig, geen dadelijk besluit genomen werd. Maar spoedig was de meerderheid het eens, dat men die proef niet zou nemen, maar van de gelegenheid gebruik zou maken om aan de onderhandelaars hun afscheid te geven. Tegen de stem van *Holland* en *Overijsel* werd, met goedvinden van den Prins, in de vergadering tegenwoordig, de Griffier gelast om een ontwerp van afscheid te stellen. Ten laatste werd men het eens omtrent eene acte van afscheid van den volgenden inhoud: Het achterblijven eener behoorlijke procuratie van den Koning had Hun Hoog Mogenden doen vermoeden, dat de handeling van de andere zijde of niet oprecht gemeend was geweest of tegengewerkt was geworden door dezulken, wien het welvaren der *Nederlanden* niet ter harte ging. Deswegens vonden Hun Hoog Mogenden niet goed, dat de onderhandelaars hier langer bleven, maar oordeelden zij het dienstig, dat zij zich bij hunne medegecommitteerden te *Brussel* vervoegden, om in vereeniging met dezen de zaak des vredes en der rust voor de gezamenlijke *Nederlanden* te bevorderen. Wanneer zij de vereischte procuratie en naderen last

Die van de andere zijde krijgen hun afscheid.

[1] *Notulen* enz., 5 Dec. 1633.

J.F.C. Reckleben sculps.

bekomen zouden hebben, zouden Hun Hoog Mogenden niet nalaten zich tot voortzetting van de aangevangen handeling zoodanig te verklaren, als tot staking van den oorlog noodig zijn zou. — Hiermede werd de hoop op eene hervatting der onderhandelingen niet afgesneden; maar niettemin werd niet onduidelijk te kennen gegeven, dat tot nu toe nog niets degelijks was tot stand gebracht en dat de aanvang van nieuwe onderhandelingen van de andere zijde zou moeten komen. Toch mishaagde deze acte aan de Provinciën *Zeeland*, *Friesland* en *Groningen*, die de Brabantsche Heren zonder plichtplegingen of ten minste zonder gewag van mogelijke hervatting der onderhandelingen weggezonden wilden zien. — De Gecommitteerden van de andere zijde namen de acte aan, maar zeiden daarbij, dat zij steeds oprecht en ook de Staten te *Brussel* ter goeder trouw geweest waren. Zulks bleek nog daaruit, dat de Hertog van AERSCHOT bereid was bevonden om, hoezeer ongesteld, in dit saizoen naar *Spanje* te vertrekken, waar hij aangenaam zou zijn en vele moeijelijkheden uit den weg ruimen zou. Ten slotte verzochten zij nog eenige weinige dagen hier te mogen blijven, daar zij uit *Amsterdam* geld wachtten: intusschen zouden zij de acte naar *Brussel* opzenden, om daarop de meening der Staten, aldaar vergaderd, te verstaan. — Zonder zich over dit voornemen uit te laten, vergunden Hun Hoog Mogenden hun nog tien dagen. — Nog vóórdat men te *Brussel* van de acte van afscheid kennis kon bekomen hebben, werd in een schrijven, van daar aan den Prins gericht, hoog opgegeven van de neiging, die er bestaan zou om zich tot vrije Staten te maken, en dat wel voornamelijk met aansluiting aan *Frankrijk*. Op de mededeeling van dezen brief lieten de Staten den Prins verzoeken, CHARNACÉ te polsen omtrent hetgeen in deze zaak van *Frankrijk* te wachten was. — Weinige dagen later kwam een antwoord van de Staten van *Brussel* op de acte van afscheid. In dit antwoord bevestigden zij wat hunne Gecommitteerden alhier van hunne oprechtheid en van de strekking van AERSCHOTS ondernomen reize gezegd hadden. Zij betreurden mitsdien, dat de Staten-Generaal goed gevonden hadden de onderhandeling te staken, te meer omdat men op goeden grond hopen mocht, dat men binnen zeer korten tijd de goede uitwerking van des Hertogs onderhandeling vernemen zou. — Na de ontvangst van dit bescheid verklaarden de vier nog overgebleven Gecommitteerden, dat hun thans niets meer overschoot, dan hun afscheid van Hun Hoog Mogenden te nemen. Daartoe verschenen zij den 26sten December (1633) ter vergadering. EDELHEER voerde het woord. Het was hun leed, zeide hij, dat de handeling vruchteloos was afgeloopen. Thans gingen zij naar *Brussel* tot hunne medegedeputeerden om de zaak te helpen bevorderen en op beteren voet te brengen; doch niet zonder Hun Hoog Mogenden te bedanken, voor al de eer, vriendschap en goede bejegening, hun bewezen. De President der Staten-Generaal (het was de Heer PLOOS VAN TIENHOVEN, Gedeputeerde van *Utrecht*) antwoordde, dat van onze zijde genoeg gebleken was, hoe gaarne wij eene uitkomst uit den oorlog hadden gevonden. Doch daar God Almachtig dit nog niet geliefd had te verleenen,

1630—1634.

1630—1634.

zoo zouden wij Hem bidden onze wapenen te zegenen, totdat men tot een gelukkig uiteinde van den oorlog gekomen zou zijn. — Met dezen slechten troost gingen de Gecommitteerden henen [1].

Holland verlangt waarborgen alvorens in eene alliantie met *Frankrijk* te treden.

Na hun vertrek scheen het verdrag met *Frankrijk* nu dadelijk zijn beslag te moeten krijgen. Doch deze zaak vlotte nog in geenen deele, en de reden was deze, dat *Holland* zich tegen alle mogelijke uitkomsten nog geene genoegzame waarborgen voor het behoud harer zelfstandigheid en der eigenaardigheid van haar bestaan gegeven achtte. Nadat *Holland* de krijgsondernemingen van den zomer met haar krediet en rijkelijke geldtoezendingen getrouw gesteund had [2], herinnerde deze Provincie in het najaar op krachtige wijze, dat nog altijd de voorwaarde, bij de aanvaarding der verplichting tot het dragen der kosten van den oorlog te lande door haar gesteld, niet was vervuld, en de Provinciën de sommen, die zij aan de Admiraliteiten schuldig waren, nog niet voldaan hadden. Weder begon zij te spreken van het inhouden van hare *quote* voor den landoorlog, ten einde dat bedrag aan de zeezaken te besteden [3]. Deze klacht beduidde, dat zij steeds niet onvoorwaardelijk dacht toe te stemmen in het sluiten van het nader verdrag met *Frankrijk*, waaruit een nieuwe veldtocht in het volgende jaar volgen moest.

Toestand der zeezaken.

Dat de Provincie niet zonder reden klaagde over onvervuld gebleven behoeften der Admiraliteiten, kon de geschiedenis van het zeewezen in het nu bijna ten einde geloopen jaar bewijzen. In de maanden Februarij en April (1633) deed de vijand den onzen op zee weder zware verliezen ondergaan, en de Luitenant-Admiraal VAN DORP had, én toen én ook later, op verre na zoo veel schepen niet beschikbaar, als men gemeend had; ja, in de maand April was de Admiraliteit van het Noorderkwartier op het punt om den Vice-Admiraal QUAST en den Kapitein KLAAS JANSSEN, elk met zijn schip, af te danken wegens gebrek aan geld [4]. Het is echter waar, dat de ondernemingsgeest en de stoutmoedigheid der bijzondere personen het land met nieuwe inspanning ter bestrijding van den vijand ter zijde stond. De dienst van de Directie tot versterking van de convooijen naar de Oostzee en *Noorwegen* werd nog voor dit zomersaizoen aangehouden [5], en de Zeeuwsche kaapvaarders, *Nieuwe Geuzen* genaamd, rust-

[1] *Notulen* enz., 5, 7, 8, 9, 10, 16, 17, 23, 26 Dec. 1633. Gedurende het verblijf der Brabantsche Gecommitteerden hadden de aanzienlijksten onder hen van de gelegenheid gebruik gemaakt om zich te voorzien van allerlei materialen en voorwerpen van gemak, weelde en kunst. Zoo voerde, bij voorbeeld, de Aartsbisschop schilderijen, de Hertog van AERSCHOT 200 oranjeappelboomen uit (*Resol. Stat.-Gen.* 21 Mei, 1633).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Mei; 1, 2 Junij, 1633.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Oct., 1633. *Resol. Holl.* bl. 533; 25, 27, 28 Mei, 1633.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 25 Jan.; 3, 10, 23, 28 Febr.; 15, 21 April; 16, 18 Junij, 1633.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Maart, 1633.

ten schip op schip uit en behaalden zoo menigen prijs op den vijand, dat het Land verlegen was om al de uitgeloofde premiën te betalen [1]. Maar met dit al werd in den zomer door de aanstaande terugkomst van eenige galjoenen uit *Spanje* groote bezorgdheid gewekt, daar zij zich stonden te vereenigen met een groot aantal koningschepen, welke, niet zonder dat de commandeur CLEUTER, die zulks had moeten beletten, van gebrek aan waakzaamheid verdacht werd [2], uit de Vlaamsche havens uitgeloopen waren. Bovendien moest men de Engelschen in het oog houden, die soldaten, in *Ierland* voor de dienst des Konings van *Spanje* geworven, naar *Vlaanderen* overvoerden [3]. Pas had de Admiraliteit van *Amsterdam* verklaard, noodzakelijk gelden boven haar gewone inkomen te behoeven [4], toen *Holland* met de zoo even vermelde vermaning optrad, en daar nu ook de Admiraliteit van *Rotterdam* klaagde hare taak bezwaarlijk te kunnen blijven vervullen wegens wanbetaling van *Gelderland*, *Utrecht*, *Friesland* en *Overijsel*, smeekten de Staten-Generaal die Provinciën, »de hand over het hart te willen leggen" en hare achterstallen, volgens de plechtige besluiten in het voorjaar genomen, te voldoen: anders voegden zij er bij, zou *Holland* hare quote ten behoeve van de landmacht inhouden [5]. 1630—1634.

Reeds was er dan ook sprake van het afdanken van eenige troepen. De Prins scheen dit niet te wraken; doch zijne bedoeling daarbij was om, op het dringend verzoek van den Zweedschen Gezant [6], de soldaten, dus uit onze dienst ontslagen, naar *Duitschland* te zenden, ten einde den voortgang van den Hertog van FERIA te stuiten. Hij vond daarin te minder zwarigheid, omdat ook uit *Brabant* een aantal ruiters en voetvolk den Hertog te gemoet en ter hulp gezonden was [7]. Dit denkbeeld werd sterk ondersteund door CHARNACÉ, met deze bepaling, dat de door ons, en dat in geen klein aantal, van huis te zenden troepen zich, des verzocht, met de troepen van den Koning van *Frankrijk* in het Triersche zouden mogen vereenigen, waar men dien Spaanschen Hertog vreesde te zullen zien opdagen [8]. Toen de genoemde Fransche Gezant dit verzoek deed, klaagde hij tevens, met droefheid vernomen te hebben, dat Hun Hoog Mogenden een goed aantal hunner troepen wilden afdanken. Dit, zeide hij, zou den Koning en onze vrienden in *Duitschland* zeer bedroeven, en daarentegen den vijand aanmoedigen Er is sprake van het afdanken van troepen.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 28 April; 16 Junij; 6, 12 Aug.; 21 Oct., 1633. *Notulen* enz, 15 Junij, 7 Julij, 1633. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 17 Julij; 26 Aug.; 1 Sept., 1633.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Junij; 13 Sept., 1633.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Oct., 1633. [5] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Dec. 1633.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 11, 19, 28 Nov., 1633.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Nov.; 1, 13, 15 Dec., 1633.

[8] *Dépêches* van LANGERAK v. d. 2 en 9 Dec., 1633.

1630—1634. en hem in de hand werken [1]. — *Holland* was in geenen deele ongevoelig voor den nood onzer bondgenooten in *Duitschland;* maar die Provincie wilde, op grond van het gevaar, dat bepaaldelijk de *Palts* dreigde, van op nieuw overmeesterd te worden, *Engelands* Koning en de Engelsche Grooten aangespoord hebben om zich *Duitschlands* zaak aan te trekken [2]. Zoo zou tegelijk *Duitschland* geholpen, en Koning KAREL II genoodzaakt wezen, zijne voor ons zoo bedenkelijke verstandhouding met onzen vijand af te breken. — In weerwil dan van CHARNACÉS klacht, en terwijl de zes overige Provinciën zich geneigd betoonden om slechts eenige zwakke compagniën van de zoogenaamde ongerepartiëerde tot een kleiner bedrag van manschappen terug te brengen en de andere troepen aan te houden, verklaarde *Holland* geene andere dan de troepen, die op de staten van oorlog van 1621, 1625 en 1627 voorkwamen, te kunnen aanhouden; ten uiterste zou zij kunnen toestaan, dat de 50 compagniën, in 1628 gelicht, in dienst werden gehouden. De Prins hield daartegen vol, dat met de legermacht, dus verminderd, het land niet verdedigd kon worden: laat staan dat daarmede aan geen aanvallenden oorlog te denken viel: zelfs onze grenzen zouden, zoo doende, gevaar loopen van overrompeld te worden. Dus sloeg hij voor, om de troepen, die *Holland* afgedankt wenschte te zien, in dienst te laten blijven en ze uit de subsidiën onzer bondgenooten (men vleide zich in dezen tijd weder met de hoop, dat *Venetië* de uitbetaling van haar subsidie zou hervatten [3]) en uit de overschietende inkomsten der Generaliteit te onderhouden.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Dec., 1633. Vgl. *Notúlen* enz., 21 Nov., 1633.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 19, 22 Nov., 1633.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Nov.; 31 Dec., 1633. Maanden lang had onze Gezant OOSTERWIJK te *Venetië* op het leveren van het subsidie aangehouden, en de Staten waren in den aanvang van het jaar 1633 zoo ontevreden over de nalatigheid der Republiek, dat zij den Venetiaanschen Gezant (toen CONTARENI: GUZZONI was met wederzijdsche blijken van tevredenheid vertrokken) verklaarden, dat zij een langer uitstel van betaling als schennis der alliantie zouden aanmerken en hunnen Gezant herwaarts terugroepen. CONTARENI voerde allerlei verontschuldigingen aan, onder anderen de schade door de financiën van den Staat geleden ten gevolge eener besmettelijke ziekte, die de helft der onderdanen weggerukt had (*Resol. Stat.-Gen.* 3 Nov.; 26 Dec., 1631. 7, 8 Jan.; 4 Maart; 2 Junij; 3 Julij; 4, 10 Aug.; 4 Sept.; 14, 18 Nov., 1632. 24 Jan.; 5, 22 Febr.; 2 Maart; 20 Junij; 17, 20 Julij; 8 Aug.; 5 Sept.; 3 Oct., 1633. *Resol. Holl.* 1633, bl. 546). De ware reden was, dat de alliantie met zulke ketters en gemeen volk, als waarvoor men de Hollanders hield, zelfs bij den geringen man binnen *Venetië* met geen gunstig oog werd aangezien. De Spaansche Gezant deed de Venetiaansche Senatoren blozen over hun bondgenootschap met die Hollandsche *kaasmakers*, en de geheele natie kon niet anders dan met afschuw over onze ketterij bezield zijn. Vandaar dat de Regering niet alleen niet vaardig, maar zelfs huiverig was om hare onderdanen te belasten ten einde aan ons subsidiën op te brengen (zie DE JONGE, *Nederl. en Venetië*, bl. 163, 204, 205). De pest evenwel, van welke CONTARENI gewaagde, was werkelijk allervreeselijkst geweest (zie denzelfden, bl. 194).

Hierin kon *Holland* niet treden, en alsnu werd er eene Deputatie uit de Staten-Generaal tot de Staten van dat Gewest gezonden om hen tot een ander gevoelen te bewegen. Het antwoord van Hun Edel Mogenden was niet gunstig. Zij bleven bij hun gevoelen. Immers moesten zij herinneren, dat de Provinciën hare beloften ten aanzien van het zeewezen niet gestand gedaan hadden, en haar onder het oog brengen, dat zij de geldmiddelen der Generaliteit zeer lieten verloopen. Sommige Gewesten leverden niet alleen niet de kapitalen met de interessen, die tot vervulling harer achterstallen gelicht waren, maar ook niet de interessen van de kapitalen, met gemeen consent door de Generaliteit gelicht en meestal door *Holland* aan de Generaliteit gecrediteerd. Bovendien hadden eenige Provinciën zich van een gedeelte harer quote ontslagen. Deswegens was *Holland* hare ondragelijke lasten moede geworden, en moesten de Provinciën het niet vreemd vinden, zoo zij door afsnijding van eenige uitgaven zorg droeg niet geheel en al onvermogend te worden. — De Provinciën, dit was de zin dezer rede, konden gemakkelijk tot het voortzetten van den oorlog op den kostbaren voet van het verloopen jaar besluiten: zij rekenden daarbij, dat *Holland* de kosten zou betalen. — Doch dit was vooral daarom te veel gevergd, omdat *Holland* den degelijksten grond had om de uitkomst, waartoe de oorlog, op dien voet voortgezet, leiden zou, te mistrouwen. — Het antwoord van *Holland* werkte niets meer uit, dan wat zulke betuigingen gemeenlijk uitwerkten. De Provinciën, namelijk, verzochten haar, zich alsnog naar het gevoelen der meerderheid te voegen, belovende met zijne Excellentie te zullen raadplegen over de middelen, waaruit de troepen zouden te onderhouden zijn, en over het nemen van een besluit, strekkende om aan *Holland* redelijk genoegen te geven. Des anderen daags was alles wat *Holland* inwilligde, het in diensthouden der 50 Compagniën van 1628 en dat nog wel onder beding dat de Provinciën aan al de finantiële bezwaren, door haar opgesomd, zouden te gemoet komen, en *Gelderland* en *Overijsel* weder op hare quote van den tijd van het Bestand zouden gebracht worden [1]. Deze eisch werd beantwoord met nieuwe beloften en een herhaald verzoek, dat *Holland* zich toch ten volle met 's Prinsen voorslag mocht vereenigen [2]. 1630—1634.

Intusschen werd er iets verricht om aan *Hollands* verlangen te voldoen. Er werden

[1] Reeds sedert anderhalf jaar was daarop met kracht aangedrongen (*Resol. Stat.-Gen.* 4 Sept.; 20 Nov. 1632.) Aanvankelijk had *Gelderland* drie in het honderd betaald. Sedert de rust van het Bestand was $4\frac{1}{2}$ van haar gevergd, welke quote allengs verhoogd was, totdat zij in 1613 $5\frac{1}{2}$ had opgebracht. Toen de oorlog hervat was, had men hare quote verminderd tot $4\frac{1}{4}$. Doch dit bedrag achtte de Provincie zelfs nu nog te hoog; terwijl de andere Provinciën haar tot de quote van 1613 ($5\frac{1}{2}$) wilden teruggebracht zien. *Overijsels* quote was in 1609 op $2\frac{3}{4}$ gebracht, nadat zij vroeger op slechts $1\frac{3}{4}$ was aangeslagen (*Resol. Stat.-Gen.* 7 Junij 1634).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 23, 24 Dec. 1633.

1630—1634. maatregelen genomen om *Gelderland* te nopen zich op nieuw met het vroeger bedrag harer quote te belasten. De Raad van State stelde voor, daar alle middelen van overreding gebleken waren niets te baten, de verhoogde quote »bij executie" van *Gelderland* in te vorderen. Met dit advies vereenigden zich de Staten-Generaal: met den 1sten Februarij (1634) zou de Provincie gedwongen worden de quote van 5½ percent te betalen, voorloopig voor een jaar: dan kon zij in den loop van het jaar door opening te doen van haar inkomen de gronden blootleggen, die zij had om dit bedrag te weigeren. Hierop barssten de Geldersche Gedeputeerden in bittere klachten uit. Zij weten het genomen besluit aan partijschap; spraken van inbreuk op de Unie, en noemden het eene zaak van groote ergernis en kwade gevolgen »in dezen loffelijken voorspoedigen Staat" eene Provincie dus te bejegenen, die als uiterste grens met haar eigen bederf hare bondgenooten voor 's vijands overlast vrijwaarde [1]. Dus hielden de Gelderschen het er voor, dat zij opgeofferd werden aan *Hollands* ongezindheid om den oorlog onvoorwaardelijk voort te zetten: het was partijschap in hun oog, dat *Holland* hare schatten niet veil had om blindelings mede te gaan op den weg, dien men aan de hand van *Frankrijk* met de voortzetting van den oorlog te lande wenschte in te slaan. — Dat de Franschen, en met name CHARNACÉ, zich niet minder verbitterd tegen de mannen betoonden, die *Hollands* besluiten leidden, laat zich denken. RICHELIEU betuigde zijne verbazing, dat één man, hij bedoelde den Raadpensionaris PAUW, in staat was zulke machtige beletselen aan den door hem gewenschten gang van zaken in den weg te stellen, en dat die persoon zoo veel macht en invloed had om kwaad te doen. — RICHELIEUS verbazing strekt PAUW tot geen geringe onderscheiding, en dat hetgeen de Hollandsche staatsman verrichtte, den Franschen staatsdienaar kwaad docht, is juist een bewijs, dat hij *Hollands* onwraakbare belangen tegenover *Frankrijk* wist te doen gelden. Den Prins, daarentegen, achtte RICHELIEU alstoen geheel voor *Frankrijk* gewonnen, en bleef dit zoo, dan moest, daar het gevoelen van PAUW en dat van den Prins onmogelijk nevens elkander bestaan konden, de eerste, volgens het oordeel des Kardinaals, noodwendig door den laatste te gronde gericht worden [2]. Zoo gansch onvoorwaardelijk evenwel, als de Fransche Gezant en zijn opperhoofd zich vleiden, maakte de Prins zich niet aan *Frankrijks* verlangen dienstbaar. Hij weigerde steeds HAUTERIVE te laten vertrekken om, naar de nog in Maart uitgedrukte begeerte des Konings, in *Frankrijk* te recht te staan [3], en inwilligingen ten aanzien van de Katholieke godsdienst wilde hij niet in het verdrag opgenomen hebben, wat hij ook voor het overige gezind mocht zijn voor de Katholieken te doen. Ten einde den aandrang op dit laatste punt af te weren, voerde hij CHARNACÉ te gemoet, dat de tegenstanders van de nadere alliantie met *Frankrijk* niets liever wenschten, dan dat de Koning

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Jan. 1634.

[2] *Archiv. de la Mais. d'Or. t. a. pl.* p. 41, 42.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Maart, 1634. *Archiv. de la Mais d'Or.* p. 51, 52.

dezen zijnen eisch volhield: dan toch hadden zij een voorwendsel om de onderhandelingen te doen afbreken [1]. Doch had de Prins zijne voorwaarden, des te ijveriger stelde men van de Fransche zijde thans alles in het werk om hem tot een krachtig doorzetten van *Frankrijks* wil te bewegen. Men vleide de Prinses, dat, als zij de houding aflegde, die zij tot nog toe had aangenomen, en den tegenstand der Steden langer niet stijfde, men haren zoon *Prins van het land* zou maken [2], en tegelijk nam CHARNACÉ het voorkomen aan, alsof hij naar *Frankrijk* terug wilde keren, ten einde den Prins eene aanleiding te geven om, door eene openlijke verklaring van gevoelen tegenover *Amsterdam*, met gezag op te treden en een einde te maken aan den tegenstand van personen, die, toonden zij zich nu reeds zoo stout, zich, als de vrede eenmaal gesloten was, nog wel veel meer zouden aanmatigen [3]. 1630—1634.

Met dit al was CHARNACÉ ernstig ongerust, dat van het sluiten van een verdrag wederom niets zou komen. Men had als grond van uitstel de reize van den Hertog VAN AERSCHOT naar *Spanje:* wie wist, wat die op kon leveren.? In allen gevalle was het billijk, af te wachten wat van daar vernomen zou worden. Reeds vernam men, dat de Markgraaf VAN AYTONA uit *Spanje* eene volmacht ontvangen had [4]. Niettemin, *Holland* zou zich niet onverbiddelijk toonen. Had deze Provincie eenmaal goed doen uitkomen waar zij op stond, en wat zij des noods zou handhaven en doen gelden, zoo wenschte zij de middelen, om in het belang der Duitsche bondgenooten den oorlog voort te zetten, niet te weigeren. Toen echter de Prins den 10den Januarij (1634) den voorslag deed, om de Kapiteins van het leger te gelasten, op den eersten April bij hunne tegen dien tijd voltallig te maken korpsen tegenwoordig te zijn, hetgeen de opening van een nieuwen veldtocht veronderstelde, gaven de Heren van *Holland* niet dadelijk hunne toestemming. Eerst verlangden zij duidelijker blijken, dat de Provinciën hunnen eisch ten aanzien van de Financiën en het Zeewezen zouden voldoen. Dit gaf wederom aanleiding tot eene beraadslaging der Staten-Generaäl in tegenwoordigheid van Zijne Excellentie. Hier vernieuwden de Provinciën hare beloften, aan *Holland* gegeven; maar tevens gaven zij niet onduidelijk te kennen, dat, zoo bij de Admiraliteiten een tal van

---

[1] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 47, 49. [2] *Archiv.* p. 39, 51.

[3] *Archiv.* p. 45, 48, 49. De medestanders van den Prins waren DE KNUYT en AERSSEN VAN SOMMELSDIJK, die bij deze gelegenheid 's Prinsen vertrouwen herwon. De eerste werd gepaaid met de belofte dat hij ridder zou gemaakt worden (*Archiv.* p. 40). SOMMELSDIJK onderhield door middel van den bankier HEUFT te *Parijs*, buiten het Nederlandsche Gezantschap om, eene bijzondere correspondentie voor den Prins en voor zich zelven (p. 58, 61). Zijn schrijven aan dien Heer (p. 53) is kennelijk bestemd om door RICHELIEU gelezen te worden. Zijn brief aan dien Kardinaal zelven (p. 43) is in een verzoenenden geest gesteld.

[4] *Archiv.* p. 45, 50, 51.

1630—1634. misbruiken werden afgeschaft, en aan de veelvuldige ontheffingen en bedriegelijke ontduikingen van de lasten een einde kwam; zoo tevens de Kamer van Assurantie tot stand mocht komen, en de koopvaarders strenger aan hunnen plicht tot wapening hunner schepen en tot onderlinge verdediging gehouden werden, dat dan de inkomsten der Admiraliteiten ruimer zouden zijn, en van den anderen kant minder van deze Collegiën gevergd zou worden. Zoo deed men *Holland* gevoelen, dat ook hare ingezetenen, die bijna uitsluitend bij de zeemacht baat vonden, het op hunne beurt voor een grooter deel dan billijk was op de middelen der Generaliteit licten aankomen [1]. Tegelijk voerde de Prins den Raadpensionaris PAUW tegemoet, dat hij niet kon berusten bij hetgeen de weinige vertegenwoordigers van *Holland*, in de afwezigheid der Staten van dit Gewest, voor het eenstemmig gevoelen der geheele Provincie uitgaven. Hij vorderde, dat de Staten onmiddellijk zouden bijeenkomen en het gevoelen der Steden zou worden gevraagd. PAUW stemde daarin toe, en toen nu Hun Edel Mogenden bijeen waren, wist de Prins, door eenige leden, bepaaldelijk die van *Amsterdam*, ten zijnent te noodigen en over de tijdsomstandigheden te onderhouden, het zoo ver te brengen, dat hij van de 19 stemmen 10, en bijgevolg de meerderheid, er toe overhaalde, om met de andere Provinciën het aanhouden des legers op de schaal, welke hij verlangde, toe te staan [2].

Holland stemt toe in het aanhouden der troepen.

Dien ten gevolge verklaarden de Hollandsche Gedeputeerden ter Generaliteit den 27sten Januarij, de aanschrijving aan de Kapiteins en de maatregelen om de gelden tot het onderhoud van de buitengewone lichtingen te vinden, niet langer tegen te houden. Evenwel was alles wat zij toestonden voorloopig en van de vervulling van de verplichtingen der Provinciën afhankelijk. Bleven dezen in gebreke, dan zou *Holland* (zulks verklaarden hare vertegenwoordigers ditmaal duidelijker dan ooit) met afwijzing van de lasten van den oorlog te lande voor de zaken ter zee zelven zorgen, en ze krachtig bij de hand nemen met en nevens degenen, die zich daaraan mede zouden gelegen laten zijn: eene bedreiging, die niets minder te kennen gaf, dan dat men in dat geval de Unie verbroken zou achten, en misschien met *Zeeland* en nog de eene of andere Provincie eenen afzonderlijken Staat dacht te vormen. Daarentegen was *Holland* gezind om mede te werken tot herstel der misbruiken, die bij het zeewezen en bij de invordering der convooijen en licenten bestonden. — Alsnu werd dadelijk besloten, dat de compagniën tegen half Maart voltallig zouden moeten zijn, en weldra, dat de Provinciën verzocht zouden worden hare Landdagen ten spoedigste uit te schrijven, ten einde

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 13, 17, 18 Jan. 1634.

[2] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 47, 49. Van de zitting der Staten van *Holland*, van welke hier verhaald wordt, vinden wij geene aanteekening in de *Resol. van Holl.* Toch wordt het bericht van CHARNACÉ volkomen bevestigd door hetgeen wij lezen *Resol.Stat.-Gen.* 19 Jan. (1634), waar van de Staten van *Holland*, als toen vergaderd, gesproken wordt.

tegen half Maart haar besluit tot bevrediging van *Hollands* verlangen uit te brengen. Naar *Friesland*, hetwelk het meest te kort schoot, zou eene bezending worden afgezonden [1]. 1630—1634.

Om *Holland* het denkbeeld, dat zelfs de buitengewoon gelichte troepen niet afgedankt werden, eenigermate aannemelijk te maken, hadden de Prins en de zes Provinciën beweerd, dat de kosten tot hun onderhoud uit de contributiën van de vijandelijke grensgewesten, alsmede uit de subsidiën der bondgenooten gevonden zouden kunnen worden. Hierbij vleide men zich, dat *Venetië* het subsidie, waartoe het bij traktaat verplicht was, zou beginnen te betalen. Toen derhalve nog altijd de vervulling van die hoop uitbleef, en die Republiek zich van een deel harer verplichting meende te kwijten, door ons eene hoeveelheid zout af te staan, dat intusschen de kosten en kansen van het vervoer herwaarts niet waard was, kan het niet verwonderen, dat de Staten-Generaal overgingen tot een bijzonder dringend verzoek, dat men tegen half Maart zich verzekerd mocht kunnen houden, dat *Venetië* hare betalingen van nu aan zou hervatten. Hare verplichting om ook de achterstallige gelden te voldoen, wilde men gaarne aan de uitspraak van den Koning van *Frankrijk* overlaten. Toen de Ambassadeur CONTARENI ook op dit aanzoek geene hoop op de vervulling van onzen wensch kon geven, besloot men, volgens een denkbeeld, door onzen Gezant te *Venetië* geopperd, den Franschen Gezant en den Engelschen Resident te verzoeken, den Venetiaanschen Ambassadeur te *'s Gravenhage* aan de verplichting van den Staat, dien hij vertegenwoordigde, te willen herinneren. Doch ook deze maatregel baatte niet, en alsnu werd eene acte van beklag opgesteld, aan de Venetiaansche Republiek gericht. In dit Staatsstuk verklaarden de Staten het vreemd te vinden, dat deze hunne Geallieerde steeds aankwam met ongegronde verontschuldigingen om zich aan hare verplichting te onttrekken. Immers was zij vrij van oorlog, en alleen in het geval, dat zij zelve beoorloogd werd, gaf het traktaat haar het recht om de betaling van het subsidie te staken. Kwam de Republiek niet vóór den eersten Mei van de bedenkingen terug, die haar weêrhielden aan hare verplichting jegens ons te voldoen, zoo zouden de Staten het ongelijk, dat hun geschiedde, ruchtbaar maken en de handelwijze van *Venetië* aan het oordeel van alle onzijdige Vorsten en Mogendheden overlaten. — Deze acte werd aan CONTARENI overhandigd, en aan den Heer VAN OOSTERWIJK overgezonden. Zij werd in dier voege beantwoord, dat de Staten met het gedrag van *Venetië* genoegen moesten nemen, hoezeer men door tusschenkomst der Gezanten van *Frankrijk* en *Engeland* op de betaling van het subsidie meende te mogen blijven aandringen. Inderdaad *Venetië* leed aanmerkelijk bij onzen voorspoed, daar de zijdehandel en de Levantsche handel in het algemeen verviel, sedert wij uit de *Oost-Indiën* en *Perzië* zulke waren goedkooper

Pogingen om *Venetië* tot de betaling van het subsidie te brengen.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Jan.; 1 Febr. 1634.

1630—1634. aanvoerden. Hoe kon men dan nog bijdragen eischen van eenen Staat, die door ons toedoen verarmde [1].

Hoe onzeker dan ook voor een deel de middelen waren, waaruit de buitengewone en ongerepartiëerde lichtingen zouden moeten betaald worden, men hield ook deze troepen aan. Zoo zou men dan bij machte zijn om te voldoen aan hetgeen *Frankrijk* verlangde, en geen overwegend bezwaar stond meer aan het sluiten van het nader verdrag met deze Mogendheid in den weg. Den 16^{den} Januarij (1634) was den Heer DE CHARNACÉ van onze zijde een ontwerp van alliantie overgeleverd, waarbij de Staten zich verbonden binnen het jaar, dat aangevangen was met den eersten Januarij, geen vrede of bestand met den vijand te sluiten, ten ware hij ons zulke gunstige voorwaarden aanbood, dat ons daarbij een volkomen gerust bestaan verzekerd werd. In dit geval echter zou men den Koning in gereed geld teruggeven, wat hij onzen Staat krachtens dit traktaat zou verstrekt hebben. Voorts zou men in geen geval den oorlog staken, dan in overleg met den Koning. Ontzag zich Zijne Majesteit alsnog met *Spanje* te breken, dan zou hij twee millioen jaarlijks boven het gewone subsidie van één millioen verstrekken, en bovendien zou hij de onkosten voldoen van de zending onzer vloot onder HAUTAIN naar *Rochelle*, ten bedrage van 1,200,000 gulden, en de schade vergoeden onzer vóór deze plaats in den grond geboorde schepen [2]. Bij voltrokken vrede zouden *Frankrijk* en de Staten elkander wederkerig het veilig bezit hunner landen waarborgen, en gezamenlijk hunne bondgenooten in *Duitschland* ondersteunen. Het tractaat zou drie jaren van kracht zijn, en bij eene verdeeling der veroveringen zou de Koning een billijk aandeel verkrijgen [3]. — Dit ontwerp stond CHARNACÉ kwalijk aan. Ook hadden Hun Hoog Mogenden daarmede hun laatste woord niet gezegd, en daar men nu wat afdoends met hem verlangde tot stand te brengen, zoo werden de Staten van *Holland* verzocht Gedeputeerden uit hun midden te machtigen om de onderhandelingen bij te wonen. *Holland* had daartegen thans geen bezwaar, en weldra werd dan ook een nieuw ontwerp vastgesteld, om aan CHARNACÉ te overhandigen, doch slechts voorloopig en door de meerderheid [4]. *Friesland* en *Stad en Landen* namelijk waren nog niet genoegzaam gelast, en *Holland* betuigde mede met de zaak nog niet gereed te zijn. Immers verlangden de Steden *Dordrecht* en *Amsterdam* de vrijheid, om, ingeval van volkomen bevredigende aanbiedingen van de zijde der Spaanschen, een bestand te sluiten, niet ten gelieve van

Ontwerp van alliantie aan CHARNACÉ aangeboden.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 28 Jan.; 4, 13 Febr.; 1 Maart; 24, 26 Mei, 1634. *Resol. Holl.* 1634, bl. 579, 586. Vergel. hiervoor, bl. 492, *Noot* 4. en bl. 736. AITSEMA II, bl. 141.

[2] De schade van die schepen, welke men op 's Konings last ter bedwinging van *Rochelle* (*Resol. Stat.-Gen.* 22 Maart 1634) had laten zinken, bedroeg, alleen voor de eigenaars aan de Maas, 45,539 gulden.

[3] *Notulen* enz. 16 Jan. 1634.

[4] *Notulen* enz. 17, 19 Jan. 1634. *Resol. Stat.-Gen.* 19, 26 Jan. 1634.

Frankrijk prijs gegeven te zien, en daar de meerderheid in de vergadering der Staten van *Holland* gezind scheen om over dit bezwaar heen te stappen, zoo protesteerden *Dordrecht* en *Amsterdam* den 24sten Februarij (1634) bij plechtige acte tegen het opzet der meerderheid. In de acte van *Amsterdam* werd krachtig betuigd, dat de vrijheid en de soevereiniteit, »waarvoor door de vaderen zooveel gedaan en geleden was," bij het traktaat schade zouden lijden. *Rotterdam* en *Alkmaar* vereenigden zich met het protest der beide genoemde aanzienlijke Steden, maar de Edelen en de Steden *Haarlem*, *Leiden*, *Gouda*, *Hoorn* en *Enkhuizen*, benevens de overige, verklaarden, dat zij, ten ware dat protest werd ingetrokken, daartegen een contra-protest zouden indienen [1]. Nadat de gevoelens zich aldus in den boezem der Staten van *Holland* geuit hadden, werden de leden dezer Vergadering het eens omtrent eenen voorslag, welks aanneming men van CHARNACÉ zou vergen. De andere Provinciën beloofden eene poging te doen om den Gezant daartoe te bewegen [2]. Omstreeks den 7den Maart was de zaak zoo ver, dat het ontwerp van verdrag, in het net gesteld, aan CHARNACÉ overhandigd kon worden. Daar deze niet had kunnen goedvinden, dat de bepalingen aangaande de betaling voor de vloot van HAUTAIN en de in den grond geboorde schepen in het tractaat werden opgenomen, zoo zouden zij in eene afzonderlijke acte worden vervat, van dezelfde kracht, alsof zij in het tractaat zelve ingelascht waren. Voorts zouden onze Gecommitteerden bij het overhandigen van het concept verklaren, dat het traktaat op geenerlei wijze noch rechtstreeks, noch middellijk zou mogen strekken of dienstbaar gemaakt worden tot benadeeling van *Engeland*, als met welke Kroon Hun Hoog Mogenden besloten bleven oprechte vriendschap aan te kweeken. — CHARNACÉ aarzelde niet, ten aanzien van *Engeland* gelijke verklaring af te leggen; maar tegen het ontwerp-traktaat had hij verscheidene bedenkingen. Hij verlangde, namelijk, nog zekere waarborgen voor de Nederlandsche Katholieken en voor de bevrediging der eischen, die de Koning sedert den vrede van *Vervins* tegen *Spanje* meende te moeten doen gelden, in het traktaat opgenomen te zien. Ook wenschte hij van de Staten de verklaring, dat zij in zekere gevallen zich niet zouden ontzien, met het Huis van *Oostenrijk* in openbaren oorlog te komen. Kreeg de Koning, zoo zeide hij, op deze punten geen genoegen, dan was er weinig kans, dat het traktaat tot stand kwam. Nog twee eischen gaf hij bovendien te verstaan, te weten de uitlevering van HAUTERIVE en de betaling van CHÂTILLONS jaarwedde gedurende de afwezigheid van dezen Maarschalk in *Frankrijk*. Op die punten (alleen het laatste uitgezonderd) waren de verschillende partijen hier te lande het eens, niet toe te geven. Hield *Frankrijk* ten dezen aanzien hare eischen vol, dan zou zij het aan zich zelf te wijten hebben, zoo bij den besten wil der Staten en zelfs der meerderheid in *Holland*, de alliantie niet tot stand kwam, en de minderheid in deze

1630—1634.

Protest van *Dordrecht* en *Amsterdam*.

---

1 AITSEMA, II, bl. 93, 94.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 28 Febr. 1634.

1630—1634. Provincie, wier tegenstand met zoo veel moeite was bedwongen, ten slotte haren zin kreeg. Voor CHARNACÉ derhalve schoot niets anders over, dan aan zijn Hof verslag te doen van den staat der onderhandelingen. Hij verzocht daartoe minstens drie weken. Het antwoord was van dien aard, dat den 14den April de Gecommitteerden tot de onderhandelingen konden gemachtigd worden om te sluiten en het traktaat »na zoo langen omvoerens eenmaal tot een einde te brengen [1]."

Het verdrag met *Frankrijk* gesloten.

Den 15den April [2] werd het verdrag geteekend. Daarbij verbonden zich de Staten den wensch van CHÂTILLON te bevredigen, zoodra de Koning het traktaat zou bekrachtigd hebben, en aan CHARNACÉ werd eene som van 50,000 gulden beloofd, zoo hij te weeg bracht, dat de vloot van HAUTAIN betaald en de schade der eigenaars van de »gezonken" schepen vergoed werd. Dadelijk, tot eene vereering bij gelegenheid van het traktaat, werd eene beurs met tienduizend gulden in gouden rijders ten zijnen huize bezorgd. Doch de Gezant liet ze terugbrengen, verklarende geen geld te durven aannemen: hij zou tevreden zijn met een klein geschenk van een vijftigtal kroonen ter gedachtenis der handeling. Niettemin begiftigden hem Hun Hoog Mogenden met een gouden bekken en lampet ter innerlijke waarde van 10,000 gulden. Den 21sten April werd aan BAUGY en CHARNACÉ »een voortreffelijk banket" aangeboden, waarop de Prins en de Gecommitteerden tot de nu voleindigde onderhandeling genoodigd werden [3].

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 7, 8, 9, 10, 11, 12 Maart; 13, 14 April 1634. Bij het laatstgemelde besluit was geen Gedeputeerde van *Friesland* tegenwoordig. WALTA was na den 18den Maart zijnen ambtgenoot LYCLAMA naar *Leeuwarden* gevolgd, om de Provincie tot het nakomen harer verplichtingen jegens de Generaliteit te trachten te bewegen (*Resol. Stat.-Gen.* 18 Maart, 1634).

2 Eigenlijk den 16den des avonds; maar de 15de wordt steeds als de dag der onderteekening genoemd.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 15, 21 April, 1634. *Secret. Resol.* 21 April, 1634. Voor het banket werd den Staat in rekening gebracht de som van 1602 gulden (*Resol. Stat.-Gen.* 16 Junij, 1634).

VIJFDE HOOFDSTUK.

GEMEENSCHAPPELIJKE VELDTOCHT DER FRANSCHEN EN NEDERLANDERS. HANDHAVING VAN ONS GEZAG TER ZEE. DE SPAANSCHE VLOOT IN DUINS AANGETAST EN GESLAGEN.

(1634–1639).

Het thans gesloten verdrag van bondgenootschap met *Frankrijk* bestond uit 15 artikelen. De aanhef gewaagde van de weldaden van *Frankrijk*, door Hun Hoog Mogenden genoten en met alle mogelijke eerbiedenis en dankbaarheid erkend. Op grond dier weldaden (dus luidde de inleiding verder) begeerden zij zich op alle manieren de voortduring en vermeerdering van 's Konings goede vriendschap te verschaffen, en in den tegenwoordigen staat van zaken alles toe te brengen wat strekken kon tot de grootheid van *Frankrijk*, het algemeene welzijn der Christenheid en de bevestiging en verzekering van hunnen Staat. Dus verbonden zij zich bij de bedoelde artikelen, de oorlog te water en te land met alle macht voort te zetten, zonder het oor te leenen aan eenig voorstel van vrede of wapenstilstand, gedurende de eerstvolgende 8 maanden, te beginnen met den 1sten Mei. Niet dan na verloop van 12 maanden, te rekenen van hetzelfde tijdstip, zouden zij met den vijand een verdrag mogen sluiten, en dat niet zonder 's Konings tusschenkomst. Voor denzelfden tijd beloofde de Koning van zijne zijde de geschillen, die hij met *Spanje* uitstaande had, onafgedaan te houden en zijnen invloed bij *Zweden* en de verbonden Duitsche Vorsten aan te wenden, ten einde ook dezen zich niet met die Mogendheid verstonden. De Koning zou Hun Hoog Mogenden jaarlijks bijstaan met twee millioen en daarenboven met 500,000 pond tot onderhoud van een regiment voetvolk en eene compagnie ruiters. Zoo de Spanjaarden, na met de Staten vrede gemaakt te hebben, den vrede schonden, zou de Koning hun den oorlog verklaren en geen vrede met hen sluiten, dan met der Staten toestemming en, mits de Staten de plaats der onderhandeling mochten bepalen, in vereeniging met hen. Wederkerig zouden de Staten den Spanjaarden den vrede opzeggen, zoo de Koning in de landen, die hij

1634—1639.

Inhoud van het verdrag van verbond met *Frankrijk*.

1634—1639. thans bezat, op grond van zijne eischen ten aanzien van *Mantua*, *Pignerol*, *Graauwbunderland* en *Lorraine* door de Spanjaarden werd aangerand. Werden de Vereenigde Provinciën door het Huis van *Oostenrijk* aangetast, zoodat er eene openbare vredebreuk uit volgde, zoo zou ook de Koning van *Frankrijk* dat Huis den oorlog aandoen, en niet zonder der Staten toestemming weder vrede mogen maken. Dezelfde verplichting namen de Staten op zich, ingeval *Oostenrijk Frankrijk* beoorloogde. Besloot de Koning *Spanje* den oorlog te verklaren, dan was hij ontslagen van allen geldelijken bijstand, en vooraf zou men zich met elkander over de verdeeling der veroveringen verstaan. Zeven jaren lang zou het tegenwoordig verdrag van kracht blijven, en de alliantie van 17 Junij 1630 als daarin opgenomen aangemerkt worden. — Te midden der overige artikelen las men er een van dezen inhoud: »De Staten zouden, bij gelegenheid, de verklaring van het jaar 1632 ten behoeve der Roomsch-Katholieken in de Provinciën, die zich vrijwillig met hen vereenigen zouden, herhalen en ter goeder trouw uitvoeren, en met betrekking tot de Gewesten, die zij met geweld aan zich brengen zouden, beloofden zij, aangezien zij zonder elk der zeven Provinciën hierin niets vermochten te beslissen, uit aanmerking van 's Konings herhaald verzoek, van de zaak aan hunne Provinciën rapport te doen, opdat dezen goed mochten vinden in overweging te nemen, hoe zij den Koning in dezen believen konden" [1].

Zoo was dan de band, die ons met *Frankrijk* verbond, naauwer toegehaald, en daarmede alle gedachte aan bestand of vrede met *Spanje* ter zijde gesteld. Dit was in zooverre eene met de eischen van het oogenblik overeenkomstige handeling, als ook *Spanje* thans voorzeker niet ernstig aan het nederleggen der wapenen, die zij tegen ons voerde, denken kon. De Keizer toch had aan alle onderhandelingen, die bij verstandhouding met *Frankrijk* den krijg tegen de Zweden en hunne bondgenooten in

WALLENSTEINS dood en zijne gevolgen. *Duitschland* verlamden, een geweldig einde gemaakt. WALLENSTEIN had geen heil gezien in de staatkunde van het Huis van *Oostenrijk*, hetwelk zich met behulp van *Spanje* wilde handhaven. Integendeel, hij meende dat van die staatkunde oneer en achteruitgang voor *Duitschland* het gevolg moest zijn. Verkieselijker kwam *Frankrijks* aanvoering hem voor, die, daar het Fransch Bewind zich boven menig vooroordeel wist te verheffen, aan het Rijk nieuw leven zou bijzetten. Dus had hij besloten in *Duitschland*, ten koste van *Oostenrijk*, met behulp van *Frankrijk* een nieuwe en betere orde in te voeren, waarbij hij voor zich een schitterende rol kon bedingen, terwijl hij van den Keizer slechts achterstelling bij de Spanjaarden en de Habsburgsche Prinsen te verwachten had. De moord, in Februarij 1634 door de vrienden van het Huis van *Oostenrijk* aan WALLENSTEIN gepleegd, sneed al die plannen af. Nu was de Keizer vrijmachtig hoofd in het Rijk. Het Huis van *Beijeren* had ruimschoots gelegen-

[1] AITSEMA, II, bl. 94—97.

heid gehad om in te zien, waartoe de verdeeldheid in den schoot van *Duitschland* leidde, en was dus inschikkelijker jegens *Oostenrijk* dan te voren. Geen oppermachtig veldheer, die met zijn leger kon aanvangen wat hij wilde, maar een Keizerlijk Prins zou voortaan 's Rijks krijgsmacht aanvoeren, en door af te zien van de eischen van het Restitutie-edict zou de Keizer ophouden de Protestantsche Vorsten te nopen zich met de buitenlanders tegen hem te stellen. Deze gansche staatkunde nu was op een innig verbond met *Spanje*, op wederzijdsche ondersteuning van de beide takken van het *Habsburgsche* Huis, berekend. De nieuwe machtsontwikkeling van den Duitschen tak van dit geslacht moest *Spanje* nieuwen moed geven, en de uiterste inspanning van alle krachten, door *Spanje* aangewend, den Keizer alles doen wagen. Zoo kon dan *Spanje* thans niet achterblijven. Reeds waren Spaansche troepen, onder 's Konings broeder, den Kardinaal-Infant, uit *Italië* noordwaarts opgerukt. Met het leger van den jongen Koning van *Hongarije*, 's Keizers zoon, vereenigd, stonden zij 's Keizers vijanden op den bodem des Rijks een gevoeligen slag toe te brengen, om dan aan den *Rijn*, de *Moezel* en de *Maas* tegelijk *Frankrijk* de bemoeijing met de zaken des Rijks af te leeren en de Vereenigde *Nederlanden* te bedwingen. Zoo was er dan voor deze Republiek geen andere weg open, dan naauwe aansluiting aan *Frankrijk*. 1634—1639.

Dat *Spanje* evenmin een feitelijken als een bij verdrag bedongen wapenstilstand op onze grenzen zocht, bleek al spoedig. Den 9den Februarij (1634) vervoegde zich de Prins in de vergadering der Staten-Generaal en deelde de President der week, de Heer DE KNUYT, den leden mede, dat de vijand zeer groote oorlogstoebereidselen maakte met het voornemen om een onzer voornaamste grensplaatsen aan te tasten of op eene andere wijze nadeel toe te brengen, of ten minste onzen behaalden roem afbreuk te doen. De mededeeling leidde tot voorstellen ter levering van de noodige gelden tot aflossing der soldij van de ongerepartiëerde compagniën, tot voorziening in de behoeften van de grensvestingen aan de *Maas*, en tot maatregelen, strekkende om omstreeks April het leger te velde te brengen. Namen de Provinciën op deze voorstellen een gunstig besluit, dan (voegde de President er bij) zou niet alleen met Gods zegen en 's Prinsen wijs beleid en onverdroten arbeid ons Land gedekt, maar wellicht ook een goed aantal troepen naar *Duitschland* gezonden kunnen worden tot versterking der macht van onze bondgenooten aldaar. Dit denkbeeld vond dadelijk ondersteuning. Zoodra uit de Zuidelijke *Nederlanden* troepen naar *Duitschland* gezonden mochten worden, zou Graaf WILLEM VAN NASSAU (wien weldra, onder protest van *Holland* [1], de waardigheid van Veldmaarschalk werd opgedragen [2]) gereed moeten zijn om met zijne manschappen mede derwaarts op te rukken. Men stelde zich voor hiertoe het subsidie aan *Zweden* verstrekt aan te wenden, en om de drie Noordelijke Gewesten tot betaling hunner quote

[1] Zie hiervoor, bl. 697. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 6 April; 12, 20 Mei. 1634. *Resol. Holl.* 1634, p. 607.

1634—1639. in dat subsidie en tevens tot ondersteuning der Provinciën in hare vernieuwde oorlogszuchtige staatkunde te bewegen, vertrokken de Heren LYCLAMA naar *Friesland*, MARIENBURG naar *Overijsel*, en CLANT naar *Groningen* [1]. De inhoud en toon van de petitie van oorlog voor dit jaar was met de strekking van die voordracht geheel in overeenstemming. Met een blik op het voorgevallene sedert het jaar 1621 (zoo heette het, in den aanhef van dit Staatsstuk) kon men niet anders dan erkennen, dat God Almachtig zijnen arm blijkbaar had uitgestrekt, om deze Landen tot een toonbeeld voor de geheele wereld te zegenen en met zijne weldaden tegen de verdrukkingen des vijands bestand te maken. Dns moesten wij dan vertrouwen, dat diezelfde God zijne hand niet zou intrekken, mits wij van onze zijde deden wat in onze macht was. Zijne Excellentie, de Stadhouder van *Friesland* en *Groningen*, en de Raad van State twijfelden dan ook niet, of de Staten, na de Provinciën door zoo langdurige opofferingen en krachtsinspanning tot verwondering der geheele wereld in den tegenwoordigen luisterrijken stand gebracht te hebben, zouden thans in het minst niet verflaauwen, waardoor trouwens de moed van den vijand, die wist wat hier omging, al te zeer aangewakkerd, en die onzer vrienden al te zeer ter neder geslagen zou worden [2]. — Tegen het einde der maand Februarij werden, op vernieuwd bericht dat de vijand zijne troepen bijeentrok, maatregelen genomen om brugponten en sloepen met den artillerietrein naar boven te zenden [3]. Hiermede behoefde men evenwel geene haast te maken, daar de vijand niet van zins bleek te zijn ons op onze grenzen te bestoken. Veeleer wenschte hij vooreerst de Spaansche wapenen in *Duitschland* de hand te reiken. Was eenmaal een zegevierend leger van daar herwaarts gekomen, eerst dan zou het de tijd zijn om onze Provinciën aan te tasten. Dus moesten ook wij bedacht zijn om de bondgenooten in *Duitschland* metterdaad bij te staan.

JOHAN OXENSTJERN te *'s Gravenhage.* Tegen het einde van Februarij (1634) was de zoon van den Zweedschen Rijkskanselier, JOHAN OXENSTJERN, alhier verschenen. Zijn doel was de vernieuwde ondersteuning en de medewerking der Staten te verzoeken. Deze zou in de eerste plaats bestaan in het zenden van een goed aantal troepen op de grenzen van het Sticht *Keulen*, ten einde de Spaansche macht in die streek te beletten, den Keizerschen en Spaanschen in *Duitschland* tegen zijne landslieden en bondgenooten hulp te bieden. Maar voorts verlangde hij duidelijke verklaring, of de Staten geneigd zouden zijn, de bondgenooten van *Heilbron*, ingeval zij op den rechteroever van den *Rijn* door de Spaanschen werden aangetast, en bepaaldelijk den Landgraaf van *Hessen* in *Westfalen*, in geval van nood, met zesduizend man bij te springen. De Staten beloofden in het openbaar in algemeene bewoordingen hunnen bijstand, maar in het geheim lieten zij OXENSTJERN

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Febr., 1634.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Febr., 1634.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 28 Febr., 1634.

mondeling verklaren, dat ingeval de troepen, uit *Brabant* opgetrokken, den *Rijn* overgestoken zouden zijn en zich met de Liguisten of Keizerschen verbonden zouden hebben, en de Hertog van *Luneburg* en de Landgraaf van *Hessen* hun met vereenigde macht het hoofd boden, Hun Hoog Mogenden deze Vorsten dadelijk met een goed aantal voetvolk zouden te hulp komen, onder beding, dat dit volk zich niet verder *Duitschland* in zou mogen begeven, dan het Graafschap *Mark*, *Recklinghausen* en het Stift *Munster;* dat het ten allen tijde teruggeroepen zou mogen worden, en de Zweden en Evangelische Duitschers ons in geval van nood op hunne beurt zouden bijspringen [1]. 1634—1639.

De Landgraaf van *Hessen* had reeds sints langen tijd rechtstreeks hulp bij de Staten gezocht. De Heer LINSCHOT was te *'s Gravenhage* zijn zaakgelastigde, en deze meldde zich van tijd tot tijd aan om geld of volk te leen, of verlangde, dat men op andere wijzen den Landgraaf bij zijne krijgsplannen zou in de hand werken. Doch de maatregelen van dezen Vorst en van den Hertog van *Luneburg*, waardoor zij de onzijdigen op onze grenzen een voorwendsel gaven om hetzij van de Spaanschen of Keizerschen hulp aan te nemen, hetzij hun hulp te verleenen, of wel onze bondgenooten kwelden en den handel bezwaarden, stonden den Staten weinig aan. Men ondersteunde den Hertog van *Palts-Neuburg* bij voortduring in de pogingen, die hij te *Frankfort* aanwendde om onzijdigheid van de Zweedsche Kroon en de Evangelische Vorsten te bekomen, en slechts wanneer zijn grondgebied door onze partij in *Duitschland* ontzien werd, kon men er op rekenen, dat hij, noch door het lichten van troepen, noch door het verleenen van inkwartiering of krijgsbenoodigdheden, onze tegenpartij zou steunen [2]. In de maand Februarij (1634) was de betrekking tusschen den Hertog en de Staten bijzonder gespannen. De Prins had vastgesteld, dat er eenige onzer troepen den Hessen en Zweden te hulp zouden gezonden worden, hoezeer de aanzienlijkste Hollandsche Steden nog zwarigheid maakten en geen troepen naar *Duitschland* verlangden gezonden te zien, zoo er niet te voren tot afdanking van zekere korpsen besloten was [3]. Naarmate het voornemen van den Prins den onzijdigen meer recht gaf, tegen onze bondgenooten partij te kiezen, moesten er ijveriger pogingen in het werk gesteld worden om den Hertog in bedwang te houden. Nog vóórdat zijn afgevaardigde WISPENNINGH hier verscheen om te verzoeken, dat onze soldaten, die *Duitschland* in zouden rukken, bij het doortrekken zijne landen mochten ontzien, besloten Hun Hoog Mogenden, weder eenen of meer afgevaardigden naar *Dusseldorp* te zenden om den Hertog te verstaan te geven, dat wij niet zouden kunnen dulden, dat hij de troepen, die hij lichtte, liet gebruiken

Nieuw gezantschap naar den Hertog van *Palts-Neuburg*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 24, 27 Febr.; 3, 11, 14 Maart, 1634. *Secr. Resol.* 16 Maart, 1634. AITSEMA, II, bl. 150.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 25, 26 Nov.; 17, 21, 31 Dec., 1632. 2, 9 Jan., 1633. 10, 11, 12, 18, 21 Jan.; 7 Febr.; 1, 28 Junij, 1634.

[3] *Resol. Holl.* 1634, bl. 564, 587.

1634—1639. tegen onzen Staat of tegen onze vrienden en bondgenooten. Eerst werd de Heer HALEWIJN, maar straks daarna de Heren ARNHEM en RIPPERDA uitgenoodigd, om naar *Dusseldorp* te gaan. Zij kregen mondeling den last mede, om, als zij bespeurden, dat er misnoegen heerschte over 's Hertogs lichting en de gevaren, waaraan het land daardoor werd blootgesteld, dit misnoegen zoo veel mogelijk te voeden en zelfs te kennen te geven, dat, zoo men zich tegen die lichting wilde verzetten, men op gewapende ondersteuning van onze zijde rekenen kon. Hun Hoog Mogenden waren verwittigd, dat zich te *Duren* in het weigeren van bijdragen tot onderhoud van het gelichte krijgsvolk reeds beginselen van tegenstand vertoonden [1]. Dus zouden onze Afgevaardigden zich met de Overheid der stad *Duren* in betrekking stellen. — Tegelijk onderhandelde men met eenen afgezondene van den Landgraaf, FRANZ ULRICH WASSERHUHN genaamd, die aan de Staten den benarden toestand van zijn volk was komen klagen, over de ontruiming van zekere plaatsen, die met de onzijdigverklaring van de Guliksch-Bergsche Landen in verband stond [2]. Intusschen liet de Hertog zich in geenen deele tot afdanking van het door hem gelichte volk bewegen. Dit deed de Staten slechts te ijveriger pogingen aanwenden om te *Frankfort* eene goed verzekerde onzijdigheid, zoo al niet voor 's Hertogs andere bezittingen, dan ten minste voor zijne Guliksch-Bergsche Landen te verwerven [3]. Terwijl alzoo de Staten den Hertog en tevens den Keurvorst van *Keulen* deels door bedreigingen, deels door de dienst hun bij de Zweden en Evangelischen bewezen, zoo veel mogelijk de handen bonden, gingen zij er toe over om in de maand Mei (1634), op vernieuwd verzoek van den Zweedschen Rijkskanselier en herhaalde aanzoeken van de Hessische bevelhebbers en andere belanghebbenden, den Overste PINSEN aan het hoofd van 3000 man den Hessen en Luneburgers te hulp te zenden, en in vereeniging met dezen het stadje *Borken* (oostelijk van *Anholt*) te belegeren [4].

De Staten zenden den Hessen hulp toe.

Deze daad lokte van de zijde van den Keurvorst van *Keulen* hooggaande klachten uit. Hij moest zulks houden, verklaarde hij, voor eene schennis der onzijdigheid: riepen Hun Hoog Mogenden hunne troepen niet terug, zoo moesten zij het in hem niet wraken, als hij de Spanjaarden inriep tot zijne hulp en tot die der Liguisten tegen de Zweden en Hessen, zijne openbare vijanden. Het ontbrak den Staten niet aan gronden van gelijk verwijt tegen den Keurvorst. Ook riepen zij PINSEN niet terug, en na eenen niet onbeduidenden tegenstand viel *Borken* in handen der belegeraars. In dezen tijd werd de Hertog van *Paltz-Neuburg*, met medeweten van den Keurvorst van *Keulen*, door Spaansche Gecommitteerden aangezet, om zijne soldaten met die der Ligue te

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 21, 22, 24, 25 Febr., 1634.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 25 Febr.; 1, 2 Maart, 1634.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 21, 23 Maart; 1 April; 19 Mei; 6 Junij, 1634. AITSEMA, II, bl. 145.

[4] AITSEMA, II, bl. 146, 150. *Resol. Stat.-Gen.* 10, 26 April; 9, 11, 17 Mei, 1634.

vereenigen [1]. Doch de Vorst vond het raadzaam, Hun Hoog Mogenden geenen aanstoot te geven. Hij helde op dit tijdstip, met het oog op een huwelijk van zijnen zoon, naar de zijde van *Frankrijk* over. Ook verbeurde hij weldra het vertrouwen der Liguisten en Keizerschen. 1634—1639.

Afgevaardigde van *Magdeburg* te *'s Gravenhage.*

Terwijl alzoo de Staten de wapenen van de bondgenooten der Zweden in *Duitschland* ondersteunden, hielden diegenen, welke aldaar op hunne onafhankelijkheid naijverig waren, de oogen niettemin op Hun Hoog Mogenden geslagen, ten einde zich ook tegen de Zweden bij die onafhankelijkheid te kunnen handhaven. Zoo meldde zich in Mei (1634) een afgevaardigde der Stad *Magdeburg*, in den persoon van JOHANNES HENNINGH, te *'s Gravenhage* aan, met verzoek om onze tusschenkomst bij OXENSTJERN, opdat hij den haar toegenegen Prins LODEWIJK VAN ANHALT, Koninklijk Zweedsch Stadhouder binnen hare muren, zoodanige bevelen mocht geven, dat zij in alles erkend bleef als vrije Rijksstad. Dientengevolge verlangde zij, dat het garnizoen den eed aan de Magistraat zou doen; dat aan deze de sleutels der poorten werden toevertrouwd, en vooral dat zij zich bij hare vrijheid in het kerkelijke gehandhaafd mocht zien [2].

Gevaren van eene onvoorwaardelijke aansluiting aan *Frankrijk.*

Doch al mochten ook de Zweden zelfs daar, waar zij ingehaald waren, met naijver aangezien beginnen te worden, en aldus eene toenadering van een deel onzer vrienden in *Duitschland* tot den Keizer worden voorbereid, de algemeene toestand was van dien aard, dat niemand ten onzent' voor het oogenblik in ernst aan de mogelijkheid van vrede kon denken. Maar zou men zich daarom blindelings in eenen landoorlog storten, zonder te berekenen, welke verderfelijke gevolgen zulks hebben kon? Dit was ten minste de Provincie *Holland* niet gezind te doen. Wel was het noodig, dat de voorzichtige Staatslieden en zij, die het gevaar duchtten, hetwelk *Hollands* eigenaardigheid met den ondergang bedreigde, op hunne hoede waren. Men trachtte, namelijk, in dezen tijd de naauwste vereeniging met *Frankrijk* door te drijven. Vurig wenschte men het zoover te zien komen, dat *Frankrijk* aan *Spanje* openlijk den oorlog verklaarde. Dan zou het beste deel der Zuidelijke Nederlanden, meende men, uit vrees van in *Frankrijks* handen te vallen, zich van zelf met den Prins verstaan, en de betrekking van dezen Vorst in de Nederlanden eindelijk zoodanig worden, dat hij, niet langer afhankelijk was van den goeden of kwaden wil der Provincie *Holland*, wier duurbetaalde hulp men dan niet meer zou behoeven, en wier wereldhandel en heerschappij op zee dan vrij vervallen mochten. Wel is waar bracht deze staatkunde innige verstandhouding met RICHELIEU mede. Doch dat de Kardinaal 's Prinsen vriend niet was, zulks was steeds te zeer bekend, dan dat hem die verstandhouding bij de vijanden van dien staatsman zou hebben kunnen schaden; en voor zich zelven kon

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Mei; 15, 19, 21, 30 Junij, 1634.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 13 Mei, 1634. AITSEMA II, p. 147, 148.

1634—1639. de Prins denken: laten wij ons van den Franschen Staatsdienaar bedienen, zoo lang hij alvermogend is; komt hij ten val, zoo mag ik, bij de zegepraal van zijne tegenpartij, te zekerder rekenen op het blijvend bezit van datgene, wat ik door zijne medewerking kon verwerven. — Een bewijs, hoe zeer er naar de innigste aansluiting aan *Frankrijk* gejaagd werd, leveren de brieven van SOMMELSDIJK in de dagen van April (1634) aan den kassier HEUFT te *Parijs*, en aan den Kardinaal zelven geschreven [1]. Immers hebben zij de strekking om *Frankrijk* de noodzakelijkheid en aannemelijkheid van eene openlijke oorlogsverklaring aan *Spanje* te doen inzien, waarvan het gevolg moest zijn, dat die Mogendheid met ons gemeenschappelijk in het strijdperk trad. Daartoe wijst de Heer AERSSEN beurtelings op het gevaar, dat de Zweden in *Duitschland* en, ten gevolge van de plannen des konings van *Polen*, die het alsnu (zoo beweerde hij ten onrechte [2]) met den Grootvorst van *Moscovië* eens was, in hun eigen land bedreigde; dan weder stelt hij de zaak des Keizers als hopeloos voor, en de middelen van *Spanje* als uitgeput. Reeds spreekt hij in de onderstelling, dat *Frankrijk* aan *Spanje* werkelijk den oorlog verklaren zal, en voor dat geval geeft hij den Koning den goeden raad, zijnen broeder, den Hertog van *Orléans*, niet te *Brussel* te laten: immers zou *Spanje*, ingeval van oorlog, in dezen vorst een onschatbaar pand in handen hebben en, bij eene nederlaag van RICHELIEU's staatkunde, de nieuwe Koning van *Frankrijk* van zelf aangewezen zijn. En dit niet alleen, maar zoo verre gaat AERSSEN, dat hij zelfs voor de West-Indische Compagnie onderstand van *Frankrijk* vraagt [3]: hij doet het op grond dat de vrienden van eene schikking met *Spanje* hier te lande onder de hand den ondergang der Maatschappij, dat ontzaggelijk oorlogswerktuig, poogden te bewerken. Van zulk eenen toeleg blijkt niets: integendeel, ook zij, die de mogelijkheid van bestand met *Spanje* aannamen, verlangden steeds de verovering in *Brazilië* gehandhaafd te zien, en nog in Februarij (1634) zien wij die van *Holland* de handhaving der West-Indische Compagnie door de Provinciën als eene der voorwaarden stellen, op welke zij de landmacht willen onderhouden [4]. Maar hoe dit zij, welk eene gevaarlijke strekking had dat verzoek van AERSSEN! Ware de Koning van *Frankrijk* er in getreden, en had hij aan de West-Indische Compagnie onderstand verleend, zoo zou deze Mogendheid ook in onze zeezaken gemengd geweest zijn, en de kracht van *Holland* en *Zeeland* ware wellicht op het gebied zelve harer heerschappij gebroken geworden. Het gevaar was nabij genoeg: want de Prins

---

[1] *Archiv. de la Mais d'Or.* t. a. p. bl. 53—63. Vergel. hiervoor, bl. 739, Noot 3.

[2] Zie *Resol. Holl.* 1634, bl. 596.

[3] In de *Resol. der Stat.-Gen.* v. 11 Febr. 1634 lezen wij van eene Memorie, door CHARNACÉ bij de Gecommitteerden van de Bewindhebbers der West-Indische Compagnie ingediend en door dezen aan de Staten medegedeeld.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Febr. 1634.

J. F. C. Reckleben sculps.

bekomen zouden hebben, zouden Hun Hoog Mogenden niet nalaten zich tot voortzetting van de aangevangen handeling zoodanig te verklaren, als tot staking van den oorlog noodig zijn zou. — Hiermede werd de hoop op eene hervatting der onderhandelingen niet afgesneden; maar niettemin werd niet onduidelijk te kennen gegeven, dat tot nu toe nog niets degelijks was tot stand gebracht en dat de aanvang van nieuwe onderhandelingen van de andere zijde zou moeten komen. Toch mishaagde deze acte aan de Provinciën *Zeeland*, *Friesland* en *Groningen*, die de Brabantsche Heren zonder plichtplegingen of ten minste zonder gewag van mogelijke hervatting der onderhandelingen weggezonden wilden zien. — De Gecommitteerden van de andere zijde namen de acte aan, maar zeiden daarbij, dat zij steeds oprecht en ook de Staten te *Brussel* ter goeder trouw geweest waren. Zulks bleek nog daaruit, dat de Hertog van AERSCHOT bereid was bevonden om, hoezeer ongesteld, in dit saizoen naar *Spanje* te vertrekken, waar hij aangenaam zou zijn en vele moeijelijkheden uit den weg ruimen zou. Ten slotte verzochten zij nog eenige weinige dagen hier te mogen blijven, daar zij uit *Amsterdam* geld wachtten: intusschen zouden zij de acte naar *Brussel* opzenden, om daarop de meening der Staten, aldaar vergaderd, te verstaan. — Zonder zich over dit voornemen uit te laten, vergunden Hun Hoog Mogenden hun nog tien dagen. — Nog vóórdat men te *Brussel* van de acte van afscheid kennis kon bekomen hebben, werd in een schrijven, van daar aan den Prins gericht, hoog opgegeven van de neiging, die er bestaan zou om zich tot vrije Staten te maken, en dat wel voornamelijk met aansluiting aan *Frankrijk*. Op de mededeeling van dezen brief lieten de Staten den Prins verzoeken, CHARNACÉ te polsen omtrent hetgeen in deze zaak van *Frankrijk* te wachten was. — Weinige dagen later kwam een antwoord van de Staten van *Brussel* op de acte van afscheid. In dit antwoord bevestigden zij wat hunne Gecommitteerden alhier van hunne oprechtheid en van de strekking van AERSCHOTS ondernomen reize gezegd hadden. Zij betreurden mitsdien, dat de Staten-Generaal goed gevonden hadden de onderhandeling te staken, te meer omdat men op goeden grond hopen mocht, dat men binnen zeer korten tijd de goede uitwerking van des Hertogs onderhandeling vernemen zou. — Na de ontvangst van dit bescheid verklaarden de vier nog overgebleven Gecommitteerden, dat hun thans niets meer overschoot, dan hun afscheid van Hun Hoog Mogenden te nemen. Daartoe verschenen zij den 26sten December (1633) ter vergadering. EDELHEER voerde het woord. Het was hun leed, zeide hij, dat de handeling vruchteloos was afgeloopen. Thans gingen zij naar *Brussel* tot hunne medegedeputeerden om de zaak te helpen bevorderen en op beteren voet te brengen; doch niet zonder Hun Hoog Mogenden te bedanken, voor al de eer, vriendschap en goede bejegening, hun bewezen. De President der Staten-Generaal (het was de Heer PLOOS VAN TIENHOVEN, Gedeputeerde van *Utrecht*) antwoordde, dat van onze zijde genoeg gebleken was, hoe gaarne wij eene uitkomst uit den oorlog hadden gevonden. Doch daar God Almachtig dit nog niet geliefd had te verleenen,

1630—1634.

1634—1639.

het niet zonder noodzaak gesloten traktaat plaats laten grijpen, en daarbij zoo min mogelijk de leiding der zaken aan anderen overlaten. Vandaar dat HEEMSTEDE, de Raadpensionaris van *Holland*, zelf de hoofdrol in dit Gezantschap op zich nam. De tegenpartij zag hem gaarne vertrekken en CATS in zijne plaats voorloopig als Raadpensionaris optreden: zoo was hij hier te lande van het tooneel verwijderd. Doch hij begreep, dat zijn geest achterbleef, en dat de voorstanders zijner staatkunde zich wel zouden weten te handhaven. Van deze zijde derhalve meende hij gerust te mogen zijn. Ook liet hij zich bij acte der Gecommitteerde Raden van *Holland* beloven, dat hij onder geenerlei voorwendsel genoopt zou worden in *Frankrijk* te blijven [1]. Doch was het niet al te roekeloos zich naar *Frankrijk* te begeven, waar hij wel na kon gaan hoe de geduchte Kardinaal over hem dacht? Wat men hier van denken moge, zeker gaat het, dat er voor PAUW groot vertrouwen en moed toe behoorden om het Gezantschap te aanvaarden.

Holland herhaalt den eisch, dat de Staten-Generaal het zeewezen niet verwaarloozen.

Zoodra het zich liet aanzien, dat tot de zending naar *Frankrijk* besloten zou worden, herhaalde de Provincie *Holland* den eisch, dien zij zorgde dat nimmer vergeten werd [2], weder met ongemeene kracht. Nevens de gewone Gedeputeerden verschenen er buitengewone Afgevaardigden van *Holland* in de vergadering der Staten-Generaal om alweder het gewicht van het behoud der scheepvaart te doen gelden. Tot hare taak, verklaarden zij, waren de Admiraliteiten nog altijd buiten staat: de achterstallen waren aangewassen tot eene som van 1,599,366 gulden. Vandaar schade door onze koopvaarders geleden en vermeerdering van 's vijands macht op zee. Vooral was te bejammeren, dat de groote en de kleine visscherij, bij welke de Provincie grootendeels bestond, door geene genoegzame convooischepen konden beschermd worden [3]. Zoo zou *Holland* de gemeene zaak niet als tot dusverre kunnen blijven ondersteunen. Het ware ondragelijk, dat de andere Provinciën haar in de zeezaken in den steek lieten, daar toch de vrijheid en de grootste macht van dezen Staat uit de zee was voortgekomen. Dus verzocht men ronde verklaring, opdat men weten mocht, waaraan zich te houden. Bleven de Provinciën langer in gebreke, dan was de Provincie *Holland* van zins haren volslagen ondergang niet met goede oogen aan te zien, maar met eigene macht en middelen haar verderf te voorkomen. Werd er eene grensvesting belegerd, zoo was men gewoon alles tot haar behoud bij te brengen: wel nu, in *Hollands* kracht op zee werd de gewichtigste van alle frontierplaatsen bedreigd. Ten einde aan de Provinciën alle voorwendsel te benemen, zouden de Staten van *Holland* zich laten welgevallen, dat er beraadslaagd werd over de vraag, hoe de convooijen en licenten meer te doen opbrengen, en alle misbruiken in de zeezaken af te schaffen [4], opdat er niet langer geklaagd mocht worden, dat de penningen niet naar behooren werden beheerd. Ten slotte, wilden de Provinciën, dat *Holland* het onderhoud der zeemacht

---

[1] *Resol. Holl.* 29 Nov. 1634.

[2] *Resol.Stat.-Gen.* 21, 24 Maart, 1634.

[3] *Resol. Holl.* 1634, bl. 594, 595, 598.

[4] *Resol. Holl.* 1634, bl. 602.

geheel ten haren laste nam, zoo hadden zij haar slechts voor het bedrag, dat dit onderhoud beliep, van de bijdragen tot de landmacht te ontslaan. — Dit voorstel was natuurlijk onaannemelijk: zonder het krediet van *Holland* was er aan het op de been houden van een leger niet te denken. Dus werden er op nieuw beloften gedaan en aanmaningen tot de Provinciën gericht. De Deputaties, welke zich reeds te *Utrecht* en te *Leeuwarden* bevonden, werden verzocht op de door *Holland* aangevoerde gronden van nieuws op de kwijting van hetgeen men aan het zeewezen schuldig was, aan te dringen, en *Gelderland* zou bij deze gelegenheid bezonden worden, waartoe door *Holland* de Heren PIETER JANSZ. HOOFT, oud-schepen van *Amsterdam*, en ADRIAAN BESEMER, oud-burgemeester van *Rotterdam*, werden aangewezen [1]. 1634—1639.

Veel had het steeds in om van sommige Provinciën de door de Unie ook voor de landmacht gevorderde penningen te bekomen. Bij gelegenheid dat het Kwartier van *Nijmegen* zich op grond van schaden, bij doorbraken geleden, van de betaling zijner bijdragen voor zekere compagniën krijgsvolk [2] verontschuldigde, kwam de zaak van *Gelderlands* quote weder bij de Generaliteit ter sprake. De Gedeputeerden dier Provincie verklaarden toen het bedrag van $5\frac{1}{2}$ niet te kunnen aannemen; doch om hunnen ijver te toonen, zouden zij den last van die compagniën op zich nemen, mits zij voortaan bevrijd bleven van verdere aanzoeken om verhooging der quote. De Staten-Generaal namen het aanbod van het onderhoud dier soldaten aan, zonder de gestelde voorwaarde toe te staan. Integendeel de Raad van State zou zich, in weerwil van het herhaald protest, naar den Gelderschen Landdag begeven om, in geval van weigering der gevorderde quote, het besluit van Januarij [3], dat tot nog toe krachteloos was gebleven, alsnu uit te voeren [4].

Nog meer bezwaar leverde *Friesland* op. Reis op reis deden de Gedeputeerden dezer Provincie naar *Leeuwarden* om de kwijting harer lasten te bevorderen. De brieven over deze zaak, van daar ontvangen, besloten de Staten-Generaal geheim te houden, uit vrees voor den indruk, dien zij op de andere gewillige Provinciën zouden maken, en alweder werd eene Bezending, uit de Heren SONCK en SCHAFFER bestaande, naar *Friesland* gezonden. De reden der nalatigheid lag alsnu in den onwil van sommige Leden der Provincie om de ingevoerde middelen te betalen. Van de twee uitspraken in deze zaak, door Hun Hoog Mogenden gedaan, was noch de eene, noch de andere aangenomen. De Heeren SONCK en SCHAFFER hadden thans in last de uitvoering der laatste uitspraak, die niet gansch ondoenlijk scheen, te gaan bevorderen, en dat gewapend met de verklaring, dat, zoo *Friesland* niet betaalde, oproer onder de soldaten en de

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 18, 19, 22 Mei; 3 Junij, 1634.

2 AITSEMA, II, bl. 141.

3 Zie hiervoor, bl. 738.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 12, 13, 24 Maart, 1634. *Resol. Holl.* 1634, bl. 588.

1634—1639.

Onlusten in *Friesland* met vertoon van militaire macht bedwongen.

ondergang van het Land te wachten was [1]. Dit leidde tot eene gedeeltelijke toestemming in de gevorderde lasten bij de Staten der Provincie; maar de alsnu gevolgde invordering der middelen veroorzaakte het grootste ongenoegen in het Gewest [2], dermate dat Graaf HENDRIK VAN NASSAU, de Stadhouder, om de terugzending verzocht van vijf compagniën soldaten, die-de Prins van daar opontboden had. Zijne Excellentie wilde dit krijgsvolk niet missen, en Hun Hoog Mogenden meenden onderricht te zijn, dat de gemoederen in *Friesland* reeds weder aan het bedaren, en de misnoegden thans gewilliger waren. Doch de Friesche Gedeputeerden ontkenden, dat de invoering der nieuwe middelen zonder dwang zou kunnen geschieden. Dus besloot de Prins, daar de Friesche compagniën te ver af, langs de *Maas*, lagen, andere compagniën van naderbij »tegen de beroerte van het gemeene volk" derwaarts te zenden. Doch dadelijk daarop kwam het verzoek uit *Leeuwarden*, nu niet meer om vijf, maar om twaalf Compagniën. Aan dit verzoek werd gehoor gegeven, en op advies van den Prins Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden met die troepen naar de met zware onlusten bedreigde Provincie gezonden. De Gecommitteerden waren SIMON VAN BEAUMONT (van *Dordrecht*), NOBEL, SIMON VAN BEAUMONT (van *Middelburg*) en JOHANNES VAN WEEDE. Zij ontvingen hunne instructie van Zijne Excellentie, waarin de last niet vergeten werd, om den Heren van *Friesland* de ongelegenheden onder het oog te brengen, welke het gevolg moesten zijn van hunne zucht om de Friesche compagniën en den Commandant van *Koeverden* onder hun bijzonder gezag te houden. Werkelijk had men moeten ervaren, dat de Commandant, met eenen lastbrief van den Prins, naar *Koeverden* gezonden, aldaar door de bezetting, die haren betaalsheren en eigen Stadhouder meer gehoorzaamheid schuldig meende te zijn, was afgewezen. De Commandant, POLMAN, door HENDRIK CASIMIR, Stadhouder ook van *Drenthe*, te *Koevorden* aangesteld, werd door de Staten-Generaal gewraakt, door dezen Stadhouder gehandhaafd. De maatregelen echter, door de Generaliteit en den Prins genomen, lieten niet na het gewenschte gevolg te hebben [3].

Te minder gaarne zag zijne Excellentie die compagniën naar *Friesland* optrekken, omdat hij op dat tijdstip scheen te begrijpen, dat de troepen-bewegingen aan de zijde van den vijand van onzen kant tegenmaatregelen vorderden. Evenwel lag het niet in zijn plan om in dit jaar vroegtijdig eenen veldtocht te openen. Wel had hij in verstandhouding met SOMMELSDIJK en DE KNUYT [4] eenen aanslag op het oog, doch daartoe wilde hij het regiment voetvolk en de compagniën ruiters gebruiken, die CHARNACÉ nog eerst in *Frankrijk* lichten moest. Dat AYTONA zich niet haasten zou om ons aan te

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 28 Maart; 24; 30 April, 1634. [2] AITSEMA, II, bl. 156—159.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 27 Mei, 1633; 10, 24 Mei; 9, 21, 22, 23, 24, 27 Junij; 11, 12, 15, 22 Aug.; 4, 16 Sept.; 28 Oct.; 4 Nov. 1634. AITSEMA, II, bl. 159—163.

[4] Zie *Archiv. de la M. d'Or*, *t. a. pl.* p. 63 en volgg.

C. L. van Kesteren sculps.

vallen, noch de kans zou willen loopen om door voorbarigheid zich te verzwakken tegen dat de macht gekomen zou zijn, die *Spanje* hem te gemoet voerde, zulks was gemakkelijk na te gaan: nog in Junij was het hier te lande bekend, dat de Markies geen ander plan had, dan om het slechts zonder geleverden slag tot het saizoen te brengen [1]. Bovendien waren zijne verdedigingsmiddelen niet zoo gebrekkig, dat zij den tegenstander door de hoop op eene zekere overwinning tot den aanwal uitlokten: integendeel zijne ruiterij was buitengemeen sterk; ja, sterker dan de onze [2]. En eindelijk werd er van de zijde van *Frankrijk* volstrekt niet zooals vroeger [3], op het aanvangen van eene krijgsonderneming aangedrongen. Deze Mogendheid, op het punt van met ons gemeenschappelijk veroverend op te treden, kon niet verlangen, dat de Prins zonder haar eenen afdoenden slag sloeg, om daarvan misschien alleen de vruchten in te oogsten [4]. Op dat gemeenschappelijk optreden moesten, daargelaten een enkele gelukkige aanslag, alle plannen van den Prins berekend zijn. Immers, dat het daartoe komen zou, was klaarblijkelijk. Langer zou *Frankrijk* het niet kunnen vermijden, openlijk met *Spanje* te breken. Want geweldig kwam de Spaansche macht, met die van het Huis van *Oostenrijk* vereenigd, opzetten, en dat de dreigende slagen ten slotte op *Frankrijk* gemunt waren, kon niet twijfelachtig zijn. 1634—1639.

Had men reeds den vorigen zomer een Spaansch leger, onder den Hertog van FERIA, aan den boven-Rijn gewacht om voorts naar de Nederlanden af te zakken [5], maar was het ver in het najaar geworden, voordat die bevelhebber daar, en dat met eene betrekkelijke geringe macht, was aangekomen [6], in dezen zomer zou zich, in weerwil van FERIA's overlijden [7], eene sterke Spaansche krijgsmacht, en dat wel onder Don FERDINAND, den Kardinaal-Infant, zelven, in die oorden niet te vergeefs laten wachten. De toestand van *Italië* hield dezen Vorst aldaar niet terug. Op den Paus werd door de Spaansche prelaten te *Rome* de krachtigste invloed uitgeoefend om hem van de Fransche zijde af te trekken; bovendien zijn einde scheen ophanden, en de kans dat een Franschgezind Kardinaal hem zou opvolgen, stond hagchelijk [8]. Aan den ijver van *Venetië* en aan de trouw van den Hertog van *Savoye* werd door *Frankrijk* getwijfeld. Al liet deze Hertog den Koning weten, dat de Prins van *Carignan*, zijn bloedverwant, buiten zijne voorkennis het Luitenant-Generaalschap in de Spaansche *Nederlanden* had aanvaard [9], dit

Gronden voor *Frankrijk* en voor de Vereenigde Provinciën pleitende voor een gemeenschappelijken oorlog tegen *Spanje*.

---

[1] *Archiv. de la M. d'Or. t. a. pl.* bl. 62. [2] *Archiv.* etc. p. 55.

[3] Nog in Oct. van het vorige jaar, zie *Dépêche* v. LANGERAK, 21 Oct. 1633.

[4] *Archiv.* enz., p. 67. [5] *Dépêches* v. LANGERAK, v. 10 en 17 Junij, 1633.

[6] *Dépêche* v. 4 Nov. 1633. [7] *Dépêches* v. EUSKERKEN, v. 5 en 11 Febr. 1634.

[8] *Dépêches* v. LANGERAK, v. 30 Dec. 1633, en v. 11 Mei en 1 Junij, 1634.

[9] *Dépêches* v. EUSKERKEN, van 11 Mei en 14 April, 1634.

1634— 1639. en andere handelingen van het Hof van *Turin* maakten *Frankrijk* bezorgd. In allen gevalle was de weifeling en werkeloosheid van *Frankrijks* bondgenooten in *Italië* een teeken, dat *Spanjes* macht weder meer te duchten scheen. En inderdaad was dit het geval. De vloot uit *America* was in het voorjaar onverwachts behouden in de Spaansche havens ingeloopen. Dit had er onuitsprekelijke blijdschap verwekt en te weeg gebracht, dat de lasten ten behoeve van de oorlogstoebereidselen, bepaaldelijk op den Adel drukkend, eenigzins verminderd hadden kunnen worden [1]. De dood van WALLENSTEIN had in *Spanje* mede nieuwen moed gegeven [2]. Met eenige troepen en twee millioen dukaten in klinkende munt stak dan ook FERIA's opvolger, de Markies de LEGANEZ, en nevens hem *Don* PHILIPPO SPINOLA, in het voorjaar van *Barcelona* naar *Genua* over [3]. Uit het Napolitaansche trokken duizenden manschappen naar het Noorden van *Italië*, om zich mede onder het bevel van den Kardinaal-Infant te stellen. De weg door *Tirol* stond voor hem open; die door *Valtelline* zou hem niet betwist worden: want de Hertog van ROHAN had zijne macht in *Graauwbunderland* te gering gevonden om tegenstand te bieden, en ten einde aan *Frankrijk* de schande van een vergeefsche poging tot verdediging der bergpassen te besparen, had hij op bevel van den Koning zijnen post verlaten en zich naar *Parijs* begeven [4]. Eenmaal in *Duitschland* aangekomen, zou de Spaansche macht zich met die van *Oostenrijk* en van *Beijeren* vereenigen [5]. De Katholieke Zwitsersche Cantons waren met 60,000 dukaten, door den Spaanschen Prins betaald, tot een nieuw bondgenootschap met zijnen broeder den Koning gewonnen, waarin het Graafschap *Bourgogne* vervat was, alwaar de Hertog van *Lorraine* zich ten nieuwen strijd toerustte, terwijl in *Lorraine* zelve de vesting *Lamothe* zich nog steeds tegen den Maarschalk DE LA FORCE staande hield [6]. Terwijl alzoo de te voren oneenige Katholieke machten in *Duitschland* zich vereenigden, en zelfs de Protestantsche Keurvorsten van *Brandenburg* en *Saksen* geene gemeene zaak met *Frankrijk*, *Zweden* en ons Vaderland zouden maken, was *Frankrijk* nog steeds in zich zelf verdeeld. Gedurig hoorde men aldaar van Grooten in hechtenis genomen of van het Hof verwijderd, ja 's Konings broeder was nog altijd te *Brussel*, en wie kon zich beloven, dat de onderhandelingen, ter verzoening aangeknoopt, tot haar doel leiden en niet, bij de minste weifeling in de volharding of den voorspoed van den Kardinaal, ten koste van den Koning tot stand komen zouden? Oorlog derhalve moest voor *Frankrijk* de leus zijn, oorlog gemeenschappelijk met de Republiek der Vereenigde Provinciën, die, zoo het Spaansche leger in *Brabant* zou zijn aangekomen, zich ernstiger dan ooit bedreigd zou zien. Deswegens kon men van de onder-

---

[1] *Dépêche* v. EUSKERKEN, v. 16 Maart, 1634. [2] *Dépêche* v. denz., v. 5 Mei, 1634.

[3] *Dépêches* v. denz., v. 21 April en 1 Junij, 1634. [4] *Dépêches* v. denz., v. 8 en 16 Junij, 1634.

[5] *Dépêches* v. 25 Mei en 16 Junij, 1634. [6] *Dépêches* v. 31 Maart, 7 April, 5 Mei, 1634.

handelingen, die VAN HEEMSTEDE en DE KNUYT te *Parijs* gingen aanknopen, gerust verwachten, dat zij tot het noodwendig geworden doel zouden leiden. 1634—1639.

Zij zouden er den gewonen Gezant, den Baron *van Boetzelaer en Asperen*, Heer VAN LANGERAK, niet meer aantreffen. Den 29sten Januarij was hij na lange kwijning overleden. Het gebruik der wateren van *Bourbon* had hem slechts tijdelijk schijnbaar hersteld [1]. In de laatste jaren had hij voor zijne trouwe dienst van de zijde van Hun Hoog Mogenden weinig voldoening erlangd. Immers hadden de Staten hem grond tot jaloerschheid tegenover zijnen eigenen bijzonderen Secretaris EUSKERKEN gegeven, daar zij dezen, alsof zij bij hem meer geschiktheid onderstelden, dan bij den Gezant zelven, eenmaal, als ware hij een zelfstandig persoon, tot het bekomen van het beloofde subsidie bij den Koning en den Kardinaal accrediteerden [2], en dan weder den Gezant reden gaven om zich te beklagen, dat Hun Hoog Mogenden bij een bericht, betreffende de wijze van ontvangst van gelden tot het subsidie behoorende, aan EUSKERKEN geloof geschonken hadden, en niet aan hem [3]. Menigmaal had de Heer van LANGERAK zich onaangename aanmerkingen te getroosten gehad. Nu eens, als hij meende, den Koning, volgens Zijner Majesteits ernstige begeerte, buiten *Parijs* te moeten volgen, begrepen de Staten, dat hij EUSKERKEN met het Hof mede moest laten gaan, en zelve in de hoofdstad moest blijven, waar, zeiden zij, zijne tegenwoordigheid vereischt was [4]; gedurig verweten zij hem, dat hij uitvluchten zocht om de gelden van het subsidie langer dan noodig was onder zich te houden [5]; dan weder klaagden zij, dat de *dépêches*, hem toegezonden, aan onbevoegden in handen kwamen [6]. Zijne rekeningen werden meer dan eens niet zonder groote beknibbelingen geleden [7]. In één woord, men scheen het er op toe te leggen, om hem tot het nederleggen eener betrekking, die hem zooveel ongenoegen baarde, te nopen. Mogen wij hier den geheimen invloed van SOMMELSDIJK erkennen, die zelf op den Gezantschapspost te *Parijs* bleef vlammen? Bewijzen hiervan bezitten wij niet. Evenwel, dat AERSSEN den overledene niet als gewoon Gezant opvolgde, is geen grond tegen zulk een vermoeden. De Prins toch vertrouwde hem toen nog niet, voorzeker omdat hij hem voor een te onvoorwaardelijk aanhanger van den persoon en de staatkunde van den Kardinaal meende te moeten houden. Hoe het zij, onmiddellijk na LANGERAKS overlijden achtte men een buitengewoon Gezantschap gepaster, en bij de keuze der personen, daartoe bestemd, moest vooral de bezorgdheid der Provincie *Holland* ontzien worden.

Overlijden van den Heer van LANGERAK.

---

1 *Dépêches* v. 19 Aug.; 21 Oct.; 25 Nov. 1633; en 11 Febr. 1634. *Resol. Stat.-Gen.* 26 Aug.; 20 Dec. 1633.

2 *Dépêche* van LANGERAK, v. 6 Febr. 1632. *Resol. Stat.-Gen.* 7 Jan.; 15 Febr. 1632.

3 *Dépêche* v. 29 Oct. 1632.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 22 Mei; 12 Junij, 1632.

5 *Resol. Stat.-Gen.* 24 Aug. 1632. 26 Febr.; 25 Junij; 16 Julij, 1633.

6 *Resol. Stat.-Gen.* 24 Aug. 1632.

7 *Resol. Stat.-Gen.* 23, 31 Jan. 1633.

1634—1639. Den 7den Junij vertrok HEEMSTEDE uit den *Haag* [1]; DE KNUYT was eenige dagen vroeger op reis gegaan. Den 26sten derzelfde maand kwamen zij te *Parijs* aan, toegerust met eene Instructie, waarvan de voornaamste inhoud deze was. De Gezanten moesten aanvangen met den Koning dank te zeggen voor *Frankrijks* weldaden, waarvoor Hun Hoog Mogenden nimmer erkentelijk genoeg konden zijn. Ten einde deze hunne dankbaarheid voor al de wereld te betoonen, hadden zij dit Gezantschap tot zijne Majesteit gezonden, wien het tot eeuwigen lof en roem verstrekte, dat hij door het laatste traktaat, met hen gesloten, de rechtvaardigheid hunner wapenen openlijk had erkend. Ook moesten de Ambassadeurs den Prins van *Oranje* aan den Koning aanbevelen, met aanbieding van zijne dienst en volkomene toegenegenheid tot al wat zijne Majesteit aangenaam zou zijn. Den Hertog DE RICHELIEU moesten zij, in het vertrouwen dat hij de voornaamste beleider was van het laatste traktaat, in het bijzonder danken, en hem als den man, door wien *Frankrijk* in *Europa* geeerbiedigd en bij zijne vijanden geducht was geworden, hoogelijk roemen. De Kardinaal zou om spoedige afdoening van de zaken, om wier wille de Gezanten gekomen waren, verzocht worden, op grond van de ambten, welke de Ambassadeurs in onze Republiek bekleedden. Na hetgeen de wisseling der ratificatiën, het oogenschijnlijke doel der zending, betrof, vastgesteld te hebben, schrijft de Instructie verder voor, dat de Gezanten zijner Majesteits Commissarissen zouden voorhouden, hoe de zending der Gecommitteerden van de andere zijde in het verleden jaar voornamelijk ten doel gehad had om Hun Hoog Mogenden van *Frankrijk* te vervreemden, en den vijand, als men er in geslaagd ware ons de wapenen te doen nederleggen, in staat te stellen op *Frankrijk* wraak te nemen, tegen welke Mogendheid zij hunnen onverzoenlijken haat niet hadden ontveinsd. De noodzakelijkheid om, bij goeden uitslag van de onderhandeling, met *Frankrijk* te breken, was de voornaamste reden geweest, dat wij die van de andere zijde onverrichter zake hadden laten vertrekken. Door deze en diergelijke redeneringen moesten de Gezanten *Frankrijk* trachten te bewegen tot eene openlijke oorlogsverklaring aan *Spanje*, »eene zaak, die God en al de wereld ten hoogste aangenaam zou wezen." De staat van het Fransche leger, beter dan dat van eenige andere Mogendheid geoefend, de schoone gelegenheid om *Frankrijks* grenzen uit te breiden en deze Mogendheid voor goed in *Duitschland* eene stelling te doen innemen, die tot tegenwicht der eerzuchtige plannen van het Huis van *Oostenrijk* kon strekken, en vooral de tegenwoordige gesteldheid der Zuidelijke Nederlanden, uit welke *Spanje Frankrijk* steeds bedreigde, en waar dit Rijk thans Provinciën kon herwinnen, door 's Koning voorzaten bezeten, om, in plaats van het wangunstige *Spanje*, onze bevriende Republiek tot nabuur te krijgen, ziedaar even zoo vele drangredenen, die de Gezanten moesten doen gelden om den Koning alsnu partij te doen

Instructie van HEEMSTEDE en DE KNUYT.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Junij, 1634.

kiezen. — Op deze wijze maakten onze staatslieden zich tot de tolken van *Frankrijks* heerschzucht: zij ontzagen zich zelfs niet, den Kardinaal voor te houden, dat andere Koningen en Vorsten en hunne hooge ministers zich altoos van zoodanige gelegenheden hadden bediend en daarmede bij hun leven en bij de nakomelingschap een eeuwigen lof hadden verworven. — In bijzonderheden tredend moesten de Gezanten den Koning aansporen het oprukkend leger van den Kardinaal-Infant te keer te gaan, en zoo *Frankrijk* niet dadelijk tot openlijke breuk van den schijnvrede met *Spanje* kon komen, op de spoedige toezending van het bij het traktaat bedongen regiment met de compagnie ruiters aandringen, of, bijaldien deze zaak niet zoo spoedig uitgevoerd worden kon, om de in plaats daarvan beloofde 300,000 gulden verzoeken [1]. — Bij de 60 artikelen, uit welke deze Instructie bestond, waren eenige geheime punten gevoegd, betreffende aanslagen, te beramen met de uitgewekene Zuid-Nederlandsche Grooten, die zich er toe leenen wilden om hun vaderland deels aan *Frankrijk*, deels aan ons land te brengen. Lieten de Fransche Commissarissen zich met eene zaak in, die, behalve tot een openlijke vredebreuk, noodwendig tot eene verdeeling der Zuidelijke Nederlanden moest leiden, en verlangde men van die zijde volstrekt te weten, welk deel wij in dat geval voor ons zouden begeren, zoo moesten de Gezanten te verstaan geven, dat de Gewesten, waar de Fransche taal werd gesproken aan *Frankrijk* moesten worden toegevoegd, maar de overige aan ons zouden dienen te komen. Dus evenwel zou ons aandeel ongelijk veel aanzienlijker wezen. Derhalve zou men in nadere schikking mogen treden en voorslaan, dat het grootste gedeelte van *Vlaanderen*, *Gent* en des noods zelfs *Brugge* daaronder begrepen, *Artois*, *Henegouwen* en *Namen* aan *Frankrijk*, en *Brabant*, *Luxemburg*, het overblijvend gedeelte van *Vlaanderen*, en *Mechelen* aan onzen Staat zouden komen. Verlangde de Koning *Brugge* aan ons af te staan, dan zouden wij hem *Luxemburg* gunnen. Eindelijk hielden dezelfde geheime punten voorstellen aangaande de wijze der verovering van de Spaansche Provinciën in. Was de Koning nog niet gezind om den vrede met *Spanje* openlijk te breken, zoo zouden die voorslagen als niet geschied worden aangemerkt, doch niettemin het verzoek gedaan worden, dat *Frankrijk* ons tijdelijk, boven het bij het Traktaat bedongen regiment voetvolk en de compagnie ruiters, nog 8 of 6000 man voetvolk en 600 ruiters afstond, ten einde dadelijk iets gewichtigs uit te voeren. Die hulptroepen zouden door een der uitgewekene Brabantsche Grooten gecommandeerd kunnen worden, en *Duinkerken* zou het doel der onderneming zijn, om daarmede den toegang voor Spaansche troepen over zee af te snijden. Na de inneming van *Duinkerken* zouden wij bereid zijn tot de verovering van *Grevelingen* over te gaan en deze plaats aan den Koning over te leveren, opdat ook *Frankrijk* eene belangrijke aanwinst tot loon der ons bewezen dienst ten deel mocht vallen.

1634—1639.

[1] Zie de Instructie bij AITSEMA, II, p. 101—106.

1634—1639.

Zoo stelde men het dan in allen gevalle als vast, dat *Frankrijk Spanje* den oorlog zou verklaren. In dit geval zou natuurlijk *Brabant* het voorwerp van *Frankrijks* aanval moeten wezen, en nu ried de eenvoudigste staatkunde te zorgen, dat *Frankrijk* alleen gansch *België* niet innam; integendeel, men moest van de gelegenheid gebruik trachten te maken om onze stelling, in de eerste plaats tegen *Frankrijk* zelve, te versterken. Naar voorwaarden van verdeeling zouden de Franschen moeten luisteren: want ons bondgenootschap was voor hen onmisbaar, en verkozen wij vrede te maken, zoo bekwamen zij niets. Maar was met dit al het gevaar voor de Gereformeerde Godsdienst, door onze Provinciën beleden, en voor den handel, door *Holland* en *Zeeland* gedreven, niet al te groot, wanneer wij vereenigd werden met eene zoo talrijke bevolking, die katholiek blijven zou, en met een Gewest, dat in vroegeren tijd getoond had, hoe geducht zijne mededinging op het gebied der scheepvaart kon wezen? Die gansche bevolking toch als veroverd land te blijven beheerschen, ging niet aan. — Hier voorzeker kwam de regeringsvorm der Vereenigde Provinciën uitnemend te stade. Dezen toch waren onderling slechts bondgenooten, die elk hare soevereiniteit en menige eigenaardigheid behielden. Zoo zou ook de vereeniging tusschen *Brabant* en elk der zeven Gewesten niets zoo bindends kunnen hebben, dat men zich, als het gevaar voor onze eigenaardigheid te ernstig mocht zijn, niet ontslagen zou kunnen achten, om met de nieuwe bondgenooten mede te gaan. *Holland* en *Zeeland* ten minste hadden elkander nog niet lang geleden de handhaving harer eigenaardige belangen gewaarborgd [1]. En wat den handel betreft, daarom juist schijnt men *Vlaanderen* liever Fransch, dan met ons vereenigd en dan nagenoeg onafhankelijk te hebben willen zien, opdat de handel er geen hooger vlucht mocht nemen. *Antwerpen*, het is waar, zou tot ons aandeel behooren, maar, daar wij dán toch als veroveraars dit deel der *Nederlanden* in handen kregen, zoo schijnen *Holland* en *Zeeland* voornemens geweest te zijn, zich de beperking van de handelsvrijheid dier Stad voor te behouden, en deze wellicht als voorwaarde en prijs der onafhankelijkheid van het overige *Brabant* te hebben willen bedingen. Doch daartoe was het noodig, dat *Antwerpen* in den met *Frankrijk* gemeenschappelijk gevoerden oorlog tegelijk met geheel *Zuid-Nederland* veroverd werd. Dit nu schijnt de Prins van *Oranje* niet gewild te hebben. — Daar het te voorzien was, dat *Frankrijk* nog in dezen zomer (van 1634) niet bereid zou bevonden worden om den gemeenschappelijken strijd in de *Nederlanden* aan te vangen, en er toch met ons leger in dit saizoen iets uitgericht diende te worden om onze strijdvaardigheid niet te verliezen en onze bedoelingen niet te laten misduiden, zoo sloegen de Staten de onderneming op *Duinkerken* voor. Viel deze plaats in onze handen, zoo zou eensdeels de beste landingsplaats voor *Spanje* en zijn mogelijken bondgenoot *Engeland* verloren zijn gegaan, anderdeels de veiligheid

Wat ons tegen de gevaren eener vereeniging met de Zuidelijken gerust stellen kon.

De Prins heeft, schijnt het, het oog op de inneming van *Antwerpen*.

---

[1] Zie hiervoor, bl. 557, 558.

van den Hollandschen en den Zeeuwschen handel grootelijks gebaat en de kosten van het zeewezen aanmerkelijk verminderd zijn geworden. Doch niet *Duinkerken*, maar een ander punt was het, waartegen de Prins in het saizoen van 1634 eenen aanslag beraamde. En dat punt (zoo schijnt het) was *Antwerpen*. Dit plan moest voor de Staten verborgen blijven: want ging deze stad afzonderlijk en misschien door verstandhouding daarbinnen tot onze zijde over, dan kon zij van den Prins voorwaarden bedingen, die *Holland* en *Zeeland* ongevallig mochten zijn. Daarom nu schijnt het Zijne Excellentie, die tegen *Amsterdam* in *Antwerpen* een machtig tegenwicht gewonnen wilde zien [1], juist te doen geweest te zijn. Evenwel kon de Prins zonder medeweten van de Leden der Staten-Generaal te velde onmogelijk over het leger of een aanmerkelijk deel daarvan beschikken. Dus schijnt hij het regiment en de compagnie ruiters, bij het traktaat van 15 April bedongen, onder aanvoering van CHARNACE, ten spoedigste overgekomen, tot den aanslag te hebben willen gebruiken. Met CHARNACÉ en DE KNUYT was hij het eens; SOMMELSDIJK werkte mede; HEUFT te *Parijs* was in het geheim, en van de Fransche ministers de Heer DE BULLION voor de zaak, meende hij, gewonnen. Maar wat gebeurt er? Door het onderscheppen van een paket, door SOMMELSDIJK aan eenen koopman te *Antwerpen* geädresseerd, en waarin brieven gevonden werden, welke in kopie aan den anderen Ambassadeur te *Parijs*, den Heer VAN HEEMSTEDE, in handen kwamen, lekte het geheim uit. De Raadpensionaris was verontwaardigd; hij ontveinsde zijnen toorn niet. In zijnen angst, dat hem zijne ongeoorloofde onderhandsche bemoeiing kwalijk zou afgenomen worden, begeerde HEUFT door eene acte van den Prins te worden gedekt [2]; doch, en dit is het voornaamste, van den aanslag kwam niets, en met de zending van het regiment van CHARNACÉ haastte men zich niet: het zou nu over zee vertrekken, en 's lands oorlogschepen daagden niet op om het af te halen, voordat het saizoen voorbij was [3]. 1634—1639.

Nadat onze Gezanten te *Parijs* hun eerste gehoor bij den Koning gehad hadden, werden de Heren DE BULLION, DE BOUTILLIER, vader en zoon, benevens den Zegelbewaarder, als Commissarissen aangewezen om hunne mededeelingen en voorslagen aan te hooren. CHARNACÉ kwam met een voorstel aan, dat onze Ambassadeurs, ten einde spoediger en geheimer te werk te gaan, door middel van zijnen persoon met den Kardinaal zouden Aanvang der conferenties onzer Gezanten in *Frankrijk*.

---

[1] Zie *Lettres, Mémoires et Négociat. de M. le Comte d'Estrades*, I, p. 29.

[2] *Archives de la Mais. d'Or.* p. 63—74.

[3] De Prins had aan de Ambassadeurs eene Memorie medegegeven, waarin onder andere plannen van krijgsondernemingen ook van een plan op *Antwerpen* melding was gemaakt. Dus lag hier zijn eigenlijk doel onder andere projekten verholen (Zie den inhoud van 's Prinsen Memorie, AITSEMA, II, p. 100, 101). Ten bewijze dat de Prins in Mei (1634) op eenen tocht naar *Vlaanderen* of *Antwerpen* bedacht was, strekt, dat hij toen sloepen en ponten met haar toebehooren uit het magazijn te *Dordrecht* naar *Zeeland* gezonden wilde hebben (*Res. Stat.-Gen.* 13 Mei, 1634).

1634—1639.

handelen. Doch dit voorstel had geene gevolgen. Veelvuldig echter onderhielden zich onze Staatslieden met dezen Minister afzonderlijk, of vergaderden met de Raden des Konings ten zijnent. — In hun eerste onderhoud met den Kardinaal [1] zetteden zij de gronden uitéén, die er voor *Frankrijk* bestonden om met *Spanje* te breken. Hierop gaf de Staatsdienaar den eersten Julij (1634) een schriftelijk antwoord, waarbij hij verklaarde, dat het Rijk daartoe alsnog niet kon overgaan. Daarop deden de onzen opening van het plan der vermeestering van *Duinkerken* en *Grevelingen*, en gewaagden daarbij van een hulpkorps van 12000 man infanterie en 2000 paarden, door den Koning te verstrekken. Deze voorslag behaagde niet. Reeds vroeger (zeide RICHELIEU) was hetzelfde plan geopperd en alstoen verworpen. Weinige dagen later echter leende de Kardinaal het oor aan het denkbeeld eener verovering van de beide genoemde plaatsen met een leger, waartoe *Frankrijk* 6000 man voetvolk en 2000 man paardevolk zou leveren; doch in verband met verdere veroveringen, dadelijk te ondernemen. Niet alleen *Grevelingen*, maar ook *Duinkerken* zou den Koning in handen worden gesteld, met de gansche kust van *Vlaanderen*, *Ostende* daaronder begrepen: deze laatste plaats evenwel zou in onze macht blijven, totdat *Hulst* en *Breda* voor ons veroverd zouden zijn. Daarbij zouden wij ons, steeds door dat Fransche hulpkorps en de aanwezigheid van een Fransch leger op de Nederlandsche grenzen ondersteund, van *Gelder* en *Stevenswaard* meester maken, om ook deze plaatsen als ons deel te behouden. Op deze wijze zouden de Brabantsche Provinciën nagenoeg omsingeld zijn. De verjaging van de Spanjaarden zou daarvan het gevolg wezen, en daarna zouden de Zuidelijke Nederlanden hunnen Staat als vrije en soevereine Provinciën inrichten, en *Frankrijk* en wij zouden met hen een verdedigend en verwerend verbond aangaan. Dit alles, scheen RICHELIEU te meenen, kon nog zonder openlijke oorlogsverklaring aan of van *Spanje* geschieden. — Met dit voorstel vereenigden zich de onzen onder deze bepaling, dat *Ostende* tot de vrije Zuidelijke Provinciën zou behooren, mits de haven geslecht of een reglement omtrent haar gebruik naar onzen zin (tot wederzijdsch genoegen heette het) ingevoerd werd, en voorts dat *Damme* ontmanteld en de forten er om heen zouden geslecht worden. De Fransche Minister echter bleef op de uitlevering van *Ostende* aan zijnen Koning staan. Niet alleen *Damme*,

Plannen eener voorloopige zamenwerking der Franschen en Nederlanders.

---

[1] Wij gebruiken tot de zaken van dit Gezantschap: *Rapport van de Heeren van Heemst. en de Knuyt, Ambass. extraord. van de H. H. M. St. Gen. aen den Alderchristel. Coninck van 'tgunt dezelve in VrankRijck is wedervaren ende beiegent, in de jaren* 1634 *ende* 1635. Benevens het *Register der ingekomen Brieven enz. uit Frankrijk* over deze jaren. Beide in het Rijksarchief. Het genoemde rapport schijnt niets anders te zijn dan het »sommier rapport", dat DE KNUYT, »reserverende het verder rapport tot beter gelegenheid", den 10[den] Maart 1635 gedaan heeft (*Res. Stat.-Gen.* 10 Maart 1635). AITSEMA, II, p. 111—119, heeft kennis van een uitgebreider rapport gehad.

maar ook *Hulst*, verlangde hij voorts, zou ontmanteld worden, ten ware men goed vond, dat de Koning *Damme* versterkt verkreeg, en wij *Hulst* versterkt behielden. Eindelijk bepaalde hij de uitdrukking *Vlaamsche Kust* nader door de verklaring, dat men daarmede een strook lands ter breedte van drie uren bedoelde. — Al hadden de onzen dit voorstel van *Frankrijk* in overweging genomen, toch moesten zij, aan hunne bepaalde Instructie gedachtig, herinneren, dat zij niet verder gelast waren dan om pogingen te doen ten einde *Frankrijk* tot vredebreuk met *Spanje* te bewegen, en slechts in dit geval van verdeeling der Brabantsche Provinciën te spreken; ging *Frankrijk* niet tot vredebreuk over, dan hadden zij slechts volmacht om over eene bepaalde onderneming te handelen. — Behoudens hunne Instructie konden zij het plan van verdeeling ter sprake brengen, dat volvoerd zou moeten worden in geval de Spaansche Nederlanden tot den einde toe met de Spanjaarden gemeene zaak bleven maken en met het geweld der gemeenschappelijke wapenen veroverd worden moesten. Werkelijk deelden de onzen dan ook den 14den Julij het volgende plan van verdeeling mede: *Frankrijk* zou *Vlaanderen* tot *Ostende* en het Kanaal van *Brugge* toe, *Artois*, *Henegouwen*, en *Kamerik* en het *Kameriksche* bekomen, en wij *Vlaanderen* aan deze zijde van het genoemde Kanaal, met *Ostende* en *Brugge* daaronder begrepen, *Brabant* met *Mechelen*, *Namen* en *Luxemburg*. — Op denzelfden dag vielen er gesprekken over eenige andere onderneming, die onze Gezanten, behalve die op *Duinkerken*, voor te slaan mochten hebben. De naam van *Antwerpen* werd genoemd; maar den volgenden dag sloegen de Koninklijke Commissarissen eene onderneming tegen *Namen* voor: die op *Duinkerken*, heette het toen, was door de onderschepping van brieven verraden. — Hieruit mag men opmaken, dat onze Gezanten den Franschen Heren het naaste niet gezegd hebben, en tevens, dat nu 's Prinsen aanslag op *Antwerpen* ontdekt was, het onraadzaam geacht werd, den tocht tegen *Duinkerken* door te zetten.

1634—1639.

Plannen van verdeeling van de Zuidelijke Nederlanden.

Op de volgende conferentie (den 17den Julij) kwamen de Fransche Commissarissen voor den dag met een uitvoerig nieuw plan, waarvan dit de voornaamste trekken waren, dat die plaatsen, welke in 's Konings handen zouden moeten blijven, vóór alle andere en gemeenschappelijk zouden worden aangetast, en dat de troepen, eenmaal vereenigd, niet gescheiden zouden kunnen worden, dan met gemeen goedvinden. Voor het geval, dat de Zuidelijke Provinciën *Spanje* getrouw bleven en veroverd zouden moeten worden, werd eene verdeeling voorgeslagen, waarbij *Luxemburg* en *Namen* aan *Frankrijk* werden toegewezen, zonder dat wij daarvoor eenige vergoeding bekwamen. Voorts werd de grens aan de Vlaamsche zijde naauwkeurig beschreven: zij zou bepaald zijn door eene lijn getrokken van *Blankenberg* naar *Damme*, en beneden *Gent* tot *Rupelmonde*. Te midden van het dus veroverde en verdeelde land zouden de Steden, die zich tegen de Spanjaarden verklaard zouden hebben, en de Heerlijkheden der Grooten, die de Fransche en onze zijde hadden omhelsd, vrije Staten vormen. — Het geringste bezwaar van dit voorstel was

1634—1639.

Het bedenkelijke eener vereeniging van onze oorlogsmacht met de Fransche.

wel, dat daarbij het aandeel van *Frankrijk* zooveel grooter gesteld werd; doch eene bedenkelijke zaak was die onafscheidelijke vereeniging der legers. Zoo zou het geval denkbaar zijn, dat onze Staten geen gezag over hunne eigene legermacht meer hadden, ja, dat de vereenigde krijgsmacht tegen de Noordelijke Provinciën of een deel daarvan werd aangevoerd, zoo men hier niet onvoorwaardelijk goed wilde keuren, wat in het leger of in het kabinet des Konings beraamd mocht worden. Het zou evenwel gemakkelijk vallen eene oorzaak te vinden om ons leger huiswaarts te roepen: een op onze grenzen vermoed gevaar was daartoe voldoende. Doch daartegen was in het Fransche voorstel voorzien. Werd eene der beide verbondene Mogendheden afzonderlijk aangetast, zelfs dan zouden de vereenigde legers niet vaneen gescheiden mogen worden; maar de legers zouden gezamenlijk naar het bedreigde punt optrekken, of men zou dit door een afzonderlijk bijeen te brengen korps van minstens 10,000 man voetvolk en 2000 paarden beschermen. — In eene nota bij het ontwerp werd aangemerkt, dat men zich noodzakelijk zou hebben te bedienen van het voorwendsel der verdrukte Grooten en Katholieken: de namen dier Grooten, al hadden zij weinig of geene macht, waren noodig om het land in opstand te brengen en het misbaar van de Fransche en alle andere Katholieken te voorkomen, die jammerden dat de Koning de Protestanten te zeer in de hand werkte en de Katholieken te gronde richtte.

Hiertegen stelden de onzen een ontwerp over, waarin zij van den voornaamsten inhoud van het Fransche ontwerp geene kennis namen, maar een voorslag deden betreffende de wijze, waarop men bij de verovering beurtelings van de plaatsen, welke aan den Koning, en van die, welke aan ons zouden komen, te werk zou gaan, en voorts eene verdeeling voorstelden, volgens welke de steden *Ostende* en *Brugge* en het Hertogdom *Luxemburg* tot ons aandeel zouden behooren. — Weinige dagen later (den 25 Julij) brachten de Franschen weder een geheel nieuw ontwerp te berde, hetwelk nog veel meer met onze belangen en bedoelingen in strijd was. Doch onze Gezanten slaagden er in om hen van het onaannemelijke van dat plan te overtuigen: althans genen vonden goed alle vroegere ontwerpen te laten varen en een ander voor te stellen, dat uitging van de onderstelling dat de Koning met *Spanje* zou breken. *Frankrijk* en de Staten zouden dan elk een leger van 25,000 man voet- en 4000 man paardevolk met het noodige kanon en toebehooren in de Zuidelijke Nederlanden laten rukken, om gezamenlijk of afzonderlijk te handelen. — Zoo bleek dat onze Gezanten, en dat niet te vergeefs, tegen het bedenkelijke punt van de onafscheidelijke vereeniging der legers geijverd hadden. Ingeval de arméën afzonderlijk handelden, zouden zij echter elkander des noods moeten bijspringen. Omhelsden (dit hield het ontwerp verder in) de Brabantsche Provinciën de gemeene zaak, zes maanden na daartoe uitgenoodigd te zijn, zoo zouden zij eenen vrijen Staat vormen. Daar echter deze nieuwe Staat nimmer bij machte zou zijn om zich zelven te verdedigen, zoo zou ter zijner bescherming de Koning de geheele Vlaamsche Kust ter

breedte van twee uren benevens de steden *Diedenhoven* en *Namen*, en de Staten *Hulst* 1634—1639.
met het Land van *Waes*, *Breda*, *Gelder* en *Stevenswaard* bezet houden. Ingeval daarentegen de Zuidelijke Provinciën *Spanje* getrouw bleven, dan zou men verplicht zijn »de rampen te voorkomen, die uit onze poging om haar wel te doen, kon voortvloeijen," en het land zou tusschen de beide Mogendheden verdeeld worden. Gedurende de inneming van de Vlaamsche Kust zouden de Staten op die Kust eene macht van 50 oorlogschepen moeten houden. — Bij dit ontwerp bleef het niet. Nog deinsde *Frankrijk* er voor terug om zoo openlijk vijandig nevens Protestanten tegen het Katholieke *Spanje* op te treden. Men kon besluiten, wat men geraden zou vinden, zeiden 's Konings Ministers, maar het woord *vrede* moest men in den mond voeren [1]. Overeenkomstig dezen stelregel kwam het ontwerp, gewijzigd, zoo het heette, uit 's Konings handen terug. Nu werd in den aanhef gelezen, dat het ware doel Zijner Majesteit en der Staten een goede en verzekerde vrede was. Dus zou de vijand uitgenoodigd worden om binnen het jaar tot zekere voorwaarden toe te treden. De voorwaarden, door *Frankrijk* te bedingen, waren, dat de zaken in *Graauwbunderland* gesteld zouden worden op den voet van hetgeen in 1617 bepaald was; dat de vrede van *Regensburg* ten aanzien van den Hertog van *Mantua* zou gehandhaafd worden; dat *Pignerol* en de drie Bisdommen *Metz*, *Toul* en *Verdun*, Fransch zouden blijven; dat de Hertog van *Lorraine* noch de Hertog van *Orleans* door *Spanje* noch den Keizer tegen den Koning zouden worden gestijfd. De voorwaarden, door ons te stellen, waren: erkenning als vrije, soevereine en onafhankelijke Staten; vrijheid van handel op *Oost-* en *West-Indiën* voor ons en de Franschen, of wel, ook bij getroffen vrede, voortzetting van den oorlog in die oorden; de handel met de Zuidelijke Provinciën op den voet als gedurende het Bestand; overgave van *Breda*, waar de Katholieke Godsdienst zou gehandhaafd blijven. Eerst bij verwerping dezer voorwaarden, of bij verbreking van den eenmaal getroffen vrede zouden *Frankrijk* en de Staten *Spanje* gezamenlijk beoorlogen, en in dit geval zouden de Koning en Hun Hoog Mogenden gezamenlijk eene vloot van 30 schepen (de eene en de andere partij zou een gelijk getal bodems leveren) op de Fransche en de Nederlandsche Kusten houden. De Admiraal en de Contre-Admiraal zouden steeds Franschen, de Vice-Admiraal een Nederlander wezen. — Ziedaar wederom een bedenkelijk voorstel: zoo doende toch zou

[1] Zie AITSEMA, II, bl. 114, 119. Om de Staten te doen vernemen, hoe de Fransche Regering zich in dezen tijd tot Katholieken over 's Konings verbindtenis met Protestanten uitliet, zond de Ambassadeur A. PAUW eene propositie over, door den Franschen Gezant te *Genua* gehouden. Daarin las men, dat de Koning om de onheilen der Katholieke Christenheid te verhelpen, zich genoodzaakt zag zich met Duitsche Protestanten en Hollanders te verbinden; maar dat hij dit tevens deed om de Katholieken, die onder hen woonden, te beschermen, en dat er zoodoende in hun midden een wortel bewaard werd, waaruit het herstel van het Katholicisme eenmaal welig zou kunnen opschieten.

1634—1639.

er op een voor *Holland* en *Zeeland* nog gevaarlijker gebied zamensmelting van macht en rechten, en afhankelijkheid van *Frankrijk* ontstaan. — Bij dit ontwerp was een voorstel gevoegd, strekkende om in afwachting van hetgeen *Spanje* in het volgende jaar zou besluiten, dit saizoen niet ongebruikt voorbij te laten gaan en ons leger, door Fransche hulptroepen, met de Brabantsche uitgewekenen aan het hoofd, ondersteund, een belangrijk punt, liefst *Namen*, te laten veroveren. — De onzen weigerden over dat ontwerp in overleg te treden, verklarende tot zulke zaken, als het behelsde, niet gelast te zijn. Bij wijze van gesprek echter gaven zij te verstaan, dat zij het zeer vreemd vonden, dat de Koning van *Spanje* om vrede aangezocht, en hem een geheel jaar van beraad gelaten zou worden. Evenwel, bespeurende dat bij deze terughouding, het doel der onderhandeling wel geheel verijdeld kon worden, zoo verledigden zij zich eenige aanmerkingen op het voorstel tot eene nog in dit saizoen te verrichten krijgsonderneming op het papier te brengen.

Er is sprake, dat een onzer Gezanten met een ontwerp, door *Frankrijk* aangeboden, naar *den Haag* zal vertrekken.

Uit de verklaring onzer Ambassadeurs, dat zij niet gelast waren om over dat ontwerp te handelen, vloeide voort, dat er nadere last uit *'s Gravenhage* zou dienen ingewonnen te worden. Derhalve drongen de Fransche Commissarissen er op aan, dat volgens het denkbeeld, reeds door onze Gezanten geopperd, één van dezen beiden in het geheim derwaarts zou vertrekken, om ten spoedigste terug te keren. Tevens zou hij, die de reis aannam, 's Konings ratificatie van het traktaat van April in den door ons gewenschten vorm overbrengen [1]. Wie van de twee met deze taak belast zou worden, bleef nog onbepaald. Maar nog vóór zijn vertrek kwam CHARNACÉ het ontwerp, waarop nadere last zou gevraagd worden, wederom gewijzigd, overhandigen. Thans werd het voorafgegaan door de volgende verklaring: Het was (heette het) wereldkundig, dat de Spanjaarden zich van alle middelen bedienden, om allen Vorsten, hunnen naburen, grond af te winnen, ze onderling verdeeld te houden en de oorlog in de Christenheid eeuwigdurend te maken. De rampen, die hieruit konden voortspruiten, willende voorkomen, en een goeden en verzekerden vrede beoogende, voorts bepaaldelijk het volk der *Nederlanden* begerende te helpen zich van de harde slavernij der Spanjaarden te bevrijden, waren de Koning en de Staten overeengekomen, hunne wapenen te vereenigen, om de Zuidelijke Nederlanden aan te tasten, bijaldien de Spanjaarden in geene redelijke schikking wilden treden, maar hunne kwade voornemens tegen *Frankrijk* en de Staten bleven koesteren van welke kwade voornemens ten aanzien van *Frankrijk* de zamenzwering met den Hertog van *Orleans*, en ten aanzien van onzen Staat de terugneming der vredesvoorwaarden, ons in 1632 aangeboden, als onloochenbare bewijzen werden aangevoerd. In dit geval achtte zich de Koning van *Frankrijk* genoopt met

[1] Toch schrijven H. H. M. nog d. 14 Oct. 1634 op een bitsen toon aan onze Ambassadeurs te *Parijs*, dat EUSKERKEN de originеele ratificatie des Konings in persoon zou hebben over te brengen (*Resol. Stat.-Gen.* 14 Oct. 1634).

Spanje te breken. Voorts werd de orde der verovering voorgeschreven, maar ten overvloede er bijgevoegd, dat men, »ten einde zulk een goed werk niet door jaloezij te bederven," die orde aan den Koning en aan der Staten Gedeputeerden kon overlaten. Terwijl de Vlaamsche Kust door het vereenigde leger werd aangetast, zouden de Staten die Kust met eene genoegzame scheepsmacht geblokkeerd houden, en wanneer de Koning, waar en door wien ook, uit zee werd aangetast, 15 hunner schepen met 15 Fransche tot eene vloot vereenigen. — Op deze wijze scheen de vereeniging van beider zeemacht ten minste nog aan eene voorwaarde, te weten de aanranding van *Frankrijk* door *Engeland* (want deze Mogendheid werd voorzeker bedoeld), verbonden. Reden te meer, waarom de onzen vuriger dan immer moesten verlangen, dat *Engeland* onzijdig mocht blijven, waartoe trouwens ook *Frankrijk* middelen genoeg, met name de zending van den Heer DE POIGNY naar *Londen*, aanwendde. Zelfs behelsde het tegenwoordig concept de bepaling, dat de Koning van *Groot-Britannië* zou worden uitgenoodigd om tot het traktaat toe te treden. — Daar evenwel, zoo ging het ontwerp voort, een goede vrede het einddoel was, zoo zouden *Frankrijk* en de Staten aan *Spanje* zekere voorwaarden (vroeger vermeld) stellen, waarop deze Mogendheid zich binnen een half jaar zou moeten verklaren. Maakte de Keizer tegen eene dier voorwaarden zwarigheid, of deed hij ooit in eigen of anderer naam den Koning of den Staten deswegens of om eenige andere reden eenigen overlast aan, dan zouden dezen gezamenlijk den Keizer of wie het ook ware den oorlog aandoen. — Bij het ontwerp waren eenige geheime artikelen gevoegd, van welke er een van 's Koningswege de belofte inhield, dat hij zich ten uiterste met Mei aanstaande verklaren zou, of hij met *Spanje* zou breken. 1634—1639.

Van dit ontwerp hadden de Staten tegen het midden van Augustus (1634) de mededeeling te wachten. Hoedanig was op dit tijdstip alhier de stand van zaken?

In het voorjaar was de Prins nog ingenomen met zijn plan om *Antwerpen* te winnen. Doch deze zaak moest behoorlijk en tevens in het geheim voorbereid worden, en dit was zoo spoedig niet gedaan. Dus was er wel sprake van het opbrengen der legerlasten en het bijeenbrengen van een veldleger [1], dat noodzakelijk scheen wegens de bewegingen van den vijand, met name van het korps van JAN VAN NASSAU [2]; maar niettemin liet de vorming van dat veldleger langen tijd op zich wachten: slechts was er tegen het midden van Mei (1634) sprake van het zenden van sloepen en ponten met toebehooren uit het magazijn van *Dordrecht*, niet als gewoonlijk de rivier op, maar naar *Zeeland*. Dit kon echter, al ware het slechts daarom geene uitvoering erlangen, dat de penningen voor de legerlasten nog niet voorhanden waren [3]. Maar reeds spoedig bleek, dat de Markies van AYTONA volkomen begreep, wat hem in de tegenwoordige omstandigheden te doen stond. Hoedanig was intusschen de stand van zaken hier te lande?

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 25 April; 2 Mei, 1634. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Maart, 1634.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Mei, 1634. Zie hierboven, bladz. 763, Noot 3.

1634—1639. In afwachting van de onderneming, eerst in een volgend saizoen door *Frankrijk* en de Vereenigde Provinciën gemeenschappelijk uit te voeren, was het voor dezen raadzaam de Zuidelijke Provinciën zoo veel mogelijk in te sluiten: de afsnijding van de hoop op toevoer van strijdkrachten uit *Spanje* en *Duitschland* was het beste middel om de Brabanders gezind te maken zich met *Frankrijk* en den Prins of de Staten te verstaan [1]. De Vlaamsche havens nu waren nog verre van gesloten te zijn [2]. De sobere middelen van de Admiraliteit [3], de behoefte der handelsvloten aan convooi [4], de ondersteuning, die de Duinkerkers bij de Engelschen en soms zelfs te *Calais*, waar hun valsche paspoorten verstrekt werden [5], vonden, waren daarvan steeds de oorzaken. Dus baatten alle orders en aanschrijvingen aan Luitenant-Admiraal en Vice-admiraals weinig. In Januarij (1634) zouden de eskaders van de Admiraliteiten van *Amsterdam* en het Noorderkwartier dadelijk uitzeilen, om nevens het Zeeuwsche onder den Commandeur JAN EVERTSEN den vijand alom op te zoeken en te vernielen. VAN DORP zou de kapiteins vermanen zich te gedragen, zoo als vrome en manhafte scheepsbevelhebbers betaamde [6]. Doch dit verhoedde niet, dat men in de maand Mei daaraanvolgende grootelijks bezorgd was, dat de schepen, vroeger uit de havens van *Vlaanderen* naar *Spanje* gezeild, van daar met andere schepen, in *Biscaye* uitgerust, terug zouden komen, om troepen en geld in *Brabant* te brengen. Ook toen werd besloten den vijand den weg herwaarts met macht van schepen af te snijden en zijn volk en vloot te vernielen [7]. Werkelijk werd al het mogelijke gedaan [8], en toch liepen nog vóór het eind van Mei 11 schepen uit *Biscaye* met 12 of 1300 man Spanjaarden te *Duinkerken* binnen [9]. Zijne Excellentie vond het vreemd, dat de oorlogschepen in de Hoofden niet beter opgepast hadden; er zou onderzoek naar de zaak gedaan worden; doch er schoot niets anders over, dan nu ten minste te zorgen, dat de aangekomen schepen niet op nieuw zee namen [10].

Staat der zeezaken.

Derhalve kon AYTONA van den kant der zee tamelijk gerust zijn. Maar hij moest

---

1 Vergel. brief v. SOMMELSDIJK, *Archiv. de la Mais. d'Orange*, p. 59.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 29 Nov. 1633; 16 Jan.; 15 April, 1634.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 23 Maart; 11, 15 Mei, 1634.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 6, 7 Dec. 1633.

5 *Resol. Stat.-Gen.* 20 Dec. 1633.

6 *Resol. Stat.-Gen.* 19 Jan. 1634.

7 *Resol. Stat.-Gen.* 2, 4, 5, 8 Mei, 1634.

8 *Resol. Stat.-Gen.* 11, 13, 19, 23, 24, 26 Mei, 1634.

9 Was het bericht, dat onze Secretaris van Ambassade te *Parijs* uit *Bayonne* had, juist, dan waren die versch aangekomen Spanjaarden geen bijzonder geschikte troepen. Het was, volgens dat bericht, arm en naakt volk, en men had ze, vijf aan vijf als jachthonden zamengekoppeld, naar de havens van *Biscaye* moeten slepen (*Dépêche* v. 21 April, 1634).

10 *Resol. Stat.-Gen.*, 31 Mei; 6, 7 Junij; 19, 20 Julij, 1634.

zorgen, dat de weg over land en de gemeenschap met Duitschland, van waar de Kardinaal-Infant te wachten was, open bleef, en van dien kant waren de Vereenigde Provinciën in het bezit van *Maastricht*. Dus was het van het uiterst gewicht, dat *Stevenswaard* in Spaansche handen bleef, en had men *Maastricht* ons weder kunnen ontnemen, dit ware het toppunt geweest van hetgeen men wenschen kon. Alzoo ware niets redelijker geweest, dan dat de Prins *Stevenswaard* aan den vijand had trachten te ontrukken; doch, wij zagen het, zijne zinnen waren op iets anders gezet. En van den anderen kant was niets natuurlijker, dan dat de eerste beweging van de Brabantsche krijgsmacht, te weten die van het korps van JAN VAN NASSAU [1], in den overtocht van de *Maas* bestond, en dat, hetgeen omstreeks het midden van Mei vernomen werd, AYTONA zich gereed maakte om met de *Maas* in het oog van *Ballaert* of *Berlaer* (tusschen *Herenthals* en *Mechelen*) aan het hoofd van zijn leger op te trekken. RANDWIJK, de Nederlandsche Commandant van *Roermond*, verwachtte eenen aanval op deze stad met hare vervallen vestingwerken. Toch werd er geen beslissende maatregel genomen om AYTONA aan de oevers der *Maas* ons leger te velde te doen ontmoeten: dat hij met achterlating van eene onbeduidende macht de omstreken van *Antwerpen* verlaten had, moest in 's Prinsen oog geene ongewenschte zaak zijn. Het eenige wat er geschiedde, was dat met de grootste kracht op de levering der gelden werd aangedrongen, voor de versterking der Maassteden bestemd. De Prins verklaarde voor onschuldig gehouden te willen worden, als *Roermond* overrompeld werd. Doch zonder gereed geld weigerden de aannemers der fortificatiewerken, die nog zoo veel schuld in te vorderen hadden, eenigen arbeid aan te vangen. De Provinciën waren achterlijk, en *Holland* vorderde, voordat zij hare quote betaalde, dat de andere hare consenten tot de zeezaken voldeden [2]. Eerst tegen het einde van Junij achtte de Prins den aantocht van het vijandelijk leger zoo dreigend, dat hij, wat ook voor het overige zijne bedoeling mocht zijn, vaststelde, dat het leger te *Nijmegen* bijeen zou komen. De Gedeputeerden te velde werden aangewezen, en Zijne Excellentie vertrok in het begin van Julij (1634) naar de genoemde plaats [3].

1634—1639.

AYTONA trekt op tot het beleg van *Maastricht*.

Reeds den eersten Julij was hem vaarwel gezegd geworden; maar hij toefde nog eenige dagen, verklarende niet te willen vertrekken vóórdat de legerlasten waren geleverd. Dit was nog niet geschied, en eenig gereed geld in voorschot was niet zonder veel moeite te bekomen [4]. *Holland* toch was wantrouwend. De Provincie toonde zich ten hoogste verstoord, ook tegen haren Raadpensionaris zelven [5], dat het Gezantschap naar *Parijs* was

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Maart, 1634.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 21, 26 Mei; 8, 10, 13, 28 Junij; 9 Aug. 1634. *Resol. Holl.* 1634, bl. 587.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 28, 29 Junij, 1634.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 3, 8 Julij, 1634.

[5] V. D. CAPELLEN, II, bl. 6.

1634—1639. doorgedreven daags na het scheiden harer Vergadering, en gaf alsnog haren onwil te kennen om tot de vereering van WILLEM VAN NASSAU in zijne hoedanigheid als Veldmaarschalk het minste toe te brengen [1]. De Provinciën trachtten haar te bevredigen door zich gezind te verklaren hare schulden aan het zeewezen te voldoen [2]; doch om de Heren van *Holland* tot medewerking te bewegen, was het noodig, dat de Prins weder in persoon uit *Nijmegen* in den *Haag* kwam. Dit geschiedde in den nacht van 19 Julij. Des anderen daags verzocht hij eenige van de invloedrijkste leden der Staten van *Holland* te spreken. Hij meldde hun toen, dat de vijand het voornemen had om *Maastricht*, hetzij door beleg, hetzij door blokkade aan te tasten. Dit, meende hij, moest men hem, hetzij rechtstreeks, hetzij middellijk, door een ander punt te bedreigen, waardoor hij zich genoopt zou zien den omtrek van *Maastricht* te verlaten, beletten. Doch daartoe was het noodzakelijk ons leger te versterken. Hij wenschte derhalve de manschappen, die hij uit de garnizoenen noodig had, weder tijdelijk door waardgelders vervangen te zien, en bovendien verlangde hij »om eenige andere dienstige zaken" eene som van ongeveer 112,000 gulden beschikbaar te hebben. Het verzoek kwam daarop neder, dat *Holland*, als hare quote tot de verlangde uitgaven, dadelijk 200,000 gulden zou verstrekken. — Daar de Prins mede van het voornemen sprak om den vijand door den aanval op een ander punt van *Maastricht* af te leiden, zoo bleek het, dat hij van zijn plan nog niet had afgezien; slechts hoopte hij, door dat plan te volvoeren, *Maastricht* te kunnen ontzetten. Het ontzet dezer Stad kwam dus slechts in den tweeden rang in aanmerking. Vandaar dat de Hertog van BOUILLON, Commandant van *Maastricht*, klagen kon, dat zijn garnizoen ontmoedigd werd door brieven, die inhielden, dat men zich weinig aan *Maastricht* liet gelegen liggen [3]. Genoeg was er derhalve wat het den Heren van *Holland* eenigzins bedenkelijk kon maken, den Prins wat hij verlangde, te verleenen. Voorloopig werd besloten, de zaak geheim te behandelen, en drie dagen tijd te nemen, waarbinnen enkele leden het goeddunken van hunne lastgevers zouden gaan vernemen. Toen de leden terug waren, werd bevonden, dat eenige Steden hare toestemming niet gaven, en nogmaals zou men met haar in mondeling overleg moeten treden. Twee dagen later stonden de Staten van *Holland* de lichting van 6000 waardgelders toe; doch van het andere deel van 's Prinsen verzoek werd niet gewaagd [4]. Intusschen was de zaak bij de Staten-Generaal aanhangig gemaakt, en hier was reeds den 21sten Julij bekend geworden, dat de som, die de Prins begeerde (niet op 112,000, maar op 120,000 begroot) zou besteed worden aan de tijdelijke indienstneming van de Hessische en Zweedsche ruiters, die zich op dit tijdstip tusschen de *Roer* en de *Lippe* bevonden [5]. Drie dagen daarna

De Prins moet zich persoonlijk moeite geven tot het bekomen van geld voor zijne plannen.

[1] *Resol. Holl.* 14 Julij, 1634.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Julij, 1634.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Aug. 1634.
[4] *Resol. Holl.* 20, 25, 27 Julij, 1634.
[5] PINSEN was na de verovering van *Borken* teruggeroepen (AITSEMA, II, bl. 140).

stelde de president (toen de Graaf van *Kuilenburg*) voor, de behoefte van het land door middel van onze buitengewone Ambassadeurs te *Parijs* aan den Koning van *Frankrijk* bekend te maken en Zijne Majesteit om de toezending van 3000 ruiters te verzoeken, en dan tevens onze Ambassadeurs te gebieden niet zonder bijzonderen last herwaarts over te komen [1] — Hieruit mag men opmaken, dat men de overkomst, voorzeker van PAUW, die met het plan op *Antwerpen* bekend was, duchtte. Maar de Heren van *Holland* duchtten die overkomst volstrekt niet, en de afzending van den brief werd dagen lang opgehouden: slechts door de bemoeijing van SOMMELSDIJK, die den Heer VAN DUIVENVOORDE, lid van de Gecommitteerde Raden van *Holland*, in den arm nam, iets waarmede hij den Prins eene groote dienst meende te doen, ging de brief af [2]. — Na dit een en ander is het geen wonder, dat het de Heer DE KNUYT was, die den 11den Augustus uit *Parijs* herwaarts vertrok, en niet de Heer VAN HEEMSTEDE, die hier door sommigen niet vriendelijk zou ontvangen zijn. 1634—1639.

Maar nog altijd was het verlangde door de Staten-Generaal niet ten volle toegestaan. Den 27sten Julij vorderde de President ten dien aanzien bepaalde verklaring van de Provinciën, en daarenboven de vereischte penningen tot een maand soldij voor de compagniën voet- en paardevolk, thans te velde. *Holland* stond alsnu ook de gelden toe tot de Hessische en Zweedsche ruiters [3], en dat in eenen tijd, dat deze Provincie op nieuw verklaren moest, dat de andere Gewesten te vergeefs hare bijdragen tot de oorlog te lande verwachtten, zoolang zij zelven aan de zeezaken zooveel schuldig bleven. Dit was echter zoo ernstig niet gemeend [4]. *Holland* verliet de andere Provinciën niet, en ofschoon dezen vóór het einde der maand allen nog geen genoegzamen last hadden om toe te staan wat de Prins was komen vragen, vertrok hij, zoodra *Holland* hare toestemming gegeven had, den 29sten Julij weder naar het leger [5]. Tegen het eind van Augustus waren de 120,000 gulden voor de Hessische en Zweedsche ruiters nog niet betaald. Ja, wat meer is, *Zeeland* verontschuldigde zich van de betaling van haar aandeel in de legerlasten, op grond dat er eenige troepen van den Staat op hare grenzen lagen, waarvan zij sommige lasten droeg. Alleen *Utrecht* had toen hare quote in die legerlasten voldaan. Andere Provinciën waren weder achterlijk in het betalen van de gelden, vereischt tot het approvianderen van de Maassteden. Doch *Holland* was met alles gereed. — Toen eindelijk de 120,000 gulden te *Wezel* waren, vernam men, dat de vreemde ruiters niet in onze dienst zouden komen, omdat OXENSTJERN ze opontboden had: de slag bij *Nordlingen* was ophanden. Het geld werd alstoen tot ander gebruik naar het leger opgezonden, werwaarts die van *Holland*, en zij werden deswegens »ten hoogste voor hunne goede

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 21, 24 Julij, 1634.
2 *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 68—70.
3 *Resol. Stat.-Gen.* 27 Julij, 1634., *Resol. Holl.* 29 Julij, 1634.
4 *Resol. Holl.* 26, 27, 29 Julij, 1634.
5 *Resol. Stat.-Gen.* 27, 28, 29 Julij, 1634.

1634—1639.

De Prins trekt tegen *Breda* op.

voorzorg bedankt," reeds eene som van 50,000 gulden hadden gezonden om in eene oogenblikkelijke behoefte te voorzien [1]. — Op dat tijdstip was het leger vóór *Breda*. Immers had de Prins er zwarigheid in gezien om AYTONA bij *Maastricht* te gaan opzoeken. Dus had hij in overleg met de Gedeputeerden te velde begrepen, hem, door een belangrijk punt en wel de stad *Breda* ernstig te bedreigen, van daar af te zullen lokken, waarna hij van alle verdere ondernemingen zou afzien. In geval echter de Markies het beleg van *Maastricht* niet opbrak, kon de Prins, door geen vijandelijk leger gestuit, zich van *Breda* meester maken: alsdan had men in allen gevalle eene zege behaald, die tegen het verlies van *Maastricht* opwoog, of zou er misschien nog tijd zijn om hetzij uit *Noord-Brabant* op te trekken en AYTONA te nopen het beleg van *Maastricht* op te breken, hetzij nog eene andere onderneming aan te vangen. — Zoo stelt de Prins de zaak in zijne *Gedenkschriften* [2] voor. Zijne ware bedoeling zal wel niet geweest zijn, ook na de onderstelde verovering van *Breda* tegen AYTONA voor *Maastricht* op te trekken: of golden de bezwaren, die hij inbracht tegen het voornemen om het leger dadelijk van *Nijmegen* naar het Limburgsche te voeren, niet in veel ruimer mate tegen het denkbeeld om het leger langs dien grooten omweg en na zooveel verlies van tijd, geld en manschappen tot het ontzet van *Maastricht* te gebruiken? Hoe het zij, toen de Prins in het eerste begin der maand September zijne krijgsmacht in *Noord-Brabant* bracht en aanstalten trof om *Breda* te berennen, brak AYTONA onmiddellijk uit het Limburgsche op, en maakte met de tegenwoordigheid van zijn leger aan alle verdere ondernemingen van den Prins een einde. Ook het beleg van *Breda* zette de Prins niet voort, maar betrok een veldleger tusschen de dorpen *Dongen* en *Drunen*. Toch had hij nog in het midden van September eene zaak, die ten meesten dienste van het land in allerijl moest worden uitgevoerd, in het grootste geheim aan de Staten voor te stellen; doch dit had geene merkbare gevolgen. Zonder zelfs de komst van het regiment van CHARNACÉ, dat nu spoedig aan zou komen [3], af te wachten, brak de Prins in het begin van October het veldleger op en was den 13den October weder in den *Haag* [4]. Zijne handelingen verwekten in *Frankrijk* ernstig ongenoegen. Men was daar weltevreden geweest, dat hij zich met het leger onder zijne bevelen te *Nijmegen* bevond. Daar gelegerd kon hij zich, meende men, gemakkelijk met de armée van den Maarschalk DE LA FORCE vereenigen, in geval deze naar *Koblentz* optrok om den Kardinaal-Infant den doortocht te beletten [5]. Doch wat gebeurde nu? de Prins zakt met zijn leger af naar *Breda* in allen schijn of

AYTONA breekt het beleg op van *Maastricht*, en de Prins dat van *Breda*.

Ongenoegen in *Frankrijk* over 's Prinsen handelingen.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 26 Aug.; 1, 9 Sept. 1634. [2] p. 169, 170.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 28 Sept.; 7 Oct. 1634.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 7, 8, 11, 16 Sept.; 4, 14 Oct. 1634. AITSEMA, II, p. 168. *Mém. de Fréd. Henri*, p. 170, 171. [5] AITSEMA, II, bl. 113, 114.

hij deze plaats ging belegeren, waardoor hij zijne krijgsmacht gedurende eenen geruimen tijd voor eene onderneming in vereeniging met *Frankrijk* onbekwaam zou maken. Daarmede liet hij den doortocht voor den Kardinaal-Infant onbetwist: want Graaf WILLEM VAN NASSAU, met slechts 10,000 man aan de *Maas* gelegerd, was, naar de meening der Fransche staatslieden, te zwak om iets van genoegzaam belang uit te richten. Geen wonder dat deze maatregel van den Prins, die nagenoeg gelijktijdig met de nederlaag der Zweden en verbonden Duitschers bij *Nordlingen* te *Parijs* bekend werd [1], allerlei achterdocht verwekte; dat BULLION zich verstoord en heftig, de Kardinaal DE RICHELIEU zich met eene vreeselijke koelheid en onverschilligheid over de handelwijze van den Prins tot den Heer VAN HEEMSTEDE uitliet [2]. — Toen Zijne Excellentie eenmaal dien weg was ingeslagen, had *Frankrijk* zich buiten de mogelijkheid gezien op eenigerhande wijze met ons zamen te werken. De Maarschalk DE LA FORCE kon geene beweging aanvangen zonder van zijne vereeniging met het Nederlandsche leger verzekerd te zijn, en zelfs had men geene hulptroepen op 's Prinsen verzoek tot bevordering van het ontzet van *Maastricht* verkiezen te zenden: daarmede, namelijk, zou men hem slechts tot den marsch naar westelijk *Noord-Brabant* hebben aangemoedigd, en toen deze tocht eenmaal bewerkstelligd was, dien als het ware gewettigd hebben. Trouwens men was voor het lot van *Maastricht* niet ongerust: men wist dat de vesting goed voorzien was, en dat de Nederlanders zich dat punt niet weder zouden laten ontnemen: de Kardinaal verklaarde, er wel 400 mark gouds onder te durven verwedden, dat AYTONA *Maastricht* niet zou bemachtigen [3]. — Zoodoende dan waren de krijgsondernemingen, die anders bij het dreigend naderen van den Kardinaal-Infant licht reeds in het najaar van 1634 zouden hebben plaats gegrepen, tot het volgende jaar verdaagd, en niets kon de aankomst van dien Spaanschen Vorst meer keren. Den 27sten October trok hij dan ook met vier regimenten Spanjaarden en drie regimenten Italianen [4] bij *Luik* de *Maas* over, om den 4den November te *Brussel* te worden ingehaald. De Hertog van *Orleans* had reeds vroeger deze stad verlaten, om, met zijnen broeder verzoend, in *Frankrijk* terug te keren [5].

1634—1639.

De Kardinaal-Infant komt in *Brabant* aan.

De Ambassadeur PAUW liet het niet aan zijne beste pogingen ontbreken om 's Prinsen beleid in het gunstigste daglicht te stellen, en nu de zaak eenmaal dezen loop genomen had, en ook de nadere alliantie niet zoo spoedig haar volkomen beslag kon krijgen, berustte men in *Frankrijk* bij het gebeurde. Vooral toen het beleg van *Breda*

---

1 *Dépêche* van PAUW v. 15 Sept. 1634.

2 AITSEMA, II, bl. 116.

3 AITSEMA, II, bl. 114.

4 *Resol. Holl.* 1634, p. 735.

5 De Kardinaal RICHELIEU liet de aankomst van den Hertog dadelijk aan onzen Ambasadeur weten, »opdat hij onder de eersten zich met Zijner Majesteits beste vrienden daarin mocht verblijden" (*Dépêche* v. 13 Oct. 1634).

1634—1639.

geen voortgang had [1]. Hiervan toch was het gevolg, dat de Prins door geen punt van eer zou teruggehouden worden om het leger, waar ter plaatse het elders van dienst kon zijn, te laten gebruiken [2], en tevens dat tegen den tijd, dat onze Republiek en *Frankrijk* stonden zamen te werken, beider evenwicht ten aanzien van de Zuidelijke Nederlanden geene wijziging ten nadeele van *Frankrijk* zou ondergaan. Ook hier te lande was men weltevreden, dat men, bij de wenschelijkheid, ja de dringende noodzakelijkheid der vermindering der oorlogslasten, van de verplichting tot het handhaven van een kostbaar beleg ontheven was. Reeds nu werd het millioen, tot de legerlasten toegestaan, met 5 tonnen gouds overschreden [3]. En *Amsterdam* kon voldaan zijn, dat de krijgstocht zonder eene onderneming was afgeloopen, die haar minder aangenaam zou geweest zijn. Dus hechtten de Staten het zegel hunner goedkeuring aan het krijgsbeleid van den Prins, en zeiden hem dank voor zijne bemoeijingen, ja, waren hem reeds in Junij 40,000 gulden toegezegd ter vergoeding der onkosten in den vorigen zomer gedurende den veldtocht door hem gemaakt, maar had de betaling dezer som wegens de geldeloosheid van het kantoor van den Ontvanger-Generaal tot nog toe niet kunnen geschieden, thans beijverde men zich om Zijne Excellentie niet langer op deze vereering te laten wachten [4]. Groot was met dit al de indruk door het opbreken van het beleg van *Breda* buitenslands en vooral op *Spanje* gemaakt. Hun Hoog Mogenden legden, om ongunstige berichten te voorkomen, de redenen tot dezen stap aan de vertegenwoordigers der Mogendheden te *'s Gravenhage*, alsmede aan hunne Ministers in het buitenland bloot [5]; doch dit belette niet, dat van de zijde der Spanjaarden de zaak dus werd voorgesteld, alsof zij in *Nederland* eene tweede overwinning, aan die van *Nordlingen* gelijk, hadden behaald [6].

Hier te lande betuigt men den Prins zijne tevredenheid.

En dit was niet weinig gezegd: want de verslagenheid, door de slag bij *Nordlingen* bij de Zweden en de Duitsche bondgenooten te weeg gebracht, was niet gering. Dadelijk na het bericht van die nederlaag ontvangen te hebben, meldde zich CAMERARIUS bij de Staten aan ter bekoming van betaling voor de eerste drie der nog onbetaalde maanden [7] van het subsidie. Zijn verzoek werd ondersteund door eenen brief van OXENSTJERN zelven, waarin van den »jammerlijken toestand der zaken in *Duitschland*" gewaagd werd, en als drangreden werd aangevoerd, dat de Zuid-Nederlandsche Graaf van MANSFELD met

Zweden herhaalt het verzoek om subsidie.

---

[1] *Dépêche* v. PAUW v. 29 Sept. 1634.

[2] AITSEMA, p. 118.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Sept. 1634.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Junij, 7 Julij; 4 Sept.; 11, 12 Oct. 1634. Doch in Maart 1635 moesten Hun Hoog Mogenden nog op dadelijke betaling aandringen (*Resol. Stat.-Gen.* 20 Maart, 1635).

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Sept. 1634.

[6] *Dépêche* v. PAUW, v. 29 Sept. 1634.

[7] Februarij, Maart en April, 1632.

verscheidene regimenten den Rijn op was opgetrokken [1]. Ten einde de Spaanschen te dwingen ten minste een deel dezer troepen terug te roepen zou de Kanselier gaarne gezien hebben, dat van onze zijde een aanval gericht ware tegen diegenen onzer naburen in *Duitschland*, welke op de hand der Ligue waren [2]. Doch de Staten lieten het bij het verstrekken van het subsidie. Zij wilden in *Duitschland* onzijdig blijven en verontschuldigden zich bij de Zweden en Geconfedereerden door te wijzen op de groote macht der Spanjaarden, die zij in *Nederland* bezig hielden [3]. De landgraaf van *Hessen*, die ons gedurende den zomer herhaaldelijk om ondersteuning in krijgsvolk en mondbehoeften verzocht [4], klaagde thans over den kommervollen toestand dergenen, voor wier zaak hij te velde was getrokken. Immers had de Keurvorst van *Saksen* vrede met den Keizer gesloten, en dat wel (meende de Landgraaf, maar ten onrechte) zonder eenig bericht van zijne onderhandelingen aan de Evangelischen in Westelijk *Duitschland* te hebben doen toekomen [5]. De graaf van *Hanau*, zijne moeder en vrouw te *Metz* latende, begaf zich naar *Parijs* om zich en het zijne onder de bescherming van de Fransche Kroon te stellen: zijn Graafschap was alreede door den Keizer aan zijnen Commissaris-Generaal overgeleverd en door den doortocht der troepen ten deele te gronde gericht. De *Paltz* was op nieuw het tooneel van den moedwil van vijandelijke soldaten [6]. Zoo was de ondergang der Zweden en dergenen, die nog gemeene zaak met hen maakten, te verwachten, ten ware *Nederland* en *Frankrijk* zich hunner krachtdadig aantrokken. Trouwens de Fransche Staatsdienaren verklaarden bij voortduring de Zweden niet te zullen verlaten en achtten hunne zaak niet hopeloos [7]. Het leger van den Maarschalk DE LA FORCE bracht er dadelijk niet weinig toe bij, dat de Geconfedereerden hunne zaak niet geheel verloren gaven, en den eersten November kwam er, niet zonder medewerking van onzen Gezant PAUW, te *Parijs* een voorloopig traktaat tot stand, tusschen de Gecommitteerden van den Koning van *Frankrijk* en den Afgevaardigde van de *Palts* gesloten, waarbij de Evangelischen in die streken verzekerd werden van eene belangrijke ondersteuning, bestaande in een leger van 12,000 man en 500,000 gulden in gereed geld [8].

1634—1639.

Onze Staatkunde tegenover *Duitschland*.

---

[1] *Resol. Holl.*, 7 Dec. 1634 (bl. 735).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Sept.; 7 Oct.; 21, 22 Nov. 1634.

[3] *Resol. Stat-Gen.* 6, 8, Julij; 27 Dec. 1634.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 8, 31 Julij, 1634. [5] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Sept.; 22 Nov. 1634.

[6] *Dépêche v.* PAUW uit *Parijs*, v. d. 10 Nov. 1634.

[7] *Dépêches v.* PAUW, uit *Parijs*, 15 en 29 Sept. 1634.

[8] Op al wat er in *Duitschland* onderhandeld werd, gelastten de Staten hunnen Gezant C. PAUW, te *Frankfort*, een wakend oog te houden (*Resol. Stat.-Gen.* 18 Sept. 1634). Niettemin toen hij in October 1634, om veiliger te zijn, plotseling *Frankfort* verlaten en zich naar *Metz* begeven

1634—1639. Verhouding tusschen *Frankrijk* en *Spanje*.

Aanvankelijk scheen dan ook de keus van oorlog of vrede met *Spanje* aan *Frankrijk* niet langer gelaten te zijn. De vereerende zending van den Hertog MEDINA DE LAS TORRES, schoonzoon van OLIVAREZ, met welke men het Fransche Hof had gevleid [1], werd ten gevolge van den slag van *Nordlingen* afgezegd. Zoo hoog (schrijft PAUW) was sedert de Spaansche hoogmoed gestegen. Ja de Koning van *Spanje* sprak er van om in persoon te paard te stijgen en te velde te trekken, ten einde zijne edelen aan te sporen om, nu er nog slechts een enkel krachtig optreden noodig scheen, zijn voorbeeld te volgen en mede aan het hoofd van hun volk op te trekken [2]. Doch weldra zag *Spanje* in, dat het toch raadzamer was, *Frankrijk* buiten den strijd te houden, en zoo men de Republiek der Vereenigde Provinciën ditmaal hoopte te onderwerpen of te belezen, de alliantie tusschen haar en *Frankrijk* te verijdelen. Daarbij kwam, dat de Paus, schroomende eenmaal op elk gebied en voor goed tusschen *Spanje* en *Frankrijk* partij te moeten kiezen, de Christenheid in rust en zich de keuze tusschen die beide Mogendheden bespaard wenschte te zien. Vandaar tegen het einde der maand November 1634 de komst van MAZARIN te *Parijs*, om van wege den Paus eenen vrede, in de eerste plaats tusschen *Frankrijk* en *Spanje*, en voorts tusschen de strijdende partijen in *Duitschland* te bemiddelen [3]. Dit had ten gevolge, dat de onderhandelingen met onze buitengewone Gezanten eene stremming ondervonden. Van de Fransche zijde deed men tegen MAZARIN als bezwaar gelden, dat het den Koning onmogelijk zou zijn het bondgenootschap der van ouds door hem en zijnen vader beschermde en voor *Frankrijks* stelling in *Europa* onmisbare Republiek der Vereenigde Provinciën op te geven; maar MAZARIN en de Markgraaf DE LEGANEZ, op zijne terugreis van *Brussel* naar *Spanje*, verklaarden, dat *Frankrijks* bondgenooten in den vrede mede moesten begrepen worden [4]. Dit en de overweging, dat de toestand der Zweden en Geconfedereerden door gemis aan orde en eendracht geheel en al reddeloos zou worden, was wel geschikt om *Frankrijk* het oor tot allerlei voorstellen te doen leenen. Doch juist de zwakheid van *Frankrijks* bondgenooten in *Duitschland* moest deze Mogendheid bezorgd maken, en het roemen der Spanjaarden, dat nu zij zich met een leger uit *Italië* eenen weg naar *Nederland* hadden weten te banen, niets hun onmogelijk zou wezen, prikkelde *Frankrijks* eerzucht. Gaf men thans *Spanje* de zaak gewonnen, zoo moest *Frankrijk* zich voor goed eene ondergeschikte rol en eenen steeds hachlijken binnenlandschen toestand getroosten. Zoo leidden dan de pogingen

had, begrepen Hun Hoog Mogenden hem terug te moeten roepen om rapport te doen en mondeling mede te deelen wat zich niet schrijven liet. Ook verdroten de Provincie *Holland* de kosten van zijn Gezantschap: sedert den aanvang van zijn verblijf had hij reeds 44,000 gulden in wissels getrokken (*Resol. Stat.-Gen.* 30 Oct.; 25 Nov. 1634. *Resol. Holl.* 13 Nov. 1634).

[1] AITSEMA, II, bl. 115.

[2] *Dépêche* v. d. Nov. 1634.

[3] *Dépêche* uit *Parijs* van den 24 Nov. 1634.

[4] *Dépêches* v. d. 8 en den 29 Dec. 1634.

van MAZARIN tot niets, en werden de conferenties met de onzen na tegen het einde des jaars eenigen tijd geschorst geweest te zijn, met het nieuwe jaar (1635) weder hervat [1]. 1634—1639.

Na de terugkomst van DE KNUYT te *Parijs*, tegen het midden van October (1634), was een nieuw ontwerp van traktaat de vrucht der daarop gevolgde conferenties. In het eerste artikel stond, dat om het binnenrukken met een machtig leger van 25,000 man voetvolk en eenige duizenden ruiters mogelijk te maken, de Koning zich verplichtte openlijk met *Spanje* van Kroon tot Kroon te breken. In de hoofdzaak bleef de bepaling der plaatsen, die op de zeekust door *Frankrijk* en op de Oostgrens door ons zouden bezet worden, dezelfde, en ook hier werd, voor het geval dat de Zuidelijke Provinciën, aan *Spanje* trouw blijvende, met de wapenen veroverd moesten worden, hare verdeeling tusschen de beide Mogendheden geregeld. Wat de Katholieken betrof, door onze wapenen overwonnen, zoo beloofden (dus luidde een artikel in dit ontwerp) de Staten-Generaal, vermits zij hierin niet zonder toestemming der Provinciën, elk afzonderlijk, konden beslissen, uit aanmerking van 's Konings herhaalde verzoeken, deswegens aan de Provinciën rapport te doen, opdat dezen zien mochten, wat zij ten dezen aanzien den Koning ten gevalle doen konden. Voorts was in dit concept geene sprake van voorwaarden, op welke men *Spanje* den vrede zou bieden; wel van de vorming eener gezamenlijke vloot van 30 schepen (boven onze gewone eskaders op de Vlaamsche kust en in de Noordzee), ingeval van openlijke vredebreuk van *Frankrijk* met *Spanje*, en ook dit beding, hetwelk ons genoegzame vrijheid liet, stond er bij uitgedrukt: ingeval beide partijen die vereeniging der vloten noodig keurden. Waren zij vereenigd, dan zou het opperbevelhebberschap geregeld worden op den voet, waarop zulks geschied was bij den gezamenlijken tocht der Engelsche en der Nederlandsche vloot naar *Cadix* in het jaar 1625 [2]. Wie hetzij *Frankrijk*, hetzij ons uit zee aanrandde, zou beide de Mogendheden tot openlijken vijand hebben; desgelijks zou het Huis *Oostenrijk* zich de openbare oorlog van beiden op den hals halen, als het eene van beiden aanviel. — Veel was er in dit ontwerp, dat onzen Gezanten nog niet aanstond. Dus werden er na veel woordenwisselingen eenige wijzigingen ingebracht. Zoo werd thans bepaald, dat de legers vereenigd zouden worden op het laatst in Maart 1635. De termijn, waarbinnen de Zuidelijke Nederlanders de Spanjaarden verjaagd moesten hebben, werd gesteld op drie maanden, hoezeer een geheim artikel toeliet, dat die termijn onbepaald gerekt werd. Ook in geval niet alle leden der Zuidelijke Provinciën de Spanjaarden verjaagden, en het land derhalve verdeeld moest worden, zouden echter die leden (al bestonden zij uit een drietal aan elkander grenzende Steden), die het Spaansche juk afschudden, een vrijen Staat vormen. Een additioneel artikel hield ditmaal in, dat de Koning dit traktaat nimmer zou gemaakt hebben, tenzij hij er op rekenen kon, dat de Katholieke Gods-

Voortzetting der onderhandelingen onzer Gezanten te *Parijs*.

---

[1] *Dépêche* van 5 Jan. 1635.

[2] Zie hiervoor bl. 157 en 158.

1634—1639. dienst in de te veroveren plaatsen gehandhaafd zou blijven. Ten slotte voorzagen nog eenige geheime artikelen tegen eenen aanval op zee, gezamenlijk en openlijk af te slaan. — Zelfs nu nog was het ontwerp den onzen nog niet volkomen naar den zin; maar de Fransche Gecommitteerden verklaarden bij de overhandiging, dat zijner Majesteits inwilligingen niet verder gaan konden, en op de audiëntie van den 24sten October, bij welke zij op last der Staten-Generaal den Koning met de terugkomst van zijnen broeder geluk wenschten, zeide Zijne Majesteit tot onze Gezanten, dat wij met ons talmen hem veel goede gelegenheden hadden doen verliezen; dat hij op het stuk der religie niets anders kon of zou laten bepalen, en dat hij verstond, dat de legers van beide zijden vereenigd behoorden te worden: ten dien einde gaf hij den onzen nog veertien dagen tijd om nader last te bekomen, zoo wij van de onderhandeling eenige vrucht verlangden te zien. Dit belette echter niet, dat zij in de eerstvolgende conferentie daags daaraan hunne aanmerkingen mededeelden. Het gevolg was, dat twee dagen later in eene bijeenkomst bij den Kardinaal met de Raden des Konings bepaald werd, dat wederom een der beide Nederlandsche Heren naar *den Haag* gaan zoude, om ten langste binnen drie weken een ondubbelzinnig en afdoend antwoord mede te brengen op het traktaat, zoo als het daar lag en zonder eenige wijziging. Zoo vertrok dan natuurlijk weder DE KNUYT, den 28sten October. Drie dagen lang (den 6, 7 en 8sten November) stonden de gewone beraadslagingen der Staten-Generaal stil, omdat het meerendeel der leden op de Kamer van Zijne Excellentie over de punten, die DE KNUYT medegebracht had, raadpleegden.

DE KNUYT gaat andermaal naderen last vragen.

Voordat deze (den 17den November) te *Parijs* terugwas, had HEEMSTEDE zich bij brieven tot de Staten en de Gecommitteerden Raden van *Holland* gewend met dringend verzoek om, na het voltrekken der onderhandelingen, weder in het vaderland en tot zijn ambt terug te keren: hij had noch genegenheid noch gelegenheid om aan het Fransche Hof te blijven vertoeven, veel minder om daar eenmaal gewoon Gezant te worden, zoo als het gerucht zeide dat men hem maken wilde. Daarbij beriep hij zich op de acte, hem verleend, en op de uitdrukkingen zijner Instructie [1]. Nog waren deze brieven niet ontvangen, toen de Staten-Generaal (den 17den November) met eenparige stemmen een besluit namen, dat HEEMSTEDE na het voltrekken der handeling, wanneer DE KNUYT zou terugkeren, in *Frankrijk* zou moeten blijven, totdat de te benoemen gewone Gezant door hem aldaar zou zijn geïnstalleerd. — De ontvangst van PAUWS brieven deed de Staten van *Holland* op dit besluit niet terugkomen: integendeel, zij begrepen, dat de acte, door de Gecommitteerde Raden verstrekt en door PAUW zelven gesteld, hen in geenen deele verbond, en eenige weken later vereenigden zij zich met eene nieuwe resolutie der Staten-Generaal, waarbij dezen bepaalden, den Koning van *Frankrijk* en den Kardinaal DE RICHELIEU hun besluit aangaande HEEMSTEDE bekend te maken, ten einde hem

HEEMSTEDE dringt aan op zijne terugroeping.

[1] Zie hiervoor, bl. 760.

gedurende zijn verblijf aan het Hof alle eer geschieden mocht, die zijn karakter als vertegenwoordiger van Hun Hoog Mogenden eischte [1]. 1634—1639.

Bij de besluiten, die DE KNUYT medekreeg en die nu tot het sluiten van het traktaat zouden leiden, verklaarde de Gedeputeerde van *Groningen*, zijne lastgevers ten aanzien van de alliantie met *Frankrijk* niet te kunnen verbinden [2]. Evenzoo hadden, binnen den boezem der Staten van *Holland*, de Steden *Amsterdam* en *Rotterdam* zich van de beraadslagingen tot dat traktaat strekkende onthouden: zij lieten de zaak begaan, maar namen de verantwoordelijkheid niet op zich [3].

Voortzetting der onderhandelingen.

Na DE KNUYTS terugkomst te *Parijs* deelden de onzen, in gevolge den last, dien Gezant medegegeven, een concept mede, waaruit bleek, dat men van onzen kant eene te naauwe vereeniging van legers en vloten duchtte. Immers hield een der artikels in, dat, werkten de legers niet vereenigd, zij toch zoo dicht bij elkander moesten blijven, dat zij elkander zouden kunnen helpen, zoo veel de tijdsomstandigheden en de *reden van oorlog* het toelieten. Nog in een ander artikel werd het geval gesteld, dat de legers afzonderlijk handelden, en uit vroegere concepten de bepaling herhaald, dat, in geval de verstandhouding te wenschen overliet, de officieren, die duldden, dat de soldaten in het andere leger kwamen, zwaar gestraft zouden worden. Wat de zeemacht betreft, zoo hield dit concept de bepaling in, dat elke Mogendheid 15 schepen zou houden, in twee eskaders te verdeelen, en gecommandeerd door admiraals en andere officieren van beide zijden. Dus ook hier niets van volslagen vereeniging, noch van ondergeschiktheid van onze zijde aan een Fransch Oppervlootvoogd. — Op de verklaring, door onze Gezanten afgelegd, dat zij niet meer inwilligen konden (het was juist op het tijdstip der aankomst van MAZARIN), vielen er in de bijeenkomst met den Kardinaal en 's Konings ministers hooge woorden, en ontbrak het niet aan tegen-elkander-indruisende beweringen en verwijten. Doch de onzen hadden voor dit geval in last, toch niet te breken. Derhalve stelden zij kortelijk de punten, waarop het verschil aankwam, met eene memorie van toelichting, en zonden EUSKERKEN daarmede den 2den December naar *'s Gravenhage* [4]. Uit die punten blijkt, dat van de Fransche zijde werd aangedrongen op gezamenlijke werkzaamheid der beide legers. De legers, zoo heette het, moesten gemeene fortuin

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 7, 8, 9, 17 Nov.; 12 Dec. 1634. *Resol. Holl.* 10, 17, 29 Nov. 1634. Later meenden de Staten reden te hebben om te twijfelen, of deze laatste brieven wel bezorgd waren. Zij toonden deswege hun ongenoegen en onderzochten de zaak. Reeds hadden zij hun besluit tegen Gezanten, die op eigen gezag mochten terugkomen, verscherpt (*Resol. Stat.-Gen.* 20 Jan.; 10 Febr. 1635).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Nov. 1634.

[3] *Resol. Holl.* 17 Nov. 1634.

[4] In de *Secrete Resol. der Stat.-Gen.* wordt gesproken, alsof EUSKERKEN op den 2den December in *den Haag* ware geweest. Deze dagteekening is voorzeker verkeerd: zij is die van den brief, welken deze Secretaris van Ambassade uit *Parijs* medebracht.

1634—1639. loopen, zonder dat het eene het andere in het voordeel of verlegen liet. Het geval, dat beiden afzonderlijk handelden, werd als uitzondering gesteld. Voorts vonden de Franschen goed, dat waar de Prins van *Oranje* was, de Fransche staf niet de hooger hand zou hebben: slechts wanneer de Koning zelf of de Kardinaal in het leger was, zou de Prins den hoogsten rang afstaan: immers zou de Koning den Prins eene volmacht verstrekken als zijn Luitenant-Generaal, met het grootzegel gezegeld. — Ziedaar eene bedenkelijke zaak: de Prins zou staan onder de bevelen van den Koning, en van Zijne Majesteit eene dergelijke commissie krijgen. Zoo men zich niet in het gevaar gebracht wenschte te zien van door ons eigen leger gedwongen te worden tot hetgeen *Frankrijk* mocht begeren, in één woord, zoo men de onafhankelijkheid wenschte te behouden, kon men in zulk eene voorwaarde nimmer treden. — Uit het 5de artikel der differentiëele punten bleek, dat de Franschen de woorden *in vereeniging met de Gereformeerde Godsdienst* uit het traktaat weggelaten verlangden te zien. Daarentegen zouden de Kardinaal en de andere Ministers eene mondelinge verklaring afleggen, dat zij aan de Staten-Generaal het recht toekenden om, behoudens de handhaving der Katholieke Godsdienst, de Gereformeerde Religie in de door hen veroverde plaatsen te vestigen. Deze verklaring zou ook de Fransche Gezant afleggen in de Vergadering van Hun Hoog Mogenden ter tegenwoordigheid van Zijne Excellentie.

Terwijl EUSKERKEN om naderen last naar den Haag was, werden onze Gezanten herhaaldelijk door de Koninklijke Commissarissen aangemaand om een einde aan de zaak te maken, en óf toe te geven óf de onderhandeling af te breken. Doch dit wilden de Staten volstrekt vermijden, en den eersten dag van het nieuwe jaar (1635) kwam de verwachte nadere last ter kennis van onze Gezanten, vervat in eene geheime Resolutie, den 21sten December genomen. Daarin stond, dat de legers vereenigd of afzonderlijk zouden handelen, doch steeds zoo, dat zij elkander te hulp konden komen. Waren de legers vereenigd, dan zouden de Franschen voor hun kamp van twee gelijke plaatsen er ééne uitkiezen, en wat het commando betreft, de legers zouden elk onder eenen afzonderlijken bevelhebber staan, en voorts zou men zich regelen naar hetgeen in het jaar 1610 voor *Gulik*, waar ook verschillende Mogendheden hare krijgsmacht hadden en geen der bevelhebbers iets over eens anders leger te zeggen gehad had, in acht was genomen [1]. De Koning zou verzocht worden eenen of meer bevoegde personen herwaarts te zenden om met den Prins te beramen wat de legers zouden uitvoeren. Dit was noodig, oordeelden de Staten, omdat Zijne Excellentie van de te behandelen zaken ruim zoo goede kennis had en daarin ruim zoo ervaren was als iemand in *Frankrijk*. Van het Luitenant-Generaalschap, door den Koning aan den Prins te geven, stond in de Resolutie geen woord; maar wel las men er, dat als zijne Majesteit of *Monsieur*, dat is 's Konings

[1] Zie hiervoor, D. III. St. II, bl. 412—414.

broeder, of de Kardinaal in het leger was, de Staten genoeg wisten wat in dat geval het ontzag voor zulk een groot Koning en voor die twee andere aanzienlijke personen van onze zijde vorderde. In de Memorie van Toelichting tot dit besluit, daarentegen, verklaarden de Staten, dat de Prins, als hebbende commissie van onze Provinciën als Kapitein-Generaal, niet gevoegelijk van een ander Soeverein commissie kon aannemen, zonder de bijzondere toestemming der Provinciën, en zoo men deze wilde bekomen, zou er veel tijd vereischt zijn. Daarbij, nam de Prins zulk eene commissie aan, dan zou hij zich in onzen Staat onbekwaam maken om in de zaken van *Frankrijk* advies te geven. Wanneer de Koning eene volmacht wenschte te verstrekken, zou zulks rechtstreeks op Hun Hoog Mogenden moeten geschieden, en dezen zouden alsdan het opperbevel aan zijne Excellentie opdragen. Eindelijk, meende men in *Frankrijk*, dat wij immer zouden toestaan, dat een Franschman over het leger van dezen Staat bevel zou voeren, zoo moest men dezen waan afleggen: want, zooals (zeiden de Staten) onze Ambassadeurs wel wisten, zulks liet de gesteldheid en regeringsvorm van dezen Staat niet toe. — Ten aanzien van den eisch der Franschen, dat de woorden: in vereeniging met de Gereformeerde Godsdienst, uit het des betreffende artikel van het traktaat zouden weg blijven, gaven de Staten toe, beseffende dat een Verdrag, waarin zoo iets gevonden werd, nimmer door *Frankrijk* aan den Paus of aan eenige Katholieke Mogendheid onder de oogen gebracht kon worden. — In het derde geheim artikel van het ontwerp-traktaat, waar te lezen stond: »zoo de aanvallen uit zee den Koning *of* de Heren Staten deden besluiten om den vrede te breken," verlangden de Staten te lezen *en* in plaats van *of*: want het denkbeeld van een oorlog met *Engeland* achtten zij verschrikkelijk, en dit gevaar, begrepen zij, zou het best afgewend worden, zoo *Engeland* wist, niet met ons land alleen, maar tegelijk met *Frankrijk* te doen te zullen hebben. 1634—1639.

Van den aanvang aan hadden Hun Hoog Mogenden geschroomd, door hunne zoo nauwe aansluiting aan *Frankrijk*, *Engeland* te bewegen tot eene nauwe vereeniging met *Spanje*, ten gevolge waarvan wij de Engelsche zeemacht ons gebied over onze zee en de blokkade van de Vlaamsche kust zouden hebben zien verstoren. — Altijd was er nog menig punt van verschil tusschen ons en *Groot-Britannië* aanhangig. - Onze handel en de ondernemingsgeest onzer zeevaarders wekten bij de Engelschen naijver, dermate dat aan onze kapiteins verboden moest worden hoog op te geven van hunne »groote desseinen," ten einde de jaloezij niet gaande te maken [1]. Dán klaagde men, dat onze oorlogschepen koopwaren overvoerden, om de rechten te ontduiken, en zag men daarin eenen grond om die bodems aan eene visitatie te onderwerpen; dan weder, dat de Engelsche visschers of andere scheepvaarders aan de gewelddadigheid der onzen blootstonden. Maar ook van onze zijde ontbrak het niet aan dergelijke verwijten. De Engelsche Re- Wederkeerige betrekking tusschen de Vereenigde Provinciën en *Engeland*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Nov. 1633.

1634— 1639. gering liet voor *Spanje* volk werven in *Ierland*, terwijl de aanvulling der Engelsche regimenten in onze dienst een tijd lang vertraging ondervond [1], en steeds vonden de Duinkerkers ondersteuning bij de Engelschen, die niet duldden, dat deze onze vijanden in het gezicht hunner kust werden aangetast [2]. Nog altijd was er geene afdoende schikking tusschen de Nederlandsche en de Engelsche Oost-Indische Compagnie getroffen: slechts door omkooping scheen dit te kunnen geschieden [3], en nog in het voorjaar van 1633 werd op twee onzer Oostindievaarders, op grond eener schuldvordering van 300,000 pond sterling, in eene Engelsche haven beslag gelegd. In zulk een geval werden de bevelen gegeven om zelfs des Konings scheepsmacht niet te ontzien, zoo men de Hollandsche bodems niet ontsloeg [4]. Hierbij kwamen sedert den zomer van 1634 geschillen tusschen onze West-Indische Compagnie met de Engelschen over het wederzijdsche gezag in *Nieuw-Nederland* en in *Noord-Amerika* [5]. Hoe gemakkelijk was het derhalve voor *Engeland*, zoo het eene reden zocht om aan *Spanjes* zijde ons den oorlog te verklaren, zulk eene reden te vinden [6]. Van onzen kant was men uiterst voorzichtig. Men nam tegenover het Engelsche Bewind welwillendheid en beleefdheid in acht. Hoezeer BRASSER terug was gekeerd, zonder dat hij de geschillen tusschen de beide Oost-Indische Compagniën had kunnen schikken [7], werd BOTHWELL bij gelegenheid dat hij een uitstap naar *Engeland* deed, met een gouden keten vereerd, en hem bij zijne terugkomst der Staten erkentelijkheid betuigd wegens zijne bemoeijingen tot het bewaren eener goede verstandhouding tusschen de beide Regeringen, mede uit de betuigingen van toegenegenheid, die hij van wege den Koning uit *Engeland* medebracht, gebleken [8].

Overeenkomstig deze onze staatkunde tegenover *Groot-Britannië* sloot men zich met hart en ziel aan bij *Frankrijk*, waar deze Mogendheid door een voorslag van alliantie den Koning van *Engeland* wilde terughouden van met *Spanje* tegen ons, en ten slotte ook tegen *Frankrijk* zelf partij te kiezen. Hiertoe achtte de Kardinaal hoog noodig eenen stap te doen, toen hij vernomen had, dat de Spaansche Agent NICOLALDI aan

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Julij 1633; 11 Febr. 1634. In het najaar van 1634 deserteerden vele manschappen onzer Engelsche regimenten (*Resol. Stat.-Gen.* 3 Oct. 1634).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Jan.; 18, 26 Febr.; 13 Mei; 15 Julij; 24 Sept. 1633. 10 Jan.; 18 Febr. 21 Maart; 20 Junij; 26 Aug. 1634. *Resol. Holl.* 1633, bl. 449, 450.

[3] *Secrete Resol. d. Stat.-Gen.* 27 Sept.; 24 Oct. 1633.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 26 April; 17 Mei, 1633.

[5] *Res. Stat.-Gen.* 13 Mei; 20 Junij; 24, 25 Oct. 1634.

[6] Zie rapport van JOACHIMI, in *Resol. Stat.-Gen.* 19 Nov. 1633.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Jan.; 13 Mei; 14 Junij; 22 Julij; 17, 18 Aug. 1634. *Resol. Holl.* 15 Sept. 1634. [8] *Res. Stat-Gen.* 13 Febr.; 22 Julij; 23 Aug. 1634.

KAREL I het ontwerp van een verdrag van bondgenootschap had aangeboden [1]. Dus werd de Heer POIGNY naar *Engeland* gezonden, om den Koning te verzekeren, dat de alliantie tusschen *Frankrijk* en de Vereenigde Provinciën met geene vijandelijke bedoelingen tegen *Groot-Britannië* beraamd werd: integendeel, POIGNY noodigde KAREL I uit tot die alliantie toe te treden, en legde hem al dadelijk eenige artikelen voor, die dezen Vorst van de gunstige gezindheid van *Frankrijk* en de Staten moesten overtuigen. Deze artikelen deelde BOUTILLIER den 1sten September (1634) aan den Heer van HEEMSTEDE mede. Bij dezelve verbonden zich de Koning van *Frankrijk* en de Staten den Vorst van de *Palts* in de rechten van dit zijn erfland te handhaven, met uitzondering evenwel van hetgeen de waardigheid van Keurvorst betrof: de beslissing daaromtrent moest men aan het Collegie van Keurvorsten overlaten. — Uit dit artikel bleek, dat de Koning van *Frankrijk* steeds ongezind was den zoon van FREDERIK V als Keurvorst van de *Palts* te erkennen [2]: zijne dubbelzinnige betrekking tot *Beijeren* en de zucht om de Katholieken te ontzien, verboden hem zulks. — Voor het overige zouden *Frankrijk* noch de Staten vrede met den Keizer en *Spanje* maken, tenzij gene den Rijksban tegen den Paltsprins had opgeheven en beloofd, hem in zijne Staten tegen allen overlast te verdedigen. Werd de Koning van *Groot-Britannië* tengevolge zijner toetreding tot de Fransch-Nederlandsche alliantie of wegens de hulp, door hem aan den Keurvorst van de *Palts* verleend, aangetast, dan zouden *Frankrijk* en de Staten hem hulp verleenen, gelijk hij op zijne beurt, zoo deze beide Mogendheden deswegens overlast leden, ze met schepen tegen billijke prijzen zou gerijven: voor het minst zou KAREL I geenen bijstand in manschappen, schepen of geld aan *Frankrijks* vijanden verleenen, en de onzijdigheid ten aanzien van de Staten-Generaal in acht nemen, terwijl dezen de vrijheid van 's Konings onderdanen om met wie ook handel te drijven, in geenen deele zouden beletten. — Had HEEMSTEDE na de mededeeling dezer artikelen zijne aanmerkingen op het artikel de *Palts* betreffende niet teruggehouden, ook tegen dit laatste sprak hij zijn bezwaar onbewimpeld uit: het zou den Engelschen, zeide hij, te veel ruimte geven. Door zulk eene bepaling gedekt, zouden zij niet alleen de Vlaamsche en Spaansche havens met volkomen veiligheid bevaren, maar ook den Spanjaarden ter herovering van *Brazilië* met hunne schepen ten dienste kunnen staan: dus liet het zich veeleer aanzien, dat wij eenen maatregel zouden moeten aangrijpen, vroeger door Koningin ELISABETH zelve toegepast en als rechtmatig voorgedragen, en tot het verbod van allen handel met onzen erfvijand zouden moeten overgaan [3].

1634—1639.

Een Fransch Gezant naar *Engeland* gezonden, om den Koning uit te noodigen, tot de alliantie met de Staten-Generaal toe te treden.

---

[1] AITSEMA, II, bl. 111.

[2] *Dépêche* van LANGERAK, van 10 Febr. 1633, en van PAUW en DE KNUYT, van 11 Aug. 1634.

[3] AITSEMA, II, bl. 112.

1634—1639. Op den voorslag tot toetreding tot de onlangs geratificeerde alliantie van 15 April, 1654, tusschen *Frankrijk* en de Staten, antwoordde KAREL I aan POIGNY, dat hij het wel niet vreemd vond, dat de Koning van *Frankrijk* hem niet vroeger van dat traktaat verwittigd had; maar dat de Staten zulks hadden behooren te doen wegens de verplichting, die zij aan zijne Kroon hadden. Dit was eene onbillijke aanmerking, door niets dan door booze luim ingegeven: immers was BOTHWELL te *'s Gravenhage* steeds op de hoogte onzer onderhandelingen met *Frankrijk* gehouden [1]. Ook was er van *Engeland* geene toetreding te wachten, veel min, wat de POIGNY van Koning KAREL mede verlangd had en JOACHIMI daarna herhaaldelijk verzocht, ondersteuning van de *Nederlanden* bij hunne ontzettende oorlogskosten [2]. De Koning liet ook de Zweden en zelfs de zaak van zijn zusters zoon in de *Palts* in den steek, gelijk nog in het voorjaar van 1654 duidelijk genoeg was op te maken geweest uit de weinig vertrouwelijke bejegening, die hij den zoon van den Zweedschen Rijkskanselier had doen wedervaren, toen deze zich uit *Holland* naar *Engeland* begeven had [3]: zijne jaloezij tegenover *Frankrijk* en de Vereenigde Provinciën zag steeds meer heil in eene aansluiting aan *Spanje* en in vriendschap met den Keizer. Vandaar dat Hun Hoog Mogenden uiterst bezorgd en omzichtig ten aanzien van *Engeland* bleven en reeds volmaakt tevreden zouden zijn, zoo *Engeland* zich van openlijk voor *Spanje* partij te kiezen onthield. Van die bezorgdheid droeg ook datgene de blijken, wat de Staten aan hunne Gezanten in *Frankrijk* mededeelden tot verklaring der gronden, waarop zij op de verandering van dat woordje *of* in *en* in het derde geheime artikel aandrongen. Zulks strekte, schreven zij, om niet overijld in een tweede oorlog gewikkeld te worden, en toen de conferenties met de Fransche Ministers na de terugkomst van EUSKERKEN hervat waren, gaf ook dit derde geheime artikel stof tot ernstige woordenwisselingen, waarbij onze Gezanten betuigden, dat de Provinciën nimmer een traktaat zouden bekrachtigen, waardoor wij in onmin met *Engeland* zouden kunnen komen, een uiterste (zeiden zij) in onze oogen zoo verschrikkelijk, dat wij in onze geschillen met dat Rijk gemeenlijk toegaven. Slechts wanneer POIGNY's zending in *Engeland* slaagde, konden de Staten zich laten welgevallen, dat het bewuste artikel zonder verandering van *of* in *en* werd opgenomen.

Voortzetting der onderhandelingen in *Frankrijk*. De last, door EUSKERKEN medegebracht, strekte in geenen deele om de onderhandelende partijen tot eenstemmigheid te brengen, toen de conferenties den 5den Januarij, 1655, hervat werden. Integendeel, men kon het steeds niet eens worden op het punt van de vereeniging der legers, noch op de vraag, hoe en door wien, wanneer de legers ver-

[1] *Depêche* van PAUW, uit *Parijs*, van 18 Aug. 1634.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Julij; 12 Sept.; 21 Oct. 1634. AITSEMA, II, bl. 163, 164.

[3] AITSEMA, II, bl. 150. Zie hiervoor, bl. 748.

eenigd waren, het wachtwoord zou gegeven worden. Had de laatste last van Hun Hoog Mogenden niet tevens ingehouden, dat de Gezanten in geen geval breken mochten, zonder eerst nog om nader order te schrijven, zoo ware de alliantie niet tot stand gekomen. De Fransche Commissarissen verklaarden de hoop, dat men het ooit eens zou worden, op te geven en wilden de onderhandelingen afbreken. Slechts met moeite verkregen de onzen den 4den Januarij nog een uitstel van 10 dagen. Daags daaraan werd het traktaat met den Kardinaal en 's Konings Raden dus gesteld, dat er nog slechts de beiderzijdsche goedkeuring aan ontbrak, en juist deze konden de onzen niet geven zonder nadere machtiging. Om die machtiging werd een expresse bode over zee gezonden. Het antwoord bleef lang uit. Herhaaldelijk werd den onzen te kennen gegeven, dat zij hadden te teekenen of te breken. Eerst den 24sten Januarij ontvingen onze Gezanten der Staten besluit. In het eerste artikel van het ontwerp, zoo als het laatstelijk gesteld was, stond dat de legers zich *dadelijk* (*d'abord*) zouden vereenigen. Tegen dit woord zouden de Gezanten zich moeten aankanten, en het slechts in het uiterste geval toelaten. Voorts zou men moeten zien te verkrijgen, dat, bij vereeniging der legers, elk der Commandanten aan zijn leger, of beurt om beurt aan de vereenigde legers het wachtwoord gaf. Wat de commissie van Luitenant-Generaal aan den Prins verstrekt aanbelangt, zulk eene commissie hield altijd eene verplichting in voor dengenen, die ze ontving, en dit was het juist wat wij ons niet konden laten welgevallen. De Gezanten mochten derhalve gansch geene hoop geven, dat Zijne Excellentie commissie van den Koning zou aannemen. Slechts bijaldien de Franschen wilden toelaten, dat de Prins de beide legers commandeerde, zonder dat hij den Koning eed behoefde te doen en zonder dat zulks inbreuk maakte op de commissie, hem door de Staten gegeven, en op den eed hun gezworen, en bijaldien de Koning hem daarvan acte wilde verleenen, slechts dan zouden de Staten kunnen toelaten, dat hij den titel van Luitenant-Generaal aannam, voor het geval dat de Koning of de Hertog van *Orleans* of de Kardinaal DE RICHELIEU niet in het leger zouden zijn [1]. — Deze voorwaarden smaakten den Franschen Commissarissen zoo weinig, dat de handeling dadelijk op nieuw op het breken stond. Ten slotte echter gaf men van de Fransche zijde toe, dat den Prins door den Koning de verlangde acte zou verleend worden, en van onze zijde beloofde men te zullen aandringen, dat de Fransche Commandant aan beide legers het *parool* zou mogen geven. Dien ten gevolge werd het traktaat den 8sten Februarij geteekend, en bepaald, dat CHARNACÉ en DE KNUYT naar den *Haag* zouden gaan om met den Prins het krijgsplan te beramen. Daarna zou DE KNUYT naar *Frankrijk* terugkeren om voor de uitvoering van dat plan

1634—1639.

Het traktaat wordt geteekend.

[1] Had men SOMMELSDIJKS gevoelen gevolgd, dan had men al die voorzorgen ter waarborging onzer onafhankelijkheid en veiligheid tegenover *Frankrijk* niet noodig geacht (*Archiv. de la Maison d'Orange*, t. a. pl. bl. 73, 74).

1634—1639. zorg te dragen. Voorts zou het traktaat nog eenigen tijd geheim blijven [1]. Het derde geheime artikel zou eerst bij de ratificatie aan het traktaat worden toegevoegd. Van wege den Koning van *Frankrijk* zou de Heer DE SENETERRE naar *Engeland* gezonden worden, en van ons vergde men, dat ook wij ten eerste eene buitengewone zending derwaarts doen zouden.

Dus schoot onzen Gezanten alsnu niets over dan den Koning bij openbare audiëntie dank te zeggen. Van deze taak kweten zij zich den 15den Februarij. Zij roemden Zijne Majesteit in hunne toespraak, dat hij, inziende van hoeveel belang het was, dat de Spanjaarden zich nimmer van de Vereenigde Provinciën meester maakten, en veeleer de andere Nederlandsche Provinciën van hare harde slavernij werden verlost, zich op de wijze raadgevingen van den Kardinaal, door wien hij in het beleid van den Staat zoo nuttig gediend werd, had laten bewegen om aan de voorstellen het oor te leenen, hem tot dat doel gedaan. Zoo scheen het, dat God aan Zijne Majesteit de glorie had willen gunnen om het sedert 70 jaren door den oorlog bezochte Nederland geheel vrij te maken en de Spanjaards tot rede te brengen. Deswegens kwamen zij den Koning dank zeggen, en daar zij niet twijfelden aan den voorspoed zijner wapenen, omdat zij ter bescherming van onrechtvaardig verdrukten gevoerd werden, zoo hoopten zij ook, dat God, den hoogmoed der vijanden vernederende, 's Konings schepter meer en meer zou verheffen in grootheid, roem en geluk, en door zijne zegevierende handen den zoo begeerden vrede zou schenken aan alle volken, opdat Zijne Majesteit en zijne opvolgers steeds erkend mochten worden als de beschermers der verdrukten en de scheidslieden der Christenheid. — Op deze woorden antwoordde de Koning, dat hij het traktaat van goeder harte gesloten had, en vertrouwde, dat de Staten het stipt zouden nakomen en vooral bedenken zouden, dat zijne koninklijke eer eenige toegefelijkheid van hunne zijde vorderde ten aanzien van het parool.

Bij het onderteekende traktaat verbond zich alsnu de Koning op de meermalen in de concepten aangeduide gronden, dadelijk na de ratificatie den Koning van *Spanje* openlijk den oorlog aan te doen, en in de Spaansche Nederlanden allerlei vijandelijkheden aan te vangen. Zijne Majesteit en de Staten zouden daartoe ieder een leger van 25,000 man voetvolk en 5000 paarden in die Provinciën laten binnenrukken en *dadelijk* vereenigen ter nader met gemeen overleg te bepalen plaatse, om zonder langer uitstel dan de maand Maart eerstkomende, al naar men geschikt oordeelde, gezamenlijk of afzonderlijk, te handelen, met dien verstande, dat beiden, in dit laatste geval, steeds gereed zouden zijn om elkaar des noods met genoegzame macht bij te springen, en, in het eerste geval, de legers nevens elkander camperen zouden en elk door zijn eigen bevelhebber gecommandeerd zou worden. Van het luitenant-generaalschap van den Prins behelsde het

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Febr. 1635.

traktaat zelf geen woord; ook van de vereeniging der beide vloten werd slechts vooronderstellenderwijze gewaagd, met de bepaling, dat elke vloot onder haren eigenen Admiraal zou staan [1]. 1634—1639.

Wat de bijzaken betreft, den buitengewonen Gezanten te *Parijs* ter behartiging opgedragen, verklaarde 's Konings Regering aanvankelijk onbewimpeld ten aanzien van de teruggave van de kosten voor de uitzending der vloot onder HAUTAIN, dat de Koning daartoe niet gehouden was, vermits deze Admiraal Zijner Majesteits dienst tegen zijnen wil en tot groote schade van zijne zaken verlaten had. Niettemin kreeg DE KNUYT, in September (1634) naar *Frankrijk* terugkerende, in last om alsnog pogingen aan te wenden, ten einde die penningen te bekomen: men bleef gezind, sommigen bijzonderen personen, die ze ons verschaffen zouden, daarvoor ruim te beloonen, doch niet in die buitensporige mate, welke volgens DE KNUYT, die daartoe 150,000 gulden noodig achtte, tot het doel zou leiden [2]. De vergoeding voor het verlies der voor *Rochelle* in den grond geboorde schepen verklaarde het Fransche Bewind aan de eigenaars der bodems ter hand te willen stellen; doch om de menigvuldigheid der belanghebbenden achtten de Staten dit onuitvoerbaar, en zoo kwam van de zaak niets [3]. Eene zaak de scheepvaart betreffende was aan de behandeling van den Franschen Ambassadeur te *'s Gravenhage* overgelaten, te weten, die van den schipper JAN VROLICK, die voor Fransche rekening schepen op de walvischvangst wilde uitrusten, en daardoor met onze Noordsche Compagnie in twist geraakte [4]. Zoo lang draalde men met de beantwoording van het verzoek, betreffende deze zaak bij de Staten door BAUGY ingeleverd, dat zij bij het afscheid van dezen Gezant ter nauwernood afgehandeld was. Dit afscheid toch had plaats in den nazomer van 1634. Hetzij omdat de Staten zich niet haastten den Heer VAN LANGERAK door eenen gewonen Gezant te vervangen, hetzij om eene andere reden, BAUGY werd in Julij van dat jaar teruggeroepen, en, vereerd met een geschenk van 1000 enkele rijders (ter waarde van 6600 gulden), nam hij den 6den September zijn afscheid van de Staten-Generaal [5]. De

BAUGY neemt zijn afscheid.

---

1 De inhoud der overige artikelen blijkt genoegzaam uit de voorgaande geschiedenis der onderhandelingen. Het traktaat in zijn geheel kan men zien bij AITSEMA, II, bl. 198—206.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 26 Aug.; 2, 6 Sept.; 9 Nov. 1634. AITSEMA, II, bl. 206. *Dépêche* van PAUW, v. d. 26 Aug. 1634.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 6 Sept, 1634. AITSEMA, bl. 206.

4 In dezen tijd vorderde *Friesland*, dat het octrooi der Noordsche Compagnie niet vernieuwd werd, of wel de ingezetenen dier Provincie tot die Compagnie werden toegelaten (*Resol. Stat.-Gen.* 13 Nov. 1632. 17 Maart 1634. 13, 25 Jan.; 20 Febr.; 8 Maart; 17, 26 April; 5 Mei; 8 Oct. 1635). De continuatie van het octrooi, voor 24 jaren gevraagd, werd slechts voor 8 jaren toegestaan (*Resol. Stat.-Gen.* 25 Oct. 1633). Voorloopig werd door de Bewindhebbers aan de Friezen vergund, drie schepen ter walvischvangst uit te rusten (*Resol. Stat.-Gen.* 19 Mei, 1635).

5 Bovendien namen Hun Hoog Mogenden het gevaderschap aan over het zoontje van BAUGY met

1634—1639. Secretaris BRASSET, die bij deze gelegenheid 600 gulden ontving, bleef hier om de zaken van het Gezantschap waar te nemen. Te *Parijs* werd de Heer DE ST. ETIENNE, te voren Fransch Gezant bij den Keurvorst van *Beijeren*, genoemd als BAUGY's opvolger te *'s Gravenhage* [1].

Gereformeerde Gemeente te *Parijs*.

Vóór het einde des jaars 1634 trokken de zaken der Gereformeerden in *Frankrijk* de aandacht van Hun Hoog Mogenden. De Staten-vergaderingen, namelijk, in de Statenlanden, onder anderen in *Languedoc*, gehouden, betoonden zich in het najaar bijzonder gestreng tegen de Gereformeerden, dermate dat men ten onzent begon te duchten, dat ten laatste ook de vergunning aan onze Ambassadeurs en aan die van andere Gereformeerde Mogendheden om ten hunnen huize godsdienstoefening te houden, mocht worden ontnomen. Reeds in het begin van het jaar had men voor de belangen der godsdienstoefening ten huize van den Nederlandschen Gezant te *Parijs* gevreesd. Toen hadden de Staten eenen brief ontvangen van den Kerkeraad der Gemeente, aan onze Ambassade aldaar verbonden. Sedert de laatste jaren was deze Kerk zoo zeer toegenomen, dat de plaats, waar gepredikt werd, wel zesmaal grooter diende te wezen. Gereformeerde Brabantsche tapijtwerkers hadden zich te *Parijs* nedergezet om hunne godsdienst onder de bescherming der Nederlandsche Ambassade te kunnen oefenen. Doch nu was de Heer VAN LANGERAK gestorven, en dit overlijden, duchtte men, zou aanleiding tot inkrimping der tot dusverre genoten vrijheid kunnen geven. Dus verzochten de opzieners der Gemeente de Staten, den predikant ABBESTEEG bij hen te laten, totdat er een ander Ambassadeur zou aangekomen zijn. Dit werd toegestaan [2]. Maar toen nu die gestrenge maatregelen ter beperking van de vrijheid van de prediking der Gereformeerde leer in *Frankrijk* genomen werden, gelastten de Staten hunnen Gezanten te *Parijs* uitdrukkelijk, aan de godsdienstoefeningen ten hunnent de hand te houden [3]. Zij kregen ten antwoord, dat zij, de Heren PAUW en DE KNUYT, van den aanvang aan in hun *hôtel* predikatiën hadden laten houden, en (wat te voren geen gebruik was geweest) in eene groote zaal,

---

een pillegift van 1200 gulden, en dat »wegens de groote qualiteiten en de notabele diensten van den gewezen Ambassadeur" (*Resol. Stat.-Gen.* 6 Sept. 1634).

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Maart; 22 Junij; 28 Sept. 1633. 7 Febr.; 27 Junij; 22, 24, 27, 28 Julij; 5, 6 Sept. 1634. *Notulen* enz., 17 Oct. 1633. *Dépêche* van PAUW, v. d. 22 Sept. 1634. Van onze zijde dong de Heer CORNELIS VAN BEVEREN, Heer van *Strevelshoek* en *Westijselmonde*, naar de betrekking van gewoon Gezant te *Parijs;* althans dit meldt SOMMELSDIJK (*Archives de la Maison d'Orange*, bl. 69).

[2] Tevens verzocht de Kerkeraad eenige handreiking voor de armen en van elders naar *Parijs* uitgewekenen, alsmede voor vrijgekochte of ontvluchte slaven, die van hunne Gemeente bijstand plachten te ontvangen (*Dépêches* uit *Frankrijk* v. 10 Febr. en v. 10 Maart, 1634).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Dec. 1634.

voor een iegelijk open, psalmen hadden laten zingen. De toevloed was groot, ook van dezulken, die hunne kinderen kwamen laten doopen of hun huwelijk inzegenen, en daaronder waren Franschen, voor wie het formulier in het Fransch moest gelezen worden. Buitenlandsche Gezanten, grafelijke en andere edele personen bezochten deze godsdienstoefening, met name de Graaf van *Hanau* en graaf HENDRIK VAN NASSAU, ook Zwitsers van de lijfwacht. De zaal kon de menigte niet bevatten en velen moesten staan in het voorportaal. De Koninklijke Commissarissen, met wie onze Gezanten te doen hadden, toonden dit alles zeer goed te weten, maar maakten daarop geene aanmerkingen [1]. Zoo wisten de vertegenwoordigers der Nederlandsche Republiek hunne belijdenis in de Fransche hoofdstad te doen gelden [2], en zoo duidelijk schenen de Fransche Staatslieden te begrijpen, dat men, om met haar gemeenschappelijk te handelen, hare godsdienstige eigenaardigheid ongekrenkt moest laten. 1634—1639.

Te minder zwarigheid moest men ten onzent er in zien om de kansen eener innige zamenwerking met *Frankrijk* te wagen. Doch die zamenwerking veronderstelde eene hervatting van de vijandelijkheden reeds in het vroege voorjaar van 1635, en waren de ingezetenen bereid om zich de inspanning te getroosten, en berekend om de kosten te dragen, daartoe vereischt? De maand November, 1634, was nog niet ten einde, toen de Raad van State, op advies van den Prins, reeds werd gelast, aan alle Kapiteins en Ridmeesters ernstig aan te schrijven, dat zij tegen den eersten Februarij eerstkomende hunne compagniën voltallig moesten maken en van goede wapenen voorzien, op grond dat men verwachten moest, dat de vijand zijn leger vroeg te velde zou brengen [3]. In de petitie van oorlog voor het jaar 1635 stelden de Stadhouders en de Raad van State het gevaar als uiterst dreigend voor. In weerwil, zeiden zij, dat de Kardinaal-Infant met een nieuw leger in *Brabant* aangekomen was, werden er nog altijd lichtingen gedaan. Bovendien kon de vijand thans beter dan in 1629 en 1632 met een leger uit *Duitschland* worden bijgestaan. Ja, het liet zich aanzien, dat de geheele macht van het Duitsche Rijk, zoo de zaken der Keizerschen zoo gunstig bleven staan, op ons af zou komen, om ons zoo mogelijk te verpletteren. Derhalve was aan eene inkrimping van de legermacht niet te denken. Slechts enkele compagniën waren ter voldoening aan de voorwaarde, op welke zij nog voor een saizoen waren aangehouden [4], in het najaar afgedankt, en de manschappen onder andere compagniën gestoken. De lichting van den Graaf VAN DEN BERG, welke nagenoeg geheel was verloopen, vooral door desertie Toebereidselen tot den nieuwen veldtocht.

[1] *Dépêche* v. 14 Jan. 1635.

[2] Op onze grenzen ging het handhaven der Gereformeerde predikanten, die allerlei overlast leden en niet zelden opgelicht werden, niet zonder maatregelen van wedervergelding tegen Roomsche geestelijken in zijn werk (*Resol. Stat.-Gen.* 9, 11 Mei; 10, 20 Junij, 1634).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Nov. 1634.

[4] *Resol. Holl.* 1634, bl. 587.

1634—1639.

Benarde toestand der financiën.

naar den vijand, was tot een geringer bedrag teruggebracht [1]. Doch de last bleef niettemin ontzettend groot. De renten der schuld van de Generaliteit waren tot ver over de vier tonnen gouds gestegen, en de oorlogsbelastingen van het uitgemergelde platteland, verzekerde de Raad van State, brachten niet meer op. De aanvragen van het vorige jaar waren door de Provinciën nog niet geconsenteerd, wanneer de tijd weder daar was om nieuwe consenten te vragen. Zoo dreigde »de Staat allengs in eene zwarigheid te vervallen, die de leden en het geheele lichaam in volkomen onmacht onder den voet zou komen te werpen zonder hoop van ooit weder te kunnen opstaan." Vooral behoorde de ellende der onbetaalde leveranciers, betuigde dezelfde Raad, Hun Hoog Mogenden aan het hart te gaan. Zij die hunnen arbeid en voorschotten voor het Land overgehad hadden, werden om hunne schulden vervolgd en hunne goederen verkocht. Van dit schandaal had men in schuiten en op wagens den mond vol. Derhalve moesten de Provinciën bedenken, dat het zoo niet langer kon, en niet handelen, alsof het haar niet aanging: viel de slag op den hals, dan was het te laat [2]. — Het Collegie zeide ten aanzien van den nood der leveranciers niets te veel. Immers, te *Rotterdam* weigerden verscheidene burgers hunne provinciale lasten te betalen, op grond dat de Admiraliteit bij hen in de schuld stond. Één werkbaas, met name CORNELIS DE BRUINE, had voor geleverd werk aan de fortificaties meer dan 300,000 gulden van den Staat te vorderen: geen wonder dat Hun Hoog Mogenden zich van zulke schuldeischers de felste klachten moesten laten welgevallen [3]. Ook aan de geregelde betaling van sommige compagniën haperde het, dermate dat men onlusten onder de troepen voorzag [4]. Wat in zulk eenen toestand aan te vangen, met zulk een kostbaar jaar in het vooruitzicht? Behalve dat er besloten werd tot het gewone middel de toevlucht te nemen en de Provinciën te bezenden, opdat zij hare achterstallen, waarvan eene lange lijst werd opgemaakt, mochten aanzuiveren [5], was de Generaliteit, ten einde »in zekere voorgevallen necessiteiten" aan geld te komen, er op bedacht de domeinen, geestelijke of wereldlijke, verbeurd verklaard al of niet, in *Brabant*, *Limburg*, *Vlaanderen* en elders te gelde te maken of te verpanden, en werkelijk werd er geld opgenomen op de inkomsten van den kalmijnberg en andere bezittingen in *Limburg* en het Land van *Overmaas* [6]. Maar op welke verhoogde inkomsten van blijvenden aard meenden de Staten-Generaal te kunnen rekenen? In de petitie van oorlog, zoo even vermeld, komt een krachtige lofrede voor op de vrije vaart en den zeehandel, als de zenuw en de ziel van het ligchaam van onzen Staat. Ging

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Sept.; 7, 30 Oct. 1634. *Secrete Resol.* 29 Sept.; 1 Nov.; 2 Dec. 1634.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Nov. 1634.

[3] *Resol. Holl.* 15, 16 Nov. 1634.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Sept. 1634. *Resol. Holl.* 18 Nov. 1634.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Oct. 1634.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 29 Dec. 1634.

het den handel wèl, dan bloeide het geheele Land; kwijnde hij, dan ging het Land allengs te gronde. Hier te lande, voegde de Raad van State er bij, scheen als op een vruchtbaren akker eene kweekerij van jong zeevarend volk te zijn; maar dit voorrecht zou men moeten verliezen, zoo de zeehandel gestaakt werd. Deze taal strekte om de Provinciën willig te maken tot de vernieuwde opbrengst van twee millioen ten behoeve van de oorlog te water, en tevens om haar van de heffing der convooijen en licenten, mits streng ingevorderd, eene rijke opbrengst te beloven. Ook van de oprichting der Kamer van assurantie, waarover men het echter nog steeds niet eens kon worden, beloofde de Raad zich ontheffing van lasten, en over de mede nog altijd niet ingevoerde verantwoording der vijf speciën [1] liet hij zich dus uit, alsof daarvan een schat te wachten was, voldoende om de achterstallen der Provinciën te betalen. Ten slotte herinnerde het Collegie, dat, zoolang sommige Provinciën de middelen van *Holland* op de levensbehoeften niet invoerden, zij geen onvermogen mochten voorwenden. 1634—1639.

In den boezem van de Staten van *Holland*, van wier bewilliging der noodige fondsen de mogelijkheid om den staat van oorlog op te houden, voornamelijk afhing, vielen over de aanvrage van den Raad van State »lange discoursen, veel disputen en menigvuldige voorslagen" [2]. De uitslag dezer beraadslagingen was, dat men, volgens advies der Gecommitteerde Raden, bij den Prins zou aandringen op de afdanking van de compagniën onder den Kolonel FERENZ, gemeenlijk de troepen van Graaf WILLEM genaamd. De leden, met deze taak belast, hielden Zijne Excellentie voor, hoe de middelen der Provincie ten gevolge van de vermenigvuldiging der belastingen waren gestegen tot tien millioen jaarlijks: dien ten gevolge was alles zoo hoog belast, dat er niets was, tot 's menschen voedsel en kleeding strekkende, dat niet ten hoogste was bezwaard. Niettemin had men ten behoeve van de gemeene zaak, om van de te voren ongehoorde geldleeningen niet te spreken, menigmaal de toevlucht genomen tot hatelijke hoofdelijke omslagen en andere zeer bezwaarlijke buitengewone middelen. Niets dergelijks was geschied in de andere Provinciën, die nagenoeg alles op *Holland* lieten aankomen; doch voor *Holland* was het onmogelijk op deze wijze voort te gaan, daar reeds aanzienlijke inwoners naar elders begonnen te verhuizen. — De Prins antwoordde, dat het in de gegeven tijdsomstandigheden gansch bedenkelijk was tot afdanking van krijgsvolk over te gaan; dat, namelijk, de Spanjaard zulks als een blijk zou aanmerken, dat wij den

Beraadslagingen over deze zaak bij de Staten van *Holland*, in overleg met den Prins.

[1] Sints jaren was de zaak der verantwoording van de vijf speciën, wijn, bier, zout, zeep en lakenen hangende. In 1634 werd de eindelijke invoering nog belet door de ongezindheid van *Utrecht* en *Gelderland* om de brouwerijen ten platten lande op te heffen, gelijk zij in *Holland* verboden waren. Zonder gelijkmatigheid der Provinciën ten dezen aanzien was er aan de uitvoering van den maatregel niet te denken (*Resol. Stat.-Gen.* 21 Maart; 5 April; 18 Mei; 7 Julij; 11 Nov. 1634).

[2] *Resol. Holl.* 28 Nov. 1634.

1634—1639. moed opgaven en uitgeput waren, zoodat hij, in plaats van vrede aan te bieden, ons den voet op de keel zou zetten; en wat de schaarschheid van de financiën betrof, dat *Holland* al te mild van God Almachtig was gezegend om niet nog eenige middelen te kunnen opbrengen; dat de Compagnie van assurantie over de twee millioen jaarlijks voordeel beloofde; dat de oude middelen aanmerkelijk zouden kunnen worden verbeterd: dus moest er een goed besluit genomen worden om de leden, wien het te wijten was dat zekere belastingen niet meer opbrachten, door openbare macht en autoriteit daartoe te verplichten [1]. — Dezen laatsten raad schenen de Staten van *Holland* reeds dadelijk in toepassing te brengen tegen *Enkhuizen.* Deze Stad hield nog altijd zekere penningen in, op grond dat zij van de Oost-Indische Compagnie ten aanzien van zekeren eisch geene voldoening had bekomen. De Staten nu dachten daar anders over, en besloten thans, zoo *Enkhuizen* die penningen niet dadelijk leverde, op middelen bedacht te zijn om haar »bij publieke autoriteit" daartoe te noodzaken [2]. Hoe het zij, na 's Prinsen krachtige taal begrepen de Staten van *Holland* nogmaals op vermindering der krijgsmacht te moeten aandringen. Maar de Vorst wilde evenmin als vroeger daarvan hooren: hij was, voerde hij den Hollandschen Gecommitteerden te gemoet, zoo genegen als iemand om de beurzen der ingezetenen te verschoonen, maar het was eene bekende zaak, dat men in den oorlog slechts eenmaal »een kwaden slag kan doen", die, eenmaal gedaan, niet was te herstellen: daarom oordeelde hij best te wezen voor den Staat, dat men alsnog de hand over het hart leide en het krijgsvolk in dienst hield, ten minste totdat men zag, hoe de zaken met *Frankrijk* afliepen [3]. — Hierop zetten zich de Gecommitteerde Raden ernstig aan het werk om middelen op te sporen tot stijving der financiën [4]. Zij drongen hunne voorslagen bij de lastgevers der Staten aan met de vermaning, dat »terwijl God de Heer den lande nog zoo genadig macht en kracht verleende, de Staat zich zoo te weer behoorde te stellen, dat hij naar menschen oordeel bestand zou zijn onzen onverzoenlijken vijand het hoofd te bieden, opdat de ingezetenen dezer Landen niet weder onder zijn slavenjuk kwamen te vervallen, en de Christelijke Gereformeerde Religie, onder welke God dezen Staat zoo bijzonder gezegend had, de vrijheid des gewetens, goed, bloed, vrouwen en dochteren en al wat een ieder in deze wereld lief was, mocht worden behouden." Beter was het, dus voegden zij er bij, een deel te geven, dan het geheel te verliezen, en ten slotte betuigden zij hun vertrouwen, dat

---

[1] *Resol. Holl.* 6, 7 Dec. 1634.

[2] *Resol. Holl.* 9, 12, 21 Dec. 1635, vgl. 21 Sept. 1634. Toch had *Enkhuizen* in het voorjaar van 1635 nog niet voldaan (*Resol. Holl.* 4 April).

[3] *Resol. Holl.* 13 Dec. 1634.

[4] Er werd omstreeks dezen tijd gedacht aan conversie der schuld (*Resol. Holl.* 1634, bl. 730, 732). Ook opperde men de vraag, of het niet raadzaam zou zijn tot bevordering der eerlijkheid en zuinigheid, den Raad van State, even als vroeger, mede te velde te laten trekken (bl. 731).

»niet alleen de Staten en hunne lastgevers, maar alle goede patriotten en getrouwe ingezetenen het veel dragelijker zouden oordeelen de voorgeslagen lasten aan te nemen, dan gevaar te loopen om van den Koning van *Spanje* verheerd, en alzoo van religie, goed en bloed beroofd of onder zijne dwingelandij als slaven behandeld te worden" [1]. Zoo dachten en spraken de Heren van *Holland;* maar zij hadden wederom niet besloten, het voornaamste gewicht van den oorlog ten behoeve van de geheele Unie op zich te nemen, zonder de andere Provinciën aan hare verplichting te herinneren om de zeeoorlog te blijven behartigen in de evenredigheid van de behoeften der uitrusting onzer schepen. Dus verschenen den 20sten December op nieuw, nevens de gewone, eenige buitengewone Gedeputeerden van *Holland* ter Generaliteit. Zij hingen een tot in de bijzonderheden afdalend tafereel op ten betooge hoe slecht 's lands schepen door gebrek aan geld moesten uitgerust en bemand worden: het gevolg was, dat onze visschersschepen, die door de convooijers behoorden beschermd te worden, werden genomen en de bemanning gevangen gezet. In deze omstandigheden achtten zij het een zegen, dat de vijand het eerst van eene wisseling der gevangenen te water gerept had: anders hadden wij, uit medelijden met de arme gevangenen en hunne betrekkingen, er toe moeten komen, om van onze zijde den vijand een voorstel daartoe te doen, een stap, waartoe men niet gaarne overging om de onzen niet in de meening te brengen, dat, zoo zij zich zonder harden strijd overgaven, er toch spoedig verlossing te wachten was [2]. Zoo intusschen zouden wij ons gebied over zee kwijt raken, en mitsdien de ziel van dezen Staat verloren gaan, aangezien, zeiden zij, het zonneklaar was, dat de vrijheid uit de zee was voortgekomen en behouden moest blijven door dezelfde middelen, waaraan zij haren oorsprong te danken had. Op dezen grond verzochten zij den Prins, tot handhaving van der Staten gezag op zee de hand te bieden, en alzoo den Staat van den onvermijdelijken ondergang te redden en het lieve Vaderland met Gods Kerk, die er een toevlucht vond, te behouden. — De Prins was daartoe, verklaarde hij, geneigd; doch hij zag het middel 1634—1639.

[1] *Resol. Holl.* 1634, bl. 755, 756.

[2] In het begin van het jaar 1632 zaten er wel 1100 personen van onze zijde te *Duinkerken* gevangen. In October van dat jaar werd er eene wisseling toegestaan. In het volgende voorjaar sloeg MARQUETTE den Schout van *Rozendaal* op nieuw eene algemeene wisseling voor. Maar de Staten konden er nog niet in treden en evenmin aan de bijzondere Collegies ter Admiraliteit vergunnen zich tot eene wisseling elk van zijne gevangenen te laten vinden. Niettemin verlangde men al meer en meer naar de gelegenheid om met een goeden schijn, zoo van 's vijands zijde tot de zaak op nieuw aanzoek gedaan werd, de wisseling toe te laten, zoo als dan ook in het najaar van 1634 geschiedde (*Resol. Stat.-Gen.* 6, 25 Febr.; 16 Oct. 1632. 7 April; 14 Julij, 1633. 13 Jan.; 15, 16 Febr.; 15 Maart; 13 Aug.; 27, 29 Nov. 1634. *Resol. Holl.* 11, 18, 21, 27 Nov, 1634. 13 Jan. 1635).

1634—1639. Aandrang tot de oprichting eener Kamer van assurantie.

tot het doel in de oprichting eener Compagnie van assurantie. — Tot nog toe had de Provincie *Holland* niet tot die oprichting kunnen komen, en waarlijk niet zonder reden. Te oordeelen naar een concept van octrooi, aan zulk eene Compagnie te verleenen [1], zou in haar weder eene machtige Maatschappij van kooplieden opgericht geworden zijn. Zij zou over den geheelen handel eene scherpe controle hebben bekomen, steeds minstens zestig schepen in zee gehad hebben, sluikers en contrabandiers hebben kunnen nemen, wel is waar, behoudens de jurisdictie der Admiraliteit, maar in allen gevalle zou zij aan die Admiraliteit een voornaam deel van hare taak en bevoegdheid uit de handen genomen hebben. Met de verzekering tegen schade, van den vijand op zee te duchten, stelde zich de Compagnie tevens ten doel de vestiging van een alleenhandel langs de Noordwest- en Noord-kust van *Afrika* en in den geheelen *Levant*. Op dit gebied zou zij vestingen mogen bouwen, volkplantingen aanleggen, met Vorsten en inboorlingen verbonden sluiten. Zij zou eene krijgsmacht onderhouden en officiers van justitie aanstellen en desverkiezende afzetten. Slechts zou de Goeverneur door de Staten-Generaal moeten worden goedgekeurd. — Er bestaat grond tot het vermoeden, dat de kooplieden op de *Levant*, met name een TRIP en VAN LOON [2], daar de Levantsche handel in de laatste jaren achteruit was gegaan [3], in de oprichting dier Kamer van assurantie een middel zochten om hunne in deze oorden vervallen zaken schitterend te herstellen. Doch waartoe zou dat wat zij wenschten te bedingen, de Staten-Generaal niet hebben kunnen brengen! In het concept werd het geval ondersteld, dat de Compagnie oorlog zou te voeren hebben: alsdan maakte zij aanspraak op de ondersteuning van Hun Hoog Mogenden. Zoo zouden wij in een onafzienbare oorlog met den Grooten Heer op alle punten van zijn uitgestrekt Rijk gewikkeld hebben kunnen worden. Onze val of die van het Turksche Rijk zou het gevolg hebben kunnen wezen. Doch het ergste was, dat op deze wijze eene vereeniging van bijzondere burgers van een goed deel der bevoegdheid van het Staatsgezag meester zou geworden zijn. Reeds zette van jaar tot jaar de Directie van het buitengewone convooi naar de *Oostzee* en *Noorwegen* met toestemming der Staten hare werkzaamheden voort [4]. Zoo zou, al was het ook dat deze Directie in de nieuwe Compagnie zou zijn zamengesmolten, de zeeoorlog nagenoeg geheel in handen van particulieren gekomen zijn; de openbare macht in *Holland* en *Zeeland* zou metterdaad

---

[1] Dit concept vindt men in het *Archief van Hilten* en zal van wege het Hist. Genootschap, gevestigd te *Utrecht*, worden uitgegeven in de *Kronijk* van dat Genootschap. Het stuk is gedagteekend van het jaar 1629.

[2] Dezen zijn met eenen derde de onderteekenaars van een voorslag tot aanbeveling der Kamer van assurantie aan de Staten-Generaal, in het jaar 1628 gesteld, en mede door het *Hist. Genootschap* uittegeven.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Jan. 1633.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Febr.; 20 Dec. 1634. *Resol. Holl.* 20 Dec. 1634.

verplaatst zijn geworden, totdat het Staatsgezag, beseffende dat het zich zelf niet aldus mocht verzaken, zich misschien eenmaal zou hebben laten gelden, om de zeezaken geheel van de willekeur van éénen Admiraal-Generaal afhankelijk te doen worden. De Landprovinciën drongen natuurlijk sterk op de oprichting dier Compagnie van assurantie aan. Thans, zoo redeneerden zij, zijn de zeezaken aan de Hollandsche en Zeeuwsche kooplieden geleverd; maar hunne willekeur is met het Staatsgezag, ja, met het gezag der Generaliteit gedekt: welnu laat de marine hun dan liever geheel overgelaten worden; zoo hebben de Provinciën er zich ten minste geene opofferingen voor te getroosten, en spoedig zal het blijken, hoe ver die kooplieden alleen het kunnen brengen; dan zal tevens de tijd gekomen zijn om hen voor goed aan een gezag te onderwerpen, dat zij blijken zullen niet te kunnen missen. 1634—1639.

Wat er ook van de strekking der Kamer of Compagnie van assurantie zijn moge, nu de Provinciën en de Prins aan *Holland* onwil om tot hare oprichting mede te werken verweten, als ware deze Provincie geneigd om de misbruiken der Admiraliteiten te bestendigen en de Landprovinciën met een te zwaren last ten behoeve van de Hollandsche zeevaarders bezwaard te laten, moesten de Staten van *Holland* wel goedvinden, dat er ernstig over de zaak der oprichting dier Compagnie werd beraadslaagd. Doch de Staten-Generaal gingen verder. Zij machtigden den Prins om met eenige Heren ter zijner keuze te onderzoeken, welke moeijelijkheden die oprichting in den weg stonden, en daarna eene beslissende uitspraak te doen. Dit stond den Heren van *Holland* en *Zeeland* niet aan. Zij begrepen, dat er hier geene uitspraak te doen viel, aangezien de Provinciën maar al te klaarblijkelijk verplicht waren, haar woord en trouw te houden en te betalen wat zij van de twee millioen subsidie ten behoeve der Admiraliteiten nog schuldig waren. Daarop drongen zij met onbezweken ernst aan, en het onderzoek aangaande de Compagnie van assurantie achtten zij nog niet zoo ver gevorderd, dat deze zaak reeds voor de Generaliteit of wel voor Zijne Excellentie zou kunnen gebracht worden. In het begin van Maart (1635), toen er wegens nieuwe uitrustingen van den vijand te *Duinkerken* [1] weder dringend geld noodig was, gaven de Provinciën aan de Heren van *Holland* en *Zeeland* te kennen, dat zij te eerder geneigd zouden zijn om hare achterstallen voor het zeewezen te betalen, als *Holland* en *Zeeland* zich wilden onderwerpen aan eene den Prins op te dragen uitspraak betreffende de Compagnie van assurantie. Den 6den Maart werden zelfs de Graaf van KUILENBURG, TIENHOVEN en SCHAFFER naar de Vergadering der Staten van *Holland* gecommitteerd, om haar tot die onderwerping te bewegen. Doch *Holland* bleef staan op haar stuk [2].

Terwijl deze Provincie zoo diep de moeijelijkheid der tijden gevoelde, liet men zich

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Sept.; 16 Nov.; 4 Dec. 1634.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Dec. 1634. 3, 6 Maart, 1635. *Resol. Holl.* 20, 21 Dec. 1634. 7 Maart, 1635.

1634—1639.

Voortgezette veroveringen van de West-Indische Compagnie.

in geenen deele door ontmoediging aangrijpen of tot werkeloosheid verleiden. Verre vandaar. Men bleef handelen en vooruitzorgen, opdat wat in de *West-Indiën* nieuw verkregen was, behouden en uitgebreid mocht worden. Wat de West-Indische Compagnie betreft, in den zomer van het jaar 1633 was de Kolonel WAARDENBURG met eenige soldaten hier te lande terug. De berichten, die hij medebracht, gaven den Bewindhebbers aanleiding om op nieuw bij de Staten-Generaal sterk op subsidie aan te dringen, niet omdat de zaken slecht stonden: integendeel WAARDENBURG verklaarde, dat in *Brazilië* eene mijn gevonden was, die alle mijnen van de wereld te boven ging, en die mijn kon gemakkelijk vermeesterd worden; maar daartoe moest men de Compagnie de hand bieden. De Provinciën waren bereid om dit verzoek in te willigen, *Friesland* onder voorwaarde dat Hun Hoog Mogenden (het was in den tijd dat deze Provincie vreesde dat het tot een bestand zou komen) heilig beloofden, dat de Compagnie, ook in geval van vrede, de oorlog zou mogen volhouden om verdere veroveringen te maken [1]. Op de berichten, die er van tijd tot tijd inkwamen, drongen de Staten hun verzoek om geld bij de Provinciën, wier aandeel in het beloofde subsidie traag inkwam, niet te vergeefs met dezen grond aan, dat God de Heer de progressen der Compagnie meer en meer geliefde te zegenen, en dat de schande voor den Staat daarom te grooter zou zijn, zoo zij haar loffelijk werk niet kon voortzetten [2]. *Spanje* gaf nog altijd den moed niet op om *Fernambuc* te herwinnen, en legde den Portugeschen kooplieden en zelfs den Spanjaarden de zwaarste belastingen op om aan geld te komen, ten einde eene oorlogsvloot derwaarts uit te rusten [3]. Van hunne zijde wendden de Bewindhebbers onzer West-Indische Compagnie alle mogelijke pogingen aan, om hare zaken te doen tieren. Zij stelden den handel op *Brazilië* voor een iegelijk vrij, mits de schepen behoorlijk toegerust waren, en op veel lichter tollen en vrachten dan vroeger; zij bevorderden de colonisatie, door tegen zekere recognitie land in eigendom te gunnen [4]. Trouwens op allerhande manieren moest men zich wapenen tegen de wanhopige pogingen, door *Spanje*, bij gebrek aan de middelen om zich met de wapenen te handhaven, aangewend om de macht onzer Compagnie te ondermijnen. Zoo had PHILIPS IV besloten, alle natiën te machtigen in de havens van *Lissabon*, *Viana* en *Oporto* schepen met haar eigen volk te bemannen en op *Brazilië* en de kusten van *Afrika* te bevrachten. Reeds hadden twee Lubekkers, drie Duinkerkers en eenige Engelschen daarvan gebruik gemaakt. Tegen dit misbruik riepen de Bewindhebbers het gezag van Hun Hoog Mogenden in: immers was het in alle goed geregelde Staten verboden onvrije goederen uit vijanden

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 11, 12, 14, 20 Julij; 17 Sept. 1633. *Resol. Holl.* 11, 13, 19, 21 Julij, 1633.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Julij; 21, 24 Oct.; 1, 7 Nov. 1633.

[3] *Dépêches* uit *Frankrijk*, van 2 en 16 Dec. 1633, van 20 Jan., 18 Aug. en 1 Sept. 1634.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Julij, 1633. 9, 18, 19, 20 Jan. 1634. 3, 6, Jan. 1635.

havenen naar vijanden havenen te voeren. Ook de Koning van *Frankrijk* intusschen veroorloofde zich door voorrechten, aan kooplieden van *St. Malo* en *Rouen* gegeven, op het octrooi der Nederlandsche Compagnie inbreuk te maken [1]. 1634—1639.

In het voorjaar van 1654 stelden de Bewindhebbers aan de Staten-Generaal eenige beambten voor, die op het punt stonden naar *Brazilië* te vertrekken. Het waren de Kolonel ARCISSEWSKI, die aldaar bevel zou voeren onder het oppertoezicht van de Gedelegeerde Bewindhebbers VAN CEULEN en GIJSSELINGH, welke, hoe ernstig zij ook op verlof om herwaarts terug te keren aandrongen, aldaar nog zouden dienen te blijven; voorts JOHAN VAN WALBEEK, die, te voren reeds Raad van *West-Indiën*, met WAARDENBURG was teruggekomen, en thans gesteld zou zijn over de schepen, welke naar *Brazilië* gingen, en eindelijk PIERRE LE GRAND, die de nieuwlings aangenomen en thans met de vloot vertrekkende troepen zou commanderen [2]. Van de nieuwe krachtsinspanning wachtte men te meer uitwerking, toen BALTHASAR BEYMA, die de Compagnie een tijd lang te *Fernambuc* als luitenant-kolonel gediend had, in Augustus gunstige berichten overbracht. Tusschen de 50 of 60 mijlen langs de kust aldaar had de vijand thans geene andere havens of baaijen om schepen te bergen, dan alleen die van *Paraiba*. De haven van *St. Augustin* was door de onzen zoo bezet, dat de vijand er niet meer in of uit kon [3]. In November waren de Heren VAN CEULEN en GIJSSELINGH hier te lande terug. Zij verhaalden onder andere wapenfeiten, hoe *Tamarica* was veroverd, en nu ook *Kaap St. Augustin* in onze handen was gevallen; dat gedurende hun verblijf te *Fernambuc* wel 140 vijandelijke schepen waren genomen, verbrand of op andere wijze vernield. Ook was toen het eiland *Curacao* door de Compagnie vermeesterd [4]. In Februarij (1635) kwam eindelijk ook het bericht der verovering van *Paraiba*. Deswegens werd gedankt in de kerken, de klokken geluid en op de grensplaatsen het kanon gelost. Onze ministers buiten het land moesten van de zaak kennis geven aan de Regeringen, bij welke zij zich bevonden [5]. Doch elk bericht van eene nieuwe verovering strekte om de Compagnie op nieuw op subsidie te doen aandringen [6]: want door al die veroveringen werd het beleid der Compagnie meer eene zaak van staat en oorlog, dan van handel.

Maar voor de nieuwe en nog mogelijke aanwinsten in *Amerika*, verloor men den zoo belangrijken handel niet uit het oog, dien men in de Oostzee van ouds bezat. Wel waren de gevaren, die eenige jaren geleden de veilige vaart op die zee bedreigd hadden, Belangen van den handel in de Oost- en Noordzee.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Febr. 1634.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 21 April, 1634.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Aug. 1634.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Nov. 1634. *Resol. Holl.* 10 Nov. 1634.
[5] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 21, 22, 23 Febr.; 1 Maart, 1635. *Resol. Holl.* 22, 25 Febr. 1635.
[6] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Dec. 1634. *Resol. Holl.* 1635, p. 7, 12, 23, 29, 30, 33, 34, 42, 48, 50.

1634—1639. voor een goed deel verdwenen. Geen keizerlijk Generalissimus droomde meer van de oprichting eener zeemacht in die wateren. Ook GUSTAAF ADOLF was gevallen, en na zijnen dood was aan hetgeen er van zijne plannen van volkplantingen in *Nieuw-Nederland* en van de oprichting eener Austraalsche Compagnie was overgebleven, geen lang leven beloofd. De Koning van *Denemarken* was uitgeput, en van het Deensche volk was geene gevaarlijke mededinging te duchten, daar de Koning hier te lande de schepen moest trachten uitgerust en bemand te krijgen, die voor de walvischvangst noodig waren [1]. Niettemin moest er steeds gezorgd worden, dat de Zweedsche Kroon door de heffing van te hooge tollen te *Danzig* niet tot nadeel van onzen handel in hare geldbehoefte trachtte te voorzien [2], en maakten zich de Staten de komst van den Koninklijk Deenschen Secretaris, FREDERIK GUNTHER, als tijdelijk Resident te *'s Gravenhage*, dadelijk ten nutte om hun misnoegen over den tol te *Glückstadt* te betuigen. De Resident verontschuldigde zijnen Koning op eene hoogst bescheidene wijze [3].

Het gemeenschappelijk belang bij de vrije vaart op *Elbe* en *Weser* gaf steeds aanleiding tot vertrouwelijk overleg der aanzienlijkste Hansesteden met de *Nederlanden*. In den zomer van 1634 kwam de Nederlandsche Resident AITSEMA uit *Hamburg* herwaarts om over die belangen te raadplegen. Hij bracht het ontwerp mede van een traktaat van unie tusschen *Zweden*, *Lubeck*, *Bremen* en *Hamburg*, strekkende ter handhaving van den onbelemmerden handel op de genoemde rivieren en de Oostzee. De Staten wenschten deze zaak te bevorderen, en verlangden, dat AITSEMA daartoe ten spoedigste naar de Hansesteden terugkeerde. Vooreerst echter begeerden Hun Hoog Mogenden zich te bepalen tot een traktaat van gemeenschappelijk geleide aan de schepen te geven: later zou men zich nader tot een staatkundig doel kunnen vereenigen. Doch hier bleek weder, hoe de Landprovinciën den handel in die wateren als een bijzonder belang van *Holland* beschouwden: immers gaven zij haar verlangen te kennen, dat zoo de zaak voortgang had, zij tot stand zou komen zonder nieuwen last op de Generaliteit te laden. Hoe het zij, de zaak had geenszins het gewenschte gevolg. *Lubeck* en *Bremen*, namelijk, hadden daarbij niet hetzelfde belang als *Hamburg*. Zij verwachtten van de alliantie minder voordeel, dan nadeel van het ongenoegen van den Koning van *Denemarken*, die haar in onderscheiding van *Hamburg* voorkomend bejegende, en dien zij door zulk een traktaat vreesden te vertoornen. Vandaar dat *Hamburg* te rade werd om te trachten, alleen zulk een traktaat van convooi met Hun Hoog Mogenden te sluiten [4]. — Intusschen

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Febr.; 16 April, 1633.

[2] *Resol. Holl.* 15 Julij, 1633. *Resol. Stat.-Gen.* 13 Aug. 1633.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 17 Oct.; 3 Nov. 1633. *Resol. Holl.* 1633, bl. 539. AITSEMA, II, bl. 149.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 6 April; 3 Julij; 3 Aug. 1634. *Resol. Holl.* 27 Julij, 1634. AITSEMA, II, bl. 150.

viel in September daaraanvolgende eene gebeurtenis voor, welke al de aandacht der Staten vorderde. De Aartsbisschop van *Bremen* kwam te sterven, terwijl het Aartsstift door de Zweden was bezet. Het recht van opvolging, dat CHRISTIAAN IV vroeger aan zijnen zoon had weten te verschaffen, was door dezen Vorst bij den vrede van *Lubeck* weder afgestaan, en nu waren de Zweden niet geneigd, de waardigheid en hare inkomsten aan den Deenschen Prins te gunnen. Doch na den slag bij *Nordlingen* was hunne kracht gebroken. In dezen staat van zaken toog Prins FREDERIK van *Denemarken* naar *Bremen*, en geene macht, noch der Zweden, noch des Keizers, gevoelde zich sterk genoeg om zich feitelijk tegen hem, die zich als Aartsbisschop vestigde, te verzetten. De Stenden erkenden hem als zoodanig, en de Zweden lieten zich zulks voorloopig welgevallen [1]. 1634—1639.

Voor den Hollandschen handel was het hoogst wenschelijk, dat de vrede tusschen *Zweden* en *Polen* duurzaam zijn mocht. Het bestand, tusschen deze beide Mogendheden getroffen, liep in het begin van het jaar 1635 ten einde. Bràk de krijg dan op nieuw uit, zoo stond onzen handel weder allerlei belemmering te wachten. Bovendien kon de oorlog andere, ons vijandige Mogendheden, in het gevolg van den Koning van *Polen* en tot zijne ondersteuning, in de zaken van de Oostzee mengen, en bij de zwakheid van *Zweden* onder de minderjarigheid der koninklijke dochter, terwijl een voornaam deel der Zweedsche krijgsmacht in *Duitschland* verstrooid en door de nederlaag geknakt was, liet het zich aanzien, dat eene met ons geenszins bevriende macht heer en meester in die Zee kon worden. Vandaar dat men in *Holland* al spoedig bedacht was op middelen om den vrede tusschen *Zweden* en *Polen* te bestendigen. Het 51ste artikel der Instructie van de Heren PAUW en DE KNUYT, naar *Frankrijk* vertrekkende, schreef, op grond dat de Koning van *Polen* door brieven als anderzins had laten blijken, dat hij de onderhandeling tot voortzetting van zijn bestand met *Zweden* wel hervat zou willen zien, dezen onzen Gezanten voor, de aandacht van den Koning van *Frankrijk* op die zaak te vestigen, opdat zijne Majesteit, nevens den Koning van *Groot-Britannië* en Hun Hoog Mogenden, zoo wel aan *Zweden* als aan *Polen* zijne bemiddeling mocht aanbieden [2]. De Koning versmaadde den wenk in geenen deele, maar gaf POIGNY last aan *Engeland* eene gemeenschappelijke bemoeijing tot instandhouding van den vrede in het Noorden voor te stellen [3]. In Julij (1634) werd bij de Staten van *Holland* in beginsel aangenomen, dat men van wege dezen Staat aan de onderhandelingen ter voortduring van den vrede tusschen *Polen* en *Zweden* deel zou nemen. Met het begin der volgende maand werd derhalve deze zaak door die van *Holland* aan de Generaliteit voorgesteld. Doch de Staten-Generaal toonden zich daarmede niet bijzonder ingenomen. Het was, docht hun, weder iets,

Men is bedacht op een Gezantschap tot verlenging van het bestand tusschen *Zweden* en *Polen*.

---

[1] AITSEMA, II, bl. 147.
[2] AITSEMA, II, bl. 105, 106.
[3] *Dépêche* uit *Parijs*, v. 18 Aug. 1634.

1634—
1639.

dat *Holland* alleen aanging, en waarmede de Provinciën zich niet te belasten hadden. Doch *Holland* verlangde het niet daarbij te laten, en deed eene poging om door eenige buitengewone Gedeputeerden, met name de Heren BAS, BOREEL en BERCKEL, de Staten-Generaal tot hunne toestemming te bewegen. Aanvankelijk werd alsnu vergund, eene Instructie voor de later te benoemen Gezanten te ontwerpen. Dit, meende men, verbond nog tot niets. Ook werd met het stellen der Instructie zoo weinig haast gemaakt, dat tegen het midden van October de Heren van *Holland* zeer ernstig op de behartiging dezer zaak meenden te moeten aandringen. De Staten-Generaal wierpen een bezwaar op: zij beweerden, dat men niet zeker was, hoe de Kroon *Zweden* deze bemoeijing zou opnemen. Zoo zou dan CAMERARIUS alhier, en de Rijkskanselier van *Zweden* door onzen Gezant CORNELIS PAUW gepolst worden. CAMERARIUS verklaarde niet anders te kunnen denken, dan dat het aan *Zweden* aangenaam zou zijn een Gezantschap der Staten tot het beoogde doel te ontvangen. Alsnu en reeds voor dat OXENSTJERN verklaard had, de zaak aan de wijsheid van Hun Hoog Mogenden te mogen overlaten [1], werd op vernieuwden aandrang van *Holland* besloten, dat de Ambassade door zou gaan, en de Griffier zou een vertrouwelijk schrijven aan den Heer ZAWADSKI [2] richten, om te vernemen of onze Gezanten in *Polen* met de vereischte eer zouden bejegend worden [3]. Dus zou deze zaak, vooral in het belang van den Hollandschen handel in het volgende jaar voortgang hebben. Was het waar, wat de beide Stadhouders en de Raad van State in de laatste petitie van oorlog verklaard hadden, dat de vrije zeevaart voor de ziel van onzen Staat te houden was [4], zoo was slechts dan wanneer de Hollanders zich beijverden om op dat gebied te behouden wat zij hadden, aan de volvoering te denken van de plannen, in overleg met *Frankrijk* beraamd.

Van de alliantie, met *Frankrijk* gesloten en in April door de Provinciën geratificeerd [5], en van de te verwachten medewerking dier Mogendheid in onzen oorlog was,

---

[1] OXENSTJERN in persoon verzekerde te *Parijs* den Heer ADRIAAN PAUW, dat de Ambassade zeer aangenaam zou zijn (*Dépêche* van 30 April, 1635). [2] Zie hiervoor, bladz. 668.

[3] *Resol. Holl.* 14, 15, 18, 26, 27 Julij; 19, 20, 22, 23 Sept. 1634. *Resol. Stat.-Gen.* 1 Aug; 23 Sept.; 6, 10, 11, 12, 14, 25 Oct.; 22 Nov. 1634. In November (1634) nam GUILLAUME FOURBES, Secretaris en Commissaris van den Koning van *Polen*, op reis van *Frankrijk* herwaarts van den Kardinaal-Infant een paspoort aan, waarin deze Gewesten met de benaming van *rebelle Provinciën* waren aangeduid, en met zulk een paspoort verscheen hij hier te lande. Deswegens zou hij volgens de plakaten onze krijgsgevangene hebben moeten worden; doch uit aanmerking, dat hij een afgevaardigde was van den Koning van *Polen*, werd hem dit vergrijp »uit pure gratie" kwijt gescholden (*Resol. Stat.-Gen.* 2 Jan. 1634). [4] Zie hiervoor blz. 795.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 10 Maart; 11 April; 16 Mei, 1635. *Resol. Holl.* 10, 23, 30 Maart; 3 April, 1635. In den boezem der Staten van *Holland* had *Leiden* geen genoegen genomen met

1634 – 1639.

behalve de vermeerdering der legerlasten ter voorziening in de behoeften van eenen veldtocht in de Zuidelijke Nederlanden, bovendien nog dit het gevolg, dat alsnu het Fransche subsidie ophield [1]. In dit gemis moest voorzien worden, en *Holland* besloot eenen honderdsten penning te heffen, om haar aandeel te vinden in de 200,000 gulden ter maand, die ter vervanging van dat subsidie door de Provinciën moesten worden opgebracht. Maar slechts onder voorwaarde, dat ook de andere Gewesten voor een dergelijke belasting niet terugdeinsden, besloot de Provincie *Holland* daartoe: immers begon zij al meer en meer te vreezen, dat hare ingezetenen wegens de zware lasten, die men van haar vorderde, naar de andere Provinciën zouden verhuizen [2]. Toch hadden de Staten dier Provinciën, eene maand later, nog niet in de zaak voorzien, en dat niettegenstaande bij gebreke van dien het leger niet te velde gebracht kon worden volgens het traktaat. Dus had *Holland* zich weder genoodzaakt gezien om duidelijk te doen blijken, dat zij niet gezind was den last van den landoorlog alleen te dragen, vooral daar de anderen steeds zoo schroomelijk achterlijk waren in het behartigen der dringende belangen van het zeewezen. Wel mochten deze bijzonder dringend heeten. De gewone, benevens eenige buitengewone Gedeputeerden van *Holland* legden zulks den 5den April (1635) in de tegenwoordigheid van den Prins aan de Staten-Generaal uit. In plaats dat wij gezegd konden worden de Vlaamsche kust te blokkeren, blokkeerde veeleer de vijand onze kust. In de Vlaamsche havens werden fregatten van een nieuwe soort uitgerust, die bij hard weder zeil konden voeren, en des noods met 20 riemen konden bewogen worden: onverhoeds konden zij landingstroepen op onze kust werpen. Ten blijke toch wat de vijand in het schild voerde, kon strekken, dat de Graaf DE FUENTES tot Admiraal, en de Baron DE LEDE tot Vice-Admiraal waren gekozen en te *Duinkerken* gingen resideeren. In het gezicht van *Scheveningen* werden onze visscherschuiten genomen. In vier jaren

Voorwaarde, waarop *Holland* de kosten van den aanstaanden veldtocht voor haar aandeel wil dragen.

---

hetgeen bij het sluiten van het traktaat aangaande der Staten recht om de Gereformeerde Godsdienst in de te veroveren plaatsen in te voeren, bepaald was (*Resol. Holl.* 25 April; 2, 3, 4 Mei, 1635). Zeker had men op dit punt veel moeten toegeven. Niettemin lieten de Staten-Generaal, waar het er op aan kwam, de Provinciën tot het toestaan van gelden voor den veldtocht op te wekken, de voortplanting der Gereformeerde Godsdienst in »plaatsen, waar zij tegenwoordig wordt verduisterd en verboden of verjaagd," als hoofdbeweegreden gelden. Zie hunnen brief in *Resol. Holl.* 1635, bl. 81 en 82. — Bij het overhandigen der ratificatie moest HEEMSTEDE aan sommige Staatsdienaren geschenken doen. Deze Staatsman werd, hoezeer hij alweder, nu de alliantie beklonken was, op zijne terugroeping aandrong, te *Parijs* gelaten. De Prins staafde met een vloed van redenen de noodzakelijkheid, dat hij en niemand anders onzen Staat in dit tijdsgewricht aldaar bleef vertegenwoordigen. Hij was Raadpensionaris, het is waar; maar had, zeide de Prins, ook JOHAN VAN OLDENBARNEVELT in zijnen tijd niet, zoo in *Engeland* als in *Frankrijk*, den Staat gediend? (*Resol. Holl.* 31 Maart 1635).

[1] *Res. Stat.-Gen.* 1 Maart, 1635.

[2] *Res. Stat.-Gen.* 11 Maart, 1635.

1634—1639. hadden die van *Maaslandsluis* [1] 162 schepen verloren, en de reden van al die schaden was, dat de Provinciën hare verplichtingen aan de Admiraliteit niet voldeden [2]. Daarbij kwam, dat zoodoende aan den eisch van het traktaat niet voldaan, noch de 15 schepen geleverd konden worden, waarop de Koning van *Frankrijk* reeds aandrong [3].

Zoo was het nog hoogst onzeker, of het leger in staat zou zijn om te velde te trekken. De officieren van den trein verklaarden niet te kunnen vertrekken, daar zij nog van eenige jaren dienst onbetaald waren; zonder betaling zouden ook de ponten, bruggen en sloepen te *Dordrecht*, en de pleiten, tot de dienst van het leger bestemd, onuitgerust te *Rotterdam* moeten blijven liggen. Dus herinnerde de Prins de Provinciën op het krachtigst aan hare verplichtingen: »anders zou het gesloten traktaat tot onverwinlijke schade en schande van de landen verijdeld worden." Het was noodig, zeide hij voorts, »dat de Zeeprovinciën, wier zeegaten en stranden voor den vijand open lagen [4], in staat gesteld en aangemoedigd werden om van hare zijde de lasten van den landoorlog gewillig mede te dragen [5]." Desniettegenstaande, toen de eerste Mei, de dag, op welken het leger bijeen moest zijn, was gekomen, was de artillerietrein, bij gemis van 24,000 gulden, die gereed moesten wezen, buiten staat, om op te trekken. Daar *Holland* de andere Provincien nog te zeer in gebreke vond, weigerde zij de som voor te schieten, en slechts door zekere juist uit *Zeeland* aangekomen penningen aan te wenden, kon in de behoefte worden voorzien [6].

Behalve het traag inkomen van der Provinciën bijdragen aan de Admiraliteiten [7], had

---

[1] De visschers van deze plaats plachten binnen twee maanden ongeveer 250,000 gulden aan waarde in visch uit zee te brengen (*Resol. Stat.-Gen.* 5 April 1635).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 5 April, 1635. *Rosol. Holl.* 23 Maart; 5 April, 1635.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 16 April, 1635.

[4] In dezen tijd werd wegens het gevaar van eene landing op de Hollandsche kust door de Staten-Generaal weder sterk aangedrongen, dat *'s Gravenhage* in staat van tegenweer zou gesteld worden. Reeds in 1629 waren de Heren van *Holland* daartoe herhaaldelijk aangemaand (*Resol. Stat.-Gen.*, 31 Maart, 1629. *Resol. Holl.*, 23 Mei; 12 Julij; 17, 18 Aug. 1629). In dat jaar was dan ook een aanvang gemaakt met het aanleggen van vestingwerken; doch de arbeid was gestaakt. De kosten waren groot, en het schijnt dat de Heren van *Holland* aan de Generaliteit het recht op een deel van den bodem, hetwelk zij zou bekomen hebben, zoo zij tot die kosten had bijgedragen, niet wilden toestaan. Ook vreesden zij, dat de fortificatie van den *Haag* een voorwendsel zou leenen om minder ijverig te worden ter afwering eener landing. Ten overvloede kwam *Delft* tegen de versterking van *den Haag* in verzet (*Resol. Stat.-Gen.* 28 Febr.; 1, 3 Mei, 1635. *Resol. Holl.* 1 Mei; 6, 7, 12 Julij, 1635).

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 13, 16 April, 1635.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 24, 26 April; 1 Mei, 1635.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 14, 16 Mei, 1635. *Resol. Holl.* 9 Mei, 1635.

Holland nog eene andere reden om niet bijzonder te ijveren voor het uitzenden van de schepen, die zich met een gelijk aantal Fransche bodems zouden vereenigen. Zij was deze, dat er nog niets vernomen werd van eene openbare vredebeuk tusschen *Frankrijk* en *Spanje.* De gedachte begon bij Hun Hoog Mogenden op te komen, of wij soms het slachtoffer van een bedrog worden mochten. Was 's Prinsen leger in *Brabant*, en zakten intusschen keizerlijke hulpbenden herwaarts af, dan kon zich het gevaar van het jaar 1629, en waarschijnlijk met minder gelukkige uitkomst, herhalen. Daarom besloot men reeds den 8sten Mei (1635), HEEMSTEDE aan te zetten, om op die gewenschte vredebreuk aan te dringen [1]. Niettemin vertrok de Prins op een bericht, dat de Fransche armée den marsch had aangenomen en tegen den 12den Mei te *Rochefort* zou zijn [2], den 17den Mei naar het leger. Bij zijn afscheid betuigde hij zijne zucht om de belangen des Lands en bepaaldelijk der Provincie *Holland* te bevorderen [3]. Daar nu ook de Gedeputeerden der Provinciën alle mogelijke waarborgen gaven ter verzekering, dat hare schuld aan het zeewezen zou voldaan worden, zou dan eindelijk de vloot uit het *Goereesche Gat* uitzeilen [4]. Toch had het nog veel moeite in, eer zij in het begin van Junij daartoe bekwaam was [5]. De manifesten van het jaar 1634, aan de ingezetenen der Zuidelijke Gewesten gericht, werden bij vernieuwing uitgevaardigd [6], en zoo scheen het groote werk op nieuw aangevangen te worden.

1634—1639.

De Staten twijfelen aan de oprechtheid van *Frankrijk.*

De Prins trekt te velde.

Het gevaar, dat ons intusschen van de Duitsche zijde dreigde, en waartegen ook de Prins nadrukkelijk genoeg gewaarschuwd had, was men bedacht te voorkomen door Graaf WILLEM VAN NASSAU [7] aan het hoofd van een genoegzaam aantal troepen ter verdediging onzer grenzen in den omtrek van *Emmerik* te laten [8], en vermits door een met verlies afgeslagen aanval des vijands op het fort *Philippine* [9] gebleken was, hoe men op

Gevaar van den kant der Keizerschen op onze grenzen.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Mei, 1635.

[2] *Secreete Resol.* 12 Mei, 1635. *Rochefort* ligt op de grenzen van *Namen* en *Luxemburg.*

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Mei, 1635. *Resol. Holl.* 12, 16, 18 Mei, 1635.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 22 Mei, 1635. *Resol. Holl.* 18 Mei, 1635.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Mei; 1, 4, 7, 12 Junij, 1635.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Mei; 2 Junij, 1635.

[7] Nadat de Provinciën aan *Holland* eenige voldoening hadden gegeven om de onregelmatige wijze, op welke deze Graaf Veldmaarschalk gemaakt was, goed te maken, besloot *Holland*, evenwel niet vroeger dan in het volgende jaar, hare quote te betalen tot zijne jaarwedde als zoodanig (*Resol. Stat.-Gen.* 6, 7, 12 Mei, 1635. *Resol. Holl.* 28 April; 2, 8, 9, 10, 11, 12 Mei; 24 Julij; 15 Sept.; 4, 12 Oct. 1635. 2 Febr. 1636).

[8] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Mei; 5 Junij, 1635.

[9] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 17 Mei, 1635. *Dépêche* v. PAUW, v. d. 7 Junij 1635. AITSEMA II, 273, 274.

1634—1639. uiteenliggende punten te gelijk op zijne hoede zijn moest, zoo werden er wederom 6000 waardgelders gelicht [1].

Reeds in den vorigen winter was er geklaagd over de groote uitbreiding van de macht der Keizerschen op onze oostelijke grens. Zij belegerden *Bocholt*, na *Vreden* ingenomen te hebben, en het was, heette het, te verwachten, dat zij uit het *Munstersche* eenen inval in de Graafschap *Zutfen* zouden doen, en, in vereeniging met de Keizerschen, boezemde het Spaansche garnizoen van de stad *Gelder* zoo veel ontzag in, dat de meeste plaatsen in die Graafschap wederom brandschatting aan den vijand begonnen te betalen, en de boeren in *Overijsel* daartoe mede schenen te zullen moeten overgaan [2]. De gewelddadigdheden, door een zestigtal keizerlijke ruiters in de maand Maart (1635) in den omtrek van *Oldenzaal* gepleegd, waarbij negen boeren verraderlijk vermoord waren, moesten, zoo meende men, slechts dienen om de landlieden van dat Gewest tot het betalen van oorlogsbelasting te doen besluiten. Eene scherpe vermaning, door de Staten-Generaal aan den Keurvorst van *Keulen* en den Bisschop van *Munster* gericht, was op die vijandelijkheid gevolgd [3]. Met den Keurvorst van *Keulen* werd ook die van *Mainz* uitgenoodigd, desnoods met geweld te waken tegen het bezetten en bevestigen van zeker kasteel in Kleefschland door de Keizerschen, opdat de onzijdigheid van den Keurvorst van Brandenburg ongeschonden mocht blijven. Dat de Brunswijkers en Hessen die onzijdigheid niet telden, schenen de Staten zich minder aan te trekken [4].

Hadden nu de Keizerschen reeds toen zulk eene gezindheid aan den dag gelegd, wat kon men, wanneer ons leger ver van huis zijn zou, en een GALLAS of PICCOLOMINI spoedig in die oorden kon aankomen, niet verwachten? Reden genoeg om Hun Hoog Mogenden sterk te doen verlangen, dat Graaf WILLEM VAN NASSAU zich aan het hoofd van eene genoegzame macht omstreeks *Emmerik* bleef ophouden. Zij verontrustten zich reeds, dat hij 17 Compagniën op de Zeeuwsche stroomen gelaten en niet tot zich getrokken had [5]. Intusschen kreeg Graaf WILLEM, toen hij juist gemeld had, dat de berichten van het afkomen der Keizerschen aanhielden [6], bevel van den Prins van *Oranje* om dien post te verlaten.

De Prins geeft Graaf WILLEM VAN NASSAU bevel tot eene onderneming in *Vlaanderen*.

Toen de Prins, den 4den Junij, dit bevel afzond, was hij met zijn leger tot *Tongeren* gevorderd. Het behelsde, dat zijn neef, Graaf WILLEM, van de gelegenheid dat de vijand, om zijn leger te velde te brengen, de garnizoenen aanmerkelijk had moeten

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 16 Mei, 1635. *Resol. Holl.* 16, 18 Mei, 1635.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 11, 15, 16, 31 Jan.; 21 Febr. 1635.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 31 Jan.; 10, 14 April, 1635.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 12, 14, 25 April; 4, 5, 7 Mei, 1635.

5 *Resol. Stat.-Gen.* 5 Junij, 1635.

6 *Resol. Stat-Gen.* 5 Junij, 1635.

verzwakken, gebruik zou maken, en eenen aanval zou richten op eene der drie steden Gelder, Breda of Hulst. Hem zelven, schreef Zijne Excellentie, kwam eene onderneming tegen Hulst het raadzaamste voor. Daar de Veldmaarschalk zulk eene zaak echter niet zonder de Staten daarin te kennen, kon aanvangen, zoo moest hij, bijaldien hij geen genoegzaam aantal Gedeputeerden bij zich had, die den maatregel op hunne verantwoording durfden nemen, zich in allerijl naar den Haag begeven, om van de Gecommitteerden tot de Fransche zaak volmacht te bekomen. Dit deed hij, en al vast werd eene begrooting gemaakt van de schepen tot vervoer zijner troepen, tot de onderneming vereischt. Hieruit bleek, dat men bepaaldelijk op een tocht naar Staatsch Vlaanderen bedacht was. Een vast besluit echter werd nog niet genomen [1]. Ook konden de Staten-Generaal niet dan met groote bezorgdheid dit plan vernemen. Zij mistrouwden de bedoelingen van *Frankrijk* nog ten hoogste, en zou men zich dan, zonder zekerheid van die zijde, ook nog van het leger van Graaf WILLEM gaan ontblooten? Wel kregen zij van *Frankrijk* de geruststellendste berichten. Den 20sten Mei had de Fransche armée tusschen *St. Hubert* en *Rochefort* de troepen van Prins THOMAS van *Carignan*, die haar den doortocht schenen te willen betwisten, ontmoet en ze ten eenenmale verslagen, dermate dat 5 of 6000 man van den vijand gesneuveld en 16 of 1700 gekwetst waren, èn 6 of 700 gevangenen, benevens 16 kanonnen, den Franschen in handen gevallen waren [2]. Op dit feit werd bepaaldelijk gewezen ten bewijze dat de Koning zich niet ontzag tegen de Spanjaarden vijandelijkheden te plegen, en voor goed met *Spanje* zou breken. Ja, wat meer is, den 9den Junij ontvingen Hun Hoog Mogenden van hunnen Gezant te *Parijs* bericht, dat de Koning door eenen heraut den Kardinaal-Infant te *Brussel* den oorlog had doen verklaren. Doch wat was van deze daad de aanleiding? De Spanjaarden hadden den Keurvorst van *Trier* gevangen laten nemen. Hierop had LODEWIJK XIII, in wiens bescherming die Vorst zich begeven had, zijne invrijheidstelling gevorderd, en op het bekomen van een dubbelzinnig antwoord was de oorlogsverklaring gevolgd. Zoo echter kon door eenige inschikkelijkheid van de zijde van het Hof van *Brussel*, dus scheen het, de aanleiding tot den oorlog gemakkelijk worden weggenomen, en te eerder scheen dat Hof daartoe te zullen besluiten, omdat ook de Paus over de inhechtenisneming van zulk een aanzienlijk Kerkvorst verontwaardigd heette te zijn. Daarbij kwam, dat de zaken in *Frankrijk* weder minder verzekerd waren; dat *Bordeaux* ter zake der heffingen in opstand was; dat er geruchten liepen van ditmaal niet geheel vruchtelooze pogingen van MAZARIN tot bijlegging der geschillen tusschen *Frankrijk* en *Spanje*. Of nu HEEMSTEDE, schrijvende uit *Parijs*, die geruchten al loochende, en ver-

1634—1639.

[1] *Secr. Resol.* 10 Junij 1635.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Mei, 1635. *Dépêches uit Frankrijk. Brief van* CHARNACÉ *a. d. Prins. v. Oranje. Bericht v. d. Koning van Frankrijk aan den Secret. v. Ambass. te 's Hage.*

1634—1639. zekerde, dat het leger van de Maarschalken CHATILLON en BRÉZÉ, 25000 man voetvolk en 5000 ruiters sterk, naar het Limburgsche op bleef trekken met het doel om in vereeniging met ons leger den vijand te bevechten; dat ook de vloot zonder fout ten bestemden tijde op de bepaalde plaats zou wezen; dat veeleer aan onze zijde vertraging bestond, en aarzeling scheen te bestaan, — dit alles baatte niets: de Staten bleven ongerust. Zij vertrouwden zelfs de berichten van HEEMSTEDE niet, ongetwijfeld omdat zij begrepen, dat hij, uit vrees dat zijne brieven soms door de Franschen geopend mochten worden, niet anders zou schrijven, dan de Fransche Ministers moesten wenschen. Werkelijk schreef der Staten Agent DE CLARGES uit *Calais* op verre na zoo geruststellend niet, als HEEMSTEDE uit *Parijs* [1]. Daarom was het voor hen, die de onvoorwaardelijke zamenwerking met *Frankrijk* voorstonden, zoo gewenscht, dat PAUW zich in die betrekking in *Frankrijk* bevond: zoo toch was hij wel genoodzaakt niets anders dan wat hun aangenaam kon zijn, over te schrijven. Ook scheen het de Staten te hinderen, dat HEEMSTEDE, om het gevaar dat zijne brieven in de handen van den vijand mochten vallen, te voorkomen, steeds aandrong op het geregeld vervoer dier brieven over zee. Niet ongaarne zouden voorzeker de Staten gezien hebben, dat een dier brieven, waarin zoo hoog werd opgegeven van 's Konings voornemen om voor goed met *Spanje* te breken, aan de Brabanders in handen ware gevallen.

In eene stemming, overeenkomstig zulk een mistrouwen, schreven Hun Hoog Mogenden aan hunnen Gezant te *Parijs*, dat zij uit zijne missieven bespeurden, dat hij »door schoonschijnende redenen en slechts voor de leus verrichte onoprechte handelingen" zich liet wijs maken, dat er vredebreuk tusschen *Frankrijk* en *Spanje* bestond. Hiervan bemerkten Hun Hoog Mogenden niets, en zij hielden het er voor, dat *Frankrijk* niet uitvoerde wat zoo plechtig was beloofd. — Ook op de buitengewone bezending naar *Engeland* drong de Fransche Regering bij monde van den Heer VAN HEEMSTEDE gedurig aan [2]: op deze zaak nu, zoo antwoordde men hem, waren »vele bedenkelijkheden, zoolang de Koning van *Frankrijk* niet in openbare oorlog met *Spanje* was gekomen" [3]. — Het schijnt, dat men schroomde de hand er toe te leenen om *Engeland* met *Frankrijk* te doen zamenspannen. *Engeland*, dit wist men, helde steeds tot *Spanje* over, en van *Frankrijk* vermoedde men, dat het slechts vijandschap met *Spanje* veinsde, om ons ons leger te ontvreemden en ons daarna in overleg met *Spanje* de wet te stellen. Misschien, zoo zal men gedacht hebben, misleidt *Frankrijk Spanje* tegelijk; maar dat die Mogendheid onze oprechte vriendin niet zijn kon, dit scheen wel zeker. Hoe zou zij eenen Protestantschen, op burgervrijheid gegronden Staat, als de onze, kunnen wenschen te

---

[1] *Dépêches van* PAUW, v. 20 en 30 April, van 11, 18 en 25 Mei, en van 15 Junij 1635. *Dépêche* van DE CLARGES van den 20 Junij, 1635.

[2] *Dépêche v.* PAUW, van 25 Mei, en van 7 Junij 1635. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Junij 1635.

behouden? Hoe zou de Geestelijkheid zoo gezind zijn om door eene aanzienlijke geldelijke bijdrage deze oorlog te steunen; hoe de Koning en de Kardinaal den mond zoo vol hebben van het gewijde karakter der aangevangen onderneming, die, als een rechtvaardig doel beoogende, onfeilbaar door God Almachtig zou gezegend worden [1], wanneer zij de eindelijke beteugeling der Nederlandsche ketters zich niet als haar resultaat voorspiegelden? — Van zulke denkbeelden vervuld, rustten Hun Hoog Mogenden niet, en weinige dagen later schreven zij hunnen Gezant te *Parijs* op nieuw in de ernstigste bewoordingen, dat hij toch al het mogelijke doen zou om den Koning tot openbare vredebreuk te bewegen, »zonder zich, zoo als tot nog toe, te laten paaijen met rhetoriek en waarschijnlijkheden." Hij moest dadelijk bericht terugzenden, »opdat Hun Hoog Mogenden eenmaal weten mochten, wat te denken, en in den eenen of den anderen zin maatregelen te kunnen nemen" [2]. — En hierbij lieten de Staten het niet. Zij schreven aan de Gedeputeerden te velde, toen te *Roosbeek* [3], dat van uit *Picardië* geenerlei vijandelijkheid tegen *Artois* of *Henegouwen* gepleegd werd; dat derhalve de vijand al zijne macht beschikbaar hield tegen het vereenigde leger, »ten einde het goede voornemen van Zijne Excellentie te beletten;" dat (en dit was een blijk, hoe het *Frankrijk* met de vijandelijkheden tegen *Spanje* geen ernst was) ook de maatregelen tot handhaving van het verbod van den handel der Spanjaarden met *Frankrijk* begonnen te verflaauwen. Op deze gronden noodigden zij die Gedeputeerden uit, in overleg met den Prins, den Heer CHARNACÉ over de zaak te onderhouden, opdat hij den Koning mocht overhalen, om door een uitval uit *Picardië* eene afleiding te bewerken, volgens de bij het traktaat gedane belofte, welke medebracht, dat alle soort van vijandelijkheden zouden worden aangevangen [4]. In zijne missieve van 15 Junij meldde PAUW, dat er een leger van 10 of 12000 man en 1000 ruiters in *Picardië* zou worden bijeengebracht: alleenlijk wachtte men af, wat van onze zijde met het leger van Graaf WILLEM werd aangevangen. Uit dit bericht blijkt, hoe veel gewicht van de Fransche zijde gehecht werd aan eene onderneming met de krijgsmacht van dien Graaf. Hun Hoog Mogenden antwoordden, dat zij bezig waren aan Graaf WILLEM eene legermacht van 8 compagniën ruiters en 98 compagniën voetvolk te bezorgen, om daarmede den vijand een belangrijken slag te slaan en aan het vereenigd leger eene afleiding te verschaffen. »Middelerwijl," voegden zij er bij, »wilden zij hopen, dat de Koning tot werkelijke vijandelijkheden zou overgaan, opdat zij van alle rechtmatige bezorgdheid en achterdocht, tot nog toe door 's Konings handelwijze opgewekt, ontheven en eindelijk gerust gesteld mochten worden" [5].

1634—1639.

---

[1] *Dépêches* v. PAUW, van 7 en 15 Junij, 1635.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Junij, 1635.
[3] Tusschen *Leuven* en *Thienen.*
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Junij, 1635.
[5] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Junij, 1635.

1634—1639. Waar was het, dat de Staten de bijeentrekking eener vrij aanzienlijke macht onder Graaf WILLEM in en omtrent *Emmerik* verordenden; maar het stond bij hen vast, hem van dat punt niet te laten vertrekken, dan wanneer het veilig geschieden kon en ten minste de waardgelders op de been gebracht waren, om de troepen, die hij tot zich trok, te vervangen [1]. Trouwens er scheen weldra niets van de geheele onderneming te zullen komen. Door de geruchten, die in *Vlaanderen* van de naderende komst van Graaf WILLEM waren uitgestrooid, was de vijand op dat punt zoodanig op zijne hoede, dat de tocht niet meer raadzaam scheen, en DE KNUYT, die deze zaak op last van den Prins zeer had gedreven, en gezegd had, dat de beide vereenigde legers op de uitvoering van het plan wachtten, kon zich met eigen oogen daarvan overtuigen [2]. Toen sloeg DE KNUYT eene andere onderneming voor, hierin bestaande, dat door een genoegzaam aantal troepen op het *Vlak* voor *Rammekems* te brengen, de *Schelde* geopend zou worden, opdat den beiden legers steeds de toevoer verzekerd zijn mocht, anders toch zou de Prins naar den zeekant moeten afzakken, waarmede men slechts het belang der Franschen dienen zou, als tot wier aandeel *Vlaanderen* behoorde. Eenigzins aarzelend gingen de Staten over tot het geven van den last, dat dertig van de compagniën, bestemd om zich onder den Veldmaarschalk naar *Emmerik* te begeven, naar de genoemde plaats gezonden zouden worden, om in vereeniging met de compagniën, die HAUTERIVE aanvoerde, en nog andere, die door de Zeeuwsche waardgelders vervangen zouden worden, het voorgeschreven plan te gaan uitvoeren. Zij besloten daartoe onder beding dat bij gemis van voortgang of bij mislukking van de onderneming, die compagniën weder naar Graaf WILLEM bij *Emmerik* terug zouden keren, zonder elders of tot een andere onderneming gebruikt te mogen worden: handelde DE KNUYT of iemand anders, hij mocht zijn wie hij wilde, tegen deze bepaling, zoo zou hij zich voor de Generaliteit hebben te verantwoorden [3]. Doch ook deze onderneming had geenen voortgang. Bij den brief, waarin de Staten den Prins van hun besluit kennis geven, is een naschrift gevoegd, gedagteekend middernacht den 21sten Junij, waarin gemeld wordt, dat de Heren DE KNUYT en HAUTERIVE bericht gezonden hadden, dat ook dit plan, wegens de sterke verdedigingsmiddelen door den vijand allerwege aangewend, niet uitvoerbaar was voorgekomen. Den voorgaanden dag reeds hadden Hun Hoog Mogenden den last om die 30 compagniën naar *Zeeland* te zenden, herroepen [4]. DE KNUYT vertrok weder naar den Prins, hopende dat alsnu het eerste plan, op *Hulst*, bij latere gelegenheid nog zou kunnen volvoerd

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 20, 28 Junij, 1635. *Brieven van Graaf* WILLEM in *Secr. Resol.*

[2] Zie een brief van HAUTERIVE uit *Bergen op Zoom*, v. d. 19den Junij, in *Secr. Resol.*

[3] In den brief, waarin de Staten den Prins van dit hun besluit kennis geven, is de laatste bepaling weggelaten. De Staten beijverden zich steeds om op geenerlei wijze te kennen te geven, dat zij den Prins verdachten.

[4] *Secr. Resol.* 19 Junij, 1635.

JOHAN DE KNUYT.

J. F. C. Reckleben sculps.

worden. Deze hoop werd niet vervuld, en bij een schrijven van den 29sten Junij uit zijne legerplaats bij *Leuven*, betuigde de Prins den Veldmaarschalk deswegens zijne bevreemding. Doch, voegde hij er bij, oordeelden de Staten die onderneming steeds onuitvoerbaar, dan moest hij in allerijl 20 of 30 compagniën van zijne onderhebbende troepen naar *Brabant* zenden ter versterking van Zijne Excellentie. Gevaar bestond er niet, zoo kwam het den Prins voor, dat intusschen de Keizerschen over *Emmerik* eenen inval zouden doen, aangezien zij den Kardinaal-Infant ter hulp kwamen. De Staten zorgden, dat, zonder nader bericht van Zijne Excellentie, aan dit verlangen geen gevolg werd gegeven [1]. 1634—1639.

Middelerwijl waren de Staten voor een deel aangaande de bedoelingen van *Frankrijk* gerust gesteld. Immers was hun de ditmaal ondubbelzinnige oorlogsverklaring van *Frankrijk* aan *Spanje* ter kennis gekomen, waarin de Koning ten aanhooren der geheele wereld voor zijn verbond met de Staten-Generaal en hun gezamenlijk plan op de Spaansche Nederlanden uitkwam [2].

Naauwelijks waren de Staten van deze zorg ontheven, of zij vernamen, dat op den tocht van de vereenigde legers in *Brabant* een zonderlinge aftocht gevolgd was.

Tocht van het vereenigde Nederlandsche en Fransche leger in *Brabant*.

Na de over Prins THOMAS van *Savoye* behaalde zege was het Fransche leger den 27[sten] Mei tusschen *Argenteau* en *Navagne* aangekomen. Hier vereenigde zich twee dagen later het Staatsche leger met de Franschen [3], en de beide legers trokken den eersten en tweeden Junij beneden en boven *Maastricht* de Maas over. Te zamen maakten zij eene macht van niet minder dan vijftigduizend man uit [4]. Ten gevolge der langdurige droogte vonden zij de wegen naar en in *Brabant* begaanbaarder dan gewoonlijk, en nog waren geene hulptroepen uit *Duitschland* voor den Kardinaal-Infant aangekomen.

---

1 Zie *Secr. Resol.* en *Resol. Stat.-Gen.* 8 Julij, 1635.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 29 Junij 1635. Zie AITSEMA, II, bl. 206—208. In dien brief, na de overzending van de oorlogsverklaring geschreven, beklaagt PAUW zich, dat de Staten meer geloof hechtten aan de berichten, uit *Calais* en *Engeland* geschreven, dan aan de zijne. Hij voorspelt groote ongelegenheden uit der Staten gemis aan vertrouwen op het Fransche Bewind. Ook in *Frankrijk*, voegde hij er bij, ontbrak het niet aan personen, wien de alliantie met Hun Hoog Mogenden tegen de borst stuitte, en hij wilde niet overschrijven, wat hij daarvan niet al hoorde.

3 De Franschen, schrijft HUYGENS, Heer van *Zuilichem*, waren gansch verblijd en van bewondering verrukt, den Prins aan het hoofd van zulk een schoon leger te zien. Ook de Fransche troepen deden zich zeer goed voor, en de soldaten waren grooter en beter uitgerust, dan men zulks van hunne natie gewoon was (*Archiv. de la Maison d'Orange*, bl. 75).

4 AITSEMA begroot het leger op 60,000 man: dit was zeker het te voren beraamde getal. De Prins, in zijne *Mémoires*, schat het leger op niet meer dan ruim 40,000. De waarheid zal wel in het midden liggen.

1634— 1639. Dus scheen, zoo ooit, thans die uitkomst te wachten, waarop men het reeds sints jaren had toegelegd: de toetreding van de Zuidelijke Nederlanden tot een verbond met ons, onder afzwering en verjaging der machteloos gemaakte Spanjaarden. — Terwijl het vereenigde leger naar *Tongeren* en *St. Truijen* optrok, hield de Kardinaal-Infant zich met zijne macht alsnog tusschen *Diest* en *Thienen*. Maar zich buiten staat achtende om zijner tegenpartij den overtocht over de rivier de *Geele* te beletten, trok hij den 5den Junij terug naar de rivier de *Dijle* tusschen *Mechelen* en *Leuven*. Denzelfden dag zag de Prins de stadjes *Halen* en *Landen* in zijne handen vallen, en deed hij ook *Thienen* opeischen, de stad vermanende het uiterste niet af te wachten. Doch de hier bevelvoerende Spaansche Officier, MARTINO DE LOS ARCOS, hetzij hij zulks aan zijne eer verschuldigd meende te zijn, hetzij hij den Kardinaal-Infant tijd wilde doen winnen, maakte met de duizend of twaalfhonderd man, die hij onder zijne bevelen had, eenig gebaar van wederstand. Dus gaf de Prins (het was op den 8sten Junij) aan Graaf HENDRIK van *Nassau*, aan het hoofd van 3000 man, bevel om den muur te beklimmen. De Franschen deden aan de andere zijde hetzelfde. Dadelijk bood de Spaansche bevelhebber de overgave aan, en de Prins gaf bevel om de bestorming te staken; doch reeds was eenig krijgsvolk op vijandelijke wijze de stad binnengedrongen. Zij, die de voorsten volgden, verlangden mede deel te hebben aan den buit, waarvan genen zich zouden meester maken, en zoo werd de ongelukkige plaats deerlijk geplunderd, in weerwil dat de hoofden, zoo van ons als van het Fransche leger, zich beijverden om die balddadigheid te keer te gaan; zoo veel het hun mogelijk was, bewaakten zij de eer van vrouwen en zoo wel geestelijke als wereldlijke dochters. Tot overmaat van ongeluk, raakten den volgenden dag des avonds door het springen van een vaatje buskruit vele huizen in brand, met riet gedekt. De Franschen, wanende dat het vuur op bevel was ontstoken, staken nog meer huizen in brand, hetgeen veel schade aanrichtte, zoo dat de kerk verbrandde en veel graan verteerd werd, dat het Fransche leger weldra zoo zeer te kort zou komen [1]. Maar erger en volstrekt onherstelbaar was het, dat de ramp van *Thienen* de Brabanders moest overtuigen, dat de Franschen en zelfs de Prins met hunne Noordelijke broeders hun geen vrede, maar de oorlog in hare schrikkelijkste gedaante brachten. Wat was derhalve op de belofte, in de manifesten uitgedrukt, te bouwen? Neen! om voor een gelijk lot, van den kant van natiën, die zich als hunne verlossers van het Spaansche juk aanmeldden, bewaard te blijven, moest men geen vergelijk sluiten met

[1] Volgens het bericht in de *Mémoires de Fréd. Henri* werd de verwarring den eersten dag en nacht vrij goed geweerd; maar drong des anderen daags, toen de Prins op dringend verzoek van eenige Fransche Officieren de poort had laten openen, eene schaar gemeen volk de stad binnen, en toen hij eenige compagniën ruiters zond, was het reeds te laat: de stad was reeds uitgeplunderd en verwoest.

het ingedrongen leger, maar het Spaansche Bewind getrouw blijven, en in de Spaansche soldaten zijne verdedigers ondersteunen. Waarlijk geene nederlaag had den Prins smartelijker en het goed gelukken der gansche onderneming meer in den weg kunnen zijn. 1634—1639.

Na de inneming van *Thienen* toefden de beide legers vrij langen tijd te *Bautersum* en *Roosbeek*. Uit deze plaats (wij hebben het gezien) schreef de Prins, dat de legers wachtten op den uitslag der beraamde onderneming van Graaf WILLEM, ook om den toevoer van levensmiddelen, die uit de omstreken van *Maastricht* alleen niet ruim en spoedig genoeg konden aangevoerd worden, over den weg van *Vlaanderen* te verzekeren. Toen die onderneming bleek achter te zullen blijven, diende er niettemin iets gedaan te worden. Doch het voortrukken was gevaarlijk, daar, zoo PICCOLOMINI intusschen aan den Maaskant verscheen, deze keizerlijke bevelhebber den toevoer geheel zou kunnen afsnijden. Bovendien wat kon het verder binnendringen baten? Zou men steden innemen, die men toch niet zou kunnen houden, wanneer de natie zich niet voor de Franschen en de Staten verklaarde? En dat zij dit niet doen zou, was genoegzaam gebleken. Zoo was het vereenigd leger alreede in eene valsche stelling. Het terugwijken zou eerloos geweest zijn; het voortdringen was onraadzaam, ja, hachlijk. Hoe het zij, de Franschen drongen aan op het belegeren van *Leuven*, in welks omtrek zij op geregelder toevoer van levensmiddelen rekenden, en de Prins, die zelfs met opoffering van een deel der levensmiddelen, voor zijn leger bestemd, van hen had willen verkrijgen, dat zij met hem de kans zouden afwachten om den vijand slag te leveren, zag zich genoodzaakt hun daarin te wille te zijn. Nadat zich *Diest* den 13den, en *Aerschot* den 15den Junij, zonder tegenstand te bieden, hadden overgegeven, sloeg de Prins den weg in naar *Brussel*, om de Spaansche krijgsmacht van *Leuven* af te leiden, en straks wendde hij zich naar deze laatste plaats, in de hoop haar bij verrassching in te nemen. Deze toeleg mislukte. *Leuven* moest geregeld belegerd worden. Zij was bezet met 4000 man ervaren voetvolk en 7 kornetten paarden onder den Baron VAN GROBBENDONK. De Kardinaal-Infant had zich, om *Brussel* te dekken, aan de vaart tusschen die hoofdstad en *Vilvoorden* gelegerd. Terwijl de Franschen de stad van de Zuid-Westzijde bestookten, trachtte de Prins haar van de Noord-Oostzijde in het naauw te brengen. Doch de weg naar *Mechelen* was niet afgesneden, en de bezetting, ondersteund door de burgers en de gewapende studenten, deed krachtige uitvallen en hield de belegeraars met tegenwerken zoolang op, dat PICCOLOMINI intusschen den tijd had om in *Brabant* aan te komen. Nu zou het de grootste roekeloosheid geweest zijn om zich langer bij *Leuven* op te houden, te meer omdat de Franschen het grootste gebrek aan levensbehoeften te verduren hadden, en er veel zieken onder hen waren. Derhalve ving de Prins, hoezeer hij noode de hoop om *Leuven* te winnen, scheen op te geven, den 4den Julij den aftocht aan. Den 5den en 6den, te *Aarschot* toevende, trok hij de garnizoenen van daar en van *Thienen* en *Sichem* aan zich, en alleenlijk *Diest* met een garnizoen onder den Kolonel

1634—1639.

WIJNBERGEN bezet latende om den vijand op te houden, die zijne achterhoede bestookte, kwam hij den 8sten te *Beringen*, den volgenden dag te *Peer*, en eindelijk tusschen *Weert* en *Roermond* aan. Den 12den schreef hij aan de Staten met opgave der redenen, die hem bewogen hadden om het leger daar te brengen. Hun Hoog Mogenden schreven hem terug, dat zij met genoegen vernomen hadden, dat Zijne Excellentie in goede gezondheid en de legers zonder ongeluk aldaar waren aangekomen om zich te ververschen, ten einde daarna des te bekwamer te zijn om den lande dienst en den vijand afbreuk te doen [1]. Volgens de strekking van dit schrijven, was de Prins er op bedacht, met zijne altijd nog aanzienlijke macht een belangrijk wapenfeit te verrichten. Hij nam ook ditmaal voor, de stad *Gelder* aan te tasten, eene onderneming, met wier welgelukken hij ongetwijfeld den Provinciën *Gelderland* en *Overijsel* eene groote dienst zou gedaan hebben. Zijn doel dacht hij het best te zullen bereiken, door Graaf WILLEM last te geven de stad te berennen, waarna hij met de geheele macht derwaarts zou oprukken [2]. Van dit plan zullen de Staten kennis bekomen hebben door de Heren HERBERTS en STAAKMANS, die den 23sten Julij uit het leger te *'s Gravenhage* verslag kwamen doen [3].

Intusschen was de Kardinaal-Infant dadelijk na den aftocht van het vereenigde leger *Diest* komen belegeren. Binnen vier dagen viel het in zijne handen. Het garnizoen kon aftrekken naar *Grave*, en, zegt de Prins in zijne *Gedenkschriften*, naar het gedrag van den Gouverneur werd geen onderzoek gedaan. Daarna zond de Kardinaal-Infant den Hertog VAN LERMA met vier of vijfduizend man voetvolk en al de Croaten van PICCOLOMINI naar *Stevenswaard*. De bezetting, hier alzoo versterkt zijnde, liet vijf of zeshonderd man onder den Heer VAN EINHOUTS, een Geldersch edelman [4] en Luitenant-Kolonel van den Graaf van *Embden*, naar *Gelder* afgaan [5]. Deze veldoverste had eenen stouten aanslag op het oog. Het fort op *'s Gravenweerd*, *Schenkenschans* genaamd, was van eene zwakke bezetting, naauwelijks 150 man, voorzien; de palissadering was in slechten toestand, en de uitlegger, die daar zijn gewonen post had, zuinigheidshalve door het Collegie ter Admiraliteit te *Amsterdam*, als voor het oogenblik onnoodig, van daar weggenomen [6]. Hiervan had de Heer VAN EINHOUTS kennis gekregen. Met vijfhonderd

Schenkenschans door den vijand genomen.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Julij, 1635.

[2] AITSEMA, II, bl. 274—276. *Mém. de Fréd. Henri*, bl. 178—186.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 24 Julij, 1635. *Resol. Holl.* 24 Julij, 1635.

[4] Onder de Geldersche edellieden, die in 1621 wegens hoogverraad zijn te recht gesteld, treffen wij den naam EINHOUTS aan. Voorzeker zal deze EINHOUTS van het zelfde geslacht geweest zijn (zie boven III. D. III St. bl. 552).

[5] *Mém. de Fréd. Henri*, bl. 186, 187.

[6] Reeds in het begin van Junij was gebleken, dat er drie schepen, ter beveiliging van den *Rijn* vereischt, ontbraken, één voor *Wezel* en twee op een paar andere punten. De Prins had deswegens zijn ongenoegen te kennen gegeven (*Resol. Stat.-Gen.* 9 Junij, 1635).

man, zonder ontdekt te zijn, in de nabijheid van de schans gekomen, beklom hij in den nacht van den 27sten Julij met de zijnen den wal. De bezetting, onder den Goeverneur WELDEREN, dus verrascht, verweerde zich dapper; maar door een troep, die van den anderen kant binnengedrongen was, in den rug gevallen, kon zij de vesting niet houden; de meesten sneuvelden, en WELDEREN overleed weldra aan zijne bekomene wonden [1]. 1634—1639.

In den nacht van den 28sten kwam de tijding te *'s Gravenhage* aan, en den volgenden morgen des zondags zeer vroeg vergaderden de Staten-Generaal. Dadelijk besloten zij den Prins te verzoeken, in dezen nood te voorzien, en zonden zij eenigen uit hun midden naar *Arnhem* en *Nijmegen*, ten einde op alles te letten en order te stellen: daartoe kregen de afgevaardigden volmacht mede om soldaten bijeen te trekken, alles in overeenstemming met het goedvinden van Zijne Excellentie. Voorts werden de Provinciën vermaand om dadelijk gereed geld te verschaffen, en werden er krijgsbehoeften naar *Nijmegen* gezonden. Verontrust door het denkbeeld, dat de vijand, om zich in zijne verovering te handhaven en van het bezit van dien sleutel des lands alle voordeel te trekken, met al zijne macht op dat punt zou komen aanrukken, besloten de Staten den volgenden dag Zijne Excellentie voor te stellen, de forten langs de *Waal* tot *Steenbergen* toe met meer bezetting te voorzien, en daartoe de troepen van HAUTERIVE te gebruiken. Op den zelfden dag riepen zij den Heer LYCLAMA, lid van den Raad van State, ter verantwoording, waarom hij niet, volgens hun besluit van den 27sten, en na ontvangst van de commissie, hem door dit Collegie gegeven, naar *Doesburg* gegaan was om aldaar op het noodig herstel der werken tegen mogelijken overval order te stellen [2]. Den volgenden dag beantwoordde de Raad van State, ter Generaliteit verschenen, dezen stap met de mededeeling, dat er hooggaande klachten waren ingekomen van de Commandanten van verscheidene grensplaatsen, over den verwaarloosden toestand der vestingwerken. Tenzij er tijdig in voorzien werd, stonden zij bloot aan eene overrompeling, en mochten zij zich onschuldig achten, in geval hun hetzelfde overkwam als den verdedigers van *Schenkenschans*. Op dit bericht zou de levering der voor de fortificatiewerken beloofde sommen zooveel mogelijk bespoedigd worden. Maar de Staten-Generaal gaven tevens blijk, dat zij aan de bedrijvigheid van den Raad van State twijfelden: immers lieten zij des anderen daags vragen, of dit Collegie reeds iemand naar *Zeeland* gezonden had, om het inkomen der gelden tot de fortificatiewerken te bespoedigen. Het antwoord was, dat er slechts drie

---

1 AITSEMA, II, bl. 276.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 29, 30 Julij, 1635. Den 27sten Julij hadden de Raden van *Gelderland* bericht, dat eenig Keizersch volk te *Bocholt* en elders in het Munstersche was aangekomen. Deswegens hadden zij verzocht, dat gelet mocht worden op de onvoltooide werken van *Doesburg* (*Resol. Stat.-Gen.* 27 Julij, 1635).

1634—1639. leden tegenwoordig waren: SOMMELSDIJK, VAN BERCHEM en LYCLAMA. Nu oordeelden Hun Hoog Mogenden, dat één der twee eersten gaan moest: geschiedde zulks niet, zoo zou het (dus verklaarden zij) ter verantwoording staan van hem, die dezen last weigerde te volvoeren. Twee dagen later liet de Raad van State weten, dat men den Heer VAN WERKHOVEN bewogen had om in plaats van BERCHEM te gaan. — De Heer VAN SOMMELSDIJK scheen derhalve voor de taak niet in aanmerking te komen: ook zou hij, die, zoo als hij vroeger aan den Prins had geschreven [1], een naauwlettend toezicht op hetgeen er in den *Haag* beraamd werd, zoo hoog noodig achtte, zijnen post alhier niet gaarne verlaten hebben. Hoe het zij, de Gedeputeerden van *Holland* in de Staten-Generaal verklaarden op die boodschap, dat zij den Heer van SOMMELSDIJK voor de Gecommitteerde Raden van hunne Provincie zouden bescheiden, om hem over te halen met WERKHOVEN mede te gaan. Dit schijnt toch niet geschied te wezen, aangezien later van het antwoord, alleen door WERKHOVEN uit *Zeeland* teruggebracht, gewaagd wordt [2].

Zoodra de Prins de verrassching van *Schenkenschans* had vernomen, achtte hij dit feit gansch niet licht. Integendeel, ook hij vreesde, dat de vijand met zijne geheele macht onder aanvoering van den Kardinaal-Infant, die juist te *Stevenswaard* was aangekomen, van den overtocht over de *Waal*, dien hij thans in zijne macht had, gebruik zou trachten te maken om in de *Betuwe* in te dringen. Dus stelde hij alles achter; dacht niet meer aan het beleg van *Gelder*, en maakte aanstalten om het vijandelijk leger bij *Schenkenschans* vooruit te wezen, en dit fort te heroveren. Hij haalde de Fransche Maarschalken over om zijn leger derwaarts te volgen. Reeds den 29sten Julij kwam de Prins te *Nijmegen* aan, en de Staten-Generaal, hiervan onderricht, besloten hem dank te zeggen voor zijne »overgroote waakzaamheid en vaderlijke zorg voor het behoud van den Staat." God de Heer Almachtig, voegden zij er bij, mocht zijne goede bedoeling zegenen, opdat 's vijands verder voortdringen gestuit en het verlies van *Schenkenschans* hersteld mocht worden [3]. Dit, begrepen de Staten-Generaal, moest het doel zijn, dat men zich vóór alle dingen voorstelde, en het bericht, hetwelk zij, voorzeker om misduiding te verhoeden, aan onze Ministers buitenslands van het verlies der gewichtige vesting toezonden, deden zij vergezeld gaan van een verhaal der maatregelen, die men nam om haar weder in ons bezit te brengen [4].

Het vereenigd leger komt terug in den omtrek van *Schenkenschans.*

De troepen van Graaf WILLEM waren de eersten, die van ons leger aan de *Waal* aankwamen. Op 's Prinsen bevel bezette de Veldmaarschalk het *Tolhuis* en de halvemaan op den tegenovergestelden oever van den *Ouden Rijn* [5]. Zoo was men verzekerd, dat de vijand niet op een doorwaadbaar punt tusschen het *Tolhuis* en *Schenkenschans* kon

---

1 *Archiv. de la M. d'Or.* bl. 75.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 31 Julij; 1, 4, 18 Aug. 1635.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 31 Julij, 1635.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 1 Aug. 1635.

5 De *Mém. de Fréd. Henri* bl. 188 spreken van de *Oude Waal;* de *Oude Rijn* wordt bedoeld.

doordringen. Verzekerde men voorts door middel der ruiterij den overtocht langs de rivieren, en legerde men de armée deels in de *Over-Betuwe*, deels tusschen *Emmerik* en *Schenkenschans*, zoo kon men, gerust tegen elken aanval, deze vesting uit de *Betuwe* langzamerhand zoo veel mogelijk naderen, om ze ten slotte, wanneer de hulpmiddelen van het vijandelijk leger uitgeput zouden zijn, weder in onze handen te zien vallen. Dit was het denkbeeld van den Prins, en daartoe werd in gemeen overleg met de Gedeputeerden van Hun Hoog Mogenden besloten, tegen het gevoelen der Geldersche Heren, die, het dichtst bij het gevaar en met den overlast van zooveel legers in het verschiet, gaarne zouden gezien hebben, dat men den vijand met éénen slag verdreven had. Zulks achtte de Prins te gewaagd, voornamelijk op grond dat de Fransche armée wegens de vele zieken, die in de hospitalen onzer steden moesten verpleegd worden, aanmerkelijk verzwakt was [1]. Die lange weg, ter herovering der vesting ingeslagen, gaf veel opspraak: er waren er, die vermoedden, dat men opzettelijk, ten einde de belegering te rekken, verzuimd had haar van de zuidzijde in te sluiten [2]. Dat hier echter niets beraamd werd, dan met de volledige kennis der Staten, kon blijken uit de omstandigheid, dat Hun Hoog Mogenden bij de beraadslagingen, die tot dat besluit leidden, meer dan voldoende vertegenwoordigd waren. Immers werden de Heren, die te voren tot de behandeling der Fransche zaak gecommitteerd waren geweest, thans belast met de taak om zich naar het leger te begeven. Zij zouden met Zijne Excellentie raadplegen en zonder eenige ruggespraak besluiten nemen op al zulke zaken, als »bij den tegenwoordigen bezwaarlijken toestand" de dienst des Lands betroffen, en kregen eene acte mede, waarbij de Staten-Generaal hun alle macht overlieten. Zoo talrijk waren de Commissies, naar verschillende punten gezonden, dat de vergadering van Hun Hoog Mogenden in *den Haag* in deze dagen bijzonder zwak bezocht was. Vooral de gemeenlijk talrijkst aanwezige Hollandsche Gedeputeerden ontbraken soms geheel. Den 16^den^ Augustus, in de week, dat *Holland* voor moest zitten, was er niet één Gedeputeerde uit *Holland*, zoodat RANDWIJK, sedert van zijne commissie bij de troepen van Graaf WILLEM teruggekomen, verzocht moest worden, het voorzitterschap op zich te nemen [3]. De zetel van den invloed en van het gezag was voor het oogenblik metterdaad naar het hoofdkwartier van den Prins verplaatst, van waaruit zonder dralen moest gehandeld worden. Het was een tijdstip van groote bezorgdheid. Van alle kanten vermoedde men verraad. Uit orders, naar *Hellevoetsluis* gezonden, bleek, dat de Staten-Generaal eene poging duchtten om onze schepen in 't Goereesche Gat in brand te steken, en de Prins waarschuwde tegen uitrustingen te *Duinkerken*, waar onlangs elf schepen uit *Spanje* aangekomen waren [4]. Thans, meende de Prins, had men het gemunt hetzij op dat Zeegat, hetzij op de *Maas*. Toen was er

1634—1639.

[1] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 188—190. *Resol. Holl.* 6 Sept. 1635. [2] AITSEMA, p. 276.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 16 Aug. 1635. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Junij, 1635.

1634—1639.

Onze haringvloot door de Duinkerkers gedeeltelijk vernield.

reeds gezorgd, dat de beide punten door eene genoegzame scheepsmacht verzekerd waren [1]. Doch noch op het eene noch op het andere punt had de vijandelijke vloot het gemunt: wederom was de haringvloot het voorwerp, dat hij bedreigde, en dat op een tijd, dat de Luitenant-Admiraal met een goed getal onzer schepen zich met de Fransche vloot vereenigd vond. De Kardinaal DE RICHELIEU, reeds tevreden, dat de vereeniging werkelijk had plaats gegrepen, en ingenomen met de goede uitrusting onzer schepen, had geene zwarigheid gemaakt, onzen Luitenant-Admiraal te vergunnen, zich tijdelijk af te scheiden om onze Oost-Indievaarders te gemoet te gaan [2]; doch thans waren de beide vloten weder vereenigd [3]. Wel was de haringvloot van convooijers voorzien [4]; doch niet in genoegzame sterkte [5]. Groote bezorgdheid gaf derhalve het bericht, dat 's vijands vloot onder zeil was gegaan en den koers noordwaarts had genomen, waarschijnlijk om de groote visscherij aan te tasten. Alle maatregelen werden toen verordend om het voornemen der Duinkerkers te beletten, of hen, zoo zij met buit terugkwamen, af te wachten. Doch op denzelfden dag ontving men de tijding, dat de vijandelijke vloot 60 haringbuizen, door slechts één oorlogschip beschermd, had aangetast. Dat oorlogschip was veroverd, vele buizen verbrand of op eene andere wijze vernield; slechts 50 waren behouden binnengekomen. Daarna was de vijand, vijftien Koningschepen en eenige fregatten sterk, verder noordwaarts gestevend om de hoofdvloot der haringvisschers te gaan vernielen. Eene missieve, den avond van dienzelfden dag ontvangen van den Vice-admiraal QUAST, die voor de *Maas* zeilree lag en aanbood den vijand te gaan opsporen, werd door Hun Hoog Mogenden beantwoord met de betuiging, dat zij van hem, als een goed zeeman en soldaat, het beste verwachtten, en met de vermaning tot zijne onderhebbende kapiteins om zich goed te gedragen op boete van Hunner Hoog Mogenden hoogste verontwaardiging. »Aangezien, dus besloten de Staten tevens, zij zich verzekerd hielden, dat zijne Excellentie, naar zijne gewone vaderlijke zorg voor den staat dezer Landen, niet weinig bekommerd was over het uitzeilen van de vloot des vijands", zoo zouden zij hem van de maatregelen, daartegen genomen, kennis geven [6]. — Gelukkig slaagde de vijand niet in zijnen toeleg om de geheele haringvloot te vernielen. Wel dwong hij haar de zee te ruimen en de *Maas* in te loopen, en reeds dit blijk van 's vijands overmacht, gepaard aan de meening, dat verscheidene onzer kapiteins zich niet goed gekweten hadden, veroorzaakte onder de ingezetenen

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 7 Apr.; 3 Mei; 3, 15, 18 Aug. 1635.

2 *Dépêche* van PAUW, van 29 Junij, 1635.

3 *Dépêche* van 10 Aug. 1635. *Resol. Stat.-Gen.* 19 Julij, 1635.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 31 Mei, 1635.

5 *Resol. Stat.-Gen.* 14 Aug. 1635.

6 *Resol. Stat.-Gen.* 20 Aug. 1635.

van *Rotterdam* en *Enkhuizen* zulk een misnoegen, dat daaruit niet dan onheilen te wachten waren. Deswegens achtte men het raadzaam, de haringbuizen weder in zee te helpen, voorloopig met een viertal schepen van VAN DORP, die juist was binnengeloopen en bij de Staten verslag deed van zijn weervaren in vereeniging met de Fransche vloot [1]. — Die betuiging van der Staten vertrouwen op den Prins, bij gelegenheid van de op zee geleden ramp uitgesproken, was van bijzondere beteekenis in een tijd, dat deze Vorst aan allerlei verdenkingen bloot stond. Althans, toen de Griffier MUSCH den 27sten Augustus uit het leger terugkwam, bracht hij de gebiedenis van Zijne Excellentie aan Hun Hoog Mogenden, met de verzekering » van de voortduring van zijne onveranderlijke geneigdheid tot de dienst van dezen Staat, en de betuiging, dat hij dien steeds met goed en bloed zou zoeken te handhaven, gelijk zijne voorgaande daden en handelingen hadden bewezen, waartegen geene praterijen, die hier en daar mochten worden vernomen, in aanmerking konden komen" [2]. — Nog derhalve hielden de vermoedens stand, die 's Prinsen naauwe aansluiting aan *Frankrijk*, in den tijd toen men zich nog niet van Frankrijks oprechtheid verzekerd hield, zullen hebben doen ontstaan. 1634—1639.

Die tijd had den Staten zoo veel angst en zorgen gebaard, en hen het gevaar, waarmede de voortzetting des oorlogs, met *Frankrijk* tot bondgenoot, onze onafhankelijkheid bedreigde, zoo levendig doen gevoelen, dat het geen wonder is, zoo men uitzag naar eene gelegenheid om aan den oorlog een eind te maken. Zelfs in den zomer, toen aan *Frankrijks* eerlijkheid in het bestrijden van *Spanje* niet meer te twijfelen viel, was de wensch naar bestand en rust nog levendig: want *Frankrijk* zou ruim zoo geducht zijn, wanneer het eenmaal *Spanje* ten val had gebracht, als wanneer het, gelijk men vermoed had, met *Spanje* heulde om onzen Staat als een gemeenschappelijken buit te deelen. Van den anderen kant moest de Spaansche Regering in de *Nederlanden* de gelegenheid, waar zij zich aanbood, niet versmaden, om met ons in overleg tot vrede te treden. De ondubbelzinnige toeleg van *Frankrijk* om de Spaansche macht te fnuiken, moest haar naar eene uitkomst doen uitzien. Daar men nu te *Brussel* zeer goed zal geweten hebben, welke zorg ons het bondgenootschap van *Frankrijk* baarde, en na den terugtocht van het vereenigde leger uit *Brabant* en de verovering van *Schenkenschans* eene stelling meende verkregen te hebben, die het bekomen van goede voorwaarden beloofde, zoo is het niet vreemd, dat mede van de Belgische zijde in dit tijdstip van bestand gerept is. Onderhandelingen met den vijand aangeknoopt.

Ten einde de bezetting van *Schenkenschans* in bedwang te houden, ging de Prins van *Oranje* er toe over niet alleen om het *Tolhuis* te versterken, maar ook om een nieuw fort tegenover *Schenkenschans* aan te leggen. Deze handeling was in strijd met den

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 8, 10, 20, 24 Sept. 1635. *Resol. Holl.* 7, 14, 17, 20, Sept. 1635.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Aug. 1635.

1634—1639. geest der overeenkomst tot allerzijdsche ontruiming der Bovenkwartieren, in 1630 aangegaan [1] en in het volgende jaar uitgevoerd. Toen had men, met uitzondering van enkele genoemde plaatsen, de vestingen bij de ontruiming geslecht, hetgeen het aanleggen van andere werken op het onzijdig verklaarde grondgebied uitsloot. Nu was sedert de toestand zoo zeer veranderd, dat men zich aan die overeenkomst niet meer gebonden kon rekenen, en toch nam de Kardinaal-Infant uit die daad van den Prins aanleiding om, als ware het om het evenwicht te herstellen, *Gennep* te doen versterken. Dit beantwoordde de Prins weder met de versterking van *Ravestein* [2], een stadje, dat tot het aandeel van den Hertog van *Palts-Neuburg* behoorde. Deze stappen werden van wederzijde niet gedaan, zonder dat men elkander wat men uitvoerde, aankondigde, ten einde het in zijne beteekenis en strekking door de tegenpartij mocht worden erkend. Vandaar tusschen personen van de twee vijandelijk tegen elkander overstaande partijen ontmoeting in het stadje *Kranenburg* en gesprek over de mogelijkheid om ten aanzien van den geheelen strijd tot een vergelijk te komen. Zoodra het onderhoud een meer ernstig karakter begon aan te nemen, begrepen de Gecommitteerden der Staten-Generaal, toen te *Arnhem*, dat men deze zaak zonder kennis van Hun Hoog Mogenden in *den Haag* niet mocht noch, met eenige vrucht, kon voortzetten. Dus schreven zij, dat zij de tegenwoordigheid van den Griffier MUSCH noodig achtten. De Staten willigden dit verzoek [3] in en lieten bij gevolg de voortzetting der onderhandelingen toe. De overweging, dat zij, behoudens het traktaat met *Frankrijk* gesloten, buiten medeweten des Konings niet in onderhandeling mochten treden, hield hen niet terug. Zij meenden voorzeker zich te kunnen verantwoorden door te wijzen op het feit, dat MAZARIN met zijne vredesvoorslagen ook wel bij de Ministers des Konings was aangehoord geworden. — Dat voorts de zaak nog uiterst geheim behandeld werd, spreekt van zelf. Toen MUSCH den 10den September uit het leger terug was, kwam men voor niets anders uit, dan dat hij op uitnoodiging der Gecommitteerden te *Arnhem* eene Instructie ontworpen had voor den Heer VOSBERGEN, die behoudens Hunner Hoog Mogenden goedkeuring, naar de Stad en den Keurvorst van *Keulen* zou gaan [4], waartoe aanleiding genoeg bestond, blijkens vroeger besluit der Staten om dezen Vorst bij brief te vermanen, dat hij zich in deze omstandigheden geene vijandelijkheden tegen de onzen zou veroorlooven [5].

---

[1] Zie hierboven, bl. 511 enz. [2] AITSEMA, II, 276, 282. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Aug. 1635.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Sept. 1635.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Aug. 1635. Werkelijk volbracht VOSBERGEN deze zending. Den 1sten November (1635) deed hij van zijn weervaren verslag bij de Staten-Generaal (*Resol. Stat.-Gen.* 1 Nov. 1635. AITSEMA, II, bl. 295). Dadelijk daarna had de Keurvorst van *Keulen* te klagen over gewelddadigheden, gepleegd door Franschen onder het commando van den Prins van *Oranje* staande en in het Munstersche ingekwartierd (*Resol. Stat.-Gen.* 8 Nov. 1635).

J. F. C. Reckleben sculps.

Zeventien dagen na de terugkomst van hunnen Griffier gaven de Staten hun verlangen te kennen, dat de Gedeputeerden te *Arnhem* of een deel van hen van daar naar *'s Gravenhage* teruggeroepen mochten worden, aangezien hunne Vergadering te zwak bezet was voor het gewicht der zaken, en hierdoor de gansche Staat met verwarring bedreigd werd [1]. Dit schijnt te kennen te geven, dat de te *'s Gravenhage* achtergebleven leden der Staten de aangeknoopte onderhandelingen niet zeer gewichtig achtten, of wel dat zij ze onder hun oog voortgezet wenschten te zien. Niet dat er geene uiterst belangrijke zaken voor hunne Vergadering hangende waren! Verre van daar. Eensdeels een tegen verscheidene zee-kapiteins aangevangen onderzoek, anderdeels de bemoeijingen om voor de behoeften van het leger aan geld te komen, baarden Hun Hoog Mogenden in dezen tijd zorg genoeg, en moesten hen doen wenschen in een talrijker Vergadering steun te vinden. 1634—1639.

Onze zeekapiteins van flaauwhartigheid verdacht.

Van den zoo even vermelden tocht was de Vice-Admiraal QUAST onverrichter zake teruggekomen. Hij had de vijandelijke vloot, schoon hij ze in het gezicht gehad had, zoo het heette, niet aangetroffen; zij was ongemoeid in de Vlaamsche havens teruggekeerd, en het gerucht ging, dat verscheidene van die kapiteins, welke de Staten in geval van flaauwhartigheid met hunne hoogste verontwaardiging gedreigd hadden, zich kwalijk gekweten hadden. Het gezag der Staten en het ongenoegen der menigte, die de schade moest dragen, eischte voldoening. Dus zou het gedrag der verdachte kapiteins onderzocht worden [2]. Nu werden eenigen hunner te *Enkhuizen* in verzekerde bewaring genomen. Doch het gaf aldaar groot misnoegen en gemompel onder het volk, dat anderen, die mede op de vloot geweest waren, met name de Vice-Admiraal zelf, te *Hellevoetsluis* vrij liepen en weder scheep gingen. Zoo zou dan nu ook QUAST zich moeten verantwoorden [3]. Het resultaat van het onderzoek was, dat er niets gegronds tegen den Vice-Admiraal kon aangevoerd worden. Toen de Staten hierop de zaak begeerden te schorsen, verlangden die van *Friesland* het tegendeel: het openbare gezag moest gehandhaafd en de goede gemeente tevreden worden gesteld; zij betuigden onschuldig gehouden te willen worden aan al de onheilen en schadelijke gevolgen, die uit de schorsing zouden kunnen ontstaan. Het Collegie ter Admiraliteit in het Noorderkwartier liet zich in gelijken geest hooren, en nu besloten Hun Hoog Mogenden weder, dat QUAST en de kapiteins, die onder zijne vlag geweest waren, zich voor dat Collegie zouden hebben te verantwoorden. Doch

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 27 Sept. 1635.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 13, 14 Sept. 1635. *Resol. Holl.* 8, 13, 25, 29 Sept. 1635.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 24, 25 Sept. 1635. Voor het geval dat QUAST aan land moest blijven, stelden die van *Holland* MARTEN HARPERTSZOON TROMP en JAN VAN GALEN voor, om hem te vervangen (*Resol. Stat.-Gen.* 25 Sept. 1635. *Resol. Holl.* 25 Sept. 1635). De eerste verontschuldigde zich dadelijk (*Resol. Holl.* 27 Sept. 1635).

1634—1639. hierbij bleef men niet; later begreep men weder al de beschuldigde zeeofficieren in den *Haag* te recht te moeten laten staan voor rechters, uit de Collegies ter Admiraliteit overgezonden. Hierin zagen sommigen den toeleg om den beklaagden de gelegenheid aan te bieden van te ontsnappen. Werkelijk waren er niet minder dan drie voortvluchtig [1]. — Uit een en ander bleek genoegzaam, hoe verlegen Hun Hoog Mogenden met de zaak waren. En inderdaad men verkeerde in groote moeijelijkheid. De Staten, niet wetende, hoe men de Engelschen nog noodig zou kunnen hebben, begrepen in dezen tijd hen, het mocht kosten wat het wilde, te moeten ontzien, en ziet! de Duinkerkers werden door de Engelschen vrij openlijk beschermd. Nog onlangs had JOACHIMI geschreven, dat voortaan de handelschepen, tusschen *Engeland* en *Duinkerken* varende, door de Britsch-Koninklijke marine zouden beschermd worden, en men vernam van een plakaat van den Koning van *Groot-Britannië*, waarbij hij verklaard had, ten einde de gewelddadigheden op zee te weren, de zwakste partij te zullen bijstaan. Vroeger reeds had BOTHWELL op hoogen toon aan de Staten bekend gemaakt, dat zijn Koning, hoe vredelievend ook en juist omdat hij met geen Vorst wilde breken, aan geen vreemde vloot zou toelaten den handel op zijne zeeën te belemmeren en aan niemand vergunnen zou zich daar, waar hem gezag toekwam, zich iets aan te matigen [2]. Ja in den zomer was er sprake van, dat de Koning van *Spanje* *Duinkerken* en *Ostende* op zekere voorwaarden aan *Engeland* in handen zou geven [3]. — In dezen staat van zaken verzochten onze zeeofficieren en kapers instructie, hoe te handelen tegenover Engelsche schepen, die onze vijanden convooijeerden of zich veroorloofden zonder convooi de Vlaamsche havens aan te doen en aldus de onzen tartten om de blokkade der kust te handhaven [4]. Stellige bevelen tot vijandelijkheden tegen de Engelschen durfden de Staten niet geven. Men bedacht zich zelfs, eer men het vonnis der prijsverklaring op Engelschen toepaste [5]. Toch kon men onzen handel en visscherij niet aan het geweld prijs gegeven laten en van de handhaving van ons gezag op zee lafhartig afzien. Dus zagen de Staten met genoegen den ijver der Commissievaarders of Nieuwe Geuzen. Hoe veel prijzen dezen maakten, bleek onder anderen daaruit, dat hun in de maand October (1635) nog aan premiën toekwam de som van 217,200 gulden. Aan twee kapiteins van die kaapvaarders,

Men moest de Engelschen ontzien, waar zij de Duinkerkers in hunne bescherming namen.

Dappere feiten der Zeeuwsche Commissievaarders.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 5, 8, 11, 30 Oct.; 10, 20 Nov.; 7 Dec. 1635. *Resol. Holl.* 26 Sept.; 11, 13, 24, 25 Oct. 1635. De dus Gedelegeerde rechters kwamen traag bijeen. Eerst in Maart 1636 werd vonnis geveld: de beschuldigden werden deels ontslagen, deels verbannen. Aan eenen van de verbannenen, te weten WILLEM CODDE VAN DER BURCH, werd weldra vergund vrij terug te komen om zijne zaak nogmaals te bepleiten (*Resol. Stat.-Gen.* 17, 23, 24 Jan.; 1, 14 Febr.; 1, 14, 20 Maart; 20 Sept. 1636).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Mei, 1635.

[3] *Dépêche* van PAUW, van 24 Aug. 1635.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Aug.; 10 Sept.; 12 Oct. 1635. *Resol. Holl.* 18 Oct. 1635.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Aug. 1635.

ABRAHAM CRIJNSZ. en JAN VERDIEST [1], werden in het begin dier maand elk een gouden medalje ter vereering geschonken: zij hadden »onder anderen 17 koningschepen van den vijand opgebracht." Vandaar dat toen DE KNUYT naar *Zeeland* geweest was, om te voorzien in de schade, die de haringvloot verder bedreigde, hij terugkwam met eene aanbeveling tot trouwe betaling der premiën aan de commissievaarders: dan kon men van hunnen ijver en hun groot aantal de geweldigste wapenfeiten verwachten. Ja de Staten van *Holland* stelden voor, zich van Staatswege met de Zeeuwsche commissievaarders te verstaan. — Gaarne ondersteunden de Staten-Generaal al zulke pogingen: immers besloten zij, den 20sten September (1635), op voordracht van *Holland*, den schepen op nieuw een punt van vereeniging aan te wijzen, en te gelasten van daar uit »den vijand te gemoet te gaan, hem te vervolgen, aan te tasten, te vernielen, zoo door zijne bodems in den grond te schieten als te verbranden, de officieren en matrozen vechtenderhand dood te slaan en voorts bij alle mogelijke middelen, bedenkelijk of onbedenkelijk, hem zoo het doenlijk was, te vernietigen" [2]. — Maar op deze wijze leden de Engelschen niet zelden last van den ijver onzer zeekapiteins. Zoo verleende de Raad des Konings in den zomer (van 1635) brieven van schaäverhaal tegen onze oorlogschepen [3], omdat eenig Staatsch oorlogsvolk, ten getale van 80 man, den vijand tot in *Scharenberg* [4] najagende, aan land gegaan was, 's vijands schip weggehaald en verscheidene Engelschen gewond had. Hierover toonde men zich in *Engeland* ten uiterste verstoord, en de Staten namen zich voor, al het mogelijke aan te wenden, ten einde de verontwaardiging des Konings te doen bedaren [5]. Weldra daarna vertrok de Engelsche Luitenant-Kolonel COLPEPER van hier om in zijn vaderland zijne bediening als Luitenant-Goeverneur der *Cinque-Ports* te gaan waarnemen, wegens de ongeregeldheden, die te *Dover* (eene dier vijf Havens) plaats hadden, en waarvan onze landgenooten de voornaamste schuld heetten te hebben. Zevenmaal waren de brieven uit de passagebark van daar naar *Calais* gelicht; zelfs 's Konings brieven waren geschonden. Vóór zijn vertrek gaf COLPEPER Hun Hoog Mogenden eene hooghartige waarschuwing [6]. Pas had men bericht, dat de commissievaarder JASPER VAN KRUININGEN in eene besloten Engelsche haven een vijandelijk schip had aangetast, iets waarover de Koning gezegd werd zoo vertoornd te zijn, dat hij het dien kapitein, reeds gevankelijk naar *Londen* gevoerd, met den dood zou doen boeten [7]. In November (1635) vernam men weder, dat kapitein VAN GALEN met elf der zijnen te *Durham* 1634—1639.

---

[1] Elders VERDIEUX genoemd (*Resol. Stat.-Gen.* 27 Aug.; 29 Oct. 1636).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 10, 11, 20 Sept. 1635. *Resol. Holl.* 1, 4 Oct. 1635.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Oct. 1635.

[4] *Scarborough.*

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 27, 30 Aug.; 25 Sept. 1635.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Sept 1635.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Sept. 1635.

1634—1639. gevangen was genomen, omdat hij (wat hij trouwens zelf ontkende) zich in een Engelsche haven van een fregat meester gemaakt en »met slaande trompet en brandende lont" de vluchtende Duinkerkers twee mijlen landwaarts in vervolgd had, waarbij een Engelschman was aangerand [1]. — Bij zooveel redenen van onmin kwam de zaak der ten onzent gevestigde *merchants-adventurers*. Wegens een beslag, met vergunning der Rotterdamsche Regenten, op goederen van Hollandsche lakenhandelaars gelegd, hadden de Staten van *Holland* den handel der Engelsche *Court* tijdelijk verboden [2]. Met hevige klachten en vinnige geschriften kwam BOTHWELL herhaaldelijk daartegen op, en de Staten-Generaal smeekten die van *Holland*, wegens deze zaak de verwijdering tusschen onzen Staat en *Engeland* niet nog grooter te maken [3]. — Op al deze gronden beijverden de Staten zich, de invloedrijke personen, wier namen als van heren, die men te vriend moest houden, de Agent BOTHWELL luide klinken deed [4], door geschenken te bevredigen [5]. Doch bovenal wenschten de Provinciën den toorn der Engelschen te ontwapenen door eenen buitengewonen Gezant derwaarts te zenden. *Holland* hield dit tegen: de Staatslieden dezer Provincie begrepen, dat juist onze alliantie met *Frankrijk* de Engelschen ergerde, en dat derhalve, wat het Engelsche Hof ook zeggen mocht, het sprekend bewijs van die alliantie in eenen buitengewonen Nederlandschen Gezant, nevens den Franschen Gezant, DE SENETERRE, te *Londen* verschijnend, aan dat Hof niet anders dan onaangenaam kon zijn. Bovendien langen tijd hielden zij de trouw der Franschen voor verdacht, en dus de instandhouding der alliantie, waartoe men Koning KAREL I zou noodigen toe te treden, niet voor uitgemaakt. Hoe het zij, onverdroten werd *Holland* aangezocht, zoo van de zijde der Staten-Generaal, als, bij brieven van PAUW, van de zijde van *Frankrijk* [6], om de zending van eenen buitengewonen Ambassadeur niet langer te keren, en wel met bijzonderen aandrang van den tijd af, dat DE SENETERRE in *Engeland* voet aan wal had gezet [7]. Doch toen de grieven van *Engeland* steeds zorgwekkender toenamen, zoo zelfs, dat RICHELIEU aan onzen Gezant gezegd had, dat in *Engeland* tegen *Frankrijk* partijzucht, tegen ons haat en bitterheid heerschte [8], begon men in

Men is bedacht op het benoemen van een buitengewoon Gezant naar *Engeland*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Nov. 1635.

[2] Zij waren met het jaar 1635 van *Delft* naar *Rotterdam* verhuisd. *Resol. Stat.-Gen.* 20 Dec. 1634. *Resol. Holl.* 20 Dec. 1634. 8, 10, 22, 26, 27 Maart; 2, 5, 25, 27, 28 April; 2, 3, 8, 9, 11, 16, 22 Mei; 26, 27 Julij, 1635.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 20 April; 6, 10 Mei; 28 Junij; 20, 28 Julij; 9 Oct. 1635.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Oct. 1635.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 14 April; 2 Sept. 1635.

[6] *Depêche* van 30 Maart en 24 Aug. 1635.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 3, 14, 16, 26 April; 5 Junij, 1635. *Resol. Holl.* 2, 3 Mei; 26 Junij; 17 Julij, 1635.

[8] *Dépêche* van 24 Aug. 1635.

FILIPS VAN DORP.

LUITENANT-ADMIRAAL VAN ZEELAND.

C. Ed. Taurel sculps.

te zien, dat de zending toch wat goeds kon uitrichten. Immers kon zij gelden als een bewijs van beleefdheid, en dienen ter verzekering, dat de Staten de belangen van den Keurprins van de *Palts* niet gezind waren te verzaken. En toen nu ook de Prins en JOACHIMI bij vernieuwing daarop aandrongen, stelde *Holland* vast, dat de zending zou doorgaan: slechts hield de moeijelijkheid om het ten aanzien van den persoon eens te worden, de zaak nog slepende. Weldra echter bepaalde de meerderheid hare stem op den Heer VAN SOMMELSDIJK [1]. 1634—1639.

Bij al die zorgen, met welke de toestand van onze zeezaken Hun Hoog Mogenden moest vervullen, kwam nog het ongeluk, dat op de vloot van VAN DORP, die zich in het najaar, daar de vijand op nieuw met eenige schepen uit *Duinkerken* stond uit te loopen [2], tot handhaving van ons gezag in zee zou vertoonen, de pest uitbrak. Reeds in September heerschte die ziekte te *Leiden* zoo zeer, dat de Regering van *Amsterdam*, om de besmetting te weren, het handelsverkeer met die stad had belemmerd. Toen hadden de Heren van *Leiden* in de vergadering der Staten zich over dezen »onnabuurlijken door geen voorbeeld gewettigden" maatregel beklaagd, en verklaard, hunne toevlucht te nemen tot God Almachtig, de hulp der Vergadering inroepende, en kwijtschelding van lasten verzoekende, daar de Stad hare middelen tot leniging van den nood zou behoeven [3]. In December (1635) verschenen de Gedeputeerden van *Schoonhoven* niet ter Dagvaart wegens de groote »pestilentiale" ziekte in hunne stad. Doch niet alleen in de steden, maar ook ten platten lande, en niet slechts in *Holland*, maar mede in de andere Gewesten heerschte de ziekte, zoodat op verzoek van die van *Holland* door de Staten-Generaal tegen den laatsten October een algemeene vasten- en bededag werd uitgeschreven, om van God afwending van deze ramp af te smeeken [4]. — Den 8sten October (1635) had VAN DORP zich gereed verklaard, in zee te gaan. Van de Staten van *Holland* hâd hij de vermaning mede gekregen om »thans ten minste dapper te zijn ter liefde van de dienst des Lands en van zijn eigen goeden naam, opdat de vijand bij alle gelegenheden krachtig mocht worden aangetast en vernield, ten einde eenmaal de verloren roem ter zee ten goede van dezen Staat mocht worden herwonnen [5]." Maar weldra vernam men, dat de pest op de te *Hellevoetsluis* zeilreê liggende schepen was uitgebarsten, en dat de groote visscherij geheel van het convooi van oorlogschepen was verstoken, daar dezen meest allen door de ziekte genoodzaakt waren binnen te loopen. De pest op de vloot uitgebroken.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Aug.; 2 Sept.; 30 Oct.; 21, 26 Nov. 1635. *Resol. Holl.* 7, 18, 28 Sept.; 2, 3 Oct. 1635.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Sept.; 8 Oct., 1635.

[3] *Resol. Holl.* 26 Sept. 1635.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Oct. 1635. *Resol. Holl.* 11, 16 Oct. 1635.

[5] *Resol. Holl.* 4 Oct. 1635. *Resol. Stat.-Gen.* 8 Oct. 1635.

1634—1639. Toch wenschten de Staten te volharden. Op het bericht, dat de vijand weder versterking uit *Spanje* over zee verwachtte, en alreede eene handelsvloot der onzen, naar het Oosten bestemd, derwijze had aangetast, dat drie onzer koopvaarders waren genomen en de convooijer in de lucht was gesprongen, drongen zij er sterk op aan, dat VAN DORP zou uitzeilen, en klaagden over zijn gemis aan voortvarendheid [1], totdat zij vernamen, dat hij, met de Kapiteins COLSTER en VLOO, door de »haastige ziekte" aangetast, van *Hellevoetsluis* te huis was gekomen. Nu zou, besloten de Staten, de Vice-Admiraal LIEFHEBBER uitzeilen, voerende de vlag van den Luitenant-Admiraal. Hij gaf aan dit bevel gehoor [2].

Gebrek aan geld in het leger. Deze zorgen waren niet de eenige, met welke in de eerste plaats de te *'s Gravenhage* achtergebleven leden der Staten-Generaal gemoeid werden. Daarbij kwam de zoo moeijelijk te bevredigen aandrang om geld uit het leger. Tegen het begin van October (1635) bleek het, dat er nog even zooveel aan legerlasten noodig zou zijn, als er reeds verteerd was. Wegens gebrek aan geld, vernam men, had het leger op het muiten gestaan. Het regiment van CHARNACÉ had deswegens geweigerd de wacht te betrekken [3]. Bij leening hadden de Gedeputeerden van Hun Hoog Mogenden eenig geld bijeengebracht. De werkbazen van de twee forten, die tegen *Schenkenschans* werden opgericht, bleven onbetaald en durfden zich niet vertoonen om niet van de soldaten, die hun tot arbeiders dienden, doodgeslagen te worden. De voerlieden liepen met hunne paarden weg, daar ook zij te vergeefs op hun loon wachtten [4]. En op het verzoek, tot *Holland* gericht, dat deze Provincie de noodige penningen zou voorschieten, antwoordden de Staten van *Holland*, dat dit verzoek eensdeels onbillijk was, daar de Provinciën »het gansche zeewerk met den gevolge en aankleve van dien" op *Holland* lieten aankomen, en anderdeels onmogelijk na te komen, wegens de ondragelijke lasten, waaronder *Holland* buitendien gebukt ging. Dus moesten, verklaarden Hun Edelmogenden, de Provinciën zich ditmaal volstrekt niet op *Holland* verlaten [5]. — Zoo was het noodig, dat de Provinciën ernstig werden aangemaand om de vereischte gelden op te brengen, en deswegens verzochten de Gedeputeerden te *Arnhem*, in plaats van naar *'s Gravenhage* te komen, om de Vergadering aldaar te versterken, integendeel Hun Hoog Mogenden, zich voor een zeer korten tijd naar *Arnhem* te verplaatsen, ten einde op de plaats zelve raad te schaffen. Toch was er tot dit verzoek nog een grond, waarvoor men niet openlijk

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Oct.; 2, 5, 14 Nov. 1635. *Resol. Holl.* 18, 19, 20, 22, 23 Oct. 1635.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Nov.; 4, 17 Dec. 1635. De ziekte van VAN DORP was echter zoo erg niet, of den 21sten Dec. (1635) kon men in de Staten van *Holland* de vraag opperen, of men hem ter Vergadering zou hooren (*Resol. Holl.* 21 Dec. 1635).

[3] Weldra dienden de Officieren van dit regiment een verzoek in om ontslag wegens wanbetaling en om scheepsgelegenheid ten einde naar hun land terug te keren (*Resol. Stat.-Gen.* 20 Oct. 1635).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 3, 11 Oct. 1635. [5] *Resol. Holl.* 9 Oct. 1635.

uitkwam. Men verlangde namelijk over de zaak van den vredehandel buiten het oog van zoo vele vreemde diplomaten, als steeds te *'s Gravenhage* vertoefden, rechtstreeks met de Staten-Generaal ter tegenwoordigheid van den Prins, die het leger niet verlaten kon, te beraadslagen. De Staten-Generaal begrepen aan dit verzoek te moeten voldoen. Zij deden het echter, met het oog op het binnenland zoowel als het buitenland, vervuld van allerlei angstvallige bedenkingen [1]. 1634—1639.

De Staten-Generaal vergaderen te *Arnhem*.

Den 19^den^ October (1635) derhalve vergaderden Hun Hoog Mogenden te *Arnhem* op het Stadhuis in de kamer der Heren Gedeputeerden van het Veluwsche Kwartier. Voor *Gelderland* waren zes, voor *Holland* vijf, en voorts voor de andere Provinciën enkele leden tegenwoordig. Alleen van *Stad en Landen* ontbraken de Gedeputeerden. De Prins werd ter vergadering afgehaald, en nu kreeg de Graaf VAN KUILENBURG het woord. Hij zette uiteen, hoe Zijne Excellentie en de Gedeputeerden, die sints Augustus te *Arnhem* waren, tot hun overgroot leedwezen bevonden hadden, dat de zwarigheden van het Land en die van het veldleger in het bijzonder hoe langs zoo meer waren toegenomen, in die mate dat daarvan niets anders dan »eene geheele confusie" stond te verwachten, tenzij daarin met wijze zorg en onmiddellijke opbrengst van penningen werd voorzien. Hierna meldde hij, dat eenigen tijd geleden de Maarschalk DE BRÉZÉ en de Baron DE CHARNACÉ den Prins hadden aangediend, hoe MAZARIN, de Pauselijke Nuncius te *Parijs*, vier plaatsen voorgeslagen had om in eene derzelven te onderhandelen: de Fransche Heren hadden daarop verlangd te weten, of men van deze zijde mede geneigd was tot onderhandeling. Tegelijkertijd was dezen Staat onder de hand door den vijand voorgeslagen in onderhandeling te treden. Deze voorslag had de Gedeputeerden zeer verlegen gemaakt, daar zij er groot gevaar in zagen om zonder behoorlijke machtiging aan zulk eene gewichtige zaak gevolg te geven, en van den anderen kant de gedane opening van den vijand niet zonder nader onderzoek durfden verwerpen. De zending, van welke de Griffier MUSCH zich had gekweten, had aan het licht gebracht, dat men van de andere zijde geene behoorlijke procuratie bezat, en bovendien zeer vreemde en buitensporige eischen deed. — Op deze mededeeling werd 's Prinsen advies gevraagd. Zijne Excellentie drong aan op spoedige voorziening in al de behoeften van het krijgswezen, want, zeide hij, de opening van den vijand kon niet in aanmerking komen wegens de buitensporigheid zijner voorslagen, daar hij zich had laten verluiden de teruggave van *Limburg* te begeren met de vier Landen van *Overmaas*, *Maastricht*, *Roermond*, *Venloo*, *de Kruisschans*, *St. Jakob*, *Orsoy* en *Rijnberk*, en al de plaatsen in *West-Indiën* bovendien, en dat alles tegen niets meer dan den afstand van de forten *Schenkenschans* en *Zandvliet*. Op het vernemen van dit advies besloten de Staten in de eerste plaats, Zijne Excellentie en de Gedeputeerden, aan welke de gemelde opening was geschied, voor hunne be-

Opening van den vijand.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Oct. 1635.

1634—1639. moeijing te bedanken, hun zegel hechtende aan alles wat op dit stuk reeds was geschied, en hen, doch zonder dat daarvan zelfs in de geheime acten der vergadering aanteekening zou geschieden, verzoekende de onderhandeling voort te zetten en daarin in overleg met den Prins te doen, wat zij naar bevind van zaken noodig zouden achten. Voorts werd besloten, onzen Gezant in *Frankrijk* van 's vijand opening bericht te geven om daarvan het noodige gebruik te maken, en hem te gelasten »scherpelijk te vernemen," wat MAZARIN of iemand anders aldaar betreffende eenige handeling mocht te berde brengen [1]. Dit aldus vastgesteld zijnde, werd de Friesche Gedeputeerde STAAKMANS met den meest mogelijken spoed naar *Amsterdam* gezonden om te vernemen, op wat som, uit *Friesland* aldaar gewacht, men oogenblikkelijk rekenen kon. Maar bovendien namen de Provinciën des anderen daags aan, binnen acht dagen de eerstverschuldigde penningen in baar geld in het leger te leveren, en *Holland* zou voorzien in de eerste behoeften van CHARNACÉ's regiment; maar ten behoeve der vestingen bij *Schenkenschans* meer voor te schieten, dan zij reeds gedaan had, dit bleef deze Provincie weigeren. Daar vooral *Utrecht* nalatig was in het voldoen aan hare verplichtingen ten aanzien der zeezaken, zoo werd de Heer VAN WEEDE derwaarts gezonden om te zien, wat hij van dit Gewest verwerven kon. Maar in geen opzicht waren de Gedeputeerden van *Friesland* bij machte om stellige toezeggingen te doen tot het aflossen der zoo menigvuldige achterstallen van hun Gewest. Het werd derhalve noodig geoordeeld deze Provincie op nieuw te bezenden [2].

Onlusten in *Friesland*. In *Friesland* had gedurende dit geheele jaar onrust geheerscht. Vroeger had aldaar de Stadhouder en het Provinciale Hof de bovenhand; ditmaal kwam de tegenpartij, die zich vooral onder de Edelen en eigenerfden liet gelden aan de regering. Het nieuwe Bewind trachtte de vrije verkiezing der stedelijke Raden in de negen steden, welke daarin niet met *Leeuwarden* en *Franeker* deelden, in te voeren, vermits zoo de Raadsbestelling aldaar bij den Stadhouder en het Hof bleef, het Lid der steden de vorige Regering weder aan het roer zou brengen. Een ander middel om zich te handhaven, zocht de bovendrijvende partij hierin, dat zij de wijze, waarop de geldmiddelen door hare voorgangers behartigd waren, in verdenking bracht. Dus werd een onderzoek ingesteld tegen het beheer van den ontvanger BOOTSMA. Daar deze ambtenaar niet vaardig genoeg scheen met het doen van rekening, dreigde men hem met afzetting, wanneer hij op een bepaalden termijn daarmede niet gereed zou zijn. De ontvanger beliep werkelijk de bedreigde schorsing, en bovendien zag hij zich aan hooge geldelijke eischen en aan de beperking zijner persoonlijke vrijheid onderworpen. Intusschen hadden de Gemeenten, daartoe uitgelokt, hare Magistraat buitenstijds veranderd. Dit als zelfs niet in den tijd van den opstand tegen den Koning van *Spanje* geschied, vond bij velen afkeuring, en de overkomst van den Stadhouder scheen vereischt om order op zaken te stellen.

---

[1] *Secr. Resol.* 19 Oct. 1635.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 21 Oct. 1635.

1634—1639.

Beseffende dat de Stadhouder tegen hun drijven wellicht door den Prins van *Oranje* ondersteund zou worden, hadden de bewindhebbers gezocht zijne Excellentie op hunne hand te krijgen door hem eenige voldoening voor te spiegelen op het stuk van het begeven der krijgsambten. Bovendien kon het niet anders, of er waren leden in de Vergadering der Staten-Generaal, die aan de richting, welke in *Friesland* zegevierde, voorspoed toewenschten en haar niet onderdrukt verlangden te zien. Hoe het zij, de Stadhouder ging naar zijn Goevernement, van Gedeputeerden der Staten-Generaal, maar niet van krijgsvolk vergezeld. Het beleg van *Schenkenschans*, heette het, maakte dat men geene troepen kon missen. Ondanks des Stadhouders tegenwoordigheid duurden de maatregelen, die bestemd waren het beleid van het vorige Bewind te wraken, niet alleen voort, maar werden zij zelfs nog strenger. Eindelijk den 6den November 1635 verklaarde Graaf HENDRIK in de Statenvergadering, niet zonder ruwe antwoorden van verscheidene leden uit te lokken, dat hij niet verlangde gedrongen te worden tot het nakomen van besluiten, die hij onwettig genomen moest achten: anders zou hij zich genoodzaakt zien zich tot de Staten-Generaal te wenden, wier Gecommitteerden alreede tegenwoordig waren. Het waren de Heren VAN ESSEN, eerste Raad van *Gelderland*; HERBERTS, oud-schepen van *Gouda*; SONK, Burgemeester van *Hoorn*, tot deze zending in de plaats getreden van den Heer BRASSER, die zich wegens ziekte verontschuldigd had [1], VAN RHEEDE VAN AMERONGEN en JOHAN VAN WEEDE, beiden Gedeputeerden voor *Utrecht*. Deze Heren hadden in last de Provincie aan hare verplichtingen jegens de Generaliteit te herinneren en eene orde van zaken aan te bevelen, welke haar het best bekwaam kon maken om die verplichtingen na te komen. Want zooals de zaken thans stonden, scheen *Friesland* »zich de zaak der Generaliteit niet aan te willen trekken," en ging dit voort, dan zou de geheele Staat »tot irreparabele confusie vervallen, waarvan zich de beginselen niet dan al te zeer openbaarden." — De Stadhouder beriep zich tegen zijne partij met vol vertrouwen op de Staten-Generaal. En wel mocht hij dit. Immers, degenen, die in den boezem van Hun Hoog Mogenden de nieuwe Regering toegedaan mochten zijn, moesten van de verandering van zaken dit gevolg wenschen te zien, dat *Friesland* alsnu vaardiger zou zijn met het opbrengen harer quoten. Wil men, zoo zullen zij gezegd hebben, in *Friesland* de vrijheid als in *Holland*, dan moet men daar ook de middelen invoeren, als in *Holland*. Dit nu deed de nieuwe, evenmin als de oude Regering: beiden ontzagen zich, de gemeente door hoogere of min gunstig opgenomen belastingen tegen zich te stemmen. Het nieuwe Bewind wraakte het middel van geldleeningen, door zijn voorgangers aangewend; maar zoo stond het geschapen, dat het nog minder in staat zou zijn om aan de eischen der Generaliteit te beantwoorden. Vandaar dat de Gedeputeerden van Hun Hoog Mogenden den Frieschen Heren zouden voorhouden, »hoe

Deputatie der Staten-Generaal derwaarts.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Oct. 1635.

1634—1639. kwalijk het gedaan was, op die wijze door onderlinge geschillen het Gemeenebest in zwarigheid te brengen en zoo lang te houden. Derhalve moesten zij, in geval van vernieuwd uitstel van betaling, met executie dreigen, waartoe de Prins troepen zenden zou. Zij zouden uit *Leeuwarden* niet scheiden, alvorens het stuk der middelen volgens Hunner Hoog Mogenden uitspraak van 1625 in trein was gebracht. Ook moesten zij zich bereid verklaren, klachten over de vernieuwing der Magistraat in verscheidene steden aan te nemen en te onderzoeken, en vervolgens de zaak op de geschiktste wijze op den ouden voet te brengen en de afgezette Magistraat te herstellen. Ten slotte hadden zij in last te wraken, dat de Staten van *Friesland* weigerden de ter hunner repartitie staande krijgsofficieren den eed aan de Generaliteit te laten zweren, en eigenmachtig te werk gingen in het afdanken van compagniën. Waar zou het heen, moesten zij verklaren, zoo andere Provinciën dit voorbeeld volgden?

Te *Leeuwarden* aangekomen bemerkten de Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden, dat het niet raadzaam was met zulk eene boodschap bij de bestaande machthebbers aan te komen. Dus onthielden zij zich van het openen van hunnen last, en beraamden in verstandhouding met den Stadhouder eenen aanslag, waartoe deze de voorhanden troepen wilde gebruiken om in de steden, te beginnen met *Harlingen*, de afgezette Magistraat te herstellen. De aanslag werd door de Staten van *Friesland* verijdeld, en om nieuw gevaar af te wenden gaven Hun Edel Mogenden aan alle kapiteins van hunne repartitie bevel om niet te gehoorzamen aan de patenten van den Stadhouder alleen. Doch op dezen triomf waren zij zelven niet gerust, maar wenschten door een vertoog bij de Staten-Generaal tegen de aanslagen van hunnen Stadhouder, te verhoeden, dat er troepen gezonden werden, die onder de leus van met geweld de middelen in trein te brengen, tegelijk de partij van den Stadhouder de hand zouden hebben geboden. Werkelijk rechtvaardigden zij hunne handelwijze in missieven aan de Staten-Generaal, den Prins en de Provinciën afzonderlijk, terwijl zij hunne vertegenwoordigers in de Vergadering van Hun Hoog Mogenden lieten aandringen op de terugroeping der Gecommitteerden, zoo dezen hunne zaak niet verkozen voor te staan [1]. Bovendien zonden zij eene bezending naar *Groningen*, met verzoek dat de Staten van *Stad en Landen* hunnen Gedeputeerden te *'s Gravenhage* gelasten zouden, de vertoogen der Friesche Gedeputeerden te ondersteunen. De Staten dezer Provincie beantwoordden dit verzoek geheel naar den zin hunner Friesche bondgenooten, belovende handbieding, opdat er niets in het werk gesteld mocht worden ten nadeele van de vrijheid van *Friesland*. In deze omstandigheden bepaalden de Gecommitteerden der Staten-Generaal, eindelijk overgaande tot het vragen van gehoor, zich tot de mededeeling van het dringend aanzoek der Generaliteit tot aflossing der achterstallen, die zij op niet minder dan zes millioen 267,953 guldens

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 24, 26 Nov. 1635. *Resol. Holl.* 14 Dec. 1635.

begrootten, behalve de schuld aan de West-Indische Compagnie ten bedrage van 185,286 gulden, daarbij niet onduidelijk te kennen gevende, dat de inval van den vijand binnen onze grenzen en de schade op zee, onder anderen door de vernieling van een deel der haringbuizen geleden, aan de trage betaling van *Friesland* te wijten was. De Staten erkenden zulk een groote schuld in geenen deele, en beweerden minder in gebreke te zijn dan menige andere Provincie, bepaaldelijk doelende op de weigering van *Gelderland* en *Overijsel* [1] om hare oorspronkelijke quote weder te betalen: zij moesten, zeiden zij, voordat zij eenige berekening van hunne schuld konden erkennen, afwachten, dat daarvan afgetrokken werd wat die twee Provinciën meer behoorden te betalen. Het bitse antwoord besloten zij met de betuiging, dat zij voor de geheele wereld zouden toonen, bij niemand der bondgenooten achter te staan in de behartiging van het behoud der godsdienst en der vrijheid [2]. — De onmogelijkheid inziende om een ander antwoord te bekomen, of verder nog iets uit te richten, verzochten de Gecommitteerden zelven hunne terugroeping. Hun Hoog Mogenden vergunden haar op hun verzoek terug te komen, doch slechts, heette het, voor een tijd en om later hunne bemoeijing te hervatten [3]. 1634—1639.

Zoo weinig baatte hier der Staten bemoeijing om aan geld te komen. Geen wonder dat de Gedeputeerden bij het leger bleven klagen.

Toen de vijand met achterlating van bezetting te *Kleef* en na zich in het kasteel van *Gennep* genesteld te hebben, naar *Brabant* was afgetrokken, zond de Prins het leger naar de naburige grensplaatsen, slechts zoo veel troepen onder Graaf WILLEM te velde latende, als noodig was om *Schenkenschans* omsloten te houden [4]. Dus konden nu ook de Waardgelders welhaast afgedankt worden [5]. Maar wanneer de den 21sten October te *Arnhem* door de Provinciën aangegane beloften van levering van penningen niet nagekomen werden, werd de nood niet verholpen. Bovendien trok de Prins tegen het midden van November

---

[1] In Januarij (1635) had in de zaak van de quote van *Gelderland* de Raad van State geadviseerd, aan deze Provincie drie maanden tijd te gunnen om haar onvermogen tot betaling harer oorspronkelijke quote te bewijzen. Hieraan niet voldaan hebbende, werd in Mei besloten, dat zij hare quote tot het oorspronkelijk bedrag verhoogd zien zou, bijaldien zij niet alsnog opening van hare finantiën deed (*Resol. Stat.-Gen.* 10, 11 Jan.; 23 Mei, 1635). Verder was deze zaak sedert niet gekomen.

[2] AITSEMA II, 182—198. 279—281.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 29 Dec. 1635. 4, 16 Jan. 1636.

[4] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 191, 192. *Resol. Stat.-Gen.* 5, 24 Nov.; 8 Dec. 1635.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 2, Nov. 1635. *Resol. Holl.* 16 Oct. 1635. De Amsterdamsche Waardgelders werden een tijd lang door de Provincie *Holland* in dienst genomen om te *Enkhuizen* de order te bewaren, die daar ter zake der van lafhartigheid verdachte kapiteins bedreigd werd (*Resol. Holl.* 7 Dec. 1635). Zie hiervoor, bladz. 819, 821.

1634—1639. (1635), op het bericht dat nu ook PICCOLOMINI de winterkwartieren in het *Guliksche* betrokken had, weder eenige regimenten uit de grensgarnizoenen om onder bevel van Graaf WILLEM het Huis te *Bijland*, op den zuidelijken oever van de *Waal* in den omtrek van het *Tolhuis* gelegen, in te nemen en zich daar van den overtocht over de rivier te verzekeren [1]. Dus waren er gereede penningen noodig, behalve die plechtig beloofde sommen, welke, schreven de Gedeputeerden te *Arnhem*, nog altijd »door velen met gebrek en kommer werden verwacht, tot aanmerkelijke verkleining en schade onzer Regering." Nog in den aanvang van December waren de beloften niet voldaan [2], en kort te voren was den Staten de tijding toegekomen, dat zij ten gevolge van de herovering van de stad *Limburg* door den vijand op het voordeel, dat de kalmijnberg aldaar opleverde, niet zouden kunnen rekenen [3]. Hierbij kwam èn dat volgens de verklaring van den Raad van State zelven onder onze eigene troepen de wanordelijkheid en ongehoorzaamheid tegen het Staatsgezag hand over hand toenamen, [4] èn de ontzettende overlast, dien men van de Fransche soldaten, welke in onze steden ingekwartierd waren en van hunne Regering geene betaling meer kregen, te verduren had. Bepaaldelijk te *Gorinchem* scheen de toestand, door het verblijf van een overgroot aantal onbetaalde troepen te weeg gebracht, hoogst bedenkelijk. Tot bij *Muiderberg* stroopten Fransche ruiters; de Staten moesten de klacht hooren, dat »de Fransche jongens" bij groote menigten door het land liepen bedelen, en in de laatste dagen van het jaar (1635) verklaarden de officieren der Franschen, te *Wijk bij Duurstede* in garnizoen, dat het hun onmogelijk was langer in zulk eene armoede en ellende te leven: zij konden toch, verklaarden zij, hunne eigene handen en voeten niet opeten: bij gevolg zouden zij zich genoodzaakt zien in die stad en ten platten lande de noodige middelen om te kunnen leven ter hand te nemen [5]. Te *Rotterdam*, waar de ongelukkigen scheep zouden gaan, om naar hun land vervoerd te worden, zag men edellieden langs de straten en op de beurs bedelen; sommigen verkochten hunne paarden met het tuig voor een spotprijs, en op de beestenmarkt zag men er in de paardenmest wegsterven [6].

Overlast van de onbetaalde Franschen.

Wat maatregelen namen de Staten tegen zulk eene ramp? Behalve dat zij bij den Prins de voorspraak waren van de door het vreemde krijgsvolk bezochte plaatsen, deelden zij de zaak mede aan den Heer PAUW te *Parijs*, en droegen ze voor aan den Maarschalk DE BRÉZÉ en den Baron DE CHARNACÉ, die juist, de eerste met het karakter van

---

[1] *Mém. de Fred. Henri*, p. 192. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Nov.; 6 Dec. 1635.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Nov. 1635. Over den overgang van *Limburg* zie AITSEMA II, p. 278, 279.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Dec. 1635.

[5] *Resol. Holl.* 30 Nov.; 1, 3, 5, 6, 7, 11, 13, 19, 21 Dec. 1635. *Resol. Stat.-Gen.* 7, 31 Dec. 1635. 14, 18, 22, 26 Jan.; 1 Febr. 1636. [6] WAGENAAR XI, bl. 209. Noot 3.

buitengewoon, de ander met dat van gewoon Gezant bekleed waren [1]. Aanvankelijk had CHARNACÉ begrepen, dat de inkwartieringskosten of zoogenaamde *serviciën* door ons moesten gedragen worden, gelijk het in *Frankrijk* het gebruik was, dat van vreemde soldaten, ten dienste des lands aldaar ingelegerd, die uitgave niet gevorderd werd: op ons verzoek had de Koning die troepen hier achter doen blijven, en nu ware het onvoegzaam, zoo de Staten ze anders, dan hunne eigene soldaten behandelden, door niet ook voor hen die kosten te betalen [2]. In denzelfden geest, schreef PAUW, sprak men te *Parijs* [3]. Doch het haperde niet alleen aan de serviciegelden, verre van daar: in vijf maanden had het Fransche krijgsvolk geen betaling gehad [4], en de Fransche Gezanten alhier erkenden op de aanmaning der Staten volmondig de verplichting van hun Bewind, en gaven de stelligste beloften van stipte betaling, die weldra ook door de Ministers en den Koning zelven bevestigd werden. — Maar den ganschen winter duurden de bekommering en het gevaar, door het verblijf dier vreemdelingen aangebracht, voort. De pest, die in verscheidene oorden heerschte, werd al mede aan de ellende, door de Franschen geleden, geweten, en, dacht men, was zoodanig het begin van de alliantie met *Frankrijk*, nu de krachten dezer Mogendheid nog versch moesten zijn, wat zou het vervolg opleveren? [5] 1634—1639.

Bij zooveel als men in den laatsten tijd van de slechte kansen en de ondragelijke kosten van den oorlog ervaren had, was het waarlijk zeer verschoonlijk, dat men aan het voorstel, van de zijde des vijands gedaan, om in onderhandeling tot bestand te treden, het oor geleend had en bleef leenen. Zonder *Frankrijk* hierin dadelijk te kennen, had men zulks voorzeker niet vermogen te doen; maar ook *Frankrijk*, vermoedde men, stond MAZARIN te woord, zonder dat wij van het met hem verhandelde iets vernamen. Hoe het zij, onze Gezant te *Parijs* was sedert van de zaak onderricht geworden, en had de Secretaris der Fransche Ambassade, reeds op het tijdstip van de kortstondige verplaatsing der Staten-Generaal naar *Arnhem*, van de Staten van *Holland* verklaring wegens de onderhandeling te *Kranenburg* gevraagd, [6] in den aanvang van November had men CHARNACÉ van het hervatten der onderhandelingen niet onkundig gelaten. Op den 5den November (1635) had er op de Kamer van Zijne Excellentie te *Arnhem* eene bijeenkomst plaats. Zij bestond, behalve den Prins, uit de Heren Graaf VAN KUILENBURG, NOORDWIJK, VAN WAVEREN en VAN TIENHOVEN. Hier deelde hun de Prins mede, dat Donderdag (den 1sten November) aldaar de Ridmeester WITTENHORST was aangekomen, met last van die van de andere zijde om eene vijfde

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 7, 11, 12 Dec. 1635. *Resol. Holl.* 7 Dec. 1635.

[2] *Secr. Resol.* 1635. fol. vso 354, en fol. rto 355.

[3] *Dépêche* van PAUW, van 7 Dec. 1635.

[4] Misieve van 5 Dec. van de Gecommitteerden te velde (in de *Fransche Correspond.*)

[5] AITSEMA, II, p. 324.

[6] *Res. Holl.* 23 Oct. 1635.

1634—1639.

Voornemen tot eene nieuwe bijeenkomst, en wel te *Turnhout*.

conferentie [1] te verzoeken, ten einde te handelen over een bestand tusschen den Koning van *Spanje* en dezen Staat; als de plaats, waar ze zou gehouden worden, sloegen zij *Turnhout* voor, alwaar men den 6den dezer maand [2] zou bijeenkomen. Op dit bericht werd besloten, dat de Griffier MUSCH zich naar *Turnhout* zou begeven, om aldaar tegen den 13den de Commissarissen van de andere zijde te ontmoeten. De Griffier zou dezen trachten te bewegen, om voor het geval dat het bestand voortgang had, *Breda*, met haar grondgebied, *Schenkenschans* en *Gelder* terug te geven, en zes millioen gulden te voldoen. Tegen dit aanbod zou men zien, of de Staten geneigd zouden zijn *Maastricht*, *Limburg* (dat toen nog niet hernomen was) met de vier Landen van *Overmaas*, en de steden en forten in *Braziliё* met hun toebehooren af te staan en het te sluiten bestand ook voor de *Oost-Indiën* van toepassing te maken. Voorts zou MUSCH hoop mogen geven op de slechting van de vestingwerken van *Roermond* tegen die van *Gelder* en *Stralen*. Maar benevens dat alles zou de Griffier verklaren, hoe van wederzijde de bestaande betrekkingen vereischten, dat mede met *Frankrijk* onderhandeld en de zaak daarheen geleid werd, dat er ook vrede tusschen *Frankrijk* en *Spanje* werd getroffen. Deswegens zou onze gemachtigde voorslaan, dat op eene volgende zamenkomst iemand van wege *Frankrijk* verscheen. Ten slotte werden NOORDWIJK en VAN WAVEREN gelast, den Heer DE CHARNACÉ van het vertrek van den Griffier naar *Turnhout* en van de geheele zaak, voor zooveel *Frankrijk* betrof, kennis te geven [3]. — Daar DE CHARNACÉ deze mededeeling onmiddellijk aan zijn Hof zal hebben overgeschreven, zoo was men vóór den 12den November te *Parijs* van de zaak verwittigd. De Koning was zeer verstoord op het vernemen, dat men van onze zijde zonder kennisgeving reeds sedert zoo geruimen tijd met den vijand in gesprek was geweest. Vooral was hij verontwaardigd, omdat hij nu althans op alle punten in openbaren oorlog met *Spanje* was, en na het verlies van *Schenkenschans* zijn leger, dat hij elders had kunnen gebruiken, ter onzer bescherming in de *Nederlanden* gelaten had. Grievend was hij door ons, op wier trouw hij gemeend had, zich te kunnen verlaten, teleurgesteld, en de nakomelingschap zou oordeelen, dat wij hem ongelijk hadden aangedaan. Toch voegde hij bij deze uitstorting van zijn ongenoegen de verklaring, dat, zoo Hun Hoog Mogenden meenden, dat de tijd daar was om te onderhandelen, hij zich deswegens niet van ons wenschte af te scheiden; maar dan verlangde hij opening van zaken, en tot dat doel zou hij

---

[1] Na de vergadering der Staten-Generaal te *Arnhem* was de vierde conferentie te *Kranenburg* gehouden. Hier hadden die van de andere zijde de geldigheid hunner procuratie pogen te staven (*Resol. Stat.-Gen.* 15 Dec. 1635).

[2] In het verslag van den Griffier, te lezen in de *Resol. Stat.-Gen.* van 15 Dec., staat den 8sten.

[3] *Secr. Resol.* 5 Nov. 1635. fol. 355, sqq.

aan BRÉZÉ en CHARNACÉ volmacht geven om nevens ons met den vijand in gesprek te komen [1]. 1634—1639.

Van de machtiging dezer Heren zagen de Staten in het begin van December de uitwerking. Den 10[den] December werden de Heren DE BRÉZÉ en DE CHARNACÉ te *'s Gravenhage* op de gebruikelijke wijze als Gezanten ingehaald, en den 14[den] deden zij, voor de Staten-Generaal verschenen, de volgende »propositie." De Maarschalk voerde het woord: hij gewaagde in den aanhef van de voortduring der goede gezindheid des Konings ten aanzien der Staten, en van het ijverig streven van zijnen vader, Koning HENDRIK IV, om hen door al zijne bondgenooten als *soevereinen* te doen erkennen. Niet alleen in het koningschap over *Frankrijk*, maar ook in zijne zucht voor dezen Staat was de tegenwoordige Koning zijnen vader opgevolgd, waarvan zooveel millioenen schats en het leven van zooveel dapperen, aan ons ten offer gebracht, konden getuigen. Toch was dat alles, scheen het, niet voldoende geweest om te beletten, dat wij of bezweken, of luisterden naar een noodwendig niet dan bedriegelijk vredesvoorstel van onzen vijand. Daarom had Zijne Majesteit den Heer DE CHARNACÉ (in 1635) herwaarts gezonden, om ons nog machtiger bijstand aan te bieden. Evenwel slechts door groot geduld te oefenen, was deze Gezant er in geslaagd om ons van verdrag met de Spanjaarden af te houden. Daarop waren de voor ons zoo voordeelige alliantie met *Frankrijk* en de oorlogsverklaring en krijgsbedrijven dezer Mogendheid tegen *Spanje* gevolgd. De Spreker wilde hierop doen gevoelen, dat, had hij met het Fransche leger, hetwelk onder zijn bevel in de *Nederlanden* was gerukt, na de overwinning bij *Rochefort* niet op de krijgsmacht van den Prins gewacht en het belang van *Frankrijk* afzonderlijk willen behartigen, hij van den schrik, door die overwinning in *Brabant* verwekt, gebruik makende, dat land licht had kunnen veroveren. De langzame komst van ons leger, gaf hij te kennen, had den vijand in staat gesteld zich weerbaar te maken, en dit was de oorzaak van den treurigen afloop van den veldtocht. — Zooveel (ging hij voort) had *Frankrijk* er voor over om ons van bestand met *Spanje* af te houden, en toch was men weder tot onderhandelingen met den vijand overgegaan, en dat, in strijd met het plechtigst verbond, zonder *Frankrijk* daarin te kennen. Wel hadden de Heren DE KNUYT, VAN NOORDWIJK en de Heer MUSCH zelf hem en zijnen ambtgenoot van het herhaalde onderhoud met de gemachtigden van den vijand gesproken, doch slechts om dat onderhoud als van geene beteekenis te doen voorkomen, en de Koning althans was van de zaak onkundig gelaten. Wegens dezen staat van zaken had Zijne Majesteit den Heer DE CHARNACÉ en hem, in de hoedanigheid van Gezanten herwaarts gezonden, wetende, hoe genegen zij waren tot onze dienst, eene genegenheid, die bij hem, BRÉZÉ, zoo groot was, dat hij eene hooge betrekking in *Duitschland* had verlaten, om er hier eene te komen aanvaarden onder den Prins

Vertoog van de Fransche Gezanten tegen onze onderhandelingen met den vijand.

[1] *Dépêche* van PAUW, van 12 Nov. (eerst den 11 Dec. ontvangen).

1634— 1639. van *Oranje*, in wiens handen zij niet alleen hunne personen gesteld hadden, maar ook al de troepen van een zoo schoon leger, waarover die Prins een even groot gezag had geoefend, alsof het door Mijne Heren de Staten zelven betaald ware. Trouwens de naauwgezetheid der Staten in het onschendbaar houden van hun woord, en de schoone en edelaardige daden, gedurende zoovele jaren door hen bedreven, verboden te gelooven, wat uit *Brussel*, *Keulen*, *Amsterdam* en *Londen*, ja zelfs uit *'s Gravenhage* werd verzekerd, dat zij niet alleen voorslagen ontvangen hadden, maar het nagenoeg met de andere partij eens waren. Ook deden de onvergelijkelijke hoedanigheden van den Prins van *Oranje* verwachten, dat hij kwalijk in zulk een weinig eervolle handeling zou instemmen. Hij, BREZE, voor zich zou liever zijn eigen oogen geloof weigeren, dan ons bekwaam tot zulk eene daad en tot trouwbreuk te achten, die teweegbrengen zou, dat men voortaan niet meer op hun woord zou kunnen afgaan. Hoe was het mogelijk te denken, dat zij met verzaking hunner gewone voorzichtigheid in den gespannen strik zouden loopen, en hun zestigjarigen roemrijken strijd voor de vrijheid vergeten, zich blijkbaar tot de slaven van hunnen vijand en tot de onverzoenlijke vijanden van hunnen besten vriend zouden maken? Was het te gelooven, dat zij voor een onbeduidende som de Indiën zouden prijs geven? Het ware tijd verspild, zoo men meer woorden gebruikte om de onwaarschijnlijkheid van dat alles te staven. Zoo iets schandelijks was van mannen van eer en braafheid, als zij, niet te verwachten. Iets schandelijks, zoo moest het inderdaad heeten: want wilde men *Frankrijk*, als men het eerst met *Spanje* eens was geworden, met de zaak moeijen, meenende dus aan den eisch van gemeenschappelijk handelen te voldoen, zoo zou men slechts smaad en spot bij trouweloosheid voegen. En toch was het gerucht zoo algemeen, dat de Koning gemeend had hen herwaarts te moeten zenden, om over de zaak met de Staten te spreken, en hen te bewegen die conferenties te staken. Er was hoegenaamd geen grond om den vrede thans raadzamer te achten dan vroeger. De inneming van *Schenkenschans*, welk fort ontwijfelbaar door den Prins stond hernomen te worden, zou blijken den vijand op niets dan op onnoodige kosten te staan gekomen te zijn. Was dit zoo, dan zou men het er voor moeten houden, dat de Staten slechts een verbond met *Frankrijk* hadden aangegaan, om er een voordeeliger met *Spanje* te kunnen sluiten. Voor zulk eene beleediging zou een zoo hoog geplaatst persoon als de Koning van *Frankrijk*, niet ongevoelig zijn. Was er evenwel iets, dat den vrede thans noodig scheen te maken, zoo moesten zij zulks den Koning vertrouwen. Zijne Majesteit zou reden weten te verstaan. Maar dan moest het een eervolle en degelijke vrede zijn in vereeniging met alle bondgenooten. Meenen moest men niet, dat zoo de Koning dus ijverde, hij bestuurd werd door de vrees van zich tegenover *Spanje* alleen gelaten te zien. Zijn Rijk was thans, God dank, eendrachtiger, rijker en krijgshaftiger, dan ten tijde van FRANS I, die niettemin tegen al de macht van het Roomsche Rijk, van *Spanje*, *Italië*, en de toen vereenigde Zeventien Provinciën, door

1634—1639.

Engeland ondersteund, bestand was geweest. Slechts de belangen zijner bondgenooten en der vrijheid en rust in de Christenheid waren 's Konings drijfveeren, en zoo veel vermocht bij hem het gevoel van eer, dat hij liever zijn leven, reeds zoo dikwijls aan het krijgsgevaar blootgesteld, geven zou, dan ons te verlaten of het minste ons gegeven woord te schenden [1].

Deze taal was wel geschikt om indruk te maken en van de ondoenlijkheid van het sluiten eens verdrags met den vijand te overtuigen. De Staten-Generaal erkenden, dat de overredingskracht der Franschen het gevolg zou kunnen hebben, dat zij in de vrijheid hunner besluiten belemmerd werden. Daarom besloten zij, onder protest van *Friesland* en *Groningen*, vooreerst aan niemand te vergunnen, die Propositie te lezen of daarvan afschrift te nemen [2]. — Doch hoe kon BRÉZÉ verzekeren, dat de Koning niet was gewaarschuwd, daar toch volgens het besluit, door de Staten-Generaal reeds den 19den October te *Arnhem* genomen, aan den Heer PAUW geschreven was, wat men voorhad? Werkelijk was de brief van dien dag gedagteekend, maar hij werd eerst den 1sten December, tegelijk met een schrijven van den 7den November, waarin het voornemen tot het houden der vijfde conferentie gemeld werd, te *Parijs* ontvangen [3]. Het is onzeker, of dit aan tegenspoed bij het vervoer, of aan opzettelijk verzuim te wijten is geweest. Hoe het zij, dadelijk na de ontvangst vraagde onze Gezant gehoor, en den 5den December bood hij den Kardinaal DE RICHELIEU de mededeeling aan, in eenige punten vervat, waarbij hij tevens opheldering verzocht aangaande den vredehandel, die, naar men zeide op aanzoek van den Paus, te *Constanz* of elders zou plaats grijpen, waartoe al de Vorsten der Christenheid zouden opgeroepen worden. Den 13den dier maand had HEEMSTEDE openbare audientie bij den Koning, die op zijne mededeeling verklaarde met genoegen te vernemen, dat de Staten niets in strijd met het traktaat zouden doen; liever dan zelf daarmede in strijd te handelen, zou hij (en dit herhaalde hij driemaal) honderd dooden sterven. De punten, schriftelijk door onzen Gezant ingeleverd, werden den 19den December beantwoord door BOUTHILLIER. Dadelijk sneed deze Staatsman in zijne memorie de gelegenheid af, die de onzen aan de bemoeijingen van den Pauselijken Nuncius schenen te willen ontleenen, om hunne gesprekken met den vijand te verontschuldigen. De Paus, herinnerde hij, achtte zich steeds geroepen om vrede in de Christenheid te stichten, en reeds vóór de oorlogsverklaring van *Frankrijk* aan *Spanje* was MAZARIN tot dat doel te *Parijs* werkzaam geweest. Ook ditmaal, nu eene plaats, waar men over eenen algemeenen vrede handelen zou, was voorgeslagen, hechtte Zijne Majesteit daaraan niet veel; maar toch voor het geval dat de zaak ernstig gemeend mocht zijn, niet dan in vereeniging met de Staten willende handelen, had hij hun van den voorslag kennis doen geven. Zeer gunstig, zeide hij,

Hoe men te Parijs de mededeeling der door ons aangevangen onderhandelingen opneemt.

[1] AITSEMA, II. p. 283—285. *Resol. Stat.-Gen.* 6, 10, 14 Dec. 1635.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Dec. 1635.

[3] *Dépêche* v. PAUW, v. d. 7 Dec. 1635.

1634— 1639. stak deze handelwijze af bij die der Staten, welke herhaaldelijk conferenties met den vijand hadden toegelaten, zonder daarvoor ronduit tegenover de Heren DE BRÉZÉ en CHARNACÉ uit te willen komen, en in die conferenties had men zich van den aanvang aan blijkbaar niet (zoo als men het wilde doen voorkomen) tot het afvorderen van procuraties bepaald. De Spanjaarden beroemden er zich op, dat zij welhaast op voor hen voordeelige voorwaarden vrede met *Holland* zouden kunnen sluiten. Dit mocht een list van hen zijn, de buitensporige eischen, die Don MARTINO D'AXPE gedaan had, bewezen, wat zij hoopten, en men mocht veronderstellen, voegde de Fransche Staatsman tot waarschuwing der Staten er bij, dat deze hunne hoop gesteund werd door geheime verstandhoudingen. Voorts had Zijne Majesteit zoo veel vertrouwen op de goede trouw der Staten en den roem van oprechtheid, dien zij zich verworven hadden, dat hij niet twijfelde, of zij zouden hunne tegenwoordige verzekering van niet dan in vereeniging met *Frankrijk* te zullen handelen, gestand doen. Ten slotte herinnerde hij, dat, zoo er ernstig over vrede gehandeld werd, al 's Konings bondgenooten, die door Zijne Majesteit ten deele tot den krijg waren aangemoedigd en zijne krijgsbedrijven reeds zoozeer gesteund hadden, daarbij vertegenwoordigd moesten zijn. Het zou den Staten tot groote eer verstrekken, zoo in hun land, hetwelk het tooneel was geweest, waar sints vijftig jaren de roemrijkste krijgsdaden verricht waren, een algemeene vrede, die de rust der geheele Christenheid verzekerde, zou gesloten worden [1].

De toon ook van dit antwoord, door BOUTHILLIER geteekend, was zoodanig, dat de Staten wel bespeuren konden, dat, mits van nu aan alle geheim onderhoud met den vijand ophield, de Fransche Staatslieden geen wrevel tegen ons zouden blijven koesteren. —

Hoe men te *Parijs* oordeelde over den ongelukkigen veldtocht van 1635.

Maar hadden dan de Franschen geen achterdocht uit het beleid van den veldtocht geschept? Een Fransch schrijver zou het ons doen gelooven. AUBÉRY, in zijne *Gedenkschriften* [2], heeft beweerd, dat de Prins de Fransche troepen opzettelijk van honger heeft laten omkomen, om zich te wreken op den Kardinaal DE RICHELIEU, die hem het Prinsdom *Orange* afhandig had willen maken. Het bestaan van zulk eene beweegreden verdient evenmin ernstige wederlegging, als hare vermeende uitwerking [3]. Toch, zou men zeggen, moest de slechte uitkomst van den veldtocht een of ander verwijt in het gemoed der Franschen doen oprijzen. Werkelijk schreef de Maarschalk DE CHÂTILLON den 21sten November (1635) uit *Parijs* aan SOMMELSDIJK: »Ik zal u niet verhelen, dat het mij veel moeite gekost heeft de wijze te verdedigen, waarop de legers, na hunne

---

[1] *Secreete Resol.* f. 372—380. [2] p. 357.

[3] Die wederlegging is trouwens door WAGENAAR beproefd (XI, bl. 209—212). De Franschen, evenwel, ten minste de Maarschalk DE BRÉZÉ, hielden het er voor, dat de Kardinaal DE RICHELIEU hier te lande zeer gehaat was. Zie een schrijven van SOMMELSDIJK aan den Prins in de *Archiv. de la M. d'Orange*, p. 90, 91.

vereeniging, zijn aangevoerd geworden: want er zijn er, die zich jegens den Prins van *Oranje* als onderdanige dienaars en innige vrienden voordoen, maar hem niettemin zeer slechte diensten hebben gedaan. Gij zult wel begrijpen, wie ik bedoel." — Het lijdt geen twijfel of hij heeft CHARNACÉ op het oog. — »Maar (voegt hij er bij) ik bid u, laat dit tusschen ons beiden blijven: want zij, die voor den Koning met uwen Staat onderhandelen, moeten hun krediet niet verliezen. Hoe het zij, ik vond toen Mijnheer den Kardinaal zeer wrevelig, daar de uitwerkselen niet beantwoord hadden aan de groote verwachting, die hij van het beleid van Zijne Excellentie gehad had: thans echter is hij veel minder ontstemd. Ziende dat deze kans verloren is, beraamt hij iets dat voor het vervolg wat beters belooft" [1]. — Doch uit de brieven van den Gezant PAUW vernemen wij rechtstreeks, hoe de voorvallen van den veldtocht te *Parijs* zijn opgenomen geworden. Den 21sten Julij, toen de aftocht uit *Brabant* reeds te *Parijs* geen geheim meer was, schrijft onze Gezant, dat de Kardinaal hem gezegd had, dat, al hadden de vereenigde legers nog niet zoo veel uitgewerkt, als verwacht was, men den moed niet moest laten zakken. Zij, de Franschen, hadden hunne belangen met die der Staten verbonden, en ten blijke dat zij het bondgenootschap met ons niet zouden opgeven, voegde hij er bij: zij wilden, nu beider eer er mede gemoeid was, des te meer met ons leven en sterven [2]. En toen de terugtocht in zijne gansche beteekenis bekend was geworden, liet de Koning den Ambassadeur bij zich roepen. Hij ontving hem buitengewoon welwillend, en zeide, dat nu de uitkomst niet gunstiger geweest was, men het er voor moest houden, dat zulks Gods wil was geweest en men er niemand de schuld van kon geven. Hij was, voegde hij er bij, wel onderricht van het wijs beleid en den uitersten ijver van Zijne Excellentie, op wien hij een volkomen vertrouwen stelde. Den moed moest men om het gebeurde niet verliezen: integendeel, bouwende op Gods zegen, moest men met alle macht op den ingeslagen weg voortgaan. Ook de Kardinaal zeide thans, dat, bij de sterkte der vereenigde legers en de goede bedoelingen der aanvoerders (hij noemde in het gesprek den Prins herhaaldelijk den eersten Kapitein der Christenheid), iets noodlottigs in het spel moest geweest zijn om de goede uitkomst te verhinderen. — Het is blijkbaar, dat hij, en de Koning op zijn ingeven, dus spraken om te verhoeden, dat de Staten in de ontmoediging van *Frankrijk* eenen grond mochten vinden om naar vredesvoorslagen te luisteren. Werkelijk ontried hij dit den Gezant juist bij deze gelegenheid uitdrukkelijk [3]. — Toen *Schenkenschans* was verloren, was men in *Frankrijk*, schreef PAUW, daarover van harte bedroefd; doch men troostte zich met de hoop, dat de Prins den vijand spoedig weder uit deze vesting zou verjagen [4]. Doch toen onze Ambassadeur er op aandrong, dat dit voordeel, door

1634—1639.

---

[1] *Archiv. de la M. d'Orange*, p. 91, 92.

[2] *Dépêche* v. 21 Julij, 1635.

[3] *Dépêche* v. 31 Julij, 1635.

[4] *Dépêche* v. 17 Aug. 1635.

1634—1639. den gemeenschappelijken vijand behaald, van de zijde van *Frankrijk* door eenen inval in *Artois* mocht worden beantwoord, gaf men te kennen, dat zulks onraadzaam, ja, ondoenlijk was, en op zijn sterker dringen, ontving hij een bescheid, hetwelk hij niet geraden achtte aan de pen toe te vertrouwen [1]. — Men zal in *Frankrijk* begrepen hebben, dat wij de noodzakelijkheid om *Schenkenschans* in het oog te houden en den vijand van dezen kant te weren, te baat namen om verder niets te ondernemen; misschien vermoedde men wel, dat wij deswegens de verrassching van dat fort niet zeer betreurden. — Zeker gaat het, dat de Fransche Ministers nog gaarne den een of anderen krijgstocht ondernomen zouden gezien hebben, ja, juist toen de val van *Schenkenschans* te *Parijs* bekend was geworden, kreeg de Heer HOEUFT in last om door SOMMELSDIJK den Prins te laten polsen, wat hij denken zou van eene landing gemeenschappelijk op de Spaansche kust te ondernemen, en *Cadix* te veroveren of zich in *Andalusië* te werpen en daar buit te maken om alom schrik te verspreiden. Toen misschien de Prins smaak in deze onderneming begon te krijgen, had men ze zich in *Frankrijk* weder uit het hoofd gezet [2].

Aan de goede stemming van *Frankrijk* zou derhalve niets haperen, mits de onderhandelingen gestaakt werden. Doch ook binnen ons land openbaarde zich luide tegenkanting tegen die gesprekken met den vijand. Den 17den November (1635) verzochten de Gedeputeerden van *Friesland* eene duidelijke verklaring betreffende de geheimzinnige onderhandelingen. Noch zij, voegden zij er bij, noch die van *Groningen*, behoorden daarbuiten gesloten te blijven, en toen zij geene voldoende opheldering bekwamen, betuigden zij voor de gevolgen niet aansprakelijk en aan de groote kosten, waar de zaak op loopen zou, niet gehouden te willen wezen, bepaaldelijk omdat zij geene kennis droegen van eenige machtiging, daartoe aan de Gecommitteerden te *Arnhem* gegeven [3]. Binnen den boezem der Staten van *Holland* klaagden de Gedeputeerden van *Leiden* over »den onlust en het wangenoegen hunner principalen" wegens de onderhandelingen, die men zonder daartoe bevoegd te zijn, had aangeknoopt. Zij verlangden, dat in omvraag werd gebracht, of zoo iets niet behoorde verboden te worden. Alvorens hiertoe te komen, besloten de Staten de terugkomst van den Prins en van de Gedeputeerden af te wachten [4]. Den 21sten December was de Prins in *den Haag* terug [5].

Bijeenkomst te *Turnhout*. Intusschen had de vijfde bijeenkomst te *Turnhout*, en dat wel eerst op den 4den December, plaats gegrepen. MUSCH had er Don MARTIN D'AXPE naar de verlangde procuratie gevraagd, maar ten antwoord bekomen, dat hij er alsnog geene kon overleggen, doch ze elken dag verwachtte. Daarop had de Griffier hem verklaard, dat onze Staat buiten *Frankrijk*

---

1 *Dépêche* v. 24 Aug. 1635.
2 *Archiv. de la M. d'Or.* bl. 78, 79, 82, 89, 91.
3 *Resol. Stat.-Gen.* 17 Nov. 1635.
4 *Resol. Holl.* 5 Dec. 1635.
5 *Resol. Stat.-Gen.* en *Resol. Holl.* 21 Dec. 1635.

om niet kon handelen, en, wilde men de zaak voortzetten, men eene conferentie beleggen moest, waar ook Ambassadeurs van den Keizer en van den Koning van *Frankrijk* nevens die van *Spanje* en onzen Staat verschenen. Dit denkbeeld werd door den Heer D'AXPE niet verworpen; integendeel, hij meende, dat *Spanje* daartoe genegen zou zijn: zelfs noemde hij *Oosterhout*, in 's Prinsen Baronnie van *Breda*, als eene geschikte plaats om zamen te komen. Van deze uitkomst der vijfde conferentie, die men spoedig, onder vernieuwd protest van *Friesland*, door eene zesde zou laten volgen, werd den Franschen Ambassadeurs mededeeling gedaan [1], en bovendien kregen dezen in de eerste dagen van de volgende maand Januarij (1636) een antwoord op hunne propositie. De Staten erkenden daarbij wat hunne Republiek aan HENDRIK den Grooten en aan LODEWIJK, die zijnen vader ook in zijne toegenegenheid te onswaarts was opgevolgd, verschuldigd was. Hoe zeer zij van hunnen kant *Frankrijks* vriendschap en 's Konings roem en voorspoed zochten, was uit daden gebleken. Dus vonden zij het vreemd, dat de Ambassadeurs de conferenties van hunnen Griffier MUSCH op grond van onderhandsche mededeelingen ten kwade wilden duiden. Die conferenties hadden tot niets anders gestrekt, dan om, zoo mogelijk, te leiden tot een algemeen verdrag, hetwelk door *Frankrijk* altijd verlangd was en in ons Traktaat met deze Mogendheid als het doel van den oorlog was voorgesteld. Bovendien was den Gezanten van al het voorgevallene mededeeling gedaan en verklaard, dat de Staten aan Don MARTINO D' AXPE hadden te kennen gegeven, hoe zij niet zonder *Frankrijk* konden onderhandelen. Om hierop antwoord te bekomen en tegelijk over de uitwisseling der gevangenen te water en over zekere schending der onzijdigheid op de grenzen van *Holland* en *Brabant* te spreken, hadden zij besloten, hunnen *Griffier* met de eerste gelegenheid weder naar *Turnhout* te zenden. Wat er verhaald werd van trouwelooze bedoelingen der Staten, moest aan uitstrooisels van kwalijkgezinden worden geweten, die wantrouwen tusschen *Frankrijk* en ons wilden zaaijen. Op dezen grond verzochten zij op hunne beurt mededeeling van hetgeen er te *Rome* en elders ter bevordering van eenen algemeenen vrede voorviel.

1634—1639.

Antwoord op het vertoog der Fransche Gezanten.

Met dit antwoord namen de Ambassadeurs in geenen deele genoegen, gelijk bleek uit eene nieuwe propositie, welke zij den 7den Januarij in de Vergadering van Hun Hoog Mogenden hielden. Na eene vrij bitse vermelding, dat zij lang op een antwoord hadden moeten wachten, gaven zij onbewimpeld te kennen, dat de Staten hun voorkwamen voor het heen en weder trekken van den Griffier naar *Turnhout* een voorwendsel te zoeken. Zij namen kwalijk, dat men de beteekenis, door hen aan die onderhandelingen gehecht, vreemd vond: immers was er niemand zelfs onder de leden der Staten, die niet erkennen moest, dat daarmede den Koning aanstoot, en hun zelven rechtmatige grond tot beklag gegeven was. Voorts had het antwoord hunne bezorgd-

Nieuw vertoog dezer Gezanten.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Dec. 1635. 3 Jan. 1636. *Resol. Holl.* 15, 16 Dec. 1635.

1634— 1639. heid veeleer vermeerderd, dan verminderd: want nu zagen zij, dat de Heer MUSCH krachtens een besluit der geheele Vergadering en niet bloot door het bedrijf van enkele leden den vijand op nieuw zou spreken, en zij dus de zamensprekingen zouden voortzetten, niettegenstaande zij nu wisten, dat de Koning zich daardoor beleedigd gevoelde. Derhalve verzochten de Ambassadeurs dringend, dat de Vergadering hun hare bedoeling wilde verklaren, en zoo deze oprecht was (gelijk zij in het belang der Staten zelven hoopten), wilde zorgen, dat de schijn niet met de daad streed, door die gevaarlijke onderhandelingen af te breken, of ten minste te schorsen totdat zij 's Konings oordeel over deze kennelijke inbreuk op het traktaat zouden vernomen hebben. Wat der Staten in den vorm van eene beleefde vraag ingekleed verwijt wegens de onderhandelingen te *Rome* betrof, zoo zwoeren zij, dat daar noch elders iets was voorgevallen, strijdig met 's Konings woord, hetwelk zijne Majesteit stipter hield, dan de Staten het hunne. Toch kon het kwaad hersteld worden, zoo de Staten dadelijk de onderhandelingen afbraken, waarvan zij de verzekering verwachtten.

Waren de Staten dadelijk voor deze taal geweken, zij zouden den schijn op zich geladen hebben, alsof zij de rechtmatigheid der daarin vervatte beschuldiging erkenden. Dus besloten zij, bij den eenmaal aangenomen toon te volharden [1]. Zij deden zulks bij een wederantwoord op het antwoord der Fransche Gezanten. Met leedwezen, zeiden zij, hadden zij vernomen, dat dezen, in plaats van met hun bescheid genoegen te nemen, een nadere verklaring vorderden. Dus verklaarden zij dan, dat de boodschap, aan MUSCH naar *Turnhout* medegegeven, in overeenstemming was met het antwoord, dat onze Ambassadeur te *Parijs*, den 19den December, van 's Konings wege ontvangen had. Bij gevolg hoopten zij, dat hunne Excellentiën even goede gedachten van hen zouden hebben, als zij van den Koning, en niet zouden toegeven aan inbeeldingen en voorstellingen, hun van ter zijde ter oore gekomen, waartoe Hun Hoog Mogenden geene aanleiding gegeven hadden, daar zij de trouw, aan hunne bondgenooten verschuldigd, nimmer uit het oog hadden verloren. Zulke verwijten strekten niet om den vijand minder sterk te maken en tot rede te brengen. Een geschikter middel daartoe was het, eenen nieuwen gemeenschappelijken krijgstocht te beramen, waartoe zij bereid waren. — Bij de overgifte van dit antwoord gaven de Heren van KUILENBURG en NOORDWIJK te kennen, dat de Staten gaarne zien zouden, dat er iemand van wege den Koning van *Frankrijk* met MUSCH naar *Turnhout* ging [2].

De onderhandelingen met den vijand afgebroken. De aangekondigde reize van den Griffier had voortgang, doch zij leidde tot een volstrekt afbreken van deze verstandhouding. Den 11den Januarij te *'s Hertogenbosch* aangekomen, vond hij aldaar den trompetter van den vijand niet, dien hij verwachtte om

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 3, 4, 7 Jan. 1636. AITSEMA, II, bl. 320—322.

[2] AITSEMA, II p. 322, 323. *Resol. Stat.-Gen.* 9 Jan. 1636.

hem veilig naar *Turnhout* te geleiden. Dus zond hij eenen bode derwaarts om te vernemen, of er een misverstand had plaats gegrepen. Daar het antwoord uitbleef, nam hij de terugreis aan. Doch op de *Maas* voor *Almkerk* ontmoette hij den kapitein WITTENHORST, die gelast was hem een paspoort over te brengen en daarbij het verzoek te voegen om den 24sten der maand te *Turnhout* te komen. Twee dagen te voren was MUSCH weder te *'s Hertogenbosch*, waar WITTENHORST bij hem kwam met de vraag, of hij eene procuratie had in behoorlijken vorm. Een en ander deed den Griffier beseffen, dat de vijand uitstel zocht en hem eene beschaming bereidde. Dit willende verhoeden en den vijand met gelijke munt wenschende te betalen, beijverde hij zich Don MARTIN D' AXPE voor niet te *Turnhout* te doen komen. Dit gelukte hem. Den 7den Februarij kwam Don MARTIN aldaar aan, maar hij vond er eenen brief van Hun Hoog Mogenden waarin te lezen stond, dat, zoo hij van behoorlijke procuratie voorzien was en bereid om in vereeniging met *Frankrijk* te handelen, de Griffier in persoon zou verschijnen, zonder dat het aan deze zijde aan de procuratie zou haperen. Hierop moest hij zich in ronde en duidelijke woorden verklaren. Deze stap werd gevolgd door een verzoek van Don MARTIN aan den Griffier om te *Turnhout* te verschijnen, waar hij tot den 9den Februarij op hem wachten zou. Doch MUSCH, die niets anders gezocht had dan voldoening te bekomen voor de onheusche bejegening, maar ten slotte toch nog naar *Turnhout* zou gegaan zijn, gaf op herhaalden last van Hun Hoog Mogenden aan de uitnoodiging geen gehoor; integendeel, hij begaf zich naar *'s Gravenhage*, waar hij den 10den rapport deed. Reeds te voren waren de Fransche Ambassadeurs van dezen afloop der zaak, zeer tot hun genoegen, onderricht [1]. 1634—1639.

De Fransche ministers te *Parijs*, hoezeer steeds ongerust wegens die zamensprekingen van den Griffier met den Spanjaard, hadden alle ontevredenheid ontveinsd. Doch toen het half Februarij werd, en men aldaar nog niets vernam van het afbreken der onderhandelingen, begonnen die Staatsdienaren onzen Ambassadeur in het oog loopend terughoudend te bejegenen, en men mat te *Parijs* den tegenstand, door *Friesland* en *Groningen* tegen de onderhandelingen geboden, breed uit, om het onverantwoordelijke der geheele zaak te doen uitkomen [2]. MAZARIN's verblijf te *Parijs* werd gerekt in afwachting van hetgeen men uit *Holland* zou hooren; bevestigde zich dat de Staten-Generaal vrede maakten, dan meende de Gezant van den Paus kans te hebben om in zijne pogingen tot algemeene bevrediging te slagen [3]. Geen wonder, dat de tijding,

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Febr. 1636. *Resol. Holl.* 13 Febr. 1636. *Secr. Resol.* 4, 6 Febr. 1636. AITSEMA II, p. 323, 324.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Febr. 1636.

[3] *Dépêches van* PAUW, van 17 Jan., 1 en 15 Febr. 1636, en (in de *Secr. Resol.*) *Dépêche van* 25 Jan. 1636.

1634—1639. dat van onze zijde aan het gaan en komen van den Griffier voor goed een einde was gemaakt, een aangenamen indruk maakte, blijkbaar uit de woorden, door den Koning zelven gesproken. [1]. Dat men werkelijk vooreerst niet aan de hervatting der onderhandelingen dacht, bleek onmiskenbaar in de volgende maand, toen WITTENHORST uit *Brussel* te *'s Gravenhage* aankwam, als reden zijner komst de overbrenging van verscheidene brieven en bescheiden opgevende. Bedoelde de Brabantsche Regering den onzen de gelegenheid te geven om den afgebroken draad weder aan te knopen, zoo werd van die gelegenheid geen gebruik gemaakt [2]. — Tegelijk met dat gewenschte bericht kon PAUW een te *'s Gravenhage* ontworpen plan van tegen het nieuwe saizoen in zamenwerking met *Frankrijk* te ondernemen vijandelijkheden mededeelen [3]. Reeds den 10den Januarij (1636) had de Prins, herinnerende dat de tijd tot oorlogstoebereidselen aanstaande was, de Staten uitgenoodigd hem eenige Gecommitteerden toe te voegen om op het beleid van den oorlog te raadplegen. Eerst tegen het eind dier maand was *Holland* er toe te bewegen, hare Gecommitteerden daartoe te machtigen [4]. Dat was geen teeken van de bereidvaardigheid dezer Provincie. Inderdaad de kosten van den veldtocht des vorigen jaars waren zoo ontzettend groot en de vruchten zoo wrang geweest, dat er een groote tegenstand te overwinnen zou zijn om *Holland* tot eene herhaling van eene dergelijke onderneming te brengen. Had *Frankrijks* versche krachtsinspanning zoo weinig opgeleverd, en zag men in de bedelende Fransche soldaten alsnog de sprekende getuigen van *Frankrijks* geldeloosheid, wat was er dan voor het vervolg te wachten? Hoe het zij, *Holland* kon onmogelijk den last op zich nemen, dien een nieuwe veldtocht op den vorigen voet na zich zou slepen. Dus scheen *Frankrijk* in het aangevangen jaar, zoo al niet ons bondgenootschap, dan ten minste onze medewerking te zullen moeten missen, en dit kon bij de zamentrekking der Keizerschen op de Fransche grenzen, vereenigd met *Spanjes* krijgsplannen in *Artois* en *Luxemburg*, zoowel als in *Catalonie* en in de *Middellandsche Zee*, voor *Frankrijk* uiterst hachlijk worden. Alzoo moest het uiterste worden beproefd, om de Staten te bewegen, althans eene geduchte houding aan te nemen, die den vijand in *Brabant* nopen kon om tegen eenen inval van onze zijde op zijne hoede te zijn, en hem beletten moest al zijne macht tegen *Frankrijk* te keren. Voor alle dingen derhalve moest verhoed worden, dat het

Ontwerp van een nieuwen veldtocht gemaakt.

[1] *Dépêche van* PAUW, v. d. 7 Maart, 1636.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Maart, 1636. Nog in Mei (1636) werd WITTENHORST aangezegd, dat hij zich met de zaak der handeling met den vijand niet meer had te moeijen (*Resol. Stat.-Gen.* 20 Mei, 1636).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Febr. 1636. *Secr. Resol.*: Miss. v. H. H. M. aan PAUW, van den 15 Febr. 1636.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 12, 15, 21 Jan. 1636.

leger verminderd werd: immers ging men hiertoe over, dan gaf zulks dadelijk aan den vijand eenen grond van gerustheid. Op eene vermindering nu van de krijgsmacht was het juist, dat *Holland* aandrong [1]. De Prins, die bij den onzekeren toestand van *Europa*, welke de ongedachtste uitkomsten in den schoot scheen te dragen, wenschen moest steeds eene ontzagwekkende macht onder de hand te hebben, beijverde zich ten zeerste om *Holland* van het denkbeeld van bezuiniging en van afdanking van de nieuw gelichte troepen terug te brengen. Ernstig waren de onderhandelingen over dit onderwerp tusschen den Prins en de Gecommitteerden uit de Staten van *Holland* [2]. Het bondgenootschap met *Frankrijk*, dit was 's Prinsen eerste grond, verbood de militie te verminderen; de geduchte macht door de Keizerschen en andere vijanden op onze grenzen bijeengetrokken, was zijn andere drangreden. Verminderde men nu, zoo sprak hij, het krijgsvolk van den Staat, zoo ware het niet anders, dan of de commandant van eene vesting, den vijand ziende naderen, zijne bezetting de plaats liet verlaten: dit ware, zeide hij, eene halsmisdaad, en zoo in bijzondere kringen als in het openbaar zou hij ter zijner ontlasting tegen zulk eene handelwijs getuigen. Door deze krachtige taal lieten de Hollandsche Heren zich nog niet afbrengen van den toeleg om zijne Excellentie te overtuigen, dat het aanhouden van zulk een kostbaar leger boven de krachten der ingezetenen ging. Om den Prins tot hun gevoelen over te halen, stelden zij hem voor, dat hunne bedoeling niet was, het werkelijk aantal der soldaten te verkleinen: integendeel, zij verlangden het leger op eene sterkte van 60,000 man te houden; doch van de betaling van zoo veel volk als men op het papier, maar niet in de werkelijkheid gehad had, wenschten zij ontheven te worden: anders moest de Staat bezwijken onder eenen niet langer te dragen last. Voor deze redenen gaf de Prins zich niet gewonnen. Hij beweerde, dat wanneer de armée op 60,000 man teruggebracht werd, de garnizoenen schaarscher bezet zouden wezen dan te voren, en er geen compagnie over zou wezen om te velde te trekken. Dit nu was het land in het hoogste gevaar te brengen. En wat het onvermogen aangaat, door die van *Holland* beweerd, de inkomsten dezer Provincie waren voor vermeerdering vatbaar door nieuwe middelen, die niemand hinderlijk zouden wezen; met zes en een half millioen kon de soldij van al de militie voor de quote van *Holland* worden betaald, nog een half jaar moest men zich goed houden om de uitkomst van verscheidene belangrijke zaken af te wachten: vermocht men zulks niet, dan ware het best op onderhandeling bedacht te zijn: er waren geen acht dagen noodig om deze weder aangeknoopt te krijgen, en ten slotte herhaalde hij, als men tot afdanking of vermindering overging, daartegen te moeten protesteren, ten einde verantwoord te zijn tegen al de onheilen, welke den Staat dien ten gevolge konden overkomen. — Dit vertoog versterkte zijne Excellentie met

1634—1639.

De Prins van *Oranje* doet het uiterste om *Holland* van het voornemen om het leger te verminderen af te brengen.

[1] *Resol. Holl.* 29 Jan., 1636. [2] *Resol. Holl.* 31 Jan.; 15, 19 Febr., 1636.

[3] *Resol. Holl.* 20, 27 Febr., 1636.

1634—1639. de mededeeling, dat de vijand voorhad, dezen Staat en *Frankrijk* in den aanstaanden zomer te bespringen; dat hij wel tusschen de 20 en 25,000 paarden te velde zou brengen, en den tijd niet zou verspillen met het beleg van de eene of andere stad, maar zou pogen te dringen tot het ingewand en merg van den Staat. — Dit bracht de Heren van *Holland* tot nadenken. Zij besloten de Gedeputeerden tegen de volgende week naderen last bij hunne principalen te doen inwinnen, en intusschen degenen, die met de betaling van het buitengewone krijgsvolk belast waren, voorloopig tegemoet te komen.

Een ding was er, dat de Staten van *Holland* kon bewegen, aan het verlangen van den Prins gehoor te geven. Dit, namelijk dat *Frankrijk* terugkwam van het denkbeeld, dat het zich, nu het in openbaren oorlog met *Spanje* geraakt was, ontslagen kon rekenen van het subsidie, hetwelk het ons vroeger betaald had. Ging *Frankrijk* weder tot die betaling over, dan werden onze oorlogskosten aanmerkelijk verminderd, en men kon aan de ingezetenen te gemoet voeren, dat de Franschen, die bij de voortzetting van den oorlog het grootste belang hadden, daarvan ook voor een goed deel de kosten betaalden. Was er nu *Frankrijk* inderdaad zoo veel aan gelegen, dat wij geenen vrede of bestand sloten, zoo moest deze Mogendheid tot het hervatten van de betaling van een subsidie overgaan. Werkelijk kwam er weldra een nieuw verdrag, waarbij een subsidie bedongen werd, tot stand, en men moet het er voor houden, dat de Prins den ernstigen tegenstand van *Holland* ervarende, van stonden aan den Franschen beduid zal hebben, dat hunne Regering tot dat offer zou hebben te komen. Doch zoo spoedig kon deze zaak niet beklonken zijn, en de onderhandelingen tusschen den Prins en de Hollandsche Gecommitteerden hielden aan. Zijne Excellentie bleef denzelfden eisch doen; alleenlijk verzekerde hij, stiptelijk te zullen laten monsteren en de Kapiteins in dit opzicht aan hunne verplichting te zullen doen houden. Van hunne zijde poogden de Hollandsche Gecommitteerden bij voortduring den Prins van »zulk eenen hoogen en bezwaarlijken eisch" terug te brengen, en denzelven te matigen in verhouding tot het vermogen des lands. Maar ook nu liet Zijne Excellentie niets van de gedane aanvrage vallen: veel beter was het, zeide hij ditmaal, den Staat een zwaar offer te vergen, dan hem voor den vijand open te stellen: deed men dit laatste, dan baatte geene bezuiniging noch voorzichtig beleid: zoo uitgeput was de Provincie *Holland* niet, of zij was nog machtig genoeg om de zaken gaande te houden voor den korten tijd, binnen welken God Almachtig eene andere uitkomst zou geven en den vijand andere taal zou leeren spreken. Na deze en andere even nadrukkelijke vermaningen haperde het nog slechts aan de toestemming van enkele Leden van *Holland*, die bezwaar zagen in de heffing der middelen, waarmede, ook behalve alle mogelijke subsidie van *Frankrijk*, de legerkosten zouden dienen gedekt te worden. Die Leden zou de Prins op verzoek der door hem overgehaalde meerderheid bij zich ontbieden, om hen tot de vereischte consenten te bewegen, ten einde den Staat, »die zoo veel goeds en bloeds gekost had," tegen het geweld des vijands

te handhaven. Nogmaals zouden de lastgevers geraadpleegd worden en de dagvaart ging uiteen, vóórdat in 's Prinsen verlangen was bewilligd [1]. In de nieuwe zitting, na Paschen geopend, maakte dezelfde zaak een hoofdonderwerp der beraadslaging uit. De inleiding tot de punten van beschrijving hield in, dat, naar 's Prinsen oordeel, het behoud van den Staat in die mate op het spel stond, dat »ten deze tijde mogelijk diende gemaakt te worden, wat voor dezen onmogelijk had geschenen." Toch kwam men ook op deze dagvaart niet tot een besluit. Verontwaardigd over een scherp plakaat, buiten kennis hunner Vergadering tegen de Meijerij van *den Bosch* uitgevaardigd, toonden de Staten van *Holland* zich ook op het stuk van de krijgsmacht, bijzonder naijverig op hun gezag [2]. Toen was het dat de president der Staten-Generaal in roerende taal der Vergadering mededeelde, hoe de Prins klaagde, dat hij wel zag, dat eenige Provinciën Landdagen hielden en beraadslaagden, maar dat er niets tot stand kwam: zoodanig eene onverschilligheid bij het aanstaande gevaar had hij nog nimmer beleefd: anders kon hij niet oordeelen, dan dat God de Heer Zijne hand had opgeheven en deze Landen met eene groote straf, zoo niet met den volslagen ondergang bedreigde, ten ware Hij ons de genade deed, dat wij alsnog opwaakten en ons als trouwe patriotten bevlijtigden. Hij voor zich, voegde hij er bij, was, hoewel hij den moed niet wenschte op te geven noch in zijnen ijver te verflaauwen, niettemin zoo moede geworden van klagen, vermanen en waarschuwen, dat hij niet meer kon en, om zoo te spreken, tot wanhoop gebracht was. — Toch was de maand Junij daar, voordat de Staten van *Holland* tot het besluit kwamen om de troepen aan te houden, mits op de middelen tot betaling eerstdaags zou worden geresolveerd en er orde zou worden gesteld op de eerlijke en stipte monstering [3]. Toen, namelijk, was het subsidieverdrag met *Frankrijk* zoo goed als beklonken, al was het ook, dat *Holland*, opdat men niet te spoedig tot het openen van den veldtocht zou behoeven over te gaan, nog een tijd lang tegenhield, dat de zaak haar beslag kreeg.

1634—1639.

Eindelijk ziet *Holland* van dat voornemen af.

Was het verleenen van eene geldelijke toelage het beste middel om *Holland* tot het onverminderd aanhouden van het leger te bewegen, een even geschikt middel om afzonderlijke onderhandelingen tusschen onzen Staat en den vijand te verhoeden nam *Frankrijk* te baat. Het bestond hierin, dat er eene bijeenkomst der oorlogvoerende Mogendheden beraamd werd tot bevordering van den algemeenen vrede, waar ook onze Staat vertegenwoordigd zou zijn. Aanvankelijk was het *Frankrijk* geraden geweest, tegenover onzen Staat allen schijn, alsof het de door 's Pausen Staatsdienaar MAZARIN geopperde plannen van bevrediging ernstig

---

1 *Resol. Holl.* 28, 29 Febr.; 5, 7, 11, 12, 18 Maart, 1636.

2 *Resol. Holl.* 11 April, 1636.

3 *Resol. Holl.* 1636, p. 368. 15, 16, 17, 18 April; 3 Junij, 1636. *Resol. Stat.-Gen.* 8, 19 April, 1636.

1634—1639.

opnam, van zich af te weren: immers, door die te bevorderen, zou het onze afzonderlijke onderhandelingen met *Spanje* gewettigd hebben. Nog den eersten Februarij (1636) schreef PAUW uit *Parijs*, dat de Maarschalk D'ESTRÉES te *Rome* zou verklaren, dat de Koning geen gunstigen uitslag aan de pogingen tot algemeene bevrediging beloofde [1]. Later, toen *Frankrijk* voorkomen wilde, dat wij de afgebrokene onderhandelingen weder aanknoopten, schreef PAUW, dat de Koning geene andere stad als de plaats der bijeenkomst tot de onderhandelingen over den algemeenen vrede aangewezen wilde zien, dan *Keulen* of *Luik:* deze toch lagen dichter bij ons land, dan de door MAZARIN voorgeslagen plaatsen *Trente*, *Constanz*, *Augsburg* of *Spiers*. Voor het overige zag men te *Parijs* niet in, dat zulke onderhandelingen tot een gewenschten uitslag zouden leiden, zoolang men den vijand niet beter onder de oogen had gezien [2]. Dit wilde zeggen, dat *Frankrijk* zich in allen gevalle niet zonder onze medewerking tot de onderhandelingen zou laten vinden, en dat zij volstrekt niet als een voorwendsel om den oorlog slapper te voeren mochten gebruikt worden. Eenige dagen daarna kon onze Gezant reeds melden, dat volgens het bericht van 's Pausen Nuncius de Spanjaarden verklaard hadden bereid te zijn hunne Gemachtigden te zenden tot eene bijeenkomst met den Koning en zijne bondgenooten, strekkende tot eenen algemeenen vrede; zij hadden benoemd den Hertog van ALCALA, Don FRANCISCO DE MELOS, en den Vice-Kanselier van *Milaan*. De Keizer had reeds vroeger den Bisschop van *Würzburg*, den Graaf FUGGER, en den Baron VON KURZ aangewezen [3]. Op eene audientie, den 30sten April bij de Staten-Generaal bekomen, deelde CHARNACÉ hetzelfde mede, en hij voegde er bij, dat de Koning den Spanjaarden tegemoet gevoerd had, dat hij onveranderlijk bleef bij zijn voornemen om zich niet van zijne bondgenooten te scheiden. Dadelijk op het ontvangen dezer mededeeling, meenden de Staten, duchtende dat, nu de Keizer en *Spanje* hunnen Gezanten alleen als bondgenooten van *Frankrijk* toegang gunden, zij bij die algemeene bijeenkomst eene ondergeschikte rol zouden spelen, tot CHARNACÉ de vraag te moeten richten of ieder aldaar voor zijne eigene belangen zou kunnen spreken, handelen en besluiten. De Gezant antwoordde met een volmondig, ja! Toch waren de Staten op de zaak nog niet gerust. Zij antwoordden den 4^{den} Mei (1636), dat zij hoopten dat de bijeenkomst zoo spoedig mogelijk, en wel reeds in de maand Julij zou plaats hebben, en dat zij niet in gebreke zouden blijven, hunne Gemachtigden naar de stad te zenden, die daartoe zou aangewezen worden: *Xanten* of *Keulen* zouden zij zich laten welgevallen, maar liefst zagen zij, volgens eene overeenkomst reeds in 1634 met zijne Majesteit getroffen, *Utrecht* gekozen, als zijnde eene ruime en groote stad, in het midden van hun Land gelegen. Bij het overhandigen van dit antwoord voegden zij de ronde verklaring, dat

Voornemen tot eene bijeenkomst tot bewerking van eenen algemeenen vrede.

---

[1] *Dépêche* van 1 Febr. 1636. [2] *Dépêche van* 11 April, 1636.

[3] *Secr. Resol.* fol. 413.

zij het vaste besluit genomen hadden om bij de beraamde bijeenkomst voor hunne eigene belangen op te komen, en met name, daar de Koning van *Frankrijk* zich vroeger wel als den beschermer der Katholieken binnen hun gebied had gedragen, geene voorslagen hoegenaamd te kunnen aanhooren, laat staan dan aannemen, de godsdienst en wat daarmede zamenhing betreffende [1]. Ten aanzien van de plaats der zamenkomst vernam men nader van PAUW uit *Parijs*, dat *Utrecht* om verscheidene redenen tegenspraak zou vinden; maar dat 's Konings Italiaansche bondgenooten en bovendien de Zweedsche Rijkskanselier, die in persoon wenschte te verschijnen, *Keulen* verkozen [2]. 1634—1639.

Doch verre daar van daan, dat het *Frankrijk* met zulke voorstellingen van onderhandelingen over een algemeenen vrede, aan welke wij zouden deelnemen, ernst zou geweest zijn, zou het onzen Staat gaarne in den algemeenen oorlog getrokken hebben en ons aan zijne zijde den Keizer hebben doen bevechten, met welken wij nog steeds onzijdigheid onderhielden en wenschten te blijven onderhouden.

De Prins had als drangreden tot het onverminderd aanhouden des legers de aannadering der Keizerschen gebruikt, en niet zonder grond. Onze commandanten te *Orsoy* en te *Wezel* vraagden reeds van Januarij af aan, hoe zich te gedragen tegenover de bevelhebbers en soldaten des Keizers, [3] en zij kregen een antwoord, in overeenstemming met der Staten stelregel om zoo lang mogelijk de stiptste onzijdigheid in acht te nemen. In de maand Maart nu liet de Landgraaf van *Hessen*, die na reeds het besluit genomen te hebben om zich aan den oorlog te onttrekken, [4] weder te velde was verschenen, de Staten-Generaal vragen, of hij ingeval van vijandelijkheden van de zijde der Keizerschen op hunnen bijstand mocht rekenen, en de Koning van *Frankrijk* ondersteunde zijn verzoek [5]. Hadden de Staten dit ingewilligd, zij zouden zich in eenen oorlog met den Keizer gewikkeld gezien hebben; [6] maar zij dachten daaraan zoo weinig, dat CHARNACÉ nog in Julij kon klagen, dat zijn aanzoek ten behoeve van den Landgraaf onbeantwoord was gebleven [7]. Den 8sten Junij (1636) werd den Staten-Generaal een

Gevaar van botsing met de Keizerschen door de onzen ontweken.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 30 April; 2, 4 Mei, 1636. AITSEMA, II, p. 325.

[2] Brief van PAUW v. d. 20 Mei, 1636, in de *Secr. Res.*

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 18, 25, 28, 30 Jan.; 25, 29 Febr. 1636.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Dec. 1635.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 26, 30 Maart; 17 Mei, 1636. *Resol. Holl.* 29 April, 1636.

[6] In den winter zond de Landgraaf herwaarts eenen Afgevaardigde NICOLAAS SIXTINUS (*Resol. Stat.-Gen.* 29 Jan.; 5, 8 Febr. 1636). Reeds in het voorjaar van 1635 had hij Fr. U. WASSERHUHN om bijstand naar de Staten gezonden, doch zijnen wensch niet verkregen (*Resol. Stat.-Gen.* 11, 24, 30 April; 1, 4 Mei 1635).

[7] Memorie van CHARNACÉ v. 12 Julij 1636, in *Secr. Resol.*

1634—1639. brief medegedeeld van den Koning van *Frankrijk*, waarbij Zijne Majesteit hulp verzocht, daar *Hermenstein* of *Ehrenbreitstein* zeer benaauwd begon te worden, om in vereeniging met de Hessen en anderen dit kasteel te ontzetten. De Staten verontschuldigden zich op grond van de ongelegenheden van het oogenblik, en toen CHARNACÉ in Augustus daaraanvolgende verzocht, dat uit onze bezetting van *Maastricht* een sterk convooi mocht worden afgezonden om levensmiddelen naar *Ehrenbreitstein* te voeren, sloegen de Staten ook dit verzoek op grond van de onuitvoerlijkheid der zaak beleefdelijk af [1]. De voornaamste grond zal wel geweest zijn, dat deze daad als eene schennis der onzijdigheid tegenover het Duitsche Rijk zou uitgelegd zijn geworden.

Reize van FOPPIUS AITSEMA naar het Keizerlijke Hof.

Om te beter verzekerd te zijn, dat ook de Keizer de onzijdigheid zou ontzien, hadden de Staten hunnen Resident bij de Hansesteden in den zomer van dit jaar eene zending naar het Keizerlijke Hof opgedragen. Vermits er echter geene rechtstreeksche diplomatieke betrekking kon bestaan tusschen onzen Staat en een Hof, dat zijn wettig bestaan niet erkende, zoo ging die zending door onder den schijn eener reize, om bijzondere belangen door den Resident ondernomen. Reeds in het najaar van 1634 had AITSEMA verzocht eene reize te mogen doen naar het Hof van den Keizer ter zake eener rechtsvordering, die hij voor dat Hof had, en wel op zijn eigene kosten. Het was hem toegestaan, [2] en voorzeker zal hij den geheimen last hebben mede gekregen om de belangen van onzen Staat, waar hij kon, door vertrouwelijke mededeelingen en voorzichtige nasporingen te bevorderen. Althans men besloot, als hij van 's Keizers Hof terug zou zijn, hem herwaarts te laten komen [3]. De zaak veroorzaakte dan ook opspraak. Bepaaldelijk zij, die eene onvoorwaardelijke aansluiting aan *Frankrijk* dreven, en gaarne zouden gezien hebben, dat wij, om *Frankrijk* te wille te zijn, niet geschroomd hadden, ten gevolge van de pas met dit Rijk gesloten alliantie, met den Keizer te breken, vonden veel op AITSEMA's tocht naar *Weenen* aan te merken. Wij vinden er een spoor van in eenen brief van SOMMELSDIJK aan den Prins, waar hij schrijft: «Ik zend aan Uwe Excellentie het bericht, dat ik ontvangen heb van de gedragingen van AITSEMA en van de ongelukkige keuze, die de Staat gedaan heeft, toen hij zulk eenen Minister gebruikte [4]." Vooral toen men vernam, dat de Keizer hem vrij-baanderheer des Rijks gemaakt had, ging de kreet op, dat hij voorzeker beter den Keizer, dan onzen Staat gediend had. In Junij, 1635, herwaarts gekomen, moest hij zich op deze geruchten verantwoorden, maar vooral verslag doen van hetgeen hij voor onzen Staat belangrijks in *Duitschland* vernomen en verricht mocht hebben. De Staten verleenden hem acte,

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Junij; 11, 12 Aug. 1636. AITSEMA II, bl. 317.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Sept. 1634. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Mei; 10 Junij, 1635.

[4] *Archiv. de la M. d'Or.* p. 76. Uit AITSEMA, p. 294, kan men afleiden, dat SOMMELSDIJK het bericht, waarvan hij spreekt, door MENSEL, keizerlijk Commissaris te *Hamburg*, had bekomen.

dat zij, wat er ongunstigs van hem uitgestrooid was, onwaar hadden bevonden. En duidelijk toonden zij, dat zij hem hunne zaken gaarne bleven toevertrouwen, door hem te belasten met de taak om dezen Staat bij de ophanden zijnde Vergadering van den Neder-Saksischen Kreits te vertegenwoordigen [1]. Reeds in Mei (1635) had de kanselier OXENTJERNA, na een bezoek aan het Fransche Hof, in ons Land gekomen en in de vergadering der Staten-Generaal verschenen, Hun Hoog Mogenden bekend gemaakt, dat de vertegenwoordigers van dien Kreits eerlang te *Brunswijk* [2] bijeen zouden komen [3]. Hier had de Zweedsche Rijks-Kanselier het voornemen om in persoon tegenwoordig te zijn en den verslapten moed tot ondersteuning der Zweden en tot bestrijding van den Keizer en zijnen aanhang te trachten te verlevendigen. Hadden de Staten volgens OXENTJERNAS verzoek opzettelijk eenen Afgevaardigde naar den te beschrijven Neder-Saksischen Kreitsdag gezonden, iets waartoe aanvankelijk het voornemen bestond [4], zoo zouden zij voor het oog van *Europa* het voorkomen hebben aangenomen alsof zij nevens *Frankrijk*, hetwelk mede eene aanzienlijke *Ambassade* naar *Brunswijk* zenden zou, in de Duitsche zaken partij kozen. Dit nu wilden zij vermijden, en zoo zij alsnu aan AITSEMA, die gewoonlijk in *Duitschland* resideerde en vroeger bij WALLENSTEIN en TILLY en nog onlangs bij den Keizer zaken verricht had, den last opdroegen om den Kreitsdag bij te wonen had zulks de strekking om, zonder ten aanzien van de Zweedsche of Evangelische partij in *Duitschland* volslagen onverschilligheid te toonen, de onzijdigheid ten opzichte van den Keizer en de *Ligue* in acht te nemen. Niet te *Brunswijk*, maar te *Magdeburg*, en later dan aanvankelijk beraamd was, had de Kreitsdag plaats, en AITSEMA vertegenwoordigde er onzen Staat. *Frankrijk* zond er den Markies DE CHAUMONT, die op de reize derwaarts *den Haag* aandeed [5].

1634—1639.

Hij vertegenwoordigt de Staten op den *Neder-Saksischen* Kreitsdag.

Daar reeds vroeg in het jaar 1636 de aanwezigheid der Keizerschen op onze grenzen ons met meer gevaren dan ooit bedreigde, werd op nieuw goed gevonden, eenen afgevaardigde tot den Keizer te zenden, om zoo mogelijk te voorkomen, dat zijne Majesteit onzen vijand met hulptroepen bijsprong, en althans te bewerken dat de onzijdigheid tusschen hem en ons bewaard bleef. Niet gaarne zou eenig hier te lande wonend Staatsman die taak hebben op zich genomen: immers kon de zoodanige zeker zijn zich daarmede den blaam en den haat dergenen op den hals te halen, die ten gevalle van

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Junij; 24 Julij, 1635. AITSEMA, p. 294, 312.

[2] Ook *Nordhausen* en *Göttingen* werden genoemd.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 9 April; 23, 24, 26, 28 Mei, 1635.

[4] De Heer CORNELIS VAN BEVEREN van *Strevelshoek* werd daartoe bestemd.

[5] AITSEMA, II, p. 292—295. *Resol. Stat.-Gen.* 29, 31 Mei; 1, 5, 6 Junij; 2, 18, 19, 20, 25 Julij; 4, 22 Aug.; 11, 22, 25 Sept. 1635. *Resol. Holl.* 12, 13, 17, 20 Julij; 25 Sept. 1635.

1634—1639.

Hij volvoert andermaal eene zending bij den Keizer.

de alliantie met *Frankrijk* ook den Keizer de oorlog verklaard zouden hebben willen zien. Dus was de Resident AITSEMA weder de man, wien men deze zending toevertrouwde. Men ontbood hem met brieven van den 3den Januarij (1636), onder voorwendsel dat men bericht verlangde omtrent de tegenwoordige bedoelingen en gezindheid der Hansesteden. Doch het ware doel werd spoedig bekend, en de zaak vond zooveel tegenwerking, dat er brieven afgingen, waarin AITSEMA gelast werd niet hier te komen, maar zich naar den Kreitsdag te *Luneburg* te begeven. Op advies van den Prins werden die brieven uit *Amsterdam* teruggehaald, en de Resident met de grootste geheimhouding met de bewuste taak belast. Ditmaal kreeg hij geloofsbrieven van de Staten en den Prins van *Oranje* aan den Keizer en den Koning van *Hongarije* naar *Weenen* mede. Hij moest het Hof aldaar verzekeren van de gezindheid der Staten om de onzijdigheid eerlijk te houden, op grond daarvan bevelen van den Keizer uitlokken aan zijne bevelhebbers op onze grenzen tot stipte nakoming van die onzijdigheid, en voorts trachten te bewerken, dat Zijne Majesteit zijne legers geheel en al van onze frontieren terugtrok. Tegen acte van den Keizer, dat hij voortaan de vijanden van dezen Staat niet meer zou bijstaan, mocht de Afgevaardigde onder gelijke acte beloven, dat ook wij de vijanden des Keizers en des Rijks langer niet ondersteunen zouden. Wanneer voorts de Keizer geene Spanjaarden op 's Rijks bodem toeliet, zouden ook wij dien bodem door onze troepen doen ontzien. Eindelijk moest hij zoeken te vernemen, of het niet onaangenaam zou zijn, dat er een blijvend Resident van dezen Staat bij den Keizer werd aangesteld op denzelfden voet als de Resident van *Venetië* daar verkeerde. Van de Koningin van *Boheme* kregen Hun Hoog Mogenden bij deze gelegenheid het verzoek dat zij hunnen Afgevaardigde zouden gelieven te gelasten al het mogelijke te doen tot herstel van het Keurpaltsische Huis. Zij werd tot dit verzoek bewogen door de gedachte, dat zoo de Heer AITSEMA van hare belangen in het geheel niet repte, de Keizer zou moeten meenen, dat de Staten-Generaal zelven de zaak der kinderen van den ongelukkigen FREDERIK V opgaven. In het bijzonder belang van den Prins van *Oranje* moest AITSEMA te weten trachten te komen, of, zoo zijne Excellentie verzocht bij erfenis over zijne goederen in *Duitschland* te mogen beschikken en door den Keizer als opperleenheer met het Graafschap en Kleefsche leen *Meurs* beleend te worden, Zijne Majesteit hem zulks zou toestaan [1]. De Prins liet daarbij den Keizer verzekeren van zijne ootmoedige dienstvaardigheid en van

---

[1] Ten behoeve van het Graafschap *Meurs* moest AITSEMA verzoeken, dat de Keizer daar geene troepen deed inrukken en den Kardinaal-Infant verzocht ook van zijne zijde dat Graafschap te willen ontzien. De Staatsche troepen aldaar in garnizoen, moest de Afgevaardigde verklaren, waren den Prins bloot tot afwering van geweld verleend en nimmer tegen het Rijk of zelfs tegen den Koning van *Spanje* gebruikt (AITSEMA II, 314).

zijne begeerte om die te bewijzen, wanneer het den Keizer behagen mocht, hem met zijne bevelen te vereeren [1]. 1634—1639.

Op deze wijze handelden de Staten en de Prins niet alleen in strijd met de strekking van de Fransche Alliantie en met de begeerte van hare vurige voorstanders, maar ook met de belangen en wenschen van de Zweden en hunne partij in *Duitschland*. Hoe het zij, niet door met de Zweden in het Duitsche Rijk gemeene zaak te maken, bevorderden wij het behoud dier natie, maar door het weder uitbarsten van den oorlog tusschen haar en *Polen*, zoo veel in ons was, te beletten. Het eerste zou ons, daar het ons blijkbaar tot eene inspanning, boven ons vermogen, zou geleid hebben, wellicht buiten staat gesteld hebben om ons zelven, laat staan dan anderen, te redden; het andere was in overeenstemming met eene voorzichtige staatkunde en te raadzamer, omdat het behoud van den vrede tusschen *Polen* en *Zweden* eene levensvraag was voor onzen handel op de *Oostzee*.

De Gezanten, tot wier afzending naar *Danzig* ter bevordering van de vernieuwing van den wapenstilstand tusschen *Zweden* en *Polen*, eindelijk besloten was [2], vertrokken den 3den Mei, 1635. Het waren de Heren ROCHUS VAN DEN HONAERT, Raadsheer in den Hoogen Raad, ANDRIES BICKER, Burgemeester van *Amsterdam*, en JOACHIM ANDREAE, Raad in het Hof van *Friesland* [3]. Den 19den Mei kwamen zij te *Danzig* aan. Kort te voren was daar de Heer CLAUDE DE MESMES, Baron D'AVAUX, aangekomen, om van wege *Frankrijk* de onderhandelingen bij te wonen. Ook afgevaardigden van den Keurvorst van *Brandenburg* waren tot hetzelfde doel te *Danzig* tegenwoordig. — In den vorigen winter waren de onderhandelingen tusschen *Zweden* en *Polen* eenen tijd lang in het stadje *Holland* in *Pruisen* gevoerd, doch ten gevalle der Zweedschen, die nadere volmacht behoefden, afgebroken, om alsnu den 24sten Mei (1635) te *Stumsdorf* hervat te worden. De kans op het behoud van den vrede stond niet gunstig, weshalve de goede diensten der bemiddelaars zeer te pas zouden komen. Dezen zouden gezamenlijk te *Marienburg* hun verblijf houden. Om daar tijdig tegenwoordig te zijn, moesten onze Gezanten van het voornemen afzien om alvorens den Koning van *Polen* te gaan begroeten, wien zij, mits verzekerd, dat zij de eer zouden ontvangen, die Hun Hoog Mogenden toekwam, in last hadden met zijne troonsbeklimming, van welke hij de Staten kennis gegeven had [4], geluk te wenschen. Met D'AVAUX te *Marienburg* aangekomen,

Zending naar *Pruisen* tot bemiddeling van den vrede tusschen *Zweden* en *Polen*.

---

[1] AITSEMA II, p. 323, 312—315. *Resol. Stat.-Gen.* 3, 17, 18, 21 Jan.; 6, 9 Febr. 1636. *Resol. Holl.* 26 Febr. 1636.

[2] Zie hierboven, bl. 801, 802.

[3] VAN DEN HONAERT werd eerst benoemd, toen de Heer BEAUMONT, pensionaris van *Rotterdam*, zich verontschuldigd had. De Gedeputeerden van *Gelderland* en *Zeeland* protesteerden er tegen, dat bij de keuze der Gezanten hunne Provinciën waren voorbijgegaan, terwijl toch niet *Holland*, maar de Generaliteit de kosten zou betalen.

[4] Zie hierboven, bl. 661.

1634—1639. vonden zij aldaar den Engelschen Gezant GEORGE DOUGLAS, wien de Heer GORDON, Engelsch Agent te *Danzig*, ter zijde stond. Gedurende de onderhandelingen hielden zich onze Gezanten naauw aan den Franschen Ambassadeur aangesloten; de Brandenburgsche, daarentegen, over de weinige beleefdheid van wier eersten Commissaris, den Markgraaf SIGISMUND de onzen zich te beklagen hadden, stonden den Engelschen Gezant ter zijde. — De Poolsche Gemachtigden waren JACOBUS ZADZICK, Bisschop van *Kulm*, Rijkskanselier, en CHRISTOPHORUS RADZIVIL, Hertog te *Bierze;* de Zweedsche, PETRUS BRAHE, Graaf van *Wisinburg*, HERMAN WRANGEL, Veldmaarschalk, ACHATIUS AXELII, Rijksraad, JOHANNES OXENSTJERN, Geheimraad, JOHANNES NICODEMI van *Ahausen*, Secretaris der Koningin; de Brandenburgsche, behalve SIGISMUND, Markgraaf van *Brandenburg*, HANS GEORG VAN SANCHEN, Kanselier, BERNARD VAN KÖNIGSECK, GEORG VAN RAUSKEN, PIETER BERCHMANN en JOHAN VAN HURENBERG.

In den aanvang had de zaak der procuratie der Poolsche Gemachtigden zwarigheid, vermits de Koning zich daarin Koning van *Polen en Zweden* noemde. Deze moeijelijkheid werd dus uit den weg geruimd, dat de Zweedschen dien titel toelieten, mits de andere partij hunner Koningin toestond, zich Koningin der Zweden, Gothen, Wenden en Grootvorstin van *Finland* te noemen, terwijl de beide partijen bij acte verklaarden, dat zij die vergunning gaven elk behoudens haar eigen recht. De Brandenburgsche Gemachtigden waren de eersten die eenige punten stelden, welke den grondslag eener overeenkomst tusschen de beide partijen konden opleveren. Zij kwamen hierop neder. De Zweden zouden den Koning van *Polen* als hunnen Koning erkennen, waartegen den Zweden toegestaan zou worden eene algemeene amnestie van al het vroeger voorgevallene en het behoud van hunne voorrechten en Rijkswetten; ook zou Koning VLADISLAUS niet in persoon in *Zweden* komen, maar daar door Rijksraden regeren, terwijl na zijnen dood CHRISTINA, die tot zoo lang het gebied over een Hertogdom, haar door VLADISLAUS verleend, zou voeren, hem op den Zweedschen troon zou opvolgen, om na haar overlijden den Zweden de vrije keuze eens Konings te laten. Bovendien zouden de broeders en zusters van den Koning van *Polen* hersteld worden in hetgeen hun in *Lijfland* en *Pruisen* ontnomen was, en schadeloosstelling worden gegeven aan al degenen, die zich de betaling van een ongewettigd tolgeld hadden moeten getroosten. Doch, kon Koning VLADISLAUS bewogen worden van de Kroon van *Zweden* afstand te doen, dan zou hij *Lijfland* en *Esthland* bekomen en het uitzicht van na CHRISTINA's dood tot erfelijk Koning van *Zweden* gekozen te worden, mits hij zijnen zoon derwaarts zond om in de godsdienst en zeden der Zweden te worden opgevoed, en deze Prins nevens de Kroon van hun land geene andere Kroon aannam. In geval Koningin CHRISTINA trouwde, zou dit moeten geschieden met eenen Vorst, met *Polen* bevriend, en hare kinderen en die van VLADISLAUS zouden onderling huwen. Voorts zouden *Lijfland* en *Pruisen* aan de Kroon *Polen* teruggegeven worden. — De Nederlandsche Gemachtigden stelden in de hoofdzaak voor, dat,

in geval de Koning van *Polen* bewogen kon worden om van de Kroon van *Zweden* ten behoeve van CHRISTINA en hare afstammelingen afstand te doen, de Zweden van hunnen kant hem niet alleen hunne veroveringen in *Lijfland* en *Pruisen* zouden teruggeven, maar ook de wet, bij welke wijlen Koning SIGISMUND en zijne nakomelingen van de Kroon buitengesloten waren, zouden intrekken. De voorslag van den Engelschen Gemachtigde was den Koning van *Polen* veel gunstiger dan den Zweden. Hij, de Gezant van eenen Vorst, die weldra door zijne onderdanen ter dood veroordeeld zou worden, meende, dat de Zweden voor de afzwering van Koning SIGISMUND, eene ergernis door geen Christenvorst te dulden, eene schitterende voldoening schuldig waren. Toch wilde hij CHRISTINA voor haar leven op den troon gelaten hebben, mits de kinderen uit haar huwelijk, liefst met eenen broeder des Poolschen Konings, met die van dezen Vorst trouwende, de Kroon zouden erven. De Fransche Gezant verklaarde daarop, als om de partijdigheid van den Engelschen te wraken, dat hun, als bemiddelaars, niet toekwam te onderzoeken, veel min te beslissen, wie van de beide partijen gelijk of ongelijk had, maar dat het hunne taak was op te sporen, op welke wijze de zaak zou kunnen bijgelegd worden: hij zag, voegde hij er bij, geene kans op het treffen van eenen eeuwigen vrede, en verlangde, dat men zich het sluiten van een lang bestand ten doel stelde. 1634—1639.

Toen de partijen met deze voorslagen bekend gemaakt waren, klaagden beiden, zooals wel te verwachten was, dat hun recht of belang niet genoeg in aanmerking was genomen; maar de Zweden toonden zich vooral geraakt en voortvarend. Voorzeker hadden zij nieuwen moed geschept uit de berichten van een nieuw verbond tusschen de Staten en *Frankrijk* en van den beraamden gemeenschappelijken krijgstocht, welke berichten door onze Gezanten waren medegebracht. Zoo vorderden zij dan van de Poolsche Commissarissen eene ronde verklaring, of de Koning onbewimpeld afstand wilde doen, of niet: zonder dat hadden zij hier niets meer te verrichten en konden wel vertrekken; doch kwam Zijne Majesteit daartoe, dan zou er gehandeld kunnen worden over de teruggave van *Pruisen*, mits zij op hunne beurt teruggave van oorlogskosten bekwamen. *Lijfland* verklaarden zij niet te kunnen afstaan, als voor *Zweden* onmisbaar. De Poolschen daarentegen verlangden, dat, zoo hun Koning van de Kroon van *Zweden* afstand zou doen, bepaald diende te worden, wat hij daarvoor zou erlangen: want wat *Lijfland* en *Pruisen* betrof, de teruggave dezer Landen kwam der Republiek *Polen*, niet den persoon des Konings ten goede. Dat de Zweedschen, die beweerden, dat Koning SIGISMUND rechtmatig van den troon vervallen was verklaard, daartoe niet gemakkelijk verstaan zouden, was te verwachten. Trouwens, zij bleven, voordat zij op eenige inwilliging uitzicht gaven, er op aandringen dat VLADISLAUS bepaaldelijk afstand deed.

Den tijd, dien de Poolschen herhaaldelijk behoefden om naderen last van hun Hof te bekomen, maakten de onzen zich ten nutte om over andere gewichtige belangen

1634—
1639.

te spreken. Zoo drongen zij bij de Zweedschen op regeling van de tollen aan. Hier ondersteunde hen de Engelsche Gezant; doch deze ging veel verder, verklarende, dat zijn Koning, zoo hij in deze zaak niet verkreeg, wat hij verlangde, tot geweldig verzet zou overgaan. Over iets gansch anders sprak de Heer VAN DEN HONAERT met Prins RADZIVIL, die, Protestant zijnde, zich met meer vertrouwen uitte, en van zijnen Koning getuigde dat hij niet zoo Roomschgezind was, als men wel meende. Het betrof een huwelijk tusschen den Koning van *Polen* en de oudste dochter van wijlen den Ex-Koning van *Bohemen*. De Nederlandsche Raadsheer, hoezeer van geen bepaalden last betreffende deze zaak voorzien, had over dat onderwerp met den Prins van *Oranje* en met de Koningin van *Bohemen* gesproken en beloofde gaarne dienstbaar te willen zijn aan de bevordering eener verbindtenis, die door wat er Protestansch in *Polen* was overgebleven, zoo zeer gewenscht werd.

Plan van een huwelijk tusschen den Koning van *Polen* en eene Prinses van de *Palts*.

Ten einde de onderhandelingen niet door de halsstarrigheid der Zweedschen te laten afbreken, kwamen de Poolschen, op aanzoek van de Nederlandsche Gezanten, tot het opstellen van eenige nadere punten, die zij aan de bescheidenheid der onzen toevertrouwden. De voornaamste dier punten hielden in, dat de Koning tot afstand te bewegen zou zijn, zoo de Zweden hem dadelijk daarop tot hunnen Koning verkozen, met dien verstande, dat zij eenen van zijne zonen, van zijn zevende jaar af in Zweden naar de godsdienst en zeden van dit Rijk op te voeden, tot hunnen Vorst zouden bestemmen, terwijl intusschen de Koning zelf door zijnen broeder CASIMIR als Stadhouder onder de Zweden vertegenwoordigd en Koningin CHRISTINA door hem aan eene eervolle bestemming geholpen zou worden. Hiertegen brachten de Zweedschen in, dat zoo doende de afstand bloot denkbeeldig zou zijn. Die Punten derhalve ter zijde stellende, kwamen de bebemiddelaars overeen om de zaak tot hare eenvoudigste uitdrukking te brengen en de vraag te stellen, of de Koning van *Polen* tegen *Lijfland* en *Pruisen*, zonder verdere voorwaarden, van den troon van *Zweden* afstand wilde doen, en of de Zweden alsdan geneigd zouden zijn, die beide Provinciën terug te geven. De Polen maakten zwarigheid om op dezen voor hen onaannemelijken voorslag huns Meesters gevoelen in te winnen, en de Zweden herhaalden, dat hun verboden was, de teruggave van *Lijfland* toe te staan, en voegden er ditmaal bij, dat zoo de Polen dan den oorlog wilden, zij, al moesten zij daartoe ook geheel *Duitschland* ruimen, hunne geheele macht in *Pruisen* zouden zamentrekken, om hun het hoofd te bieden. — Nu kon alleen de voorloopige verlenging van den wapenstilstand, die na weinige dagen ten einde zou loopen, het dadelijk hervatten der vijandelijkheden verhoeden. Middelerwijl was de Koning van *Polen* te *Thorn* gekomen, en de Gezanten zouden hem aldaar gaan begroeten en de gelegenheid gebruiken om met hem over de geheele zaak te spreken. De onzen werden te *Thorn* met alle mogelijke eerbewijzingen ontvangen. Toen zij na de plechtige openbare audiëntie een bijzonder en vertrouwelijk gehoor bij den Koning zouden bekomen, werd hun een

wenk gegeven, dat het Zijne Majesteit aangenaam zou zijn, zoo zij van zijn huwelijk met de Prinses van *Bohemen* reppen wilden. Vooraf gaf Koning VLADISLAUS genoegzaam te verstaan, dat hij tot een onvoorwaardelijken afstand zou kunnen komen, mits de Zweden het banvonnis tegen zijn geslacht, zoo niet herriepen, dan toch als ongeschied beschouwden, en dus niet op straf van Majesteitsschennis hem of eenen zijner nazaten van de verkiezing tot hunnen troon uitsloten. Op het punt van het huwelijk gebracht, bejammerde de Koning, dat hij bij de volvoering van dat plan veel tegenwerking zou ontmoeten, vooral bij de Geestelijke leden van den Rijksdag, en ontzag zich niet, onze Gezanten te verzoeken, den Kanselier en eenen anderen Groote, dien hij hun noemde, over de zaak te willen spreken, ten einde hen te bewegen van verdere tegenwerking af te zien. Velen, zeide Zijne Majesteit, bevorderden de verlenging van den wapenstilstand, ten einde hem een reden tot het sluiten van dat huwelijk te benemen: immers zou hij dan de vriendschap van *Engeland*, *Denemarken* en de Staten met den Prins van *Oranje*, die hij door dat huwelijk zeker was te verwerven, niet zoo zeer meer behoeven; maar hij wenschte, dat er een eeuwige vrede mocht gesloten worden, en dat in het traktaat een artikel tot bevordering dier huwelijksverbindtenis ingelascht werd. — De Poolsche bemiddelaars deden daarna blijken wat de Koning bedoelde. Immers in de door hen weldra aangeboden ontwerpsartikelen kwam voor, dat tot bevestiging der vriendschap tusschen de beide Rijken, zoowel VLADISLAUS eene gade, als CHRISTINA eenen gemaal zou kiezen, die wederkerig aangenaam moest zijn.

1634—1639.

De verdere onderhandelingen tusschen de partijen en de bemiddelaars zouden vooreerst te *Riesenborg* [1] plaats hebben, aangezien *Marienburg* volgens overeenkomst aan de Zweden moest overgeleverd worden. Hier vond de Heer ANDREAE zich verplicht een ernstig beklag tegen den Markgraaf van *Brandenburg* in te brengen. Met den Engelschen Ambassadeur den achtsten Julij in de kerk gekomen, moest onze Gezant ondervinden, dat genen eene plaats aan de rechter zijde van den Markgraaf werd aangewezen, maar voor hem geene ruimte aan denzelfden kant open bleef. Dus zag hij zich genoodzaakt beneden den Vorst plaats te nemen; doch hij deed dit niet dan na uitvoerig protest, dat aan de Gezanten van Hun Hoog Mogenden de rang boven de Keurvorsten toekwam, vermits onze Staat eene soevereine Republiek was, die niemand dan God Almachtig alleen boven zich erkende, terwijl de Keurvorsten het Rijk en den Keizer moesten huldigen; weshalve ook de Koningen en andere Mogendheden de Gezanten der Keurvorsten niet met die van onzen Staat gelijk stelden. De Markgraaf beantwoordde hem, zeggende, dat zoo hij het onzen Gezant niet kwalijk nam, dat hij den last zijner Meesters volgde, deze het hem ook niet kwalijk moest nemen, dat hij volgens zijne instructie handelde, die hem verbood aan de Gezanten van onzen Staat den voorrang

De Heer ANDREAE bepleit den voorrang onzer Gezanten boven dien van *Brandenburg*.

[1] Tusschen *Marienburg* en *Marienwerder*.

1634—1639. te gunnen. Een Keurvorst, voegde hij er bij, kon niet beneden een Soeverein geplaatst worden, vermits hij Keizers maakte, en Hun Hoog Mogenden behoorden zich geenen rang aan te matigen boven dezulken, die hen aan de soevereiniteit hadden geholpen. Op dit laatste, verklaarde onze Gezant, had hij veel te antwoorden, maar hij vond wijselijk geraden, dit voor deze reize niet te doen, om niet persoonlijk te worden en niet het een of ander te zeggen, dat naar een verwijt zweemde. — Bij de eerstvolgende bijeenkomst met de Poolschen verklaarden de onzen, dat zij, geene voldoening bekomende, niet meer tegelijk met de Brandenburgsche Gezanten zouden kunnen beraadslagen, en zoo dezen den Koning van *Polen* aangenamer waren, dan zij, dat zij zich dan van verdere tusschenkomst onthouden en weder naar hun vaderland vertrekken zouden. De Poolsche Kanselier antwoordde op deze mededeeling, dat de Keurvorst zijne tusschenkomst had aangeboden en Zijne Majesteit die niet had willen afslaan; voorts dat hij wist, dat de Keurvorst een vazal zijns Konings was. RADZIVIL voegde er bij, dat onze tusschenkomst vooral noodig was: daarop had Zijne Majesteit voornamelijk zijne hoop gevestigd, daar de Engelsche Ambassadeur den Zweedschen gansch niet aangenaam was, en de Brandenburgschen geenen invloed hadden en niet onzijdig waren.

Hoe oprecht ook de Koning van *Polen* den vrede begeerde, toch bleven zijne Gezanten staan op de teruggave van *Lijfland*. Deze intusschen, begrepen de bemiddelaars, zouden de Zweedschen nimmer toestaan. Op dien grond achtten zij het streven om een verdrag van altijddurenden vrede tusschen de partijen tot stand te brengen, van nu aan, eene wanhopige poging, en vatten het denkbeeld op om dan ten minste een langdurig Bestand te bewerken. Hiertoe ging men over, zoodra het bleek, dat de Zweden niet ongeneigd waren daartoe mede te werken, en in afwachting van den last, dien de Poolschen alsnu zouden bekomen, begaven onze Gezanten zich weder naar *Marienburg* om zich dichter bij de Zweedsche onderhandelaars te bevinden.

De bemiddelaars stellen zich het sluiten van een bestand ten doel.

Voor een wapenstilstand van 50 jaren, hadden de Zweden verklaard, zouden zij dadelijk al de plaatsen in *Pruisen*, door hen bezet, teruggeven, mits de Koning van *Polen* middelerwijl zich onthield van het voeren van den titel van Koning van *Zweden*. Koning VLADISLAUS, hoe ongaarne ook zijne hoop op het sluiten van een eeuwigdurenden vrede teleurgesteld ziende, liet toe, dat zijne Gezanten over een bestand handelden, doch niet langer dan van 10 of 12 jaren, en mits teruggave, niet van *Pruisen* alleen, maar bovendien van eene landstreek aan de Koerlandsche zijde van de *Duna* gelegen, doch onder *Lijfland* behoorende, en dat wel om *Lijfland* niet geheel en al op te geven. Dezen voorslag namen de Zweedschen zeer euvel op, en bewerende dat men met hen den spot scheen te drijven, verklaarden zij het er voor te houden, dat de onderhandelingen waren afgebroken, en gaven te kennen dat zij van zins waren te vertrekken. Evenwel, nadat de onzen hun uit het verbaal der vorige onderhandelingen bewezen hadden, dat Koning GUSTAAF ADOLF zich inschikkelijker betoond had, dan zij, en dat

die Vorst tegen den afstand van SIGISMUND *Lijfland* zou teruggegeven hebben [1], kwamen zij op hun besluit terug, en lieten blijken dat zij de onderhandelingen niet voor afgebroken gehouden wilden hebben. Hierop namen de onzen aan bij de Poolschen op verlenging van den voorgestelden duur van tijd, al was het dan ook niet tot het getal van 50 jaren, aan te dringen; maar zij weigerden, den hun onbillijk dunkenden eisch, dat VLADISLAUS den titel van Koning van *Zweden* zou afleggen, over te brengen. Nu liet zich beter uitslag verwachten, aangezien aan den eenen kant de Zweden aan hunne partij dien blooten titel wel schenen te zullen gunnen en zij zich wel met een korter bestand schenen te willen vergenoegen, en van de andere zijde de komst van den Zweedschen Veldoverste JACOBUS DE LA GARDIE te *Elbing*, aan het hoofd van versche troepen, den Koning van *Polen* voor de gevolgen van den afloop van het nog eenige dagen voortdurend vorige bestand moest doen vreezen, zoo men elkander te voren niet eenigermate verstond. Met deze hoop waren de onzen tot het bereiken van het gewenschte doel zoo ijverig en voortvarend in de weer, dat zij den naijver van den Franschen Gezant gaande maakten. Hierdoor lieten zij zich evenwel niet tot verslapping verleiden, terwijl hunne verwachting, dat de Zweden zich toegefelijker zouden betoonen, toenam, toen zij bemerkten, hoe men de troepen van DE LA GARDIE liefst in *Duitschland* wenschte te gebruiken. Ook konden de berichten van den ongunstigen afloop van den gemeenschappelijken veldtocht der Nederlanders en Franschen in *Brabant* niet anders dan de overmoedigheid der Zweden tegenover de Polen aanmerkelijk matigen.

1634—1639.

Er bestaat goede hoop, dat zij dit doel zullen bereiken.

Opdat de onderhandelingen zonder stoornis zouden kunnen voortgezet worden, stonden de Zweden toe, dat de wapenstilstand, die den eersten Augustus afliep, tot den 5den dier maand (1635) werd verlengd. Den 29sten Julij waren onze Gezanten, na een bezoek bij DE LA GARDIE te *Elbing*, weder te *Thorn* om den Koning van *Polen* te spreken. Kon zijne Majesteit door toedoen der onzen verwerven, dat zijn huwelijk met de Paltsgravin bij zijne eigene Rijksgrooten geen beletsel vond, dan zou hij des noods, hoe ongaarne ook, door een langer bestand toe te staan, het sluiten van een verdrag, waarnaar de Polen zeer verlangden, mogelijk maken, en voor zich zoo langen tijd de kans om de Kroon van *Zweden* terug te bekomen, opgeven. Zijne Majesteit was reeds over de 40 jaren oud, en kon zich derhalve niet veel genot beloven van hetgeen eerst na een 30-tal jaren zou mogen gebeuren. Bij deze gelegenheid op het stuk van den rangstrijd tusschen onze en de Brandenburgsche Gezanten gebracht, zeide de Koning lagchende, daarvan iets vernomen en in de zaak reeds voorzien te hebben. Hiermede bedoelde hij, zooals het schijnt, dat de Brandenburgsche Gezanten de volgende conferenties niet zouden bijwonen.

Toen de Nederlandsche Gezanten op de eerstvolgende conferentie voorstelden, een

[1] Zie hiervoor, bl. 228.

1634—1639. artikel naar den wensch des Konings betreffende zijn huwelijk in het ontwerp van verdrag op te nemen, gaf de Poolsche Kanselier te kennen, dat zulk een artikel in dat traktaat niet te pas kwam. Evenzeer kwam de Kanselier op tegen het verlangen der onzen, dat nevens de Lutherschen ook de belijders der Gereformeerde Religie vrije godsdienstoefening mochten erlangen. De Fransche Ambassadeur van zijne zijde, doch uit naam van de gezamenlijke bemiddelaars, drong er op aan, dat de Republiek *Polen* zijne Majesteit met eene belangrijke gift zou vereeren, almede ten einde hem te meer te bewegen om in een bestand van 30 jaren toe te stemmen. Ook dit, zeide de Kanselier, was niet in zijne macht noch in die zijner medecommissarissen: het stond ter beschikking van den Rijksdag. Alzoo bleek, dat het hier minder gold, den tegenstand der Zweden te overwinnen, dan dien der Poolsche Heren tegen hunnen Koning, wiens bijzondere belangen hen niet aangingen en wiens wensch naar eene verbindtenis met eene kettersche en door *Oostenrijk* in den ban gedane Dynastie hun geweldig mishaagde. De Poolsche Heren gaven genoegzaam te kennen, dat zoo de bemiddelaars zich voor de belangen des Konings in de bres stelden, zij dan maar zelven iets voor hem moesten opofferen, en niet mild moesten wezen uit de middelen en ten koste van de Republiek *Polen:* immers stelden zij voor, dat de bemiddelaars goed zouden vinden, dat Zijne Majesteit voor twee jaren de tollen zou genieten, die de Zweden zes jaren lang hadden geheven. De Fransche Gezant vond zulks dadelijk goed, en de Engelsche had er niet veel tegen. Dit scheen inderdaad eene afspraak te verraden, berekend om de onzen tot een maatregel te nopen, dien zij onmogelijk konden goed heeten. Hoe het zij, dadelijk na deze bijeenkomst, werden in tegenwoordigheid des Konings eenige artikelen, bestemd om den Zweden te worden aangeboden, opgesteld. Zij hielden in de hoofdzaak niets meer in, dan dat de Zweden de plaatsen door hen in *Pruisen* bezet teruggeven, maar die in *Lijfland* gedurende het bestand behouden zouden. Van het bestand zou men tevens gebruik maken om te onderhandelen tot het sluiten van een altijddurenden vrede. Daarbij, zeide de Kanselier, zou aan iemand de leiding toevertrouwd moeten worden. Bij het vorige traktaat was deze taak aan den Keurvorst van *Brandenburg* bevolen geweest; doch thans stelde hij voor, dat zij aan Hun Hoog Mogenden zou opgedragen worden, hetgeen de onzen op zich namen aan hunne lastgevers voor te stellen.

De onzen moeten zich de handhaving der tollen laten welgevallen.

Toen deze punten te *Marienburg* aan de Zweedsche Commissarissen waren medegedeeld, gewaagden zij van een groote som gelds, die aan hunne soldaten zou moeten betaald worden: anders konden zij *Pruisen* niet verlaten. Dezen eisch vonden de Koning van *Polen* en zijne Commissarissen volstrekt onredelijk: ook zij hadden zich verbazende oorlogskosten moeten getroosten, en Zijne Majesteit had een jaar te voren den Grooten Turk een dergelijken eisch geweigerd [1]. Daarenboven kon de Koning niet van zich

[1] Van den tusschen *Polen* en *Turkije* gesloten vrede waren de Staten bij eene missieve van HAGA, gedagteekend van den 25 Nov. 1634, onderricht (*Resol. Stat.-Gen.* 8 Maart, 1635).

verkrijgen, een langduriger bestand dan van 20 jaren toe te staan. Om hem voor zijne aanspraak op *Zweden* eenige schadeloosstelling te geven, zou de Republiek *Polen* den Koning de reeds toegestemde zes maanden oorlogsgelden afstaan, en (dit verlangden de Poolsche Commissarissen op nieuw) zouden de Staten-Generaal vergunnen, dat hij twee jaren lang de opbrengst der bewuste tollen genoot. Na zich heftig daartegen aangekant te hebben, namen de onzen, in aanmerking nemende, dat de Polen ook onzes ondanks die tollen konden in stand houden en dat wij zoodoende ten minste na twee jaren van die heffing verlost zouden zijn, eindelijk op zich, de zaak aan Hun Hoog Mogenden voor te stellen. Alsnu verklaarden zich de Koning bereid om met eenen duur van 25 jaren genoegen te nemen, en wat de som betrof, door de Zweden tot den aftocht hunner troepen gevorderd, mocht hij lijden, dat deze uit een of ander middel gevonden werd. Zoo sloeg dan de Fransche Ambassadeur voor, den Zweden te vergunnen den tol van *Danzig* nog drie maanden lang te genieten. Dus zou ook deze inwilliging ten laste van den handel komen, dat is van de Nederlandsche kooplieden: want op het beweren van den Franschen Gezant, dat ook Fransche handelaars dien last deelden, had Koning VLADISLAUS met volle recht lagchend aangemerkt, dat in drie groote Amsterdamsche schepen de goederen met schepen en al geladen konden worden, die in een gansch jaar uit *Frankrijk* kwamen. Niettemin toonden de onzen, ook daarin te zullen bewilligen, mits de opgelden werden afgeschaft. — Tot een korter bestand dan van 30 jaren verklaarden de Zweden, toen hun het van de Poolsche zijde ingewilligde medegedeeld was, volstrekt ongezind: wilde de Koning niet tot 30 jaren komen, dan, zeiden zij, bleek hij den oorlog te verkiezen. Op het aanhouden onzer Gezanten en hunne vermaning, dat men om een verschil van 5 jaren het niet tot een bloedigen oorlog moest laten komen, kwamen de Zweden tot eenige inschikkelijkheid: zij wilden gaarne naderen last vragen, dien zij binnen twee of drie weken konden bekomen, gedurende welken tijd de wapenstilstand hunnenthalve kon verlengd worden. 1634—1639.

Toen de zaak zoo ver gekomen was, vertoonden de Brandenburgsche Gezanten zich weder bij de conferenties, en door bemiddeling des Konings werd er een middel gevonden om hen voortaan, behoudens de eer der onzen, deel aan de onderhandelingen te laten nemen.

Daar er niet aan te twijfelen viel, of op den wederzijds gevraagden naderen last zou gunstig antwoord komen, zoo hielden zich de bemiddelaars intusschen bezig met de vraag, of de Zweden de plaatsen in *Pruisen* al of niet voordat de ratificatie van den Poolschen Rijksdag zou ingekomen zijn, zouden verlaten. De Zweden wilden die plaatsen niet eerder ontruimen; de Polen, daarentegen, meenden, dat het woord des Konings en het hunne, daar zij van een volkomen last van den laatstvoorgaanden Rijksdag voorzien waren, genoegzaam zijn moest, en dat de Zweden derhalve, vóór de ratificatie des verdrags door den Poolschen Rijksdag, *Pruisen* zouden moeten ontruimen. Dit geschil liep

1634—1639. op nieuw zoo hoog, dat de Kanselier zeide: »willen zij niet, welnu, wij willen evenmin", waar een onder de Poolsche Commissarissen bijvoegde: »Vaart wel, het stuk is uit, heden oorlog of vrede." Ten slotte stelden de onzen voor, dat de partijen deze vraag aan de scheidsrechterlijke uitspraak der bemiddelaars zouden overlaten. De Zweden, alsnu blijkbaar uiterst bevreesd voor de hervatting van den oorlog, stelden niet alleen deze vraag, maar ook die van het aantal jaren, dat het bestand zou moeten duren, aan de beslissing der Heren bemiddelaars. De Poolschen, daarentegen, wilden over de twee punten van verschil wel alsnog onderhandelen, doch bij gemis van machtiging van den Rijksdag konden zij de beslechting niet van de uitspraak der bemiddelaars afhankelijk stellen. Alsnu rekenden zich de Zweedschen ook niet gehouden aan hun aanbod en noemden eenige plaatsen in *Pruisen*, die zij, totdat de ratificatie door den Rijksdag ingekomen zou zijn, bezet zouden moeten houden, verklarende zich bereid om de overige dadelijk te ontruimen; maar den duur van het bestand lieten zij aan der bemiddelaren uitspraak over. De Polen, daarentegen, verlangden sequestratie van *Pillau* en *Elbing* in handen van eene der bemiddelende Mogendheden, en voorts geheele ontruiming van *Pruisen*. Doch van die sequestratie wilden de Zweden niet hooren. *Elbing* wilden en konden zij zoo spoedig niet verlaten. Ten slotte namen de Polen genoegen met den eisch der Zweden om die beide plaatsen tot de ratificatie bezet te houden, en werd de duur van het bestand op 26 jaren bepaald. Van wederszijde gaf dit besluit groote voldoening en werd het met de vurigste betuigingen van dank aan de bemiddelaars achtervolgd.

Zoo bleven er nog slechts eenige punten van minder belang te beslechten over. Toch leidde de eisch, door de Polen gedaan, dat de Katholieken in *Lijfland* vrijheid van godsdienst zouden bekomen, een eisch, door den Franschen Ambassadeur, die hier zijnen ijver wilde betoonen, ondersteund, bijna op nieuw tot het gevaar eener vredebreuk. Immers betuigden de Zweden, niets in strijd met de grondwetten van het Rijk te kunnen beloven. Ten laatste stelden de Polen, die hierin de meeste inschikkelijkheid gebruikten, zich tevreden met eene mondelinge verklaring, welke niets dan gewetensvrijheid aan de Katholieken verzekerde. Thans hield niets de onderteekening der ontworpen artikelen meer tegen. Maar ook deze had nog zwarigheid in, aangezien de Engelsche Ambassadeur niet beneden den Franschen, en de Brandenburgsche Gezanten niet beneden onze Ambassadeurs wilden teekenen. De moeijelijkheid werd slechts door het besluit uit den weg geruimd, dat geen der bemiddelaars het traktaat zou onderteekenen, en alleenlijk in de voorrede een historisch verslag van hunne tusschenkomst zou worden gegeven. Zoodoende werd de zaak den 12[den] September (1635) beklonken.

Het verdrag van bestand tusschen *Polen* en *Zweden* onderteekend.

De Generaal DE LA GARDIE en de Zweedsche Commissarissen, hunnen dank betuigende voor het bewijs van belangstelling in hun Land, dat Hun Hoog Mogenden door dit zoo gelukkig geslaagde gezantschap gegeven hadden, gaven hunnen wensch te kennen, dat onze Gezanten naar *Zweden* hadden kunnen komen, opdat de Koningin hun hare

dankbaarheid mocht betoonen. De onzen antwoordden, dat tot hun leedwezen het saizoen thans te ver verloopen was. Op verzoek van den Veldheer zonden zij hunnen Secretaris met eene beleefde missieve aan de Koningin. Ook de Stad *Elbing* betuigde van zekere dienst, haar door onze Gezanten bewezen en in het bepleiten harer voorrechten bestaande, de dankbare gedachtenis bij de nakomelingschap te zullen bewaren. Bij het plechtig afscheid, dat onze Gezanten van den Koning van *Polen* namen, gaf Zijne Majesteit den wensch te kennen, dat Hun Hoog Mogenden ook de onderhandelingen, die tot een altijddurenden vrede zouden moeten leiden, door afgevaardigden zouden willen bijwonen. Bij een bijzonder gehoor, hun dadelijk daarop verleend, deelde hun de Koning mede, dat hij aan de Grooten, die zijn huwelijk wederstreefden, verklaard had: ik trouw de Paltsgravin, of ik trouw in het geheel niet. De zaak zou op den eerstvolgenden Rijksdag in November behandeld worden, en alsnu verzocht hij, dat Hun Hoog Mogenden, in overleg met den Prins van *Oranje*, haar bij missieve aan de Rijksstenden zouden gelieven aan te bevelen [1]. 1634—1639.

Door den Koning van *Polen* en de Stad *Danzig* met geschenken vereerd, vertrokken onze Gezanten den laatsten September (1635) met een oorlogschip, hun door Zijne Poolsche Majesteit verstrekt, naar *Lubek*. Van daar reisden VAN DEN HONAERT en BICKER met den meesten spoed over *Hamburg* en *Bremen*, waar zij, even als te *Lubek*, den goeden uitslag hunner zending aan den Raad berichtten, naar *Holland*. De Heer ANDREAE had dezelfde boodschap te *Straalsund* gebracht, waar zijn zwager oudste Burgemeester was. Den 27sten October deden zij mondeling rapport in de Vergadering der Staten-Generaal, den 30sten aan den Prins in het leger te *Pannerden* [2]. Terugkomst der Gezanten.

---

[1] De Staten voldeden aan dit verzoek. Zij zonden de Heren KUILENBURG en NOORDWIJK naar *Rhenen* tot de Koningin van *Bohemen*, om haar gevoelen over de zaak te verstaan (*Resol. Stat.-Gen.* 21 Oct. 1635). Toch trouwde de Koning ten slotte met eene Oostenrijksche Prinses.

[2] *Verbael ende Recueil gehouden bij d' Heeren v. d. Honaert enz. als Ambrs. aen de Coningen ende Croonen van Polen, Sweden enz. sedert den* 1 *Apr. tot den* 30 *Oct.* 1635. In het Archief van Hilten. Bij AITSEMA (II, 233—268) is dit rapport onvolledig overgenomen en vaak zonder oordeel verkort. Hier vindt men bij voorbeeld (bl. 249 en 250) een stuk uit eenen brief der Gezanten aan de Staten-Generaal medegedeeld alsof het de voortzetting van het dagverhaal ware. Op deze wijze krijgt de lezer ongewaarschuwd twee malen hetzelfde in anderen vorm te lezen. Van den anderen kant geeft AITSEMA een en andere bijzonderheid, hem door den Heer ANDREAE medegedeeld, in het *Verbael* niet voorkomende. Zoo verhaalt hij, hoe, toen onze Gezanten op de terugreize te *Danzig* de predikatie bijwoonden, de leeraar hen op het einde aansprak, hun dank zeide voor hun vredelievende bemoeijingen en met den goeden uitslag geluk wenschte. Maar, voegde hij er bij, of ik uwe Republiek vrede moet toewenschen, weet ik niet: want wat anderen tot verderf strekt, is haar een oorzaak van bloei en weelde (AITS. 268). — Zie voorts betrekkelijk deze Ambassade *Resol. Holl.* 23, 27 Febr.; 1, 5 Maart; 13 Sept.; 25 Oct. 1635. 19, 23 Febr.;

1634—
1639.
De Zweedsche Ambassadeur SKYTTE te *'sHage.*

Toen de dus voorspoedig teruggekeerde Ambassadeurs nog niet vertrokken waren, had de Heer JOHANNES SKYTTE, dezelfde die, nu reeds 25 jaren geleden, door Karel IX afgevaardigd, hier te lande verschenen was, als buitengewoon Gezant van *Zweden* den 14den Maart (1635) in de Vergadering van Hun Hoog Mogenden woorden gesproken, geschikt om van Koning VLADISLAUS eene andere meening te geven, dan thans door onze Gezanten uit *Pruisen* werd medegebracht. Hij was belast met de taak om de troonsbeklimming van Koningin CHRISTINA te berichten. De Staten, zeide hij, achtte en noemde deze jeugdige Vorstin hare roemrijke vaders, vrienden en bondgenooten wegens de vriendschap, haren vader, nog na zijnen dood, bewezen. Haars vaders voetstappen zou zij drukken, ook in zijne vriendschap jegens ons. Op deze betuiging volgde eene klacht. Zij had niet gedacht, daar de Koning SIGISMUND met zijne nakomelingen van den Zweedschen troon vervallen was verklaard, dat zijn zoon nog naar haren troon staan zou. Niettemin matigde VLADISLAUS zich den titel van Koning van *Zweden* aan, van een land derhalve, waar hij niet geboren was noch dat hij ooit gezien had, en hij zette alle Koningen en Staten, ook de Evangelische, tegen de Zweden en hunne Koningen op. Dit wilden CHRISTINA en de Zweedsche Stenden ons klagen: want dulden konden zij het niet. Was VLADISLAUS belust op krijgsroem, hij had de Tartaren en andere barbaren op zijne grenzen: zoo mocht hij dan dezen bevechten. Maar de Polen beroemden zich, ook met de Staten-Generaal een verdrag gesloten, en zich de vergunning bedongen te hebben zich bij ons van krijgsbehoeften te voorzien. Dit wilde hij (SKYTTE) niet gelooven, en mochten de onderhandelingen met *Polen* niet tot den vrede leiden, dan, vertrouwde de Koningin, zou Hare Majesteit, maar geenszins VLADISLAUS, van hier oorlogsbenoodigdheden bekomen [1].

In de conferenties, die SKYTTE met der Staten Gecommitteerden had, poogde hij den weg te banen tot eene vernieuwing van de alliantie van het jaar 1614. De onzen verlangden in dat geval, uit het toen gesloten traktaat eene uitdrukking gelicht te zien, die ons verboden zou hebben met *Polen* handel te drijven, en, behalve het gemis van dit voordeel, ons het rechtmatig ongenoegen van die Republiek, met welke wij als onpartijdige bemiddelaars stonden te onderhandelen, op den hals zou gehaald hebben. Voorts verlangden onze Gecommitteerden het vrije handelsverkeer met al de havens der *Oostzee* te blijven houden zonder in aanmerking te nemen, of zij met de Kroon *Zweden* in oorlog waren, al of niet: alleenlijk zou men zich van het toevoeren van oorlogskontrabanden onthouden [2]. Hiermede nam SKYTTE genoegen; slechts verzocht en verkreeg hij, dat in het antwoord, hetwelk de Staten hem op zijne propositie gaven, mocht

4 Maart, 1636. *Resol. Stat.-Gen.* 12, 23, 24, 25, 28 Jan.; 24, 30 Maart; 4, 6, 7, 18, 19, 23 April; 21 Oct. 1635. 17 Maart, 1636.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Maart, 1635.

[2] *Resol. Holl.* 29 Maart, 1635.

worden uitgedrukt, dat onze Staat geene alliantie met *Polen* had gesloten. Hierop vertrok hij, met een geschenk begiftigd, en met de vergunning om de twee oorlogschepen, die de Prins hem ten gebruike gegeven had, op de *Theems* te mogen houden totdat hij zijne zending in *Engeland* zou volbracht hebben [1]. 1634—1639.

Intusschen bleef de gewone Zweedsche Gezant CAMERARIUS onverdroten aandringen op de vervallen maanden subsidie, opdat de wissels, door den Kanselier OXENSTJERNA getrokken, betaald mochten worden: hij beijverde zich om aan te toonen, dat der Zweden zaken in *Duitschland* niet in die mate vervallen waren, dat die bijstand niet meer zou baten. Meer verkreeg hij gemeenlijk niet, dan de verzekering, dat het subsidie betaald zou worden, als geene dringender uitgaven zulks onmogelijk maakten [2].

PIETER SPIERING, herwaarts afgevaardigd door de Koningin van *Zweden*.

In het voorjaar van 1636 meldde zich bij de Staten aan de Heer PIETER SPIERING van *Danzig*, geboren Hollander en zeer verrijkt door den post, dien hij bekleedde bij den tol, te *Danzig* geheven. Hij trad hier op onder den titel van Raad van Financiën der Koningin van *Zweden* [3], en met den last om de Staten nog nader te overtuigen van de noodzakelijkheid om de Zweden in *Duitschland* staande te houden en het oor niet te leenen aan vredesvoorslagen van de zijde des gemeenschappelijken vijands [4]. De Stenden in *Duitschland*, klaagde hij, hadden zich meest alle aan het bondgenootschap met *Zweden* onttrokken en den hun door de »Paapschen" aangeboden vrede (hij bedoelde den vrede van *Praag*) aangenomen. Dien ten gevolge bevond zich de Rijkskanselier in ongeloofelijke moeijelijkheden. Om deze reden zou hij de zaak mogen laten varen, en had hij *Zwedens* bijzonder belang op het oog, hij zou het zonder schade kunnen doen: geen Land in *Europa* was door zijne ligging veiliger en had met het Huis *Oostenrijk* minder uitstaande; maar hij nam in overweging, dat alsdan de geheele macht van dat Huis bepaaldelijk op de Vereenigde Provinciën zou aankomen. Derhalve, zoo hij den verleden zomer den oorlog slepende had gehouden, had dit tot ons voordeel gestrekt.

De eigenlijke bedoeling van SPIERINGS bemoeijingen hier te lande was de uitbetaling der achterstallige subsidiën te bevorderen. Hiertoe werd hij geschikter geacht, dan de

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 2, 9, 10 April, 1635.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 15, 27 Maart; 16 Junij; 1 Sept.; 13 Dec. 1635. 16, 18 Jan.; 21 Febr. 1636. *Resol. Holl.* 13, 18 Sept.; 23 Oct.; 19 Dec. 1635. 29 Jan.; 26 Febr. 1636.

3 AITSEMA spreekt van twee Heren SPIERING (in *Danzig*), Hollanders van geboorte, maar hier zeer gehaat, omdat zij de aan den tol onderhevige waren en het geld, waarmede de tol betaald werd, naar hunne willekeur taxeerden, niet zonder zich zelven te bevoordeelen (II, bl. 294, 340).

4 Reeds in Maart had CAMERARIUS bezorgdheid verraden, dat wij met onzen vijand vrede zouden maken en de *Zweden* aan hun lot overlaten. Hij had op zijn vertoog geruststellende verzekeringen bekomen (*Resol. Stat.-Gen.* 28 Febr.; 7 Maart, 1636).

1634—1639. geleerde staatsman CAMERARIUS. In weerwil dat hij in *Holland*, als handdadig aan de geldafpersingen, die onze handel zich te *Danzig* moest getroosten, niet bemind kon zijn, maakte hij zich zijnen titel van zaakgelastigde der Kroon van *Zweden* ten nutte om in zijn geboorteland terug te komen en de diensten van CAMERARIUS van lieverlede overbodig te doen worden [1]. In Junij (1636) vertrok SPIERING, niet zonder zijn doel, de ontvangst van de subsidiën, voor een deel bereikt te hebben. In November van hetzelfde jaar kwam hij met geloofsbrieven van de Koningin en het Rijk van *Zweden* terug, en zette zijne vorige bemoeijingen voort, terwijl CAMERARIUS de vernieuwing der alliantie met *Zweden* behartigde [2].

De gedeeltelijke betaling van den beloofden geldelijken bijstand, ziedaar alles wat de Zweden na veel aanzoekens van de Republiek verkregen. Van werkdadige medewerking met hunne troepen in *Duitschland*, zoo als de Hertog van SAKSEN WEIMAR van haar zou begeerd hebben [3], onthield zij zich niet alleen, maar ook bleef zij die landschappen in *Duitschland* op onze grenzen, waar zij zelve gewoon was haren invloed met militaire macht te doen gelden, tegen het Zweedsche krijgsvolk in bescherming nemen.

Oost-Friesche zaken. Dit was bepaaldelijk het geval met *Oost-Friesland.* In het voorjaar van 1633 meldde zich de Heer WIARDA, Kanselier van dit Graafschap, bij de Staten aan met het bericht, dat onlangs eenige Zweden, behoorende tot de troepen van Hertog GEORGE van *Brunswijk-Luneburg* en van den Generaal DODO *van Innhuizen en Kniphuizen* zich dicht bij de grens van het Graafschap hadden nedergeslagen. Overschreden zij die, dan zouden de Keizerschen onder den Graaf van GRONSVELD [4] spoedig volgen. Dus verzocht hij Hun Hoog Mogenden door brieven aan de bevelhebbers der Zweden, en bovendien door krijgskundige maatregelen de gevreesde beweging der Zweedsche troepen te voorkomen. Dit echter was het eenige verlangen des Graven niet. Integendeel, hij had steeds ruim zoozeer het oog op de fnuiking van zijne tegenpartij in het binnenland. Daarom voegde zijn vertegenwoordiger er bij, dat Zijne Genade gaarne met zijne eigene soldaten de maatregelen ter beveiliging zijner grenzen zou ondersteunen, maar dat hem zulks onmogelijk was, zoolang het Land zich den last zag opgelegd om het garnizoen van 600 man binnen *Embden*, oorspronkelijk voor een tijd in deze stad gelegd en niettemin nu reeds dertig jaren daar aanwezig, te onderhouden. Tot de voorwaarden,

---

[1] AITSEMA, II, bl. 340.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 18 April; 10 Junij; 17 Sept.; 14, 24 Nov.; 1 Dec. 1636. *Resol. Holl.* 9, 15, 24 April; 21, 28 Mei, 1636.

[3] *Dépêche* van PAUW uit *Parijs*, van den 11 April, 1636.

[4] JODOCUS MAXIMILIAAN *van Bronkhorst*, Graaf van GRONSVELD en Heer van *Batenburg*, was in 1633 opperbevelhebber van het leger der Ligue aan de oevers der *Wezer*.

waaronder dat garnizoen in die stad gelegd was, behoorde mede, dat het niet buiten de wallen zou komen: anders zou de betaling van de zijde van het Landschap gestaakt mogen worden. Toch veroorloofden zich die van *Embden*, sedert er ook Staatsch krijgsvolk in bezetting lag, het platteland met de inlegering van dat garnizoen te bezwaren. Hieraan moest, zoo liet de Graaf weten, een einde komen. Het Embdensche garnizoen moest ontbonden en tot verdediging der grenzen moesten andere troepen geworven worden [1]. De Burgemeesters van *Embden*, in *'s Gravenhage* verschenen om met de afgevaardigden der Oost-Friesche Ridderschap en verdere Stenden door de Gecommitteerden der Staten gehoord te worden [2], pleitten daartegen en verlangden het behoud van hun garnizoen op kosten van het gezamenlijke Landschap gewaarborgd te zien. Maar die kosten, klaagden de Stenden, kon het landje niet meer dragen: het was eene gewetenszaak de arme ingezetenen nog langer te kwellen en uit te putten, en het behoud van geheel *Oost-Friesland* moest bij Hun Hoog Mogenden meer gelden, dan de handhaving van een onnoodig garnizoen [3]. — Doch zouden, dit kon men tegen deze voorstelling aanvoeren, de soldaten, die de Graaf zou gewenscht hebben te werven, het land dan geen geld gekost hebben? — Daar de Staten niet verzuimd zullen hebben deze bedenking te doen gelden, zoo moesten zich de Stenden wel laten nederzetten, en de Graaf, hij was van Hun Hoog Mogenden afhankelijk: immers hadden zij het in hunne macht, om hem het kapitaal van 60,000 gulden, dat hij in *Holland* geleend had, te laten opzeggen [4]. Dus kan het niet bevreemden, dat de Oost-Friesche partijen weldra naar huis werden gezonden met de vermaning »zich rustig, stil en eendrachtig te houden." De Prins, heette het, was op het oogenblik afwezig en de zaak buitendien niet vatbaar om bij de onzekerheid van den toenmaligen staatkundigen toestand alreede beslist te worden. De Stenden werden verplicht, inmiddels voort te gaan het Embdensche garnizoen te betalen [5]. Dit een en ander belette niet, dat de Staten den Graaf trachtten te vrijwaren tegen elken overlast van vreemde troepen. Zij toonden zulks, toen eenig krijgsvolk, ten behoeve der Zweden in Engeland geworven, naar het scheen, aan den mond der *Eems* zou landen, en op nieuw toen de Hertog van *Luneburg* voor zijne Brunswijkers en Hessen van den Graaf de levering van mondbehoeften vorderde; voorts toen er pogingen werden aangewend om *Oost-Friesland* openlijk voor de Zweden partij te doen kiezen. In al die gevallen beijverden zich de Staten om 's Graven onzijdigheid te handhaven [6]. 1634—1639.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Maart, 1633.

[2] Aanvankelijk was de bijeenkomst in de maand Januarij bepaald (*Resol. Stat.-Gen.* 26 Nov. 1632. 2 Febr. 1633). [3] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Maart; 5 April, 1633.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 9 April, 1633. [5] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Mei, 1633.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 21, 27 Maart; 18 April; 9 Mei; 19 Junij; 10 Aug. 1634.

1634—1639. In weerwil der herhaalde vermaning, aan de partijen in *Oost-Friesland* gegeven [1], bleek niet veel van het herstel der eendracht, wel van blijvenden naijver en burgertwist, alsmede van voortdurende weigering van het Landschap om het garnizoen te onderhouden [2]. Dus namen zich de Staten-Generaal in Junij 1634 voor, met gezag de zaken naar den eisch hunner staatkunde te schikken. Overeenkomstig den wensch van den Prins van *Oranje* besloten zij, het er op aan te leggen, dat de 600 man van het Embdensche garnizoen in hunnen eed werden genomen; niettemin zouden zij bij voortduring door de Stad *Embden* en de *Oost-Friesche* Stenden betaald worden, en in dit geval zouden Hun Hoog Mogenden het Nederlandsche krijgsvolk uit die stad terugtrekken. Ten einde dit doel te bereiken, vorderden de Staten, dat de Oost-Friesche partijen zich onvoorwaardelijk aan hunne uitspraak onderwierpen [3]. Hetzij goedschiks of niet, de Oost-Friezen moesten zich eene beslissing der Staten-Generaal in dien zin laten welgevallen. De tegenwoordige staat van zaken, dus verklaarden Hun Hoog Mogenden, verbood aan het afdanken van het garnizoen van 600 man te denken, wilde men den Graaf en de ingezetenen niet aan gelijke knevelarij blootstellen, als zij vroeger van de Mansfelders ondervonden hadden. Om alle klachten wegens misbruik te voorkomen, zouden de Staten (dus verklaarden zij verder) die manschappen, onverminderd den eed door hen aan den Graaf, de Stenden en de Stad *Embden* gedaan, in hunnen eed nemen en hen onder het commando van den Prins van *Oranje* stellen. Voorts verwachtten Hun Hoog Mogenden, dat de Graaf en de Stenden zich onderling zouden verstaan om de grenzen in staat van verdediging te brengen. Deden zich bezwaren op tegen het vinden der middelen, daartoe vereischt, zoo zouden de Staten Commissarissen zenden om die middelen te verordenen en in te voeren [4]. — Weldra werd van de zijde der Stad *Embden* aanzoek gedaan, dat de Staten metterdaad tot het zenden van Commissarissen zouden overgaan. Hieraan gehoor gevende, benoemden Hun Hoog Mogenden de Heren ALEXANDER VAN DER CAPELLEN, HENDRIK NOBEL, GODERT VAN REEDE VAN AMERONGEN, FREDERIK VAN SCHWARTZENBERG, WILLEM RIPPERDA en SCHAFFER, om de zaken in *Oost-Friesland* te regelen [5]. In het begin van Augustus (1635) waren deze Heren nog niet vertrokken. De wichtige tijdsomstandigheden hadden hunne reize belet [6]. Toen evenwel drong de Regering van *Embden* op bespoediging der zending aan: immers was het hoog tijd de beveiliging der grenzen te regelen: men zag aan het lot van *Schenkenschans*, hoe noodzakelijk het was, waakzaam te wezen. Werkelijk vertrokken alsnu de Gecommitteerden. Zij behartigden het als een deel hunner taak, de inkwartiering der Zweden in *Oost-Friesland* te verhoeden.

De Staten beschikken hier als machthebbenden.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4 April, 1633. [2] *Resol Stat.-Gen.* 1, 7 Nov. 1633. 1 Maart, 1634.
[3] *Secr. Resol.* 17 Junij, 1634. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 25, 26 Sept.; 31 Oct. 1634.
[5] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 16, 26 Maart, 3, 12 April, 1635. [6] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Junij, 1635.

Liet men de Zweden toe, zoo zouden de Keizerschen, die reeds *Hasselüne* en *Kloppenburg* ingenomen hadden, hunne voetstappen spoedig volgen [1]. — In het midden van December (1635) verlangden de Staten de Gecommitteerden uit *Oost-Friesland* terug te zien komen: hunne tegenwoordigheid te *'s Gravenhage* werd noodig geoordeeld. Toch liep het nog tot half Februarij (1636), eer zij ter vergadering der Staten-Generaal verslag van hunne zending deden [2]. Maar hunne terugkomst deed der Staten ijver om *Oost-Friesland* van alle inlegering van vreemde troepen te doen verschoonen, in geenen deele verminderen, en toen de Keizerschen in Februarij dit Landschap steeds meer naderden, werd er een oorlogschip op de *Eems* gelegd [3]. Alle bemoeijingen brachten echter niet zoo veel teweeg, dat de verdediging der grenzen later op zulk eenen voet geregeld was, dat de troepen van den Hessischen Landgraaf uit het Graafschap gehouden zouden hebben kunnen worden. Wat hiervan zij, daar de beveiliging van *Oost-Friesland* zonder krachtiger en gewilliger medewerking der Stenden te veel van onzen Staat zou gevergd hebben, zoo konden de Prins en de Staten geen overgroot bezwaar vinden in de bezetting van dat Graafschap door de Hessen, wier verblijf op hunne eigen grenzen lastig werd, te minder omdat men toen den toeleg om den Keizer te vriend te houden had opgegeven. 1634—1639.

Even als ten behoeve van *Oost-Friesland* bezigden de Staten hunnen invloed om het gebied van den Graaf van *Oldenburg* door de troepen der beide in *Duitschland* strijdvoerende partijen te doen ontzien, en deze Vorst was hun deswegens erkentelijk, gelijk hij deed betuigen door zijnen afgevaardigde Dr. SCHRAER. Met de hulp van God en den Koning van *Denemarken* hoopte hij, zoo verklaarde hij bij monde van dezen zijnen Gezant, de onzijdigheid te handhaven [4]. Dr. SCHRAER herwaarts uit *Oldenburg* afgevaardigd.

Vooral met *Brandenburg* was der Staten betrekking van uiterst kieschen aard. Hier gold het, eensdeels, den Keurvorst tot een niet gansch machteloos bondgenoot te blijven behouden, en anderdeels, dien Vorst niet zoo naauw aan ons te verbinden, dat daardoor zijne onpartijdigheid tegenover den Keizer in de waagschaal gesteld kon worden.

In Junij 1635 kwamen de Brandenburgsche Raden WIJNAND VON HEIMBACH en JOHAN VON BOYNENBURG, genaamd VAN HONSTEIN, herwaarts, om de ratificaties van het laatstelijk gesloten verdrag [5] te wisselen, en te vernemen, wanneer het den Staten gelegen zou komen om over het nog onbeslist geblevene te handelen, en uit de drie Koningen er eenen als scheidsrechter te kiezen ten einde uit te maken, of de Keurvorst gehouden Betrekkingen met den Keurvorst van *Brandenburg*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 4 Aug.; 9, 13 Nov. 1635. 28 Jan. 1636.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Dec. 1635. 16, 17 Febr. 1636. AITSEMA 268—271.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Febr.; 11 Maart, 1636.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Maart; 2 Mei, 1636. AITSEMA 361.

[5] Zie hiervoor, bl. 631.

1634—1639. was, ten behoeve van het regiment van VAN GENT, nog langer dan een tijdvak van drie jaren, ingegaan met 1632, de som van 120,000 gulden jaarlijks te betalen. Meer dan eene maand later gingen de Staten tot de ratificatie van het accoord over, evenwel niet zonder herhaald protest van *Gelderland*, welk Vorstendom de aanspraak, die het op de landen van *Kleef* en aanhoorigheden meende te moeten doen gelden, door de overeenkomst ter zijde gesteld achtte. Ten slotte liet *Gelderland* zich met eene acte van *non-prejudicie* tevreden stellen [1].

In het voorjaar van 1634 kwamen dezelfde Brandenburgsche Afgevaardigden, met den Ambtman VON AHR aan hen toegevoegd, op nieuw te *'s Gravenhage*. Zij betuigden, dat de Keurvorst der Staten vriendschap op den hoogsten prijs stelde [2]: deswegens had hij de betaling van die driemaal 120,000 gulden beloofd, en deze som reeds gedeeltelijk voldaan; maar thans nu hij (zoo verzekerde hij hier in strijd met andere getuigenissen) aan de zijde der Evangelischen deel nam aan den oorlog, die in *Duitschland* woedde, en zijne landen door allerlëi troepen afgeloopen werden, was het hem ten eenen male onmogelijk geworden, Hun Hoog Mogenden eenige bijdragen in geld of krijgsvolk te verleenen: veeleer zou hij van anderen hulp behoeven. Derhalve, hoezeer hij rechtens tot niets verplicht meende te zijn, zou hij het als eene gunst dankbaar aannemen, zoo Hun Hoog Mogenden hem ontslagen wilden rekenen. Anders zou hij zich aan de uitspraak van eenen der drie Koningen onderwerpen [3]. De zaak kwam niet spoedig tot eene beslissing, en door den Graaf VAN MANSFELD, die aan het hoofd van eenige troepen optrad als Keizerlijk Commissaris, bevoegd om ook in het Kleefsche de wet te stellen, [4] zag zich de Keurvorst zorg genoeg gebaard, om te schroomen Hun Hoog Mogenden, die hij zoo zeer noodig had, lastig te vallen. Bovendien was het hem steeds onmogelijk van de schuld, die hij hier te lande aangegaan had, en wier aflossing bij het verdrag van 1632 geregeld was, zelfs de renten te betalen [5]. Niettemin weigerde de Brandenburgsche Regering na den 10den April, 1635, het regiment van VAN GENT langer te bezoldigen. Eene maand later liet de Keurvorst de kennisgeving op beleefde wijze herhalen, »vertrouwende, dat Hun Hoog Mogenden, als zijnde een voorname Christelijke en de billijkheid lievende Staat, hem niets strijdig met de billijkheid en boven zijn vermogen zouden vergen." Alsnu kozen de Staten den Koning van *Frankrijk* tot scheidsrechter, voor

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Junij; 25, 30 Julij, 1633.

[2] Van 's Keurvorsten ingenomenheid met ons land gaf hij een sprekend bewijs door zijnen zoon naar *Leiden* ter studie te zenden. Deze zoon werd later de groote Keurvorst en Prins HENDRIKS' schoonzoon. *Vgl. Resol. Stat.-Gen.* 11, 12 Aug.; 11 Nov. 1634; 6, 23 Aug. 1636.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 17 Mei, 1634.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Sept. 1634.

[5] In September 1633 was de schuld gestegen tot 695,557 gulden. Zie *Resol. Stat.-Gen.* 5, 10 Sept. 1633. 27 Mei; 26 Sept. 1634.

1634—1639.

het geval dat de Keurvorst zich alsnog niet in het vriendelijke met hen wilde verdragen [1]. Intusschen werd het regiment zoo slecht betaald, dat de Staten den Heer VON HEIMBACH deswegens ernstig onderhielden, en de slotsom was, dat de Steden *Emmerik*, *Rees*, *Orsoy* en *Wezel* dat krijgsvolk zouden betalen onder belofte van teruggave, zoo de Koning den Keurvorst in het gelijk stelde [2]. Doch in den zomer van 1636 kwam er een traktaat betreffende de betaling van het regiment tot stand. Van den 17den October aanstaande zou de Brandenburgsche Regering het regiment voor hare rekening nemen tot het tijdstip der afdanking toe. Tevens werden de nieuwe kantoren van convooijen en licenten, door de Staten in Kleefschland opgericht, als strijdig met 's Keurvorsten soeverein recht, opgeheven. Het traktaat werd in November geratificeerd; doch de acten zouden niet uitgewisseld worden, voordat de Brandenburgsche Regering aan hare geldelijke verplichtingen zou voldaan hebben. Hiervan bleef zij echter in gebreke. Het regiment bleef ongeregeld betaald en onafgedankt [3].

Betrekkingen met den Hertog van *Palts-Neuburg*.

Veel had het bij voortduring in, diegenen onzer naburen, welke door hun geloof en betrekkingen tot onze tegenpartij behoorden, binnen de perken eener ten minste niet in beginsel prijsgegeven onzijdigheid te houden. Met geen ander doel ging de Heer HUYGENS in den zomer van 1634 op nieuw naar *Keulen* en *Dusseldorp* [4]. De Hertog van *Palts-Neuburg* zag zich aan den eenen kant door de Zweden de hun aangeboden onzijdigheid aanvankelijk geweigerd, maar zich aan den anderen kant door de Katholieke Ligue geperst om voor haar partij te kiezen [5]. Hier gold het voor de Staten, de Zweden en hunne tegenpartij beiden tot inschikkelijkheid te bewegen [6]. Maar onze eigen soldaten, hetzij stroopend onder de Zweedschen gemengd, of tot het verleenen van convooi den omtrek van *Maastricht* verlatende, gaven den Hertog maar al te veel grond tot hooggaande klachten wegens knevelarijen en doodslag op zijne onderdanen gepleegd [7]. Zijne Doorluchtigheid zou zich gaarne door eene vernieuwde overeenkomst tegen allen

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14 April; 9, 19, 20 Mei, 1635.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Jan.; 9 Febr.; 4, 19, 21 Maart; 1636.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Aug.; 28 Oct.; 5, 24 Nov.; 1 Dec. 1636. AITSEMA p. 336—338.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 5, 7 Aug. 1634. Den 17 Oct. 1634 was HUYGENS terug (Zie *Resol. Stat.-Gen.* 17 Oct. 1634). [5] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 13 Julij; 15 Aug. 1634.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 11, 14 Sep., 1634.

[7] Een bericht aangaande een bloedbad, door Nederlandsche ruiters tegen Guliksche boeren aangericht, deed de Staten »ten einde hun gemoed te ontlasten" besluiten het gepleegde feit voorbeeldig te doen straffen, »opdat Gods toorn over dezen Staat mocht worden ontgaan, die anders onvermijdelijk over ons zou komen." Later bericht strekte om de ruiters eenigermate te verontschuldigen (*Resol. Stat.-Gen.* 27 April; 8, 14 Mei, 1635).

1634—1639. overlast, die zijn land verarmde en zijne schatkist van hare inkomsten beroofde, gevrijwaard gezien hebben [1]. Ten dien einde zond hij CHRISTOFFEL STICKE herwaarts, schoon deze persoon bij de herinnering van zijne hier wegens hagemunterij terechtgestelden broeder niet aangenaam kon zijn, en zijne toelating tot de verlangde audienties zwarigheid vond [2]. Doch die wensch des Hertogs, door den Keurvorst van *Keulen*, naar zijne verklaring bij monde van zijnen Agent VAN DER VEECKEN [3] te oordeelen, gedeeld, zou wegens de velerlei troepen, zoo Keizerschen, als Hessen, die zich in het jaar 1636 in die oorden ophielden, onvervuld blijven. Integendeel, de ingezetenen van het Guliksche en de Stad *Aken*, welke den Keizerschen onder PICCOLOMINI mondbehoeften verstrekt hadden [4], zagen zich weldra door de Staten-Generaal veroordeeld tot de opbrengst van zware geldsommen, van gelijk bedrag als de waarde van het aan de Keizerschen verstrekte. Het Guliksche zou derhalve door ons krijgsvolk gedwongen worden tot de betaling van 200,000, en de Stad *Aken* van 40,000 Rijksdaalders. Spoedig verschenen afgevaardigden zoo van de Guliksche Stenden als van *Aken*, om deswegens een accoord te treffen. Bij de acte, aan de Guliksche Gedeputeerden wegens het getroffen accoord verleend, verklaarden de Staten, dat hun eisch daaruit voortvloeide, dat men zich niet bloot tot het verleenen van inkwartiering bepaald had: ware dit het geval geweest, zoo zouden Hun Hoog Mogenden zulks niet euvel hebben genomen: want, verklaarden zij, »met Keizer en Rijk onderhielden zij oprechte onzijdigheid [5]."

Deze verklaring deed niet veel af. Hoopte men de bemoeijingen van AITSEMA in *Oostenrijk* met een goeden uitslag bekroond te zien, het gerucht, dat het Katholieke *Aken* en het gebied van den Hertog van *Palts-Neuburg* aldus door ons werden gebrandschat, kon het Hof des Keizers niet gunstig voor ons stemmen. Werkelijk ontvingen de Staten in Julij eenen brief van AITSEMA uit *Linz*, waarin hij meldde, hoe bij den geheimen Raad des Keizers klachten waren ingekomen over den eisch, door ons aan die van *Gulik* en *Aken* gedaan. Zijne Keizerlijke Majesteit zag niet in, hoe wij bevoegd konden zijn van ingezetenen van het Roomsche Rijk een gelijk bedrag te vorderen, als dat wat zij als onderdanen aan den Keizer hadden op te brengen, en, wat de zaak nog harder maakte, die maatregel, op eene bevolking toegepast, die reeds boven vermogen door de ongeregeldheden van den oorlog bezwaard werd, moest haar geheel en al te

Bemoeijingen van AITSEMA bij den Keizer en de Keurvorsten.

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 22 Jan.; 21 Mei; 13 Julij, 1635.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 7 Sept. 1634. 20, 22 Junij; 14 Julij, 1635.

3 *Resol. Stat-Gen.* 14 April, 1635. JAN VAN DER VEECKEN de oude werd in dezen tijd door zijnen zoon van denzelfden naam opgevolgd (*Resol. Stat.-Gen.* 3 Sept., 1636).

4 *Resol. Stat.-Gen.* 7 Jan.; 21, 22, 26 Febr., 1636.

5 *Resol. Stat.-Gen.* 18 April; 4, 25, 26, 30 Junij; 3, 4, 6, 11, 12, 17 Julij, 1636.

gronde richten. Dus verzocht de Keizer de Staten-Generaal te handelen, gelijk Christelijken naburen betaamde. Intusschen was het Keizerlijk krijgsvolk uit die streken teruggeroepen, en was het, blijkens eene verklaring in Mei (1636) aan AITSEMA verleend [1], 's Keizers begeerte met ons op een voet van meerdere toegenegenheid en vertrouwelijkheid dan vroeger te leven. Deswegens vraagde AITSEMA, of wij de invordering dier sommen niet ten gevalle van den Keizer konden kwijtschelden. — Op dit schrijven besloten Hun Hoog Mogenden AITSEMA het accoord mede te deelen, dat zij met de Guliksche Gedeputeerden getroffen hadden met het bericht, dat zij ze ten gevalle van den Keizer zeer zacht en beleefd hadden bejegend. Ook scholden zij aan die van *Gulik* de opbrengst niet kwijt, met welke onderdanige verzoeken om uitstel zij ook aankwamen [2]. — 's Keizers welwillendheid werd AITSEMA slechts onder deze voorwaarde voorgespiegeld, dat de onderhandelingen met *Spanje* voortgang hadden en dus onze alliantie met *Frankrijk* verijdeld werd, en om *Spanje* niet te ontstemmen, verwees men AITSEMA naar den Keurvorstendag te *Regensburg:* zou onze Republiek eenige gunst van 's Rijkswege erlangen, zoo wenschte de Keizer, dat de Keurvorsten zulks tegenover *Spanje* zouden verantwoorden. Maar, toen de onderhandelingen van *Kranenburg* en *Turnhout* waren afgebroken, en *Schenkenschans* heroverd, was er geen kans, dat AITSEMA te *Regensburg* naar zijnen wensch zou slagen. Integendeel, de meening won veld, dat de Staten het Rijk met hun aanzoek om onzijdigheid slechts misleidden en intusschen de bijeenkomst der Keurvorsten te *Regensburg*, waar 's Keizers zoon tot Roomsch Koning moest verkozen worden, onmogelijk wilden maken. Hoe het zij, die bijeenkomst greep plaats, en de Spaansche Ambassadeurs leverden er eenige punten in, strekkende om den Keizer en den Vorsten des Rijks de verplichting om zijne Katholieke Majesteit tegen ons te ondersteunen, op het hart te drukken. De Hollanders, heette het in die artikelen, door schulden overladen en voortaan op geen hulp van vreemde troepen meer kunnende rekenen, zochten thans vrede, en slechts om gunstiger voorwaarden van *Spanje* te bekomen, wenschten zij zich vooraf onzijdigheid van de zijde des Rijks verleend te zien. Deze intusschen mocht het Rijk hun niet toestaan: want de Koning van *Spanje*, die een voordeeliger vrede verlangde, had aanspraak op den bijstand van het Rijk tegen schandelijke oproerlingen, die de Provinciën bezet hielden, welke die Koning van het Rijk in leen droeg, te meer daar de Hollanders het Duitsche Rijk bestookten. Tot een verdrag van onzijdigheid derhalve kon het Rijk zich niet aflaten, al was het ook dat men zich ter beveiliging van de Vorsten op de grenzen der Nederlanden van geweld tegen de Hollanders onthield, en, was het waar, dat onder keizer RUDOLF eene acte van onzijdigheid verleend was, de voorwaarden derzelve waren herhaaldelijk en nog onlangs erger dan ooit door de Hollanders geschonden.

1634—1639

[1] AITSEMA, II. bl. 410, 411.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Julij; 26, 29 Sept.; 2 Oct. 1636.

1634
1639.

Juist op den tijd van den *Prager* vrede hadden zij zich met de Franschen verbonden om, na gezamenlijk de Zuidelijke *Nederlanden* veroverd te hebben, het gebied der Katholieke Keurvorsten te bezetten. En wat zou een verdrag van onzijdigheid baten? Nimmer zou het den Calvinisten aan voorwendsels ontbreken om het te schenden, als hun belang zulks medebracht. Om den zoo uiterst gewenschten vrede te bevorderen, zouden geene zachte middelen baten, en wat zou het gevolg zijn, zoo de Keizer, door den Hollanderen onzijdigheid te verleenen, zich buiten de mogelijkheid stelde om den door hen beoorloogden Rijksvorst te helpen? Dan zou immers voortaan geen Rijkslid zich meer opgewekt gevoelen om den Keizer, die den Rijksleden zijnen bijstand onthield, op zijne beurt bij te staan. — In weerwil van *Spanjes* heftigheid achtte het Rijk, reeds met *Frankrijk* en *Zweden* in oorlog, den tijd niet gekomen om ook met de Staten-Generaal in oorlog gewikkeld te worden. Van dezen kant konden wij gerust zijn, en de Keizer scheen het raadzaam te achten, nu het hem niet geraden was vijandelijkheden aan te vangen, beleefdheid te toonen en toe te laten, dat er eenige punten door AITSEMA herwaarts overgezonden werden, waarop hem door de Staten, zonder dat deze zaak openlijk ter Generaliteit behandeld werd, vergund werd te onderhandelen [1]. Toch lieten de Staten zich niet misleiden, en ten blijke dat zij niet verwachtten, door den Keizer eenigzins erkend te worden, herinnerden zij der Koningin van *Bohemen*, die AITSEMA's tusschenkomst ten behoeve van haar geslacht bij vernieuwing verzocht had, juist in deze dagen, dat die Resident, al mocht hij zich ook te *Regensburg* het vertoon van een Ambassadeur veroorlooven [2], slechts »in zijn particulier" aan het Hof van den Keizer was [3]. Ten slotte erlangde AITSEMA dan ook niets meer van den Keizer ten antwoord, dan in Januarij 1637 eene verklaring, in nietszeggende bewoordingen vervat [4].

De Landgraaf van *Hessen* op onze grenzen.

Achtte de Keizer zich verplicht den Koning van *Spanje* tegen ons bij te staan, de Staten gaven van hunne zijde gehoor aan den Landgraaf van *Hessen*, die hen verzocht, hem de twee regimenten [5], welke de Koning van *Frankrijk* hier te

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 8, 20 Nov.; 1 Dec. 1636. *Resol. Holl.* 20, 21 Nov.; 6, 9, 15, 16, 17, 18 Dec. 1636. [2] AITSEMA, bl. 339. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 28 Julij, 1636.

[4] AITSEMA, 410—412, 422, 423, 493—494. Ten gevolge van zijne bemoeijingen in *Duitschland* had AITSEMA zich bij de Franschgezinden in ons land zoo gehaat gemaakt, dat hij herwaarts niet terug durfde komen, en gewaarschuwd dat de Staten voorhadden hem te *Hamburg* te laten oplichten, week hij naar *Praag* en *Weenen*, waar hij niet lang daarna is overleden (AITSEMA, 494, 499—501).

[5] Van het éene regiment, ten behoeve van den Koning van *Frankrijk* op onze grenzen geworven, was door dien Vorst het bevelhebberschap opgedragen aan WAARDENBURG, gewezen bevelhebber in *Brazilië* (*Resol. Stat.-Gen.* 2 April, 1635). Van het andere was de Heer VAN HULERT Kolonel.

lande gelaten had, af te staan, ten einde de Keizerschen, die zijn erfland stroopten, te keer te gaan, en daarna *Ehrenbreitstein* te gaan ontzetten en zoo doende eene krachtige afleiding te bewerken. De Staten van *Holland* dekten daarbij echter de verantwoordelijkheid van onzen Staat tegenover het Rijk door de zaak geheel op rekening van den Franschen Ambassadeur te laten komen [1]. Behalve deze troepen had de Landgraaf tot dezen tocht, volgens zijne verzekering, het volk van den Zweedschen Bevelhebber LESLE, met wien hij zich vereenigd had [2], ter zijner beschikking. In de volgende maand (September, 1636) kwam de Landgraaf in persoon in *den Haag*, om mond- en krijgsbehoeften te vragen, en bovendien te verzoeken, dat, ingeval zijne ruiters voor overmacht moesten zwichten, zij op ons grondgebied de wijk zouden mogen nemen: dan zou hij met die ruiters, zonder dat zij door ons in soldij werden genomen, mits alleen van mondkost voorzien, in verband met den Prins eenig krijgsbedrijf kunnen uitrichten. De Staten antwoordden hem, dat zij hem zijn verzoek om zich des noods binnen ons gebied terug te trekken, als voor hem noch voor ons dienstig, niet konden toestaan: diergelijk verzoek, zeiden zij, was vroeger aan de Zweedschen geweigerd, en, voegden zij er bij, hij moest het zich niet eigenmachtig veroorlooven, want in dat geval zou men er zich van onze zijde met geweld tegen verzetten [3]. Van den anderen kant maakten zij hem de aanschaffing der benoodigdheden door het voorschieten van eene belangrijke som gemakkelijk, waarbij men 's Prinsen aanbeveling in aanmerking nam [4]. 1634—1639.

Bij gelegenheid van het verblijf van den Landgraaf in *den Haag* werd van wege den Keurvorst van *Brandenburg* het reeds vroeger gedaan verzoek herhaald, dat de Staten hem zouden bewegen om de plaatsen in het land van *Mark*, met name *Soest*, *Hamm*, *Lippstadt* en *Lünen*, die hij stond te ontruimen, aan den Keurvorst in handen te stellen, die beloofde ze even sterk te bezetten of wel te ontmantelen en onzijdig te laten verklaren. De Staten handelden volgens des Keurvorsten wensch; doch de Landgraaf toonde zich daartoe gansch niet gezind, betuigende, dat de Keurvorst zich als zijn openbare vijand had gedragen. Dit vernemende, beijverden zich de Staten om de onmin tusschen de beide Vorsten voor uitbarsting te behoeden, en toen in de volgende maand October de Keizerschen die oorden naderden, begrepen zij, dat het raadzaam was, niet op het verzoek van den Keurvorst aan te dringen [5].

De nadering der *Hessen*, door de Keizerschen voortgedreven, baarde hier te lande groote zorg. Tegen het einde van de maand September (1636) was de Overste MYLANDER,

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Aug.; 24 Sept. 1636. *Resol. Holl.* 24 Sept. 1636.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Junij, 1636.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 6, 9 Sept. 1636.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 23 Sept. 1636. *Resol. Holl.* 18, 23, 26 Sept. 1636.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 11 Sept.; 8, 13 Oct. 1636.

1634—1639. voor de Keizerschen terugtrekkende, van zins de *Lippe* over te steken en zich in het Land van *Kleef* neder te slaan. Reeds begon de Hessische Commissaris GROENEWALT aan de Kleefsche Gemeenten onder *Wezel* eene zware schatting op te leggen. Dit verstaande, lieten de Staten den Landgraaf, die den *Haag* verlaten had, weten, dat hij MYLANDER evenmin moest toelaten op Kleefschland, als op ons land terug te trekken. Ging hij voort aldaar oorlogsbelasting te vorderen, dan zouden de Keizerschen er ongetwijfeld toe overgaan om hetzelfde te doen. Niettemin deed het Hessische volk eenen inval in den omtrek van *Bislich*, alwaar het de boeren kwalijk bejegende. Alsnu herhaalden de Staten hunne waarschuwing onder bedreiging, dat bij verzuim Hun Hoog Mogenden zelven maatregelen nemen zouden [1]. Op raad van den Prins liet men deze handelwijze ten aanzien van den Landgraaf bij monde van AITSEMA te *Regensburg* gelden als een bewijs, hoe naauwgezet wij gezind waren de onzijdigheid met betrekking tot het Rijk te bewaren, en dat wel op een tijdstip, heette het, dat drie Keizerlijke regimenten ruiterij, onder het bevel van den Graaf van FERIA, bij den vijand tegen ons in dienst gesteld werden [2]. Op deze wijze scheen te blijken, dat de Prins op het winnen van 's Keizers goede gunst bedacht was. Werkelijk had hij kortlings door eenen brief van AITSEMA vernomen, dat de Keizer hem niet alleen de investituur van *Meurs* en andere Heerlijkheden zou vergunnen, maar hem ook, door *Meurs* tot een Vorstendom te verheffen, tot Rijksvorst zou maken. Deze zaak, onder het volk ruchtbaar wordende, veroorzaakte niet weinig opspraak. Slechts door den Spaanschen invloed op de Raden des Keizers ontging den Prins eene gunst, die zijnen goeden naam hier te lande en het vertrouwen, dat *Frankrijk* op hem had, ongetwijfeld zeer geschaad zou hebben. Almede hierdoor gaven de onderhandelingen van den Resident AITSEMA al meer en meer stof tot bedenkingen, en deze vermeerderden grootelijks, toen onze afgevaardigde zelve niet bloot, als vroeger, met een adellijken titel, maar met een vierde deel van het eiland *Ameland*, waarover de Keizer als een Rijksleen meende te kunnen beschikken, begiftigd werd [3]. De ongunst, waarin de bemoeijingen tot het sluiten van een verdrag van onzijdigheid alzoo ook van dezen kant geraakten, gepaard aan den voor 's Keizers vijanden zoo gunstigen indruk, dien het

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Sept.; 17 Oct. 1636.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Oct. 1636.

[3] De drie andere vierdedeelen bekwamen ERNST ZUHM, een Pommersch edelman, gehuwd met eene jonkvrouw uit het aloude geslacht der CAMMINGA's, Heren van *Ameland*, voorts de Heren BEAUMONT en OETGENS VAN WAVEREN, Gecommitteerde Raden van *Holland*. De Staten van *Holland* namen dit zeer euvel op en stelden de stukken betreffende deze zaak in handen van den Hoogen Raad, bewerende, onder andere bezwaren tegen de beleening, dat *Ameland* een Hollandsch leen was. Van hun recht als leenheren hebben dan ook de Staten van *Holland* in 1641 ten behoeve van FRANÇOISE CAMMINGA, gehuwd met Jonker JEBBO ALDRINGA, gebruik gemaakt (AITSEMA, II, bl. 315, 317, en HOOGSTRATEN, *Woordenb.* op het woord *Ameland*).

bericht van der Zweden overwinning te *Witstock* hier te lande maakte, had het gevolg, dat men de Hessen van nu aan zoo streng niet weerde, als men aanvankelijk besloten had [1]. Toen de Heer VAN DIEDEN, Goeverneur van *Wezel*, aan den Prins gevraagd had, hoe zich te gedragen, wanneer de Hessen, door de Keizerschen vervolgd, zich onder het kanon zijner vesting terugtrokken, en de Prins deze vraag aan het oordeel der Staten onderworpen had, namen Hun Hoog Mogenden in aanmerking, dat de Hessen, niet boven de 5 of 600 paarden sterk, gansch niet tegen de Keizerschen opgewassen waren, en op dezen grond stelden zij aan Zijne Excellentie voor, hun in de eene of andere stad, door de onzen bezet, eene wijkplaats te verleenen [2]. Intusschen bleven de Hessen in Kleefschland, en naderden zij onze grenzen al meer en meer. Tegen het einde der maand October waren zij tot *Emmerik* afgezakt, en weldra bevonden zij zich in de *Lijmers*. Aan gene zijde van den *Rijn* in Kleefschland vorderde de Landgraaf oorlogsbelasting in, en richtte een kantoor op van convooijen en licenten. Hiertegen verzochten de Afgevaardigden van den Keurvorst van *Brandenburg* Hun Hoog Mogenden te waken, en alsnu kreeg de Heer VAN DIEDEN een en andermaal last, den Landgraaf ondubbelzinnig aan te zeggen, dat hij die heffing had te staken, ja, het ingevorderde terug te geven, en dat wel onder bedreiging dat men zijne gewelddadige handelingen met de sterke hand van wege dezen Staat zou te keer gaan. Deze bedreiging echter moest VAN DIEDEN niet uitvoeren, zonder alvorens aan Hun Hoog Mogenden en den Prins nader bericht gedaan te hebben. Tegelijk kwamen er van den kant van den Goeverneur van *Gelder* klachten in over schennis der onzijdigheid van onze zijde, hetgeen gepaard aan de omstandigheid, dat vele Spaanschen uit die vesting zich met de Keizerschen bij *Dortmund* vereenigden, bedenkelijk genoeg was [3]. Waar zou men met die Hessen heen? Hen, die in de soldij van onzen bondgenoot den Koning der Franschen stonden en onze belangen in *Duitschland* bevorderden, met geweld te bedwingen, kwam niet in bedenking. Maar kon men ze op het grondgebied van den Keurvorst van *Brandenburg* laten huishouden? Zoo zou mogelijk deze Vorst er te eerder toe overgegaan zijn, om, even als de Keurvorst van *Saksen* reeds gedaan had, openlijk voor den Keizer en tegen de Zweden met hunne bondgenooten in *Duitschland* partij te trekken. Geen wonder, dat het gerucht ontstond, dat den Hessen in *Oost-Friesland* een goed heenkomen zou toegelaten worden. Immers aan de partij, die de zwakke Graaf van dit gewest kon kiezen, was minder gelegen. Hoe het zij, den 13[den] November (1636) verscheen een Burgemeester van *Embden*, HENDRIK HERBERTS, voor de Staten-Generaal met de herinnering, hoe Hun Hoog Mogenden eenmaal beloofd hadden, dat zij de Stad zouden bijstaan, alsof zij een lid der Vereenigde Provinciën ware. Dit kwam thans te pas, nu de ge-

1634—1639.

---

[1] AITSEMA, II, bl. 338. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 13 Oct. 1636.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Oct.; 3, 8, 10, 19, 29 Nov. 1636.

1634—1639.

ruchten van aanstaande Hessische inkwartiering aanhielden. Derhalve verzocht hij de Staten, die ramp met alle middelen, even als vroeger de inlegering der Zweden, van het Landschap af te wenden, en daartoe aan den Koning van *Frankrijk*, in wiens dienst de Landgraaf was, te schrijven [1]. Voor het oogenblik lieten de Staten de Oost-Friezen gevoelen, dat zij zich zelven zouden moeten helpen, en hunne grenzen, zooals vroeger beraamd was, met de vereende krachten der verschillende Leden van het gewest zouden moeten bezetten. Boven de 400 man, die daartoe van het Embdensche garnizoen beschikbaar zouden zijn, waren er nog wel 1200 man noodig, en men vernam nog slechts van 200 man, door den Graaf gelicht [2]. — Konden de Oostfriezen op hulp van onze zijde aanspraak maken, daar het hunne eigen schuld was, zoo zij weerloos waren?

Even moeilijk als het voor onze Republiek was 's Keizers tegenstanders te begunstigen zonder de onzijdigheid tegenover het Rijk al te zeer te schenden, even veel beleid was er toe noodig om de vrije vaart in de Noord-Duitsche rivieren te handhaven, zonder den Koning van *Denemarken* al te zeer te vertoornen. Vooral de handhaving van de vriendschap met *Denemarken* benevens de bevordering der Nederlandsche handelsbelangen in de rivieren van *Hamburg* en *Bremen*, was de dubbelzinnige taak van FOPPE VAN AITSEMA. In den zomer en het najaar van 1636 was hij te *Regensburg* mede werkzaam om de Keurvorsten over te halen, Koning CHRISTIAAN de heffing van den *Glückstadtschen* tol te verbieden [3].

Opheffing van den tol door *Denemarken* op de *Elbe* ingevorderd.

Er was met *Hamburg* een traktaat van gemeenschappelijke gewapende verdediging van den handel beraamd [4], vooral tegen de geweldadige invordering van den hoogen Elbetol, sedert 1633 door den Koning van *Denemarken* opgericht, en de Syndicus der Stad, JOHAN BARMERS, kwam in het begin van het jaar 1635 te *'s Gravenhage* met een ontwerp van zoodanig traktaat, in overleg met AITSEMA opgesteld [5]. Doch tot een afdoend krachtig besluit kon de zaak niet komen. De algemeene toestand van *Europa* in 1635, zoo dreigend, eensdeels wegens de houding van den Keurvorst van *Saksen*, die op vrede met den Keizer bedacht was, en anderdeels wegens de openlijke vredebreuk tusschen *Frankrijk* en *Spanje*, maakte de Staten huiverig om zich ook nog tot een gewapend optreden tegenover *Denemarken* te verbinden [6]. Dus met Koning CHRISTIAAN IV op een goeden voet te blijven, bleef de toeleg van Hun Hoog Mogenden. Dit bleek ook uit den last, aan hunne Gezanten, die den vrede tusschen *Zweden* en *Polen* gingen bemiddelen, gegeven, om dezen Koning op de reize te gaan begroeten. Voorbij het slot

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 13 Nov. 1636.

2 *Resol. Stat.Gen.* 21 Nov.; 4, 8 Dec. 1636.

3 AITSEMA, 495, *Resol. Stat.-Gen.* 7 Oct. 1636.

4 Zie hiervoor, bl. 800.

5 *Resol. Stat.-Gen.* 2 Febr., 1635.

6 *Resol. Stat.-Gen.* 21 Febr.; 22 Maart; 8 Mei, 1635. AITSEMA, II, bl. 291.

Kroonenburg aan de Sond, waar de Vorst zich bevond, voorbij stevenend, verzochten onze Ambassadeurs gehoor; doch de Koning verontschuldigde zich op grond van het gemis van een staatsiegewaad en van zijn gevolg. Een dag of vier later, alsof toen in dit gebrek voorzien ware, liet de Koning hen weten, dat als zij dadelijk kwamen, daar hij op het vertrekken stond, hij hun te woord zou staan. Weinig ingenomen met zulk eene bejegening, verledigden zich de Gezanten niettemin den Koning hunne opwachting te maken. Van de gelegenheid maakten zij gebruik om zich over de beperking, waaraan onze handel op *Noorwegen* was onderworpen, te beklagen. Bij hun vertrek werden de eereschoten, die zij, het anker lichtende, deden, van het Slot niet beantwoord [1]. — De belemmering van den handel op *Noorwegen* was het eenige bezwaar niet, dat er in dezen tijd tusschen *Denemarken* en onze zeevaarders bestond. De Koning klaagde op zijne beurt, dat onze visschers zich in de wateren van *IJsland* vertoonden. Hierover verklaarde hij zich zeer verstoord; maar de onzen lieten het recht van eerste ontdekking gelden. Daarbij kwamen klachten over miskenning van 's Konings soevereine rechten, in gewelddadig verzet tegen de uitspraak der Justitie bestaande, waaraan zich de kapiteins, zoo van onze oorlogschepen als van de buitengewone Equipage op *Oosten* en *Noorwegen*, schuldig maakten. De Staten trokken zich de zaak aan, om, waar schuld bleek te bestaan, de overtreders te straffen [2]. Ook werden de pogingen, door CHRISTIAAN aangewend om in de *Oost-Indiën* betrekkingen te onderhouden, door onze Compagnie aldaar tegengewerkt, hetgeen den Koning eene nieuwe grieve was [3]. Maar niets ontstemde hem zoo zeer als de eindelijk ook door toedoen van AITSEMA te *Regensburg* bewerkte afschaffing van den *Glückstadschen* tol [4]. 1634—1639.

Doch aan alle bemoeijingen van dezen Vertegenwoordiger van onzen Staat bij Keurvorsten en Keizer kwam weldra een einde door de overwinning, welke de staatkunde dergenen, die zich uitsluitend aan *Frankrijk* wilden houden, hier te lande behaalde. Veel intusschen had het gekost de Provincie *Holland* van het voornemen af te brengen om eenige troepen af te danken, en middelerwijl was een groot deel van het saizoen verloopen [5]. Tot eenen veldtocht kwam het dan ook in dit jaar (1636) niet. De inspanning, vereischt om *Schenkenschans* te heroveren, vergde trouwens genoeg van der Staten krachten.

---

[1] AITSEMA, II, bl. 237, 238.

[2] *Resol. Holl.* 4 April; 8 Mei; 20, 26, 29 Junij; 11 Julij, 1635. *Resol. Stat.-Gen.* 5 Junij; 2 Julij; 13 Oct.; 11 Dec. 1635. 4 Jan. 1636.

[3] *Resol. Stat.—Gen.* 28 Maart, 1636.

[4] AITSEMA, 420, 421.

[5] Zie hiervoor, bl. 817.

VERBETERINGEN.

Deel III, Stuk III, bl. 607, reg. 6, *staat:* Administrateur VON MEIDEBORCH, *lees:* Administrator van *Maagdeburg.*

Bl. 123, reg. 2, *staat:* SCHOLTE, *lees:* SCHOTTE.

Bij de Noot 1 op bl. 105, voege men: doch zie WAGENAAR, D. XVIII, bl. 490.

Deel III, Stuk IV. Bij hetgeen op bl. 476 van ond. gezegd wordt, vergelijke men de Noot 1 op bl. 571.

Bij hetgeen op bl. 581 van boven gezegd wordt, vergelijke men de Noot 2 op bl. 619.

INHOUD VAN HET DERDE DEEL, 4e STUK.

EERSTE HOOFDSTUK.

Engeland *verzekert zich, bij zijne veranderde staatkunde, van de gezindheid van den Prins*, bl. 5. — *Inval van* HENDRIK VAN DEN BERG *in de* Veluwe, bl. 7. — *Gezanten naar* Engeland *gezonden*, bl. 9. — *Hunne instructie*, bl. 11. — *Stemming der gemoederen in* Engeland *ten onzen aanzien*, bl. 12. — JACOBUS *is nog niet los van het verbond met* Spanje, bl. 13. — *De Gezanten hebben een tweede gehoor bij den Koning*, bl. 14. — *Er worden Commissarissen benoemd om met hen te onderhandelen*, bl. 16. — *Kuiperijen van de Spaansche Gezanten*, bl. 17. — *De Commissarissen zijn toegefelijker*, bl. 18. — *Duinkerksche schepen op de reede van* Duins *door een Engelsch oorlogschip beschermd*, ald. — *Misnoegen in* Engeland *over de terechtstelling van Engelsche zamenzweerders op* Amboina, bl. 19. — *Er worden artikels van alliantie geteekend*, bl. 21. — *Afscheid der Gezanten*, bl. 22. — *Gezanten naar* Frankrijk *benoemd*, bl. 23. — *Hunne Instructie*, bl. 24. — *Hunne aankomst in* Frankrijk, bl. 25. — DU MAURIER *teruggeroepen en door* D'ESPESSE *vervangen*, ald. — *De Koning biedt onderstand onder zekere voorwaarden*, bl. 26. — *Klachten over de rooverijen der Algerijnen*, bl. 27. — *De punten van verdrag worden op schrift gesteld*, bl. 28. — *De onderhandelingen schijnen afgebroken*, bl. 29. — *Niettemin komt er een Verdrag tot stand*, bl. 30. — *Inhoud van het Verdrag*, ald. — *Beteekenis van het optreden van* RICHELIEU *in* Frankrijk, bl. 31. — Spanje *geeft den strijd niet op*, bl. 32. — *Gezantschap van* BETHLEN GABOR, bl. 33. — *Handelwijze der Staten in* Oost-Friesland, bl. 35. — MANSFELD *krijgt een nieuwe legermacht*, ald. — *Plan van* SPINOLA *om* Breda *te belegeren*, bl. 37. — *De Prins trekt te velde*, bl. 38. — *Aanslag op het kasteel van* Antwerpen, bl. 39. — *Verovering van* San Salvador *in* Brazilië, bl. 41. — *Vestiging in* Nieuw-Nederland, bl. 43. — *De Prins wordt ziek*, bl. 44. — *Huwelijk van Prins* FREDERIK HENDRIK, bl. 45. — *Dood van den Prins*, bl. 47.

TWEEDE HOOFDSTUK.

De Staten-Generaal benoemen Prins HENDRIK *tot Kapitein- en Admiraal-Generaal*, bl. 49. — *De Staten van* Holland *benoemen den Prins tot* Stadhouder *en bevorderen zijne benoeming als zoodanig bij de andere Provinciën, behalve bij* Groningen, bl. 51. — *Graaf* ERNST CASIMIR *wordt Stadhouder van* Groningen *en* Ommelanden, bl. 53. — *Met welk oog moesten de Zuidelijke Nederlanden de verheffing van Prins* HENDRIK, *en de Prins* Spanje *en de Zuidelijke Nederlanden aanzien?* bl. 54. — *Aankomst van troepen, door* MANSFELD *nieuw geworven*, bl. 55. — *Voortzetting van het beleg van* Breda, bl. 57. — SPINOLA *eischt de vesting op*, bl. 58. — *Zij geeft zich over*, bl. 59. — *Plannen van* RICHELIEU, bl. 61. — *Op aandrang van* Frankrijk *wordt* PIJNACKER *op nieuw naar* Algiers *gezonden*, ald. — RICHELIEU *wenscht de ondersteuning der Staten tot onderwerping van* Rochelle, bl. 62. — *Komst van den nieuwen Franschen Gezant*, D'ESPESSES, *te* 's Hage, bl. 63. — *Verdrag, bemiddeld door den Baron* DE COUPPET, bl. 64. — *Waarschijnlijke bedoeling van dit Verdrag*, bl. 65. — *Verzoek van den Koning van* Frankrijk *om schepen te mogen koopen, en straks om 16 oorlogschepen tot zijnen bijstand tegen* SOUBISE, bl. 66. — *De Staten staan het verzoek toe*, bl. 67. —

Bepaling omtrent het bevel over Nederlandsche schepen door Fransche kapiteins te voeren, bl. 68. — *De Staten willen deze bepaling ontduiken*, bl. 70. — *Verstoordheid des Konings deswegens*, bl. 72. — *De Staten geven den eisch toe*, bl. 74. — HAUTAIN *komt met zijne vloot op de Fransche kust*, bl. 75. — *Hij wordt met die van* Rochelle *handgemeen*, *en lijdt de nederlaag*, bl. 79. — HAUTAIN *zoekt een nieuwen scheepstrijd*, bl. 80. — *Hij verslaat* SOUBISE *en die van* Rochelle, *en verlangt met zijne vloot huiswaarts te keren*, bl. 81. — *Onderhandelingen tusschen* Engeland *en* Denemarken, bl. 82. — *De zaak van* Amboina *blijft hangende*, bl. 83. — *Termijn door* JACOBUS *gesteld om deswegens voldoening te ontvangen*, ald. — CARLETON *bemoeit zich met de zaak*, bl. 84. — *De Staten van* Holland *zorgen*, *dat men hem waardiglijk te woord sta*, bl. 85. — *Maatregelen van wedervergelding door* Engeland *genomen*, *en plannen van scheiding tusschen de beide Compagniën*, bl. 86. — *Afloop van de zaak der Duinkerkers*, *te* Duins *geblokkeerd*, bl. 87. — JOACHIMI *wordt gewoon Ambassadeur te* Londen, ald. — *Grieven van* Engeland *tegen den gewezen Goeverneur-Generaal* KOEN, ald. — *Betrekkingen tusschen* Zweden *en* Denemarken, bl. 88. — *De Koning van* Denemarken *besluit aan de oorlog in* Duitschland *deel te nemen*, bl. 90. — Engeland *wil eene vereenigde Engelsche en Nederlandsche vloot uitrusten*, ald. — *'s Prinsen gezindheid ten aanzien van die naauwe aansluiting aan* Engeland. *Hij blijft geneigd tot schikking met* Spanje, bl. 91. — *Buitengewone Gezanten naar* Engeland *benoemd*, bl. 92. — Engeland *vraagt uitgelezene manschappen uit de Engelsche en de Schotsche regimenten in Nederlandsche dienst*, bl. 93. — *De scheepsmacht op de Vlaamsche kust en in de Noordzee wordt versterkt*, bl. 94. — *De Admiraal en de Vice-Admiraal van de twintig schepen*, *die zich bij de Engelsche vloot zullen voegen*, *worden benoemd*, bl. 95. — *Gezindheid van den Keurvorst van* Brandenburg, bl. 96. — *Beschikkingen omtrent de troepen van* MANSFELD, bl. 97. — *Staat van het geschil wegens het gebeurde te* Amboina, bl. 98. — *Komst der buitengewone Nederlandsche Gezanten te* Londen, bl. 99. — *Hunne eerste gesprekken met Engelsche Staatslieden*, bl. 100. — *Hunne audienties bij den Koning*, bl. 102. — *De conferenties blijven nog uitgesteld*, bl. 103. — *Ontwerpartikelen tot eene of- en defensieve alliantie*, bl. 104. — *Kritiek van* SOMMELSDIJK *over de wijzigingen*, *door de Staten op de ontwerpartikelen voorgesteld*, bl. 105. — *Drie gewichtige eischen door de Engelschen geopperd en door de onzen afgewezen*, bl. 107. — *Acte*, *waarbij de zaak van* Amboina *als nog onafgedaan wordt erkend*, ald. — *Terugkeer der Gezanten*, bl. 108. — SOMMELSDIJK *wordt benoemd tot buitengewoon Ambassadeur naar* Frankrijk, bl. 109. — *Bedoelingen van* Engeland, ald. — *Vermoedens omtrent 's Prinsen gezindheid tot vrede*, bl. 111. — *Houding van de Provincie* Zeeland, ald. — *De Prins reist derwaarts*, bl. 112. — *Staat der blokkade van de Vlaamsche kust*, ald. — *Aandrang tot terugroeping van* HAUTAINS *vloot uit* Frankrijk, bl. 114. — *Komst van de Lords* BUCKINGHAM *en* HOLLAND, *te* 's Gravenhage, bl. 115. — *Hunne bemoeijing met de godsdienstzaken hier te lande*, ald. — *De hoop der Remonstranten vervlogen*, bl. 116. — *Bijstand aan* Denemarken *verleend*, bl. 118. — GABRIEL OXENSTJERNA *te* 's Gravenhage, bl. 119. — *Verdrag met* Engeland *en* Denemarken *gesloten*, bl. 120. — *Houding van den Franschen Gezant bij dat Verdrag*, bl. 122. — *Instructie van* SOMMELSDIJK *als buitengewoon Gezant in* Frankrijk, bl. 123. — *Eerste gehoor van* SOMMELSDIJK *bij den Koning*, bl 124. — *Eerste bezoek bij* RICHELIEU, bl. 125. — *De Koning zal aan de Vereenigde Provinciën geen nader bondgenootschap verleenen*, *zoo niet de zaak van* Rochelle *eerst geschikt zij*, bl. 126. — *Voorwaarden*, *welke de Kardinaal aan die van* Rochelle *gesteld wil hebben*, bl. 128. — *Onze Gezant rept van zijn vertrek*, bl. 129. — RICHELIEU *wil* BUCKINGHAM *door tusschenkomst van* SOMMELSDIJK *verzoenen*, bl. 130. — HAUTAIN *meent tot zijn vertrek 's Konings verlof te behoeven*, bl. 131. — *De Staten slaan 's Konings verzoek af om eenige schepen van* HAUTAINS *vloot te mogen koopen*, bl. 132. — *Kapitein* QUAST *verzaakt met zeven schepen de taak hem in de dienst van den Koning van* Frankrijk *opgedragen*, bl. 134. — *Ontwerp van verzoening tusschen den Koning en* Rochelle, *door onze Gezanten voorgeslagen*, bl. 136. — *Hunne audientie deswegens bij den Koning*, bl. 138. — *Conferentie*, *daarop gevolgd*, bl. 139. — *Lord* HOLLAND *en* CARLETON *komen in* Frankrijk *aan*, bl. 140. — *De Staten slaan 's Konings verzoek af om eenige schepen uit* HAUTAINS *vloot te koopen*, ald. — *De Fransche Regering is gezind tot vrede met* Rochelle, bl. 142. — *Plan van* Engeland *om zich van* Duinkerken *meester te maken*, bl. 144. — *De vrede met* Rochelle *komt tot stand*, bl. 145. — *Vertrek van* HAUTAIN *met de vloot*, bl. 146. — *Ongenoegen deswegens aan het Hof*, ald. — Frankrijk *is gezind tot vrede met* Spanje, bl. 147. — *Voldoening van de Staten wegens* HAUTAINS

vertrek gevorderd, bl. 148. — *Vrede tusschen* Frankrijk *en* Spanje, bl. 150. — *De Fransche Commissarissen dragen een ontwerp van alliantie met de Vereenigde Provinciën voor*, bl. 152. — *Hoezeer gewijzigd, blijft dat ontwerp onaannemelijk*, bl. 153. — RICHELIEU *tracht door eenig gunstbetoon aan den Prins van Z. Exc. oogluiking ten aanzien der aanstelling van priesters bij de Fransche regimenten te verwerven*, bl. 155. — *Afscheidsgehoor bij den Koning*, ald. — SOMMELSDIJK *terug in* den Haag, bl. 157. — *Tocht der vereenigde Engelsche en Nederlandsche vloot*, ald. — *Uitrusting van eene tweede vereenigde vloot*, bl. 158. — *Blokkade der Vlaamsche kust*, ald. — *Geschillen in* Friesland, bl. 159. — *De Staten-Generaal nemen een besluit in de zaak*, ald. — *Vergeefsche zending der Staten naar* Friesland, ald. — *Nieuwe bezending. Maatregelen van bedwang beraamd*, bl. 160. — *Onlusten te* Leeuwarden, bl. 161. — *De Staten-Generaal zien van geweldige maatregelen tegen* Friesland *af*, bl. 162. — *Ook* Zeeland *is verre van vaardige medewerking met de Generaliteit*, bl. 163. — *De Staten bemoeijen zich op nieuw met de zaken van* Oost-Friesland, bl. 164. — *Staat der krijgvoerende legers in den Nedersaksischen Kreis*, bl. 165. — MANSFELD *bij* Dessau *geslagen*, bl. 166. — CHRISTIAAN VAN BRUNSWIJK *komt te sterven*, bl. 167. — *Geruchten van bestand tusschen de Nederlanders en* Spanje, ald. — *Onderhandelingen over de uitwisseling der gevangenen*, bl. 168. — *Ontmoeting van Kapitein* VAN DER BURCHT *met eenige vijandelijke schepen*, bl. 170. — *Voortgezette ondersteuning van Koning* CHRISTIAAN, bl. 171. — *Verlies van* San-Salvador, ald. — *Bericht van de verovering van* Portorico, bl. 173. — *De soldaten, wegens het gebeurde te* San-Salvador *gevangen, krijgen vergiffenis*, bl. 174. — *De West-Indische Compagnie verliest den moed niet*, ald. — *De Prins en Graaf* ERNST CASIMIR *trekken te velde*, bl. 176. — Oldenzaal *belegerd en ingenomen*, ald. — *Mislukte tocht van den Prins tegen* Vlaanderen. bl. 177. — *Verwachtingen op* BETHLEN GABOR *gevestigd*, bl. 179. — *Gezant van dien Vorst te* 's Gravenhage, bl. 180. — *Antwoord der Staten op zijne voordracht*, bl. 181. — *Oorlogsbedrijven in* Nedersaksen, bl. 182. — *Houding der Staten na de nederlaag van* CHRISTIAAN IV *bij* Lutter, bl. 183. — *Afloop van* MANSFELDS *tocht naar* Silezië, bl. 185. — *De voordeelen, door de tegenpartij in* Duitschland *behaald, brengen meer aaneensluiting tusschen de Provincien te weeg*, bl. 186. — *Veranderde gezindheid van* Friesland, ald. — *en van* Zeeland, bl. 187. — *De Staten verzekerden zich van* Oost-Friesland, ald. — *Voornemens van de wederzijdsche Legerhoofden*, bl. 190. — *Inval van de ruiters van den Graaf* VAN DEN BERGH *in 's Prinsen legerplaats*, bl. 191. — *Aanval op* Sluis, bl. 192. — SPINOLA *wil de Zuidelijke Nederlanden door bevordering van den handel en door uitbreiding van de macht ter zee met de Noordelijke Provinciën doen wedijveren*, ald. — *Voorzorg der Staten tegen eene onvoorwaardelijke zamenwerking van ons eskader met de Engelsche scheepsmacht*, bl. 195. — *Redenen, die de Staten daartoe bewogen*, bl. 197. — *Poging om den Engelschen Ambassadeur het recht van zitting in den Raad van State te ontnemen*, ald. — *Geweldadigheden der Engelschen tegen onzen handel*, bl. 198. — JAKOB CATS *als afgevaardigde naar* Engeland *benoemd*, ald. — *Zijne aankomst in* Engeland, *en zijn weêrvaren aldaar*, bl. 199. — KOEN *vertrekt weder naar* Oost-Indiën, bl. 200. — *Klachten deswegens van* Engelands *zijde*, bl. 201. — *Bemoeijingen van* CATS *te* Londen, ald. — BUCKINGHAM'S *plannen tegen* Frankrijk, bl. 202. — CARLETON D'IMBERCOURT *te* 's Gravenhage, bl. 203. — *De Prins van* Oranje *wordt Ridder van den Kouseband*, bl. 204. — *Staat der onderhandelingen met* Frankrijk, bl. 205. — *Onordelijkheden door Franschen hier te lande bedreven*, bl. 206. — *Pogingen tot een nieuw verdrag met* Frankrijk, bl. 209. — *Het komt tot stand, doch wordt door de Staten niet bekrachtigd*, bl. 210.

DERDE HOOFDSTUK.

Stand der partijen hier te lande, bl. 212. — *Slapheid van* Zeeland, bl. 213. — *Verdeeldheid tusschen de stad* Groningen *en de* Ommelanden, bl. 214. — *Houding en behandeling der Remonstranten*, bl. 216. — *Belemmering van den handel in de* Oostzee, bl. 219. — *Maatregelen daartegen*, bl. 221. — *Gezanten tot* GUSTAAF ADOLF *en den Koning van* Polen *benoemd*, ald. — *Hunne Instructie*, bl. 222. — *Hun bezoek te* Koppenhagen, bl. 223. — *Hunne audientie bij den Koning van* Zweden, ald. — *en bij den Koning van* Polen, bl. 224. — *Antwoord van den Koning van* Polen *op hunne propositie*, bl. 225. — *Tweede audientie bij*

GUSTAAF ADOLF, bl. 226. — *Aanvang der onderhandelingen*, bl. 228. — GUSTAAF *wil zich het gerust bezit der Kroon van* Zweden *door den Koning van* Polen *gewaarborgd zien*, ald. — *Men wenscht tot een voorloopige schikking te komen*, bl. 229. — *De onderhandelingen worden afgebroken*, bl. 230. — *Afscheidsaudientie bij den Koning van* Polen *in het leger*, ald. — *Vertoef der Gezanten te* Dantzig, bl. 231. — *De onderhandelingen zullen hervat worden*, bl. 232. — *Zij leiden tot niets*, bl. 233. — *Onze Gezanten keren naar het Vaderland terug*, ald. — *De Koning van* Denemarken *bij voortduring door ons ondersteund*, ald. — *'s Konings zaken gaan achteruit*, bl. 235. — Holland *wil den strijd onverdroten voortgezet hebben*, bl. 236, — *en roept de Provinciën tot bijdragen voor het zeewezen*, bl. 237. — *Het vraagstuk van het openen der licenten op neutralen*, bl. 238. — *Nieuwe onderhandelingen tot uitwisseling der gevangenen*, bl. 240. — *Maatregelen van* retorsie *in* Twente, bl. 241. — *Groote spanning in de Zuidelijke Nederlanden*, bl. 242. — *Maatregelen om het land voor den overlast des vijands te bewaren*, bl. 244. — *Beleg om* Grol *geslagen*, bl. 245. — *De stad geeft zich over*, bl. 246 — *Aanslag van* SPINOLA *tegen* Zeeland, ald. — *De aanslag mislukt*, bl. 247. — *Staat van zaken op zee*, bl. 248. — *Spaansche schepen loopen in* Duinkerken *binnen*, bl 250. — *Een Fransch schip wordt door de Engelschen in de haven van* Tessel *veroverd*, bl. 251. — *De houding van den Franschen Gezant bij deze zaak*, bl. 252. — *De in* Duinkerken *binnengeloopen Spaansche schepen trachten deze haven uit te komen, om zich met de Franschen te vereenigen*, bl. 254. — *Zij slagen daarin*, bl. 255. — *De Engelsche Gezant vraagt rekenschap van de handelwijze der Staten in dezen*, bl. 257. — *Staat der zaken van den Koning van* Denemarken, bl. 259. — *De Staten blijven hem ondersteunen*, ald. — *Staat van zaken in* Oost-Friesland, bl. 261. — TILLY's *troepen rukken in dat Graafschap*, bl. 263. — *IJverzucht onzer Oost-Indische Compagnie*, bl. 265. — *Wederkerige naijver van* Engeland, ald. — *De buitengewone Gezanten naar* Frankrijk *en* Engeland *benoemd*, bl. 267. — D'ESPESSES *stelt eene voorwaarde, op welke alleen hunne komst in* Frankrijk *aangenaam zou zijn*, bl. 268. — *Ook* CARLETON *stelt voorwaarden*, bl. 270. — *De Staten bespoedigen het vertrek der buitengewone Gezanten*, bl. 272. — *Ongeregeldheden van den Hofstoet van den Franschen Gezant*, bl. 273. — Engelands *invloed schijnt veld te winnen*, bl. 274. — *Onbeschofte Memorie van den Franschen Gezant*, bl. 275. — *De Staten toonen hem deswegens hun ongenoegen*, bl. 276 — *Hij wordt teruggeroepen*, bl. 277. — *Klacht van den Raad van State over* de *miskenning van zijn gezag*, ald. — *De Staten-Generaal nemen de klachten hoog op*, bl. 279. — *De Prins doet eene verkiezing te* Utrecht *buiten de nominatie van de Vroedschap*, bl. 280. — *Desgelijks te* Nijmegen *en elders*, bl. 281. — *De Prins in* Amsterdam *geroepen om de orde te handhaven*, bl. 282. — *Onze betrekking tegenover* Frankrijk, bl. 283. — *Instructie der buitengewone Gezanten naar dat Rijk*, bl. 285. — *Hunne aankomst*, ald. — *Hunne eerste conferentie*, bl. 287. — *Hunne bemoeijingen als bemiddelaars van eenen vrede tusschen* Frankrijk *en* Engeland, bl. 289. — *Raadslagen der partijen in* Frankrijk, ald. — *Plannen van vrede tusschen* Engeland *en* Spanje, *waarin de Vereenigde Provinciën begrepen zouden worden*, bl. 290. — *Engelsche vloot naar* Rochelle *gezonden*, bl. 291. — LANGERAK *wordt gewraakt wegens het sluiten van het traktaat*, bl. 292. — *Instructie onzer buitengewone Gezanten naar* Londen, bl. 293. — *Hunne aankomst in* Engeland, bl. 294. — *Hun eerste onderhoud met* BUCKINGHAM, bl. 295. — *Commissarissen benoemd om met hen te handelen*, bl. 296. — CARLETONS *vertrek uit* Holland, ald. — *Komst van Graaf* CARLISLE *te* 's Hage, bl. 298. — *Protest betreffende de procedure in de zaak van* Amboina, bl. 299. — *De voorslag van* Engeland *om onzen Staat in eenen vrede met* Spanje *mede te begrijpen, afgewezen*, bl. 301. — *Middelen aangewend om den oorlog vol te houden*, bl. 302. — *Deputatie naar* Zeeland, *om deze Provincie tot de vervulling harer verplichtingen te bewegen*, bl. 304. — *Het recht der voetspoeling raakt al meer en meer in onbruik*, bl. 305. — *Plannen, in* Amsterdam *beraamd, om door eene eigen scheepsmacht de veiligheid op zee te handhaven*, bl. 306. — *Ondernemingen en plannen der West-Indische Compagnie*, ald. — *Voorbehoedmiddelen tegen den vijand op onze Oostelijke grenzen*, bl. 307. — *Moeijelijke toestand van den Keurvorst van* Brandenburg, bl. 310. — *Staat van zaken in* Oost-Friesland, ald. — *Zending van* LAURENS REAEL *naar* Denemarken, bl. 313. — *Bij voortduring houden de Staten oorlogschepen op de* Elbe, bl. 314. — *De Deensche Gezant* PALLE ROSENCRANZ *te* 's Hage, bl. 316. — *De Keizer tracht de Hansesteden voor zijne zaak te winnen*, bl. 317. — *Gezantschap van* Stralsund *herwaarts*, bl. 318. — *Houding der onzen tegenover de Keizerschen in de landen op onze grenzen*, bl. 319. —

Staat van zaken in Oost-Friesland, bl. 320. — De afgevaardigde van den nieuwen Graaf komt te 's Hage, bl. 321. — Geruchten van vredesonderhandelingen van den Koning van Denemarken, bl. 323. — Verdere onderhandelingen der buitengewone Gezanten in Frankrijk, bl. 324. — Nieuwe onderhandelingen over het Verdrag, ald. — Onze Gezanten wachten uit 's Hage nader bericht, bl. 326. — De onzen ontwerpen eenige punten van verdrag van den Koning met die van de Religie, bl. 327. — Nader bericht voor onze Gezanten uit 's Hage, bl. 328. — Voorslag onzer Gezanten tot bevrediging des Konings met Rochelle, bl. 329. — Onze Gezanten meenen iets te kunnen doen om den vrede tusschen Frankrijk en Engeland te bevorderen, ald. — Vermoedens tegen de oprechtheid der Staten, bl. 330. — BUCKINGHAM vermoord, bl. 331. — De Engelsche vloot gaat op nieuw naar Rochelle onder zeil, bl. 332. — Rochelle geeft zich over, bl. 333. — De staat der zaken in Italië, bl. 334. — De alliantie tusschen de Nederlanden en Frankrijk krijgt haar beslag niet, ald. — Onze Gezanten zijn op hun vertrek bedacht, bl. 336. — Onderhoud van den Kardinaal met onze Gezanten, bl. 337. — Ontwerp-artikelen van een voorloopig verdrag met Frankrijk, bl. 338. — Afscheidsaudientie bij den Koning en de Koningin-Weduwe, ald., — en bij den Kardinaal, bl. 339. — Verdere bemoeijingen onzer Gezanten in Engeland, ald. — Hunne klacht over het verkeer tusschen de Engelschen en de Duinkerkers, in weerwil der blokkade en des oorlogs ook van Engeland tegen Spanje, bl. 341. — Verband tusschen Engelands binnenlandschen toestand en onze betrekkingen met dat Rijk, ald. — De Oost-Indische Compagnie zal eene Deputatie naar Engeland zenden, bl. 344. — Gevolgen van BUCKINGHAMS dood op de betrekkingen met Nederland, ald. — Er is voorwaardelijk sprake van de benoeming van eenen nieuwen Engelschen Gezant te 's Gravenhage, bl. 346. — Onze Gezanten verlaten Engeland, bl. 347. — 's Prinsen gedachten omtrent oorlog of bestand, bl. 348. — Handhaving van ons gezag op zee, bl. 349. — Bezwarende staat der financiën, bl. 350. — Verovering der Spaansche zilvervloot door PIET HEIN, bl. 351. — Voorzorgen om den buit veilig binnen te brengen, bl. 353. — Men is bedacht op de benoeming van een Luitenant-Admiraal van Holland, bl. 354. — De West-Indische Compagnie heeft weder nieuwe ondernemingen in den zin, bl. 355. — Wanordelijkheden in het zeewezen, bl. 356. — Middelen beraamd tot herstel, ald. — PIET HEIN wordt Luitenant-Admiraal van Holland, bl. 359 — Zijn dood, ald. — Pogingen tot uitwisseling der gevangenen, bl. 360. — Maatregelen om vroeg in het jaar iets tegen den vijand te ondernemen, bl. 361. — Zij hebben geenen vaardigen voortgang, bl. 362. — Toestand van Amsterdam, ten gevolge van het drijven der Contra-remonstranten, ald. — Amsterdamsche burgers klagen over hunne Overheid bij de Staten van Holland, bl. 364. — De Prins zendt, op verzoek der Overheid, troepen binnen Amsterdam, bl. 365. — Amsterdam weigert penningen, zoo men haar de handen niet ruim laat om de onlusten naar haren zin bij te leggen, bl. 366. — Vierledige voorslag door de Staten aan Amsterdam te doen, bl. 367. — De Staten-Generaal bemoeijen zich met de zaak, ald. — De zaak wordt geschikt ten genoegen van Amsterdam, bl. 369. — De Remonstranten worden algemeen geduld, ald. — De Prins slaat het beleg voor 's Hertogenbosch, bl. 370. — Dien ten gevolge worden onze Oostelijke grenzen te zeer ontbloot, bl. 371. — Plannen aan de zijde van den vijand, bl. 372. — De Staten stellen Glückstadt in staat om het tegen den Keizer te houden, bl. 373. — Frankrijks zegepraal in Italië, bl. 374. — Vrede van Lubeck, bl. 375. — Plannen van WALLENSTEIN, ald. — Hagchelijke stand van den Keurvorst van Brandenburg, bl. 376. — Akkoord tusschen den Keurvorst van Brandenburg en den Vorst van Palts-Neuburg, bl. 377. — Hoe de Staten de mededeeling van dit akkoord beantwoorden, bl. 378. — Ook Palts-Neuburg dringt op goedkeuring van het akkoord aan, ald. — De Staten geven den Keurvorst van Brandenburg eenigzins toe, bl. 379. — Plakaat van den Keurvorst van Keulen tegen de afpersingen der vreemde soldaten, bl. 380. — Staat van zaken in Oost-Friesland, ald. — Voortzetting van het beleg van 's Hertogenbosch, bl. 382. — De Keizerschen zakken herwaarts af, bl. 383. — Het oogmerk dezer aanranding, ald. — Ondertusschen zijn er onderhandelingen met den vijand hangende, bl. 385. — De Vorst van Palts-Neuburg wil hier te lande een bezoek brengen, bl. 387. — De vijand trekt den IJsel over, bl. 388. — De slapheid der Gelderschen in de verdediging van het bedreigde punt, bl. 389. — Standvastigheid van de Staten-Generaal, bepaaldelijk van Holland, bl. 391. — Zwakke poging om den vijand terug te drijven, bl. 393. — In weerwil van de Staten-Generaal laat men den vijand zich over de Veluwe uitbreiden, ald. — De houding van Amsterdam in deze dagen, bl. 396. — De vijand door de Keizerschen onder MONTECUCULI versterkt, ald. —

De Staten trachten de verovering van Amersfoort *te verhoeden*, bl. 397. — *Zij verleggen hunne vergadering naar de stad* Utrecht, ald. — Amersfoort *geeft zich over*, ald. — *Staat der gemoederen binnen* Utrecht, bl. 398. — *Staat der financiën*, bl. 399. — *Staat van zaken ter zee*, bl. 400. — *Staat der gemoederen in de Landprovinciën*, ald. — *Hoe te verklaren, dat de strijd is volgehouden*, bl. 402. — *Maatregelen tot verzekering van de* Vecht *en den Vaartschen* Rijn, bl. 403. — *Maatregelen ter bescherming van de* Neder-Betuwe, bl. 404. — *Noodzakelijkheid der behoedzaamheid*, ald. — *Standvastigheid van* Hattum *en andere kleine steden*, bl. 405. — *Verrassching van* Wezel, bl. 406. — *Gevolgen dier verrassching*, bl. 408. — MONTECUCULI *verlaat* Amersfoort, bl. 410. — *Zwarigheden tusschen* Holland *en* Utrecht *over het betalen der verschansingen*, bl. 411. — *Onderhandelingen over bestand*, bl. 413. — *De belangen der Katholieken worden door den Prins ontzien*, bl. 414. — *Voortzetting van de belegering van* 's Hertogenbosch, bl. 415. — *De Stad capituleert*, bl. 416. — *Het garnizoen trekt uit de Stad*, bl. 417. — *Maatregelen om de Gereformeerde godsdienst in de Stad en de Meijerij in te voeren*, bl. 418. — *Men heeft te* Utrecht *overlast van de vreemde troepen*, bl. 419. — *Reden waarom men de Keizerschen niet met geweld van den IJselpas verjaagde*, bl. 420. — *De Staten polsen den Prins om te weten te komen, of hij bestand begeert, al of niet*, bl. 421. — *De Provinciën worden uitgenoodigd zich op die zaak te verklaren*, bl. 422. — *De IJselpas ontruimd*, ald. — *Afdanking van troepen*, bl. 423. — *Het leger voor* den Bosch *ontbonden*, ald. — *De Prins in* den Haag *terug*, ald. — *Plan om eenige van onze troepen in* Duitschland *te doen overwinteren*, bl. 424. — *Houding der Staten tegenover den Keurvorst van* Brandenburg *en den Hertog van* Palts-Neuburg, bl. 427, — *alsmede tegenover* Oost-Friesland, bl. 428. — *Onderhandeling over bestand*, bl. 430. — *De West-Indische Compagnie ijvert tegen bestand*, ald. — *Zijne Excellentie wordt op velerlei wijze bevoordeeld en vereerd*, bl. 432. — Holland *neemt de vraag betreffende het sluiten van een bestand in ernstige overweging*, bl. 433. — *Vertoog van* Haarlem *tegen bestand*, bl. 434. — *Het sluiten van een bestand is eene onmogelijkheid*, bl. 435. — *Toenadering van* Frankrijk, bl. 436.

VIERDE HOOFDSTUK.

Houding van Frankrijk *gedurende het jaar* 1629, bl. 438. — BAUGY *heeft volmacht om voorloopig over eene alliantie te handelen*, bl. 441. — *De Staten verlangen, dat de onderhandelingen tot de volledige sluiting der alliantie toe in* den Haag *plaats hebben*, bl. 442. — Frankrijk *geeft toe*, bl. 443. — *De zaak der alliantie vindt vertraging, waarvan de oorzaak schuilt bij de Stad* Amsterdam, bl. 444. — *De vertraging, die de toebereidselen tot eenen veldtocht ondervinden, zijn aan dezelfde oorzaak te wijten*, ald. — *De Amsterdamsche Kerkeraad klaagt bij de Staten over de Magistraat dier Stad*, bl. 446. — *Poging om het geschil bij te leggen*, bl. 447. — *De Staten van* Holland *besluiten een Provinciale Synode bijeen te roepen*, bl. 448. — *Zij geven dit denkbeeld weder op*, ald. — *De zaak wordt op de lange baan geschoven*, bl. 449. — *De alliantie met* Frankrijk *krijgt haar beslag*, bl. 451. — *Betrekkingen met* Algiers *en* Tunis, bl. 452. — PIJNACKER *verricht op nieuw eene zending derwaarts*, bl. 453. — *Na zijne terugkomst zal weder een nieuwe Afgevaardigde derwaarts gezonden worden*, bl. 454. — Holland *en* Zeeland *dringen aan op een krachtig voeren van den oorlog ter zee*, bl. 456. — *Bezending naar* Friesland, bl. 457. — *Er komt dit jaar niets van een veldleger*, bl. 458. — *Nieuwe voordeelen, door de West-Indische Compagnie behaald*, ald. — *Verovering van* Olinda, bl. 460. — *Staat onzer troepen in* Duitschland *ingekwartierd*, bl. 461. — *Zending van* AITSEMA *tot* WALLENSTEIN, bl. 463. — AITSEMA *brengt eerst een bezoek aan* TILLY, bl. 465. — *Zijne ontmoeting met* WALLENSTEIN, bl. 466. — VOSBERGEN *wordt tot den Keurvorst van* Keulen *gezonden*, bl. 467. — *Zijne conferenties aldaar*, bl. 468. — *De staat onzer betrekkingen met* Zweden, bl. 470. — *Klachten over de tollen, door* GUSTAAF ADOLF *te* Leipzig *geheven*, ald. — *De Resident van* Zweden *verlangt vernieuwing der alliantie*, bl. 471. — *Dit verlangen wordt niet volijverig beantwoord*, bl. 472. — GUSTAAF ADOLF *bereidt de uitvoering zijner groote plannen voor*, bl. 473. — *Hij dringt aan op de medewerking der Staten*, bl. 475. — *Doch ook thans zijn de Staten daartoe niet ge-*

zind, ald. — *Onderhandelingen over de geschillen tusschen* Denemarken *en* Hamburg, bl. 476. — *Er verschijnt te* 's Hage *een buitengewone Deensche Gezant*, ald. — *Alsmede een Afgevaardigde van* Hamburg, bl. 477. — Engelands *staatkunde in dit tijdsgewricht*, bl. 478. — *Zaak van* Amboina, bl. 479. — *Komst van* HENRY VANE *als buitengewoon Gezant*, bl. 480. — *Zijn eisch ten aanzien van de zaak van* Amboina, ald. — *Opening van* VANE *omtrent* Engelands *onderhandelingen met* Spanje, bl. 481. — *Zijn eisch omtrent de zaak van* Amboina *wordt afgeslagen*, ald. — *Der Staten antwoord aan* VANE, bl. 482. — *Het mishaagt den Gezant, en hij beschuldigt de Staten van verwaarloozing eener verplichting, hun bij het traktaat van* Southampton *opgelegd*, ald. — *De Staten werpen deze beschuldiging op* Engeland *terug*, bl. 483. — VANE *keert terug naar* Engeland, bl. 485. — *Een Prins van* Wales *geboren*, ald. — VANE *komt terug. Pogingen van verschillenden kant om ons tot vrede met* Spanje *te bewegen*, 486. — Engeland *heeft eene volmacht van* Spanje *om met ons over vrede te handelen*, bl. 488. — *De Staten zijn niet geneigd om door tusschenkomst van* Engeland *met* Spanje *te onderhandelen*, bl. 489. — *Vrede tusschen* Engeland *en* Spanje, bl. 490. — *De Gezant* VANE *neemt zijn afscheid*, bl. 491. — *Weifelende houding van* Frankrijk, bl. 492. — *Vrede te* Regensburg *tusschen* Frankrijk *en den Keizer*, bl. 494. — *Nieuwe pogingen van* Spanjes *zijde om rechtstreeks met ons te onderhandelen*, ald. — *De Fransche Gezant alhier wraakt den vrede van* Regensburg, bl. 495. — *Vertoog der predikanten tegen de Remonstranten*, bl. 496. — *De predikanten hebben gehoor bij den Prins*, bl. 500. — *Voorslag van de* Noord-Hollandsche Synode, bl. 501. — *Voorslag van Zijne Excellentie tot bijlegging der kerkelijke geschillen*, bl. 502. — *De Regering van* Amsterdam *blijft onverzettelijk*, ald. — *Verzoek van de West-Indische Compagnie om ondersteuning*, bl. 503. — *De Staten zijn geneigd aan dit verzoek gehoor te geven*, bl. 504. — *De gedachte aan bestand wordt geheel ter zijde gesteld*, bl. 505. — *Onze houding met betrekking tot onze troepen in de Bovenkwartieren*, ald. — *Graaf* JAN VAN NASSAU *gevangen genomen*, bl. 507. — *De Staten verklaren zich bereid de Bovenkwartieren te ontruimen*, bl. 509. — Brandenburg *en* Palts-Neuburg *treden in eene schikking betreffende de Guliksch-Kleefsche Landen*, bl. 511. — *Ook het Spaansche krijgsvolk zal de Bovenkwartieren ruimen*, ald. — *Houding van de beide Noordelijke Provinciën en van de Stad* Embden, bl. 513. — *Geruchten van aanslagen van den vijand*, bl. 515. — *Subsidie aan* Zweden *verleend*, bl. 517. — *Duurte van het graan en maatregelen daartegen*, bl. 518. — *Handelsbetrekkingen met* Moscovië, bl. 519. — *Verblijf van een Perzischen Gezant hier te lande*, bl. 521. — VAN HASSELT *komt herwaarts, mede met eene zending van den* Schach *van* Perzië *belast*, bl. 524. — *Zending naar* Moscovië, bl. 526. — *Ontruiming der Bovenkwartieren*, bl. 530. — Oost-Friesland *door de Keizerschen ontruimd*, bl. 532. — *Toestand van* Magdeburg, ald. — *Haar val*, bl. 533. — *Stemming der Fransche Regering*, bl. 535. — *'s Prinsen gezag in* Orange *hersteld*, ald. — *Binnenlandsche toestand van* Frankrijk, bl. 536. — *De Prins bereidt zich voor tot een veldtocht*, bl. 538. — *Feitelijke amnestie, ook ten aanzien der Remonstranten*, ald. — *Tocht naar* Vlaanderen, bl. 540. — *Terugtocht*, bl. 541. — *Aan den jongen Prins wordt het recht verleend om eenmaal in zijns vaders waardigheden op te treden*, bl. 543. — *De vijand heeft voor, ons te water te bestoken*, bl. 545. — *Spanning tusschen onze Republiek en* Engeland, bl. 547. — *Staat der veroveringen van de West-Indische Compagnie*, ald. — *De Compagnie vraagt subsidie*, bl. 548. — *Zeeslag tusschen* PATER *en* OQUENDO, ald. — *Scheepstrijd in het* Slaak, bl. 550. — *Versterking uit* Spanje *in* Vlaanderen *aangekomen*, bl. 553. — *Betrekking der Staten tegenover* GUSTAAF ADOLF, ald. — *Verkiezing van* ADRIAAN PAUW *tot Raadpensionaris van* Holland, bl. 556. — *Vernieuwing van het aloude verbond tusschen* Holland *en* Zeeland, bl. 557. — *Particuliere equipage ter bescherming van den zeehandel*, bl. 558. — *Bezending naar vijf Provinciën*, bl. 561. — *Verklaring door die van* Utrecht *gedaan*, bl. 562. — *Bezending naar* Friesland, ald. — *Nieuwe bezending derwaarts, met krijgsvolk ondersteund*, bl. 563. — *Buitengewone Deputatie van* Friesland *naar* 's Hage, bl. 565. — Survivance *aan den zoon des Frieschen Stadhouders verleend*, bl. 566. — *Nieuwe wisseling van gevangenen*, bl. 567. — *Klachten van onze scheepvaarders tegen* Denemarken, bl. 568. — *Gezantschap van* Hamburg *te* 's Hage, ald. — *Voornemen om een Gezantschap van hier tot den Koning van* Denemarken *te zenden*, ald. — *Gezanten naar* Denemarken *benoemd*, bl. 569. — *Hunne onderhandelingen*, bl. 570. — CLAUS DAA, *buitengewoon Deensch Gezant te* 's Hage, bl. 572. — *De Staten hebben allen grond om den oorlog voort te zetten*, bl. 575. — Straasburg *verzocht ondersteuning*, bl. 576. —

Voordracht van den Palts-Neuburgschen Gezant, ald. — *Des Hertogs houding tusschen de strijdende partijen*, bl. 578. — RICHELIEU *handhaaft zich op het ingenomen standpunt*, ald. — Spanje *geeft zijn verlangen naar vrede met de Vereenigde Provinciën te verstaan*, bl. 580. — *Het Huis van* Bouillon *door* RICHELIEU *verdacht en bedreigd*, bl. 581. — *Maatregelen van de zijde der Staten, tegen den volgenden krijgstocht*, bl. 582. — *Zij beloven den Koning van* Bohemen *ondersteuning*, bl. 583. — *Nieuwe pogingen des vijands om vrede te verwerven*, ald. — *Betrekkingen met* Engeland, bl. 584. — GOVERT BRASSER *gaat als buitengewoon Gezant naar* Engeland, bl. 586. — *De Koning van* Bohemen *vertrekt naar* Duitschland, ald. — CORNELIS PAUW, *buitengewoon Gezant bij* GUSTAAF ADOLF, bl. 588. — BENEDICTUS OXENSTJERN *te* 's Hage, bl. 589. — VOSBERGENS *zending naar* Frankrijk, ald. — *Bemoeijingen om het leger vroegtijdig te velde te doen trekken*, bl. 591. — *Koning* GUSTAAF ADOLF *is gevoelig, dat de Staten hem geene hulp toezenden*, bl. 592. — *Stemming in de Zuidelijke* Nederlanden, ald. — *Manifest tot de Zuidelijke Provinciën gericht*, bl. 595. — Venloo *geeft zich over*, bl. 596. — Stralen *desgelijks*, ald. — *Graaf* ERNST CASIMIR *sneuvelt*, bl. 597. — *Ook* Roermond *geeft zich over*, bl. 598. — *Het beleg om* Maastricht *geslagen en* Sittard *ingenomen*, ald. — *Krijgsbedrijven van Graaf* WILLEM VAN NASSAU *aan de* Schelde, bl. 599. — *Manifest van den Graaf* VAN DEN BERG, bl. 601. — SANTA-CRUZ *rukt op tot vóór* Maastricht, ald. — *De Staten nemen voorzorgen tegen eenen inval binnen onze grenzen*, bl. 602. — PAPPENHEIM *komt uit* Duitschland *afzakken*, ald. — *De onzijdigheid met de Ligue van onze zijde geëerbiedigd*, ald. — *De schutterijen trekken uit naar de grensplaatsen*, bl. 604. — *De Prins ondermijnt de stadsgracht te* Maastricht, bl. 605. — *De Hertog van* Neuburg *slaat den Prins den aftocht voor*, bl. 606. — PAPPENHEIM *doet eenen aanval op 's Prinsen leger*, bl. 607. — *Bestorming van den wal van* Maastricht, ald. — *De Stad capituleert*, bl. 608. — PAPPENHEIM *trekt af*, ald. — Limburg *ingenomen*, bl. 609. — *Nieuw manifest tot de Zuidelijke Nederlanders gericht*, bl. 610. — *De vijand besluit tot het zenden van Gezanten*, ald. — *De Infante roept de Staten-Generaal der Zuidelijke Provinciën zamen*, bl. 611. — *Drie Gedeputeerden van de andere zijde verschijnen te* Maastricht, bl. 612. — *Negen punten ontworpen*, ald. — *Tien aanzienlijke onderhandelaars aan de andere zijde gekozen*, bl. 615. — *De onderhandelingen zullen naar* 's Hage *overgebracht worden*, bl. 616. — *Waarschuwende stemmen tegen de onderhandelingen*, bl. 617. — *Gezindheid en toestand van* Frankrijk, bl. 618. — *Vertoog van den Franschen Gezant*, bl. 619. — *Missieve der Staten tot geruststelling der Fransche Regering*, bl. 620. — *Deputaties naar* Zeeland, Friesland *en* Groningen, bl. 621. — *Het leger breekt van* Maastricht *op*, bl. 624. — *Ontmoeting tusschen den Prins en den Keurvorst van* Keulen, bl. 625. — *Inneming van* Orsoy, bl. 626. — *Betrekking der Staten tot de Vorsten van Westelijk* Duitschland, bl. 627. — *Betrekkingen met* Oost-Friesland, bl. 629, — *en met* Brandenburg, bl. 630. — *Voortgang van den oorlog in* Duitschland, bl. 631. — *Dood van* GUSTAAF ADOLF, bl. 632. — *Dood van den Koning van* Bohemen, *Keurvorst van de* Palts, bl. 633. — *Zijn dood van wege de weduwe aan de Staten bekend gemaakt*, bl. 634. — *Betrekkingen met* Engeland, bl. 636. — *De West-Indische Compagnie handhaaft haar gezag op de Kust van* Guinea, bl. 637. — *Staat der zeezaken*, bl. 638. — *Zeeuwsche Kapers*, bl. 639. — *Diensten, door de West-Indische Compagnie bewezen. De staat harer zaken*, bl. 641. — *Voorbehoud door enkele Provinciën bij de onderhandelingen gesteld*, bl. 643. — *Gecommitteerden benoemd tot voorbereiding der onderhandelingen*, bl. 644. — *Aankomst van de Brabantsche Gecommitteerden*, bl. 645. — *Hun eerste gehoor*, bl. 646. — *Generaliteits* Brabant *dringt aan op rang en zitting als Provincie*, bl. 647. — *Vertoog van den Franschen Gezant tegen de onderhandelingen*, bl. 648. — *De Procuraties tusschen de beiderzijds Gecommitteerden gewisseld*, bl. 649. — *De Negen Punten van* Maastricht *ter zijde gesteld*, bl. 651. — *De Gecommitteerden van de andere zijde zullen machtiging van het Spaansche Bewind gaan halen*, bl. 653. — *Een en twintig artikelen ter overhandiging aan die van de andere zijde ontworpen*, ald. — *Ontevredenheid van* BAUGY *over de geheimzinnigheid der onderhandelingen*, bl. 657. — *De Zweedsche Gezant spoort de Staten tot voortdurende behartiging van de gemeene zaak aan*, bl. 658. — *Buitengewoon Gezantschap van den Koning van* Groot-Brittannië, bl. 659. — *Zending van den nieuwen Koning van* Polen, bl 660. — *Onderhandelingen der Nederlandsche Gezanten in* 1631 *in* Moscovië, bl. 661. — *Komst van een Russisch Gezantschap hier te lande*, bl. 665. — *Komst van een anderen Poolschen Gezant*, bl. 668. — *Voordracht van den Gezant van* Palts-Neuburg, bl. 670. — *De Zweedsche Generaal* BAUDISSEN *in het Keulsche door zijne tegenpartij be-*

dreigd, bl. 671. — *Keizerlijke troepen in* Westfalen, bl. 672. — *Gezant van den Bisschop van* Osnabrück *te* 's Hage, bl. 673. — VOSBERGEN *naar* Keulen *gezonden om de ontruiming der* Rijn- *en* Wezerstreek *te bevorderen*, ald. — VOSBERGEN *bezoekt den Hertog van* Palts-Neuburg, bl. 674, — *alsmede den Generaal* BAUDISSEN, bl. 675. — *Hij heeft een onderhoud met de Magistraat van* Keulen, bl. 676. — *Optreden van den Landgraaf van* Hessen, ald. — VOSBERGENS *onderhoud met hem*, bl. 677. — CAMERARIUS *dringt op der Staten krachtdadige ondersteuning aan*, bl. 678. — RUBENS *meldt zich aan bij den Prins*, bl. 680. — *De conferenties met die van de andere zijde hervat*, bl. 681. — *Hun antwoord op de* 21 *Artikelen*, bl. 682. — *Bitse verklaring aan die van de andere zijde*, bl. 684. — *Men onderhandelt met die van de andere zijde uitdrukkelijk als tevens gemachtigd door den Koning van* Spanje, bl. 685. — *Remonstrantie van* Groningen *en* Friesland *tegen de onderhandelingen*, bl. 687. — *Antwoord der Staten op de bedenkingen van de andere zijde op de* 21 *Artikelen*, bl. 688. — *Wederantwoord daarop van de andere zijde*, bl. 689. — *Ultimatum van de Staten-Generaal*, ald. — *Mededeeling aan den Franschen Ambassadeur en aan den Heer* CHARNACÉ, bl. 690, — *alsmede aan de andere bondgenooten*, ald. — Holland *stemt niet onvoorwaardelijk toe in een nieuwen veldtocht en al zijne kansen*, bl. 691. — *Geheime mededeeling van* CHARNACÉ, bl. 692. — *Verstandhouding tusschen hem en den Prins*, bl. 693. — Holland *poogt het vertrek van den Prins tot den veldtocht op te houden*, bl. 694. — *Vertoog van de West-Indische Compagnie*, bl. 695. — Holland *blijft onvoldaan*, bl. 697. — *Niettemin verplicht deze Provincie den Prins aan zich*, bl. 698. — Rijnberk *belegerd*, bl. 699. — AYTONA *neemt eenige plaatsen in aan de* Maas, bl. 701. — Rijnberk *ingenomen*, ald. — *De onderhandelingen met die van de andere zijde hervat*, bl. 702. — *'s Prinsen advies betreffende die onderhandelingen*, bl. 704. — *De conferenties hervat*, bl. 705. — *Nieuw vertoog van de West-Indische Compagnie*, bl. 706. — *Nieuw advies van den Prins*, bl. 708. — *Ontwerp-verdrag met* Frankrijk, ald. — *Bedenkelijkheid van zulk een verdrag*, bl. 709. — Frankrijk *maakt aanspraak op het beschermheerschap over de Katholieken in de Provinciën door ons in het Zuiden onderworpen of nog te onderwerpen*, bl. 711. — *Staat der onderhandeling met* CHARNACÉ, bl. 713. — *Plan van een nieuwen inval van ons leger in* Brabant, bl. 714. — *Zweedsche en Hessische ruiters in onze dienst genomen*, ald. — *Intusschen wordt de onderhandeling met* CHARNACÉ *uitgesteld*, bl. 716. — *Biddagsbrief*, ald. — *Memorie aan de verbondene Mogendheden*, bl. 717. — *Geldbehoeften*, bl. 718. — *De Prins krijgt ruimer volmacht tot de onderneming*, bl. 719. — *Krijgsbedrijven van Graaf* WILLEM *van* Nassau, ald. — *Uitslag van de pogingen van den Prins*, bl. 720. — *De Zweedsche en Hessische ruiters afgedankt*, bl. 722. — *Voornemen om nog iets in* Vlaanderen *te ondernemen*, bl. 723. — *Maatregelen om* Gelderland *en* Overijsel *voortaan buiten contributie aan den vijand te houden*, ald. — *Nieuw Gezantschap naar* Keulen *en* Dusseldorp, bl. 724. — *Maatregelen tot handhaving van de vrijheid der* Elbe, bl. 725, — *en der* Wezer, bl. 727. — *Onderhandelingen met* CHARNACÉ, bl. 728. — *Men legt het er op toe om die van de andere zijde hun afscheid te geven*, bl. 729. — CHARNACÉ *laat zich dreigend uit over sommige Staatslieden*, bl. 731. — AERSCHOTS *vertrek naar* Spanje, ald. — *Overlijden van de Infante* ISABELLA, ald. — *Die van de andere zijde krijgen hun afscheid*, bl. 732. — Holland *verlangt waarborgen alvorens in eene alliantie met* Frankrijk *te treden*, bl. 734. — *Toestand der zeezaken*, ald. — *Er is sprake van het afdanken van troepen*, bl. 735. — Holland *stemt toe in het aanhouden der troepen*, bl. 740. — *Pogingen om* Venetië *tot de betaling van het subsidie te brengen*, bl. 741. — *Ontwerp van alliantie aan* CHARNACÉ *aangeboden*, bl. 742. — *Protest van* Dordrecht *en* Amsterdam, bl. 743. — *Het verdrag met* Frankrijk *gesloten*, bl. 744.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Inhoud van het verdrag van verbond met Frankrijk, bl. 745. — WALLENSTEINS *dood en zijne gevolgen*, bl. 746. — *Toebereidselen tot een nieuwen veldtocht*, bl. 747. — JOHAN OXENSTJERN *te* 's Gravenhage, bl. 748. — *Nieuw Gezantschap naar den Hertog van* Palts-Neuburg, bl. 749. — *De Staten zenden den Hessen hulp toe*, bl. 750. — *Afgevaardigde van* Magdeburg *te* 's Gravenhage, bl. 751. — *Gevaren van eene onvoorwaardelijke aansluiting aan* Frankrijk, ald. — *Voorslag tot een buitengewoon Gezantschap naar* Frankrijk, bl. 753. —

HEEMSTEDE *en* DE KNUYT *tot dit Gezantschap benoemd*, ald. — Holland *herhaalt den eisch, dat de Staten-Generaal het zeewezen niet verwaarloozen*, bl. 754. — *Onlusten in* Friesland *met vertoon van militaire macht bedwongen*, bl. 756. — *Gronden voor* Frankrijk *en voor de Vereenigde Provinciën pleitende voor een gemeenschappelijken oorlog tegen* Spanje, bl. 757. — *Overlijden van den Heer* VAN LANGERAK, bl. 759. — *Instructie van* HEEMSTEDE *en* DE KNUYT, bl. 760. — *Wat ons tegen de gevaren eener vereeniging met de Zuidelijken gerust stellen kon*, bl. 762. — *De Prins heeft, schijnt het, het oog op de inneming van* Antwerpen, ald. — *Aanvang der conferenties onzer Gezanten in* Frankrijk, bl. 763. — *Plannen eener voorloopige zamenwerking der Franschen en Nederlanders*, bl. 764. — *Plannen van verdeeling van de Zuidelijke Nederlanden*, bl. 765. — *Het bedenkelijke eener vereeniging van onze oorlogsmacht met de Fransche*, bl. 766. — *Er is sprake, dat een onzer Gezanten met een ontwerp, door* Frankrijk *aangeboden, naar* den Haag *zal vertrekken*, bl. 768. — *Hoedanig was intusschen de stand van zaken hier te lande?* bl. 769. — *Staat der zeezaken*, bl. 770. — AYTONA *trekt op tot het beleg van* Maastricht, bl. 771. — *De Prins moet zich persoonlijk moeite geven tot het bekomen van geld voor zijne plannen*, bl. 772. — *De Prins trekt tegen* Breda *op*, bl. 774. — AYTONA *breekt het beleg op van* Maastricht, *en de Prins dat van* Breda, ald. — *Ongenoegen in* Frankrijk *over 's Prinsen handelingen*, ald. — *De Kardinaal-Infant komt in* Brabant *aan*, bl. 775. — *Hier te lande betuigt men den Prins zijne tevredenheid*, bl. 776. — Zweden *herhaalt het verzoek van subsidie*, ald. — *Onze Staatkunde tegenover* Duitschland, bl. 777. — *Verhouding tusschen* Frankrijk *en* Spanje, bl. 778. — *Voortzetting der onderhandelingen onzer Gezanten te* Parijs, bl. 779. — DE KNUYT *gaat andermaal naderen last vragen*, bl. 780. — HEEMSTEDE *dringt aan op zijne terugroeping*, ald. — *Voortzetting der onderhandelingen*, bl. 781. — *Wederkerige betrekking tusschen de Vereenigde Provinciën en* Engeland, bl. 783. — *Een Fransch Gezant naar* Engeland *gezonden, om den Koning uit te noodigen tot de alliantie met de Staten-Generaal toe te treden*, bl. 785. — *Voortzetting der onderhandelingen in* Frankrijk, bl. 786. — *Het traktaat wordt geteekend*, bl. 787. — BAUGY *neemt zijn afscheid*, bl. 789. — *Gereformeerde Gemeente te* Parijs, bl. 790. — *Toebereidselen tot den nieuwen veldtocht*, bl. 791. — *Benarde toestand der financiën*, bl. 792. — *Beraadslagingen over deze zaak bij de Staten van* Holland, *in overleg met den Prins*, bl. 793. — *Aandrang tot de oprichting eener Kamer van assurantie*, bl. 796. — *Voortgezette veroveringen van de West-Indische Compagnie*, bl. 798. — *Belangen van den handel in de Oost- en Noord-zee*, bl. 799. — *Men is bedacht op een Gezantschap tot verlenging van het bestand tusschen* Zweden *en* Polen, bl. 801. — *Voorwaarde, waarop* Holland *de kosten van den aanstaanden veldtocht voor haar aandeel wil dragen*, bl. 803. — *De Staten twijfelen aan de oprechtheid van* Frankrijk, bl. 805. — *De Prins trekt te velde*, ald. — *Gevaar van den kant der Keizerschen op onze grenzen*, ald. — *De Prins geeft Graaf* WILLEM VAN NASSAU *bevel tot eene onderneming in* Vlaanderen, bl. 806. — *Tocht van het vereenigde Nederlandsche en Fransche leger in* Brabant, bl. 811. — Schenkenschans *door den vijand genomen*, bl. 814. — *Het vereenigd leger komt terug in den omtrek van* Schenkenschans, bl. 816. — *Onze haringvloot door de Duinkerkers gedeeltelijk vernield*, bl. 818. — *Onderhandelingen met den vijand aangeknoopt*, bl. 819. — *Onze zeekapiteins van flaauwhartigheid verdacht*, bl. 821. — *Men moest de Engelschen ontzien, waar zij de Duinkerkers in hunne bescherming namen*, bl. 822. — *Dappere feiten der Zeeuwsche Commissievaarders*, ald. — *Men is bedacht op het benoemen van een buitengewoon Gezant naar* Engeland, bl. 824. — *De pest op de vloot uitgebroken*, bl. 825. — *Gebrek aan geld in het leger*, bl. 826. — *De Staten-Generaal vergaderen te* Arnhem, bl. 827. — *Opening van den vijand*, ald. — *Onlusten in* Friesland, bl. 828. — *Deputatie der Staten-Generaal derwaarts*, bl. 829. — *Overlast van de onbetaalde Franschen*, bl. 832. — *Voornemen tot eene nieuwe bijeenkomst, en wel te* Turnhout, bl. 834. — *Vertoog van de Fransche Gezanten tegen onze onderhandelingen met den vijand*, bl. 835. — *Hoe men te* Parijs *de mededeeling der door ons aangevangen onderhandelingen opneemt*, bl. 837. — *Hoe men te* Parijs *oordeelde over den ongelukkigen veldtocht van* 1635, bl. 838. — *Bijeenkomst te* Turnhout, bl. 840. — *Antwoord op het vertoog der Fransche Gezanten*, bl. 841. — *Nieuw vertoog dezer Gezanten*, ald. — *De onderhandelingen met den vijand afgebroken*, bl. 842. — *Ontwerp van een nieuwen veldtocht gemaakt*, bl. 844. — *De Prins van* Oranje *doet het uiterste om* Holland *van het voornemen om het leger te verminderen af te brengen*, bl. 845. — *Eindelijk ziet* Holland *van dat voornemen af*, bl. 847. — *Voornemen tot eene bijeenkomst tot bewerking*

van eenen algemeenen vrede, bl. 848. — *Gevaar van botsing met de Keizerschen door de onzen ontweken*, bl. 849. — *Reize van* FOPPIUS AITSEMA *naar het Keizerlijke Hof*, bl. 850. — *Hij vertegenwoordigt de Staten op den Neder-Saksischen Kreitsdag*, bl. 851. — *Hij volvoert andermaal eene zending bij den Keizer*, bl. 852. — *Zending naar* Pruisen *tot bemiddeling van den vrede tusschen* Zweden *en* Polen, bl. 853. — *Plan van een huwelijk tusschen den Koning van* Polen *en eene Prinses van de* Palts, bl. 856. — *De Heer* ANDREAE *bepleit den voorrang onzer Gezanten boven die van* Brandenburg, bl. 857. — *De bemiddelaars stellen zich het sluiten van een bestand ten doel*, bl. 858. — *Er bestaat goede hoop, dat zij dit doel zullen bereiken*, bl. 859. — *De onzen moeten zich de handhaving der tollen laten welgevallen*, bl. 860. — *Het verdrag van bestand tusschen* Polen *en* Zweden *onderteekend*, bl. 862. — *Terugkomst der Gezanten*, bl. 863. — *De Zweedsche Ambassadeur* SKYTTE *te* 's Hage, bl. 864. — PIETER SPIERING, *herwaarts afgevaardigd door de Koningin van* Zweden, bl. 865. — *Oost-Friesche zaken*, bl. 866. — *De Staten beschikken hier als machthebbenden*, bl. 868. — *Dr.* SCHRAER *herwaarts uit* Oldenburg *afgevaardigd*, bl. 869. — *Betrekkingen met den Keurvorst van* Brandenburg, ald. — *Betrekkingen met den Hertog van* Palts-Neuburg, bl. 871. — *Bemoeijingen van* AITSEMA *bij den Keizer en de Keurvorsten*, bl. 872. — *De Landgraaf van* Hessen *op onze grenzen*, bl. 874. — *Opheffing van den tol door* Denemarken *op de* Elbe *ingevorderd*, bl. 878.

PLAATSING DER PLATEN EN PORTRETTEN.

Kardinaal DE RICHELIEU . . . . tegenover Bladzijde 31.
Verovering van San Salvador . . . . „ „ 41.
AMALIA VAN SOLMS . . . . „ „ 45.
JUSTINUS van Nassau . . . . „ „ 58.
WILLEM van Nassau, Heer van der Leck. . . . . . „ „ 95.
JACOB CATS. . . . . „ „ 198.
ANDRIES BICKER. . . . . „ „ 221.
LAURENS REAEL . . . . „ „ 313.
GEORGE VILLIERS, Hertog van BUCKINGHAM . . . . . „ „ 331.
PIETER PIETERSZ. HEIN . . . . „ „ 351.
ANTONIE VAN GROBBENDONK . . . . „ „ 382.
JAN III, Graaf van Nassau-Siegen, bijgenaamd DE JONGE . „ „ 388.
JOHAN WOLFAART VAN BREDERODE . . . . „ „ 398.
Beleg van 's Hertogenbosch. . . . . „ „ 415.
HENDRIK LONCQ . . . . „ „ 459.
WILLEM VAN LIER, Heer van Oosterwijk. . . . . . . „ „ 492.
ALBERT COENRAADS BURCH. . . . . „ „ 529.
THEODORUS VAN WAARDENBURG . . . . „ „ 547.
De Scheepstrijd op het Slaak . . . . „ „ 550.
PHILIPPUS Hertog van Aerschot, Prins van Arenberg . . „ „ 615.
Graaf TILLY . . . . „ „ 631.
JACOB BOONEN, Aartsbisschop van Mechelen . . . . . „ „ 646.
ISABELLA CLARA EUGENIA, Infante van Spanje . . . . „ „ 731.
ADRIAAN PAUW . . . . „ „ 753.
HENDRIK CASIMIR van Nassau . . . . „ „ 756.
JOHAN DE KNUYT. . . . . „ „ 810.
MARTEN HARPERTSZ. TROMP . . . . „ „ 821.
PHILIPS VAN DORP . . . . „ „ 825.

NB. De onderstaande platen en portret zullen geplaatst worden in het volgende stuk:

Intogt van Maria de Medicis in Amsterdam.

Godefroi, Graaf d'Estrades.

Slag bij Burgerhout.

Cornelis van Beveren, Heer van Strevelshoek en West-IJsselmonde.